Georgescu

PARTEA ÎNTÂI

RUPTURA

„...Întreaga [illegible] de-a lungul câtorva ani, fiindcă s-au ivit greutăţi pe parcurs. Mai [illegible] [illegible] [illegible]

eram lihnit, nu în măsura in care erau ei, dar eram flâmînd şi îndîrjit, cum era de altfel mai toată lumea atunci, între cele două războaie, cum spunea nea Tudor, mai tîrziu, — „între războiul cald, care abia se isprăvise, şi celălalt război, rece, care nu se înteţise cum trebuie !...“ — cînd nu se ştia prea bine ce va fi cu unele şi cum voi' decurge altele, la noi, aicea, dar şi în lume.

Numai Vasile Pozdare sta mai deoparte, ori rămînea în urmă şi se uita altcum la toate, chiar şi acum, după ce se săturase. Era mînios şi circumspect, vorbea puţin şi scurt, se purta de parcă ar fi fost gata mereu de ceartă.

„Dar pe tine cum te cheamă ?“ l-am întrebat eu, în timp ce mergeam înapoi, către cămin.

„Vasile, domnule !“ mi-a răspuns el.

„Vasile şi mai cum ?“

„Vasile Pozdare !“

„Şi de unde eşti tu, Vasile Pozdare ?“

„De la Moldova, doar ştiţi...“

Aşa spuneau toţi, dacă îi întrebai de unde sînt, nu vorbeau de satele de unde veneau, ori de comună, ori de judeţ, vorbeau de Moldova. Le intrase în cap ţinutul acesta, care era, atunci, scrumit şi chinuit, pîrjolit pînă în străfunduri, cu obrajii arşi de secetă şi de sărăcie. Iar el, Pozdare, abia dacă vorbea şi de Moldova, abia dacă se îndura să deschidă gura.

„Dar cu tine ce-i ?“ l-am întrebat eu la cămin, după ce le-am arătat unde aveau să stea, — într-o baracă, la capătul unui dormitor în care erau cazaţi băieţii din anul III al şcolii de pe lîngă uzină.

„Nimica, (domnule !“ a spus el, în acelaşi fel, scurt şi abrupt, tăios şi îndesat, de parcă ar fi pus în fiecare vorbă încă zece, nerostite, parcă ar fi fost el însuşi un cuvînt nerostit şi nelimpezit, o bucată de plasmă, un bulgăre de dinamită.

„Eşti supărat ?“

„Nu, domnule, nu sînt supărat !“

Mi-a explicat altul ce-i cu el, ce era : îi murise mama, acasă sub ochii lui, trecuse prin împrejurări cumplite, — „...şi cam aşa îi el de la fire !“ Adăugirea, copilăroasă şi spontană, foarte exactă în ce priveşte temperamentul lui Pozdare, m-a amuzat dar nu m-a limpezit prea mult. Lucrurile rămîneau deschise oricăror desferecări, bune sau rele, atîta doar că eu nu aveam timp atunci să le urmăresc. Eram prins cu al

tele, pînă peste cap. Am şi uitat de Pozdare, din cauza asta, cu toate că mă hotărîsem să mai văd de ei, de *copiii secetei.* In primăvară abia, prin martie, m-am dus din nou la cămin, am fost trimis acolo, tot de către nea Tudor, pentru că ei „deveniseră problemă[44], stîrniseră nemulţumiri multe. Unul dintre ei furase nişte bronz din uzină, aşa se spunea. Altul dăduse drumul la un bivol pe care trebuia să-l înjunghie, pentru cantină, Viorel Mihalcea, un coleg de al meu, strungar de meserie, care o făcea acum pe măcelarul, — „pentru nevoile muncitorilor, cum zicea el, n-o fac pentru mine !...“

Întîmplarea asta cu bivolul o văzusem şi eu. Se petrecuse într-o duminică dimineaţa, devreme. Am auzit, mai întîi (eram la poarta căminului, vorbeam cu nea Balaban, cţi portarul), o boncăitură înfundată, un răget nămolos. Pe urma am auzit nişte tropăituri, sfărîmări de lemne şi de vase trîn- tite şi sparte, strigăte şi vaiete. După aceea am văzut rosto- golindu-se spre partea cealaltă a curţii căminului un ghem negru, o leoapşă de cărbune, alunecoasă şi tropotitoare. Era bivolul, era un taur de bivol, de fapt, pe care Mihalcea abia apucase să-l înţepe cu pumnalul între coarne, fără a-l lovi de moarte. „...Lăsaţi-l, zicea Mihalcea din urmă, se potoleşte singur, lăsaţi-l, are pumnalul între coarne !...“ Dar bivolul, nici gînd să se oprească. S-a izbit ca un bolid de gardul de către pădure al căminului, grămădindu-se în gard, mugind cumplit, răsucindu-se apoi şi scuturînd năucit din cap, răscolind pămîntul cu picioarele, de durere şi de mînie. S-a dezmeticit apoi, cînd a dat cu ochii de Mihalcea, şi-a pornit-o, glonţ, înspre el, tropotind şi mai năpraznic, arcuirrdu-se şi destinzîndu-se cu o agilitate de neimaginat pentru un asemenea animal. „Lăsaţi-l, spunea Mihalcea, deşi nu era nimeni în toată curtea, în afară de el, — lăsaţi-l, că-i vine mandea de hac, lăsaţi-l !...“ S-a răzgîndit apoi, în ultima clipă, lu- înd-o la fugă, căţărîndu-se, cît era el de mare şi de greoi, într-un castan de lîngă gardul dinspre drum. Iar bivolul s-a năpustit în castan, izbindu-l atît de puternic, încît copacul s-a cutremurat tot, din rădăcină pînă în vîrful coroanei. De cîteva ori l-a izbit, fornăind mereu, horcăind sinistru, fiindcă avea spume la gură, era năclăit de sînge pe bot, iar de după ceafă i se prelingea, pe după ureche, o aţă groasă de sînge. S-a repezit în gard pe urmă, forfotind, mişcîndu-se anapoda. „...Nu mai strigaţi, mă ! a poruncit Mihalcea, de sus, de pe creangă. Nu mai vorbiţi, să vedem ce face !... Tăceţi Auzind strigătul, bivolul s-a sumeţit şi-a aşteptat, încordat şi

neliniştit. S-a întâmplat apoi că a ieşit dintr-un dormitor o femeie de serviciu, — „ţaţa Maria, din Proviţa“ — vroind şi ea să vadă ce se întîmplă, sau vroind să meargă undeva. „Dar ce faceţi atîta larmă pe-aici ?“ a întrebat ea. Nu i-a răspuns nimeni. Şi nici ea n-a mai repetat întrebarea. N-a mai avut cînd. A văzut bivolul prăvălindu-se către ea şi s-a alipit, încremenită, de peretele dormitorului. A fost o minune că n-a izbit-o în plin, că n-a zdrobit-o. *S-a** ferit ea, în ultima clipă. Dar bivolul tot a lovit-o, i-a zdrobit un braţ, repe- zindu-se pe urmă la găleata care căzuse din mina femeii. S-a sucit apoi, cînd l-a auzit pe Mihalcea vorbind, de jos, din curte. Şi-odată a fost înaintea lui, mugind şi forfotind şi mai păpraznic, de parcă ar fi ştiut că ăsta a vrut să-l omoare. Mihalcea s-a oprit, drept şi palid, cu chica lui bălaie fluturîndu-i în soare, cu o mînă, cu dreapta, înnegrită de sînge. A vrut să facă o „anumită figură“, — „de toreador“ — să stea locului şi-apoi să se ferească, în ultima clipă. N-a mai apucat. Bivolul a dat năvală peste el, aruncîndu-l în sus, zvîrlindu-şi-l în spinare, de unde Mihalcea căzuse apoi în partea cealaltă, ca un snop, ca o grămadă de pămînt. Abia a apucat să se adune de pe jos, fiindcă bivolul s-a întors şi s-a repezit din nou la el, boncăind sălbatic, într-o linişte desăvîrşită. De data asta, însă, Mihalcea s-a prins cu dreapta de coada bivolului. Şi-a rămas aşa, nu i-a mai dat drumul, trăgînd puternic de coadă, cu amîndouă mîinile, încît animalul n-a mai ştiut ce să facă. A dat să se sucească, dar n-a mai izbutit. Mihalcea trăgea ca de un odgon, proptindu-se în „burgherele“ lui noi şi pline de noroi, rîzînd triumfător şi strident. „..Eşti al lui mandea, gata !...“ Mai multe n-a apucat să spună. Bivolul s-a opintit şi s-a smucit, tîrîndu-l pe Mihalcea după el, arînd curtea cu cizmele lui, pînă cînd s-a lăsat ăsta păgubaş, dîndu-i drumul şi fugind repede către gard. Dar bivolul nu l-a mai luat în seamă. S-a repezit la un tractor care venea din incinta uzinei. „...Poarta, mă ! a strigat, ca un disperat, Viorel Mihalcea. închideţi-o, să nu treacă în curtea uzinei !... Poarta, mă !...“ Cineva a închis poarta, iar tractoristul a accelerat la maximum, stînd pe loc însă. Cîteva clipe nu s-a mai auzit altceva, în afară de duduitul zbîmîitor al tractorului şi de fornăitul bivolului, care s-a depărtat deodată de tractor, după ce l-a izbit de două sau de trei ori. Un moment, un singur şi unic moment, bivolul a stat locului, cu capul ridicat, cu urechile alipite de coame, cu nişte aţe mari de bale atîrnîndu-i din gură, cu gura de

schisă, cu limba scoasă, cu ochii întorşi pe dos, părînd în timpul cît a stat aşa, a adulmecare, a adunare laolaltă a tuturor mîniilor, mai înalt şi mai semeţ, avînd ceva statuar în întreaga lui ţinută, cu toate că era străbătut mereu de palpitaţii şi de zbateri. S-a smuls apoi, a pomit-o către gard, imediat ce a dat cu ochii de Mihalcea. „..Sus, Viorele ! a strigat bătrînul Balaban de lîngă mine, mai speriat decît dacă ar fi fost el însuşi înaintea bivolului. Sus, că te omoară !... Sus, mă !...“ Dar Mihalcea, nici gînd să se caţere pe gard, ori să fugă. S-a alipit cu spatele de un stîlp de beton şi-a aşteptat neclintit, spre nedumerirea şi groaza tuturor celor ce urmăreau spectacolul acela îngrozitor dar şi fantastic (pînă şi ţaţa Maria, care îşi plîngea braţul într-un dormitor, tăcuse şi amuţise în clipele acelea). Iar Mihalcea se făcuse cum e varul, se făcuse şi se făcea. Nu s-a clintit însă din loc. A stat drept, pînă în ultima clipă. Abia atunci s-a sucit, spre dreapta, răsucindu-se apoi spre stînga şi alipindu-se uşor de grumazul bivolului. A treia mişcare a fost izbirea pumnalului (cu pumnul gol sau cu o piatră), dîndu-i astfel bivolului lovitura de graţie, exact în clipa cînd era opintit în -gard. A sărit după aceea într-o parte, iar bivolul s-a muiat şi s-a cutremurat, a îngenuncheat încet, dînd să se scoale, şi neizbutind, mugind gîlgîi+or şi stins, din ce în ce mai stins.

„...Şi ce vină au copiii, l-am întrebat pe Mihalcea, înainte de a mă duce la cămin, să vorbesc cu ei, — ce amestec au ei în faptul că tu cumperi vite, prin contrabandă, şi le tai pe urmă în faţa cantinei, cum nici nu e voie ! ?...“

„O fac pentru muncitori, măi Jelerule, mi-a răspuns Mihalcea, ştie şi nea Tudor de treaba asta, sindicatul îmi dă bani, ca să aibă muncitorimea ce mînca, să nu crape de foame, chiar acum, cînd e pe punctul de-a se elibera de exploatare !...“

Era la cantină Mihalcea, era în bucătărie, sta la un capăt de masă şi mînca, se lupta cu un grătar în sînge, din care tăia bucăţi mari, cu o plăcere evidentă, uitîndu-se puţin la ele, la fiecare bucată în parte, înainte de a o sovîlca.

„Lasă, i-am mai spus eu, că n-o faci tu chiar degeaba, iei şi tu ce ţi se cuvine, partea leului, cum se zice !...“

„Partea dracului, asta o iau ! mi-a spus el, mîniindu-se abia atunci. Truda şi alergătura, asta o iau !... Umblu noaptea pe toate coclaurile, cu poliţia după mine !...“

„Bine, aşa o fi, dar copiii, ce-i cu ei, că nu mi-ai răspuns ? !“

„Asta-i, că unul dintre ei a tăiat atunci ştreangul cu care legasem eu bivolul ! “

„Care anume ?“

„Nu ştiu exact, că eram în dîrdora măcelăritului, dar eu îl bănuiesc pe unul pe care îl cheamă Pozdare !... Asta a mai vrut o dată să facă figura asta, cînd aveam eu sub cuţit un bou...“

„Şi ce dacă, de ce 'atîta tămbălău pentru nimica toată ?“

„Cum aşa, mă, cum?!... Păi dacă o omora bivolul pe ţaţa Maria ?... Şi pe mine, dacă mă omora ! ?... I-auzi la el, la tovarăşul activist, că nu-i nimica ! ?...“

Copiilor, la cămin, nu le-am spus de ce am venit, i-am întrebat ce mai fac, după ce i-am adunat pe toţi într-un spălător murdar şi umed. Dar ei ştiau că sînt plîngeri, erau alertaţi, erau speriaţi. Stăteau grămadă şi cînd se mişcau, tot aşa se mişcau, toţi deodată.

„Dar ce-i cu voi ? am întrebat. De ce v-aţi speriat aşa de tare ? !“

„Ştiţi dumneavoastră, lăsaţi, a răspuns Vasile, vorbind şi pentru ceilalţi, firesc, ca într-o înţelegere, n-aţi venit să ne vedeţi, aţi venit de altceva !...“

„De ce, Vasile Pozdare ?“

„Pentru că sînt plîngeri împotriva noastră, de aia aţi venit ! ...Unii spun că am furat *piese* din uzină, alţii zic că noi sîntem de vină pentru bivolul care a frămîntat curtea căminului, iar domnu’ Moncea îi dă, una-două, că ne scoate din cămin şi că el n-are -«nevoie de păduchii aceia de la Moldova, secetă-nesecetă, nu mă interesează

„Aşa zice domnul Moncea ? ! “

„Da, aşa zice !“

„Bine, dar voi aţi luat sau n-aţi luat piese din fabrică ?“

„Am luat! a răspuns altul, ieşind mai în faţă, speriat şi necăjit. Dar n-am furat !“

„Cum aşa : ai luat, dar n-ai furat ! ?“

„Aşa, bine, iar dumneatale, măi domnule, ar trebui să mă crezi, că eu nu mint !“

„Ca să te crad trebuie să te înţeleg, spune-mi ce vrei să zici cu asta !“

Mi-a spus, iar eu am rîs, m-am înveselit imediat, — „Te cred, te-am crezut, am înţeles ce s-a întîmplat !...“ — fiindcă păţisem la fel, cînd venisem la uzină, în 1940, luasem şi eu

un capăt de bară de bronz, dintr-o grămadă de şpan, o băgasem în buzunar, — „Da, şi eu am făcut lucrul ăsta !...“ — gîndindu-mă să o dau cuiva pe urmă, să-mi facă inele din bronzul acela, să le dau feciorilor din sat de la mine, la Crăciun, cînd urma să mă duc acasă.

„...Mă şi hotărîsem cui să dau inele, le-am povestit eu copiilor, am fost prins însă, am fost controlat la poartă şi am fost plimbat peste tot pe urmă, cu bucata aceea de bronz în mină !... Ziceau că nici n-am venit bine aici şi că am şi început să fur, iar eu le spuneam că n-am furat... Am văzut pe urmă, după ce am intrat în fabrică, la lucru, că şpanul acela era dus de-acolo şi că bronzul, mai ales, era strîns cu foarte multă grijă !...“

Am trecut după aceea la eliberarea bivolului, cam abrupt, de parcă mi-ar fi părut rău de mărturisire.

„...Să lăsăm asta, am zis eu, să vedem ce-i cu bivolul, cine i-a dat drumul prin curte, de era să facă prăpăd pe-aicea ! ?... Mihalcea spune că unul dintre voi a făcut-o... E adevărat, nu-i adevărat, cine-i vinovatul ? ! “

N-a spus nimic, nici unul. S-au uitat în stînga, s-au uitat în dreapta, foindu-se pe loc.

„Bine, vă spun eu cine e : Vasile Pozdare !... E adevărat ?“

„Da, e adevărat ! a răspuns Pozdare, fără a se clinti din loc şi fără a se uita la mine. El e, dar nu-i vinovat !...“

„Cum aşa ? am întrebat eu. Bivolul acela putea să facă moarte de om ! ?“

„Aşa, bine ! a zis el, uitîndu-se la mine de data asta. Vinovat e Viorel Mihalcea, care-i un mişel şi jumătate !...“

I-au sărit şi ceilalţi în ajutor, care mai de care :

„Aşa e, Mihalcea-i un păgîn !... E un bandit !... Bea sînge cu ulcica, după ce înjunghie vitele !... Şi cu fetele de la cantină se poartă ca un dezmăţat!...“

Nici mie nu-mi plăcea de Mihalcea, de ceea ce făcea el atunci, dar nu puteam să le-o spun, nu mă dusesem pentru asta acolo.

„...Staţi, le-am zis eu, înainte de a-l judeca pe Mihalcea, să^ vă judecaţi pe voi înşivă!... Cum vine asta, voi faceţi o pozrţă Şi după aia, cînd e vorba de pozna pe care aţi făcut-o, vorbiţi de altele şi de alţii !... Nu-i frumos, nu-i drept!... Ce părere ai, Vasile Pozdare, am sau nu am dreptate ?“

„Aveţi, a spus el, dar Mihalcea-i un mişel, e un bandit şi jumătate !...“

„In afară de asta, a adăugat un altul, noi nu facem nimica, nu mergem la şcoală, nu mergem la lucru... Şi-atunci trebuie să ne preocupăm de ceva...“

„Asta-i adevărat, am admis eu, lăsîndu-l pe Mihalcea, trecînd peste celelalte pozne ale lor, fiindcă ei mai făcuseră şi alte năzbîtii (furaseră cartofi de la cantină, înfundaseră nişte closete şi multe altele), — în privinţa asta aveţi dreptate !... Uite, dacă sînteţi cuminţi cîteva zile, dacă nu faceţi nici o poznă, eu vă ajut să intraţi în fabrică, să lucraţi, pe lîngă cîte-un muncitor, să învăţaţi cîte-o meserie !...“

Mi-au făgăduit că nu vor mai face nici un rău, — „Dar nici unul, să ştiţi !...“ — ţinîndu-se apoi de cuvînt, nu o zi sau două, mai multe, pînă cînd am izbutit să-i plasez pe toţi în fabrică, pe lîngă cîte-un muncitor, în secţiile care lucrau atunci, fiindcă uzina nu fusese pusă complet în picioare, după bombardamentele din 1944, din primăvară şi din vară.

2

Vasile Pozdare a fost repartizat la sculărie, pe lîngă Ovidiu Rîşnoveanu, un strungar foarte bun, — „bun şi-al dracului“, cum se zicea prin uzină, fiindcă Rîşnoveanu era cunoscut, era una din marile figuri ale uzinei şi ale oraşului. Era şi el un fel de Pozdare, pe care îl măcinaseră însă, cum avea s-o recunoască singur, — „alte timpuri şi alte răspîntii...“ Temperament vulcanic, neîncăpîndu-şi în propria-i piele, Rîşnoveanu a nimerit, de tînăr, în mişcarea legionară. Ei l-au atras, nu s-au lăsat pînă nu l-au împrejmuit, l-au adulat în fel şi chip, pînă cînd l-au făcut camarad. Amănuntul acesta, însă, felul cum a devenit el legionar, n-are nici o importanţă. Importantă este urmarea, importante sînt consecinţele care au decurs de-aicea. Asta pentru că el, om dintr-o bucată fiind, a luat-o în serios, a participat la fel de fel de manifestaţii, cîntînd cîntece legionare şi strigînd lozinci de-ale lor. Iar mai apoi, în iama lui 1941, a luat parte la rebeliunea legionară. A fost arestat, a fost vîrît la închisoare, de unde l-au scos patronii fabricii, pe garanţie. Rîşnoveanu era de neînlocuit, la atelierul de strungărie, iar atelierul acesta era principala verigă în producţia de război a uzinei. „Tu, măi ţarahoiule, l-a întrebat Rîşnoveanu pe sol

datul care îl păzea, fiindcă i s-a dat pază în primele zile, lucra cu sentinela lîngă el — de ce stai aicea ?“ „Să trăiţi, domn’ maistor, da noi n-avem voie să vorbim !“ „Dar ce aveţi voie să faceţi ?“ „Să stăm !“ „Da?! Atunci, uite ce zic eu: pune arma aicea, lîngă strung, şi du-te de-mi ia nişte ţigări de la bufet !...“ „Mă duc, să trăiţi, dar arma n-o las !“ „De ce, mă? !“ „Aşa, pentru că soldatul nu trebuie să se despartă niciodată de arma lui !...“ După o săptămînă nu i-au mai dat pază, dar lucru i-au dat. Venea mereu subinginerul Ştefănescu (ăsta era şi musăr, avea rol dublu în fabrică, ştiam asta de la nea Constandă), şi-i punea comenzi pe strung, îi arăta desenele şi bătea cu degetul în ceasul de la mînă. „Bine, domnule, răspundea Rîşnoveanu, lasă că le fac, mă descurc eu !... Dar du-te de-aici, du-te repede, că puţi a zdrenţe arse !... Pieri, fire-ai al dracului să fii !... Toţi să fiţi ai dracului, fiindcă i-aţi arestat şi i-aţi sugrumat pe-ai mei, i-aţi băgat la *Sărata* şi i-aţi trimis pe nu ştiu unde, spre nimicire !... Hai, valea, tunde-o, că plouă !...“ Tot războiul a lucrat aşa, înjurîndu-i pe toţi, bodogănind mereu, umblînd neras, stînd veşnic într-o năduşeală care nu se mai termina. Pe urmă, după 23 August, s-a înscris în partidul comunist, spre surprinderea multora, spre uimirea tuturor. Ştiau toţi că fusese şi era un nemulţumit permanent, anarhic dar era, nu se împăcase cu autorităţile antonesciene, făcuse, e drept, în felul lui, propagandă anti-războinică, profitînd de situaţia aceea specială, în care îl plasase calificarea lui excepţională. Nu de-aici se trăgeau, de altfel, nedumeririle, ci din cealaltă parte, care ţinea de „rătăcirile lui manifeste şi violente[1]'. De spus, însă, nu i-a spus nimeni nimic, atunci. Mai tîrziu abia, în timpul verificărilor, a fost luat la rost, i s-au cerut lămuriri şi explicaţii, a fost obligat să scrie completări peste completări, la autobiografie, a fost hărţuit în fel şi chip. „Asta-i tot, zicea el mereu, mai mult decît am făcut n-am ce spune, numai aşa, dacă m-aş apuca să inventez, să născo-cesc cîte ceva !...“ „încearcă, îi spunea printre dinţi şeful co-misiei, Ion Vlaica, străduieşte-te !...“ „Dar ar fi minciună..." „Vrei să zici cumva că faptul că ai stat lîngă mitralieră, în timpul rebeliunii, e o minciună ? ! “ „Nu, dar asta am spus-o, am recunoscut-o de la bun început !...“ „Bine, dar poate că ai mai uitat cîte ceva !“ „N-am uitat nimica, fiindcă eu n-am nimica de ascuns “ „De fapt, dumneata ar trebui să stai în altă parte, unde-ţi sînt camarazii !“ „Ştiu eu de ce nu stau acolo, lasă..." „De ce?!“ „Pentru că aveţi nevoie de mine şi

de mîinile astea ale mele, care s-au înfrăţit pentru totdeauna cu strungul !... Şi *ceilalţi* au procedat tot cam aşa !...“ Vlaica s-a făcut galben-verde. „Să nu-mi vii mie cu alăturări de-astea, c-o termin imediat cu tine !“ „Să nu-mi vii nici dumneata cu nu ştiu ce *pile,* c-o termin şi eu, o dată isprăvesc cu *voi,* fire-aţi ai dracului să fiţi !“ în timpul verificării, în sală, i s-au pus întrebări, dar nu din partea comisiei, — „din masă“. Lucrurile erau cam aranjate, întrebările vizau mai toate motivul înscrierii în partidul comunist. „Da-i limpede, tovarăşilor, a răspuns Rîşnoveanu de vreo cîteva ori, partidul ăsta-i partidul muncitorilor !... Iar eu, muncitor fiind... Am făcut-o cinstit !...“ „Dar la legionari cum ai intrat, tot cinstit ? !“ „Tot !... Eu, pînă acum, n-am făcut nimic din motive ieftine, nu m-am lăsat călăuzit de interese !... Am greşit, o recunosc !...“ „Legionarismul tău, Rîşnovene, n-a fost o simplă greşeală ! i-a spus un altul. Erai ca un apucat, erai turbat !“ „Eram prost* firea mea mi-a făcut festa, iar voi, acum, dacă mă sîcîiţi atît de mult cu treaba asta, înseamnă că sînteţi mai proşti decît mine !...“ A fost exclus, a fost scos din sală, cu huiduieli şi cu bodogăneli. N-a rămas dator, ţi-ai găsit-o, a răspuns, i-a înjurat pe toţi, aşa cum i-a înjurat şi după aceea. Cîteva luni de zile a umblat aşa, înjurînd şi bodogănind, protestînd împotriva tuturor, fără alegere. Şi parcă şi lucrul începuse să-i meargă mai prost. Şi-a revenit, însă, s-a trezit, ca după o beţie, s-a sumeţit într-o bună zi şi s-a aşternut din nou pe lucru, mai vîrtos decît înainte. „V-arăt eu vouă, fire-aţi ai dracului să fiţi, de proşti şi de nerozi ! zicea el din cînd în cînd, mai rar dar tot zicea, nu se putea înfrîna. Vă dau eu o lecţie, de *construcţie* şi de *reconstrucţie* !... Dobitocii lui Dumnezeu !... Demagogii şi terfelogii lumii !...“ înjurăturile ca înjurăturile, dar piesele, serii întregi, ieşeau din strung una după alta. îl furau la timp, normatorii şi maiştrii, îi ridicau mereu în faţă ştacheta normelor, să-l domolească. Dar el tot nu se lăsa, se certa şi se înjura cu ei, mai ales acum, că se simţea de neînlocuit. „Ciupiţi de unde puteţi, fire-aţi ai dracului să fiţi, zicea el tare, de se auzea pînă la capătul celălalt al halei, furaţi din munca altora, voi care aţi luptat şi luptaţi mereu împotriva exploatării omului de către om !...“ în asemenea împrejurări, în jurul lui se făcea loc gol. Unii plecau fiindcă se simţeau cu musca pe căciulă, alţii ca să nu ajungă pe nu ştiu unde, să dea declaraţii. „Sînteţi şi fricoşi, zicea Rîşnoveanu în urma lor, nu-i destul că sînteţi hoţi şi tîlhari !...“ Şi se ducea la lucru, se

apleca peste strung şi nu mai vorbea cu nimeni nimica. De fapt, asta l-a ţinut pe el în picioare, mai ales atunci, în anii de după excludere, — munca, *meseria,* cum zicea el, nu fără mîndrie. A ajuns „fruntaş în producţie[44] în cele din urmă. Şi-atunci să fi văzut forfoteli şi şuşoteli. Cei din conducere, sindicatul şi comitetul de partid, nu ştiau ce să facă, să-l declare fruntaş, — „dată fiind autobiografia sa complicată şi complexă, dat fiind trecutul lui dubios şi tenebros...[44] A venit careva la el şi i-a spus că „s-au deschis din nou porţile partidului.[44] „Da?![44] a zis Rîşnoveanu. „Da, mă, ce, tu nu ştiai nimica ? !“ „Nu !... De unde să ştiu aşa ceva... Eu, după cum se vede, mai mult cu strungul ăsta...[44] „Tocmai, asta-i problema, ar trebui şi s-ar cuveni...[44] „Ce s-ar cuveni ?“ „Să dai cerere de înscriere !... Uite, noi ne-am gîndit să te declarăm fruntaş în producţie...[44] „Cine anume, noi?![44] *„Noi,* conducerea fabricii...[44] „Va să zică *noi* şi *voi, conducerea* şi *producerea !* Frumoasă împărţire, n-am ce zice !“ „O fi, dar ce zici de înscriere ?“ „Nu zic nimica : eu am fost înscris în partid şi-am fost dat afară, am fost exclus, cum ziceţi *voi !...“* „Era o anumită situaţie atunci... Nu se putea altfel...[44] „De ce ? !“ „Aşa, nu se putea, iar acum, în perioada în care ne aflăm...[44] „Acum, în perioada asta, orice aţi face, în genunchi să mă rugaţi, cu moartea să staţi asupra mea, eu unul nu mă mai înscriu în partidul din care am fost dat odată afară !... Nu mai zic nimica, ai văzut că nu vă mai *critic* aşa de tare, dar de înscris, nici vorbă nu poate fi !... Cit priveşte producţia, eu sînt fruntaş de ani de zile, n-am' nevoie de rectificările voastre, mai ales că *voi,* dacă o faceţi, o faceţi ca să vă făliţi pe urmă cu mine, să vă faceţi faimă şi glorie, cu munca mea !...“

Celălalt a încercat s-o ia mai pe departe, a fost degeaba. Rîşnoveanu nu s-a îndoit de loc. Omul a plecat, bombănind, s-a dus şi a raportat. Rezultatul a fost că Rîşnoveanu, deşi era cel mai bun din fabrică, nu a fost declarat fruntaş. Asta l-a afectat destul de mult, mai ales că se organizase un fel de întrecere, *specială,* cum i-au zis cei de la sindicat, ca să se vadă exact cine e şi cine nu e fruntaş — „să nu mai fie discuţii pe tema asta.[44] Lucrurile erau aranjate în aşa fel, încît Rîşnoveanu trebuia să piardă. Intîmplarea a făcut însă ca după o jumătate de an să vină în vizită o delegaţie de muncitori, din străinătate. Trebuia organizat un schimb de experienţă, o întrecere demonstrativă. Era nevoie de Rîşnoveanu, din nou, era în joc onoarea fabricii. N-a mai îndrăznit însă nimeni să stea de vorbă cu el, de la sindicat sau de la comi-

tetul de partid. A venit însuşi directorul general şi i-a spus despre ce-i vorba. „Uite ce-i, Rîşnovene, i-a spus el, noi ne-am gîndit... E vorba să vină aicea... Ştii, ar trebui...“ „Lasă că ştiu, am auzit despre ce-i vorba, sînt de acord să-mi măsor puterile cu omul acela !...“ „Eşti de acord?!" „Da, sînt!" „Ce bine !... Ne scoţi dintr-o încurcătură nemaipomenită !... N-ai nici o grijă, însă, o să te sprijin...“ „Cum ? !“ „Ei, cum ? !... Se poate *manevra,* fără să se observe !... îţi dai seama, eşti meseriqş..." „Da, îmi dau seama, dar eu nu sînt de acord cu asemenea combinaţii !... Lucruri de-astea să faceţi cu *fruntaşii* voştri de paie !... Eu nu particip la întrecere decît în condiţii de perfectă egalitate !...“ „Bine, mă, fie, treacă de la noi !... Tu întotdeauna ai vrut să fii mai cu moţ !...“ întrecerea a cîştigat-0 Rîşnoveanu, greu, dar a cîştigat-o. A devenit fruntaş pe urmă, a devenit şi el un fel de vedetă, fără voie. în partid, însă, nu s-a mai înscris. E adevărat că s-a mai domolit, cu timpul, a devenit şi el mai echilibrat. Şi parcă nu mai era el însuşi după aceea, parcă era alt om, care semăna numai cu celălalt, fără a fi mai interesant şi mai complex. Toate acestea însă, multe dintre ele, aveau să se petreacă mai tîrziu, fiindcă atunci, cînd l-a luat în primire pe Vasile Pozdare, Ovidiu Rîşnoveanu era încă în faza „marilor zbateri", deşi nu fusese exclus din partid. înjura şi scrîşnea mereu, o ţinea numai în sarcasme, vorbea în doi peri cu toată lumea şi se uita de sus la toţi, dar mai ales la cei ce părăsiseră producţia, consacrîn- du-se, — „Auzi, vorbă ! ?“ — activităţii politice.

„Cîţi ani ai, măi, *şoldovene ?“* l-a întrebat el pe Vasile, cînd i l-am dat în primire.

„Doisprezece, domnule ! i-a răspuns băiatul. Merg pe treisprezece..."

„Cum aşa : mergi pe treisprezece ! ?"

„Asta înseamnă, domnule, că am trecut de doisprezece ani şi că mă apropii de treisprezece !...“

„Asta era, bine, am priceput !“

I-a explicat după aceea ce îndatoriri avea : trebuia să tragă şpanul din faţa cuţitului, cînd se încurca, să-i aducă ţigări, cum îi adusese altădată soldatul care îl păzea, să-i schimbe sculele, la magazie, să-i cureţe strungul, — „lună să mi-l faci, în fiecare zi !...“ — şi să stea mereu pe aproape, să urmărească tot ce face el, — „c-aşa se învaţă meseria, mă, se fură, se deprinde din mers !...“

„Am înţeles, domnule, a spus Vasile cu o supuşenie care ţinea mai mult de sfaturile noastre, decît de firea lui — aşa o să fac, cum mi-aţi spus dumneavoastră !...“

„Aşa să faci, întocmai, şi să nu-mi spui tovarăşe, că-i necaz !...“

Mi-a fost milă de băiat în clipele acelea, m-am gîndit să-l dau în seama altuia, — „chiar dacă nu-i meseriaş atît de bun !...“ N-am făcut-o, am amînat, — „să vorbesc şi cu nea Tudor, să vedem !...“ — pe urmă nu m-am mai amestecat, fiindcă lucrurile s-au lămurit, cu încetul, singure. Rîşnoveanu, văzîndu-l pe Vasile ascultător şi aplecat spre învăţătură, s-a îmbunat, s-a domolit, i-a făcut rost de încă un grătar de lemn, l-a pUs peste celălalt, lîngă strung, şi i-a dat băiatului de lucru, l-a deprins cu meseria.

„...Asta să fie legea ta, mă, îi spunea el lui Pozdare — meseria, s-o ştii bine, s-o visezi, fiindcă dintre toţi oamenii din lume, cei mai răi şi mai periculoşi, periculoşi pentru alţii şi chiar şi pentru ei, sînt cei care nu ştiu să facă ceva, cei care ştiu de toate dar nu ştiu nimic, ăştia şi cîrpacîi, cei care scuipă unde au cusut prost, arătînd în acelaşi timp cu degetul în altă parte !...“

în vară, după şase sau şapte luni de zile, Vasile Pozdare lucra singur la strung, executa piese simple şi uşoare, dar lucra, iar mai apoi, în timpul şcolii profesionale, fiindcă a intrat la profesională, la îndemnul meu şi al lui Rîşnoveanu, a ajuns la un fel de specializare, era cel mai bun din an.

„Cum e, Vasile ? îl întrebam eu cînd ne întîlneam (dacă nu mă căuta el, îl căutam eu, se născuse o anumită nevoie între noi, din cauza întîmplării cu bivolul, din cauza lui Rîşnoveanu şi poate şi pentru că el venea dintr-un sat, aşa cum venisem şi eu altădată). — Cum merge treaba ?“

„Bine, zicea el, rîzînd, ba poate că merge'foarte bine !... Să vedeţi ce muncitor o să devin eu, a-ntîia, nu alta !... N-o să vă fie ruşine cu mine, să ştiţi !...“

„Pe la cămin ce mai e ?“

„Nimic deosebit !... Cu Moncea nu mă-nţeleg de loc, prea o face pe militarul, e-nvăţat ca în timpul războiului, c-am aflat eu, de la alţii, mai mari, cum se purta el pe vremea aceea, ca un zbir !... Dar lasă că i-o coacem noi !...“

„Adică? !“

„Facem o manifestaţie împotriva lui, să plece din cămin !... Găsim noi, lăsaţi, numai să nu mă vindeţi !...“

„Nu te vînd !... Ceilalţi ce fac ?“

Ceilalţi erau copiii împreună cu care venise el aici, odată cu *seceta,* împinşi de fapt din urmă de valul ei pîrjolitor.

„învaţă şi ei, mi-a spus Vasile cu aceeaşi vorbă molcomă şi dulce, moldovenească, pe care avea s-o uite mai apoi, într-o anumită perioadă, de care avea să-şi amintească din nou după aceea, în alte împrejurări, cum se întîmplă nu odată în viaţă, cum s-a întîmplat şi în vremea asta a noastră, mai ales, — muncesc, se obişnuiesc cu uzina !... Doi au plecat înapoi, la Moldova, Hristache şi Lungoci, — Lungoci e acela cu bronzul, dacă îl mai ştiţi !...“

„Da, îl ştiu... Tu nu pleci ?“

„Nu !... I-am scris tatii c-am intrat la şcoală şi el mi-a răspuns că bine am făcut !... Aşa că eu de-aicea nu mai plec !...“

N-a plecat, într-adevăr, a terminat profesionala, a ieşit lucrător calificat, — „pe leafă" — şi-a luat o cameră cu chirie, pe strada Traian, într-o casă din care nu rămăsese în picioare decît partea de către drum, după bombardamentul din 1944.

„Ce mai faci, Vasile ? îl întrebam eu cînd ne întîlneam, prin uzină sau în oraş. Cum merge treaba ?“

„Bine ! îmi spunea el, zîmbind a rîde, ca un adevărat moldovean ce era. Dumneavoastră ce mai faceţi ?“

„Bine, şi eu !... Am lipsit o bucată de vreme de la fabrică, acum m-am întors..."

Nu mai găseam tonul firesc al discuţiei, comunicasem puţin împreună, era şi vîrsta la mijloc, erau mai multe impedimente, dar nevoia cunoaşterii şi a comunicării rămăsese vie între noi, ba poate că era mai presantă decît înainte vreme. Din partea mea, mai ales, ea era mai mult decît evidentă, ne- putînd căpăta altă explicaţie decît obîrşia noastră comună, cit şi *seceta* care ne apropiase, cu toate că lucrurile nu au întotdeauna o explicaţie imediată şi limpede. Apropierile dintre oameni, ca şi respingerile, se nasc cel mai adesea spontan, datorită unor cauze greu de lămurit, datorită unor atracţii sau respingeri de moment, pe cît de misterioase pe atît de puternice. Fapt e că Vasile Pozdare mi-a reţinut atenţia, a intrat în zona de influenţă a simpatiei mele, în timp ce alţii, atîţia, zeci şi sute, mii de oameni, au intrat şi au ieşit din această zonă, cum intră sau ies meteoriţii sau stelele căzătoare din raza noastră vizuală, atît de limitată, în raport cu perindările mari ale lumii.

Acum ştii ce ar trebui să faci tu, Vasile Pozdare ! ?“ i-

„Ce, tovarăşe Jeler ?“ mi-a răspuns mai tînărul şi neliniştitul meu prieten, fiindcă era mai neliniştit decît mine, şi decît alţii, atîţia, era mai tulburat decît părea.

„Să te-nscrii în partid, fiindcă o să înceapă înscrierile, din nou !...“

„Şi-i musai să fac lucrul *aista ?“*

„Musai nu-i, dar ar fi bine !“

„Nea Rîşnoveanu zice că ar fi bine să fac altceva..

„Anume ce ? !“

„Să mă apuc de învăţătură, să nu rămîn numai cu profesionala !...“

„Nu zice rău Rîşnoveanu ăsta, mă şi mir de el, că-i atît de aplecat către sfaturi şi către îndemnuri !...“

Am tăcut amîndoi, parcă am fi vrut să ne ferim de ceva, de un lucru care ne stătea în cale, deşi ştiam prea bine, în măsuri diferite dar o ştiam, că lucrul acela nu putea fi ocolit. Iar larma din jurul nostru, fiindcă eram într-o bodegă de cartier, a crescut şi s-a întărit, copleşindu-ne complet, astupîndu-ne cu faldurile ei clătinătoare şi moi.

„...în privinţa cealaltă, am spus eu, rupînd cu un fel de grabă faldurile acelea stranii — ce mai spune domnul Ovidiu Rîşnoveanu ?“

„Spune multe şi de toate, a zis Pozdare, făcîndu-se că nu înţelege unde băteam eu, — cîteodată, măcar, vorbeşte de te ameţeşte... Are şi el aleanurile şi gîndurile lui, ca orice om...“

„Ca orice om ! ?... Dar de înjurat ne mai înjură ?“

„Pe cine ? ! “

„Pe *noi,* partidul şi regimul !“

„Nu ştiu, n-aş putea spune, în afară de asta...“

A tăcut brusc şi s-a uitat la mine de parcă aş fi vrut să-i fac vreun rău, parcă l-aş fi împrejmuit cu cine ştie ce planuri de învăluire.

„Ei, ce mai e în afară de asta ?“ am stăruit eu.

„Nimic deosebit, a zis Pozdare rar şi cam sec, dar dacă aveţi nevoie de turnători, căutaţi-i în altă parte, există destui oameni care sînt dispuşi să facă şi aşa ceva, sînt dispuşi să facă orice, nu înţeleg cauza acestei înclinaţii ! ?... Dar eu, aşa cum mă vedeţi, neîmplinit şi nelimpezit, nu voi face niciodată una ca asta !... E posibil să fac alte năzdrăvănii, s-ar putea s-o iau pe alături în unele privinţe, dar vînzător de suflete şi paznic de «closete morale»- nu voi deveni, să ştiţi !...“

ivise deodată între noi, ca o *noimă,* ca o umbră stranie, din pricina căreia vorbele căpătaseră altă rezonanţă, uitătura alte înţelesuri. Pînă şi cu înscrierea în partid am lăsat-o mai moale, — „ce rost are, de ce să-l trag şi pe el în valul în care am intrat eu, şă intre singur, dacă vrea, eu i-am spus, mi-am făcut datoria !...“ — Vasile însă n-a uitat şi-a venit la mine după un timp, să-mi ceară o *recomandare.*

„Ştiţi, tovarăşu’ Jeler, a spus el destul de ferm, fără nici o altă explicaţie — eu am venit după *recomandare !...“*

„Vorbeşti, i-am spus eu, de parcă ţi-aş fi făgăduit-o !...“

„Chiar aşa e : mi-aţi făgăduit-o !“

„Cînd, mă ?“

„Cînd m-aţi îndemnat să fac lucrul ăsta : să mă înscriu în partid !“

„Da, dar atunci..

„Atunci ne-am luat cu altele şi n-am mai vorbit de înscriere !...“

I-am dat recomandarea de care avea nevoie, din toată inima i-am dat-o, gîndindu-mă, cu mintea mea de atunci, că era norocos „copilul ăsta“, fiindcă era primit cumsecade în partid, cu recomandări şi cu discuţii, nu cum intraseră unii dintre noi, — cu cîte-o *adeziune* care fusese semnată mai înainte de doi membri de partid — în anii aceia aspri şi tulburi, de după 23 August. De aceea m-am dus şi la discuţia de primire, să-l sprijin pînă la capăt, să marchez, mai binezis, acest moment, pentru că de sprijin nu avea nevoie Vasile Pozdare, el era făcut să-şi taie singur drum prin viaţă. M-am dus, nu-i vorbă, şi la discuţia de excludere, după patru sau cinci ani de zile, pentru că el, Vasile Pozdare, — fiul *secetei,* copilul acela singuratic şi neliniştit, care se uita deschis şi drept la toată lumea, care căpătase o aversiune nemaipomenită faţă de Vi- orel Mihalcea, numai şi numai pentru că omora vitele în spatele cantinei („şi pentru că se culca cu toate fetele de la cantină, pe unde se nimerea, fără ruşine...“), băiatul care intrase cu teamă şi îndărătnicie pe mîna lui Rîşnoveanu, devenind apoi un meseriaş excepţional — le-a făcut şi le-a împlinit pe toate, ca într-o predestinare, a mers mai departe şi mai sus decît noi ceilalţi, intraţi în partid şi în activitatea politică înaintea lui sau după el. A gustat din cupa înveninată a fanatismului, a golit-o pînă la fund în cele din urmă, fiind şi devenind dogmatic şi stalinist, cu mai multă dăruire şi cu mai multă patimă, — „...cu o încredere desăvîrşită, cu un patos mai amplu şi mai ameţitor !...“ — decît o făcuseră alţii.

înaintea lui, teoretizînd stăruitor de* tot într-un timp „bolşevizarea pînă la capăt a tuturor partidelor comuniste, a tuturor organizaţiilor de bază, a fiecărui membru de partid, deoarece numai aşa vom deveni *monolitici* şi de neînfrînt, numai aşa vom izbîndi, peste tot în lume, nu numai aici !...“

Atunci, la scurt timp după ce a fost primit în partid, Vasile Pozdare a fost „scos din producţie[44] şi a devenit, fără voia lui, — „dacă-i sarcină, îi sarcină, n-ai ce-i face !...“ — activist de partid, — „revoluţionar de profesie[44], cum numeau unii această îndeletnicire, „lucrător cu gura[44], cum o numea el uneori, mai ales în perioadele de chin şi de declin. Şi cîte perioade de acest fel n-a avut Vasile Pozdare ! ? Multe, neînchipuit de multe, toată viaţa lui a fost, de fapt, o asemenea perioadă, de risipire şi de regăsire.

După ce a devenit activist, Vasile a lucrat o vreme la comitetul orăşenesc. Pe urmă a fost trimis „la ţară[44], ca instructor şi ca organizator de partid, pe urmă a fost scos din muncă şi exclus din partid, fiind trimis la „munca de jos[44], să se înveţe minte, de parcă el ar fi intrat în activitatea de partid din proprie iniţiativă, parcă n-ar fi fost luat cu sila de la rosturile şi îndeletnicirile lui, în numele unei discipline al cărui sens nu era clar nici măcar pentru cei ce o invocau mereu. La „munca de jos[44] fiind, — „avînd mai mult timp la dispoziţie !...“ — Pozdare s-a înscris la liceu, l-a terminat şi s-a dus pe urmă la institut, cu ajutorul şi cu sprijinul întreprinderii, pe care numai el ştie cum l-a obţinut (ştiu şi eu, pentru că am fost alături de el în împrejurările acelea, şi atunci, mai - binezis) ; la institut fiind, s-a înscris din nou în partid, iar după absolvire a venit înapoi, la uzină, cu diploma de inginer în buzunar şi cu o poftă de muncă sporită, — ^stimulată de învăţătură, tovarăşe, deoarece ne-am mai luminat şi *noi* între timp, am citit şi-am meditat, ne-am deşteptat dar nu ne-am trădat *esenţa,* care vasăzică !...“

„In sfîrşit, am spus eu atunci, bine că s-au lămurit lucrurile /şi cu Pozdare ăsta, bine că a ajuns şi el la un liman, fiindcă prea o luase de-a curmezişul, prea s-a pus rău cu toţi, de parcă el singur ar fi întruchiparea cinstei şi a devotamentului !... Iar noi, ceilalţi... Adevărul acesta e : nu pot fi împlinite toate lucrurile, dintr-o dată, oamenii sînt aşa cum sînt, înapoiaţi şi complicaţi, înclinaţi către bine şi către limpezire, împiedecîndu-se totuşi în rele şi în patimi !... Şi-i normal, într-un fel, să fie aşa : prea ne-am pomenit toţi, şi cei buni, dar şi cei răi, puşi în faţa unor împrejurări noi, pentru

care eram şi nu eram pregătiţi, pe care a trebuit şi trebuie să le străbatem, căutîndu-ne pe noi înşine, căutînd *revoluţia,* care apare şi dispare din faţa ochilor noştri, ca o *noimă,* vorbind mai toţi în numele ei, călcînd-o în picioare unii dintre noi !...“

Liniştirea mea şi ieşirea lui Pozdare la limanul împăcării cu lumea au fost de scurtă durată, din cauza firii lui, sau poate că din cauza împrejurărilor pe care le străbăteam noi atunci, sau poate că şi dintr-o cauză şi dintr-alta ! ? Fapt e că Pozdare a ajuns, după cea de a doua primire în partid şi după încă vreo cîţiva ani de muncă intensă, în secţia din care plecase, inginerul-şef al uzinei şi director-general, fiind schimbat apoi, — „exact cînd n-ar fi trebuit, cînd devenisem stă- pîn pe munca mea şi pe mine însumi !...“ — fiind discutat iar într-o şedinţă de birou, la comitetul judeţean de data asta — „pentru lipsă de vigilenţă şi pentru încercări stăruitoare de a devia atenţia organelor de anchetă în problema *exploziei* produsă la Uzinele de maşini grele..

„...De data aceasta, mi-a spus el, după evenimentul din urmă, am scăpat mai ieftin, ceea ce înseamnă că îmi trebuie o sută de ani, ca să mă realizez pe deplin, fără a adera la vreo gaşcă — pentru că acesta e spiritul răului, care ne macerează nouă eforturile : *găşcărismul !* — fără a face sluj în faţa nimănui, fără şoapte şi fără vînzări de suflete, mai ales, nu de alta, dar prea mulţi s-au învăţat să progreseze în acest fel, vînzîndu-l pe cel de alături, pîrînd, turnînd, fără ruşine, încît nu poţi să nu te întrebi, cînd îi vezi făcînd lucrurile astea, unde pun ei echitatea şi omenia, cînd săvîrşesc ase-, menea ticăloşii !

Aceasta ar fi biografia lui Pozdare, aşa ar arăta el dacă ar fi „rezumat[11] în vreo fişă de cadre, făcută de cine ştie ce „specialist" al rezumărilor, cum au fost şi mai sînt atîţia, cum am fost eu însumi într-un timp, cum am fost mai toţi pînă nu demult, fiindcă boala rezumărilor, — ca şi fanatismul, ca şi dogmatismul — naşte denaturări, cînd pătrunde într-un organism social, iar organismul nostru politic şi social a trăit cîteva îmbolnăviri de acest fel, epuizîndu-le complet pe unele dintre ele, mirîndu-se apoi de sine însuşi, că a fost aşa de pătimaş şi de văduvit de luciditate. în orice caz, Pozdare ar arăta în acest fel, dacă ar fi să-l rezumăm în spiritul fişei amintite (a arătat aşa, a fost zugrăvit şi în acest mod, eu însumi l-am prezentat aşa, în cîteva rînduri) : „Tovarăşul Va- *t*

sile V. Pozdare a venit la fabrică în perioada secetei... a stat la cămin... a învăţat pe urmă o meserie... a deprins un nou fel de a fi, lucrînd în fabrică... s-a înscris în partid după aceea, a activat mult şi cu pasiune... a fost retrogradat şi exclus... după care a continuat să muncească... învăţînd, el a devenit inginer... din punct de vedere politic tov. Pozdare are unele reminiscenţe... e activ dar e indisciplinat... critică dar nu se autocritică... duce însă o viaţă morală... e devotat faţă de familie... şi e patriot înfocat...“

Faptele şi împrejurările amintite sînt reale, corespund adevărului dar îl şi trunchiază, — nu-l rezumă, îl trunchiază — pentru că omul acesta, Vasile V. Pozdare, ca şi alţii, atîţia, a fost mai bun şi mai rău decît ni-l arată ele, mai are o biografie, — spirituală — a mai avut o viaţă — sufletească — a cunoscut înălţări şi căderi, a îmbrăţişat nu odată bucuria, cu patimă şi fără nici o reţinere, pentru ca după aceea să se întoarne la vechea şi neistovita' lui ipostază de *Jiu al secetei,* de copil al tuturor speranţelor şi al celor mai adinei şi mai greu de numit deznădejdi.

3

La început, la începutul-începutului, — fiecare om are un asemenea punct de pornire, cum are steaua de pe cer, înainte de a se avînta spre hăuri, cum are soarele o văpaie a lui şi universul o *osie* — înainte şi dupq ce a intrat pe mina lui Rîşrioveanu, Vasile Pozdare era un copilandru oarecare, — „un băietan de la Moldova", care înota în nişte haine mari şi ponosite, haine de căpătat. Aveai impresia, văzîndu-l, că vrea mereu să iasă din ele, cum dă să iasă puiul din găoace, după ce a izbutit s-o spargă, înainte de a se hotărî, neştiind încă ce-i cu lumea din jur, a cărei prezenţă îl năuceşte dar îl şi fascinează.

„...Măi Vasile, l-am întrebat eu intr-un rînd, după ce a intrat la meserie — cînd sări şi tu din hainele acelea ale tale ?“

„La primăvară, tovarăşu’ Jeler, după ce o da colţul !“ mi-a spus el, arătîndu-mi cerul.

Am uitat de întrebare pe urmă, am uitat şi de răspuns, de toate am uitat, şi-abia intr-un tîrziu, în altă primăvară,

am observat că el se ţinuse de cuvînt, sărise din găoace, aruncase hainele acelea groase şi urîte, cu care îl înzestrase seceta. Era schimbat, era altul, să nu-l mai recunosc. E adevărat că eu lipsisem un timp de la uzină, lucrasem la altă fabrică, tot în oraş, unde avusesem sarcina să văd „ce se întîmpla pe-acolo, deoarece reacţiunea ne sabotează de peste tot !...“ Fusesem trimis în munţi după aceea, la o exploatare forestieră, cu aceeaşi *sarcină specială.* „...Dar de ce tocmai eu ? îl întrebasem pe tovarăşul care mă instruise înainte de plecare (Grigore îl chema). Şi de ce s-o fac pe *copoiul?* !“ „N-o faci pe *copoiul,* mi-a cam retezat-o Grigore, rămîi ce eşti, muncitor şi membru de partid !... *Copoii* sînt oamenii siguranţei, uneltele burgheziei, cu care noi mai colaborăm, pînă ne formăm propriile noastre *unelte,* pe urmă, gata !...“ Acum, cînd l-am redescoperit pe Vasile Pozdare, era de 1 Mai, ne pregăteam de fapt să plecăm la manifestaţie, toată uzina. Eu împărţeam steaguri şi lozinci de-a lungul coloanei, iar el, Pozdare, se afla între colegii lui de la profesională. L-am recunoscut după glas, după vorba aceea a lui, moldovenească. Dar n-am fost sigur că era el. Aveam înaintea mea un băie- ţandru subţirel şi înalt, bălai şi cam palid, voios dar şi meditativ, atins de o nelinişte mult prea timpurie.

„Doar n-oi fi tu Vasile Pozdare? !“ am zis eu, cercetîndu-i salopeta, şi nu atît salopeta, cît hainele celelalte, — „găoacea“.

„Ba da ! Eu sînt ! mi-a răspuns Vasile, sumeţindu-se uşor, rumenindu-se puţin, şi învoioşindu-se totodată, nici el nu ştia de ce. în carne şi oase, tovarăşu’ Jeler !“

A fost prima revelaţie, dacă poate fi numită aşa această dezghiocare, care nu ţinea numai de vîrstă, mai era legată de ceva, de o sincronizare aproape perfectă cu timpul pe care l-am străbătut şi îl străbăteam, fiindcă noi ceilalţi am intrat **mai tîrziu în acest timp, pe urmele** celui dinainte, aducînd cu noi pulberi mult mai multe, fiind avantajaţi într-un fel şi dezavantajaţi în alt fel, datorită experienţei şi lucrurilor bune, din pricina unor deprinderi, de care ne împiedecam nu odată. Dar ei, Vasile Pozdare şi ceilalţi copii de la Moldova, şi nu numai de acolo, copiii secetei şi ai disperărilor de după război, copiii tuturor sărăciilor şi ai tuturor mizeriilor, ai celor mai adînci şi mai chinuitoare neîmpliniri, — deschiseră ochii direct în această lumină crudă şi tare, primenitoare dar şi dură, frumoasă dar şi măcinătoare, cum sînt îndeobşte lucrurile esenţiale, pe care

ţinui dinainte, ca pe nişte praguri, ca pe nişte cascade mari, care nu pot fi abordate decît de jos în sus, — „din şesurile tuturor deznădejdilor înspre izvoarele tuturor speranţelor !...“

A doua şi a treia revelaţie, a patra şi a cincea, exterioare şi ele într-un fel şi pînă la un punct, s-au petrecut într-un timp destul de îndelungat, în ani şi ani de zile, avînd însă acelaşi termen de comparaţie, aceleaşi haine mari şi urîte, soioase, pornind şi întorcîndu-se toate, gînduri şi reflecţii, de la *găoacea* din care sărise Vasile Pozdare, ca un pui de găină, ca un pui de barză mai degrabă, fiindcă ăştia sînt mai stîn- gaci şi mai neajutoraţi la începuturi.

Ultima a avut loc nu demult, cînd l-am condus pe Vasile la gară, om la patruzeci şi şase de ani, cărunt, dar nu şi îmbătrînit, puţin mai ostenit, totuşi, atins de o adumbrire uşoară, cu vorba mai domolită şi cu pasul mai îngreuiat. Ochii, mai ales, ochii lui albaştri, de un albastru aşa de curat şi de distins, la începuturi, încît nu putea fi comparat cu nimic, — nici cu albastrul cerului, nici cu albastrul florilor de in sau de nu-mă-uita, avînd din toate cîte ceva — băteau acum în cenuşiu, se domoliseră şi ei, erau ca o apă limpede şi adîncă, în care s-a scufundat ceva nu prea demult, un bolovan sau un munte. Altfel era potolit şi odihnit la faţă, nemaiavînd în trăsături nici o urmă de crispare, fiind cum nu mai fusese demult, cum era el în cugetul lui cel mai intim şi mai adevărat, — frumos şi puternic, de neîndoit într-un fel. Nici nu se cunoştea că trecuse prin atîtea şi că avusese parte, mai ales în ultima vreme, de cînd cu *explozia* de la uzină, de contorsionări dintre cele mai dure. Cînd rîdea, îndeosebi, lucru pe care l-a făcut aproape tot timpul, ca într-o presimţire, sau ca să înlăture o presimţire, era de nerecunoscut, era superb. Noi îl ascultam şi-i răspundeam, rîzînd în răstimpuri, dar discuţia se lega greu, stătea sub semnul unei siliri care venea dintr-un gol anume, care ne apăsa pe toţi. Careva, unul dintre cumnaţii lui Pozdare, fraţii Nuţei, fiindcă veniseră şi ei, Lucian, cel mai mare, încătărămat şi încopciat în cravată şi în vestă, înalt şi solemn ca întotdeauna, Niculae, cel mai mic, avînd aceeaşi statură, deosebindu-se însă de Lucian prin rotunjimea tuturor trăsăturilor lui, şi prin vioiciune, aşa cum se deosebeau şi ceilalţi, între ei şi faţă de cei doi, Costel şi Vasile, asemănîndu-se, cu toate astea, fiind legaţi laolaltă prin ceva greu de explicat (prin ceea ce făptuiseră şi făptuiau, deoarece ăştia, Berbenceni, învîrtiseră o mie şi

frumoasă, — „e grozavă, domnule, trebuie să recunoaştem !...“ — şi că oraşul însuşi e mult mai frumos în partea aceasta dinspre gară, — „s-a înnoit mult în partea asta, în rest e tot cum era, mai ales în centru, unde au rămas toate cum au fost, deşi s-au renovat mereu !...“ Un altul, tot din clanul renumit al Berbencenilor, Vasile, l-a aprobat şi l-a completat, — „Asta s-a făcut pe *vremea noastră !...“* — iar noi, ceilalţi, Nuţa nevasta lui Pozdare, copiii, Ionuţ şi Lena, tăcutul şi neliniştitul Nicolae Banciu, am ascultat şi ne-am uitat, fiecare în felul său, şi după cum îi erau gîndurile şi simţămintele, faţă de ceea ce se spusese şi faţă de cei ce spuseseră vorbele respective. Pozdare însuşi a devenit mai atent, a fost străbătut, parcă, de o undă de îndîrjire, ca de o aducere aminte. A dat să zică ceva, dar n-a mai zis. Nuţa, — „neliniştea şi măcinarea vieţii mele“, cum îi spunea el uneori, în glumă sau mai în serios,' era greu de ghicit — l-a prins de cot, s-a apropiat şi mai mult de el, iar Vasile a tăcut. Sînt sigur, nu ştiu nici eu de ce, că dacă ar fi vorbit atunci i-ar fi trimis la plimbare pe cei patru Berbenceni, le-ar fi spus ceva neplăcut, i-ar fi pus să măsoare peronul, — „care e frumos, într-adevăr, numai marmură pe marmură, dar ia măsuraţi-l voi cu pasul vostru de gîndaci ori de guzgani, să văd şi eu cît e de lung, să vă văd şi pe voi făcînd ceva, că voi, mă, aţi fost mereu prin spatele scenei, prin culise şi prin culisele culiselor, de era să mă scoateţi din viaţă de vreo cîteva ori, pe mine şi pe alţii ca mine, pe noi cei ce v-am dus şi vă ducem pe voi în spate !...“

„...Ei, mîine pe vremea asta, a spus Vasile în cele din urmă, trecînd peste mînii, sfărîmînd cu unul din binecunoscutele lui gesturi neliniştea care tindea să se grămădească între noi —, voi fi acasă, la *obirşii,* voi sta de vorbă cu tata, care îmi va spune ce s-a mai întîmplat prin sat, — cine a murit şi cine a mai plecat, pentru că astea sînt poveştile lui obişnuite : moartea şi plecarea !... «Prin sat ce mai e nou ?», îl întreb eu, după ce schimbăm alte vorbe, mai de suflet... «Ce să fie, zice el, mai nimica... O murit al lui Cutare... O plecat al lui Cutare !►►... «Dar unde tot pleacă ăştia ? l-am întrebat eu odată. Şi de ce ?... Şi pînă cînd, măi tată, că rămîne satul gol ! ?►► «Unde să plece, mi-a spus el, unde te-ai dus şi tu, că de-atunci or început plecările, de pe vremea secetei, atunci s-o născut risipire între oameni, doar ştii şi tu cum o fost şi ce-o fost !» «Ştiu, dar atunci era altceva, era o *situaţie specială* !►> «Poate, nu ştiu, dar după aia nu 3-0 mai

revenit niciodată la ceea ce o fost mai înainte, din pricina secetei ori din pricina războiului, ori poate că şi dintr-o pricină şi din alta ! ?»... Asta îmi place mie la dînsul, că a început să nuanţeze şi să adîncească lucrurile, cum nici n-aş fi crezut... S-a schimbat şi bătrînul, ăsta-i adevărul, s-a *transformat,* cum ziceam *noi* într-o vreme, se potrivea, nu se potrivea... Dar nu în sensul în care ziceam *noi,* în alt sens, al lui, propriu... E mai^tăpîn pe gînduri, vede mai mult şi mai departe, nu se terrfe şi nu se fereşte de nimeni şi de nimic, cînd critică sau cînd înjură, de-a dreptul, lucrurile care nu-i plac... Tot aşa face şi cînd e vorba să laude ce-i de lăudat, ceea ce-i place lui... Şi-o face, nu ştiu cum să zic, fără nici o nuanţă de falsitate, fără nici un dram de oportunism !...“

Pozdare ar fi vrut să mai spună ceva despre bătrînul său tată, n-a mai apucat, a fost întrerupt de Ovidiu Rîşnoveanu, bătrîn şi el acum, — „pensionar de meserie, fire-ar ea a dracului de meserie şi de mişelie !...“

„...Aşa, va să zică ! i-a spus el lui Pozdare, neluîndu-ne în seamă pe noi ceilalţi, de parcă nici nu am fi fost pe-acolo, trebuie să aflu de la alţii că ai trecut, din nou, prin împrejurări grele, de parcă nu ţi-aş fi fost eu într-un timp şi tată şi mamă ! ?“

„Nici chiar aşa, nea Ovidiule, i-a răspuns Pozdare, uşor împurpurat (era clar că venirea bătrînului muncitor îl bucurase mai mult decît amestecata noastră prezenţă), să nu exagerăm !...“

„Da, bine, a admis Rîşnoveanu, întorcîndu-se abia atunci către noi ceilalţi, cerîndu-şi scuze (Mă iertaţi c-am năvălit aşa între voi !), salutînd-o pe Nuţa (Sărut mîna, doamna Pozdare !), salutîndu-i şi pe cumnaţii lui Vasile, într-un anumit fel (Noroc, măi tovarăşilor !), făcîndu-mi şi mie un anumit semn cu mîna (Te ştiu eu şi pe tine, lasă...), — dar de spus puteai să-mi spui ce necazuri mai ai !...“

„Adevărat, a recunoscut Vasile, dar de unde să mi te iau, nea Ovidiule, c-am auzit că te-ai retras complet din viaţă şi că nu vrei să mai ştii de nimeni şi de nimic !...“

„M-am retras pe dracu, a zis Rîşnoveanu, cam scurt, cumva, am fost scos din viaţă, pentru că asta înseamnă să fii pensionar : să fii scos din viaţă, să fii împins spre marginea ei !... Unora le place... Mie nu-mi place de loc, dacă chiar vrei să ştii !... Nici nu mă înţeleg cu ai mei, cu *tovarăşii pensionari...* Sînt plictisitori, sînt mălăeţi, nu se măi interesează de nimic,

nu mai trăiesc, mă, plutesc, nu ard, vroiam eu să zic, fumegă..."

„Şi de ce nu vă-nţelegeţi ?“ a întrebat Vasile.

„Tocmai de aia nu ne înţelegem, dar lasă-i pe ai mei, pe *tovarăşii pensionari...* Altceva vroiam eu să-ţi spun..."

„Ce, nea Ovidiule ? !“

„Vroiam să-ţi spun, a continuat Rîşnoveanu, tot aşa, pe gîfîitele şi fără a lua seama la noi, că tu n-ai fi trecut prin ceea ce ai trecut şi n-ai fi ajuns unde-ai ajuns, dacă ai fi ascultat de Ovidiu Rîşnoveanu, dacă nu te-ai fi depărtat prea mult de meserie, dacă ai fi rămas lîngă strung !...“

„Ca o santinelă, da?!“ a încercat Vasile să glumească.

Dar bătrînul nu s-a lăsat.

„Nu ca o santinelă, a continuat el, mai potolit, cumva, ca un stăpîn al strungului, al meseriei de care nu te putea desface nimeni, pe care nu ţi-o putea lua nimeni, cum ţi-au luat celelalte lucruri, pentru care te-ai bătut tu, cum le-ai luat şi tu altora, că nici tu n-ai fost sfînt, Vasile Pozdare, ai trecut peste mulţi cu carul neîndurării, pentru ca după aceea să ajungi şi tu pe sub carul ăsta, c-aşa-i în viaţă, — chiar şi în viaţa asta de azi, la edificarea căreia am asudat şi eu, din proprie iniţiativă şi în felul meu propriu ! — dacă faci, ţi se face, dacă împingi pe unul în şanţ, vei fi împins şi tu pînă la urmă !...“

A venit trenul, peroanele s-au însufleţit şi s-au neliniştit, iar grupul nostru, care era dominat atunci de bătrînul şi în veci neîmpăcatul Rîşnoveanu, s-a spart şi s-a pus în mişcare, urmîndu-l pe Vasile pînă la vagonul în care avea loc, aşteptîndu-l apoi pînă ce s-a ivit el la fereastră, mai înalt şi mai neliniştit, parcă, mai altfel, purtînd pe faţă, în privire şi în trăsăturile feţii, pecetea pe care o purta cînd ieşise de la comitetul judeţean, după discuţia referitoare la *explozie* — „semnele oboselii sau ale morţii ! ?...“

„Mai vorbim noi, nea Ovidiule, i-a spus el lui Rîşnoveanu, de sus, din fereastra vagonului, te caut cînd mă întorc de la Moldova !... Te caut, sigur şi precis..."

Ne-a făcut semn cu mîna, fiindcă trenul începuse să alunece pe şine, iar noi ne-am cam risipit, după ce n-am mai avut nimic înaintea ochilor, parcă ne-am fi speriat de imensitatea gării, dincolo de care se vedeau uzinele de camioane, mari şi moderne, hale după hale.

4

Celelalte întîlniri, — sau revelaţii, sau interferenţe spirituale, ce vor fi fost — sînt cuprinse între aceste două întretăieri de drumuri, între manifestaţia aceea de 1 Mai, din anul 1947 sau 1948 (dar anul nu are importanţă, cînd e vorba de lucruri de acest fel, aşa cum nu are importanţă ziua şi ceasul) şi despărţirea de la gara cea nouă a oraşului nostru, pe care l-am clădit şi l-am reclădit, împănîndu-l întîi cu uzine multe şi mari, făcînd abia după aceea case pentru oameni, cum am procedat şi în alte părţi, pe care l-am împodobit într-o vreme cu o statuie mare, de bronz, — a lui Stalin, desigur — cum nu mai era alta decît în Capitală, statuie pe care am dat-o apoi jos, — „fără a mai pune ceva în locul ei cum spunea Pozdare într-un timp. Atunci, la manifestaţia de 1 Mai, am descoperit, în locul unui pui de ţăran, netemător dar şi neîncrezător, mînios dar şi neliniştit, un tînăr muncitor, iar acum, la gară, m-am despărţit de un bărbat în toată puterea cuvîntului, care a muncit enorm în aceşti ani, — „în anii noştri !...“ — s-a zbătut şi s-a frămîntat, — „cît zece !“ — s-a ros cum se roade piatra de moară, mlădiindu-se şi măcinîndu-se, în acelaşi timp şi în măsuri diferite, balanţa înclinînd, totuşi, spre măcinare, spre erodare, care e sinonimă, într-un fel, cu dăruirea. îmi dau seama, dacă stau şi mă gîn- desc puţin, că nici nu l-am cunoscut cum se cade pe acest om, — „pe imbatabilul Vasile Pozdare !“ — nu l-am descifrat niciodată, cu adevărat şi pînă la eapăt. încerc s-o fae acum, pentru el dar şi pentru mine, mai ales pentru el, fiindcă el spunea adeseori că „noi nu ne cunoaştem bine mersul şi evoluţia, ne ţinem scai de *istorie,* dar de intrat n-am intrat cu adevărat în inima ei şi poate că de aceea nu putem trăi decît în stare de luptă, hrănindu-ne cu conflicte şi generînd conflicte !...“

într-adevăr, cam aşa ne-am desfăşurat şi-ne-am înălţat în viaţă, noi cei care am intrat în partidul comunist într-o anumită vreme, — „într-o vreme incertă şi aspră, secetoasă şi dură !...“ — trecînd apoi prin valurile tuturor învăpăierilor şi ale tuturor durităţilor, necesare şi inevitabile unele, de prisos şi cam artificiale, altele, rămînînd, totuşi, oameni întregi, tinzînd spre cinste şi spre omenie cei mai mulţi, atingîndu-le unii dintre noi, căzînd pe drum, alţii, alterîndu-se şi scrumindu-se pentru totdeauna, cum se scrumesc roiurile de

fluturi şi de gîngănii, cînd dau tîrcoale, noaptea, lămpilor şi luminilor, gravitînd pe orbite de care nu se mai pot desprinde.

Mai tînăr fiind, Vasile Pozdare a trăit, .cu aceeaşi intensitate, dacă nu chiar cu mai multă, aceste schimbări, a trecut prin toate învăpăierile şi a fost atins de toate carbonizările, ca într-o predestinare. Băiatul acela voios, pe care îl găsisem în coloana de la 1 Mai, s-a schimbat brusc într-un timp, devenind deodată crispat şi aspru, necruţător cu tot ce ţinea de trecut, — „trecutul trebuie înmormîntat, adînc de- tot, să nu mai ştie nimeni de el, niciodată !“ — învăpăindu-se şi încrîn- cenîndu-se faţă de tot ce era „mic sau mare burghez", ca obîrşie şi ca atitudine. Işi pusese în piept o insignă cu chipul lui I. V. Stalin, — o insignă mare, o stea roşie, în mijlocul căreia se afla chipul luminos al lui Iosif Vissarionovici — şi începuse pe urmă să fie neîndurător şi necruţător cu toată lumea, — cu alţii, dar şi cu sine, fiindcă nu se cruţa de loc, era sincer şi neprefăcut, era aşa de absorbit de trăirile acestea ale lui, — „de văpăile mari ale *secetei...“* - încît ar fi fost în stare de orice faptă. Dacă i s-ar fi cerut, în numele partidului şi în folosul revoluţiei, să înceapă o acţiune de dărî- mare a oraşului, ar fi făcut-o, dacă i s-ar fi spus să se ducă în munţi, să dea piept cu „bandele de fugari şi de legionari, de năimiţi şi de prăpădiţi", s-ar fi dus, orice ar fi făcut, dacă ar fi trebuit să-şi dea viaţa „pentru cauză", şi-ar fi dat-o, cum am fi făcut şi noi ceilalţi, nu toţi, e adevărat, fiindcă erau şi între noi destui *molipsiţi,* oameni care simulau totul, crezînd însă în ceea ce le convenea să creadă. El nu era dintre ăştia, — deşi era mai neîndurător şi mai înfiorător decît ei, de foarte multe ori — era dintre cei ce nu ştiu „să întoarcă", după ce au pornit pe un drum, anume, era dintre cei ce se cheltuiesc fără nici o drămuire, în iubire sau în muncă, — „în viaţa asta aspră şi grea, care ar fi trebuit să fie blîndă şi uşoară, dar uite că nu-i şi nici n-o să fie aşa, cum am zis şi am crezut *noi* într-o anumită vreme, cînd le spuneam oamenilor că nu mai avem decît un pas pînă la fericire, unul singur, pe urmă !...“

„Mai încet, Vasile Pozdare, îi spuneam eu atunci, la începuturi, mai domol, mă, că drumu-i lung şi-i greu, nu-i cum pare, e mai altfel puţin, ai să vezi, ai să pricepi şi tu mai încolo !..."

„Poate că-i aşa, îmi răspundea el, tăios şi fără îndurare, fără să clipească, dar mie nu-mi plac vorbele în doi peri !“

„De cînd, mă, fiindcă erai cam şovăitor şi cam nelimpezit, pînă mai ieri-alaltăieri ? !“

„Nu-i adevărat, greşiţi profund, eu n-am fost niciodată cum ziceţi dumneavoastră !“

„Dar cum ai fost, mă ?“

„Meditativ !“

„Şi care-i diferenţa ?“

„E foarte mare, să ştiţi: cei care şovăie sînt fricoşi, sînt laşi, iar cei care meditează şi reflectează sînt curajoşi, nu se tem de nimic !“

„Aşa o fi, dar tu...“

„Ei, ce-i cu mine ? !“

„Nimic deosebit, dar faci gafe destule, dai cu bîta în baltă, te comporţi de multe ori ca un nesocotit, ca un om care-i certat cu lumea şi-ar vrea, parcă, s-o dărîme, s-o culce la pămînt, pe toată şi fără nici o alegere !...“

M-a contrazis, bineînţeles, mi-a spus că el nu-i pornit împotriva întregii lumi, ci împotriva unei *anumite lumi,* şi că n-a dat niciodată cu bîta în baltă, a aruncat cu bolovani — şi cu pietre, cu ce se nimerea — de partea cealaltă a baricadei, — „unde-s duşmani, unde stau bandiţii şi contrarevoluţionarii, cei ce ar vrea să ne şteargă de pe faţa pămîntului, pe noi, pe comunişti !...“

„Dar nu-i nici o baricadă pe nicăieri, măi băiete, încă n-am ajuns la baricade !...“

„Nu, dar s-ar putea să ajungem, într-acolo vor unii să-mpingă lucrurile !... Cum de nu vă daţi seama de asta, cum de nu-nţelegeţi un lucru atît de evident, pentru că eu ard şi mă pîrjolesc, mă pierd cu firea cîteodată, aşa sînt de înfocat şi de învăpăiat ! ?...“

Nu minţea, nu ştia, pur şi simplu, să mintă. Şi nici n-a învăţat, *a* deprins foarte multe lucruri bune, ba şi rele, — dacă a ajuns el să se împace cu cumnaţii aceia ai lui, cu Berben- cenii, care fuseseră legaţi, prin neveste şi prin altfel de înrudiri, cu un anumit clan, cu o anumită *gaşcă,* din cauza căreia a avut mult de pătimit ! — dar minciuna n-a deprins-o, n-a inclus-o în „arsenalul propriu, nici măcar aşa, ca armă temporară, de care te serveşti un timp, pe care o arunci pe urmă la gunoi !...“

Atunci, mai ales, era departe de orice drămuire a lucrurilor, cu toate că se vroia meditativ şi reflexiv. Se angrenase atît de puternic în vîrtejurile care răscoleau şi răvăşeau ţara şi societatea românească în anii aceia, — prin 1948, 1949, 1950

1951 se petrecea asta, în umbra *secetei* şi în plin *război rece,* în plin *cult al personalităţii,* într-o atmosferă în care lucrurile bune erau copleşite nu odată de patimi şi de încrîncenări, de falsele revoluţionarisme — încît era în stare de orice ispravă, bună sau rea, sublimă sau penibilă, frumoasă sau fioroasă, de-a dreptul. Importante erau ideile, — *„ideea,* tovarăşu' Jeler, ideea de luptă, ideea de eliberare socială şi naţională, ideea afirmării muncitorimii !...“ — restul nu conta, nu avea nici o importanţă, în raport cu „problemele care se pun acum în faţa omenirii, pe care trebuie să le rezolvăm *noi /...“*

„Păi dumneavoastră vă daţi seama ce şansă extraordinară avem *noi ?* m-a întrebat el într-o seară, după un miting la care strigase pînă cînd asurzise. Ce poate fi mai minunat decît asta : să faci parte dintr-o generaţie care are misiunea istorică să schimbe lumea, să construiască altă orînduire ! ? Nimic, tovarăşu' Jeler, nimic altceva nu poate fi mai minunat şi mai mobilizator !...“

„Adevărat, i-am spus eu, aşa e, dar de ce eşti tu atît de pornit şi de răvăşit ?“

„Răvăşit nu sînt, mi-a răspuns el, pornit însă sînt, foarte, foarte pornit!“

„De ce, mă ?“

„Cum de ce? !... Păi dumneavoastră nu vedeţi ce se întîmplă, cum se cramponează unii de ce au avut şi cum ar vrea alţii să întoarne lucrurile înapoi, cum ar vrea *ei* să ne nimicească pe *noi? !“*

„Văd, mă, cum să nu văd, dar uite că eu nu scrîşnesc, caut să-mi ţin echilibrul, nu mă las luat de valul patimilor, mă zbat şi mă frămînt şi eu, dar nu mă las în voia lor !...“ „Da, am înţeles, numai că dumneavoastră vă vine mai uşor, sînteţi altă fire, sînteţi mai în vîrstă decît mine... în afară de asta...“

S-a oprit, n-a mai zis nimic un timp. Abia după ce am stăruit eu, mi-a povestit, precipitat şi cam învălmăşit, cu înaintări neaşteptate şi cu reveniri tot atît de bruşte, — „...asta-i, da, că dumneavoastră le ştiţi pe-ale dumneavoastră, iar eu le ştiu pe-ale mele, da, chiar aşa !...“ — cum a murit mamă-sa, cum a stat el o noapte întreagă lîngă dînsa, în casa în care nu ardea firicel de foc, nu ardea lampa şi nu clipea nimic.

„...Pentru dumneavoastră, mi-a spus el, seceta e un flagel, o nenorocire care s-a abătut peste ţară !... Dar pentru mine nu-i numai asta, e mai mult, atît de mult încît eu în-

se întîmplă în lume, apasă cel mai tare şi mai adine peste sufletele copiilor!... Şi eu, după cum ştiţi, eram copil atunci, abia deschisesem ochii către lume, abia isprăvisem cîteva clase, abia scăpasem de război, pentru că la noi, la Moldova, a fost şi război !... Şi-n urma lui a venit seceta !... A venit nici nu-i bine zis, pentru că seceta nu vine de nicăieri, iasă din pă- mînt, de parcă ar sta ghemuită acolo, ca o hîrcă !... Nici n-o bagi în seamă, la început !... Vezi că-i cald şi-i cam zăpuşeală, dar nu te sperii !... Şi-apoi, cînd îţi dai seama ce-i şi cum, nu mai vezi nimic în jur, nici tu soare, nici tu cer, nici tu lumină, nici tu zare !... Totu-i ca o năclăială fierbinte, ca o zeamă de cucută !... Eu, măcar, aşa am trăit lucrurile astea, aşa mi le-am întipărit în minte !... Eram învăţat să stau pe cîmp, cu oile, şi-am băgat de seamă că ele, cît sînt de blînde şi de ascultătoare, s-au făcut rele şi urîte, după ce n-au mai avut, pe nicăieri, firicel de iarbă !... Le străluceau ochii în cap, ca la cîinii cei atinşi de turbare !... Şi lina începuse să se rupă de pe ele !... Iar vitele, prin sat, trăgeau de streşini şi mugeau a pagubă şi a pustiu !... Oamenii plecau şi veneau, bărbaţii !... Şi-n casa în care nu era bărbat, plecau femeile !... La noi era, dar tata era cam moale şi cam lăsător, nu ştiu cum să zic eu !... Nu se dădea dus, ca într-o presimţire !... Pînă la urmă a plecat şi el, împreună cu alţi cîţiva, într-o seară !... Mi-a spus să am grijă de casă, că-s fecior mare !... Şi eu i-am spus c-o să am, să nu-şi facă griji !... Şi-am rămas cu mama şi cu încă doi fraţiori mai micuţi !... Şi-am stat şi-am tot aşteptat, înmulţind şi lungind o mînă de făină !... Şi tata nu mai venea, iar mama abia se mai ţinea pe picioare !... Şi alături de noi avea casă şi acareturi un bogătan care o belfe- rea, n-avea griji !... Nu se făcuse nimic nici pe ogorul lui, dar avea rezerve, dă-l în focul lui de vîrcolac, că era ca un vîrcolac, ca un vîrcolac negru şi urît!... în afară de asta, pleca şi venea, mai făcea învîrteli, multe şi mărunte !... Pe noi, pe mine şi pe fraţii mei, dacă ne vedea pe aproape de casa lui, ori prin curte, pocnea din bici şi ne alunga de nu ne vedeam !... Şi noi, ce era să facem, o luam la fugă, alergam de ameţeam, că ameţeam repede de tot pe-atunci, de foame sau poate că de altceva !... Acasă, cînd ne înturnam, era aceeaşi părăsire şi aceeaşi jale, pentru că mama s-a îmbolnăvit, a căzut la pat şi-a şi murit, în cîteva zile !... In braţele mele **a** murit, în nişte chinuri mari, de nici nu pot fi descrise, iar fraţii mei, pînă cînd am văzut eu de îngropăciune, au mîn- cat ceva, nu ştiu ce, pămînt sau frunze, şi-odată au început

să se umfle !... Atunci ne-au luat pe toţi de-acolo, după ce a murit mama !... Pe mine m-au adus încoace, iar pe ei i-au dus la un spital... Pe drum, m-am întîlnit cu tata şi el ar fi vrut să mă ia înapoi, acasă, dar oamenii aceia n-au vrut să mă lase..."

5

Nu era numai asta, ce-i drept. Principala cauză care îl determina să fie mai aspru de cum îi era firea, mai dur şi mai neîndurător decît alţii, ţinea, totuşi, de Rîşnoveanu, de cei cîţiva ani pe care el, Pozdare, crud şi neînvăţat în lume, îi petrecuse în preajma acestui muncitor dîrz şi îndîrjit, pornit contra tuturor, gata să dărîme totul, lume şi viaţă, devenind însă altfel de om lîngă strung, cînd lucra, cînd se apleca puţin asupra piesei, urmărind, cu ochiul dar şi cu mîna, lucrarea cuţitului. Cu asta îl cucerise el pe „şoldoveanul acela inimos şi deştept", cu marea lui pricepere şi cu pasiunea pe care o punea în muncă, fiind, la rîndul său, cucerit de seriozitatea şi sinceritatea pe care le punea în balanţă *fiul secetei,* de înclinaţia lui firească spre meserie şi spre învăţătură. Afecţiunea asta reciprocă şi de nedesfăcut s-a închegat greu, e adevărat, fiindcă la început, şi chiar şi după aceea, Rîşnoveanu nu-şi arătase decît ghimpii neîncrederii, — „...să nu-şi închipuie el că are de-a face cu vreun sentimental oarecare..." Pe urmă, însă, cu timpul, începuse să-l corcolească şi să-l dădăcească, în felul său, desigur, îndemnîndu-l mereu să se ţină de meserie, — „numai şi numai de meserie !...“ — să nu se amestece în politică, — „de loc să nu mi te amesteci, mă, pentru că politica e parşivă, ascultă-mă pe mine, că-s păţit !...“ — să nu se lase luat de valurile amăgitoare ale măririlor, — „că dacă mergi în sus, trebuie să şi cobori, e normal, e logic, şi-i plăcut şi-i frumos, cînd te sui, după aceea însă, cînd cobori..."

„...Dar aşa, dacă stai lîngă strung, spunea şi repeta el, printre altele, cînd şi cînd, fiindcă relaţiile lor cunoşteau liniştiri şi pauze, mici oaze în care mărturisirile şi glumele înfloreau ca la ele acasă, — n-are nimeni ce-ţi face ’... în asta constă tăria muncitorului, măi băiete, aici îşi are izvorul conştiinţa lui de sine, în faptul că *face* un lucru anume şi că ştie

exjflct fee face şi ce reprezintă el în angrenajul social al ţării !... Pe cînd aşa, dacă începi să mi te caţări pe şaua atît de clătinătoare a *funcţiilor,* devii o simplă surcea pe valurile schimbărilor !... Prim-secretar să fii şi tot nu eşti sigur de tine, — nu eşti sigur de loc, mai ales dacă nu ai o bază a ta, dacă nu ai o meserie la care să te poţi întoarce, la care să nu-ţi fie ruşine să te întorci, asta-i problema !... Iar dacă intri cinstit în *hora* asta, e şi mai rău, te arzi şi mai tare, eşti aşteptat de cea mai cruntă dezamăgire, pentru că vei dori şi vei vroi să faci un lucru, anume, în timp ce alţii, pe alături, vor dori şi vor vroi să facă un pas înainte, spre scaunul vrăjit al măririi şi al puterii

„Lasă, nea Rîşnovene, cuteza Vasile uneori, că doar n-o fi dracu chiar aşa de negru, cum se zice, n-or fi, vreau eu să spun, toţi cei care au *funcţii* şi *munci de răspundere* puşi pe căpătuială, poate că mai sînt şi printre ei oameni de treabă ! ?“

„Or fi, cum zici tu, stăruia meşterul, dar uite că nu se văd, asta-i problema, că sistemul e bun, dar rezolvările sînt proaste, sînt sub orice discuţie, ăsta-i adevărul !... S-a făcut naţionalizarea, nu, fabrica a fost luată din mîna patronilor, ei, şi noi cu ce ne-am ales din treaba asta ? !... Cu nimic, dar cu nimic !... Muncim cum am muncit şi înainte vreme !...“ „Sînt, totuşi, nişte deosebiri !“

„Sînt, sigur că sînt, înainte vreme, în timpul războiului, munceam pentru nemţi, ţineam în picioare maşina de război a domnului Hitler, iar acum, de cînd am fost *eliberaţi,* muncim pentru *armistiţiu* şi—1 glorificăm pe Iosif’ Vissarionovici !...“

„Da, dar faptul că-i director al fabricii un muncitor, unul dintre noi, nu-i o deosebire ?“

„Pe dracu, deosebire !... Cu ce mă încălzeşte asta pe mine ? ...Ce schimbări a făcut Tudor Constandă ăsta, de cînd a venit la conducere ?... A dărîmat un etaj de la clădirea administrativă, ca să nu fie mai înaltă decît halele uzinei, vezi doamne, să nu fie el, ca director, mai sus decît noi, muncitorii !... Iar celălalt, Vladimir Stoica, pe care l-am pus primar în 1945, s-a băgat în nu ştiu ce afaceri, cu stofe şi cu bijuterii, de-a fost nevoie să fie schimbat !... Noi, atunci, în 1945, — c-am fost şi eu la manifestaţia aceea, care a fost grozavă, să ştii, a fost teribilă, mă, a arătat ce putere zace în muncitorime, la o adică ! — ne-am luat şi ne-am dus în centrul oraşului, toată uzina, toate uzinele, mă, şi-am strigat

piepturile goale, de puteau să ne împuşte, nu-i aşa, şi dumnealui, după ce s-a văzut la bine, s-a apucat de afaceri şi de învîrteli, a zis şi s-a gîndit pesemne că tot e mai bine şi mai rentabil să fii burghez, decît simplu muncitor, decît proletar !... Păi ce, asta e revoluţie, măi băiete, asta-i schimbare şi prefacere ? ! ...Să fim serioşi, să nu glumim cu lucrurile de seamă, să nu ne batem joc de gîndurile şi de dorinţele muncitorilor, să nu amăgim poporul, c-o să ne bată Dumnezeu şi-o să ne blastăme urmaşii urmaşilor noştri, dacă vor mai apuca să facă lucrul ăsta ! ?..."

„De ce să nu-l apuce ?" stăruia de alături neliniştitul pui de moldovean.

„Aşa, mă, pentru că noi învăţăm limba rusă cîntînd !... Nu-i rău, ba-i foarte bine să înveţi o limbă străină, orice limbă, dar nu cîntînd, măi băiete !... Cîntînd nu trebuie să înveţi decît limba ta proprie, pe care ţi-o cîntă mama t?a la ureche, cînd eşti mic, cînd te leagănă şi te adoarme ! Dar poate că eu nici nu am dreptul la cuvînt, n-are rost să tot vorbesc şi să tot bodogănesc ! ?"

„De ce nu ?"

„Aşa, pentru că am fost dat afară de peste tot, să aibă *ei* loc mai mult, să nu se împiedice de mine, c-am văzut cu ochii mei cum se bucurau unii, cum le sticleau lor ochii, cînd m-au dat afară din partid !..."

„Dar de ce să le sticlească lor ochii, nu pricep de loc ? !" „Nu pricepi pentru că eşti tînăr şi naiv, mă, ai venit din fundul Moldovei şi-ţi închipui că tot ce zboară se şi mănîncă !... Ai să pricepi tu mai încolo, ai să te saturi tu de speranţe şi de iluzii !..."

„Nu cred, nea Rîşnovene, nu cred de fel, eu unul, dacă chiar vrei să ştii !..."

Se certau de multe ori, se ciondăneau pe înfundatele, împăcîndu-se apoi, luînd-o de la capăt, imediat sau altădată, ca într-o nemărturisită poveste de dragoste. Nu era asta, bineînţeles, dar nişte raporturi se născuseră între ei, o relaţie anume, ţinînd de anumite împrejurări dar şi de ceea ce avea fiecare ascuns în propria-i fire, — de înăbuşirile temperamentale ale lui Rîşnoveanu şi de cele ce mocneau în sufletul lui Pozdare. Iar acum, atunci, adică, în vremea cînd încerca Pozdare să scape, deodată, de toate chingile şi de toate limitările, — „de tot ce-i trecut odios şi fioros, deoarece *noi* am ieşit din întuneric, pe nepregătitele, ne-am pomenit într-o lumină prea tare şi mult prea puternică !..." — zbate

rile şi neliniştile lui curgeau şi se revărsau în afară, fiind mai aspre şi mai violente decît dacă ar fi avut loc în alte împrejurări, făcîndu-l pe Vasile să fie cum nu-i era felul şi firea : rău şi dur, excesiv în toate, în vorbă şi în faptă, cum **e** omul cînd se caută pe sine însuşi. Perioada însăşi era aşa : favorabilă exceselor, hrănindu-şi tensionările din duritǎţi şi din excese, cum se întîmplă în vremuri de răscruce, dar mai ales atunci cînd dorinţa de schimbare e mai puternică decît cerinţa obiectivă a împrejurărilor. Perioada aceasta ne domina pe toţi, şi pe cei buni, dar şi pe cei răi, ne ieşise deodată înainte 6au venise, pur şi simplu, peste noi, devenind măciucă în mîinile unora, preschimbîndu-se în trambulină pentru alţii, în simplă şi nevisată posibilitate de a deveni *altceva.* în fond, noi, atunci, toţi cei ce desfăşuram o intensă şi susţinută activitate politică, ştiam şi nu prea ştiam ce avem de făcut, învăţam din mers şi eram învăţaţi totodată, ni se spunea mereu ce trebuie să facem şi cum trebuie să fim, — „cum e tovarăşul Iosif Vissarionovici Stalin, şi tovarăşa Ana, şi tovarăşul Luca şi tovarăşul Dej !...“ Şi cam atît, pentru că *modelele* erau puţine şi erau cam fixe, aşa ne erau prezentate, fără a avea nimic viu în ele, parcă nici n-ar fi venit din viaţă, parcă ar fi fost întruchipările desăvîrşite ale aridităţii. Comunismul pentru care luptam *noi* era frate bun cu bolşevismul, iar bolşevismul, la rîndul său, era frate bun cu intransigenţa, cu inflexibilitatea, cu neîngăduinţa şi cu intoleranţa, cu fanatismul cel mai acerb. Nu fusese aşa de la început, lucrurile arătaseră altfel în 1917, în 1918, în timpul Revoluţiei din Octombrie, în timpul războiului civil şi în vremea celuilalt război, dus împotriva hitlerismului, acum însă aşa arăta : era îmbrăcat în armurile dogmei şi stătea disciplinat în umbra imensă a *cultului.* Aşa erau, de altfel, toate partidele care luptau pentru „o viaţă nouă[44], altă posibilitate şi alt mod de a fi şi de a activa neîntrezărindu-se, neputînd să se întrezărească, fiindcă orice întrebare era numită şovăială, sau deviere, de-a dreptul, — „deviere de stînga, deviere de dreapta[14] — iar devierile erau sancţionate fără milă, erau nimicite imediat, dimpreună cu purtătorii lor „odioşi[44], de numele cărora erau aninate pe urmă, pentru ani şi ani de zile, epitete dintre cele mai neiertătoare : „trădători şi vîn- zători, lachei ai capitalismului şi slugoi ai imperialismului muribund şi furibund !...“

Cel mai greu le venea şi le era, în asemenea împrejurări, de avînt maxim, fiindcă avîntul exista şi de

tare, fiindcă şi încorsetarea exista, — oamenilor care crezuseră şi credeau cu adevărat în „nişte lucruri[14], în revoluţie şi în capacităţile ei reale de înnoire şi de primenire a lumii, în. om şi în capacitatea lui infinită de a fi altfel, mai bun şi mai bogat, mai semeţ şi mai luminos, — „cît mai apropiat de verticalitate !...“

Ceilalţi, cei care nimeriseră din întîmplare în şuvoiul acesta amplu şi cuprinzător, şi eterogen, firește, sau cei care intraseră din interes în el (partidul comunist, devenit între timp muncitoresc, era la putere, dădea posturi de conducere, oferea tuturor celor care îl slujeau, deci şi celor ce se făceau numai că îl slujesc, posibilităţi nelimitate de afirmare socială), — se descurcau mai uşor şi mai bine, nu aveau probleme prea multe, mulgeau noile împrejurări de bani şi de satisfacţii, formînd astfel o nouă categorie de îmbuibaţi, despre care nu se putea spune că erau burghezi, deoarece nu erau, dar nici revoluţionari nu erau, cum spuneau ei mereu, cît le mergeau treburile şi chiar şi după aceea, pentru că unii dintre ei aşa făcuseră şi făceau, credeau de pe la o vreme în ceea ce spuneau, înfrăţindu-se pentru totdeauna cu minciuna, plămădind astfel o nouă formă de duplicitate, neaşteptat de complexă, alcătuind împreună un fel de avalanşă de pulbere şi de scrum, care a întunecat uneori zarea.

Vasile Pozdare, — „imbatabilul şi neîmblînzitul, neînvinsul Pozdare !“ — făcea parte dintre cei dintîi, dintre cei ce se cheltuiseră şi se cheltuiau fără nici o urmă de drămuire. Venise vremea iubirilor peste el, dar Vasile nu avea vreme de asemenea lucruri, — „astea-s fleacuri, ce mai, sînt prostii, sînt mofturi mic-burgheze !...“ — el era prins cu altele, cu „munca politică de masă, cu lupta contra sabotajelor, cu combaterea speculei !...“ Şi-o necăjea în fel şi chip pe Nuţa, fata: cu care avea să se însoare pînă la urmă, o bruftuluia şi o trimetea acasă, ori îi fixa întîlniri la care nu se ducea. Fata, o ştiam şi eu, lucrase un timp la atelierul nostru, la pontaj, se trăgea dintr-o familie numeroasă, răspîndită pe la mai multe uzine din oraş (tatăl ei fusese mecanic pe o locomotivă, la transporturile inter-uzinale), — înghiţea şi tăcea, îl ierta şi-l căuta din nou, cum avea să facă şi mai tîrziu, în cîteva rînduri, de fapt, pentru că relaţiile lor şi viaţa lor au cunoscut destule suprasolicitări. Numai ce mă pomenesc o dată cu **ea** în biroul meu, într-un colţ de hală, unde îmi încropisem **şi** eu un fel de „separeu[44]. Era plînsă s' neliniștită, plîngea:

şi suspina încă, încercînd să se stăpînească şi r..ereuşind, mîniindu-se şi mai tare din cauza asta, suspinînd şi mai adine.

„Dumneata, i-am zis eu, ieşindu-i în întîmpinare, eşti fata lui Spiridon Berbencea, nu-i aşa ? ! “

„Da, aşa e, mi-a spus ea, muşeîndu-şi un deget, uitîn- duse nu ştiu cum la cei ce se aflau de faţă, sînt fata lui nea Spiridon, sînt Nuţa !...“

„Şi ce s-a întîmplat aşa de rău ? Cu nea Spiridon, ceva ?“

„Nu, ştiţi, eu...“

S-a uitat din nou la ceilalţi, iar eu le-am făcut semn să plece.

„Ne vedem mai tîrziu ! le-am spus eu, întoreîndu-mă apoi către fată, observînd abia atunci cit era ea de frumoasă şi de nu ştiu cum, aşa slăbuţă cum era, cu părul ţîşnindu-i nesupus de sub năframă, cu faţa rumenă şi cam pistruiată, cu ochii mai mult verzi decît căprui, scăpărînd cumva în cîte-o clipă, cu pomeţii obrajilor uşor ieşiţi în afară, cu un nas mic şi cu o gură cum nu au toate fetele (buza de jos îi era răs- frîntă uşor, ieşită puţin în afară, amănunt care dădea alt relief întregului său profil). Ei, ia spune-mi, cine mi te-a supărat aşa de tare, cine mi te-a necăjit ?“

„Ştiţi dumneavoastră !“ mi-a spus ea, aşezîndu-se pe marginea unui scaun.

„Nu ştiu !... De unde să ştiu ? !“

„Cu Vasile, a mai spus ea, cu Pozdare !“

„Ei, ce-i cu el ? !“

„Ce mă fac eu cu băiatul ăsta ?“

„Nu ştiu, să vedem..

„Nu ştiţi ! ?... Nimic nu ştiţi, în afară de lozinci şi de îndemnuri !... Că asta faceţi mereu : strigaţi lozinci şi îndemnaţi oamenii la luptă !... Că şi frate-meu, Costel, tot aşa face, şi Sile şi Lucian, de nu mai ştie săraca mama ce să zică şi încotro să mai dea, cînd să puie şi cînd să adune masa !... Dar ce luptători mai sînteţi şi dumneavoastră, c-aşa zice şi mama, săraca, dacă nu ştiţi să staţi de vorbă cu o fată, sau cu un om, mă rog !... Şi-apoi...“

„Şi-apoi ce ?“ am întrebat-o eu, nu de alta, dar tăcuse brusc, parcă şi-ar fi adus aminte de ceva sau parcă ar fi fost copleşită de o mare şi nebănuită răspundere.

„Nimica... Dar ce mă fac eu cu Vasile ăsta, o viaţă întreagă?!... Pentru că-i băiat bun, să ştiţi dumneavoastră!... Are un suflet nemaipomenit!...“

Altceva nici nu mi-a spus, nu mi-a povestit cum se cunoscuseră, de ce se certaseră, cu ce o supărase Vasile Pozdare. A zis ceva de fratele ei, de Costel, care era împotriva lui. Vasile, — „să nu mai audă de el, să nu-l vadă, şi mai multe nu, nu pricep de ce, pentru că-s tovarăşi, nu-i aşa, lucrează împreună pentru utemeul acela al lor şi pentru partid, dar nu se înţeleg, nu pricep de ce, nu pot pentru ca să pricep, cum zice celălalt frate al meu, Sile, că şi ăla-i o figură ! ?...“ — întorcîndu-se apoi, cînd nici nu mă aşteptam, la întrebarea dinainte : „Ce mă fac eu cu Vasile ăsta, o viaţă întreagă ?“, de parcă ar fi hotărît cineva, demult de tot, dinainte de a se naşte ei doi, să le fie vieţile şi drumurile unite pentru totdeauna.

„Dacă ar fi vorba de un an sau de doi, am zis eu, ca să. mai îndulcesc puţin lucrurile, ar mai fi cum ar fi, dar aşa !...“

Fetei nu i-au plăcut vorbele mele, s-a supărat şi a dat să plece.

„Mai stai, i-am spus eu, că nu dă laptele-n foc !“

„Nu dă, e adevărat, dar nici aşa, să stau degeaba, n-are rost! ... Mai ales că dumneavoastră vă arde de glume ! Eu am venit... Cu sufletul deschis am venit, cu toată speranţa, şi, dumneavoastră, nici că vă pasă !...“

„îmi pasă, nu-ţi fă griji !... Dovadă că e aşa va fi însuşi, faptul că voi vorbi cu Pozdare, cu Vasile, să vezi ce ţi-l iau. eu la rost !..“

S-a înveselit numaidecît.

„Vă mulţumesc foarte mult ! a zis ea, sărind de pe scaun- şi venind spre mine, de parcă cine ştie ce i-aş fi făgăduit. Fiindcă-i băiat bun şi de ispravă Vasile ăsta !... Are un suflet nemaipomenit ! Dar nu ştie lucrul ăsta, ce suflet are el !...“

„O fi vreun negîndit, vreun împiedecat la minte ! ?“ „Nu-i, tovarăşu’ Jeler, nici vorbă !“

„Atunci de ce nu-i place fratelui dumitale de el ?“

„Nu ştiu, de unde să ştiu eu ! ?... Pentru că nici mie- nu-mi place de fratele ăsta al meu, de Costel... Ştiu că nu-i frumos, dar nu-mi place... E linguşitor şi prefăcut, nu ştiu cum să spun eu... «Luciene, îi spune el celuilalt frate, dacă ţii aproape de mine, ai să vezi că ajungem departe de tot!«-... Şi Lucian ţine, îl ascultă orbeşte, cu toate că e mai mare decît el !...“

„Şi unde vor ei să ajungă ?“

„Nu ştiu, dar vor !... Sînt hotărîţi tare de tot!... încît eu nu pot să-i mai văd, din pricina lui Vasile, pesemne, saui

poate că şi din alte pricini ! ?... Nu ştiu, eu am venit pentru Vasile, să vorbiţi cu el, fiindcă ştiu că ţine mult la dumneavoastră !...“

„Da? !“

„Da, ţine !“

„Bine, o să vorbesc, n-ai nici o grijă!... Dar nu ştiu ce să-i spun ! ?“

„Găsiţi dumneavoastră, a zis ea, făcîndu-mi ştrengăreşte cu ochiul, că doar nu veţi fi chiar aşa de nedus la biserică !...“

Vasile, cînd i-am spus ce-i şi cum, s-a zbîrlit şi s-a zburătăcit la mine, să mă bage în pămînt şi mai multe nu.

„Ce vă amestecaţi dumneavoastră în treburile mele personale ? mi-a spus el, a strigat, de fapt, la mine. Şi zgaiba aia, ce tot vrea, de nu mă lasă în pace? !... Ea nu vede, proasta, că sînt ocupat pînă peste cap şi că n-am timp de floricelele ei şi de plimbărelele ei ! ?... Berbencioaia tot berbencioaie !...“

„De ce-i zici aşa ?“ l-am întrebat eu, trecînd peste zburlelile celelalte.

„De ce să nu-i zic, mi-a răspuns el, cu aceeaşi nedomolite, face parte din neamul ăsta, al Berbencenilor !...“

„Nu-i vina ei că sînt mulţi şi cam feluriţi !“

„Nu-i fac o vină din asta, nici lor nu le fac, observaţia mea e alta şi vizează felul lor de a fi, mai mult de a acţiona, pentru că ăştia acţionează în mănunchi, tovarăşu’ Jeler!“

„Ei, în mănunchi ! ?“

„Dacă vă spun eu !... Ăştia nu cred în partid şi în socialism, cred în interesele lor şi în propria lor *gaşcă* !... Aşa vor ei să răzbească în sus, făcîndu-şi loc cu coatele, dîndu-i la o parte pe alţii, călcîndu-i în picioare la nevoie !... Şi eu unul, dacă chiar vreţi să ştiţi, n-o să mă împac în veci cu şleahta asta a Berbencenilor, deoarece ăştia, dacă o să iasă deasupra, în uzină sau în oraş, oriunde şi oricînd, or să înăbuşe tot ce-i viu şi drept şi-o să fie vai şi-amar !...“

„Bine, măi Pozdare, nu te împăca cu ei, dacă e aşa cum spui tu, dar cu fata împacă-te, mă, fiindcă-i dezgheţată şi-i cinstită, e frumoasă şi-i inimoasă... Ţi-o suflă careva şi după aia cine ştie ce-i zici şi ăluia, îl faci duşman sau sabotor, agent al imperialismului sau reprezentant tipic al micii-burghezii, care mică-burghezie şi care imperialism !...“

„Ei, nu, nici aşa ! a zis el, rîzînd şi domolindu-se, devenind deodată alt om, parcă şi-ar fi amintit abia atunci de fată, de Nuţa, parcă ar fi simţit, cu simţul acela greu de nu

mit şi de definit al îndrăgostiţilor, cit de legaţi vor fi ei doi în viaţă. Că doar nici eu n-oi fi chiar aşa de nu ştiu cum...[tt]

I-am văzut împreună pe urmă, a doua sau a treia zi. Veneau de către pădure, voioşi şi împăcaţi. Ea, mai ales, era aşa de bucuroasă şi de fericită, că nici nu se mai uita la nimeni, nu mai vedea lumea. Nu le-am zis nimic, i-am lăsat, petrecîndu-i cu privirea, gîndindu-mă că era bine aşa, — „Chiar foarte bine !...“ — fiindcă fata era exact ceea ce îi trebuia lui, — „e frumoasă şi dreaptă, iar el are nevoie, ca de aer, de înţelegere şi de iubire, să scape de încrîncenări şi de încorsetări, să fie aşa cum îi este firea : măsurat şi receptiv, deschis spre tot ce-i drept şi frumos, capabil de cele mai neaşteptate limpeziri !...“

„Toţi am avea nevoie de lucrurile astea, am spus eu atunci, lăsîndu-l pe Pozdare cu ale lui — toţi avem nevoie de iubire şi de limpezime, fiindcă în felul nostru de a fi au pătruns, deodată, prea multe colburi, prea multe asprimi, prea multe îndîrjiri, prea multe prăbuşiri şi prea puţine înălţări !... Aşa e *revoluţia,* într-adevăr, aşa trebuie să fie : neîndurătoare, fără măsură !... Dacă în urma ei nu rămîne nimic, dacă tot ce intră în concasoarele ei uriaşe se preface în pulbere, şi dacă tendinţa aceasta, de a preface totul în pulbere, la infinit, creşte mereu — înseamnă că revoluţia respectivă e falsă şi nu aduce nici un folos clasei muncitoare şi poporului muncitor !... Dacă nu aduce între oameni o altă ambianţă, un alt fel de a fi !... Dacă îşi pune în mişcare mecanismele ei uriaşe şi perfecte — noi, în orice caz ! — numai atunci cînd e vorba să sprijine anumite tendinţe şi anumite înclinaţii, ale unor inşi anume sau ale unor grupuri sociale limitate ... Dacă îl apasă altfel pe cel ce munceşte, singurul şi adevăratul *etalon* al oricărei orînduiri !...“

6

Gîndurile mele, neliniştite şi piezişe, porniseră de la Pozdare şi se întîmple şi după aceea, de nenumărate ori, fiindcă el poseda aceste însuşiri complexe, rare şi ciudate, de incitator şi catalizator, de om care o lua înaintea altora, cît se poate de firesc şi fără nici un scop mărunt, de chivernisire. E adevărat, însă, că lui

nu-i păsa de lucrurile acestea, aşa de mult şi atît de tare era absorbit de curentul devenirilor şi al devotamentelor. Atunci mai ales, nu avea vreme de loc pentru reflecţii şi pentru cercetări, — „pentru prostii şi pentru nerozii, pentru fel de fel de mofturi muiereşti şi mic-burgheze, mai mult mic-burgheze, de fapt, deoarece zeama aceasta umană ne roade şi ne macină pe noi !...“ S-a întîmplat astfel că l-am văzut, la scurt timp după ce se împăcase cu Nuţa, într-o ipostază nouă şi cumplită, bătîndu-l şi înjurîndu-l pe Viorel Mihalcea, pe fostul măcelar, fost achizitor pe la economat şi pe la cantină, — *„nepmanul* numărul unu de pe lîngă uzină, omul care a trădat muncitorimea !...“ De aceea fusese scos Mihalcea prin fabrică, cu o placă mare de preşpan în spate, pe care scria, cu litere roşii, sîngerînde (n-o să uit niciodată amănuntul acela, cum sîn- gerau literele) : „Moarte speculanţilor şi sabotorilor !“, ca să fie învăţătură pentru toţi cei ce se dedulceau cu asemenea lucruri. Iar organizatorul acestei acţiuni, organizatorul principal, factorul determinant, fusese Vasile Pozdare, tînărul acela inimos şi luminos, care era atunci, în ziua aceea de august, plină de lumină şi de verdeaţă, plină de un zumzet lin şi depărtat, — sumbru şi neîndurător, abia vorbea şi abia răspundea unora şi altora, atît era de prins cu treaba aceea, cu judecarea lui Mihalcea, — „care-i un bandit, e un mişel fără seamăn, nu mai ştiţi cum omora el vitele, şi bivolul acela, cum l-a chinuit şi cum l-a hărţuit, pînă cînd l-a omorît, şi pe mine, cit m-a duşmănit şi m-a batjocorit individul acesta !...“

Vorbele astea din urmă mi le spusese mie, în ajun, cînd se mai purtau discuţii în legătură cu „acţiunea aceea“, părerea mea şi a altora era că nu avea rost „să facem teatru prin uzină...“ Existau indicaţii însă, trebuia să avem şi noi un caz şi să dăm un exemplu. Şi dacă trebuia, era musai să se împlinească şi lucrul acesta, fiindcă în socialism, cum am înţeles mai tîrziu, cum a admis pînă şi Pozdare — „dacă e să se întîmple un anumit lucru, se întîmplă, nu mai există fatalitate, nu mai există predestinare, dar ceea ce e să se întîmple, se întîmplă, cu vîrf şi îndesat...“

Aşa a fost şi cu Viorel Mihalcea atunci, în vara aceea viforoasă şi grea. El învîrtise, e drept, anumite afaceri, lăsase strungul, în favoarea speculei, cumpărase şi vînduse vite, se lansase pe alte orbite, mai lesnicioase, mai ispititoare. îi ieşiseră şi lui apele din matca sufletului, fiindcă era, altfel, om întreg şi sănătos, — era fecior de ţăran dintr-un sat din Ar

dealul de Nord, din Săcălaz, se trăgea dintr-o familie care avusese de suferit în timpul ocupaţiei hortyste (părinţii lui, o soră şi un frate mai mic fuseseră măcelăriţi în propria lor casă, nu se ştia precis de ce). Nu cunoştea nici el amănunte, fapt e că după ce auzise de întîmplarea aceasta înfiorătoare, şi după ce se dusese el însuşi pînă acasă, pe urmele armatelor ruseşti şi româneşti, se transformase complet, îmbrăcase imediat haina nemulţumirii, devenind dur şi nemăsurat în tot ce făcea. Nu se alesese cu cine ştie .ce din geambaşlîcurile pe care le învîrtise şi le învîrtea, vremurile erau tulburi, banul se cheltuia repede, iar el era mînă spartă, nu ţinea seama cum i se duceau paralele printre degete, — azi îmbrăca din creştet pînă în tălpi o fată de la cantină, mîine îi punea în spate doamnei Ortansa Pretorian o haină de blană, cum se nimerea. Iar el umbla în aceeaşi manta de piele, în aceleaşi cizme „burghere“, scrîşnind şi poticnindu-se, din cauza alcoolurilor care îi forfoteau în pîntece şi i se zvîrcoleau în cap. Oricum, profitase, nu profitase, se îmbogăţise, nu se îmbogăţise, trebuia să dea socoteală acum, trebuia să treacă pe sub toate furcile şi pe sub toate insultele, ajungînd în cele din urmă la un pas de moarte. Ar fi scăpat mai uşor, ce-i drept, cu toate că muncitorii nu-l agreau de loc (pînă şi Rîşnoveanu se dezisese de el, cu toate că fuseseră prieteni într-un timp), n-ar fi fost umilit şi stîlcit aşa de tare, dacă n-ar fi intrat Vasile în hora asta, dacă n-ar fi aruncat el în balanţă ura lui şi duşmăniile lui, născute încă de pe vremea cînd stătea la cămin (de pe „vremea bivolului../), împănate acum cu rudimente de principii, înţesate cu lozinci şi cu frînturi de idei, pe cît de răsleţe pe atît de definitive, arzînd sau pîrpălindu-se toate în vatra unui fanatism devorant şi fără întoarcere, cum se părea atunci. Din cauza asta, din cauza lui Pozdare, au căpătat toate un anumit accent, devenind excesive, atingînd la un moment dat delirul cel mai fioros, spre stupoarea mea şi spre nedumerirea altora.

„...îl cunoaşteţi pe individul acesta ? a întrebat Pozdare un grup de muncitori, în faţa turnătoriei, înainte de a porni cu Mihalcea prin uzină, pe drumul supliciului, de-a lungul unei dezlănţuiri de patimi şi de nemulţumiri, fiindcă lucrurile aveau să se amestece rău de tot atunci, ca şi după aceea, de altfel. El e cel mai mare speculant din oraş !... E un bandit, e un *nepman !...* E un criminal odios, deoarece a făcut speculă cu pîinea, cu zahărul, cu uleiul vostru, cu alimentele pe care trebuia să le duceţi voi copiilor vostri !... Cu sîngele

şi cu sufletul vostru a făcut speculă !... A vîndut şi a cumpărat, a chefuit şi-a benchetuit, ca un burghez, ca un slugoi, deoarece individul ăsta nici nu-i burghez !... E un slugoi nenorocit, e un şperţar ordinar !... E un *nepman* scîrbos şi fioros !...“

La început, muncitorii, atîţia cîţi erau, s-au uitat cu oarecare curiozitate la Viorel Mihalcea, cum stătea el lingă miliţian, cu mîinile legate, cu placa aceea de preşpan atîrnîndu-i la spate, uşor scîrbit dar netemător, ostenit şi răvăşit, dar nu înfricoşat; avea cearcăne mari în găvanele ochilor, barba, barba lui blondă, de un blond auriu, îi albea obrajii; iar sprîn- cenele şi fruntea îi păreau stropite de lumină. Erau aşa, de fapt, fiindcă vremea era limpede şi frumoasă, era cam răcoare dar era frumos. Pe urmă însă, pe măsură ce numărul muncitorilor a crescut, nedumeririle lor şi murmurele lor s-au prefăcut în aprobări şi în ocări, — „Chiar aşa, măi Ioane, are dreptate Pozdare !“ „Pentru că Mihalcea ăsta...", „A părăsit strungul şi s-a dat cu burghezii !“, „A umblat cu şoalda, mă !“, „în vreme ce noi !“, „Noi munceam şi muncim, în vreme ce alţii !...“ — atingînd mai repede decît s-ar fi putut crede culmile înalte ale mîniei, ale sfintei şi întemeiatei şi atît de influenţabilei mînii populare, — „Asta-i, mă, că nemernicul şi banditul ăsta !...“, „Trebuie pedepsit !“, „Trebuie nimicit !“, „Din cauza lui şi-a altora ca el nu avem noi ce mînca !“, „Mişelul dracului !“, „Prăpăditul...“

■ Viorel Mihalcea s-a uitat un timp în pămînt, dar nu ruşinat, ci mînios. S-a întors apoi către cei ce îl ocărau, muşcîndu-şi buza de jos, cum făcea şi cînd lucra la strung, cînd era concentrat asupra piesei căreia îi dădea faţă, fiindcă fusese şi el meseriaş bun. A dat să zică ceva. N-a mai apucat. A fost plesnit peste gură, cu dosul palmei, de către Vasile Pozdare. Iar alţii l-au împins şi l-au huiduit, împingîndu-se ei înşişi, înjurînd şi protestînd, vociferînd şi bodogănind, — „...de mişel şi de nemernic...", „de trădător şi de vînzător...", „fiindcă tu, mă, ai fost peştele lui madam Ortansa...", „ai fost blestemul uzinei...", „tu, mă...", „să-l sfărîmăm de viu !...“, „că ăsta, mă..."

Acesta a fost, de altfel, începutul marşului aceluia sinistru, pe cît de justificat, pe atît de nu ştiu cum, p’e cît de drept, pe atît de dur şi de barbar, inevitabil, în orice caz, avînd o legătură foarte strînsă cu stările şi împrejurările prin care treceam *noi* atunci (cînd zic *noi* nu mă gîndesc numai la uzina în care se petrecea făptui acesta, mă gîndesc la oras

şi la ţară, la lume chiar, fiindcă anumite lucruri, cînd cad peste oameni, cad peste toţi deodată, înnebunindu-i pe unii şi limpezindu-i pe alţii, depinde şi de oameni, de grupurile sociale şi de indivizi), avînd în acelaşi timp legături strînse cu ceea ce a fost şi a rămas zoologic în felul de a fi al oamenilor, al tuturor oamenilor, de pe întregul pămînt.

„...Aşa, fraţilor ! a răcnit Vasile Pozdare, cînd a văzut că i-a stîrnit şi pe ceilalţi. Daţi în el, nimiciţi-l, deoarece ăsta, tîlharul ăsta, mişelul ăsta !...“

I-a făcut semn miliţianului să pornească, să-şi împingă arestatul pe un anumit drum.

„...Bine, mergem ! a răspuns miliţianul, un om mărunt şi cam speriat. Dar n-aveţi voie să loviţi!... Arestatul e în seama mea... Eu răspund..."

„Ce răspunzi ?! a zis unul dintre muncitori, un hojmălău de la forjă, cam muieratic şi cam beţivan de felul său. Asta-i omul nostru acum, *noi* răspundem de el!...“

Coloana s-a urnit şi a pornit din loc, fără miliţian, împingîndu-l în fruntea ei pe Viorel Mihalcea, cum împinge valul cîte un vreasc, absorbindu-l în pîntecele ei de vreo cîteva ori, călcîndu-l în picioare şi stropindu-l cu ocări şi cu înjurături, pentru ca după aceea să-l scape iar în fruntea ei, punîndu-şi-l singură în picioare, ca să aibă ce împinge, ca să aibă ce lovi, — şi înjura, şi sfîşia — să se răcorească şi ea, fiindcă manifestaţiile de protest se răriseră, violenţele se împuţinaseră şi ele, dar frămîntările, — şi uscăciunea, şi-un alean fără nume — nu se răriseră, dimpotrivă, se înmulţiseră şi se înmulţeau, întinzîndu-se peste tot, ca o pecingine.

„...Hai, daţi, nu-l lăsaţi ! spunea Vasile Pozdare, cînd se domoleau ceilalţi, sau cînd i se părea lui că se domolesc. Izbiţi-l, nimiciţi-l, deoarece ăsta, tîlharul ăsta..."

Secţiile în care intrau ei încremeneau, maşinile se opreau deodată, huruitul lor înceta, cum se întîmpla pe vremea alarmelor aeriene. Iar muncitorii, cu mic cu mare, ieşeau înaintea alaiului aceluia ciudat, îl urmau sau se uitau numai după el ; unii dădeau în Viorel Mihalcea cu bucăţi de şpan ; alţii strigau şi înjurau ; cîte unul, mai cătrănit, se repezea şi-l pocnea pe. Mihalcea, cu pumnul sau cu cîte-o bucată de fier, cu ce se nimerea. Încît ăsta, cînd ieşise de la sculărie, era plin de sînge, pe faţă şi pe haină ; şi era cam năucit, era speriat, tresărea din nimic, chiar şi în momentele (scurte) cînd nu-l lovea şi nu-l înjura nimeni.

A încercat Ovidiu Rîşnoveanu, cînd au trecut ei pe **la** sculărie, să-l scoată pe Mihalcea din valul acela impur şi dur, l-a certat şi l-a înfruntat de-a dreptul pe Vasile Pozdare.

„...Se poate, măi Vasile, să faci tu una ca asta ?! a întrebat Rîşnoveanu, punîndu-se de-a curmezişul aleii. Păi aşa te-am crescut eu pe tine?!... Aşa te-am învăţat eu ?!...“■

Cîteva clipe s-a făcut linişte, de jur împrejur, şi numai un motor mai bîzîia pe undeva, un motor electric, care mergea în gol.

„Ştii ceva, tovarăşe Rîşnoveanu, i-a spus Vasile Pozdare bătrînului muncitor, după ce a trecut peste momentele acelea lungi şi grele, de adormire sau de trezire a propriei sale conştiinţe, — pe mine unul nu m-ai crescut dumneatale !... Asta e !... Aşa că fă bine şi dă-te la o parte, dacă vrei să n-o păţeşti !...“

„Ce zici, mă, ce zici ? ! a mai spus Rîşnoveanu, înnebunit el însuşi de întoarcerea care se produsese în băiatul acela blajin şi reflexiv, fiindcă pentru el Pozdare era „un băietan, un *şoldovean* oarecare...[11] — îndrăzneşti tu să mă tovărăşeşti pe mine ? !“

„Da, îndrăznesc ! Eu îndrăznesc orice, dacă chiar vrei să ştii !...“

L-ar fi plesnit, dacă nu l-ar fi tras careva la o parte pe Rîşnoveanu, — care înjura şi el, uitîndu-se nedumerit şi scîrbit după convoiul care îşi urma drumul, crescînd sau scăzînd, oprindu-se în loc, cînd cădea Mihalcea, ori cînd venea careva să-l lovească, urnindu-se din nou după aceea, împins din urmă de aceleaşi strigăte, — „Moarte bandiţilor, jos cu speculanţii !“, „Să-i stîrpim pe toţi !“, „Din pricina ăstora răbdăm noi !“ — dus de fapt înainte de strigătele şi de răcnetele lui Vasile Pozdare, fiindcă el era „motorul[11] întregii mişcări.

„Hai, haideţi ! zicea Pozdare, punîndu-şi victima în picioare, cînd cădea, îmbrăţişînd-o fără voie într-un timp, mînjindu-se astfel de sînge, înnegrindu-şi aşa de tare cămaşa, încît nu i se mai vedea pe piept veşnica lui insignă, cu chipul veşnicului.Stalin. — Daţi pe el !... Haideţi !...“ .

Se înturna din cînd în cînd către Mihalcea şi poruncea să zică „vorbele acelea[11], — „Zi, mă !“ Iar ăsta zicea, vorbea, — „Cine face ca mine, ca mine să păţească !... Cine face ca mine... Cine face...[11], — mai mult bolborosea, de fapt, forfotea în barbă, fiindcă era plin de sînge, era umflat şi tumefiat, de nici nu mai vedea cu un ochi; din gură, cînd vorbea

ori cînd dădea să vorbească, îi curgea o zeamă sîngerie, iar vorbele îi deveneau clăbuci; pînă şi literele acelea sîngerînde, de pe „cartonul ruşinii[44], fuseseră lovite şi terciuite, încît nu se mai înţelegea ce scria acolo, ce scrisese.

„...Zi, mă, spunea şi repeta Vasile, fire-ai al dracului să fii !... Zi !...“

Ceilalţi, cei care îl însoţeau, îi ţineau isonul, strigînd ei înşişi, chemîndu-i din mers şi pe alţii, care se uitau. Lucrurile ajunseseră la un fel de paroxism, tindeau spre asta în fiecare clipă. Şi parcă şi umbletul mănunchiului aceluia straniu şi pestriţ se înteţea şi se asprea, pe măsură ce sporea mînia oamenilor care îl alcătuiau.

„...Hai, daţi, mă !... Pozdare are dreptate !... Mişelul ăsta trebuie distrus !... Numai aşa scăpăm noi de mizerie !... Da- că-i nimicim pe cei ce ne înşeală !... Şi ne exploatează !...“

La un moment dat, după ce au ieşit din halele imense ale „Jiului[44], în care se făceau acum vagoane pentru căile ferate („în contul armistiţiului[44]), în care se făcuseră înainte vreme tunuri, tunuri de cîmp şi tunuri antiaeriene („în contul războiului[44]), — Mihalcea s-a smuls din loc şi a luat-o la fugă. S-a împiedicat mai întîi de pragul de metal al uşii de la hală, pe urmă, cînd s-a adunat laolaltă, a luat-o la fugă. Ceilalţi, după el, care mai de care, strigînd şi fluierînd.

„...Prindeţi-l, mă !... Puneţi mina pe el !... Vasile, măi Vasile !... Măi acesta !... Măi ! ?...“

L-au prins repede. L-au trîntit în nişte bălţi şi-au culcat împreună la pămînt un strat mare de flori şi-au frămîntat un covor de iarbă de toată frumuseţea.

„...Aşa, mă ! ziceau şi gîfîiau ei, într-un singur glas, parcă s-ar fi zbătut, fără aer, sub un singur, invizibil şi imens clopot de sticlă. Nu-l lăsaţi !... Că ăsta, dacă scapă !... O ia de la capăt !... Cu tîlhăriile şi cu ticăloşiile lui !...“

S-a ivit miliţianul între ei, cu nişte paznici, cerîndu-şi victima, revendicîndu-şi-l pe Mihalcea.

„...Lăsaţi-l, mă ! a strigat omul ordinei publice, cu disperare mai mult, decît cu mînie. Nu vă mai atingeţi de acest om !... Eu răspund de viaţa lui !...“

„Ce face ? a întrebat Vasile Pozdare, dîndu-l în lături. Dacă răspunzi de el, te vei duce unde se va duce el !... E clar, e limpede ? !...“

Nici măcar cu Nuţa n-a stat de vorbă, cînd i-a ieşit înainte, cînd a vrut ga să-l scoată din valul acela desfigurator.

„Dă-te la o parte, domniţă ! i-a spus el fetei, după cîteva clipe lungi, de derută şi de şovăire, fiindcă apariţia fetei, spaima ei şi neliniştea ei (care o înfrumuseţau, în chip ciudat, o făceau superbă), îl descumpăniseră puţin. Dă-te la o parte şi nu te amesteca în treburi care nu sînt de nasul tău !...“

„Vasile, a mai spus fata, tremurînd toată, de emoţie şi de spaimă, dar cum poţi tu vorbi aşa ? !“

„Aşa, cum ai auzit !“

A împins-o uşor pe urmă, fără brutalitate dar a împins-o, iar mai apoi, cînd a ajuns convoiul la poarta numărul 3, s-a desturnat tot pe Mihalcea, l-a doborît la pămînt, lovindu-l cu o bucată de fier, pe care i-o smulsese unuia din mînă.

„...Zi, mă : «Cine face ca mine, ca mine să păţească !►►, i-a poruncit el înainte de asta, arătîndu-i mulţimea care se precipita pe-acolo, fiindcă era plin de lume în curtea uzinei şi în faţa porţii, unde se agitau nişte femei, nişte gospodine care ar fi vrut şi ele să se răfuiască cu Mihalcea. Spune-ţi lozinca, rosteşte-ţi cîntecul !...“

Dar Mihalcea, ce să mai cînte, era mut, era ca un guguloi de sînge, forfotea cînd da să vorbească, clocotea ca o gură de canal.

„Aşa, va să zică ! ? a spus Vasile Pozdare. Nu vrei !... îţi baţi joc de mine, fire-ai tu al dracului să fii !...“

L-a lovit pe urmă, i-a dat una peste cap şi s-a uitat la el, cum s-a muiat şi cum a curs în jos, spre caldarîm. Pe ceilalţi, însă, nu i-a mai lăsat să dea în Mihalcea.

„Ajunge, mă ! a strigat el, parcă s-ar fi trezit, parcă ar fi vrut să iasă dintr-un vis rău şi urît. Destul !... Ajunge !...“

A poruncit pe urmă să fie chemată salvarea uzinei şi-a aşteptat lîngă prăbuşitul de jos, drept şi palid, cum nu-l văzusem niciodată.

7

Multe lucruri s-au schimbat şi s-au modificat, în chip firesc sau mai cu anasîna, forţat şi precipitat, cu toate că forţarea şi precipitarea nu o’^ţin întotdeauna rezultatele dorite, ajungînd uneori la rezultate complet opuse, dar asta e altceva. Fapt e că lucrurile s-au schimbat şi se schimbă mereu, ca niciodată, şi că pînă şi ipocrizia, cum zicea odată prie

tenul meu, *scriitorul,* a suferit şi suferă modificări dintre cele mai puţin obişnuite. El se gîndea, cînd spunea vorbele astea, la salturile făcute de unii şi de alţii, de pe un val pe altul, — „de pe valul dogmatismului pe valul liberalismului..?[1] — fără nici un efort, fără nici un proces de conştiinţă. Iar eu, pe urmele lui şi pe urmele propriilor mele experienţe şi observaţii, am zis şi m-am gîndit că intr-adevăr aşa a fost, aşa e, foarte mulţi oameni au făcut asemenea salturi, — „în ultimii treizeci de ani !...“ — minţind fără a minţi, fără a juca teatru faţă de alţii sau faţă de ei înşişi, fiind sinceri mereu, deşi străbăteau etape politice diferite şi susţineau şi împărtăşeau opinii şi păreri deosebite, complet opuse cel mai adesea. Unii dintre ei şi-au rupt picioarele pe drum, au fost daţi deoparte de evenimente, au capotat, trăindu-şi cu şi mai multă îndîrjire, pînă în ultima clipă, învăpăierile astea de împrumut. Alţii, însă, mai ales cei care au făcut deliberat asemenea salturi, au progresat, au avansat, categoria, ca atare, perpetuîndu-se, fiind legată prin ceea ce o animă efectiv, — „prin minciuna aceasta cinstită şi complexă, a cărei rază de acţiune căpătase într-o anumită vreme o dezvoltare neobişnuită, se mărise în chip îngrijorător !...“

Vasile Pozdare, însă, nu face parte nici din această categorie, cu toate că a cunoscut şi el asemenea salturi, a trecut şi el prin spuza unor asemenea modificări contradictorii, fiind la un moment dat un stalinist înflăcărat, încarnat chiar, cum nu putea să fie decît un „fanatic pursînge“, domolin- du-se apoi, nu înainte de a se frămînta mult şi adînc, cău- tîndu-şi sprijin în alte personalităţi ale istoriei, în Lenin, în Mao, în Fucik şi în Guevara, mai tîrziu, căutîndu-se de fapt pe sine însuşi, de-a lungul unui drum greu, regăsindu-se în cele din urmă, apropiindu-se parcă şi mai mult de ceea ce a vrut şi avea mai bun în întreaga lui fiinţă. Nu era vorba, desigur, de nici un miracol, lucrurile s-au petrecut în raport cu nişte împrejurări concrete, care au fost, nu de puţine ori, dure şi neiertătoare, luîndu-l în stăpînire, acaparîndu-l pe nepregătitele, aşa cum i-a acaparat şi pe alţii, zeci şi sute, obligîndu-l să zică sau să întreprindă ceva, forţîndu-l să se scuture de toate cojile făpturii sale, de tot ce era superficial în felul său de a fi, determinîndu-l totodată să-şi dea în vileag latenţele, faţetele bune dar şi pe cele sumbre, limpezindu-l şi răvăşindu-l, încă o dată şi mai o dată, ca într-un suiş de cascadă. Şi el, suflet nobil şi rădăcină trainică, de ţăran tînăr, le-a împlinit şi le-a trecut pe toate. Şi dacă a reuşit să se re

găsească, e pentru că avea un fond bun şi viguros, pentru că a fost cinstit cu adevărat şi pînă la capăt, nu s-a lăsat indus în eroare de luminile amăgitoare ale conjuncturilor, a mers pe un drum, dacă a văzut că drumul acela nu ducea unde credea el, l-a părăsit şi s-a întors la făgaşul iniţial, fiind în contratimp uneori, stîrnind nedumeriri sau dezaprobări, salvîndu-se într-un fel prin consecvenţa aceasta a lui, pentru că altfel s-ar fi făcut praf şi pulbere, de zece ori, nu o dată, ar fi trăit, ca şi alţii, o irevocabilă şi profundă surpare sufletească.

Dintre toate piedicile care i-au ieşit înainte, copleşindu-l în cîteva rînduri, cel mai greu a trecut Vasile Pozdare, mai greu decît alţii, mai încet decît mine, peste fixităţi şi peste fanatisme, care nu erau numai ale lui, erau ale epocii, în primul rînd, erau ale anilor acelora învălmăşiţi şi grei, care nu-şi găsiseră încă ritmul, ieşiseră (fuseseră scoşi din făgaşuri) şi nu reuşiseră să se reintegreze în mişcarea cea mare a lumii, — lumea însăşi era cam speriată şi cam năucă, nu mai ştia încotro merge şi ce se va alege din ea.

A fost trimis „la ţară“, în împrejurările acestea şi în starea aceasta, de învăpăiere şi de entuziasm mult prea mare. S-a dus, n-a zis că nu merge, — „Şi-n foc mă duc, dacă mi se spune, eu nu-s ca alţii !...“ — dar a muncit prost pe acolo, a săvîrşit constrîngeri şi brutalităţi, cu duiumul. Unele lucruri de acest fel le-am aflat mai tîrziu, despre altele mi-a vorbit chiar el, cînd ne întîlneam, fiindcă nevoia de a ne vedea rămăsese la fel de vie între noi, avînd, în ce mă priveşte, anumite motivaţii, fiind şi sunînd altfel pentru el, ba- zîndu-se însă în egală măsură pe încredere şi pe cinste.

„Ei, cum mai merg treburile, Vasile Pozdare ?“ îl întrebam eu.

„Merg, răspundea el, trebuie să meargă, îi musai !“

„De ce să fie musai ? !“

„Aşa, pentru că satul nu poate să rămînă în afara procesului de socializare, trebuie să intre şi el pe drumul ăsta, îi musai !...“

„Iar mi-l pui pe «musai» în faţă ? ... De ce să fie musai, la urma-urmei, de ce să ne grăbim noi să băgăm satul pe acest drum, de ce să nu-l lăsăm cum e, sau să căutăm alte soluţii pentru el ? ! “

„De ce ! ?... Ştiţi dumneavoastră de ce, nu mă luaţi pe mine cu învăluiri, nu mă încercaţi cu vorba, că nu merge !...“

„Nu te-ncerc, Vasile Pozdare, îţi pun nişte întrebări, aşa cum îmi pun şi mie cîteodată, fiindcă nu putem, nu-i aşa, să mergem orbeşte înainte !...“

„Asta-i drept, nu putem merge aşa înainte şi nici nu se cuvine !... Dar la întrebările astea au fost date răspunsurile necesare !... Lenin a arătat de ce trebuie să intre satul pe drumul acesta, iar tovarăşul Stalin a demonstrat, în chip concret, cum se poate şi cum trebuie să intre satul pe acest drum, printr-o bătălie necurmată, în cadrul unei acerbe şi purificatoare lupte de clasă !...“

„Adevărat, aşa e, dar răspunsurile, în probleme de acest fel, nu sînt general valabile, nu pot şi nu trebuie să fie pre-schimbate în şabloane, fiindcă viaţa, măi Vasile Pozdare...“

„Viaţa e aspră şi complicată, ştiu şi eu lucrul acesta, dar dumneavoastră prea o zgîndăriţi, prea o căutaţi în coarne !...“

„Chiar aşa ? !“

„Chiar aşa !... Vă place să analizaţi orice lucru, şi mie îmi place, să ştiţi, dar acum nu-i nevoie de cercetări şi de analize !“

„Dar de ce e nevoie, Vasile Pozdare ?“

„De acţiune !... Şi de muncă !... De dinamism !... Şi de intransigenţă !...“

De multe ori nu mai aştepta nici o întrebare, îmi spunea, dintr-o răsuflare, ce făcea el „la ţară“, cum se descurca în noua activitate, care îi plăcea, îl captivase, dar îl şi deruta, îl îndîrjea, pentru că el era, pe vremea aceea, frate bun cu şabloanele şi cu lozincile, ştia pe dinafară paragrafe întregi din Lenin şi din Stalin, dar mai ales din Stalin („genial bărbat, straşnic revoluţionar, un adevărat şi de neclintit bolşevic, cum s-ar cuveni şi cum ar trebui să fim toţi, deoarece altfel !...“). Iar realitatea în care se mişca şi activa acum era diversă şi neîncadrabilă în şabloane, îi scotea înainte noi şi noi împrejurări, care mai de care mai complicate şi mai nu ştiu cum, complet deosebite de cele pe care le rezolvase.

„...Asta-i buba, zicea şi repeta el, că nu mai isprăveşti niciodată, n-ai spor concret, nu vezi exact ce şi cît ai reuşit să realizezi !... E aşa, de parcă ai căra apă cu ciurul peste un foc care nu are de gînd să se stingă !... Pînă te duci tu la rîu, el se înteţeşte şi mai tare !...“

„Să luăm găleţile, ziceam eu, ca într-o încercare, ori să apelăm la butii, sau la cazane, să isprăvim o dată cu el! “

„De ce, şi ironiile fac parte din viaţă, sînt sarea şi piperul vieţii, dacă chiar vrei să ştii !“

„Or fi, dar nu sînt pentru orice împrejurare, îşi au şi ele rostul lor !...“

Devenea altfel de om, mai deschis, mai puţin crispat, ori de cîte ori povestea întîmplări din noua şi pasionata lui activitate, care nu putea fi decît eroică. — „pentru că un activist de partid, un revoluţionar de profesie, e un luptător, e un erou, cum e Davîdovul acela al lui Şolohov, de care m-am îndrăgostit eu aşa de tare, mai tare decît de Korceaghin şi chiar decît de Fucik !...“

„...Să vedeţi ce am păţit mai săptămîna trecută, mi-a spus el într-un rînd, lăsînd lozincile deoparte, schimbîndu-se şi luminîndu-se -— fac eu un comitet de iniţiativă în Strămătura, pentru înfiinţarea unei colective în satul ăsta !.. Vorbesc cu nişte oameni, membri de partid unii dintre ei, îi conving, cu greu, deoarece se cam fereau, mai toţi, nu-mi dădeam seama de ce... «Păi să vedeţi, ziceau ei, chiar în *comitet* nu m-aş băga !» «De ce, tovarăşe, de ce să nu te bagi ?» «Aşa, să nu zică satul că aşa şi pe dincolo, că tocmai eu, mă rog...» «Ce-i aia : mă rog ?...»... în fine, pînă la urmă s-au învoit, după ce i-am mai muştruluit eu, i-am luat mai tare, deoarece nu faci nimic cu aliaţii ăştia ai noştri, dacă nu-i iei niţel mai tare !... Unuia, care e membru de partid, i-am spus să predea imediat carnetul, dacă nu primeşte să facă parte din *comitet !... N-a* vrut, nu s-a învoit cu asta, s-a învoit în schimb cu cealaltă treabă, a acceptat să intre în *comitet !...* Dar a făcut-o de parcă ar fi sărit, iarna, într-o apă... M-am mirat, dar nu i-am mai zis nimic... După aia, a doua zi, am înţeles ce-i stătea în spate, c-a venit nevastă-sa peste mine, o muiere voinică, de două ori mai mare decît el, de-l putea lua la subsuoară... «Ce tot ai cu omul meu, măi tovarăşe ?» m-a întrebat ea. «Cu care om ?», am răspuns eu. «Cu Onu lui Avram, cu Drăghici, cu Foale-foale, c-aşa-l poreclesc ăştia prin sat !» «N-am nimic, ce să am ! ?» «Cum n-ai ?... De ce l-ai băgat în *comitet ?»* «A intrat singur, de bună voie şi nesilit de nimeni...» «De bună voie şi nesilit de nimeni ! ?... Ştiu eu, lasă, cum îi cu voia asta !... Dar el, să ştii de la mine, nu face parte din nici un *comitet!» «Ba face, e* trecut pe listă !» «Nu face, că dacă face şi dacă dumneata stărui în treaba asta, eu îţi stric comitetul, aşa să ştii !»... A plecat mî- nioasă, iar eu mi-am văzut de treburi, gîndindumă că nu avea cum să-mi strice *comitetul,* fiind sigur de lucrul ăsta !

Mă gîndeam, totuşi, să nu vină bărbatu-său, ori alţii, îndemnaţi de ea, să spună că aşa şi pe dincolo... N-a venit nimeni... In schimb, cînd am ieşit prin sat, m-am pomenit deodată cu un pîlc de muieri, că-mi iese înainte şi că mi se alătură din mers, începînd după aceea să mă înghesuie şi să mă împingă, cu vorba dar şi cu cîte-un pumn, în glumă mai întîi, — «Că fain ficior mai eşti, bată-te să tă bată !» — mai cu dinadinsul pe urmă... Dacă mă opream, se opreau şi ele, şoşotind, schim- bînd fel de fel de vorbe, — «Că dumneatale, măi domnule, nu pari om rău, da' prea stai pe capul nostru, prea te ţii de noi !... Şi noi, cum dracu de nu înţelegi lucrul ăsta, nu vrem să facem ce zici dumneatale, vrem să trăim cum am mai trăit !» — pornind mai departe, dacă porneam eu, nelăsîn- du-mă să ies dintre ele, ţinîndu-mă acolo ca într-un teasc... «în fond, ce vreţi voi de la mine ?►► am întrebat eu, dacă am văzut că nu-i chip să scap de ele... «în *fund,* a zis una rîzînd, pocind dinadins vorba aceea, noi nu vrem decît atîta : să desfiinţezi *comitetul* şi să ne laşi bărbaţii în pace !» «Şi dacă nu se poate, dacă nu vreau eu să fac lucrul ăsta ?►► «Atunci te dezbrăcăm în pielea goală, cum te-a făcut mama dumitale, şi te plimbăm aşa prin sat !» «Pe mine, voi ?» «Pe dumneata, noi !» îmi ziceau dumneata, dar ştiţi cum stăteau în jurul meu, neclintite, de nu puteam să fac un pas... Ştiam ce păţise acolo, cu doi ani mai înainte, un activist de al nostru, care se înşirase cu unii la băute, factori locali... Dar ăia erau cu ale , lor, voiau să scape de activist... Şi i-au dat de băut pînă cînd s-a dus ăsta să dea cu oala în cîine... L-au aruncat într-o budă, ce mai, încît ăla, cînd a fost scos de oameni de acolo, cu tăm ălău mare, cu larmă multă, să se ştie, era plin de- «aur» din creştet pînă în tălpi... Şi el, figură mare, nu-i vorbă, în loc să se vîre dracului pe undeva, să se schimbe şi să se spele în zece ape, a ieşit prin sat, spre hazul neţărmurit al oamenilor, spunîndu-le tuturor că n-au conştiinţă, sînt înapoiaţi şi mâi nu ştiu cum... «Eu vin să vă *transform,* zicea el, şi voi mă aruncaţi în budă î... Păi se poate una ca asta, să faceţi voi un asemenea act huliganic, pe spatele meu ! ?»... Iar eu, acum, mă gîndeam la păţania lui şi nu-mi era a rîde, drept să spun... Mă şi vedeam prin sat, în pielea goală, cu liota aceea de muieri după mine... Mă hîrîiam pînă una-alta cu ele, făceam cîţiva paşi şi mă opream, deoarece ele se ţineau scai de mine... Ba unele începuseră să mă ciupească şi să mă împingă, să mă tragă de haine şi să mă cam înghesuie... Una avea ce avea cu geanta mea... «Dar

acolo ce ai ? tot întreba ea. Actele noastre de sărăcie, ori ce ai ?►>... Nu s-a lăsat pînă nu mi-a smuls geanta de sub braţ... Dar nu s-a uitat în ea... A trîntit-o într-o baltă... Apoi, cînd m-am aplecat eu s-o ridic, m-au tăvălit şi pe mine prin tină, butuşindu-mă cu pumnii, împingîndu-se şi butuşindu-se şi între ele... Erau mai multe acum şi erau din ce în ce mai pornite... Erau mînioase tare, încît eu am înţeles că nu voi scăpa uşor din încercuirea aceea... Dacă mergeam la deal, ele erau după mine ori se ţineau pe alături... -«Haideţi, tu, să-i facem facerea, tot zicea una, nu vedeţi că i-i frică ! ?» «Nu mi-i frică, n-aveţi grijă ! am spus eu, cu toate că îmi era, mă uitam în stînga şi în dreapta, îmi dădeam seama că dacă le bruscam, dacă îmi puneam mintea cu ele, s-ar fi amestecat imediat şi bărbaţii în *conflict* şi-ar fi ieşit altceva. Dacă vreţi, vă *mîrlesc* pe toate !»... Chiar aşa am zis, vă rog să mă credeţi... «Dumneata, pe noi ?* a întrebat nevasta lui Onu lui Avram. «Da, eu pe voi, dar ce credeţi că n-am *sculă,* ca orice bărbat !» «Ai, da-i bleagă !» a zis alta, cu toată gura, şi cu un dispreţ nemaipomenit... Şi-atunci eu am izbucnit în' rîs, dar nu din cauza vorbelor spuse de ea, ci pentru că mi-am adus aminte de cearta care avusese loc o dată la cămin între Mihai Moncea şi profesorul Grigorcea, pe care îl ştiţi... Crezînd că îl dă gata pe fostul ofiţer, profesorul Grigorcea i-a spus lui Moncea, pe un coridor, unde era plin de băieţi, că se culcă cu toate fetele de la cantină, ca «un dezmăţat şi ca un nemăsurat, ca un om fără morală !» «Culcă-te şi dumneata !►> i-a spus fostul ofiţer bătrî- nului profesor... «Dar ce crezi, mă, i-a răspuns ăsta, că eu nu pot, crezi că n-am şi eu *sculă,* cum ai tu ? !» «Ai, da-i bleagă !►> a mai zis Moncea, luîndu-i astfel piuitul, aşa cum mi l-au luat şi mie femeile acelea pietroase şi frumoase... Atîta doar că eu rîdeam cam mînzeşte, cam nu ştiu cum, dar rîdeam... «Asta-i bună ! am zis eu în cele din urmă. E nemaipomenită !»- «O fi, au zis ele, dar cu *comitetul* ce faci ?» «îl desfiinţez, şi gata !«■ «Cum aşa, îl desfiinţezi ? ! >► «Aşa, cum am spus, nici n-am vorbit pe nicăieri despre el, n-am *raportat* nimica !»... S-au domolit după asta, au lăsat-o mai moale, dar tot au venit cu mine pînă la sfat, să vadă lista comitetului, s-o rup în faţa lor !...“

„Bună treabă ! i-am spus eu rîzînd. Foarte bună !... Rezolvarea, mai ales, a fost excelentă, fiindcă altfel, dacă le luai prea tare, muierile acelea chiar că te dezbrăcau de izmene !...“

„Da, dar ştiţi cine a mai păţit aşa ceva, aproape aşa» adică ! ?“

„Cine, domnule ?“

„Davîdov, din *Pămînt dezţelenit !*“

„Aşa e, adevărat...“

„Dar romanul l-aţi citit ?“

„Bineînţeles că l-am citit!... Ştii că-mi place Şolohov !“•

„Şi mie îmi place, eu chiar cred că-i cel mai mare scriitor din lume !“

„Nu ştiu, trebuie văzut, trebuie cercetată şi treaba asta !“•

„Cum aşa : trebuie cercetată şi treaba asta ? !“

„Aşa, cum am zis !“

„Trebuie, trebuie !... Păi dumneavoastră mereu aveţi cîte ceva de adăugat la orice lucru, căutaţi altceva, nu-mi dau seama ce şi mă mir de mine, că vă tot caut, ar trebui să vă cam las în pace !...“

Ne-am certat de-a binelea într-un rînd, nu atunci, cînd ne-am împiedecat de Şolohov, altădată, în toamnă tîrziu, cînd mi-a spus el cum l-a obligat pe un om, — „pe un aliat de-al nostru, că şi aliaţii ăştia ai noştri, ţăranii, sînt puşi pe adunat, nu ştiu să deie, ştiu numai să ieie şi să adune, precum hîrciogii, dacă nu mai rău !...“

„Dar lasă că le vin eu de hac ! a adăugat el, nu fără mîndrie, cu o infatuare groasă şi cam slinoasă, care nu se potrivea de loc cu el, era ca o haină străină şi urîtă, era mai nepotrivită decît *găoacea* din care sărise cîndva, nu chiar aşa demult. Dar ce cred ei, ce cred dumnealor, c-o să mă tot închin şi-o să mă tot rog pe la porţile lor ! ?... S-a isprăvit, s-a terminat !...“

„N-o lua chiar aşa, de-a curmezişul ! i-am spus eu, cam rar şi cam îndesat, nu-mi dădeam seama de ce, pentru că mă afectase felul cum se purtase el cu omul acela, ori pentru că manifesta prea multă independenţă în păreri. Ia-o mai altfel !...“

„Cum, tovarăşul Jeler ?“

„Mai altfel, mai de-a dreptul !“

„Eu tocmai asta vreau s-o fac, s-o iau mai de-a dreptul !“•

„Da, dar nu uita că lucrezi la sat şi că ai de-a face cu ţărani !“

„Şi ce-i cu asta ? !... Ce, ei nu trebuie să se *încadreze ?*“■

„Bine !“

„Cum, tovarăşul Jeler, cum ? !“

„Mai cu grijă, mai altfel !“

„Am înţeles, am priceput!... Numai că dumneavoastră uitaţi că şi eu sînt copil de ţăran, nu vin de la Paris şi nici măcar de la Bucureşti, vin, am fost împins de *secetă* încoace, de-aci de la Moldova !...“

„Adevărat, dar acolo-i alt sat, e alt ţăran, lucrurile stau altfel acolo !...“

„Cum adică altfel, dar ce, ai noştri nu cultivă grîu şi păpuşoi, nu ţin vite şi oi, ţin, vedeţi-vă de treabă, că nu-i nici o deosebire între ei şi ţăranii cu care rrtă lupt eu pe-aicea !...“

„Ba eu zic că sînt nişte deosebiri, ţăranul din Ardeal e mai altfel, e mai legat de pămînt, ţine mai m*ult la vite — împarte mălaiul cu ele, dacă chiar vrei să ştii ! — e mai harnic, dar e şi mai conservator, cumva, fără a fi altceva, fireşte, e tot ţăran şi nu-i cu nimic mai presus decît alţii, dar e mai altfel !...“

N-a fost de acord nici cu asta, atunci, mai tîrziu puţin a recunoscut anumite lucruri, din aceeaşi parte însă, de pe aceleaşi poziţii vrăjmaşe, faţă de sat, în genere, şi faţă de satul transilvănean în special, fiindcă a trecut şi printr-o asemenea fază, de ostilitate generală faţă de ţăran şi faţă de sat, care era înapoiat, — „ne atîrnă de picioare ca un pietroi, altfel, dacă n-ar fi înapoierea asta a ţăranilor, şi şovăielile lor, şi scărpinatul lor după ureche, am fi gata cu socialismul în două cincinale !...“

„Aţi avut dreptate, mi-a spus el atunci, cînd a recunoscut cîte ceva din ceea ce îi spusesem eu despre satul transilvănean, — între satul de aici şi satul din Moldova au existat şi există deosebiri multe şi mari !... La noi, la Moldova, oamenii sînt mai săraci şi mai altfel, au fost şi sînt şi acolo bogătani, dar e altfel, în timp ce aicea, în Ardealul acesta al dumneavoastră, pe care nici nu înţeleg de ce-l iubiţi atîta, sînt chiaburi şi reacţionari toţi !...“

„Cum aşa ? !“

„Exact aşa cum v-am spus : sînt bandiţi toţi !“

„Chiar toţi ? !“

„Chiar ! Au gospodării mari şi trainice, au case mari şi vite multe, cămările le sînt căptuşite cu şunci şi cu table mari de slănină, iar ei sînt năsădiţi şi îndîrjiţi, de ură şi de duşmănie, ură faţă de regimul nostru şi de duşmănie faţă de partid !... Ăştia, dacă ar putea, ar trage cu tunul în noi, nu

cu puşca, ori cu mitraliera !... Din cauza asta nutresc eu o aversiune aşa de mare faţă de ei, pentru că sînt reacţionari, pentru că ne duşmănesc pe *noi,* pe comunişti, pentru că urăsc socialismul !...“

„Aversiunea ta, Vasile Pozdare, are alte izvoare, e născută din complexe şi din neîmpliniri, e soră bună cu anarhia şi cu pierderea de sine !...“

„Nu zău ? ! a făcut el cu sarcasm, nu cu ironie, cu un sarcasm dur şi greu. Şi care sînt izvoarele acelea, mă rog frumos, cum se zice pe-acilea, pe la dumneavoastră ? ! “

„Sărăcia din care ai ţîşnit tu, mizeria în care ai trăit !...“

„Toţi am fost săraci, toţi am îndurat mizerie, tot poporul a dus-o rău şi-a trecut prin greutăţi mari, asta nu înseamnă că se urăşte pre sine însuşi !...“

„Nu, dar se poate întîmpla şi asta, să uite de sine însuşi !“

„Fiţi liniştit, eu n-am uitat de mine însumi, n-am uitat de unde şi cum am venit şi de ce am fost trimis la ţară, lucrul ăsta din urmă fiind cel mai important !... Restul e teorie goală, e vorbă în vînt, e justificare tipic mic-bur- gheză !... Asta-i izvorul tuturor oportunismelor, dacă îmi daţi voie să vin şi eu cu un *izvor !...“*

8

Pe urmă, după ce a fost exclus din partid, dar nu imediat, la un an de zile după asta, a venit şi mi-a spus că am avut dreptate, — „în unele privinţe, numai în unele, altfel, în altele, aţi scăldat-o şi dumneavoastră, aşa cum au scăldat-o şi alţii, zicînd că sînt ceea ce nu erau şi nu vor fi niciodată !...“ Atunci, în timpul discuţiilor care au precedat excluderea, s-a comportat bine, nu s-a îndoit de loc, n-a vrut să recunoască nici o greşeală, înrăutăţindu-şi şi mai mult situaţia, îndîrjindu-i pe toţi, — dar mai ales pe cei de la regiune, un secretar, Ion Vlaica (fostul şef al comisiei care îl exclusese pe Rîşnoveanu), şi un instructor, Lucian Berbencea, care aveau sarcina să rezolve problema aceasta, s-o ducă la bun sfîrşit şi să raporteze pe urmă cum au decurs lucrurile.

„...Cum, tovarăşe Pozdare, zicea Ion Vlaica în răstimpuri, uitîndu-se lung la Vasile, chiar nici o recunoaştere

nici o autocritică, nici un crîmpei de analiză?!... Păi atunci, dacă-i aşa, ce fel de comunist eşti dumneata, ce fel de comunist ai fost, pentru că nu mai eşti şi nu vei mai fi comunist niciodată ! ?...“

„Atunci, de ce mă mai discutaţi ? întreba Pozdare, imperturbabil, speriindu-i pe toţi prin calmul acela al lui şi prin asprimea vorbelor pe care le rostea. De ce nu mă trimiteţi în Siberia, dacă nu mai aveţi nevoie de mine ? !... Ori la Jilava, ori la Aiud ? !...“

„O să ajungi tu şi acolo ! zicea Lucian Berbencea, albindu-se şi învineţindu-se, de mînie şi de ruşine, fiindcă el era rudă cu Vasile, îi era cumnat, iar ei, Berbencenii, erau în ascensiune atunci, urcau, suiau cu toţii, — „cu toţii şi din toate părţile", cum spunea Pozdare. — O să ajungi la periferia societăţii, o să devii un simplu gunoi social, nenorocitule, eşti aşa ceva !...“

„Tovarăşe secretar, spunea Pozdare cu smerenie, cu o smerenie plină de sarcasm, bineînţeles, opriţi-vă omul, să pot zice şi eu ceva !...“

„Zi-i, tovarăşe, dacă vrei să zici, stăruia secretarul, spune ce-ai făcut pe-acolo, pe «la ţară», deoarece ai făcut destule şi-ar fi cazul, acum, în ceasul al cincisprezecelea..."

„Nu în ceasul al unsprezecelea ?“ a întrebat Vasile cu aceeaşi smerenie şi cu acelaşi sarcasm.

„Nu, al cincisprezecelea, a răspuns secretarul, şi-ar fi bine să nu mă mai tot întrerupi, dacă vrei să scapi cu bine din împrejurarea asta !... Vrei sau nu vrei ? !“

„Vreau, tovarăşe secretar, sigur că vreau !“

„Atunci fă-ţi autocritica aicea, faţă de adunarea generală !...“

„îi musai să mi-o fac ?“

„Nu-i musai, dar dacă sînt lipsuri trebuie să fie şi autocritică !... Unde am ajunge dacă şi-ar face fiecare de cap? !“

„Nicăieri !“

„Păi atunci ? !... De ce nu recunoşti ce ai făptuit ?... Pentru că ai făptuit nişte fapte pe-acolo, te-ai dedat la forţări masive, ai strîns prea tare şurubul!...“

„Cum aşa : prea tare ? !... Va să zică trebuie strîns, e nevoie şi de *şurub ? !“*

„Este, e nevoie, dar...“

„Dar ce?!... Ba trebuie, ba nu trebuie!... Mie, cînd am fost trimis să lucrez la ţară, mi s-a spus să aplic acolo spi

ritul inflexibil al proletariatului !... Şi eu aşa am făcut !... N-am umblat cu demingenele după mine, ca alţii, dacă am avut ceva în servietă, am mîncat, dacă nu, m-am uitat !... Şi-am dormit pe unde am putut şi-am scrîşnit şi am răbdat, gîndindu-mă numai şi , numai la îndatoririle şi la sarcinile mele de activist de partid, deoarece eu am fost şi sînt activist, am fost, sînt şi voi fi revoluţionar şi comunist, chiar dacă o să mă daţi afară din partid !... Puteţi să-mi faceţi orice, puteţi să mă batjocoriţi, puteţi să mă persecutaţi, puteţi să mă ostracizaţi, dar de convingerile astea ale mele nu mă puteţi desface nicicum, nici dacă daţi cu tunul în mine !...“

Situaţia era cam bolmojită, era încîlcită, dar nu din cauza lui Pozdare, nu numai din cauza lui, fiindcă a contribuit şi el la înrăutăţirea ei. La mijloc erau alte probleme, mai mari şi mai complicate, inevitabile, într-un fel. Unele le cunoşteam, despre altele nu ştiam nimic. Fapt e că între primul secretar al regiunii, Alfred Grofşoreanu, şi Vasile Pozdare, simplu activist de partid, exista o duşmănie, în cadrul căreia se manifesta fiecare după cum îi era felul, — „şi după posibilităţi, cum avea să spună Pozdare mai tîrziu, deoarece eu nu puteam să-l dau pe el afară din partid, dar el a putut să mă dea pe mine afară, din partid şi de peste tot, aruncîndu-mă într-un pustiu fără seamăn de mare, pentru ca pînă la urmă...“

„Dar ce-i cu treaba asta, tovarăşe Vlaica ? l-am întrebat eu pe secretarul regional. De ce se stăruie atîta ? ! “

„îţi explic eu, lasă, mi-a răspuns Vlaica, om cumsecade altfel, dar cam prudent, cam mlădios (făcea parte dintre oamenii care au o anumită personalitate, atîta timp cît au o funcţie, devenind apoi, cînd n-o mai au, şterşi şi anonimi, de parcă nici n-ar mai exista pe lume), — te-aş ruga, deocamdată, să vorbeşti cu căposul şi cu berbecosul ăsta de Pozdare s-o lase mai moale, să spună şi el ceva mai acătării, să-şi facă autocritica, să ne ajute şi el cumva, şi-atunci poate că nici nu-l excludem !...“

„Bine, o să vorbesc cu el, dar de ce trebuie neapărat să-şl facă autocritica ?“

„întrebi, mi-a spus Vlaica destul de tăios, de parcă n-ai ştii cum decurge şi cum curge viaţa de partid, parcă ai fi venit de nu ştiu unde !... Da-i simplu : *şeful,* tovarăşul Grofşoreanu, se face foc şi pară cînd aude de Pozdare ăsta al dumitale !...“

De ce numai al meu ? !“

„De ce, de ne ce, dar vorbeşte cu el, dacă vrei, dacă nu, nu vorbi şi nu mă mai întreba nimic, că tot nu-ţi spun nimic !...“

L-am căutat pe Vasile şi l-am sfătuit s-o lase mai moale, să fie şi el mai mlădios, — „măcar o dată în viaţă !...“ — pînă trece de hopul acela, — „pe urmă vedem noi ce facem !...“

„Care noi, ?“ a întrebat el într-un anumit fel, cu sarcasmul lui obişnuit, de om pus pe harţă, certat sau gata să se certe cu toată lumea, — „în măsura în care lumea asta nu e aşa cum ar trebui să fie !...“

„Noi amîndoi, am zis eu cit se poate de împăciuitor, fiindcă destinul, sau împrejurările obişnuite ale vieţii, *seceta* sau umbra secetei ne-au legat laolaltă mai tare decît s-ar putea crede !...“

„Da, ne-au legat, dar acum, în situaţia concretă în care ne aflăm, nu mai sîntem legaţi în nici un fel !“

„De ce n-am fi, la urma-urmei ? ! “

„Aşa, pentru că sînt împrejurări, mai ales în ziua de- azi, în frumoasa şi dreapta noastră orînduire, în care rămîi singur-singurel, mai singur decît dacă te-ai afla într-un pustiu !...“

„Văd că nu-i aşa, văd că eu vin la tine şi că tu o faci pe ţeposul!“

„N-o fac, să ştiţi, dar nici pe lînosul n-am de gînd s-o fac, n-am de gînd, altfel spus, s-o las mai moale, cum aţi binevoit să mă sfătuiţi...“

„Dar de ce, mă, de ce ? !“

„Am eu motivele mele, n-o fac din ambiţie pură şi prostească, să ştiţi !“

„Spune-mi-le şi mie, dacă-i aşa, se schimbă treaba !...“'

A tăcut şi s-a uitat lung la mine, lung şi întrebător.

„Sînteţi cu *artileria grea* cumva ?“ a zis el pe urmă, fără a lua ochii de pe mine.

„Nu sînt cu nici o artilerie, am răspuns eu, şi nici nu pri**cep ce vrei să zici! ?“**

„Vă cred !... Acum v-am crezut !... Aţi fost sincer!...“ îmi era superior în clipele acelea, ştia mai mult decît. mine, dar nu numai din cauza asta, ci şi pentru că intuise mai bine şi mai în profunzime anumite tendinţe, pentru că. neîndurările lui, — şi bănuielile, încrîncenările, şi cinstea lui,, şi setea lui de dreptate — îl ajutaseră să vadă exact, pînă în. străfunduri, situaţia în care se afla, care părea atunci fără ieşire.

„Nu vă miraţi şi nu vă supăraţi, a mai spus el, dar adineauri a venit unul şi mi-a suflat la ureche (eram la closet şi eu, ca omul) să fiu atent, că *ăştia* pun în mişcare artileria grea, fac pregătiri intense !...“

„Care *ăştia ? !“*

„Ăştia, alde dumneavoastră !“

Mi-a povestit, să mă îmbuneze dar poate şi pentru că faptul îl amuzase şi îl impresionase, cum îi ceruse voie Lucian Berbencea lui Ion Vlaica, să-şi facă şi el nevoile alături, cum se scuzase el, — „pentru că se pişa alături de şef, vă rog să mă iertaţi..

„Veceul e veceu, nu-i aşa, a continuat Vasile, veselindu-se şi luminîndu-se, cît era el de pîrjolit şi de ars — pisoarul, tot aşa, e bun public, cum se zice, dar să vii şi acolo şi să te scuzi faţă de şef : «Nu vă supăraţi, tovarăşul Vlaica..;»-, e prea de tot, e mai mult decît simplă slugărnicie !... E dependenţă feudalo-sclavagistă, e ceva ce nici nu poate fi numit, dacă pînă şi acolo, la closet, vii şi spui : «Nu vă supăraţi, sînt şi eu pe-aicea, am şi eu ce are fiecare om şi trebuie să fac ce face fiecare om din cînd în cînd !►>... Aşa ceva nu poate să-şi imagineze nimeni, asta cred că .nu s-a întîm- plat niciodată, nicăieri în lume !...“

Altceva n-a vrut să-mi spună, nici n-a mai avut. cînd, a fost chemat în sală, toţi am fost chemaţi în sală, participanţi şi invitaţi, unde s-a desfăşurat apoi, respectîndu-se în aparenţă toate normele de partid, o mică şi prea frumoasă înscenare, una din acţiunile" acelea bine şi cu pricepere puse la punct, în urma cărora au rămas şi rămîn sfărîmătuyi de gînduri şi cioburi de suflete, dar asta nu ne mai interesează atît de mult, de parcă s-ar lua cineva după noi, din urmă, parcă am fi hotărîţi să dărîmăm tot ce se află înaintea noastră, parcă noi înşine am fi sortiţi dărîmării, — „autodărî- mării şi autodevorării !...“

„Chiar aşa, da, am zis eu, în timp ce mă uitam la sală, cum se regrupa, cum căpăta un anumit cheag şi o anumită alură, mai fermă, mai dură, — nu se poate merge şi altfel înainte, fără asemenea sincopări, fără asemenea hopuri artificiale ? !... De ce zicem, pe de o parte, că omul e principalul şi ultimul scop al tuturor acţiunilor noastre, iar pe de altă parte îl îngenunchem şi îl umilim în fel şi chip?!... De ce l-am luat pe acest Vasile Pozdare de la strung?!... De ce l-am aruncat pe nu ştiu ce coclauri, fără nici o pregătire, fără nimic ? !... Ca să avem de ce să-l judecăm acum ! ?...“

„Reluăm discuţiile, tovarăşi ! a spus Ion Vlaica, mai grăbit şi mai ferm, mai tăios şi mai hotărît decît fusese în scurta discuţie pe care o avusese cu mine (pînă şi statura i se schimbase în clipele acelea, era mai înalt şi el, mai semeţ şi mai cutezător). — Tovarăşul Vasile Pozdare e întrebat încă o dată dacă mai are ceva de spus, faţă de faptele pe care le-a făptuit, faţă de lucrurile care i se impută ?“

„Dar cine mă întreabă ?“ a răspuns Vasile dintr-o parte.

„Cum cine ? !... *Noi !“*

„Care *noi ?... Noi* regele Mihai întîiul sau *noi* tovarăşul Vlaica Ion ? ! “

'Secretarul s-a mîniat, s-a precipitat şi mai tare, a scăzut, a crescut, dar nu şi-a dat drumul, s-a stăpînit, era om cu experienţă, ştia cum trebuia dusă pînă la capăt o asemenea muncă.

„...Tovarăşul Pozdare, a zis el, mai rar dar şi mai tăios, mai aspru — eu aş spune să lăsăm spiritele de glumă pentru alte împrejurări !... *Noi,* prezidiumul, am discutat şi am stabilit să-ţi mai dăm o dată cuvîntul, să nu încălcăm în nici un fel democraţia de organizaţie !...“

„Asta era, aşadar ? ! “

„Bineînţeles !... Democraţia e un lucru esenţial, peste care nu avem voie să trecem !...“

„Pe care o puneţi în practică numai după ce aţi luat hotărîrile care vă convin !... Cum se zice, întîi tăiaţi şi-abia după aia măsuraţi ?...“

„Tovarăşul Pozdare, să nu deviem şi să nu facem nimănui procese de intenţie!... Spune-ne mai bine dacă nu ţi-ai revizuit părerile, deoarece *noi* te ascultăm cu plăcere, sîntem, cum se zice, la dispoziţia dumitale !...“

„Părerile nu mi le-am schimbat, a spus Vasile în urma lui, cu mai puţin sarcasm, dar de vorbit aş vorbi !... Există un aspect asupra căruia nu s-a stăruit, care n-a fost pus în discuţie, propriu-zis !...“

„Pofteşte, poftim ! a spus secretarul. Ai cuvîntul, dar să fii concret şi nu prea lung, deoarece *noi,* îţi dai seama, mai avem şi alte treburi !...“

Pozdare a ieşit încet în faţă şi a spus, rar şi cam tare, că motivul principal, — „cauza adevărată, pricina-pricinilor !...“ pentru care era pus el. în discuţie — nici nu fusese amintit acolo şi că el, motivul acesta, nu avea nimic de-a face cu munca lui de activist, — „cu calitatea acestei munci!..." — ci era legat de faptul că el se atinsese de un

anumit neam de oameni, dintr-un anumit sat, oameni pe care nu-i supărase nimeni, de ani de zile, dimpotrivă, îi bucuraseră şi îi corcoliseră toţi, încît ei, — „neamul acesta renumit !...“ — ajunseseră stăpînii absoluţi ai satului aceluia depărtat şi nu prea, — „există şosea asfaltată pînă acolo, nu pînă în centrul satului, pînă la capătul unei anumite uliţi !...“ Dacă vroiau ei să se achite de obligaţiile pe care le aveau faţă de stat, se achitau, dacă nu vroiau n-o făceau. Dacă vroiau ei să-l schimbe pe şeful de post, sau pe primar, sau pe directorul şcolii, sau pe responsabilul bufetului — îl schimbau, puneau un om de al lor sau pe unul care le era devotat şi supus. Asta pentru că neamul ăsta era unul şi acelaşi cu neamul din care se trăgea Alfred Grofşoreanu, primul-secretar al regiunii. De aceea se asfaltase şoseaua care ducea spre satul acela, — „ca să nu umble tovarăşul prim prin toate hîrtoapele, să meargă pe asfalt, ori de cîte ori doreşte să-şi vadă rubedeniile..."

„...Eu nu zic că munca mea se situează în afara oricărei discuţii, a spus Pozdare în încheierea abruptului şi sarcasticului său cuvînt — zic numai că motivele reale acestea sînt, pe care le-am amintit !... E vorba, după cum îşi poate da seama oricine, de un vechi şi cam dubios abuz de putere, e vorba de convingerea pe care o au unii, care îşi închipuie că pot să-şi permită orice şi că edificarea socialismului începe şi se sfîrşeşte cu ei !... Felul acesta de a fi al un,or asemenea oameni nu are nimic de-a face, de fapt, cu brîndu- irea noastră, ţine, mai degrabă, de feudalism, deoarece numai în cadrul orînduirii aceştia putea să-şi închipuie oricine, un mic şi neînsemnat satrap local, că el e buricul pămîn- tului !... Dar astăzi, în condiţiile luptei pentru afirmarea revoluţionară a omului, nu mai e posibil aşa ceva, nu trebuie să mai fie !...“

Ultimele vorbe nici nu i le-au mai luat în seamă, aşa de tare s-au repezit toţi la el, încercuindu-l cu întrebări şi cu înfierări, copleşindu-l cu proteste şi cu vehemenţe, care mai de care.

„Nu se poate, tovarăşi ! spuneau nemulţumiţii, între care se afla, se înţelege, şi Lucian Berbencea, cumnatul lui Vasile. E inadmisibil !... în loc să-şi facă autocritica, individul acesta, căruia nici nu-i pot zice tovarăş, se dedă la ponegriri !... Discută el activitatea tovarăşului Grofşoreanu ! ?... Dar cum de îndrăzneşte ? !... Cum de cutează ! ?... Păi noi.

tovarăşi, partidul nostru şi statul nostru, luptă şi fac sacrificii pentru modernizarea drumurilor, care drumuri sînt ale noastre ale tuturor!... Şi ce dacă-i cinstit Pozdare ăsta?!... Ce, noi nu sîntem ! ?... Sîntem, dar uite că noi nu ne dedăm la asemenea ticăloşii !... Ceea ce înseamnă şi de unde se poate deduce !...“

Abia atunci am înţeles ironia lui Pozdare, privitoare la *artileria grea.* Nu avea dreptate, de fapt, fiindcă nu era vorba de nici o *artilerie,* era vorba, dimpotrivă, de un fel de *galerie,* de un cor aproape antic, de un ecou spart şi risipit al vechilor şi renumitelor coruri antice, pentr'u că asemenea manifestări, — „aproape colective, mai mult zoologice decît lucide !...“ — sînt urîte şi murdare, avînd ceva din surparea unor pămînturi sau din revărsarea unor ape. De obicei, ele sînt alcătuite din oameni slabi şi neîmpliniţi, din fel de fel de ciurucuri sociale, alcătuind nu o dată majorităţi false, care nu au nimic comun cu adevărul şi cu combativitatea, fiind, dincontră, întruchiparea însăşi a mimetismului şi a slugărniciei. Cei ce îşi dau drumul pe asemenea tobogane nu au nici o opinie, drept pentru care se uită înainte de asta la cel ce conduce şedinţa, pipăie pulsul mai întîi, să vadă ce se aşteaptă de la *sală,* ce trebuie făcut, ce e dorit acolo, lansîndu-se abia după aceea în combativităţi, întrecîndu-se şi completîndu-se între ei, cîntîndu-i în strună celui mai mare şi mai tare, dincolo de cinste şi de orice adevăr. La o adică, asemenea coruri se dezlănţuie singure (deşi nu sînt excluse nici „organizările prealabile[44]), lovind orbeşte acolo unde li se spune că trebuie lovit, ori unde înţeleg ele că e bine (şi folositor) să lovească, nemăiţinînd seama de omul în cauză, călcînd totul în picioare, tropotind cu hergheliile vorbelor peste gînduri şi peste sentimente, culcînd totul la pămînt, cum s-a întîmplat şi în cazul lui Pozdare, cum nu se putea să nu se întîmple, mai ales după ce a vorbit el aşa cum a vorbit.

„...Dar se poate, tovarăşi ? ! ziceau şi repetau cei ce se ridicaseră cu vehemenţă împotriva lui, vorbind deodată sau pe rînd, completîndu-se şi sprijinindu-se, ridicînd nivelul de combativitate al şedinţei. E admisibil aşa ceva : să discutăm noi activitatea tovarăşului Grofşoreanu ! ?... Să ne lansăm noi în aprecieri eronate şi subiective? !... Să venim noi cu nu ştiu ce insinuări, ca să ne ascundem în felul acesta după degetul cel mic ! ?... Păi dacă astăzi facem asta, dacă astăzi discutăm munca tovarăşului nostru Grofşoreanu, care

se sacrifică pentru noi toţi, atunci mîine ce vom face ? !... Da, chiar aşa, mîine vom discuta munca şi viaţa tovarăşilor noştri scumpi şi dragi din conducerea supremă, tovarăşi !... Dar asta-i curată anarhie, care anarhie nu trebuie să fie !... Pentru că anarhia nu poate produce decît asemenea exemplare umane, cum este acest Vasile Pozdare, care nu mai are, tovarăşi, ce căuta în mijlocul nostru !... Locul lui Pozdare e la periferia vieţii !... Acolo trebuie să stea el, între ciurucuri şi între gunoaie !... Deoarece *noi,* tovarăşi, partidul şi statul nostru !... Şi orînduirea noastră bună şi dreaptă !... E făcută pentru oameni, numai pentru ei !..."

Excluderea lui Vasile Pozdare din partid devenise, după o asemenea desfăşurare de forţe şi de idei (care a durat două ore şi şaptesprezece minute, m-am uitat dinadins la ceas), o simplă formalitate, ţinînd de numărarea voturilor, — „dovadă incontestabilă a combativităţii organizaţiei de bază, care s-a dezis şi s-a delimitat, în chip partinic, de un element străin de revoluţie şi de spiritul vremurilor noastre, pe care nu-l poate înfrînge nimeni, deoarece popoarele, cum zice tovarăşul Stalin, şi-au luat soarta în propriile lor mîini !..."

9

„...Aşa a fost să fie ! a spus Vasile mai apoi, cînd mi s-a mărturisit. Nu există fatalitate, sînt de acord cu dumneavoastră în privinţa asta, nu există destin şi predestinare, dar dacă e să se petreacă ceva, se petrece, fără greş, mai • cu seamă astăzi, în minunata noastră orînduire, care va fi aşa cîndva, deocamdată însă e aşa cum e !... Dacă n-ar fi fost *seceta,* eu n-aş fi venit încoace, împins de foame şi de moarte !... Nici nu trebuie să te lansezi în cine ştie ce- analize, ca să-ţi dai seama de frămîntările care s-au produs aicea, la noi şi în împrejurimi !... Pentru că înaintea secetei a fost războiul, şi *întoarcerea armelor,* şi continuarea lui !... Iar mai apoi, după *seceta* care m-a adus pe mine încoace, s-a ivit o altă *secetă,* mai neiertătoare, al cărei principal izvor a fost şi este lipsa de timp, graba, dorinţa de a face totul, dintr-o dată !... Asta şi o anumită imitare a lumii, o .copiere a ei, care nu a fost şi nu este favorabilă frumosului şi sensibili

tăţii!... Nu ştiu cum să zic, să nu mă înţelegeţi greşit, dar eu am început să mă întreb dacă am fost *noi* pregătiţi, cu adevărat, pentru toate lucrurile de care ne-am apucat, dacă nu ne-am apucat cumva de ele fiindcă au venit ele peste *noi,* ni s-au aşezat deodată în faţă ? !...“

„E o întrebare, într-adevăr, i-am spus eu încet, dincolo de ea însă, nu ştiu nici eu cum să zic, dar parcă ar sta o justificare, parcă ai vrea să cauţi, în afară, motivări şi justificări pentru tot ce s-a întîmplat cu tine ! ?“

„Greşiţi, a spus el numaidecît, cu aceeaşi stăpînire de sine însă — greşiţi mult şi adînc, pentru că eu n-am nevoie de justificări, n-am fost şi nu sînt — şi nici nu voi fi ! — omul motivărilor şi al justificărilor !... E vorba de altceva, e vorba de înţelegerea împrejurărilor prin care am trecut şi trecem, care n-au fost blînde de loc, dincontră, au fost şi sînt nemiloase şi dure !... Şi eu nu cer blîndeţe, nu, eu însumi am provocat şi am militat pentru duritate, pentru exigenţă, pentru intransigenţă !... Şi nici acum nu mi-am schimbat gîndurile şi planurile, dar de întrebat am început să mă întreb, — e rău, e bine, nu ştiu, dar mă întreb ! ? — de ce s-au petrecut aşa unele lucruri, de ce n-au decurs altfel? !... De ce am pomit-o *noi* la drum aşa de repede, cu o grabă aşa de mare, de parcă s-ar fi luat cineva după *noi,* din urmă ? !... Lăsaţi, nu mă întrerupeţi şi nu mă dădăciţi, — o fac eu însumi, deşi mi-i greu ! — nu-mi spuneţi că era normal şi că o revoluţie nu se face cu planificări exacte, în linişte şi fără zbateri, fără violenţe chiar !... Aşa e, ştiu şi eu lucrul ăsta, şi dacă îmi pun întrebări, totuşi, n-o fac pentru că m-am speriat ori pentru că nu aş înţelege inevitabilitatea unor zbateri !... Nu, întrebările mele merg spre ceea ce a fost şi este artificial în acest fenomen, spre ceea ce e în plus, spre ceea ce am luat *noi* de-a gata, fără să mai analizăm lucrurile !...“

„înţeleg ce vrei să zici, i-am spus eu, situîndu-mă în opoziţie faţă de el, din obişnuinţă mai mult, în virtutea unei *inerţii ideologice,* fiindcă altfel eram de acord cu el, de aceea îl ascultam cu interes, mai ales că el vorbea de parcă aş fi vorbit eu însumi, cum s-a mai întîmplat şi după aceea, de nenumărate ori — dar dreptate nu pot să-ţi dau, nici măcar aşa, de formă !...“

„De ce ? a întrebat Pozdare, mai mult îndurerat, decît mînios, fiindcă el a avut şi această calitate, de a suferi pentru „problemele mari ale lumii“, mai mult şi mai adînc de-

cît ar fi suferit pentru „necazurile personale'. Mă înţelegeţi dar nu-mi daţi dreptate ! ?... De ce ?"

„Pentru că nu ai dreptate, pentru că ai fost şi eşti înclinat spre exagerări, eşti fanatic din fire şi eşti înclinat, ca orice fanatic, să sari de la o extremă la alta, aceasta fiind şi rămînînd esenţa fanatismului : extremismul, intoleranţa, nimicirea reflecţiei şi excluderea raţiunii din orice acţiune, indiferent de partidul şi ideologia în numele cărora lucrezi !..."

„Cum aşa : indiferent ? a întrebat el, lăsînd la o parte cercetările în care abia intrase, devenind cum fusese de multe ori pînă atunci, cum avea să mai fie : nemilos şi neîndurător. Vreţi să spuneţi că nu e nici o deosebire între un fanatic de-al nostru şi un fanatic de-al legionarilor, să zicem ? ! " „Nu-i totuna, e clar, dar de întîlnit ei se întîlnesc pe undeva !..."

„Pe unde, tovarăşe Jeler ? !"

„Pe terenul şi în locul unde curg şi se întîlnesc, contopindu-se şi înfrăţindu-se în voie, pentru că terenul acela e *al nimănui,* toate excrescenţele sociale şi politice, toate degenerările, rugina tuturor îmbătrînirilor, care clocotesc apoi ca nişte lave vulcanice, locurile acelea, ca atare, fiind şi devenind vulcani ai conservatorismului, ai *vechiului* şi ai învechitului, ■ născînd tensiune şi ameninţare în lume, pe deasupra şi pe dedesubtul tuturor orînduirilor, te rog să mă ierţi pentru că m-am lansat în asemenea comparaţii !..."

„Vă iert! a zis el rar şi încet. V-am iertat !..."

A tăcut mult timp după aceea, iar eu n-am mai stăruit, n-am mai zis nimic. îmi era teamă de el în clipele acelea, acesta-i adevărul, aşa cum ţi-i teamă de tine însuţi cîteodată, cînd te avînţi prea puternic, •— împins de luciditate sau de vreo nemulţumire — pe panta judecăţilor critice. Teama aceasta nu ţinea de felul meu de a fi, era parte din linţoliul care plutea atunci peste toate lucrurile, fiindcă nu o dată te pomeneai suspectîndu-te pe tine însuţi de lipsă de intransigenţă, de scădere a spiritului revoluţionar, de înclinaţii de dreapta sau de stingă, — cele de dreapta erau mai des pomenite — de şovăială şi de împăciuitorism, de „insuficient devotament şi de insuficientă loialitate faţă de Uniunea Sovietică, eliberatoarea noastră, şi faţă de genialul şi nemuritorul Stalin, farul întregii omeniri !..." Nu o dată, teama aceasta, şi suspiciunea, bănuiala cea mai înveninată, se strecurau nu numai între tovarăşi de gînd şi de luptă,

dar şi între gîndurile cele mai intime ale oamenilor, între propriile tale reflecţii, risipindu-le şi denaturîndu-le, aruncîndu-le în prăpastia dispreţului pe unele dintre ele, pe cele mai vii, lăsîndu-le pe celelalte să plutească în nesiguranţă pe apa neliniştii şi a. suferinţei.

„Sînt aproape sigur, i-am spus eu lui Pozdare, dacă am văzut că el tace şi tot tace, — că m-ai catalogat cumva, ori m-ai făcut deviaţionist, ori duşman, ori vîndut duşmanului de clasă ! ?“

„Ba nu, a zis el încet, răsucindu-se cumva, pe dinăuntru, făcînd eforturi mari şi grele, să se desfacă de propriile lui gînduri, — n-am spus nici una, nici alta, oi fi eu troglodit şi mai nu ştiu cum, dar nici chiar aşa nu sînt !...“

„Bine, dar ce ai spus ? !“ am stăruit eu, din aceeaşi parte a lucrurilor, dinspre suspiciune, de către înstrăinare.

„Am spus altceva, vă povestesc eu altădată !...“

S-a întors, cu un fel de violenţă, la ceea ce ar fi vrut să-mi spună mai înainte, — la împrejurările în care fusese trimis el „la ţară“, care fuseseră dominate de un „impuls puternic dar şi artificial...“

„Mult prea artificial, adică, vreau eu să zic, dominat de o grabă mult prea mare !... Au făcut alţii lucrul acesta, hai să-l facem şi noi !... Cam ăsta a fost raţionamentul, cam aşa s-a procedat!... în ce mă priveşte, să ştiţi că abia acum v-am dat dreptate în legătură cu ceea ce mi-aţi spus despre sat, atîta cît mi-aţi spus, pentru că nici dumneavoastră nu aţi avut vreme de cercetări, le-aţi rezolvat pe toate din mers, ca şi mine, ca şi mine atunci, deoarece acum, de cînd am fost dat afară de peste tot, din partid şi din munca de partid, am timp berechet !... îl şi folosesc, nu-i vorbă, fac ceea ce ar fi trebuit să facă alţii cu mine, înainte de a mă face activist de partid, înainte de a-mi pune în spate nişte sarcini pentru care nu eram pregătit !...“

„Adică ? !“

„Citesc, tovarăşu’ Jeler, mă documentez şi mă clarific asupra problemelor acestora, ideologic dar şi literar !... Am parcurs o bibliografie enormă, o parcurg încă, am citit şi-am recitit ce-a scris Lenin despre treaba asta, îl citesc pe Stalin acum şi-mi caut şi altfel de cărţi, de literatură populară !... Le fac pe toate ca într-o aducere aminte, tîrziu dar nu şi fără rost !... Nevastă-mea, Nuţa, mă tot întreabă de ce fac asta, ce rost are ? !... Şi eu i-am spus şi-i spun că are rost şi cred

că n-am greşit şi nu greşesc de loc !... E adevărat că nu mai sînt activist şi nici măcar membru de partid nu mai sînt, dar asta nu înseamnă că n-am voie să mă elarific în problemele astea şi că trebuie să merg înapoi, nu înainte !... De ce aş merge înapoi, de ce nu mi-aş urma, adică, drumul meu propriu, care nu poate fi decît suitor? !... Pentru că am intrat în conflict cu nişte profitori ai revoluţiei ? !... Dar asta, socotesc eu, abia trebuie să mă îndemne. la muncă şi la cinste, la învăţătură şi la instruire !... Altă învăţătură nici n-am tras din tot ce s-a petrecut cu mine, fiindcă excluderea, aţi văzut şi dumneavoastră, n-avea' nimic de-a face cu esenţa problemelor, ţinea de o chestiune incidentală !... Altora care au făcut şi fac şi-acum silnicii şi prostii nu le-a zis şi nu le zice nimeni nimic !...“

„Aşa e, din păcate, dar cu neamul acela ce-a fost, cu Grofşorenii ?“

„Nici nu-i cheamă aşa, să ştiţi, în sat sînt porecliţi «ai lui Cacă-te-Ioane», iar de chemat îi cheamă Bîscă !...“

„Asta o ştiam, cu Bîscă, dar cealaltă treabă n-o cunoşteam !...“

„E adevărată însă, nu-i bîrfă, că sînt şi din astea pe sate, ştiţi dumneavoastră !... Se zice — asta-i originea poreclei ! — că un străbunic de-al lor stătea într-o iarnă după un gard şi-şi făcea nevoile, iar popa trecea pe-acolo, cu căldăruşa cu apă sfinţită, că era chiar de Bobotează... îl vede pe rumîn după gard şi-i zice bună-ziua... «Bună-ziua, Ioane !►», zice popa, dar ăla, crezînd că popa l-a întrebat ce face, i-a dat alt răspuns... «Mă cac, părinte !», a zis el... «Cacă-te, Ioane !►», a zis popa, rîzînd... După aia aşa au fost porecliţi toţi : «ai lui Cacă-te-Ioane»... Astea, însă, sînt legende, sînt poveşti, pentru că oamenii nu mai rid de mult de porecla asta, dar lor nu le place, ar vrea s-o îngroape, mai cu seamă acum, de cînd s-au săltat şi ei, de cînd au «luat puterea în sat»-, cum zicea un om de-acolo, de nu mai poţi să te mişti din cauza lor !... «La noi, aicea, zicea un alt om, dacă nu dai de unul de-al lui Bîscă, te loveşti de unul de-al lui Cacă-te-Ioa- ne !»... Asta încă n-ar fi nimic, dar ei, îndeosebi de cînd e Grofşoreanu prim-secretar, şi-au luat nasul la purtare, te- rorizînd, pur şi simplu, satul, avînd privilegii absolute, achi- tîndu-şi cotele, dacă vroiau, plătindu-şi impozitele, dacă erau bine dispuşi, făcînd, într-un cuvînt, ce vroiau, situaţie cu care eu nu m-am împăcat de loc, drept pentru care am intervenit să se aplice legea!... Mi s-a atras atenţia din toate

părţile să nu mai amestec, să nu-mi aprind paie în cap, să nu-l stîrnesc pe tovarăşul Alfred, că-i răzbunător, dar eu uite că n-arri ţinut seama de nici un sfat şi-am acţionat aşa cum am crezut eu că e bine !... Şi nu regret de loc, drept să spun, că m-am luat de piept cu clanul la al lui Cacă-te- Ioane, cu gaşca la care au aderat şi rubedeniile mele, tovarăşii Berbenceni !...“

„Şi totuşi, nu te încearcă nici un regret, nu-ţi pare rău de nimic ? !“

„Ba bine că nu ! îmi pare rău de multe şi-ntre lucrurile de care îmi pare rău, stă un anumit fapt, o întîmplare cumplită şi de neînţeles !... Asta s-a petrecut într-un sat în care am avut dificultăţi mari cu strîngerea cdtelor !... Eram, atunci, între ciocan şi nicovală, fiindcă primeam mereu telefoane, eram somat de cîte trei ori. pe zi, să isprăvesc odată cu treaba aceea !... Şi eu îi dădeam zor, dar era greu tare, recolta fusese compromisă, recolta de grîu, mai ales !... Nu putea fi vorba de reduceri, nici măcar cu un sfert de procent!... Trebuia dat, trebuia adunat, trebuia trimis !... In contextul ăsta, asupra căruia nici nu insist, fiindcă nu vreau să-mi justific isprava, a venit la mine un om cam la vreo cincizeci de ani şi mi-a spus că el n-are grîu, a dat ce a avut, a însămînţat ce i-a mai rămas, şi-acum, dacă eu vroiam să iau ceva de la el, să-i iau sufletul, ori să-l iau pe el, dacă nu !... «N-am nevoie de tine şi nici de sufletul tău, i-am spus eu, am ne- yoie de grîu !... Şi nu eu am nevoie, au nevoie muncitorii, la oraş !...» «Dar tu ce eşti, mă ?» «Sînt activist de partid, şi-a- poi...» «Şi-apoi ce !» «Să nu-mi zici mă, asta e, să vorbeşti cuviincios !...» «Aşa s-ar cuveni, aşa ar trebui să vorbeşti şi tu, mă, voi toţi ar trebui să fiţi cuviincioşi...» în sfîrşit, nu insist, cum spuneam... Fapt e că l-am pălmuit, cînd nu s-a aşteptat nici el şi nici mie nu-mi era gîndul la asta... L-am lovit cu palma, încet şi de aproape... Iar el nici nu s-a clintit, a tăcut, a dus mîna la obraz, l-a pipăit, ca într-o aducere aminte, pe urmă s-a întors şi-a plecat, mergînd, vă rog să mă credeţi, cu pasul tatii, tîrînd puţin un picior, clătinînd uşor din cap, tot ca într-o nedumerire !...“

„Dar poate că şi el era de vină, omul acela ! ? am zis eu într-un tîrziu, după ce s-a recules el, zbătîndu-se pe loc, ca o pasăre rănită, ca un vultur legat. Dacă a văzut că eşti necăjit, trebuia să te lase în pace, oricum !...“

„Oricum ! ?... Nici un oricum !... Omul acela nu era de vină în nici un fel, ăsta-i adevărul !... Eu nu zic că el era un înger şi nici nu spun că eu eram dracu în persoană, dar nu era de vină cu nimic !... Din cauza asta îmi răsună în urechi palma aceea, mă asurzeşte cîteodată, pur şi simplu, aşa de tare cade peste mine, cum cade cîte-un val peste cîte-o stîncă, năucind-o !...“

„N-ar trebui să le pui la inimă pe roate !...“

„N-ar trebui ? ! Dar aveţi dumneavoastră o metodă cu ajutorul căreia să pot ocoli şi corcoli conştiinţa pe care o am?!... N-aveţi, pentru că şi dumneavoastră le puneţi pe toate la inimă, şi dumneavoastră vă frămîntaţi şi suferiţi, ce, eu nu văd !...“

„Da, poate că-i aşa, dar uite că eu nu dau proporţii tuturor lucrurilor !...“

„Nici eu nu le dau, tovarăşu’ Jeler, nu ştiu cum se fâce însă că vin ele peste mine, pur şi simplu !... Acum, de curînd, mă pomenesc stînd de vorbă, vă rog să mă credeţi şi să nu rîdeţi de mine, cu un om, cu un ţăran, dar nu cu cel pe care l-am pălmuit, cu altul, care-i seamănă, care seamănă şi cu tata, dar nu e nici tata, e un om pe care nu l-am văzut niciodată, e bătrîn şi necăjit, are privirea tristă şi întrebătoare, gîndul i-i domol, nu ştiu cum să zic, dar e şi şfichiuitor. -«Ei, da, zice el cîteodată, de alături sau din urmă, nici nu-mi dau seama cumsecade, — se vede că aşa a fost să fie, că dacă n-ar fi- fost, nu s-ar fi întîmplat !... Asta-i clar, dar prea au venit toate aşa deodată, prea s-au îngrămădit, prea au fost multe !... Întîi a fost războiul, nu, întîi a fost anul acela strîmb şi rău, 1940, pe care eu l-am trăit într-un anumit fel... Eram concentrat atunci, am fos't mai întîi într-o parte de ţară, către răsărit, de unde am plecat fără luptă, fără nimic, cu toate că dădeau unii cu pietre după noi... Pe urmă, toamna, eram în cealaltă parte de ţară, de unde am plecat tot aşa, năduşit şi necăjit !... Pe urmă a fost războiul, partea întîia, care era strîmbă, n-a adus nimănui nici un dram de astîmpăr, nici măcar morţilor... Pe urmă a venit ăstalalt război, contra nemţilor, contra cărora ar fi trebuit să fim de la început, chiar dacă am fi pierdut totul pen- pentru un an sau pentru doi... Mai multe nu zic, că eu nu sînt politician, sînt plugar, sînt ţăran, sînt de la coada vacii, cu toate că acum nu mai am nici vaci, nici boi, nici oi, nici capre !... După război, cum am vrut eu să zic, dar uite că gîndul mi-a luat-o înainte, au venit altele peste noi, peste

ţărani !... A venit *seceta,* după secetă au venit cotele şi colectivizările, impunerile şi autoimpunerile, datul şi băgatul, intratul şi predatul !...» Iar eu mă întreb, tovarăşu' Jeler, ori de cîte ori îl aud vorbind, alături de mine sau în urma mea, — în măduva celui mai neliniştitor gînd — dacă nu ne-am grăbit cînd am făcut colectivizarea, dacă n-am aplicat mecanic nişte principii, într-o realitate extraordinar de complexă, dîndu-vă astfel dreptate, cum spuneam ! ?... Nu-mi iau gîndul înapoi, nu vă speriaţi, nu voi spune că e rău că s-a făcut ceea ce s-a făcut, dar mă întreb şi eu, pe urmele omului care îmi invadează adeseori visurile, pe urmele ţăranului despre care caut să vă vorbesc, dacă nu se puteau rezolva altfel nişte lucruri, dacă n-ar fi fost mai bine şi dacă nu s-ar fi putut păstra mai mult din ceea ce a fost pe sate mai înainte, din ceea ce era bun şi trainic ! ?... în orice caz, el, ţăranul din visurile mele, mi se înfăţişează de multe ori ca un nou Hamlet, ca un rege de demult, ca o măreaţă umbră, fiindcă eu mă refer la Hamlet cel bătrîn, la cel ce îl pune pe nefericitul prinţ al Danemarcei pe jăraticul tuturor îndoielilor (am început să umblu la literatură, după cum vedeţi, în felul meu, cu aceeaşi pasiune, adică), — mă refer, la urma-urmelor, la viaţa care se mai uită o dată înapoi, din moarte şi de dincolo de moarte. «...Dumneatale chiar crezi, tovarăşe, mă întreabă omul meu, oprindu-se aproape de mine sau trecînd prin mine, cum trece ceaţa prin cîte-un copac, aburindu-i şi îngreunîndu-i frunzişul — crezi că era musai şi că nu se putea altfel, decît aşa, să pierim noi ? !... Crezi şi acum în ceea ce îmi spuneai, cînd duceai muncă de lămurire cu noi, cînd ne povesteai cum s-au lămurit treburile astea în alte părţi, cît de bine e pe-acolo ! ?...»■ Uneori, cînd mă uit la muncitori cum merg la lucru, cînd merg eu însumi la lucru, împreună cu ei, mi se pare că el, ţăranul din visurile mele, umbra lui, de fapt, propria mea umbră, stă la marginea oraşului, sau în mijlocul lui, uriaş şi tăcut, şi că toţi cei care fug la lucru, căţărîndu-se în autobuze, sărind dintr-un tramvai în altul, ies de sub ţundra lui, curg din opincile lui mari şi scorojite, i se preling de pe cioareci şi-i cad din şerpar. în asemenea clipe mă întreb dacă mulţimile astea mari ştiu de unde vin, mă întreb, adică, dacă fiecare om de azi, indiferent de funcţia pe care o are şi de munca pe care o face, ştie bine de tot care îi sînt obîrşiile şi ce ţeluri are. «...Fiindcă un popor care nu ştie de unde vine

şi încotro se duce, spun eu pe urmele *măreţei umbre,* se mişcă anapoda, umblă fără spor, pentru că sporul nu vine decît acolo unde există înţelegere şi participare, unde se întretaie şi se contopesc vrerile cele mai ferme cu limpezimile cele mai sintetizatoare, unde e omul om şi viaţa viaţă!...» Alteori, mai ales primăvara, ţăranul din visurile mele îmi apare, în vis sau aievea, umblînd pe cîmp, trecînd ca o ceaţă peste duduitul tractoarelor, oprindu-se locului cîteodată, să pipăie ţărîna, luînd-o în mînă cu gestul acela cunoscut, sfărîmînd-o şi lăsînd-o să cadă în brazdă, înapoind pămîntului ceea ce îi aparţine, vorbind cu sine însuşi dar ca de departe. «...Locul nu-i lucrat rău, spune el, e arat cum se cade, e umplut cu îngrăşămînt, e îngrijit, spre rodnicie şi spre dărnicie !... Dar tot nu-i cum a fost, lucrurile sînt într-o desfacere mult prea îndelungată !... Oamenii nu mai iasă pe hotar, la arat şi la semănat, pleacă mereu, se duc şi se tot duc !.. Iar hotarul rămîne gol şi pustiu, că şi sălbăticiunile s-au rărit şi se răresc !... Şi păsările se împuţinează şi poate că şi florile se răresc !... Şi-atunci, dacă-i aşa, spuneţi-mi mie, voi cei care aţi venit cu transformările peste noi, peste ţărani, ce o să se aleagă pînă la urmă din viaţa noastră, din viaţa voastră, a celor de azi ? !...» Nu e nici o nostalgie la mijloc, vă rog să mă credeţi, nici şovăială nu-i în reveriile acestea tulburi şi tulburătoare, e însăşi viaţa care se mai uită o dată înapoi, cum spuneam adineauri, din moarte şi de dincolo de moarte, se uită de fapt înainte, fiindcă numai cei goi şi seci, cei proşti şi cei răi nu se întreabă de unde vin şi încotro se duc, numai ei umblă orbeşte prin lume, orbind-o complet cîteodată..

10

Lucrul cel mai interesant, din tot ceea ce s-a întîmplat cu Vasile Pozdare în aceşti ani, — „în anii noştri“, cum zicea el uneori, cu oarecare ironie, cu. sarcasmul de care nu s-a despărţit niciodată — interesant şi palpitant, deosebit, nici nu ţine de *viziunile* acelea ale lui, de înfiorările şi de exagerările care îl bîntuiau din cînd în cînd, ţine, dimpotrivă, de ceea ce a fost şi *a* rămas „linie de mijloc“ în toată zbaterea lui, ţine de puterea aceea aproape miraculoasă, de

a se regăsi pe sine însuşi, de a ieşi mereu dintre coji şi dintre găoci, fiindcă a lăsat mai multe rînduri în urmă. S-a scuturat firesc de ele, exact cînd trebuia, • aproape aşa, adică, pentru că s-a grăbit şi el, s-a grăbit şi i-a grăbit şi pe alţii, s-a luat după *modelele* care i se puseseră în faţă, a luat-o înaintea evenimentelor de multe ori, iar alte ori a rămas în „coada-cozilor", măcinîndu-şi neîmplinirile şi îndîrjirile, — „scrîşnind de se auzea pînă în cer !..." A cunoscut şi el, cum au cunoscut şi alţii, perioade de mare avînt şi etape de mare zbucium, a trecut prin vămile aproape inevitabile ale însingurării, nu s-a pierdut însă cu firea, nu s-a înrăit şi nu s-a înăcrit, — şi nici nu s-a aplatizat, ca alţii, n-a devenit sceptic, nici cinic, nici altcum. Dimpotrivă, s-a regăsit mereu, dezvăluindu-şi de fapt noi şi noi faţete, devenind mai altfel, n-aş spune mai bun, cristalizîndu-se, în orice caz, că- lindu-se în focul unor frămîntări mari şi adînci, plătind un tribut enorm pentru asta, pentru fiecare pas pe care l-a făcut înainte, — „pentru fiecare centimetru de pămînt nou, că aşa mi se pare cîteodată, că am intrat mereu în altă zodie, în alte locuri, mai largi şi mai cuprinzătoare, cu deschideri nebănuite spre toate constelaţiile !..."

Cîteodată înclin să cred că toată puterea lui, explicaţia reală a tuturor regăsirilor prin care a trecut, pe care le-a trăit cu adevărat şi cu folos, ţin de cinstea pe care a pus-o el în balanţă de fiecare dată, dar nu-i numai asta, îmi dau seama prea bine, fiindcă cinstiţi au fost şi alţii, destui, fără a fi capabili de regăsiri şi de primeniri.

Există, aşadar, şi alte cauze.

Există, în primul rînd, sensibilitatea lui neobişnuită, o putere de a vibra în faţa vieţii cum nu se întîlneşte prea des, aşa cum a existat şi există o capacitate rară de analiză şi de auto-analiză, cum de asemenea nu mi-a fost dat să întîlnesc prea des. Există, pe urmă, fata care se plîngea de el într-un timp, care a devenit apoi o femeie exemplară, aproape aşa, de fapt, stînd alături de el în momentele cele mai dificile, — şi cîte momente n-a avut el, de acest fel ? ! — dîndu-i dreptate chiar şi atunci cînd nu avea, trăind toate frămîntările lui, ajutîndu-l enorm, cu toate că el nu-i' recunoaşte nici un merit în această privinţă, nu pentru că ar fi nerecunoscător, ci pentru că nutreşte o anumită convingere, că s-a edificat singur, neacordînd altcuiva, şi condiţiilor exterioare, sau obiective, nici un merit, nici o contribuţie la formarea şi edificarea lui ca om. E adevărat, în ceea ce o

priveşte pe soţia lui, că nici ea nu-şi revendică nici un merit, atît de mult s-a identificat cu el şi cu munca lui, ajun- gînd pînă acolo încît a început să trăiască prin el, dacă se poate spune aşa, mai ales de cînd s-a lăsat de muncă, în favoarea familiei. Asta s-a petrecut, ce-i drept, mai tîrziu, fiindcă atunci, după excluderea lui din partid, ea îi fusese egală, dacă nu chiar superioară, în sensul consecvenţei, în sensul tăriei. 11 aştepta la poarta fabricii, cu copiii în braţe,
— «Hai, Vasile, hai acasă !...“ — îl căuta prin cîrciumi, dacă se ducea el la băute. îl -plictisea uneori, cum îşi plictiseşte orice femeie „bărbatul cu care a fost împodobită de Dumnezeu sau de coana natură..." Dar era alături de el, îi era devotată şi suferea, într-un fel, mai mult decît suferea el,
— se uscase pe picioare într-o vreme, din cauza necazurilor care se abătuseră asupra lor. El, de bine de rău, se descurca, se frămînta dar le mai trecea şi la spate, bea pînă uita de sine cîteodată, umbla pe după gît, spre surprinderea tuturor, cu Viorel Mihalcea, care se înturnase la fabrică, stătuse în spital un timp, după manifestaţia aceea cumplită, dispăruse după aceea din oraş, pe urmă se întorsese şi se apucase de lucru, dar nu în atelier, — „în veci nu mă mai duc la strung, dacă l-am părăsit o dată !..." — lucra la construcţii, făcea hale şi ziduri, şi şanţuri, şi acoperişuri, — „să nu mă mai bată pe mine soarele în cap şi să nu-mi intre apă la creier..." Şi bea de stingea, nu se ştia cînd e beat şi cînd e treaz, cînd a băut bere ori cînd a băut vin, veşnic era răvăşit, iar faţa îi era ca opărită, parcă abia atunci s-ar fi spălat şi s-ar fi limpezit, după bătaia primită în timpul manifestaţiei aceleia de pomină, — „anticapitalistă şi antiimperialistă !...“ Cu Vasile Pozdare se împăcase într-o seară, la o circiumă de cartier, unde întîrziaseră amîndoi.

„Ce faci, măi tovarăşe Pozdare ?“ îl întrebase Mihalcea pe Vasile, cam peste umăr, cumva, într-un fel care nu plăcuse celui din urmă.

„Bine !“ a zis Pozdare cam opintit.

„Bine pe dracu, a continuat celălalt, rîzînd cu rîsul lui alb şi aspru, de cal, văd că te-nchini în faţa paharului, faci mătănii de unul singur !...“

„Mă priveşte ! a spus Vasile. Asta-i treaba mea personală... Nu interesează pe nimeni... Eu, mă..."

„Tu, măi frate, i-a spus Mihalcea, cu o blîndeţe surprinzătoare, pentru toţi cei din jur, dar mai ales pentru Pozdare
— ai cam încurcat-o şi ai cam scăldat-o !... Ai umblat cu

chipul lui Stalin în piept, ai strigat lozinci pînă cînd ai răguşit, m-ai făcut de circ prin toată uzina, după aia ai dat şi cu ranga în mine !...“

„Erai un simplu speculant, nu mai erai om al muncii !...“

„Şi tu ce erai, de aveai dreptul să faci aşa ceva, că nici tu nu mai lucrai atunci în producţie ? !“

„Eu eram activist, eram revoluţionar, eram luptător !“

„Erai ? !... Şi-acum ce mai eşti, c-am auzit că mi te-au dat afară de peste tot ? ! “

„Tot aia sînt, să nu crezi tu că-i gata, să nu credeţi voi că Vasile Pozdare şi-a trăit traiul !... Nu, mă, nici pomeneală de aşa ceva !... Vasile Pozdare e sortit luptei, el nu poate umbla decît pe culmi !...“

Celălalt a rîs iar, a rîs mult şi tare, cu îngăduinţă însă, fără nici o urmă de aroganţă.

„Deocamdată, i-a spus el lui Vasile, venind la masa lui cu paharul în mînă, — văd că te lupţi cu paharul şi că îmi umbli mai mult prin şanţuri, decît pe culmi !... Nu-i nimic, şi lucrurile astea sînt omeneşti !... Noroc şi sănătate, măi frate Pozdare !...“

„Noroc ! a spus Vasile, de sub clopotul alcoolului. Dar de unde pînă unde sîntem noi fraţi ? ! “

„De acasă de la noi şi pînă aicea!... Ce, tu nu ştii că toţi oamenii sînt fraţi între ei şi că sînt legaţi cu aceeăşi funie şi trag la acelaşi ham ? ! “

„Nu, nu ştiam, eu...“

„Lasă, lasă, Vasile Pozdare, nu-mi fă mie teoria luptei de clasă, că o ştiu eu bine, am învăţat-o pe propria mea piele, cu toate că eu nu sînt viţă de exploatator, mă, sînt copil de ţăran, cum eşti şi tu !...“

„Da, dar atunci te-ai cam dat cu burghezimea, erai slugoiul ei !...“

„Eram pe dracu, am vrut şi eu să cîştig o pîine mai uşoară, m-am lăsat dus de împrejurări, într-o anumită parte, aşa cum te-ai lăsat şi tu dus în partea cealaltă !...“

„Eu nu m-am lăsat, eu m-am dus singur !... Şi nici n-am fost împins de împrejurări, eu am mers singur, pe mijlocul şleaului, pe inima drumului, cum se mai zice !...“

„Ai mers pe dracu !... Ai fost luat şi tu de val, şi-acuma, că s-a scuturat valul de tine, cum se scutură calul de călăreţ, scrîşneşti şi te zbaţi, cum se zbate peştele pe uscat şi cîinele în zbilţ !...“

„Nu-i adevărat, dar tu vorbeşti aşa pentru că mă duşmăneşti de moarte !...“

„Eu, pe tine ? ! “

„Da, mă, tu pe mine !... Şi nu numai pe mine, dar urăşti şi socialismul !... Şi pe Stalin îl urăşti !... Şi Uniunea Sovietică !... Şi pe Gheorghiu-Dej !... Toată lumea o urăşti !...“

„Lasă lumea, a zis Mihalcea, după ce i-a făcut semn ospătarului, să le mai aducă un rînd — şi pe Dej lasă-l în pace, şi Uniunea Sovietică las-o-n pace, şi pe IoSif Vissario- noVici !... N-are rost să-i amestecăm în ciorba noastră !... Nu de alta, dar noi-sîntem fraţi, cum am spus eu

„Oi fi spus, dar eu nu sînt frate cu tine, putem să bem un pahar împreună, dar fraţi nu sîntem şi nici nu putem fi !...“

„De ce nu ? !“

„Aşa, pentru că tu mă urăşti de moarte ! “

„Eu te urăsi ? !... Nici vorbă de aşa ceva!... Te-am urît, dar te-am iertat, Vasile Pozdare, demult şi pentru totdeauna !...“

„Cum aşa, m-ai iertat ! ?... Doar n-oi fi bisericos cumva ? !“

„Nu sînt, am umblat pe la bachtişti într-o vreme — nevasta m-a dus ! — dar m-au dat afară, din pricina paharului !...“

„Cum, şi de-acolo sînt daţi oamenii afară ?“

„Da, şi de-acolo, de peste tot sînt daţi oamenii afară, cei care nu se supun unor reguli, făcute de alţi oameni !...“

„Aşa e, adevărat, dar cu iertarea aceea a ta, că prea le înfloreşti, cum e ?“

„Dacă eu îţi spun că te-am iertat, înseamnă că îţi spun un adevăr !... Dar n-am făcut-o pentru că aş fi bun, sau inimos, sau mai ştiu eu cum!... Am făcut-o pentru că mi-am măcinat duşmăniile în propria mea moară, le-am lăsat să se roadă între ele şi le-am mai învîrtit şi eu, de pe margine... A fost o vreme, e adevărat, cînd te-aş fi mîncat nefript, te-aş fi zdrumicat cum zdrumici cu piciorul cîte-un melc, cînd umbli prin iarbă!... 'Şi. nu numai pe tine, dar şi pe alţii, pe voţi, pe toţi cei care aţi trecut aşa de repede şi cu atît de mare elan de partea cealaltă a lucrurilor !... Atunci, în vremea asta de maximă duşmănie, am umblat de vreo cîteva ori pe urmele tale, prin satele acelea, pe unde erai activist de partid, pe unde o făceai tu pe *Davîdovul* regiunii şi al ţării întregi !...“

„Un gazetar m-a împodobit cu numele ăsta, nu mi l-am luat eu !...“

„Bineînţeles că nu, dar îţi convenea, îţi plăcea, am văzut eu bine !... Să lăsăm, însă, asta şi să ne întoarcem la mine !... Fiindcă într-un rînd, într-o seară, era cît pe-aci să te lichidez şi nu-mi dau seama nici acum de ce n-am făcut-o !... Am şovăit, în ultima clipă, s-a întîmplat ceva cu mine, m-am gîndit că eşti tînăr şi neînvăţat în lume şi că nici tu nu eşti de vină, pentru tot ce faci !... N-aş putea să-ţi spun, în amănunţime, ce a fost... Dar ceva a fost, pentru că altfel te lichidam şi-mi vedeam de drum !... Ai băgat de seamă, cred, că mie nu-mi tremură mîna, la o adică,- ai văzut cum omoram boii şi taurii, ai văzut cum i-am făcut facerea bivolului aceluia fioros, pe care l-ai slobozit tu prin curtea cantinei şi a căminului !... Ei, atunci, cînd ai trecut tu pe lîngă mine — eu eram lîngă o fîntînă, stăteam lipit de un stîlp, iar tu veneai din josul satului, în Conţia s-a întîmplat asta, să ştii ! — puteam să te nimicesc dintr-o lovitură, c-aveam o toporişcă la mine, aveam o secure de toată frumuseţea, cu care te puteam nimici într-o clipită, fără să se afle ceva, c-aveam pregătită retragerea, totul era pus la punct !... Numai amănuntul ăsta nelămurit nu era pus la punct, numai el rămăsese în suspensie:.. Şi uite că el, amănuntul ăsta, .— un gîndbun, nu-i aşa ! ? — nu m-a lăsat
să săvîrşesc o faptă care m-ar fiapăsat apoi pe cuget toată viaţa !... Ei, hai noroc şi sănătate, şi nu fi necăjit, că trec ele toate !... Ştii cum se duc, deparcă nici n-ar fi fost !... Iar tu, din urmă, o să te miri deele şi o să te întrebi cum de ai putut să fii aşa cum ai fost în anumite împrejurări !...“

Au devenit de nedespărţit pe urmă, spre disperarea Nu- . ţei, care nu mai ştia ce să facă, să-l despartă pe Vasile „de mişelul acela de Mihalcea, fiindcă e un mişel fără de leac, tovarăşu’ Jeler, e un prăpădit, un neisprăvit, iar Vasile e răzvrătit, e un om mînios şi năbădăios şi-i nemăsurat în toate şi-i în stare să piardă totul, şi să se piardă şi pe sine, din pricina unor năzăriri, şi dumneavoastră nici că vă pasă, parcă nici n-aţi şti de el, zău aşa, parcă ar fi un străin, păi atunci, nu vă supăraţi că vă întreb, ce socialism mai e şi ăsta, unde-i orînduirea cea nouă, dacă omul e împins în şanţ şi-i lăsat în voia lui, să putrezească sau să se trezească, îl priveşte ! ?...“

Am încercat s-o liniştesc, dar n-am reuşit. Femeia se afla atunci „între două focuri“, avea necazuri şi dificultăţi, necazuri mari şi dificultăţi şi mai mari, şi cu ai săi, cu fraţii şi

cu părinţii, dar mai ales cu fraţii, care o cicăleau mereu „să-l lase dracului pe trogloditul acela de Pozdare, deoarece ne face de rîs, ne compromite, strică *firma* familiei tocmai acum, cînd e vorba să avansăm şi noi, cînd trebuie să ne lansăm pe *orbita împlinirilor !...“*

„...Nu rîdeţi, tovarăşu’ Jeler ! mi-a spus ea, aşezîndu-se pe un scaun din faţa biroului, palidă şi slabă, aspră şi scorojită de necazuri, parcă n-ar fi fost niciodată fata aceea limpede şi năzuroasă. Nu zîmbiţi, că-i lucru serios, aşa vorbesc fraţii ăştia ai mei, toţi, dar mai ales Costel, pentru că ăsta e capul întregii *mişcări,* ăsta îi dirijează şi pe ceilalţi !. Iar bă- trînul, tata, se uită la el ca la un Dumnezeu !... «Aşa, sigur că da, zice el, bine spune Costel, trebuie să vă afirmaţi, e vremea muncitorimii, de aia am luptat şi-am suferit noi atîta !►►... A ieşit pînă la urmă că şi tata a fost ilegalist, dar eu nu ştiu nimic de asta, mama cunoaşte *problema,* cum se spune !... Şi frate-meu, Costel, că şi el face mare caz de *ilegalismul* bă- trînului !... «Astăzi, zice el mereu, e ceva să fii copil de luptător, de ilegalist !»... Aşa zice, şi le tot îmbină şi le tot combină, de te-apucă groaza !...“

Ascultînd-o, n-am mai zîmbit, m-am potolit brusc, am intrat şi eu în zodia *năzăririlor,* precum Pozdare, văzîndu-i pe Berbenceni (Vasile numai aşa le zicea, cu dispreţ sau cu scîrbă, cu o silă enormă) cum progresau şi cum avansau, cum puneau mîna pe pîrghiile puterii, în uzină şi în oraş, în toată regiunea, trăgîndu-se unul pe altul în sus, atrăgînd în infiltrarea asta a lor şi alţi oameni, cam de aceeaşi teapă, — „Cine se aseamănă se adună !...“ — îmbrobodindu-l pe Alfred Grofşo- reanu, — „Nu prea mult, însă, fiindcă şi ăla...“ — dominînd totul la un moment dat, făcîndu-i pe cei ce nu erau pe un gînd cu ei să-şi înghită vorbele şi să-şi sugrume gîndurile, purtîndu-se ca nişte proaspăt căpătuiţi, făcîndu-şi case noi, cumpărîndu-şi mobilă şi maşini, ghiftuindu-se cu icre şi cu fripturi, — „mîncînd pînă dau cu degetul în gît !...“ — pentru ca după aceea să lase totul mărunţit şi răvăşit în urma lor, cînd le-au secat izvoarele, cum s-a şi întîmplat, cum avea să se întîmple, fiindcă *viziunea* asta a mea avea să se împlinească, — „cu vîrf şi îndesat !...“ — cum nici n-aş fi crezut, deoarece atunci, Nuţei, i-am spus că nu-i nici „dracu chiar aşa de negru, precum pare !...“

„...Sînt fraţii dumitale, i-am spus eu femeii, vrînd s-o domolesc, vroind totodată să mă scutur de propriile mele *nă*

zăriri, or fi ei puşi pe căpătuială şi pe mîntuială, dar ţi-s fraţi, oricum !...“

„Mie nu-mi sînt fraţi, tovarăşu’ Jeler ! s-a apărat femeia, ca de foc, despicîndu-mă în două cu vorbele acelea ale ei, cu felul cum le rostise. Poate că dumneavoastră să vă fie fraţi, dar mie nu-mi sînt !...“

„Nici mie nu-mi sînt, am zis eu, mai bolmojit şi mai învălmăşit, n-am de-a face cu ei !... în privinţa asta, Vasile are dreptate, i-a intuit perfect, cu simţul acela al lui, cu intransigenţa şi cu neliniştea lui, i-a ghicit, pentru că ei sînt, într-adevăr, ca un stol de gîndaci de Colorado, ca un val de lăcuste, rod tot ce-i de ros şi se duc mai departe pe urmă !...“

„Atunci, dacă-i aşa, a întrebat Nuţa mai încet şi mai rar, stînd dreaptă dinaintea mea, avînd ceva superb în întreaga ei ţinută, — de ce mă îndemnaţi pe mine spre cocoloşiri ? ! “

„Nu te-am îndemnat, i-am răspuns, am zis şi eu o vorbă, m-am gîndit la linişte şi la împăcare, m-am gîndit şi am zis că ai prea multe pe cap şi că ar fi bine măcar din partea asta să ai linişte !...“

„Da, ar fi bine, dar nu se poate !... Dacă aţi şti dumneavoastră cîte bucurii îmi fac fraţii ăştia ai mei, v-aţi îngrozi !...“

„Ce-ţi fac, spune-mi, şezi şi spune-mi !“

S-a aşezat din nou şi mi-a spus, vorbind altfel, mai rar şi mai reţinut.

„...De cînd a fost exclus Vasile din partid, mi-a povestit ea, fraţii ăştia ai mei, iCostel, mai întîi, dar nu numai el, şi ceilalţi, stăruie mereu pe 'lîngă mine să mă las de Vasile, să divorţez de el, -«deoarece Vasile ăsta e un troglodit, e un neisprăvit, e' un *spirit primar* (astea sînt vorbele lui Costel), e un terchea-berchea oarecare !»... Nici înainte nu le-a plăcut lor de Vasile, dar acum, de cînd a fost el'exclus, să nu-l mai vadă în faţa ochilor, să nu mai audă de el, de el şi de noi, pentru că nici pe mine, nici copiii nu vor să-i mai vadă !... «Ar fi bine, mi-a spus Costel de curînd, să nu mai tot vii pe-aicea, cu copiii ăştia după tine !» «Dar de ce, mă, ţi-i ruşine cu noi ?» «Nu-i vorba de ruşine, aici e alt cartier, e altă *zonă,* distonează, nu place, orice umblet *străin* se înregistrează !» «Zău, mă !?» «Nici un zău !... Fă cum îţi spun eu, altfel pun miliţienii pe urmele tale şi mi te scot ei de-aicea !» «Şi dacă vreau să te rog ceva, am stăruit eu, ca proasta, de-mi pare rău de moarte si-acum, ori dacă vreau să te întreb ceva, ca

pe-un frate, cum să fac ?!» -«îi comunici mamei, iar ea...» ...Cu mama e şi mai greu de vorbit, pentru că nici dînsa nu l-a agreat pe Vasile de la început, iar acum, de cînd trecem noi prin dificultăţi, îmi scoate mereu ochii cu ce mi-a spus cînd m-am căsătorit eu cu Vasile... -«Eu te-am rugat să nu te măriţi cu *şoldoveanul* acela, dar tu n-ai ţinut seama de vorba mea, aşa că acum spală-te cu el pe cap şi nu mi te plînge pe-aicea !»... Nici nu m-am mai dus pe ia ei, de loc, parcă ar fii pierit cu toţii !... Aşa le-am şi spus copiilor, cînd m-au întrebat de ei, c-au pierit, nu mai sînt pe lumea asta !... «Cum nu mai sînt, m-a întrebat Ionuţ, că eu l-am văzut astăzi pe unchiul Costel?!... Era într-un *mercedes* de ăla grozavu, ultimul tip, mamă, pe onoarea mea !»... Ei, copiii, sînt vrăjiţi de ceea ce-i în afara lucrurilor, nu ştiu ce-i înăuntru, e firesc... Lor le place unde locuiesc ai mei acum, pentru că s-au mutat într-o vilă, sînt mîndri de unchiul Costel, că-i dus cu maşina la servici şi prin oraş, că-i îmbrăcat elegant, parcă ar fi într-o sărbătoare continuă !... Din pricina asta mă bat ei la cap, fără a şti care-i adevărata faţă a lucrurilor, cum mă urgisesc ai mei pe mine, şi pe ei, bineînţeles !... Nu-i vorbă că nici nu i-am mai căutat, n-au decît să stea acolo, în vila pe care s-au căţărat !... Văd însă că tot nu-i bine, vin ei la mine, îşi trimit oamenii, fac tot ce pot, ca să mă desfacă de Vasile !... -«Ştiţi ceva, tovarăşa Pozdare, rni-au spus de curînd cei de la ■*cadre* (da, am fost chemată la *cadre,* în mod special), *noi* nu vrem să ne amestecăm în viaţa dumneavoastră personală, nu avem acest drept !... Dar totuşi însă... E păcat, să ştiţi !...» «Nu pricep ! am răspuns eu. Nu vreţi să vă amestecaţi, dar totuşi...» «Adevărat, e vorba de soţul dumneavoastră !... E păcat, să ştiţi dumneavoastră, care aţi fost şi sînteţi... Omul ăsta e o fiară, e o ruşine pentru întreaga dumneavoastră familie...» «S-ar putea, într-adevăr, am recunoscut eu, ca într-o încercare, dar ce-ar trebui să fac ? !...» «Tocmai !... *Noi* ne-am gîndit să-l lăsaţi, să divorţaţi !... Nu insistăm, să ştiţi, n-avem acest drept, dar totuşi...» «Dar voi, le-am spus eu, de ce nu divorţaţi de nevestele voastre?! ...De ce daţi asemenea sfaturi la alţii ?!... De ce nu vă mai uitaţi în oglinda autocriticii din cînd în cînd !?... Să vă vedeţi obrăzoarele alea pămîntii, de predicatori mincinoşi !... Că voi, măi tovarăşilor, nici nu mai sînteţi activişti, sînteţi nişte mînuitori de rapoarte şi de informări, de sugestii şi de mai ştiu eu ce !»... Nu s-au lăsat

păgubaşi, să nu credeţi lucrul ăsta, mi-au spus de copii, că li «se strică autobiografia», Vasile le-o strică, le pătează «dosarul» (vorbele sînt ale lor, tovărăşu' Jeler !), asta pentru că umblă cu Mihalcea şi pentru că e prieten cu Rîşnoveanu, că şiăla-i un apucat şi jumătate... «Dar ce, ăia nu-s oameni?» le-am spus eu... «Ba sînt, cum să nu fie, mi s-a răspuns, dar sînt pătaţi !» Ăştia sînt pătaţi, Vasile e pătat şi-i cam apucat — «Un om fără cap, un troglodit !» — eu sînt cum sînt, dumneavoastră sînteţi cum sînteţi, dar ei, tovărăşu' Jeler, cum sînt şi ce sînt, de s-au pornit aşa de tare pe chiverniseli şi pe hărţuieli ?!..."

în odaie, după ce a tăcut femeia, s-a lăsat o linişte nisipoasă, de parcă n-ar fi fost nimeni acolo. Doar uzina duduia liniştită, undeva în urma mea, iar în faţă, în faţa mea şi în spatele Nuţei, se afla, pe perete, un tablou al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, omul în care crezusem şi credeam mai mult decît credeam în Stalin, lucru pe care nu l-am spus nimănui, niciodată. Dej- zîmbea, îmbrăţişa lumea cu privirea lui caldă şi luminoasă, iar eu, cum eram necăjit şi derutat, m-am întrebat deodată, purtîndu-mă şi gîndind în clipele acelea cum se purta de obicei Vasile Pozdare, — de ce nu trecea şi asupra noastră 'luminozitatea şi limpezimea lui, de ce era el ca un soare, în vreme ce noi, — „eu, femeia din faţa mea, şi Pozdare, şi ceilalţi ! " — eram ca nişte bulgări de pămînt, eram cum e lava care curge din cuptoare, forfoteam şi fierbeam şi nu ne mai limpezeam odată. „...De ce, într-adevăr ?... De ce şi pînă cînd ?... De ce le merge bine Berbencenilor ?... Şi Grof- şorenilor, la ai lui Cacă-te-Ioane ?! Iar nouă, celorlalţi..."

„Lasă, i-am spus eu Nuţei, s«o curm cu toate, să ies din făgaşul neliniştilor, fiindcă eu, spre deosebire de Vasile, am avut acest obicei, de a echilibra lucrurile, de a le nuanţa şi de a le mai lăsa şi în seama *timpului* — vorbesc eu cu Vasile, îi spun să se potolească, să-şi adune oile acasă, cu ceilalţi însă, cu Berbencenii, nu vorbesc, n-aş face-o, chiar dacă m-ai ruga, dar cu el o să vorbesc, o fac cu plăcere !..."

„Să n-o faceţi nicicum !" mi-a spus ea sculîndu-se şi dînd să plece.

„De ce ?! "

„Aşa !... S-ar supăra şi mai tare !"

„Atunci n«o fac, îl las într-ale lui !..."

Era să zic : „Vă las pe amîndoi, că doar n-oi fi nici eu. duhovnip de meserie, să vă ascult pe toţi şi să am grijă de

toţi !... De mine cine are grijă, la urma-urmei ?!... Pe mine de ce nu mă întreabă nimeni ce dureri şi ce necazuri am ?!...“ Am vorbit însă cu Vasile, i-am spus să se lase de beţivănii şi să nu mai umble pe după gît cu toţi căzuţii, cu toţi prăpădiţii.

„Care prăpădiţi, m-a întrebat el, fără milă, care scăpătaţi ?“

„Dar ce altceva e Mihalcea, măi Vasile Pozdare ?“

„Mihalcea e un om, a zis el, tot aşa, fără să clipească, aşa cum sînteţi şi dumneavoastră, cum sînt şi eu, cum sînt şi alţii, atîţia, care au durerile şi dramele lor !...“

„Bine, să admitem, Mihalcea ăsta e un om — un om care şi-a trăit viaţa într-un anumit fel, şi-a ars-o într-o anumită perioadă, cum arzi un ziar de care nu mai ai nevoie ! — şi- acum evoluează şi el prin lume, ca un orbete !... Dar tu, Vasile Pozdare, ce eşti tu, care i-ai dat cu ranga în cap şi-acum umbli cu el pe după gît, ce fel de pasăre mai eşti, faţă de Mihalcea, în primul rînd, şi faţă de mine, — de ce nu !? — şi faţă de alţii, atîţia ?!“

„Nu mă interesează ce zic şi ce gîndesc alţii, să fim clari !“

„Nici ce zic şi ce gîndesc eu nu te interesează ?!“

„Ba da, asta mă interesează, dar asta nu înseamnă că trebuie să vă dau dreptate mereu !“

„Dar tu, Vasile Pozdare, nu-mi dai dreptate niciodată, mă umileşti, mă pui la colţ, eu mă port frumos cu tine, iar tu mă tratezi de parcă ţi-aş fi un fel de supus, chiar aşa, zău !...“

A rîs, a încercat să rîdă, fără a reuşi, fiindcă era ars şi el pe vremea aceea, era desfigurat şi îngheţat de încrâncenări, era aşa de scrumit, încît mie mi s-a părut că nu se va mai aduna laolaltă niciodată. „...Nici n-are rost, arh spus şi m-am gîndit, să tot pierd vremea cu el !... Nu-i nimic de capul lui şi nici nu va fi !... E un simplu troglodit acest Vasile Pozdare !... A nimerit din întîmplare în şuvoi !... Iar acum, dacă nu mai e, scrîşneşte şi înjură, bodogăneşte şi icneşte !...“ „Poate că-i .aşa, am mai spus eu, întorcîndu-mă deodată către mine însumi, cu aceeaşi neîndurare — dar tu ce fel de pasăre eşti, de le cumpăneşti şi le chiteşti atîta ?!... Pe cine şi ce reprezinţi tu ?!... Te-ai cununat, într-adevăr, cu *tactica* şi cu *strategia,* eşti fratele înţelepciunii, de îţi închipui mereu că ai dreptate şi că ceilalţi sînt, mereu, mai nu •ştiu cum ?!...“

11

Vasile Pozdare a avut această calitate, cum ziceam sau cum am vrut să zic, cum am gîndit de nenumărate ori, a fost înzestrat cu darul rar de a incita, de a nedumeri, de a stîrni nelinişti Şi întrebări în jurul lui, în jur şi în urmă. Fapt e că mi s-a întîmplat nu o dată, atunci dar şi mai tîr- ziu, să ajung la altele cu gîndul, pornind de la el, — la ceea ce am fost *noi,* la ceea ce sîntem sau puteam să fim, la *implicare* şi la *răspundere,* la ceea ce ne-am luat singuri în spate, fără a sta prea mult în cumpănă (n-am stat de loc, acesta-i adevărul !). Şi cînd zic *noi,* nu mă gîndesc, firește, numai la mine şi la Pozdare, mă gîndesc la partidul din care am făcut şi fac parte, care nu era în 1944, nici din punct de vedere organizatoric şi nici ca număr, ca efectiv, ceea ce e acum, era mai mic, ieşise împuţinat dintr-o ilegalitate lungă şi grea, care îl călise, e adevărat, dar îl şi pecetluise, se infiltrase în articulaţiile lui, generînd în noile condiţii fenomene stranii.

„...Fiindcă suspiciunea, am zis eu în cele din urmă, cu oarecare teamă, o recunosc, pentru că suspiciunea mai era încă în mine şi poate că mai e şi acum — nu venea numai dinafară, venea şi dinăuntru, avea izvoare în rădăcinile sociale ale unora şi ale altora !... în complexele unora şi în neîmplinirile altora, pentru că au fost şi muncitori care au devenit comunişti — membri de partid, de fapt ! — care se uitau urît la ingineri şi la intelectuali, în genere, numai şi numai pentru că ăştia ştiau carte, erau învăţaţi şi instruiţi, nu pentru că ar fi fost ăştia de partea celorlalte partide !... Asta nici nu mai conta de multe ori, — de foarte multe ori, din păcate ! — contau resentimentele, care se drapau pe urmă în haina roşie a revoluţiei !...“

„Lucrurile s-au mai schimbat, desigur, rugina birocraţiei însă, falsele poncife, cerinţele încropite şi vorbăria goală s-au perpetuat, s-au schimbat şi ele, s-au modernizat, s-au lustruit puternic, pe dinafară, desigur, fiindcă altfel, pe dinăuntru au rămas cum erau. Şi-apoi unde e birocraţie şi demagogie, sînt şi dificultăţi, —■ sînt delaţiuni, şi împingeri, şi asasinate, fizice sau morale, şi-atîtea şi-atîtea alte *tare!...“*

„Şi-atunci, dacă-i aşa, care e progresul ?... Ce am adus *noi* nou în viaţa ţării?!... Ne-am integrat *noi* efectiv în.istoria ei sau am rămas în marginea lucrurilor ! ? ... Am fost

şi sîntem *noi* ceea ce zicem mereu că sîntem : conştiinţa naţiunii, sufletul ei cel mai profund şi mai autentic ?!...“

„De ce am săvîrşit lucruri care au dăunat poporului, dacă sîntem aşa ceva ! ?... Fiindcă el a plătit totul, cu cea mai grea *valută,* cu sudoarea şi cu sîngele lui !... El a plătit lipsa noastră de experienţă, incompetenţa noastră şi slugărnicia unora dintre noi, care au zis că e suficient să muţi un lucru dintr-o parte în altă parte, pentru ca lucrul acela să prindă rădăcini şi să crească !... Şi imitaţia, după cum s-a vădit ulterior, nu dă rod, dimpotrivă, goleşte lucrurile de conţinutul lor adevărat, le uniformizează, uniformizează omul, în primul rînd, îl preschimbă în mulţime muncitoare !...“

„Da, pentru că *noi* vorbim din cînd în cînd de om — de om ca individualitate, ca personalitate — dar accentul îl punem pe *mase,* pe mulţimile care trebuie să vină la muncă la ora fixă, să lucreze din greu şi să mai stea şi peste program, dacă se poate ! Şi să ne mai şi aplaude în răstimpuri, să fie voioase şi fericite...“

„Există, intr-adevăr, oameni, cadre de conducere, cum se zice — comunişti, aşadar, revoluţionari de profesie !? — care ar fi fericiţi dacă poporul, *masele muncitoare,* cum zic dumnealor, n-ar' mai avea nevoi de împlinit, n-ar mînca, n-âr trebui să se îmbrace, n-ar, avea nevoie de o carte sau de un răgaz de odihnă, idacă ar munci încontinuu, ziua şi noaptea, fără nici un răgaz !... Şi să-i lase pe ei, pe tovarăşii tehnocraţi, fiindcă asemenea exemplare umane sînt, cumnecum, uşor occidentalizate, să măsoare realizările şi şă calculeze *creşterile !...* Şi să trăiască în acelaşi timp în belşug şi- în bunăstare, în raport cu rangurile pe care şi le-au atribuit singuri !...“

L-am căutat în cele din urmă pe Nicblae Banciu, — „Nu, astea nu-s lucruri pentru Pozdare !...“ — un fost coleg de an, împreună cu care am împărţit bucătura de pîine, şi necazurile, şi bucuriile, cîte erau, în anii cei mai grei, în anii 1940, 1941, 1942, 1943. îl pierdusem apoi din vedere, îl uitasem, aşa cum îl uitaseră şi alţii. Ştiam că lucra în uzină, dar nu-l mai văzusem demult. De fapt, el aşa fusese întotdeauna, mai retras, mai altcum. La cămin, în primul an, nici nu i-am observat prezenţa; era unul dintr-o sută, purta uh suman scurt, cum se poartă pe la Făgăraş, era înalt şi albeneţ. La începutul anului al doilea abia a ieşit în evidenţă, fără să vrea. S-a creat o anumită împrejurare, din cauza unui alt coleg de-al nostru, la atelier, în uzină. Omul, colegul

al nostru, lucra, pilea ceva, eboşa, şi se încordase mai tare decît ar fi trebuit, ca să aibă spor. Iar maistrul, unul dintre ei, n-a observat şi s-a împiedicat, căzînd în nas, spre hazul tuturor. S-a sculat imediat, a scrîşnit ceva, s-a dus la birou, a luat o nuia, a venit la bancul unde se întîmplase pozna şi i-a făcut un anumit semn vinovatului, să se aplece. „Să vedeţi, domnule, a spus ăsta, n-am vrut, eu lucram... Vă rog să mă iertaţi !...“ „Apleacă-te ! a scrîşnit maistrul, flexibili- zîndu-şi nuiaua. Prinde-te cu mîinile de menghină, du capul între mîini şi expune-ţi tenderul la nouăzeci de grade !... S-aude ? !...“ Băiatul, ce să facă, s-a aplecat, aşteptînd apoi, încordat, tresărind şi îndreptîndu-se la fiecare lovitură : „una, două, trei...“ Pe- la a şaptea sau pe la a opta s-a chircit şi-a aşteptat, neştiind ce se petrecea în spatele lui, întorcîndu-se în cele din urmă, uitîndu-se mirat la Nicolae Banciu, linişti- tuj şi tăcutul nostru coleg, care stătea înaintea maistrului, palid şi drept, spunînd ceva, cerîndu-i cu stăruinţă să nu-l bată pe nevinovat. „De ce te-amesteci ?! a început să strige maistrul, după ce şi-a revenit. Cum de-ndrăzneşti ?!... Cine ţi-a dat voie?!..." „Nimeni nu mi-a dat voie! a strigat şi Banciu, cum nu-l auzise nimeni, niciodată. Eu am văzut totul !... Băiatul ăsta nu-i de vină !...“ „Dar cine-i de vină, eu ?!...“ „Da, dumneavoastră!..." „Eu, mă ?!...“ Maistrul s-a tras un pas înapoi, să-l lovească. Banciu nu s-a speriat. Aproape în aceeaşi clipă a fost lîngă el, l-a prins de braţ şi-a început să strige, de parcă maistrul ar fi fost surd. „Să nu dai, domnule ! zicea el, rar şi ca de departe. Să nu dai, că-i rău !... în nimeni să nu mai dai !... Să nu mai bateţi pe nimeni !...“ Lucrurile se precipitaseră, în atelierul nostru încetase orice activitate, iar jos, în secţia mare a uzinei, în hală, se opriseră toate maşinile, ca într-o aşteptare. „Nu bate, mă ! a strigat apoi un muncitor, în urma lui Banciu. Nu bate !...“ I s-au alăturat şi alţii, pe rînd şi cam la întîm- plare, — „Nu bate, mă !... Nu bate !...“ — iar sus la noi s-a stîrnit forfotă şi mai mare. Maistrul a plecat, să dea telefoane. „Te-aranjez eu ! i-a spus el lui Banciu. Puşcăria te mănîncă, huliganule, bolşevicule !...“ Nu l-a aranjat, nu i-a făcut nimic. A venit şeful secţiei, l-a chemat deoparte şi i-a şoptit ceva. Iar nouă ne-a spus, zîmbind, să ne reluăm lucrul. „Fiecare la menghina şi la maşina lui ! a spus el, fre- cîndu-şi mîinile^la spate, aşteptînd cu capul într-o parte, cum îi era felul. S-a întîmplat ceva ?!... Nu s-a întîmplat nimic !...“ încolo, afară de incidentul acesta, despre care s-a vorbit des

tul de mult atunci, — „Cum de-ai îndrăznit, măi Lae ?“ îl întrebau pe Banciu unii şi alţii. „Cum de-ai cutezat, mă „Te puteau da afară din şcoală !...“ „Ajtia-s in stare de orice !...“ — Banciu nu s-a evidenţiat prin nimic. Evidenţiat n-'r' nu-i bine zis, pentru că nici gestul acela n-a fost făcut spre evidenţiere. Văzînd ce se întîmplă, el n-a mai putut răbda şi-a ieşit în faţă, s-a ridicat împotriva umilirilor la care eram supuşi noi atunci. Pe urmă s-a tras la locul lui, văzîndu-şi de treburi. A terminat şcoala cu bine, a ieşit muncitor calificat, — stăpînea, la perfecţie, strungăria şi lăcătu- şeria — şi-a lucrat în continuare în uzină, aşa cum s-a ho- tărît el, cînd plecase de-acasă.

„Bine, i-am spus eu acum, după ce l-am găsit (sta la capătul unei alei şi fuma o ţigară), dar tu n-ai fost plecat nicăieri, ai stat tot timpul aicea, în uzină ?!...“

„Da, mi-a răspuns el, încet şi rar, n-am fost plecat... Ba nu, să nu mint, am lipsit cît mi-am făcut armata, în 1948—1949 !... Şi-un pic mai tîrziu, cînd am urmat o şcoală de maiştri !... încolo, nu ştiu cum să zic, am fost prezent mereu, în fiecare zi de lucru, şi duminica, uneori, de dimineaţa pînă seara tîrziu cîteodată, după cum au fost împrejurările şi cerinţele..."

„Da, înţeleg, am zis eu cam stînjenit, nu ştiu cum, nu-mi dau seama, totuşi, cum de nu ne-am întîlnit de loc în vremea asta !?... E adevărat că eu am mai fost plecat, am lucrat şi în alte părţi, oricum, în atîta vreme ?!...“

„Ştiu eu ! ? a făcut Banciu. Poate să fie şi asta, faptul că aţi fost plecat din uzină, că aţi mai lucrat şi prin alte locuri !... în afară de . asta trebuie ţinut cont că uzina e mare şi că-i greu să te vezi în fiecare zi, în hăţişul ăsta !...“

„Intr-adevăr, s-ar putea să fie şi asta, dar de ce-mi vorbeşti mereu cu «dumneavoastră», am fost colegi, dă-o dracului de treabă !...“

„Am fost, e adevărat, dar asta s-a petrecut demult de tot, iar acum e altă situaţie !...“

„Care situaţie ?!... Lucrăm în aceeaşi uzină !...“

„Da, dar avem răspunderi diferite..."

„Ce contează, dă-le-ncolo de răspunderi !...“

„Ei, nu, nu se poate, unde-am ajunge, dacă am lua-o fiecare de-a curmezişul... M-am dus, am plecat, mă cheamă, după cum vedeţi !...“

La capătul aleii îl aştepta, într-adevăr, un tîriăr muncitor şi eu l-am lăsat să plece, făgăduindu-i să-l mai caut.

„Cînd doriţi ! mi-a spus Banciu peste umăr. Noroc şi mi-a părut bine !...“

„Şi mie !“ am mai îngînat eu, cu toate că nu-mi păruse atît de bine.

Intîlnirea şi despărţirea de el, mai ales, felul cum vorbise Banciu cu mine, cam de sus, mi s-a năzărit mie, mă nedumerise şi mă intrigase. M-am gîndit, la început, că era nemulţumit de ceva, cine ştie de ce, pentru că nu ajunsese inginer şi el, cum ajunseseră mulţi dintre colegii noştri, ori ofiţer, ori altceva. Există la urma-urmei şi asemenea oameni, care, dorind şi nereuşind să-şi schimbe locul de muncă şi condiţia socială, se înăcresc, se alterează, cumva, devin ranchiunoşi, judecîndu-i aspru pe toţi, şi îndeosebi pe cei ce s-au realizat. Cu Banciu, însă, cu Lae, era altceva, mi-am dat seama imediat, pentru că l-am căutat, m-am ţinut de cuvînt. M-am dus, mai întîi, la o şedinţă, la ei în secţie, pe urmă, într-o sîmbătă, mi-am făcut din nou drum pe-acolo, întrebîndu-l, de-a dreptul, dacă bea şi el o ţuică, la sfîrşit de săptămînă.

„Dacă daţi dumneavoastră două, mi-a răspuns el în acelaşi fel, cu aceeaşi vorbă, molcomă daf şi ironică, beau şi eu una !...“

Am ieşit împreună, dar n-am mers în oraş, cînd am vrut să ne suim în maşină, Banciu m-a oprit.

„Ştiţi ce zic eu, mi-a spus el, să mergem pînă la mine, stau aproape, aicea, la blocuri !...“

Şi-a adăugat apoi, după ce am acceptat şi-am pornit-o, pe jos, spre blocul lui, că el nu stă la vilă, „ca alţii“. Pe urmă, acasă, după ce şi-a luat în serios rolul de gazdă, nu m-a mai şfichiuit cu nipi o vorbă. Mi-a pus dinainte nişte ţuică de prună şi-o bucată de slănină.

„Ei, noroc şi sănătate ! a spus el. Şi fiţi bine venit în •casa noastră !...“

„Noroc, dar...“

„Dar ce ?!“

„Păi cu -«fiţi* ăsta, fire-ar să fie !...“

„Ei, lasă, lăsaţi, mă deprind eu... Nu ne-am văzut deatîta ţimp, şi-apoi sînteţi şef, la urma-urmei.

„Şef n-am fost niciodată, am şi eu o răspundere oarecare !...“

„Da, ştiu !... Ia şi slănină, luaţi, nu vă sfiiţi !...“

Am luat, ţuica era grozaVă, cerea şi o bucătură alături.

„Cum se zice, ca acasă, am mai spus eu, să nu mîncăm. ca la pomană, numai pita nu-i de-acasă !...“

„Mai sînt şi lipsuri, cum ziceţi dumneavoastră cîteodată !... Am avut şi noi oaspeţi, a fost frate-meu pe-aici şi. n-a venit cu mina goală, a adus o damigeană de vinars şi-o dărabă bună de slănină !... Noroc şi sănătate !...“

„Noroc, să trăieşti !...“

L-am întrebat de fratele lui, dacă era colectivist, dacă, era mai mare sau mai mic decît el, — şi cum o ducea.

„E mai mare ca mine cu tre-i ani, mi-a.spus el. şi-i colectivist, desigur, dar n-o duce rău, dimpotrivă !... Lucrează,, ce-i drept, la vite, la zootehnie, şi-acolo-i plătit bine, indiferent de calitatea şi cantitatea recoltei de pe cîmp... Cîte-am mai tras şi cu el, doamne-doamne, cînd s-a înscris şi înainte de asta, că eu mergeam şi merg şi-acum pe-acolo, acolo-mi petrec concediul, nu-mi place prin *staţiuni,* să mă tai !... Şi-atunci, înainte de-a se înscrie el în colectivă, era forfotă mare-n casă la ei, din pricina nevestei, că are o nevastă, pîrjol, nu alta, e harnică, foc, da-i zgîrcită de se usucă pămîntul pe unde calcă... Se zbăteau de mama focului, să cumpere pămînturi, ţineau vite şi porci, le vindeau şi cumpărau pămînturi... «Ce zici, m-a întrebat frate-meu într-un rînd, cînd stăteam la un pahar de vinars, cum stăm noi acum, fac bine că mă-nşir cu cumpărăturile astea ? !...» «Nu faci bine ! i-am. spus eu, ca unui frate. Treaba asta n-are nici un viitor !... Eu te-aş învăţa, dacă-mi dai voie, să vinzi din ce ai şi să-ţi isprăveşti casa !...» «Eu ştiu, să vedem !», a cîrmit-o el atunci, pe loc, iar mai apoi, cînd era şi muiere-sa de faţă, i-a spus şi ei, de parcă nu s-ar fi putut fără asta. «Ia auzi, tu, Marie„ ce zice fratele ăsta al meu...» «Ce, mă ?» «Zice să nu mai cumpărăm pămînturi, să vindem mai bine dintr-ale noastre şi să ne isprăvim casa şi ce mai avem început pe-aicea !...» «Aşa zice Lae ?» a făcut muierea cu un fel de mirare. «Aşa,, dară...» «Păi lui ce-i pasă, el îi straiţă-n bîtă, vine şi pleacă, dar noi sîntem oameni gospodari, trebuie să judecăm altfel !...» Mi-a căzut greu, dar n-am mai zis nimic... Abia le dădusem o semnătură pentru partea care mi se cuvenea din casa părintească,, fără bani, fără nimic, şi-acum, porodiţa aceea de cumnată-mea mă făcea straiţă-n bîtă... Nu i-am răspuns şi-am mai mers pe-acolo şi după aceea... Tîrziu de tot, cînd eu aproape că şi uitasem de povestea asta, a venit ea şi-a recunoscut c-am avut dreptate atunci, cînd le-am dat lor sfatul acela... «Dar eu, a spus cumnata, n-am vrut să recu

nosc, nu că aş fi proastă, dar m-am gîndit s-avem şi noi ce ne trebuie !...>■> Era sinceră, bineînţeles, fiindcă ea şi-acum tot aşa face... Au de toate, dar ea tot nu se ajunge... Aşa-s făcuţi oamenii, nu toţi, ce-i drept..."

L-am întrebat, după ce am mai băut cîte un pahar de vinars, dacă ştia de mine, că sînt în fabrică, din nou.

„Cum să nu, a spus el, doar nu trăim cu capul în sac, doamne fereşte şi apără, cum zice cumnată-mea, Mărie !..."

„Şi-atunci, dacă ştiai, de ce nu m-ai căutat niciodată, de ce n-ai venit să-mi ceri ceva, orice ?!... Ani fost colegi, am mîncat ceai şi mămăligă albă, de mei, şi-am stat în acelaşi dormitor, am împărţit atîtea !... Alţii, pe care abia dacă-i ştiu, au venit şi vin..."

„Ei, alţii sînt alţii, *a* spus Banciu, în timp ce umplea din nou paharele, încet, cu un fel de îndîrjire, parcă ar fi turnat mercur în ele, — dar eu, ce să zic... Eu sînt eu !..."

A venit băiatul său, unul dintre ei, fiindcă are doi băieţi şi-o fată, şi ne-a întrerupt, ne-a stricat discuţia.

„Noroc, bătrîne !" a spus băiatul din hol, în timp ce se schimba.

„Noroc, mă ! Ai venit ?"

„Am venit să halesc ceva, după aia mă duc la *caznă !"*

„Bine, mă, a spus Banciu, zîmbind, dar să nu-mi întîrzii deseară !..."

Mi-a spus pe urmă, după ce a plecat băiatul, — mi ' l-a prezentat, nu l-a lăsat să plece aşa — că lucra şi el la uzină •şi că urma liceul seral.

„Am fecior fain, mi-a spus el, cu mîndrie, nu-i aşa ?!..."

„Nu fain, i-am spus eu, foarte fain !... Şi pare serios, nu-i că alţii !..."

„Pare !?... Este aşa, e şi serios, şi harnic !... Dar am avut de furcă mult cu el !... învăţa foarte bine şi vroia să urmeze liceul... Eu l-am sfătuit să înveţe mai întîi o meserie şi să se înscrie după aceea la seral... Abia s-a înduplecat, cu scrîşniri ■şi regrete multe... Acum îmi dă dreptate .şi el, cum mi-a dat •cumnăta de-acasă... «Ai avut dreptate, bătrîne, îmi spune el, linia muncii a ieşit învingătoare !...» Ironia, ce-i drept, nu mă atinge pe mine, cît îi atinge pe cei ce schimbă mereu macazul orientărilor în învăţămînt, pentru că sînt lucruri despre care nu mai putem spune că sînt o moştenire a odiosului trecut !... Le-am făcut noi, ani de zile le-am ciripit copiilor, la radio şi la televizoare, în „presa mare" şi în „presa mică", să se facă medici şi ingineri,

mirăm pe urmă de isprava pe care am făcut-o, şi-o îuăm în partea ailaltă, de parcă nu s-ar putea merge înainte fără pendulările astea..."

Mi-am dat seama pe la un timp că Banciu vorbea mereu despre alţii, ca să nu vorbească despre sine. N-o făcea deliberat, dar o făcea, era în firea lui de-acum, era în firea lucrurilor şi în favoarea lui, fiindcă ieşise deasupra cu toate, — întemeiase şi scosese la lumină o familie bună, dacă nu chiar excepţională, exemplară, se zidise şi se edificase şi pe sine însuşi, cum n-ar fi putut s-o facă nimeni, din afară.

„Altfel ?“ l-am mai întrebat eu, după ce mi-a vorbit de celălalt copil, care era elev de liceu dar lucra şi în fabrică, în vacanţa mare, — „să nu se domnească prea mult..."

„Bine, n-am ce zice, mi-a răspuns Banciu, cu fetiţa, cu Doina, mai avea necazuri, ea-i mai plăpîndă şi poate că şi noi am alintat-o !?... Mă gîndesc, însă, că se va lua pînă la urmă după ceilalţi..."

„Da, s-ar putea, dar nu la asta m-am referit eu !“

„Dar la ce ?!“

„La tine, la viaţa ta ! Eşti dintre puţinii care au rămas aicea, la uzină, nu te-ai plictisit, nu simţi cîte-un alean nelămurit uneori ?!“

„Am înţeles, da, am priceput..."

„Şi?!"

„Nimic ! Nu simt nici un alean. Cînd am plecat de-acasă, am plecat să învăţ o meserie şi să devin muncitor, ceea ce am şi făcut !... Am eu şi necazuri, îmi pare rău de unele lucruri, dar de statornicie nu-mi pare rău de fel !...“

S-a împunpurat uşor după un timp, a devenit puţin mai volubil, dar despre sine tot n-a vorbit, nici atunci şi nici după aceea, fiindcă ne-am mai întîlnit, l-am căutat şi-l caut, nu prea des dar îl caut, aşa cum îl caut din cînd în cînd şi pe Pozdare. Am vrut, de altfel, să-i apropii, dar n-am izbutit.

„îl ştiu pe nea Niculae, mi-a spus Pozdare, îl cunosc !... Ii băiat bun, îi om de nădejde, da-i cam apolitic, tovarăşu’ Jeler ! ...El a rămas ce a fost — un ţăran vrednic ! — pleacă şi vine la’fabrică cum pleca şi venea taică-său de la plug !... De aceea nu lipseşte el niciodată, 'de aceea munceşte ca un bou — pentru că munceşte, ce-i al lui e al lui ! — pentru că abordează problemele dintr-un punct de vedere speqific, ţărănesc, neosemănătorist, cum ar spune ideologii care îl tot îndrumă pe prietenul acela al dumneavoastră, pe

„Şi ce e rău în asta ?! am zîmbit eu a rîde. Ce, tu nu abordezi lucrurile din acelaşi unghi ?“

„Nu, tovaraşu’ Jeler, eu le abordez din alt unghi !“

„Atunci de ce vezi ţărani în mijlocul oraşului, de ce stai de vorbă cu *omul din Conţia,* sau cdm îi zice satului aceluia ?!“

„Asta-i altceva, e umbra vinovăţiei, care o să cadă şi peste dumneavoastră într-o bună zi, să ştiţi, nu scăpaţi !...'“

Banciu, la rîndul lui, a dat din cap îndelung, cînd a auzit de Pozdare.

„...Băiat bun, Pozdare ăsta, a spus el pe urmă, rar şi ca de departe, e îndrăzneţ şi-i deştept, da-i nestatornic, nu ştiu cum să zic !... E neliniştit, mult prea neliniştit !... Da-i nevoie în viaţă şi de asemenea oameni, că dacă am fi toţi cumpăniţi şi aşezaţi, unde am ajunge?!... Nicăieri, aş zice eu !...“

12

Oamenii nu sînt, într-adevăr, cum am Vrea *noi* să fie, nu fac întotdeauna ceea ce li se spune. Le au pe ale lor şi le ştiu pe ale lor şi dacă sînt buni, nu sînt pentru că i-am făcut noi aşa, de azi pe mîine. Sînt buni pentru că vin de departe, pentru că se integrează într-o tradiţie, — în tradiţia luptei pentru independenţă, în tradiţia activităţii revoluţionare, veche şi ea — pentru că au preluat din urmă nişte lucruri fundamentale, de care am mai uitat *noi,* de care ne amintim abia acum. Eu însumi am fost şi sînt aşa, bun dar şi rău, venind de departe, din altă vreme, avînd, ca orice om, preferinţele şi înclinaţiile mele, simpatiile şi antipatiile mele, care n-au fost şi nu sînt limitate de hotarul convingerilor. Faţă de Banciu, de pildă, am nutrit şi nutresc o admiraţie sinceră, dar de comunicat nu pot comunica cu el, cum comunicam cu Pozdare, cu Vasile, în care mă regăseam pe mine însumi, — cum eram sau cum vroiam să fiu — aşa cum se regăsea şi el în ceea ce ziceam sau gîndeam eu. îmi era teamă, cu toate astea, că se va stro'pşi la mine, — „Ce-i cu dumneavoastră, ce v-a apucat, aţi dat în boala reformismului mic-burghez, ori ce-i ?!.“ — cînd îi voi spune ce gînduri îmi dădeau tîrcoale. Dar el, nu numai că nu s-a zbîrlit, cum credeam, dar s-a bucurat (era vesel în ziua aceea, luase un examen la seral şi obţinuse un

„succes* în producţie, era voios şi luminos). Mi-a spus că am mai crescut în ochii lui, — „în sensul marxist şi revoluţionar al cuvîntului !...“

„...Deoarece pe mine, a adăugat el, nu mă interesează decît sensul acesta, care a fost şi este esenţial, a fost şi este singurul criteriu, de care nu mă poate desface nimeni, să fie clar !...“

„Nici n-a fost vorba de aşa ceva, am zis eu, regretînd cumva, nici eu nu-mi dădeam seama de ce, pentru că vorbisem — a fost vorba de altceva, a fost vorba de lucruri importante, dacă/nu chiar vitale !...“

„Ce rost are acest *dacă ?* a întrebat el cu aceeaşi aroganţă, cu mîndria lui de fanatic, de om care credea că a lămurit toate problemele lumii şi pe ale revoluţiei, mai ales. Sînt vitale lucrurile astea, sînt esenţiale, şi-atîta timp cît nu le vom aborda frontal, rezolvîndu-le, nu vom înainta prea mult, nu vom progresa cine ştie cît !...“

„Adevărat, şi eu ziceam şi mă gîndeam tot aşa, singura mea derogare se referă la critică ; pînă unde putem merge cu ea, nu ne anulăm pe *noi* înşine, trecînd totul prin dîrmoanele celor mai aspre judecăţi ?!“

„De unde pînă unde aţi mai născocit şi complicaţia asta ?!“

„De adineauri şi pînă acum, de cînd am început discuţia asta şi pînă în clipa de faţă, fiindcă tu, Vasile Pozdare, — e adevărat, nu eşti singurul, dar asta nu schimbă cu nimic datele problemei ! — vibrezi imediat, cînd e vorba de criticarea unor lucruri, iar atunci cînd e vorba de o cercetare mai amănunţită şi mai lucidă, nu mai vibrezi deloc, nu mai eşti de găsit pe nicăieri, nu mai răspunzi la apel !...“

„Nu-i adevărat ! a spus el, scuturîndu-se deodată 'de înviorări şi de îmbucurări (devenise abia atunci cum îi spusesem eu că era de obicei : tăios şi nemilos). Nu sînt ceea ce credeţi dumneavoastră — şi ceea ce zic alţii ! — nu sînt un simplu troglodit, un *spirit primar,* un neajutorat care nu ştie altceva decît să culce lucrurile la pămînt !...“

„Nu eşti, dar tendinţa de a fi aşa ceva zace intactă în tine, îţi sare înainte cînd. nici nu te gîndeşti, te domină cel mai adesea, face ce vrea cu tine !...“

„Nu-i adevărat !“

„Ba e, am vrut să ţi-o spun mai demult !“

„Şi de ce nu mi-aţi spus-o, dacă aţi vrut?!... Şi cum de mai staţi de vorbă cu un *posedat* oarecare ?!“.

„*Posedat* nu eşti, deocamdată, dar poţi deveni !...“

„De unde ştiţi, ce vă determină să credeţi aşa ceva !?“ „Ceea ce ai' fost tu pînă acum, fiindcă ai trecut şi tu pe lîngă prăpastia asta, de mai multe ori, nu numai o dată !...“

N-a recunoscut nimic, dar s-a muiat puţin, s-a domolit, cînd i-am spus că e de un individualism feroce şi că nu recunoaşte nimănui, nici un merit, în ceea ce. priveşte formarea lui, felul său de a fi, faptul că era om şi că umbla şi el prin lume — „cu fruntea sus !...“

„...Cum să nu recunosc aşa ceva ?! mi-a spus el cu melancolie, cu o tristeţe greu de definit. — Dacă e să vorbim şi de latura asta a problemei, atunci aflaţi de la mine, din sursa cea mai autorizată, că sînt dator vîndut, faţă de nea Ovidiu Rîşnoveanu, faţă de dumneavoastră, faţă de Nuţa şi faţă de copii !... Băiatului, mai ales, lui Ionuţ, îi recunosc nişte merite pe care el nici nu le bănueşte !... Habar n-are, sărăcuţul, cît de mult m-am bizuit eu pe el, mai ales atunci, după ce am fost exclus din partid !... Mi-a devenit prieten, eram, cînd avea el trei sau patru ani, confesorul lui... Nu-mi spunea decît mie anumite lucruri, probleme şi necazuri deale lui, copilăreşti dar importante, dacă nu chiar vitale, fiindcă în sufletul unui copil se încrucişează şi se sfarmă nebănuit de multe nelinişti !... Aşa, pe deasupra, un copil e numai limpezime şi bucurie, dar pe dedesubt, în viaţa lui de fiecare zi, se petrec enorm de multe lucruri... Copilăria nu-i o vîrstă, după socotinţa mea, e o lume întreagă, iar eu, atunci, parcă o uitasem pe a mea, o uitasem complet şi pentru totdeauna !... încercam să mi-o amintesc şi nu prea reuşeam, nu izbuteam de loc, nu izbutisem, mai precis spus, pentru că acum, în contact cu băiatul, faţă în faţă cu el, parcă începusem să izbutesc... E adevărat că nu mă gîndeam eu la lucrurile astea, atunci, dar îmi plăcea, începuse să-mi placă... Plimbările pe care le făceam împreună, cînd aveam timp, duminică dimineaţa şi-n cîte-o zi de lucru, după-amiaza, ori seara, mă alinau, îmi priau... O spun fără nici o îndulcire şi fără nici o înflorire, fiindcă, mie nu mi-au plăcut chestiile astea niciodată... Dar aşa era, aşa a fost atunci... Se petreceau evenimente mici şi simple, care mă făceau să zîmbesc, ori mă ambiţionau şi mai mult, să stau drept şi ferm în picioare, indiferent ce se va întîmpla cu mine!... îmi amintesc că în- tr-un timp, într-o zi de toamnă,, spre seară, cînd ne plimbam prin parc, băiatul a luat-o voiniceşte peste iarbă, bucu- rîndu-se că era liber să umble pe unde vroia el!... S-a depăr

tat mult, s-a dus şi s-a întors, apoi s-a oprit, uitîndu-se mirat la ceva !... Nu mi-am dat seama ce s-a întîmplat, pe urmă, cînd am înţeles despre ce era vorba, l-am lăsat să văd ce va face... Se stîmise o pală de vînt, ca într-o joacă mai întîi, din ce în ce mai aspru pe urmă, iar el, neştiind ce-i cu frunzele acelea, de ce începuseră să se mişte şi să foşnească, din senin, s-a uitat cît s-a uitat, apoi a luat-o la fugă spre mine, mi s-a alipit de picior şi mi-a arătat frunzele, cu nedumerire şi cu mînie... I-am spus că-i vîntul, să nu-i fie teamă, l-am luat de mînă şi-am intrat împreună în vîrtej, răspunzîndu-i la toate întrebările pe care mi le-a pus, «Ce-i cu vîntul ?... De unde vine ?... Unde se duce ?...» — lucruri obişnuite pentru un copil, aşa cum era obişnuită, probabil, şi uimirea aceea a lui, şi strigătul, şi fuga !... Dar mie mi s-au întipărit altfel, în minte, nu-mi dau seama- de ce !?... Altădată, mai tîrziu, am avut cu el o discuţie mai mult decît interesantă... Stăteam, atunci, lîngă gară şi ne duceam cîteodată pe-acolo, ne uitam la trenuri, cum veneau şi cum plecau, mergeam la mesagerie, unde de asemenea stăteam .şi ne uitam !... Lui, mai ales, îi plăcea tare acolo, vedea fel de fel de lucruri, pachete şi aragazuri, ce-şi trimeteau oamenii unii altora, dintr-o parte şi din alta de ţară... Ba într-un rînd, iarna, am văzut nişte mistreţi mari, îngheţaţi, bocnă, cu burţile crăpate şi cu rîturile însîngerate... Erau pregătiţi pentru expediere, sau veneau de undeva, nu ştiu, destul că-i tot cîntăreau, umblînd cu ei de parcă ar fi umblat cu nişte buturugi... Iar copilul se sucea şi se uita, nu se mai dădea dus... Atunci m-a sfătuit el să las dracului fabrica, — «Lasă-i pe ăia, că te tot supără !...»■ — şi să mă angajez la gară, la mesagerie, de fapt, Unde-i plăcea, lui... «Aicea, şi-a argumentat el ideea, îi aproape, mai vin şi eu pe la tine, îţi aduc cîte-o gustare şi mă uit cum vin mistreţii şi pachetele !... Şi după aia, bem şi noi o bere, la colţ, c-ai tot zis că mă duci şi pe mine la o bere, şi văd că ai uitat !...»■ în alt rînd, cînd eram într-o staţiune, i-am prins Un pui de pasăre, prin pădure... A fost aşa de bucuros ca orice copil de oraş, care-i departe de tot ce-i viu şi frumos, pe cîmpuri şi în păduri, încît s-a. sculat de cîteva ori, noaptea, să vadă păsăruica, iar a doua sau a treia zi, cînd a murit prizoniera, a fost zdrobit, a fost nimicit de durere !“

„Te cred, era normal, .dar despre Niculae Banciu ce părere ai ?“ l-am întrebat eu numaidecît, ca să nu ne depărtăm de mărturisiri.

„V-am spus ce cred despre dînsul !... Banciu e un meseriaş excelent, e neîntrecut în privinţa asta, dacă pînă şi nea Rîşnoveanu mi-l dădea exemplu : «Uită-te bine la băiatul ăsta, zicea nea Ovidiu, e harnic cît patru, e cuminte ca o fată şi-i mai deştept decît un inginer, uită-te şi ia învăţătură !»... Şi eu m-am tot uitat, dar de pe la un timp nu m-am mai uitat !... Şi după aia, cînd am dat de greu, în timpul exclurderii şi după excludere, m-am gîndit şi m-am întrebat dacă nu era mai bine să merg şi eu pe drumul lui Banciu !?... Şi mi-am răspuns că nu era mai bine, pentru că ăsta nu-i un drum !...“

„Cum să nu fie !?“

„Este, intr-adevăr, Banciu e un exemplu şi în alte privinţe, nu numai în privinţa meseriei !... Omul ăsta n-a fost văzut beat, niciodată, n-a întîrziat şi nu întîrzie la program, ajută pe oricine, în felul său, discret, de parcă şi-ar cere iertare !... Nu l-am văzut, în afară de asta, să se zbată pentru ceva, să protesteze dacă a fost uitat la vreo primă, nimic, niciodată !...“

„Atunci ce obiecţii ai, fiindcă văd că-l ţii numai în laude ?!“

„N-am obiecţii, eu spun numai că drumul lui nu e *un drum,!...* El nici nu-i muncitor, — asta-i obiecţia mea, v-am mai spus-o ! — e ţăran !... Banciu trăieşte aicea, cu noi, lucrează în fabrică şi stă într-un cartier npu, muncitoresc, dar trăieşte şi gîhdeşte că un ţăran, nu iese cu un milimetru din perimetrul preocupărilor proprii !“

„Şi ce e rău în asta ?... Măcar dacă am fi toţi aşa !“

„Ar fi ceva, dar n-ar fi un cîştig prea mare !“

„De ce nu?!... Şi-apoi, dacă o luăm aşa, vom vedea că şi tu eşti ţăran, aşa cum sînt şi eu !...“

„Dumneavoastră, ce să zic, poate că sînteţi, nu • ştiu, deoarece sînteţi cam tainic la autobiografie, în ce mă priveşte, însă, e clar că mai sînt ţăran !...“

„Atunci ?!“

„Da, dar eu sînt dintre cei care s-au răsculat la 1907, că şi ţărănimea asta a avut mai multe spiţe şi mai multe mlădiţe, a fost ca un copac cu mai multe crengi !“

„A fost şi mai este !“

„Nu mai este, tovărăşu’ Jeler, nu vă supăraţi, dar nu mai este, îmi pare rău şi mie, din ce în ce mai mult şi mai tare, pe măsură ce trece timpul, de schimbat însă nu se mai poate schimba nimic !... Dar nu asta vroiam eu să spun, vro-

iam să spun că eu sînt urmaşul celor de la 1907, sînt nepot de răsculat, sînt viţă de răstignit şi poate că de aceea nu-mi aflu liniştea nici cum !...“

13

Era greu să te înţelegi cu el, dar nu era imposibil. La o adică, Pozdare găsea făgaşul potrivit, cum a făcut de altfel şi în celelalte treburi, mai însemnate. Dacă într-o anumită vreme, de pildă, în vremea de vîrf a învăpăierilor sale, cînd ar fi fost în stare să dea foc lumii, dacă i s-ar fi „trasat sarcină în acest sens“, cînd striga lozinci la toate manifestaţiile şi la mai toate mitingurile, — „Un far omenirea are, / Şi el e Stalin cel mare !“, „Stalin şi poporul rus / Libertate ne-au adus !“, „Stalin şi al său popor / Ne-au creat un viitor !“, şi altele, de acelaşi fel — n-a mai ştiut de satul natal, şi de ai săi, de *baştină* şi de *obirşii,* mai tîrziu puţin, după excluderea din partid, dar nu imediat, şi»a adus aminte şi de lucrurile astea şi poate că asta a fost încă o cauză a regăsirilor lui. A început să meargă din ce în ce mai des pe-acasă, cău- tîndu-şi copilăria, căutîndu-se pe sine, neştiind nici el prea bine de ce se ducea şi ce căuta, dar o făcea cu plăcere, împins de un *dor* nelămurit, — mergea stors de muncă, slăbit şi asprit de încordări, şi venea altfel, mai domolit, pe dinafară, dar şi pe dinăuntru, mai ales.

„Să ştiţi, tovarăşu’ Jeler, mi-a spus el după o asemenea călătorie, că locurile natale au în ele o putere miraculoasă, te vindecă de crispări, te domolesc, te îmbunează, nu ştiu cum să zic !“

„Chiar aşa ?!“

„Chiar, să ştiţi, am constatat pe viu, am şi citit undeva, dar eu nu mă iau după citit, mă iau după ce s-a întîmplat şi se întîmplă cu mine : de fiecare dată vin mai altfel de- acolo : mai întărit, mai oţelit, mai bun şi mai gînditor, mai pus pe muncă şi pe luptă !“

„E normal, acolo te odihneşti, te plimbi, te uiţi...“

„Nu-i adevărat, am lucrat şi lucrez mai mult decît aicea !... Am lucrat acasă, cu tata, i-am pus gospodăria în picioare, am lucrat pe la colectivă şi prin sat... Ultima dată i-am pus în mişcare pe ai mei, pe «tovarăşii consăteni», i-am

îndemnat să-şi facă un cămin cultural... Ei vroiau să-şi facă biserică nouă, vroiau s-o restaureze pe cea veche, aşa ziceau, să obţină mai uşor aprobările necesare... -«Bine, le-am spus eu, faceţi-vă şi biserică, dar faceţi-vă şi cămin cultural, să aveţi unde vă duce dumineca şi de sărbători !... Şi bibliotecă vă trebuie, vă trebuiesc altfel de lucruri de-acum încolo !»... Gîndul meu, drept să vă spun, era născut dintr-o constatare nu prea veselă : am văzut că pleacă mai toţi, care încotro !... Şi-atunci, am zis şi m-am gîndit că ar fi bine şi ar fi necesar să aibă acolo, în sat, tot ce le lipseşte, ca să nu mai plece pe nicăieri !... M-am gîndit degeaba, sau poate că m-am gîndit tîrziu, pentru că ei tot pleacă, tot se duc... Am înţeles că şi pe la dumneavoastră e tot aşa, fenomenul e aproape general, cum se zice !... Şi-atunci, m-am gîndit şi m-am întrebat eu, n-ar fi bine să schimbăm puţin *macazul* în problema asta a ţărănimii, care a fost şi rămîne problema cea mai spinoasă pentru revoluţia noastră, socialistă !?... E o întrebare aici, sînt mai multe, de fapt, dintre care una ar suna cam aşa : pe cine vom mai lămuri *noi* să treacă la comun, cînd nu vor mai fi ţărani în ţară ?... De la cine o să mai luăm cote ?... Şi impozite mari ?... Şi *adasuri ?...* Şi recolta, de pe cîmp, cine o va aduna, dacă oamenii cîmpului pleacă spre alte îndeletniciri ?!... In orice caz, eu unul am încercat să stăvilesc acest proces, cu toate că am contribuit la naşterea lui !... M-am amestecat în treburile din sat, mai mult decît se cuvenea, e adevărat... Am îndemnat oamenii — e o deformare profesională de-acum, n-am astîmpăr, dacă nu intru în *probleme !* — să-l schimbe pe preşedinte, dacă nu-i bun, fiindcă veneau şi mi se plîngeau mereu, c-a făcut şi-a dres... «Dacă nu-i bun, schimbaţi-l !►, le-am spus eu... Atîta le-a trebuit, imediat s-au pus în mişcare... Da, dar instructorul care răspundea de satul nostru nu era de acord cu ei, el era de partea preşedintelui, drept pentru care s-a zbîrlit rău de tot la oameni, trecînd şi la mine după aceea... A venit peste mine, cu o falcă în cer şi cu una în pămînt, să mă mănînce şi mai multe nu... «Cine ţi-a dat voie, măi tovarăşe, să te amesteci în treburile mele ?», m-a întrebat el. «Dar ce, ceea ce faci dumneata aicea te priveşte numai pe dimineaţa, e satul dumitale, eşti proprietar?!» «Nu sînt, deocamdată însă eu răspund de tot ce se petrece aici şi dacă dumneata nu te linişteşti, te dau pe mîna miliţiei !» Ne-am ciondănit rău de tot, ce mai, Şi dacă eu m-am liniştit la un moment dat, cît sînt eu de furtunatec, e pentru că mi s-a părut, vă rog să

mă credeţi, "că mă cert cu mine însumi, cum eram eu pînă mai ieri-alaltăieri, minus mînjeala, bineînţeles, fiindcă ■ ăsta, adversarul meu, se sprijinea puternic pe *magazia* colectivei !... în rest, aceeaşi asprime, aceeaşi neîndurare, aceeaşi bătaie cu pumnul în masă, aceeaşi necruţare, aceeaşi grabă !... Nici dacă ar fi vrut cineva, dacă ar fi pregătit lucrurile dinadins, n-ar fi putut să-mi deie o lecţie aşa de neiertătoare, cum mi-a dat-o confruntarea mea cu Dionisie Cazacu, fiindcă aşa îl cheamă pe nenorocit !..."

Mergînd mereu înapoi, la Moldova, — „spre baştină, tovarăşu' Jeler, către rădăcini !..." — Pozdare şi-a adus toţi fraţii aicea, pe cei buni şi pe cei vitregi (taică-său se recăsătorise), plus cîţiva nepoţi. I-a băgat pe toţi pe la meserii, — „asta-i baza, carte, dacă vor, pot învăţa şi după aceea !..." — dar ăştia n-au prea stat pe-aicea, s-au cam dus către Moldova, pe măsură ce şi-au făcut cîte-un rost al lor, — „parcă ar fi fost vrăjiţi, parcă ar fi fost fermecaţi de ţinutul acela străvechi, pe care abia acum am început eu să-l îndrăgesc, după ce m-am mai limpezit, cum ziceţi dumneavoastră, după ce m-am maturizat şi m-am copt şi eu, diacă n-oi fi ars definitiv !?..."

„Dar cum de nu te duci şi tu într-acolo.? l-am întrebat eu. Cum de nu ne părăseşti, dacă înclini aşa de tare în partea asta.?!"

„Mi-am pus şi eu o asemenea întrebare, mi-a spus el, uşor melancolizat, cum nu era de obicei — dar nu se poate pleca, cel puţin deocamdată !..."

„De ce ?"

„Aşa, pentru că. am treburi multe aicea !... Dacă aş pleca acum, ar fi ca şi cum aş pleca bătut, învins !... Şi eu n-am voie să plec aşa dintr-un loc !..."

„Dar cum ai voie să pleci ?!"

„Cu fruntea sus, în orice caz !... Şi numai după ce mă voi lămuri complet cu anumiţi oameni !"

„Cu care oameni ?"

„Cu mai mulţi, dar mai ales cu Berbencenii !"

„Sînt rubedeniile tale, nu ştiu ce ai cu ei !?"

„Sînt rubedeniile Nuţei, de fapt, dar nici ea nu se simte legată de ei, e îndurerată rău de tot din partea asta, după cîte îmi dau eu seama !..."

„Dar ce, şi între voi sînt lucruri care trebuie deduse ?! " „Bineînţeles, ca şi între alţii, pentru că nu ştii niciodată totul, despre celălalt !... Nu degeaba a zis românul că tre

buie să mănînci o vadră de sare cu un om, ca să-l cunoşti bine !... Asta-i, vedeţi dumneavoastră, că poporul — poporul român, îndeosebi ! — cînd zice o vorbă, e vorbă !... în afară de asta, vorba noastră, românească — vorba moldovenească, mai ales, dar şi cea de-aicea ! — e aşa de nu ştiu cum, e aşa de bogată, e atît de plină de înţelesuri, e atît de nuanţată, e atît de vie şi de luminoasă, încît nu se poate să n-o iubeşti, după ce o descifrezi cu adevărat !...“

„Te pomeneşti că devii patriot, după ce atîta vreme n-ai vrut să ştii de loc de treburile astea !?“

„Cine, eu ?“

„Da, tu !“

„Numai eu, adică !?... Fenomenul a fost mai general, după cîte am început eu să înţeleg !... în orice caz, eu unul, dacă voi deveni patriot — şi voi deveni, e clar, ăsta mi-i destinul, să devin şi patriot ! — nu-mi voi întemeia dragostea pe ură, mi-o voi întemeia, dincontră, pe iubire şi pe respect, pe dreptate şi pe adevăr, pe cinste şi pe omenie !“

„Frumos spus, numai că iubirea are aproape întotdeauna alături de ea, ca pe o umbră, şi ura, aşa cum are dealul o vale alături de umărul lui, cum stă lîngă orice gînd frumos şi înalt o îndoială, sau o nelinişte !“

„Adevărat, aşa e, şi eu m-am gîndit la aspectul ăsta, şi-am zis în cele din urmă că se poate şi trebuie să se găsească un echilibru, pentru că ura, la urma-urmei, nu se poate ridica decît împotriva celor care vin sau vor să vină peste noi, să ne îngroape în subjugări, nu să ne elibereze !...“

„Interesant, foarte interesant, mai ales că ieri alaltăieri susţineai că graniţele dintre state nu mai au nici o importanţă, sînt o simplă şi cam odioasă moştenire burgheză şi feudală !“

„Da, am zis şi vorbele astea, nu ieri-alaltăieri, mai demult !“

„Şi-ai crezut în ele?!“

„Am crezut, dar acum nu mai cred !... Acum cred şi zic că graniţele astea, aşa cum sînt ele, vor dispărea complet cîndva, dar acum, dacă sînt şi dacă au importanţă pentru alţii, atunci trebuie să aibă şi pentru noi, dacă vrem să nu ne prefacem în fum !...“

A tăcut un timp, apoi mi-a spus, căutîndu-şi cu grijă vorbele, cu o grijă care nu-l caracteriza, că „nu poţi fi legat cu adevărat de lume, dacă nu eşti legat, trup şi suflet de un loc, anume, nu poţi iubi omul şi omenirea, dacă nu iubeşti

pe cineva, anume, dacă nu suferi şi nu te zbaţi pentru ai tăi, mai adînc şi mai tare decît ai face-o pentru tine însuţi !...“

„Dar despre întîmplările şi dificultăţile prin care ai trecut ce crezi şi ce mai gîndeşti ?“ l-am întrebat eu, dinadins, ca să-l stîmesc puţin, fiindcă era superb, cînd se tulbura, cînd se răzvrătea.

„Nu credeţi, mi-a răspuns el destul de tăios, că ar trebui să se mai gîndească şi alţii la lucrurile astea?!... Aţi văzut şi-aţi auzit că eu am recunoscut ce era de recunoscut, greu şi cu opinteli, dar am făcut-o, în afara oricăror obligaţii, am făcut-o pentru mine şi pentru sufletul meu, dar alţii n-ar trebui s-o facă, pentru sufletul şi pentru funcţiile lor, pentru funcţiile care le aduc cîte-un venit oarecare, fără a mai vorbi de alte lucruri ?!...“

„Ar trebui, ai dreptate, i-am spus eu, şi poate că o fac, de silă, dacă nu de voie bună !...“

„N-am văzut şi n-am auzit de aşa ceva !“

„Cum nu?!... Uite, Alfred Grofşoreanu, omul de la care ţi s-a tras excluderea, nu mai e prim, a fost îndrumat spre alte munci !...“

„Da !... Şi ce-i cu asta, el a fost schimbat dar drumul pe care l-a făcut pînă acasă a rămas făcut, eu am rămas exclus şi poate că şi alte lucruri, pe care le-a încurcat şi le-a batjocorit el, tot aşa au rămas, batjocorite şi încîlcite !?...“

„Se lămuresc ele toate, cu încetul !“

„Nu vă supăraţi, dar eu nu cred că-i aşa, nu-i posibil, adică, să fie aşa, chiar dacă ar vrea cineva cu adevărat !...“

„De ce ?“

„Pentru că se ivesc alte probleme şi alte sarcini, — în cazul cel mai fericit, cînd nu se crează noi încurcături — pentru că *noi* sîntem grozavi, cînd e vorba de teorie, dar atunci cînd e vorba de practică, de cerinţele adevărate ale vieţii, parcă o mai încurcăm, nu ştiu cum să zic eu, fiindcă m-am inclus şi pe mine în aprecierea asta !... Ne lipseşte cîte ceva, — ne lipsesc multe, ce mai, şi dacă n-o să recunoaştem lucrul ăsta, o să batem pasul pe loc, ani de zile !...“

„Crezi că-i suficientă o simplă recunoaştere, pentru ca lucrurile să meargă cu adevărat mai bine ?! “

„Nu-i suficientă, dar poate face mult bine, în măsura în care e cinstită şi realistă, în măsura în care nu-i minată de morbul pe care îl combate : de interes sau de îngustimi, sau şi de unele şi de altele !... De altfel, dacă îmi îngăduiţi, în afara concluziilor personale, să zicem aşa, eu am tras

concluzii, privind mersul general al treburilor, la noi în uzină, în oraş şi în ţară, în partid şi în sindicate, peste tot!...“

„Da, şi care sînt concluziile astea ?“

„Vi le spun eu altădată, lăsaţi!...“

„Nu se poate, intervin alte probleme şi alte sarcini, iar astea o să rămînă în urmă, uitate şi nerezolvate !...“

A rîs, s-a înveselit cu adevărat.

„Aşa e, a recunoscut el, numai că dumneavoastră nu sînteţi corect, ca luptător, trageţi în mine cu propriile mele arme !...“

Mi-a spus, pe urmă, că pregătirea celor ce aveau anumite munci de răspundere — activişti de partid, directori sau ingineri-şefi, cadre de conducere din instituţiile de stat, economice şi industriale — era, de multe ori, inferioară sarcinilor pe care aceştia le aveau, era aşa de la începuturi, datorită unor deficienţe de recrutare, în virtutea cărora cei care sînt mai înfipţi şi mai descurcăreţi, sînt luaţi mai repede în seamă, cu toate că nu sînt cei mai buni, întotdeauna. Pregătirea aceasta, socotea el, era aşa de la începuturi sau devenea aşa pe urmă, datorită aglomerărilor de sarcini şi de şedinţe, de analize şi de cercetări, necesare, unele, inutile altele, cele mai multe, care îi fărîmiţau şi-i furau timpul omului, chiar şi al celui ce ar fi vrut să se informeze, să nu rămînă în urma altora, care, nefiind prinşi cu atîtea treburi, munceau mai bine şi acumulau mai mult, evoluînd şi dez- voltîndu-se firesc, pe o linie ascendentă.

„Din cauza asta, a precizat Pozdare, care era în vervă atunci, se stîrnise greu, pe urmă însă se lăsase luat de gîndurile şi de părerile acelea ale lui — se crează uneori impresia că nu cei care sînt în frunte sînt cei mai bine pregătiţi, impresie întemeiată în unele cazuri !... Singura delimitare care se poate face aici se referă la vinovăţie, fiindcă nu întotdeauna sînt de vină cei în cauză !... De vină, cel mai adesea, este propria noastră organizare, care nu are suficient în vedere *factorul om,* nevoia lui de pregătire şi de instruire !... Aceasta ar fi o concluzie, iar cealaltă, care priveşte tot omul, se referă la ceea ce se întîmplă cu cei care sînt daţi afară din anumite munci, pe drept sau pe nedrept — sau sînt scoşi din partid, sau păţesc altceva, cine ştie ce, — şi care rămîn pe urmă într-un fel de suspensie, sînt uitaţi complet cel mai adesea, parcă nici n-ar fi fost !...

de recuperări, şi nici nu avem prea multe cadre, dimpotrivă, sîntem în lipsă mare mereu, de mină de lucru şi de impuls creator !... Şi-atunci, vă întreb eu, dacă e aşa, — şi e aşa, nu încape nici o îndoială în privinţa asta ! — de ce întoarcem spatele unor oameni, care ar putea să fie mai buni decît noi, sau poate că sînt aşa, mai buni şi mai capabili ?

Mi l-a evocat din nou pe taică-său, spunîndu-mi că bătrînul îl îndemnase spre cercetările astea, — „bătrînul şi alţii, ce-i drept e drept!...“ — el îl întrebase într-o zi cînd mai dormeau şi cînd se odihneau cei ce lucrau „pentru partid şi pentru regimul ăsta de azi, nu de alta, dar eu îi văd mereu pe drumuri şi pe la adunări, pe la tot felul de şedinţe, de te-apucă mila dar te cuprinde şi groaza, că omul, cit ar fi el de hotărît şi de dîrz, trebuie să se mai şi gîndească la ceea ce face, că nu-i maşină, e om, şi dacă nu se gîndeşte, dacă merge înainte, de dragul mersului, înseamnă că nu ştie de unde vine şi încotro se duce ! ?...“

14

în urma unui drum pe care îl făcuse în Moldova, într-o iarnă, Vasile Pozdare mi-a povestit cum a stat de vorbă, la restaurantul Gării de Nord, cu un pămîntean de al său, — „cu un om fantastic !“ — pe care îl chema Vasile cel Mare... Era nemaipomenit, mi-a spus el, dupăolaltă, parcă l-ar fi grăbit cineva, din urmă, era extraordinar, vă rog să mă credeţi !... Nu numai că era bine alcătuit, — era înalt şi osos, cu faţa cam prelungă, cu ochii cenuşii şi migdalaţi, prelungiţi şi ei cumva, într-un mod care contrasta cu întreaga lui înfăţişare, cu obrajii subţi şi cu nişte mustăţi sure şi groase, cu umerii înalţi şi lăţi, şi cam ieşiţi, cam ridicaţi, fiindcă era slab, cu mers legănat şi cu vorba rară şi blîndă, moldovenească în sensul cel mai pur al cuvîntului — nu numai că era ager şi bun de poveşti, dar avea *idei,* avea păreri foarte limpezi şi foarte bine precizate, despre cele mai încîlcite probleme, despre cele mai complicate şi mai importante lucruri... Făcea politică şi discuta politică, tovărăşu Jeler, fără nici o silinţă însă, fără a părăsi felul său de a vorbi, moldovenesc, cum ziceam, muntenesc, mai degrabă, fiindcă era de către munte

era din zona aceea de interferenţă, dintre Transilvania şi Moldova, unde sună mai altfel toate, mai dulce şi mai adine.

„îngăduiţi să stau şi eu alături ?“ m-a întrebat el înainte de a se aşeza la masa la care s'tăteam, în aşteptarea trenului care trebuia să mă aducă încoace, acasă.

„Cu plăcere, i-am răspuns eu, arătînd celelalte scaune, şezi unde vrei !...“

„Mulţumesc, a continuat el, aşezîndu-se în dreapta mea, dar iată că oi şedea aicea, că am vederea mai bună, către toată sala !...“

Masa se afla la un colţ al restaurantului; — „...de aceea te-am deranjat", mi-a spus el mai tîrziu — iar locul unde stătea el dădea, într-adevăr, către toată sala, care era plină ca un stup atunci,, era înţesată de fum şi de un abur uşor, ieşit din căciulile şi din hainele oamenilor, — şi din dezgheţurile care se băltuiau pe la picioarele lor, pe sub mese şi pe alăturea de mese.

„...Asta e, a spus bătrînul după ce şi-a pus scurta pe scaunul de alături, peste o taşcă mare de piele de viţel, scorojită şi cam umedă atunci — toate se văd altfel, cînd şezi, cînd stai jos !... Ai băgat de seamă lucrul ăsta ? !“

„Nu, am zis eu, ca să leg vorbă cu el, fiindcă îmi plăcea cum se mişca şi cum vorbea, îmi plăcuse de la început, cum se întîmplă uneori, cînd îţi dai seama dintr-o privire, cu bucurie, desigur, că ai în faţa ta sau alături de tine un om extraordinar, fără a putea să explici această revelaţie — nici nu m-am gîndit la una ca aceasta !...“

„Rău, foarte rău, a zis el, smulgîndu-şi căciula din cap, o căciulă brumărie de toată frumuseţea, dezvelindu-şi astfel şi creştetul, care era atins de cărunteţe, era mai alb decît mustăţile — asta e cea mai mare pacoste pentru oameni, să treacă prin lume fără să şe gîndească la ea, • la lume şi la ceilalţi oameni !...“

„Şi dacă se gîndesc, am întrebat eu, tot aşa, ca să-l stîrnesc la poveşti, cu ce se aleg ?...“

N-a mai zis nimic, nu mi-a răspuns, i-a făcut semn chelnerului, să se apropie, şi i-a spus să-i dea şi lui ceva, — „...ce vei dori dumneatale, un coniac şi ceva de-ale gurii !...“ — şi-abia după aceea s-a înturnat către mine, privindu-mă cu ochii lui blînzi, care erau oţeloşi în clipele acelea, se oţeleau chiar atunci, în timp ce se uita el la mine.

„...Te pomeneşti că vei fi şi dumneata unul dintre *aceia ?* m-a întrebat el, a afirmat mai mult. Te pomeneşti că eşti *întrebător* de meserie ! ?...“

„Şi dacă aş fi, bade...“, am dat eu să zic.

„Vasile mă cheamă, a continuat bătrînul, dar oamenii, în sat, îmi zic Vasile cel Mare, pentru că-s voinic,. după cum se vede !... Ba un profesor de română tot zice că-i nemaipomenită numirea asta şi că eu am ieşit din Sadoveanu, din cărţile lui Sadoveanu, vrea el să spună, numai că oamenii ăştia mai şcoliţi se exprimă mai greu... Nici nu are dreptate, nu-i vorbă, eu pe conu Mihai l-am cetit, ba l-am şi văzut în două rîn- duri, dar de ieşit n-aveam cum să ies din cărţile domniei-sale, eu am ieşit, te rog să mă ierţi, din mama mea bună, care era o femeie grozavă !...“

„Te cred, dar cum rămîne cu *întrebătorii,* dacă sînt şi eu unul dintre ei ? ! “

„Cine, dumneata ? ! “ a făcut el, mai mult a uimire decît a dispreţ.

„Da, eu !“

„Eşti degeaba, dacă eşti, pentru că mie unuia nu mi-i teamă de *ei,* mie nu mi-i teamă de nimeni, nu pentru că aş fi aşa de curajos, — sînt şi curajos, n-ai grijă ! — ci pentru că trăiesc drept şi cinstit, şi-atuncea de ce mi-ar fi mie frică de nu ştiu cine ? !...“

A venit chelnerul, care i-a pus dinainte un coniac, un pahar de apă şi o farfurie cu patru chiftele, — „Altceva n-avem, să ştii...“ — i-a împins coşuleţul cu pîine mai aproape, între- bîndu-mă şi pe mine dacă mai doresc ceva, vorbind altfel, desigur, lucru pe care bătrînul l-a remarcat imediat.

„Adevărul e, a zis el, fără nici o legătură, în aparenţă, cu ceea ce be întîmplase acolo, şi nici cu ceea ce spusese mai înainte — că am înaintat mult şi am izbîndit în multe, dar mai avem şi lipsuri, cum se spune, avem destule !... Şi cînd zic vorba asta, eu nici nu mă gîndesc la ceea ce a rămas neîmplinit într-o parte sau în alta, mă gîndesc la cuviinţă, la felul cum se poartă oamenii unii faţă de alţii !... îmi dau seama şi pricep, care-i izvorul, văd şi eu că-i răscolire mare între oameni, — copiii pleacă de timpuriu de sub aripa părinţilor, soţii sînt despărţiţi de muncă şi-abia dacă se văd de două ori pe lună — dar de împăcat nu mă împac de loc cu toată treaba asta !... Ai văzut şi dumneatale chelnerul care ne-a servit, pe mine m-a luat mai de sus, iar cu dumneatale a vorbit altcum, de, eşti orăşean, eşti altfel de pasăre !... Eu

nu sînt nimica, pentru el, cu toate că şi el, dacă ne vom uita mai bine, tot de-acolo vine, dar a uitat, nefericitul!... Asta-i, că unii oameni uită de unde vin, iar alţii nu uită nimic pentru că nu au ce uita !... Asta ar fi una la mînă, a doua ar fi cu *întrebătorii* de care vorbirăm noi mai înainte !...“

„Toată lumea îi are, am zis eu în treacăt, ca într-o aşteptare, şi dacă lumea îi are, trebuie să-i avem şi noi !...“

„Adevărat, dar eu nu mă gîndeam la avut, mă gîndeam la număr, că-s prea mulţi şi că s-ar putea să fie mai puţini, nu numai *întrebători,* dar şi băgători de seamă s-ar putea să fie mai puţini, şi cuvîntători, şi lăudători, în folosul muncii !... Asta era *ideea* mea !...“

L-am întrebat, adoptînd şi eu stilul lui de a discuta, sărind peste unele lucruri ori înturnîndu-mă la altele, din urmă, cînd l-a citit pe Sadoveanu.

„...Fiindcă aşa am înţeles, am adăugat eu, că l-ai citit, i-ai citit cărţile, aşa ai zis...“

„Da, aşa am zis şi chiar aşa e, a spus el, ridicînd paharul şi închinînd cu mine (Sănătate şi bucurie !), i-am cercetat cărţile, nu pe toate, că dumnealui a scris multe cărţi, o parte din ele : *Hanul Ancuţeî, Cocostîrcul albastru, Bordeienii* şi încă vreo cîteva... Dacă vrei ţi le povestesc, dacă nu mă crezi...“

„Ba te cred, cum să nu te cred, te rog să nu te superi !...“

„Nici vorbă, cum o să mă supăr eu pentru atîta lucru !... Doar am mai avut prilejul să discut treaba asta cu un domn, scriitor sau ziarist, care m-a sucit pe toate părţile, să vadă ce-i şi cum... Nu credea, adică, c-aşa sînt unii, sînt cu poporul, declară peste tot că poporul e înţelept şi mai nu ştiu cum, după aceea, cînd se întîlnesc cu poporul, se uită în jur, dacă n-au greşit cumva adresa...“

‚<Ad^vărat, dar Sadoveanu cum era, ca om ?“

„Cum ^ă fie, ca toţi oamenii !... Nu era, vreau să zic, blajin şi blîrid, cum am auzit că l-au descris unii. Era vijelios şi năprasnic, la o adică !... L-am văzut mîniindu-se tare de tot odată, cînd făcuseră unii stricăciuni şi dezmăţ în vînat !... Era cum sîntem noi, moldovenii, cum sîntem noi, românii !...“ „Şi cum sînt moldovenii, noi, românii, cum sîntem ? ! “

„Răbdurii, răbdători!... Asta-i partea tare a firii noastre, dar poate că şi cea mai slabă, că răbdăm orice, răbdăm mult, răbdăm îndelung, şi după aceea, cînd ne dăm drumul, ne dăm drumul dintr-o dată şi poate că nu şi în momentele

A tăcut şi s-a uitat vultureşte peste întreaga sală, cu privirea lui de muntean, de om deprins să stăpînească totul, dintr-o singură ochire.

„...Altfel, a zis el după aceea, uitîndu-se drept în ochii mei, de parcă ar fi vrut să mă ghicească şi să mă citească pînă în străfunduri, ce fel de naţie de om eram şi eu, ce învîrteam şi ce făceam pe lume, — să ştii că eu am încredere multă în poporul nostru românesc, mi-i drag tare de el, aşa cum mi-i drag şi de viaţă !... Şi ţara mi-i dragă, să ştii dumneata, am şi" sîngerat' pentru ea, la Mărăşeşti, în cel dintîi război !... Aveam un sergent de pe Teleorman, care nu ne-a zis decît atîta : «Măi băieţi, mă, pă viaţă şi pă moarte, mă !... „ Atîta discurs ne-a ţinut şi noi chiar aşa am luptat : «pă viaţă şi pă moarte !->... Unii au pierit, eu am fost mai norocos, am fost rănit dar m-am refăcut după aceea şi-am mers cu trupele româneşti pînă la Budapesta !... Şi-apoi, după ce s-a împlinit Unirea, m-am simţit mai altfel, mai slobod şi mai voinic, te rog să mă crezi !... N-am agonisit nimic, am rămas tot pădurar, că asta mi meseria, dar mă simţeam mai altcum, să ştii !... Ziceam, chiar aşa ziceam, că-i bine să ai ţara ta şi să stai în ea cum stă pasărea în cuib !...“

L-am întrebat cu ce treburi a fost prin Capitală, pe o asemen’ea vreme.

„Vremea, mi-a spus el, închinîhd creştineşte cu mine şi bînd cu luare-aminte, nu era aşa cînd am plecat eu la drum, zăpadă era, dar nu vîntuia aşa de năprasnic...“

„Şi treburile, care au fost ? !“

„Care să fie, ia nişte necazuri de om bătrîn, că-s bătrîn, mă ţin eu bine, da-s bătrîn...“

„Şaizeci şi ceva de ani, am spus eu, să-l îmbunez, mai mult nu cred ! ?...“

„Crezi dumneata ce vrei, dar eu am şeptezeci şi_ şepte de ani !... Asta-i, cu etatea, cu necazurile, cum am vrut să zic, e aşa că eu am lucrat o vreme pe un *domeniu regal* şi-acum nu vrea nimenea să-mi recunoască vremea asta !...“

I-a făcut semn chelnerului, să-i mai aducă un pahar de coniac, — „Ba nu, două !“, a adăugat el — tăcînd din nou, înroşindu-se cu încetul, cum se înroşeşte curcanul, cînd se supără, c-aşa i'se împurpura obrazul, şi grumazul, şi mîinile, cum se împurpurează pielea curcanului.

„Şi-ai izbîndit ceva ?“ l-am întrebat eu, pe ocolite, cumva, gîndindu-mă că "îl necăjise rău de tot treaba asta, dacă bătuse atîta drum, pe o asemenea vreme

„Ba ! mi-a spus el scurt. N-am izbîndit nimica !“

„Dar de ce ?“

„De ce ! ?... Pentru că eu am venit aicea să stau de vorbă cu *tovarăşul suprem !...“*

„Care *tovarăş suprem ?“*

„Ştii dumneata care, nu mă mai ameţi pe mine cu întrebările.“

„Bine, ştiu, dar ai stat de vorbă cu dumnealui ?“

„Tocmai, că n-am stat, mi s-a spus să merg la nu ştiu ce birou, că doninia-sa e foarte aglomerat, ori să las în scris, dacă nu !... Şi eu, iată, nu m-am dus la nici un birou şi nici în scris n-am dat... La birou nu m-am dus că n-am venit pentru asta pînă aicea, în scris n-am dat că n-avea rost !...“

„Şi de ce nu ţi se recunoaşte *vremea aceea ?“*

„Ei, de ce, pentru că era *domeniu regal,* de aceea nu mi se recunoaşte, de parcă eu aş fi fost în slujba regelui, nu în slujba pădurii !... Asta vroiam eu să-i spun *tovarăşului suprem,* că eu n-am avut nimic de-a face cu maiestatea-sa regele, eu am avut de-a face cu maiestatea-sa codrul, şi cu măria-sa cerbul, şi cu doamnele ciute, şi cu voievodul urs !... Astea au fost ale mele, de mic copil !...“

„Bine, dar de ce numai lui, de ce nu şi altcuiva ?“

„Aşa, să ştiu că am vorbit cu rost şi cu folos ! “

„Se află, se transmite, sînt oameni care au grijă de lucrurile astea !“

„Or fi, că prea spui cu foc, dar eu zic că sînt prea multe strungi şi că vorbele şi plîngerile oamenilor se pierd pe la strungile astea !...“

M-a întrebat apoi, cu un fel de grabă, dacă ştiam ce-i aceea o *strungă.*

„Ştiu, i-am spus eu, e locul acela strimt, în care sînt băgate oile, cînd sînt mulse !...“

„Bun, a zis el, înveselindu-se, ştii, înseamnă că nu eşti de la Pariz, eşti de-aicea, de pe la noi !... Noroc şi sănătate !...“

„Noroc !... Şi cit zici că pierzi la pensie, din pricina *vremii aceleia ?“*

„Nu pierd mult şi-apoi, aicea, nu-i vorba numai de bani, e vorba de dreptate, e vorba să mi se deie ce mi se cuvine, pentru că eu mi-am făcut datoria faţă de ţară, am luptat şi-am muncit pentru ea şi-acum şi ea s-ar cuveni să vadă de mine 1... Nu pretind să mă ţină pe pălmi, dar nici aşa, să se

„Dar n-ai copii ?“

„Am, cum să n-am, am patru copii, unul e la Oradea, altul e la Timişoara, altul la Galaţi şi-al patrulea e tocmai la Constanţa, dar nu-mi place să trăiesc din ce-mi dau ei !...“

„Oricum, e datoria lor !“

„O fi, că am văzut şi oameni de ăştia, părinţi, vreau să zic, care se fac de minune peste toată ţara, se plîng pe la televiziune şi pe la ziare, îşi pîrăsc copiii că nu au grijă de ei !...“

„Au dreptate, într-un fel !“

„Nu au dreptate în nici un fel !... Şi eu unul nu aş face aşa ceva, chiar dacă ar trebui să mănînc hribi şi rădăcini, nici mort nu aş face-o, să-mi pîrăsc eu propriul meu copil !...“

„De ce să n-o faci, dacă el uită de datoriile pe care le are ! ?“

„Dacă uită, să-l uite şi pe el Dumnezeu, facă ce-o ştii, dar eu nu mă judec cu el în faţa lumii !... Cum să vin eu să spun : -«Uitaţi, oameni buni, ce copil prăpădit şi ticălos am plămădit eu !►►... Păi asta ar fi tot una cu a zice că nici eu nu sînt prea breaz, pentru că un copil e oglinda părinţilor, e ochiul în care se vede o familie întreagă, cu toate ale ei !... Nu degeaba se zice că aşchia nu sare prea departe de trunchi !...“

S-a întors cu vorba înapoi, în acelaşi fel şi după aceeaşi logică proprie, spunîndu-mi ceva de ţară, că „e bună şi-i frumoasă, e harnică şi inimoasă..

„...Da-i prost aşezată aicea, între vînturi, a adăugat el, mai domol, cumva, mai altcum — de la asta ni se trag foarte multe necazuri !...“

„Necazurile ne-au călit, am zis eu, tot aşa, din marginea lucrurilor, să nu-i stric gîndurile — ne-au legat şi mai tare de îndreptăţirile noastre, ne-au scos firea în lumină !...“

„Adevărat, aşa e, că bine grăieşti dumneatale, dar ia spune-mi mie, că te văd umblat şi purtat, şi poate că vei fi avînd şi ceva funcţii politice...“

„N-am, sînt muncitor, devin azi-mîine inginer !“

„Să fii sănătos, dar spune-mi, nu uita, spune-mi drept şi cinstit, acum zece ori cincisprezece ani vorbeai dumneatale aşa cum vorbeşti acum, despre ţară şi despre firea poporului românesc ?“

„Nu, drept să spun, nu vorbeam..."

„Am priceput, n-are rost să vii cu lămuriri !... Asta-i buba, vezi dumneatale, că v-ati trezit cam tîrziu ! “

„Cine, anume ? !“

„Dumneavoastră, voi cei care conduceţi ţara acum !“

„Niciodată nu-i tîrziu, cînd e vorba de lucruri bune !“ „Poate că-i aşa, acum ai fost mai cuminte dumneata decît mine, ai vorbit mai cu miez !...“

Mi-a povestit pe urmă, dintre întîmplările pădurii, — „...că ştiu multe, zeci şi sute, pentru că pădurea-i ca o lume !...“ — cum a găsit el într-o primăvară, în preajma unui jgheab uscat, — „un scoc pentru scoborît buştenii din parchete !...“ — un pui de cuc care se lăfăfe în cuibul unei păsăruici, care nu mai biruia, — „săraca !...“ — să-l hrănească pe necrescut.

„...Puii păsăruicii, mi-a spus el, închiondorîndu-se puţin, nu mai erau pe nicăieri, iar ea, sărăcuţa, căra demîncare de nu mai biruia, pleca şi venea, se ducea şi se înturna !... în vreme ce *ăla,* necrescutul, se zbătea în cuib şi căsca un cioc cît o şură, de era gata-gata s-o înghită cu totul... Am înţeles care-i treaba şi i-am luat puiul, l-am dus la cabană şi l-am hrănit eu o vreme... A trăit, s-a deprins şi cu asta, dar nu i-a fost a bine, pentru că l-au omorît şobolanii într-o noapte !... Noroc şi sănătate !...“

„Noroc ! i-am spus eu. Şi dacă vin unii sau alţii să ne ieie cuibul, ce ne facem ? !“

„Cine să vină, a întrebat el rîzînd, turcii ?“

„Da, turcii ! “

„Vin degeaba, dacă vin, că aicea, cine vine vine degeaba, ori pleacă înapoi aşa cum a venit, ori, dacă nu, se face o *apă şi un pămînt 1...* Ei, ia să vedem dacă ştii dumneatale cine a spus vorbele astea ! ?...“

„Nu ştiu, drept să spun !...“

„Păi vezi !... Lasă că-ţi spun eu...“

N-a mai apucat să-mi spună, s-a precipitat brusc, fie că s-a uitat la ceas, fie că şi-a auzit anunţat trenul care urma să-l ducă înapoi, la Moldova, fie că i s-a părut că mersese prea departe cu discuţia, — fapt e că s-a sculat în picioare, şi-a pus căciula în cap, şi a luat taşca aceea a lui, care mirosea a cetină, a scoarţă de copac, a pădure, i-a plătit chelnerului, — „Cum o să plec eu fără să plătesc, vezi-ţi de treabă !“ — şi-a luat la revedere de la mine, — „Să' fii sănătos şi să mă ierţi de vorbă rea, dacă am zis-o !...“ — plecînd pe urmă, strecurîndu-se cu greu printre mese, ferindu-se de scaune şi lovindu-se totuşi de ele, pierzîndu-se apoi în mulţimea care forfotea la ieşirea din restaurant. O clipă doar l-am mai

văzut în deschiderea uşii, părîndu-mi-se deodată că e un munte cu creştetul albăstrit de ninsori, cu umerii încărcaţi de brazi, trăind impresia acută a puterii şi veşnicirii unor lucruri, fără a putea explica izvorul acestei impresii de neşters, vă rog să mă credeţi !...“

15

Revelaţia aceasta a lui, tîrzie, ce-i drept, fiindcă asta s-a întîmplat după ce şi-a descoperit el ţara — a redescoperit-o, ca şi mine, ca şi alţii, atîţia, pentru că ţara era în el — m-a ajutat să-l cunosc mai bine, aşa cum m-au ajutat şi alte revelaţii. N-au fost toate atît de limpezitoare şi de semnificative. Perioada de după excludere, mai ales, a fost plină de căderi şi de surpări, constituindu-se, în sine, ca o zbatere cumplită, în cadrul căreia cinstea şi puritatea, frumuseţea şi aspiraţia spre frumuseţe, setea de dreptate şi de adevăr, se amestecau cu ura cea mai acerbă, se împleteau cu un primitivism feroce, care nici nu mai ţinea de el, venea de dincolo de felul său de a fi, de departe şi din urmă, ca un val ciudat şi puternic, de noroi.

„...Te comporţi de multe ori, i-am spus eu o dată, nemaiputînd răbda şi îngădui, plictisindu-mă de el şi de mine însumi, de toţi şi de toate, — de parcă ai ieşit din cine ştie ce grotă !“

„Toţi am ieşit din grotă, tovarăşu’ Jeler ! mi-a răspuns el.. Toţi, de ce să n-o recunoaştem ? ! “

„N-o fi chiar aşa, că dacă ar fi aşa am umbla în patru labe, ca fiarele “

„Şi ce, vreţi să ziceţi că nu umblăm aşa ? ! “

„Da, asta vream să zic !“

„Da, poate că-i aşa, nu umblăm toţi în patru labe, dar unii umblă !“

„Care-s ăia, tovarăşu’ Pozdare ?“

„Sînt destui !... Cei care sînt slugarnici, mai întîi, cei care vor să răzbească spre *piscuri* — Berbencenii, de pildă ! — cei care vor să parvină, cu orice preţ, ■ cei care calcă pe cadavre, numai să se suie şi ei în sus, să urce !...“

„Asta-i altceva, asta ţine de conştiinţă, de lipsa conştiinţei, de fapt, ţine de înapoiere !...“

„Dar ce credeţi, că eu, cînd am vorbit de grotă, m-am gîndit la o peşteră oarecare?!... M-am gîndit la înapoierea din care am ieşit, din care încercăm să ieşim, cu zbateri mari şi multe !“

„Nici asta nu-i valabil, fiindcă în ţara aceasta a noastră a existat şi înainte vreme viaţă socială, a existat 0 mişcare muncitorească cu renume în Europa, a existat o cultură, au existat nişte tradiţii, iar noi, astăzi !...“

„Noi, astăzi, am vrea să schimbăm totul, dar nu prea ştim de unde să începem ! “

„Nu-i adevărat, am început, sîntem în flux, sîntem în marş !“

„Dumneavoastră da, eu însă nu !...“

„Eşti şi tu, vezi-ţi de treabă !...“

„Am fost, tovarăşu’ Jeler !...“

Era afectat adînc de ceea ce i se întîmplase, — „pînă la os, pînă la măduvă !...“ — era ros de regrete şi de nemulţumiri, care erau, în parte, întemeiate, fiind, în acelaşi timp, şi ne justificate, fiindcă şi el îi ajutase, cu felul său de a fi, cu cinstea lui şi cu nesăbuinţa lui, pe cei care îl ostracizaseră şi îl ostracizau. Dacă n-ar fi făcut-o, n-ar fi fost el însuşi, ar fi fost un ins oarecare, şters, banal.

„Nu există destin şi predestinare, cum spuneţi şi dumneavoastră, cum spun şi alţii, zicea el uneori, întrebător, mai degrabă, decît îndîrjit şi răzvrătit — dar de avut are fiecare om drumul lui în viaţă şi în lume, un fir anume, care îl ajută să fie ceea ce este, — sau să se risipească, să se facă praf şi pulbere, depinde cum i-i *datul* fiecăruia !...“

„Şi tu n-ai vrea, i-am zis eu odată, să faci schimb în privinţa asta ?“

„Cu cine, tovarăşu’ Jeler ?“

„Cu Mihalcea, de pildă ! ?“

„Nu, n-aş vrea, Mihalcea e un om sfîrşit, aţi avut dreptate

„Poate că şi tu eşti tot aşa ? !“

„S-ar putea, dar eu unul nu cred şi nici nu voi crede aşa ceva, niciodată !...“

Ocolea pe cît putea situaţia în care fusese aruncat — „azvîrlit, nu aruncat, că-i mai rău, cum îi acum, decît dacă aş fi fost blestemat !...“ — făcea eforturi mari şi stăruitoare, ca s-o uite, să treacă peste ea, s-o lase în urmă, odată şi pentru totdeauna. îi era greu, peste poate, mai greu decît dacă ar fi fost condamnat la muncă silnică, — „da, da, nu

vâ miraţi, că-i aşa, e mai rău şi-i mai greu să faci închisoarea în libertate, să fi slobod dar să ai mîinile în cătuşe şi sufletul în lanţuri!...“ Asta pentru că oamenii din jur, cei dintre care se ridicase, nu-l priveau cu prea multă îngăduinţă. Din contră, se uitau pieziş la el, cei mai mulţi, ba mai şi rîdeau de el, unii, îşi dădeau coate şi-l arătau cu degetul, ca pe un scăpătat, ca pe un eşuat ce era, pentru că el nu mai făcea parte din rîndurile lor, plecase odată de-acolo, se rupsese de ei.

„Dar ce, mă, zicea el, cînd era beat ori cînd nu mai putea răbda, eu am fost plecat în lună, am fost la americani sau la fascişti, de vă purtaţi aşa cu mine ? !... Am făcut muncă de partid, pentru voi şi pentru fraţii voştri, şi-acum, voi vă purtaţi de parcă aş fi ciumat, parcă n-aş mai fi om, mă !... Şi-i spre răul vostru, pentru că voi vă arătaţi prin asta înapoiaţi şi proşti, dacă nu admiteţi lucrul ăsta elementar : că cineva poate merge în sus şi poate veni în jos după aceea, să-şi reia munca pe care a făcut-o, să-şi trăiască, firesc, viaţa lui proprie !... Asta-i, că voi priviţi *afirmarea* şi *puterea* cum le priveau iobagii din vechime şi-i de mirare că nu vă duceţi să le pupaţi mîinile şefilor voştri, care nu-s cu nimic mai breji decît voi, sînt oameni şi ei, ca toţi oamenii !...“

Nici lui nu-i era la îndemînă, se reintegra greu în ambianţa din care plecase, se considera împins în jos şi dat în urmă, pe nedrept, bineînţeles, atribuia acest fapt unor împrejurări întîmplătoare, — „subiectivismului şi satrapismului de care mai dau dovadă unii !“ — şi-i privea cu un ochi foarte critic pe toţi cei ce rămăseseră în *flux.*

„...Asta-i, că proştii au trecere şi în ziua de azi ! zicea el, cînd vorbea de lucrurile acestea. Proştii, oportuniştii şi carieriştii, lingăii şi clănţăii, în vreme ce unii oameni de bine, — oameni de atitudine, adevăraţi luptători şi adevăraţi revoluţionari ! — au greutăţi nenumărate, se izbesc de tot felul de piedici şi de bariere, sînt trîntiţi la pămînt, ba poate că sînt şi nimiciţi, direct sau indirect !... Şi-atunci, mă întreb eu — şi vă întreb şi pe dumneavoastră — unde-i noua orînduire, prin ce se caracterizează ea, prin vorbe sau prin fapte ? !...“

Nu mă ierta nici pe mine, la o adică, — de cîte ori nu m-a luat în furcă în vremea aceea aspră şi grea, pentru el, dar şi pentru mine ! — mă întreba cum de am reuşii eu să mă menţin deasupra, — „Prea sus n-aţi urcat, asta e drept, dar nici jos de tot n-aţi căzut !“ — cum de am izbutit să trec

cu bine prin cele mai spinoase împrejurări, — „da, pentru că aţi reuşit şi reuşiţi să faceţi lucrul ăsta !“ — ce preţ am plătit eu pentru asta, — „deoarece delator nu sînteţi, m-am convins !...“ — datorită căror calităţi — „sau căror lipsuri ? !“ — am izbutit eu să dobor această performanţă, să fiu mereu în *inima fluxului,* sau pe aproape, — „c-aţi mai fost împins şi dumneavoastră de colo-colo, lăsaţi, lăsaţi, nu vă justificaţi, că nu sînteţi dumneavoastră de vină, sînt alţii de vină, cei ce se poartă cu oamenii cum te porţi cu piesele de şah, cînd le muţi după cum crezi că-i mai bine şi-i mai cu efect !...“ „Nu era mai bine, zicea el apoi, cînd se înturna la pro- pria-i dramă, care i se părea enormă uneori, pentru ca după aceea să i se pară, din senin, măruntă şi meschină — dacă eram eu lăsat într-ale mele, dacă nu eram scos din producţie, dacă nu eram trimis pe nicăieri ? !“

„Crezi că era mai bine ?“

„Da, cred că era mai bine !... Şi-o cred nu numai în legătură cu mine, dar şi cu alţii, pentru că e vorba de un fenomen, de un fel defectuos de a lucra cu oamenii, de folosirea lor şi de lăsarea lor deoparte după aceea, după ce nu mai ai nevoie de ei !...“

„Oamenii nu pot fi dădăciţi, Vasile Pozdare, mai ales într-un proces revoluţionar !“

„Aici nu-i vorba de dădăcire, e vorba de grijă elementară, fiindcă eu nu la dădăcire m-am referit, n-am nevoie de aşa ceva !...“

„Dar ce vrei tu, de ce ai nevoie ? !“

„Am nevoie ca omul să fie om, de la început şi pînă la sfîrşit, să nu ne batem joc de noi înşine, să nu băgăm oamenii la măcinat, pentru că recrutările de cadre, cum se fac acum, au aspectul ăsta uneori : azi îi luăm pe unii, proaspeţi şi buni, şi-i punem să facă ce zicem noi, după aceea îi luăm pe alţii şi-i lăsăm pe cei dintîi !... Asta nu mai este *edificare,* nu vă supăraţi, e pură demolare, ăsta nu mai e umanism, e dimpotrivă antiumansim şi-i mai periculos decît antiumanismul de dincolo de baricadă, deoarece e împănat cu toate teoriile şi-i drapat în toate mantiile revoluţionarismului !...“ Lucrurile astea, şi altele, cam de acelaşi fel, îl preocupau pînă la obsesie, convergînd toate spre situaţia pe care o avea el atunci, — de exclus din partid — izvorînd din ea şi întorcîndu-se la ea. Fiindcă un exclus din partid devenea automat, mai ales atunci, — „în vremea unei acerbe şi din ce

în ce' mai ascuţită luptă de clasă !...“ — un om însemnat, un paria al noii societăţi, şi-abia dacă i se lăsa dreptul de a munci, unde vroia şi la ce se pricepea.

Lui Vasile Pozdare nu i s-a luat acest drept, dar a fost frustrat de altele, i s-a ridicat, din oficiu, dreptul de a vorbi şi de a-şi spune părerea în diverse,probleme, ţinînd de secţia în care lucra. Era *însemnat,* într-un fel, şi dacă vorbea era rău, iar dacă,tăcea tot rău era, mai rău decît era pentru alţii, care nu fuseseră înscrişi în partid, sau fuseseră, dimpotrivă, membrii altor partide. Cu ăştia trebuia dusă o muncă politică, în timp ce cu alţii, care fuseseră excluşi, trebuia dusă o muncă de intimidare şi de urmărire, indiferent de motivele excluderii.

în cazul lui Vasile, lucrurile se puneau tot aşa, dacă nu chiar mai aspru, iar el, neputînd răbda, începuse să mîrîie, începuse să se comporte cum nu-i era felul, devenind, din- tr-un om dîrz şi ferm, mult prea dîrz şi mult prea ferm, un om politicos şi mlădios, cel puţin în anumite împrejurări, de parcă n-ar fi ştiut cine era şi cine fusese.

L-am văzut şi l-am auzit la o şedinţă sindicală, la ei în secţie, făcîndu-şi autocritica pentru o nimica toată, fiind şi nefiind vinovat.

„Aşa e, tovarăşi, a spus el, în încheierea acelui cuvînt cam încîlcit şi cam bolmojit, — eu puteam să dau mai mult, în cadrul secţiei noastre !... De acum încolo, însă, noi toţi ne vom strădui mai mult !... în ce mă priveşte, tovarăşi, eu îmi iau angajamentul, ca de-aici încolo, indiferent de greutăţi, să lucrez mai bine, ca să realizăm şi să depăşim planul !...“ în sală, în colţul acela de hală, fiindcă acolo se ţinea şedinţa, s-au auzit fel de fel de comentarii, cam dezaprobatoare, cam amare, — „Uite aşa se scofîlcesc unii, înainte de-a îmbătrîni !...“ „Sînt băţoşi o vreme, pe urmă se dau pe brazdă !...“ „Sînt băţoşi cît sînt ţinuţi în braţe, şi-apoi...“ „Apoi o întorc ca la Ploieşti..." „Aşa e unii revoluţionari de azi !...“ — iar el, Pozdare, nu s-a sinchisit, n-a zis nimic, le-a mulţumit tuturor pentru atenţie, cum se obişnuieşte acum la televiziune, s-a aşezat, şi-a aprins o ţigară şi-a aşteptat terminarea şedinţei, ca un om bătrîn.

„Dar ce-i cu tine, Vasile Pozdare, i-am spus eu la urmă, fiindcă nu l-am lăsat nespovedit, ce-ai păţit, cum se face că te-ai scofîlcit aşa de tare?!... Tu nu-ţi dai seama, mă, că boala asta a extremelor e cea mai rea şi mai grea, cea mai cumplită?!... în condiţiile noastre, mai ales, cînd nu mai

putem da vina pe nimeni, pentru ceea ce facem prost şi rău, o asemenea oscilaţie e anihilatoare, e nimicitoare !...“

■ N-a zis nimic, tot drumul, iar a doua sau a treia zi, cînd i-am spus că îmi menţin, în esenţă, părerile pe care mi le exprimasem atunci, minus unele asperităţi, — „Eram cam mînios, eram necăjit tare !...“ — el a rîs drăceşte şi mi-a spus că nici nu mai ştie ce critici j-am adus, m-a ascultat dar n-a reţinut nimic, era cu gîndul în altă parte şi că nici dacă ar fi fost beat nu i-ar fi pierit toate din cap, — „aşa de repede şi-atît de complet.*[4]

Mi-a luat piuitul cu asta, m-a pus la zid, fără milă. „Uite pentru cine mă frămînt, am spus eu atunci, uite cui îi ţin eu lecţii de etică şi de tactică, unui neisprăvit oarecare ? ! ...Păi ăsta, dacă stai şi te gîndeşti bine, a dat de atîtea ori cu bîta în baltă, că nu se mai poate spăla de noroi şi de puroi în vecii-vecilor !... Asta-i rodul *secetei* şi-o să răspîndească în jurul lui numai măcinare şi suspiciune !... Iar eu, ca prostul, dă-i cu morala...[44]

într-un fel, şi eu eram rodul *secetei,* — şi al grabei, şi al lipsei de timp — dar n-o recunoşteam, îmi era peste mînă, mă ocupam de alţii ca să nu mă ocup de mine însumi.

„Ce-i cu băiatul acela al nostru ? am întrebat-o mai apoi pe Nuţa, pe nevasta lui Pozdare. Parcă s-a blegit, parcă s-a • prostit, ce-i faci, ce i-ai făcut ?![44]

„Nimica, nu fiţi îngrijorat, mi-a spus femeia cu rîsul ei aspru şi frumos, — învaţă, citeşte, stă noapte de noapte cu capul pe carte, pînă îi cade moţul în jos !... Zice că dacă ar fi pus acum să facă *muncile pe care* le-a avut înainte, le-ar face de-ar zbîrnîi !...“

„Asta era, aşadar ! ?“ am zis eu, a liniştire şi a uimire, cu toate că ştiam cîte ceva în legătură cu ideile lui Pozdare, cu ideile lui de atunci.

„Asta, mi-a spus Nuţa, dar dumneavoastră ce aţi crezut ?“. „Credeam, am sucit-o eu spre glumă, că s-a luat de muieri, cine ştie ce i-a venit ! ?“

„De muieri, Vasile ?“

„De ce nu, e tînăr şi nu-i luat de colo, e chipeş ! ?“ „O-fi, dar cît mă are pe mine pe aproape, nu se uită el pe alături !... Poate după ce oi muri eu !...“

„Şi dumneata cînd ai de gînd să mori ?“

„Eu ? !... Pe la vreo nouăzeci de ani, după ce mi-oi scoate şi nepoţii la lumină, nu numai copiii !...“

16

Vorbele femeii m-au liniştit, dar nu pentru mult timp, fiindcă la cîteva zile după asta mi-a fost dat să-l văd pe Vasile Pozdare într-o ipostază foarte nefavorabilă, parcă nici n-ar fi fost el, parcă ar fi fost o umbră a omului pe care îl ştiam eu. Umbla cu un fel de memoriu pe la direcţia uzinei şi pe la sindicat. Cerea o recomandare şi o bursă, pentru institut, cum era atunci, lucruri pe care nu le obţinea nici cum, dată fiind situaţia lui de om *însemnat.* Dar el stăruia, insista într-un mod care îl dezavantaja, îl meschiniza atît de mult încît şi fizic părea altfel, mai scăzut, mai slab şi mai scofîlcit. Slab era el oricum, pe vremea aceea, slab şi ascuţit, cu trăsăturile subţiate şi scoase la maximum în evidenţă, de muncă dar şi de încordări, cu albastrul ochilor bătînd în cenuşiu, cu părul lui bălai şi auriu bătînd într-un cînepiu ciudat, cu mersul cam împleticit cumva, cam şleampăt. El nu sesiza modificările astea, nu fusese preocupat niciodată de aspectul exterior al lucrurilor, acum însă, mai mult decît oricînd, era absorbit de alte probleme, era devorat, pur şi simplu, de *ideea* aceea a lui, de a pleca, de a ţîşni *în sus,* nu în sensul administrativ al cuvîntului, ci în sensul realizării de sine, pe care o presimţise demult, pe care o rîvnea din tot sufletul, mai adînc şi m,ai puternic decît credea chiar el. Lăsase în urmă perioada dezmăţurilor, — o lăsase singur, nu pentru că ar fi fost sfătuit — se depărtase de Mihalcea, se distanţase mult şi de alţii — de Rîşnoveanu, dar şi de mine — traversa, cu voia sau fără voia lui, o zonă stranie de însingurare maximă, despre care avea să-mi spună mai tîrziu că „e ciudată dar e şi fermecătoare, e acaparatoare dar e şi plăcută, te înspăimîntă cîteodată, dar îţi dă şi un sentiment de siguranţă şi de putere (dacă eşti singur şi eşti rupt de toţi, eşti sigur că nu te toarnă nimeni, niciodată, dacă nu te torni singur, fiindcă se poate întîmpla şi aşa ceva, Să te pîrăşti singur !)“

„...Ştiţi cum e însingurarea, mi-a spus el atunci, cînd mi s-a mărturisit, cum e o scufundare, cînd te îneci, cum trebuie să fie o asemenea scufundare, o asemenea ducere în jos, pe care o vezi şi o simţi, care începe să-ţi placă de pe la un timp, pe măsură ce se petrece şi se întăreşte lucrul ăsta ciudat şi-atît de omenesc, atît de legat de firea omului şi de felul lui de a fi !... îţi place aşa de mult, încît îţi pare rău cînd ţîşneşti în sus, cînd te rupi de alunecările acelea ciudate, cînd

ţîşneşti în sus, împins de o spaimă adîncă şi puternică, neînţeleasă şi ea, pentru că şi viaţa, şi lăcomia de a trăi, optimismul şi încrederea în viaţă, sînt tot atît de devorante, ca şi alunecarea de care vorbeam eu, care rămîne de fapt în tine, pentru totdeauna, ca un fum, ca un gol nedefinit, ca un deşert care îţi sare de multe ori înainte, cum îţi sare şi ţi se prelungeşte umbra cîteodată, cînd te bate soarele din spate, din dunga de scrum a orizontului !...“

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu, fiindcă atunci, cînd umbla el cu memoriul acela al lui, pe la direcţia uzinei şi pe la sindicat, lui Pozdare nu-i ardea de reflecţii şi de cugetări, nu-i ardea de nimic, de fapt, atît de mult se depărtase de ceea ce fusese, de ceea ce era el în adevăratul său cuget. Nu protesta, nu se mînia de loc, pleca şi venea, înghiţea umiliri după umiliri, spre uimirea şi spre satisfacţia unora, spre neţărmurita mea nedumerire. Nici măcar oportunist nu era, nu mai avea nici un ax şi nici o înfăţişare, era şters şi confuz, la vorbă şi la gînd, era pierit şi dus din lumea asta şi era de mirare că mai umbla, că se mişca de colo pînă colo, ca un vreasc pe apă, ca o meduză, ca o stafie. stranie, a unui trecut ceţos, care nu avea legătură cu nici un prezent, — şi nici cu viitorul.

„...Ce te tot rogi de ăştia, i-am spus eu în cele din urmă, vorbind şi purtîndu-mă aspru şi tăios, cum vorbise şi se purtase el pînă nu demult — de ce tot baţi pe la uşile lor, dacă vezi că nu-ţi aprobă ce vrei tu ? !... Laşă-i, fă altceva, lămureşte-ţi situaţia de partid !...“

„Dar eu am o situaţie foarte limpede, mi-a răspuns el, îmbătoşîndu-se, ca într-o aducere aminte — eu sînt comunist, sînt în partid !...“

„Cum să fii, mă, din moment ce ai fost exclus ? !“

„Excluderea e un accident, n-are nimic a face cu gîndurile şi cu simţămintele mele !...“

„Ba are, şi încă foarte mult !“

„Nu cred !“

„Atunci treci peste ea, dacă poţi, ori ocoleşte-o, fă-te că nu ştii nimic !“

„Asta-i altceva, asta nu ţine de mine şi de cinstea mea, nu ţine de adevăr şi de dreptate !...“

„N-o fi ţinînd, cum zici, dar nici nu poate fi evitată !“

„Nu poate fi evitată din cauza oportuniştilor, din pricina carieriştilor, pentru că ăştia se interpun între bine şi

mai bine !... S-a format o pletură întreagă, o nouă categorie de învîrtiţi şi de învîrtitori !...“

„Lasă pleturile şi categoriile, Vasile Pozdare, şi încearcă să-ţi lămureşti situaţia de partid, ca să poţi merge mai departe, să-ţi împlineşti gîndul pe care îl ai, care e vrednic de orice sacrificiu !...“

Ne-am certat, fiindcă n-a fost de acord în nici un fel, am ajuns la vorbe aspre şi grele, ca niciodată. El, mai ales, nu s-a îndoit de loc, mi-a amintit de excludere, de ceea ce i-am spus eu în împrejurările acelea, de ceea ce n-am făcut.

„...Că şi-atunci, a zis el, mă copleşeaţi cu sfaturi, cum să mă port şi ce să fac, în loc să ridicaţi un deget pentru mine, nu să săriţi în foc, fiţi atent la ce spun, să ridicaţi un deget pentru mine !... Că dacă mă comportam eu atunci cum aţi zis- dumneavoastră, aş fi intrat în pămînt de ruşine, aş fi rămas membru de partid, .dar aş fi umblat şi-acum pe sub pămînt, peste tot pe unde ar fi trecut Pozdare ăsta pe care îl vedeţi dumneavoastră, ar fi umblat un altul, iar eu cel adevărat aş fi orbecăit pe dedesubt !...“

„Aşa e, ai dreptate, i-am spus eu dintr-o parte, dar uite că nu poţi nici acum să umbli cum ai vrea !“

„Nu pot, e adevărat, îmi pare bine că recunoaşteţi lucrul ăsta, dar despre comportamentul dumneavoastră de atunci de ce nu spuneţi nimic, de ce-l ocoliţi ? ! “

„Am spus ce era de spus, am spus-o pentru mine !“

„Da ? !... Şi de ce nu vreţi să-mi împărtăşiţi şi mie reproşurile astea ? !“

„O să ţi le împărtăşesc eu altădată, îţi spun numai atîta, acum : ar fi fost degeaba, dacă aş fi sărit să te apăr ! “

„Pentru cine ar fi fost degeaba, pentru mine sau pentru dumneavoastră ? !“

„Pentru tine, Vasile Pozdare !“

„Poate că-i aşa, într-adevăr, dar dumneavoastră n-aţi tăcut din cauza asta !“

„Dar de ce, tovarăşe, spune-mi, să nu mor prost ? ! “

„Lăsaţi glumele, că nu vi se potrivesc !“ .

„Mie nu, dar ţie ţi se potrivesc, da ? !“

„Da, mie mi se potrivesc, am putere în mine şi pentru aşa ceva !“

„Şi pentru ce mai ai putere ? !“

„Pentru viaţă şi pentru moarte, pentru propria mea edificare, împotriva căreia nu se poate pune nimeni, orice ar face, cu tunul să deie în mine, că tot n-are ce-mi face, eu tot

îmi voi urma drumul, care-i unul şi acelaşi cu drumul revoluţiei noastre — e fără întoarcere ! şi-i drept şi-i suitor !...“

„Ai devenit patetic, tovarăşe, dar ocoleşti răspunsul pe care trebuie şă mi-l dai !... Ori ai uitat de el, din cauza avînturilor ? ! “

„N-am uitat, nu vă fie teamă : dumneavoastră v-aţi purtat aşa, atunci, ca să nu aveţi dificultăţi, să nu se zică şi să nu se spună !... Din cauza asta aţi tăcut, pentru că v-aţi învăţat la smîntînă unii dintre dumneavoastră, vă place cînd vă muiaţi degetele în ea, şi după aceea, cînd le lingeţi !... Dar dacă e vorba să săriţi în foc pentru un om sau pentru o idee, nu vă mai găseşte nimeni, vă piere glasul, iar curajul vă coboară în bocanci !... Şi-atunci, se pune pe drept întrebarea aceasta : ce fel de revoluţionari mai sînteţi şi dumneavoastră, dacă sînteţi tari numai la vorbiri şi la îndemnuri, la concluzii şi la tactici ? !...“

L-am lăsat să se răcorească, pe urmă i-am luat cererea din mînă şi m-am dus peste tot, împreună cu el, pînă cînd i s-a dat bursa de care avea nevoie, — „ca de aer“, cum zicea el. N-a fost, uşor, a trebuit să explic peste tot ce-i şi cum — „...Să vedeţi, tovarăşe director, nu-i chiar aşa cum ziceţi dumneavoastră !“, „Să vedeţi, tovarăşe secretar, omul nu vrea să facă nici un rău, vrea să înveţe, atîta tot !“, „E adevărat, tovarăşe prim-secretar, omul a fost exclus, dar asta nu înseamnă că trebuie să-i luăm orice şansă, e muncitor, iar mîine-poimîine ne va fi de folos, ca inginer !“. „Nu, nu e rudă cu mine, dar ţin la el mai mult decît aş ţine la un frate, nu-mi dau seama de ce ! ?“ — convingîndu-i pe toţi pînă la urmă, spre marea lui bucurie. Pozdare devenise deodată, după ce am ieşit la capăt cu demersurile acestea, respectuos şi copilăros, parcă ar fi fost alt om, complet deosebit, parcă ar fi avut resurse în el pentru orice stare, pentru orice rol.

„...Nu-mi dau seama ce-i cu tine, i-am spus eu după ce i-am ascultat mulţumirile („şi recunoştinţa...“), ori ai un fond extraordinar de robust şi de pur, ori eşti de o prefăcătorie fără seamăn de mare ! ?“

„De unde pînă unde, tovarăşu’ Jeler ? a întrebat el, întristîndu-se brusc. Se poate ! ?“

„Nu ştiu dacă se poate sau nu, dar pînă mai ieri-alaltăieri erai sumbru şi tăinuitor, erai timorat, erai îmbătrînit şi stins, iar acum esti ca un copil, chiar asa, zău ! ?“

„Ca un copil nu ştiu dacă sînt, a mai spus el, dar bucuros sînt, să ştiţi !... Din cauza asta v-am mulţumit pentru sprijin

„Mulţumirea cea mai bună, am zis eu, schimbînd vorba — va fi felul cum vei învăţa şi cum te vei comporta acolo, la institut !...“

„Dacă e numai atîta, e uşor, e simplu !...“

A trecut şi el peste sincopa aceea nedorită, spunîndu-mi ce planuri avea, — „...în ce priveşte cartea, mai ales, am nişte planuri grozave, vreau să-mi duc instruirea pînă la capăt, vreau să ştiu cît mai mult, în domeniul tehnicii dar şi în celelalte domenii !...“ — pentru ca după aceea tot el să vină să mi se plîngă, la vreo jumătate de an, că e greu, — „greu tare, nu numai cu învăţătura, dar şi cu celelalte lucruri, care ţin de încadrare, de armonizare, fiindcă ceilalţi, aproape toţi, sînt mai tineri, fac parte din alte generaţii, au făcut liceul la curs de zi,, s-au format în condiţii mai bune, drept pentru care se uită nu ştiu cum la noi !...“

„Cînd am urmat institutul, i-am spus eu, diferenţierile acestea erau şi mai mari, aveau un pronunţat caracter social, dispreţul de care vorbeşti tu era, nu odată, chiaburesc sau burghez, de-a dreptul !...“

„Parcă acum nu-i aşa ! ?... Este, .tovarăşu’ Jeler, chiaburi, nu mai sînt, nici burghezi, dar odrasle de-ale lor sînt !...“■

„Sînt, bineînţeles, dar tu, acum, eşti înclinat să transformi diferenţele care te separă de propriii tăi colegi în diferenţieri de clasă !... Şi nu-i aşa, să ştii, chiar dacă mai există şi asemenea separări, cu caracter social !... Nu trebuie, vreau eu să zic, să te laşi dus de patimă şi de subiectivism, într-o problemă atît de delicată, fiindcă aici nu-i vorba de luptă de- clasă, e vorba, în primul rînd, de învăţătură !...“

„Ştiu, dar e greu, tovarăşu’ Jeler, e greu tare !...“

„Dacă-i aşa de greu, lasă-te, renunţă !“

x „Nu pot, cum o să fac eu asemenea prostie, cum o să renunţ eu la un lucru pentru care am luptat atîta amar de vreme ! ?...“

„Atunci nu te mai plînge, nu te văicări ca o muiere !...“■

„Cine, eu ! ?“

„Da, tu !...“

N-am mai stăruit, mi-am dat seama că am mers prea departe, fiindcă şi eu trecusem prin aceleaşi stări. Intrasem în institut cînd nu erau prea multi muncitori pe-acolo, iar

erau înclinaţi unii să-i creadă, cum fusesem înclinat eu însumi să-i socotesc, ori de cîte ori mi se părea că sînt prea aspri cu mine, ori de cîte ori nu găseam justificări convingătoare pentru golurile pe care le aveam în pregătirea mea, — „şi-n felul meu de a fi şi de a mă purta în lume şi în societate !...“

„Dacă n-aş fi depistat capcana aceasta, i-am mai spus eu lui Pozdare, n-aş fi putut-o ocoli, dacă nu m-aş fi delimitat ferm şi la timp faţă de un anumit fel de a aborda lucrurile, nu dur, nu critic, ci excesiv, lipsit de cumpănire, exterior lucidităţii !...“

„Ei, da, v-a venit uşor să faceţi asta, dumneavoastră aţi fost un bun tactician, v-aţi descurcat, vreau să spun, în orice împrejurare !...“

„Nu e vorba de aşa ceva, nu glumi ![u]

„Dar despre ce e vorba ? ! “

„E vorba de felul nostru de a fi, al comuniştilor, fiindcă atunci am zis eu pentru prima oară că noi, comuniştii, nu trebuie să fim niciodată factori de criză, dacă vrem cu adevărat să fim comunişti !...“

„Cum aşa, păi lupta înseamnă criză, înseamnă *ruptură !?“* „înseamnă şi asta, dar gîndul meu nu se referea la lucrurile acestea, se referea la transformarea unor complexe, individuale sau de grup, ţinînd aşadar de calităţile sau de lipsa de calităţi, a unui ins anume, sau a unei colectivităţi sociale, — în principii de luptă, în raţionamente care justifică orice ispravă, orice violenţă, orice monstruozitate

„Prea complicat, tovarăşu’ Jeler, prea subtil !“

„•Nu-i nici complicat, nici subtil, e în spiritul unor idei de ale noastre, care nu trebuie să se despartă niciodată de luciditate !... Criza, în înţelesul pe care i l-am dat eu, e sinonimă cu deversarea unor complexe şi a unor refulări, cu denaturarea unor lucruri !... Ea a dus întotdeauna spre dreapta, a fost, într-un fel, principala caracteristică a. fascismului, a legionarismului, la noi, care a rezolvat apoi lucrurile prin violenţă, prin teroare, a ridicat primitivismul la rang de principiu, iar refulările, cele mai stranii apucături şi înclinaţii, le-a transpus în lozincă şi în cîntec, crezînd că a învins pentru totdeauna, dacă a văzut că s-a făcut linişte în jur !...“

„De data aceasta aţi fost dumneavoastră cam patetic, nu ştiu cum să vă spun !...“

„Spune-o cum vrei, fiindcă eu voi recunoaşte lucrul acesta, că am foşt cam patetic, vina însă nu e a mea !“

„Dar a cui, tovarăşu’ Jeler ?“

„A problemei, care-i captivantă, *a ideii !“*

[1] Am ajuns, în aceeaşi seară, —■ era în ajun de Anul Nou, era iarnă, oraşul era plin de zăpadă, era alb şi liniştit, zgomotele însăşi erau aşa, albe şi îngropate în linişti — la alte lucruri, tot atît de importante, dacă nu chiar mai importante, am ajuns la noi înşine şi la destinul nostru, care nu mai putea fi desfăcut în nici un fel de revoluţie, de ceea ce fusese şi era ea, noi înşine fiind şi reprezentînd, prin felul nostru de a fi şi ■ de a gîndi, *produs şi producător,* faptă şi gînd, încredere şi aspiraţie, cu toate ale noastre, măcar în parte, dacă nu în totalitate.

„...Dacă-i aşa, cum ziceţi dumneavoastră, şi-i aşa, ce mai, a spus Vasile după ce s-a ameţit puţin, înainte de a se îmbăta de-a binelea (fiindcă s-a îmbătat crunt, excesele încă nu pieriseră din sufletul lui pătiţnaş şi profund) — înseamnă că *noi* înşine am fost excesivi în anumite împrejurări, ne-am comportat cum s-au comportat *ei,* arh făcut greşelile pe care le-au făcut *ei!?“*

„N-ai dreptate, să ştii, fiindcă *ei* n-au greşit şi nici nu puteau să greşească, *ei* s-au comportat firesc, din punctul lor de vedere, baza lor de plecare fiind criza, *ei* înşişi fiind, de fapt, criza !...“

„Iar *noi* ce am fost?!“

„Noi am fost şi sîntem altceva, trebuie şi putem să fim altceva, în măsura în care ne respectăm ideile, în măsura în care am fost şi sîntem consecvenţi !“

„Am greşit, deci, prin lipsă de consecvenţă !?... Bine, aşa e, dar acum ce credeţi, sîntem sau nu sîntem consecvenţi, ne respectăm sau nu ideile ?! “

„Nu cred aşa ceva, ar fi prea mult, cred, în orice caz, că am depăşit o anumită fază, a începuturilor, avem o experienţă în spatele nostru,' am învăţat şi învăţăm, fiindcă principalul izvor al greşelilor pe care le-am Săvîrşit acesta a fost : lipsa de pregătire !... Asta şi o anumită precipitare a lucrurilor, plus o anumită inaderenţă la concretul social şi naţional, a unor cadre cu importante munci de răspundere !...“

„Cam multe izvoare, într-adevăr, atît de multe, încît nu poţi să nu te întrebi dacă partidul â procedat bine luptînd pentru putere şi preluînd puterea, în condiţiile în care a făcut-o !?“

procedat bine, chiar foarte bine, fiindcă în probleme de acest fel există un singur moment prielnic, cu care nu te mai întîlneşti, dacă nu bai folosit din plin !... Gîndeşte-te la Spania, de pildă, care stă de aproape treizeci de ani sub obrocul franchist!“

„Aveţi dreptate în privinţa Spaniei, dar ce credeţi despre Suedia, dacă e să vorbim despre destinul unor ţări ?! “

„Nu cred nimic, Suedia evoluează de ani de zile în apele călduţe ale social-democraţiei !“

„Evoluează bine, după cît se ştie, se dezvoltă, progresează rapid !“

„A avut şi are altă situaţie, suedezii nu mai ştiu de ani de zile, de un secol, ce-i războiul, în timp ce noi şi alţii am fost nevoiţi s-o luăm de jos de tot, nici temelie nu aveam la casa pe care ne-am apucat s-o construim !“

^Am mai auzit explicaţia aceasta, de prea multe ori am auzit-o !“

„E reală, de ce n-o admiţi ?“

„O admit, dar nu vreau s-o transformăm în paravan pentru tot ce am făcut şi facem rău sau greşit!“

„Nici nu m-am gîndit la aşa ceva !“

„Dumneavoastră nu v-aţi gîndit, alţii însă s-au gîndit şi o fac, scot din căciulă *moştenirea* asta, ori de cîte ori n-au justificări reale pentru ceea ce au făcut, pentru ceea ce n-au făcut, de fapt!...“

„Greşesc profund, denaturează lucrurile, exact în măsura în care o fac !“

„Mă bucur că sînteţi de acord cu mine, dar despre *putere* ce părere aveţi, ce credeţi despre această problemă atît de complicată şi de grea ?!“

„Despre *putere,* în genere, sau la modul concret ?“

„Şi într-un fel şi în altul!“

„Am înţeles, am priceput, numai că problema aceasta, complicată şi grea, într-adevăr, nu poate fi lămurită de noi doi !“

„De ce nu ?!“

„Aşa, pentru că e dificilă şi pentru că numai viaţa o poate lămuri, în timp !... Teoretic lucrurile sînt simple : clasa muncitoare luptă pentru preluarea puterii, depune eforturi, face sacrificii, pînă cînd

una e să zici că eşti cu poporul şi alta e să fii cu el, cu adevărat şi pînă la capăt !...“

„Poporul, tovarăşu’ Jeler, rămîne pe drum, e uitat, e părăsit sau e pomenit numai în articole, şi-i împins din urmă, să muncească, să robotească !...“

„Acum nu mai sînt de acord cu tine, dar de loc nu mai sînt de acord !...“

„Puteţi să nu fiţi, puteţi să spuneţi că vorbesc ca un anarhist, cum aţi mai spus-o, pentru că eu tot nu voi vorbi altfel !“

„Asta nu înseamnă că ai dreptate !“

„De ce n-aş avea ?! “

„Pentru că denaturezi lucrurile, le rezolvi prin etichetări mult prea tranşante !“

„Şi ele, lucrurile, sînt diverse şi complexe, îmi veţi spune dumneavoastră !?“

„Da, chiar aşa sînt, dar nu asta vroiam eu să-ţi spun, ' vroiam să-ţi arăt că o dovadă în plus că greşeşti este însuşi faptul că noi amîndoi, doi simpli muncitori, fiindcă asta sîntem, dezbatem asemenea probleme !“

„Asta ţine de civilizaţie, tovarăşu’ Jeler !“

„Ţine, nu te supăra, de preluarea *puterii,* ţine de împrejurările în care am ieşit noi la suprafaţă, aşa cum au fost ele, tulburi şi aspre, ţine de esenţa orînduirii noastre, care a creat şi crează posibilităţi nenumărate tuturor muncitorilor şi ţăranilor, pentru a se realiza ,pe deplin !...“

„De data aceasta, cum se zice, aţi căzut dumneavoastră în mlaştina şablonismului !...“

„Nu cred !“

„Puteţi s-o credeţi !...“

Mi-a povestit pe urmă, cu o satisfacţie drăcească, pe care nu i-o cunoşteam, un fapt petrecut într-o „ţară frăţească", — „într-o ţară oarecare, n-are importanţă în care !...“ — unde avuseseră loc frămîntări interne, la nivelul conducerii chiar, protagoniştii principali fiind două grupări, — „două aripi sau două extreme !...“ — care nu aveau programe substanţial diferite, vroiau însă acelaşi lucru, — „vroiau *puterea !...“* — fiecare în parte, deoarece fiecare avea preferaţii proprii — „vârfurile proprii..." — pentru care vroia, — „evident..." — pîrghiile principale ale conducerii, — „ale *puterii,* tovarăşu’ Jeler..."

„...Nu intru în amănunte, a continuat Pozdare cu acelaşi glas, cu aceeaşi clipire drăcească în priviri — vă spun numai

atît: pînă la urmă a învins o anumită grupare, iar muncitorii, masele, — poporul muncitor, cum ziceţi dumneavoastră ! — au ieşit în stradă şi i-au aclamat pe învingători, condamnîndu-i pe ceilalţi, care erau, bineînţeles, duşmani înrăiţi, trădători şi vînzători !...“

„Dar poate că chiar erau !?“

„Poate !... Eu, însă, m-am întrebat ce ar fi făcut muncitorii, masele, dacă situaţia ar fi fost complet opusă?!... I-ar fi aclamat pe învinşi şi i-ar fi condamnat pe învingătorii de acum ?!...“

„întrebarea e răutăcioasă, chiar cinică !“

„Nu e, tovarăşu’ Jeler, pentru că asta e problema, la urma-urmei !“

„Care e, măi tovarăşe?!"

„Asta e : sîntem noi cu adevărat, în fiecare zi, aşadar, nu numai cînd ne convine să zicem că sîntem, ceea ce trebuie să fim !?“

17

Adevărul e că o discuţie cu el devenise o plăcere de pe la un timp. Mintea i se făcuse mai suplă, gîndul îi era mai spontan, iar vorba mai nuanţată şi mai exactă, chiar dacă nu era suficient de aleasă, chiar dacă se întorcea, cînd îţi era lumea mai dragă, la un anumit fel de a fi şi de a vorbi, buruienos şi plevos, vulgar şi murdar. Dar astea erau accidente, fiindcă alături de ele, alături de toate scăpătările pe care Ie trăise şi le trăia, dincolo de fanatisme-le care l-au încorsetat atîta amar de vreme, — de sub ele, de fapt •— ieşea încet la iveală, — ieşise şi ieşea, procesul era în curs — un altfel de om, nu neapărat superior, sau mai bun, sau mai ştiu eu cum, mai lucid, în orice caz, mai apropiat de ceea ce poate fi omul, astăzi, — „chiar şi astăzi,' într-o vreme atît de fugoasă şi de schimbătoare !...“ Nu era nici un miracol, era însăşi viaţa la mijloc, viaţa care îşi căuta cu o fervoare sporită, fiindcă fusese tulburată, fusese scoasă din făgaşurile ei vechi, noi întrupări şi noi întruchipări, corespunzătoare cu noile împrejurări sociale şi politice, corespunzătoare sau cit mai apropiate de ceea ce fusese -şi era această ţară, — *România* — de numele căreia aproape că şi uitasem într-o vreme

Iar el, Vasile Pozdare, entuziast şi înfocat cum era, — „eu sînt un romantic fără leac, sînt urmaşul lui Eminescu, ca suflet şi ca simţire, şi continuatorul lui Bălcescu, ca învăpăiere !...“ — căuta să răspundă acestor cerinţe adânci şi puternice, reuşind de multe ori să se armonizeze cu ele, greşind alteori, contrazicîndu-se pe sine, contrazicîndu-şi ideile şi crezurile. Nu alerga, ce-i drept, după impresii de moment, nu se străduia de loc să-şi racordeze pasul şi gîndul cu orice împrejurare, — „dacă aş fi făcut-o, aş fi fost om mare Jn clipa de faţă, aş fi fost în rînd cu Berbencenii şi cu alţii, de aceeaşi teapă, şi poate că în faptul ăsta, că îţi merge mai greu şi progresezi mai încet, dacă eşti drept şi inflexibil, stă ascunsă o anumită contradicţie a orînduirii noastre ! ?...“ Dimpotrivă, ocolea împrejurările care îi erau favorabile, le evita aproape instinctiv, exagerând în direcţia cealaltă, fiind de multe ori mai corect decît ar fi fost nevoie, frizînd nu odată rigiditatea şi habotnicia, tinzând, totuşi, spre o armonizare cît mai deplină a vorbei cu fapta, făcînd lucrul acesta cu un firesc pe care nu-l pot avea decît oamenii tineri şi puternici, — „fiindcă nu i-i dat oricui să fie drept şi cinstit, nu poţi face din orice gogoman un luptător, un făt-frumos, nici povestea nu face asta, darămite viaţa, care e, oricum ai întoarce-o, altfel de poveste, e cea mai teribilă *baladă!...* **Iar eu 6Înt eroul ei, unul dintre aceşti eroi, unul care a suit din şe- surile tuturor deznădejdilor spre izvoarele tuturor speranţelor !... Ca păstrăvul am ţâşnit eu în sus, peste stăvilare şi peste baraje, şi-acum chiar dacă ar vrea cineva să mă dea înapoi, n-ar putea-o face, nici dacă m-ar omorî, nici dacă m-ar preschimba în pulbere !... Ar rămîne gîndul în urma mea, care s-ar uni cu cele mai adânci vreri, ale întregului popor, pe care nu le mai poate stinge nimeni, după ce au fost trezite !...“**

Faptul că citise şi citea mult, nu numai că învăţa, dar citea intens — „mâncase* zeci de cărţi, la întâmplare, ce-i drept, cum fac mai toţi autodidacţii, cum a făcut o generaţie întreagă de tineri, nu unul sau doi, — îi crease o anumită siguranţă de sine, îi stârnise gândirea şi-i ascuţise, la maximum, sensibilitatea. Mai avea, însă, goluri destule, unele lucruri le cunoştea foarte bine, altele nu le ştia decît din auzite. Din cauza

supăr !...“ — iar alteori era penibil, dădea în gropi, cum zicea chiar el, autoironizîndu-se, umiiindu-se cu o fervoare care creştea direct proporţional cu limpezirile pe care le trăise şi le trăia, cu o intensitate şi cu o plăcere, şi cu o dăruire, rar întîlnite.

„..De ce nu făceai lucrul ăsta şi acum cinci sau zece ani, l-am întrebat eu într-un rînd, după ce se umilese crunt — de ce nu-ţi puneai şi-atunci cenuşă în cap ? !..."

„Nu-mi dădea mîna, tovarăşu’ Jeler !...“

„Cum aşa, nu-ţi dădea mîna ?!“

„Exact aşa cum v-am spus... Doar dumneavoastră ştiţi că nu poţi fi darnic decît dacă eşti bogat, nu poţi fi modest decît dacă ai pe ce, dacă reprezinţi ceva în lume !... Modestia goală şi îngîmfarea sînt faţetele uneia şi aceleiaşi stări, ale prostiei, de ce s-o mai ocolim !... Fiindcă ea a dat şi dă cel mai mare contingent de îngîmfaţi, aproape toţi împănaţii vin din rîndurile fără de număr ale prostiei !...“

Nu se despărţise nici acum de felul acela al lui de a categorisi lucrurile şi oamenii, mai mult decît tranşant, tăios, definitiv, fapt care m-a făcut şi mă făcea să mă întreb dacă se va împlini vreodată, cu adevărat şi pînă la capăt. E adevărat că punctele nevralgice ale stărilor acestora, ale subie- tivismelor şi ale patimilor care se zvîrcoleau în el, se împuţinaseră şi se estompaseră. Existau, totuşi, unele dintre ele fiind legate de neamurile Nuţei, de Berbenceni, — „...să n-aud de ei, ăştia sînt mai răi decît gîndacii de Colorado, sînt o pacoste, fac parte din viţa fioroasă a carieriştilor!...“ — altele, însă, comunicau, pe deasupra şi pe dedesubt, mai ales pe dedesubt, cu nedreptăţile pe care le îndurase, cu marile şi nevindecatele lui complexe („complexe sociale“, cum ar fi zis el), drept pentru care m-am gîndit de multe ori că Vasile Pozdare va face prăpăd în jurul lui, dacă va primi o „muncă importantă", dacă va fi pus în situaţia de a decide soarta altora. îmi era teamă că se va răzbuna, va plăti poliţe cum era el temperamentos. N-a fost aşa, previziunea aceasta a mea nu s-a împlinit, fiindcă el, în vremea cît a fost director general la uzină, şi înainte de asta, ce-i drept, a fost exemplar în toate privinţele, nu

— sau l-au sfidat, l-au dispreţuit, cînd era la greu — ci în raport cu Viorel Mihalcea, faţă de care se simţea vinovat, pe care l-a ajutat cît a putut, — „după ce a ajuns mare...“ în privinţa Berbencenilor, însă, avusese şi avea dreptate, fiindcă ăştia aşa erau, într-adevăr, ca nişte gîndaci de Colorado : dacă se căţăra sau se infiltra unul într-un loc mai bun şi mai mănos, ceilalţi îl urmau în mare grabă, cum au procedat de altfel cu un raion din marginea regiunii, pe care l-au stăpînit şi l-au umilit cîţiva ani. Întîi s-a dus Costel acolo, pe urmă s-au dus ceilalţi, în grabă mare, cum au făcut mereu, pentru că ei aşa au procedat mereu, aplicînd în practică „principiul cîrdului“ (principiul găşcărismului, de fapt). Acolo, măcar, în raionul în care a lucrat şi Pozdare un timp, aşa au făcut, au răvăşit şi au năclăit totul. Acelaşi lucru ar fi vrut să-l facă şi aici, reuşind pînă la un punct, eşuînd în cele din urmă, cu toate că au pus în bătaie toate tacticile. Costel, mai ales, pe care îl ştiam destul de bine, fiindcă ni se încrucişaseră de cîteva ori drumurile („vîrful lor de atac“, cum îi zicea Pozdare), s-a desfăşurat în toate direcţiile, obţinînd victorii destul de însemnate, parţiale sau totale. Altfel, om de treabă acest Costel Berbencea, exemplar în anumite privinţe, modest şi cumpătat, blînd şi bun, omenos şi înţelegător, corect pînă dincolo de limită, faţă de familie. Dacă n-ar avea morbul oportunismului în sînge ar fi pilduitor, pentru mine şi pentru foarte mulţi alţii. Dar aşa, nu e, nu poate fi, fiindcă chiar corectitudinea aceasta a lui, — faptul că nu e prieten cu paharul şi că n-a avut şi nu are nici o încurcătură sentimentală, disciplina lui, cumsecădenia lui, tot felul lui de a fi —- intră în raza de influenţă a oportunismului de care a suferit şi suferă, ies de sub ciuperca acestei maladii fără leac. Asta s-a văzut mai bine cînd n-a mai fost ce *era,* cînd le-a lăsat pe toate deoparte, ducînd altfel de viaţă, mai aventuroasă, corespunzătoare cu adevărata sa fire. Dumnealui era corect în viaţa de familie (cînd era în ascensiune) deoarece ştia că asta ajută, îl apără de orice acuzaţii. N-o făcea din convingere, cu sinceritate. De fapt, dumnealui n-a făcut nimic din convingere, niciodată, întotdeauna s-a lăsat călăuzit de calcule, întotdeauna a tăiat şi a culcat la pămînt tot ce era viu şi tumultuos în el, preschimbîndu-se cu încetul în- tr-un fel de „computer“, într-un fel de rob al parvenitismului, al strecurării prin viaţă, mai bine zis, pentru că n-a fost niciodată prea lacom la chiverniseli, le-a „oportunizat“ şi pe

astea, le-a îmblînzit şi le-a potolit, ca „să nu se spună şi să nu se zică...“

Acestea au fost şi sînt, de altfel, vorbele lui preferate : „...să vedem, să ne mai gîndim...", cu ajutorul lor a răzbit prin lume, pentru că a răzbit, totuşi, a avut o ascensiune destul de fermă şi de spectaculoasă, spectaculoasă în final; pe parcurs nu prea s-a sesizat nimeni de visurile lui tainice ; credeau toţi că e şi el un om care vrea să trăiască, ba îl mai şi compătimeau, — „e băiat bun, e cam oportunist el, dar e băiat bun, e copil de muncitor, nu-i viţă de negustori sau de fabricanţi..."

Iar el, Costel Berbencea, primea cu îngăduinţă ajutorul miloşilor, trecea uşor peste umilinţe, nu purta ranchiună nimănui, indiferent ce i-ar fi făcut (nu se arăta nemulţumit, pe loc, fiindcă de uitat nu uita nimic), era blînd şi bun, era modest şi corect, era maleabil şi ductil, avea toate însuşirile pe care le au unele metale şi unele fiinţe, de a curge şi de a se strecura, de a aluneca şi de a se prelinge.

Semăna cu Mîşkin uneori, alteori semăna cu unul din Karamazovi, cîteodată avea alură de inchizitor, alteori aducea a om înfrînt, stins, pentru ca după aceea să-i ardă ochii în cap, de înflăcărare sau de durere, să se schimbe toate în el, zvîcnetul inimii şi intensitatea uităturii.

Era, ce-i drept, într-o metamorfoză permanentă.

Dacă împrejurările cereau combativitate, punea imediat pe el armura combativităţii, scotea paloşul intransigenţei dintr-o teacă nevăzută şi tăia în carne vie, fără milă.

Dacă împrejurările vroiau, dimpotrivă, înţelegere şi analiză, el era primul care devenea înţelegător şi pus pe analize, devenea efectiv, în asemenea clipe, lucid şi exact în tot ce făcea, încît nu se putea să nu-i admiri resursele, puterea aceea aproape fantastică, de a-şi mula propriul său „relief sufletesc" după relieful atît de schimbător al împrejurărilor de fiecare zi.

Dacă era discutată soarta unui om, se comporta la fel, fiind înţelegător şi plin de bunăvoinţă faţă de cei care îi semănau (îi ghicea, chiar dacă nu-i cunoştea, fiindcă oportuniştii au propriile lor lungimi de undă, cu ajutorul cărora se_ identifică numaidecît), repudiindu-i pe cei care nu-i erau pe_ plac (faţă de oamenii mai combativi a avut întotdeauna repulsie, cosiderîndu-i, din oficiu, demagogi şi fanfaroni), fiind nemilos la o adică, aşa blajin şi blînd cum era elf nemilos

şi intransigent, — „deoarece noi, tovarăşi, în condiţiile de astăzi ale ţării noastre..."

A cunoscut, în ciuda tuturor maleabilităţilor şi ductibi- lităţilor de care a dat dovadă, greutăţi şi dificultăţi, a avut, cum se spune, propriile lui dureri şi drame.

A fost la un pas de excludere într-un timp, în urma unei călătorii în străinătate, de unde s-a înapoiat cu ceva bunuri, sau cu nişte materiale compromiţătoare (nu s-a aflat niciodată exact ce a fost şi ce n-a fost).

A primit, atunci, un vot de blam cu avertisment, a trecut printr-o împrejurare foarte grea.

„...Vă mulţumesc foarte mult, tovarăşi, a spus el la urmă, umilit şi micşorat — vă mulţumesc pentru ajutor şi pentru sprijin !...“'

„Care sprijin şi care ajutor, a zis careva, mai în glumă, mai în serios, că dacă te mai ajutam un pic, rămîneai pe dinafară !...“

Altădată, în urma unor alegeri de partid, m-am pomenit cu el în uşă, noaptea, tîrziu. Era transpirat, fusese, adică, pentru că acum sudoarea îi sta pe obraji, şi pe frunte, şi pe buze (şi pe suflet cred că avea sudoare în clipele acelea), uscată şi scorojită, ca o pojghiţă metalizată şi dură, ca o altă şi abia ghicită înfăţişare.

„...Se poate ?“ m-a întrebat el.

„Se poate !“ i-am spus eu, făcîndu-i loc să intre, aju- tîndu-l să se dezbrace (era iarnă şi vremea era urîtă şi cenuşie, făcută parcă anume pentru marea lui dramă), l-am poftit în sufragerie, am scos de undeva o sticlă cu vinars, i-am umplut un pahar şi am ciocnit frăţeşte.

„Noroc ! i-am spus eu. Şi sănătate !...“

„Noroc ! mi-a răspuns el scurt, golind paharul de parcă nici nu ar fi fost. Ai văzut ce mi-au făcut *ăştia ?*[u] a mai spus el, încet şi cam şuierat, cu ură, în orice caz, nu cu durere, cu duşmănie multă.

„Nu-i nimic, am zis eu (fiind eu însumi împăciuitorist şi oportunist în clipele acelea), trece şi asta !...“

„Trece, dar nu se uită !... Niciodată n-o să uit lucrul ăsta, împrejurarea asta !...“

El fusese pînă atunci locţiitor al secretarului comitetului de partid pe sector (pe sector industrial, de

orăşenesc — „deoarece e disciplinat, e harnic, are dosar bun, e fiu de ilegalist, e un tovarăş cu perspective mari şi frumoase..^

Dar oamenii, la vot, întorseseră totul pe dos, în chip cam anarhic dar foarte ferm şi foarte drept.

„...Să fi avut măcar curajul să spună deschis, pe faţă, a adăugat el, şi mai scrîşnit, cu şi mai multă ură, — să nu fi aşteptat votul secret, ca să mă lovească pe la spate !...“

„Ce să-i faci, am zis eu, umplîndu-i iar paharul, aştep- tînd cu nerăbdare să plece, fiindcă mă făcea şi pe mine să fiu cum nu eram şi cum nu fusesem, mă îmbolnăvea de oportunism, — (pentru că oportunismul e mai rău decît o boală molipsitoare), aşa sînt oamenii, sînt laşi de multe ori, nu au curajul opiniei, se lasă tîrîţi în mlaştina oportunismului !...“

„Le arăt , eu lor ! a zis el, cu atît de multă ură, încît am tresărit şi m-am speriat, mi s-a părut că mă include şi pe mine în această ameninţare a lui. — îi învăţ eu minte !...“

Dar nu atunci şi-a dezvăluit el firea şi esenţa (faţă de mine, cel puţin), ci mai tîrziu, după ce a devenit adjunctul lui Fălcoiu, la *centrală,* înainte de a deveni adjunctul lui Grofşoreanu, fiindcă, n-a stat locului, a lucrat şi a săpat, a muncit pe brînci, pe de o parte, a tras o mie de sfori, pe altă parte, s-a umilit şi s-a chircit, pînă ce s-a văzut ajuns unde năzuise atît de mult. De fapt, el a vrut să ajungă director- general, s-a mulţumit însă şi cu atîta, şi s-a apucat numai- decît de lucru, schimbînd şi refăcînd totul, dînd altă înfăţişare tuturor lucrurilor, în mai puţin de doi ani de zile.

L-a îmbrobodit, mai întîi, pe Fălcoiu, care era ferm şi dur, dar era şi orgolios, plesnea de îngîmfare şi de mîndrie. Costel l-a atacat din partea asta, i s-a vîrît pe sub piele aşa de adînc şi de puternic, încît el conducea la un moment dat *centrala,* el le făcea şi le desfăcea pe toate, procedînd cu tact şi cu delicateţă, întrebuinţînd şi arma fermităţii la nevoie, ori de cîte ori credea el că-i potrivit.

S-a înconjurat, în al doilea rînd, de oameni care îi semănau, a numit peste tot, pînă şi în serviciile mai puţin importante, oameni în care avea el încredere, pe care îi ştia cît plătesc, avînd grijă ca de ochii din cap să nu tîsnească pe nicăieri altfel de temperamente

vedere menţionat), indiferent de valoarea lor, păzindu-se din instinct de oamenii de acest fel, valoroşi şi cu iniţiativă, bizuindu-se în privinţa asta şi pe sprijinul directorului general, fiindcă nici ăstuia nu-i plăceau „tipii care o făceau pe combativii şi pe revoluţionarii..."

După ce a încheiat şi operaţiunea aceasta, — „de curăţire şi de primenire a lucrurilor..." — s-a înţepenit bine de tot în scaunul lui de adjunct şi a-a apucat de lucru, făcînd adică aceeaşi treabă, combinînd şi ţesînd, fiindcă el nu poate lucra şi nu poate trăi dacă nu combină şi nu ţese, dacă nu încîlceşte totul, — dacă nu împinge valoarea spre margine sau la fund, dacă nu dă frîu liber oportunismului şi linguşelii, dacă nu mediocrizează totul, pămîntul pe care calcă şi covorul pe care umblă, fără a avea însă sentimentul că face aşa ceva, dimpotrivă, fiind convins, cu adevărat şi pînă în măduva oaselor, că luptă pentru schimbări şi pentru înnoiri, atîta doar că el procedează cu tact, — „nu cum fac alţii, care se tot agită, critică şi se autocritică, închipuindu-şi că lucrurile serioase se rezolvă în şedinţe..."

Fapt e că a izbutit şi că a modelat în cele din urmă întreaga instituţie după chipul şi asemănarea lui, muncind enorm pentru asta, chinuindu-se apoi ca să menţină această „formă", sprijinindu-şi oamenii, indiferent cum munceau, acuzîndu-i pe alţii de intenţii dubioase, de carierism şi de oportunism, utilizînd în. cîteva cazuri sentinţe mai aspre, — „...ăsta e duşmanul nostru de moarte, urăşte socialismul cum urăsc eu oportunismul !“ — vehiculîndu-le ce-i drept, mai mult pe alături, transformînd *centrala* într-o instituţie în care se adunau şi se zbăteau cele mai stranii tensionări, mi- rîndu-se el însuşi de atmosfera aceasta, făcînd caz de vigilenţă şi creînd el însuşi „cazuri", ca să-şi ascundă firea şi felul de a fi.

„...Nu există, zicea el, trebuie să fie aicea nişte indivizi care au nişte legături, se întîlnesc cu cine ştie cine şi pun la cale cine ştie ce, ca să ne şubrezească eforturile, să lovească în *noi* şi în orînduirea noastră !...“

A fost schimbat, cînd nu s-a mai putut, cînd se adunaseră prea multe fulgere deasupra lui. Dar n-a înţeles nimic din tot ce s-a întîmplat, nici de data asta.

„...Le arăt eu lor ! mi-a spus el din nou, cînd l-am în- tîlnit pe stradă. Ii învăţ eu minte, să nu-şi închipuie ei !...“ I-am dorit succes, în glumă, desigur, dîndu-mi seama pe urmă, după ce ne-am despărţit, că gluma mea se putea să

se împlinească şi că mîine-poimîine Costel Berbencea (ăsta nu e om, tovarăşu' Pozdare, e un fenomen) s-ar putea să iasă din nou deasupra, pe coama unei alte situaţii, mediocrizînd-o şi năclăind-o.

18

„Ce părere ai, l-am întrebat eu pe Vasile Pozdare, în pauza unei şedinţe de la institut, după ce fusese el reprimit în partid, — n-ar fi bine, acum, că te-ai clarificat cu multe lucruri, să-ţi lămureşti relaţiile cu rubedeniile Nuţei, cu Berbencenii, să nu mai fie discuţie şi bîrfă din nici o parte, nu de alta, dar discuţiile acestea alimentează o. anumită atmosferă, de care n-ai nevoie ! ?...“

„Adevărat, a răspuns el, cam brutal, n-am nevoie de ele, dar nici de Berbenceni n-am nevoie !...“

Mi-a spus altceva pe urmă, m-a întrebat ce cred eu despre Bălcescu, cum cred că ar fi abordat el problemele de astăzi, — „cum s-ar împăca el cu anumite lucruri, cum le-ar privi şi cum le-ar rezolva ?“

„Ştiu eu ce să zic ? ! i-am răspuns. Istoria nu se face cu -«dacă», — dacă ar fi aşa sau altfel !...“

„Adevărat, dar dacă *noi* am fi avut în 1945 şi în 1947, şi chiar mai încoace un pic, priceperea pe care o avem acum, n-am fi rezolvat mai repede şi'mai exact nişte lucruri ? !...“

„Bineînţeles !... Dar asta iar ţine de un -«dacă»- !“

„Ţine, ce-i drept, dar n-ar fi posibil, oare, ca noi cei de azi să învăţăm mai mult de la cei dinaintea noastră, să învăţăm cu folos, adică să se vadă în- practică ? !...“

„E posibil şi cred că se şi face asta...“

„Se face şi nu prea !... Problema nu e de a repeta exact ce au făcut alţii, etapă cu etapă, ci de a merge mai repede la ţintă, de a folosi, deci, ceea ce a fost şi a rămas esenţial dintr-o experienţă anterioară !...“

„Ar fi de dorit aşa ceva, numai că un lucru nu devine cu adevărat al tău decît atunci cînd îl plăteşti cu frămîntare şi cu suferinţă !...“

„Sînteţi cam defetist, nu vă supăraţi r...“

„Nu mă supăr, mai ales că şi tu ai fost cam general-uman şi cam pseudo-romantic...“

„Generalul **şi** *pseudo* **ar putea să lipsească !...“**

„De ce ?“

„Aşa, pentru că eu sînt romantic cu adevărat şi sînt umanist la modul cel mai grav !“

„S-ar putea, nu-mi dau seama..."

Trecea repede de tot, mai ales atunci, de la probleme de ordin politic la probleme de ordin cultural sau tehnic, în- torcîndu-se apoi la cele dintîi, încurcîndu-le sau limpezin- du-le, cîştigînd mereu cîte ceva, adunînd, lărgindu-şi orizontul, punîndu-şi întrebări peste întrebări, punîndu-i şi pe alţii pe jăratic, trăindu-şi într-un cuvînt epoca, fără drămuiri, fără nici un fel de calcul al interesului personal.

„Tu, i-am spus eu cînd m-a întrebat ce cred despre el, cam pe neaşteptate şi cam fără rost, mi s-â părut mie, la început, — eşti cu adevărat romantic şi înflăcărat, eşti cinstit în permanenţă şi dacă mi-a plăcut ceva la tine, exact asta mi-a plăcut, că n-ai greşit niciodată fiindcă ai urmărit un interes al tău, mărunt !... Sigur, greşeala rămîne greşeală, cînd e comisă, uneori poate să fie foarte gravă, contează însă şi motivaţia, dedesubtul lucrurilor !...“

„Dar de recomandat pi-aţi mai recomanda odată să intru în partidul din care- pe nedrept am fost exclus ? !...“

„Cum să nu, cu cea mai mare plăcere, mai ales că atunci, la discuţia de excludere..."

„Lăsaţi, nu vă faceţi autocritica, nu e cazul... Despre discuţia aceea, despre felul cum v-aţi purtat atunci, v-am spus ce era de spus !..."

„E adevărat, dar dacă ar fi să-mi dai tu o recomandare pentru a intra eu în partid, mi-ai da ?“

„V-aş da... Sigur că v-aş da !“

„Şi ce-ai spune acolo, în recomandarea asta ?“

„Aş găsi eu, şi bune dar şi rele..."

„Şi care ar fi cele rele ?“

„Vreţi să le ştiţi ?“

„Da, vreau !“

Nu s-a dat înapoi, dimpotrivă, s-a prins în discuţie, i-a plăcut.

„Ei, dacă-i aşa, a zis el, aflaţi că v-aş face un portret de nu s-ar vedea !... Aş spune, la capitolul doi, la lucrurile rele, deci, că sînteţi înclinat spre oportunism, nu mult dar sînteţi ! Aş preciza ce-i drept că

pînire, însă, devine altceva de la un anumit punct, în sus, sau în jos, e oportunism curat, ce să mai tot vorbim... Aş mai arăta acolo că nu vă mişcaţi destul de rapid din punct de vedere intelectual, judecaţi bine de multe ori, dar prea încet... Şi asta e spre răul rezolvării unor probleme...“

Mi-a spus multe şi de toate atunci, m-a pus în furci, fără milă, zîmbind drăceşte la un moment dat, rîcîindu-mă şi zgîndărindu-mă, cum rîcîi şi cum zgîndăreşti o rană. ,

„Măi Vasile, i-am spus eu în cele din urmă, cred că tu nici nu eşti moldovean !...“

„Ei, cum să nu fiu ? !... Dar ce sînt atunci ?“

„Eşti oltean, mă, îţi umblă mintea prea repede, prea tai în carne vie, cînd e vorba de alţii !...“

„S-ar putea... Dar ce, noi, moldovenii, n-avem voie să fim sprinteni la minte ?“

„Ba da, aveţi, dar noi, ardelenii, n-avem voie să fim drepţi şi temperamentoşi ? ! “

„Aveţi, cum să nu...“

„Atunci ? !“

„Păi, cum ziceam, aveţi voie, dar dumneavoastră, ca om, nu ca ardelean, aveţi prea multe taine, prea multe ascunzişuri, în timp ce eu, fără nici o laudă, nu am nici unul faţă de dumneavoastră !...“

Revenea pentru a nu ştiu cîta oară asupra acestui subiect, despre care nu prea vorbisem, e adevărat, pe care îl ţinusem ascuns în cea mai ferită tainiţă a sufletului meu, cu toate că nu săvîrşisem nici o monstruozitate în „vremea aceea“, în vremea cît avusesem anumite sarcini la o anumită uzină din oraşul nostru, fiindcă despre asta era vorba.

„...Atunci era altfel, i-am spus eu după şedinţă, lucrurile nu stăteau cum stau astăzi, tu n-ai de unde să ştii, erai un copil, în fond, abia veniseşi aicea, nu-ţi dădeai seama ce se întîmpla !...“

„Poate că am mai înţeles, totuşi, cîte ceva, deşi eram copil!...“

„Posibil, dar nesigur, cum se spune în gramatică despre anumite verbe !...“

„Dar oamenii nu sînt verbe !...“

„Nu, oamenii ştiu să se folosească de verbe, ştiu să şi tacă însă, şi poate că numai atunci sînt ei înşişi, cu

în sfîrşit, dacă a văzut că devin liric şi patetic, cum era şi el cîteodată, cum nu-i plăcea să fie, a tăcut şi m-a ascultat cu sfinţenie, iar eu m-am mărturisit şi m-am spovedit, cum n-o făcusem în faţa nimănui, recunoscîndu-i astfel capacitatea cu care era el înzestrat, de a incita, de a determina atitudini şi stări sufleteşti noi, ori de a le spulbera pe cele vechi.

„Cînd am zis adineauri că lucrurile stăteau altfel atunci, în perioada la care mă refeream, nu m-am gîndit la ceea ce se ştie îndeobşte, la evenimentele de suprafaţă, ca să spun aşa... M-am gîndit, dimpotrivă, la ceea ce se cunoaşte mai puţin, la o anumită înfruntare, adîncă şi îndîrjită, care a însoţit toate evenimentele mai de seamă !... înfruntarea aceasta sumbră, o anumită infiltraţie, de fapt, a umbrit mult eliberarea noastră naţională şi socială, mai mult socială, fiindcă accentul se punea atunci pe această latură a problemei, pe eliberarea socială, cealaltă fiind considerată desuetă, dacă nu chiar periculoasă !... Pătrăşcanu fusese condamnat în întregul partid, pe urmă fusese judecat şi executat, aşa se spunea, atîta se ştia... La polonezi, Gomulka fusese trecut pe sub aceleaşi furci, cu deosebirea că nu fusese executat... Dar acuzaţiile care i se aduseseră aveau acelaşi caracter... Tito, pe de altă parte, fusese -«demascat» şi combătut cu vehemenţă, în numele internaţionalismului şi al marxism-leninismului... Iar aici, la noi, existau, alături de luptători autentici, căliţi mulţi dintre ei în activitatea ilegală, destui pseudo-revolu- ţionari, care nu aveau nimic comun cu acest popor, nu erau legaţi de el în nici un fel... Ei, pseudo-revoluţionarii de care îţi vorbesc, de care ne-am împiedicat şi după aceea, de care ne vom împiedica şi de acum încolo, nu erau preocupaţi decît de un singur lucru : să domine, să stăpînească !... Pseudo- revoluţionarul, considerat la modul general, s-a caracterizat şi se caracterizează prin dispreţ faţă de cei de jos, el vorbeşte de muncitori, dar se uită la ei ca la nimica... Pentru un asemenea ins, oameni ca tine sau ca mine nu reprezintă nimic, sînt simple gozuri sociale !... Şi asta încă nu ar fi nimic, noi amîndoi, şi alţii, de o seamă cu noi, am fost şi sîntem în formare, reprezentăm o valoare potenţială, dar el a dispreţuit şi dispreţuieşte şi ceea ce e format, mai ales... Pseudo-revolu- ţionarismul, spiritul nihilist, autohton sau de împrumut, a fost de la început duşmanul *valorii,* numind-o, în bloc, retrogradă, ba chiar reacţionară, căutîndu-i defectele cu insistenţă, reuşind cu destulă uşurinţă să i le găsească... Pentru

că şi *valoarea* aceasta, intelectualitatea tehnică şi culturală, era atunci destul de eterogenă ca orientare politică... Unii oameni erau, pe faţă, împotriva noilor schimbări, alţii nu erau, dar erau dezorientaţi, auziseră ani de zile un singur lucru : că socialismul e împotriva culturii şi-acum nu puteau să se despartă de aceste prejudecăţi... Nici nu erau stimulaţi, fiindcă tendinţa, şi vrerea unora, şi dorinţele altora, mergeau în altă direcţie, spre excludere, spre condamnare şi spre lichidare, folosindu-se în acest sens formele cele mai diverse, începînd cu etichetarea şi terminînd cu condamnarea juridică, obţinută de multe ori cu ajutorul unor înscenări provocatoare... în acest context, extrem de complicat, într-adevăr, fiindcă eliberarea de fascism se produsese, era un fapt real, dar acum începea o altă eliberare, mult mai greu de obţinut, începea adevărata noastră eliberare socială şi naţională, ieşirea de sub *înapoieri* şi de sub *dogme,* — am fost trimis eu la uzinele „V", avînd o sarcină foarte precisă : să culeg date şi fapte asupra felului cum se exercită o anumită acţiune de sabotaj, în uzinele respective şi în cele cu care colaborau, care aparţineau de aceeaşi societate, fiindcă era înainte de naţionalizare... Trebuia adunat material pentru un lucru stabilit dinainte, noi nu trebuia — am fost mai mulţi angrenaţi în acţiunea aceasta — să vedem dacă are loc un sabotaj acolo, trebuia doar să-l confirmăm... Important era să ajungem la această concluzie, pregătită dinainte, amănunt pe care de asemenea nu-l ştiam... Noi nu ştiam nimic, acesta-i adevărul, noi trebuia să stăm o lună de zile acolo, sau două, trăind viaţa obişnuită a uzinei, ca simpli muncitori... Ii prezentam rapoarte, săptămînal sau de două ori pe săptămînă, unuia pe care îl chema Grigore, care venea aproape întotdeauna însoţit de un om pe care îl chema Cionoff, Mihail Şafranovici, care avea, după cîte am înţeles, răspunderea asupra acţiunii acesteia, şi asupra altora, de acelaşi fel... Fiindcă Grigore îl întreba de fiecare dată, cînd ne dădea indicaţii, dacă-i bine sau nu... Şi-i spunea Petruşka... Ala, Petruşka, zicea da sau nu — altceva nu l-am auzit spunînd, tăcea cum tace pămîntul, cum tace un bloc de beton, cîte-un bloc rupt de bombardamente, c-aşa era ăsta, voinic şi zgrunţuros, la înfăţişare şi la fire... Cît priveşte faptele de care ne ocupăm noi, ce să zic, nu duceam lipsă de ele, erau destule, uzina era în refacere, în parte producea, lucra în contul armistiţiului, ca şi uzina noastră, întîmpinînd greutăţi de toate felurile, dintre care multe erau obiective... Firește, noi trebuia să ne ocupăm de aceste greutăți, de

tele negative, de aspectele care vizau sabotajul... Trebuia, de fapt, să furnizăm date în defavoarea unor oameni al căror nume îl auzeam rostit din cînd în cînd, într-un anumit fel... Unii dintre oamenii aceştia făceau parte, e adevărat, din consiliul de conducere al societăţii, dar erau, în acelaşi timp, membrii marcanţi ai unor grupări politice vechi, naţional-ţărănişti sau liberale... Alţii, însă, cum era profesorul Dumitru Mureşanu, nu erau politicieni, dar trebuia, totuşi, să intre în acest vîrtej, care s-a terminat cu un proces..."

„Ce fel de proces ? a întrebat Vasile într-un tîrziu, dacă a văzut că eu tot tac, parcă ar fi căzut un val de frig peste mine, venind din urmă, dintr-un trecut îndepărtat şi nu prea. — Şi dumneavoastră ce rol aţi avut în toată treaba asta?!... înţeleg, din ceea ce îmi spuneţi, că aţi. luat mult noroi în piept şi că acum vă pare rău ! ?..."

„Nu-mi pare rău, încerc să mă limpezesc, am încercat de-atunci să mă limpezesc, din clipa cînd am văzut că fascicolul suspiciunii se concentrează asupra profesorului Mureşeanu, care era, şi mai este, fiindcă e în viaţă, un om excepţional... M-a şocat concentrarea aceasta asupra lui pentru că el nu era politician, nu fusese şi nu era un apropiat al lui Iuliu Maniu, cum erau alţii, care trebuiau să figureze în procesul care se pregătea, ai cărui principali acuzaţi erau cunoscuţi... îl cunoşteam bine pe acest om, îi cunoşteam părinţii şi fraţii, fiindcă e chiar de la mine din sat, e copil de ţăran cum eşti şi tu şi cum sînt şi eu... Şi dacă s-a ridicat pe culmile cele mai înalte ale ştiinţei, fiindcă s-a ridicat, e profesor universitar, e specialist în psihologie, a înfiinţat aici, la noi, în plin război, o şcoală experimentală, după model american, a înfiinţat în uzină un laborator psihotehnic, a muncit enorm tot timpul, aşa cum a muncit şi atunci, după război, imediat, fără să ştie, — sau poate că ştia şi nu punea preţ pe lucrul acesta ! ? — că e urmărit şi el de un anumit fascicol şi că e pus pe lista condamnării, era condamnat de istorie, cum ai fi zis tu atunci, cum am zis şi eu... Da, pentru că aşa am zis, am crezut în ceea ce am făcut, în ceea ce eram pus să fac atunci, eram sigur de mine şi de rolul meu în lume, mîndrindu-mă, într-un fel, că intrasem în probleme aşa de mari, eu, un simplu copil de ţăran, un simplu muncitor !... Iar pe profesor, fiindcă el a fost ţinta principală a îndîrjirilor mele de atunci, aşa cum avea să fie mai tîrziu punctul principal al limpezirilor mele, — începusem să-l duşmănesc cu adevărat, îl categorisisem drept mlădiţă chia-

burească, deoarece ei, acasă, erau mai bogaţi decît noi, dar nu erau chiaburi... Amănuntul acesta, însă, nu mai conta atunci, conta pornirea contra profesorului, pornirea căreia trebuia să-i caut o motivaţie de clasă..-. Am ajuns pînă acolo încît l-am huiduit într-un rînd pe profesor, cînd a ţinut el o conferinţă, la cantină, în faţa muncitorilor... Nici nu aveam voie să fac aşa ceva, datorită misiunii mele, dar eu am făcut-o, nu m-am putut stăpîni... «De ce nu aţi îndemnat muncitorii şi în timpul războiului, am strigat eu din sală, să-şi apere drepturile ? !» «A, dumneata erai, pămîntene ? ! mi-a răspuns el. Nici nu ştiam că lucrezi aici !...►> «O aflaţi acum, domnule profesor !... Pînă una-alta faceţi bine şi răspunde- ţi-mi la întrebare !»... Mi-a răspuns, mai mult decît atîta, m-a rugat să stăm puţin de vorbă, la urmă, lucru pe care l-am şi făcut, am stat de vorbă cu el o seară întreagă, iar dimineaţa m-am dus la Pfetruşka (înţelegi, acum, de ce sînt eu melancolic cîteodată !) şi i-am spus tot ce s-a întîmplat, fiind obiectiv la început, căutînd să fiu aşa, sfîrşind totuşi prin a fi pătimaş şi necruţător, cu ajutorul lui Petruşka, fiindcă a intervenit şi el în discuţie, mi-a dat un ajutor discret dar foarte ferm, foarte categoric, la care aveam să mă gîndesc de multe ori, aşa cum aveam să mă gîndesc şi la destinul profesorului, care a fost condamnat, a primit douăzeci şi cinci de ani, pentru că „a îndemnat muncitorii la grevă şi sabotaj, pentru că a făcut agitaţie împotriva socialismului", şi pentru multe alte pricini, tot atît de generale şi de puţin reale !...“

„Dacă-i aşa, înseamnă că tot ar fi fost condamnat, cu •dumneavoastră sau fără dumneavoastră !...“

„Da, ar fi fost, contribuţia mea a fost minimă, remuş- carea însă tot mi-a rămas în spate, şi nu atît remuş- carea, cît *întrebarea,* o anumită întrebare, ale cărei hăţişuri şi ale cărei deschideri s-au înmulţit şi se înmulţesc mereu, formînd o *deltă* din ce în ce mai largă şi mai greu de strunit, intrînd din ce în ce mai adînc în marea nedumeririlor, ale cărei ape bat în ţărmuri stîncoşi şi depărtaţi, dacă îmi dai voie să rămîn în perimetrul aceleiaşi asemuiri, ascunzînd în adîncurile lor fel de fel de vestigii, amfore vechi dar şi cranii goale, tigve desprinse de ceea ce a fost cîndva un om, — meteoriţi şi bolovani, resturi de stele, cum se zice, şi gunoaie care au căzut spre putrezire !... Aşa am ajuns eu să-mi pun probleme, pornind de la *cazul* profesorului Mureşanu, un caz tipic, cred eu, fiindcă vinovăţia lui era minimă, era

invers proporţională cu condamnarea pe care o primise... Ca şi a altora, de altfel, lucru pe care l-am cercetat în amănunt, din proprie iniţiativă, dat fiind faptul că eram eu însumi implicat în această problemă... Am aflat astfel că sabotajele despre care se vorbise la proces, care deveniseră cap de acuzare, nu fuseseră atît de ample, cum se spusese, ele fiind confundate cu dezorganizările inevitabile de după război, erau consecinţele bombardamentelor, în principal... Existaseră şi împotriviri, existase o anumită dorinţă, a unor oameni, de a nu lucra pentru armistiţiu... în rest, greutăţi şi dificultăţi de un anumit tip... In orice caz, profesorul nu era amestecat în dificultăţile acestea, aşa cum nu erau amestecaţi nici alţii... Nu era vorba, în principal, de adversităţi .politice, tranşante, era vorba, cred eu, — aceasta e concluzia spre care merg ! — de ofensarea sau de împingerea în umbră a *valorii,* a valorii culturale şi tehnice, era vorba de nimicirea ei, în favoarea i unui anumit spirit, care nu avea nimic comun cu revoluţia,

lucra în numele ei, subminînd-o, în practică, subminînd şi călcînd în picioare tradiţii vechi de luptă, de parcă noi n-am fi cunoscut anii de răscruce ai regăsirilor proprii, — 1848, 1877, 1918, 1944 !... Nu m-am limpezit pe deplin în această problemă, o mai cercetez şi acum, o răscolesc mereu, pînă cînd mă voi clarifica !... Fiindcă nu poţi fi revoluţionar, dacă nu înţelegi !... Nu poţi lupta pentru ceva, dacă nu ştii pentru ce lupţi !... Nu poţi iubi, dacă nu ştii ce iubeşti ! "

19

Mărturisirea mea, neaşteptată într-un fel, — neaşteptată chiar şi pentru mine — n-a avut, nici pe departe, ecoul dorit. Pozdare m-a ascultat cu oarecare atenţie, căzînd pe gînduri în cele din urmă, căzînd cu adevărat pe gînduri, de parcă ar fi fost cosit, parcă ar fi fost absorbit de un gol invizibil.

„...Ascuns om mai sînteţi şi dumneavoastră ! a spus el într-un tîrziu. Sînteţi plin de taine şi de ascunzişuri !..."

■După aceea n-a mai spus nimic despre asta, a vorbit de altceva, mi-a spus că e îndrăgostit, — „Sînt lulea, tovarăşu' Jeler, m-a luat dracu, m-am prostit !..." — şi că nu ştie ce

să facă şi cum să se poarte acasă, faţă de Nuţa şi faţă de copii.

„...Ea, Nuţa, a înţeles ceva, a înţeles totul, nu zice însă nimic, tace deocamdată, pentru că starea asta, e limpede, e clar, nu poate să dureze !...“

„Dar ea, vinovata, sau fericita, sau cum dracu să-i zic, cine e ?“

„E o fată, e o femeie, şi încă ce femeie, e nemaipomenită, vă rog să mă credeţi, dacă aţi şti-o, ori dacă aţi ve- dea-o, v-aţi îndrăgosti şi dumneavoastră de ea, cît sînteţi de rigid şi de schematic !...“

„Probabil !... Dar cum o cheamă pe eroină, nu are şi ea un nume ?“

„Are, cum să nu aibă : Georgina Mihalcea, aşa o cheamă, e nepoata lui Viorel Mihalcea, e înaltă şi cam brunetă, e dată dracului, ce mai, e frumoasă de te ameţeşte !...“

„Da, ştiu, o cunosc şi eu !...“

într-adevăr, o cunoşteam şi eu pe Georgina Mihalcea, îmi trecuse şi mie pe dinainte de vreo cîteva ori, fără a mă ameţi, tulburîndu-mă, totuşi, făcîndu-mă să tac sau să cad pe gînduri, nu-mi mai aminteam exact ce făcusem atunci, dar starea de tulburare o reţinusem, aşa cum reţinusem şi frumuseţea ei neobişnuită. Fiindcă era frumoasă, era superbă, deşi nu părea, nu-şi sublinia în nici un fel frumuseţea şi farmecul, nu apela la trucuri, cum fac de obicei femeile, chiar şi cele foarte frumoase. Părea rigidă din cauza asta, numai la prima privire însă, fiindcă pe urmă, pe măsură ce se dezvăluia, devenea altfel, cum devine altfel o statuie de pe care s-au tras deodată voalurile proteguitoare ale inaugurării. Ochii ei verzi şi limpezi căpătau brusc altă lumină, cînd se dezvăluia, deveneau altcum, aşa cum îi devenea altfel şi părul, — părul ei aspru şi bogat — şi mîinile, şi umbletul picioarelor, fiindcă era altcum cînd umbla, era mai înaltă, mai falnică, mai ademenitoare. Cel mai mult o avantaja distincţia aceea a ei, care îi sporea frumuseţea, îi sporea parcă tainele care o însoţeau, ca pe orice femeie, cu atît mai mult pe o femeie cum era ea. Unii spuneau despre Georgina Mihalcea că ar fi trăit cu propriul său unchi, care o adusese de mică de acasă, o ajutase să termine liceul şi o înscrisese la institut; avînd grijă de ea mai stăruitor decît un părinte. Altceva nici nu cred că era adevărat din toată povestea asta. Viorel Mihalcea o iubea şi el, mai mult decît oricine, o diviniza

lucruri, consumîndu-şi toată iubirea în grija pe care o purta fetei, în mîndria cu care o înconjura, — „Aţi văzut ce nepoată grozavă am eu ? !...“ Altfel, fată obişnuită această Georgina Mihalcea, a cărei prezenţă se simţea imediat, cînd intra undeva, cînd trecea pe undeva, din cauza frumuseţii, din cauza felului ei de a fi, — e greu de spus. Adevărul e că avea ceva de femeie fatală în felul ei de a fi, deşi nu era aşa, era, dimpotrivă, simplă şi limpede, nu era înclinată de loc spre aventură, în comportarea ei stăruia o timiditate care contrasta puternic cu farmecul care îi însoţea fiecare pas. Din cauza aceasta, din cauza timidităţii şi reţinerilor se îndreptase ea spre Pozdare, care era tumultuos şi expansiv, în anumite împrejurări, măcar, fiindcă avea şi el momentele lui de timorare şi de bîjbîială, se căuta încă pe sine însuşi, cu şi mai multă fervoare. El, la rîndu-i, nu se îndrăgostise numai de Georgina, se îndrăgoştise de propria-i tinereţe, pe care o trăise într-un anumit fel, o consumase în mitinguri şi în „bătălii de clasă“, o dăruise unor trăiri care nu-i mai lăsaseră nici un răgaz pentru altfel de preocupări şi de gînduri, — „pentru reverii şi pentru prostii, pentru mofturile fără de leac ale micii-burghezii!...“ Şi-acum, parcă ar fi avut şi el poftă de „un moft“, parcă ar fi vrut să încerce lucrurile şi din altă parte, să le vadă şi să le ştie mai bine.

„...Ei, ce părere aveţi ? m-a întrebat el, dar nu atunci, altădată, după ce m-a ocolit o bună bucată de vreme, fiindcă nu-i era deloc la îndemînă, era prea cinstit, ca să se ascundă, şi era prea bun, ca să nu tresară cumva, cînd vorbea de noile lui suferinţe. Ce credeţi că e bine să fac?!... Cum să mă descurc eu în împrejurarea asta nouă ! ?... Spuneţi-mi, vorbiţi, pentru că dumneavoastră aveţi sfaturi şi opinii despre orice problemă, sînteţi ca o maşină de calcul, vă rog să nu vă supăraţi!...“

„Nu mă supăr, i-am spus eu, cercetîndu-l, văzînd abia atunci că se jigărise din nou, se asprise şi se urîţise, tu eşti dintre puţinii oameni pe care cred că nu mă voi supăra niciodată !...“

„Da?!... Bine că ştiu, o să reţin amănuntul ăsta !“

„Reţine-l, dar nu te folosi prea mult de el, fiindcă în asemenea cazuri, supărările, cînd se produc, sînt definitive !...“

„Mă ameninţaţi, după cîte înţeleg ! ?“

„Nu te ameninţ, îţi spun numai...“

„Dar despre *treaba cealaltă* de ce nu ziceţi nimic ?“

„Mi-i greu, drept să spun, e o problemă mult prea intimă, e prea complicată, nu ştiu cum să zic...“

„Totuşi, o părere n-ar strica !...“

„Poate că n-ar strica, nu-mi dau seama... Ţin însă minte că mama zicea de multe ori, cînd se vorbea în casă de încurcăturile unora şi ale altora, — era vorba, se înţelege, de încurcături de dragoste, era vorba de bărbaţi care îşi părăseau nevestele, ori de neveste care îşi înşelau bărbaţii — că nu e bine să te amesteci în asemenea împrejurări şi că pricinile care sînt la mijloc sînt mult mai adînci şi mai numeroase !...“

„O luaţi pe departe, după cum văd...“

„Nu, îţi spun un lucru de bun-simţ, fiindcă părerea asta a mamei se bizuia pe foarte multă observaţie, o moştenise şi dînsa, era sinteza unui număr mare de experienţe. Cit priveşte treaba asta a ta, nu ştiu cum să zic eu, să fie bine, nu ştiu ce să zic ! ?...“

„Ziceţi ce gîndiţi, nu vă gîndiţi la bine şi la rău, spuneţi-vă părerea, lăsaţi tacticile şi strategiile pentru problemele mari ale revoluţiei !...“

„Atunci, dacă asta o vrei, află de la mine că eu cred şi gîndesc că e bine şi e necesar să isprăveşti o dată cu toată povestea asta !... Am şovăit pe drum, chiar în timpul acestei discuţii am şovăit şi mi-am schimbat părerea, dar acum aşa cred şi aşa zic : să te întorci la propria-ţi familie şi s-o laşi în plata domnului pe fata aceea !... E mai tînără decît tine, are drumul ei şi treburile ei, Nuţa, nevastă-ta, te-a ajutat enorm !... Ea te-a adunat laolaltă !...“

„Aici nu-i vorba de adunat şi de ajutorat, aici e vorba de altceva, mult mai serios, mult mai grav !...“

„Serios, neserios, eu aşa zic să faci : să pui capăt acestei poveşti, care nu-ţi aduce nici o bucurie, din cauza căreia vei avea noi şi noi dificultăţi, acum, cînd te-ai mai liniştit şi tu, cînd nu mai ai nevoie de aşa ceva !...“

Spunîndu-i vorbele acestea, am devenit, parcă, şi mai ferm, mai neîndurător. Dar nu mai eram eu însumi, eram un fel de predicator, — „o simplă maşină de emis sfaturi şi opinii !...“ — care aduce imediat la acelaşi numitor toate gîndurile şi toate simţămintele. Nu mai eram, adică, activistul cu oarecare experienţă, capabil să-l înţeleg pe omul din faţa mea, care trăia, — lucrul acesta era foarte clar — o mare iubire, sentiment firesc şi profund, împotriva căruia ar fi tre

buit să nu ridic nici un deget, dacă aş fi fost ceea ce ziceam că sînt, ceea ce vroiam să fiu, un comunist adevărat, stăpîn pe propriile lui judecăţi, ferm dar şi lucid, drept dar nu inflexibil, în înţelesul rău al cuvîntului, cumpănit dar şi curajos, reflexiv dar şi temerar, capabil să ia în piept cele mai „grele probleme", — „şi să le rezolve, să găsească pentru fiecare în parte soluţia cea mai potrivită, să nu se rezume la gîndiri şi la vorbiri, cum au făcut şi mai fac unii, cum am făcut şi fac eu însumi, acum dar şi în alte împrejurări, fiindcă am învăluit-o şi eu de prea multe ori, băiatul ăsta are dreptate în privinţa asta, aşa cum are dreptate şi în alte privinţe !...“

Nu era pentru prima dată cînd ajungeam la alte probleme, pornind de la o confruntare cu Vasile, cu însăşi viaţa, de fapt, fiindcă el a avut şi are această caracteristică a vieţii, de a fi întotdeauna imprevizibilă şi dreaptă, bogată dar şi dură. îmi dădeam seama că greşisem şi greşeam, — „...Da, omul e sincer, e îndrăgostit pînă-n lumina ochilor şi poate că fata aceea e fata vieţii lui, e *soarta lui,* cum se zice pe la noi !...“ — nu puteam, însă, să-i spun că avea dreptate, nu-i puteam da sfatul pe care ar fi vrut el să i-l dau, — şi nu atît sfatul, cît aprobarea mea, la care am înţeles că ţinea mult de tot.

„...Aşa, va să zică? !“ a mai spus el, înainte de a pleca. „Da, aşa, eu nu văd altă soluţie, mai bună, pentru rezolvarea acestei probleme !...“

„Aici nu-i vorba de probleme, tovarăşe, e vorba de iubire, e vorba de lucruri gingaşe, faţă de care dumneavoastră aţi fost rigid şi neînţelegător !... Mai rigid şi mai dur decît erau popii... Asta e, vă priveşte, deoarece eu unul n-o să mă despart de fata asta nici mort !... Chiar dacă o să mă treceţi prin toate discuţiile !... Puteţi să mă excludeţi, din nou, puteţi să-mi puneţi o placă în piept, ori pe spate, şi să mă plimbaţi cu ea prin oraş, —■ «Asta-i Vasile Pozdare, a călcat morala proletară, s-a îndrăgostit de o fată !>► — pentru că eu tot n-o să mă îndoiesc, tot n-o să mă întorc de pe drumul ăsta !...“

Nu s-a întors, într-adevăr, nu s-a întors atunci, a plecat de-acasă, s-a mutat la o garsonieră, împreună cu Georgina, s-a rupt de toţi şi de toate, fiind şi părînd liniştit şi fericit, sfidînd orice dezaprobare, răspunzînd tuturor celor care îl întrebau ce-i cu treaba aceea aşa cum îmi răspunsese şi mie, fără sfială şi fără şovăire, repezindu-i pe unii de la comitetul orăşenesc, spunîndu-le să nu se amestece unde nu le fierbe

oala, să-şi vadă de treburile lor proprii. Ăştia îl chemaseră acolo la îndemnul Berbencenilor, la îndemnul cumnaţilor, fiindcă ăştia vroiau să scape definitiv de el, să nu-i „mai tot compromită", mai ales acum, cînd se aflau la un pas de marele lor obiectiv, care consta din cucerirea, — „prin învăluire" — a întregii regiuni. Din cauza asta se puseseră ei în mişcare, cu atît de multă promptitudine. N-o făcuseră pe faţă însă, îi puseseră pe alţii, creaseră mai întîi atmosfera necesară şi-abia după aceea acţionaseră, fiind convinşi că vor scăpa în felul acesta de troglodit.

„...Tovarăşu' Jeler, mi-a spus Nuţa într-o bună zi, fiindcă a venit şi ea la mine, iar eu am ascultat-o, eram naşul lor, într-un fel, eram om la de toate, eram, de fapt, paratrăsnetul tuturor, ani de zile am jucat acest rol, pe care mi-l asumasem singur, ascultîndu-i pe toţi, cînd aveau necazuri, neavînd unde să mă duc, cînd aveam eu însumi necazuri, fiind atît de singur şi de pustiu cîteodată, că-mi venea să înnebunesc, — vă rog din suflet să vorbiţi cu prăpăditul acela de Vasile să se lase de prostii şi de vitejii şi să vină fain-frumos acasă, nu de alta, dar îl mănîncă nefript fraţii aceia ai mei, sfătoşii şi nesătuii aceia, care n-au nimic sfînt în lume, n-au mamă, n-au soră, n-au nimic !... Costel, mai cu seamă, nici nu mai e om, ăsta-i fiară, tovarăşu' Jeler, — «fiara cu părui cărunt», cum îi zice Vasile, c-a încărunţit de cînd se tot luptă pentru carieră şi pentru atmosferă !... Dacă pînă şi pe mama a început s-o bruftuluiască, pe mama lui bună, care l-a născut şi l-a salvat din cea mai mare încurcătură a vieţii lui, cînd cu rebeliunea legionară, fiindcă atunci el gîndea altfel, nu era legionar, era simpatizant.. Şi-n perioada rebeliunii, cînd lucrurile erau fierbinţi tare, el a vrut să meargă la prefectură... S-ar fi dus, dacă nu i-ar fi luat mama hainele şi bocancii şi dacă nu le-ar fi încuiat în casă, de era s-o sfîşie, nu alta... După aia, însă, cînd a.văzut ce întorsătură au luat lucrurile, a tăcut chitic, ba i-a mai şi mulţumit mamei, mai încoace, mai tîrziu... Ori tăcea, dacă nu, ori de cîte ori îi amintea mama de întîmplarea aceea... Acum, însă, de curînd, a schimbat deodată macazul şi i-a spus mamei, spre marea ei nedumerire, că nu înţelege la ce *întâmplare* se referă... «Cum nu înţelegi, mă, păi nu te-am închis eu pe tine în casă, în timpul rebeliunii ? !» «Pe mine, dumneata ! ?» «Da, pe tine-n persoană !» «Nu-i adevărat, asta-i o minciună, e o calomnie !» «Şi dacă mă duc şi spun unde trebuie de *întîmplarea aceea,* ce faci tu, puişor ?>► «Spun *adevărul,* spun că e o calomnie şi că

această calomnie e născocită din interes, de către nenorocitul acela de Pozdare, care ţi-a băgat-o dumitale în cap !>► -■'Dar ăla n-are nici un amestec aicea !» *Ba eu cred că are !.. Dacă n-ar avea, nu ţi-ai denigra dumneata propriul dumitale fiu !>+... Mama, săraca, a rămas încremenită, de uimire şi de durere... Iar eu, ce să mai zic ! ?... M-am gîndit la mine şi la propriile mele necazuri, m-am gîndit la Vasile, că-i în pericol mare, şi-am venit la dumneavoastră, să vedem ce-i de făcut !... Spuneţi-i, dacă vreţi, să ştie, să se apere de şmecherii aceia, că eu nu pot merge la el în împrejurările astea... O ştiu pe fata aceea, am văzut-o, recunosc că-i tînără şi că-i frumoasă — e faină tare, dă-o-n păcate ! — dar nu mă pot umili într-atîta... îmi dau seama că m-am purtat urît cu el, cîteodată, din pricina necazurilor şi din alte pricini... Dar el, să ştiţi, numai lîngă mine îşi poate găsi liniştea şi limpezimea... Nu-mi dau seama de ce, dar simt cu toată fiinţa lucrul ăsta!... Aşa că eu, ce să mai zic, tovarăşu' Jeler?!... Dumneavoastră nu vedeţi că nici nu mai plîng, cînd vorbesc de lucrurile astea ! ?..."

într-adevăr, n-a plîns deloc Nuţa, cît a vorbit cu mine, dar era plînsă, era atît de tristă şi de necăjită, încît părea mai împuţinată şi mai scăzută, mai altfel în toate. Nu mai avea nimic din vioiciunea ei de altădată, ochii îi erau stinşi şi împrejmuiţi de creţuri, gura ei fragedă şi ispititoare era aspră de durere, părul nu-i mai juca pe frunte, iar mîinile erau umflate şi mari, parcă nici n-ar fi aparţinut de ea. „...Ia uite, am zis eu, ca într-un impuls, ce poate să facă un troglodit dintr-un suflet de femeie ! ?... Nici nu-i vrednic, nenorocitul, nu merită el atîta frămîntare !... Nu merită nimic şi-i de mirare că ne tulburăm toţi din cauza lui şi că ne ocupăm de el de parcă ar fi nu ştiu ce mărgăritar, parcă ar fi ascuns în el sufletul lumii !... Şi el, nenorocitul !..."

L-am căutat din nou pe Vasile, în aceeaşi zi, fără a reuşi însă să-l îmblînzesc, nici pomeneală.

„...Ce vă tot ţineţi după mine ? m-a întrebat el. Luaţi-vă, mai bine, o muiere, decît să tot daţi sfaturi în stînga şi în dreapta !..."

La fel l-a primit şi pe Rîşnoveanu, fiindcă s-a amestecat şi el în povestea asta. Numai cu băiatul său, cu Ionuţ, s-a purtat frumos, cînd l-a căutat. Dar tot nu s-a dus acasă, aşa era de învăpăiat. N-a părăsit garsoniera aceea decît după ce a părăsit-o mai întîi Georgina, fata aceea suplă şi fermecătoare — mai mult brunetă decît şatenă, cu ochii verzi, cum e

verdele mai şters dar şi mai intens al frunzei de salcîm, cu mersul uşor avîntat, semănînd uneori a căprioară, pentru ca alteori să aducă a iapă tînără şi ageră — care era hotărîtă să tulbure adine de tot hăţişurile mari ale vieţii. Nu era nimic vulgar în felul ei de a fi, de profitat însă vroia să profite puţin de pe urma calităţilor excepţionale pe care le avea, de pe urma farmecului pe care îl răspîndea în jur. Poate că nici nu-şi dădea seama de asta, poate că o făcea aproape instinctiv, cum fac uneori femeile. Fapt e că se apropiau repartiţiile în producţie şi că ea vroia, — „din tot sufletul !...“ — să rămînă în oraş, să nu plece în altă parte. Lui îi era indiferent, ba poate că dorea, dimpotrivă, să plece de-aicea, ca să nu mai dea faţă mereu cu oamenii pe care îi ştia. Din cauza asta, între ei doi s-a născut o tensiune scurtă şi puternică, al cărui sfîrşit l-a hotărît Georgina, plecînd, căsătorindu-se în mai puţin de două săptămîni, azvîrlindu-l pe Pozdare în deşertul tuturor întrebărilor, împingîndu-l înapoi, în braţele propriei sale familii, ceea ce nici n-a fost rău, — „dacă admitem, cum zicea

20

Formarea şi afirmarea lui Vasile Pozdare, drumul lui prin viaţă, — „prin viaţa asta nouă şi aspră, frumoasă dar şi nemiloasă !...“ — limpezirile şi regăsirile de sine, cele esenţiale, bineînţeles, au corespuns şi s-au sincronizat cu limpezirile şi regăsirile mari ale epocii. Dar şi crizele prin care a trecut el, marile lui frămîntări, s-au sincronizat cu frămîn- tările şi crizele epocii, au fost legate, pe un plan mai mare, de ceea ce se petrecea în mişcarea muncitorească, — „... în cadrul revoluţiei noastre socialiste !...“ — pentru că el, Pozdare, a avut şi această calitate, de a urmări totul, de a absorbi totul, de a se interesa de tot ce se întîmpla în lume, — „şi-n- deosebi în lupta de eliberare a popoarelor, a tuturor celor obijduiţi de imperii şi de burghezii, de cele vechi sau de cele noi, deoarece s-au produs şi aici înnoiri,

şi rămînînd, dimpotrivă, el însuşi, fiind (dorind să fie aşa ceva, tinzînd mereu spre asta) un adevărat om al secolului XX, — „un om care trăieşte cu intensitate viaţa poporului său, muncind şi zbătîndu-se alături de el, vibrînd în acelaşi timp pentru toată lumea, pentru cel din urmă oropsit, ăsta-i umanismul la urma-urmei, şi internaţionalismul tot pe aici se găseşte, adică în viaţă, nu în cuvîntări şi în lozinci !...“ Într-un fel, crizele acestea ale lui, — şi regăsirile, şi pierderile de sine, limpezirile şi adunările lui laolaltă — au fost ale noastre, ale tuturor celor ce am intrat în viaţă fără nici o pregătire specială, fiind, de fapt, luaţi pe sus de vîrtejurile ei aspre şi neaşteptate, — „deoarece aceasta a fost una din caracteristicile revoluţiei noastre, că a venit deodată peste noi !...“ — încercînd să le domolim şi să le dominăm, — „să ni le apropiem, să le dăm un sens anume !...“ — reuşind uneori, căzînd în genunchi alteori, rupîndu-ne picioarele unii dintre noi, ducîndu-ne la fund pentru totdeauna, ori fiind împinşi la fund, de către alţii, ţot de ai noştri. Cîteodată eram rigizi şi schematici, noi cei ce dădeam suflet mitingurilor şi manifestaţiilor, dar eram cinstiţi şi eram convinşi că ne jucăm rolul nostru în istorie, chiar dacă nu era aşa, chiar dacă făceam şi lucruri care contraziceau acest rol, care trebuia să fie, după cum s-a vădit mai apoi, constructiv şi suitor, nu doborîtor, nu distructiv. Multe aveau să se vădească altfel, mai tîrziu, dar aura de eroism a anilor aceia aspri şi denşi n-avea s-o mai ia nimeni de pe fruntea celor ce i-au trăit ca atare. Şi între ei, — o spun cu mîndrie, de parcă aş vorbi de fratele meu, de mine însumi ! — se află şi acest Vasile Pozdare, copil al secetei şi al închistărilor, rod al răscolirilor rămase în urma războiului în această parte de lume, năzuinţă vie şi puternică a vieţii care nu se lasă încorsetată mult timp, cerînd noi întrupări şi noi înaintări, zvîrlind de o parte opreliştile artificiale, topind şi născînd reziduuri, absorbind „zări după zări...“

?mi dau seama, dacă mă gîndesc mai bine, că Vasile Pozdare nu e un om deosebit, sau excepţional, sau formidabil, cum mi s-a părut mie, e, dimpotrivă, un om obişnuit. El face parte dintre oamenii care s-au realizat în viaţă într-un anumit fel, fiind scoşi în lumină de noile împrejurări, pentru permanentizarea cărora au luptat, cu toate că nu le înţelegeau prea bine ; la început, mai ales, nu le înţelegeau de loc, s-au pomenit cu .ele în faţă, noi şi necruţătoare, cerîn-

du-le soluţii, cerîndu-le opţiuni şi hotărîri de mare importanţă. Din cauza asta au plătit mulţi dintre ei un tribut atît de mare împrejurărilor acestora, — „conjuncturalismului de o anumită speţă !...“ — pentru că erau tineri şi cam nelimpeziţi, pentru că au ascultat şi au aplicat orbeşte ceea ce le spuneau alţi oameni, aflaţi şi ei aproape în aceeaşi situaţie, cel puţin unii dintre ei, fiindcă alţii, nu puţini, erau străini de spiritul vremii şi de cerinţele acestui pămînt, deşi se credeau „trimişii lui Dumnezeu pe pămînt“, considerînd că misiunea lor consta în „ridicarea din înapoiere a ţării acesteia de ţărani şi de plugari, care n-ar fi ieşit niciodată din somnolenţă, dacă n-am fi trezit-o *noi* !...“ Mulţi dintre cei ce vorbiseră şi vorbeau aşa nici nu se gîndeau la partidul comunist, cînd ziceau *noi,* se gîndeau la o anumită „elită revoluţionară[14], care era capabilă să înfăptuiască revoluţia socialistă, cu acelaşi patos, în Laponia sau în Anglia, în China sau în Brazilia, considerîndu-se, în practică, asocială şi supranaţională. Adevărul, însă, nu era de partea acestor oameni, cu toate că unii dintre ei erau de bună-credinţă (cei mai mulţi, însă, nu vroiau decît atîta : să domine şi să poruncească, indiferent unde). Adevărul era de partea celor ce nu se desprinseseră deloc de spiritul pămîntului, de cerinţele reale ale claselor de bază ale ţării, adevărul acesta era de partea celor ce fuseseră capabili să se depăşească pe ei înşişi, nu pentru că ar fi fost aşa de teribili (unii dintre ei erau aşa, erau şi sînt), ci pentru că veneau de jos, dintre oameni, pentru că erau sănătoşi şi cinstiţi, mai ales, fiindcă lucrul acesta îi ajutase să se regăsească şi să se autodepăşească, să treacă pînă la urmă peste barierele tuturor închistărilor. *Dogmatita,* principala şi cea mai cumplită maladie a sistemului nostru socialist, care a. făcut, împreună cu sora ei bună şi de neînlocuit, *birocraţia,* cele mai multe victime şi a adus cele mai multe daune (a adus şi aduce, însăşi *explozia* de la uzină fiind, într-un fel. produsul ei, o răbufnire de vulcan aflat într-un clocot permanent), — nu a avut efecte paralizante asupra oamenilor acestor din urmă, deşi i-a vămuit şi pe ei, pe vremea *cominternului,* în timpul *cominformului* şi în vremea de neuitat a *cultului,* mai ales.

în viaţa lui Pozdare, de pildă, *dogmatita* n-a lăsat urme prea mari şi prea adînci, n-a avut efecte de profunzime, dar frămîntări şi zbateri a produs, multe şi de toate nuanţele, vizînd stîngismul unele dintre ele, ţinînd de oboseală şi de pierderea fermităţii, altele, petrecîndu-se toate pe un fond

limpede şi viu, pornind de la acest fond şi întorcîndu-se la el, bizuindu-se toate pe o năzuinţă extraordinar de puternică şi de adîncă, de afirmare şi de formare, în înţelesul cel mai deplin şi mai frumos al cuvîntului. Vasile Pozdare e un mare ambiţios, e un temerar, e un ins dur şi neîndurător, deşi are adeseori, în priviri şi în vorbă, în gesturi şi în flexibilitatea graiului său natal, luminozităţi şi limpezimi de adolescent. E şi adolescentin din fire, de fapt, e romantic, e dintre cei ce fuseseră făcuţi, anume, să se afle unde era zbuciumul mai profund şi mai puternic, în locul acela invizibil şi schimbător, unde se pun şi se dezleagă adevăratele şi marile probleme ale epocii, unde nu ajung decît cei ce iau lucrurile în piept, pe cele mici şi pe cele mari, dar mai ales pe cele mari.

în 1956, şi în 1957, în 1958 şi în 1959, dar mai ales în 1956, după ce au avut loc lucrările celui de al XX-lea Congres al P.C.U.S., Vasile Pozdare a trăit o criză acută, s-a frămîntat enorm, de parcă el însuşi ar fi fost vizat de documentele acestui congres, de ceea ce s-a spus acolo despre Stalin, fiindcă de aici se trăgeau toate, de la prăbuşirea unui mit, — „deoarece Stalin, tovarăşe, n-a fost un simplu conducător, a fost un *mit,* a fost chintesenţa unor năzuinţe, de aici s-au tras marele lui prestigiu, şi farmecul lui, şi dîrzenia lui, şi neînfricarea pe care a insuflat-o el oamenilor, tot ceea ce vreţi dumneavoastră să culcaţi acum la pămînt, tot ceea ce vă incomodează, vă stă în drumul pe care vreţi să-l faceţi, spre chiverniseală, spre comoditate, din cauza asta ve- niţi acum cu fel de fel de legende, ca să loviţi în inima mişcării muncitoreşti, fiindcă el i-a păstrat *unitatea,* cu sacrificii şi cu jertfe, cum s-a puţut, iar dumneavoastră, acum, voi cei care băteaţi din palme, pînă vi se făceau ca perinile, ori de cîte ori îi auzeaţi numele, aţi vrea să nu mai ştiţi de el şi de laudele pe care i le-aţi adus, ceea ce înseamnă că laudele acestea erau cam nesincere, dacă vă pare rău după ele, dacă aţi vrea să fie şterse cu buretele, pentru că asta o vreţi dumneavoastră, şi asta,- din pricina asta aţi schimbat macazul aşa de rapid, ca să nu se ştie cumva de *trecut,* să fiţi voi cei dintîi, din nou, de unde se poate deduce că pe voi, — pe dumneavoastră, poftim ! — nu vă interesează decît lucrul acesta : să fiţi în frunte, în orice împrejurare, şi-atunci, da- că-i aşa, — şi-i aşa, de

La început, Pozdare a refuzat să dea crezare criticilor care i se aduceau lui Stalin, unei întregi perioade din istoria mişcării muncitoreşti internaţionale, fiindcă lucrurile se împletiseră foarte strîns între ele, fusese rău, fusese bine, dar aşa se întîmplase, — dacă Stalin spunea un anumit lucru, bun sau rău, lucrul acela cădea ca un verdict peste toată mişcarea muncitorească ; dacă lui Stalin nu-i plăcea un anumit conducător, conducătorul acela trebuia să dispară, indiferent cum era el, bun sau foarte bun, genial să fi fost, era degeaba, deoarece *destinul* lui nu mai putea fi schimbat. în acest context înflorea şi se dezvolta Jozincăria şi şablonismul, în defavoarea iniţiativei, în dezvoltarea creativităţii. Cuvîn- tul de neclintit al lui Stalin cădea ca un trăsnet peste lucruri şi peste oameni, mutilîndu-le de multe ori, aducîndu-le la acelaşi numitor, stimulînd, în practică, lipsa de gîndire şi slugărnicia, de la nivelurile cele mai de sus şi pînă la nivelurile cele mai de jos şi mai de departe, interne dar şi externe. Cei ce nu se supuneau erau etichetaţi imediat, erau socotiţi deviaţionişti, — de dreapta sau de stînga, de nuanţă troţkistă sau de apartenenţă buharinistă, naţional-şovină sau trădători oportunişti, lachei ai imperialismului muribund ! — fiind trataţi ca atare pe urmă, fiind excluşi şi boicotaţi, fiind nimiciţi, la nevoie, — „dacă interesele superioare o cereau !...“ Se păstra astfel, aproape neştirbit caracterul de monolit al mişcării muncitoreşti, preţul plătit, însă, fiind mult prea mare, afectînd în ultimă analiză însăşi substanţa umană a revoluţionarismului, înlocuind sau tinzînd să înlocuiască un anumit tip de revoluţionar, lucid şi romantic, drept şi netemător, deschis spre viaţă, cu un orizont larg (prezent, de altfel, în toate mişcările revoluţionare din Europa, începînd cu Revoluţia franceză şi terminînd cu Revoluţia din Octombrie), — cu un alt tip, disciplinat şi ferm, dar şi rudimentar, din ce în ce mai închistat în dogmele pe care le prefăcea de multe ori în adevărate armuri. Acesta era idealul uman spre care eram împinşi, a cărui utilitate fusese dovedită de condiţiile aspre ale războiului, al cărui profil însă se dovedea mult prea îngust, prea rigid, pentru condiţiile de după război, faţă de lărgirea orînduirii socialiste, în albia căreia intraseră noi şi noi popoare. Lucrurile acestea, ţinînd de o necesitate adîncă, pe care ar fi trebuit s-o inventeze cineva, dacă n-ar fi fost creată, ieşiseră deodată în lumina evidenţei, stîmind nedumeriri şi aprobări, aducînd satisfacţie şi bucurie în rîndul unor oameni, tulburîndu-i pe alţii, pe cei ce

se formaseră într-un anumit spirit, crezînd, fiind convinşi, de fapt, că spiritul acesta, — „intransigenţa şi vigilenţa, deopotrivă !...“ — reprezintă singurul adevăr posibil şi valabil. Printre oamenii aceştia din urmă, a căror bună-credinţă n-o punea nimeni la îndoială, se afla şi imbatabilul şi neliniştitul Vasile Pozdare, nu se putea să nu se afle.

„...E uşor, spunea el atunci, la început, cînd nici nu dădea crezare obiecţiilor şi criticilor ce i se aduceau lui Stalin, — e uşor şi e simplu să analizezi cum a fost şi ce a fost, e uşor să faci asta acum !... Dar atunci nu era chiar aşa de uşor, să te orientezi şi. să-i orientezi şi pe alţii, între forţa brută şi speranţă, pe un continent care era bîntuit de stafia unui scelerat care se numea Adolf !.,. De o parte era burghezia, cu politicienii ei fricoşi şi proşti, — da, proşti ! — iar de cealaltă parte era zugravul-cancelar !... Şi Mussolini, şi Franco, şi mai ştiu eu cine !... Stăteau toţi, ca haitele, gata să înhaţe, gata să sfîşie, gata să dea foc, nu unei case, lumii întregi, cum au şi făcut-o pînă la urmă !... Iar de cealaltă parte era Uniunea Sovietică, şi Stalin, şi partidul nostru, care lupta în cea mai cruntă ilegalitate !... Şi-atunci, dacă asta era situaţia şi dacă lupta era pe viaţă şi pe moarte, se putea face ceva fără fermitate, fără asprime şi fără cruzime chiar?!... Nu se putea face absolut nimic, ce rost are s-o tot învăluim, acum, s-o pipăim şi s-o cercetăm, cum ne convine nouă ! ?... Dacă n-ar fi existat o asemenea contra- forţă, dacă Stalin n-ar fi stat neclintit la post, dacă n-ar fi dat dovadă de o tărie cum nu s-a mai văzut, s-ar fi ales praful şi pulberea de toate, iar noi, astăzi, n-am fi avut ce să analizăm !...“

Dacă i se spunea că nu era vorba de a nega şi de a anula orice efort, ci de a cerceta cu maximum de luciditate anumite împrejurări, — „pentru a desprinde nişte învăţăminte din ceea ce se întîmplase, fiindcă se întîmplaseră, totuşi, nişte lucruri, existase o anumită atmosferă, de neîncredere şi de suspiciune, o grabă falsă care n-avea nimic de-a face cu spiritul revoluţionar autentic şi profund..." — se mînia şi mai tare, de parcă nici n-ar fi fost unul şi acelaşi om, parcă s-ar fi trezit în el insul acela încrîncenat, care părea stins, păruse aşa, stins şi dus, pentru că acum îl domina, din nou, îi lua vorba din gură şi-i schimba firul gîndurilor, tî- rîndu-l în vîrtejul celor mai neaşteptate proteste.

„...Da, spunea el în asemenea momente, e nevoie de învăţăminte, trebuie să ne desfacem de trecut !... Sigur că tre

buie, aşa e, o recunosc şi eu, dar dumneavoastră, dar voi, dar tu, măi tovarăşule, voi toţi, — de ce nu recunoaşteţi că aşa încep de obicei revizuirile şi restauraţiile, cu ajustări de felul ăsta, cu pseudoteoretizări, cu cîte-o opinie şi cu cîte-o critică ? !... Şi-apoi să vezi horă, după ce trec teoretizările şi explicitările, atunci să vezi hărţuială şi căpătuială, atunci să vezi dreptate şi legalitate ! ?..."

I-am amintit într-un rînd, — n-aveam alt argument, nu ştiam cum să-l aduc pe pămînt — de omul pe care îl pălmuise, de ţăranul care îl privise apoi printre lacrimi.

„Da, şi ce-i cu asta ? a întrebat el imediat. Vreţi să spuneţi, cumva, că-i de vină Stalin pentru neghiobia asta a mea ? !... N-o să mă convingeţi, în veci, fiindcă nu-i de vină el pentru ceea ce am făcut eu !... Nici Gheorghiu-Dej nu-i de vină, nici Ana Pauker !... Nici partidul nu-i de vină şi nici epoca, oricît o fi fost eă de aspră şi de grăbită !... Vinovatul, în cazul pe care mi l-aţi pus în faţă cu atît de multă delicateţe, cu toate că îl ştiaţi direct de la făptaş, -— e unul singur şi se numeşte Vasile Pozdare !..."

„Bine, i-am spus eu destul de mînios (îmi venea să-l bat în cîte-o clipă, fiindcă era enervant, dar era sincer şi convingător, sau poate că tocmai de aceea ! ?), — dar Pozdare ăsta, Vasile, de unde a ieşit şi cum s-a plămădit el, în afara epocii, fără nici o legătură cu ea, fără a-i prelua erorile ? !..."

„Nu, Pozdare nu s-a format în afara epocii, dacă e să vorbim aşa !..."

„Păi atunci ? !"

„Nimic deosebit, dar epoca n-a fost compusă numai din erori, cum spuneţi dumneavoastră, cum zic unii şi alţii !... Dacă ar fi aşa, eu însumi, şi dumneavoastră, şi alţii, atîţia, noi toţi am fi o imensă şi cam hîdă eroare !... Şi eu nu cred că-i aşa, n-am crezut şi nu voi crede niciodată, nu din simplă încăpăţînare, ci pentru că nu vreau să mă neg pe mine însumi !..."

O parte din îndîrjirea aceasta a lui era legată de eşecul pe care îl suferise nu prea demult, — „pe terenul atît de alunecos şi de nesigur al iubirii !..." — dar.numai o parte, fiindcă greul îl constituia, totuşi, temperamentul lui şi felul său de a fi, faptul că intrase în activitatea politică într-o anumită perioadă, formîndu-se într-un anumit fel, tinzînd cu sinceritate spre o anumită *imagine,* a comunistului ferm şi neînfricat, care nu se dă - în lături de la nimic, după ce a aderat la *mişcare.* în alcătuirea acestei imagini intrase, cu

preponderenţă, culoarea conformismului, care se îmbina perfect cu un anumit gen de comoditate spirituală, fiindcă e mai comod să zici odată *da* şi să mergi pe urmă înainte, pe drumul pe care ţi se spune să mergi; s-o iei la stînga, dacă ţi se porunceşte aşa ; să te opreşti, dacă ţi se spune că aşa e bine să faci; să mergi mai departe după aceea, ori s-o iei la dreapta ; să faci tot ce ţi se spune şi să nu-ţi pui nici o întrebare, să nu te uiţi în lături, să nu reflectezi în nici un fel asupra lumii şi asupra vieţii, să laşi totul în seama altora.

„...Dar asta, am izbucnit eu într-o bună zi, cînd n-am mai putut răbda, pentru că zbaterile acestea ale lui Pozdare mă tulburau şi mă nelinişteau mai mult şi mai tare decît altădată — nu are nimic de-a face cu edificarea şi cu limpezirea omului, cu eliberarea lui de orice servitute !... Metodele astea, felul acesta de a aborda şi de a rezolva lucrurile, duc, din contră, la nimicirea lui, la un fel de robotizare a omului, care poate fi mai cumplită decît toate celelalte uniformizări şi robotizări, aduse de tehnică şi de ascensiunea pe care o are, peste tot în lume, viaţa modernă, maşinismul şi mecanizarea !... Asta pentru că formele noastre organizatorice, de partid sau de stat, sînt perfecte, cum ar zice prietenul meu, *romancierul !...* Şi dacă ele, cu perfecţiunea aceasta a lor, se mişcă într-o direcţie negativă, e rău şi-i prăpăd, e nenorocire !...“

„Nenorocirea e alta ! a ripostat Pozdare, după ce a trecut prin cîteva valuri de crispări. Nenorocirea e că dumneavoastră sînteţi un om ascuns !... Asta-i nenorocirea : că dincolo de ceea ce păreţi, sau vreţi să fiţi, stă ascuns un reacţionar periculos, un duşman perfid, care ronţăie lucrurile pe dinăuntru, ‘cu stăruinţă, sistematic, de ani de zile !...“

„N-am înţeles ce vrei să zici ! ?“ am spus eu cu oarecare întîrziere; nu-mi venea să cred că rostise asemenea vorbe.

„Vă priveşte ! a spus el, sculîndu-se. Altceva eu nu mai am de adăugat !... Amănunţirile şi nuanţările vă aparţin !... Vi le las şi vă las, m-am dus, am plecat!...“

L-am condus pînă în stradă, spunîndu-i că nu avea rost să ne certăm pentru asemenea lucruri, — „...care se vor rezolva, oricum, le vor rezolva ei alţii, le va lămuri timpul!...“ — rolul nostru fiind, din păcate, lipsit de importanţă. A fost degeaba, ba poate că l-am îndîrjit şi mai tare, cîntîn- du-i în strună, umilindu-mă pe lingă el, — „nici n-ar fi tre

buit s-o fac, fiindcă nu-i nimic de capul lui, e un simplu troglodit, iar eu mă port cu el de parcă ar fi fiul lui Dumnezeu pe pămînt !...“ Nici nu l-am mai căutat pe urmă, dar nici el nu mi-a ieşit în drum, dimpotrivă, m-a ocolit. Viaţa însă, — „viaţa asta nouă şi aspră, frumoasă dar şi păcătoasă“, cum spunea el, cum spuneam eu însumi cîteodată — ne-a pus din nou faţă în faţă, ne-a obligat să ne situăm pe „aceleaşi poziţii". De fapt, n-a făcut viaţa lucrul acesta, l-a făcut el, Vasile Pozdare, fiindcă el a ieşit în faţă, cu prilejul unei plenare a comitetului de partid pe întreaga uzină, spunîndu-le şi altora ceea ce îmi spusese mie de atîtea ori, stîrnind o. furtună neaşteptat de mare, ridicîndu-şi împotrivă aproape toată sala, care trecuse destul de repede de la murmure şi de la nedumeriri la proteste şi la vehemenţe.

„...Ce tot vrea moldoveanul ăsta ? ! ziceau unii şi alţii, pe rînd sau într-un singur glas. Pînă cînd ne dă ăsta sfaturi, ba dintr-o parte, ba din alta? !... De parcă el, pozdăroiul ăsta fără seamăn de limitat şi de încuiat, ar fi strategul lumii şi gînditorUl pămîntului !..: în vreme ce noi ceilalţi... Noi trebuie să-l ascultăm şi să-l îngăduim !... Dar pînă cînd ? !...“

„...Da, tovarăşi, zicea şi repeta Pozdare, înroşindu-se şi limpezindu-se, pentru ca după aceea să se tulbure din nou, în funcţie de reacţiile atît de neaşteptate şi de vuitoare ale sălii, — eu nu sînt împotriva politicii partidului, n-am fost şi nu voi fi !... Nu mă voi împăca însă niciodată cu cei ce schimbă prea repede macazurile conştiinţei, zicînd astăzi una, susţinînd mîine altceva, fără a se frămînta !... Asta e problema, la urma-urmei !... O problemă de conştiinţă, nu-i aşa ! ?... Pentru că dacă astăzi, sau ieri, cum am vrut eu să zic, am bătut toţi din palme, cînd am auzit numele lui Stalin, nu se poate să venim acum şi să spunem’ tot noi, cei care am bătut din palme, că Stalin n-a însemnat şi nu înseamnă nimic pentru noi !... Şi după aceea să mergem mai departe, liniştiţi şi voioşi !... Mergeţi, dacă vreţi, dar fără mine, fără cei ce au crezut şi cred cu adevărat în lucrurile acestea !... Fără cei sinceri şi buni !... Mergeţi cu burghezia, mergeţi cu cercurile retrograde şi reacţionare, care s-au înviorat imediat, cînd au auzit de critică şi de autocritică !... Păi dumneavoastră nu vă daţi seama că vă tăiaţi singuri craca de sub picioare !?... Şi că toată povestea asta cu *cultul personalităţii* e o diversiune imperialistă, care ţinteşte spre altceva, spre destrămarea tuturor lucrurilor, spre aruncarea în aer a întregii mişcări muncitoreşti ! ?... A cărei unitate monolitică

a păzit-o şi a întreţinut-o Stalin !... Da, tovarăşi, pentru că dacă n-ar fi fost el, hitleriSmul şi fascismul s-ar fi întins în toată lumea !... Iar pe noi nu ne-ar mai fi eliberat nimeni, niciodată !...“

I s-au pus întrebări, au sărit unii asupra lui, de parcă ar fi vrut să-l sfîşie, — „Ce • crede tovarăşul Pozdare, noi n-am contribuit de loc la propria noastră eliberare ? ! “, „Dar despre partid, ce crede tovarăşul, e o simplă adunătură, n-are propria lui conducere şi propriii săi luptători şi eroi ? ! “, „Şi despre rolul personalităţii în istorie, ce crede tovarăşul ideolog, e absolut sau cum e ? !“ — iar el a răspuns, nu s-a precipitat, deşi era ars de mînii şi de nelinişti, ca niciodată.'

„...Asta cred eu, tovarăşi, a spus’ Pozdare la un moment dat —’ că personalitatea îşi are rolul ei în istorie şi că rolul ăsta se conjugă, nu-i aşa, cu rolul maselor !... Cunosc problema, am cercetat-o la vremea ei... De fapt, nu-chiar atunci, am cercetat-o mai tîrziu, dar asta e altceva... Problema e alta, aici, şi-anume, e vorba de faptul că teoria aceasta nu i se potriveşte lui Stalin, pentru simplul motiv că el şi-a desfăşurat activitatea în condiţii speciale, de înfăptuire a revoluţiei prin focul celei mai aspre lupte de clasă, fără a mai vorbi de condiţiile dure ale războiului !... Imaginaţi-vă dumneavoastră masele luptînd singure în asemenea împrejurări, fără a avea o călăuză, cum a fost Stalin !...“

A fost nevoie de o pauză, dar nu pentru liniştirea lui Pozdare, ci pentru altceva, pentru a se pregăti, din nou, „artileria grea“. Lui nici nu-i păsa, — „nesocotitul, el nu-şi dă seama ce se întîmplă ! ?...“ — mie, în schimb, îmi păsa, eram neliniştit şi îngrijorat. Ştiam că se căutau *cazuri,* ca să se ia măsuri aspre, — „să nu se întindă şi la noi frămîntările care au loc în alte părţi...“ în asemenea împrejurări, lucru penare îl ştiam mai bine decît Pozdare, mai bine decît oricine, nici nu contează dacă eşti vinovat sau nu, contează *exemplul,* adevărul urmînd să fie lămurit şi găsit altădată, nemaifiind pus în drepturile lui niciodată, — „pentru că intervin mereu alte şi alte probleme, pentru că sîntem aglomeraţi . mereu, vorbim de ’ om şi de omenie, dar atunci cînd e vorba să le sărim în ajutor, n-avem timp !...“ „Eu însumi am făcut aşa, de nenumărate ori !... în privinţa asta, Vasile Pozdare e inatacabil !... El e descoperit în alte privinţe... E descoperit, de fapt, din toate părţile, fiindcă e cinstit, fiindcă nu se păzeşte !... Nu e cum sînt alţii, cum am fost eu însumi, de atîtea ori... Cum aş vrea să fiu şi acum, în ziua asta limpede,

cînd or să-l calce ăştia în picioare, fără milă !... Iar eu o să vin după aceea şi o să-i arăt lui Vasile, tot eu, pe unde a greşit şi ce ar terbui să facă, să fie un om adevărat, să fie şi drept, dar să se şi îndoiască, nu oricînd, ci exact atunci cînd e cu folos !...“

Aşa am ieşit în faţă, frămîntîndu-mă, sfărîmîndu-mi îndoielile în colţii mîniei, n-am mai răbdat, ca altădată. L-am ascultat pe Costel Berbencea, secretar cu problemele organizatorice, la regiune însă, nu la oraş, i-am îngăduit pe încă trei inşi, care s-au repezit asupra lui Pozdare, cum se reped cîinii la cîte unul de-al lor, cînd e nuntă, ori cînd dau tîrcoale cîte unui abator, fiind ameţiţi şi înnebuniţi de aburul sîngelui, devenind şi mai fioroşi din cauza asta.. „...Chiar aşa, da, am mai zis eu, sîntem fiare uneori !...“ După care am intrat în horă, am ieşit la tribună şi-am vorbit, le-am întors şedinţa pe dos, scoţîndu-l pe Vasile Pozdare din încurcătură, intrînd eu însumi în alta, mai grea şi mai adîncă. Nici nu mai ştiu ce am zis atunci, lucrurile bune se uită mai repede. Ştiu că sala mi-a fost ostilă la început şi că aceeaşi sală s-a înmuiat şi s-a schimbat pe urmă, pe măsură ce m-am certat eu cu ea, răspunzînd la întrebări, strigînd la cei care strigau la mine, batjocorindu-i pe cei care mă batjocoreau, vorbind legat şi limpede în cele din urmă, cum n-am vorbit, cred, niciodată. Ştiu, de asemenea, că am bătut de nenumărate ori, cu palma şi cu pumnul, în scîndura tribunei de la care vorbeam, care era îmbrăcată în catifea roşie, — „roşie ca sîngele care stă să se închege...“

„...Ştii cum se auzeau bătăile acelea ale tale, în sală, mi-a spus mai tîrziu o femeie, o femeie care m-a iubit, pe care eu n-am ştiut s-o iubesc — cum se aud bătăile unei inimi, cînd sînt redate în film, cum cred că bubuie pămîntul, cînd se cutremură, aşa suna şi răsuna în sală zbuciumul acela al tău şi poate că asta a impresionat mai mult decît ceea ce ai spus !...“

21

La scurt timp după asta, la nici măcar o săptămînă, Vasile mi-a ieşit înainte, spăsit şi smerit, cum nici nu i se potrivea să fie. „Vă mulţumesc !“, a dat el să zică, dar eu nu

l-am lăsat, nu i-am dat rînd la cuvînt, nici pentru mulţumiri, nici pentru laude, — „aţi fost teribil, să ştiţi, tot oraşul vorbeşte de *intervenţia* asta a dumneavoastră !...“ — l-am întrebat ce mai face şi ce mai crede despre „problema aceea, fire-ar ea să fie !...“

„Ce să cred, a zis el cu alt glas, trezindu-se parcă dintr-o amorţeală, ce-am crezut şi pînă acum, eu nu-mi schimb părerile de la o zi la alta, sînt inflexibil în privinţa asta !...“

„Foarte bine, dar despre fanatism ce crezi, măi tovarăşe, ce părere ai despre treaba asta, care a făcut şi face victime printre noi, cu nemiluita ?“

„Cine, eu ? !... Păi fanatismul, după cum ştiţi şi dumneavoastră, e o boală grea şi complicată, de care te vindeci greu de tot !... Iar fanaticul, ca tip, e un ins rudimentar, care nu ştie decît una şi bună : direcţia pe care s-a fixat, atîta şi nimic mai mult !... Un asemenea om nu mai vede nimic în jur, după ce s-a agăţat ca disperatul de o *idee,* indiferent de care !... Dacă *ideea* sau *crezul* de care s-a agăţat el.sînt tulburi, tovarăşul fanatic se va simţi ca peştele în apă, va fi în elementul lui (din cauza asta au fost atîţia fanatici pe la legionari şi pe la fascişti) !... Dacă *ideea* va fi bună şi pozitivă,_ va avea el grijă să-i schimbe sensul şi conţinutul !... O va transforma în măciucă, va da cu sa în stînga şi în dreapta, va reduce totul la două-trei lozinci, el însuşi reducîndu-se şi apropiindu-se din ce' în ce mai mult de prototipul rudimentar şi fioros al brutei !... Da, pentru că fanaticii se recrutează, de regulă, dintre oamenii cu calităţi puţine, cu toate că fanatismul poate fi şi subtil şi complicat, ceea ce nu înseamnă că îşi schimbă *esenţa !...“*

„Bun răspuns, n-am ce zice, i-am spus eu cu oarecare bucurie (crescuse în preajma mea, oricum, şi-mi părea bine cînd îl vedeam umblînd la lucruri pe care nu le mai cercetase), dar ce crezi tu despre treaba asta în raport cu tine, ce crezi, adică, despre maladia asta fioroasă, fiindcă-i o maladie, într-adevăr, în raport cu tumultoasa ta persoană ? !...“

„Ce să cred, nimic !... Eu, tovârăşu’ Jeler, n-am avut dea face cu această treabă !... Am trecut pe lîngă ea... Dar... Nu că n-am epuizat-o, dar n-am dus-o mai departe..."

L-am lăsat, i-am dat pace, — „...dacă e să se limpezească, se limpezeşte el şi singur, dacă nu../‘ — iar el, parcă m-ar fi înţeles, s-a domplit, a lăsat-o mai moale cu toate *opoziţiile* acelea ale lui, cu stalinizările şi cu bolşevizările de care îşi

aducea din cînd în cînd aminte, ca într-un recul profund şi cutremurător. O singură dată, în toamnă, în timpul tragicelor evenimente din Ungaria, pe care le-a urmărit cu sufletul la gură, — „Ce se întîmplă acolo ? !... De nu se intervine mai hotărît ?...“ — au mai ieşit odată nădufurile din el. La început,, măcar, în primele zile, era de nerecunoscut, era neîndurător şi fioros, din nou, cum nu mai fusese demult.

„...Poftim, zicea el, se poate vedea concret unde s-a ajuns din cauza criticilor şi autocriticilor cu care v-aţi tot jucat !... Da, pentru că acesta e izvorul tuturor destrămărilor care s-au întins, ca o pecingine, peste toată mişcarea muncitorească, peste toată lumea noastră comunistă, care nu poate- dăinui decît prin unitate şi prin disciplină, prin supunere şi prin subordonare ... Altfel, după cum *poate vedea oricine,, se ajunge la dezmăţ şi la dezagregare !... In urma tacticienilor şi a reformiştilor, în urma falşilor umanişti vin armatele contrarevoluţiei, vine valul revanşard al restauraţiei burgheze

, După aceea, în timpul represaliilor, s-a arătat aşa de satisfăcut şi atît de bucuros, că nici nu se mai gîndea la cei ce muriseră şi mureau acolo, la tragedia care plutise şi plutea peste vîrtejul acela cumplit şi răvăşitor, ale cărui rădăcini şi izvoare cădeau în partea de lume în care ne aflam noi, — „fiindcă aici înflorise şi crescuse, ca un turn de beton, *cultul personalităţii,* aici se încercase dărîmarea şi destrămarea acestui fenomen straniu, ceilalţi folosindu-se doar de trecerile acestea de la o extremă la alta !...“

„...Aşa le trebuie, spusese şi spunea Pozdare, — au primit ce au căutat !... Să se treacă cu tancurile peste ei, peste toţi cei care au cutezat să se ridice împotriva revoluţiei, cu. gîndul, cu vorba sau cu fapta !... Să fie învăţare de minte !.._ Să fie zdrobiţi, să fie nimiciţi !...“

S-a domolit pe urmă, s-a domolit şi s-a limpezit, nu' imediat, e drept, de-a lungul unei perioade mai lungi, de doi sau de trei ani de zile, decantîndu-le altfel pe toate, în alt sens şi mai pe îndelete, cumva, parcă ar fi îmbătrînit deodată, parcă ar fi vrut să îmbătrînească, să fie mai cumpănit; şi mai înţelept. Un timp, atunci, după *evenimente,* n-a mai zis nimic „despre problemele mari ale epocii !...“ — a tăcut cum nu tăcuse el niciodată. Lucra mult, cum lucrase de altfel şi înainte, fiindcă el n-a fost omul şedinţelor şi al discuţiilor, a fost, în primul rînd, omul faptelor. Acum, însă, parcăi

tindea să se îngroape în ele, în muncă şi în tăcere. Pînă şi „bătrînul Banciu“ se sesizase de lucrul acesta, — „E ceva, zicea el, dacă a căzut şi Pozdare pe gînduri !...“ — aşa cum se sesizaseră şi alţii, prieteni sau duşmani. Lui, ce-i drept, nu-i păsa de sesizări şi şoşoteli, îşi vedea de treabă, venea şi pleca, venea printre cei dintîi la uzină şi pleca printre ultimii, împreună cu muncitorii, fiindcă şi acesta era un aspect nou şi interesant în felul său de a fi şi de a se purta, că îşi adusese aminte de *meserie,* i se făcuse dor de condiţia lui de muncitor, — „pe care poate că nici nu am înţeles-o cum trebuie cînd se cuvenea !...“

„...E greu, mi-a spus el într-un tîrziu, referindu-se la problemele pe care le tăcuse aşa demult, — e foarte greu, tovarăşu' Jeler, să apreciezi exact unele lucruri, de la distanţă !... Cînd s-a greşit, fiindcă s-a greşit de multe ori, iar de vreo cîteva ori s-a greşit adînc, din cauza asta s-a greşit, pentru că se dădeau verdicte şi se luau hotărîri de la distanţă, pe neştiutele şi pe nevăzutele !... Un lucru e clar, totuşi, din tot ce s-a întîmplat în ultimii ani : se dă o bătălie mare pe undeva, ideologică dar şi militară, fiindcă în dosul vorbelor stau adeseori gurile negre ale tunurilor !... Lumea-i şfîşiată de frămîntări mari şi adînci şi dacă nu îmbrăţişează soluţiile noastre, e pentru că ele nu sînt destul de clare, destul de concrete, adică,- pentru că noi, — da, nu vă uitaţi aşa la mine ! — ne-am specializat în vorbiri, în anticipări şi în concluzionări !...“

„Cum ai ajuns la asemenea concluzii ? l-am întrebat eu. Ce te-a împins la asta ?...“

„Faptul că am trecut prin institut şi că m-am ocupat un timp de problemele mari ale epocii !... Am sesizat astfel diferenţa dintre aceste preocupări, frumoase dar cam .generale, şi înfăţişarea vie şi concretă a realităţii!... E mai uşor, după cum se vede, să vorbeşti, să te ocupi de problemele mari ale lumii, şi-ale..ţării, decît să produci, să construieşti !... La noi, • mai ales, preocupările astea general-umane. şi general-valabile, tind să cuprindă totul !... Şi nu e bine, cred eu, nu e bine de loc !... Proporţia între vorbire şi făptuire, indiferent unde se produce vorbirea, ar trebui să fie favorabilă întotdeauna făptuirii, acolo şi numai acolo trebuie să cadă accentul !... La noi, însă, în fabrică şi în oraş, şi-n alte locuri, din cît cunosc eu, vorbirea predomină, ocupă cea mai mare parte a preocupărilor noastre, vorbirea generală, fără rost şi fără folos !.»

L-am lăsat să vorbească, l-am ascultat cu atenţie, apoi l-am întrebat dacă nu i se pare că e cam negativist din fire, prin întreg felul său de a judeca.

„Nu sînt ! mi-a spus el, numaidecît. Mi-am pus şi eu această întrebare !... Şi mi-am dat, cinstit, răspunsul pe care vi l-am dat şi dumneavoastră !... E vorba de altceva... Partidul nostru, ca şi altele, cred eu, s-a format şi a fost format pentru un anumit fel de activitate, ilegală sau semi-ilegală, de şoc, de luptă, în orice caz !... Aşa erau condiţiile şi nu cred că era posibil să se acţioneze altfel atunci !... S-a creat, însă, datorită acestei situaţii, o anumită deprindere, de a transformă totul în campanie, de *a* acţiona numai prin şocuri şi prin «hei-rup» !... Dovadă că e aşa e însuşi faptul că şi în împrejurări obişnuite, avînd de-acum puterea în mînă, unele cadre au mereu tendinţa să acţioneze în acest fel, descurcîndu-se admirabil în situaţiile critice, acţionînd mai greoi în problemele de durată...“

Am vrut să-l îmbunez, spunîndu-i, în glumă, că se putea ajunge foarte departe cu generalizările, pornind de la cea mai simplă observaţie, dar n-a mers, nu. s-a lăsat înduplecat.

„Nu-i vorba de o simplă observaţie, a zis el, după cum cred că vă daţi seama şi dumneavoastră !...“

„Da, dar uite că sînt lucruri care nu pot fi făcute pînă nu le vine timpul !...“

„Şi-n afirmaţia aceasta justificatoare e cuprinsă o contradicţie !...“

„Care anume ?! “

„Nu spunem tot noi că timpul, şi cursul realităţii, şi.legile ei, tot ce există, ne este cunoscut şi ne stă la îndemînă ?! “

„Ba da, mai spunem şi aşa ceva, cîteodată...“

„O spunem cam des, nu cîteodată !... Şi-apoi, dacă se încurcă lucrurile prin cîte-un sector, căutăm duşmani şi sabotori !“

„Dar ei există, au existat şi or să mai existe !“

„Adevărat, dar de multe ori sabotorii sîntem chiar noi !“

„Nu-i chiar aşa, numai că tu...“

„Ei, ce-i cu mine ?!“

„Nimic... Atîta doar că suferi de o anumită boală, — a extremelor !“

„Nu cred !... Boala mea e născută dintr-o necesitate adîncă şi reală, de a vedea totul, toată ţara asta, schimbată

înfrumuseţată, nu numai în centru şi către stradă, pentru că peste tot stau şi muncesc oameni !... Şi eu voi fi mereu cu ei, cu cei ce muncesc, nu cu cei ce vorbesc, azi una, mîine alta, după cum bat vînturile !...“

22

Anii aceia de limpezire şi decantare, doi sau trei, cîţi au fost, au trecut „ca o zi“, cum avea să spună chiar el, mai tîrziu, dar au lăsat urme multe şi mari în felul său de a fi şi de a gîndi, mai ales în felul de a gîndi, cu toate că şi comportamentul i se modificase, — era mai măsurat în gesturi şi în vorbe, în gînduri şi în fapte. Era şi vîrsta la mijloc, ce-i drept, Pozdare era acum un bărbat în toată puterea cuvîntului, se maturiza văzînd cu ochii. Şi se făcea mai frumos, ca om, devenea mai limpede în toate, — era mai înalt, parcă, şi mai sigur pe mers ; ochii lui albaştri şi limpezi erau mai curaţi şi mai frumoşi decît oricînd ; părul lui bălai se făcuse cum e mierea, apropiindu-se, pe la tîmple, de cenuşiul distins al platinei. Iar gura, şi obrajii, şi mîinile, şi mersul, trădau atît de multă armonie, încît nu se putea să nu-ţi placă, dacă îl vedeai.

„...Dacă aş fi femeie, i-am spus eu odată, m-aş îndrăgosti de tine, Vasile Pozdare !...“

„Nu zău !? a făcut el, zîmbind stins, izbucnind apoi în rîs, într-un rîs mare şi rostogolitor, cum făcea el ori de cîte ori se simţea bine. Sper că n-aveţi şi altfel de înclinaţii, nu faceţi parte, vreau eu să zic, din *sindicatul* lui Diţescu ?!...“

„Nu, doamne fereşte ! m-am apărat eu. Şi totuşi, am mai întrebat eu, cum mai stai cu treburile acestea mai de inimă, sau te-ai *schematizat ?!“*

„Nu ştiu dacă m-am *schematizat* sau nu, dar nu mai am suflet pentru lucrurile astea, nu-mi dau seama de ce, poate pentru că am mai îmbătrânit, sau poate că din alte motive !?...“

„Dar Georgina ce mai face ?“ am întrebat eu pe neaşteptate.

„Nu ştiu !“ a răspuns el scurt.

A tăcut mult şi îndelung pe urmă, iar eu am simţit cum a crescut şi s-a ridicat tăcerea în urma noastră (ne plimbam, **pe** sub pădure, mergeam spre oraş), ca o parasută desfăcută

de vînturi, ca o coadă uriaşă de păun, ca un val neştiut, care **ne-a sărit deodată înainte, sfidîndu-ne în lumina înserării.**

„...Adevărul e, a spus Pozdare pe urmă, că m-am întîlnit nu demult cu Georgina... A fost ideea ei, ea a vrut, ea a aranjat totul... Iar eu m-am lăsat tîrît în aventura aceasta... Am vrut şi eu, de fapt, am dorit ceea ce dorea şi ea : să ne regăsim pe noi înşine, să ne întoarcem la clipele pe care le-am trăit împreună, fără să le înţelegem... Asta vroiam eu, şi ea tot asta vroia, plus altele probabil, fiindcă femeile sînt pline de taine, nu ştiu dacă aţi observat... Dar n-a ieşit nimic, a fost în zadar totul... Ne-am iubit, nu ştiu cum să zic, şi cam atîta... Nici măcar plăcerea de altădată n-am mai simţit-o... Nimic, nimic !... Ne-am despărţit cum se despărţesc cîinii, cri sălbăticiunile... Dumnezeu să mai ştie... în orice caz, mie aşa mi s-a părut, senzaţia asta am avut-o eu, tot timpul... Ea, la fel, se scălda în aceleaşi ape îmbîcsite de mîl... Ofta mereu şi poate că nici ea nu ştia de ce oftează, după ce tînjeşte... Ne-am înţeles să ne mai vedem, deşi n-aveam de gînd să mai facem lucrul acesta niciodată... Gîndul meu acesta a fost, cînd am zis *da...* Al ei, de asemenea..."

A lăsat-o apoi şi pe Georgina, făcînd un anumit semn cu mina, — „ducă-se !..." — şi mi-a vorbit, din nou, despre fanatism, — „da, da, nu vă miraţi şi nu zîmbiţi, pentru că astea au fost şi sînt marile noastre iubiri, nu ştiu dacă sîntem *schematici,* cum zice prietenul dumneavoastră, *romancierul,* în faţa lucrurilor acestora însă am vibrat şi vibrăm, eu, mai ales, trebuie să recunosc că am avut o singură şi mare iubire : *revoluţia* !..." — mi-a spus că nu a înţeles întrebarea mea privitoare la fenomenul acesta complicat — „şi tragic" — decît mult mai tîrziu, faţă de timpul cînd i-o pusesem eu. Şi că pe măsură ce a înţeles-o, -— „...fiindcă lucrurile nu s-au petrecut brusc, miracolul regăsirilor umane e nesfîrşit şi-i nemaipomenit, să ştiţi, e mai fantastic decît orice spectacol din natură !..." — s-a bucurat dar s-a şi speriat, a avut, deodată, revelaţia prăpastiei pe lîngă care a trecut, — „nu a prăpas- tiei, a strîmtorii, a *strungii* prin care am trecut !..." — a înţeles, în acelaşi timp, cît de suprasolicitat e omul din veacul acesta al nostru şi cît de încercat a fost poporul român. — „...şi alte popoare, probabil, care' au trăit, cam pe nepregătitele, experienţele pe care le-am trăit noi..."

„...Fanatismul, a spus el, în acelaşi mod, vorbind cum nu vorbise niciodată, prudent şi cu grijă, — şi cu o anumită tristeţe, cu un regret surd — e frate bun cu comoditatea

tuală, cu lipsa de înzestrare în ultimă analiză... Din cauza asta sînt rudimentari fanaticii, pentru că nu au calităţi, sînt simplişti din născare... Iar fanatismul îi face şi mai simplişti, scoate în evidenţă coordonata lor principală... îi dezumanizează diri ce în ce mai mult, pe măsură ce se integrează ei în curentul acesta fioros şi tenebros, care a cunoscut în epoca noastră întruchipări dintre cele mai diverse, ajungînd, prin fascism şi prin hitlerism, la un fel de desăvîrşire... Şi nu numai prin orientările acestea, dar şi prin ceea ce am făcut noi înşine în această direcţie !... Da, pentru că am avut şi *noi* fanaticii noştri !... Şi-i mai avem, cu toate că nu sînt toţi cum am spus eu adineauri, rudimentari şi primitivi... Unii, măcar, sînt din cale afară de lustruiţi şi de primeniţi, încît nici n-ai crede că sînt cum sînt, abjecţi şi fioroşi, cum îi arată în cele din urmă faptele lor, felul cum *lucrează* ei, cum usucă pămîntul pe unde trec !..."

Altădată a vorbit de Stalin şi de *cultul personalităţii,* în acelaşi fel, fără patimă, cu patos dar fără nici o urmă de crispare. Spunea că e normal să fie lăudat un om, — „un conducător, un adevărat cîrmuitor !..." — şi că în nevoia aceasta de a lăuda, omul, — „orice om !..." — pune o anumită năzuinţă, o aspiraţie firească şi pe deplin justificată. Lucrurile se complică, susţinea el, din momentul în care intră în *cor* un anumit fel de oameni, mai uşori şi mai grăbiţi, mai puţin înzestraţi, cei care sînt puşi pe căţărare, — „neavînd alte idealuri, decît căţărarea şi chivernisirea !..." Lauda devine astfel criteriu de apreciere şi de promovare, face eroi din lichele, fiindcă cei înzestraţi, oamenii cinstiţi şi cu personalitate nu se vor grăbi, vor sta mai la urmă, ceea ce înseamnă că nu cei buni vor fi scoşi îţi faţă de o asemenea împrejurare. Dimpotrivă, favoriţii şi favorizatorii vor fi cei ce sînt puşi pe parvenire, cei ce n-au nimic sfînt, fiind gata oricînd să facă orice. Ei vor forma în jurul elogiatului, '— „în asta constă esenţa *cultului !* — un cerc din ce în ce mai mare şi mai gros, de minciună şi de falsitate, izolîndu-l din ce în ce mai mult pe cel pe care alcătuitorii acestui cerc, — „profitorii şi lingăii ?..." — nici nu-i iubesc şi nici nu-l stimează, ei nu se iubesc decît de ei înşişi, aşa cum cel ce se lasă elogiat şi preamărit nu se iubeşte, la rîndu-i, decît pe sine însuşi, — „şi *tronul* în care stă, eventual, şi mărirea cu care începe să se confunde !" — drept pentru care nici nu va observa că devine, pe zi ce trece, o *figură saturniană,* pe cît de ceţoasă şi de stranie, pe atît de ameninţătoare. Se nasc astfel rupturi şi despărţiri mari şi

adînci, faţă de cei mulţi, ale căror probleme şi ale căror necazuri ajung din ce în ce mai greu la cel ce a fost trecut în rîndul zeilor, — „ce ţăran sau ce soldat mai putea ajunge la Stalin, după ce devenise el o legendă, un *mit,* cum am spus eu cîndva !?...“ — neputîndu-se însă rezolva decît aşa, dacă ajungeau cumva *acolo, sus. Cultul personalităţii* duce în cele din urmă la schimbarea raporturilor dintre oameni, ridică la rang de principiu combinaţiile de un anumit tip, naşte şi generează din ce în ce mai mult favoritism, — „dă frîu liber bunului-plac şi aranjamentelor !..“ — pe măsură ce se măreşte şi se îngroaşă *plasma* care îl izolează de popor pe cel ce a fost santificat — „în afara oricăror merite, dincolo de limita firescului

„...Există, în afară de asta, dispoziţiile personale, care joacă un rol extraordinar, într-un asemenea context !... Din cauza asta, probleme vitale, — soarta unor oameni, rezolvarea unor probleme, soarta unor popoare chiar, — depind de cine ştie ce capriciu de moment, de buna sau de reaua dispo-' ziţie a celui ce îşi dă verdictul, care nu răspunde, practic, în faţa nimănui, nici măcar în faţa istoriei, deoarece el şi-a rezolvat lucrurile şi cu istoria, şi-a fixat locul pe care îl va ocupa în istorie, le-a lămurit pe toate, pentru totdeauna !... în jurul unui asemenea om se polarizează astfel din ce în ce mai multă slugărnicie, din ce în ce mai multă linguşeală, în afară ieşind din ce în ce mai multă asuprire, — şi nedreptate, şi opresiune, ostracizări şi chiar crime, judecări şi deportări, condamnări şi exterminări !...“

Nu era nimic forţat şi precipitat în preocupările acestea ale lui, nu era nimic exterior şi fals, nu mai era nimic aşa, fiindcă fuseseră exterioare multe lucruri, şi false, el însuşi fiind multă vreme victima şi robul lucrurilor exterioare, un simplu receptor şi emiţător de lozinci. Acum nu mai era aşa, se regăsise pe sine însuşi, se regăsise şi se regăsea, pe măsură ce stăruia în a se limpezi faţă de „problemele mari ale lumii“ (îl mai însoţea, încă, în felul său de a vorbi, un anume patetism, care nu excludea însă sinceritatea, dimpotrivă, o sublinia),, pe măsură ce devenea ceea ce dorise de la începuturi : *Un om pentru contemporaneitate.* îmi era teamă de multe ori pentru el, să nu devină prea reflexiv, să nu se înmoaie, să nu-şi piardă „spiritul de clasă“, mai ales că avea toate condiţiile pentru aşa ceva, — era inginer, avea o calificare superioară, putea să se lupte puţin pentru funcţii mai

înalte. I-am şi spus odată lucrul acesta, i-am vorbit, pe faţă, de inevitabilele înmuieri ale fiecăruia, de „cuminţirile[11] aduse de vîrstă şi de experienţă, — „care e amară de multe ori, mult prea amară !...“

„In asta constă dulceaţa ei, a spus el, zîmbind de sus şi de departe, — în faptul că e amară !... Nu-i un joc de cuvinte, să ştiţi, e purul adevăr !... Cît priveşte înmuierile, nu ştiu ce să cred !?... Cred că totul depinde de *resurse,* de puterea care stă cuibărită în fiecare om !... Unii se înmoaie repede deoarece **nu mai au *resurse* şi pentru c* nu ştiu ce** vor, sînt incapabili să vadă departe, nu se pot ridica deasupra plafonării cu care i-a înzestrat natura !... Dumneavoastră n-aţi văzut cum dau unii din colţ în colţ, după ce au ajuns în cîte-o funcţie înaltă, neştiind ce să mai facă !?... S-au luptat ca leii, i-au împins pe unii şi pe alţii, mai răi sau mai buni, — cei buni sînt preferaţi, nu-mi dau seama de ce, poate pentru că sînt cei mai periculoşi, din punctul de vedere al *căţărătorilor* !? — pe urmă, cînd s-au văzut deasupra, nici nu ştiu cu ce să înceapă, se uită în jur cum se uită boul eîteodată, şi-aproape că mugesc unii dintre ei, atît e de zoologică şi de fără ţel tropăiala asta a lor !... Dar poate că ăştia nici nu sînt cei mai periculoşi... Periculoşi sînt cei care fac cîte ceva, după ce ajung unde ajung, cei care întorc pe dos, prin ceea ce fac, idei şi noţiuni de preţ, esenţiale pentru orînduirea noastră !... Noţiunea de *forţă conducătoare,* cu referire la partid, e folosită de unii în interesul lor propriu !...“

„Nici nu-i posibil aşa ceva, am spus eu, mecanismele noastre sociale sînt alcătuite în aşa fel, încît nu îngăduie o asemenea inversare !...“

„Nu îngăduie, dar permit !... Există exemple destule, au fost şi poate că vor mai fi !... Din cauza asta sînt schimbaţi anumiţi oameni din posturile pe care le ocupă la un moment dat !... Ideal ar fi să avem peste tot, în toate verigile, oameni excepţionali, oameni competenţi, drepţi şi cutezători !... Dar aşa ceva e imposibil de realizat, de azi pe mîine !... Şi-atunci, se creează probleme, ba într-o parte, ba în altă parte, — sau pe ansamblu, de ce nu !? — exact în măsura în care cei ce se ocupă de un sector sau de altul sînt lipsiţi de calităţile necesare minime într-o operă de asemenea proporţii, exact în măsura în care noţiunea amintită mai înainte, — de *forţă conducătoare* — devine în practică altceva, organism de temporizare a lucrurilor, pîrghie pentru propulsarea spre *putere*

a unuia sau a altuia !... Lucrurile se rezolvă pînă la urmă, bineînţeles, contribuţia principală la rezolvarea aceasta aducînd-o cei ce muncesc, cei ce luptă cu adevărat, cu stăruinţă şi cu cinste, pentru dreptate şi pentru mai bine !... Ei creează, de fapt, noile necesităţi, prin ceea ce săvîrşesc efectiv, prin munca şi prin dăruirea lor !...“

Uneori era atît de temerar şi mergea atît de departe cu observaţiile acestea ale lui, încît mă făcea să mă uit în jur şi pe alături. Rîdea, cînd mă vedea ferindu-mă, se veselea de-a binelea.

„...Ştiţi de unde vine teama dumneavoastră ? mă întreba el în asemenea împrejurări. Vine din faptul că dumneavoastră aţi impregnat teamă în sufletul altora ! răspundea tot el. Şi- atunci, e normal să rămînă şi în sufletul dumneavoastră un anumit iz, o anumită deformare, aş zice eu !...“

„N-o fi chiar aşa !“

„Ba este !... Fiindcă dumneavoastră, cum v-am mai spus-o, sînteţi un om cam tainic !...“

„Dar tu cum eşti, de-i judeci mereu pe alţii ?!“

„Eu !?... Să ştiţi că şi pe mine însumi mă judec, cu asprime, fără milă !...“

„Se poate, dar cum eşti, că tot nu mi-ai spus?!“

„Vă spun eu, lăsaţi, nu mă luaţi chiar aşa de tare, că asta-i treabă jingaşă, e lucrul cel mai delicat, să te judeci pe tine însuţi, să te judeci drept, nu oricum, să nu te mîngîi singur pe burtă, dar nici să nu-ţi pui cenuşă în cap, să vezi cît mai exact cum stau lucrurile prin propria ta bătătură !...“

Mi-a spus, într-adevăr, dar nu atunci, altădată. Zicea, cu un fel de melancolie, că i-i milă de sine însuşi de multe ori,

— „milă şi silă, tovarăşu’ Jeler, vă rog să mă credeţi !...“ — şi că alteori se simte aşa de puternic şi-i atît de încrezător în toate, — „în lume şi în viaţă, în dragoste şi în fericire !...“

— încît îi venea să zburde, — „da, chiar aşa, să nu rîdeţi !“

— îi venea să cînte din senin, deşi nu era cîntăreţ din fire. Cunoscuse şi cunoştea şi el, ca orice om, momente de elan şi de descurajare, trecuse prin focul celor mai mari certitudini,

— „...care nu erau, am înţeles eu mai tîrziu, chiar atît de certe, atît de definitive, cum păruseră, cum îmi fuseseră prezentate !...“ — pentru ce după aceea să se simtă năpădit de mîzga îndoielilor, să se uite într-un anumit fel la toate lucrurile, — „la viaţă şi la lume !...“

menit, cum ni s-a părut nouă într-o anumită vreme, cînd ziceam că dacă un om a ajuns la o anumită înţelegere, e gata,, a atins desăvîrşirea, pentru totdeauna !... Şi nu era şi nici nu se putea să fie aşa, după cîte mi-am dat eu seama, singur, e adevărat, deoarece *profesorii* pe care i-am avut învăţau ei înşişi în vremea asta, ca şi mine, din mers !... Da, cred că acesta, e adevărul, din cauza asta au rămas unii pe drum, sfărîmaţi şi nedumeriţi, pentru că n-au reuşit să le săvîrşească pe toate !... Eu am reuşit şi reuşesc, mă străduiesc, vreau să zic, m-am străduit mereu, căutînd să pun în practică o anumită învăţătură : nu te poţi edifica pe tine însuţi dacă nu stai mereu cu faţa către viaţă !... Fără să i te închini, nu ştiu cum să zic eu !...“

Surprinzătoare a fost, pentru mine dar şi pentru alţii, revizuirea propriilor sale păreri, în ceea ce priveşte ţara şi poporul din care se trăgea, — „poporul nostru românesc, nu-i aşa, tovarăşu’ Jeler !?...“ — mai ales că el, Vasile Pozdare, fiind ani de zile adept al bolşevizărilor şi al internaţionalizărilor, — „...aceasta-i calea, acesta e drumul, ăsta-i viitorul nostru !...“ — nici nu pronunţa măcar vorbele acestea : popor român, zicea, fără greş aproape : „poporul muncitor[14] şi „masele muncitoare[44]. Ani de zile vorbise aşa, ca şi alţii, e adevărat, pentru ca după aceea să tacă şi lucrurile acestea, — „le-am tăcut şi le-am cumpănit mult, să ştiţi !...“ — să le cerceteze în toate felurile, cu scop precis însă, — „fiindcă problema aceasta e mult mai complicată decît altele şi se răzbună, dacă e lăsată în uitare, dar nici dacă e supralicitată nu dă rezultate, devine măciucă în mîna unora, cum a de.venit şi internaţionalismul cîndva !...“

Cam aşa începuse el să vorbească de pe la un timp, dînd tîrcoale lucrurilor, contrazicîndu-se pe sine însuşi, pipăind un teren nou, gîndind cu-voce tare uneori, reflectînd şi monolo- gînd, monologînd şi reflectînd, ca un nou şi de neînvins Ham- let, fiindcă avea alura asta cîteodată, şra superb, era fascinant, te robea, pur şi simplu, te făcea să zici : „E bine să fi om, merită să fi, face să le înfrunţi pe toate, şi pe cele bune, dar şi pe cele rele !...“

„Unii, spunea Vasile din cînd în cînd, referindu-se la problema atît de spinoasă a patriotismului — susţin mereu şi destul de insistent, că patria şi patriotismul, graniţele dintre ţări, independenţa şi tot ceea ce decurge din ea, sînt depăşite, au o importanţă din ce în ce mai mică, pe măsură ce mer

geam către viitor !... Dacă-i aşa, într-adevăr, de ce au grijă dumnealor de graniţele şi hotarele proprii ?!... De ce fac război de cotropire, în Vietnam şi în alte părţi, de ce se luptă pentru împărţirea şi reîmpărţirea lumii în tot felul de *zone ?!...“*

„Mi-i teamă, i-am spus eu în cele din urmă, să nu ajungi la extrema cealaltă, să nu laşi internaţionalismul din braţe şi să nu iei, în locul lui, mai vechiul şi pentru totdeauna învechitul naţionalism !?...“

„Să nu vă fie teamă, tovarăşu’ Jeler, nu vă îngrijoraţi prea tare... Deoarece nu mai sînt nici eu un copilandru, sînt bărbat în toată puterea cuvîntului !..“

„Totuşi...“

„Nici un totuşi !... Ştiu de-acum să aleg neghina de grîu, am învăţat bine de tot lucrul acesta !... Şi nu-i voi îndemna pe alţii spre dispreţ şi spre ură şi nici pe mine însumi nu mă voi călăuzi spre asemenea scăpătări !... Dar nici nu voi îngădui nimănui să mă calce în picioare, să mă desconsidere pentru că sînt român !... Dimpotrivă, voi cere tuturor, indiferent ce vor fi ei, — unguri, ruşi, tătari sau bulgari ! — să mă respecte exact în măsura în care îi respect şi-i preţuiesc şi eu !... Aceasta va fi, de acum în colo, baza internaţionalismului meu, aşa mi-aş formula eu principiile după care mă orientez, dacă aş fi o ţară !...“

„într-un fel chiar eşti !...“

„Cum aşa : într-un fel ?!“

„Exact aşa cum am zis : fiecare om poate fi asemuit cu o ţară, cu un mic şi de nerepetat *univers !...“*

„Asta aţi vrut să ziceţi ?!... De data asta sînt de acord cu dumneavoastră, fără nici o obiecţie !...“ , •

A devenit liric, deodată, mi-a spus cum a urmărit el cîndva, — „demult de tot, tovarăşu’ Jeler, pe vremea cînd eram prunc !...“ — un strop de rouă, — „un simplu şi- banal strop de rouă...“ — care strălucea şi scăpăra în soare, — „ca o piatră preţioasă, ca un diamant fantastic..." — a strălucit şi a scăpărat aşa o bucată bună de vreme, — „pînă cînd s-a ridicat soarele sau pînă cînd s-a sfărîmat ?!...“ — n-a reuşit să înţeleagă lucrul acesta, zicea el, a vrut, dar n-a reuşit. Cînd a răscolit buruienile în hăţişul cărora strălucise piatra aceea preţioasă, — „cum n-am văzut alta, niciodată !...“ — n-a găsit nimic, — „dar nimic, înţelegeţi dumneavoastră !?“ — rămînînd în suflet cu sentimentul unei greşeli, ajungînd

în cele din urmă la convingerea că stricase totul, — „căutînd ceea ce nu trebuia căutat, ceea ce trebuia contemplat şi admirat, trebuia păstrat în slava celui mai limpede şi mai te-**merar gînd !...•**

23

în perioada aceea aspră dar şi frumoasă,, de cernere şi de regăsire, fiindcă era o nouă regăsire la mijloc, poate că cea mai de seamă, — am zis şi m-am gîndit că aceasta va fi ultima lui clarificare, — „da, s-a liniştit şi băiatul ăsta, a ajuns, în sfîrşit, la un liman al lui !...“ — grăbindu-mă din nou, fiindcă Pozdare nu avea să se astîmpere niciodată, nu era făcut pentru aşa ceva. El era, dimpotrivă, omul marilor nelinişti şi al marilor dăruiri, — „...eu nu sînt făcut să fumeg, tovarăşe, eu trebuie să ard !...“ — era un mare şi de- săvîrşit pasionat, era neliniştea însăşi, era întruchiparea secetei, — „chiar aşa, eu nu sînt *fiul secetei,* cum îmi zic unii, sînt însăşi întruchiparea secetei"!...“ — care nu dispăruse din epocă, intrase în pămîntul ei şi se clarificase, ca necesitate, se concretizase în cîteva cerinţe esenţiale, peste care nu se mai putea trece atît de uşor, cu o vorbă sau cu un îndemn. Nimeni n-ar mai fi putut acum să şi-l apropie pe Vasile Pozdare, sau să-l pună în mişcare, — „în stare de luptă !...“ — cu ajutorul unor procedee atît de simple, aşa cum nu-i putea cîştiga nici pe alţii, sute şi mii. Oamenii acumulaseră experienţă, o experienţă densă şi dură, învăţaseră şi învăţau, munceau pe brînci cei mai mulţi şi nu se mai lăsau încîntaţi de vorbe, — „de orice vorbe !...“ Abia acum îşi luau ei în stăpînire propriul lor destin, propria lor revoluţie, pe măsură ce o înţelegeau, pe măsură ce o săvîr- şeau, trudind şi frămîntîndu-se, scuturîndu-se din mers de- tot ce era element eterogen şi scop neclar, cum se scutură, viaţa de asemenea lucruri. Uzina crescuse şi creştea, înghiţind terenuri noi, absorbind noi şi noi oameni, cîştigîndu-r. pe unii pentru totdeauna de partea ei, de partea noilor în-deletniciri, — de muncitori sau de maiştri, de strungari, frezori sau de electricieni — pierzîndu-i pe alţii, în favoarea altor uzine sau a altor preocupări, fiindcă era o forfotă mare,

oamenii veneau dar şi plecau, — „stabilitatea cadrelor, cum se spunea în rapoartele noastre, era foarte slabă !...“

Oraşul însuşi crescuse şi se dezvoltase, pe orizontală şi pe verticală, aşa cum crescuse şi creştea şi ţara, lucru pe care îl recunoşteam cu o timiditate de neînţeles. în preajma marilor uzine se iviseră, — „ca din pămînt“ — cartiere noi, nelegate încă de restul oraşului, din punct de vedere arhitectonic, uniforme unele dintre ele, — „dar -asta era o problemă secundară, important e ca oamenii să aibă unde sta, cît mai mulţi !...“ Nu era uşor, nu era simplu, creşterile acestea enorme aduseseră şi aduceau în flux oameni de tot felul, oameni buni şi limpeziţi, dar şi căzături sociale, ţărani sau copii de ţărani (ţăranii dăduseră şi dădeau cel mai mare procentaj), dar şi mahalagii autentici, români dar şi ţigani, nemţi şi unguri, „fără nici o deosebire de naţionalitate[11], într-adevăr, fără a reuşi însă să-i sudeze în suficientă măsură, într-un raport direct proporţional cu intensificarea acestor creşteri.

Aceasta era, de altfel, principala problemă care se punea în faţa noastră ; în ce măsură rămîneam noi înşine, de-a lungul acestor schimbări ; în ce măsură şi cît păstram din sufletul vechi al locurilor acestora ; ne ridicam noi la o altă înţelegere a lumii şi a vieţii, sau^-ămîneam la stadiul primar al unor schimbări de meserie ; prin ce şi în ce măsură ne vom deosebi noi cei de aicea, muncitori sau ingineri, de muncitorii şi de inginerii din alte părţi ale lumii, din Gruzia sau din Rusia, din America sau din Australia ; ce raporturi existau între competenţa noastră şi conştiinţa noastră, cît ciştigasem şi cîştigam noi pe acest plan şi cît pierdusem şi pierdeam ; era sau nu era profundă *revoluţia pe* care o înfăptuiam, eram sau nu eram noi înşine ceea ce zicem că sîntem ? !...

Vroiam mereu să discut lucrurile acestea cu Vasile Pozdare, mai ales că ţăranul pe care mi-l evocase el cîndva, — „ţăranul din vis !...“ — îmi ieşise şi îmi ieşea şi mie înainte, venind dinspre Murăş, e adevărat, dinspre neuitatul Monu, oprindu-se în faţa mea cîteodată, trecînd prin mine ca o ceaţă, ori ca o lumină, ca o adiere de rouă şi de lacrimi, călcînd pe urmele mele de multe ori, cu opincile acelea ale lui, care scîrţîiau ciudat, a nemulţumire şi a îndărătnicie, stînd cel mai adesea răscrăcărat peste întregul oraş, dînd la o parte fumul uzinelor, uitîndu-se de sus la noi şi la forfota nqastră, de parcă ar fi vrut să ne spună că el e ade-

vârâtul nostru Dumnezeu şi că dacă îl vom uita pe el ne vom uita pe noi înşine şi vom fi una cu nimicul, — „un fluviu de cenuşă, care se va vărsa' în alt fluviu de cenuşă, în cuprinsul căruia nu vor sclipi niciodată bucuria şi mîndria, fericirea şi durerea, neliniştea şi încrederea !...“ Dar el, Pozdare, era inabordabil, devenise insensibil la lucrurile acestea; — „m-am săturat de analize şi de nuanţări, vă rog să mă credeţi !...“ — era robit de tehnică şi de munca din uzină, mai vîrtos decît fusese robit altădată, de alte preocupări. Lucra pe brînci, nu se dădea dus de la fabrică decît dacă veneau ai lui după el, Nuţa sau careva din copii, băiatul, mai ales, Ionuţ, care se smulsese, se făcuse aşa de înalt, de parcă ar fi vrut să se uite deodată peste lume, ce se întîmplă cu ea, de-i aşa de neliniştită şi de grăbită, — „de nu-şi mai găseşte locul şi scopul ! ?...“ Ei doi, băiatul şi Vasile, rămăseseră prieteni, aveau poveştile lor şi tainele lor, se certau şi se supărau, împăcîndu-se pe urmă, — „...Hai, Bătrfne, zicea băiatul, nu face, zău aşa, să fim supăraţi, nu ne aranjează !...“ — cum se ceartă şi se împacă prietenii între ei, — „prietenii adevăraţi şi temeinici !...“ Băiatul a rămas de pomină pentru o scenă dintr-un autobuz, unde a stîrnit discuţie şi scandal, din cauza unuia care îl bîrfea pe tai- căsău, îl forfeca în toate ţhipurile. „...E un troglodit şi jumătate, domnule, zicea clevetitorul, a trecut prin toate *conjuncturile* şi s-a scăldat în toate 'apele, l-am văzut cu ochii mei şi l-am auzit cu urechile mele cum striga lozinci cu Stalin, la o manifestaţie, ca un apucat, ca un sălbatic, deoarece ăsta, Vasile Pozdare, nici nu e om, domnule şi tovarăşe, e un troglodit sadea, e o fiară care umblă întîmplător în picioare, care ar vrea acum, auzi pretenţie, poftim obrăznicie, să se întoarne la condiţia de om, el, care nu ştie buchiile elementare, da, domnule şi tovarăşe, Pozdare ăsta a ajuns inginer şi ce a mai ajuns numai prin aranjamente, cu ajutoare subversive !...“ Ionuţ, băiatul lui Pozdare, a ascultat cît' a ascultat, pe urmă l-a apostrofat pe cîrcotaş, spu- nîndui, fără nici o introducere, că-i un dobitoc, — „o simplă şi cam plictisitoare ţaţă masculină !...“ — oprindu-se în cele din urmă la acest epitet, spre stupoarea apostrofatului, care a reacţionat şi el, lovindu-l pe băiat, primind şi el vreo cîteva, ajungînd în cele din urmă la miliţie...

Altfel, acasă la ei era bine şi era linişte în toate privinţele, —■ „nu aveau probleme[14], cum se zice — se mutaseră într-un apartament nou, de patru camere, ■— „ne-mburghe-

zim, ne-mburghezim, trăim dar şi îmbătrînim[44], cum zicea Vasile. Cam aşa vorbea el de la un timp, în treacăt şi cam de departe, comportîndu-se ca un dezamăgit. De lucrat, la uzină, lucra, muncea de-i speria pe toţi, dar parcă n-o făcea cu plăcere, mie, cel puţin aşa mi se părea, că e ceva silit, în munca asta a lui şi că gîndurile îi erau în altă parte,

— „la Georgina sau la altcineva ? ! “ — iar sufletul, sufletul lui tumultuos dar şi luminos era, acum, bîntuit de neguri, îl încerca însingurarea de multe ori, — „da, asta trebuie să fie ! ?“ — sau poate că era ros de regrete şi de complexe,.

— „mai degrabă asta, da...“ — trecea, în orice caz, printr-o-zodie stranie, de scufundare în viaţă şi în sine însuşi, — „asta-i clar, dar cu ce scop ? ! “ — opera o confruntare şi o-evaluare a tuturor lucrurilor, bune dar şi rele.

De două ori l-am văzut tresărind şi schimbîndu-se în vremea asta, trădîndu-şi cumva simţămintele, fiindcă în rest, nici o clipire, nici o vorbă mai acătării, parcă ar fi fost alt om, alt Vasile Pozdare, venit de cine ştie unde, ca un ecou al pustiului adus de *secetă* în lume, ca o întruchipare a secetei şi a inevitabilelor surpări umane.

Prima dată s-a întîmplat asta la un pom de iarnă, cînd a intrat Georgina în hala unde era bradul,, cînd a .auzit-o vorbind şi rîzînd. S-a uitat fără voie la ea, cum se scutura de zăpadă, cum îşi alinta copiii, îngălbenindu-se deodată, parcă ar fi fugit toată vlaga din el, parcă ar fi fost gol ŞL scorogit, uscat.

„Dar ce-i cu tine ?“ am zis eu încet.

„Nimica... N-am dormit azi-noapte !...“

„Ar trebui să te mai cruţi !... Las-o mai moale cu munca, ce le mai rămîne urmaşilor, dacă o facem noi pe toată ? !...“

„Lor le rămîne bucuria, trăsneasc-o dumnezeu s-o trăsnească, fiindcă e ca apa, mereu ţi se prelinge printre degete !...“

S-a ameţit atunci, fiindcă am ieşit împreună, s-a îmbătat cum nu-l mai văzusem de mult. Dar tot n-a dat drumul la băierile inimii, degeaba l-am zgîndărit.

„Altfel, pe-acasă ? !...“

„Bine... Nuţa-i sănătoasă, copiii de asemenea !... E bine„ ce mai !...“

A doua oară a ieşit din armura asta a lui, nouă şi ciudată, cînd a fost scos la pensie „primul lui meşter[14], Ovidiu Rîşnoveanu, pe care îl adusese la „mecanicul-şef“, făcîndu-

într-un fel, mîna sa dreaptă. Momentul era uşor solemn, s-au rostit mici discursuri, însuşi Rîşnoveanu a vorbit, în felul său, ascunzîndu-şi emoţia sub cîteva fraze aspre, — „Ei, fireaţi voi să fiţi, vă pare bine că scăpaţi de mine, din pricina asta aţi adus şampanie în secţie !...“ — iar Pozdare, Vasile, s-a înmuiat şi s-a sentimentalizat, ca niciodată.

„...Lasă, nea Rîşnovene, a zis el cu ochii în lacrimi, şi nu atît cu ochii, cît cu glasul, de parcă fiecare vorbă ar fi avut căldura ei proprie, — ştii prea bine că nu-i aşa, ştii că ne pare rău după dumneata !... Tuturor ne pare rău, iar celui ce vorbeşte acum îi pare foarte rău, te rog să-l crezi, te rog să mă crezi !...“

în rest, în afara izbucnirilor acestora, atît de neaşteptate şi de contrastante, nici o mărturisire, tăcere şi muncă, muncă şi tăcere, un efort îndelung şi teribil, care îl făcea pe el însuşi terjbil, îl asprea din ce în ce mai mult,. îl preschimba într-un ins dur şi ascuns, — „într-o întruchipare aproape perfectă a tehnocratului de tip nou, socialist..."

„...Te porţi, i-am spus eu într-un tîrziu, în urma unei şedinţe de producţie de la el din secţie, — de parcă ai fi ■dezamăgitul lumii şi al pămîntului !...“

„Poate că sînt ! a spus el încet şi cam scurt. N-am voie ? ! “

„Ba da, tu ai voie orice, după cîte se pare !...“

„N-am pretins niciodată aşa ceva !...“

„N-ai pretins-o prin vorbe, prin fapte, însă, ai pretins-o şi o pretinzi !...“

„Cine, eu ? !“

„Da, tu !“

„Ar fi bine, pentru că rostiţi vorbe aşa de aspre, să-mi -daţi un.exemplu sau două, să fiţi mai concret!..."

I-am dat un exemplu, — „unu şi bun !...“ — i-am spus că s-a scufundat aşa de mult în „munca de producţie" ca să uite de dezamăgiri, — „...de cele politice şi de cele sentimentale !...“ — din cauza asta se drapase în hărnicie şi în severitate, ca să nu ştie nimeni ce-i cu el, din cauza asta nu mai acorda nici o atenţie „muncii de partid" şi activităţilor politice, — „în genere..."

„...Dar ce fac eu în secţia aceea, care era la pămînt cînd am intrat în ea, nu-i muncă de partid ?“ m-a întrebat el, cu glasul lui de altădată, aspru şi neîndurător.

„Ba este, într-un fel şi pînă la un punct !...“

„De ce numai într-un fel şi numai pînă la un punct ? !“

„Aşa, producţia-i producţie, oricum.

„Producţia-i producţie şi munca de partid îi muncă de partid ! ?... Ei, aflaţi de la mine că o să mă întorc eu şi la munca asta de partid, cu alt suflet şi cu altă experienţă !... Şi mi-e că o să vă dau pe toţi peste cap, fire-aţi ai nu ştiu cui, cum zicea nea Rîşnoveanu

„Acum vorbeşte anarhistul din tine, omul care a acumulat nemulţumiri multe în sufletul lui !...“

„Nemulţumirile sînt sfinte, dacă sînt drepte !... Fără ele n-ar fi avut loc nici o revoluţie în lume, nici măcar revoluţia aceasta a noastră !... Cît priveşte anarhia, nu ştiu nici eu ce să zic...[44]

„Zi, dacă ai început.[44]

„Nu strică puţină anarhie, vroiam eu să zic, mai ales acolo unde se cuibăreşte viermele conformismului !... Spun asta pentru că de multe ori spiritele nemulţumite şi intransigente sînt considerate drept anarhiste !... Şi poate că chiar sînt aşa, din punctul de vedere al celor ce s-au instalat bine în cîte-un scaun, dorind ca lucrurile să rămînă cum sînt, cel puţin pînă ies ei la pensie !...[44]

„Aşa o fi, aşa e, cîteodată, numai că tu ai deviat mult discuţia... Era vorba de activitatea de partid propriu-zisă...[44]

„Da, ştiu !“

„Şi cînd ai să te întorci la ea, cu altă faţă şi cu alt suflet ? !“

„Niciodată i“

„Şi dacă ţi se va spune într-o bună zi că ar fi bine şi ar fi necesar, etc. etc. — ce ai să te faci ? !“

„Găsesc eu... Mă îmbăt şi înjur pe careva... Mă descurc eu, n-aveţi grijă i...“

L-am lăsat în pace un timp, apoi iar l-am zgîndărit, dacă am văzut că stăruie în comportamentul acesta al lui, de om al tehnicii şi al producţiei, de „specialist pur-sînge“, care se uita de sus la activităţile sociale şi politice.

„în fond, ce vrei tu să demonstrezi cu felul acesta de a te comporta, ce vrei să ne arăţi, că eşti mai grozav decît pari, sau ce vrei ? !“

„Vreau, mi-a spus el ca într-o opintire, de parcă ar fi vrut să mă ridice în furci, — să demonstrez, să-mi demonstrez mie însumi, în primul rînd, că sînt capabil să exist prin propriul meu efort, că pot să fac ceva în viaţă !...“

„Ce rost are, se ştie că eşti capabil de muncă ! ?“

„Se. ştie, dar nu se recunoaşte, de prea multe ori s-a spus, despre mine şi despre dumneavoastră, despre *noi,* că nu putem exista decît cu ajutorul politicii şi că dacă n-ar fi politica, am cădea din picioare, am pieri, şi eu, iată, vreau să demonstrez că nu-i aşa !...“

„Frumos, dar fără rost !“

„Nu-i fără rost, să ştiţi, pentru că la noi *funcţia* te scuteşte de efort, nu-mi dau . seama de ce, fiindcă ar trebui să fie invers !...“

„Depinde de om, depinde de cel ce-i în cauză !...“

„Tocmai asta vreau să arăt, că omul şi calitatea lui sînt hotărîtoare şi că *noi* ştim să vorbim, dar ştim să şi lucrăm, la o adică !...“

„Da, dar ştii ce spun unii despre ceea ce faci tu acum ?“

Ce ?

„Că ai luat-o altfel, că vrei să te urci în sus, fără ajutorul politicii, cu ajutorul tehnicii !“

„Sînt proşti, tovarăşu’ Jeler, dacă spun aşa, judecă omul după propriul lor fel de a fi, pentru că eu n-am fost niciodată aşa de ferm şi atît de limpede în planurile mele, cum sînt acum, n-am fost niciodată aşa de deschis şi de capabil de înţelegere şi de muncă !... M-a costat mult treaba asta, înţelegerea asta nouă şi reală, m-a costat enorm !...[rt]

„Şi-n ce constă ea, înţelegerea asta ?“

„Constă în admiterea unui lucru elementar, şi-anume, în a recunoaşte caracterul viu şi mereu schimbător al lucrurilor, al tuturor lucrurilor din lume, în înlăturarea oricăror fixităţi şi scheme din viaţa noastră şi din felul nostru de a fi şi de a gîndi, pentru că principiile noastre au devenit adeseori, — şi mai devin şi acum ! — bariere şi platforme pentru noi înşirfe, din cauza fixităţii, din pricină caracterului absolut, pe • care l-au primit de la noi, în afara concretului social !...“

„Interesant, dar cam reformist tonul acesta, cam extremist, pe de altă parte !...“

„Nu e deloc aşa, să ştiţi, dumneavoastră judecaţi lucrurile în virtutea inerţiei, le aveţi catalogate dinainte, aveţi *şablonul* în buzunar şi-l puneţi numaidecît peste ele, — şi peste oameni ! — să vedeţi dacă sînt sau nu sînt cum s-a stabilit cîndva, cine ştie cînd, dar viaţa e altfel..

„Este, numai că *revoluţia nu* poate fi făcută cum se nimereşte şi pe ce se iveşte, trebuie să aibă nişte principii, trebuie să-şi fixeze un program, cu obiective precise !...“

„Adevărat, dar birocraţia şi dogmatismul exact asta fac : omoară principiile, omoară viaţa, o betonează, n-o admit decît dacă e împachetată şi încorsetată, creînd din cauza asta situaţii şi stări dintre cele mai ciudate şi mai absurde !...“

„Aşa e, dar tu, dacă ai primi o funcţie importantă şi grea, ai mai gîndi atît de tăios şi de limpede, sau ai mai uita de unele lucruri, cum au uitat şi alţii ? !“

„N-are rost, a spus el, să discutăm pe ceea ce nu este şi nici nu cred că va fi !...“

„Dar dacă va fi ! ?“

„Om trăi şi-om vedea, mai ales că părerile mele despre funcţii şi despre *funcţie,* în genere, sînt foarte personale !...“

„Ai şi aici propria ta *linie ? !“*

„Nu, dar am opiniile mele şi în problema asta !...“

Mi-a spus pe urmă, întorcîndu-se deodată la tumulturile care îl bîntuiseră atîta amar de vreme, — care îl mai bîntuiau şi acum, pe dedesubt, în adîncuri — că noi am fetişizat *funcţia,* am transformat-o în etalon valoric, uitînd de oameni şi de calităţile lor, — „sau de scăderi, de ce nu ! ?“ — dîndu-i puterile pe care le avea înainte vreme, — „pe vremea burgheziei şi a moşierimii — averea, bogăţia, fabrica sau moşia proprie, înţesînd-o, — „de fapt...“ — cu şi mai multe însemne, — „pentru că înainte vreme un om se mai ruina, i se întîmpla cine ştie ce «necaz»-, dar acum, unuia care a ajuns într-o funcţie anume, nu-i mai plouă, nu-i mai ninge, indiferent cum munceşte, important e să nu facă vreo prostie, să nu calce morala proletară, — să n-o calce prea tare ! — în rest, poate să fie şi incompetent şi mediocru, ba poate că o duce cu atît mai bine, cu cît e mai şters şi mai fără idei !... Chiar dacă e schimbat, e dat pe alături, nu e împins în jos, fiindcă e cadru de al nostru !...“

„N-o fi chiar aşa, exagerezi din nou, după un anumit obicei de al tău, de care mi s-a părut că te-ai dezbărat !“

„Ba e aşa, tovarăşu’ Jeler, lăsaţi dezbărările şi recunoaşteţi adevărul, pentru că lucrurile aşa stau, cum am zis eu : *funcţia e* un fel de zeu invizibil, atotputernic şi cam atot- prezent !... Pînă şi edificarea proprie e apreciată, în presă, în literatură şi în viaţă, mai ales, după *funcţia pe* care o- ai !... Dacă eşti, adică, director-general pe nu ştiu unde, sau ministru, sau mai ştiu eu ce, eşti extraordinar,înseamnă că: te-ai realizat, măsura exactă a realizării fiind redată, de

„E normal, aş zice eu, există o relaţie stţrînsă între o stare şi alta !...“

„Ar trebui să existe, dar nu-i obligatoriu !... In orice caz, eu unul nu mă înclin decît în faţa *omului,* dacă o merită, fireşte, indiferent de funcţia pe care o are !... Asta pentru că ăm văzut destui impostori politici survolînd culmile măririi, călcînd peste alţii, călcînd pe cadavre, la nevoie !...“

„S-au întîmplat, ce-i drept, şr asemenea minuni, nu se poate însă să generalizăm..."

„Nu generalizez, eu vreau să scot lucrurile de sub etichetări !... Asta-i problema, la urma-urmei : cum a ajuns un om în altă condiţie de viaţă, cu ce şi-a plătit ascensiunea, cu muncă şi cu pricepere sau cu altceva? !... Pentru că sînt destui care se dedau la fel de fel de îndeletniciri, ca să-şi uşureze *urcuşul !...* Asemenea oameni, vă rog să nu vă supăraţi, nu mai pot fi buni şi întregi, chiar dacă o vor voi cu adevărat, chiar dacă vorbesc de edificări şi de autopurificări... Omul e cea mai teribilă fiinţă din lume, dar şi cînd decade, decade mai rău decît toate !...“

24

Aşa s7a născut o nouă relaţie între noi, un dialog nou, o nouă posibilitate de a cerceta lucrurile şi din alt unghi,

— „mai inedit, mai ascuţit, neaşteptat, în orice caz !..." — mai ales că el, Vasile Pozdare, — „prietenul meu şi fratele meu !...“ — a intrat într-un lanţ întreg de determinări, care mai de care mai vicleană şi mai plină de neprevăzut, favorabile în acelaşi timp tuturor dezvăluirilor. L-au năpădit funcţiile, a fost ales, mai întîi, în biroul organizaţiei de partid din secţia unde lucra, pe urmă a fost cooptat în comitetul de partid pe uzină, devenind, după aceea, la mai puţin de un an de zile, şef de secţie. N-a fost lăsat nici acolo, — «Aşa e cu avansările, cum zicea el cu oarecare ironie, ca şi cu căderile, cînd vin, tot vin, de nu se mai opresc !...“

— a devenit inginer şef pe urmă, sfîrşind prin a fi numit director-general. Iar eu, pe alături de el sau împreună cu el, mă întrebam ce va face şi cum se va descurca în noile împrejurări, — „...fiindcă una e să fii conducător potenţial, să ai idei şi să judeci totul, în numele unui crez, şi alta e

să fii conducător cu adevărat, să fii nevoit să rezolvi cele mai neaşteptate probleme, să decizi, prin ceea ce faci sau prin ceea ce nu faci, soarta unor oameni !... Una e să fii cinstit cînd nu ai nimic de lămurit în jurul tău şi alta e să te păstrezi curat cînd ai o mie de posibilităţi de a te compromite !... Una e să fii bun şi drept la modul general şi alta e să fii aşa la modul concret, să dispui de *putere* şi să n-o foloseşti niciodată în interesul pfopriu, să nu te consideri mai presus decît alţii, numai şi numai pentru că ai ajuns din întîmplare într-o *funcţie* anume, să nu transformi această *funcţie* în măciucă sau în redută !... Ori în simplu şi eficace mijloc de schimb, cît dai tu, atîta dau şi eu, îmi încadrezi tu nepoata, am şi eu grijă de văru-tău, oameni sîntem, nu-i aşa, chiar partidul ne învaţă, de ani de zile, să colaborăm şi să ne ajutăm între noi ! ?...“

Problema mă preocupa mai demult, eu însumi fusesem pus în cele mai neaşteptate situaţii, descurcîndu-mă bine în unele dintre ele, fiind depăşit şi răstignit de altele, sau tăvălit prin noroi, de-a dreptul, din cauza mea sau din cauza altora, — „...pentru că nu depinzi întotdeauna numai de gîndul tău, depinzi de alţii, cel mai adesea, depinzi de structurile organizatorice care fiinţează la un moment dat, depinzi de limitele şi contradicţiile orînduirii noastre, a căror existenţă n-o poate nega nimeni !... Teoretic, *noi* putem merge oricît de departe, practic însă ne mai împiedecăm de noi înşine, ne băgăm vină unul altuia, dacă nu înţelegem un lucru, ori dacă vrem, pur şi simplu, ca cel de alături să nu progreseze, indiferent cine şi ce este el, un om sau o ţară !... Principiul e transformat în asemenea împrejurări în simplă măciucă, în pretext de răstălmăcire, în motiv de intimidare, în favoarea celui mai puţin înzestrat, în defavoarea *ideii* însă !...“

Cunoscusem, e adevărat, şi bucuria izbînzii, satisfacţia pe care ţi-o dă faptul că vezi cum cresc lucrurile în urma ta, sau alături de tine, cum încolţeşte şi cum rodeşte’ o vorbă de a ta, cum se preschimbă în viaţă şi în bucurie o *idee* anume, — „deoarece socialismul a avut şi are această putere miraculoasă, de a schimba lucrurile, -de a pune în practică idei dintre cele mai cutezătoare, limitele lui ţinînd, cel puţin în formele pe care le-a cunoscut pînă acum această orînduire, de *calitatea umană* a celor care au un cuvînt hotărîtor în privinţa *deciziilor,* de felul cum sînt toţi cei care dau viaţă

noţiunii de. *forţă conducătoare,* de înzestrarea lor efectivă, de cinstea şi de consecvenţa lor !...“

Cunoscusem însă şi gustul amar al dezamăgirii, fiind înclinat din cauza asta să judec lucrurile mai dinafară, unilateral. M-am surprins astfel considerîndu-i pe toţi cei care aveau „anumite funcţii şi anumite munci[11] nişte oameni pierduţi, sortiţi dezumanizării, jertfiţi zeului implacabil al birocratizării, carierişti din naştere, profitori potenţiali sau în formare. Judecata era nedreaptă, corespundea cu anumite critici care se aduceau orînduirii socialiste din „cealaltă parte a baricadei[1]*, întîlnindu-se totodată cu aprecierea comună a oamenilor mai puţin împliniţi, — a *circotaşilor sociali,* cum le zice prietenul meu *romancierul* — cărora era normal să nu le placă nimic, niciodată. Nici cealaltă imagine însă nu era de împărtăşit, a sfinţirii prin *funcţie,* a săltării în rîn- dul *aleşilor* a tuturor celor ce ajungeau, pe merit sau cu alte mijloace, la o anumită împlinire socială, considerîndu-i, la modul global, *oameni noi* sau *oameni de tip nou.* Adevărul e că existenţa unor oameni de acest fel, care aveau mai multă încredere în ei înşişi (şi în dreptate, în cinste, în muncă şi în viitorul ei, în viitorul-ţării şi-al lumii), nu putea fi negată, dar nici nu putea fi legată de *funcţii* decît în chip forţat, aşa cum nu putea fi legată nici de apartenenţa politică, fiindcă oameni buni şi cinstiţi, oameni care nu cunoşteau decît bucuria muncii, existau şi în partid dar şi în afara lui. Importantă era (şi este) ambianţa, • o anumită ambianţă, a muncii, care crease şi crea pentru oricine posibilitatea de a trăi cinstit şi demn, de a munci şi de a învăţa, de a se realiza prin fapte. în cadrul aceleiaşi ambianţe însă, se foiseră şi se foiau şi carieriştii, producătorii şi mîncătorii de lozinci, cunoscînd ei înşişi metamorfozări, pentru că în- tr-un fel arăta carieristul din 1950, care era mai scorţos şi mai băţos, rigid sau dur (pînă şi îmbrăcămintea îi era altfel, insul purta costum cu umerii drepţi, puternic vătuiţi, pantaloni largi, palton cu umerii ca şi ai hainei, sau manta de piele de viţel, lungă şi grea, iar în cap avea şapcă sau o> căciulă rusească), în vreme ce carieristul şi birocratul anilor 1970 e mai altfel, e mai abil şi mai mobil (e mai occiden- talizat, se poartă la crâvată, în costum la modă, poartă, fără greş, pălărie şi servietă-diploniat, se îmbracă la Paris, dacă poăte), deosebindu-se de înaintaşul său pînă şi prin felul de a munci, săvîrşind altfel de greşeli, de natură preponderent oportunistă, ţinînd, adică, de învăluire şi de nuanţare, de o

mărunţire politică a lucrurilor, pentru că şi violenţa şi brutalitatea pot fi oportuniste, la urma-urmei.

Cineva spunea, într-un' articol sau într-o carte, că revoluţionarul de astăzi, omul cu anumite „munci de răspundere“, fiindcă de soarta lui era vorba,'— e un sacrificat, nu mai are timp nici să răsufle, nu mai are prieteni, nu mai are pe nimeni, în afară de muncă şi de luptă, nu are timp pentru nimic. Dacă te uiţi. însă într-o sală de şedinţă, chiar la un nivel mijlociu, nu întîlneşti feţe de oameni sacrificaţi — „şi feţele oamenilor, cum zice prietenul meu, *romancierul,* spun întotdeauna totul, despre muncă şi despre •cinste !...“ — dimpotrivă. Iar dacă vei compara feţele acestor •oameni cu feţele celor care iau parte la o adunare sindicală dintr-o secţie uzinală, sau la o adunare generală a unei cooperative agricole, îţi vei da seama numaidecît unde se află sacrificiul, — şi jertfirea de şine, şi răbdarea, şi încrederea în viitor.

Lucrurile acestea se află, de fapt, peste tot unde se munceşte, unde se volatilizează sudoarea, unde scînteiază *ideea* şi se împlineşte, prin faptă, idealul, un anumit ideal. Ele nu sînt ale cuiva, anume, nu sînt proprietatea mea sau a lui Pozdare, — sau a lui Banciu, a lui Rîşnoveanu sau a altora, atîţia şi-atîţia — dar nici nu pot fi desfăcute de ceea ce am fost şi sîntem *noi,* de ceea ce am tins şi tindem să fim, avînd măcar acest merit, al întreţinerii şi al transmiterii mai departe a văpăii, a *ideii* care s-a căutat pe sine în faptele noastre, făcîndu-ne pe mulţi dintre noi să trăim clipe de înaltă şi purificatoare regăsire, tăvălindu-ne în acelaşi timp prin noroiul deznădejdilor, sau pulverizîndu-ne, pur şi simplu, luînd din noi şi din gîndurile noastre numai ceea ce era de luat, cum se întîmplă în orice proces revoluţionar, în orice modificare.

„...Aşa a fost să fie, am zis eu, dar nu atunci, mai tîrziu, după ce s-a întîmplat ce s-a întîmplat cu Vasile Pozdare, după ce a fost destituit el din funcţie, în urma *exploziei* aceleia ciudată şi sinistră, care i-a pecetluit, într-un fel, întreaga viaţă, — Vasile nu era sortit satisfacţiilor, nu era omul *totalurilor* şi nici a *dobînzilor,* el era făcut pentru arderi şi pentru dăruire, anume era făcut pentru lucrurile acestea, să le sfinţească şi să le ridice în lumina acestui veac năprasnic !... Poate că nu le-a epuizat, — nimănui nu-i este dat să epuizeze inepuizabilul — dar a lăsat semne peste tot pe unde a trecut !... Platoul izbînzilor celor mai neaşteptate a cunoscut

paşii săi netemători, a păstrat şi păstrează, ca pe nişte pietre de hotar, urmele lui şi potecile tăiate de el în zarea necunoscutului uman !... Ca un miner a intrat Pozdare în muntele neştiutului, tăind abataje noi, întărindu-le pe cele vechi, făcîndu-le pe toate să răsune şi să vuiască sub strigătul omului care s-a ridicat, drept, în faţa vieţii : -«Iată că se poate !... Omul poate şi trebuie să fie *OM !>►...“*

25

într-un timp, după ce a fost năpădit Vasile de funcţii şi de onoruri, — „e prăpăd, tovarăşu’ Jeler, e nenorocire !...“ — m-am gîndit şi am crezut, m-am gîndit mai mult şi am crezut mai puternic decît s-ar fi cuvenit, că se va pierde şi el, — „va cădea la examenul la care au căzut şi alţii, atîţia !...“ — mă va dezamăgi, aşa cum m-au dezamăgit şi alţii, nu puţini,,— „...e normal, într-un fel, fiindcă oamenii sînt feluriţi şi au puteri diferite, fac cît pot, chiar şi cei care sînt cinstiţi, merg pînă unde pot, lăsînd locul altora pe urmă, de bună voie sau mai cu sila, depinde, iar ceilalţi, cei care se bizuie pe combinaţii, cu atît mai mult, e normal şi e firesc să cadă, altfel ar degrada totul !...“ Eram, ce-i drept, sub influenţa unui anumit simţămînt, peste măsură de dizgraţios. Dizgraţios nici nu-i bine zis, fiindcă era mai mult decît atîta, era ca atunci cînd eşti plin de noroi, din creştet pînă în tălpi, şi nu de orice fel de noroi, ci de unul cald, plin de balegă şi de urină, opărindu-te cu aburirile lui moi şi fierbinţi, ameţindu-te cu duhorile lui groase. De fapt, nici comparaţia asta nu-i fericită. De noroi te mai speli, noroiul se trece, se usucă, şi cade singur de pe tine, se cojeşte şi te lasă slobod într-o bună zi. Pe cînd sentimentul acesta, în care era şi amărăciune dar şi dezamăgire, nu pierea de loc, dimpotrivă, odată intrat în sufletul meu, parcă prindea rădăcini, creştea şi tot creştea, sufocîndu-mă cîteodată. Sentimentul acesta, starea aceasta de năclăire îmi fusese provocată de un anumit om, de un ins scund şi cioturos, mai mult vînăt decît negricios, avînd ceva de lingurar în el, şi nu atît de lingurar, cît de căldărar, de şătrar scăpătat, rupt de ai lui şi nelipit de lume. Era un copilandru cînd s-a ivit în zarea preocupărilor mele. Terminase institutul şi venise în fabrică, gata de muncă, gata

de orice. Gîfîia şi atunci, gemea mereu, mai încet, nu ca acum, de cînd s-a ajuns şi el, fiindcă s-a ajuns, a progresat, dar de gemut tot geme, mai ales în preajma cîte unei şedinţe, ori înainte de-a lua cuvîntul, ori cînd e criticat (în asemenea momente, dacă eşti pe lîngă el, ai impresia că fierbe ceva, un cazan cu zeamă de cucută). în perioada de început, imediat ce a venit la uzină, nu era atît de învîltorat şi de nă- sădit. Era mai copilăros, era mai deschis. Numai plafonarea o avea bine aşezată în el, încă de pe-atunci. „Uite un om, mi-am spus eu, care nu va străluci niciodată prin inteligenţă, dar va suplini aceste minusuri prin conştiinciozitate, prin stăruinţă, prin dîrzenie şi prin devotament!../ Previziunea mea s-a adeverit, în parte, în ce priveşte dîrzenia şi stăruinţa, mai puţin, dacă nu chiar de loc, în ce priveşte cinstea şi devotamentul. Omul a devenit în scurt timp activist şi „cadru de conducere[14]. Cînd a intrat în partid, i-am dat şi eu o recomandare, i-am dat-o din toată inima, gîndindu-mă la tinereţea lui, la perspectivele lui de perfecţionare. Nu mică mi-a fost mirarea însă, cînd am văzut că în locul modificărilor dorite de mine (şi de alţii) s-au produs altfel de modificări, în locul tînărului aceluia cioturos şi silitor, a ieşit un altul la iveală, cu încetul, pe măsură ce a urcat el din treaptă în treaptă, a ieşit şi s-a dezvăluit, fără reţineri, insul de-acum : lacom de onoruri şi de bani, preocupat în permanenţă de locul pe care stă şi de importanţa care i se acordă, privind lumea din punctul de vedere al propriilor sale succese,' linguşind în sus, cu o stăruinţă pe care şi-a perfecţionat-o, ui- tîndu-se chiorîş în jos, către cei pe lîngă care a trecut, prieteni cîndva sau simpli colegi, persecutîndu-i şi ostracizîndu-i, cu o precizie şi cu o plăcere diabolică, pe toţi cei ce l-au ajutat să devină ceea ce este. între aceştia mă aflu şi eu, bu- curîndu-mă de toate onorurile de vreo cîţiva ani, cunoscînd hărţuieli dintre cele mai perfide. într-un timp, măcar, nici nu ştiam de unde îmi vin bucuriile, la el nu mă gîndeam, nu-l descifrasem. Întîmplarea a făcut însă să ajung la cabinetul lui cu o anumită problemă, fiindcă îmi era superior, era în departament, avea răspunderi. M-a primit, n-am a mă plînge, m-a tratat cu cafea, m-a ascultat cu răbdare, m-a în- trebat de familie, s-a comportat omeneşte, peste aşteptări. De făcut, însă, n-a făcut nimic, spre rezolvare. Dimpotrivă, a dat alt curs lucrurilor, le-a băgat într-un sistem întreg de analize şi de amînări. L-am căutat după vreo două săptămîni, cum ne înţeleseserem. Nu l-am găsit, era de negăsit. Secretara

începuse să-mi cunoască vocea şi-mi spunea, de fiecare dată, cu politeţe, frumos, n-am a mă plînge : „Nu este !... Cine întreabă ?... A, tot dumneavoastră ! ?... E într-o şedinţă, *sus..* ^ Are o discuţie, *jos...* E pe teren..Un rest de încredere, ori naivitate, ori prostie, ce-o fi fost, m-a făcut să cred că n-a putut să mă ajute şi că se sfia acum, îi era ruşine. N-a fost aşa, nici vorbă. Cineva, un om mai în vîrstă, care îl sprijinise mult într-un timp, — îl găzduise, cînd n-avea locuinţă, îl scosese din anumite încurcături politice, în 1952, cînd cu „devierea de dreapta" — mi-a spus că aşa se purta cu toţi cei faţă de care se simţea obligat : era necruţător cu ei, era mai principial decît s-ar fi cuvenit, era şi este răzbunător, de parcă ar avea de plătit nişte poliţe, parcă s-ar afla angrenat într-o revanşă nesfîrşită. „Asta însă n-ar fi nimic, mi-a spus omul, fiindcă nici eu nu i-am cerut «dobîndă la capital», dar el aşa munceşte, bolmojindu-le pe toate, spunînd una şi făcînd alta, inventînd *probleme* şi *duşmănii de clasă,* cînd nu mai are ce zice, defăimînd şi denigrînd la nevoie, din ce în ce mai des !...“ M-am convins destul de repede, — atunci n-am fost de acord, am pus obiecţiile omului pe Seama unor nemulţumiri — că aşa era, întru totul. Neputînd să facă faţă funcţiei pentru care se luptase atîta, — din greu, schimbînd cîteva rînduri de relaţii, întorcînd spatele unor oameni de care nu mai avea nevoie, luîndu-i pe alţii în lucru — Zevedei Blebea dădea şi dă din coate să-şi mepţină poziţiile, muncind anapoda, încurcînd lucrurile şi batjocorind oamenii, gîfîind pe culoarele tuturor şedinţelor, închiondorîndu-se şi învineţindu-se ori de cîte ori se simte strîmtorat, rar ce-i drept, fiindcă i-a mers şi-i merge, cu, toate că e aşa cum e : ciaturos şi fioros...

26

Vasile Pozdare însă, — „imbatabilul Pozdare, fala şi întruchiparea unei epoci, o întruchipare vie, aproape desăvîrşită !...“ — nu era dintre dezamăgitori, ar fi murit, mai degrabă, decît să te lase în drum, nu te-ar fi vîndut pentru nimic în lume, — „...pentru toată lumea, pentru toate averile de pe pămînt !...“ — el e loial şi ferm în relaţiile pe care le stabileşte cu alţii, e un prieten desăvîrşit, — „e prietenia

însăşi !...“ — e omenos şi drept, e*sensibil şi pur, cît e el de dur şi de zgrunţuros, cît fusese, adică, pentru că şi zgrunţurii aceia, — şi duritățile, şi asperitățile — se duseseră, se topiseră în propriul său fel de a fi, • cum se topesc cîteodată bruşii de pămînt, de pămînt reavăn şi bun, în cîte-o apă limpede, a cărei faţă cuprinde şi oglindeşte altfel totul pe urmă, sălcii şi ţărmuri, munţi şi stele, A făcut şi el greşeli destule, mai ales după'ce a ajuns director-general, s-a îngîmfat într-o vreme, s-a umflat în pene ca un curcan, — „dacă nu mai rău !...“ — a început să ia tot felul de măsuri, disciplinare, întemeiate, unele, altele iscate numai şi numai din orgoliu, dintr-o dorinţă oarbă, de a porunci, de a se cîrmui pe sifie şi de a cîrmui şi lucrurile de care răspundea, tot aşa, după impulsuri, după cum băteau vînturile patimilor şi ale împrejurărilor de fiecare zi, în desfăşurarea cărora linguşeala şi cîntatul în strună, pleturile acelea atît de eterogene, care se formează în jurul oricărui nucleu de responsabilitate şi de conducere, — „în coada lor, de fapt..?[1] — joacă un rol atît de mare, în condiţiile, noastre, — „mai ales în condiţiile noastre..?[1] Şi-a revenit pe urmă, mai repede decît mă gîndeam eU, fiindcă eu îl urmăream cu sufletul la gură, îmi era teamă pentru el, dar parcă aş fi vrut, în secret, peste voia mea, să se încurce (invidia poate lua şi aceste forme ciudate, se poate concretiza în grijă şi în admiraţie), — şi-a găsit pasul şi ritmul, cum ţi le găseşti cînd schiezi, sau cînd înoţi, cînd sări într-o apă pe care n-o ştii, ori cînd eşti aruncat într-o asemenea apă, pomenindu-te luat şi răsturnat de curenţi, pentru ca după aceea, după ce te înveţi cu asprimea apei (sau cu alintările şi clătinările ei amăgitoare) să te mişti şi să te desfăşori firesc, desfăşurîndu-ţi astfel, fără voie, puterea dar şi priceperea.

Aşa s-a desfăşurat şi Pozdare, după ce a ajuns pe *culmile gloriei,* — „care culmi, tovarăşu Pozdare, că nu văd nici una, văd numai muncă şi zbatere ! ?...“ — după ce a început să-şi cunoască munca. S-a robit şi mai mult uzinei, şi-a prelungit programul de lucru pînă la 16 ore pe zi, încît îi speriase pe toţi. Intrase, în afară de asta, în tot ceea ce era relaţie veche şi conservatoare, sancţionîndu-i pe chiulangii şi pe absentiştii de meserie, ridicîndu-şi astfel împotrivă o anumită parte din muncitorii uzinei, — „fiindcă nu-i sfîntă nici clasa noastră muncitoare, se formează şi ea acum, ca şi noi, se formează şi se fasonează !...“ — schimbase totodată pro

gramul de lucru al tuturor activiştilor de partid, dinăuntru sau dinafară.

„...Tovarăşe director, îi spusese într-o zi un instructor de la comitetul orăşenesc, mîine, la orele opt, voi fi la dumnea- •voastră, să discutăm o anumită problemă !...“

„La orele douăzeci, vreţi să ziceţi, a răspuns Pozdare, nu la opt !...“

„Nu înţeleg, a continuat celălalt, aici e comitetul orăşenesc, e partidul, tovarăşe, ce dumneata nu ştii cu cine stai de vorbă ? !“

„Ba da, dar eu nu sînt aici pentru nimeni, partid, sindicat, uteme, decît după orele douăzeci, cînd vă stau la dispoziţie ..."

„Tovarăşe Pozdare, dar mîine e zi scurtă, iar eu...“

„Vă duceţi la pescuit sau la vînătoare... Foarte bine, vă doresc sucCes... Vă stau la dispoziţie altădată !... Nu uitaţi însă ora — *douăzeci* — deoarece eu n-am zile scurte, eu am zile lungi !...“

A ieşit foc mare atunci, aşa cum a ieşit şi altădată, pentru lucruri de acelaşi fel, ţinînd toate de „stricarea tradiţiei, de introducerea anarhiei într-un domeniu în care a domnit ordinea, datorită clarificărilor pentru care ne-am luptat *noi* atîta !...“ Lui însă nu-i păsa, asculta şi îşi vedea de treburi, urmărea în permanenţă fluxul productiv al uzinei, — „e mare lucru, tovărăşu’ Jeler, să stăpîneşti un asemenea colos, e nemaipomenit !“ — intervenea ori de cîte ori era nevoie, ţinînd fără greş partea muncitorilor în' conflictele care se iveau în secţii, — „ei sînt baza, ei sînt forţa. principală a societăţii, lor trebuie să le mulţumim pentru că funcţionează angrenajul acesta uriaş, pentru că merg toate şi pentru că ei nu primesc decît o parte din ceea ce li se cuvine !...“ L-am văzut cu ochii mei cum i-a semnat unuia o cerere de trecere în altă categorie de salarizare. Omul, meseriaş foarte bun, dar cam împătimit, cam ciudos, dăduse examen „pentru categorie“, cum se obişnuieşte, fără a-l lua, căzuse din cauza unei formule pe care n-o cunoştea, fusese „trîntit“ de către şeful secţiei, un inginer tînăr şi bătăios. Iar acum, în împrejurarea la care mă refeream eu, se răzbunase şi el, nu vroia să repare o maşină la care trebuia executat de urgenţă (din pricina asta era şi Pozdare acolo) un dispozitiv foarte important. De fapt, omul nu refuzase să lucreze, dimpotrivă,. se pusese cu totul la dispoziţia inginerului care îl persecutase, întrebînd mereu ce să mai facă. Treaba progresa greu de tot,

drept pentru care s-a amestecat şi Pozdare în discuţie, — „ce se întîmplă aicea, măi tovarăşe Florea', doar dumneata eşti meseriaş bun, de ce nu pui mina ?! " „Am pus-o, tovarăşe director, am făcut ce mi-a spus domnul inginer !..." „Dar ce-i între voi, mă, şi de ce rezolvaţi voi lucrurile astea pe spatele producţiei ?" Omul i-a spus adevărul, iar Pozdare l-a întrebat scurt, uitîndu-se la ceas, în cît timp poate isprăvi cu reparatul maşinii. „într-o oră, tovarăşe director, dar..." „Nici un dar, vorbim peste o oră !..." După ce a fost reparată maşina, Pozdare a scos din buzunarul halatului de lucru un bloc-no- tes, l-a pus pe muncitor să scrie şi să semneze cererea de trecere în „altă categorie[44], l-a rugat pe inginer să i-o aprobe, a semnat şi el, trecîndu-l pe Florea la categoria „6 cu B[44], cum nici nu ar fi fost voie.

„...Să nu mai faci lucruri de felul ăsta, i-am spus eu, tîrziu în noapte, în timp ce mergeam către casă, numai noi doi — nu de alta, dar se va spune pe urmă că nu ţii cont de lege, sfidezi totul, te comporţi ca un stăpîn de feudă, nu ca un director de tip nou, aflat nu-i aşa, în slujba poporului !..."

j,Da, poate că se va spune aşa, dar muncitorul acela avea dreptate, iar eu, ca director, nu puteam să nu ţin cont de lucrul ăsta !..."

„Aici nu-i vorba de dreptate, e vorba de felul în care e înfăptuită această dreptate, e vorba de respectarea, pînă la amănunt, a tuturor normelor legale !..."

„E vorba, cu alte cuvinte, de sfînta şi cam fioroasa noastră birocraţie, din cauza căreia s-au dus în hăuri atîtea ideî vii şi creatoare, atîtea gînduri frumoase, încît puteam să construim încă o dată socialismul, dacă n-ar fi fost această hoaşcă, pe care am întreţinut-o noi înşine, nu înţeleg de ce !..."■ „Exagerezi, ca să te aperi !..."

„De cine să mă apăr, de dumneavoastră ?"

„Nu, de propriile tale scăderi, de tendinţele care te trag ba într-o parte, ba în alta, cum s-a mai întîmplat!..."

„Nu-i aşa, să ştiţi, nu-i de loc aşa, dar dumneavoastră, de...[44] •

„Ei, ce-i cu mine ? !"

„Nimic deosebit, nimic nou, adică, faţă de ceea ce

„...Asta-i, mi-a spus el, că dumneavoastră aţi fost învăţat, ca şi alţii, de altfel, să dădăciţi omul în permanenţă, să-l suspectaţi ba de una, ba de alta.. Dar omul e om, nu poate deveni altceva, de azi pe mîine, conform nu ştiu căror scheme'sau planuri !...“

„Interesant, mai ales că şi tu credeai pînă mai ieri-alaltă- ieri în *devenirile* astea J ?...“

„Cred şi acum, mai mult decît credeam ieri sau alaltăieri !...“

„Atunci ? !“

„Da-i simplu : lucrurile astea nu pot fi realizate cît ai bate din palme, cum cred unii, cei care s-au schimbat prea repede, cei care n-au avut prea multe probleme de conştiinţă, pînă cînd s-au schimbat !... Fiecare om are propriul său fel de a fi, de care *noi* n-am ţinut şi nu ţinem seama, cînd vorbim de transformări !... Vrem, nu-mi dau seama de ce, să impunem tuturor un singur fel de a fi, ceea ce e, în practică, o aberaţie, o siluire !...“

Tendinţa aceasta de independenţă spirituală era mai veche, -dar acum, de cînd ajunsese director-general, parcă devenise mai evidentă. Aşa mi se părea mie, aşa mi se păruse. De aceea m-am retras un timp, nu l-am mai căutat de loc, decît aşa, „oficial".

„Dar ce se întîmplă cu dumneavoastră ? m-a întrebat el într-o bună zi, năvălind în biroul meu de secretar de partid. Ce tot faceţi pe-aicea ? !“

„Ce să facem, am răspuns eu, lucrăm la nişte rapoarte !...“

„Nu-i vorba de rapoarte, e vorba de *raporturi!“*

„N-am înţeles, zău dacă am înţeles !“

„Ba eu cred că aţi înţeles, aşa că faceţi bine şi veniţi mîine.seară pe la noi, e ordin de la Nuţa !...“

„De unde pînă unde ? !“

„Nu ştiu, după cîte se pare însă ea a sesizat schimbarea de temperatură, eu, cum ştiţi, cu munca, jiu m-am gîndit că aţi putea fi chiar atît de supărăcios ! ?“

„Dar n-a existat nici o supărare, pe nicăieri !“

„Bine, n-a existat, dar veniţi, nu-i aşa ?“ •

M-am dus, bineînţeles, cu toate că „doamnele noastre" nu se aveau prea bine (se dispreţuiau tacit, Irina o considera pe Nuţa „simpluţă şi afectată", iar Nuţa o considera pe Irina „năzuroasă şi cam îngîmfată"). Nu mai fusesem demult pe la ei, fiindcă relaţiile noastre avuseseră şi aveau „un caracter bilateral", cum zicea Vasile, fără a

Acum, însă, că ne dusesem cu toţii, ne-am amestecat şi-am povestit de toate, la întîmplare. Pînă şi „doamnele noastre[41] („iubitele şi stimatele noastre tovarăşe de viaţă...[44]) au povestit şi au şaşotit împreună, cum fac de obicei femeile, oricît ar fi ele de evoluate, ori cîte pretenţii ar avea în acest sens („deoarece femeile sînt femei, sînt egale cu noi, dar sînt femei, şi gata !"). Iar noi, după ce am trecut prin toate, prin sport şi prin politica mondială (Biafra era atunci la ordinea zilei) ne-am întors la uzină şi la Centrala care abia se înfiinţase, la felul cum se purta Felix Fălcoiu, directorul general al Centralei, proaspăt venit la noi („special adus, cu mari taxe vamale, să mai întărească munca, s-o ridice pe noi trepte, corespunzătoare cu noua etapă, de parcă etapele ar începe în fiecare zi, iar noi, ceilalţi, am fi dormit pînă acum !..."); la Viorel Mihalcea, care ajunsese maistru şi lucra acum la dispeceratul general, datorită lui Pozdare („da, eu l-am ajutat, eu l-am scos de la construcţii, ştiţi dumneavoastră de ce, numai pe *omul din Conţia* n-am cum să-l ajut, iar el îmi iese şi acum înainte, uriaş şi mîhnit, ba cîteodată vine din urmă, vine şi se prăbuşeşte brusc, cade peste mine ca o ploaie de pămînt, ca o ploaie mare, tovarăşu' Jeler, nu ştiu cum să zic...[44]) ; la bătrînul Ovidiu Rîşnoveanu, care se în- turnase la uzină („nebunesc, dacă stau acasă, mă topesc pe picioare, mor[44]) ; la inevitabilii Berbenceni, care deveniseră mai aspri, criticau şi forfecau totul, de cînd nu mai erau ceea ce fuseseră, cea ce vroiseră să fie („ei au jucat *cartea* lui Grofşoreanu, dacă e să vorbim în propriul lor limbaj, şi-au pierdut, cum se întîmplă cînd joci, mai şi pierzi, pierzi şi dacă nu joci, dacă te bizui numai pe muncă, darămite dacă stai cu cărţile sub masă tot timpul !...").

„De ce nu te-ai mutat şi tu în altă locuinţă? !" l-am întrebat eu, tîrziu în noapte, în vreme ce stăteam amîndoi într-o cameră mai ferită, cea mai mică din apartament, pe care o umpluse Vasile cu cărţi.

„De ce să mă mut ? !" a spus el încet, cu o blîndeţe care nici nu era a lui, — încă nu era.

„Erai îndreptăţit, oricum...[44]

„Dar ce, dumneavoastră nu eraţi îndreptăţit ? ![44]

„Cu mine-i altceva, eu sînt sortit să fiu modest, acesta mi-e destinul !"

„Şi-al meu care e ? ![44]

„Tu o să ajungi departe, ai să vezi !..."

„S-ar putea, dar nu prea sînt semne şi nici nu cred că vor fi !“

„De unde ştii tu ? !“

„Ştiu, dacă vă spun, am cam văzut eu ce trebuie să faci, dacă vrei cu orice preţ să urci, trebuie să te aliezi cu cineva, nu în sensul prieteniei, în sensul şi pentru folosul muncii, în sensul celălalt, al combinaţiilor, al schimbului de interese !... Fiindcă după ce te afiliezi unei asemenea grupări, care e în ascensiune, bineînţeles, trăieşte cum trăim noi toţi, dar lucrează pentru sine, trebuie să ţii aproape, să faci ce fac -«ali- aţii», să urli, dacă urlă ei, să rîzi, dacă rîd ei şi să împingi pe cine împing ei, mai ales !... Iar eu nu vreau să fac aşa ceva !...“

„Nici nu cred că-i obligatoriu !“

„Nu-i obligatoriu, dar dacă sistemul nostru de promovare suferă pe undeva, pe aicea cred că suferă, în partea aceasta, mai puţin văzută şi mai puţin cercetată !“

„O rezervă nouă, aşadar ! ?“

„Nu, o simplă observaţie, o părere de om care a fost învăţat, de viaţă dar şi de alţi oameni, cu care a avut plăcerea să se însoţească la drum, să fie consecvent întru cinste, mai presus de orice, cum ar spune poetul, şi pînă dincolo de moarte, cum aş spune eu !...“

Ne-a întrerupt Nuţa, spunîndu-i, într-un anumit fel, că îl chema iubita la telefon, — „ştii tu care...“

„Ştiu, a răspuns el, luîndu-şi haina, pregătindu-se de plecare, explicîndu-mi, fiindcă eu nu cunoşteam *cheia,* că era vorba de uzină — sînt probleme acolo, la tratamente termice, la secţia aceea nouă !...“

„Vin şi eu, în cazul ăsta !...“

„Nu, nu, dumneavoastră mai staţi... Se supără doamna Irina, mai staţi... Ne vedem mîine, dar nu la ora douăzeci, la ora zece !...“

Nu ne-am văzut însă a doua zi, s-a întîmplat că el a fost chemat la minister, iar eu am intrat într-o şedinţă, la comitetul orăşenesc, fiindcă viaţa noastră de astăzi, — „viaţa cea nouă !...“ — e stăpînită uneori şi de această tendinţă, de a nu le lăsa oamenilor timp pentru mărturisiri şi confesiuni, de a-i atrage în ritmurile ei înalte şi intense, de a-i stoarce de tot ce au ei bun şi interesant şi de a-i lăsa apoi în suspensia incertitudinii. Acest aspect mi s-a relevat, e adevărat, mai tîrziu, pe măsură ce am văzut cum sînt daţi deoparte şi lăsaţi în urmă oameni buni sau foarte buni, după ce fuseseră, folo

siţi într-un fel sau altul, impropriu nu odată. în locul lor erau luaţi pe urmă alţii, cărora li se pregătea aceeaşi „ambuscadă psihologică", de parcă *zeul cadrelor* ar fi avut alte scopuri, devoratoare, parcă scopul adevărat al revoluţiei noastre ar fi fost erodarea omului, nu edificarea lui.

„...Aşa va păţi şi Pozdare, am spus eu într-un timp, pornind de la observaţia aceasta nouă dar reală, — va fi propulsat şi lăudat, va primi sarcini peste sarcini, pînă cînd nu le va putea duce, ori pînă cînd va supăra pe cineva, *persoană însemnată,* fiindcă pe urmă se vor schimba toate, curentul elogiilor se va domoli şi se va subţia mereu, pînă ce va pieri !... Locul lui va fi luat de curentul denigrărilor, care se va înfiripa cu încetul, cresCînd apoi deodată, întin- zîndu-se peste tot, de sus pînă jos, preschimbînd, ca într-un miracol, laudele în critici, în obiecţii din ce în ce mai întemeiate, fiind rostite uneori de către aceleaşi sfinte şi nealterate guri !... înlocuirea, într-un asemenea context, artificial creat dar foarte puternic, devine o problemă de procedură, de punere de acord cu atmosfera existentă, care a fost făcută anume pentru asta, lucru pe care nu-l va recunoaşte nimeni, deşi îl cunosc toţi !... Şi dacă nu vor reuşi să-l dărîme aşa, cu ajutorul erodărilor psihologice, vor apela la o anumită formă de -«sabotaj socialist», de autosabotaj, de fapt, îi vor face greutăţi la aprovizionarea cu materiale, ori îl vor submina la capitolul atît de gingaş al *colaborărilor !...* Cei care vor să facă rău, în acest fel, au atîtea posibilităţi la îndemînă, încît nu se poate să nu-l piardă pe cel pe care l-au luat în *obiectiv !...“*

N-a fost aşa, din păcate sau din fericire (mai degrabă aşa : din fericire !), Vasile a trecut şi prin asemenea vîrtejuri, fără a fi doborît, a sărit peste unele, le-a făcut ţăndări pe altele, uitîndu-se la ele în cîteva rînduri, cum fierbeau şi cum se alcătuiau în noi şi noi bulboane, — „pentru că are şi orînduirea noastră bulboanele ei, nu-i cum am crezut noi într-un timp, are propriile ei bălţi, dintre care cea mai urîtă şi mai împuţită e balta birocraţiei, care generează mediocritate ceas de ceas, în proporţie de masă !...“

L-au erodat, nici vorbă, l-au hărţuit cu ajutorul atmosferei mai întîi, i-au creat faima de tiran, de om care taie şi spînzură, — „...se poartă de parcă uzina ar fi propria lui proprietate !...“ — ocupîndu-se apoi de el şi cu ajutorul *colaborărilor,* pentru ca după aceea să le utilizeze pe amîndouă, îmbinîndu-le cu măiestrie rar întîlnită, —

dacă ar fi unii atît de deştepţi, cînd e vorba de muncă, cum sînt cînd e vorba de mişelii şi de ticăloşii, ar fi grozav !...“ — fără a reuşi însă să-l „dărîme“, fără a-l înfrînge, nici vorbă.

„...Nu înţeleg ce tot vor unii cu mine, zicea el în răstimpuri, cu oarecare ironie, nu-mi dau seama de ce îmi poartă mereu de grijă ! ?...“

„Eu îmi dau seama, îi răspundeam, înţeleg perfect de ce se poartă în felul acesta !...“

„Da ! ?... Şi de ce nu-mi spuneţi şi mie, spuneţi-mi, vă rog, dar să nu începeţi cu lipsurile mele, din cauza cărora unii şi alţii ! ?...“

„Nu, nici vorbă, voi începe cu calităţile tale, cu puterea ta de muncă, ieşită din comun, într-adevăr, cu spiritul tău organizatoric excepţional, cu lucrurile bune pe care le faci, cu munca pe care o depui aici zi de zi, fiindcă ele, lucrurile astea bune şi pozitive, au stîrnit şi stîrnesc reacţiile atît de diverse şi de perverse ale tuturor celor care-ţi pun beţe în roate !...“

„Cum se face, dacă-i aşa, — şi-i aşa, de data asta nu am de făcut nici un amendament la ceea ce mi-aţi spus ! — că lucrurile bune stîrnesc asemenea reacţii ! ?“

„Nu ştiu nici eu cum se face, dar văd că se face, ceea ce înseamnă că trebuie să luăm lucrurile aşa' cum sînt, nu cum am fi vrut noi să fie, trebuie, adică, să fim marxişti, în adevăratul înţeles al cuvîntului !...“

„Dar ce, tovarăşu' Jeler, pînă acum am fost idealişti? !“

„Am fost, de multe ori, nu numai o singură dată, dacă n-am fi fost aşa, am fi departe acum, cum spui tu cîteodată !...“

„Adevărat, dar prea rău nu stăm, dacă ne gîndim puţin !... Am progresat, tovarăşu' Jeler, am progresat şi progresăm, trebuie s-o recunoaştem !...“

„Trebuie, e adevărat, mie mi-i teamă însă că vei îmbrăţişa pînă la urmă felul acesta de a privi lucrurile, oficial şi cam general !...“

„A, nu, niciodată nu voi face o asemenea greşeală, care-i egală cu stingerea spirituală !... Dar nici nu mă voi lăsa intimidat de clevetitori şi de delatori, de cei care folosesc pîrghiile atît de numeroase şi atît de perfecte ale orînduirii noastre socialiste pentru interesele lor proprii, sau pentru nimicirea celor ce nu le sînt pe plac !... Numai dacă mă omoară scapă de mine, tovarăşu' Jeler, atunci şi nici atunci, cum se zice, fiindcă *spiritul meu,* felul meu de a fi, se va

întrupa în altul, va însoţi un alt om pe drumul tuturor căutărilor, limpezindu-se apoi, cînd se va limpezi şi omul acela, dîndu-i linişte şi strălucire !... Şi nu numai unuia, de fapt, ci la mai mulţi oameni, pentru că numai atunci va fi orîn- duirea noastră ceea ce vrea să fie, dacă îmi mai îngăduiţi un gînd şi o părere, cînd va străluci şi prin oameni, nu numai prin ziduri şi prin proiecte, ci prin feţe de oameni demni şi fermi, liniştiţi şi deschişi către lumină şi către bucurie !...“

Nu avea de gînd, într-adevăr, să se lase intimidat sau timorat, se ţinea ferm şi dîrz pe poziţiile pe care le cucerise atît de greu. Nu căuta înfruntările cu orice preţ, dar dacă era pus în faţa lor le primea cu pieptul deschis, adoptînd • pentru fiecare în parte metodele cele mai potrivite, înflorind lucrurile cu cîte-o glumă, amînîndu-le sau retezîndu-le cu cîte-o replică tăioasă, fiind, într-un cuvînt, aşa cum o dorisem eu, demult, cum o dorise şi cum vroise el însuşi, fiindcă ultimul cuvînt îi aparţinea, era numai al lui, aşa cum era numai al lui şi felul de a fi, atît de opus şablonismului, împrumutului aceluia atît de răspîndit, de haine şi de imagini, în urma căruia oamenii se reduc pe ei , înşişi, singuri şi de bună voie, la acelaşi numitor, se autodesfiinţează, transformîndu-se în cifră globală, care are un anumit rol în desfăşurarea producţiei, fără a avea însă nici o legătură cu omul şi cu omenia.

El nu era aşa, nu fusese niciodată aşa, iar acum, de cînd era director, mai dinainte, de fapt, de cînd ieşise inginer, dacă nu chiar mai dinainte, devenise în toate privinţele mai altfel, devenise şi devenea altfel, mai deschis şi mai luminos, mai drept şi mai netemător, mai curajos decît toţi ceilalţi şi mai lucid decît mă gîndisem eu că ar putea să fie, — eu sau altcineva. Era şi frumos, ca om, ca bărbat, încărunţise uşor, încît părul lui blond părea atins de chiciură acum, platina se prefăcuse în argint subţire şi des, adierea aceea de miere densă se dusese şi se ducea, iar ochii, ochii lui albaştri şi vii, erau oţeloşi acum, băteau spre cenuşiu de multe ori, dar nu mai erau cruzi niciodată, nici măcar atunci cînd clocotea în el vulcanul mîniilor ; părea mai înalt, nu-mi dau seama de ce, şi numai mersul îi dădea în vileag, cîteodată, oboselile pe care le ducea în spate, mersul şi o anumită melancolie, o undă grea de tristeţe, care îl făcea însă mai interesant, mai ales faţă de femei, — „sectorul[44] în care fusese mai slab, o recunoştea singur.

Nu se putea spune despre el că nu era fericit în căsnicie, avea o familie frumoasă, — „numai atîta dacă aş fi întemeiat şi tot aş fi făcut ceva pentru vremea asta a noastră, pe care n-aş da-o pentru nimic în lume, în locul alteia, mai călduţă, mai bună !...“ — o nemulţumire tot plutea însă pe undeva, o neîmplinire care devenise şi mai evidentă, pentru el dar şi pentru mine, după aventura aceea neaşteptată, cu Geor- gina Mihalcea, pe care el o iubise şi o mai iubea şi acum.

„...Ei, ce să-i faci, tovarăşu’ Jeler, a spus el odată, cînd am adus eu vorba despre lucrurile acestea mai de suflet, mai gingaşe şi mai altfel, — nu le poţi împlini pe toate, într-o singură viaţă, ar trebui vreo două sau trei, dar uite că alta nu ne mai dă nimeni, nici taica Marx, nici tovarăşul Dum-

27

Dacă nu ar fi intervenit un anumit fapt, — „incidentul acela teribil, *explozia* !...“ — Vasile Pozdare ar fi mers nestînjenit mai departe, ar fi epuizat toate posibilităţile orînduirii noastre, — „fiindcă are şi ea, orînduirea aceasta a noastră, propriile ei limite şi inerţii, nu ştiu dacă aţi observat, are propriile ei tare, care se nasc din contradicţiile nerezol- vate, sau rezolvate prost, de către cine ştie ce cap patrat, care se crede rotund !...“ — ar fi trecut peste multe din ele, a şi trecut, de fapt, călcîndu-le în picioare, dovedindu-le altora şi convingîndu-se în acelaşi timp pe sine însuşi, că e posibil şi că merită să fii om de omenie, — „merită şi trebuie să lucrezi asupra propriei tale fiinţe, cum lucrează sculptorul asupra marmurei, care n-a fost şi nu va fi niciodată atît de frumoasă şi de grăitoare, cum e omul, cum este şi cum poate fi un anumit om, pe care nu-l cunun cu *funcţia,* după cum ştiţi, în steaua căruia am crezut şi cred cu o tărie de neîntors, din alcătuirea căreia au dispărut rugina suspiciunii şi crisparea fanatismului, dacă îmi îngăduiţi să mă laud şi eu puţin, locul lor fiind luat de încredere şi de înţelegere !...“

Faptul acela straniu, care l-a clătinat şi l-a cutremurat, mai profund decît se putea crede, a venit din urmă, a ieşit înaintea lui, — înaintea noastră, a tuturor — ca o răbufnire, ca o surpare de tărmuri, ca o scufundare cuprinzătoare şi

teribilă, care m-a făcut să mă gîndesc mereu, nici nu-mi dau seama de ce, la bivolul care răvăşise curtea căminului cîndva, la animalul acela frumos dar şi fioros, care nu ştia unde se afla şi cum (şi de ce ?) ajunsese el acolo, în preajma munţilor, lîngă vuietul stăruitor al uzinei; la animal şi la bombardamentul din aprilie 1944, care căzuse tot aşa peste noi, ca un trăsnet venit din senin, ca o răbufnire de ţărînă şi de lavă, de zgură şi de scrum, cu deosebirea că bombardamentul acela cumplit se prăvălise peste oraş dintr-un cer primăvăratec şi pur, în vreme ce răbufnirea de acum, — „faptul' acela teribil, *explozia* !...“ — venea din urmă şi din adîncuri, din cele mai sumbre subterane.

Atmosfera în care a avut loc această răbufnire (despre care nu s-a aflat pînă La urmă ce a fost, simplu accident sau sabotaj organizat, menit să lovească în Pozdare, pus la cale de adversari direcţi şi mărunţi, simplă răzbunare sau o operaţie mai amplă, pusă la cale de adversari mai mari şi mai puternici, cu scopul de a lovi în noi, în tot ceea ce facem, în izbînzile noastre, pe care le-am plătit atît de scump ! ?) se asemăna, într-un fel, cu atmosfera în care se petrecuse sinistrul bombardament, cu deosebirea că acum era vara, în toi, iar oamenii erau altfel, erau liniştiţi şi încrezători, uitaseră de război şi de încordările de după război. Vremea sabotajelor şi a dezorganizărilor fusese depăşită, odată şi pentru totdeauna, — „pentru că noi, astăzi, cum spusese Pozdare de atîtea ori, cum spusesem eu însumi, ne mişcăm şi evoluăm pe alte coordonate, activăm şi muncim în cadrul unei orînduiri consolidate, ţara duce o politică înţeleaptă şi justă, care i-a adus şi-i aduce noi şi noi prieteni !...“

Explozia, incendiul acela teribil, care a prefăcut în scrum bunuri în valoare de cîteva zeci de milioane de lei, ne-a convins că nu era chiar aşa, mai ales că în aceeaşi noapte, — era o noapte superbă, de vară, o noapte de iunie, limpede şi învăluitoare— au mai fost distruse, cu ranga, instalaţiile electrice şi aparatura electronică de la cîteva prese, lucru pe care nu-l putea face cineva decît dinadins, cu un scop foarte exact. Organele de cercetare au încercat la un moment dat să facă o legătură între un *fapt* şi celălalt *fapt.* N-au stăruit însă în această direcţie, nu mi-am dat seama de ce, nu mi-am dat seama atunci, fiindcă pe urmă am înţeles de ce au luat ele în braţe varianta cealaltă, a vinovăţiei lui Zamfirache Zamfir, un simplu paznic de noapte.

Zamfirache Zamfir, era, într-adevăr, o figură mai aparte, era un tip ciudat şi cam ascuns, neaşteptat în reacţii, trecînd extrem de repede de la voioşie la tristeţe, de la tăcere la volubilitate, avînd perioade întregi, de zile şi săptămîni, cînd nu vorbea cu nimeni, pentru ca după aceea să se mărturisească primului întîlnit, fără nici o reţinere. Lucrase o vreme în miliţie, fusese şef de post într-un sat din Moldova, unde avuseseră loc frămîntări şi zbateri mari, în 1956 sau 1957, fapt asupra căruia revenea din cînd în cînd, în stilul său atît de specific, — „a fost prăpăd acolo, la Calalb, a fost răzmeriţă, au ieşit nişte legionari la iveală, care legionari, bandiţi, domnule, tîlhari autentici, s-au unit cu nişte şmecheri din sat şi-au făcut agitaţie mare, au pus oamenii pe roate, iar oamenii, cum e ţăranii, s-au răsculat, au dat foc şi-au răvăşitără totul, da, au făcut răscoală, dar eu n-am tras, am fost acolo, dar n-am tras, am fugit printr-o grădină, am început să strig şi-am tot fugit, pînă aicea am venit, adică nu chiar pînă aicea, dar am fugit, pe sufletul şi pe onoarea mea dacă vă mint eu pre voi !...“

La uzină îl adusese Vasile Pozdare, fiindcă era consătean cu el, ba-l mai ţinuse şi pe-acasă un timp, — „pînă îşi face şi el un capăt de rost !...“ — şi poate că şi asta îi determinase pe anchetatori să-l includă pe Zamfirache atît de adînc şi puternic în hăţişul învinovăţirilor. Fapt e că Zamfirache Zamfir avea o anumită legătură cu incendiul acela, nu atît de mare, cum se spunea, cum s-a spus şi s-a repetat, din ce în ce mai tare, pe măsură ce trecea *varianta* aceasta din filieră în filieră, — de la directorul-general al Centralei la primul secretar al comitetului orăşenesc, de la acesta la primul secretar al judeţenei, fără a-l ocoli, bineînţeles, pe şeful direcţiei securităţii, care era, ce întîmplare stranie, ginerele lui Alfred Grofşoreanu, unul dintre ei.

Zamfirache apăruse la un moment dat în zarea incendiului, strigînd ceva (unii spun că ar fi zis : „...Eu am făcut-o, eu am făcut-o, dar de tras n-am tras în nimeni, am tras în aer şi am fugit !...“), după care o luase la fugă către pădure. Prezenţa lui acolo, la uzină, se explica prin faptul că abia ieşise din schimb, fusese de serviciu, iar strigătele acelea se justificau prin repulsia lui faţă de orice violenţă. Zamfirache se purtase la fel în timpul unui accident de maşină, soldat cu un mort şi cu doi răniţi, cînd începuse să vorbească anapoda, spre surprinderea tuturor celor ce nu-l cunoşteau. Argumentele acestea, însă, şi altele, mult mai con

vingătoare, n-au fost luate în considerare, au fost socotite cam fanteziste, — „dacă nu chiar interesate..

„...Chiar dacă a făcut-o el, i-am spus eu unui ofiţer de securitate, celui care s-a ocupat de problemă în final, fiindcă la început se ocupase altul, mai suplu şi mai dezgheţat (ăsta era cam scorogit şi cam rigid, zicea că mă ştie, că a lucrat şi el la uzină, dar eu nu-l ştiam şi nici nu vroiam să ajungem la mărturisiri), chiar dacă a provocat Zamfirache incendiul, nu putem şi nu trebuie să facem abstracţie de faptul că în ultima vreme el a stat la vila lui Mihail Şafranovici Cionoff!... Iar Mihail Şafranovici e o figură cam odioasă, eu îl cunosc bine, ştiu ce rol a jucat el în organizarea unor procese, în punerea la cale a unor mari ambuscade sociale, făcute toate cu ură, nu pentru că ar fi fost călăuzit de dreptate !... A şi plecat din ţară într-un timp, revenind deodată şi stabilindu-se aici, într-o vilă pe care a renovat-o într-un timp miraculos de scurt !... Dumneavoastră nu v-aţi întrebat : cum, de unde şi de ce ? !...“

„Ştiu că are aprobări de la nivelul cel mai înalt şi că medicii i-au recomandat această zonă !... Mai mult nici nu mă interesează !... Eu nu mă aflu aici ca să-l verific pe Şafranovici !... E bine să ştiţi, în afară de asta, că ideea sabotajului nu va fi îmbrăţişată de nimeni, în nici una din variantele pe care le-aţi alcătuit dumneavoastră !...“

„Da, dar adevărul ? ! am zis eu, ca într-un suspin mare şi adînc, de care m-am ruşinat pe urmă. Cum rămîne cu el ? ! “ .

„Adevărul e că Zamfirache Zamfir a mărturisit totul, a spus cum a pus focul, a explicat şi motivul care l-a determinat să facă lucrul acesta fioros !...“

„Şi care e motivul, ce spune el despre treaba asta ?“ „Spune, a spus, a recunoscut, a semnat, iar noi am verificat şi ne-am convins de adevărul spuselor lui, că era în conflict, mai demult, cu şeful lui, care îl persecuta mereu, şi că de aceea a pus foc, să se răzbune !... Cam asta ar fi, iar dumneavoastră, dacă mai credeţi în povestea aceea cu sabotajul, care-i simplă fantezie poliţistă, n-aveţi decît să vă prezentaţi în instanţă şi s-o susţineţi, dacă aveţi curajul, dacă vreţi cu orice preţ să-l apăraţi pe prietenul dumneavoastră Pozdare !...“

Aveam curaj, dar n-am spus nimic în instanţă despre *varianta* aceea a mea, care era cam fantezistă, într-adevăr, mie însumi mi s-a părut aşa atunci, dar acum nu mi se mai pare aşa. Am fost la proces, am ascultat cu uimire recunoaş

terile lui Zamfirache Zamfir, care era calm şi liniştit, de un calm ciudat, ce-i drept, care se putea preface oricînd în ţăndări.

„...N-a fost nici un alt motiv la mijloc, a spus Zamfirache în finalul recunoaşterilor sale, vorbind -«ca pe apă» — decît răzbunarea, din cauza asta am săvîrşit eu această faptă, ca să mă răzbun !...“

28

în urma acestor evenimente, care au lăsat în uzină şi în oraş o tensiune ciudată, de trăsnet înăbuşit, schimbarea lui Vasile Pozdare devenise o simplă formalitate, un fapt aproape împlinit. învinuiri directe nu i se puteau aduce şi nici nu i s-au adus, indirecte însă i s-au adus destule, cu nemiluita. Toate antipatiile, toate nemulţumirile pe care le stîrnise el s-au trezit şi s-au coalizat, concretizîndu-se în cele din urmă într-o hotărîre dură şi nedreaptă, — „pe cît de dură, pe atît de nedreaptă !...“ — în virtutea căreia Pozdare era destituit din funcţia pe care o avea, destituit, pur şi simplu, nu mutat în altă parte. Faptul acesta l-a afectat enorm, mai ales că el venea după dezastrul acela cumplit, care de asemenea l-a afectat şi l-a ros, —- „pînă la măduvă..."

„...Să păţim *noi* una ca asta ! spunea el atunci, în timpul incendiului şi după aceea. Să ni se distrugă munca, să ni se submineze eforturile, cum n-am păţit-o decît în perioada cînd ne luptam pentru putere, pentru viaţă şi pentru bucurie, da, chiar aşa : pentru viaţă şi pentru bucurie !...“

Iar acum, după ce fusese destituit, nu mai zicea nimic, tăcuse zile în şir, toată vara a dus-o aşa, frămîntîndu-se mult de tot, mai mult decît în oricare altă împrejurare, clătinîndu-se de cîteva ori, — „dar ce-şi închipuie *vechilii* ăştia, alde Grofşoreanu şi alţii, că de aceea ne-am zbătut *noi* atîta, ca să triumfe *ei,* acum ! ?...“ — pentru ca după aceea, din toamnă,* mai ales după ce s-a întors de la Moldova, liniştit şi limpezit, cel puţin pe deasupra, să-şi regăsească din nou pasul şi gîndul.

„...Am găsit cheia problemei, mi-a spus el după ce s-a întors de la Moldova, m-am hotărît, ştiu bine de tot ce trebuie să fac mai departe !...“

„Ce ? am întrebat eu. Spune-mi şi mie, să aflu, să mă liniştesc !...“

„Să vă liniştiţi ? !... De ce ?“

„Aşa... îmi era teamă să nu cazi în balta înăcririi ori să nu intri, definitiv, în smîrcurile scepticismului !...“

„Cine, eu ! ?“

„Da, tu !“

„Niciodată, tovarăşu’ Jeler !... Asta va fi cheia, de altfel : o iau de la capăt cu toate !...“

A tăcut şi s-a uitat drept în ochii mei, cu ochii lui cenuşii şi calzi.

„Dar ce credeţi, voi reuşi, din nou, voi cîştiga şi această bătălie, sau o voi pierde ? ! “

„Cred că vei reuşi ! am zis eu, deşi nu credeam în lucrul acesta, nu-mi dau seama de ce, dar nu mai credeam. Da, sînt sigur că vei reuşi, din nou ! am stăruit eu, ca să înlătur orice' urmă de îndoială, din vorbele mele şi din jurul meu. Da, vei reuşi !...“

PARTEA A DOUA

CRATITA SI

I

înainte de a mă duce la Georgina Mihalcea, să-i cer socoteală, ori să mă rog de ea, să mi-l lase pe Vasile, că-i soţul meu, cu care am trăit" cum s-a putut, mai bine sau mai rău, cum trăieşte orice femeie cu bărbatul ei — m-am gîndit şi m-am socotit să-i spun cum ne-am cunoscut noi, cum ne-am luat, cit eram noi de săraci şi de necăjiţi... Dumneata nu ştii, domnişoară, ori tovarăşă, vroiam eu să-i spun, nu ştii de loc cum era Vasile atunci... Şi nici de mine nu ştii nimic... Dumneata crezi că toate erau cum sînt acum... Şi că el, Vasile Pozdare, pe care l-ai amăgit dumneata, era politicos şi distins, învăţat şi dezgheţat, de ţi-e mai mare dragul să stai de vorbă cu el — să te plimbi cu el, să-l asculţi şi să te iubeşti cu el, ştiu eu prea bine cum e el acum... Dar atunci nu era aşa, să ştii... Era mai tînăr, e adevărat, era tînăr de tot, era ca un luger uneori... Dar era brutal, era grosolan, era, de multe ori, o brută care umbla în două picioare... Era de nerecunoscut cîteodată... Trecea repede de la o stare la alta, de la bucurie la mînie, starea lui permanentă fiind încordarea, tensiunea, scrîşnetul. Nu apucai să-i spui ceva de rău, ori să-ţi exprimi îndoială în legătură cu *anumite lucruri,* **c-odată te lua la explicitări. Te lămurea pînă cînd ţi se ura. îţi spunea, în amănunt, cum se strecoară printre noi influenţa burgheză şi mic-burgheză, cum lucrează duşmanii socialismului şi cuih se ascute lupta de clasă, — „pe măsură ce înaintează şi se consolidează socialismul !...“**

„...Şi pînă cînd se tot ascute lupta asta, Vasile, îl întrebam eu cîteodată, nu se înăbuşă în creşteri, nu se rupe vreo coardă pe undeva, dacă se aspresc şi se ascut mereu toate ?

„Nu ! răspundea el cu aceeaşi neînduplecare. Nu

Nu ştia de glume pe vremea aceea. Nu era înrăit şi nîci prost nu era, dar nu admitea gluma, mai ales dacă ea se referea la *anumite lucruri,* — la clasa muncitoare şi la partidul ei de avangardă, la Lenin şi la Stalin. Pentru Stalin, îndeosebi, era în stare să sară şi în foc, era în stare de orice.

„...Tu, i-am zis eu odată, cînd mi-a adus un tablou mare de al lui Stalin şi mi l-a pus deasupra patului, în camera în care dormeam şi ne iubeam noi (că eram tineri căsătoriţi şi stăteam într-o singură cameră, acolo le făceam pe toate) — nici nu mă iubeşti, cum îmi spui cîteodată, tu eşti îndrăgostit de Lenin şi de Stalin, de Korceaghin şi de Fucik, că eşti mai rău decît unul care se închină şi se roagă, ţi-e capul plin de sfinţi şi de icoane !... Tu nici nu eşti om, măi tovarăşe, eşti o biserică ambulantă, o biserică fără cruce, eşti un prăpădit care nu ştie ce vrea, avea dreptate mama !...“

Ne-am certat ca ţiganii atunci, de era să ne şi batem. Era să ne sfîşiem, aşa eram de tulburaţi şi de încordaţi, că nu mai găseam drumul unul spre altul.

„Nu înţeleg ce ai tu cu tovarăşul Stalin ? ! a ăpus el după un timp, după ce s-a tot dus pe afară şi a tot venit, făcînd-o pe bărbatul supărat, deşi nu-l aranja (nu-l aranja de loc, fiindcă era tînăr şi stîngaci, ca şi mine, dar era sincer, să ştii, era superb în mîniile acelea ale lui, pentru care era în stare să facă moarte de om, era cum nu mai sînteţi voi acum, voi ăştia care ştiţi mai multă carte şi vă vedeţi mai liniştiţi de lucru, atît de liniştiţi de parcă nici siiflet n-aţi avea în voi !), — nu înţeleg şi nu pricep ce ai tu cu *(Unsul,* de ce îl duşmăneşti şi îl dispreţuieşti ? !...“

. „Nu-l duşmănesc, Vasile, şi nici nu-l dispreţuiesc, dar tu nu înţelegi că îl văd totdeauna în faţă, cînd mă trezesc, cînd deschid ochii ! ?... Şi cînd stau cu tine, te rog să mă scuzi că ţi-o spun, îl văd pe *dinsul,* cum îi zici tu !...“

„Bine, s-a înduplecat el, schimbăm patul, punem perinile în partea cealaltă şi-atunci nu-l mai vezi mereu înaintea ochilor !...“

Dar nici aşa nu mi-a plăcut. Tabloul, mare şi puternic înrămat, cu un Stalin care îşi aprindea pipa, sta aplecat peste pat ca un ţărmure negru, încît aveam mereu, impresia că se prăvăleşte peste mine. De data asta însă nu i-am mai spus nimic. Am scos tabloul pe coridor, fără nici o vorbă. Am profitat de faptul că el era plecat (lucra la ţară pe-atunci, era activist, pleca luni dimineaţa şi venea sîmbătă seara, dacă venea), am zugrăvit camera, cum ziceam sau cum am

vrut să zic, şi-am pus tabloul lui Iosif Vissarionovici pe coridor.

Stăteam la comun atunci, pe strada Toamnei. Aveam o cameră de douăzeci de metri pătraţi, la capătul unui coridor. In camera aceea era grămădită toată averea noastră : un pat bătrînesc, cu tăbliile mari şi înalte ; un şifonier vechi, impunător însă, mare, în care se ascundeau copiii pe urmă, cînd se jucau ; o masă şi patru scaune (la început nu aveam nici scaune, după ce ne-am căsătorit, dar parcă dumneata poţi să ştii ce înseamnă asta, să n-ai un lucru, nu ştii, dumneata habar n-ai de lume, ai avut de toate, de la început, eşti frumoasă dar eşti şi norocoasă !) ; un aragaz, cuptor şi butelie, un reşou, de fapt, nu un cuptor ; un bufet în care ţineam cele patru farfurii şi jumătate, cîte aveam.

Pe coridor, în rînd cu noi, stătea gazda, fiindcă imobilul nu era naţionalizat, gazda noastră fiind văduva unui muncitor de la uzinele de avioane, care trăia cu un fost ofiţer de aviaţie („să nu se depărteze de domeniu[41], cum zicea Vasile) ; după aceea, la apartamentul Nr. 5 (aşa scria deasupra fiecărei uşi : „apartament Nr...[44]) stătea o familie ciudată, nişte foşti negustori, care erau vînzători în propria lor prăvălie, averea lor principală fiind copiii, cinci sau şase la număr, roşeaţi şi cam apropiaţi unul de altul, ca vîrstă ; după ei, la apartamentul Nr. 6, stătea un avocat, un ins singur, necăsătorit, care avea mereu musafiri, bărbaţi dar şi femei, care ţinea baia ocupată cel mai mult (fiindcă baia era comună şi era necaz dacă te apucau nevoile cînd era careva acolo, avocatul sau copiii negustorului).

„...Lasă, am zis eu atunci, cînd am pus tabloul lui Stalin pe coridor, nu strică să mai ia şi ei aminte la nişte lucruri, să ştie şi ei cine i-a eliberat de sub fascism, cine îi apără acum de imperialism !... Prea sînt ei neînvăţaţi şi needucaţi !... Sînt nişte mici-burghezi nenorociţi, mai are dreptate şi Vasile ăsta al meu !... Habar n-au ce-i cu lupta de clasă, cum creşte ea, ceas de ceas şi în proporţie de masă !... Ia să mai ţină şi ei seama de ceas !...“

Locatarii însă („tovarăşii locatari[44], cum le zicea Vasile), au fost de altă părere : avocatul a mîrîit cînd a văzut tabloul ; copiii negustorilor au început să facă tumbe prin faţa lui Stalin, dîndu-se, pur şi simplu, peste cap, ori scălămbăin- du-se la el ; iar comandorul, proprietarul prin alianţă al întregii case, a protestat de-a dreptul faţă de „această sfidare a normelor de convieţuire civilizată şi urbană“[44].

„...Trebuia, doamna Pozdare, 6ă-mi cereţi consimţămîntul înainte de a face acest lucru, întrucît o locuinţă particulară nu este tot una cu o instituţie de stat, în care e normal, nu-i aşa, să fie puse tablourile marilor comandanţi !... Dar aici, acasă, pe coridorul care duce la baie?!.... Nu se face, doamna Pozdare !... Şi eu unul nu admit, dacă chiar vreţi să ştiţi !... Nu admit şi nu permit !...“

„Nu ştiu, i-am răspuns, vorbiţi cu bărbatu-meu, deoarece el mi-a spus să pun tabloul pe coridor !... Şi cu el, după cum ştiţi, nu e de glumit în probleme de acest fel !...“

„Da, ştiu, dar. eu unul... Nu admit şi nu permit!...“ Vasile, pe de altă parte, a cam strîmbat din nas, cînd a văzut tabloul pe coridor. A trecut însă peste supărarea asta de o clipă, după ce i-am povestit cum au reacţionat „tovarăşii locatari[44] faţă de tablou.

„...Ţi-am spus eu, vezi, a zis el imediat, mîniindu-se şi împurpurîndu-se, cum făcea pe vremea aceea — ţi-am atras mereu atenţia, ce-i cu tovarăşii locatari, cît sînt ei de retrograzi şi de reacţionari !... Dar tu, nu şi nu, că eu exagerez şi că bag toată lumea în acelaşi sac !... Poftim lume, poftim sac !...“

Am scăpat astfel de ceartă, pentru că el s-a concentrat asupra vecinilor (era aşa de încrezător în toate pe atunci, încît nu trebuia să faci cine ştie ce efort, ca să-l amăgeşti, să-i deviezi atenţia spre altceva, cum nu mai e în prezent, acum e mai suspicios faţă de anumite lucruri, după ce a îndurat tot ce a îndurat, fiindcă a îndurat multe, enorm de multe, dumneata nici nu poţi să-ţi. închipui prin ce pustiuri şi prin ce *purgatorii* a trecut el, nici n-ai crede, dacă ţi s-ar spune, nu mă .crezi de loc !...), — s-a certat mai întîi cu amantul gazdei, cu domnul Jean. După aceea s-a luat la harţă şi cu ceilalţi, din cauza tabloului, fireşte. Pentru că ăştia, domnul Jean, doamna Ortansa, dar şi ceilalţi, au început să se ocupe de tablou, mai ales după ce au văzut că Vasile era afectat de purtarea lor. I-au făcut mustăţi duble lui Iosif Vissarionovici, i-au pus barbă, din creion şi din cărbune. Noroc că tabloul avea geam de sticlă şi că putea fi şters, putea fi curăţat.

„...Dă-mi o cîrpă, Nuţă dragă, zicea Vasile fierbînd de mînie, dă-mi ceva să şterg porcăriile făcute de nenorociţii ăştia, cu care sîntem noi nevoiţi să stăm sub acelaşi acoperiş !... Deoarece ăştia, colocatarii ăştia ai noştri, nu sînt micburghgzi, cum am zis eu, sînt mari reacţionari, sînt, pur şi

simplu, nişte contrarevoluţionari !... Şi-ar trebui puşi la zid, ar trebui lichidaţi fără nici o şovăire, toţi !...“

Vecinii chicoteau pe după paravane, aşteptînd alt prilej, să repete poznele acelea ale lor. Iar el fierbea şi clocotea. Stătea la pîndă, nu reuşea însă să-i prindă. Fapt care îl mînia şi mai tare. Un concediu întreg şi l-a mîncat cu povestea asta, cu „epopeea aceea sucită şi tristă[11], cum avea să o caracterizeze chiar el, mai tîrziu însă, după ce s-a scuturat de ţepii tuturor asperităţilor, după ce a admis, cu oarecare durere, că „lupta de clasă nu se ascute mereu, nu se poate aşa ceva, să se ascută mereu, e o nepotrivire aicea, e un interes la mijloc, al celor care au nevoie de ascuţiri, ca să-şi poată ei face interesele în spatele acestui paravan.“ Dar asta a fost mai tîrziu, cum ziceam, fiindcă atunci, cînd cu tabloul lui Vissarionovici, n-ar fi vorbit aşa despre istoria aceea, nici de frică. Atunci vorbea altfel şi-i amenința pe cei care îşi băteau joc de el şi de Papaşa (Papaşa era Stalin), le spunea că îi va da pe mîna „organelor de stat“.

„...Vă-nvăţ eu minte ! zicea el. Vă bag pe toţi la gherlă, fire-aţi voi ai dracului să fiţi, de contrarevoluţionari şi de bandiţi, vă lecuiesc eu, lasă !...“

Nu-i lecuia, nu se ducea nicăieri să-i pîrască. Niciodată n-a umblat cu lucruri de felul acesta, ce-i drept. El îi spunea omului în faţă ceea ce avea de spus şi poate că de aceea i-a mers vestea că e om rău, că e dur, e al dracului şi mai ştiu eu cum. Dur era, dar rău şi meschin n-a fost niciodată (uite că îl apăr, deşi n-ar trebui, nu-i vrednic să fie apărat !). N-a umblat cu mîrşăvii şi cu turnătorii. Şi-atunci tot aşa a făcut, s-a certat, cît s-a certat cu vecinii, pe urmă a luat tabloul şi l-a dus undeva. L-a dăruit unei gospodării colective proaspăt înfiinţată (înfiinţată chiar de către el).

„...Lasă, lasă, tovarăşa Berbencea, mi-a spus el, cînd l-am întrebat de tablou, lasă, că şi matale ai cam scăldat-o atunci !... Vom vedea, dacă vom cerceta problema mai bine, că. matale ai declanşat toată frămîntarea, matale ai scos tabloul din cameră, dîndu-l astfel pe mîna unor nenorociţi !...“

N-am scos o vorbă. Ştiam, începusem să cam ştiu, că nu era de bine, dacă mi se adresa, cu numele meu de familie, faţă de care avea o aversiune adîncă (adîncă şi întemeiată). Eram obişnuită, începusem adică să mă obişnuiesc cu izbucnirile astea ale lui, pe cît de neaşteptate, pe atît de tumultuoase. Mă pregăteam, cum se zice, să urc propriul meu calvar, de soţie, de nevastă, pe care dumneata n-ai cum să-l

înţelegi (eşti prea tînără şi îţi închipui, pesemne, că într-o căsnicie se petrec toate între flori şi zîmbete, în lumină şi în bucurie), dumneata crezi că tot ce zboară se mănîncă (sau poate că te prefaci, eu ştiu ! ?). în orice caz, într-o viaţă de om, într-o jumătate de viaţă, de fapt, se pot întîmpla multe. Intre noi doi, de pildă, a fost şi bucurie, e adevărat, o bucurie aspră, care nu putea fi desfăcută de vremea prin care treceam noi (fiindcă vremea era atunci mai necruţătoare, dacă nu chiar cumplită !), dar au fost şi măcinări destule.

într-un timp, de exemplu, după ce a fost el exclus şi dat afară de peste tot, am trecut amîndoi printr-o perioadă crîncenă, nu grea, crîncenă, de credeam că nu se mai isprăveşte. El decăzuse mult atunci, decădea văzînd cu ochii. Pierduse busola, o recunoştea singur în cîte-un moment de luciditate. Se ţinea de beţii, umbla prin cîrciumi cu unchiul acela al dumitale, cu Viorel Mihalcea (că şi ăsta a fost şi este o figură, dacă a ajuns el să bea împreună cu cel ce era să-l trimită pe lumea cealaltă, cu Vasile ! ?). Dar nu din cauza lui Mihalcea ne-am înstrăinat noi. Şi nici din cauza beţiilor, cauza fiind, totuşi, o anumită beţie. Fiindcă într-o seară m-am pomenit cu el în uşă, clătinîndu-se ca un cosmonaut (ne mutasem, stăteam în altă locuinţă, aveam două camere mari, la un demisol).

„...Ce-i cu tine, frate Pozdare ? l-am întrebat eu. Pe unde mi-ai umblat ?!... Şi cu cine dracu mi te-ai beţivănit din nou !?...“

„Eu, Nuţă dragă, a zis el, eu, să ştii de la mine...“

Altceva n-a izbutit să mai îndruge. S-a înăbuşit. Şi s-a grăbit, nu ştiu cum, oprindu-se în mijlocul odăii. Unde s-a răscrăcărat uşor, să nu cadă. După care şi-a dat drumul, n-a putut merge mai departe. A vărsat acolo, mult şi îndelung, formînd pe duşumeaua pe care abia o spălasem, abia o frecasem, o baltă mare, o balegă ciudată, care creştea mereu, pe măsură ce slobozea el cîte-o şarjă de borhoturi. Creştea şi împuţea totul, răspîndea în jur o duhoare grea, de ţuică proastă, de castraveţi muraţi şi de vin stătut, de usturoi putred. Am curăţat totul, după ce l-am culcat, am tras încă odată în piept toate duhorile acelea. Am şters duşumeaua, în- jurînd şi plîngînd. Am curăţat aşa de bine totul, încît a doua zi, dimineaţa, nu se mai cunoştea nimic, pe podea nu mai era nici o pată.

„...Ar trebui, a zis el în dimineaţa aceea, cam spăşit, cam ruşinat, să fie o pată mare pe aici pe undeva !?“

„Ar trebui, dar uite că nu-i !. am spus eu. Du-te, să nu întîrzii la fabrică !...“

Nu era nici o pată pe podea, e adevărat. Dar pata cealaltă, care mi se întipărise mie în minte, era mai puternică decît cea care fusese ştearsă cu mătura şi cu cîrpele acelea ale mele, în zoaiele cărora mi-am ros mîinile de atîtea ori. Pata şi balega aceea de borhoturi, care -creştea şi forfotea în mine, ori de cîte ori îl simţeam pe Vasile alături. Un an şi mai bine m-am chinuit în felul acesta. M-am lăsat de vreo cîteva ori în voia dorinţelor cu care venea el spre mine, înfiorîndu-mă de fiecare dată. într-un rînd, mi s-a părut deodată că el însuşi e o balegă forfotitoare, de borhoturi. Şi că miroase cumplit, pute a ţuică şi a castraveţi acri, a crîşmă şi a hazna. Am şi fugit, l-am împins cînd nu s-ar fi cuvenit şi-am fugit la baie. A venit după mine, dar nu imediat. M-a întrebat ceva, dacă sînt bolnavă.

„...Sau poate că ţi-ai găsit altul !?“ a zis el, după ce neam culcat din nou, lăsînd loc gol între noi, pentru încă unul.

„Nu... Nu mi-am găsit nimic !“ am răspuns eu cam repede.

Nu-l minţeam, nu l-am minţit. Nu era nimic altceva la mijloc, în afară de rostogolul acela de borhoturi, care se interpusese între mine şi el.

Mai trăisem odată sentimentul acesta, într-o formă şi mai acută. Asta s-a întîmplat după ce l-a maltratat el pe Viorel Mihalcea, după ce l-a purtat prin toată fabrica, să-l demaşte „faţă de clasa muncitoare...“ Eu lucram atunci la atelierul de bobinaj al uzinei. Bobinam şi rebobinam motoare electrice, de toate mărimile, din toată uzina. învăţam, de fapt, să fac lucrul acesta. Mă dusesem acolo la îndemnul lui, pentru că ai mei, părinţii şi fraţii (Costel, mai ales), ar fi vrut să mă duc la o şcoală de activişti sindicali, să devin „cadru politic[14], să fiu în rînd cu familia mea, care se desfăşurase încă de atunci „pe toate coordonatele...[44] Dar Vasile, cînd l-am întrebat ce să fac, mi-a spus că ar fi mai bine să învăţ întîi o meserie şi-abia după aceea să mă ocup şi de alte lucruri.

„Şi nea Iuliu Jeler, a adăugat el, zice că e cel mai bine şi mai sănătos să înveţi întîi o meserie, să ştii să faci ceva cu mîinile tale, deoarece cu gura ştiu toţi să lucreze !...“

încă nu eram căsătoriţi, dar ne ştiam bine. Ne iubeam şi ne căutam mereu, cu înfrigurare (cu o înfrigurare şi cu un dor pe care nu le poţi cunoaşte dumneata, dumneata care

fi zis, fiindcă acum văd că şi-a pierdut *spiritul de clasă,* s-a boierit, se boiereşte, se intelectualizează şi dumnealui, trogloditul şi înfometatul, că ăsta nu-i *fiul secetei,* cum se pretinde, e însăşi *seceta !).* în ziua aceea însă, cînd l-a bătut el pe Viorel Mihalcea, nu ne-am căutat, n-am mai apucat s-o facem. Ziua *a* fost proastă, de la început, a căzut de-a curmezişul celorlalte. La noi în atelier era o atmosferă grea, din cauza unei fete care intrase odată cu mine acolo, la calificare. Din cauza Ţiţei, care fusese „femeie de stradă" înainte de a veni la uzină („înainte de a se face naţionalizarea curvelor", cum spunea chiar ea, fără nici o sfială). Tiţa asta nu se ţinea de lucru, umbla şi acum după clienţi, chiar şi ziua, nu numai noaptea. Lua cîte-un băiat de la noi din atelier, sau din hala de jos (atelierul de bobinaj se afla lîngă vechiul turn de apă al uzinei, la etaj), şi-l ducea pe scările turnului, unde nu-i vedea nimeni. Atunci, în ziua aceea proastă şi rea, fusese surprinsă cu unul, fuseseră surprinşi amîndoi, şi rămăseseră „în- cîrligaţi", cum se zice, cum chiar ziceau unii. Venise careva peste ei, fără voie sau dinadins, şi-i speriase, îi încremenise acolo, spre surprinderea tuturor. S-a stîrnit vîlvă mare, au început să vină unii şi alţii, să-i vadă. Scările turnului se um- pluseră de lume, de sus pînă jos, de nu se mai putea trece. Noroc cu meşterul Brunno, şeful atelierului nostru, care era un beţivan fără pereche, dar era şi meseriaş bun, era extraordinar (de aceea nu-l duseseră în Rusia, la muncă, cu toate că era neamţ, din cauza asta i se- îngăduia orice !). Nu se aştepta nimeni, ce-i- drept, să intervină el atunci, fiindcă nu le simpatiza de loc pe „bietele fete" („pe curvele cu care mi-a împodobit sindicatul bunătate de atelier !...").

„Ce-i cu porcăria aceasta ? a strigat Brunno din uşa atelierului, îngălbenindu-se şi înverzindu-se, cum nu făcea decît atunci cînd era beat tare, fiindcă se îmbăta crunt, nu zicea nimic însă, cînd se îmbăta, tăcea şi se îngălbenea, pe măsură ce mai trăgea cîte-un gît de vinars, direct din sticla pe care o ţinea în dulapul cu scule, alături de ampermetre şi de tensiometre. — Ce-i cu circusul acesta !?..."

N-a mai lăsat pe nimeni să urce pe scări.

„Ajunge ! a zis el. Aţi rîs destul, ca proştii !..."

I-a poruncit pe urmă unui băiat de la r.oi din atelier, lui Avram, să se duca după salvare. A stat acolo după aceea, pînă cînd au fost căraţi cei doi, cu o targă, de-ţi era mai - mare mila. Pe urmă însă, cînd a venit fata la atelier (ea s-a întors, nu s-a sfiit, dar băiatul n-a mai călcat niciodată prin

uzină şi nici prin oraş nu l-a mai văzut nimeni), a dat-o afară imediat, fără să clipească, parcă n-ar fi ajutat-o mai înainte.

„...Dumneata, a spus Brunno, îngălbenindu-se şi înverzindu-se din nou, nu mai ai ce căuta aici !... Să te duci la sindicat şi la partidul care te-a îndrumat să înveţi o meserie !...“

„Tovarăşe Brunno !“, a dat să zică fata.

„Eu nu sînt tovarăş cu o curvă oarecare !... Afară !...“ Fata s-a întunat şi a plecat plîngînd. A vrut careva să se ducă după ea, un alt băiat, Aron (pentru care lucram eu atunci, îi făceam bobine şi-i dădeam izolaţie la îndemînă), dar Brunno nu l-a lăsat.

„...înapoi ! a zis el, tot aşa, tare de tot, cum nu-l auzise nimeni strigînd, pentru că Brunno era domol şi tăcut din fire, era cenuşiu şi şters la înfăţişare. Eşti în program şi nu ai voie să părăseşti atelierul !... înapoi !...“

Aron s-a întors la bancul la care lucra. Ceilalţi, de asemenea, s-au întors la locul lor de lucru. Atelierul a fost năpădit deodată de linişte. Nimeni nu mai zicea nimic. Nimeni nu mai cerea nimic. Toţi stăteau ca într-o apă, ca într-o baltă. Şi era de mirare că macaralele, care treceau huruind pe lîngă peretele de carton care despărţea atelierul de hala cea mare, nu se opriseră şi ele în loc.

„...Aşa o să ajungi şi tu, Ancuţă, ziceam şi mă gîndeam eu, ascultîndu-l pe Aron, cum îl lăuda pe meşterul Brunno („care ar fi un om extraordinar, dacă n-ar avea slăbiciunea băutului, dar chiar şi aşa e bun şi extraordinar..."), aşa o să fii şi tu cărată cu salvarea !... Şi după aceea n-o să mai fi primită la lucru !... Şi-o să baţi străzile, ca o fleandură !... Mai bine te duceai la şcoala aceea de activişti... Mai bine plecai cu Rolf în Rusia..."

Toată ziua a fost aşa, îmbîcsită de nelinişti şi de tristeţi nelămurite. S-a întîmplat altă năzbîtie pe urmă, cînd s-au risipit îmbîcselile astea. Atelierul s-a umplut deodată de fum şi de şerlac ars. Luase foc, răbufnind, un motor electric care fusese pus la probă. Greşise cu ceva cel care îl executase. Faptul acesta l-a pus din nou în picioare pe meşterul Brunno, care devenea şi mai neîndurător în asemenea împrejurări, cînd greşea careva, cîiyl nu ştia meserie, cînd era prost sau chiulangiu. Păcatele astea două fiind, după el, cele mai grave, de neiertat.

„...Ce-ai făcut, prostule ? i-a spus el celui care greşise (un băiat timid, din anul trei, de la şcoala de pe lîngă uzină,

ruia i se spunea *amucjeanid,* fiindcă era ardelean şi vorbea şi acum cu *amu).* Şi ce ai tu de gînd să faci ?!... Te apuci să înveţi meserie, ori vrei să ne dai foc !?... C-ai mai făcut odată isprava asta, nenorocitule !... De ce n-ai stat acasă, la oi şi la vite, sau la porci, că vitele-s deştepte !?...“

Iar mai apoi, cînd s-a potolit şi zarva asta, s-a stîrnit alta, jos, în hala cea mare. Se auzeau strigăte şi chiote. îndemnuri şi chemări („Haideţi, mă, lăsaţi lucrul, haideţi !...“), din ce în ce mai multe, din ce în ce mai tari.

„...Iar fac *ăştia* vreo manifestaţie ! a spus meşterul Brunno. Ia vezi, mă, i-a poruncit el lui Aron, ce-i pe-acolo !... Dacă-i manifestaţie, nu pleacă nimeni, să fie clar...[14]

Aron s-a dus şi s-a întors ţiumaidecît.

„...Nu-i manifestaţie, meştere, i-a spus el lui Brunno, îl duc pe unul... Pe Mihalcea, de la cantină !...“

„Cine-l duce, mă ?!... Şi de ce !?...“

„Nu se ştie !... Tonul îl dă unul pe care îl cheamă Pozdare, un *înfometat,* un nebun venit de la Moldova !... îl duc să-l omoare !...“

N-am mai ascultat, n-am mai aşteptat, cînd am auzit de Vasile. M-am strecurat pe lîngă meşter şi pe lingă Aron şi am fugit pe scări la vale, parcă nici n-aş fi avut picioare, parcă aş fi fost un rostogol de apă. „...ÎI duc să-l omoare !? ziceam eu. Dar de ce !?... Şi Vasile... Ce caută el în fierberea asta ?... De ce nu mă întreabă el pe mine ?... Vasile...[14]

Jos, lîngă uşa liftului (da, era un lift acolo, care nu funcţiona niciodată), m-am oprit şi am aşteptat, încremenită.

Convoiul acela, ori coloană, ce era, venea, se apropia. Şi-n fruntea lui se afla, într-adevăr, Vasile Pozdare. El dădea comanda. El striga cel mai tare. El îl lovea din cînd în cînd pe nenorocitul acela de Mihalcea. Care era aşa de plin de sînge, încît abia se mai înţelegea ceva din el. Din obrazul lui, din capul lui şi din părul lui. Din hainele lui şi din umbletul lui. Forfotea, cînd da să vorbească. Bolborosea ceva nedesluşit. Iar Vasile... Vasile era încrîncenat, cum nu-l văzusem niciodată (cum aveam să-l văd de nenumărate ori după aceea, la nişte manifestaţii mari sau chiar acasă, ori de cîte ori se împleteau şi se încurcau în el fulgerele *devotamentelor,* pentru că el n-a ţinut cu adevărat decît la *devotamente,* n-a iubit pe nimeni cu adevărat, s-a iubit pe sine, spunînd că iubeşte *revoluţia,* nici pe mine nu m-a iubit şi nici pe dumneata, Georgina Mihalcea, pe nimeni n-a iubit,

om, a fost fiară şi e de mirare că l-am îngăduit atîta timp lîngă mine şi că eu am stat lîngă el !?). Vasile era atunci în elementul său, pîlpîia şi ardea. Avea ochii aprinşi, mîinile îi erau ţepene, parcă ar fi fost de lemn. Iar părul, părul lui bălai şi moale, era zbîrlit şi răvăşit. Ii cădea mereu pe frunte, ori de cîte ori striga la Mihalcea, ori de cîte ori îl îmbrîncea şi-l lovea pe „speculant" (pe speculantul acela nenorocit, cu care a devenit prieten, împreună cu care a bătut crîşmele într-o vreme, că dacă n-aş fi fost eu, să-l adun de pe drumuri, dracu l-ar fi luat !). Fiindcă îl lovea mereu pe Mihalcea. Dădea în el ca în fasole. Şi-i îndemna şi pe alţii. Să dea şi să-l lovească.

„...Daţi în el, să-l isprăvim ! zicea Vasile. Deoarece el ne-a luat uleiul !... Şi carnea !... Şi zahărul !... Daţi !...“

„Vasile ! am strigat eu. Vasile, n-auzi ?!“

Nu mi-a răspuns. N-a auzit sau n-a vrut (mai tîrziu avea să-mi spună că m-a văzut şi m-a auzit, dar n-a vrut să-mi răspundă — „n-am vrut şi n-am putut, deoarece eu nu mai eram eu însumi atunci, făceam parte dintr-o mare văpaie, dintr-o bucată de plasmă fierbinte şi pîlpîindă !...“) Iar eu, ce era să fac, m-am ţinut după convoiul acela ciudat. Gîndindu-mă pentru prima dată la vorbele pe care mi le tot spunea mama. Cum că el, Vasile Pozdare, ar fi nebun. („...A bolunzit din pricina secetei !... S-a hîit pe viaţă !... Tu nu vezi cum îi stau ochii în cap şi cum i se sfarmă vorbele în gură !?... Cine ştie din ce văgăună a ieşit şi ăsta, că Moldova aceea-i săracă şi-i prăpădită !?...“).

M-am înturnat din drum, înainte de a ieşi convoiul din hală. Am vrut să mă duc la atelier. Pe urmă tot eu m-am răzgîndit şi am ieşit deodată înaintea convoiului. M-am strecurat ca o zvîrlugă printre cei care îi ţineau isonul lui Vasile şi m-am proţăpit în faţa lui. Am dat să-l opresc. I-am spus ceva. Nici eu nu mai ştiu ce i-am spus. Puţine vorbe, în orice caz. Pentru că el (Vasile Pozdare, pe care l-am iubit eu aşa de mult, pe care îl iubesc şi acum, în felul meu, e adevărat, dar iubirile nu sînt oare tot atît de deosebite, pe cum sînt oamenii, fetele şi femeile, mai ales !?), m-a dat ca pe un nimica la o parte. M-a împins cît colo, poruncindu-mi să nu mă amestec în treburi care nu sînt de nasul meu. M-a bruscat, dar eu nu i-am mai spus nimic, mai ales că el mă stropise cu sînge pe bluză. M-am dat la o parte, ţinîndu-mă totuşi după convoi. Am tresărit şi m-am înfiorat şi mai tare pe urmă, cînd l-a lovit Vasile pe Mihalcea, cu ranga, la poarta Nr. 3, de era să-l

omoare. Am şi crezut asta, că l-a omorît, l-a nimicit. Şi el a crezut tot aşa. L-a suit pe nenorocitul acela într-o salvare, pe urmă s-a dus la cantina uzinei, de acolo s-a dus către poiană. După aceea a intrat din nou în uzină, umblînd în acelaşi fel, grăbit şi repezit, parcă s-ar fi luat cineva după el, parcă ar fi fost un cîine sălbăticit, sau chiar o sălbăticiune care nu-şi jnai găsea locul pe nicăieri. C-aşa umbla el, de parcă ar fi căutat ceva, cine ştie ce. Parcă s-ar fi căutat pe sine. Simţea, pesemne, că era singur şi că săvîrşise o ispravă care, nu-l putea mulţumi, pe el, al cărui suflet era atît de învolburat. Şi-atît de pur, atît de curat (pentru că el, într-ade- văr, a fost cinstit în tot ce a făcut, nu s-a gîndit la bani, nu s-a gîndit la altfel de satisfacţii, nu s-a călăuzit niciodată după interesele lui personale şi poate că numai orgoliul l-a înnămolit de vreo cîteva ori, de era să se aleagă praful şi pulberea din toate,' din el dar şi din mine, fiindcă eu, fără el, n-aş fi fost nimica, aş fi devenit, cu adevărat, o ţaţă oarecare şi nici măcar *casnică* n-aş fi fost !?...)

„...Ce mă fac cu băiatul ăsta ? l-am întrebat eu pe Jeler, atunci, după bătaie, a doua sau a. treia zi. Cum mă descurc eu cu el ?!...“

„Dar ce-a mai făcut “? a întrebat Jeler, privindu-mă în acelaşi fel, cald şi învăluitor.

„Păi cum, dumneavoastră nu ştiţi ?!... L-a omorît sau era să-l omoare pe Mihalcea !...“

„Nu l-a omorît, n-ai grijă, ăla nu moare cu una cu două... N-ar fi trebuit să-l ciomăgească aşa de tare, e drept, dar aşa-i Vasile, n-ai ce-i face, e pătimaş, e încrîncenat şi cam sare peste cal cîteodată•!...“

„Şi-atunci, dacă-i aşa, ce mă fac eu cu el ?!“

„Nimica, îl laşi şi-ţi cauţi alt băiat !...“

„Mulţumesc pentru sfat !“ am zis eu, plecînd.

Mă miram că nu plîngeam, aşa eram de necăjită. Atît îmi era de nu ştiu cum. Un timp, mai bine de o săptămînă, aşa am umblat, aşa am lucrat, aşa am dormit, ca într-o dublă şi de neocolit amorţire. Pe urmă, într-o dimineaţă, m-am hotărît să-l las dracului pe Vasile Pozdare („cu înfometările lui cu tot, că ăsta-i un apucat fără pereche şi fără leac !...“). După aceea, tot eu m-am răsucit şi m-am răzgîndit, luminîndu-mă la faţă, în aceeaşi zi, îndată ce l-am văzut venind către mine, înalt şi suplu, cu faţa limpezită de un zîmbet bun, cu privirea aprinsă de dor şi de iubire, îmblînzită, cuprinzătoare şi lină.

„...Te-am căutat peste tot ! mi-a spus el, luîndu-mă de mină, cum făcea ori de cîte ori mă dorea (cum avea să facă şi după aceea, de nenumărate ori, pe tăcutele cel mai adesea, de parcă mîna mea l-ar fi ogoit, l-ar fi ferit de cine ştie ce primejdii). Am fost şi la uzina electrică, peste tot am fost !...“

„Dar de ce, Vasile ? am întrebat eu topită, topindu-mă chiar atunci. Ce s-a întîmplat ?!“

„Nimica !... Am vrut, pur şi simplu, să te văd !...“

„Pur şi simplu!?... îi bine atunci, dacă-i pur şi simplu !...“

Ne-am plimbat puţin pe alee. Seara, ne-am dus la un film. După aceea ne-am plimbat din nou, oprindu-ne pe lîngă toţi castanii de pe strada noastră (de pe strada pe care stăteam noi atunci). El era ca întotdeauna, aproape aşa, adică, era voios şi vorbăreţ, era schimbat şi înnobilat de iubire. Mie, însă,. mi se părea, mai ales cînd mă îmbrăţişa, că-i plin tot de sînge. Vedeam întîi pata de pe bluza mea. Pe urmă vedeam sîngele de pe cămaşa lui. Şi de pe ranga cu care îl lovise el pe Mihalcea. Pe urmă îl vedeam pe Mihalcea, care semăna cu o momîie însîngerată, care ieşea chiar atunci dintr-o baltă mare, de sînge. Ieşea şi venea clătinîndu-se către noi. Mai mult către mine. Pentru că numai eu îl vedeam, numai eu îi simţeam prezenţa. Şi nu atît prezenţa lui, cît a mantiei aceleia de sînge, care se aşternea înaintea mea ca un covor ciudat, prefăcîndu-se apoi într-un voal rece şi cleios, cînd eram aproape de tot de Vasile, înfiorîndu-mă de moarte.

„...Ce-i cu tine ? mă întreba el (m-a întrebat atunci, m-a întrebat şi după aceea, pentru că înfiorările acestea ale mele s-au lungit şi s-au prelungit, peste voia mea !). De ce tresari de multe ori !?... Şi de ce eşti aşa de rece alteori ?!...“

Răspundeam ce se nimerea. Şi încercam să scap de nălucirile acelea, fără a izbuti, parcă n-aş mai fi fost stăpînă pe mine însămi. Mereu mi se părea, cînd ne întîlneam, cînd îl vedeam venind către mine, sau cînd mă gîndeam la el, că flutură şi îmi aruncă în creştet o mantie roşie şi fierbinte, o pelerină uriaşă, care pîrjolea pe urmă totul în jur. Chiar şi el, Vasile, părea despuiat de toate în cîte-o clipă. Nu mai avea zîmbet, nu mai avea lumină în ochi şi în obraji. Nu mai avea haine pe el şi nici măcar piele nu mai avea. Era ca un schelet, era ca o hîrcă. Şi numai glasul i se auzea, cum clămpănea şi cum se ridica peste uzină şi peste oraş, dimpreună cu lintoliul acela rosu si fierbinte, al secetei care

n

Aşa era Vasile Pozdare atunci, nu era cum e acum, cum îl ştii dumneata, cum îl vrei dumneata, numai şi numai pentru dpmneata. E adevărat că nici eu nu eram mai brează pe vremea aceea. Eram o copilă cînd m-am căsătorit cu el (aveam optsprezece ani). Eram un ţîşt-bîşt, cum îmi zicea tata, o vrabie căzută din cuib, cum zidea mama. Pentru copiii din cartier eram Nuţa şi Uţa, iar pentru băieţi, pentru cavalerii de ghindă de pe strada noastră (locuiam pe strada Traian atunci) eram Puştoaica lui Barbencea, sau simplu de tot : Puştoaica. Eram băieţoasă altfel şi nu-mi era teamă de nimeni. Nici de Vasile nu mi-a fost teamă. De el cred că mi-a fost milă, la 'început. Era singuratic şi crispat, avea ceva deznădăjduit şi nelimpezit în felul lui de a fi, o stîngăcie dincolo de care stătea sinceritatea, o sinceritate dezarmantă dar şi atrăgătoare. Ştiam despre el că e unul din băieţii pe care îi adusese *seceta* la noi în oraş. îl văzusem de mai multe ori stînd de vorbă cu nea Ovidiu Rîşnoveanu (cu *Rîşnoavă,* cum îi zicea tata lui nea Ovidiu, tata, fiind cam hîtru din fire, şi cam nepăsător, le lua pe toate în răspăr), văzusem şi' auzisem de vreo cîteva ori cum îl certa nea Ovidiu, să-l bage în pămînt şi mai multe nu. Cauza : îi stricase o piesă, greşise toleranţa, care era sfîntă pentru nea Ovidiu („...Toleranţa nu-i o limită, mă, zicea el, e graniţa dintre prostie şi pricepere !... Cine o trece, se scufundă pentru totdeauna în hăul prostiei !... E clar, e limpede !?...“). Odată izbucnisem în rîs, auzindu-l pe nea Ovidiu cum îl muştruluia pe bietul băiat, am rîs aşa de tare şi aşa de nu ştiu cum, încît bătrînul (nea Ovidiu nu era bătrîn atunci, avea vîrsta pe care o are Vasile acum, dar iată că eu îl fac bătrîn, şi îl văd aşa, îi dau douăzeci şi cinci de ani în plus, fără a mă gîndi că anii ăştia, douăzeci şi cinci sau cîţi or fi, au trecut şi prin mine, şi prin Vasile, prin familia asta a mea, atît de ciudată şi de nu ştiu cum, încercată din greu dar şi cinstită, pentru că toate familiile au un ce al lor, fiecare în parte !), bătrînul, cum zic, cum am vrut să zic, s-a întors către mine şi mi-a făcut semn să pier de acolo.

„...Ce, tu nu ai altă treabă, decît să te zgîieşti la oameni?!... Ia pleacă unde ai fost trimisă!... Hai, valea!...[11]

Am plecat, strîmbîndu-mă ca o mîţă la Vasile, care mi-a zîmbit uşor, parcă mi-ar fi mulţumit pentru că îi ţinusem parte. Şi poate că zîmbetul acela a fost *începutul?!* Dar

parcă ştie cineva care e *începutul* Şi de ce te însoţeşti pentru toată viaţa cu un anumit băiat, cu un anumit bărbat ?!... De ce nu mergi cu altul, ori cu alţii ?!... De ce te dai, singură, suferinţei, alături de un anumit om ?!... De ce nu-l aştepţi pe altul, mai băftos, cum ar zice Ionuţ, băiatul meu (că-i deştept şi ăsta, îl întrece pe taică-său !), cu perspective mai mari şi mai clare, cum ar zice frate-meu, Costel ?!... Nu ştie nimeni de ce se petrec lucrurile într-un fel şi nu într-altul !... Cunoşti o mulţime de băieţi, creşti într-o familie ^numeroasă şi gălăgioasă, cum a fost familia noastră, a Berbencenilor (toată lumea zice şi crede că în familiile mari nimeni nu e singur, neştiind cît de pustiu te poţi simţi într-un asemenea clan !), faci cîteva clase primare la şcoala din cartier, înveţi cît poţi şi cum poţi, prin colţuri şi pe la bucătărie, prin curte şi pe la magazie (care nici' nu era numai a noastră), te duci la fabrică pe urmă, să-ţi cîştigi cinstit plinea de toate zilele, să aduci un ban în casă (măcar de pită, fata mamei, că sîntem mulţi şi unde sînt mulţi trebuie pită multă, pită sau mălai, ce se găseşte aduni fişele de pon- taj (asta făceam eu la fabrică, asta am făcut-o doi ani de zile !), le duci la birouri şi să aştepţi pe urmă să fii trimisă cine ştie unde, în uzina aceea imensă, de care îmi fusese frică la început, cînd îl căutam mereu pe tata (el lucra pe o locomotivă, dar nu la C.F.R., cum preciza mereu, şi cu rost şi fără rost, ci la C.F.U., ceea ce vroia să însemne : căile ferate uzinale). Şi să-i auzi pe unii şi pe alţii cum fluieră şi strigă după tine de-a lungul secţiilor („Hopa, fetiţa !“ „Nuţa, drăguţa !“), să mănînci ceva în pauza de la unsprezece, dacă aveai ce mînca. Să te uiţi la alţii, dacă nu aveai. Şi să te duci să bei o gură de apă de la pompa din colţul secţiei. Şi să simţi cum te ating ameţelile, dar nu din pricina foamei, dfh cauza apei, care era îmbîcsită cu zgură de plumb şi cu rugină, era sălcie, fără nici un gust, de cînd tot umbla şi ea („săraca !“), pe conducte şi pe ţevi, de nu mai ştia de unde şi cum pornise prin lume, spre buzele mele arse, spre sufletul meu înfiorat şi pur !...

Era o viaţă şi asta, să lucrezi la fabrică opt sau zece ore şi să te duci pe urmă acasă, unde erai luată în primire de alte şi alte treburi, urgente toate.

„...Hai, Anuţă, zicea mama, hai că avem treabă multă, hai, că noi două trebuie să le facem pe toate, că ăştia, ai noştri, sînt prinşi cu altele !... Şi nici nu prea vor !... Hai !...“

Mă duceam. Aduceam şi căram. Singură sau cu mama. Cartofii, mai ales, mă îndoiau, îmi rupeau mîinile. Dar era bine, cînd se găseau. Cînd nu se găseau, era rău tare. Mama se necăjea, de nu-i mai intrai în voie nici cum. Nu avea ce pune în cratiţă, nu avea ce punp pe masă.

„...Mai duceţi-vă şi voi 'pe la cantinele acelea ale voastre, zicea ea, să mai scap şi eu, mai mâncaţi şi de-acolo, de la patroni şi de la stăpîni, că m-am săturat, nu mai pot, plesnesc, plesneasc-o Dumnezeu de viaţă, că asta nu mai e viaţă !...“

Ei — tata, Costel, Lucian şi Vasile — ziceau că se duc şi se înscriu, se interesează. Fac şi dreg. Dar nu făceau nimic. Veneau acasă şi aşteptau să le pună mama ceva dinainte, de parcă ea, săraca, ar fi avut în magazie aceea a noastră, sau în pivniţă, cine ştie pe depozite.

„...Sărut mîna,.mamă, zicea tata cînd venea de la lucru, ce ne dai astăzi, cu ce ne ospătezi ?!... Ei, da, bravo, eu am spus totdeauna că tu scoţi apă şi din piatră seacă !...“

Costel era mai smerit şi mai cu simţ. Dar şi el se uita cu coada ochiului la cratiţe. Şi le amirosea. Ca şi Lucian, ca şi Vasile, care nu ieşise pe leafă. •

„...Nu ştiu ce să fac, spuhea mama, că-i mai greu acum decît era în timpul războiului !?...“

Atunci m-au dus ei la fabrică, în 1945, în noiembrie. Tata m-a dus. A vorbit cu nea Tudor Constandă, de la sindicat. A fost şi pe la direcţie. S-a milogit, dar a bătut şi cu pumnul în masă.

Tata era cunoscut în întreaga uzină. Era cunoscut dinainte, din cauza locomotivei pe care lucra. Iar acum, de cînd aderase şi el la partid („la partidul nostru comunist !“), era şi mai cunoscut. Era „o figură“, cum ziceau unii. Cei care ştiau că nu avusese niciodată păreri şi convingeri- .politice.

„...Ei, află de la mine, Lena dragă, i-a spus el mamei, într-o seară, că astăzi am aderat la partid !...“

„La care partid, măi omule ?“ a întrebat mama.

„La partidul nostru comunist!... Doar tu ştii că încă din timpul războiului...“

„Da, da, ştiu, era să mă bagi în bucluc atunci, din pricina cufărului aceluia nenorocit, în care nici nu ştiai măcar ce se află !...“

„Crezi tu că nu ştiam, ştiam eu bine !... Dar n-am vrut să-ţi spun !...“

Tata adusese odată acasă, în plin război, cînd era oraşul plin de nemţi (de armată germană şi de fel de fel de grupuri

etnice[44], cum zicea mama), un cufăr străin, în afară de cufărul lui, în care îşi purta lanterna şi tainul, ceea ce lua la el în fiecare zi. „Dar cu samarul ăsta ce mai e ?“ l-a întrebat mama. „Mi l-a dat unul, un om pe care nici nu-l ştiu aşa de bine !... Cred că-i electrician !... Zicea să-l ţin puţin, că vine să-l ia... Eu eram cu locomotiva, în faţa Oituzului, iar el era cam grăbit... O fi uitat, lasă, că mă caută el...[44]

Cufărul acela stătuse vreo două săptămîni prin casă şi pe la magazie. Nimeni nu-i avea grija. Doar mama se tot împiedeca de el, ocărîndu-l, parcă ar fi fost viu. „...Dar tu ştii ce ai *acolo ?“* l-a întrebat ea pe tata într-o seară. „...Unde, mamă dragă ? întrebase tata, cu felul acela al lui, de a fi şi de a se comporta, glumeţ şi fără răspundere. Doar n-o fi vreo bombă ?!...“ „Bombă nu-i, a zis mama, sînt nişte hîrtii din pricina cărora poţi ajunge pe la închisoare ori în faţa glonţului !...“ „Din pricina unor hîrtii !?... Vezi-ţi de treabă, că tu mereu faci armăsar din ţînţar !...“ Mama i-a arătat ce era *acolo,* iar el, cînd a văzut, s-a mai domolit. Dar tot nu s-a speriat. A spus că le va duce înapoi şi le va da „cetăţeanului aceluia[44]. „Nu le duci nicăieri, i-a poruncit mamă, le arunci sau îi spui ăluia să vină să-şi ia marfa, cît mai repede !...“ A doua zi, a venit cineva după cufăraş, altcineva însă, nu „omul tatii[44]'. Omul tatii ieşise la iveală în 1945. îi mulţumise şi-i spusese că-l scosese atunci dintr-o încurcătură foarte mare, care ar fi putut să-l „coste şi viaţa, dar aşa, lipsind orice probă, am scăpat !...“ Şi-l înscrisese pe tata în partidul comunist („unde mi-e locul, cum zicea el, pentru că eu, nu-i aşa, am luptat şi am activat, unde o să-mi duc şi feciorii, să fim mai mulţi, că-i vremea noastră, simt eu asta !“).

„Dar nişte mălai n-ai simţit tu pe undeva, măi Spiridoane ? l-a întrebat mama după ce s-a înscris el în partid. Ori nişte cartofi !?... Partidul ăsta în care te-ai înscris tu acum n-are nişte depozite pe undeva, să ne dea şi nouă cîte ceva, c-am răbdat destul !...“

„O să fie şi bine, a zis tata, ai să vezi, dar nici aşa nu se poate, să punem mereu problema datului şi a căpătatului !... Noi singuri trebuie să ni le facem pe toate !...“

Aceeaşi întrebare a pus-o mama şi în seara cînd au venit ei, toţi patru — tata, Costel, Lucian şi Vasile, cu carnete noi şi roşii în buzunar, arătîndu-le mamei, care mai de care, lău- dîndu-se cu asta, că erau comunişti, că se înscriseră în partidul care lupta pentru binele muncitorilor („singurul, partid care face lucrul acesta !...“).

„...Frumos, a zis mama, foarte frumos din partea voastră, dar de adus tot nu mi-aţi adus nimic, să pun în cratiţă!... Şi-atunci, întreb eu, ce rost şi ce folos de fala voastră ?!...“

„Dar revoluţia, mamă, a spus Costel, nu se face cu cratiţa ! “

„Nu!?... Dar cu ce se face, măi Costele ?“ a zis şi a întrebat mama.

„Cu vorba, cu gîndul şi cu ideea !... Luptînd se face, mamă, răbdînd şi răzbătînd !...“

„Şi dacă te lăsam eu pe tine, mai acum vreo cîţiva ani, să pleci pe nu ştiu unde, la *rebeliune,* ce revoluţie făceai tu atunci !?“

Costel, fratele meu bun, care se înscrisese în partidul comunist, vroise atunci, în timpul rebeliunii legionare, să se ducă în Piaţa Poporului, sau la fabrică (să-şi facă „datoria faţă de căpitan[44]). Mama nu-l lăsase. îi ascunsese toate hainele şi îl închisese în casă numai în cămaşă şi în izmene, încît era s-o bată după aceea, aşa de tare se zburătăcise el atunci.

„...Văd că ai tăcut mîlc, a mai spus mama, văd că nu-mi răspunzi, cum s-ar cuveni !...“

„Intîmplarea aceea, mamă, a mai zis Costel, a fost o copilărie... Nici n-are rost s-o mai pomenim !...“

I-au sărit şi ceilalţi în ajutor, chiar şi tata, stăruind pe lingă mama să nu mai pomenească de întîmplare („n-are nici un rost, sînt alte vremuri acum, bat alte vînturi peste ţară, iar noi, Berbencenii, dacă sîntem uniţi, putem realiza în cîţiva ani ce nici n-am visat !...“).

„Bine, n-o să mai pomenesc de intîmplarea aceea, a făgăduit mama, dar să ştiţi că nu-i cum ziceţi voi şi că nu s-a schimbat nimic pe nicăieri !... Tot voi o să trebuiască să alergaţi şi să munciţi !... Şi să-mi aduceţi mie cîte ceva, să pun în cratiţă !...“

Mama avea dreptate.

Nu se schimbase nimic în familia noastră. Nici în uzină. Nici în oraş. Tata lucra pe aceeaşi locomotivă veche, căreia i se spunea *Mariţa.* Fraţii la fel. Costel lucra la uzina electrică. Lucian la turnătorie. Iar Vasile era la şcoala de pe lîngă uzină, era în anul III. Eu, de asemenea, lucram la aceeaşi secţie (la Oituz), pe post de curieră. Poate că asta era singura schimbare, că mă băgaseră şi pe mine „în pită[44]. Mă aruncaseră în şuvoiul acela imens, care mă speriase la

ori mă plîngeam că mi-i urît şi mi-i greu — eşti între oameni, nu eşti pe cîmp !... Fă ce ţi se spune, fii ascultătoare, nu te răzvrăti şi nu te sumeţi prea tare, că tu ai acest obicei !... Şi după aia, peste vreo doi ani, să te bagi să înveţi o meserie, să scapi de birourile şi de closetele acelea ale lor...“

„Bine, voi face-o şi pe asta, voi învăţa o meserie, şi pe urmă ce voi face ?

„Vei lucra într-o secţie din uzină, ca muncitoare... Te vei mărita şi vei face copii, îi vei creşte şi îi vei îngriji, cum v-am îngrijit şi eu pe voi !... Te cununi cu cratiţa, dacă nu mai poţi merge la uzină !... Dar ce crezi tu, că femeia e podoaba vieţii, cum zic unii ? !... E roaba vieţii, ăsta-i destinul ei, asta i-i soarta !...“

Nu m-am mai plîns după o lună şi ceva. Le-am luat pe toate aşa cum erau, lăsîndu-mă legănată de visurile mele de fată. încălzeam la sîn de mai mult timp un dor nelămurit, care semăna uneori cu un pui de porumbel. Era cald şi rotund. Era plăpînd şi greu. Alteori semăna cu un şuvoi de munte, vîjîia şi spumega. Cîteodată părea lanBe înroşită, altădată era vînt şi lumină.

Dorul acesta al meu, pe care îl purtam neîntinat prin toată uzina, venea din iubire. Era prima mea iubire. Despre care nu vorbisem nimănui. Nici măcar prietenei mele, Georgeta Pricâ, ai cărei părinţi erau profesori, ea însăşi vroind să se facă profesoară. Nici mamei nu-i spusesem nimic. Nimănui. Dar nici ei nu observaseră nimic. Din cauza bombardamentelor, fiindcă atunci se înfiripase marea mea taină, prima poveste, de iubire pe care o trăisem. La cea mai fragedă vîrstă. Cînd nu mai eşti copil, dar nici femeie nu eşti. Cînd nu mai eşti fetiţă, dar nici fată ştiutoare nu eşti. Cînd semeni cu un boboc de trandafir (sau de garoafă, sau de mac), în bobotirea căruia abia dacă mijeşte roşul focos şi limpede al petalelor. Cînd trec prin tine atîtea nelinişti, atîtea învăpăieri, încît nu mai ştii de multe ori cum te cheamă, nu mai ştii dacă eşti fiinţă pămînteană, cu sînge şi cu carne pe tine, sau eşti o năzărire, un „ţîşt-bîşt“, o simplă părere.

Aşa eram eu atunci, în 1944, în iunie, cînd ne-am mutat în pădure, înaintea celui de al doilea mare bombardament aerian. Ne-am mutat la timp, deoarece, dacă am mai fi rămas unde locuiam, o parte din familie măcar ar fi sărit în aer, împreună cu casa în care locuiserăm noi. Pentru că acolo, unde fusese casa, rămăsese' după bombardament un crater urias, pe marginile căruia stăteau ca niste tepusi

de la acoperişul caselor, cărucioare de copii şi cratiţe goale. Iar jos, în fundul craterului, se adunase apă şi se prăsiseră (sau veniseră din alte părţi, nu ştiu ! ?) o mulţime de broaşte.

În pădure era bine. Era răcoare şi linişte. Tata ridicase un fel de colibă, alături de alte cîteva, de-a lungul unui drumeag care duce sus, în munte. Nu vroiseră să ne lase cei de la primărie, la început. Pe urmă nu ne mai avusese nimeni grija. Nici nouă, nici celor care se mutaseră în urma noastră. Oamenii se salvau cum puteau, iar noi, cei ce ne mutasem acolo, cu căţel şi cu purcel cu tot, cum se zice, alcătuiserăm repede o colonie nouă, nefiind nici corturari dar nici oameni bine şi temeinic aşezaţi. Unii nici nu-şi aduseseră tot avutul, se împărţeau între pădure şi vechile locuinţe. Se duceau şi pe acolo, mai stăteau cîteodată şi pe la noile sălaşuri. Alţii, însă, cum eram noi, rămăseseră cu ce aduseseră la „prima fugă“, trăind cum se putea, greu de tot. Greul, de fapt, era al părinţilor, pentru noi, pentru copii, refugiul era ceva nou. Era grozav, era neobişnuit. Pădurea era plină de veveriţe şi de taine.

„...Nuţă, îmi spunea mama, ia mai du-te şi adu-mi nişte uscături, să fac focul, că-mi vin mesenii şi nu am ce le pune dinainte !...“

Mă duceam. Mă însoţeam cu alţi copii de pe strada noastră (de pe fosta noastră stradă) şi ne înfundam în pădure. Ne duceam şi ne tot duceam. Uitam cel mai adesea de uscături şi de focul din vetrele colibelor. Hăuleam şi chiuiam, ca nişte cete barbare. Doar atunci cînd auzeam sirenele tăceam. Ne opream unde ne aflam şi ascultam înmărmuriţi, tresărind ori de cîte ori se auzeau explozii. Iar atunci cînd nu se auzeau, le aşteptam neliniştiţi. Unii se suiau în cîte-un copac, să se uite peste oraş, spunîndu-ne şi nouă, celor de jos, ce vedeau ei, cum se roteau bombardamentele peste toate cartierele oraşului, fără cruţare. Cîte-o bombă cădea şi în pădure, răsunînd altfel acolo, mai înfundat, parcă ar fi plesnit o mămăligă mare pe undeva. Ori un morman de pireu de cartofi, cum ne făcea mama cîteodată.

„...Acuma, spunea cel care se căţărase în copac, nu se mai vede nimic, pe nicăieri !... Dar nimic !... Acuma a ţîşnit un avion în sus, un *ieare !...* încă unul. Şi mai unul... S-au dus... Unul e sus... Altul cade... Iar la uzinele Zamora e un foc nemaipomenit... Şi fum... Fumul se umflă, creşte în sus...

De jos... Şi exploziile proiectilelor, ştiţi cum se văd : ca nişte gheme, pac şi gata...“

Aşa l-am cunoscut pe Rolf, în timpul unui bombardament, în pădure. II ştiam dinainte, din vedere. Ştiam că e „băiatul sasului[14]. Şi că tatăl lui era maistru la uzina electrică. Avea şi o soră, mai mare, pe care o plimbau cu motocicleta nişte ofiţeri germani (despre care tata îmi spusese că „îndrumă şi controlează producţia de armament din uzină“). Rolf nu prea stătea cu ai lui. Şi nici cu alţi băieţi. Era cam singuratic. Umbla mult prin pădure, de unul singur. Uneori ducea de zgardă un cîine. Alteori purta pe după gît un arc mare, făcut de el dintr-o. creangă de alun. Atunci, cînd l-am cunoscut eu, nu avea arcul la el şi nici cîinele nu-l ducea de zgardă. Era singur şi ni se alăturase nouă, să audă ce zicea Chirică, băiatul care se căţărase în copac. A stat un timp chiar lîngă mine, făcîndu-mă să tresar, nici eu nu ştiu de ce (parcă ştie cineva, o fată sau o femeie, de ce trasare cînd simte că se apropie de ea un bărbat, un anumit băiat sau un anumit bărbat, nu ştie nimeni şi nici nu va şti, lucrurile astea depinzînd de starea în care te afli atunci, de ceea ce eşti sau de ceea ce vrei să fii, fiind legate de curiozitate dar şi de ispita născută din cunoaştere, pentru că şi după aceea, după ce eşti femeie în toată puterea cuvîntului, te pomeneşti năpădită de cîte-un dor nelămurit, unele fiind năpădite mereu de asemenea doruri). L-am privit jnult, cît a stat lîngă mine, părîndu-mi-se aşa de frumos şi ţiu ştiu cum, încît mi-a venit într-o clipă să-l mîngîi, să pun mîna pe el. Pe urmă, cînd s-a depărtat (s-a dus spre copacul în care stătea căţărat Chirică), am oftat din adine, fără voie. Un timp, poate că o secundă, poate că mai mult, n-am mai auzit nimic, nici vuietul bombardamentului, nici ştirile pe care ni le arunca în jos, de sus, din copac, crainicul acela al nostru (Chirică D. Chirică). Cînd m-am desmeticit, i-am văzut pe toţi luînd-o la fugă. Chirică spusese, ca să ne sperie, că „vine valul peste pădure...“ Am lut-o şi eu la fugă, pe urmele lor. Am căzut după vreo cîţiva metri. M-am împiedecat şi am căzut. M-am şi speriat. Am strigat tare de tot. Dar ceilalţi nu s-au mai întors. Singurul care a venit înapoi, şovăind şi el, a fost Rolf.

„...Ce s-a făcut ?“ a zis el.

Vorbea prost româneşte şi era mai speriat decât mine.

„Nimic, i-am spus, am căzut, m-am împiedecat şi am căzut!...“

Am vrut să mă scol, dar el nu m-a lăsat. A scos repede o batistă (o batistă mare, care mirosea aşa de frumos, cum nu mirosea nici un lucru la noi acasă, la casa noastră dinainte), a împăturit-o pe diagonală şi m-a pansat la picior, mai jos de genunche, unde eram rănită.

„Acuma putem să mergi ? !“ a zis el pe urmă.

„Putem, i-am spus, pot !...“

Puteam, intr-adevăr, dar tot m-am lăsat sprijinită de el, să-l simt lîngă mine, să-i simt tăria umărului şi rotunjimea caldă a gîtului. îl ţineam cu stingă, pe după cap, iar el mă ţinea cu dreapta, să nu cad. Mi se părea, nu ştiu nici eu de ce, că nu mai aveam spate şi piept în cîte-o clipă, aşa de tare îmi plăcea. M-am şi oprit de vreo cîteva ori, să-l simt mai bine, să mă pătrund de bucuria aceea ciudată şi caldă. Iar el (cît era de pur, cît era de naiv, cît de uşor sînt de îmbrobodit bărbaţii, sau băieţii, şi cît de ascunse putem fi noi, femeile, sau fetele, cîte perfidii stau ascunse sub vorbele noastre şi sub gîndurile noastre, cîte ispite, cîte porniri !), crezînd că mi-i rău, odată s-a tulburat. M-a îndemnat să şed, dar eu n-am acceptat. Am pornit mai departe, simţind altfel răcoarea pădurii. Şi vuietul îndepărtat al bombardamentului, de care aproape că şi uitasem.

Ultima’ oară, cînd m-am oprit, l-am sărutat fără veste, pentru el dar şi pentru mine. Am dat să-l sărut, fără a reuşi. Fiindcă nu ştiam „ce-i aceea...“ Nici el nu ştia. Dar parcă s-a speriat şi s-a înfiorat mai tare decît mine. A dat să zică ceva („Ana... Ana“), iar după aceea, după ce m-am desprins de el, luînd-o la fugă, a rămas în marginea potecii, ţinîndu-se cu mîna de falcă, parcă ar fi fost beat. Eu, la rîndu-mi, am alergat ca o nebună pînă la coliba noastră, unde m-am vîrît imediat într-un ungher, scîncind mereu, plîngînd de-a binelea după ce venise mama.

„...N-ai nici pe dracu, mi-a spus ea, după ce a desfăcut batista şi mi-a pipăit rana — îţi trece pînă te măriţi !... Hai, gata, nu mai plînge !...“

N-am mai plîns. Dar m-am gîndit toată ziua la Rolf. Ziua şi noaptea, fără a mai lua seama la ce se petrecea alături de mine. L-am căutat după aceea, a doua zi şi a treia zi. Am umblat ca o nebună prin pădure, văzîndu-l unde nu era, strigîndu-i numele : „Rolf !... Rolf !...“ Pe urmă, cînd l-am întîlnit (el era cu cîinele de data asta şi-abia a reuşit să vorbească cu mine), n-am ştiut ce să-i spun. Toate vorbele pc care le rostisem cînd îl căutasem, pieriseră, se fărîmiţaseră

piei'iseră. Iar gîndurile mi se năclăiseră, de parcă aş fi fost o proastă oarecare.

„Anna !... Ce facem ?! a zis el. An-na !...“

„Nimica... Eu...“

Am amuţit, n-am ştţut ce să mai spun. Iar el s-a înroşit tot, ca o cireaşă s-a făcut.

„Mîine să vii la izvorul lui Vlad ! am spus eu. Auzi? !... Mîine !...“

„Vin... Venim.a răspuns el, lăsîndu-se tras de cîinele acela al lui, pe care îl uram de moarte (fiindcă iubirea, orice iubire, e dublată de ură, de o duşmănie tot atît de mare, pe cît este ea de mare şi de puternică).

A venit a doua zi. Era acolo, cînd m-am dus eu. Şedea pe un buştean şi dădea cu pietricele în apă. M-am strecurat pe la spatele lui şi l-am prins pe neaşteptate de ochi, cu palmele mele, care ardeau atunci, erau calde, erau ca nişte flăcări (aşa mi s-a părut, cu senzaţia asta am rămas în mine, de parcă eu însumi aş fi fost prinsă de ochi, pe neaşteptate).

„...An-na ! a spus el. Tu qşti ?...“

„Da, eu sînt !...“

Ne-am întîlnit şi după aceea, zilnic. Nu mai stabileam nimic, cînd şi unde să ne vedem. Ne ştiam locurile, ne ştiam tainele. Şi dacă nu eram eu cea dintîi, era el acolo. Mă aştepta şi îmi zîmbea. Se lumina, cînd mă vedea, se schimba în chip miraculos. Iar pe mine mă treceau fiori de foc şi de lumină, îmi era ruşine uneori de propriile mele porniri, de dorinţele care se zvîrcoleau în mine, incerte încă. Atunci îmi era ciudă pe el, că se purta aşa de frumos, că era atît de stîngaci, atît de nu ştiu cum. (Adevărul e, cum ar zice Vasile, că nici un băiat, nici un bărbat, în afară, poate, de mototolul acela de Iuliu Jeler, nu s-a purtat aşa de frumos cu mine, cum s-a purtat Rolf. Ei văd în femeie, cei mai mulţi, un simplu război de ţesut plăceri, în care te instalezi cînd ai poftă, pe care îl hîţîi cît vrei, lăsîndu-l după aceea în pace, ca pe un lucru de nimica.) E drept că el era şi neînvăţat în lume, cum eram şi eu pe atunci, dar era şi delicat. Era sensibil şi bun, era ca un copil mare de multe ori, cum îi şi spuneam.

„...Tu, Rolf, ziceam eu, eşti ca un copil mare !...“

„Dar chiar sîntem copil !... Pe tine însă te iubesc mult !... Mult tare !... Mult de tot !...“

Se înroşea, după ce spunea asemenea vorbe. Ca para focului se făcea. Iar mie îmi venea să-l mănînc, cum mănînci

Toată vara am petrecut-o aşa, vorbind de toate, discutînd mai nimica cel mai adesea. Fiindcă tăceam de multe ori. Stăteam mină în mină, pe' aproape de coliba noastră, sau pe aproape de casa lor, pînă cînd cădea noaptea peste noi, • pînă cînd ieşea careva dintre mamele noastre, mama lui sau apriga mea mamă, să ne caute.

„...Rolf ! striga de obicei mamă-sa. Komm her, Rolf !...“

Mama începea să suduie după cea de a doua strigare („Unde dracu s-o fi dus urîta asta a mea ?“), iar noi ne despărţeam încet şi cu greu, ieşind fiecare din alt loc.

„Pe mîine, Rolf !“ ziceam eu.

„Pe mîine, An-na !“ zicea el, tremurînd de fericire uneori, făcîndu-mă şi pe mine să tremur de fericire şi de dor.

Nici n-am observat cînd a venit ziua de 23 August, aşa eram de prinsă în mrejele poveştii aceleia de iubire femeile, şi fetele, au obiceiul acesta, de a se lăsa în voia unui anumit val, curat şi frumos uneori, coborîtor alteori, indiferent cum e el, fiindcă nu mai stă nimeni să cîntărească lucrurile, în asemenea împrejurări). Am auzit cîte ceva, de pace şi de arme.. Nu mi-am dat seama de ceea ce se întîmplase decît în septembrie, după ce se depărtaseră luptele şi vuietele care se mai rotiseră odată deasupra şi în jurul oraşului. L-am căutat pe Rolf, dar Rolf nu mai era. Era, adică, dar nu se mai putea vorbi cu el. Se întîmplase ceva la ei acasă : taică-său fugise cu nemţii, iar maică-sa era înnebunită de durere şi de teamă.

„...Domnul Schmidt a plecat, mi-a spus o vecină, iar madam Suzana plînge mereu, plinge şi sparge totul prin casă !...“

„Dar Rolf, băiatul lor, ce face ?“ am întrebat eu.

„Rolf e la fabrică !... S-a băgat la muncă !... îl găseşti săptămîna viitoare, că-i în schimb

Nu l-am mai găsit. N-am apucat să-l caut. Tata a hotărît brusc să părăsim pădurea. Şi alţii făceau lucrul acesta, ce-i drept. Frontul se depărtase, se depărta chiar în zilele acelea. Venea şi trecea, în afară de asta, o toamnă grea, mai ales pentru mine.

„...Dar unde ne mutăm noi acum ?“ . am întrebat-o pe mama, cînd împachetam şi încărcăm totul într-o remorcă mare, cu roţi cauciucate, la care era înhămat, n-o să uit niciodată asta, un măgar bătrîn.

„într-o casă, mi-a spus mama mînioasă, pune mîna aicea

O singură dată l-am mai văzut pe Rolf, în iarnă, într-o zi urîtă, plină de fum şi de ceaţă. Eram la gară, împreună cu Vasile şi Costel. Ne duseserăm să furăm cărbuni din tenderele locomotivelor, cum făceam de prin decembrie, ori de cîte ori nu mai aveam ce pune pe foc. La început răscoliserăm ruinele rămase în urma bombardamentelor, scoţînd din ele capete de grinzi şi de scînduri, cum făceau şi alţii. Ne îndreptasem apoi către gară, după ce curăţisem ruinele. Era greu şi pe acolo, era plin de armată, armată rusească dar şi română. Trebuia să ne păzim mereu, de mecanici şi de patrulele care băteau destul de des pietrişul dintre linii. De aceea rămăsesem eu în urmă, să „ţin tira" fraţilor mei, să-i fluier, dacă venea cineva. Aşa se face că l-am văzut pe Rolf, cind nici nu mă aşteptam, uitînd brusc de toate, de cărbunii pe care îi aştepta mama, amintindu-mi de vara pe care o petrecusem în pădure. M-am preschimbat eu însumi în amintire, pierind cu totul ca fiinţă, devenind numai privire şi cercetare, — şi aşteptare, şi nerăbdare.

Stăteam lîngă un stîlp, la capătul peronului. Aşteptam să treacă un tren care trăsese brusc la linia a doua..Dar trenul nu a trecut mai departe. A oprit drept în faţa peronului, scîrţîind îndelung. Din el au sărit, încă dinainte de a se opri, o mulţime de soldaţi sovietici. Alţi soldaţi, tot sovietici, au „măturat peronul", l-au golit de lume, cît ai clipi din ochi (eu am rămas ca o vrabie lîngă stîlp, uitîndu-mă, aşteptînd). Nu ştiam ce se întîmpla, ce destinaţie- avea trenul acela. Ştiam de nemţi, că erau duşi la muncă în U.R.S.S., auzisem cîte ceva de asta, nu prea multe însă. Aveam să mă lămuresc atunci, fiindcă la scurt timp după ce a fost „măturat" peronul, a fost adus la tren, din spatele gării, un grup mare de oameni, — bărbaţi şi femei, şi copilandri, băieţi de vîrsta lui Rolf, sau mai mari. Pe urmă a mai fost adus un grup, încă unul şi mai unul. în aceeaşi atmosferă grea, în care numai bocănitul cizmelor se auzea clar. Şi cîte-o comandă aspră şi scurtă, rusească, bineînţeles. Lucrurile decurgeau bine, pe înfundatele, în tensiune, dar fără nici un strigăt, fără larmă. Aşa au decurs pînă cînd a răsunat, din capătul celălalt al peronului, o întrebare deznădăjduită: „Rolf, unde eşti, Rolf?!..." Striga o femeie, cred că era mamă-sa. Dar Rolf nu răspundea, iar eu aşteptam înfiorată (îmi era şi teamă, să nu mă vadă, să nu mă ia şi pe mine, să nu mă ducă). Eram sigură că Rolf cel strigat era „Rolf al meu"... Nu-l mai văzusem demult, nu mai ştiam nimic despre el. Eram sigură însă că nu putea fi altul

De aceea n-am plecat. De aceea am sărit ca o disperată la el, cînd l-am văzut în-mijlocul unui grup care era dus către tren.

„Rolf ! am zis eu, cu deznădejde, repetînd fără voie strigătul femeii, strigătul mamei, infiltrîndu-mă ca o zvîrlugă in grup, prinzîndu-l de mîini. Rolf !...“

„An-na !“ a spus el, a dat să spună, rupîndu-mi numele în două : „An-na !...“

Mai multe n-a apucat să zică. Peronul a fost năpădit numaidecît de tropăituri şi de strigăte. Alături s-au auzit întrebări şi înjurături, ruseşti dar şi româneşti. Iar eu am fost smulsă din grupul acela învălmăşit şi îndîrjit şi am fost azvîrlită cît colo, spre marginea peronului. Dar nu de un rus, de către un român, de către un civil care umbla şi el în coada ruşilor, cu nişte tabele în mînă. îi ajuta, supraveghea plecarea, avea şi el o misiune pe acolo, Dumnezeu să-l ştie.

„...Eşti nebună, ori eşti proastă ? ! mi-a spus el, cînd am vrut să revin. Ce, vrei să intri şi tu în convoi?!... Vrei sâ pleci la muncă, în Siberia ? !... Cară-te de aici, să nu te mai văd !... Du-te !...“

Nu m-am dus. M-am depărtat, urmărind printre lacrimi îmbarcarea aceea ciudată, repetînd ca o năucă numele lui Rolf. Ei îmi răspunsese un timp, rupt şi sacadat („An-na... An-na...“), pe urmă nu mai răzbise, tăcuse. îl opriseră ai lui sau poate că îi astupaseră gura ceilalţi, să tacă definitiv.

„...Ce-i cu tine, tu fată ? m-a întrebat mama, cînd m-a văzut intrînd în casă, în odaia în care stăteam noi atunci. De ce plîngi ?... V-au prins ăia la cărbuni ? !...“

„Nu, mamă, nu ne-au prins !... Dar îi duc pe nemţi, îi cară cu trenurile, pe toţi, fără alegere !...“

„Las’ să-i care, a spus mama, că şi ei i-au cărat pe alţii !...“

Dacă n-ar fi vorbit atît de fără milă, i-aş fi spus ce durere aveam pe suflet. Aşa însă, fiindcă a fost mai dură decît era ea în cugetul ei (aşa părea pe-atunci, mai bună, mai miloasă, părea cum nu era, pentru că abia după aceea, cu timpul şi numai după ce a dat de bine, s-a dezvăluit cu adevărat, cu tot ce avea bun şi rău, din urmă, din satul pe care îl părăsise de tînără, devenind servitoare şi ce mai fusese ea, femeie de serviciu şi spălătoreasă, fiind şi rămînînd ţărancă, o ţărancă orgolioasă şi hrăpăreaţă însă, apucătoare şi neiertătoare), n-am mai zis nimic, am tăcut şi mi-am înghiţit sarea lacrimilor, gîndindu-mă în taină la Rolf, unde era şi ce făcea el în clipele acelea. Zile în şir am umblat aşa, lăsîndu-mă legănată de propriile mele amintiri

se alesese nimic. Iar după aceea, după ce am intrat la fabrică, m-am agăţat cu şi mai multă deznădejde de întruchipările acelea ale mele. Mă apăram astfel de realitatea din jur, care era aspră, era dură. Fata care eram eu atunci visa poveşti mari, de iubire, visa o fericire nemaiîntîlnită, împrejmuindu-se cu visurile acestea, despărţindu-se, pe cit se putea, faţă de murdăria din jur. Pentru că era murdărie şi mizerie multă în uzină, şi în oraş, mai multă decît în timpul războiului, cum pe drept zicea mama. Oamenii erau mai duri şi mai neîndurători,. erau tulburaţi şi învrăjbiţi. Odată se adunau şi se duceau la „directorul general". Făceau mereu mitinguri în faţa „clădirii administrative", fără a şti de multe ori de ce se adunaseră acolo, strigînd şi cerînd ceea ce striga şi cerea careva dintre ei, la întîmplare.

„Vrem pîine !“, „Vrem cantină mai bună !“, „Vrem bani !“, „Jos cu directoru’ general !“, „Jos sabotorii !“, „Trăiască muncitorii !“

Exista un băiat, la cămin, unul pe care îl chema Ion, care lucra la Oituz. Era electrician şi era îndrăgostit lulea de mine. Ştiam asta. îl vedeam („săracul !“) cum se împiedica, ori de cîte ori mă întîlnea. Mă distram grozav pe seama lui. îl socoteam un prostălău oarecare („un ţăran, un amugean neînvăţat în lume"). Şi-l comparam cu Rolf. închideam ochii, cînd stăteam pe scaunul pe care aveam voie să stau, în holul biroului din secţie, îl alăturam băiatului aceluia blond şi înalt, care se făcuse şi mai înalt în faţa mea, în faţa gîndului meu, acum, după ce fusese sortit expulzărilor, umilindu-l şi în felul acesta pe Ion. Fiindcă Ion părea o momîie, pe lîngă frumosul şi în veci neuitatul Rolf (care s-a întors din U.R.S.S., s-a căsătorit, şi-a întemeiat propria lui familie, pentru ca după aceea să plece definitiv în Germania). El însă („Ionu meu, săracu..."), stăruia, îmi trimetea scrisori, iar de 1 martie mi-a dat un mărţişor de toată frumuseţea.

' „...Domnule, i-am spus eu, cînd mi-a dat mărţişorul, vorbind şi purtîndu-mă de parcă aş fi fost o mare prinţesă, nu o fată oarecare, dintr-o simplă mahala muncitorească — eu sînt îndrăgostită de altcineva, sînt *ocupată !...“*

„Da ? ! a bolmojit bietul Ion. Să mă scuzaţi atuncea !... Şi să nu vă supăraţi pe mine !...“

Nu l-am mai văzut de loc după aceea. S-a mutat la altă secţie, sau a plecat. Nu ştiu. Ştiu că mi-a fost milă de el după un timp, după ce s-a isprăvit şi s-a risipit bucuria

rile care mă încercau mereu. Ba mă înălţăm către stelele tuturor visurilor, ba mă prăbuşeam în hăul tuturor deznădejdilor.

Cînd mă înălţăm, mi se părea că am aripi şi eram aşa de voioasă şi de nu ştiu cum, că rîdeam din nimica, ciripeam şi hohoteam, eram sturz şi mierlă, era şoim şi rindunică — eram ca» un stîlp de lumină.

Cînd mă prăbuşeam, cînd mă simţeam doborîtă de mizerii şi de îndoieli, mi se părea că sînt un boţ de zgură, o aşchie arsă de oţel, o leoapşă de pămînt mort şi încremenit — un nimica.

în asemenea clipe şi în asemenea zile repetam si îngînam numele lui Rolf, zeul tuturor gîndurilor mele, iubirea mea dintîi, cea mai puternică şi mai curată, dintre toate iubirile pe care le-am trăit.

III

Mama, cînd a înţeles că vreau să mă căsătoresc cu Vasile, s-a alarmat rău de tot. Că de ce nu mi-âm găsit eu alt băiat ! ? De ce m-am agăţat de *înfometatul* acela î Pentru că uite, noi, acuma, avem alte perspective 1 ? BTu mai 6Întem ai nimănui. Sîntem *la putere,* cum bine zice taică-tâu. Am intrat şi noi în vremea noastră... Cam de pe-atunci începuse rostogolirea lor, a întregii familii, pe o anumită pantă. Pentru că o familie, sau un om, se pot face praf şi din cauza binelui, din pricina unor împrejurări bune şi favorabile. Toţi cred (chiar şi Vasile judecă lucrurile aşa, greşind şi el, cum greşeşte şi în alte privinţe, fiindcă n-a fost infailibil, nu putea să fie aşa şi nici acum nu e) că numai răul' distruge, necazul şi mizeria, umilinţele şi persecuţiile. Şî nu-i aşa, cu toate că răul sapă şi el la rădăcina omului, surpîndu-l de multe ori. Dar şi binele îl poate înăbuşi, pentru un timp sau pentru totdeauna. Binele prost înţeles, sau nedesluşit. în orice caz, ai mei aşa s-au făcut praf, în acest fel au sărit ei în prăpastie (în groapa parvenitismului, în balta gloduroasă a carierismului), după ce .au săpat-o singuri, cu grijă, parcă ar fi pregătit-o pentru alţii, pentru duşmanii lor cei mai de seamă şi mai greu de biruit. Au săpat, mai întîi, un şanţ. Şanţul acesta fiind povestea tatii, isprava aceea a lui, cu manifestele, din cauza cărora se putea

întîmpla, într-adevăr, să fie arestat şi judecat. Nevinovăţia lui însă, orice s-ar fi întîmplat, ar fi fost tot atît de mare şi de adîncă, cum era şi acum, că nu se mai vorbea de vinovăţie, ci de vrednicie („de activitate ilegală, de luptă, de înfruntarea gestapoului şi a poliţiei antonesciene, de înfruntarea plutoanelor de execuţie şi a întregii maşini de război germane, cea mai cumplită maşină de război, aşa cum a fost şi jugul lor, al hitleriştilor, de care ne-au scăpat fraţii noştri mai mari, sovieticii !“) E adevărat, la început el zicea mai rar vorbe de acest fel — şi mai puţine. Pe urmă însă, pe măsură ce se convingea pe sine, şi-i convingea şi pe alţii, de „adevărul" spuselor lui, repeta şi lungea povestea, adăuga amănunte, născocea întîmplări. Şi era atît de pătruns de ceea ce spunea, încît nu se putea să nu-i convingă şi pe alţii. Pînă şi pe mama a cîştigat-o de partea lui, nemaivorbind de fraţi, cărora le convenea *varianta* aceasta, cu ajutorul căreia îşi întăreau autobiografia („devenim imbatabili !“, cum zicea Costel). Aşa au intrat ei pe făgaşul parvenitismului, mă gîndesc eu acum (de aici, de la *bucătărie,* fiindcă acesta e principalul meu loc de cugetare, miraculosul laborator, cum zice Ionuţ, care e un mîncău şi jumătate, aici e reduta familiei, cum zice Vasile, cum zicea pînă mai ieri!). Aşa au devenit ei ceea ce nu erau, crezînd că de-acum e vremea lor („vremea noastră, a muncitorilor...“) şi că ei nu au altceva de făcut decît să se îmbogăţească, să adune bunuri, să-şi facă şi să-şi cumpere case, să se îmbrace bine şi să mănînce bine, mîncarea devenind în cele de pe urmă un fel de obsesie, a întregii familii. Că nu se putea să mergi la ei, cînd mergeam, să nu-ţi pună ceva dinainte, o fleică sau un platou cu icre, şuncă, brînzeturi fine şi vinuri tot atît de bune. O făceau cu scop, ca să se fălească. Nu mai ştiau, de fapt, cum să se umfle în pene. Nu-şi mai găseau limanul şi limita. Din cauza asta se extindeau mereu, schimbînd locuinţele, reparîndu-le cu banii statului, cumpă- rîndu-le după aceea, devenind proprietari, ceea ce nu visaseră ei niciodată. Începutul nu a fost acesta, începutul l-a constituit *legenda tatii,* căreia i s-au adăugat altele, firesc (dacă porneşti la drum cu o minciună în spate trebuie să mai iei încă zece pe parcurs). După ce s-au convins că au *un trecut* şi că li se cuvine totul, ai mei, fraţii mei dar şi părinţii, au început să umble după posturi (după *funcţii,* cum ar zice Vasile), fără a avea sentimentul că vînează cu orice preţ poziţii mai bune. Fiind convinşi, dimpotrivă, că iau ce li se cuvine şi că îşi fac astfel „datoria față de revoluția socialistă.

faţă de orînduirea noastră democratică şi populară..." Tata chiar aşa zicea, umblînd prin oraş de parcă el l-ar fi întemeiat. Era de nerecunoscut şi-a ajuns pînă acolo încît l-a scos din casă pe un vechi cunoscut de al lui, pe nea Avram. Asta-i spusese odată, în legătură cu „lupta ilegală", că s-au înmulţit şi luptătorii ăştia, ca ciupercile. „... Ce vrei să zici cu asta ?“ a întrebat tata. „Ce-ai auzit : după războiu mulţi viteji se arată !... Sau, cum l-am auzit pe unul spunîndu-i tovarăşului său, împreună cu care a fost la închisoare : «Puţini am fost, măi frate Iftene, mulţi am rămas !» Asta-i mai bună decît asemuirea mea cu vitejii de după războiu !... E grozavă, nu-i aşa?..." „Este, dar tu, acum, ar trebui să cam pleci!... Gata, valea !...“ Iar mama îi ţinea isonul, trecuse de partea lui, de partea lor, ea care era mai neîncrezătoare faţă de anumite lucruri. „...Bine faceţi, măi băieţi, luaţi ce vi se cuvine ! zicea ea pe de o parte. Pînă cînd să tot stăm noi în umbra vieţii ? !...“ Pe de altă parte mă dădăcea şi mă certa pe mine. Că de ce tot umblu eu cu *înfometatul* acela de Pozdare ? ! N-am găsit şi eu alt băiat, să nu mă încurc cu o viitură oarecare ? Că ăla nici mamă nu are, nici tată, nici casă şi nici nu se gîndeşte să-şi facă !... Ala chiar crede în ce zice, nu-şi dă seama nici de atîta lucru, aşa e de legat la cap, că politica e politică şi că nu tot ce se spune se şi face... Una e pînă ajungi unde trebuie, la putere şi la avere, cum bine zice Costel, şi alta e după ce ajungi acolo...

„...Mamă, i-am spus eu într-o seară (eram numai amîndouă, stăteam de vorbă în bucătăria noii noastre locuinţe, pe care abia o primiserăm, o locuinţă mare, cu odăi multe, cu o bucătărie tot atît de mare cum fusese întreaga locuinţă pe care o avusesem pînă atunci), dumneatale, din cîte ştiu eu, nu te-ai sfătuit cu nimeni, cînd te-ai măritat !... Şi nici nu te-a dăscălit nimeni, dacă nu mă înşel, cum şi cu cine să te măriţi !...“

„Adevărat, a recunoscut ea, dar eu tocmai de aia te sfătuiesc pe tine cum să faci, ca să nu.păţeşti ce am păţit eu !..."

„Ce-ai păţit, că tata, din cîte ştiu, nu-i om de crîşmă, nu-i risipitor şi nici alte deprinderi rele nu are ! ?“

„Nu, n-am a mă plînge din partea asta, da-i lăsător, ştii bine, e vorbă bogată şi sărăcie curată... S-a mai scuturat el de unele metehne, dar atunci, la începuturi, cînd eraţi voi mai mici... Ce să mai vorbim, că dacă nu eram eu, să mă zbat şi să fac, ne tîrîiau păduchii pe drumuri !...“

„Atunci de ce l-ai luat ?“

„De ce! ?... De proastă, tu fată!... L-am luat pentru că mi-a plăcut de el... Mi-a plăcut cum vorbea, cum crăpa el vorba în patru şi în cinci, ca pe o nucă !... Şi cum arăta el, că era frumos pe-atunci, acum s-a mai scofîlcit, dar atunci era frumos, era fain tare !... îmi plăcea de el, ce mai, mi-a plăcut !...“

„Atunci, dacă-i aşa, de ce nu-mi dai voie şi mie să plac pe cineva, pe oricine ? !“

„Îţi dau voie, nu te opresc, aş zice chiar că e bine să-ţi trăieşti puţin viaţa, înainte de a te mărita !... Că eu şi în privinţa asta am greşit, am fost prea cinstită, să ştii !... Am venit de acasă la şaisprezece ani şi am intrat servitoare la doctorul Hauser, ştii care, nu ? !...“

„Ştiu, cel care s-a sinucis, împreună cu întreaga familie, cînd au fost duşi nemţii la muncă, în Rusia, că şi-atunci erai vitează şi înţeleaptă, ziceai că bine le face, că-i duc !...“

„Am zis, e adevărat, dar după ei mi-a părut rău !... Am şi fost acolo, m-am dus, cînd am aflat... Nu m-au lăsat să intru, pe nimeni n-au lăsat şi nici măcar procurorii n-au avut voie să intre, pînă n-a venit careva, din partea ruşilor, să vadă dacă sînt morţi cu adevărat, să-i scoată de pe liste...“

„N-am ştiut de asta, că ai fost acolo...“

„N-aveai de unde să ştii, că eu n-am povestit nimic, nimănui... C-aşa-i omul făcut, tu fată, să mai aibă cîte-un ascunziş, cîte-o taină !...“

„Da ? !... Atunci de ce nu mă laşi şi pe mine să am o taină a mea ! ?...“

„Te las, cum să nu te las, dar cu *înfometatul* acela să nu te înşiri la drum lung, că-i păgubos, îl simt eu, e mai păgubos decît tătîne-tău, să ştii !...“

N-a rămas numai la sfaturi, a trecut şi la ameninţări. Iar eu mă ambiţionam şi mai mult, pe măsură ce stăruia ea. Mă apropiam şi mă ataşam din ce în ce mai puternic, cu gîndul cel puţin, de Vasile Pozdare (de *„înfometatul* acela nenorocit, care nu ştie nici măcar atîta, să sărute mîna unei doamne, nu ştie ori nu vrea, da-i tot una, dacă se poartă aşa !...“). M-am întrebat de multe ori dacă în toată povestea noastră n-a avut cuvîntul din urmă ambiţia aceasta a mea, faţă de părinţi ! ? Alteori am zis şi m-am gîndit că noi doi eram sortiţi unul altuia, dinainte de a ne naşte. Şi că iubirea noastră, şi căsnicia noastră, au fost şi sînt dintre cele mai aparte, cu toate suferinţele care le-au hărţuit prin ani (fiindcă şi acesta e un dat, cum ar zice Vasile, că unii sînt puşi de viaţă să care

poveri mari de tot, enorme, în vreme ce alţii trec prin ea fluierînd, de nici nu le pasă !).

E adevărat că atunci, la începutri, nu mă gîndeam la asemenea lucruri. Atunci mă gîndeam la Vasile. Pe el îl visam, pe el îl doream. Pe el îl mîngîiam în gînd, în singurătate. Din cauza lui eram tristă de multe ori., Şi tot din cauza lui eram voioasă şi luminoasă. Eram cum e orice fată la .vîrsta asta. Cînd nu mai eşti fată, dar nici femeie. Cînd ştii multe, dai' nu ştii încă ce trebuie să ştii : că femeia rămîne femeie (în orice orînduire, chiar şi în socialism), fiind sortită muncilor celor mai de dîrveală (fiind „sora cratiţei", cum zicea mama).

„...Dacă vrei să scapi de cratiţă, mi-a spus tot ea într-un rînd, du-te la şcoala aia de activişti sindicali, cum zice tătîne- tău !..."

Şi eu aş fi vrut să mă duc, dar Vasile mi-a spus să nu merg. Fiindcă l-am întrebat şi pe el, cum îşi întreabă orice femeie bărbatul împreună cu care trece prin viaţă. Nu eram căsătoriţi, dar vorbeam despre orice : cum o să ne gospodărim noi, cum o să trăim împreună... Cum o să-l aştept eu pe el, cînd va întîrzia pe undeva... Cît o să-i fiu eu de credincioasă şi cît de frumos se va purta el cu mine... Şi ce căsnicie armonioasă o să realizăm noi doi... „O căsnicie de *tip nou,* zicea el, deoarece eu nu am de gînd să fiu cum au fost şi mai sînt încă unii : n-am de gînd să fiu stăpînul şi zbirul familiei !... Vreau, dimpotrivă, să fiu egalul soţiei mele, iar ea să-mi fie egală mie !... Cu adevărat, nu numai în vorbe !..." Alteori, însă, ne ciondăneam din nimic. Ne 'certam şi ne duşmăneam. Ne uram cu sălbăticie (din cauza iubirii care stătea între noi, din cauza stîngăciilor noastre, ale mele dar şi ale lui, mai ales ale lui, fiindcă el era stîngaci tare, era brutal şi prost de multe ori, se purta ca un hăbăuc, cum nu era, pentru că era bun şi inimos, era un suflet aparte încă de pe-atunci, iar eu ghicisem lucrul acesta, nu eram însă sigură de el, nu eram sigură pici de mine, drept pentru care sufeream şi mai mult). In asemenea împrejurări, cînd ne certam, cînd nu venea el la întîlnire, ori cînd mă trimetea, pur şi simplu, la plimbare („...tu nu vezi că am de lucru, am treabă, ce dracu te tot ţii de mine !?..."), eu fugeam imediat la Iuliu Jeler, cu care era prieten Vasile, la care se ducea şi el. Iuliu Jeler era mai mare decît noi cu cîţiva ani buni. Şi era băgat şi el' în politică. Dar nu era aşa de pătimaş şi atît de îndîrjit, cum era Vasile (Vasile şi alţii, fiindcă n-a fost el singurul om care a scrîsnit atunci, au fost

neri, care s-au logodit deodată cu mînia şi cu scrîşnetul, fiind gata să dărîme totul, în numele revoluţiei, în numele lui Stalin, pentru triumful în toată lumea al socialismului şi al comunismului !...). Jeler era mai potolit, era mai liniştit, mult prea liniştit. Cum nici nu-mi plăcea mie. Fiindcă şi în mine se pîrpăleau atunci nişte draci. Nu-mi plăcea de Jeler, în afară de asta, pentru că se uita la mine nu ştiu cum. Mult prea lung,'mult prea cercetător, prea mă sorbea el din ochi, îmi plăcea adică (oricărei femei îi place să se ştie admirată şi dorită, oricît ar fi ea de habotnică şi mai ştiu eu cum), dar mă gîndeam că nu-i frumos şi că nu se cade, el fiind prietenul lui Vasile, fiind sau vroind să-mi fie şi mie prieten. Aveam să aflu mai tîrziu că Jeler mă iubea (da, am avut şi eu poveştile mele !), în felul său, e adevărat, pe tăcutele, cu o discreţie de nebănuit. Asta s-a întîmplat într-o seară de iarnă, după ce fusese Vasile exclus de peste tot. El, Vasile, sforăia în odaia de alături, nu avea treabă cu nimeni, era beat. Jeler. îl adusese, de fapt, el îl cărase pînă acasă. Iar acum, atunci adică, în clipele cînd am aflat eu adevărul acela zguduitor, pe care îl ghicisem doar, Jeler mă mîngîia şi mă încuraja. Fiindcă eu plînsesem mult şi înfundat, pomenindu-l mereu pe Vasile. „...Ce mă fac cu băiatul ăsta ? ! ziceam şi repetam eu. Cum o scot eu la capăt ? !... Cum o să-l smulg eu pe el din noroiul deznădejdii ! ?...“ „îl smulgi, zicea Jeler încet, mîngîindu-mă din ce în ce mai rar şi mâi îndelung, îl aduci dumneata la liman, că eşti energică, eşti numai voinţă, şi-l iubeşti !... Iar iubirea..." „Da, ce-i cu iubirea, arz-o focul s-o arză ? !..." „Face minuni, să ştii !... Şi în sensul rău al cuvîntului, dar şi în sensul bun !...“ Mîna lui s-a oprit, iar eu, cînd m-am uitat în sus, m-am pomenit alipită de pieptul lui. M-am pomenit îmbrăţişîndu-l, cu un fel de disperare. Dar şi eu eram îmbrăţişată, fiindcă lucrurile s-au petrecut în acelaşi timp, parcă ne-am fi înţeles demult, parcă am fi fost fulgeraţi amîndoi, în aceeaşi clipă, de acelaşi gînd. „...Am plecat ! a spus el, după ce ne-am desfăcut din sărutul acela îndelung şi fierbinte. M-am dus !...“ „Mai stai ! am zis eu, împingînd uşa care dădea în odaia cealaltă, unde sforăia şi se zvîrcolea Vasile. Mai stai... Fiindcă el, acum..." „Nu mai stau ! a spus Jeler, părînd cum nu era el de obicei : îngrijorat şi speriat. Mă duc !... M-am dus !...“ „De ce ? ! am zis eu, ieşindu-i înainte, în întunericul care creştea şi se întărea în odaie, fiindcă lumina era stinsă. Mai stai, mai ales acum..." Aş fi vrut să-i spun : „mai ales acum, că m-ai tulburat şi m-ai stîrnit !“. dar

nu i-am zis asemenea vorbe. Am stăruit însă să mai stea. L-am rugat, iar după aceea, dacă am văzut că stăruie să plece, l-am luat altfel, mai de-a dreptul. „...Ce dracu o tot faci pe catolicul pe-aicea ? !“ am zis eu cam tare, fiind cam vulgară, cum e orice femeie în asemenea clipe, cînd nu se mai gîndeşte decît la un singur lucru (unele sînt aşa tot timpul, trăind şi receptînd viaţa prin *ghiocul* cu care le-a înzestrat Dumnezeu sau natura, înnebunind dacă nu pot să-şi tempereze impulsurile acelea ciudate şi mustoase). „...N-o fac pe catolicul ! a zis Jeler încet. Dar nu e bine!..." „De ce nu e bine ?“ am întrebat eu, din mijlocul aceluiaşi vîrtej de patimă şi de mînie (orice femeie se simte jignită, de moarte, dacă nu i se răspunde, după ce face un asemenea pas). „S-ar strica totul, a spus el, s-ar deştrăma toate !...“ „Dar dumneata ţii la mine, nu-i aşa ?“ am mai întrebat eu, vroind astfel să mă consolez cu ceva, să nu rămîn cu mîna goală. „...Ţin, a spus Jeler, te-am iubit şi te iubesc dinainte de a te căsători cu Pozdare !... Tocmai de aceea nu e bine să trecem pragul acesta, — un anumit prag !... Am ajunge la duşmănie, dacă am face-o !... E şi Vasile la mijloc, e la mijloc prietenia şi loialitatea lui, sîntem şi noi la mijloc... Iar ura care s-ar naşte din povestea aceasta, s-ar naşte mai întîi între noi doi... După aceea cred că l-ar cuprinde şi pe Vasile în mrejele ei..." „Vasile n-ar afla niciodată !...“ „Ba ar afla, i-am spune noi, prin felul nostru de a fi şi de a ne purta..." Jeler mi-a povestit, după ce a aprins lumina, după ce i-am adus un pahar de vin (fiindcă îi plăcea şi lui să bea, şi-i place, dar nu întrece măsura, e cumpănit, mult prea cumpănit, cu toate că zac şi în el patimi destule, mai multe decît în Vasile !), cum au ajuns doi prieteni buni („fraţi de cruce, nu prieteni...") să se urască şi să se duşmănească, din pricina unei femei, a nevestei unuia dintre ei, cu care începuse să se iubească celălalt („cel care fusese mai slab şi mai puţin loial, mai fără caracter, mai prost, pentru că o prietenie între doi bărbaţi valorează mai mult decît un petic de negreaţă !...“). „...Praful şi pulberea s-a ales din toate, a spus Jeler mai încet, uitîndu-se un timp la pahar, uitîndu-se şi la mine de vreo cîteva ori, ca de departe, cu regret dar şi cu o urmă de dor — pentru că ei, cei doi, bărbatul care a crezut că poate fi şi una şi alta, şi prieten loial dar şi amant, el şi femeia care şi-a închipuit că poate trece prin viaţă cu doi pepeni în braţe nu s-au oprit cu în-cîrligatul s-au înfierbîntat rău de tot, nemaiajungîn- du-le

mai mult !... Iar celălalt, *încornoratul,* s-a mîniat de moarte, i-a devenit prietenului său, fostului său prieten duşman de moarte, pe viaţă !... Pe ea a iertat-o, sau poate că a duşmănit-o şi o duşmăneşte şi acum, o iubeşte şi o urăşte, dar pe el şi l-a făcut duşman pentru totdeauna, urîndu-l cu adevărat şi fără întoarcere, cum se zice !...“ „Ce vrei să spui, l-am întrebat eu, că dumneata n-ai avut şi nu ai nici o taină şi că eşti vreun sfînt ?!...“ „Nu spun asta, nici vorbă!... Dar nu e bine, cum se zice pe la noi, să-ţi faci treburile prea aproape de locul unde mănînci, nu de alta dar miroase, pute !...“ „Va să zică, pentru dumneata e tot una a te iubi cu o femeie sau a te duce pînă afară? !“ „Nu e tot una, ia înţelesul vorbelor acestora vechi, care nu au nimic vulgar în ele !...“ „Bine, aşa o să fac, mulţumesc pentru sfat !...“ „Numai să nu-mi porţi pică !...“ „N-am de ce să-ţi port pică, ai fost corect, ai fost cinstit !...“ N-am făcut aşa, bineînţeles, i-am purtat duşmănie, nu pică. L-am urît cumplit un timp, l-am dispreţuit profund. După aceea, însă, după vreo cîţiva ani, l-am privit cu alţi ochi, mîndrindu-mă cu prietenia lui, bucurîndu-mă că avea şi Vasile un sprijin în viaţă (fiindcă el a fost cam singuratic, cum e orice om drept şi nesupus).

„...Mai bine du-te la atelierul de tobinaj, m-a sfătuit Vasile atunci, cînd l-am întrebat ce să fac, să mă duc sau să nu mă duc la şcoala la care vroiau să mă trimită ai mei — înveţi, oricum, o meserie, ştii să faci ceva !... Şi nea Iuliu Jeler spunea aşa : că-i mai bine să înveţi o meserie !...“

„Ia mai lasă-mă cu Jeler ăsta al tău, i-am spus eu, c-odată mi-l pui dinainte !...“

„Cine, eu ? !“

„Da, tu !“

„Bine, dar tu de ce te duci mereu pe la dumnealui ? !“ „Din cauza ta, pentru că te porţi urît cu mine, pentru că eşti necuviincios şi necioplit, parcă ai fi venit din fundul pădurii !...“

Ne-am certat şi atunci, cum ne-am certat şi în alte dăţi (doamne, cît eram de naivi, cîte stîngăcii ne ieşeau înainte, cum se întîmplă la o asemenea vîrstă, cum nu se putea să nu se întîmple cu noi doi !). L-am ascultat însă, i-am urmat sfatul şi m-am dus să învăţ o meserie, certîndu-mă şi cu ai rriei din cauza asta. A fost prima nesupunere, a fost primul act de independenţă, căruia i-au urmat, firesc, altele (aşa m-am desfăcut eu de propria-mi familie, în mijlocul că

reia crescusem, totuşi, aşa am intrat pe propriul meu făgaş, urmîndu-mi propriul meu drum, destinul meu propriu, care ar fi arătat altfel, dacă nu m-aş fi despărţit de *Berbenceni,* dacă n-aş fi fost aşa cum sînt, dacă nu l-aş fi iubit atît de mult, în felul meu dar mult, pe nechibzuitul cu care am trăit, cu ajutorul căruia am cunoscut multe bucurii, din cauza căruia am gustat şi amărăciuni destule, cea de acum fiind, după cît se pare, mai mult decît cumplită ! ?).

IV

Vasile, cînd ne-am căsătorit, după ce am învins cerbicia mamei şi „opoziţia" fraţilor, nu ştia mai nimic despre iubire. Şi nici nu acorda cine ştie ce atenţie lucrurilor de acest fel. El era prins, pînă peste cap, cu luptele de clasă, cu demascarea sabotorilor, cu organizarea unor mitinguri şi a unor mari adunări. Astea erau lucrurile pentru. care ardea şi se consuma el : mitingurile şi adunările, şedinţele şi discuţiile din şedinţe, mai ales, *politica,* cu toate ale ei, minus căţărarea spre locuri mai bune. Fiindcă el nu se uitase niciodată către aşa ceva. Era un dăruit (era şi mai este, asta a fost principala lui slăbiciune, sau poate că e însuşire, nu ştiu, poate că în asta a stat, şi stă puterea lui ! ?), era de o sinceritate desăvîrşită. In tot ce făcea era aşa, dar parcă era de lemn, aşa era de stîngaci cîteodată. Parcă ar fi fost cioplit de cineva care nu mai avusese timp să-l finiseze, să-i netezească ţepii aşchiilor. Parcă era de piatră, uneori. Alteori, însă, era numai voioşie şi voie bună. Povestea de toate (şi avea vorba mai vie şi mai frumoasă în asemenea clipe, el însuşi era mai frumos, mai curat şi mai limpede, ochii nu-i mai scăpărau în cap, faţa nu-i mai era tăiată de dungile îngrijorărilor în care îl aruncau marile lui combativităţi, pînă şi părul, părul lui de culoarea mierii de albine, i se schimba parcă la coloare, mişcîndu-se altfel, cînd i-l răvăşeam), îşi amintea de întîmplări vechi, de la ei de acasă, povestea cum trăise el la căminul de pe lîngă uzină, după ce fuseseră aduşi de la Moldova. îl pomenea pe Rîşnoveanu, şi pe Iuliu Jeler îl pomenea, pfe care nu l-ar fi cunoscut niciodată (— „nici pe tine nu te-aş fi cunoscut, dacă n-ar fi fost *seceta !...“).* Pe urmă, cînd îţi era lumea mai dragă, trecea la revoluţia

noastră socialistă, care se va înfăptui, în curînd, în toată lumea !...“ La Lenin şi la Stalin, mai ales la Stalin, care era încă de pe atunci marea lui iubire. StaA era totul, pentru el. Stalin era tatăl Iui şi mama lui, era ţara şi poporul, era lumea şi pămîntul, era „întruchiparea cinstei şi a bărbăţiei[11], era „chintesenţa genialităţii întregii omeniri...“ „Dacă n-ar fi el, spunea Vasile, schimbîndu-se numaidecît, crispîndu-se şi încătărămîndu-se uşor, împurpurîndu-se, pe măsură ce vorbea — s-ar duce toate de rîpă, mişcarea muncitorească, socialismul şi comunismul !... De aceea îl urăsc unii aşa de tare, pentru că întruchipează tot ce au popoarele mai bun şi mai de preţ, speranţa lor şi nădejdea lor de mai bine, toate vrerile lor, din vechime şi pînă acum !...“

. „...Vasile, îi spuneam eu cîteodată, cînd se lansa el în aăemenea înflăcărări, dar pe voi, acolo, pe la şcolile acelea de cadre, şi pe la instructaje, nu vă învaţă şi lucruri de astea, mai de lume ? !“

„Ce tu, ce ?“ răspundea el vădit nemulţumit.

„Cum să vă purtaţi, să sărutaţi mîna unei femei, să fiţi şi voi mai altfel! ?“

„Nu ne-nvaţă şi nici nu avem nevoie de aşa ceva !... Eu, mai ales, nu vreau să aud de asemenea fleacuri !...“

„Poate că nu-s fleacuri, Vasile !?“

„Ba sînt !... Astea-s deprinderi burgheze şi mic-burgheze !..“

„Dar ce, numai burghezia ştia să sărute mîna, să fie cuviincioasă ?“

„Nu !... Burghezia nici nu ştia să se poarte aşa !... Şi-apoi, chiar dacă ştia, pe mine unul nu mă interesează ?... Urăsc aşa de mult clasa asta, îi duşmănesc aşa de tare pe îmbuibaţi, încît nu vreau să iau nimic de la ei, nici măcar ceea ce ar fi bun, să zicem !...“

„De ce să nu iei, dacă e lucru bun ?! “

„Aşa, pentru că dacă astăzi iei una, mîine iei alta, poimîine încă una, pînă îţi pierzi complet spiritul de clasă !...“

„Bine, Vasile, dar tu de unde ai luat *spiritul* ăsta, pentru că Ia voi în sat, din cîte mi-ai spus, nu era ?“

„De-aicea l-am luat, de la cămin şi din uzină ?... A fost aşa, de parcă m-aş fi regăsit pe mine însumi !... Parcă aş fi fost dezbrăcat de nişte haine vechi, scorţoase şi cam împuţite, şi-mbrăcat cu altele, noi şi bune, nu frumoase, nu ştiu cum să zic eu, dar bune, mai mult decît potrivite, în care mă simt, în orice caz, bine de tot, mă simt minunat i... Nici n-o să le

schimb, să ştii, o să umblu cu ele pînă la sfârşitul vieţii !...“

„Nici chiar aşi îl tachinam eu, uitîndu-mă lung la el, părîndu-mi-se în cre-o clipă că nu-l cunosc de loc — hainele trebuie schimbate din cînd în cînd !... Se învechesc şi ele, putrezesc, chiar dacă nu se rup, se fac scorţoase şi urîte !...“

„Hainele, da, dar convingerile nu, pentru că eu vorbeam de convingeri, de credinţele unui om, de sinceritatea lui şi de dăruirea care trebuie să-l călăuzească în viaţă, pînă la moarte !...“

„Poate că chiar şi convingerile se mai schimbă de pe la un timp !?“ . .

„Nu, convingerile nu se schimbă, convingerile se consolidează, ceea ce e cu totul altceva !...“

Mă lăsa neiubită de multe ori, parcă nici n-aş fi fost. Alteori dădea năvală peste mine, ca un apucat. De vreo cîteva ori l-am surprins sărutîndu-mi mîna, cu o delicateţă neobişnuită pentru felul lui de a fi (pentru felul lui de a fi de atunci, cînd era la modă duritatea, cînd se purta brutalitatea, cînd vroia el însuşi să fie mai înfocat decît trebuia, mai bătăios decît era nevoie şi decît era el în sufletul lui curat şi neliniştit, cînd suiau toate către punctul maxim al fierberilor, cum se întîmplă cînd stă cazanul prea mult pe foc, ori supa, ori mămăliga). Am zîmbit, cînd l-am surprins în ipostaza asta, cum ar fi zis el. Dar nu i-am spus nimic atunci. Mai tîrziu însă, i-am zis, l-am întrebat cum se explică „această mică şi neesenţială contrazicere ?“

„Care ?“ a răspuns el.

„Asta, cu sărutatul mîinii... Nu spuneai tu mai ieri-alaltăieri că nu-ţi place să săruţi mîna la cucoane, că ăsta-i obicei burghez şi că tu nu-l vei practica niciodată !?“

„Dar ce, a întors-o el, cum avea obiceiul (cum îl mai are şi acum), tu eşti cucoană ?!“

„Nu sînt, e adevărat !...“

„Atunci !?... Ce rost are să mă critici tu pe mine ?... Ce, m-ai văzut sărutînd altă mînă, în afară de mîna ta, care este egală, pentru mine, cu mîna mamei mele ?!“

Nu-l văzusem, într-adevăr. Şi nici nu aveam să-l văd (deşi cred că a mai sărutat el cîte-o mînă de femeie, în intimitate, în afara frumoasei dumitale mîini). Obiceiul acesta al lui a devenit din ce în ce mai singular, pe măsură ce s-au schimbat şi s-au îiriblînzit raporturile dintre oameni, pe măsură ce au devenit ele mai fireşti (nu-i nici o crimă, la urma-

urmei, din punctul de vedere al devotamentelor de clasă, dacă săruţi mina unei femei, clasa muncitoare nu pierde nimic, dacă o săruţi, şi nici nu cîştigă nimic, dacă n-o săruţi). Atunci însă, înainte de a pleca el la ţară, ca activist, atunci şi după aceea, o bună bucată de vreme, nu se observa lucrul acesta, faptul că el evita, în orice împrejurare, să se plece înaintea doamnelor şi să le sărute mîna. Pe urmă, după ce a intrat la politehnică, s-a văzut din ce în ce mai bine comportarea asta a lui, care îl singulariza de multe ori. Dar el tot n-a renunţat la obiceiul acesta, dimpotrivă, .l-a cultivat, menţinîn- du-l pînă în ziua de azi. Cocheta astfel (şi mai cochetează) cu felul lui de a fi de altădată, mai păstra cîte ceva din asprimile acelea cumplite, care m-au speriat şi pe mine de vreo câteva ori. Fiindcă el întrecea de multe ori măsura. Nu avea, de fapt, nici o măsură, cînd era vorba de „devotamente şi de ataşamente...“ Odată se închiondora şi se învăpăia, cînd auzea de lucrurile astea, cînd i se părea că sînt ele în pericol. Nu mai era chip pe urmă să vorbeşti altceva cu el. Trebuia să asculţi vorbirile acelea ale lui, înfierbîntate şi împleticite, cum îi erau şi gîndurile pe atunci.

„...Da, aşa e, spunea el, cînd se pornea, sînt unii care ar vrea să ne spulbere de pe lume, pe noi, pe comunişti, pe cei care luptăm pentru interesele poporului, pentru dreptate şi pentru libertate !... Mereu au vrut asta, de cînd s-a declanşat *revoluţia,* de cînd a început marşul acesta triumfal către o altă lume !... Nu sînt aceiaşi, cum se zice, dar sînt !... Ei, capitaliştii şi monopoliştii, şi slugoii lor din interior, au făcut războiul civil, au tras în Lenin, au făcut *cordonul sanitar,* l-au îndemnat pe Hitler să atace Ţara socialismului victorios !... Ei au declanşat după aceea *războiul rece,* au aţîţat şi aţîţă la război !... Domnul Truman şi domnul *Ciordi* !... Ei şi acoliţii lor !... C-aşa îmi vine cîteodată să las totul baltă şi să mă duc la ei acasă, să-i lichidez cu propria mea mînă, să se stingă izvorul zîzaniei dintre popoare şi dintre oameni !...“

„...Tu, i-am spus eu odată, pe vremea cînd mai lucra la ţară, nici nu mă iubeşti pe mine, iubeşti revoluţia, îl iubeşti pe Stalin, eşti mort după Korceaghin acela al tău, mii-l ridici în slăvi pe Fucik şi nu mai poţi de admiraţie faţă de Gheorghiu-Dej şi faţă de mai ştiu eu cine !...“

„Asta-i altceva, Nuţă, mi-a răspuns el, cam nedumerit, cam speriat — asta ţine de convingerile mele politice, de lupta în care sînt eu angrenat, fără de care n-aş mai putea trăi !...“

„O fi finind, dar omul nu are decît un singur suflet, iar sufletul nu poate cuprinde totul în el, ori îi una, ori îi alta !...“

„Omul nici nu are suflet, Nuţa, asta e o denumire burgheză, bisericească, de fapt !“

„Ei, burgheză şi bisericească !?... E o denumire românească, aşa i se spune conştiinţei sau înţelegerii, lucrurilor celor mai greu de numit şi de explicat, care îl fac pe om să fie om, nu simplă fiară !...“

„Da, bine, aşa e, dar eu ţin la tine, să ştii, te iubesc mult şi mă gîndesc mereu la tine, cînd sînt plecat !... Şi te visez mereu... Iar astăzi..."

„Ce-a fost astăzi ? am întrebat eu, punîndu-i mîncarea dinainte (cum aveam să fac şi după aceea, de nenumărate ori, de mii de ori, pentru că el aşa făcea de fiecare dată, se aşeza la masă şi aştepta să fie hrănit, cum aşteaptă orice bărbat să fie hrănit de propria lui nevastă, nu de soţie, nici de iubită, de nevastă, cum vor aştepta ei mereu, chiar şi după ce vor construi comunismul în întreaga lume !...). Ce s-a mai întîmplat, de ce nu-mi spui !?“

„Nu-i nimica rău... Dar ţi-am auzit glasul !... Te-am auzit cum mă chemai !...“

„Cum să mă auzi, doamne fereşte, cum ar zice mama !?... Erai departe, n-aveai cum să mă auzi !...“

„Dacă-ţi spun ! a mai zis el, lăsînd mîncarea neîncepută, venind deodată către mine, parcă abia atunci s-ar fi întors acasă. Te-am auzit cum te aud şi acum !...“

A fost singura dată cînd a lăsat mîncarea neîncepută, din cauza mea. Declaraţii mi-a făcut şi în alte împrejurări, tot aşa însă, la intervale mari, cînd îşi amintea de mine, dar atît de înfiorat n-a mai fost niciodată. Avea să-mi mai spună într-un rînd, tot aşa, pe neaşteptate, că eu sînt pentru el ceea ce a fost Ana pentru Manole, — „...Ana din legendă, Nuţă dragă, femeia care vine cu bucate la omul ei, care se roagă de Dumnezeu să n-o aducă, s-o ferească de zidirea în care trebuie s-o pună el, după jurămînt !... Dar ea tot vine, trece, ca în poveste, prin toate opreliştile pe care i le pune Dumnezeu dinainte !... Vine şi se lasă zidită, crezînd. că-i o glumă, rugîn- du -se de Manole să n-o îngroape în zid !... Dar el nu poate face nimic, pentru că e jurat zidirii aceleia fără seamăn de mare şi de frumoasă !... Şi eu, tot aşa, Nuţă dragă, am vrut mereu să te proteguiesc, am vrut să te feresc de greu, să mergem amîndoi, pe acelaşi drum şi în acelaşi

dorit aşa de mult !... Din cauza mea n-am reuşit, sau poate că din cauza împrejurărilor prin care am trecut noi !?... Sau poate că şi dintr-o cauză şi din alta ?!... Pentru că viaţa de azi, viaţa asta nouă, pe care o cîntă şi o slăvesc poeţii, e crîn- cenă de multe ori, e dură, cum e viaţa cînd se află în schimbare, cum nu se poate să nu fie !... De aceea n-am reuşit eu să te păstrez lîngă mine !... Pentru că la un moment dat ai de ales între tine şi cel de alături, trebuie să hotărăşti care merge mai departe, dacă e vorba de mers!... Iar eu, acum, recunosc că am procedat exact aşa !... Instinctiv am procedat aşa, ceea ce înseamnă că erau şi multe egoisme la mijloc, şi prejudecăţi, şi altfel de reziduuri, aduse toate din urmă, nu numai din vremea burgheziei, din toate vremurile pe care le-a străbătut omul, de cînd e om pe lume !... în orice caz, acum recunosc că am procedat aşa şi că în tot ce am fost şi sînt eu e cîte ceva din ceea ce ai fost şi eşti tu !... CSte ceva ? !... E foarte mult, toată tăria zidului vine de la tine, Nuţă dragă !... De aceea am zis eu că tu eşti Ana lui Manole, Ana din legendă !...“

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu. Fiindcă el, atunci, înaainte şi după ce a plecat la ţară, era îndrăgostit de alte „legende“. Ştia pe dinafară *Aşa s-a călit oţelul* şi-mi vorbea de Korceaghin ca de un om real. Nici nu-i zicea Pavel, îi spunea Pavka, îl alinta, cu un fel de iubire, nu cu admiraţie. „...Grozav om a fost Pavka ăsta ! zicea el. Extraordinar, nu grozav !... S-a luptat cu contrarevoluţionarii, s-a jertfit pe altarul *revoluţiei* !... Altă bucurie nici n-a cunoscut !...“

în acelaşi fel vorbea şi despre Iulius Fucik. Şi despre Stalin, şi despre Lenin. „...Să vezi ceva grozav, mi-a spus el într-o sîmbătă, cînd lucra încă la ţară, azi, în tren, am stat de vorbă cu un ziarist care a fost la un congres de luptă pentru pace, unde a cunoscut-o pe Gusta Fucik, a stat de vorbă cu ea, cum stăm noi amîndoi- de vorbă, acum !... Zicea că e o femeie extraordinar de simplă şi de modestă !... E normal, nu-i aşa, pentru că şi el, Fucik, a fost simplu şi modest!... El chiar că reprezintă omul de mare înzestrare, care .nu se dă însă în vileag cu toate ale lui, arde pe dinăuntru, arde mai intens decît s-ar putea crede !...“

Altfel, am cunoscut şi atunci, cît a lucrat el la ţară, înaainte de a-l avea pe Ionuţ şi chiar şi după aceea, clipe frumoase şi de neuitat (cum n-ai să cunoşti dumneata niciodată, fiindcă dumneata n-ai suflet în oase, nici gînduri în cap, eşti mai rea decît Tiţa aceea de la atelierul de

a rămas „încîrligată[44] pe palierele turnului de apă !). Stăteam acasă, cînd avea el liber, povesteam şi ne iubeam, ne drăgos- team pînă la neştire. Mie, mai ales, mi se părea cîteodată că nu mai sînt eu însumi şi că toată puterea din mine, toată viaţa, toată bucuria, mi-au coborît în pîntece, aşa de mult şi de tare îmi plăcea. Mă gîndeam uneori cum o fi cu alţii (orice femeie se gîndeşte şi sînt nesincere cele care susţin că nu 6-au gînidit niciodată la aşa ceva şi că ele au fost şi sînt sfinte, cum e smerita aceea a lui Iuliu Jeler, Irinca !...), dar nu ieşeam de loc din matca bucuriei. Şi-l învăţam şi pe el „unele lucruri[41]. Iar el nici nu băga de seamă că ştiam mai multe şi că eu îl învăţam. Asta a fost partea lui slabă (cea mai slabă dar şi cea mai bună, datorită căreia a răzbit prin toate, cîşti- gîndu-mă şi pe mine de partea lui, sfărîmîndu-i şi împingîn- du-i în hăuri pe alţii, pe cei care îi ieşeau înainte, ca într-o răzbunare de neoprit, pe cei care vroiau mereu să scape de el, să nu le mai strice nimeni socotelile şi combinaţiile !), partea lui mai puţin obişnuită şi mai puţin înţeleasă, că nu mai şovăia de loc, dacă se dăruia unui lucru. O făcea din toată inima, fără nici o reţinere. Era aşa de sincer, încît îi determina şi pe alţii să fie cum era el. îi molipsea, îi cucerea, îi ridica „la nivelul de plutire al contemporaneităţii...[44] Dacă nu izbutea să facă lucrul acesta, suferea enorm, se zbă- tea şi se zvîrcolea, de parcă ar fi fost toată lumea în pericol, de la o zi la alta.

„...Cum de nu înţeleg unii, zicea el în asemenea momente, cum de nu-şi dau ei seama care e mersul adevărat şi ireversibil al lucrurilor în lumea de azi ?!... Cum de mai pot fi unii duşmani sau şovăitori ?!... Cum de pot alţii să se ţină de şu- şuteli şi de învîrteli !?... Şi tu, Nuţă, cum de nu înţelegi că eu sînt dăruit pe viaţă luptelor acestora fără de sfîrşit ?!...“ înţelegeam, cum să nu înţeleg. înţelegeam şi mă molipseam şi eu de înflăcărările acestea ale lui, intrînd, cum intră fluturele în văpaia unei lămpi, în perimetrul lui gravitaţional (cum ar zice Ionuţ), gîndeam cum gîndea el, vorbeam cum vorbea el. Uram şi eu, din ce în ce mai mult, ceea ce ura el. Şi-l iubeam cu propria lui iubire. Mă lăsam molipsită şi în privinţa asta, depărtîndu-mă astfel din ce în ce mai mult de ai mei, de părinţi şi de fraţi. E adevărat că şi ei mă ajutaseră şi mă ajutau în direcţia asta. încă nu ne aveam rău, dar nici bine nu ne aveam. Ne cam depărtaserăm, atîta tot. Eu îmi urmam drumul meu, stînd alături de Vasile. Ei îşi urmau drumul lor propriu. Intraseră, adică, încă de pe atunci

pe „făgaşul luptei pentru mai bine...“ Binele fiind al lor, în primul rînd. Nu se putea spune despre ei (nici acum nu se poate spune aşa ceva, ar fi nedrept) că erau nişte simpli şi obişnuiţi parveniţi sociali. Fiindcă nu erau aşa ceva. Darnici oameni care şi-au înţeles rostul lor în lume nu erau. Nenorocirea lor a venit de la convingerea aceea ciudată şi de neclintit, că acum e vremea lor („vremea noastră, a muncitorilor!", cum zicea tata). Şi că pot, în consecinţă, să facă ce vor. Pot să se îmbogăţească, pot, ba chiar trebuie, să se lupte pentru *funcţii* şi pentru *puteri.* Pot să nu mai ţină seama de sinceritate şi de bunăcredinţă („de fleacuri !“), cum făcuseră şi cei dinainte („clasele care fuseseră la putere înaintea clasei muncitoare !"). Se pot căţăra cînd vor, în cele mai bune posturi. Şi-i pot amăgi sau intimida pe toţi cei care nu erau de aceeaşi părere cu ei, pe toţi cei care le stăteau în drum, cum le-a stat Vasile de la un timp.

Aşa s-a născut de altfel despărţirea dintre noi, dintre mine şi numeroasa şi atît de amestecata mea familie, care n-a izbutit cine ştie ce pînă la urmă. Dar nu pentru că s-ar fi izbit de prea multe piedici. Ci pentru că au luat-o ei pe alături, pentru că au înţeles anapoda „nişte lucruri esenţiale..." La început, e adevărat, ei nu erau chiar toţi împotriva mea, nu aveau nimic cu mine. După aceea însă, pe măsură ce s-au pornit contra lui Vasile, s-au pornit şi contra mea. Fără milă, cum se zice. După excludere, mai ales, au început să mă hărţuiască ţău de tot. Iar eu, ce era să fac, mă alipeam din ce în ce mai tare de Vasile, pe măsură ce mă depărtam de ei.

„...Dar tu, îmi spunea mama, atunci, la începuturi, cînd mai venea încă pe la noi, văd că te-ai luat cu adevărat după *înfometatul* ăsta al tău, vorbeşti cum vorbeşte el, te porţi cum se poartă el !?“

„Şi ce e rău în asta ?“ îi răspundeam eu.

„Nimica, dar nici bine nu-i !... Că omul, dacă vrea să trăiască, trebuie să se gîndească şi la el, la familia lui şi la interesele lui !...“

„Ne gîndim şi noi la lucrurile astea, să ştii !“

„Nu vă gîndiţi de loc, nu-i adevărat !... Voi puneţi la inimă nişte lucruri care sînt bune, astăzi,-dar poate că mîine n-or să mai fie !..., Uite, ai mei, taică-tău dar şi Costel, mai cu seamă Costel ăsta, care-i deştept, foc, nu alta, zic ce-i de zis şi se gîndesc şi la ei, la familie, adică, la noi ceilalţi, c-aşa fac oamenii, se dau după lume, nu iau lucrurile în piept,

se lasă în voia apei !... Sînt, adică, şi din ăştia, care iau lucrurile în piept, dar ăştia sînt din ăia cam apucaţii, care ies la capătul drumului cu capul spart şi cu straiţa goală, cu copiii flămînzi şi cu nevasta slăbită de muncă !... C-am văzut lucruri de felul ăsta şi-nainte vreme, acasă la noi, şi aicea, în. oraşul ăsta al nostru !... Şi-acum tot aşa e, să ştii de la mine, nu-i cum crede Vasile ăsta al tău, pe care poţi să-l iubeşti, treaba ta, dar îndeamnă-l măcar la bine, nu-l lăsa s-o ia razna, c-o să vă mănînce păduchii şi ploşniţele, prin fel de fel de magherniţe, în vreme ce alţii, cu nimic mai breji decît voi, dar mai deştepţi, da, se vor răsfăţa în vile !..."

Ei erau în mişcare, toţi. Se mutaseră şi se mutau mereu, îşi completau, pe de o parte, casele cu fel de fel de lucruri, cumpărate de la consignaţia sau luate pe gratis („din casele burgheziei[14], cum zicea Costel). Iar pe de altă parte progresau şi se suiau în sus. Ocupau funcţii mari şi bune. Se sprijineau unii pe alţii, parcă ar fi pornit la un fel de asalt, al unei redute. Costel fusese secretar de comitet de partid, la noi, la uzină. După aceea fusese la sector. După aceea urmase o şcoală de partid şi lucrase un timp la regiune, unde nu-i convenise. De unde plecase la un raion (să întărească „munca de jos, deoarece acolo e baza !..."), împreună cu renumitul Alfred Grofşoreanu, împreună cu care avea să se ridice împotriva lui Vasile (şi împotriva mea), ca nişte duşmani de moarte. Lucian, la rîndul lui, intrase în miliţie, era ofiţer şi era mai împătimit decît Costel (şi decît. Vasile, în altă direcţie însă). Vasile, care seamănă cu tata, fiind mai lăsător, activa pe linie de tineret. Iar Niculae, prîslea, era cel mâi înfocat tînăr de la şcoala de pe lîngă uzină. Nu era rău, nu ştiu cum să zic, că se desfăşuraseră şi se desfăşurau toţi atît de puternic.- Rău era că porniseră la drum aşa cum porniseră, hotărîţi să muncească dar să se şi „înclifteze", să se folosească din plin de „vremea asta a noastră[14]. Asta avea să-i ducă, pe toţi, către pierzanie, convingerea aceasta ciudată, cum că ei, dacă sînt „clasă muncitoare[44] şi dacă sînt „la putere[44], pot face orice, pot trăi oricum. Din cauza asta s-a alipit Costel atît de puternic de Alfred Grofşoreanu, pentru că se potriveau de minune. Că şi-atunci, înainte de excluderea lui Vasile, şi după excludere, Costel era în stare să-l nimicească de viu pe *„înfometatul* acela orgolios şi prost, că ăla nu ştie decît una şi bună : să dea în om cu berbecele criticii î...[44] Vasile îmi spusese ce făcuseră ei pe acolo, cînd lucraseră într-un anumit raion, pe care îl culcaseră la pămînt, îl nimiciseră, pur şi simplu[44]

cum zicea Vasile. Şi de neamurile lui Grofşoreanu îmi povestise, de Ciortăneştii aceia numeroşi şi fioroşi, care făceau ce vroiau în Conţia („stăpînesc comuna ca pe un bun propriu, iar acum, de cînd a ajuns Alfred prim-secretar, cum-necum, dar uite că a ajuns, ceea ce înseamnă că se petrec minuni şi în socialism, nu se mai poate înţelege nimeni cu ei!...“).

'Atunci m-am alipit eu de el, şi mai tare (cum n-ai să faci dumneata nicodată, fiindcă dumneata, domnişoară, eşti străină de anumite lucruri, vii din altă lume şi nu poţi comunica cu noi, cu mine dar şi cu el, ţe poţi culca cu el, dar comunica nu poţi, n-ai nici o bază !), după ce mi-a vorbit el de Ciortăneşti, mtrebîndu-mă ce să facă „în situaţia asta des•tul de complicată !?“

„...Cum aşa, ce să faci ? am zis eu, bucuroasă, nevoie mare, că mă amesteca şi pe mine în propriile lui treburi („în problemele mari ale revoluţiei...“). — Dă-le peste bot, pune-i la punct !...“

„Aşa m-am gîndit şi eu, aşa am să fac, dar asta înseamnă că mi-l voi ridica împotrivă pe căpcăunul acela de Alfred Grofşoreanu !..“

' „Şi ce dacă, ce, el îi Dumnezeu din cer, e un om ca toţi oamenii !...“

„Este, dar el e şeful regiunii şi-i necruţător la o adică, mai ales atunci cînd e vorba de el şi de ai lui !... Nu trebuie uitat pe urmă*că are sprijin mare pe sus, altfel n-ar fi căzut el tot în picioare, după tot ce a făcut în raionul Măgura, ăsta are zece vieţi în el, datorită faptului că-i legat puternic, cu lanţuri de aur şi de argint, de o anumită grupare socială şi politică !...“

„Să fie, îl priveşte, n-ai spus tu că astăzi, dacă eşti cinstit şi drept, n-are nimeni ce-ţi face, eşti imbatabil !?“

„Am spus, e adevărat, şi chiar cred că e aşa, din toată fiinţa mea cred !...“

„Atunci ?! “

„Mă gîndeam şi eu, cum e mai bine, ca orice om !...“

Mult nu s-a gîndit, a pus piciorul în prag, cu obişnuita lui neînduplecare. Iar ei *(„berbencenii* şi *grofşorenii")* s-au pornit numaidecît împotriva lui, parcă ar fi vrut să le ia casele în care pătrunseseră, parcă ar fi vrtit să le dea foc la scaune ; sau să le ia maşinile în care se lăfăiau ; sau să le taie izvoarele de la care se alimentau („la preţuri legale dar cam moderate, mai mult formale decît legale !...“).

„...Ce aveţi voi cu Vasile, l-am întrebat pe Costel, înainte de excludere, de ce vreţi voi să-i faceţi rău ?!...“

„In munca de partid nu există asemenea noţiuni : rău şi bine, există muncă şi luptă, există exigenţă şi consecvenţă !... Cine nu corespunde normelor acestora, e dat la o parte, nu are ce căuta în rîndurile noastre !...“

Mă dusesem la ei fără ştirea lui Vasile. Şi-mi părea rău că făcusem pasul acesta. Mai ales că ei, Costel dar şi ceilalţi (pînă şi tata) erau foarte porniţi împotriva lui Vasile, de parcă ar fi fost un duşman al lor, de moarte, parcă i-ar fi jefuit de bunurile pe care le adunaseră ei (Costel şi bătrînii, „nucleul de bază al familiei"). „Dar Vasile n-a făcut nici un rău, am zis eu după un timp, stînd deoparte, pe scaunul pe care mi-l împinsese careva dinainte, obosită şi cam necăjită, cum venisem de la fabrică (ei stăteau la masă, ■ de, se hrăneau din greu !), s-a dus unde a fost trimis, a alergat şi aleargă cît zece şi aproape că nu mai ştie de familie, din cauza muncii acesteiâ a lui !...“

„Tocmai asta-i, a spus mama, care devenise şi devenea din ce în ce mai hotărîtă, ea care nu ştia mai nimic despre lucrurile astea (despre *munci* şi despre *lupte),* asta-i buba principală, că ăsta nu-i om de casă, n-are nici un temei, e un derbedeu oarecare !...“

Iar tata, de alături, i-a ţinut isonul, vorbind rar şi măsurat, parcă ar fi fost însuşi Stalin.

„...In afară de asta, a mai spus dumnealui, problemele de felul ăsta nu se discută acasă, în familie, se discută la partid, într-un cadru organizat !...“

„Dar ce, voi sînteţi luptători numai acolo, pe stradă şi acasă nu mai judecaţi lucrurile cu acelaşi cap, nu mai aveţi suflet în voi ?!“

„Nu te înfierbînta, soru-mea, fii înţelegătoare, că nu *noi* ţi l-am pus în spate pe nesocotitul acela de Vasile Pozdare !...“

„Cum aşa, Cqstel dragă, păi nu mi l-ai prezentat chiar tu ?!“

„Ba da, numai că prezentarea e una, iar căsătoria e altceva... Pe urmă, pe vremea aceea, individul părea rezonabil, nu era cum e acum, nu se credea deţinătorul tuturor adevărurilor din lume, cum se crede acum !...“

„Dar ce a făcut rău, cu ce a greşit faţă de partid, că munceşte pînă îi ies ochii din cap !?... Şi-i cinstit, şi-i sincer, nu-i cum sînt alţii, îi în stare să moară pentru lucrurile astefa, pe care altii le mai calcă în picioare !...“

„Se poate, o fi, dar ce-a avut şi ce are el cu tovarăşul Grofşoreanu, cum de îndrăzneşte el să discute munca şi viaţa unui prim-secretar !?“

„Şi ce, Grofşoreanu nu e om, e sfînt ?“

„Nu Grofşoreanu, soru-mea, tovarăşul Grofşoreanu, deoarece vorbeşti despre partid aici, nu vorbeşti despre un oarecine !“

„Despre care partid, măi Costele ?“

„Despre partidul nostru comunist !“

„îi zice altfel, din cîte ştiu eu !“

„îi zice, dar e comunist !... Iar cadrele lui de bază nu sînt la discreţia oricărei ţaţe !...“

„Adică eu, sora ta bună, sînt ţaţă, da?!“

„Nu eşti, dar ai să devii..; Devii în mod sigur, mai cu seamă dacă te laşi condusă de un troglodit oarecare !... Am plecat, m-am dus, deoarece am o şedinţă foarte importantă !... La revedere mamă, servus bătrîne, am plecat, m-am dus !...“

Mie nu mi-a spus nimic, nici măcar la revedere. Ceilalţi tot cam aşa au făcut. Au strîns masa, au plecat şi s-au întors, lăsîndu-mă singură în cele din urmă, cu năframa în mînă, cu Ionuţ alături, care mă tot înghiontea, mă îndemna să plec.

„...Hai, mamă, zicea el, hai acasă, că aicea-i rău şi-i urît !... Hai !...“

Am plecat, mirîndu-mă de mine, că nu mă clătinam, mirîndu-mă şi de mama, că se ivise deodată de pe un coridor, să mă conducă şi să mă încurajeze.

„...Copilul, mi-a spus dînsa la poarta vilei, poţi să-l mai aduci aicea, că am eu grijă de el, nu te las eu răului !... Doar că ar trebui să fii şi tu mai altfel !...“

„Bine, mamă, o să fiu şi eu mai altfel !... Sărut mîna, la revedere !...“

Nu ştiam atunci, cînd am plecat de la ei, că acesta nu era decît începutul şi că greul cel mare abia urma să-mi iasă înainte. Prin ei şi prin cei cu care se înfrăţiseră ei, Costel şi nu numai el. Pentru că ei se comportau ca o ceată, ca o haită care nu poate trăi decît împreună, — atacînd împreună, dărî- mînd totul împreună. Nici eu nu i-am lăsat în pace, ce-i drept. I-am stîrnit în toate felurile, mergînd în audienţe, lu- îndu-i la întrebări.

„...De ce l-aţi exclus din partid pe Vasile Pozdare ? l-am întrebat eu pe Alfred Grofşoreanu, cînd am izbutit să ajung pînă la el, după foarte multe stăruinţe. De ce vă bateţi joc de

De ce transformaţi muncile şi răspunderile pe care le aveţi într-o simplă măciucă, dînd pe urmă cu ea în cei care nu vă sînt pe plac ?!...“

„Cam multe întrebări ! a spus el zîmbind. Şi cam ultimative !., Cum nu se obişnuieşte aicea, la *noi !...“*

„Dar ce se obişnuieşte aicea, la dumneavoastră ?!“

„Calmul, tovarăşa Pozdare !.„ Lucrurile acestea, calmul şi principialitatea, se obişnuiesc aicea, la *noi !...“*

„Atunci, dacă-i aşa, de ce nu-mi răspundeţi la întrebări ?! “

„îţi răspund, dar şezi, ia loc şi linişteşte-te !... Pentru că nu eu l-am exclus din partid pe iubitul dumitale soţ (îţi dau explicaţiile acestea deoarece ştiu că provii dintr-o familie veche, muncitorească, pe care *noi* ne bizuim mult aicea !)...“

„Dar cine l-a exclus ?“

„înainte să îţi răspund aş vrea să te întreb dacă dumneata eşti înscrisă în partid ?“

„Sînt, cu voia dumneavoastră !“

„Nu cu voia mea, cu voia dumitale... Fiecare aderă din îndemnul propriei sale conştiinţe... Iar excluderile se fac de către organizaţia de bază unde activează un membru de partid, cum s-a procedat şi în cazul soţului dumitale !... Să ştii că a fost discutat foarte temeinic *acest caz,* s-a pus la vot pe urmă, s-a procedat conform normelor în vigoare !...“

„Care norme ?!“

„Normele cuprinse în statut !... Aşa că voi, dumneata sau el, dacă vreţi să faceţi contestaţie, faceţi-o, adică el să o facă, în caz că se consideră nedreptăţit !...“

„Şi contestaţia asta, dacă o va face, unde vine, la dumneavoastră ?“

„Vine la *noi,* dar nu la mine !... Există un colegiu regional, există organe alese, care au sarcini precise în acest sens...“

„Dar dacă dumneavoastră le spuneţi să dea o anumită rezolvare, ce fac organele astea, cum se comportă ele?!“

„Cum vor... Conform normelor vieţii de partid !... Să nu crezi cumva că la *noi,* aicea, e ca la piaţă, să ne tîrguim în legătură cu o problemă sau alta !...“

Era să-l întreb cum e la ei, acolo, dar el nu m-a lăsat. A schimbat vorba, ocupîndu-se în continuare de Vasile. Pe care mi l-a şi lăudat, spunîndu-mi, cu glasul acela al lui, cam ţî- rîit, cam piţigăiat, că Vasile ar fi „om bun şi de nădejde, dacă n-ar fi atît de orgolios..." Şi că ei, acolo, i-au dat

creadă „singurul deţinător al dreptăţii şi al principialităţii, deoarece nu-i şi nici nu poate fi!...“

„De ce nu poate ?“ am întrebat.

„Aşa, pentru că nu poate !... N-are suficientă pregătire pentru aşa ceva !... Şi nici conştiinţă suficientă nu are în el !... Iar dumneata, dacă vrei să nu te înfunzi în cine ştie ce mlaştină, nu te lua după el !... Nu pune- la inimă tot ce-ţi spune, nu crede tot ce zice !... Deoarece el are un fel anume de a deforma lucrurile, ca orice om subiectiv şi pătimaş !... El nu mai raţionează de loc, după ce apucă de a pornit pe o anumită direcţie !... Sau dacă se porneşte contra unui om, nu-l mai lasă, vrea să-l dărîme cu orice preţ !... Aşa a procedat faţă de mine, încât eu, dacă vroiam, puteam să-l dau pe mîna organelor noastre de stat, să nu mai vadă soarele în veci

„Cum de n-aţi făcut-o ?!“

„N-am făcut-o .pentru că eşti şi dumneata la mijloc, e la mijloc, cum ţi-am spus, şi familia din care provii, sînt în joc şi alte interese !...“

„Ale cui ? !“

„Ale noastre !... Dar dacă voi vreţi, dacă şi dumneata te situezi pe poziţiile pe care se situează el, vor veni consecinţe multe şi mari !...“

„Peste cine ?!“

„Peste voi, peste el dar şi peste dumneata !“

„Şi dacă eu vreau să mă feresc şi să mă păzesc, ce trebuie să fac ?!“

„Să te desparţi de trogloditul acela nenorocit, pe care l-a scos *seceta* **la lumină, din cauza căruia nu putem** *noi* **să ne vedem de treburi !...“**

„Dar pe dumneavoastră, am întrebat eu sculîndu-mă în picioare, cine v-a scos la lumină ?!“

„Cum aşa, cine ne-a scos !?... Păi *noi,* **tovărăşico, am adus lumină în ţara aceasta,** *noi* **am fost şi sîntem însăşi lumina !... Dar ia uite cu cine discut eu, cu cine îmi pierd eu timpul !?...“**

A apăsat pe un buton, spunîndu-i apoi secretarei să mă conducă spre ieşire. Şi să nu mă mai primească niciodată acolo.

„...Să n-o mai văd pe vipera asta în faţa ochilor ! spusese el în urma mea. I-auzi, domnule, ce întrebare : cine ne-a scos pe *noi* **în lumină ?!... Păi ăştia-s duşmani**

V

Sfatul pe care mi-l dăduse Alfred Grofşoreanu („Desparte-te de trogloditul acela, lasă-l !...“) avea să-mi iasă mereu înainte, de-a lungul a doi sau trei ani de zile, cît a ţinut pustiul acela mare, *seceta* aceea cumplită, al cărei gust îl simt şi acum pe limbă (şi în cap, nu ştiu cum să-ţi spun eu, ca să mă înţelegi, e aşa de parcă mi s-ar răsturna din nou în urechi tot vuietul acela scrişnit, al persecuţiilor şi al hărţuielilor pe care mi le-au pus în spate ai mei şi cei cu care se înfrăţiseră ei, formînd o gaşcă mare şi tropotitoare !...). Da, pentru că tot greul a căzut pe mine, domnişoară Georgina !... Vasile s-a dat beţiei, cînd a văzut că-i greu tare. După aceea s-a apucat de alte lucruri, după ce s-a mai liniştit. S-a aşternut pe învăţat şi pe buchisit. Cît fusese plecat, cu săptămînile şi cu lunile, îl aşteptam mereu, gîndindu-mă la el cu un dor nelămurit (pe care n-ai să-l cunoşti dumneata niciodată). Veneam repede de la fabrică, sperînd că îl voi găsi acasă. Mă întristam pe urmă, dacă nu-l găseam. Alteori, cînd găseam cîte-o scrisoare ori cîte un „bilet“, mă înviooram şi mă bucuram. Stăteam la masă, ori făceam focul, ori spălam rufe, ca şi cînd ar fi fost şi el alături. Chiar aşa mi se părea cîteodată, că-i alături, atît de mult îl doream şi îl iubeam. Mă ruşinam după aceea, mă jenam de ceva, fără .a şti prea bine de cine mă jenam. Şi-mi spuneam că nu e bine şi că el („pe acolo, pe la ţară“), cine ştie ce face. Mă gîndeam şi la lucruri de felul ăsta, dâr îi eram credincioasă, cum n-ar fi crezut nimeni. Mai tîrziu' s-au petrecut nişte „alunecări[14], cum se întîmplă în viaţa oricărei femei, cum nu se poate să nu se întâmple (ai să vezi dumneata, lasă !...). Atunci, însă, în anii cît a fost el plecat („pe terenuri şi la luptă“), nici nu m-am gîndit la aşa ceva. Prilejuri erau. Mereu mă încerca cu vorba un băiat de la atelierul de bobinaj. Unul pentru care am lucrat, pînă cînd am învăţat meserie, care mă ajuta şi acum, cînd terminam cîte-un motor, cînd nu mă descurcam la schemele finale, la legăturile dintre bobine. Pe care îl rugasem de vreo cîteva ori să mă conducă pînă acasă. îi dădusem speranţe astfel, tfără voie, fără a mă gîndi la asta. îl lăsasem în drum pe urmă, spre nedumerirea lui dar şi a mea. Fiindcă era gata- gata să-l iau de mînă. Ceea ce n-am mai făcut, stînd apoi singură în casă, pe întuneric, pînă cînd a venit Vasile. Era sîmbăta şi nu era zi de venit. Dar el s-a întors, pentru două

prezece ore. Iar eu m-am înfiorat, cînd m-am pomenit cu el alături de mine... M-am gîndit ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi rămas celălalt. „...Dar ce-i cu tine ? m-a întrebat el, fiindcă simţea (simţea şi simte, reţine te rog amănuntul acesta !) orice schimbare de temperatură. De ce eşti aşa de înfiorată ?...“ „Nu ştiu, i-am răspuns, cred că am rămas gravidă... O să avem un copil !...“ „Cine, noi ?!... Ei, bravo !... îmi pare bine !...“ Nu rămăsesem gravidă atunci, am rămas puţin mai tîrziu, amănunt asupra căruia el n-a mai revenit. Nici eu n-am mai revenit, mai ales că am intrat în altă zodie, după ce am rămas cu adevărat grăvidă. Mi se părea altfel toate, acum, că simţeam în mine o nouă fiinţă. Şi parcă şi pe el îl priveam altfel. Vorbeam cu copilul, cînd mă gîndeam la el. Şi-i povesteam şi lui, cînd venea acasă, ce a mai făcut „feciorul nostru[44], fi- indică eram siguri amîndoi că va fi fecior cel ce urma să se nască. El aruncase întîi vorbele astea : „feciorul nostru[44], iar eu le repetam firesc, întrebîndu-l din cînd în cînd ce nume să-i punem: „Ion, Gheorghe, Petre sau Niculae ?“ „Iosif !“ zicea el. „De ce Iosif, Vasile ?“ „Aşa, pentru că şi pe tovarăşul Stalin îl cheamă Iosif !...“ „Ştiu, Vasile, dar e mai bine Ion, sau Gheorghe, sau Vasile, de ce nu ?!...“ „în nici un caz, Vasile nu !...“ „De ce?!“ „Aşa... Cum o să-i zicem după aceea, în casă : Vasile 2, ca la fotbal ?!...“ „Dar şi cu Iosif se pune aceeaşi problemă, tot aşa, ca la fotbal !...“ Nu-i plăceau răspunsurile mele. Nu stăruia însă, să nu mă supere, el care era fără milă de obicei, mai ales cînd era vorba de lucruri de acest fel. în perioada aceea, cît am fost gravidă.cu Ionuţ, s-a purtat cu mine ca un prinţ. Venea mai des acasă şi-mi aducea mereu cîte ceva, mere sau bomboane. Iar după aceea, după ce s-a născut copilul, tot aşa s-a purtat, avînd grijă de copil şi de mine, dînd dovadă de o delicateţe neaşteptată, de necrezut. Toată perioada aceea, vremea cît a fost el plecat pe sate, a fost şi a rămas altfel (din cauza depărtărilor care stăteau între noi, care ne ascuţeau dorul şi dorinţele, sau pentru că eram mai tineri şi mai neştiutori, pentru că ne iubeam mai mult decît credeam, pentru că eram întruchiparea însăşi a iubirii !?...). Acum însă, atunci adică, după ce a rămas Vasile acasă, sunau toate altfel, a lehamite şi a scîrbă. îl apărasem „pînă în pînzele albe“, îl apăram şi acum,- dar îmi era şi milă şi scîrbă de el, în acelaşi timp. îl vedeam cum se zbătea şi cum scrîşnea în gol şi cam degeaba

„...Tu nu înţelegi că nu are nici un rost să te rozi şi să te macini în gol?!“ îi spuneam eu din cînd în cînd, dacă nu era beat, dacă se putea vorbi cu el.

„Ştiu şi înţeleg, recunoştea el scrîşnit şi repezit, dar ce trebuie să fac eu, cum trebuie să mă port, ca să ies din văgăuna în care m-au aruncat mîncătorii de icre şi de idei ?!... Cum pot eu să-i înfrunt!?... Mai ales că ei au totul în mînă : putere şi mărire, avere şi represiune, pentru că ăştia, *grojşo- renii* şi *berbencenii,* au făcut din dictatura proletariatului propria lor dictatură !... Şi dacă vor ei să mă şteargă din toate protocoalele, dacă vor să mă împingă în *suburbiile vieţii,* mă şterg şi mă împing !... Ce pot eu să fac în cazul ăsta cumplit, fără de ieşire, cum se zice !?...“

„Poţi şi trebuie să te lupţi !... Trebuie să te opui nimicirii cu care te împresoară ei !...“

„Trebuie, sînt şi eu de acord cu asta, dar cum să fac eu aşa ceva ?!...“

„Nu ştiu !... Tu trebuie să găseşti calea cea mai bună !... Eşti bărbat, eu sînt o simplă femeie !...“

„Eşti femeie şi eşti, totuşi, o *berbenceancă !...“*

Ii îngăduiam şi-i treceam multe cu vederea, dar comparaţia asta, felul cum spunea el vorbele acestea („eşti, totuşi, o *berbenceancă* !“), mă supăra de moarte. Asta pentru că eu mă depărtasem de ai-mei, mă depărtam chiar atunci, din ce în ce mai mult şi mai tare, pe măsură ce stăruiau ei să divorţez „de troglodit[14]... Fiindcă ei stăruiseră şi stăruiau, direct şi indirect, prin mama şi prin unul dintre fraţi, prin Vasile. Şi prin cei de la cadre, de la uzină şi de la comitetul de sector şi de la oraş (fiindcă ei aveau, într-adevăr, totul la dispoziţie şi e de mirare că nu ne-au nimicit !?).

„...Tovarăşa Ana, îmi spuneau sfătuitorii ăştia, adresîn- du-mi-se de parcă aş fi fost soră cu Ana Pauker — e în interesul dumitale să te desparţi de *omul acela,* e în interesul copiilor (o născusem şi pe Lena între timp), e în interesul familiei din care te tragi, o familie onorabilă, nu-i aşa !... în timp ce el, anarhistul acela lipsit de raţiune, nu a avut şi nu are nici un dram de onoare în el, nici cinste, nici devotament !... N-ar fi de mirare să se ascundă altceva aici, sub combativitatea aceea a lui, atît de falsă, atît de

„Un ce ?!“

„O boală, o slăbiciune de nerv !“

„Cum adică, soţul meu e nebun ?•“

„S-ar putea, nu se ştie !... Ceva e, nu e normal ce a făcut şi face el!... Dumneata nu vezi că şi acum, după ce a fost sancţionat, s-a dedat la beţii şi la huliganisme, în loc să se gîndească în mod autocritic la ceea ce a săvîrşit!?...“

„Asta-i adevărat, văd, dar dacă mă despart de el, ce fac eu, cum trăiesc, ce fac cu copiii ?“

„Se aranjază, tovarăşa Ana, se găsesc soluţii pentru toate problemele !... Copiii, dacă va fi nevoie, îi dai la un cămin, îi ia statul nostru democrat şi popular în primire... Iar pentru dumneata... Găsim noi, lasă, eşti tînără şi frumoasă, îţi găsim noi un tovarăş, un om de încredere şi de nădejde, care să te respecte, să se poarte corespunzător cu dumneata, nu ca ăsta, ca nenorocitul ăsta de Pozdare, care nici nu ştie cum îl cheamă, e un analfabet, e un troglodit!...“

îi lăsam dinadins să se desfăşoare. Dinadins îi stimulam cu cîte-o întrebare, fiind cum nu fusesem eu niciodată : umilă şi nenorocită. După aceea, cînd mi se acrea de sfaturile acestea popeşti, schimbam foaia fără milă, aruncîndu-le în obraz întrebările cele mai necruţătoare.

„...Dar voi, dar dumneavoastră, ziceam eu, de ce nu divorţaţi de nevestele cu care aţi binevoit să vă căsătoriţi ?... Şi ce sînteţi voi, revoluţionari şi luptători, sau simpli codoşi ? !... Cu ce drept vă amestecaţi voi în viaţa unui om ?... Cu ce drept vă faceţi voi reprezentanţi ai cinstei, cine v-a împuternicit în sensul acesta, tot poporul muncitor, tot clasa muncitoare, pe care o amestecaţi în tot ce faceţi ? !...“

Mă duceam acasă pe urmă, ori mă duceam după Vasile prin cîrciumi. îl certam şi îl luam de cîte-o aripă, ca să-l scot de la băute. Ori n?ă rugam de el să vină acasă, îl luam cu buna, mai pe ocolite. Fiindcă el, cînd era beat, era imprevizibil (era fioros de multe ori, să ştii dumneata lucrul acesta, n-au fost toate cUm sînt acuma !). înjura şi scrîşnea, mă ameninţa cu bătaia, ba mă şi bătea. De vreo cîteva ori m-a lovit, cu palma şi cu dosul palmei. Pînă cînd m-am răzvrătit, atîta cît mă puteam eu răzvrăti (fiindcă eram slabă şi prăpădită pe vremea aceea, mă şubrezisem tare de tot, după ce o născusem pe Lena !).

„...Ştii ce, măi tovarăşe Pozdare, i-am spus eu atunci, cînd m-am răzvrătit, dacă mai dai odată în mine, o singură

dată, îţi tai mîna cînd dormi !... Ori îţi tai, pur şi simplu, grumazul acela al tău, de bou neînjugat !...“

„Ce ? ! a făcut el, ca într-o trezire, intuind gravitatea ameninţării. Ce faci ? !...“

„Ce ai auzit !... Hai, la culcare !...“

Nu m-a ascultat, n-a vrut să se culce imediat. De bătut însă nu m-a mai bătut niciodată. Şi nici nu i-a plăcut să se vorbească de lucrurile acestea, nici măcar în glumă, dar de băut a continuat să bea. Încît eu, femeie singură şi fără nici un sprijin de nicăieri, nu ştiam ce să mai fac, să-l scap de pacostea aceea. Iuliu Jeler, la care am apelat de cîteva ori, mă îndemna să-l las într-ale lui, — „că-şi revine el singur !...“

„Cînd, tovarăşe ? întrebam eu. Cînd ! ?...“

„Cînd îşi va da seama că face un lucru care nu se potriveşte cu firea lui, deoarece el nu-i om rău şi nici stricat nu e, dar e disperat acum, e ars de deznădejdi !...“

„Bine, poate că-i aşa, dar dacă nu se va dezmetici el niciodată ce mă fac eu, că nu mai am pe nimenea, cu ai mei m-am certat, de altcineva nu m-am legat ? !...“

„Se va trezi şi se va dezmetici singur, ai să vezi !... Nici nu-l mai bate la cap, că-l stîrneşti şi mai tare, în loc să-l domoleşti !...“

Rîşnoveanu, la rîndul său, zicea să mă ţin de el, să nu-l las răului, că se va pierde („se face praf şi pulbere, din cauza politicii, în care eu i-am zis mereu să nu se bage, dacă. vrea să nu ajungă la ananghie !“).

„...Aşa e, nea Ovidiule, cum zici matale, îi spuneam eu, dar cum să-l apăr, cum să-l feresc, dacă - el nu se apără şi nu se fereşte de loc ! ?“

„Să-l îngrijeşti, să-l cauţi peste tot, să-l duci acasă şi să-l culci ca pe un copil, să nu rămînă noaptea şi iarna în vreo margine de drum, să-l ai în grijă pe urmă toată viaţa, ca pe-un olog !... C-atunci chiar că nu se mai pune pe picioare niciodată !...“

îl ascultam şi pe Rîşnoveanu, aşa cum îl ascultam şi pe Jeler (oamenii, cînd îţi dau sfaturi, îşi spun propriile lor dureri, se spovedesc faţă de tine, pe departe sau chiar de-a dreptul, fiindcă Rîşnoveanu se pomenea spunînd, cînd mă sfătuia pe mine cum să mă port cu Vasile, că ar fi vrut să aibă o nevastă cum eram eu şi ar fi fost bine dacă soţia lui nu l-ar fi înşelat atît de mult, „că ea şi acum, tu Ană, mai umblă după trăgaci şi după cîrpaci !“...), — dar de făcut făceam ce credeam eu, ce puteam. îl luam şi cu răul pe Va-

sile, cum ţi-am spus, îl încercam şi cu buna. Nu puteam să mă port într-un singur fel, fiindcă nici el nu se purta într-un singur fel. Ba era vorbăreţ, ba era melancolic. Ba tăcea cum tace mortul, ba îmi ţinea adevărate cuvîntări. Vorbea, de fapt, mai mult pentru sine, cînd vorbea, cînd nu era prea băut, ori cînd da să se trezească.

„...Asta e, zicea el, că eu unul am fost şi sînt *copilul secetei!...* Dar am fost şi sînt cinstit !... Eu, dacă am zis că mă înscriu în partid, m-am înscris, am făcut-o, adică, din toată inima !... Dacă mi s-a spus să mă duc la ţară, să lupt pentru schimbarea şi transformarea ţărănimii, tot aşa am făcut, m-am dus şi am luptat!... Asta e, că-eu nu ştiu să umblu cu cioara vopsită, nu ştiu şi nici nu voiesc să învăţ... Eu, dacă nu se va alege praful şi pulberea din mine, cum zice nea Ovidiu, voi fi mărgăritarul care creşte şi înfloreşte în scoica uriaşă a revoluţiei, în care vuiesc toate furtunile veacului, pe care o încălzesc toate noroaiele şi toate gunoaiele vieţii !... Sau poate că eu voi fi şi una şi alta : şi scoică şi perlă, şi noroi dar şi lumină, şi floare dar şi gunoi ! ?...“

Am înţeles de pe la un timp că-i plăcea tare de copil, de Ionuţ. Şi i l-am scos mereu în faţă, am făcut în aşa fel încît băiatul să-l mai domolească, să-l aducă pe pămînt. Asta cred că l-a salvat, asta l-a ajutat să se adune laolaltă. Şi asta, pentru că au fost mai multe cauze. Băiatul a contribuit mult la regăsirea lui (ei doi sînt prieteni şi acum, iar Ionuţ e mai supărat decît mine, de cînd te-ai amestecat dumneata între noi, tace dar suferă cumplit, cum nici n-ai crede !), a contribuit şi Iuliu Jeler, care îl domolea din cînd în cînd, a contribuit şi Rîşnoveanu. A contribuit şi întîm- plarea, o anumită întîmplare, fiindcă într-o noapte mi l-au adus unii şi mi l-au lăsat la uşă, într-un hal fără de hal, cum se zice. Stătea răstignit pe palier, cu cheile de la casă strînse în pumn ; cu capul sucit într-o parte, parcă ar fi fost mort; cu gura năclăită de sînge ; cu obrazul sfîrtecat şi murdar.

„...Vasile ! am zis eu cînd l-am văzut. Măi Vasile, ce-i cu tine?... Vasile !...“

îl aşteptasem pînă tîrziu în seara aceea, pînă pe la ora două din noapte. Am adormit pe la un timp. După aceea, cînd m-am trezit, am auzit ceva umblet pe afară. Dar n-am ieşit, îmi era teamă. După vreo jumătate de oră abia, timp

în care am umblat prin casă ca pe jăratic, am deschis. M-am chinuit pe urmă cu el, mai rău decît te chinui cu un sac de cartofi. L-am tîrît cum am putut în casă, l-am desbrăcat, l-am spălat şi l-am schimbat.

„...Acum le-ai pus capac la toate, ziceam eu, să mai retez din teamă (fiindcă nu-mi mai era scîrbă, nu mai strîmbam din nas, ca altădată, eram stăpînită de un singur simţămînt: de teamă !), le-ai împlinit şi le-ai desăvîrşit, fire-ar ele ale dracului, de împliniri şi de desăvîrşiri !...“

S-a trezit băiatul pe la un timp, cînd era Vasile gol-goluţ, cînd îl ştergeam eu pe trup, cu spirt şi cu apă caldă.

„Mamă, ce-i ?! a zis copilul. Ce-i faci lui tatăl meu ?!“

„Nimica, i-am răspuns şi i-am poruncit, treci şi te culcă !...“

Am vorbit şi m-am comportat ca un bărbătoi, avînd deodată senzaţia că sînt altă fiinţă, de neînfrînt. Abia atunci am devenit *femeie,* abia atunci am înţeles cu adevărat că sînt soţia, unui om şi mama unor copii. Mi-am dat seama deodată că port în spate o răspundere teribilă. Nu m-am îndoit însă din şale, nu m-am neliniştit. Dimpotrivă, am simţit cum se ridică în mine o putere fără seamăn de mare, cum nu poate simţi decît o femeie (fiindcă bărbaţii, să ştii de la mine, au limite mai joase de rupere, au un punct cînd se moaie, cînd sînt străpunşi de fulgerul neputinţei, în timp ce noi, femeile, nu cunoaştem asemenea limite, eu cel puţin aşa sînt, să ştii dumneata lucrul acesta şi să iei aminte bine de tot !).

„...Toate atîrnă de mine de acum încolo ! am zis eu după ce l-am culcat pe Vasile. Dacă mă pierd eu cu firea, se duc dracului toate, familie şi iubire... Iubire?!... Care iubire ?... Ce iubire mai poate fi şi asta, care miroase a borhoturi ?!... Şi eu, ce femeie mai pot fi, după c^ am intrat singură în toată zbaterea asta ? !...“

Am adormit pe nesimţite şi l-am visat pe la un timp pe Rolf (tîrziu de tot, dar mie mi s-a părut că l-am visat imediat ce am adormit). Era ca atunci, cînd ne-am cunoscut şi ne-am iubit noi. Doar că era un pic mai cutezător, brutal chiar. Era aşa de stăruitor, încît eu, care îi păstrasem şi-i păstram altfel de amintire, l-am împins şi l-am repezit, spu- nîndu-i vorbe rele. Pentru ca după aceea să mă pomenesc iubindu-mă cu el, cum nu m-am iubit niciodată, cu nimeni.

„...Dar unde mi-ai fost ? ziceam eu, săltînd pe valuri de foc, scufunidîndu-mă totodată în hăuri de întuneric,’scîncind

şi plîngînd, oftînd şi rîzînd. Unde mi-ai tot umblat ? !... Şi de ce nu stai tu mereu cu mine ?... De ce ? !...“

M-am trezit iubindu-mă cu Vasile (cu omul cu care te iubeşti dumneata acum, nu-ţi fie cu noroc şi de ţi s-ar usca ovarele la treizeci de ani, să nu te mai poţi drăgosti cu nimeni!) şi-am izbucnit numaidecît în plîns. Nu l-am îndepărtat de mine, dar am plîns fără voie, am lăcrimat intens şi am hohotit înfundat.

„De ce plîngi ?“ m-a întrebat el într-un tîrziu.

Nu i-am spus. Şi nici nu l-am certat pentru • că venise acasă aşa cum venise. Nici nu ştia el prea bine cum venise, îşi amintea că fusese la un restaurant, cu încă doi inşi. Şi că după aceea se dusese acasă la unul dintre tovarăşii de pahar — „care avea o ţuică grozavă !...“

„...Aştia, a spus el înfiorat, după ce i-am povestit cum îl găsisem la uşă, vor să mă omoare, vor să mă nimicească !...“

„Cine vrea să te omoare, Vasile ?“ l-am întrebat.

„Parcă tu nu ştii : duşmanii mei, învîrtiţii cu care m-am luat eu la harţă !...“

„Poate, cine ştie ! ?...“

Altceva nu i-am mai spus. Mai tîrziu însă, după vreo două luni, i-am arătat că nici nu le era aşa de greu (duşmanilor) să-l nimicească, să-l omoare, atîta timp cît el singur se ducea spre nimicire şi spre moarte. Nici nu cred că mai era nevoie de părerile mele. Fiindcă el se domolise deodată. Din cauza nopţii aceleia de pomină ? ! Din cauza copilului ? Din pricina mea ? Greu de spus, greu de precizat (nici nu se poate spune, mă gîndesc eu, de ce şi cum se smulge un om dintr-o stare anume, ce cauze îl fac să fie altfel deodată, mai bun sau mai rău ! ?). Destul că nu mai întîrzia prin cîrciumi, îşi aducea băutură acasă, se cinstea de unul singur şi povestea, ,,monologa“.

„...Da, zicea el, e mai bine aşa, e mai sigur, din punct de vedere al securităţii personale !... Bine ar fi dacă n-aş mai umbla în jurul paharului nici aicea, acasă la mine ! ?... Ar fi minunat, dar uite că eu... E greu, da, e foarte greu !... Şi nici nu e sănătos să schimbi deodată -«macazul», nu de alta dar se rup şinele, se întîmplă vreo deraiere !... Da, chiar aşa !...“

S-a lăsat apoi şi de obiceiul acesta (de a- aduce „combustibil în familie[44]) şi s-a aşternut deodată pe citit şi pe învăţat. Nu chiar deodată, mai cu domolul (să nu se rupă şinele), dar s-a aşternut, cu forţe noi şi cu un fel de nerăb

dare. Nu s-a mai despărţit după aceea de preocupările acestea ale lui, din care şi-a făcut un sprijin. S-a regăsit pe sine însuşi prin ele, a găsit un drum nou, spre o altă zare („spre o adevărată şi temeinică înţelegere a lucrurilor, cum zicea el, pentru că prostia şi incultura, violenţa goală şi brutalitatea hîdă nu pot fi revoluţionare, ele sînt egale cu nimicul, cu pierderea de sine, cu distrugerea, sînt mai rele decît alcoolismul şi decît cancerul, mai ales dacă apucă să se împodobească cu armurile grele ale puterii !...“).

„...Acum, i-am spus eu după ce a terminat liceul, chinuin- du-se ca un drac, învăţînd noaptea, cărînd cărţile pe la fabrică, suferind cînd nu lua cîte-un examen, bucurîndu-se ca un copil cînd lua cite-un zece (el a avut şi are această calitate, de a se dărui cu totul unui gînd şi poate că această calitate a lui, sau defect, ce va fi, m-a făcut să-l simt aproape, fiindcă iubirea nu-i altceva pînă la urmă decît contopirea a două fiinţe, care nu se realizează numai în pat, cum crezi dumneata, se realizează şi acolo, dar nu rămîne numai la atîta), ai putea, cum zic, să te opreşti, tot nu te face nimeni director de fabrică, ori ministru, ori altceva !...“

„Nu-i vorba de asta, Nuţă, în nici un caz nu e vorba de funcţii, e vorba, din contră, de a duce la capăt un lucru început, de a face ceea ce simţi că e bine să faci !... Şi eu, nu numai că simt nevoia asta, dar sînt .convins că e bine şi-i necesar !... Domn nu mă fac, n-ai grijă, şi nici n-o să mă zbat să pun mîna pe o diplomă, cum văd că fac unii, o să învăţ cît mai mult, o să le demonstrez altora şi o să-mi demonstrez şi mie, că un simplu proletar, un copil oarecare al secetei, poate deveni un mare specialist !...“

L-am ajutat după aceea, cum am putut. L-am scutit, mai întîi, de orice treburi gospodăreşti. I-am păzit liniştea şi i-am ţinut mîncarea caldă. Şi i-am făcut cîte-o cafea, tîrziu, în noapte, după ce a căzut în patima asta („...alta tot n-am, îmi spunea, de fumat nu fumez, de băut nu prea mai beau,, la femei nu umblu, măcar o cafea bună să beau şi eu, bună, tare şi mai amară, cum ştii că-mi place !...“). Şi-am văzut astfel, de aproape, cum merge un om spre înălţimi şi spre lumină, cît de mult trebuie să se chinuie el, dacă vrea, cu adevărat, să devină altceva, să ştie cît mai mult, — „să cunoască şi să înţeleagă totul !“...

„...Fă şi tu la fel, îi spuneam eu cînd îmi povestea cum dădeau «unii rasol pe-acolo», de ce să te chinui atîta, mai

ia-o şi tu pe alături, să ieşim şi noi odată la capăt, c-am răbdat destul !...“

„O să ieşim, dar nu aşa ! răspundea el. Vasile Pozdare nu poate s-o ia pe alături de drum, lui nu-i este îngăduit decît s-o ia de-a dreptul, pieptiş, cum se zice !...“

îi era greu uneori, îl vedeam cum se poticnea şi cum icnea. Parcă ar fi suit un munte, parcă s-ar fi dus spre cer, spre o altă zare. Se rostogolea la vale cîteodată, gemînd ca un rănit de moarte. Sta un timp locului, după asemenea rostogoliri. Pe urmă iar pornea, iar urca, iar suia. Cîntînd, uneori (îl auzeam fluierînd pe hol, a bucurie, a voie bună), cînd i se părea că e stăpîn pe urcuşuri şi că nu există piedică pe care el unul („copilul secetei şi fratele revoluţiei !...“) să nu o poată sfărîma („cum sfărîma făt-frumos piedicile şi opreliştele din poveste, cum au făcut întotdeauna copiii umilinţei şi ai plebei proletare !...“).

„...Da, şi-după aceea, după ce isprăveşti institutul acela, ce ai să faci, îl întrebam eu din cînd în cînd, fiindcă tu nu ai astîmpăr, tu nici nu eşti om, măi Vasile, eşti dracu-'gol, eşti neliniştea şi tulburarea lumii !...“

„Văd eu atunci, vedem noi, lasă !...“

Am înţeles de pe la un timp că eu rămîn în urmă, din foarte multe puncte de vedere, dar n-am zis nimic, nu m-am răzvrătit de loc. Am acceptat de bună voie situaţia aceasta, gîndindu-mă la copii, gîndindu-mă totodată la propriile mele ambiţii, nemărturisite dar puternice, de a-i ajunge şi de a-i întrece pe ai mei („în toate privinţele...“). Eram, cum ar fi zis Vasile, „o adevărată berbenceancă". Dar numai în gîndul meu eram aşa, în tăria care mă ţinea în picioare, în stăruinţa cu care[1] le făceam şi le împlineam pe toate. Fiindcă nu mai aveam astîmpăr, de dimineaţa, de la cinci şi de la şase, pînă seara, la zece şi la unsprezece. De aceea cred că le ştiu şi le cunosc pe toate, ştiu cum se alcătuieşte şi cum se ţine o familie; ştiu cum se spală şi cît preţuieşte o rufă călcată cum trebuie (mi-am luat demult doctoratul în ramura asta) ; ştiu cum se face o mîncare şi cît preţuieşte ea, cînd vii flămînd de la muncă sau de la şcoală (bucătăria mea a devenit, după vorbele lui Ionuţ, „miraculosul laborator") ; ştiu cît preţuieşte o casă îngrijită, în care să nu fie un firicel de praf ; ştiu cît valorează un copil crescut în linişte şi în înţelegere; ştiu cît preţuieşte iubirea, dar cunosc şi puterea fără seamăn de mare a ajutorului pe care poţi să-l <dai unui om, pe care îl poţi pune tu însuţi în picioare, ca pe

un copil, dar îl poţi şi trînti la pămînt; ştiu şi înţeleg în ce constă puterea femeii, care este egală cu bărbatul, dar nu în înţelesul pe care îl dau unii acestei vorbe ; ştiu că femeia e *matcă* şi *cheag* şi că nu preţuieşte nimic, orice ar face, dacă îşi pierde însemnele acestea ale ei; ştiu că femeia nu e *Ana lui Manole,* nu-i obligatoriu să fie, dar dacă i dat să împlinească o asemena menire, dacă zidul nu creşte fără trupul ei moale şi cald, înseamnă că trebuie să-şi împlinească destinul în acest fel, cum am făcut eu, cum fac chiar acum, în clipele astea (pe care le-aş fi învăluit în bucurie, dacă nu te-ai fi amestecat dumneata între noi, dacă n-ai fi răsărit dumneata în lume, cu boiul acela al dumitale, cu ochii şi cu părul acela frumos, din care o

VI

Atunci, la început, vroiam eu să mai spun (dar uite că m-am luat cu altele, te rog să mă ierţi şi să nu mă judeci prea aspru, dacă nu mă exprim cumva prea „intelectual"), am sperat şi am crezut, mai ales după ce s-a lăsat Vasile de „beţivănii şi de porcării, că îl voi avea lîngă mine mereu. N-a fost aşa nici de data asta, n-a fost să fie, cum se zice. El a devenit, e adevărat, „om de casă", dar n-a rămas alături de mine, cum aş fi vrut (fiindcă o femeie, dacă ţine la un bărbat, ar vrea să-l aibă numai pentru ea). S-a îndepărtat cîte puţin de mine, dar nu pentru că ar fi fost egoist, ci pentru că era furat, pur şi simplu, cum ar zice el, de noile lui preocupări. La început (la începutul începutului, în perioada idilică a căsniciei noastre) îmi povestea şi mie ce citea prin cărţile acelea ale lui. Ori îmi punea cîte-o carte în mînă, îndemnîndu-mă să o citesc, — „nu de altceva, dragă Nuţa, dar e grozavă..." Pe vremea aceea, pentru el, mai toate cărţile erau grozave, ori nemaipomenite, ori extraordinare. I-am şi spus-o, supărîndu-l astfel, mai tare decît aş fi crezut.

„...Dar nu-i aşa? a zis el. Nu-s grozave toate? !“

„Poate că nu-s chiar toate..."

însuţi, descoperind frumuseţile povestite de alţii!... Dacă stărui asupra lui Sadoveanu, de pildă, simţi cum te trezeşti şi te înviorezi !... Eu, mai ales, ca moldovean, ca *fiu al secetei,* simt lucrul ăsta/ îl trăiesc cu adevărat, să ştii, nu mă prefac, că n-am de ce să mă prefac, faţă de tine !...“

„Lasă, că tu ziceai la fel şi cînd umblai cu Davîdov ăla în servietă, şi cu exaltatul acela de Korceaghin, şi-atunci făceai teorii de felul ăsta şi nu mai vedeai nimic în jur, din pricina bucuriilor acelora !...“

„A, da, aşa e, dar asta e altceva !... Asta ţine de «boala copilăriei comunismului», care e stîngismul, cum zicea Lenin !... Păstrez şi de acolo ce-i de păstrat, fiindcă *exemplul rusesc,* văpaia Revoluţiei din Octombrie, rămîn în istorie ca o pildă !... Eu, unul, însă, nu vreau să rămîn numai la ce s-a cîştigat atunci, vreau să merg mai departe !...“

„Unde mergi şi către ce te tot îndrepţi ? !“

„Merg pe drumul meu propriu şi mă îndrept către propria mea stea !...“

„Mai bine te-ai domoli, după tot ce ai păţit !... Mai mult decît eşti tot nu vei fi niciodată !...“

„Ba voi fi, trebuie să fiu !...“

„O fi trebuind, dar *grofşorenii,* cum le spui tu tuturor celor care se folosesc de *putere* pentru binele şi pentru chiverniseala lor proprie, nu te vor lăsa să faci nici un pas înainte, te vor lovi în creştetul capului ori de cîte ori vei încerca să ieşi în faţă !...“

„Să încerce, eu tot voi stărui !... E o luptă aicea, cum de nu pricepi ! ?... Şi-ntr-o luptă, oricît ar fi ea de grea, cîştigă cine e mai dîrz şi mai cinstit, cîştigă, mai ales în condiţiile noastre, cine are dreptatea de partea lui !...“

„Aşa o fi, aşa ar trebui să fie, dar uite că tu, tot în condiţiile astea ale noastre, ai ajuns prin şanţuri, după cîte ştiu eu !...“

„Am ajuns şi am ieşit, am depăşit *faza* asta, din pricina căreia puteam, într-adevăr, să-mi pierd capul şi să mă pierd pe mine însumi, pentru totdeauna !...“

„Bine, Vasile, bine că te-ai regăsit şi că nu te-ai pierdut !...“

Eu eram cam obosită şi cam bolnavă pe vremea aceea. Traversam o stare aproape letargică, de neînţeles, într-un fel. Findcă nu trecuse aşa de mult de cînd mă luptasem ca o leoaică pentru el şi pentru dreptatea lui, adunîndu-l pe urmă de pe drumuri cu o stăruinţă care îi făcea pe mulţi să

spună că ar vrea să aibă şi ei „o asemenea nevastă../ Iar acum, că s-ar fi cuvenit să fie bine, mă uitam cu un ochi din ce în ce mai aspru la Vasile. Mi se părea cel mai adesea fals. Mă gîndeam că el aşa va face mereu, se va agăţa de cîte o preocupare şi va uita de toate în felul acesta. îmi va lăsa mie grijile şi neliniştile (şi curăţirea cartofilor, la bucătărie, şi spălarea vaselor, şi spălarea băii, şi atîtea şi atîtea alte lucruri de dîrveală), în timp ee el se scufunda în „aiurelile acelea ale lui“, explicîndu-mi mie ce a mai descoperit. Că şi pe vremea cînd era preocupat de munca politică, ziceam şi mă gîndeam eu, tot aşa făcea. Se cufunda în alte treburi, epocale şi acelea, esenţiale şi mai ştiu eu cum. Nemulţumirile mele faţă de el crescuseră şi creşteau, dar nu numai din cauza greutăţilor prin care treceam. Mai era ceva la mijloc : o poveste extraconjugală, cum se spune. A mea, nu a lui (ei, da, n-am fost sfîntă, asta nu înseamnă însă că dumneata ai vreun drept asupra lui şi că eşti în măsură să mă judeci pe mine !) Abia atunci i-am cedat lui Mălăete (aşa se spune, nu !?), de la atelierul de bobinaj. Cît fusese Vasile plecat, nici nu mă gîn- disem la aşa ceva. Dar acum, că era acasă seară de seară, o făcusem şi pe asta, de parcă el m-ar fi îndemnat, prin prezenţa lui, prin felul cum se purtase şi se purta cu mine. O contribuţie avusese şi el* ce-i drept. Fiindcă el aproape că nu mai avea timp şi suflet pentru mine. Muncea mult, e adevărat, slăbise şi se jigărise rău de tot. Dar se şi neglija pe sine. Nu se rădea zile în şir, uitînd de multe ori să se îmbăieze, încît eu mă vedeam nevoită să-i spun, de la obraz, să mai dea „jos din jegul acela../

„...Adevărat, chiar aşa, zicea el cu o candoare care mă ucidea, uit mereu de amănuntele astea, fire-ar să fie !... E şi acesta un reflex al mizeriei prin care am trecut, deoarece mizeria, Nuţă dragă, lasă urme, îţi intră şi în suflet, nu numai în piele şi în trup, se ţine toată viaţa după tine, ca o umbră !...“

Celălalt, Mălăete, nu avea explicaţii pentru toate lucrurile din lume. Nu avea explicaţii pentru nimic şi nici nu-şi bătea capul cu nimic. Dar era mai fercheş, era mai atent. Se purta şi umbla elegant chiar şi în zilele de lucru, era drăguţ şi cochet. Şi avea o vorbă dulce şi caldă, era, într-un cuvînt, un „don-juan“ aproape perfect.. Ştia să se poarte cu o femeie, ştia cît de mult preţuieşte o vorbă mai înflorită, într-un moment anume, era punctual la întîlniri şi-mi aducea de fiecare dată cîte ceva. Iar la atelier, unde se descurca destul de bine

ştia exact atîta meserie, cît îi trebuia, ca să nu aibă bătaie de cap cu nimeni („întrucît eu, nu ştiu dacă ai observat, nu m-am băgat în politică, sînt muncitor, cum sînt şi alţii, dar asta nu înseamnă, nu-i aşa, că e musai să fiu comunist sau mai ştiu eu ce, nu e musai şi nici nu voi fi !“).

Cam aşa a început povestea aceea a noastră, cu grija pe care mi-o purta el la atelier, unde mă ajutase de nenumărate ori, învăţîndu-mă de fiecare dată cum să mă descurc („important e să nu iei lucrări prea grele, ca să le poţi duce la capăt Venea lîngă mine, în pauza de la unsprezece sau în timpul lucrului, şi-mi povestea cîte ceva, ori mă întreba ce mai fac („ce mai face şi ce mai zice doamna noastră Ana, în sufletul căreia scapără şi străluceşte o cupă de vin ?
Eu îl ascultam şi zîmbeam. Simţeam cum-mă luminam uneori („ca o primăvară în care pîlpîie o floare sîngerie !...“.) îmi plăcea tare să-l ascult şi să-l văd, atît de tare şi de mult, încît îi duceam dorul şi mi se părea ziua pustie, cînd lipsea el de la atelier. • Am înţeles şi mi s-a părut că şi lui îi plăcea să mă vadă şi să mă ştie aproape de sine. Nu era stăruitor însă, ca alţii, care te întrebau de-a dreptul „dacă n-ai vrea cumva, înţelegi matale ce ? !“ Şi nici nu s-a supărat pentru că nu l-am primit în casă, cînd era Vasile plecat pe teren.

„...Am ştiut eu că aşa se va întîmpla !“ mi-a spus, după-ce m-am dus la el, cînd era Vasile la şcoală, într-o seară.

„Cum ?! am întrebat eu. Cum ?!“.

„Cum e acum : bine !... Am ştiut; voiesc eu să spun, că dacă nu vin eu la tine, vei veni tu la mine !...“

„De unde pînă unde ? !“

„Din viaţă !... Lucrurile astea aşa se petrec : cu întreruperi şi cu şovăieli !...“

„Care lucruri ?“

„Ei, care, parcă tu nu ştii ! ?“

în glasul lui scăpăra aroganţa. Dar era frumos şi măreţ, cum se plimba el atunci prin propria odaie, unde era plin de poze de artiste, unde nu se afla nici o carte, nici o urmă de astfel de preocupare.

„...Dar tu ce faci ?“ l-am întrebat eu, după ce m-am îmbrăcat.

„Cum adică ce fac : lucrez, după cum ştii, mă plimb pe urmă, mai merg la cîte-un film, la cîte-un meci de fotbal, iarna skiez mult... De băut nu prea beau, dar iubesc din cînd în cînd cîte-o femeie !...“

„Nu sînt prima deci ? !“

„Nu, dar s-ar putea să fi ultima, nu ştiu cum să-ţi spun eu ţie...“

Mi-a făcut o declaraţie lungă şi complicată, frumoasă totuşi, cum nu mi-a făcut Vasile niciodată. Asta era specialist în „asemenea chestii*, după cum am înţeles chiar atunci, drept pentru care am şi plecat, n-am mai stat.

„...E şi ăsta o figură ! am zis eu pe drum, hotărîndu-mă să nu-i mai trec pragul. E o pasăre rară !... Altceva cred că nici nu ştie, altceva cred că nici nu-l preocupă !...“

Pe urmă însă, a doua sau a treia zi, cînd mi-a spus el că ar vrea să-mi arăte ceva („la ora obişnuită !“), m-am aprins şi m-am înfiorat toată, neştiind ce să-i răspund. El nici n-a aşteptat răspuns. S-a depărtat fluierînd. Iar eu am rămas încremenită pe scaun, în faţa unui stator în care abia pusesem două bobine, pe care nici nu-l vedeam. Nici lumina din faţa ferestrei n-o vedeam, nici vrabia care ciripea pe pervaz. Mi se părea că trec printr-un rîu de foc, sau că rîul acela trece prin sufletul meu, pîrjolindu-l, îmbrobodindu-mi fruntea şi înfiorîndu-mi pîntecele.

„...Dar ce-i cu dumneata, Ana Pozdare ? m-a întrebat meşterul Brunno, care mă proteja, datorită faptului că era prieten bun cu Rîşnoveanu. De ce stai aşa, ţi-e rău cumva?!*

„Nu, domnule Brunno, nu mi-e rău... Mă uitam şi eu afară, la o biată pasăre, care ciripea şi se zbătea ca proasta în lumina soarelui !...“

„Da ? !... Bine... Dacă e asta, e bine !...“

Nu era bine, nu-mi plăcea nici mie. Nu mă simţeam vinovată faţă de nimeni, nici faţă de copii, nici faţă de Vasile. Dar nici nu^mi convenea, nu mă puteam împăca deloc cu noua situaţie, pe care aş fi vrut s-o ocolesc, din care nu ştiam cum să ies. Mereu spuneam, cu o hotărîre din care nu se alegea nimic, că nu mă voi duce la „uşa şmecherului aceluia, care nu ştie nimic altceva, care nu se preocupă de nimic altceva !...“ Pînă în ultima clipă ziceam aşa, pînă cînd sunam la uşa lui. („...îl las dracului, îl trimit la plimbare !... Dar ce crede el, că eu sînt una de aia, o fleandură oarecare ?!... Păi eu sînt femeie serioasă !... Sînt mamă de copii !... Şi soţia unui om extraordinar, pe care îl iubesc şi îl respect !... Pentru care aş fi în stare să-mi dau şi viaţa !... Care, la rîndul lui, tot asta ar face la o adică !... Fiindcă Vasile e numai suflet şi văpaie !... Şi-i sincer, îi dăruit din inimă unor lucruri mari !... El însuşi fiind un om mare, indiferent de funcţie, cum spune el... în timp ce ăsta, cretinul ăsta lung şi prost,

nu ştie decît atîta, cum am, zis eu : să călărească muierile !... Ăsta trăieşte prin mădularul propriu, aşa cum trăiesc unele femei prin propriul lor ghioc !... Creierul lui, şi sufletul, tot ce are, toate simţămintele şi toată vlaga, i s-au coborît în partea de jos a fiinţei lui !...“) Pe urmă, după ce intram, mă dezbrăcăm imediat, sau mă lăsam dezbrăcată, uitînd de toate, uitînd de mine însămi. Uneori mi se părea că sînt toată, din creştet pînă în tălpi, un *ghioc* fantastic, care se desfăcea şi se închidea în faţa unui mădular de lumină. In asemenea clipe eram mai nestăpînită şi mai vulgară decît el, îmi dau seama acum. Nu mai ştiam de ruşine, nu mai ştiam de nimic. Şi-i spuneam ce aş vrea şi cum aş vrea.

„...Hai, acum, dacă ai început să mă iubeşti, iubeşte-mă, nu mă lăsa aşa, iubeşte-mă pînă mă laşi lată, pînă cînd iau foc, pînă cînd mă aprind, pînă cînd nu mai rămîne nimic din mine !...“

De vreo cîteva ori am plîns, fără veste. S-a mirat şi el de mine şi m-a întrebat ce am. I-am spus că ar trebui să facem ceva, să nu mai trăim aşa („precum cîinii !...“)

„Cum poţi să spui asemena vorbe ? a întrebat el. Marile iubiri, draga mea Ana, aşa s-au desfăşurat : în afara căsniciilor !... Chestiile astea, căsniciile şi familiile, sînt pentru cei mulţi, pentru proştii de toate zilele !...“

„Aşa o fi, dar noi, ce facem noi ? !“

„Nu mai pune asemenea întrebări, deoarece nici nu te aranjează, nu te aranjează de loc !... în schimb, cînd te dezlănţuieşti, cînd îmi spui anumite vorbe, eşti extraordinară, 'eşti nemaipomenită, cum n-am mai cunoscut altă femeie !...“ „înseamnă că tu ai mai cunoscut şi alte femei? !“ „Bineînţeles, am recunoscut-o demult... Dar nici una n-a fost şi nu este cum eşti tu !... Sau, cum zice poetul : «dar ori şi cît ar fi de sus, ca tine nu-s, ca tine nu-s

Am aflat întîmplător, de la o colegă de atelier, că fusese căsătorit, avea un copil în urma lui şi plătea o pensie alimentară. Dar tot nu m-am îndepărtat de el, tot nu i-am întors spatele. Mă hotărâm mereu să fac lucrul ăsta („îl las, îl dau dracului, că ăsta-i un nemernic fără pereche !...), pe urmă, cînd îl vedeam, ori cînd îmi aminteam numai de el, uitam de toate şi mi se părea, deodată, că sînt altă fiinţă şi că mă scald într-o baie de lumină, mă scald şi mă tot scald, nemaisăturîndu-mă de plăcere şi de bucurie.

„...Te aştept deseară, îmi spunea el, la aceeaşi oră !“

„Nu pot, îi răspundeam, nu pot şi nici nu vreau... Lasă-mă...“

După aceea mă duceam ca o mieluşică, uitînd de toate, trecînd cu aceeaşi frenezie prin noi şi noi valuri de lumină, urcînd culmea cea mai înalta a plăcerii, scufundîndu-mă totodată în balta scîrbei de sine şi de lume. Mereu spuneam, cînd mă duceam la el, ori cînd mă chema în „turnul de apă“, în pauza de la unsprezece, că asta va fi ultima oară cînd mai iac „un asemenea pas...“ Şi nu mă ţineam de cuvînt, bineînţeles, mă duceam şi a treia oară. Mă duceam mereu. Iar faţă de ai mei, acasă, mă purtam cît se poate de rău şi de urît. Eram, de multe ori, ca o fiară, aşa strigam şi aşa înjuram, din nimica. Simţeam că nu e bine, ştiam că stăteam cu toate gîndurile îndreptate către altcineva, dar nu mă puteam struni. Dacă nu s-ar fi amestecat Iuliu Jeler, s-ar fi risipit toate : familia şi iubirea mea pentru Vasile (care a fost şi este *un fapt,* să ştii dumneata, care a căpătat noi şi noi înfăţişări, oricît ar părea de ciudat...).

„...Ştii ce se întîmplă, dacă află Vasile ? m-a întrebat Jeler, fără, nici o introducere, în urma unei şedinţe. Ia foc tot oraşul, se aprinde lumea, să ştii de la mine !...“

„Ce să afle ?“ am zis eu, cam scrîşnit, cam nu ştiu cum.

„Ştii prea bine, n-o fă pe naiva, că nu te aranjează !...“ „Bine, n-o mai fac, dar dumneata în ce calitate te amesteci în treaba asta, în calitate de prieten al lui Pozdare sau în calitate de om care a nutrit şi el anumite sentimente, faţă de o femeie anume ? !“

„Nu contează calitatea, contează sfatul, care e răspicat? şi îndesat, chit că e rostit încet şi pe îndelete !... Nu e obligatoriu, evident, dumneata faci ce vrei, dar eu aşa zic să faci : să te opreşti şi să te potoleşti, dacă vrei să nu-l distrugi pe Pozdare !...“

„Nici n-aş putea, chiar dacă aş vrea-o !... Asta e ca şarpele, are puteri nelimitate în el !...“

„Puteri are, asta-i adevărat, dar ca şarpele nu-i !... E om şi el, iar omul, oricît ar fi de tare, oricît ar fi de puternic, are totuşi o limită a rezistenţei, cum are şi oţelul, cel mai bun oţel se îndoaie şi se face ca mămăliga, la o anumită probă !...“

„Da, dar eu...“

„Ştiu ce vrei să zici, ce zic şi altele în asemenea împrejurări, că eşti tînără şi că vrei să-ţi trăieşti viaţa !... Bine, trăieşteţi-o, dar de iubit tot nu vei putea să te iubeşti cu toţi bărbaţii din oraş şi din lume, odată tot va trebui să te

opreşti !... Asta ar fi una la mină, a doua ar ţine de ceea ce eşti pentru Vasile Pozdare, de imaginea pe care şi-a creat-o el despre dumneata, de încrederea pe care o are el în dumneata, care e atît de mâre, încît spulberarea acestei încrederi ar fi egală cu propria lui dărîmare !... Da, pentru că jumătate din tăria lui vine dinspre dumneata, fără nici o exagerare !... Gîndeşte-te la lucrul acesta şi vezi ce faci!... Eu nu sînt predicator, să-ţi dau sfaturi, şi nici nu te pot obliga să te porţi cum aş vrea eu, dar de spus trebuie să-ţi spun lucrurile astea, ca unei prietene !... Seara bună şi salutări acasă !...“ în seara aceea nu m-am mai dus la Mălăete. A doua seară însă tot m-am dus. A doua şi a cincea, pînă cînd nu m-am mai dus de loc. Dar nu pentru că l-aş fi ascultat pe Jeler. A avut şi sfatul lui un rol, neştiut, care a acţionat pe dedesubt, rolul principal revenindu-i saturaţiei, scîrbei, sentimentului aceluia greu de numit, datorită căruia te ridici în picioare, cînd cazi, ori te sprijini de ceva, cînd e să cazi. Pe care nu-l numesc.nici cum, nu-i spun nici morală, nici „morală proletară[14], îi spun, simplu, demnitate omenească, trezire şi oprire. Pentru că aşa mi s-a părut atunci, cînd m-am oprit şi m-am trezit deodată, în timp ce alunecam pe un povîrniş, în timp ce mă prăvăleam şi mă risipeam în pierderi de sine. M-a ajutat şi Mălăete în privinţa asta, fără voie. Eu îi spusesem de vreo cîteva ori să lămurim odată lucrurile, iar el se fofilase, ca de obicei, spunîndu-mi vorbe multe şi mari. La ieşire însă, chiar atunci, după ce m-a ameţit el cu vorba, am găsit o altă femeie, care aştepta să intre, pe care aş fi fost în stare, după gîndul meu de atunci, s-o mănînc de vie, aşa de mult o uram (mai mult şi mai tare decît te urăsc şi te duşmănesc pe dumneata acum !).

„...Dar cu tine ce-i ?“ am întrebat-o eu pe adversara aceea a mea, care era mai tînără şi mai elegantă decît mine, îmi era superioară în toate privinţele.

„Nimica !... Mă duc la Mălăete !“

„De ce ? !“

„Ce te priveşte ? ! a mai zis fîţa, strecurîndu-se pe- lîngă mine. Ce, eşti nevasta lui cumva ? !“

„Nu !“

„Atunci pa şi puşi !“

Am plecat aşa de mînioasă de acolo, încît am ieşit pe urmă cu un coş în mînă de la alimentara. Am plătit, la casă, dar coşul nu l-am lăsat în magazin, spre nedumerirea unor trecători. L-am dus înapoi, cînd am înţeles ce s-a întîmplat.

Pe urmă, noaptea am plîns pe umărul lui Pozdare, după ce i-am spus şi lui vorbele pe care i le spuneam celuilalt („iubeşte-mă acum, dacă te-ai apucat de mine, iubeşte-mă pînă iau foc...“). De aceea am izbucnit în plîns, fiindcă mi-am dat seama deodată de repetarea aceasta nedorită şi rea. Lui i-am povestit altceva, cînd m-a întrebat ce-i cu mine, de ce plîngeam.

„Nu ştiu ce-i cu mine, i-am spus eu, liniştindu-mă brusc, cred că sînt obosită, cred că m-au ros şi pe mine necazurile, m-au slăbit !... Mă gîndesc de la un timp să renunţ la servici şi să rămîn acasă, să văd cum se cade de copii şi să te ajut mai mult şi pe tine, să poţi înainta cu mai mult spor în ceea ce faci !?...“

„Nu, a zis el imediat, ridicîndu-se într-un cot, asta nu, în nici un caz !... Noi trebuie să mergem împreună înainte, în acelaşi pas, altfel ne contrazicem !...“

„Ne contrazicem dacă nu facem asta, dar e greu, e imposibil, ne tragem unul pe altul înapoi, în loc să mergem înainte !...“

„Bine, vedem noi !...“

Am văzut, dar eu am plecat în grabă de la uzină, să nu-l mai întîlnesc pe „cretinul acela de Mălăete“, să scap de toate hărţuielile lui, de orice complicaţie.

„...Dacă te răzgîndeşti, mi-a spus meşterul Brunno, căruia i-a părut rău după mine, să vii înapoi, acum ori mai

VII

Aşa am devenit eu „femeie casnică“, din cauza greutăţilor dar şi pentru că am vrut să ies dintr-o încurcătură. Vasile s-a împăcat greu cu situaţia asta, cu toate că-i plăcea, dintr-un anumit punct de vedere. Acum, acasă la noi, era mai multă ordine şi mai multă linişte. Nu mai trăiam în agitaţia din care se părea că nu vom mai ieşi niciodată, care îi afecta mult de tot „pe cei mici“, mai ales pe ei.

„Nu-i rău aşa, spunea Vasile, nu-i rău deloc, de copii şi de mine e foarte bine, noi sîntem apăraţi de intemperii, dar de tine nu-i bine de loc, tu eşti sacrificată, dacă rămîn lucrurile cum sînt acum, cum nu trebuie să rămînă !...“

împotrivirile acestea ale lui s-au rărit şi au scăzut în intensitate, pe măsură ce m-am resemnat eu, gîndindu-mă

că între a creşte un copil şi a rebobina un motor electric nu e mare deosebire. Sau, dacă este o deosebire, ea nu e în favoarea motorului, ci în favoarea copilului. „...Chiar aşa, ziceam eu uneori, căutîndu-mi un sprijin, răspunzînd unei prejudecăţi de „tip nou“ (fiindcă „femeia casnică", dumneata n-ai de unde să ştii lucrul ăsta, devenise cea mai de jos fiinţă, pînă şi servitoarele, fetele şi femeile care lucrau pe la casele mai înalte, aveau şi au un statut al lor, numai „femeia casnică" nu are aşa ceva !), — să creşti un copil, să-i păzeşti liniştea şi sănătatea, să-l înveţi să vorbească şi să umble prin lume e mai mult decît să bobinezi un electromotor !... Ori decît să-ţi faci unghiile în nu ştiu ce birou, aşteptînd ordinele unui şef mai mare sau mai mic, ducîndu-i pe tavă cîte-o cafeluţă şi cîte-un zîmbet cald !... E şi asta o muncă, e şi asta o atitudine, cum ar zice Vasile, numai că ea nu aduce prea mult bine societăţii !.*.. Şi nici celor în cauză !... Fiindcă secretara aceea, sau dactilografa, sau sora de caritate, sau curiera, au cîte-un copil acasă şi dacă nu au norocul să aibă şi o soacră sau o mamă, sau o mătuşă, să-l crească, să vadă de el, copilul acela rămîne pe mîna unei fete venită de curînd de la ţară, pe mîna unei -«femei de servici», care face şi eâ ce poate, vede cum se pricepe de copii, gîndindu-se la altceva !...“

Lui Vasile, cînd zicea ceva de treburile astea, cînd se înturna la mine şi la „situaţia" în care mă aflam, îi spuneam să-şi vadă de muncă şi de învăţătură şi să lase toate grijile familiei în seama mea.

„...Aşa fac, deocamdată, zicea el, dar nu e în regulă, ţi-am mai spus, nu mă împac de loc cu situaţia aceasta !... Şi nici nu vreau să mă împac !... Cum aşa, eu să învăţ şi să progresez, iar tu să rămîi în urmă, la cratiţă ! ?... Nu se poate aşa ceva, nu e voie să se poată !...“

Odată, seara tîrziu, i-am spus că eu nu rămîn în urmă,, sînt în „spatele frontului" şi că „spatele acesta al frontului" e mai important de multe ori decît „linia întîi".

„...Adevărat, a zis el, dar eu vreau ca noi amîndoi să trecem în acelaşi pas prin viaţă, să fim egali cu adevărat, nu numai în vorbă, dar şi în faptă !...“

„Aşa ceva nici nu se poate, Vasile, egalitatea ţine de alt-ceva, ţine de înţelegere şi de respect, şi de iubire, dacă ea. există, nemaivorbind de faptul că un om nu se poate realiza pe deplin decît dacă rămîne altul, alături, puţin mai în urmă,. să-l sprijine cu umărul lui !...“

Nu credeam atunci în vorbele acestea. Pe urmă însă, în măsura în care s-au împlinit ele, am crezut şi le-am înţeles cu adevărat. Fiindcă vorbele au avut şi au ceva ciudat şi miraculos în ele, cheamă un anumit înţeles, după ce le-ai rostit. Dacă vorbeşti de moarte, e ca şi cînd ai chema-o, e ca şi cînd i-ai ieşi înainte. Dacă vorbeşti de viaţă, ori de iubire, tot aşa se întîmplă, mai greu, e adevărat, pentru că cele bune se împlinesc mai greu totdeauna. Iar eu, atunci, vorbisem de sprijin şi de sacrificiu, fiind nevoită după aceeă să le văd împlinindu-se prin efortul meu propriu, prin renunţările mele şi prin devotamentul meu, în care era, e drept, şi puţină remuşcare. Mai mare decît toate însă, şi mai puternică, şi mai adîncă, era bucuria că-l vedeam pe el cum se desfăşura, cum creştea şi cum se „edifica pe sine“, cum se desfăcea de „coji şi de găoci“ (vorbele acestea erau ale lui Jeler), cum devenea de la o zi la alta altfel de om, nu neapărat nou (lui nu-i plăceau denumirile astea, nu-i mai plăceau, adică), dar altfel, cum se limpezea şi cum se domolea, cum căpăta o pecete proprie, care îl deosebea de toţi ceilalţi, scoţîndu-l din făgaşul vorbelor mari (cu toate că îmi mai ţinea şi acum mici discursuri), aruncîndu-l în făgaşul mai greoi al înţelesurilor adevărate, parcă ar fi învăţat, pentru a doua oară în viaţă, să vorbească, parcă s-ar fi născut din nou, în plină maturitate, după ce avea el însuşi copii.

Dacă aş fi alergat şi eu pe la uzină şi pe la creşă, la slujbă şi după copii, dacă aş fi fost preocupată mereu de ale mele, poate că nu aş fi văzut atît de bine cum s-a desfăcut el „de cele vechi[44] (de stalinjsme şi de isme...[44]), cum se desfăcea şi se înfoia (orice desfacere presupune, nu, o anumită înfoiere, îngîmfarea fiind soră bună cu izbînda !). Dar aşa, pentru că am stat cu adevărat în „spatele frontului[14], am văzut şi am trăit totul, cu aceeaşi intensitate, de parcă eu însumi aş fi implicată în căutările şi în izbîndirile astea ale lui, atît de grele, aşa de scumpe. Şi chiar eram implicată, participam la tot ce făcea el, sufeream cînd îl vedeam pe el suferind, mă bucuram (ca nimeni alta, cum nu te vei bucura dumneata niciodată !) cînd se bucura şi triumfa el. M-am obişnuit astfel, nu ştiu cînd, nu ştiu cum, dar m-am obişnuit, să trăiesc şi să gîndesc prin el, să mă bucur de viaţă tot aşa, prin el-, prin izbînzile şi prin bucuriile lui. N-a fost lipsită nici vremea aceasta de frămîntări şi de „crize[44]. Am trecut însă şi peste ele, concentrîndu-mă cu şi mai multă stăruinţă asupra noilor mele preocupări (asupra casei, asupra familiei).

devenind o gospodină exemplară (cum sînt şi acum, cum n-a fost mama, cum nu vei fi dumneata niciodată !). Nu mai aveam astîmpăr ziua-noaptea. Plecam şi veneam. Făceam piaţa mai întîi. Cumpăram ce trebuia în casă : lapte şi pîine, carne (cînd se găsea), unt şi ulei, cartofi şi varză, salată şi roşii (după sezon), ouă şi brînză, ceapă şi usturoi, castraveţi şi ardei, zahăr şi cafea (fiindcă Vasile, de cînd se „intelectualizase", devenise cafegiu), săpun şi sodă, ceară de parchet şi petrosin (cînd era nevoie şi cînd mă ajungeam cu banii). După aceea mă apucam de măturat şi de orînduit prin casă. Spălam vasele şi rufele (cînd se adunau mai multe). Mă apucam de gătit pe urmă, cam în silă la început,, cu mai multă plăcere mai apoi, după ce m-am obişnuit cu gătitul (fiindcă bucătăria are dichisurile ei, nu-i simplă prăjeală !). Mă întorceam la copii după aceea, îi hrăneam şi îi culcam, cînd erau mai mici, ori îi pregăteam pentru şcoală, îi puneam să-şi facă lecţiile. îl aşteptam pe' Vasile după aceea, îl serveam la masă ca pe un rege. Şi-i ascultam poveştile, îl lăsam să se descarce de trăsnete. Fiindcă el, mai ales atunci, după ce am rămas eu acasă, mai avea încă nervi şi revolte mari în el, neconsumate. Dar nu din cauza mea. Din cauza celor care nu-l lăsau să trăiască şi să se realizeze în viaţă. Din cauza „burgheziei şi a neoburgheziei, a tuturor învîrtiţilor şi carieriştilor, că-i plin, degeaba ne-am străduit *noi,* degeaba le-am luat în piept pe toate !... Am făcut trei paşi înainte, dar nici *ei* n-au stat pe loc, c-aşa-i *răul* alcătuit, să se ţină mereu de *bine,* cum se ţine umbra de om !...“

După ce pleca el, la institut sau la fabrică, ori după ce se vîra pe la bucătărie, să înveţe, să citească, mă întorceam la copii, vedeam de ei şi-i corcoleam, să tacă, să nu facă „larmă, fiindcă tăticu are treabă, tăticu învaţă, tăticu se pregăteşte de examene, tăticu vrea să ajungă om de seamă...“

A doua zi o luam de la capăt, în acelaşi fel.

Eram (eram şi sînt, cum ţi-am spus) o simplă şi obişnuită „femeie casnică". Nu eram singură, e adevărat, dar altele se împăcau cu situaţia în care se aflau. îşi vedeau liniştite de treburi. Se ocupau de propriile lor gospodării, dar se interesau şi de alte lucruri. Stăteau de poveşti pe la piaţă. Bîrfeau de scîrţiia pămîntul, duceau veştile, se anunţau una pe alta că a venit cutare sau cutare marfă la alimentara sau la piaţă („Madam Popa, vezi că a venit unt, madam Grigore, vezi că este carne la piaţă, fugi repede !...“).

Cumpărăturile, ce-i drept, erau preocuparea lor principală, a lor şi a bătrînilor pensionari, fiindcă şi ei se aflau în „spatele frontului", la manutanţă, mai degrabă, la „trenurile de aprovizionare".

Cîteodată era coadă mare, la ulei sau la carne, sau la peşte, depinde. Stăteai cîte două sau trei ceasuri, de ţi se ura. Şi auzeai, în vremea asta, ce vroiai şi ce nu vroiai, de la bătrînii pensionari şi de la colegele mele, de la ţaţe (că aşa le zicea Vasile : „ce mai fac şi ce mai zic ţaţele din cartier !...“). Se făceau adevărate informări. Acolo aflai cine cu cine trăieşte, dintre cei mari ; cîte maşini avea la dispoziţie Alfred Grofşoreanu ; ce coafează o servea (la domiciliu) pe „madam Grofşoreanu" ; ce leafă primeau cei care aveau „munci de răspundere" ; cum a devenit actriţă „doamna Va- silica". Se şi bîrfea, e adevărat, se clănţănea mult, dar se spuneau şi lucruri reale, dureri de-ale oamenilor, necazuri şi greutăţi.

„...Dacă ar fi mai multe alimente pe piaţă, ar fi bine, zicea cîte unul, chiar foarte bine, că se construieşte mult şi-i mai uşor, oricum, pentru cel ce munceşte, că eu, iată, ştiu şi vremea dinainte şi-aş zice, dacă n-ar fi scăderea asta, că-i mai bine acum !...“

„Da, continua altul, ca într-o înţelegere, dar uite că nu-s, uite că tot noi ducem greul, noi, cei care muncim, sau care am muncit, tot noi stăm pe la cozi, tot noi ne împingem unii pe alţii, ca şi mai înainte !...“

„Nu-i aşa, nu sîntem nici noi aceiaşi, ne-am -«transformat»-, unii dintre noi au împroşcat în sus, către bine şi către mărire, iar alţii, care au fost mai înainte pe acolo, au scăpătat, au căzut între noi şi-s deopotrivă cu noi, burghezia s-a proletarizat, cum se zice, iar proletarii s-au îmburghezit..." „Nu toţi, numai unii, să nu exagerăm !...“

„Asta-i toată schimbarea : că s-au mai primenit rîndurile pe sus şi că s-au mai îngroşat pe aicea, pe jos, pe unde hălăduim şi zburdăm noi, ca mieii şi ca berbecii !...“

„Nu-i aşa, mă, nu-i adevărat, se cunoaşte că stai toată ziua cu urechea către -«Europa aia liberă» !...“

„Stă dracu,. poate că stai dumneata, dar eu unul, eu care am fost luptător sindical, nu dau doi bani pe transfugii aceia nenorociţi !...“

„Nu dai dar îi asculţi, repeţi ce zic, iar ei, de, nu pot zice decît de rău despre noi, cei de aicea !...“

„Dar de ce ar zice numai de rău ? ! “

„Aşa, pentru că asta le e meseria : să critice, să înjure, de aia primesc ei pitacul, în fiecare lună !“

„Nu în fiecare lună, în fiecare săptămînă, deoarece ăia, cum reiese din datele pe care le deţin eu, sînt în slujba americanilor, iar americanii plătesc săptămînal, nu lunar !...“

Treceau la sport, cînd se plictiseau de cîte un subiect, oricît ar fi fost el de pasionant.

„...Fotbalul merge prost, mă, nu mai seamănă cu fotbalul de pe vremea noastră !...“

„La canotaj aud că stăm ceva mai bine !“

„Şi la popice !...“

O dată, la o coadă, într-o sîmbătă dimineaţa, un bătrîn era să moară de inimă, din pricina unui peşte. Stătea chiar în spatele meu şi mă tot împingea.

– Îl apuc sau nu-l apuc ? ! făcea el, tropotind pe loc, în

– Îl apuc sau nu-l *i* ipuc ? ! făcea el, tropotind pe loc, mai tare. Dacă-l ia altul ? !... Uite ; grozav, nu-i aşa ?...“

agitîndu-se din ce în ce ji ceilalţi...“

ce frumos e, îl vezi ! ?... E

„Este, am zis eu, dar L

„Nu, nu, eu pe acela îl vreau !... De altul nu am ne- fure careva. Ceilalţi, bătrîni şi femei voie !...“

S-a dus în faţă de vreo cîteva ori şi a împins „prada“ mai la o parte, să nu i-o

(personaj cu stare bună cartierului) au strigat la el crezînd mai zicem de aştia mai

Om în toată firea !... Ce să nerii, care nu mai are nici o educa-

t::

ţie ? !... Dacă dumneata, ai ceilalţi care sînteţi, nu-i aşa, oameni

faceţi ? !...

cu experienţă şi faceţi ce

apărîndu-se. Nu şi-a trădat

copil, de-mi venea să rîd, nu alta,

Bătrînul s-a repliat, terea asta a lui.

n-a mai zis nimic de peşte. Doar pe mine m-a bătut la cap, spus eu, mai avem puţin şi ieri alt

agitîndu-se mereu, ca un u

Dar îmi era şi milă de u şi simplu), fiindcă vînzătorul

zbs

„Lasă, tovarăşe, i- pe cîntar. Se pregătea să o dea

am de

peşte, dacă se duce

acela !.

„Nu, nu, nici vorbă !. d m-am întors către el şi abia dacă

A tăcut, a încremenit (pur buzele îi erau vinete, se vineţeau

„...Tovarăşe, am zis eu, dă-o dracului de treabă... Uite, mă duc eu...“

Am sărit s-o rog pe grăsană, să nu ia peştele, care era grozav, într-adevăr, începuse să-mi placă şi mie. N-a mai fost însă nevoie de intervenţia mea. Femeia renunţase la peşte, era prea mare, ea vroia „unul mai potrivit“. Iar vînzătorul îl aruncase mînios într-un colţ al furgonetei de lîngă cînt'ar, spre bucuria bătrînului.

„...Vă mulţumesc foarte mult, doamnă ’... Sînteţi o lady, se cunoaşte !... Nu, nu, nu protestaţi, deoarece e aşa, cum afirm eu !...“

De vreo cîteva ori s-a repetat „jocul“ acesta, pînă în ultima clipă. Răutatea- din mine, sau dorinţa de a mă distra puţin, m-a îndemnat să cer eu peştele, cînd mi-a venit rîndul. I-am spus şi vînătorului, arătîndu-i peştele miraculos, ce exemplar vreau. Altceva nici n-am apucat să mai fac. Bătrînul a sărit înaintea mea, împingîndu-mă la o parte.

„...Ia uite, domnule, a spus el, spumegînd (era roşu acum, nu mai era galben-verde), de aceea o făcea dumneaei pe generoasa, ca să-mi sufle mie peştele !... Tovarăşe, i-a poruncit el vînzătorului, acela e peştele meu, te rog să mi-l pui pe cîntar, imediat !...“

„Nu-l iau, am mai zis eu, am glumit !...“

„Ai glumit ! ?... Ştiu eu cum glumiţi voi !... Vă cunosc eu bine !...“

A plecat după aceea, după ce a luat peştele atît de rîvnit, fiindcă l-a luat, i-am cedat rîndul, mai mult nedumerită decît mînioasă.

„...Aşa e ăştia bătrînii, mi-a spus vînzătorul, să mă consoloze, e gata să te sfîşie pentru o coadă de peşte !“

Vasile, cînd i-am povestit de întîmplare, a rîs de s-a prăpădit.

„Grozavă poveste, a zis el, grozavă şi fauna asta a pensionarilor şi a ţaţelor de cartier !...“

„O fi, dar să ştii că şi eu fac parte din ea, şi eu sînt o simplă ţaţă de cartier !...“

„Ei, na, asta-i acum, a continuat el, dramatizăm imediat !... Cum o să fi tu o simplă ţaţă de cartier ! ?... Tu eşti Nuţa, eşti soţia lui Vasile Pozdare, eşti tovarăşa mea de muncă şi de luptă !“

„Frumos spus, patetic chiar, dar uite că tovarăşa asta a ta, de muncă şi de luptă, stă mai mult în jurul eraţiţei !“

„Stă deocamdată, ştii prea bine, am mai vorbit doar despre treaba asta, vedem noi mai încolo ce facem, găsim noi o soluţie definitivă, asta de acum fiind temporară !... Lasă, are să fie bine, ai să vezi!...“

A fost şi bine (foarte bine ar fi fost, dacă nu te-ai fi amestecat dumneata în viaţa noastră, în viaţa lui dar şi în viaţa mea, în viaţa unei familii care începuse să aibă un chip al ei, noi înşine am început să semănăm unii cu alţii, nu ştiu dacă ai observat lucrul acesta ! ?), dar el n-a găsit nici o soluţie, pentru mine, m-a lăsat în suspensie, m-a amînat mereu. S-a gîndit la mine, era preocupat şi de „latura asta a probleme?[1], dar m-a tot amînat, condiţionînd mereu „schimbarea statutului“ meu de cîte ceva mult mai important. Iar eu, cînd am înţeles lucrul acesta, cînd mi-am dat seama că sînt o simplă „anexă socială" şi că trebuie să trăiesc în umbra lui, dacă vroiam să-mi cresc copiii, dacă vroiam să-l ajut şi pe el — m-am tulburat şi m-am răzvrătit tare de tot, cum nu se pdate tulbura o femeie decît atunci cînd se petrec schimbări mari şi hotărîtoare în complicatul ei organism (cînd devine femeie, mai întîi, cînd simte mai apoi cum se usucă toate în ea, mai către bătrîneţe). Ştiam că nu se putea altfel, ştiam şi eram de acord cu asta, nu puteam însă să nu mă revolt, n-am putut să nu mă răzvrătesc, pe dedesubt şi pe departe mai întîi, din ce în ce mai de-a dreptul pe urmă.

La începutul acestei noi „crize" (la asta mă refeream eu, cînd ţi-am spus că au fost şi în vremea cînd ne-am înţeles şi ne-am avut bine dificultăţi şi „probleme") nu eram nici eu prea clară, ce am, de ce sînt nemulţumită, ce nu-mi plăcea, ce-mi lipsea. Era mai rău decît dacă aş fi fost bolnaVă, era mai greu decît „rîndul trecut". Le făceam şi le împlineam pe toate, ca şi pînă atunci. Dar le făceam în silă. Bodogăneam şi înjuram din nimica. îi certam pe toţi uneori şi le băgăm vină pentru lucruri mărunte, pentru fleacuri. Şi-i ţineam într-o tensiune cumplită, care mă rodea şi pe mine, de care nu mai puteam scăpa, de care nici nu vroiam să scap. „...Să se ducă dracului toate, ziceam eu cînd eram singură, să sară în aer !... Tot nu-mi sînt de folos !... Tot nu-mi aduc nici o bucurie !... Ce sînt eu, la urma-urmei ? !... O «femeie casnică», o servitoare legală, legată de propria ei familie printr-un act de căsătorie, nu printr-un contract de angajare !... Ceea ce e şi mai rău !... Deoarece contractul îţi dă anumite drepturi, pe cînd certificatul de căsătorie nu-ţi dă nici un drept !... Dar obligaţii îţi pune cu duiumul după cap!... Fiindcă tu, ca

femeie şi ca nevastă, trebuie să vezi de bărbatul cu care te-a înzestrat Dumnezeu sau *revoluţia* !... Trebuie să stai mereu în jurul cratiţei, pentru că şi ea, cratiţa, are un rol în revoluţie !... Tu trebuie să speli şi să calci, să ştergi praful şi să cureţi cartofi, iarăşi şi iarăşi, pînă cînd ţi se înnegresc degetele !... Şi mai trebuie să fi şi veselă, trebuie să stai la dispoziţia nu ştiu cui, care îşi aminteşte de tine din cînd în cînd !...“

*

Eram aşa de scîrbită de toate, că nu-mi ardea nici de iubire. O consideram o corvoadă, aşa cum consideram o corvoadă tot ce făceam. Lui nu-i spuneam nimic. Ori îi spuneam altceva, cînd mă întreba ce mai fac. O singură dată, noaptea, s-a legat o discuţie mai limpede între noi, după ce a vrut el să mă iubească.

„...E ceva cu tine, a spus Vasile atunci, degeaba îmi spui mereu că nu e nimic şi că toate sînt în ordine

„O fi, i-am răspuns, dacă zici tu că este, chiar că trebuie să fie, tu ai dreptate întotdeauna !“

„N-am avut niciodată pretenţia asta !“

„N-ai avut, dar îţi place să ţi se dea dreptate, chiar dacă n-ai !... Am văzut eu bine, după felul cum discuţi cu Jeler, pe care îl ocărăşti zile în şir, dacă nu e de acord cu tine în cine ştie ce problemă, de care atîrnă, bineînţeles, soarta ţării şi a lumii!...“

„Asta-i altceva, Jeler e Jeler, tu eşti tu !“

„Da, dar tu eşti acelaşi, eşti la fel de pătimaş şi de în- crîncenat!“

„Pătimaş sînt, încrîncenat n-am fost niciodată !“

„Poate, eu ştiu ! ?“

„Nu ştii sau nu vrei să-mi spui ?“

„Ce să-ţi spun ?“

„Ce te-am întrebat mai înainte, că nu mi-ai răspuns !...“ I-am spus cîte ceva, ocolind lucrurile mai de seamă, ocolind propria mea durere. Iar el, încrezător cum era, s-a apucat şi mi-a spus ce planuri avea, rugîndu-mă să mai am puţină răbdare („pînă ies eu inginer, pentru că pe urmă !...“).

„N-am încotro, i-am spus, e musai să am răbdare, trebuie !...“

„Ştiu că-i greu, a zis el, dar are să fie bine pînă la urmă, are să fie foarte bine !... Acesta e mersul întregii vieţi, astăzi, iar eu sînt integrat cu toată fiinţa în

mite lucruri, în schimbarea vifeţii şi în puterea omului de a se schimba pe sine, de a deveni mai bun şi mai tare, tăria neputînd exista fără bunătate !...“

„Dar mai rău nu poate deveni omul ? ! “

„Poate deveni şi mai rău, totul depinzînd de el, de gîndul lui şi de cinstea care îl călăuzeşte !...“

Mi-a fost milă de el într-o anumită clipă. Pe urmă mi-a fost drag tare de el, mi s-a părut că-l iubesc cum nu-l iubisem niciodată.

„Ei, de ce taci ?“ a întrebat el de alături.

„Mă gîndesc la ce mi-ai spus ! am zis eu, întoncîndu-mă abia atunci către el, parcă aş fi venit de undeva unde nici nu fusesem plecată. Mă gîndesc şi mă tot gîndesc !...“

Dimineaţa n-am mai bombănit prin casă. Nici ziua, nici seara. N-am trecut deodată peste „criza“ aceea lungă şi grea (şi ciudată, de neînţeles). începutul depăşirii însă atunci s-a închegat. Atunci am admis cu adevărat că nu există altă soluţie (mai bună) şi că e cel mai bine aşa, să mă supun destinului, să fiu soţie şi atîta tot, — să fiu mamă şi gospodină, dar să fiu cu adevărat. M-am gîndit ce aş fi fost şi ce aş fi devenit eu fără Vasile Pozdare, fără patima care l-a însoţit mereu, fără marile lui căutări, din cauza cărora a avut de suferit, cu ajutorul cărora s-a regăsit pe sine, fiind totodată sprijin şi îndemn pentru alţii. Abia atunci am devenit soţia lui, abia atunci am devenit *Ana lui Manole,* abia atunci am intrat eu în zid, nu cum zice legenda însă. Am intrat scrîş- nind şi gemînd, dar am intrat, bucurîndu-mă pe urmă de zid, că se înălţa şi creştea, amintindu-mi de mine numai cînd stătea zidul să se prăbuşească, numai cînd era greu tare, cum e şi acum, cum n-ar fi trebuit să fie (fiindcă la toate m-am gîndit eu, dar la aşa ceva nu m-am gîndit şi nu m-am aşteptat, ca el să plece de acasă, să dea ou tîmăcopul, ca un prost, la temelia *zidului!).*

vm

Egalitatea de care se vorbeşte atît, dintre oameni, dintre bărbat şi femeie, e un lucru bun, e necesară, dar e greu de realizat, să ştii. Fiindcă vine o vreme în care unul din doi trebuie să admită că celălalt e mai nimerit şi mai

să meargă mai departe şi mai în sus. Nu-i un blestem sau o fatalitate, sau mai ştiu eu cum să zic, să nu mă fac de rîs faţă de dumneata (fiindcă dumneata, de, eşti mai învăţată, îmi spunea- şi Vasile că voi ăştia mai tineri sînteţi mai in- struiţi, mai bine pregătiţi), dar e un adevăr aicea, e o realitate. Iar adevărul acesta ţine de un anumit moment, de o anumită împrejurare, începe să lucreze din clipa în care un om admite că celălalt e mai bun şi-i mai potrivit să iasă mai în faţă. Avînd sau neavînd dreptate. Şi poate că asta nici nu mai contează : dreptatea. Contează desfacerea care se naşte în asemenea împrejurări. Cum s-a întâmplat în cazul nostru. Şi în. altele, de bună seamă. Pentru- că noi eram egali în clipa cînd ne-am căsătorit. Eram muncitori amîn- doi şi eram cam singuratici. El nu avea pe nimeni, era *copilul secetei,* cum îşi zicea, cum îi plăcea să i se spună. Eu aveam fraţi şi părinţi, dar mă cam depărtasem de ei, din cauza lui Vasile şi pentru că ei (toţi) se lăcomiseră şi se lăcomeau prea tare, îşi făcuseră, cum cred că ţi-am mai spus, o firmă falsă, turnaseră oţel în formele în care ar fi trebuit să toarne plumb. Nu-i judecasem aşa de aspru, la început. Atunci acţionasem mai mult din instinct. Nu-mi plăcuse legenda pe care şi-o făuriseră ei, nu-mi plăcuse minciuna. După aceea nu-mi plăcuseră (şi nu-mi plac nici acum) combinaţiile în care intraseră, pretîndu-se la orice, numai să "fie în frunte, să pună mîna pe oraş şi pe regiune, să-şi pună peste tot oamenii lor, să dispună de tot ce era „organism şi putere aicea, la noi !...“ Poate că de aceea s-a strecurat şi în sprijinul pe care i l-am dat eu lui Vasile, o undă de venin, o rădăcină de fiere. Am şi eu ambiţia mea, sînt femeie şi femeile (ai să recunoşti şi dumneata mai tîrziu, ai să vezi !) sînt mai ambiţioase. Vor mai multă recunoaştere publică, mai multă glorie. Şi faimă vor, nu se ştie de ce. Poate pentru că sînt femei, pentru că se deosebesc prin ceva de bărbaţi, sînt altfel alcătuite. Dar aspectul acesta nici nu contează. Contează ambiţia care a căzut în balanţă atunci, ambiţia mea de femeie, de om care a înţeles (avînd sau neavînd dreptate) că nu se poate ieşi decît aşa din împrejurarea aceea grea : lă- sîndu-l adică pe el să se desfăşoare, să înveţe, să-şi „facă o situaţie*, ca s-o poată depăşi pe cea dinainte. De aceea am alergat şi eu pe unde am putut (fără să i-o spun, fiindcă nu admitea aşa ceva, să mă duc eu pentru el pe undeva, indi- ferent unde). M-am rugat şi de tata într-un timp, să-l ajute în privinţa „bursei[14], să vorbească cu nea Constandă, care

mai era preşedinte la sindicat, ori cu directorul Staicu, pe care de asemenea îl cunoştea.

„...Nu pot, draga tatii, mi-a spus bătrînul (care semăna a rentier de-acum, nu mai era, adică, nici muncitor şi nici intelectual, era o corcitură ciudată şi aproape de neînchipuit, mai ales că el nu mai era preocupat decît de pensie, cît va fi ea şi ce bătrîneţe liniştită va avea !), eu am un prestigiu în oraş şi nu pot, şi nici nu vreau, nu-i aşa, să mi-l terfelesc intervenind pentru un exclus oarecare, pentru un individ care a izbutit, nu-i aşa, să-şi ridice împotrivă o mulţime de lume !...“

„Nu-i om rău, să ştii, iar excluderea s-a făcut aşa cum s-a făcut, prin încălcarea oricărei norme, cum ziceţi voi cînd nu vă convine un lucru !...“

„Dacă-i aşa, de ce nu face contestaţie, fata tatii, de ce umblă cu intervenţii şi cu *pile ? !“*

„Nu umblă cu aşa ceva, nici pomeneală !“

„Atunci cum se face că tu, care eşti nevasta lui, te afli în faţa mea, cu un anumit mesaj ? !“

„Mă aflu aici din proprie iniţiativă !... El nu ştie că am venit !...“

„Nu ? !“

„Nu, nu ştie !‘‘

„Nici să nu mai vii atuncea !... Descurcă-te, descurca- ţi-vă ! Nu mă interesează !...“

„Uite ce poate face un cufăraş nenorocit, am zis şi m-am gîndit eu atunci, în vreme ce veneam de la ei, uite unde poate ajunge un om, din cauza unei întîmplări ! ?... Fiindcă el, dacă ar fi fost băgat cu adevărat în activităţile de care face atîta caz acum, s-ar fi purtat altfel !... N-ar fi jucat teatru, în orice caz !... Pe cînd aşa, ce să facă, joacă şi teatru, e în rol mereu !... Dar rolul e mult prea greu pentru el !... E ca o povară, e ca un pustiu care îl va nimici pînă la urmă !...“

Lui Vasile, acasă, i-am spus să facă pe dracu în patru, să intre la institut, să devină inginer şi să-şi lămurească odată „situaţia de partid[4]*, să nu-i mai iasă toţi înainte cu eticheta cu care îl împodobiseră, să fie în rînd cu ceilalţi.

„...Dar ce s-a întîmplat ? m-a întrebat el. Cum de mă zoreşti să intru la institut, să mă fac inginer?!... Erai cam indiferentă la lucrurile astea pînă mai ieri-alaltăieri !“

„Nici acum nu mă omor după ele, dar dacă nu se poate războ altfel în viaţă, înseamnă că trebuie luptat pentru ele, trebuie învăţat, trebuie muncit !“

„De acord, dar spre ce trebuie să răzbim noi ?“

„Spre viaţă, Vasile, spre bine şi spre bucurie !... Şi nu-mi mai ţine discursuri, că m-am săturat!... Tu nu vezi cum decurg lucrurile în jurul tău ? !... Nu vezi cum fug unii după avantaje ? !... Nu vezi ce se întîmplă cu *revoluţia* pentru care te-ai sacrificat tu ! ?“

„Nu se întîmplă nimic... Revoluţia îşi vede de drumul ei, iar cei care o înşeală, ori o trădează, pur şi simplu, vor fi daţi deoparte, vor fi azvîrliţi spre marginea vieţii, ca nişte gunoaie !“

„Cînd, Vasile Pozdare, cînd, bre omule ? !“

„Mai de vreme sau mai tîrziu, Ana lui Berbencea !“ „Şi tu unde vei fi atunci şi ce vei face cînd vor cădea învîrtiţii şi învîrtitorii pe jos, cînd se vor face ei praf şi pulbere ! ?“

„Asta depinde numai şi numai de mine, de noi amîndoi, la urma-urmei, în sensul cel mai nobil al cuvîntului !“

„Lasă sensurile, Vasile, lasă-l pe Stalin, lasă-l pe Lenin, lasă-l pe Fucik şi nu-mi da în cap cu Bălcescu, lasă.-i pe toţi să-şi vadă de treburile lor, în rai ori în iad, ori în purgatoriu, pe unde vor fi, îi priveşte, şi caută-ţi de propriile tale necazuri, caută să-ţi scoţi familia din necazuri şi să te scoţi şi pe tine însuţi dintre zbateri !...“

„Asta o vreau şi eu, asta o doresc, ştii prea bine !...“

Cînd am plecat de la fabrică, intrînd de bună voie sub aripa lui, am făcut-o ca să scap de Mălăete, acum, cînd îl împingeam către învăţătură, către „o situaţie mai bună“, o făceam din ambiţie, numai şi numai din ambiţie. Am avut şi satisfacţii pe urmă, le am şi acum (fiindcă n-o să mă desfaci dumneata de mine însămi, de *zidul* cu care m-am unit pentru totdeauna !), cea mai de seamă dintre ele fiind limpezirea unui om, sau *descebaluirea* lui, cum ar zice, cum chiar zice Iuliu Jeler, sau *descojirea* lui, cum ar zice, cum chiar zice Vasile Pozdare.

„...Eu, Nuţă dragă, îmi spunea el nu demult, am cunoscut trei, dacă nu chiar patru rînduri de *descojiri!...* Prima am cunoscut-o şi am trăit-o cînd am plecat de acasă, de nevoie, e adevărat, fiind împins din urmă de valul cumplit al secetei !... Dar asta nu mai contează, contează faptul că m-am desfăcut de anumite lucruri, plecînd de acolo, şi că m-am amestecat cu altele !... A doua *descojire* s-a petrecut aicea, la uzină, în ziua cînd am pus mîna pe strung, cînd am lucrat singur la maşină !... Nu în ziua aceea, în clipa cînd am

simţit strungul vibrînd în mîinile mele, ascultîndu-mă, supunîndu-se comenzilor mele, de proaspăt muncitor !... îmi era teamă, drept să spun, mai ales că în spatele meu stătea nea Ovidiu Rîşnoveanu (minunat om acest meşter, cu toate ale lui !), care era mai emoţionat decît mine, abia aştepta să scot şpanul la capăt şi să isprăvesc piesa !... A treia *descojire* s-a petrecut în primăvara cînd am aruncat hainele cu care venisem de la Moldova, despre care Iuliu Jeler zicea că stau pe mine ca o găoace şi că ar trebui să sar odată din ele şi să le arunc la gunoi !... A patra *descojire* s-a petrecut mai tîrziu, cînd am ieşit din valul beţivăniilor, care ar fi putut, într-adevăr, să mă ducă la fund pentru totdeauna !... A cincea *descojire* s-a petrecut după aceea, poate că se petrece chiar acum, poate că nici nu va fi ultima, pentru că omul, dacă e adevărat, dacă nu-i un simplu surogat uman, e o continuă şi din ce în ce mai temerară devenire !... Aşa cum e, cum trebuie să fie o devenire continuă *ideea* cu care m-am logodit eu de tînăr, în care am crezut şi cred aşa de mult şi atît de puternic, încît nu m-ar pţitea desface nimeni de ea, chiar dacă ar da cu tunul în mine !...“

Mă şi miram de multe ori, de unde avea el atîta energie şi atîta putere de muncă. Fiindcă era fără istov, era de neîndoit. Dormea cîte patru şi cîte cinci ore într-un timp. Punea ceasul lîngă el, la căpătîi, şi se scula cînd îl auzea sunînd. înjura de multe ori, suduia cumplit, dar tot se scula. Şi se vîra pe la baie, ori pe la bucătărie, pe unde putea, şi se apuca de bombănit şi de slovenit, c-aşa făcea la început, le cam slovenea, îşi murmura lecţiile şi problemele.

„...Dar de ce tot mormăi, îl întrebam eu cîteodată, de ce tot bombăneşti prin ungherele acelea ale tale ? ! “

„De ce ? ! făcea el. Să-mi intre mai bine în cap ceea ce citesc, că-s cam ţelenos la creier !...“

„Tu şi ţelenos ! ?... Păi dacă tu eşti aşa, Vasile, atunci cum dracu sînt alţii ! ?“

„Nu ştiu cum sînt alţii, dar ăştia mai tineri, colegii mei, între care am nimerit eu, ca un măgar între oi, sînt dezgheţaţi toţi, sînt foc şi pară !“

„Bagă-te între ei, împrieteneşte-te cu ei, să se ia şi la tine cîte ceva !...“

„Degeaba, deşteptăciunea nu se ia, iar ştiinţa trebuie cucerită cu trudă, trebuie s-o supui prin înţelegere, să nu te bizui pe ciupeli, cum fac unii, cei care vor diplome şi cam

atîta, vor adică să-şi întărească dosarul şi din punctul acesta de vedere !...“

Toamna, o parte din toamnă, iama şi primăvara era student, un student neliniştit şi cam mînios. Iar vara, şi toamna, cealaltă parte din toamnă, pînă cînd începeau cursurile, era muncitor la uzină, de nu mai avea concediu, nu mai avea nici un răgaz.

„...Măi frate Pozdare, i-am spus eu într-un timp, dar noi nu ’ mai plecăm pe nicăieri, nu mai beneficiem de nici un drept ? ! “

„Ce fel de drept, tovarăşa nevastă ?" mi-a răspuns el, rîzînd din toată inima.

„Dreptul la concediu, de exemplu !... Dreptul de a mai pleca din oraşul acesta, de a ne duce şi noi către mare, către Soci ori către Nisa !“

„Nu, deocamdată, mai mult spre Soci se merge, nu m-aş mira însă dacă mîine-poimîine s-ar alerga şi către Nisa, de loc nu m-aş mira, dacă am în vedere anumite lucruri, cum merg ele, cum curg ele dintr-o parte în alta !...“

„Bine, nu te mira, dar noi ice facem, cînd roim şi noi pe undeva ? ! “

„Vedem noi, deocamdată sîntem într-o stare excepţională, de luptă !“

„Cam lungă starea aceasta, mult prea lungă !“

„S-ar putea să se lungească şi mai mult, da, cine ştie !“

„Numai pentru noi, sau şi pentru alţii ?“

„Pentru noi mai mult ca sigur, dar poate că şi pentru alţii !“

Ne-am dus la mare odată, toamna însă, cînd nu mai era mai nimeni pe acolo, de mi s-a părut, nu ştiu cum să zic, că am nimerit într-o pustietate. Eu, cel puţin, senzaţia asta am avut-o, că am nimerit într-o pustietate şi că am fost azvîrliţi dinadins acolo, să ne simţim mici şi neînsemnaţi. Eram cam obosiţi şi cam agitaţi, el dar şi copiii. Şi eu eram aşa, fiindcă şi eu le trăisem şi le trăiam pe toate, mai puternic şi mai intens decît dacă' aş fi fost angrenată direct în ceea ce săvîrşea el atunci. Dar şi el era cam rebegit, nu-i vorbă. Era slab de i se vedea lumină prin urechi. Părea un schelet, cînd se dezbrăca pe plajă, de îmi era milă. Milă dar şi ruşine, fiindcă o femeie (orice femeie, ai să vezi şi dumneata lucrul acesta, mai tîrziu, după ce te vei mărita cu cine ţi-e dat să te măriţi !) vrea să fie mîndră, cît de cît, vrea să umble cu fruntea sus alături de bărbatul ei. M-am şi

gîndit atunci, pentru întîia oară, cu teamă, să nu se îmbolnăvească, să nu cadă la pat, să nu mă părăsească. M-am gîndit, nu ştiu cum să spun, mai mult la mine şi la copii, să nu rămînem singuri. Şi la ambiţiile mele m-am gîndit, de ce să n-o recunosc, la speranţele pe care le pusesem în el, la toate speranţele mele. Fiindcă bătaia era (şi este) mai puternică şi mai lungă, la mine. Era direct proporţională cu ambiţiile pe care le-am nutrit şi le nutresc eu, cu temei şi pe drept. El nu putea să le aibă, nu pentru că ar fi fost lipsit de voinţă, ci pentru că era (şi este, să ştii !) mult prea înrobit de *edificări* şi de *autodefiniri,* de lupte şi de izbînzi, de înfruntările din lumea contemporană, din care „tot *noi* vom ieşi învingători !...“ El era (şi este) omul marilor dăruiri, omul unor eforturi aproape supraomeneşti, duse prin ani, fiindcă una e să te străduieşti un timp într-o direcţie oarecare şi altceva, cu totul şi cu totul altceva, să iei în piept toţi anii care îţi stau înainte ; să fii al nimănui, să fii mai rău decît un orfan ; să fii un simplu naufragiat al vieţii ; să-ţi găseşti pe urmă un sprijin, să devii om, să te lupţi pentru asta şi să fii lovit exact în clipa în care eşti „aproape de tot de finişul tuturor limpezirilor" ; să fii aruncat în braţele deznădejdii şi s-o iei de la capăt pe urmă, din nou, s-o iei de mai multe ori de la capăt, ca şi cjnd nu s-ar fi întîmplat nimic.

„...Dar tu mai poţi, Vasile ?“ l-am întrebat eu, în sfârşitul acela de septembrie, cînd eram la mare.

„După cum ştii, a răspuns el zîmbind (stăteam pe un cearceaf, la marginea plajei, copiii erau în apă, se bălăceau, iar pe deasupra noastră, n-o să uit niciodată amănuntul acesta, treceau fîlfîind pescăruşi mari şi graşi, păsările acelea frumoase şi plăcute, dacă le priveşti de departe), încă mai pot, după cum ştii !...“

„Lasă prostiile, i-am retezat-o eu, ştii bine la ce mă refer, ai înţeles perfect ce vreau să ştiu !“

„Da, am înţeles şi-ţi voi răspunde : mai pot, sînt abia la începuturi cu energia de care dispun !...“

„Nu s-ar părea, dacă se ia omul după felul cum arăţi : eşti slab ca un drac !... Nu vezi alţii cum sînt, că abia îşi mai duc cefele şi burţile ! ?“

„Ăştia, Nuţă dragă, sînt sau chelneri sau vînzători pe la aprozare, şperţari, în orice caz, pentru că numai ăştia se îngraşă în socialism !“

„Dar activiştii, oamenii cu munci de răspundere nu se îngraşă, ei nu au cefe şi burţi ? ! “

„Unii au, e drept, dar nu au toţi !... Uite, eu, după cum ştii, am fost activist şi n-am avut ceafă de loc, şi nici pîntece !“

„Dar de ce, Vasile, cînd o să prăseşti şi tu asemenea podoabe ?“

„Cred că niciodată !... Nici nu râvnesc la aşa ceva !...“

„Şi la ce râvneşti tu, mă rog frumos ! ?“

„La lucruri mai mari Nu-i cine ştie ce izbîndă să ai ceafă şi burtă, să te ghiftuieşti şi să te încliftezi !“

„De ce n-ar fi ! ?... Omul mai trebuie să şi trăiască, nu se poate hrăni cu visuri !... Mai are, în afară de asta, o nevastă şi nişte copii, cărora trebuie să le poarte de grijă !...“

„Are, e adevărat, dar nu e obligat de nimeni să se profileze numai în direcţia aceasta, a burţii şi a cefii !... Oricine poate deveni om, dacă vrea, dacă stăruie !... Şi numai cei proşti se lăcomesc la ghiftuială, la funcţii şi la onoruri !... Proştii şi ambiţioşii !...“

„Dar şi tu eşti cam ambiţios !“

„Sînt, în alt sens însă, în sensul cel mai nobil al cuvîntului !“

„De unde ştii tu că e nobil acest sens ?“

„Ei, vezi, asta-i problema, că ştiu !“

„Poate că te înşeli ! ?“

„Nu mă înşel de loc, ţie pot să ţi-o spun, şi nu pentru că aş fi mare strateg, ci pentru că am pus şi pun în balanţa vieţii numai sinceritate şi cinste !... Şi-acolo unde cresc şi înfloresc florile astea, nu poate exista înşelăciune !...“

„Dar dezamăgire poate exista ? !“

„Da, dezamăgire poate exista !...“

Tot atunci l-am întrebat, în altă zi însă, dacă nu i se pare cumva că zbaterea lui, lupta în care se angrenase el, şi cinstea pe care o pusese şi o punea în balanţă, aveau ceva din zbaterea şi luptele lui Don Quijote, ale „Cavalerului de la Mancha ? ! “

„...De unde pînă unde ai ajuns la comparaţia asta ?“ a întrebat el, uimit dar şi bucuros (pentru că i-a plăcut şi-i place să-i aminteşti de ceea ce ţi-a spus cîndva, de gîndurile lui, de părerile pe care le-a emis cine ştie cînd, i-a plăcut şi-i place să-i dai dreptate, a avut şi are, ca orice om, un strat de orgoliu sub suflet, pe la capul pieptului pe undeva, pe unde l-o fi avînd el).

„De acasă şi pînă aici, i-am spus eu. Nu m-ai ameţit toată vara cu Cavalerul Tristei Figuri ! ?. Nu-mi spuneai mereu, pe la bucătărie şi pe unde se mai nimerea, «Stăpîna sufletului meu», şi Domniţă şi mai ştiu eu cum ! ?“

„Ei, şi tu, am glumit... îmi plăcea cartea şi nu puteam să n-o scot puţin în faţa vieţii, să mi-o apropiu şi mai mult !...“

„Şi eu am făcut acelaşi lucru, Vasile !“

„Cînd, Domniţă dragă ?“

„Adineauri, cînd am vorbit de *Cavaler,* cînd te-am întrebat dacă nu semeni cu el ? !...“

„Da, ştiu... în ce privinţă însă, nu înţeleg ? !“

„în privinţa aiurelii care îl mînă pe el prin viaţă !... Şi-n privinţa zădărniciei care îi iese lui înainte, de peste tot !...“

„în privinţa zădărniciei s-ar putea să fie asemănări, a spus el, desenînd în nisip o lance şi un scut (eram tot pe plajă, dar vremea era mai închisă şi cam sumbră), în măsura în care se aseamănă orice om cu el, pentru că zădărnicia stă în faţa fiecăruia, şi zădărnicia, adică, nu numai izbînda şi împlinirea !...“

„Şi de ce nu şi în privinţa cealaltă, a aiurelii ? ! “

„Pentru că acest cavaler n-a fost un aiurit oarecare, cum li se pare unora !... A fost un suflet deosebit, a fost un romantic, un împătimit al visului !... în felul lui şi el a fost un luptător, a întruchipat o năzuinţă, poate că pe cea mai puternică, pe cea mai adîncă !...

„Atunci de ce rfdeai de el, cînd ne povesteai nouă ce isprăvi a mai făcut, prin ce peripeţii a mai trecut ? ! “

„Rîdeam, e adevărat, dar mai şi plîngeam !...“

„Omul nu poate plînge, cînd rîde !“

„Ba bine că nu !... De cîte ori nu plîngi, cînd rîzi ? !... Iar eu, atunci, îl urmăream pe Cavaler şi mă gîndeam şi la mine, la toţi cei care au luat-o mult prea înainte, au ieşit mult prea în faţă, crezînd în vis mai mult decît în realitate, rupîndu-şi picioarele din cauza asta, scrumindu-şi aripile !...“

„Vasile, dar noi nu putem vorbi ca oamenii, nu putem fi şi noi mai simpli, mai fireşti ? !“

„Dar eu cred că sîntem aşa, chiar dacă mai trece din cînd în cînd prin noi, prin mine, mai ales, unda înflăcărărilor de la început !... în clipa de faţă însă, să ştii că nu stau sub bătaia acestei unde şi nici nu vorbesc cu vorbele altuia, cum am mai făcut eu uneori !...“

S-a îmbolnăvit odată, iarna, a răcit, iar eu m-am speriat din nou, mai tare decît mă speriasem pe plajă. Abia atunci mi-am dat seama cu adevărat de ambiţiile pe care le pusesem în balanţă, în legătură cu el. De dorinţa care îmi subminase gîndurile, de a-l vedea în frunte, unde îi era locul. Măsura erau ai mei, fraţii mei, cu care nu mai aveam relaţii, la care mă gîndeam mereu, la care nu puteam să nu mă gîndesc. Mai ales că ei se desfăşuraseră şi se desfăşurau „pe cele mai înalte coordonate...“

„...Dar tu, l-am întrebat eu pe Vasile, după ce trecuse el de ce fusese mai greu (răsuflînd uşurată l-am întrebat), ce crezi, o să ajungem şi noi odată la bine şi la bucurie ? ! “

„Eu cred că da 1“

„Dar de ai mei, de fraţii mei şi de părinţii mei, ce părere mai ai, c-am văzut că nici nu mai vorbeşti de ei, ori, dacă vorbeşti, îi ocărăşti, îi arunci în hăuri ! ?“

„Şi tu ce ai vrea, să-i laud ? ! “

„Nu, dar poate că şi ei au dreptatea lor ! ?“

„Nu au nici un pic de. dreptate !... Şi ştii de ce nu au? !... Pentru că ei nu pot trăi decît laolaltă, în *gaşcă,* nu în grup !“

„Nu sînt singurii, Vasile, nu-i apăr, dar cred că nu sînt singurii oameni care fac, astăzi, lucrul ăsta !...“

„E adevărat, aşa e, dar asta nu înseamnă că sînt îndreptăţiţi în ceea ce fac !... *Găşcărismul* e cel mai cumplit flagel al orînduirii noastre !... Din cauza asta m-am despărţit eu de Costel, pentru că el nu putea şi nu poate să abordeze lucrurile decît aşa, la modul combinativ : pe cine mai atacăm, cu cine ne aliem, pe ce carte mizăm, pe cartea lui Grofşoreanu sau pe cartea lui Rizea ! ?...“

„Da, dar uite că a realizat cîte ceva în felul ăsta, are o situaţie, i-a tras şi pe ceilalţi după el, e cineva în oraş şi în regiune !...“

„Şi noi sîntem nimeni, nu-i aşa ? ! “

„Nu, Vasile, dar mă frămînt şi eu !...“

„Foarte bine faci: frămîntă-te şi pune-ţi întrebări!...“ N-am mai stăruit. Ştiam cît se putea vorbi cu el şi cît era de neînduplecat în anumite privinţe. „...Dacă mai stărui, am zis eu atunci, îl stîrnesc numai, îl aţîţ !... Şi-apoi, dreptatea e oricum de partea lui !... Umblă şi ea cu capul spart, dar e alături de el !...“

IX

O familie, nu ştiu cum să spun, nu se alcătuieşte aşa de uşor, de azi pe mîine. Nu se alcătuieşte, în orice caz, în clipa în care te-ai dus la primărie cu un bărbat de mînă. Sau la biserică, fiindcă am văzut că unii se duc şi acolo. Noi nu ne-am dus la biserică şi nici măcar verighete nu ne-am luat, aşa eram de „catolici[14], atît de mult dispreţuiam „tot ce era obicei şi deprindere burgheză..Eram şi săraci, ce-i drept, n-aveam nimic. Atîta seamă însă tot am fi avut, cît să ne luăm „nişte tinichele în degete“... Dar n-am vrut. El, mai ales, n-a vrut de loc.

„...Ce rost are, zău aşa, zicea el, mai bine ne luăm nişte cratiţe, sînt mai folositoare decît toate inelele din lume !...“

Cu asta am început, de altfel, cu cumpărarea unei cratiţe. Pentru că nu aveam în ce face mîncarea. Sobă aveam, dar nu aveam cratiţă. După aceea ne-am cumpărat scaune, că nu aveam... Şi un covor de iută... Şi nişte cearceafuri... Şi perdele... Şi un aparat de radio (Radio „Popular[14], cum era atunci)... Şi cărucior ne-am luat după aceea... Şi scutece şi hăinuţe pentru copii, pentru Ionuţ, mai întîi, pentru Lena mai apoi... Şi ceşti şi ceşcuţe, linguri şi linguriţe... Şi jucării pentru cei mici... Şi haine pentru noi... Şi pentru cei mici !... Şi becuri !... Şi pom de iarnă, că noi nu ziceam „pom de Crăciun[44] nici de frică... Nici acum nu zicem, noi ne ţinem de cele vechi (mă refer la denumiri şi la felul de a vorbi cu oamenii).

în felul acesta se întemeiază o familie, adunînd lucruri, făcînd copii, crescîndu-i. întemeierea aceasta se vedea mai bine înainte vreme, mai ales la ţară (din cîte ştiu şi eu, de la Vasile, fiindcă eu sînt orăşancă, sînt mahalagioaică get-beget). Acolo se începea cu casa de multe ori şi abia după aceea se trecea la celelalte : la adunarea celor trebuincioase în gospodărie. Chiar şi la oraş însă, la noi, în mahala, se vedea mai bine lucrul acesta (întemeierea), pînă mai ieri-alaltăieri. Acum se vede mai greu, din ce în ce mai greu. Asta pentru că se stă la bloc, iar blocuri sînt din ce în ce mai multe, ca şi familiile. Şi-acolo unde-i multă lume, obiceiurile şi deprinderile se văd mai greu, dacă se mai văd. Oamenii se mută mai des, rareori stau toată viaţa într-un singur cartier. Şi parcă se şi căsătoresc mai des, astăzi. Şi de despărţit se despart mai des, nu ştiu nici eu de ce. Şi nici n-aş putea

să jur că-i aşa. Dar aşa mi se pare acum, din cauza dumitale, pesemne, din cauza lui Vasile...

Lucrurile, cum ziceam, cum am vrut să zic, lucrurile pe care le aduni în casă, au şi calităţi dar au şi lipsuri, ca şi oamenii. Calitatea lor principală e că ştiu să se facă necesare, sînt trebuincioase. De un pat, de exemplu, ai neapărată nevoie, pentru dormit şi chiar şi pentru iubit (fiindcă şi iubirea, nu-i aşa, face parte din viaţă ! ?). Şi de un covor pe jos, ori de un preş... Şi de ale bucătăriei, de' vase, de oale şi de cratiţe... Dar de cîte nu ai nevoie, ca să poţi trăi ! ?... Cu timpul însă, nu ştiu cum se face că lucrurile astea, de care ai atîta nevoie, încep să te înghesuie, parcă s-ar căţăra pe tine... Se adună prea multe laolaltă... Şi parcă nici nu mai eşti tu stăpînul lor, parcă sînt ele mai mari în casă. Noroc cu mutatul, noroc cu cîte-o curăţenie mai mare, că mai arunci din ele... Dar parcă arunci ceva din tine, aşa de mult te-ai obişnuit cu unele lucruri (sau poate că ele s-au învăţat cu tine ! ?)... Fiindcă .uite, eu am aruncat zilele astea un covor de iută, primul nostru covor, şi parcă mi-a părut rău după el. L-am tot mutat, e adevărat, a trecut prin toate locuinţele noastre, au stat copiii pe el, l-au udat şi au făcut tot ce puteau să facă pe el, de mirosea şi acum într-un anumit fel, cu toate spălările, cu toate dichiselile la care l-am supus. Acum, la urmă, înainte de a-l arunca, stătuse la bucătărie, îndoit în două, deoarece băcătăria pe care o avem noi e mică. Lui Vasile nu-i plăcea cum stătea covorul, nici mie nu-mi plăcea, dar mi-a părut rău după el, cînd l-am aruncat... Iar o cratiţă veche, prima noastră cratiţă, am dat-o de cîteva ori la lipit, numai să n-o arunc. După aceea, fiindcă lipiturile ţiganilor n-au ţinut, am pus o muşcată în ea, să fie pe aproape, s-o mai văd din cînd în cînd...

Aşa-i cu lucrurile, da...

Cu copiii e altfel, să ştii. Te robesc şi ei, dar parcă-i altfel. Pentru o femeie, mai ales, precis că e altfel, pentru o mamă. O mamă, o femeie, aşadar (fiindcă orice femeie e *mamă,* dacă nu e o simplă curvoancă !), îşi aminteşte cum l-a născut pe fiecare copil, oricît ar fi ei de mulţi. Uneori îşi aminteşte cum • l-a plămădit, unde s-a petrecut lucrul acela miraculos, unde şi cînd, în ce clipă... Poate că atunci nu ştia (precis că nu ştia), pe urmă însă, după ce *fructul* s-a înfiripat în pîntecele ei, îşi aminteşte exact de clipa în care căldura spumegîndă a iubirii a căpătat chip şi suflet în propria ei fiinţă...

Eu, cînd am fost grea cu Ionuţ, am trăit senzaţii dintre cele mai stranii şi mai neaşteptate. Fiindcă eşti altfel în zilele şi în lunile acelea. Te schimbi mereu, de la o zi la alta, pe măsură ce creşte *el*. Te schimbi în rău,, dar parcă şi în bine. Eşti tulburată pînă în adîncuri şi ai vrea, parcă, să nu mai fi în cîte-o clipă. După aceea ai vrea să fi mereu, să fi şi să tot fi. Iar după aceea, cînd se zbate el pentru prima dată, pe neaşteptate, fără veste, ţi se pare că se cutremură toate, în tine şi odată cu tine. Numai pămîntul, cînd e zguduit de propriile lui zbateri, ar putea simţi aşa ceva, dacă ar avea simţire. Chiar aşa m-am gîndit eu atunci, cînd s-a zbătut Ionuţ în mine, pentru prima dată. Veneam de la piaţă, cu o plasă plină de cartofi şi de legume. Eram cam încărcată. Şi poate că eram şi supărată de ceva, de pe la fabrică. M-am şi grăbit, la o trecere, m-am silit puţin. Şi-am simţit pe urmă cum s-a zbătut el în mine, parcă ar fi fost o nouă inimă, mai mare, mai caldă decît cea pe care o ştiam, cît de cît. Şi mai umedă, nu ştiu cum să spun, parcă ar fi fost un bolovan scos de curînd dintr-un rîu limpede. Mi-a fost cald, la început, pe urmă, după ce m-am sprijinit de un stîlp, mi-<a fost rece. „...Ei, ce mai vrei ?“ am zis eu, după ce am pornit mai departe. Dar el n-a mai vrut nimic, cu toate că i-am zis pe nume. Atunci i-am spus pentru prima dată Ionuţ, fiind sigură că e băiat, cum am fost şi la naştere, cînd i-am spus doctoriţei, dinainte, că va fi fecior şi se va numi Ion.

...Vedem noi !“ a spus dînsa.

Iar după aceea, după ce a trecut totul cu bine, m-a întrebat de unde ştiam că va fi băiat, cum de eram aşa de sigură ! ? Şi eu, ce să-i spun, că n-am avut ce-i spune, taina se spărsese şi se risipise...

Cu Lena a fost altfel, cu fetiţa. Lena a fost mai blajină, mai mofturoasă (şi-acum tot aşa e, dar nu e fată rea, nu-i rea de loc, e delicată şi-i atentă, parcă nici n-ar fi soră cu Ionuţ, care-i brutal, e dur, e dintr-o bucată, cum e şi taică-său, cum era, că şi taică-său s-a mai schimbat, a mai evoluat şi el, cum evoluează orice om, fără să-şi dea seama, odată cu viaţa, odată cu lumea !). Cu Lena am avut necazuri mari la naştere, că nu vroia să iasă în lume, parcă i-ar fi fost teamă. Şi după aceea am avut necazuri cu ea. Fiindcă o fată se creşte mai greu, e mai altfel decît un băiat. Ţi-i mai apropiată, oricum. Te înţelege, parcă, mai bine... In orice caz, la noi în casă cam aşa s-au orînduit lucrurile. Ionuţ e prieten cu taică-său, la cataramă, iar Lena e mai aproape de sufletul

meu. Vasile spune uneori (spunea, pînă mai ieri, pînă cînd nu s-a apropiat aşa de tare de frumoasa dumitale ureche) că există două „fracţiuni" la noi în familie şi că „nu e de mirare că se nasc fracţiuni în cadrul unor partide, în cadrul mişcării muncitoreşti, dacă la noi, într-o simplă familie, se petrec asemenea fenomene !...“ Glumea şi el, făcea haz de necaz, să ne înveselească pe noi şi să mai uite de necazurile care l-au însoţit mereu, ca nişte umbre, din cauza cărora a suferit mult, din pricina cărora va suferi şi de acum încolo (dacă n-o să4 scapi dumneata de ele, fiindcă dumneata, de, eşti mai tînără, eşti mai frumoasă, eşti mai învăţată şi poate că o să-l descotoroseşti de rele, dacă o să apuci cumva să faci lucrul acesta ! ?).

în afară de asta, în afară de lucruri şi de copii, la întemeierea unei familii contribuie mult şi obişnuinţa. Obişnuinţa naşte şi oboseală, e adevărat, naşte plictiseală. Dar fără ea nu se poate, să ştii. Ea e ca apa care plămădeşte mortarul, murind pe urmă în zid, rămînînd acolo, ca un fel de suflet al zidului. Şi poate că nici nu-i bine zis obişnuinţă. Poate că ar fi mai potrivit îngăduinţă ! ? Sau cunoaştere ? ? Sau armonie ! ? Că ajungi, după un timp, să nu mai poţi trăi unul fără altul, nu neapărat ca bărbat cu o femeie (sau ca femeie cu un bărbat), ca un om cu un alt om, de care te simţi atît de legat încît e destul de multe ori să-l vezi, sau să-l auzi, sau să-l ştii pe aproape, ca să admiţi şi să crezi că e bine şi că sînt în ordine toate... Şi că viaţa şi lumea au un rost şi un temei, nu sînt o simplă şi din ce în ce mai mare harababură, cum par uneori, cînd eşti singur şi pustiu... E destul un zîmbet uneori, e suficientă o vorbă alteori, ca să fie bine... Pentru că iubirea (ai să vezi matale mai încolo) nu-i apă de ploaie şi nici miere de albine nu e... E strop de jăratic, e explozie de lumină, cînd e... Dar nu e tot timpul aşa... Nici nu se poate, ce-i drept... Te sprijini pe om de la un timp, îl iubeşti dar te şi bizui pe el... Te schimbi odată cu el, fără să-ţi dai seama. Te regăseşti pe tine însuţi, fiindcă schimbările cele mai trainice acestea sînt : cele care te aduc pe tine însuţi în lumină, de parcă ai fi fost scufundat, parcă ai fi fost ascuns pe undeva, pomenindu-te apoi, cînd nici nu te aşteptai, că exişti cu adevărat şi că eşti tu însuţi cu adevărat... Eu, de pildă, am „furat" multe de la Vasile (de aceea îmi pare rău după el, ,şi de aceea !), dar poate că i-am şi dat cîte ceva de cînd sîntem împreună (de aceea nu vreau să ţi-l las !). El, Vasile al meu, m-a speriat de multe ori cu zbaterile

lui nesfîrşite şi mult prea stăruitoare. M-a chinuit adeseori, m-a împins în cîteva ^înduri pînă în pragul deznădejdii. Dar dacă n-ar fi fost frămîntările acestea ale lui, dacă el nu s-ar fi zbătut în permanenţă pentru cîte ceva, eu n-aş fi cum sînt. Aş fi, cu adevărat, o simplă şi obişnuită „femeie casnică[11]. N-aş putea să-ţi spun ceea ce îţi spun. N-aş avea o *atitudine* a mea şi o *poziţie* a mea, politice amîndouă, luate amîndouă de la el, întreţinute de el şi de înflăcărările lui necontenite... Fiindcă el a fost şi este un înflăcărat, a fost şi este un *om politic,* în înţelesul cel mai nobil şi mai adînc al acestui cuvînt, care nu are nici un înţeles pentru alţii, pentru cei care au uitat de unde vin, dacă vin cumva de undeva, dacă nu sînt simple scorniri ale momentului, cum ar zice Vasile...

Vasile a „crescut" mult în anii din urmă, cum se spune într-un anumit limbaj, cum se spunea, fiindcă am văzut că şi vorbirile astea s-au mai primenit şi s-au mai schimbat (se primenesc şi se schimbă mereu). Dar într-o vreme aşa se spunea despre un om, dacă se schimba el în bine, dacă învăţa, dacă se purta mai cuviincios, ori dacă lua „atitudine faţă de lipsuri şi greutăţi..." Se zicea că a „crescut mult, s-a dezvoltat frumos !...“ Mai toţi creşteau şi se dezvoltau pe vremea aceea. Unii creşteau şi se dezvoltau cu adevărat. Alţii se făceau numai că se dezvoltă şi cresc, ca să se afle în treabă, ori pentru că erau molipsiţi de ceea ce se întîmpla în jur, ori pentru că înţeleseseră, din timp, că se putea realiza în felul acesta un plus de avantaje, o „dobîndă cît mai bună la capitalul depus..."

Vasile a fost, şi în privinţa asta, dintre cei dintîi. El a crescut şi s-a dezvoltat cu adevărat. A crescut enorm şi s-a dezvoltat tot atît de mult. S-a şi maturizat, e drept, ca om, ca bărbat. Dar n-a fost numai asta. El a străbătut şi străbate încă un drum greu („drumul înţelegerii de sine şi al înlegerii lumii !“). A trecut prin multe dificultăţi, a căzut şi s-a ridicat, căzînd din nou după aceea. S-a frămîntat cît zece, cum se zice, cum zice chiar el. A fost nemăsurat şi necugetat de foarte multe ori. A fost dur, a fost grosolan. Din cauza necunoaşterii lucrurilor, dar şi pentru că era convins, din inimă, că aşa e bine şi aşa trebuie să fie „un revoluţionar adevărat, un bolşevic pur-sînge, dur şi neîndurător, cu lumea şi chiar cu sine însuşi !...“

„...Eu, Nuţă dragă, îmi spunea el, cînd încercam să-l domolesc, cînd mă gîndeam, cu teamă, că vom umbla toată

viaţa «cu capul spart şi cu traista goală» — aş muri, m-aş prăbuşi pe loc, m-aş preface într-un simplu muşuroi de ţărină, dacă n-ar fi pe lume burghezia şi imperialiştii, şi carieriştii, toate tagmele profitorilor, în raport cu care îmi măsor eu pasul şi vrerea, ca să-i nimicesc !..“

„înseamnă, cutezam eu, că burgheziile şi tagmele astea au un rol în lume, dacă te ajută să fi cum eşti !“

„Bineînţeles că au un rol şi un rost, admitea el, orice lucru, bun sau rău, îşi are rostul lui şi rolul lui în lume !... E cel mai bine însă să fi întotdeauna de partea binelui, de partea celor ce muncesc şi luptă !... Şi să-i urăşti de moarte pe ceilalţi, pe învîrtitori şi pe profitori !...“

„Dar fără ură nu se poate, Vasile Pozdare ? !“

„Nu, Ana lui Manole, fără ură şi fără vrăjmăşie nu se poate !...“

, Răspunsurile de acest fel, ce-i drept, s-au rărit şi s-au domolit, pe măsură ce s-a înţeles pe sine, înţelegînd astfel şi 'lumea. Fiindcă el ‘a trecut printr-un asemenea „proces", a trecut şi mai trece. Şi poate că nimeni altcineva nu-i îndreptăţit să vorbească despre prefacerea aceasta, în măsura în care sînt eu. Numai eu sînt, de fapt, îndreptăţită. Pentru că numai eu am văzut cum s-a petrecut ea, prin cîte „faze" şi prin ce „etape" a trecut. Aşa cum îşi vede o mamă, cu uimire dar şi cu bucurie, propriul său copil, crescînd şi lim- pezindu-se la faţă şi la gînd. Eu nu-i eram mamă, îi eram soţie (şi-i sînt şi-i voi fi !), dar îl ştiam şi-l priveam ca pe un copil. îi ştiam calităţile, dar îi cunoşteam şi părţile rele. Luam şi eu speranţă din marea şi irezistibila lui speranţă. Şi-l iubeam din ce în ce mai mult, pe măsură ce îl înţelegeam, pe măsură ce se scutura el de zgrunţurii aceia aspri şi tari, cu care îl tencuise *seceta* prin care trecuse şi trecea. Mi se părea mai bun şi mai frumos, mai altfel în asemenea clipe, cînd era el mai potolit şi mai îngăduitor ; cînd vorbea mai aşezat, mai omeneşte ; cînd nu striga, cum strigase de atîtea ori, pe la mitinguri şi pe la şedinţe, şi pe acasă de multe ori ; cînd nu puneau stăpînire pe el „demonii fioroşi ai devotamentului".

„...De ce nu vorbeşti tu aşa întotdeauna ?“ îl întrebam eu cîteodată, cu oarecare teamă, fiindcă nu vroiam de loc să dau „ceasul înapoi".

„Cum să vorbesc, domniţa mea dragă, răspundea el rîzînd — cum ? ! “

„Aşa, mai firesc, mai omeneşte, mai moldoveneşte, fiindcă eşti moldovean, nu-i aşa, iar moldovenii sînt mai blajini, sînt mai îngăduitori şi mai răbdători !“

„Moldovenii, sărea şi se zburătăcea el, ca într-o aducere aminte, toţi moldovenii, să ştii de la mine, sînt cei mai vijelioşi oameni, sînt cei mai aprigi şi mai temerari!“

„Nu ştiam, mai ziceam eu, că stau lîngă un şuvoi de munte, ori lîngă un vîrtej ! ?“

„Nici una, nici alta, domniţă dragă, stai lîngă un om, iar omul ăsta e firesc în tot ce face, nu joacă teatru niciodată, nici cînd zîmbeşte şi nici cînd scrîşneşte !“

„Poate că-i aşa, eu ştiu, dar nu s-ar putea să scrîşnească mai rar, sau de loc ! ?“

„Nu ştiu, să vedem ! ?... Aici nu-i vonba numai de el, e vorba şi de lume, e vorba de societatea asta nouă, pe care o zidim noi, cu ridicarea căreia ziceam şi credeam că isprăvim repede de tot, de azi pe mîine !...“

„Şi-acum nu mai ziceţi aşa ? !“

„Zicem, dar parcă am început să ne dăm seama că drumul e mai lung decît credeam, mai şerpuitor şi mai dificil decît ni se părea nouă la începuturi !...“

Cred că îşi dădea seama că străbătuse şi străbătea un drum, că se aventurase pe un povîrniiş mult prea abrupt, greu de supus, greu de schimbat „într-o simplă şi mult prea banală cîmpie...“

„...Asta-i, că omul, zicea el în răstimpuri, vorbind parcă mai mult pentru sine, îşi face singur dificultăţi, vroind mereu cîte ceva, vroind altceva mereu !... Uite, eu aş fi putut să stau liniştit, mai ales după ce am avut experienţa aceea aspră, cu *transformarea agriculturii,* aş fi putut să-mi văd de munca mea, la uzină, să n-âm probleme, cum se zice !...“

„De ce n-ai făcut-o ?[u] îl întrebam.

„N-am putut, Nuţă dragă !“

„De ce, din cauza ambiţiei, sau pentru că vrei, pur şi simplu, cum ai zice tu, să te răzbuni, să le plăteşti unora nişte poliţe, să le arăţi că nu eşti un gunoi, cum credeau ei ! ?“

„Nişte poliţe sînt de plătit, dar nu cum zici matale, scumpa mea doamnă !“

„Dar cum ? !“

„Altfel, cu vîrf şi îndesat, dar altfel !“

„Cum ! ?“

„Demonstrîndu-le tuturor că lucrurile nu stau cum au crezut şi cred ei, arătîndu-le, pe viu, că poţi ajunge cineva

în ţara asta şi în lumea asta — în lumea asta nouă, care-î complet deosebită de celelalte lumi ! — numai şi numai prin muncă, prin cinste !... Pentru că şi eu am fost bîntuit de dorul răzbunării într-un timp, nu de ambiţii, de răzbunare, pur şi simplu, de-mi venea să dărîm totul, uzina şi oraşul, nu numai pe cei care m-au nedreptăţit şi m-au batjocorit !... Acum însă nu mai doresc şi nu mai zic aşa, nu pentru că m-aş fi blegit, ci pentru că am ajuns, sau poate că sînt pe cale să ajung, la o adevărată înţelegere a lucrurilor !... Fiindcă măreţia omului în asta constă : în năzuinţa lui de a se depăşi pe sine, de a lăsa în urmă starea în care se află

Visa cu ochii deschişi de multe ori. Făcea planuri care păreau (şi mai par şi acum aşa) de-a dreptul fantastice. Ne spunea cum va lucra el, cînd va fi director-general la uzina în care se formase ca muncitor.

„...Va să zică, spuneam eu, bucuroasă, şi tu te gîndeşti la *Juneţii* şi la *măriri! ?“*

„Mă gîndesc, altfel decît alţii însă...[11]

„Atunci, dacă te gîndeşti altfel, cu cinste sau cum vrei tu să mai zici, înseamnă că n-o să le ai niciodată la picioare !“■

„Ba o să le am, ai să vezi, singure or să-şi plece steagurile în faţa mea !...“

Era aşa de încrezător în propriul său destin, în propria sa stea, încît nu se putea să nu-l crezi. Chiar şi atunci cînd era deznădăjduit era aşa : încrezător şi optimist. Fiindcă deznădejdea lui venea din cinste, din nerăbdare, din dorinţa de a vedea „lumea schimbată şi luminată de bine şi de dreptate !...“■ Nucleul convingerilor lui, care a cunoscut un lanţ întreg de *faceri* şi de *desfaceri,* a fost şi este atît de puternic, încît nu se poate, dacă ai stat şi stai în preajma lui, să nu te molipseşti, să nu iei ceva din văpaia pe care o răspîndeşte. Da, pentru că el a fost (şi este) un înflăcărat, a avut (şi are) foc „în suflet[11]. El a fost (şi este) un mare romantic, un visător. Dar a avut şi luciditate „în cap“, a avut (şi are) o minte extraordinar de ascuţită, din cale afară de pătrunzătoare. E adevărat însă că ascuţimea minţii lui, şi luciditatea, deprinderea de a judeca mai critic lucrurile („de dincolo dar şi de la *noi !“)„* s-au manifestat mai greoi. Abia acum ies la suprafaţă, abia acum se văd, abia acum capătă faţă şi chip, dîndu-i şi lui o faţă anume şi un chip anume, de om adevărat, de luptător şi de revoluţionar.[11]

X

Mulţi au crezut şi mai cred că Vasile e un ins rudimentar („un simplu troglodit, un reprezentant tipic al spiritului primar !)“, înşelîndu-se amarnic. Fiindcă el a fost (şi este, sînt sigură) de o delicateţe rară, neobişnuită. Nici n-ai crede, cînd îl vezi, sau cînd îl auzi vorbind la vreo adunare, cînd analizează el problemele de ordin politic, ori cînd critică pe careva, cînd se războieşte cu „imperialiştii şi cu carieriştii[11], n-ai crede, zic, că e în stare să fie, în acelaşi timp, atît de fin, atît de distins în vorbă şi la port !... N-ai crede şi nu poţi crede, dacă nu-l cunoşti, dacă nu te uiţi dincolo de asperităţile care i-au ascuns şi-i ascund caracterul. Asperităţile acestea l-au dezavantajat de multe ori, îl dezavantajează şi acum, îl fac să pară cum nu e, cu toate că sînt ale lui şi ele, ţin de firea lui, sînt legate de temperamentul lui, care a cunoscut şi cunoaşte întruchipările cele mai neaşteptate, mai ales pentru cei ce nu-l ştiu bine, pe o durată mai mare, de timp. Din cauza asta l-au etichetat şi îl etichetează unii într-un anumit fel, pentru că nu-l cunosc cu adevărat. E posibil să fie la mijloc şi o anumită grabă a unora, a unui anumit fel de oameni (pe cît de fermi, pe atît de ticăloşi, cum ar zice Vasile, pe cît de iscusiţi în a-i lovi pe alţii, pe atît de neputincioşi, cînd e vorba să înţeleagă şi să ajute „un om sau un gînd !“), care rezolvă totul prin etichetare, care merg voioşi mai departe, după ce trîntesc pe cîte unul la pămînt. Asta-i, de fapt, toată problema, aşa se definesc unii oameni, prin ceea ce fac, nu prin ceea ce zic. Prin faptul că nu se cutremură nici măcar o clipă, orice ispravă ar săvîrşi. Şi el, dacă se deosebeşte de alţii (fiindcă se deosebeşte, nu-i grozav, nu-i extraordinar, nu-i sortit culmilor celor mai înalte ale vieţii, dar se deosebeşte mult de foarte mulţi alţii!), exact prin asta se deosebeşte : prin faptul că şi-a reconsiderat mereu viaţa, a luat-o mereu de la capăt, cu o stăruinţă neobişnuită. Asprimea pe care a manifestat-o faţă de alţii a avut şi are un ascuţiş tot atît de tăios şi către sine. Pentru că el s-a judecat şi se judecă şi pe sine cu asprime, indiferent dacă i s-a spus sau nu o vorbă rea. El a crezut cu adevărat şi cu tărie în comunism, a crezut şi crede. Iar credinţele acestea ale lui au fost şi sînt aşa de puternice, încît e de mirare că nu l-au scrumit definitiv. Mai ales că el a pus la inimă tot ce i s-a spus, a luat drept „literă de lege“ tot ce a auzit. El a fost (şi mai este

mai „catolic decît papa“, mai habotnic decît era nevoie, suferind mult din cauza asta, din cauza încorsetărilor pe care şi le impunea, care nu se potriveau de lop cu adevărata sa fire, cu temperamentul lui tumultuos, cu dorinţa lui de a ştii cît mai mult, de a cuprinde „cu braţele minţii un orizont cît mai larg, de a fi, cu adevărat, cum trebuie să fie un comunist de azi, care nu mai poate semăna, nu-i voie să semene, cu comunistul de la începutul acestui secol, nici măcar cu cel din timpul ultimului război !...“

„...Asta e, vezi, îmi spunea el nu demult, că *noi,* mai ales cei tineri, ne-am încrezut deodată în tot ce ni s-a spus, confundîndu-i pe cei care erau la un moment dat în fruntea noastră cu însuşi partidul !... Şi iată că acum se vădeşte, a început să se vădească, dacă nu mă înşel eu, că nu întotdeauna cei care au fost în frunte erau şi fruntea partidului şi a clasei muncitoare !... Nici nu se poate realiza aşa ceva, de azi pe mîine, dacă stăm şi ne gîhdim puţin, dacă privim prefacerile acestea ale noastre ca pe un proces, ca pe o devenire !... Dacă trecem de la *scheme* şi de la *dogme* la viaţă şi la înnoirile ei fireşti !... Dacă sîntem cu adevărat revoluţionari şi luptători, dacă vrem să fim aşa ceva prin tot ce facem, mai ales prin ce facem, nu prin ce zicem !... Pentru că şi asta s-a vădit şi se vădeşte, că în fruntea zicerilor se află întotdeauna cei mai răi şi de nimica, noii clănţăi şi noii demagogi, care se deosebesc complet de clănţăii şi demagogii dinainte vreme, ceea ce înseamnă că schimbările în care sîntem angrenaţi noi sînt totale, dacă pînă şi cei care fac rău trebuie să-şi primenească *uneltele !...“*

Dar nu despre asta vroiam eu să vorbesc. Despre convingerile lui politice. Despre adîncimea şi puritatea acestor convingeri. Vroiam, dimpotrivă, să vorbesc despre felul cum a fost el în viaţa de zi cu zi, „în intimitate[11]. Unde omul nu se mai ascunde de nimeni. E adevărat că el nu s-a ascuns nici „în afară[11] şi poate că de aceea a avut şi mai are de pătimit, pentru că a fost şi este dintr-o bucată. ‚N-a umblat cu prea multe „obrăzare“, nu şi-a pus nici o mască. A fost unul şl acelaşi de fiecare dată. Şi dacă există deosebiri şi aici, între felul cum a fost el într-o anumită perioadă şi felul cum este acum, deosebirile acestea ţin tot de devenirile prin care a trecut şi trece. Care au fost, e adevărat, şi ale vremii, ale maturizării lui, avînd, totuşi, o anumită greutate specifică, cel puţin în cazul lui. Iar greutatea asta specifică ţine de sensibilitatea pe care a cîştigat-o el, de triumful

nu e vorba, de fapt, de un cîştig sau de un triumf. E vorba de scoaterea în lumină, de către el însuşi şi de către vremea care l-a călit, a unor însuşiri care stăteau îngropate sub asperităţi, sub pulberea aceea groasă şi densă, a *secetei.* Fiindcă el a fost delicat şi sensibil şi înainte vreme (uneori era ca o fată, se înroşea din nimic, iar alteori vorbea ca un poet, vorbea „în versuri[14] şi gîndea „în poezii",' cum se autoironiza). Altitudinile de acest fel erau mai rare însă la începutul poveştii noastre, erau mai stinghere. Şi erau curmate aproape întotdeauna, erau astupate pur şi simplu de grohotişul unor durităţi excesive. Din cauza cărora suferea şi el. Cum s-a întîmplat cînd l-a maltratat pe Viorel Mihalcea. Cum s-a întîmplat şi în alte împrejurări, mai ales, în perioada cît a lucrat „la ţară". Cînd săvîrşea lucruri cu care nu se acorda pe deplin, din cauza cărora se frămînta mult, se zbuciuma cumplit cîteodată. în perioada aceea, îndeosebi, era aşa de bîntuit de patimi („de ură şi de duşmănie, de vrăjmăşie şi de intransigenţă !...“), încît uita de toate uneori (de multe ori, nu uneori). Uita de mine şi de iubirea pe care mi-o purta (mi-o purta şi mi-o poartă, fiindcă el numai pe mine mă iubeşte !), dar uita şi de sine însuşi,, parcă s-ar fi autodesfiinţat ca om, parcă şi-ar fi făcut singur un rug pe care tot el îl aprinsese pe urmă, să ardă, să-l ardă şi pe el, „pînă la scrumire". Că aşa zicea el, cînd îl întrebam pînă cînd stă „în tensiune", pînă cîiid tot arde „pentru partid şi pentru revoluţie, pentru proletariat şi pentru socialism, pentru triumful definitiv al vieţii !...“

„Pînă cînd mă prefac în scrum !“ zicea el.

„Dar de ce să te prefaci tu în scrum, Vasile Pozdare ?" stăruiam eu de pe margine, nu din intimitatea care ar fi trebuit să existe între noi.

„Aşa, pentru că ăsta mi-e datul, pentru că eu sînt *fiul secetei,* iar seceta nu lasă în urma ei decît pulbere şi scrum !..."

„Nu eşti numai *fiul secetei,* Vasile, eşti şi soţul meu, eşti tatăl copiilor pe care i-am născut eu !“

„Revoluţia are prioritate faţă de toate şi faţă de toţi !“

„Dar de copii nu are nevoie revoluţia aceasta a ta ?!" „A noastră, Ana lui Manole, nu a ta !“

„Bine, a noastră, dar n-are nevoie de copii ?!“

„Are, cum să nu, de aceea mă şi ocup eu de copii şi de casă, pentru că noi trebuie să fim exemplari în toate privinţele !...“

Se ocupa, într-adevăr, atît de copii, cît şi de casă. Dar

vîrşească lucruri de care nu-i ardea. Pe urmă însă, după ce s-a domolit, după ce au ieşit deasupra apele adevărate ale firii sale, luminile acestor ape, a devenit mai convingător. A devenit el însuşi, înflorind clipa cu cîte-o vorbă frumoasă şi caldă, jucîndu-se adeseori cu copiii, parcă ar fi fost el însuşi copil, plictisindu-mă cîteodată cu declaraţiile lui de iubire.

„Dar ce-i cu tine, îl întrebam eu, să-l necăjesc, ce te-a apucat, de-mi pui atîtea flori în braţe, cum nu făceai nici cînd. eram tineri de tot !?...“

„Noi, Nuţă dragă, nu sîntem bătrîni nici acum !“

„E adevărat, nici tineri însă nu mai sîntem !“

„Nu, numai că iubirea...[14]

„Ei, ce-i cu iubirea ?“

„Ea nu ţine seama de vîrstă, nu ţine seama de nimic !... Iubirea e ca un rîu de munte, e ca un şuvoi, schimbă şi luminează totul în jur !...“

„Dar şuvoiul acela poate fi şi tulbure, poate face şi râu !“ „Poate, bineînţeles, dar asta depinde de vreme, depinde de loc !“

„Şi vremea cum e acum, e bună pentru iubire ?! “

„E foarte bună, n-a fost dar acum e bună !“-

„Şi locul, Vasile, cum e locul ?!“

„Şi locul e bun şi-i prielnic, dar *noi* n-am ţinut seama de asta !“

„De ce n-aţi ţinut seama, ce aţi scăpat *voi* din vedere ?!* „Specificul locului, dar asta, cum se zice, se poate îndrepta !... Se va îndrepta în mod sigur !...“

Era mai meditativ decît altădată, cădea mai des pe gînduri. Era mai reflexiv şi mai scump la vorbă. Şi parcă îi şedea mai bine aşa : să fie echilibrat şi stăpîn pe gîndul lui şi pe vorba lui, să se uite cu mai multă încredere în jur. Vechile tumulturi însă, marile lui tensiuni temperamentale, tot mai ţîşneau din cînd în cînd la suprafaţa lucrurilor, cum ţîşneşte lava dintr-un vulcan stins (stins şi trezit). în asemenea zile devenea, din nou, dur şi crunt, faţă de alţii dar şi faţă de noi. îşi călca în picioare propriile lui lucidităţi, ceea ce reuşise să cîştige cu atît de multă trudă. Suferea pe urmă, suferea enorm, fiindcă el a avut şi are sădit în suflet (în conştiinţa lui) un puternic simţ al dreptăţii (e dreptatea însăşi, de te şi sperii !). De recunoscut, în afară, nici măcar faţă de mine, nu recunoştea nimic. Se cunoştea însă, după felul cum vorbea şi cum umbla, că e bîntuit de regrete ; devenea mai

melancolic după asemenea răbufniri, după ce îşi dădea seama că n-a progresat cine ştie cît.

Stări de felul acesta a cunoscut multe în anul întîi de institut, după ce s-a confruntat cu alţi oameni (cu generaţia voastră, care e mai învăţată, e adevărat, dar e lipsită de vlagă, nu-i călită de loc şi-i predispusă la aranjamente !). Eu îl sfă- tuiam mereu să se bage între voi, să se împrietenească cu voi, să mai ,,fure“ cîte ceva de la voi.

„Nu pot să fac asta, cu scop şi cu interes !“ îmi răspundea el.

„Fă-o firesc atunci, la urma-urmei ei nu sînt copii de boieri şi de burghezi !“

„Unii sînt, vin din rămăşiţele acestor clase, cei mai mulţi însă sînt copii de ţărani !...“

Cu atît mai mult atunci..."

In anul al doilea parcă i-a fost mai uşor. A mai uitat, în orice caz, de complexe („pentru că ele, complexele, sînt mai rele decît o boală şi-i vai şi-amar de cel ce devine revoluţionar ca să şi le rezolve !...“).

„...Merge, zicea el din cînd în cînd, ne-am găsit ritmul, am intrat în pasul nostru, ceea ce înseamnă că *noi,* proletarii, sîntem în stare să rezolvăm orice problemă !...“

Avea (şi mai are) acest fel de a vorbi, general, impropriu. Avea, de fapt, din ce în ce mai multe feluri de a vorbi şi de a se purta. .

„...Tu, Vasile, îi spuneam eu cîteodată, simţind şi recunoscînd abia acum că îl iubeam mult şi că nu aş fi putut trăi fără el, eşti aşa de nu ştiu cum... Parcă ai avea vin în suflet, un vin roşu şi scăpărător !...“

„Vin nu am, zicea el încet şi rar (şi cu un accent abia perceptibil, de moldovean autentic), dar lumină cred că am, nu lumină, Nuţa dragă, un adevărat soare !...“

„Dar cum de nu l-am simţit eu pînă acum ?!“

„Nu puteai să-l simţi !“

„De ce, Vasile ?!“

„Pentru că era astupat de ceţurile grele ale *secetei,* de încrîncenările fanatismului, de întunecimile artificiale ale artificialelor ascuţiri ale luptei de clasă şi de răbufnirile propriilor mele năboiri, pentru că nici eu n-am fost sfînt, Nuţă dragă !...“

„Dar acuma eşti ?!“

„Nu sînt şi nici n-aş vrea să fiu !“

. „Bine, sfînt n-ai vrea să fi, dar ce şi cum ai vrea tu să ii!?“

„Aş vrea să fiu un om obişnuit, un om adevărat, excepţional adică, dar şi obişnuit !u

„Se poate aşa ceva ?! “

„Nu ştiu !... Cîteodată mi se pare că se poate... Alteori mă gîndesc că nu te poţi realiza pe deplin decît dacă ai funcţii mari şi importante, dacă te desfăşori cu adevărat, pe planuri mâri, dacă determini sau influenţezi soarta a mii şi mii de oameni, dacă eşti în frunte !... Pe de altă parte mă gîndesc că nu se poate, practic nu se poate, să fim toţi în frunte şi că adevărata calitate umană a omului de azi nu poate fi apreciată numai cu măsura funcţiei, pe care o poate ocupa şi un nemernic, pentru un timp mai lung sau mai scurt, depinde !... Asta e, vezi, că în mine au existat şi există doi oameni : unul cam năbădăios şi cam lipsit de măsură, altul mai aşezat şi mai echilibrat !...“

„Numai doi oameni crezi că au existat şi există în tine ?!“

„Da, eu aşa cred... Mai mulţi nici nu pot exista, într-un singur om !“

„Ba eu cred că pot !... Numai eu ştiu vreo cinci sau şase !...“

Atunci i-am spus (era într-o duminecă dimineaţa, copiii mai dormeau, iar noi întîrziaserăm în pat, iubindu-ne şi povestind, la întîmplare dar frumos) cîte chipuri avusese şi avea el, cîte înfăţişări reţinusem eu din felul lui de a fi şi de a se purta.

I-am vorbit mai întîi de băieţandrul acela timid şi mlădiu, care purta cam aceeaşi salopetă, care îmi ieşea înainte pe aleele uzinei, zîmbindu-mi de departe, neştiind apoi ce să-mi mai spună, sfîrşind prin a răbufni în vreo scuză involuntară („Mă duc, am treabă !...“), ori prin a-mi spune, ca de departe, că-i fusese dor de mine şi că mă iubea mult („mai mult decît îţi poţi tu închipui !...“) ; după aceea i-am povestit de nedumerirea pe care o trăisem eu cînd îl văzusem strigînd la o manifestaţie („cînd erai numai înflăcărare şi patos, parcă n-ai mai fi fost tu însuţi !“) ; i l-am pus dinainte, cu delicateţe dar şi cu teamă, rpe celălalt Vasile Pozdare, pe admiratorul lui Korceaghin şi al lui Davîdov, pe omul care ar fi fost în stare să moară pentru Iosif Vissarionovici ; pe activistul care aproape că nu mai avea familie şi casă, aşa de tare se dăruise muncii pe care o făcea („revoluţiei, construi-

ror celor ce muncesc !...“) ; asupra deznădăjduitului care se aruncase în mlaştina beţiei am stăruit mai mult, cu teamă dar am stăruit, oprindu-mă pe urmă asupra liniştei care îl cuprinsese, după ce îşi găsise „pasul şi ritmul..

Iar el s-a bucurat, s-a luminat şi s-a înveselit.

„...înseamnă, a zis el, ţinîndu-mi mîna dreaptă între mîinile lui, mîngîind-o încet, cum ştia că-mi place — înseamnă, vroiam eu să zic, că tu ai fost mereu alături de mine, dacă mă ştii cu toate !... înseamnă că ai trăit şi tu frămîntările mele şi poate că le mai trăieşti şi acum !?“

„Poate, cine ştie !?“

„Poate sau le trăieşti ?“,

„Răspunsul tu trebuie să-l dai, nu eu !...“

într-o singură privinţă, în două, de fapt, era greu să te înţelegi cu el : în privinţa calităţii lui de „membru de partid" şi în privinţa „perspectivelor de viitor".

Iuliu Jeler îl sfătuise de mai multe ori să facă o contestaţie, să întreprindă ceva pentru rezolvarea situaţiei lui de partid, îl rugasem şi eu, fără a avea mai mult succes.

„...Dar eu, spunea el, liniştit sau mînios, eu sînt membru de partid !... Eu sînt mai comunist decît foarte mulţi alţii, care umblă cum vor prin partidul acesta al nostru, suie sau coboară, mai mult suie, ce-i drept, pentru că de aceea s-au. strecurat dumnealor pe-acolo, ca să suie, să urce, să ajungă la *caşcavalul funcţiilor,* să profite cît mai mult!...“

„N-®r fi chiar toţi aşa, îi spunea Jeler, iar bagi lucrurile în aceeaşi căciulă, iar le aduci la acelaşi numitor, din cauza dificultăţilor pe care le-ai întîmpinat şi le întîmpini !...“

„Da?!... Din cauza asta?... Dar ia spuneţi-mi mie cîţî dintre cei care zburdă acum prin partid ar face parte din rîndurile lui, dacă partidul nu ar fi la putere, nu. ar avea pîinea şi cuţitul în mină ?!“

„Nu ştiu şi nici nu-mi place să pornesc în aprecierile mele de la o situaţie inexistentă, de la o simplă ipoteză !"

„Dar de la ce vă place să porniţi ?“

„De la realitate, de la viaţă !“

„Şi ce vă spune viaţa, în cazul de faţă ?“

„îmi spune, în primul rînd, că ne aflăm într-o schimbare deosebit de mare, în cadrul căreia e nevoie de fiecare om !... De aceea stărui eu să te duci la partid să-ţi lămureşti! odată situaţia în care te afli !...“

„De ce să mă duc eu?!... Să vină partidul la mine !

„Tot partidul nu poate veni !“

„Să vină prin reprezentanţii săi de frunte, cum face de obicei, cum a făcut şi cînd am fost exclus !“

„Nu se poate nici aşa : partidul e mai mult decît un singur om !“

„Nu-i adevărat !... Un om, mai ales în anumite împrejurări, în împrejurările în care i se hotărăşte soarta, e mai mult decît un partid, t mai mult decît o ţară, e mai mult decît lumea întreagă !“

„Nici chiar aşa, să nu ne înfierbîntăm prea tare, nu de alta, dar s-ar putea să luăm foc !“

„Dacă nu admiteţi asta, înseamnă că nu mai sînteţi comunist, sînteţi membru de partid, ca şi alţii, dar comunist nu mai sînteţi !“

„Şi ce dracu sînt, în cazul ăsta ?!“

„Sînteţi un fel de reformist, mai mult birocrat decît tehnocrat !... Dumneavoastră credeţi că se poate să fiţi şi una şi alta, să fiţi, adică, şi în partid, să aveţi ceva funcţii şi să fiţi, în acelaşi timp, şi om de omenie !...“

„Şi ce, e imposibil de realizat aşa ceva ?“

„Da, cred că e imposibil !... N-am crezut, dar acum cred, sînt convins că nu se poate şi *una* şi *alta !“*

„Lasă, lasă, c-o să mi te văd eu cum te zbaţi printre funcţii şi printre onoruri, după ce o să izprăveşti institutul, căutîndu-ţi omenia !...“

Ajungeau astfel la cea de a doua problemă, la „perspectivele lui de viitor“, în legătură cu care Vasile manifesta aceeaşi „intransigenţă feroce“.

„...Nu-i obligatoriu, zicea el, să fiu copleşit de funcţii şi de onoruri, numai şi numai pentru că am reuşit să mă ridic prin muncă şi prin învăţătură !...“

„Nu-i obligatoriu dar vei fi !...“

încolo, toate erau cum ar fi trebuit să fie. Toate sau aproape toate. El îmi era, în orice caz, din ce în ce mai apropiat şi mai drag. Se mai întîmpla şi acum să văd, înaintea lui sau în urmă, umbra băiatului aceluia din pădure (umbra lui Rolf). Sau să mi se pară noaptea, cînd mă trezeam din somn, că stă Mălăete alături de mine (cretinul cu care m-am iubit eu într-o vreme). Cel mai des şi mai adesea, în ultima vreme, mai ales, îl simţeam pe el alături de mine. Şi în mine, nu ştiu cum să zic. Uneori mi se părea că ne iubim mereu şi că sîntem aşa de legaţi şi de contopiţi laolaltă, încît nici nu ar fi trebuit să umblăm despărţiţi prin lume, nici măcar o clipă, darămite o zi sau o săptămtnă !?...

De aceea îmi pare mie rău, din cauza asta te urăsc şi te dispreţuiesc (de moarte, să ştii !) : pentru că te-ai băgat între noi exact cînd nu ar fi trebuit, cînd ne legasem noi laolaltă, cu adevărat, după atîtea şi atîtea frămîntări !... Dacă ai fi făcut lucrul acesta cînd eram eu încurcată cu Mălăete, ar fi fost altceva ; sau atunci cînd ne despărţea pata aceea mare şi împuţită, de borhoturi ; sau mai înainte, cînd se strecurase între noi, ca o apă, mantia aceea de purpură şi de sînge, a revoluţiei sau a *secetei* (parcă mai ştie cineva a cui era !? Nu mai ştie, fiindcă nimeni nu mai are timp, astăzi, să desfacă lucrurile între ele, pe cele albe de cele negre, sînt aşa de grăbiţi, toţi, de parcă ar veni sfîrşitul lumii peste ei, nu zorii de aur ai comunismului mondial !?).

XI

Asta e, vezi, că viaţa nu e făcută numai din flori şi din bucurii, din îmbrăţişări şi din plăceri. Sînt şi bucurii pe lume» dar sînt şi necazuri destule, sînt şi flori multe, dar sînt şi gunoaie destule. Dacă treci în spatele blocurilor de la noi din cartier, ţi se pare imediat că ai nimerit în altă lume. în faţă sînt nişte alei, sînt nişte ronduri de flori. Iar în spate, ce să mai vorbim, e vai şi amar. Vara, mai ales, şi chiar şi iarna, de sărbători, cînd uită gunoierii să ridice „resturile menajere" (aşa se numesc acum gunoaiele şi murdăriile de la blocuri, tot ce cade de la apartamentele oamenilor) e ceva de groază. Hîr- tiile sînt răscolite de vînt, cojile şi resturile de pîine se imput şi miros puternic. Pisicile cartierului (am avut şi cîini, cîini vagabonzi, veniţi cine ştie de unde, dar cîinii văd că au fost stîrpiţi, nu ştiu ce le-au făcut) mănîncă pînă se umflă. De toate mănîncă : resturi de salam, şorice, coji de mezeluri, brânzeturi alterate, oase de pasăre şi pîine prăjită. Cîteodată, iama, trag de cîte-o piele de iepure, o smulg şi o întind printre hîrtii, pînă nu se mai înţelege nimic din ea. Ţi-e şi frică să mergi seara acolo, la „rondul unde se depun resturile menajere". Sar pisicile de peste tot, cum sar iepurii din tufişuri, toamna, cum săreau, pentru că acum am auzit că s-au rărit şi iepurii. Ba cîte una, cîte-un motan mare şi gras, nici nu mai fuge, se dă deoparte, pîndindu-te cu un ochi galben şi duşmănos, parcă ar vrea să te întrebe ce cauţi acolo, în „jungla gunoaielor", în teritoriul nimănui. Iarna

belşug mai mare pe la blocuri (asta, ‚ce-i drept, e observaţia lui Ionuţ) pisicile „se tîmpesc de atîta ghiftuială.[44] Abia mai umblă, abia se mişcă de colo-colo, sorindu-se, dacă e vremea mai moale, dormind printre ronduri şi printre flori, stînd cu zăpada la nas, dacă e frig şi vînt, parcă nici nu le-ar păsa de lume şi de viaţă. Cîinii, cînd erau, tot aşa făceau de sărbători, se ghiftuiau cu de toate şi dormeau duşi după aceea, pe unde se nimerea. O soileau în lege, o zi sau două, sau cîte-o săptă- mînă, pe urmă se apucau iar de scotocit, hîrîindu-se între ei, încăierîndu-se în lege, mai ales după ce se subţia şuvoiul „bunătăţilor[44] care cădeau de la mesele noastre, de la blocuri.

Magazinele, pe de altă parte, au şi ele două feţe, una frumoasă şi aranjată, alta murdară şi hîdă, cea „din spate[44], bineînţeles. Unde se depun lăzile şi ambalajele, unde e plin de gunoaie şi de pisici (alte rînduri de pisici), unde găseşti de toate : sticle goale, borcane, lăzi de portocale şi cutii de banane, navete pentru pîine sau pentru lapte (de metal sau de material plastic), saci de zahăr şi de făină, lăzi de sticle de apă minerală, lăzi cu sticle de şampanie şi de vin, lăzi fără sticle de şampanie şi de vin, — totul într-o învălmăşeală de nedescris. Se face şi pe acolo ordine şi curăţenie, rar însă, atît de rar că nici nu se mai observă lucrul acesta. E adevărat că şi partea „din faţă[44] e murdară uneori, e drept că şi oamenii, cumpărătorii („beneficiarii[44], cum se zice), nu au grijă de propria lor ambianţă : aruncă hîrtii pe jos, sparg cîte-o sticlă, cu voie sau fără ; pătează totul pe unde trec, parcă ar fi, laolaltă, o turmă mare şi cam tulburată. Chiar aşa se poartă unii, ru- pînd încuietorile uşilor, cînd e coadă la cîte ceva (la ce vine mai rar şi în cantităţi mici : la carne, de pildă, sau la ulei de floarea soarelui).

Oraşul în întregime, are două feţe, dacă nu chiar mai multe. A crescut şi el. A crescut şi creşte. Dar nu-i adunat laolaltă, are, cum ziceam, mai multe feţe : una, lustruită şi dichisită, din zona centrală, bineînţeles, unde sînt „instituţiile centrale[44] şi casele celor care le deservesc („vile şi altfel de zidiri burghezeşti[44], cum zice Vasile) ; altă zonă, care e mai aşa, mai de trecere, merge către margine, dar încă nu e marginea, nu-i periferia (periferie nici nu mai există, de fapt, lucrurile s-au amestecat şi se amestecă mereu) ; vine zona fabricilor pe urmă, în preajma cărora au crescut noi cartiere (cum e al nostru), mari şi frumoase altfel, dar cam neîngrijite (şi fără magazine sau cu magazine putine, nu se stie de ce !?.). Cartierele acestea sînt ca niste

centrul şi cu restul oraşului, dar n-au,încă o legătură limpede şi firească, nu sînt parte dintr-un întreg (aşa cum nu sînt probabil orăşeni adevăraţi cei care le populează, „de-alde noi", cum zice Ionuţ). Va veni de bună seamă o vreme cînd lucrurile vor fi altfel, dar acum, deocamdată, ele sînt aşa cum sînt : amestecate şi cam dezarticulate, cum sînt pesemne şi oamenii care trăiesc printre ele („noi ăştia care am ieşit din catacombele *secetei,* cum zice Vasile, neştiind după aceea ce să facem cu ochiurile de lumină ale-ploii

Nu ştiu cum să zic, dar eu, ca gospodină (ca „femeie cas- nică“, fiindcă asta sînt, nu-i aşa ! ?), trebuie să iau aminte şi la aspectele acestea, „mai puţin semnificative, trecătoare, care nu trebuie să ne sperie" (vorbele sînt, bineînţeles, ale lui Vasile). Nici nu-i nevoie, de fapt, să le acord cine ştie ce atenţie. Fiindcă îmi ies ele înainte. Vin peste mine, mi se bagă în ochi şi în suflet, năucindu-mă de multe ori !...

Corvoada căsniciei, domnişoară Georgina, e o povară cumplită de pe la o vreme, mai cumplită decît orice muncă ; mai grea decît căratul şi decît lucratul la cuptoarele cu „foc nestins" ; mai apăsătoare decît rînitul şi adunatul gunoaielor. Şi ştii de ce e aşa ?! Pentru că nu are nici un capăt, nu se sfîr- şeşte niciodată, cum se sfîrşeşte orice muncă, după opt sau după douăsprezece ore. în timp ce aici, în roboteala asta cenuşie a unei gospodării, nu isprăveşti niciodată cu lucrul. Cari cartofi de la piaţă (cum ţi-am spus, mi se pare), cari fasole şi mazăre, cari morcovi şi fructe, ce găseşti (şi ce poţi cumpăra, după cum te ajută punga, fiindcă noi, de, „sîntem în perioada de trecere, n-am construit încă socialismul, dar şi cînd l-om construi, păi atunci să vezi trai şi bogăţie !“). Cari tot ce trebuie în casă, le arunci pe toate la bucătărie şi mai dai o fugă pe-afară, să iei ce n-ai găsit într-un loc, ori ce ai uitat să iei. Abia după aceea te apuci de curăţat şi de ales (cîte tone de cartofi n-am descojit eu, cu mîinile acestea ale mele, pe care nu le-a mîngîiat nici o manichiuristă, niciodată, ca să aibă Vasile bani pentru cărţi, să aibă copiii unt şi pîine pe masă şi pentru că „nu-i în spiritul ideologiei noastre, să ne facem unghiile şi să ne înfoiem părul !...“), abia după aceea începe truda bucătăritului, care e şi frumoasă, nu zic, nu e grea, adică, fiindcă nu cari pietre, stai la căldură, dar e şi plictisitoare, e înrobitoare,. în timp, dacă nu faci ani de zile nimic altceva, decît una şi aceeaşi ciorbă, una şi aceeaşi tocană, una şi aceeaşi friptură. Bineînţeles că nu faci una şi aceeaşi ciorbă,

însă, aşa ţi se pare, că înoţi în ciorbă, că umbli în picioare pe fundul unui rîu prin care plutesc, lovindu-te în genunchi şi în cap, morcovi şi cartofi, bucăţi de came şi cîte-un os baban ; şi cîte-o pasăre, cîte-o găină sau cîte-un pui. Şi-ţi vine pe urmă, după ce te scuturi de închipuirile astea, să sfarmi aragazul şi să spargi cratiţele, să le duci pe toate la topit, să facă oţel din ele, să facă tunuri sau bombe, să nu mai rămînă pe lume nici urmă de cratiţă !...

Vasile mi-a dat odată o carte, s-o citesc (el a avut pînă nu demult obiceiul acesta, să-mi pună şi mie în mînă cîte-o carte, să nu rămîn eu „prea în urmă"). Mi-a spus, cînd mi-a dat cartea, că o să-mi placă foarte mult, „deoarece descrie viaţa casnică, poetizează ţelina şi morcovul, învăluie totul într-un fel de căldură, însufleţeşte preocupările mărunte, le dă altă dimensiune !..."

„...Ia-ţi-o, i-am spus eu după ce am citit cartea, ia-o şi spune-i autorului să se reprofileze, să nu mai scrie cărţi, să nu mai vîndă castraveţi la grădinar, să se întoarcă la ce-a vîndut înainte de a se apuca de scris !..."

„Dar de ce, Nuţă, cartea e limpede şi frumoasă, e plină de voioşie şi de bucurie !"

„O fi, dar nu e scrisă pentru cei care stau la bucătărie, e făcută pentru cei care au servitoare, şi bucătăreasă, şi mai ştiu eu ce !..."

Altceva nu i-am mai spus. Aveam maşina de spălat rufe încărcată pînă la refuz, de bubuia, şi nu-mi era aminte de poetizarea morcovilor şi de „plasticizarea ţelinei"...

Cam aşa se întîmpla de obicei. Nu isprăveai cu o treabă, că era musai să te apuci de alta, de nu se mai isprăvea. Nu rezolvai o anumită problemă, că se ivea alta (familiile au şi ele problemele şi etapele lor, ca şi ţările, ca şi lumea asta mare şi grăbită, despre care nici eu nu ştiu ce să spun : e nebună sau se preface !?).

După ce am reuşit, de exemplu, să-l scot pe Vasile la liman, s-au ivit necazuri noi şi mari cu copiii.

Cu Ionuţ, mai întîi, care nu vroia să înveţe. Stătea ca viţelul lîngă carte şi nu se dădea urnit din neştiinţă şi din încăpăţînări. Asta pentru că noi am aplicat „pedagogia lui Va- sile" şi nu l-am bătut de loc la cap, să înveţe poezii, să înveţe numere şi litere, iar acum el ne răsplătea după merit, uitîn- du-se urît la abecedar şi la mine. L-am luat cu buna, l-am luat şi cu răul. Nu era bine însă nici cum, nu ieşeau rezultate. Dacă îl rugam, nu mă lua în seamă. Dacă îl băteam, mă spu

nea lui taică-său, sau stătea mai supărat, cînd venea Vasile acasă, să se vadă că e ceva rău. Ştia, hoţomanul, că taică-său era „democrat din fire“ şi că nu admitea bătaia la noi în casă („ca metodă de educaţie patriotică şi politică...*).

„...Atunci, i-am spus eu odată, cînd m-a certat pentru că îl ciocănisem pe Ionuţ, pune tu mîna, stai lîngă el, dinamizează-l, că eu m-am săturat !...“

„Bine, o să stau, mi-a făgăduit el, o să-l dinamizez !...“

N-a stat, cînd să stea. Pînă la urmă tot eu am rezolvat problema („şi problema asta !...“). M-am dus la şcoală, am vorbit cu învăţătoarea, care mi-a spus să am răbdare („băiatul nu e rău, dar e încăpăţînat, e mîndru, iar ceilalţi sînt puţin mai avansaţi, i-au dopat părinţii, cum se obişnuieşte, şi-acum, deopamdată, ştiu totul, în timp ce el nu ştie nimic, dar o să înveţe !...“). Răbdare aveam eu, dar nu puteam sta aşa, în nepăsare. Mă gîndeam la băiat, să nu rămînă cu cine ştie ce îndîrjire în el, pe viaţă, din cauza unei neglijenţe, sau din cauza unei griji prea mari. Trebuia făcut oeva, nu ştiam însă cu ce şi cum să încep. Am luat-o pînă la urmă de-a curmezişul, cum m-a tăiat capul. M-am aşezat adică alături de băiat, în fiecare zi, făcîndu-ne lecţiile împreună. La început a fost mai greu, după aceea s-a născut un fel de înlesnire între noi. începuse să-i placă şi lui, începuse să-l intereseze treaba asta.

„Ne apucăm de lecţii, mamă ?“ mă întreba băiatul.

„Ne apucăm, Ionuţ, dar pînă una-alta eu mai am ceva de lucru, începe singur, dă-i drumul !...“

Nu începea nici de frică. Două clase le-am făcut împreună, pînă cînd a căpătat el un fel de avînt. S-a smuls deodată din amorţeli şi din indiferenţă, parcă ar fi fost altul (copiii, ca şi oameni mari, de altfel, au asemenea momente de trezire, de depărtare bruscă de un anumit fel de a fi). S-a lipsit deodată de ajutorul meu, luînd-o singur înainte, cu un fel de mîndrie, parcă cine ştie ce ar fi descoperit.

„Ne apucăm de lecţii, Ionuţ ?“ îl întrebam eu din cînd în cînd.

„Oho, făcea băiatul, de cînd le-am terminat !... Mă duc să-i trag un fotbal acum, dacă-mi dai voie !...“

„Du-te sănătos !...“

Tot n-am scăpat, bineînţeles, aveam probleme cu fetiţa, cu Lena, care a fost un copil mai dificil, mai mofturos. Vasile, cînd vroia să glumească, spunea despre Lena că seamănă cu mine („bate în partea *berbencenilor* !“). Nu era aşa. Lena n-a

semănat şi nu seamănă de loc cu mine, în nici o privinţă. Nici cu el însă nu seamănă, cu Vasile. Nici cu Ionuţ. E altfel în toate, a fost altfel de mică : a mers mai tîrziu în picioare, a vorbit tîrziu de tot, de mă luasem de gînduri, să nu fie mută. Iar acum, adică atunci, după ce am lămurit-o cu Ionuţ, era bolnavă mereu. Nu era voia ei, săraca, dar aşa s-a întîmplat. A avut probleme cu amigdalele (toţi copiii de azi au probleme cu amigdalele, nu ştiu de ce !?). După aceea a făcut o viroză. După aceea şi-a rupt o mînă, la săniuş, că era iarna.

„...Dar tu, Lena, ce boală mai ai de gînd să agoniseşti ?“ o întrebam eu.

„Nu ştiu, mamă, răspundea fetiţa, că mi s-a urît şi mie... Sînt un copil rău, nu-i aşa ?“

„Nu-i aşa, cum o să fie !?“

„Ba este, am auzit eu cînd i-ai spus tatii că sînt un copil dificil !...“

Ii spusesem aşa ceva lui Vasile, e adevărat, dar nu era aşa, fiindcă cel mai dificil copil, dintre ei toţi, a fost Vasile. El mi-a dat bătaie de cap cît zece copii, nu cît doi (o femeie, nu ştiu dacă nu ţi-am spus asta, o soţie, trebuie să fie ca o mamă faţă de propriul său bărbat, trebuie adică să fie şi mamă, dacă vrea să-şi păstreze neştirbită familia pe care a întemeiat-o împreună cu el !). Cîte ,,lecţii" n-am făcut eu cu el, cu Vasile !? De cîte ori n-am stat pînă tîrziu în noapte, să-i ascult vorbirile, fiindcă d aşa făcea într-o vreme, tuna şi fulgera împotriva tuturor, mă transforma în paratrăsnet pentru toate fulgerele care treceau prin el, după excludere, mai ales. Iar după aceea, după ce s-a mai liniştit puţin, îmi împuia capul cu istoriile pe care le citea, cu matematicile pe care le descifra, cu trigonometria lui (care era, bineînţeles, „grozavă", era „nemaipomenită, dacă te ajută să calculezi distanţe pe care nu le poţi măsura, nu le poţi străbate".). Se copilărea de multe ori, rîdea de propria lui neştiinţă, lua lucrurile în derîdere, ca să ascundă încordarea şi greul la care se supunea. Fiindcă el a avut şi acest obicei : de a şfichiui lucrurile, de a face „haz de necaz". N-a stat .tot timpul încorsetat în armurile grele (şi străine de firea lui şi de „sufletul locului") ale combativităţii. Dimpotrivă, cred că a aruncat mereu din ele, pe drumul pe care l-a bătut şi l-a străbătut pînă acum („de la comuna primitivă pînă în preajma epocii de azi, în care voi pătrunde cu adevărat numai atunci cînd voi fi înarmat pînă în dinţi cu ştiinţă şi cultură, cînd voi fi cu adevărat lucid şi ferm, intransigent dar şi bun, ome

nos, .cum se zice, pentru că eu am mai fost odată în epoca asta, pe urmă am ieşit din ea, nu ştiu de ce, nu ştiu cum s-a întîmplat : a fugit ea de mine, s-a depărtat deodată, sau m-am dat eu' doi paşi înapoi, ca s-o văd mai bine, să ştiu exact, ce-i şi cum !?")■■•

De ce îţi spun eu toate astea ?!

Ca să înţelegi că noi doi am întemeiat o familie, ne-am legat nu numai prin vorbe şi prin iubire, ne-am unit şi prin altceva : prin necazurile şi prin bucuriile (cîte au fost) pe care le-am trăit împreună ; printr-o mie şi una de întîmplări, care au rămas între noi ca un cheag nevăzut, ca un cîntec ne- cîntat, pe care îl ştim şi îl auzim amîndoi !... De aceea îţi spun eu ce-ţi spun : ca să pricepi că el e al meu, din creştet pînă în tălpi, e parte din mine, de fapt, nu-mi aparţine, cum ar putea să-mi aparţină un obiect oarecare, o cratiţă, să zicem (fiindcă tot am eu obsesia cratiţei), e al meu şi-i legat de mine prin lumina pe care i-am strecurat-o eu în suflet, sau prin cea pe care am trezit-o (e acelaşi lucru), care stătea amorţită acolo, de era cît pe-aci să îngheţe pentru totdeauna !...

Iar dumneata ?!

Ce cauţi dumneata în toată povestea asta ? Că nu-l ştii de loc ! Şi dacă nu-l ştii, cu cele bune şi cu cele rele, nu-l poţi iubi ! Poate că îţi place de el, acum, dar mai tîrziu ce va fi, cînd va pieri noutatea plăcerii ?! Ce va rămîne atunci între voi, fiindcă sîntem şi noi la mijloc : sînt eu, mai întâi (cu eraţi ţa şi cu mătura, dar .sînt !), sînt copiii pe urmă, e o familie întreagă la mijloc, o familie care are propria ei poveste, propriul său fel de a fi !? Şi peste lucrurile de acest fel nu se poate trece decît dacă iubeşti cu adevărat, ceea ce nu cred că faci dumneata, ceea ce nu cred că poţi face ! Fiindcă eşti umblată şi eşti purtată, mi-am dat seama dintr-o privire că ţi-ai început viaţa de vreme de tot şi că le ştii pe toate, cum se zice ! Şi-atunci, dacă-i aşa, de ce te-ai amestecat în familia mea, de ce vrei dumneata să distrugi ceea ce am clădit eu cu atîta trudă, cu atîtea sacrificii, ceea ce nu poate fi clădit decît aşa : cu trudă şi cu sacrificii ?!

XII

Odată v-am văzut împreună pe stradă. Vă stătea bine, să ştii. Vă potriveaţi de minune : el înalt şi bine alcătuit,

dumneata puţin mai scundă, dar tot înaltă, de-i veneai pînă la umăr, cum îi şade bine unei perechi potrivite. Chiar aşa mă gîndeam, cînd mă uitam la voi, cum mergeaţi la braţ, că vă potriviţi de minune, sînteţi o pereche cum rar se întîmplă să se nimerească una. Am zis aşa la început, fiindcă pe urmă, după ce m-am văzut pe mine însămi măruntă şi cam rotunjoară, cu plasa aceea cu cartofi în mînă (cu aceeaşi plasă, ca într-un blestem !), m-am mîniat şi m-am răzvrătit aşa de tare, de era să dau cu plasa după voi, ori cu cîte-un cartof, să vă stric plăcerea, să vă fac să înţelegeţi că mai sînt şi eu pe lume. N-am făcut-o, bineînţeles, îmi era ruşine de lume, mă gîndeam că mă veţi socoti nebună. Chiar şi aşa însă, fără a arunca un cartof, tot l-am nedumerit pe unul, un cavaler de două parale, care a crezut că sînt bună de „agăţat". Omul nu ştia de ce mă opream mereu, de ce mă uitam în stînga şi în dreapta, şi în urmă, de unde venea el, ca o roabă încărcată cu nisip, că aşa mergea şi umbla ăsta, ca o marionetă care e gata-gata să se desfacă în bucăţi.

„Pot să vă ajut cu ceva ?“ m-a întrebat melancolicul meu cavaler, fiindcă era cam melancolic, era un ins pipernicit şi cam soios, chel în creştet (chelia i-am văzut-o cînd şi-a scos pălăria în faţa mea, cu respect, nevoie mare), sur şi cam pestriţ îmbrăcat, cu un pulover gros pe el şi cu nişte haine cam mototolite (dar scumpe, de stofă bună !).

„Nu ! i-am spus eu, uitîndu-mă la ochii lui cenuşii şi cam apoşi, cam tulburi, ochi de beţiv sau de idiot, nu ştiu cum să zic. Nu puteţi să mă ajutaţi cu nimic !...“

„Totuşi, vă văd cam derutată, iar eu, să ştiţi, intervin întotdeauna în asemenea cazuri, din principiu !...“

„Din ce?!“ am făcut eu, uitîndu-mă lung după voi, cum vă depărtaţi.

„Din principiu !... Eu sînt Theodor Tîrtoabă şi sînt cineva în ţara aceasta, sînt satir de meserie (unii spun că sînt cel mai mare satir !) şi-mi place, la nebunie, să mă amestec în viaţă, să mă cufund în apele ei limpezi, deoarece viaţa, să ştiţi de la mine, e plină de bucurii, e optimistă pînă în străfunduri şi e de mirare că e unii care o văd în negru !...“•

„Se poate, nu ştiu !“

„Nu, nu, aşa e !... Dar cartofii cît costă ?“

„Doi lei, domnule, dar acum lasă-mă !... Du-te !“

„Mă duc, dacă îmi porunciţi !... Mă retrag !... Dar o să revin !... Omagiile mele, domniţă !...“

Am rîs, cînd m-am uitat după el, cum pleca, cum se depărta, murdar şi mototolit, scîlciat şi dezarticulat („nice rîzar, nice hingher[44], cum ar fi zis Vasile). M-am gîndit, o clipă, să-l strig, să-l iau de braţ şi să vă ies cu el înainte, să-i fac în ciudă lui Vasile. Am renunţat numaidecît şi mi s-a părut, cînd am renunţat, că voi sînteţi şi mai frumoşi (şi mai potriviţi, şi mai apropiaţi !), în timp ce eu eram o amărîtă, lîngă nenorocitul acela de Tîrtoabă, care abia se tîra prin lume (ţi se părea, cînd mergea, că şterge şi freacă trotuarul şi cu fundul, nu numai cu tocurile pantofilor !). Nici nu m-am mai ţinut după voi, v-am lăsat şi m-am dus acasă, am aruncat cartofii sub chiuvetă şi m-am aşezat pe un scaun, la colţul mesei. Şi-am plîns şi-am tot plîns acolo, ca proasta, pînă ce a venit Ionuţ, care mi-a spus că te omoară, dacă îl las.

„...Mamă, a zis băiatul, eu o omor pe femeia aceea !“ „Cum s-o omori ?!“ am spus, uitînd deodată de plîns şi de voi, de ceea ce văzusem.

„Aşa, bine, a stăruit băiatul, mă duc şi-i dau cu ceva în cap, cu o piatră sau cu altceva !... O lichidez, pur şi simplu !“

„Ei, pur şi simplu !?... L-ai luat şi tu pe «pur şi simplu» înainte, ca şi taică-tău !“

„N-am luat nimic, dar pe femeia aceea o nenorocesc, o strivesc ca pe un gîndac, fire-ar ea a dracului să fie, de tîrfă !“

„Nu vorbi aşa, Ionuţ, nu mai vorbi aşa !... Nici nu-i ea de vină, să ştii !“

„Dar cine-i de vină ?![44]

„Pur şi simplu e de vină, taică-tău, el a luat-o razna, c-aşa-i el, nu-l ştii, dacă o ia într-o parte nu se mai opreşte, se duce şi se tot duce !“

„Aşa o fi, în altele, aicea însă, în încurcătura asta, femeia aceea e de vină !...“

Abia l-am domolit, abia l-am liniştit.

„...Lasă, Ionuţ, am mai spus eu, trăim noi şi fără el !... Tu eşti mărişor, iar eu sînt bună de muncă, nu murim noi, lasă !...“

„Nu las nimic, iar dumneata, dacă laşi, înseamnă că nu ţii la el !...“

Asta e, vezi, că băiatul e mai afectat decît mine, e zdruncinat, pur şi simplu. Fiindcă ei doi s-au înţeles bine, de la început. Şi eu am contribuit la asta, cum ţi-am spus, mi se

place de el. Dar şi Vasile s-a legat de copil, poate pentru că l-a simţit şi l-a văzut că îi ţine partea, ori de cîte ori era la necaz.

„...Lasă, tată, îi spunea copilul, că ai să-i înfrîngi dumneatale pe toţi nemernicii aceia care îţi fac rău 1“

De cînd era mic îi spunea aşa, iar acum vorbesc împreună ca doi prieteni vechi, de nici cu Jeler nu vorbeşte Vasile aşa, cum vorbeşte cu Ionuţ. Cum vorbea, fiindcă acum nu se mai întîmplă asta, de cînd te-ai amestecat dumneata între ei, între mine şi Vasile, dar şi între Vasile şi băiat !... Acum sînt desfăcute toate, în părţi şi în bucăţi, de ţi-e mai mare mila !...

E adevărat, aşa e, am zis eu atunci, după ce am stat de vorbă cu Ionuţ, dar de ce să mă împac eu cu situaţia aceasta ? !... De ce să nu mă lupt eu pentru omul cu care am trăit atîta vreme, pentru tatăl copiilor mei, pentru bărbatul pe care l-am scos dintre coji şi din gunoaie ?!... De ce să-l las eu alteia, unei fleandure cu picioarele lungi şi cu mers de împărătească !?... De ce să nu-l aduc înapoi, la drumul cel bun ?!...

Dar el, ziceam tot eu (am zis-o şi pe asta !) va fi acelaşi, dacă va veni acasă !?... O să mai ajungem noi vreodată la ceea ce am cîştigat aşa de greu, la armonia pe care am atins-o pînă la urmă ?!... Iar eu, de ce mă zbat aşa de tare : de teamă că n-am curo să-mi cresc copiii, dacă rămîn singură, sau pentru că sînt roasă, pur şi simplu, de ambiţie, de dorinţa de a nu-l şti pe el alături de alta !?... Mai esţe iubire între noi, sau e numai golul de neumplut al obişnuinţei ?!...

XIII

Dar cîte n-am zis eu atunci, în primăvara şi în vara cînd s-a iubit Vasile cu Georgina Mihalcea, cîte planuri n-am făcut, cîte *poveşti* n-am alcătuit eu, să i le spun femeii aceleia tinere şi frumoasă (pe care o uram de moarte, aş fi sfîşiat-o de vie !). Nu s-a ales nimic din ele, din planurile ace

lea năzdrăvane, mi le-a dat Ionuţ peste cap (Ionuţ şi poate că şi viaţa, ceea ce stătea între Vasile şi Georgina, ceea ce nu stătea, de fapt, amăgirea iubirii sau ce va fi fost !), fiindcă el s-a dus într-o zi la garsoniera de pe strada Condorului şi a stat de vorbă cu taică-său, cu Vasile. Nu ştiu nici în ziua de azi ce au vorbit ei acolo (nici n-am întrebat), destul că la scurt timp după asta Vasile a venit acasă, spăşit şi umilit (şi cam scorogit, cam ros de iubiri !), cum nu-i era felul.

„...Nuţă, eu, a dat el să zică, după ce a făcut o baie şi după ce s-a bărbierit, ştii, trebuie să înţelegi şi tu !...“

„Lasă, Vasile, am spus eu, vorbim noi altădată, cînd nu sînt copiii acasă, lasă !...“

N-am mai vorbit şi poate că aşa e normal să se împlinească adevăratele împăcări, în cea mai deplină şi mai firească banalitate !...

XIV

Aşa s-au lămurit lucrurile atunci şi iată că acum eu mă gîndesc, ca într-un făcut, tot la Georgina, pe care n-o mai cheamă Mihalcea, o cheamă altfel (Stroie sau Stroia !?), după numele bărbatului cu care s-a căsătorit, care e ofiţer la securitate, avînd gradul de colonel sau de locotenent-colonel. De aceea am şi ajuns la ea, fiindcă bărbatul ei se ocupă de cercetările care s-au făcut şi se fac în legătură cu *explozia* care a avut loc la uzina lui Vasile (care a dat totul peste cap, la noi în casă dar şi în oraş, care a turnat plumb topit peste Vasile, din cauza căreia nu ne mai găsim liniştea şi pacea !). De fapt, am ajuns la Georgina prin Costel, prin frate-meu, la care m-am dus „în secret[14], fără ştirea lui Vasile.

„...Mă bucur, soru-mea, mi-a spus Costel în poarta vilei (vila le-a rămas, dar e dărăpănată, semnele decăderii prin care au trecut şi trec ei, după ce „au zburdat în voie pe culmile gloriei[44], se văd peste tot), din toată inima mă bucur, să ştii !... Deoarece eu am fost animat tot timpul de un puternic spirit de solidaritate, faţă de familie, în primul rînd, şi-abia după aceea faţă de clasa din care ne tragem noi, clasă conducătoare, nu i aşa, teoretic cel puţin !...“

încărunţise şi el, încărunţise şi se buhăise tare, parcă s-ar fi spart nişte buboaie în el, parcă i-ar fi plesnit în piept o pungă de osînză, un gol care îl umflase după aceea, îl umfla mereu. Semăna enorm (aspectul acesta m-a izbit cel mai tare) cu inginerul Felix Fălcoiu, cu care fusese şi mai era încă prieţen („frate de cruce, nu prieten").

„...Dar, să ştii, a continuat el,' dacă a văzut că tac, că eu am fost loial întotdeauna, faţă de fraţii mei şi faţă de surori — şi faţă de părinţi, evident !... Chiar şi faţă de tine am fost loial, cu toate că tu ai cam dat cu piciorul, ai fost cam nărăvaşe, te-ai luat după pseudorevoluţionarul acela de la Moldovă, care nu-i chiar atît de cinstit, pe cît se pretinde el !..."

„Ba eu cred că e, n-am venit aici să-l apăr, am venit pentru altceva, dar eu cred că Vasile e cinstit, e mai cinstit decît s-ar cuveni să fie !..."

„Te-nşeli, soru-mea, te-nşeli amarnic !... El a jucat şi joacă teatru, a înşelat şi înşeală o lume întreagă şi poate că şi pe el însuşi se înşeală, crezînd că e cum se înfăţişează altora, cinstit şi fără de prihană, ca un cavaler al înnoirilor !..."

„Nu-i adevărat, Costel !... Vasile n-a jucat teatru niciodată !... A pus întotdeauna tot ce a avut în suflet în balanţă, viaţa şi-a aruncat-o în văpăi, fără să crîcnească !..."

„Şi ăsta-i un fel de *teatru,* pentru că un om nu poate fi mai cinstit decît e nevoie, cum ai zis tu, decît în două cazuri : dacă e idiot sadea, dacă e un simplu cretin, sau dacă e mai şmecher decît toţi, luîndu-le maul tuturor, stînd în permanenţă încătărămat în armurile intransigenţei, cum a făcut şi face preaiubitul tău *înfometat !...* Deoarece el nu-i nici idiot şi nici cretin nu-i, e altfel de pasăre şi joacă altfel de teatru !... E şi el un produs al epocii, aşa cum sînt şi eu, cu deosebirea că eu am ajuns mai repede în *triajul ratării, în* timp ce el a reuşit să-l ocolească de vreo cîteva ori !... Nu ştiu însă dacă va mai reuşi şi acum, nu ştiu dacă nu i-a venit şi lui vremea să dea socoteală pentru toate, cum se zice, cum zicea chiar el într-un timp, că în epoca aceasta a noastră se plăteşte totul, ticăloşia dar şi cinstea, inconsecvenţa dar şi consecvenţa !..."

„Cred că n-a venit nici o vreme !"

„Atunci va veni mai tîrziu, de scăpat tot nu scapă, pentru că epoca aceasta a noastră a avut şi are obiceiul de a-şi devora propriii săi copii !... Ea a creat eroi, sau le-a dat unora

iluzia aceasta ciudată, că sînt eroi şi că ei făuresc istoria, trîntindu-i la pămînt pe urmă, nimicindu-i fără milă, luîn- du-i pe alţii în primire după aceea, pregătindu-le aceeaşi capcană, cu aceeaşi perfidie !...“

„Mă întreb, am zis eu in cele din urmă, dacă ai fi vorbit cum vorbeşti, în cazul în care ai fi mers mai departe şi numai în sus, cum ai mers într-o vreme ?!“

„Eu cred că da ! a răspuns el mai încet, fără şovăială însă. Dar tu n-ai venit la mine ca să vorbim de succesele sau de insuccesele mele !...“

„Adevărat, am venit pentru altceva, cum ţi-am spus... Pentru *explozia* de la uzină, pentru Vasile !...“

„Am înţeles, da... De la început m-am gîndit la treaba asta... Dar m-am luat cu altele, te rog să mă scuzi... Să vedem, însă, ce putem face în împrejurarea asta nouă şi parşivă !...“

Costel a răsfoit un carneţel soios, a dat un telefon, vorbind de alături cu o femeie căreia îi spunea „domniţa mea“ şi „boboc de trandafir", cum nu-l auzisem niciodată spunîn- dui unei femei.

„...Uite ce faci, mi-a spus el după aceea, te duci şi vorbeşti cu doamna Georgina, al cărei soţ e implicat în cercetarea care dă tîrcoale *exploziei!...* Poate că te ajută ea !?...“

„Dar tu de unde o cunoşti pe Georgina^" am întrebat eu ca proasta.

„Ce importanţă are asta !?“ a răspuns Costel rîzînd într-un anume fel.

'„Adevărat, am admis eu, trecînd peste orice complicaţii, mai bine să mă duc eu acolo, poate că cine ştie !...“

M-am dus, într-adevăr. Dar n-am rezolvat nimic. Georgina m-a primit bine (a tresărit puţin cînd m-a văzut, pe urmă m-a poftit în casa ei, care era plină de copii, am înţeles că avea doar trei, dar mie aşa mi s-a părut că era plin de copii acolo), m-a servit cu o cafea, după care m-a întrebat, pe ocolitele, cu destul de mult tact, de ce am căutat-o. I-am spus, ocolind puţin subiectul, la început, abordîndu-l prea de-a dreptul după aceea.

„...înţeleg, a spus ea, îmi dau seama cam ce vrei de la mine, dar eu, ce să spun, n-am cum să te ajut, chiar dacă aş vrea !...“

Dar vrei ?“

„Aş vrea, dar n-am cum... Nu pot!“

„De ce ?!“

„Aşa, pentru că bărbatul meu nu-mi îngăduie să mă amestec în treburile lui, în nici un fel !... Nici nu-mi spune de ce probleme se ocupă el !...“

„Cum să nu-ţi spună?!... Păi la noi în casă şi copiii ştiu cam tot ce se întîmplă... Doar acum, de cînd cu *explozia* asta blestemată, s-au mai schimbat lucrurile !...“

„La dumneavoastră o fi aşa, dar uite că la noi e altfel... Eu l-am rugat să nu-mi spună nimic despre *problemele* şi *cazurile* de care se ocupă, ca să nu vorbesc despre ele, să nu-i fac rău, să nu ne fac rău tuturor, întregii familii !...“

„Şi-atunci ce vorbiţi, cînd sînteţi împreună ?!“

„Sînt destule : de-ale casei, despre copii, despre oraş !“

„Şi cum poţi dumneata trăi cu un om despre care nu ştii ce face, pe care nu-l cunoşti, care poate săvîrşi lucruri urîte pe la serviciul acela al lui ?!“

„îl priveşte, pe mine nu mă interesează latura asta a problemei !“

„Dar ce te interesează ?“

„Să vină acasă cînd iese de-acolo, să-mi aducă salariul, să vadă de copii şi de familie, lucruri pe care el le împlineşte conştiincios !...“

N-am mai stăruit, mai ales că ea n-a întrebat nimic de Vasile, ce mai face, cum se simte. Nici n-a tresărit măcar, atunci cînd i-a rostit numele (cum e normal să tresară orice femeie, cînd rosteşte numele unui bărbat cu care s-a iubit). A vorbit despre el exact aşa cum vorbea despre omul cu care era căsătorită : egal, rece, cu o indiferenţă care te îngheţa, pur şi simplu.

„...Mă duc, am zis eu, lăsîndu-i cafeaua neîncepută, plec !... Şi vă rog să mă iertaţi pentru că am venit !... Şi pentru că m-am gîndit la ce m-am gîndit !... Ştiţi cum e omul la supărare...[11]

„Ştiu, nu e nimic... La revedere...“

Am avut senzaţia, după ce am ieşit din blocul în care stau ei (fiindcă stau la bloc, ca şi noi, nu sînt nici ei oameni prea ajunşi), că m-a jefuit cineva de un lucru de preţ. Nu ştiam care era lucrul acela şi nici n-am stăruit să-l aflu. Am fost năpădită deodată de nelinişti şi de teamă. Abia atunci am sesizat cu adevărat (cu mintea dar şi cu sufletul, cu întreaga mea fiinţă) pericolul care dădea tîrcoale familiei noastre (familiei mele, fiindcă eu am fost şi sînt stîlpul, n-am

fost *Ana lui Mantile,* am fost şi sînt însuşi zidul, cu temelie cu tot, cu mortarul şi cu cărămida care au intrat în el, cu fiorul voinţei şi cu lumina dorinţei de mai bine !...). L-am sesizat, dar nu m-am speriat, m-am străduit adică să nu mă sperii. „...Să poftească ! am zis eu în timp ce mergeam grăbită către casă. Să încerce, dacă vrea să-şi sfarme colţii în cetatea noastră, pe care n-a reuşit nimeni s-o cucerească, peste redutele căreia nu va zbura nici o înfrîngere !... Fiindcă noi, dacă sîntem împreună, sîntem invincibili !...“

PARTEA A TREIA

OMUL DIN MIJLOCUL

1

Am vrut de mai multe ori, — la doisprezece ani, cînd am citit *Reportaj cu ştreangul la gît,* la treisprezece ani, cînd am citit *Jurnalul Annei Frank,* la patrusprezece ani, cînd am citit nişte fragmente din jurnalul lui N. D. Cocea — să ţin şi eu un jurnal. N-am făcut-o. Am considerat că e prea pretenţios. De fapt, cum zice de obicei Bătrînu (aşa'-i spun eu tatii, spre surprinderea multora), am spus altceva de fiecare dată. La treisprezece ani am zis, cu un ton şi cu un glas de judecător, că e ceva fals în toate jurnalele, indiferent de cine sînt făcute.

„Cum aşa, am spus eu, ţii un jurnal, însemnezi în el tot ce gîndeşti, ce ai făcut într-o zi anume, dar n-o faci numai pentru tine ! ?... O faci pentru alţii !... Şi-atunci, unde-i sinceritatea, unde-i consecvenţa ? !...“

La patrusprezece ani n-am mai zis nimic. Am trecut peste intenţia asta naivă, fără să clipesc. Eram, e adevărat, îndrăgostit pe atunci. O iubeam pe Norina. Nora. Norina ! O colegă, bineînţeles. Colegă şi vecină. Ei stăteau la etajul patru, noi stăteam la cinci. Ziua, cînd vroiam să-i spun ceva, atîrnam un bilet de o sfoară. Legam la capătul sforii o piatră sau o piuliţă şi-i dădeam drumul în jos. Ea lua biletul, îl citea şi îmi răspundea. D.acă eu o întrebam : „Ce mai faci, Norina ?“, ea îmi răspundea, cu un scris frumos, tot atît de frumos cum era şi ea (fiindcă era frumoasă Norina, era ca o narcisă, era ca o pasăre nemaivăzută) : „Bine, Ionuţ, învăţ Cînd ni se ura de corespondenţă, ne căutam. Mai mult eu o căutam, cu toate că îmi era groază să merg la uşa lor. Norina avea o bunică, o bunică adevărată, care stătea la ei, făcea demîncare şi avea grijă de Norina, mai ales. O păzea cu stăşnicie, parcă i-ar fi fost teamă să nu'i-o fure cineva.

„Ce vrei, mă ? întreba ea, ori de cîte ori mă vedea la

de la cinci, cu cărţile... Parcă eu nu înţeleg că-i un truc chestia asta cu cărţile ! ?...“

O fi înţeles, dar eu nu înţelegeam de ce îmi zicea ea „jupîn". Nici nu întrebam. Venea Norina şi îmi trecea imediat. Mă luminam sau mă întunecam (cît sîntem de naivi, cînd sîntem tineri !). Totul depindea de felul cum se purta ea cu mine. Iar ea era schimbătoare (ca vremea, cum ar zice tata, fiindcă el mai păstrează în felul de a vorbi expresii de provenienţă pur ţărănească, a căror plasticitate e destul de mare). Ba era voioasă, ba era tristă. Ba nu era nici cum. Ştia că-i frumoasă şi se juca mereu. Lua lucrurile' uşor. Se lăsa admirată de toţi colegii. Fiindcă toţi erau îndrăgostiţi de ea. în timp ce fetele, îndeosebi cele urîte, o duşmăneau de moarte. O porecleau în fel şi chip : „Mironosiţa“, „Mofturoasa", „Frumoasa din pădurea adormită"... Ei,. însă, nu-i păsa. învăţa cît credea că e necesar şi purta corespondenţă, prin femeia de serviciu, cu un elev dintr-a zecea, unul înalt şi măreţ, cu figură de sportiv. Victor Nanu îl chema şi chiar era sportiv, — „polisportiv", cum zicea el. Asta n-ar fi fost nimic. Era „bissnesu“-l ei, la urma-urmei, era treaba ei. Aşa am zis eu cînd am observat lucrul acesta : „Treaba ei !“... De fapt, nici nu l-am observat eu. L-a observat Naccasian, un armean scund şi gras, care mînca tot timpul (pînă şi la veceu îl vedeai cîteodată cu cîte-un senvici în mînă). El mi-a atras atenţia asupra „infidelităţii" Norinei. Fiindcă era îndrăgostit şi el. Dar n-o spunea. Suferea în tăcere (suferea şi mînca, înfuleca tot timpul).

„...Mă Ioane, mă, mi-a spus armeanul într-o zi, să ştii că Norina asta ne înşeală pe amîndoi !... Pe onoarea mea !... Am date concrete, domnule !...“

„Ce date, mă, ce date?!... Ce e felul acesta de a vorbi, ce, eşti tîmpit ? !...“

„Nu sînt, măi Ioane, dar e adevărat, pe onoarea mea, am date !...“

Mi-a arătat un bilet. Era scrisul ei, ea îi scria lui Victoraş („Victoraş e becherul, domnule, pricepi ! ?“). După aceea mi i-a arătat pe ei, pe amîndoi, într-o pauză, cum stăteau de vorbă, la un capăt de coridor. Asta n-ar fi fost nimic. S-a întîmplat altceva, şi mai şi. După terminarea programului, *tovarăşa* m-a oprit în clasă. M-a întrebat ce mai fac. I-am spus că bine.

„...Foarte bine, a zis dumneaei, intrînd brusc în subiect, uite de ce te-am oprit : să te rog • să te ocupi de Eleonora

Stoica, de Norina, s-o ajuţi să-şi facă lecţiile, să o stimulezi puţin, deoarece ea..."

„Nu pot !“ am zis eu încet.

„Cum aşa : nu poţi ! ?... Trebuie !... Tu stai bine cu învăţătura, eşti disciplinat !... Trebuie !...“

„O fi trebuind, dar eu nu pot!...“

„De ce, Ion Pozdare, de ce ? !“

„Aşa : nu pot !tt

„Iţi scad nota la purtare !... Te aranjez eu...“

„Aranjaţi-mă, dar eu..."

Altceva n-am mai zis. Şi nici nu m-am mai uitat la *tovarăşa.* Am plecat brusc. Mi-am dat seama, cînd am ajuns acasă, că plîngeam prosteşte, parcă cine ştie ce mi s-ar fi întîmplat. Mi-am zvîntat lacrimile, să nu mă vadă tata plîngînd. Era acasă, i-am auzit glasul la bucătărie. Şi-n faţa lui nu se făcea să mă prezint plîngînd...

2

Acum însă, la cei nouăsprezece ani ăi mei, pe care abia i-am împlinit, vreau „să deschid" un jurnal. Voi însemna nişte lucruri, cum se va nimeri. Fără dată, fără nimic. Asta pentru că am intenţionat şi intenţionez (sînt hotărît) să mă apuc de scris. Dar nu acum, mai tîrziu. După ce voi termina institutul. După ce voi face şi o facultate, matematicile, eventual. Sau electronica, să stăpînesc cît mai mult din domeniul construcţiilor de maşini. După ce voi avea mai multă experienţă. Pentru că vreau să scriu proză. Şi proza cere- experienţă multă. Aşa spun toţi. Aşa spunea şi profesorul nostru de română, domnul Dabija, care era şi este poet, în taină însă. Aşa spune şi prietenul acela al lui nea Jeler, pe care îl divinizează el şi tata (mie nu-mi place de loc cum scrie).

Timp am, pentru însemnări.- Asta pentru că sînt în armată. Sînt soldatul t.r. : Ion V. Pozdare.

„Ioan sau Ion ?“ mă întreabă mereu sublocotenentul Bill (îl cheamă altfel, dar noi aşa îi zicem : „Bill cel furios").

„Atunci de ce îţi spun colegii John ? !“

„Să trăiţi, tot Ion îmi spun, dar pe englezeşte !“

„Pe englezeşte, da ? !... O să vă-nvăţ eu româneşte, lasă numai lasă !...“

Drept răsplată pentru că am intrat cu 10 la institut, am fost luat în armată, am fost încorporat. Nu numai eu, toată *seria,* toţi „încorporabilii". „Scutiţii“ şi „reformaţii“ au fost lăsaţi să-şi continue învăţătura. M-am rugat şi eu de tată, ca de un dumnezeu, să mă ajute, să nu pierd un an.

„...Acum poţi, i-am spus eu dacă am văzut că nu mă înţelege, eşti om cu răspunderi, nu mai eşti un oarecine !...“

„Nu pot, Ionuţ, te rog să mă crezi !...“

N-am stăruit. S-a amestecat mama, — „Chiar aşa, Vasile, de ce să nu-l ajuţi ? !...“ — iar eu nu aveam nevoie de avo- caţi. De pledoaria ei nu aveam nevoie, în orice caz.

„...Nu poţi sau nu vrei ?“ l-am întrebat eu pe Bătrîn, după ce a plecat mama (eram la bucătărie, într-o dimineaţă).

„Şi una, şi alta !“

„Preponderent fiind nevrutul, da ? !“

„Da!“

I-am spus, din nou, că e vorba de un an "de zile de învăţătură. I-am amintit de cîţiva colegi (de Voinescu, al cărui tată era procuror militar, de Şteflea, al cărui tată era simplu gestionar), care reuşiseră să scape de încorporare. Cu ajutorul unor scutiri. Cu ajutorul „sfintelor pile“. A fost degeaba. Nu s-a muiat de loc.

„Dar ce, am zis eu, căutînd un argument, tatăl lui Voinescu, care-i procuror, nu-i aşa, nu-i cinstit, n-are conştiinţă ? !“

„O fi avînd, mi-a răspuns el, poate că are mai multă decît mine, dar eu nu fac treaba asta, pricepi sau nu pricepi ! ?...“

„Pricep că nu vrei, dar nu înţeleg de ce ! ?“

„Aşa, simplu, să te duci acolo împreună cu ceilalţi, să nu devii excepţie, să trăieşti împrejurările pile care le trăieşte generaţia ta, c-aşa am făcut şi eu !...“

„Da ? !... Şi generaţia voastră ce împrejurări a întîmpinat şi a trăit ?“

„Altele, în orice caz... Eu, cînd eram la vîrsta ta, umblam cu o insignă mare în piept, — dar mare, mă, de se vîra cu ajutorul unui şurub în reverul hainei, avea filet şi o piuliţă —

o stea roşie, în cinci colţuri, în mijlocul căreia strălucea chipul lui Iosif Vissarionovici Stalin !...“

3

Asta-i tata, ce să mai vorbim..Aşa judecă el. Asta-i logica lui. Dar asta e judecată ? Asta e logică ? De ce face el legături forţate între lucruri ? ! Fiindcă între insigna aceea a lui, —• „babană, cu şurub şi cu piuliţă...“ — şi faptul că eu trebuie să fac zece luni de militărie, nu există nici o legătură. Absolut nici una. Şi-atunci, de ce pune el în spatele *destinului* nişte lucruri oarecare ? ! Care ţin de ceea ce i-a trecut unuia prin cap. Ceea ce se putea rezolva altfel. De ce,

4

Altfel, tata nu e om rău. Dar e încăpăţînat. A suferit mult şi poartă încă în el urmele acestei suferinţe. Fără s-o ştie. El e „produsul unei anumite perioade istorice...“ Fapt pe care îl recunoaşte singur. 11 recunoaşte cîteodată. Alteori spune că s-a *rupt* de această perioadă şi că a depăşit-o, aşa cum au depăşit-o şi alţii. întrebarea care se pune aici e următoarea : e posibil aşa.ceva, să treci printr-o întreagă perioadă istorică, fără a-i purta urmele ? ! E posibil să spui mereu că eşti fiiî *secetei* şi să fi, în acelaşi timp, bun şi complex, generos şi omenos ? ! E posibil să fi *rezultanta* unor asemenea intersectări de forţe, cum au fost,: *eliberarea, cultul personalităţii* şi *războiul rece* — şi să fi, totodată, tu însuţi, să ai propria ta personalitate, să ieşi din toate îmbogăţit şi primenit ? ! Şi dacă e aşa, cu adevărat, înseamnă că noi cei care am venit şi venim după ei (eu, în primul rînd) sîntem săraci şi goi, dacă n-am trecut prin asemenea diferenţe de temperatură ! ? Ceea ce nu cred, ceea ce nu pot să admit. Avem noi alte scăderi (nu ne cunoaştem suficient de bine *rădăcinile,* nu avem experienţa vieţii sociale, nu sîntem destul de fermi în urmărirea ideilor proprii !), dar săraci nu sîntem...

(Trebuie să revin asupra acestei probleme !)

5

Azi-noapte am visat-o pe Norina. Eram la Ciuha, la Moldova, la bunici. Mama lui tata, — „maştera", cum îi zice el — ne trimitea mereu prin grădină, să ne jucăm. Noi nu vroiam să mergem. Norina nu vroia. Pe urmă, cînd a vrut, nu mai era grădina. Şi nici noi nu mai eram acolo., Eram într-o casă în care nu am fost niciodată. Pe care nici nu o ştiam. Iar Norina... Norina plângea... Mă ruga ceva şi plîngea... Mi-a părut aşa de rău cînd m-a trezit Ciontea, să fac de planton.

„De ce nu m-ai mai lăsat un pic ?“ am murmurat eu.

„De ce, mă, de ce ? a întrebat Ciontea. Ai visat ceva mişto ! ?... Erai cu vreo gagică, da ! ?... Aţi ajuns departe ? !...“

„N-am ajuns nicăieri, dă-te dracului !...“

„E mai bine, e mai curat.-.. Dar aici n-ai să ajungi nicăieri, nici măcar aşa, în gînd...“

„De ce, domnule ? ! “

„Aşa, ne pune ăştia bromură-n mîncare... Am aflat astăzi... Da-i secret, să ştii ! “

6

Am uitat ,să fixez locul unde mă aflu.

Sînt la o unitate militară. Pe undeva .pe „lîngă Leu“ *(Leul* e o statuie care a fost ridicată în cinstea „eroilor care au luptat pentru întregirea ţării"...). Cam pe unde începe Drumul Taberei. Iar denumirea aceasta — Drumul Taberei — vine de la domnul Tudor (Vladimirescu). El şi-a pus tabăra aici, în 1821. înainte sau după ce a ocupat Bucureştiul ! ? Trebuie să determin în timp acest eveniment. Cu toate că şi determinările acestea sînt relative. Se adună unele peste altele, determinări peste determinări. Şi se prefac în colb pînă la urmă, din cauza aglomerării. „Ceva tot rămîne în urmă, cum spunea prietenul acela al lui Jeler, *romancierul,* tovarăşul romancier, cum îi zice tata, cu oarecare ironie (de unde o fi izvorînd ironia tatii, din orgoliu sau din amărăciune ! ?), — nimic nu se pierde cu adevărat, din orice efort rămîne, prin

sublimare, un strop de îndemn.!..." (Aşa o fi, dar e patetic spus, mult prea patetic!... Eu, dacă mă voi consacra literaturii, trebuie să adopt un alt stil... O altă modalitate de a scrie... Mai directă, mai frustă, mai densă... Ceva în genul lui Hemingway !)

Programul pe care îl avem aici e destul de aspru. Pentru unii, care au fost mai corcoliţi pe-acasă, e chiar dur, greu de suportat (îi văd cum murmură şi cum oftează, pe la spălător şi pe la veceu). Pentru mine însă e suportabil, merge. Pentru că eu, de, sînt feciorul lui Vasile Pozdare (sînt *nepotul secetei,* cum zice tata cîteodată, cînd se pileşte, lucru pe care îl face din ce în ce mai rar de la un timp... Da, trăieşte exemplar, dacă stai să te gîndeşti bine !... Şi munceşte pînă cade în nas !... Şi tot are greutăţi !... Oare de ce? !...). Eu sînt mai călit, de bine de rău. Am stat mai mult între oameni. Am lucrat în fiecare vară în fabrică, de la frumoasa vîrstă de treisprezece ani (ideea a fost tot a lui, bineînţeles, pentru că şi el a intrat în fabrică la treisprezece ani). Rău n-a fost. Am învăţat o meserie (două, de fapt). Am văzut cum se cîştigă o bucată de pîine. Cu cîtă trudă, cu cît efort ! Şi cu umilinţă, de multe ori. Pentru că maiştrii, şi şefii de echipă, mai ciupesc din timp, iau de la unii şi dau la alţii (dacă primesc şi ei ceva, bineînţeles). Încît numai cel ce stă aplecat pe strung nu are ce şi de la cine ciupi. Ultimul din „ierarhia. socială" (trebuie să revin asupra uzinei, din punctul meu de vedere, nu din punctul de vedere al tovarăşului director Vasile Pozdare).

7

Ziua, aici, trece extrem de repede.

Dimineaţa, la 5, sîntem în picioare. Ne spălăm, ne echipăm^ ieşim „la front“. După aceea mergem la masă. După „micul dejun" (care-i „agreabil", cum zice Ciontea) intrăm în program. Instrucţie, program de sală şi aşa mai departe. La zece avem o pauză, — „pentru gustare". Pe urmă intrăm din nou în program, pînă la ora prînzului... Practic, aproape tot timpul e ocupat într-un fel sau altul... Încît seara, cînd mă culc, cad în somn ca într-o apă... Mă scufund şi mă tot scufund, de nu mă mai opresc...

8

E adevărat ce se spune, cum că din orice împrejurare (tot Bătrînul a spus-o şi pe asta, dar eu va trebui să mă desprind odată de el, altfel, cuminţenia aceasta a mea, sau papa- galiceală, ce va fi, se va preschimba în altceva, va «deveni aversiune, dacă n-a devenit cumva, dacă nu se preschimbă chiar acum în aşa ceva ! ?), oricît ar- fi ea de grea, se poate învăţa cîte ceva, se pot trage maximum de foloase, dacă o cunoşti, dacă o foloseşti cum trebuie.

E adevărat, aşa e.

Dar iată că eu, acum, nu pot să fac ceea ce mi-am propus. Nu pot să învăţ, ca să nu pierd contactul cu *cartea.* N-am cînd şi nici n-am unde. în programul pe care îl avem, nu e prevăzut aşa ceva : timp pentru învăţat, timp pentru lectură. Am ridicat problema aceasta într-o şedinţă, cînd s-au făcut alegerile pe linie de U.T.C. Am spus că noi vom merge la anul la institut şi dacă nu vom pune mîna pe carte un an de zile, nu va fi bine. Mi s-a răspuns, destul de tăios (un locotenent- major mi-a dat răspunsul acesta), că noi învăţăm aicea, nu stăm degeaba.

,,...învăţaţi meseria grea şi sfîntă a armelor ! a continuat el, împurpurîndu-se deodată, devenind mai patetic şi mai învăpăiat. Cu care arme veţi apăra, dacă va fi nevoie, ţara noastră scumpă şi dragă !... Pe care ne-au lăsat-o vitejii noştri strămoşi !... E de adăugat, în afară de asta, că voi n-ar trebui să faceţi caz de situaţia pe care o aveţi !... Sînteţi soldaţi cu termen redus, dar puteţi fi trecuţi oricînd la trupă, să faceţi stagiul complet !... Şi-atuncea, adio *carte,* adio studenţie !...“

Discuţiile sînt de prisos. Nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă descurc cum pot, în‘ condiţiile în care mă aflu.

Aşa şi fac : port după mine aproape peste tot o culegere de probleme de mecanică, rezolv cînd pot cîte-o problemă, citesc (recitesc, de fapt) *Maestrul şi Margareta* şi fac însemnări, tot aşa, cînd pot, în caietul acesta al meu. Cu care nu voi dialoga, bineînţeles, cum a dialogat Anna Frank cu propriul său jurnal. Ea era fată şi se afla, în afară de asta, într-o situaţie specială, într-o situaţie îngrozitoare... Şi poate că era normal să se comporte aşa, în situaţia respectivă ! ?... Nu ştiu !... Ceea .ce ştiu, sigur şi precis, e că nu mă voi pierde în asemenea divagaţii. (Şi dacă mă voi consacra literaturii, cum

intenţionez, tot aşa voi face : voi merge de-a dreptul spre *esenţă,* voi lăsa lucrurile să vorbească prin ele înşile, fără a le încărca cu fel de. fel de „brizbrizuri“, cum fac unii scriitori contemporani, români şi străini, da, pentru că nici cei din urmă nu sînt mai breji.)

9

Faptul că am lucrat mai toate vacanţele în uzină, aş fi vrut eu să mai spun, mi-a şi dăunat. M-a rupt de generaţia mea. M-a făcut mult prea serios. M-a „îmbătrînit“. Mi-a deschis ochii asupra unor lucruri pe care ceilalţi, colegi de clasă sau de an, acum, nici nu le iau în seamă. Ei cred că totul li şe cuvine. Şi eă toţi ceilalţi, părinţi, profesori, ofiţeri, nu au altă misiune decît să se ocupe de dumnealor. Să-i corcolească şi să-i îndrume în viaţă. Să se frămînte şi să sufere pentru ei. Nu înţeleg, pur şi simplu, de unde şj cum s-a încropit această mentalitate de „băieţi de bani gata“ ! ? Pentru că mulţi dintre ei provin din familii foarte modeste.. Şi-atunci, de unde această aspiraţie tipic mic-burgheză ? ! De unde şi cum s-a născut această falsă imitaţie a occidentului ? ! Pentru că occidentul are şi cultură şi ştiinţă, îl are şi pe Heisenberg^ nu numai pe nu ştiu care cîntăreţ de muzică uşoară.

„Ce e tac-tu, mă ?“ mă întreabă aseară unul din colegii mei, Alexandru Boca.

„E inginer“, i-am spus eu.

„Bine, bine, e inginer, dar ce *funcţie* are ?“’

„E director-general...“

„Director-general ? !...“

„Da, de ce te miri ?“

„Nu mă mir de el, mă mir de tine, c-o faci pe modestul pe-aicea !... I-auzi, domnule, director-general ! ?... Dar cum de nu te-a scutit, dacă-i *mahăr* aşa de mare ?“

„N-a vrut... Şi nici eu n-am vrut !...“•

„Zău, domnule ! ?... înseamnă că o faceţi toţi pe catolicii, înseamnă că ţintiţi departe !...“

„Nu ţintim nimic, aşa sîntem noi !“

„Cum o să fiţi aşa, vezi-ţi de treabă, parcă eu nu ştiu cum se fac chestiile astea, ştiu, domnule, şi n-am nici o obiecţie... Regret doar că nu sînt şi eu în ele !...“

Boca nu e singurul care gîndeşte în felul acesta. Din păcate ! Procentajul celor care cred că totul se poate vinde şi cumpăra e mult prea mare, în orice caz... Sînt prea numeroşi cei care cred că „babacii" (şi unchii, şi mătuşile) trebuie să le rezolve toate problemele. Să le obţină cîte-o permisie. Să le facă viaţa cît mai uşoară. Şi să-i împingă ,din urmă pe la facultăţi, să mai pună cîte-o vorbă bună cînd şi cînd, ca „să treacă băiatul anul". Unii sînt puşi pe muncă, e adevărat, dar alţii se bizuie numai pe relaţii şi pe combinaţii, pe „pile" şi pe „raşpăle". Ceea ce e întristător şi îngrijorător, mai ales. Pentru ei dar şi pentru noi, pentru toată generaţia. Fiindcă vîrstă la care ne aflăm noi acum ar trebui să fie (fără false romantisme) vîrsta tuturor elanurilor. „..«Asta nu-i o vîrstă, cum spune Sadoveanu undeva, referindu-se la frumoasa vîrstă de douăzeci de ani,

10

Sergentul Plămădeală m-a întrebat ieri dacă tata .a fost sau nu activist de partid. I-am spus că a fost.

„înseamnă că el e, domnule !“

„Ce e cu el ? !"

„Nimica, dar a fost frate-meu mai mare pe la mine şi-a tresărit imediat, cînd a auzit numele vostru... A spus că a fost un Pozdare care a lucrat în perioada colectivizării în raionul nostru şi chiar în satul nostru... înseamnă că era el şi că tu eşti băiatul acestui Pozdare..."

„E posibil ! ?“

„Da, mă, dar frate-meu zicea că era năpraznic tare Pozdare ăsta, era cumplit !... Unii îi ziceau din pricina asta *tovarăşul vijelie,* iar alţii îi spuneau Davîdov... Vijelie înţeleg şi eu, era o poreclă, dar Davîdov nu ştiu ce vrea să însemne ! ?...“

Nu era prima dată cînd îmi ieşeau înainte isprăvile tatii. Cînd eram în clasa XI-aJ profesorul de română, un belfer bălan şi rotofei (care purta pantofi cu tocuri înalte, să pară mai voinic, subliniind astfel şi mai mult nimicnicia propriei sale persoane, fiindcă era vai şi-amar de capul lui, era un simplu şi cam penibil „butoi ideologic", cum îl porecliserăm noi, drept pedeapsă pentru că era beat tot timpul) m-a întrebat, fără nici o legătură cu problema pe care o discutam, dacă

tata e şi „acum tot aşa de *stalinişt,* cum era mai ieri-alaltă-ieri ? !...“

„Dar de unde ştiţi dumneavoastră cum a fost tata ?“ am întrebat eu, uitîndu-mă într-o parte dar vorbind cam îndesat.

„Ştiu de la o manifestaţie de Unu Mai, a continuat *tovarăşul doagă ideologică,* l-am văzut şi l-am auzit cum striga numele lui Stalin !... Nu striga, urla, de i se vedeau maţele şi limbricii din burtă, aşa de puternic se zbătea entuziasmul din el !...“

L-am întrerupt, riscînd totul, fiindcă mi se spusese de multe ori, chiar tata mi-o spusese, să nu creez „probleme" în jurul meu, să muncesc, să fiu disciplinat, — „pentru că noi nu avem voie să trăim strîmb !...“ (N-am înţeles nici atunci, nu înţeleg nici acum de ce au alţii voie să trăiască aşa, iar noi nu avem voie ! ?).

„...Dacă nu ne-ntoarcem la *subiect,* i-am spus eu lui *doagă ideologică,* părăsesc clasa !“

„Aşa ! ? a zis el, cam ars. Te revoltezi ? !... Nu degeaba se spune că aşchia nu sare prea departe de trunchi !...“

„Prea departe nu sare, i-am aruncat eu drept în faţă, dar nici de o *doagă* nenorocită nu se alipeşte !“

„Cum, cum ? ! a mai zis el, neluînd în seamă hohotul clasei, fiind cam nedumerit, dar neînţelegînd ce era cu rîsetul acela. Bine, bine !... Gata, treci la loc'!...“

Tata s-a bucurat cînd i-am relatat episodul. A rîs de s-a prăpădit, — *„Doagă ideologică* ! ?... Bun, foarte bun !...“ — dar nu mi-a povestit prea multe lucruri despre *perioada aceea.* Nici atunci, nici altădată. Adevărul e că el a avut şi are taine. N-aş spune că e ascuns sau că nu e sincer. Dimpotrivă, cred că e prea sincer şi că un defect al lui constă în faptul că nu ştie să mintă (da, chiar aşa !). S-ar putea să fie vorba de lucruri pe care nu le-a limpezit nici faţă de sine însuşi ! ?... Dar e posibil oare aşa ceva?... Cred că da!... Se poate în- tîmpla să trăieşti într-o nelimpezire continuă... Ceea ce înseamnă că viaţa poate fi şi cumplită, nu numai feliir·tă f

11

Aşa e cu tata, într-adevăr.

A avut şi mai are taine, a avut şi mai are propriile lui umbre.

Mama, în schimb, e altfel. N-aş spune că e mai bună. Dar e mai altfel, mai frustă, mai directă, mai dintr-o bucată (da, aceasta e notaţia cea mai exactă, iar eu, dacă vreau cu adevărat să devin scriitor, va trebui să-mi dezvolt aptitudinea asta, de a numi cît mai exact lucrurile, va trebui, totodată, să-mi cultiv amintirile, fiindcă am puţine amintiri, trăiesc fără intensitate clipa prin care trec, nu sesizez ambianţa, căldura care dă viaţă oricărei imagini; şi fără asta, ca şi fără notaţia incisivă şi exactă, gen Camil Petrescu, nu e posibilă proza, proza bună, bineînţeles, nu produsul de serie, fals romantic şi fals umanist, gen...)

Mama a trăit în prezent şi trăieşte prezentul. Cu intensitate, din toată inima. Nu are pregătirea şi experienţa tatii. Nu poţi să discuţi cu ea ceea ce discuţi cu el. Fără ea, însă, casa noastră n-ar ■ fi fost casă. însăşi familia s-ar fi risipit, dacă nu ar fi fost ea aşa cum e. Fiindcă atunci cînd tata, a avut „căderile acelea de tensiune[44] (expresia îi aparţine), cînd s-a lăsat dominat de disperări, ea a ţinut totul în braţe, cu o energie nebănuită. Sau atunci cînd s-a încurcat Bătrînul cu Georgina Mihalcea. Le-a avut şi ea pe ale ei (episodul Zamfirache Zamfir îmi stă şi acum împlîntat în creier, ca un cui ruginit), în general însă a fost dreaptă şi neînduplecată.

„Eu am privit viaţa de la fereastra bucătăriei ! spune dînsa uneori, cu oarecare amărăciune. Am făcut legătura dintre *cratiţă şi revoluţie !...“*

Asta e una din durerile ei : faptul că n-a rămas „în serviciu[44] tot timpul, să aibă leafa ei şi pensia ei, — „fără întreruperi...[44] Tot ea spune însă, cînd trece peste amărăciuni, lucru pe care îl face în acelaşi fel, rapid şi sintetic, că „se exagerează şi cu intrarea femeii în cîmpul muncii, pentru că o femeie care îngrijeşte şi creşte doi sau trei copii face mai mult pentru societate decît urta care duce cafeluţa cine ştie cărui ştab, arătîndu-i picioarele cînd iese din birou...[44]

Uneori' e cam vulgară, — „sînt cam buruienoasă la gură, ştiu !...[44] — alteori e mult prea agresivă. Prea ar vrea să se desfăşoare toate după capul ei. Prea dă ordine şi porunci, cum să te îmbraci, cum să te tunzi, cum să stai la masă (şi la ce oră), încît eu, dar şi soru-mea Lena (mai rar, fiindcă miţa aceea o cam linguşeşte, ea merge înspre *berbenceni,'* nu spre *pozdăreni),* ţipăm, protestăm, cînd nu mai putem îndura.

Aşa va să zică ? ! spune mama în asemenea împre-

nu mai fiu eu servitoarea voastră !... Să nu mai găsiţi voi, cînd veniţi acasă, mîncărica gata, cămaşa călcată, rochiţa pli- sată !... Vă las să vă mănînce păduchii de vil, fire-aţi voi ai dracului să fiţi, că nici atîta nu sînteţi în stare, să recunoaşteţi omului un merit, dacă îl are !...“

Nu ne-a lăsat,*nu ne-a părăsit.

Şi nici servitoare nu şi-a luat, cum o îndemnau toţi (pînă şi Bătrînul, ce să mai vorbim).

„...De ce să-mi iau eu o femeie-n casă ? ! i-a spus ea bunicii, Berbencioaiei, cum i-a spus şi îi spune şi acum, de parcă nici nu i-ar fi mamă. Dar ce, eu nu-s femeie ! ?...“

„Ba eşti, a zis bătrîna, da-i mai bine aşa, să trăieşti, dacă poţi, mai uşor !... Să te duci la coafor, la manichiuristă şi la pedichiuristă, să te-ngrijeşti, să nu umbli ca o muncitoare de rînd, ori ca o ţărancă, dacă nu mai rău, c-au evoluat şi astea !...“

„Zău, mamă ! ?“

„Da, da, că şi taică-tău s-a urnit şi s-a dus la pedichiu- ristă, să-i cureţe picioarele, să-i taie pieile de pe lîngă unghii, şi unghiile, să-i respire picioarele, dragă, să scape de transpiraţii !...“

„L-aţi dus pe tata pe la frizeriile acelea din centru ? !...“ „L-am dus; sigur că l-am dus, da mai vin şi fetele pe la noi, c-aşa-i la casele mai de seamă, mai vine şi marfa la client, nu se duce numai clientul la marfă... Şi la tine s-ar putea să fie aşa, acum, dar tu, Nuţă dragă...“

„Ştiu, mamă, ştiu, mi-ai mai spus-o, eu şi Vasile al meu o facem pe *politicienii,* vrem să fim mai catolici decît papa !... Dar dacă noi vrem să fim aşa, ce ai dumneata de pierdut în toată treaba asta? !... De ce vă deranjează pe voi, pe berben- ceni, purtarea asta a noastră ? !...“

De fapt, dacă mama s-a definit prin ceva, s-a definit prin comportarea pe care a avut-o (şi o are) faţă de *berbenceni* (c-aşa le zice şi acum, de parcă nici nu i-ar fi neamuri). Prin faptul. că nu s-a lăsat călăuzită de ei. Cînd i-au cerut să se despartă de tata, le-a trîntit uşa în nas. Cu toate că ei, *ber- bencenii,* erau mari şi tari pe-atunci. Erau cineva în oraş şi în regiune.

„... Iţi găsim noi un bărbat pe măsura ta ! îi spunea me- reu unchiul Costel. Lasă-l dracului pe trogloditul ăsta de Pozdare, cu care nici n-ar fi trebuit să te căsătoreşti !...“

„Nu vreau să-l las ! zicea ea, îndîrjindu-se din ce în ce mai tare, pe măsură ce stăruia el. E bine ! ?... Şi voi, dacă

vreţi să băgaţi toată lumea în tiparele aranjamentelor, n-aveţi decît s-o faceţi, dar fără mine !...“

12

Ieri am depus jurămîntul. M.omentul a devenit emoţionant chiar şi pentru cei care vroiau să-l trateze mai de sus (din teribilism, desigur). In fond, dacă pui mina pe un drapel, pui mîna pe ţară. Iar ţara e locul de care eşti legat prin naştere şi prin moarte, prin *destin.* Mă gîndesc acum, pentru prima oară, că oamenii care nu trăiesc un asemenea sentiment sînt incompleţi. Sînt infirmi. Aşa cum sînt infirmi cei care nu pot iubi, care nu se pot îndrăgosti de nimeni.

13

Au început vizitele.

Duminica, începînd de pe la zece, e o forfotă nemaipomenită. Pînă seara tîrziu. Vin toţi, cu pachete, cu sacoşe (observ însă că soldaţii din „trupă" nu sînt aşa de căutaţi, cum sîntem noi, „teriştii"). Unii vin cu propriile lor maşini, cei care le au. Alţii vin cu trenul. Fiecare cum poate. Iar aici, la poartă, se înghesuie toţi, parcă „ar da turcii..." Şi-ntreabă de odraslă, fiecare. Ofiţerul de servici abia biruie să-i caute pe cei ce sînt, la rîndu-le, căutaţi. Dă telefoane sau trimite vorbă după cei căutaţi. Iar noi (fiecare văd că face aşa) venim alene, parcă nici nu ne-ar păsa. Unii, care-s mai lacomi şi mai nepăsători, trag cu coada ochiului la sacoşe.

„...Sărut mîna, bine aţi venit ! spun ei, apreciind bunătăţile care îi aşteaptă. Ce mai faceţi ?... Ce mi-aţi adus ! ?...“

Se schimbă vorbe de circumstanţă. Pe urmă merg toţi, ciorchine, către „sala nr. 5“, unde se află două mese şi trei scaune. Plus o bancă lungă. Această sală a fost „destinată special" acestui scop : întîlnirilor. Nu prea stă însă nimeni în ea. Vremea e frumoasă, iar soldaţii, cu părinţii şi cu neamurile, se înşiră pe afară, în faţa sălii. Scot scaunele şi banca dinăuntru, aduc alte scaune de pe la bucătărie. Şi formează

în soarele de toamnă, că-i soare şi-i frumos, mici „nuclee vorbitoare..."

Au venit şi ai mei, mama, soru-mea Lena şi tata. Au venit cu maşina, cu Fiatul nostru de culoarea oului de raţă, — „singura noastră agoniseală", cum zice mama. „...Da, cum spune tot ea, dar numai cînd e în ceartă cu tata, — alţii au de toate, au maşini, au vile, au bijuterii şi cecuri,- iar noi, de, stăm cu cinstea în. mînă, c-aşa vrea tatăl vostru, de parcă noi am fi blestemaţi să fim cinstiţi, iar alţii ar fi sortiţi s-o ducă în belşug şi în dezmăţuri !...“

„... Ia, Ionuţ, ia şi mănîncă !“ mi-a spus mama, după ce am găsit şi noi un loc, pe o bancă, în curte, după ce am adus nişte scaune de la „sala de lectură". Ia, că nici nu ştiu ce să-ţi dau... Ia puiul ăsta, ia-l, că-i fraged şi-i bun... Ia, copile, nu te sfii... Ia, c-ai slăbit, te-ai jigărit... Păi de, dacă nu mai e mămica lîngă tine, să te plictisească, cicălindu-te, pînă şi la masă !... De, ce să-i faci..."

Am luat, nu m-am lăsat rugat. Şi m-am gîndit (cu răutate, o recunosc) la felul cum călătoriseră ei. I-am văzut pregătindu-se de plecare. L-am văzut pe tata controlîndu-şi maşina (maşina la care ţine mai mult decît s-ar crede, atît de mult, încît nici n-a acceptat pînă acum să iau şi eu carnet de conducere). L-am văzut controlînd, ca întotdeauna, cauciucurile, cu manometrul şi cu pompa în mînă. L-am văzut cum se uita pe urmă la ulei, cum punea apă distilată în acumulator (întotdeauna pune mai multă, dar nu poţi să-i zici nimic). I-am văzut îmbarcîndu-se pe urmă. Grămădind de toate în portbagaj şi pe banchete. Mama, ca de obicei, a uitat ceva. Sau s-a dus să controleze dacă a scos fierul de călcat din priză, dacă n-a rămas, vreun robinet deschis, — „da, pentru că eu trebuie să am grijă de toate, pentru că voi, de, de, Ioane, de..."

Drumul, pe urmă, a decurs după tipic. Mama s-a aşezat în spatele tatii, — „să aibă vederea cît mai bună..." Acolo stă întotdeauna. Şi urmăreşte pe urmă tot ce se întîmplă pe şosea, — „cu un ochi de gaie", cum zice tata. „Nu te băga în depăşire, Vasile, că vine o maşină !...“ „Nu accelera, că vine o curbă !...“ „Vezi că vine o barieră !...“ „Căruţa, fi atent la căruţă!..." „Acum poţi depăşi, Vasile, dacă vrei tu, numai dacă vrei, că de, eu nu ştiu să conduc şi nici *regulamentul* nu-l cunosc !...“ Tata ascultă şi tace. Numai cînd face cîte-o greşeală la condus, se înfurie şi strigă : „Mai la- să-mă, domnule, în pace că m-ai ameţit !...“ „Mai uită-te şi

tu la peisaj !“ „Mai vorbeşte cu copiii ăştia, spune-le o poveste şi dă-mi pace mie !...“ Se face linişte pe urmă. Mama se propteşte cu picioarele în preşul de cauciuc. Tata se apleacă uşor pe volan (nu, se înalţă din umeri, uitîndu-se cu şi mai multă atenţie la drum. Uneori zîmbeşte. Se cunoaşte că-i place să conducă. Se lasă dus cţe maşină, parcă nici n-ar conduce-o. O lasă să fugă în voie, încît acul kilometrajului se duce rapid spre dreapta, — 90 — 100 — 110 — 120...) „N-ar fi rău, Vasile, zice mama încet şi rar, dacă ai mîna puţin mai încet..„Dar eu nu mîn vitele, femeie, eu conduc o maşină !...“ „Ştiu, dar condu mai încet...“ Pe urmă se nasc obişnuitele ciorovăieli, după care vin din nou răbufniri şi tăceri. Numai Lena nu ia parte la tensionări şi la destrămări. Ea e visătoare mereu. E cam placidă -(da, acesta-i cuvîntul). Se cam plictiseşte în familia noastră. Ar vrea altfel de viaţă, — „de nivel mai înalt, mai' altfel...“ Ar vrea să se facă pictoriţă sau actriţă. Nici ea nu prea ştie ce ar vrea să se facă. Cu şcoala, o duce aşa şi aşa. Dar Bătrînul, fapt curios, n-o ceartă. Iar mama, ce să mai vorbim, o apără şi o acoperă mereu. „...Nu e de mirare, i-am spus eu tatii într-un rînd, că se nasc grupări şi fracţiuni într-un domeniu sau altul, uite, la noi în familie există un fel de separatism : mama-i trup şi suflet alături de Lena, eu sînt mai aproape de tine, nu ştiu cum să zic !...“ „Vezi-ţi de treabă, mi-a spus el, sîntem împreună, toţi, dar ele-s femei, dă-le pace !... în orice caz, dacă chiar vrei să ştii, nădejdea mea stă în tine !... Dacă aş putea, ţi-aş da, deodată, tot ce am, tot ce ştiu, tot ce sînt, să fii cum poate că n-am reuşit eu să fiu !...“

„... Ei, cum aţi călătorit ?“ am întrebat eu, după ce am isprăvit bunătate de pui (am- întrebat într-un anumit fel, pentru că tinereţea e crudă, e nemiloasă uneori, cu toată lumea şi chiar cu sine). Cum aţi *survolat* spre frumoasa noastră Capitală ? !...“

„Bine, a spus mama, foarte bine, dar să ştii că eu am fost rezonabilă astăzi !... N-am zis nimic, n-am scos o vorbă !...“

„Da, da, a recunoscut Bătrînul, sculîndu-se în picioare, mîngîindu-şi în treacăt moţul său cînepiu, în care începuseră să iasă fire albe, a fost rezonabilă... Să vedem cum va fi la întoarcere !...“

Soru-mea n-a zis nimic, a zîmbit numai, cum zîmbeşte cîteodată Sofia Loren, idolul ei, — „idola“, cum zic eu, cînd vreau să o necăjesc...

14

Tata mi-a spus că Davîdov e un erou din *Pămînt desţelenit,* — „un erou destul de schematic..."

„...Nici romanul nu-i grozav, să ştii !... *Donul liniştit* e cartea cea mare, nu numai a lui Şolohov, dar şi a literaturii sovietice... Ţi-o aduc, dacă vrei... Dar de ce ai întrebat de Davîdov ? !..."

„Aşa, să ştiu şi eu cine e, cine a fost, pentru că lucrurile, după cîte înţeleg eu, fac parte din trecut ! ?..."

„Da, e adevărat !" a recunoscut tata cu şi mai multă uimire.

15

Singurătatea care îl împresoară de multe ori pe tata îmi dă şi mie tîrcoale, uneori. în asemenea clipe mi se pare că în jurul meu nu mai e nimeni şi nimic. Că sînt singur pe tot pămîntul. Şi că pămîntul e singur în univers. Aud un oftat prelung şi-mi amintesc de copilărie. Mama îmi spunea că oftam din nimic uneori. Stăteam în coşuleţul de nuiele, pe la şase-şapte luni, îmi cercetam mîinile şi zvîcneam din cînd în cînd din picioare. Parcă aş fi „încercat nişte arcuri". Pe urmă oftam îndelung, tot aşa, din senin, — „parcă cine ştie ce ar fi apăsat asupra" mea. Nu ştiam, într-adevăr, dar nici acum nu ştiu de unde vine neliniştea. De unde venea şi vine melancolia peste mine ! ? Cine sînt şi încotro merg eu ? ! De ce mă aflu' acum aici şi, nu în altă parte ? De ce am venit pe lume aici şi nu în alt loc ? De ce sînt român şi nu tătar sau francez ? ! Există, într-adevăr, deosebiri între naţiuni, sau sînt simple convenţionalisme ? Ţinînd de obişnuinţe, ţi- nînd de conservatorismul firii omeneşti ? !...

Da, pentru că omul a avut şi are în el, pe lîngă îndrăzneală, foarte multă inerţie !... Stă cu mai multă plăcere în loc, decît să meargă înainte !... Omenirea întreagă a trăit aşa, — în chip inerţial — secole la rînd, nu un an sau doi. A curs ca o apă de ţărînă !... Şi numai revoluţiile, — şi desfacerile unor nelinişti (de fapt, şi revoluţiile sînt făcute de cei

ce sînt nelinişti̧i şi nemulţumi̧i cu o stare dată, de oamenii în sufletul cărora se adună frămîntările unei ţări întregi, ale unui continent), — au scos-o din cînd în cînd din alunecarea aceasta mediocrizantă. Au aruncat-o pe noi coordonate, au împins-o înainte. In salturi care au produs şi produc *ruperi* şi *rupturi,* mari şi dramatice, sau tragice, de-a dreptul...

Adevărat, dar se poate oare realiza ceva fără durere şi fără frămîntare ? !... Cred că nu !... Şi eu, dacă mă îndoiesc de mine însumi, dacă sînt bîntuit uneori de însingurări şi de melancolii, e pentru că n-am suferit destul, pentru că am dus o viaţă prea lină. Şi a trăi aşa, lin şi blînd, înseamnă a te scufunda în mediocritate, cu bună-ştire. înseamnă a te sinucide cu încetul...

16

Unele din întrebările pe care mi le-am pus alaltăieri sînt puerile. Trebuie să revin însă asupra lor. Pentru a mă defini. Pentru a şti cît mai bine ce-i cu mine. Cine sînt şi ce vreau eu ! ?...

17

în fond, noi cei care avem acum 18, 19 sau 20 de ani vom avea către sfîrşitul acestui secol treizeci şi cinci, treizeci şi şase, treizeci şi şapte de ani. Vom fi în puterea vîrstei. Vom avea, pe lîngă pregătirea pe care ne-am făcut-o, şi un plus de „experienţă de viaţă.“ Vom fi bărbaţi în toată puterea cuvîntului. Şi cred că vom fi în stare să ducem mai departe ceea ce au făcut cei dinaintea noastră. Ce fac ei acum. Bătrînul. Iuliu Jeler, Banciu, tatăl lui Vale. Problema care se pune pentru noi, cei care avem acum 18, 19 şi 20 de ani, ţine de felul cum se va face trierea. De modul cum se vor afirma cei mai buni dintre noi. Depinde de producerea efectivă a acestei afirmări, sau de temporizarea ei. Pentru că *sistemul* a dat şi dă şanse egale tuturor. Favorizat, dina

inte, nu e nimeni, asta-i adevărat. Cei care au condiţii mai bune însă, sînt, totuşi, favorizaţi. Există, în afară de asta, sistemul imbatabil al *pilelor* („cea mai cumplită moştenire, cum zice Bătrînul, pe care noi am dezvoltat-o în chip creator, am desăvîrşiţ-o şi am ridicat-o pe noi culmi !...“). Există, pe urmă, preferinţa aceea ciudată, faţă de mediocritate, faţă de cuminţenia atît de perfidă a numitorului comun...

în ultimii ani de liceu, din clasa a IX-a şi pînă la bacalaureat, clasa noastră, o clasă bună, în genere (din 43 de inşi numai 2 nu au intrat în învăţămîntul superior), a dus în spate pe o oarecare Margareta Gană (Maga, cum îi ziceam noi). Fiică de ofiţer (cum preciza ea), Maga a fost „şefa noastră politică*[4]. A fost secretar de organizaţie pe clasă, pe urmă a devenit secretara comitetului de U.T.C. pe întregul liceu. De fapt, ea o ţinea aşa, din funcţie în funcţie, încă din „clasele mici[44]. Fusese, mai întîi, şefă de grupă, pe urmă devenise preşedinte de detaşament. Progresase, alături de taică-său („tovarăşul maior Gănă“), care fusese membru în comitetul de părinţi pe clasă. Ca să ajungă mai apoi preşedintele comitetului de părinţi pe întregul liceu. Datorită lui, datorită acestei activităţi paralele (dar foarte bine sincronizată), Maga era cineva în liceu. Pînă şi Ionaşcu, profesorul de fizică şi dirigintele nostru (excelent profesor, intr-adevăr), tremura în faţa ei.

„...Măi aceştia, ne spunea Maga în cîte-o pauză, fiindcă era foarte voluntară în comportări, cu toate că era urîtă şi sfrijită (sau poate că tocmai de. aceea se comporta aşa, pentru că era roasă de complexe ! ?), — voi munciţi, învăţaţi, n-am ce zice, dar sînteţi cam apolitici !... Sau sînteţi anticomunişti, de-a dreptul sau camuflaţi, vă cunosc eu bine, pe toţi î...[44]

Maga era abonată la premii (dacă nu lua premiul întîi, îl lua pe al doilea), în timp ce alţii (chiar şi eu), eram luxaţi în ultima clipă. Primeam cîte o notă proastă, la muzică sau la sport, să „cadă media în jos...[44]

Maga şi-a făcut în clasă un fel de grup al ei (format din fete dar şi din băieţi), cu ajutorul căruia se informa ce zicea unul şi ce făcea altul, creînd tensiuni din nimic, stricînd de multe ori atmosfera, în chip demonic aproape.

„...Ştii ce zic eu, măi Ioane, mi-a spus prin clasa a X unul din colegi (Tănase Mihai, un băiat harnic şi blajin, dar cam greoi în tot ce făcea), — să pornim şi noi o acţiune în clasa asta a noastră !... Să avacrim puterea în clasă !...“

„Care *putere,* măi Mihai, mă ?“ am întrebat eu.

„Puterea, mă, că-i una şi-i indescriptibilă !...“

Tata a rîs cînd i-am spus de planul lui Tănase (fiindcă am avut şi am acest obicei, de a-i spune totul, obicei de care ar cam trebui să mă dezbar,deoarece nu mai sînt copil de opt sau de nouă ani, sînt om în toată firea, sînt bărbat !).

„Vedeţi-vă voi de învăţătură, mi-a spus el, munciţi mult şi cu spor, munciţi şi trăiţi cinstit, şi-atunci lucrurile se vor alege de la sine, aproape aşa, adică, pentru că încălcări şi înfruntări tot vor mai fi !...“

Tănase n-a fost de acord cu vorbele Bătrînului.

„Lasă, mă, mi-a spus el, că nici babacul acela al tău n-o fi sfînt !... Asta-i, vezi, că *ei* le ştiu pe-ale lor şi nu prea sînt în stare, — şi nici nu se străduiesc ! — să ne înţeleagă pe *noi !...“*

„Chiar aşa, măi Mihai ? !“

„Chiar, măi Ioane !... Ai să vezi tu ce se întîmplă : Maga asta a noastră ne va instrui pînă la sfîrşitul şcolii, va intra într-un institut, îşi va face văd şi acolo cu *activităţile* astea ale ei, va trece cu bine şi prin institut, cum a trecut şi prin liceu...“

Aşa a fost, într-adevăr. Maga a luat bacalaureatul, cam greu dar l-a luat. Pe urmă a intrat în institut. Tot aşa, greu, la limită. Dar a intrat. Acum e studentă în anul întîi. Singura deosebire e că nu-l mai are pe taică-său alături.

„...Să nu te miri, îmi spune Tănase Mihai, dacă se face şi pe-acolo un comitet de întrajutorare !... Şi-atunci, dacă se face, tovarăşul maior va fi alături, să-şi sprijine ochelarista !... Păi nu ţi-am spus eu ţie, măi Ioane, că mediocrita

18

Donul liniştit e, într-adevăr, o carte extraordinară. Băieţii de aici, viitorii mei colegi de institut, mă cam iau peste picior.

„...Tot cu Şolohov, tot cu Şolohov ?“ mă întreabă cîte unul.

Tot, domnule, le răspund eu, fiindcă-i bun ! ... In cartea

19

Ui.eori stau şi mă gîndesc la *rădăcini.* Pornesc de la ceea ce îi, spunea Iuliu Jeler tatii, în una din numeroasele lor discuţii. „...Ei, spunea Jeler, referindu-se la noi cei ce venim din urmă — nu au nici o *rădăcină,* nu sînt legaţi de nici un loc, nu au nici un punct spre care să se întoarne, cînd vor da de greu !... Sînt ca nişte pui care au zburat prea devreme şi prea departe de cuib, sau au rămas fără cuib !... Fiindcă şi asta e o problemă, lucrurile sînt mereu în mişcare, sînt într-o prefacere aşa de vijelioasă, încît nu mai există nici o stabilitate !...“ „N-avem de ce'să ne plîngem, a .spus tata, *noi* am provocat fenomenele acestea, *noi* le-am impulsionat !... Şi- acum, chiar dacă am vrea să le temperăm, n-am mai putea, ne-am frînge picioarele, dacă am vrea s-o facem !...“ „Adevărat, dar ce se va întîmplă cu ei, cum îşi vor organiza ei viaţa, cum vor trăi, fiindcă între generaţia noastră şi generaţia lor e o distanţă mai mare şi mai adîncă decît obişnuitele distanţe dintre generaţii, e o *ruptură* ! ?...“ „Se descurcă ei, n-a- vea grijă !... Important e ca *noi* să ne facem datoria faţă de *ei,* să le creăm posibilitatea să înveţe, să se pregătească aşa cum se cuvine, să scape, cu alte cuvinte, de toate complexele, pentru că *noi,* de...“ „Adevărat, *noi* le-am făcut pe toate din mers, dar am avut şi avem o *bază,* am avut şi avem reminiscenţe în noi, bune dar şi rele !... Pe cînd *ei... Ei* n-au nimic, nici măcar amintiri nu prea au !... Sînt bogaţi în cunoştinţe, dar sînt săraci ca sensibilitate, sînt înclinaţi mult prea mult spre pragmatism, spre acţiunile de strictă utilitate, cu bătaie scurtă !...“ „N-o fi chiar aşa, vedeţi-vă de treabă, se descurcă *ei,* am şi eu rezerve destule, dar am şi convingerea asta : că se vor descurca, ne vor depăşi în toate privinţele !...“

Mă miram de atitudinea tatii, pentru că şi el îmi spune de multe ori, cu reproş, cu mînie chiar, că nu ştiu cine sînt, că nu mă preocupă trecutul, că nu-mi cunosc *rădăcinile.*

„...Cum nu le cunosc, i-am zis eu o dată, — ştiu cine-mi sînt părinţii, ştiu cine-mi sînt bunicii, cunosc naţia din care mă trag, o stimez şi o iubesc, fără exaltare însă, fără molipsiri de moment !...“

„Fără exaltare şi fără molipsiri ! ? a zis el. Dar aici nu-i vorba de drămuiri, de gramaj şi de procentaj !...“

„Dar de ce i vorba ? !“

„De intensitatea unor trăiri, de sinceritate, de implicare !... Ce crezi tu, că un Eminescu, un Bălcescu, s-au gîndit la lucrurile astea, le-au calculat în felul acesta ? !... Nici pomeneală !... Ei, — şi alţii ! — s-au considerat parte dintr-un întreg şi-au trăit ca atare, s-au jertfit pentru o cauză nobilă, în vreme ce voi cîntăriţi totul !... Nu-i nimic, o să plătiţi voi indiferenţa asta,sau ce o fi ea, că nici indiferenţi nu sînteţi, nu sînteţi nicicum !...“

Altădată se mîniase şi mai tare. Eram la Ciuha, într-o duminecă de primăvară. Şi el mă cărase pe cîmp, să-mi arate un colţ de păşune, unde umblase cu oile şi cu vitele.

„...E ca-n rai acolo, mi-a spus el pe drum, ai să vezi !“

Am văzut.

Era frumos, într-adevăr : la adăpostul unei surpături alburii se afla o pajişte nespus de frumoasă, care aluneca spre un pîrîu pe fundul căreia se zbătea un firicel de apă. Toate erau mai altfel acolo. Nemaivorbind de faptul că acum, fiind primăvară, erau înflorite toate, era potopenie de floare şi de smălţuiri uşoare şi fugoase.

„...Frumos loc, am zis eu după un timp, uitîndu-mă la ceas, nimic de zis !...“

„Da, nimic de zis ! a repetat el. Dar de ce te uiţi tu la ceas ?!...“

Şti de ce, e meci de fotbal, trebuie să-l vedem !...“

„Du-te şi-l vezi ! a spus el. Du-te şi dă-mi pace !... Eu mai stau pe-aicea... Vin şi eu, mai tîrziu... Pe la repriza a doua !...“

N-a venit decît seara tîrziu, cu nişte dediţei vejtejiţi în mînă, ostenit şi ars de soare.

„Ei, cum a fost meciul ?“ m-a întrebat el.

I-am povestit, cu toate că nici eu nu-l urmărisem cumsecade. Ieşisem de vro cîteva ori, să văd dacă nu vine. îl ocărisem într-un timp, — „... cu sentimentalismul lui cu tot, din pricina căruia mă cară mereu pe coclaurile astea, cu care eu nu am nimic de-a face, ce rost are să mă tot aducă aicea, să-mi spună cum se numeşte nu ştiu ce rîpă şi nu ştiu ce pîrîu ! ?...“ — pentru ca după aceea să-l apăr şi să-l aştept cu şi mai multă nerăbdare; „... E copilăria lui, am zis eu, e viaţa lui şi-ar trebui, într-adevăr, să nutresc mai mult respect faţă de ele !... Am săvîrşit o gafă de neiertat uitîndu-mă la ceas, comportîndu-mă ca un pui de american, nu ca un vlăstar al locurilor acestora, care s-au răsfăţat altfel în soare, cum spune blajinul Sadoveanu, au avut şi au alt suflet ! “

„Adevărat, zic eu acum, dar dacă nu m-aş fi uitat la ceas, lucrurile s-ar fi schimbat ?... Sentimentele mele şi gîndurile mele ar fi fost altele ? !...“

N-ar fi fost, bineînţeles. De unde se poate deduce că asupra generaţiei mele apasă, într-adevăr, nişte întrebări grave. înaintea noastră (sau poate că în urmă ! ?) se află o *ruptură.* Şi dacă noi nu vom fi în stare să o umplem, să o eliminăm din viaţă prin „sudură spirituală", prin trăire dar şi prin cercetare, vom deveni nişte tembeli, nişte oameni care sînt în stare să construiască maşini noi şi motoare, sînt capabili să înalţe şi să diriguiască mari combinate, — dar nu ştiu cine sînt ei şi de unde vin. N-au trecut. Iar oamenii care nu au trecut nu au nici viitor, sînt pulbere şi scrum...

20

Heisenberg nu e numai un mare fizician. E şi un filozof. E un gînditor. Spre aşa ceva trebuie să tind şi eu. E greu însă. E foarte uşor să-ţi fixezi *modelele* (e şi comod), dar e greu să’te ridici pînă la înălţimea lor. în privinţa asta lucrurile stau ca şi cu mersul copiilor în picioare. Nici unul nu ştie să meargă bine decît după ce are propriile lui cucuie.

21

Va trebui să determin cîndva, pentru mine, izvorul sentimentelor pe care le trăiesc. Cauzele lor. Trebuie să văd astfel de ce ţin mai mult la tata, decît la mama. Fiindcă ţin mai mult la el. Mă simt mai legat de el, trup şi suflet. Am discutat şi discut cu el orice problemă. Cu mama n-am ce discuta. Ea e cu ordinea şi cu disciplina. E cu mobilizările, — „Sculaţi-vă, că-i gata mîncarea, haideţi, că am atîta treabă pe ziua de azi, haideţi, sus, că trebuie să plecaţi la muncă şi la învăţătură, hai, Vasile, hai, Ionuţ, şi tu, Lena..." Pe Lena, ce-i drept, o mai sare din cînd în cînd. Lena e pisi- cuţa ei „mică şi dragă, ea e fetiţă, mă, lăsaţi-o în pace, o să

vedeţi voi ce artistă fac eu din ea, mai mare decît Draga Olteanu !.“

„Nimic mai contrastant, spune tata, nimic mai opus ca temperament, ca fel de a fi !...“

„Lăsaţi-mă-n pace cu temperamentele voastre, că prea v-aţi *sulemenit,* prea o faceţi pe deştepţii !...“

Altfel, mama e afectuoasă şi faţă de mine. Uneori e chiar lirică. E de o delicateţe nebănuită. De fapt, sub felul acela al ei de a fi, mai bărbătesc, mai voluntar, cred că se ascunde foarte multă sensibilitate.

„...Ei, măi Ionuţ, mi-a spus ea în vară, după examenul de admitere, tot aştept şi eu ceva frumos, ceva deosebit, şi văd că nu mai vine !...“

„Ce, mamă ?“ am întrebat eu.

„Ia ghici !“

„Eu ştiu ? !... Nu-mi dau seama !...“

„Să te îndrăgosteşti şi tu... Să vi să-mi spui că-ţi place de cutare fată... Şi să mă întrebi dacă-mi place şi mie de ea... Dar tu, nimic..."

„Mamă, dar eu...“

„Lasă, lasă, a întors-o dînsa, tu discuţi cu taică-tău, nu-mai lui îi spui totul..."

„Nu-i chiar aşa, eu, cu tata, discut de toate, e adevărat, dar de fete nu discut, nu discutăm... De iemei, da, dar de fete nu !...“

„Ei, bravo, asta-mi place, tatăl şi fiul discută de femei... Frumos, foarte frumos, să vezi ce-i fac eu cocoşului aceluia bătrîn şi ascuns, să vezi ce ţi-l frec eu !...“

Există, e drept, un fapt care m-a făcut să fiu mai reticent faţă de ea. S-o privesc cu un ochi mai critic, dureros de aspru. Faptul acesta ţine de Zamfirache Zamfir. De omul acela lînos şi alunecos. Pe care l-a adus tata de la Ciuha. Vroind să-i facă un bine. Iar el, Zamfirache, s-a purtat ca un porc. Ne-a murdărit casa. Ne-a spurcat-o. A stat la noi la început. Şi a fost cît se poate de cumsecade, în felul său, desigur. Umbla pe vîrfuri prin casă, să nu facă zgomot. Se ducea după cumpărături, s-o ajute pe mama. Făcea de toate : freca baia, freca parchetul, căra gunoiul, — să-şi plătească „măcar o parte din găzduire, că dumneavoastră bani nu luaţi, nici n-aveţi nevoie şi poate că nici nu se cuvine, da..."

Zamfirache vorbea exact aşa cum umbla : învăluit, rostogolit. între vorbele lui se strecura totdeauna ceva lînos şi alunecos. Şi-n felul lui de a fi era ceva neclar şi murdar.

„...Asta-i plin de bube şi pe suflet !“ i-am spus eu **mamei** la vreo două luni după ce a poposit în casa noastră.

„Dar ce ai cu el, dragă, de ce îl ocărăşti ?“

„N-am nimic, dar nu-mi place de el, asta e !...“

Nici ei nu-i plăcuse, la început. Pe urmă, însă, începuse să-i placă. 11 îngăduia în preajma ei. îl asculta cînd îi prevestea, pentru a nu ştiu cîta oară, cum a fost „cînd s-au răsculat ţăranii...[11] îl lua cu ea la piaţă... Şi-atunăi tot aşa a fost, în *ziua aceea.* S-au dus la piaţă. Apoi, cînd m-am întors eu din drum, după ce plecasem la şcoală, am auzit-o pe mama spunîndu-i s-o lase în pace acum (lasă-mă, acum). Eu îmi uitasem stiloul sau pixul. Nu mai ştiu ce. Şi mă **întorsesem** să-l iau... Şi-am auzit vorbele acelea pe urmă... Şi i-am văzut pe ei doi cam stînjeniţi.

„...Dar ce-i, Ionuţ, dragă, a zis mama (mama mea bună, care m-a născut şi m-a crescut), ce s-a întîmplat ? ! “

„Nimic !“

„De ce te-ai întors atunci ? !“

„Nu ştiu... A, da, mi-am uitat ceva...“

Am luat stiloul (sau pixul) şi-am plecat ca din puşcă. Nici nu m-am dus la şcoală în ziua aceea.

L-am căutat pe tata la poarta uzinei (da, era din nou la uzină) şi i-am spus să-l scoată pe Zamfirache din casa noastră.

„...Treaba ta, i-am spus eu, l-ai adus de la Moldova, i-ai găsit o slujbă, foarte bine, te priveşte,-dar dacă nu-l scoţi din casa noastră, plec eu, să fie clar !...“

„Dar de ce, mă, a întrebat el, ce s-a întîmplat ?“

„Nimic, dar eu, dacă nu pleacă ăsta, aşa fac : plec eu !“ „Păi sigur că da, ţie nu-ţi place de neamurile mele, îţi put ţăranii, te porţi de parcă ai fi os domnesc !... Ei, află de la mine că şi tu eşti rădăcină de ţăran... Dacă nu crezi, fii atent cînd transpiri la picioare şi ai să vezi că miroşi a opincă !...“

„Probabil, dar aici nu-i vorba de asta !“

„Dar de ce-i vorba, mă ? !“

„De altceva !.. Şi eu, dacă nu faci lucrul pe care ţi l-am cerut, plec de-acasă !...“

„Bine, mă, lasă, o să mai vedem noi...“

A întrebat-o şi pe mama ce credea despre pretenţia mea „obraznică şi cam absurdă". Şi ea, spre surprinderea lui (dar şi spre marea mea nedumerire), a zis că ar fi bine să plece Zamfirache, — „sâ-şi caute şi el un sălaş, poate că se însoară, că-i prea singur, bată-l să-l bată, da rău nu-i, ce să zic eu...“

Şi tata avea şi are *un episod* anume (episodul cu Georgina), în care de asemenea am fost amestecat (se poate deduce de aici că şi copiii mai fac cîteodată educaţie părinţilor, lucru de care nu se vorbeşte pe nicăieri, îi ajută, cînd au încurcături, le dau posibilitatea să se reabiliteze în ochii lor, care văd totul!). Există şi aici, e drept, o deosebire. Una mare şi esenţială : povestea tatii s-a produs pe faţă. Iar ajutorul meu tot aşa s-a produs. Pe faţă, ca între bărbaţi. Asta mi-a plăcut mie atunci, că nu m-a cîrpit. M-a tratat ca pe un egal. Cu toate că eram un copilandru. De fapt, atunci, eu m-am lăsat călăuzit de interes (acesta-i adevărul, aşa stau lucrurile !). Am zis aşa : „dacă tata pleacă, dacă ei se despart, cine ştie dacă eu voi putea să duc liceul la capăt şi să mă înscriu la institut pe urmă, se naşte altă familie, se nasc alte probleme !...“ îmi era urît fără el, mă speria puţin gîndul că rămîn singur, — „cu cele două femei...“ Preponderent, însă, a fost interesul. Aspect pe care îl relev pentru prima dată. De unde se poate deduce că paginile acestea sînt (pentru mine) o oglindă destul de fidelă. Trebuie să fie aşa, altfel nu-şi au rostul. Scrisul, în genere, trebuie să fie confruntare permanentă. Cu tine însuţi şi cu lumea...

„Iţi mulţumesc, măi Ionici, mi-a spus tata la un an de zile de la *eveniment,* îţi mulţumesc pentru intervenţia ta hotărîtă şi hotărîtoare !... Fiindcă eu, dacă nu ai fi intervenit tu, nu cred că m-aş mai fi întors acasă... Era şi ruşinea la mijloc şi altele, multe !...“ •

„N-ai pentru ce, Bătrîne !“ i-am răspuns eu, gîndindumă pentru prima dată în viaţă că poţi face bine şi cînd faci rău, cînd eşti mînat de cine ştie ce interes.

Aşa cum poţi face rău, zic eu acum, cînd vrei să faci bine !... Lucrurile nu au întotdeauna o culoare tranşantă... Graniţa dintre culori e formată din mii de nuanţe. Culorile înşile sînt nuanţe, sînt aglomerări de nuanţe.. Iar lumea e o infinitate de scopuri şi de interese, care se interpătrund şi se exclud !... Ca şi viaţa, de altfel !...

22

Cîteodată sînt nemulţumit de mine însumi. Alteori, însă, mi se pare că ştiu şi că pot *totul.* După aceea, din nou... Oare

de ce ? !... Din cauza relativei claustrări în care trăiesc aici ! ?... Sau din cauza vîrstei, în „perimetrul“ căreia încap toate zbaterile, de la cele mai înalte la cele mai joase ? !...

23

Aseară, în sala de mese, s-a încins o discuţie fierbinte. Totul a pornit de la Şolohov.

„...Ei, a întrebat Ciontea, ai isprăvit cu Grigore Mihalcov ?'“

„Am isprăvit, dar nu-l cheamă aşa !“

„Dar cum îl cheamă, domnule ?“

„Melehov !“

Un altul, unul mic şi pricăjit, mi-a spus că sînt rămas în urmă, pentru că mă ocup de o „literatură depăşită, care nu se mai potriveşte cu pasul generaţiei noastre...“

„...Literatura bună, am zis eu rar, nu se învecheşte niciodată !...“

„Adevărat, a zis altcineva (am înţeles că eram în mijlocul unei mici coaliţii, dar n-am dat înapoi), asta însă nu e literatură bună !...“

„Chestie de gust, iubiţilor !...“

„De gust şi de inteligenţă, fără a mai vorbi de cinste !...“

„Ce caută cinstea aici ? !“

„Caută !... Nu cinstea, ci necinstea, pentru că Şolohov ăsta al tău...“

„Nu-i al meu !...“

„Al cui o fi, dar e un impostor, a furat cartea asta, şi-a însuşit-o în chip banditesc !...“

„De unde ştii tu, de unde ştiţi voi ? !“

„Aşa se spune !...“

„Asta-i altceva, iubiţilor (de vreo cîteva ori am încercat să îndulcesc lucrurile, fără a reuşi), despre mulţi scriitori, nu despre mulţi, de fapt, ci despre cei mari, se spun fel de fel de lucruri !...“

„De exemplu !...“

„Shakespeare, **de exemplu !“**

în sală a izbucnit un hohot năprasnic.

„Shakespeare şi Şolohov !“

„Nemaipomenit !“

„Nemaiauzit !“

„De ce, mă ? am zis eu, sculîndu-mă în picioare. Cum vreţi voi să zic : Shakespeare şi Segall ? !“

„Care Segall, domnule ? !“

„Cel despre care vorbeaţi voi mai ieri-alaltăieri, cunoscutul autor al cunoscutei epopei *Love-Story !...“*

„A, despre el vorbeşti ? !“

„Da, despre el !... Şi despre voi, despre faptul că vă închinaţi în faţa unei melodrame oarecare !... Ca să fiţi la zi !„. Să păreţi informaţi, cum nu sînteţi !... Pentru că voi aţi vrea să fiţi admiratori ai lui Kafka, fără să-l fi citit !... Scuipaţi pe literatura bună şi-mbrăţişaţi, după ureche, ceea ce e la modă !... Sînteţi victimile unui snobism ciudat şi desuet !...“

„Poate că-i aşa, domnule, a zis unul (a zis-o acelaşi Eduard Zorilă), dar cu Segall ce ai, de ce nu-ţi place, nu cumva pentru că e evreu ? !“

„Dar ce, Segall e evreu ? !“

„Da !... Ia uite-l domnule, că nici nu ştia lucrul acesta !“

„Nu-l ştiam !... Şi nici nu are nimic de-a face una cu alta !... Chiar dacă ar fi fost român, frate să-mi fi fost, aş fi avut aceeaşi opinie despre lucrarea lui... Care e o prostie, o istorie insipidă !... Pe care n-ar fi cunoscut-o mai mult de cinci sute de oameni, dacă nu s-ar fi făcut atîta reclamă în jurul ei !...“

„Şi cine crezi că a făcut lucrul acesta şi de ce?!“

„Nu ştiu cine, dar motivele le cunosc: sînt negustoreşti; nu au nimic comun cu cultura !“

„Deci tot într-acolo baţi ? !“ a zis, cu acelaşi glas, acelaşi Eduard.

„Unde bat, domnule ! ?“

„Spre antisemitism !... întotdeauna cînd se vorbeşte despre negustorie, se loveşte în evrei !...“

„Eşti un .prost !... Negustorie fac şi alţii !...“

Cînd am dat să plec, careva m-a împiedicat. Am căzut. Pe urmă, cînd m-am sculat, l-am izbit şi eu pe cel care mă împiedicase. L-am dat peste cap cu scaun cu tot. Ceilalţi, aproape toţi, au tăbărît pe mine. în sală s-a născut o încăierare îndesată. Care s-ar fi putut termina rău dacă n-ar fi apărut sergentul Plămădeală în uşă.

„...Ce se întîmplă aici ?“ a întrebat sergentul.

„Nimic !... Să trăiţi ! a răspuns Zorilă. S-a răsturnat un scaun ! ...“

„Bine, bine !“ am zis eu, simţind cum tremura şi ardea fac caz din treaba asta.

„Am glumit şi noi, iar tu prea le pui pe toate la inimă !...“ Tot el a venit pe urmă, la dormitor, şi mi-a spus să nu ceva în mine, parcă aş fi avut o electroliză în suflet, parcă mi-ar fi turnat cineva acid sulfuric în piept, aşa sfîrîiau şi ardeau toate, destrămîndu-se.

„...Iată, am zis eu, mă plîngeam că n-am experienţă şi că n-am fost confruntat de probleme !... Uite că sînt !... Are viaţa grijă să mi le pună dinainte, cum i le-a pus şi tatii !...“

Mai mult decît orice acuzaţie, mai tare şi mai adînc decît batjocura lor, mă durea şi mă afecta (mă doare şi mă afectează şi acum, pînă la os, cum ar zice Bătrînul !) învinuirea de antisemitism: Fiindcă eu n-am nutrit şi nu nutresc nici un sentiment de ură şi dispreţ faţă de un alt om. Pentru că e de altă naţionalitate. în privinţa aceasta (şi în privinţa a- ceasta, adică) lecţia şi conduita Bătrînului au fost şi sînt exemplare, într-adevăr !

Se pune aici o întrebare : de ce vor unii să fie urîţi, chiar şi atunci cînd nu sînt urîţi, cînd ştiu prea bine că nu există resentimente faţă de ei, că nu-i împinge nimeni de colo-colo, pentru că sînt de altă naţie ? !

Reiese că şi suferinţa poate lăsa *complexe* în urma ei !... Iar *complexele,* la rîndul lor, nasc tulburări şi agresivităţi !...

24

Ieri, cînd veneam de la trageri (zic ieri, deoarece acum e ora două din noapte, iar eu sînt de planton), am văzut-o pe Norina. Era cu un domn ceva mai în vîrstă... Rudă sau prieten ! ? Era frumoasă, în orice caz... Dar s-a maturizat aşa de mult !... E femeie în toată puterea cuvîntului... Aşa mergea, ca o femeie adevărată... Nu mai avea nimic de fetiţă în mersul ei... Şi nici în felul de a se uita... M-a văzut, de altfel... Mi-a zîmbit şi mi-a făcut cu mîna, discret şi elegant... Iar eu... M-am zăpăcit, ca prostul... N-am mai văzut nimic un timp... Pe urmă am văzut-o numai pe ea... Venea către mine şi trecea prin mine... Ca un vînt... Auzeam paşii tovarăşilor mei, păstram cadenţa, dar n-o vedeam decît pe ea... Tot drumul a fost aşa... Şi după aceea, aicea, la masă şi în „sala de

lectură“... M-a scos din reveria aceasta a mea Mihal Marataş, care m-a întrebat „cine era tipa aceea ? ! “

„...O cunoştinţă ! am zis eu. O fostă colegă !...“

„Frumoasă, domnule !... O bucăţică pe cinste !... Dacă o vezi să-i spui că am plăcut-o !...“

Marataş e amorezul perpetuu. Poartă corespondenţă cu opt sau zece fete deodată. Nu ştiu dacă sînt aceleaşi dar corespondenţa văd că rulează.

„Ii spui sau nu-i spui ?“ a stăruit el, dacă a văzut că tac.

„îi spun !... Primul lucru pe care i-l voi spune, cînd ne vom întîlni, acesta va fi!...“

25

în ceea ce priveşte opţiunile politice, pentru că se vorbeşte mereu despre asta, unii (mă refer la colegii mei, la generaţia mea) tinzînd să devină politicieni înainte de a se fi limpezit ca oameni,, — aş vrea să spun că sînt pe cale să ader la ideile de bază ale socialismului. N-am făcut-o pînă acum deoarece nu m-am edificat complet faţă de mine însumi. Şi nici faţă de ceilalţi. Am înţeles, din ceea ce mi-a spus tata, din ceea ce mi-a spus Jeler, din ceea ce mi-a dat şcoala (mai puţin, e drept), că fascismul a fost o pacoste pentru secolul acesta al nostru, a fost „un adevărat cataclism zoologic !...“ „în privinţa aceasta, cum spune Bătrînul (tot el, da !), nu încape nici o discuţie, nici o nuanţare, analize se pot face, se pot adăuga documente, dar justificări nu se pot produce, fiindcă orice încercare de a readuce printre noi asemenea sălbăticiri, ar fi egală cu o compromitere (definitivă !) a lumii şi a vieţii !...“ Am înţeles, din aceleaşi surse, că nici orînduirea în care m-am născut eu nu a fost şi nu este scutită de erori, din contră. Dintre aceste erori, concentrarea excesivă a puterii *(orgoliul puterii,* naşterea unei superputeri, care-i mai mare decît toţi, care pluteşte deasupra tuturor ca un nor psihotic) a fost şi este cea mai gravă eroare, cea mai cumplită. De fapt, aceasta nu este o eroare, este cauza unor erori, o cauză determinantă. *Cultul personalităţii,* despre care noi, cei de azi, ştim foarte puţine lucruri (unii, ceea ce e şi mai grav, îl tratează la modul anecdotic, interesîndu-se de în- tîmplări, nu de semnificaţii), a fost produsul tipic al unei

asemenea cauzalităţi. Iată de ce eu, Ion Pozdare, fiul lui Vasile şi *nepotul secetei,* sînt hotărît să-mi întemeiez opţiunile pe limpezime... De aceea zic (o zic pentru mine, ca să nu uit !) că nu mă voi încadra în partidul comunist decît atunci cînd cred cu adevărat că e necesar şi că pot să o fac, cînd voi fi pe deplin edificat asupra problemelor de fond ale orînduirii în care trăiesc şi mă formez ca om. Asta înseamnă că trebuie să cercetez mai mult aceste probleme. Fiindcă unii intră în partid (Nu strică ! spun ei) fără să cunoască măcar statutul. Asta înseamnă, pe de altă parte, ca şi *ideea* aceasta, căreia i-a dăruit Bătrînul atîtea zile (toată viaţa i-a dăruit-o, dacă stai să te gîndeşti bine !), trebuie să se apropie mai mult de propria sa esenţă. Să-şi corecteze cu adevărat şi în profunzime erorile. Să nu devină ea însăşi o eroare în istoria atît de zbuciumată a omului. Să iasă de sub tutela orgoliilor. Indiferent de orgoliul cui este vorba. Bătrînul avea dreptate cînd spunea că esenţa *cultului* rezidă în faptul că lauda devine *criteriu.* Şi în alte privinţe avea el dreptate ! în orice caz, el rămîne, cu toate limitele pe care le are (fiindcă are destule, e încorsetat în enorm de multe încrincenări şi închistări) o pildă vie. Din care pot învăţa foarte mult. Prima învăţătură fiind aceasta : că trebuie să devin eu însumi (toată generaţia mea trebuie să facă lucrul acesta !), trebuie să mă edific pe mine însumi. în acelaşi timp trebuie să iau ceea ce e de luat şi de la alţii, fără a papagalici pe nimeni !...

26

Locotenentul Bill ne spune într-o discuţie liberă (neregulamentară) că e uimit de anumite lucruri.

„...Unii dintre voi, care au calificative excelente în urma lor, la bacalaureat, la admitere, sînt, aici, de o mediocritate şocantă !... Iar alţii care au rezultate mediocre pe partea cealaltă, sînt excelenţi aici, încît eu nu ştiu ce să mai cred ? !...“

Nici eu nu ştiu ce să cred ! ?

N-aş zice că armata face eroi din mediocrităţi. Ar fi fals. Armata e, ca orice instituţie, compusă din oameni feluriţi. Fiindcă între Bill şi Hristache (instructorul nostru tehnic şi

Bill e energic, dar e şi plafonat. E rudimentar. E mediocru, în adevăratul înţeles al cuvîntului. Dar nu e rău.

Hristache e mai neliniştit şi mai risipit. Dar e mai ascuţit la minte. E foarte inteligent. îşi cunoaşte specialitatea la perfecţie. E, într-un cuvînt, un om interesant. Dacă nu chiar deosebit.

Problema rămîne, aşadar, deschisă.

Cum rămîne şi viaţa, de la naştere pînă la moarte.

27

Ninge mereu. Ninge lin. Iar eu mă văd, cînd opresc fulgii cu palma, cînd mă uit la zăpezi, pe fereastră, — mă văd alunecînd cu schiurile pe o pantă nesfîrşită. Alunec şi tot alunec. Vîntul îmi şuieră pe la urechi (nu vîntul, e aerul pe care îl sparg eu, ca un proiectil, dar senzaţia aceasta e, de vînt, ceea ce înseamnă că senzaţiile ne înşeală de multe ori). Iar zăpezile, jos, foşnesc şi sfîrîie. Ard şi fug şi ele. Vin către mine şi trec prin mine...

28

Tata mi-a spus (a venit cu trenul, — „fără femei") că nici nu se va duce la schiat în iarna asta.

„De ce nu ?“ am întrebat eu.

„Mi-i urît singur, drept să spun !...“

Ne-am plimbat mult, prin cartierele învecinate. I-am arătat pe unde mergem noi la trageri. Am străbătut Drumul Taberei, cartier mare şi aerisit (frumos şi deschis în locurile unde a rămas cum a fost la început, îngrămădit şi îmbîcsit, în zonele unde a fost „completat" şi „ajustat", să fie cît mai mulţi oameni la hectar).

„... Asta n-ar fi nimic, a spus Bătrînul cînd i-am atras atenţia asupra acestui aspect, e şi asta o problemă, dar nu prea gravă !... Grav e că zidim mult, facem cartiere noi, pe care nu le dotăm cu case de cultură, cu parcuri şi biblioteci !... Facem cîrciumi, de astea nu uităm niciodată !... Uite,

aici, într-un cartier în care trăiesc cel puţin o sută cincizeci de mii de oameni, nu există decît un singur cinematograf, dar restaurante sînt vreo patru, plus bufetele !...“

„Vezi, din cauza asta îmi place mie să discut cu tine, că ajungi întotdeauna la lucruri importante !...“

„Nu ştiu dacă sînt importante toate lucrurile la care ajungem, nu ştiu dacă e bine că ajungem aşa de uşor la lucrurile mari, rămîne de văzut ! ?...“

29

Zile banale, preocupări obişnuite : instrucţie, program de sală, trageri, marşuri... Şi număratul zilelor pe care le mai avem de petrecut aici (careva a calculat şi orele).

30

Cîndva spuneam (am spus-o chiar în acest caiet) că trebuie să învăţ de la alţii, cît mai mult. Aşa e, trebuie. Dar iată că astăzi îmi pun altă problemă : te poţi forma numai în felul acesta ? ! Cred că nu ! Un lucru nu devine al tău decît după ce l-ai plătit cu frămîntare şi cu suferinţă. Sînt lucruri pe care nu ţi le poate da nimeni, de-a gata. Problema *modelelor* însă rămîne deschisă. Mai ales pentru- generaţia mea. Generaţia Bătrînului nu a dus lipsă de *modele.* Din- contră, a avut prea multe şi s-a ghidat prea puternic după ele. Dar le-a avut. Şi poate că i-au fost de folos. Fiindcă perioada aceea aspră şi dificilă, dintre 1945—1955 (pe care eu o cunosc din relatările altora, o cunosc totuşi) nu putea fi străbătută decît aşa : cu Stalin în piept şi cu Korceaghin sub braţ. Dacă ei, cei dinaintea noastră, nu ar fi străbătut această perioadă, în acest fel, noi, cei de azi, nu am fi fost unde sîn- tem. Nu neam fi putut apleca în linişte asupra cărţii. E adevărat că unii dintre cei ce ne-au premers s-au făcut praf în aceste împrejurări. S-au pîrjolit în văpaia fanatismului. Au rămas schilozi (din punct de vedere psihologic) pe viaţă. Alţii, însă, au scăpat întregi (? !), au trecut cu bine prin purgatoriul

modificărilor. Tata, de exemplu, cred că e unul dintre ei. S-a frămîntat şi el, a suferit mult, ajungînd în cele din urmă la un fel de prag al înţelepciunii. A păstrat din mulţimea de *modele* care i se puseseră dinainte ceea ce era de păstrat. A rămas un admirator constant al lui Fucik, pe care mi l-a pus şi mie în mînă („A fost un bărbat, să ştii !"), dar s-a întors şi către Bălcescu, cultivîndu-l şi exaltîndu-l („Bălcescu n-a fost om, a fost o flacără !"). Iar acum, mai de curînd, îl exaltă (nu direct, e adevărat, fiindcă nu mai e acelaşi nici el) pe Guevara. Şi pe Mao. De unde se poate trage concluzia că în om e sădită adine de tot nevoia aceasta, de a avea *modele.*

„...Nu e vorba de imitaţie, spunea Bătrînul cîndva, e vorba de sprijin, fiindcă omul e asaltat mereu de pustiul însingurării !... Şi dacă se sprijină pe un altul, dacă îşi fixează un exemplu, se simte mai puternic, mai sigur de sine!... De aceea şi proliferează *modelele* la o anumită vîrstă istorică !... în perioa'da de tinereţe şi în perioadele de început ale revoluţiilor !... Cînd sînt toate în clocot, cînd se răstoarnă şi se schimbă toate, cînd apare însă de peste tot, ca o hidră, pămîntul secetos al însingurării !... *Cultul personalităţii,* dacă vrei să ştii, nu era posibil, din punct de vedere istoric, din punct de vedere psihologic, decît în perioada în care a avut loc !..."

Poate că e aşa, într-adevăr. Ei, însă, *promotorii,* au avut *modele.* Bune sau rele, dar le-au avut. în vreme ce noi, — „noi, epigonii..." — nu le avem. Noi avem totul dar nu avem nimic. Unii dintre noi se pasionează de nimicuri. Cunosc toate vedetele de muzică uşoară, dar nu cunosc trecutul istoric al ţării. Alţii (aceiaşi, de fapt) cred că totul se vinde şi se cumpără, totul se negociază şi se aranjează. *Sistemul pilelor* fiind, după ei, singurul sistem posibil, de a trăi şi de a răzbate în viaţă.

O *pilă* pentru o permisie.

O *pilă* pentru o scutire medicală.

O *pilă* pentru admiterea la facultate.

O altă *pilă* pentru promovare.

Şi uite aşa trec sau se pregătesc unii să treacă prin viaţă, lăsîndu-se împinşi din urmă, de părinţi şi de neamuri, familiile numeroase tinzînd să devină adevărate cataclisme pentru un domeniu sau pentru altul !...

In cultură (şi în alte domenii) se întîmplă, după cît se pare, ca în urma unei „generaţii mari“ să vină una sau două generaţii de pigmei, de simpli mărunţitori de lucruri !...

Să intrăm noi într-o asemenea „hulă“, să fim noi o asemenea generaţie ? !

In orice caz, eu unul nu mă voi înscrie într-o asemenea medie mediocrizantă. Chiar dacă voi fi singur toată viaţa. Chiar dacă voi avea capul plin de cucuie. Cum l-a avut şi tata. Da, pentru că nici generaţia lui nu a fost la fel. Cum nu e la fel nici o generaţie. Fiecare promoţie are proprii săi eroi, proprii săi carierişti, proprii săi oportunişti, proprii săi turnători, proprii săi chilipirgii !...

Şi dacă e ceva de discutat aici, e de discutat proporţia dintre tendinţe, ce este sau ce tinde să fie dominant în felul de a fi al unei generaţii ! ?...

31

A venit, în sfîrşit, primăvara !... Dar ghetele mele put de te ameţesc... Nu ştiu ce naţie de om le-a purtat înaintea mea, nu ştiu ce transpiraţie şi ce colburi s-au îmbibat în ele, destul că put de se simte pînă la Ploieşti, de-a latul şi de-a lungul acestui Bărăgan insipid şi plictisitor, care nu-mi place de loc... Mie îmi place cum e pe la noi (iată că am şi eu *răădăcini,* nu sînt de nici unde, cum crede Bătrînul, cum cred şi eu cîteodată !), primăvara şi iama !... îmi place şi mi-e dor !... Mi-e dor de munţi şi de zăpezile din munţi !... Mi-e dor de cicăleala nesfîrşită a mamei !... Mi-e dor de oraşul în care m-am născut !... Şi de smerenia atît de constantă a surorii mele Lena !... Mi-e dor de prietenul meu bun, Valentin Banciu, Vale, cum îi zic eu, de care n-aş vrea să mă despart pentru totdeauna !... Mi-e dor de înţelegerea din ce în ce mai bărbătească a dîrzului meu tată !... Mi-e dor de greoaia sfătoşenie a bunului şi zgrunţurosului Iuliu Jeler !... Mi-e dor de curăţenia reală şi frumoasă, atît de scump plătită, a lui nea Ovidiu Rîşnoveanu !... Mi-e dor pînă şi de Berbenceni, de neamurile mamei !...

Iată că am devenit sentimental, cum nu credeam niciodată că voi fi !...

Dar poate oare omul să fie altfel de cum îi este dat ?!

32

A murit locotenentul Hristache. A fost omorît de un camion. Aici, în curtea cazărmii. Se plimba, vorbea cu doi colegi de ai mei. Camionul, la volanul căruia se afla un caporal proaspăt ieşit şofer, venea din urmă, pe alee. Şoferul a claxonat uşor. Colegii mei s-au dat la o parte. S-a dat la o parte şi Hristache. A vrut s-o facă, de fapt, fiindcă n-a mai apucat. S-a zăpăcit şi s-a dat înapoi. Şoferul s-a zăpăcit şi el. A vrut să-l ocolească, prin dreapta. Pe urmă a virat în stînga. Pe urmă l-a izbit în plin pe Hristache. Accelerînd totodată, vrînd probabil să frîneze şi nemaireuşind. încît camionul abia s-a oprit, undeva într-un plop. Iar Hristache a rămas răstignit pe alee. Chiar aşa stătea : cu braţele date în lături, cu picioarele întinse, cu capul sucit într-o parte, cu o şuviţă de sînge atîrnîndu-i de colţul gurii. A mai zvîcnit de două ori din piciorul drept. Pe urmă s-a alipit şi mai strîns de pietrişul aleii, căscînd abia atunci ochii spre cer, cu un fel de dispreţ.

„...A murit, mă !... Tovarăşe locotenent... Domnule Hristache...“

A fost o zăpăceală cumplită cîteva minute. Nimeni nu ştia ce trebuia făcut. în sfîrşit, a venit sanitarul cu o targă. După aceea a venit şi o maşină. Un T.V., o autodubiţă. Hristache a fost pus pe targă şi a fost dus, la spital sau în altă parte...

Caporalul a fost arestat, lîngă camion. Nu fugise şi nici nu se depărtase. Stătea lîngă camion şi plîngea ca un copil. Hohotea înăbuşit, de parcă s-ar fi răsucit nişte şuvoaie în el.

„...Hai, mă, i-a zis careva, hai şi taci !... Că ne făcuşi unitatea de rîs !...“

Caporalul s-a dus, l-a urmat pe Bill, fiindcă numai el se gîn^ise în împrejurările acelea la onoarea unităţii.

33

înmormântarea lui Hristache s-a petrecut în cea mai mare taină. Am vrut să mergem şi noi. Ni s-a spus că o să mergem, o să fim anunţaţi. Pe urmă, după ce au trecut trei zile, ni s-a spus că Hristache fusese înmormîntat.

„Cînd ?“ a întrebat careva.

„Ieri !... A fost familia !... A fost şi tovarăşul comandant

Cel care ne comunica lucrul acesta nu era şi nu putea să fie altul, bineînţeles, decît „imbatabilul Bill“.

34

Nu cred că voi ajunge scriitor. (Mare pagubă, sînt destui !) Asta pentru că nu cunosc suficient de bine lucrurile. Nu văd şi nu aud cît s-ar cuveni. Nu reţin suficient de mult, din ceea ce văd şi aud. Nu sesizez esenţialul. Moartea lui Hristache, la care ţineam mult, m-a impresionat profund. Dar n-am reţinut din această întîmplare tragică decît faptul brut. Nu ştiu cine era omul. Nu l-am cunoscut. Nici n-am fost măcar la înmormîntarea lui. Nu din vina mea, e adevărat. Vina e a comandantului. Care n-a vrut să se facă prea mult caz de acest accident. N-a vrut să se ştie. Cauza acestei reacţii aproape ciudate : Oliver, comandantul, s-a aflat cîndva aproape de tot de gradul de colonel, cînd era foarte tînăr; ratase avansarea la nişte manevre, în cadrul cărora împuşcase un soldat, un şofer, şi schilodise cîţiva oameni ; şoferul refuzase să intre cu camionul într-o vîlcea accidentată, el l-a somat reglementar, apoi a tras şi-a pus alt soldat la volan, intrînd cu camionul într-o prăpastie. S-a comportat vitejeşte, a realizat „o situaţie reală cu situaţiile de front", dar a omorît un om şi a schilodit alţi cîţiva. Rezultatul : mutare disciplinară şi o retrogradare, o degringoladă lungă, din care abia acum a început să iasă. Iată, deci, că avea şi are şi el motivele lui să scape cît mai repede de umbra lui Hristache, cu care nici nu se înţelegea, de altfel. Cu care nu se putea să se înţeleagă.

35

Întîlnire absolut întîmplătoare cu Norina, în uşa unei cofetării. Eu intram, ea ieşea. Eu eram în uniforma mea cam strimtă şi cam jerpelită. Ea era elegantă şi voioasă.

„... O, Ionuţ, ce faci dragă ? ! a exclamat ea. îmi pare bine că te văd !... Ţi-am făcut semn cu mîna... Ai văzut, da ? !... Sper că n-ai avut dificultăţi din cauza asta ?... Nu ! ?... Vai, ce bine !...“

Potopul ei de vorbe s-a întrerupt brusc, iar ochii ei căprui şi prelungi, a căror frumuseţe o descopeream abia acum, s-au plecat uşor în jos, ca într-o ruşinare de neînţeles.

„...N-ai vrea să facem cîţiva paşi împreună ? ! m-a întrebat ea.

„Ba da !“ i-am răspuns, făcîndu-le semn cu mîna colegilor cu care venisem, împreună cu care vroiam să fac „un chef cu prăjituri“ (e o joacă a noastră, pentru că noi, cum zice şi sergentul Plămădeală, care ne mulge de ţigări şi de coniacuri, sîntem din cale afară de copilăroşi).

„Dar tu cum de eşti în armată ?“ a întrebat Norina, cercetîndu-mă mereu, zîmbindu-mi luminos dar şi cu îndemînare, sincronizîndu-şi glasul cu lumina zîmbetului ei superb şi copleşitor (da, chiar aşa !).

„Sînt în armată, i-am răspuns eu, pentru că am intrat la facultate, aceasta mi-a fost răsplata !...“

„A, da, ştiu, şi unul din fraţii mei a intrat în armată, exact, aşa e acum...“ .

„Norina, dar tu nu aveai fraţi, din cîte ştiu eu ! ?“

„Nu aveam, dar acum am, o poveste întreagă... Părinţii mei s-au despărţit... Iar eu am rămas cu tata, a cărui soţie, mama mea de-a doua, are doi băieţi!...“

„Am înţeles, lasă, dar aicea unde stai, la cămin, da ? !“

„Nu, stau la o mătuşă, pe lîngă Piaţa Amzei... Dacă vrei poţi să-mi faci o vizită...“

„Acum ! ?“

„Acum nu... Dimineaţa ar fi mai bine... Cînd sînt ei plecaţi. Ai tăi ce mai fae ?“

„Bine, sînt sănătoşi toţi ! “

„Am auzit că taică-tău a ajuns om mare“.

„Mare nu-i... Are o funcţie şi munceşte pe brînci... Abia îl mai văd...“

„Ai avut noroc, lasă... îmi pare bine... Ei, cînd ne mai vedem, că eu intru aici ? !...“

Ne aflam în faţa unui bloc, pe Calea Victoriei. Nu ştiam ce căuta ea colo. Nici n-am întrebat-o. Am notat numărul de telefon, spunîndu-i la revedere, vroind să-i sărut mîna şi nereuşind, purtîndu-mă destul de stîngaci. Am vrut, de fapt, să fiu galant, am vrut s-o fac „pe smeul“ şi n-am reuşit.

Astea sînt lucruri gingaşe, dacă nu le practici timp mai îndelungat, sau dacă nu le ai „în sînge“, nu-ţi ies, te fac de rîs. Cel mai bine e să fii tu însuţi, — „să te porţi cum ţi-e portul şi să fii cum ţi-e firea !...“

Adevărat, dar ce o fi căutat Norina în blocul acela, cu un pachet de prăjituri ! ?

35

Se apropie liberarea („trecerea în rezervă", cum se zice). Cei care numărau zilele numără acum orele şi minutele.

36

Cele trei săptămîni pe care le-am petrecut în aplicaţie au stat sub „semnul Norinei". O singură dată m-am întîlnit cu ea, aici, în Bucureşti, după ce i-am telefonat de mai multe ori... Intîlnire crispată şi bolmojită... Asta pentru că eu m-am dus acolo cu un „anumit gînd“... Vroiam să depăşesc im „anumit prag"... Să-mi formez şi eu „experienţa mea proprie"... Să nu-i mai aud pe ceilalţi cum se lăudau şi cum povesteau „anumite scene"... Gîndul acesta m-a chinuit toată noaptea. M-a făcut să mă grăbesc şi să merg acolo gîfîind. Fără să duc măcar o floare sau o cutie de bomboane. (Aşa se face, nu ? !).

„...Stai puţin, i-am spus eu Norinei[a] (Norina era într-un capot vişiniu, era numai zîmbet şi lumină.), mă întorc numaidecât !...“

M-am dus, am luat o cutie de bomboane şi am venit, am revenit triumfător.

„Nu trebuia, mi-a spus Norina, o, dar nu trebuia !... Mulţumesc foarte mult!... Şezi, ia loc !... Imperiul meu e dincolo !... Dar e o dezordine... Şezi..."

Am stat un timp acolo, în sufrageria mătuşii. Am ascul-

Am dansat împreună. Pe urmă... Pe urmă, s-au învălmăşit toate... Din cauza mea... Din cauza gîndului aceluia perfid şi neliniştitor. De a mă iubi cu ea... Şi nu atît cu ea... Cît cu o femeie. Cu orice femeie. Dar ea nu era femeie. în orice caz, cu mine aşa s-a comportat... S-a simţit ofensată, s-a simţit jignită.

„... Ionuţ, dar se poate? !... Ce-i cu tine?... Ionuţ !... Dar tu erai un băiat aşa de bun şi de$_x$serios !...“

A plîns la un moment dat. A plîns cu adevărat, încît eu m-am muiat, m-am domolit.

„Te rog să mă ierţi, i-am spus, n-am vrut să te supăr !..."

„Ştiu, lasă, mi-a spus ea, aşezîndu-se alături, luîndu-mi mîna în mîinile ei, nici eu n-aş vrea să te supăr... Aş vrea, nu ştiu cum să spun, să fie totul frumos şi curat între noi, cum era în copilărie !...“

De vreo cîteva ori s-au repetat scenele acestea. Pentru că eu devenisem (am fost cam nesăbuit, acesta-i adevărul) impetuos şi agresiv. Vroiam să-mi împlinesc „gîndul acela". Vroiam să depăşesc un anumit complex, care îmi sărea mereu înainte, ca o umbră ciudată. Iar ea, nu că nu ar fi vrut, nu că nu ar fi fost „iniţiată în anumite lucruri" (era, şi încă bine), dar nu vroia atunci. Nu vroia cu mine. Cu mine vroia să se joace. Doar atît. Pentru că şi acesta e un adevăr : ea a fost regizorul scenelor acelora ciudate. Ea le-a dominat pe toate, plîngînd sau zîmbind.

„...Ce mai faci, mai eşti supărată pe mine ?“ am întrebat-o eu a doua zi, la telefon.

„Nu sînt, Ionuţ ! a spus ea, rîzînd îndelung, parcă ar fi gîdilat-o cineva. Nici n-am fost... Aş vrea să ne mai vedem... Toată vara aş vrea s-o petrecem împreună !... Auzi ?... Toată vara..."

Cu vorbele acestea în gînd am plecat în „aplicaţii".

„Toată vara, toată vara !“ ziceam eu, ascultînd trenul, cum huruia pe şine.

„Toată vara, toată vara !“ ziceam eu, am zis-o şi am repetat-o, de mii de ori, după ce am ajuns la Ciumbrud, unde se desfăşurau „aplicaţiile noastre". Şi-i scriam numele pe copaci şi pe pămînt, în aer şi pe cer, seara. Ba într-o zi i l-am scris şi în mîl, în noroiul de la marginea unei bălţi.

„Norina !... Norina !... Te iubesc pînă la moarte !... Norina !...“

Încît băieţii, cînd au văzut, au rîs de s-au prăpădit.

„A căzut Pozdare pe bec !... V-am spus eu că ăsta, cînd cade, nu cade, se prăbuşeşte !..."

Iar altădată m-am îmbătat crunt, în cinstea ei, din pricina ei.

Altfel, aplicaţiile au decurs bine. Dar am alergat şi am muncit cum n-am făcut-o niciodată. Am cărat bobine şi am întins mii de metri de cablu. Am mers în „urma frontului", dar şi în „prima linie". De vreo cîteva ori am depăşit-o, intrînd în „terenul inamic". Asta, însă, la aplicaţii merge, în practică n-ar mai merge, în realitate...

în final, am primit, ca şi ceilalţi, gradul de caporal, urmînd ca abia după absolvirea institutului să primesc gradul de sublocotenent. După ce voi face încă o lună sau două de armată.

„...Deoarece voi, ne-a spus locotenentul Brii, sînteţi socotiţi *sub arme* şi în timpul institutului '... Aşa că fiţi atenţi cum vă purtaţi pe acolo !... Să n-o daţi în bară !... E clar?... E limpede ! ?...“

37

Trebuie să stărui mai mult asupra amănuntelor : Asupra pulberii aceleia infinite, de gînduri şi de sentimente. Asupra ambianţei, asupra firului de iarbă şi de colb. Asupra stropului de lumină din ploaie... Asupra fericirii pe care o trăieşte fiecare om, cînd ştie că e iubit (cînd simte, deoarece iubirea se simte, nu se ştie ! ?) Ori atunci cînd e dezamăgit, cînd fericirea se preface vijelios în nefericire. Cînd se simte singur în lume, deşi are părinţi şi fraţi, deşi are prieteni şi rubedenii. Fiindcă proza mare (vorbesc din punctul de vedere al intenţiei pe care am avut-o şi o mai am), proza adevărată aşa a făcut şi face, pe asta s-a bizuit. Proust, Tolstoi, Faulkner, Sadoveanu şi Rebreanu, şi acel atît de fascinant Marquez (şi alţii, atîţia) prin asta s-au impus. Prin reînvierea şi prin plasticizarea vieţii. Simţul de observaţie al artistului autentic prin asta se distinge. Prin faptul că ochiul lui vede ceea ce un ochi orbit de banalitate nu vede. Ar mai fi de adăugat că lucrurile acestea nu pot fi contrafăcute, dacă nu există.

Dar dacă există, cred că pot şi trebuie să fie stimulate. Prin lecturi diverse şi prin exerciţii multe. Prin preocupări diverse, îndepărtate în aparenţă de ceea ce vrei să faci...

38

Tata îmi spune, cînd îi povestesc de Norina (cu el pot discuta asemenea lucruri, cu mama n-aş face-o nici de frică, nu-mi dau seama de ce), să fiu atent, să nu merg „prea departe".

„...De ce să nu merg ?" am întrebat eu (sfatul lui nu mi-a plăcut deloc, mi s-a părut, şi-acum tot aşa îmi pare, meschin şi cam vulgar).

„Aşa, ca să nu ai necazuri... Vezi tu, familia din care se trage ea s-a destrămat, mamă-sa a luat-o într-o parte, taică-său în altă parte... înainte de asta ea cred că a văzut multe... E frumoasă, e adevărat, e foarte fruriioasă, dar..."

„Dar ce ? !"

„Nimic... Dar nu te pot eu opri să te îndrăgosteşti de ea, dacă tu eşti înclinat spre asta..."

„Nu sînt înclinat, Bătrîne, sînt îndrăgostit, sînt lulea, ce mai !..."

„Da : ?... îmi place !... E prima oară cînd aud lucrul acesta !"

„Şi de ce îţi place ? !"

„Aşa, pentru că îndrăgostirea e firească, dacă nu e chiar obligatorie la o anumită vîrstă !..."

„Ca şi scorojirea, la o altă vîrstă !..."

„Nu, ca şi înflorirea florilor, mă, ca şi încolţirea ierbii, ca şi mijirea soarelui în zorii primăvăratici ai lui aprilie !... Sînt atîtea comparaţii potrivite, mai apropiate de adevăr, mai sugestive, fiindcă viaţa nu-i făcută numai din scorojiri şi din cinisme !..."

I-am dat dreptate şi am schimbat brusc discuţia (fiindcă omul, am spus eu atunci, şi acum tot aşa spun, nu se poate edifica pe sine dacă nu-şi trăieşte pînă la capăt dezamăgirile sau bucuriile, dacă se sprijină mai mult decît se cuvine pe alţii, neştiind şi nereuşind să umble singur pe propriile-i picioare).

„...Care a fost, l-am întrebat eu, iubirea ta cea mai mare, pentru care ai fi fost în stare să dai totul, să mori, să sacrifici orice ! ?“...

„Asemenea sacrificii, mi-a spus el liniştit, parcă ar fi aşteptat demult această întrebare — n-aş fi făcut şi n-aş face decît pentru o anumită idee, pentru *revoluţie !... Pare* patetic, dar să ştii că aşa e : singura mea iubire, iubirea cea mare, pentru care eşti în stare să mori, eşti în stare să arzi de viu în focul cel mai cumplit, — a fost *revoluţia !...“*

„Cum stăm cu dezamăgirile atunci, fiindcă în iubire se în- tîmplă să mai fi şi dezamăgit, zic^ eu, care abia am deschis ochii către lume ! ?...“

„I-ai deschis bine, să ştii... îmi place discuţia !...“

„Ocoleşti răspunsul, după cîte văd !...“

„Nu-l ocolesc, nu-ţi fie teamă, dar în iubire, mai ales în iubirile mari, nu mai ţii seama de nimic, nu mai cîntăreşti nimic, iubeşti, şi-atîta tot!...“

„înseamnă, aş zice eu, că în sufletul tău şi în mintea ta mai stăruie încă multe rămăşiţe de fanatism şi de încrîncenare ! ?...“

„Nu e nici una, nici alta !... E vorba de iubire, pur şi simplu, e vorba de transformarea întregii tale fiinţe în altceva !...“

„Totuşi, nişte dezamăgiri trebuie să fie pe undeva, dacă există iubire ! ?“

„Există şi vor mai exista, evident !... însuşi faptul că am obţinut totul atît de greu, plătind însutit fiecare pas pe care l-am făcut, fiecare izbîndă, e o dezamăgire !... Mai sînt şi altele, de fond, dar dezamăgirile nu ucid iubirea, dacă ea există, o fac mai grea, o fac mai densă, cum se face vinul cînd se învecheşte, dar de ucis n-o pot ucide !... *Sămînţa nemulţumirii* a fost aruncată în pămînt, acesta-i adevărul, şi dacă nu va rodi prin mine va rodi prin tine sau prin cei de după tine !...“

„Vrei să spui prin asta că ne pasaţi nouă toată răspunderea şi tot greul, pentru ceea ce va fi în viitor ?!...“

„Nu, vreau să spun că esenţială într-o revoluţie este crearea acestei stări de nemulţumire, faţă de orice stagnare, faţă de orice îmbîcsire, veche sau nouă !... Vreau, de asemenea, să spun că *ideea* se va primeni şi se va nuanţa, în raport cu stările de lucruri din lumea de azi, în funcţie de necesităţile de mîine !... Dacă n-o va face, nu va progresa, se va

preschimba într-o mare şi cumplită deziluzie, ceea ce ar fi mai mult decît un dezastru, ar fi o adevărată tragedie!..."

39

înainte de a veni acasă am crezut că mă voi simţi excelent aici. Dar iată că nu s-a întâmplat aşa. Mă plictisesc. Nu-mi găsesc „locul şi starea“, cum zice mama. S-a produs o schimbare pe undeva, nu-mi dau seama pe unde. Vale zice că „ar trebui să punem mîna pe nişte muieri".

„Ar trebui, măi Vale, dar cum ? !“ am zis eu.

..Ei, cum ! ? Ai să vezi, am eu nişte ponturi !...“

Nu avea nimic. Era ca şi mine : dezarmat complet în faţa „cetăţilor vrăjmaşe".

„Măi Vale, i-am spus eu într-o seară, după ce am hoinărit mult timp prin oraş, încercînd să facem cunoştinţă cu nişte fete, nereuşind, bineînţeles, intrînd la un film pe urmă — noi o să fim însuraţi de părinţi, cum văd că fac unii, lăsîndu-se călăuziţi în toate problemele, să le fie lor mai uşor !...“

„Există acest fenomen, a admis Vale, ca de la catedră, fiindcă lui îi place enorm să disece orice problemă — dar noi nu vom intra în *serie* !.. Eu unul, în orice caz !...“

„Dar dacă părinţii vor vroi s-o facă ? !“

„N-au decît, eu nu mă amestec !“

„De acord, dar ce facem noi ? !... Pînă la urmă tot trebuie să cunoaştem *femeia ! ?...“*

„Eu am cunoscut-o, dacă chiar vrei să ştii !“

„Cînd, mă, cînd ?“

„Vara trecută, într-o staţiune !.. Era o doamnă de patruzeci de ani, care se plictisea de moarte... Aştepta pe altcineva, care n-a venit... Şi-atunci s-a consolat cu mine..."

„Poveşti, Vale, poveşti !...“

„E purul adevăr, dragul meu !... Prima dată mi-am pierdut cumpătul... M-am crispat şi gata... Ea însă nu s-a supărat... M-a liniştit, mi-a spus rîzînd, că aşa e la început..."

•„Da, şi pe urmă ? !“

„Pe urmă a trebuit să plec, întrucît a venit colega ei de cameră !...“

40

în vara asta s-a făcut o derogare în familie, în ce mă priveşte : nu trebuie să mă mai angajez la fabrică, sînt liber, pot să folsesc timpul cum vreau. Citesc mult, fac exerciţii, mă întîlnesc cu Vale. Şi o aştept în taină pe Norina, care nu se arată deloc în zarea ochiului meu neliniştit şi trist.

41

Drumul pînă la mare, unde mă aflu acum, a decurs bine — „în nota obişnuită..." Am pornit devreme de tot de acasă. Cînd încă nu se trezise nimeni. Din cauza asta sunau toate altfel, — paşii noştri, portierele, cînd le închideau şi le deschideau, broasca portbagajului. Era umed şi rece. Iarba din jurul blocului era înrourată, bătătorul de covoare era înrourat, iar asfaltul parcă era mai poros şi mai întunecat.

Ai mei se mişcau ca în vis. Erau mai stîngaci, erau mai altfel, chiar şi mama, care trece de obicei destul de repede de la o stare la alta, — „Haideţi, mă, gata, sculaţi-vă !...“ Acum mai moţăia în sufletul ei, era mai reţinută, mai umbla încă prin „apele somnului".

O parte din drum aşa am parcurs-o, în linişte, încît numai motorul se auzea cum sfredelea distanţele, intesificîndu-şi sau domolindu-şi ritmurile, după cum manevra Bătrînul clapa de acceleraţie. Suna altfel cînd maşina era băgată în „priză directă", mai rotund, mai plin. îmi plăcea, în orice caz, mi-a plăcut foarte mult, drept pentru care m-am lăsat în voia alunecărilor acelora line şi vîjîinde. Mă uitam la drum, cum fugea pe sub noi, ca o apă cenuşie şi lucioasă. Şi mă gîndeam că e mai plăcut să mergi cu maşina — şi cu avionul — decît cu carul sau cu căruţa. Poate spune Bătrînul ce vrea, ziceam şi mă gîndeam eu, că sînt „pui de american", că nu cunosc „nimic din tradiţiile poporului nostru", dar mie îmi plac lucrurile astea, alunecarea şi mişcarea !... îmi place să străbat în timpi cît mai scurţi distanţe cît mai mari !... Să gîndesc rapid şi operativ !... Să mă mişc altfel, în toate privinţele !... Poate că e un pericol aici : superficialitatea ! ?... Dar superficial — şi prost, şi necinstit — poţi fi şi în cazul /

cînd te deplasezi dintr-un loc în altul cu carul cu boi !... Aici nu-i vorba, deci, de mijloace, e vorba de conţinut !...

Pe urmă, după ce s-a aglomerat şoseaua, s-a spart şi liniştea din mica şi frumoasa noastră maşină, care îmi place din ce în ce mai mult, deşi aş vrea alta, mai modernă, mai puternică, mai aspectuoasă. Dar Bătrînul nu iese dintr-ale lui (Cine nu se mulţumeşte cu puţin nu merită mai mult, e clar, e limpede ! ?)...

• S-a înviorat mama mai întîi şi a început să ochească lungul drumului, dădăcindu-l din ce în ce mai stăruitor pe Bătrîn.

„...Fii atent, Vasile !... Nu intra în depăşire, vine ceva ! ...Ai grijă, că avem în faţă o căruţă !... Fire-ar ale dracului de căruţe !... Şi de biciclete !... Că sînt pacoste curată pentru şosea !... Nu-i aşa, Vasile ? !... Acum poţi depăşi !... Depăşeşte !.. Dar nu accelera aşa de tare, că mi-i rău !... Ai o sută zece pe oră !... Mergi cu optzeci, c-aşa-i regulamentul... Auzi, Vasile ? !..."

Bătrînul era calm. Conducea de parcă nu ar fi auzit nimic. Era în una din zilele lud bune, cînd face corp comun cu maşina, nu ştiu cum să zic, cînd se concentrează atît de mult asupra pilotării, încît uită (cred) de toate. Frînează uşor, dacă e nevoie (în asemenea momente şi eu fac, fără să vreau, cel puţin în gînd, gesturile pe care le face el), accelerează din nou, depăşeşte, dacă are liber (de vreo două ori tot a încurcat-o însă, la depăşiri). Pe urmă, dacă e drumul bun, lasă maşina să alunece înainte, fără a o forţa. Procedînd cu un fel de plăcută delicateţe, parcă s-ar aşterne el însuşi la drum.

Cînd nu mai poate răbda „îndrumările" mamei, izbucneşte şi el, îi dă „replica necesară", cum a făcut-o şi acum, de vreo cîteva ori.

„Dar mai taci odată, femeie ! a spus el. Mai uită-te şi tu la peisaj, să vezi pe unde treci, să nu umbli prin viaţă ca vodă prin lobodă !..."

Mama s-a supărat, Lena a sărit s-o împace, eu am dat drumul la radio, să se învioreze atmosfera.

„Prea tare, Ionuţ, a spus mama, măcar dacă ar fi muzică de-a noastră, populară, nu tot aiureli de alea moderniste !...“

Am manevrat puţin butonul, fără a-i micşora tonalitatea.

„E bine ?“ am întrebat eu.

După alţi o sută de kilometri, mama a început din nou să-şi exprime îngrijorările.

„...Vasile, fii atent... Ai grijă, Vasile... Uite tractorul, Vasile... Căruţa şi bicicleta !...“

După aceea iar a tăcut şi s-a supărat, din aceleaşi motive,

— „păi da, eu nici să vorbesc n-am voie în familia asta de *tip nou !...“*

După altă sută de kilometri, mîncată în draci de Bătrîn, s-au repetat toate, întocmai.

După aceea am ajuns, iar eu i-am lăsat. Mi-am luat slipul şi am ieşit pe plajă, la ora cînd alţii, plictisiţi şi obosiţi, sau potoliţi de soare, încălţaţi sau desculţi, cum dădea Dumnezeu, — se duceau spre hoteluri şi spre vile. Fiindcă în zona aceea sînt nişte vile, nu ştiu ale cui sînt, de cine aparţin. Bătrînul, cînd l-am întrebat de vile, — „De ce stau unii în vile şi de ce stăm noi într-un hotel amărit ?“ — s-a zbîrlit la mine ca la un vrăjmaş.

„...Dar ce crezi, mi-a spus el, că de aceea am venit eu la mare, ca să fac analiză socială ! ?... Am venit să mă scald şi să mă prăjesc la soare !... Ce, nu-ţi ajunge plaja ?“

„Ba-mi ajunge !“

„Marea nu-ţi ajunge ?“

„îmi ajunge şi-mi prisoseşte !“

„Atunci scaldă-te şi prăjeşte-te la soare !... Şi lasă vilele în pace !...“

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu, după cîteva zile.

Acum eram singur, eram cu marea, care devenea din ce în ce mai altfel, pe măsură ce se golea plaja de lume. Foşnea altfel, se clătina altfel. Parcă ar fi făcut-o numai pentru mine. Se lăsa străpunsă de braţul meu, tresărea cînd simţea zvîc- netul piciorului meu. Se legăna odată cu mine şi mă legăna şi pe mine. Mă alinta şi mă despuia, ca de o piele de şarpe, mă desfăcea de năclăieli şi de îmbîcseli. Şi-o făcea cu plăcere, îi tihnea şi ei, cum trebuie să-i placă şi să-i tihnească unei femei, cînd e iubită. „... Dar parcă eu ştiu ce-i asta?!... Nu ştiu nimic... Eu....“ M-am pedepsit cu încă o cursă de înot,

— „din dig în dig.“ Dar n-am reuşit s-o fac pe toată. Am simţit că mă înmoi şi mă îndoiesc. Şi-am ieşit pe plajă, frînt. M-am tăvălit prin nisip de vreo cîteva ori, să-mi formez o crustă. Am stat în soare pînă cînd am simţit cum se strînge

Pe urmă iar am intrat în apă, înotând mult şi larg, mai încet însă, mai rar, mai bătrîneşte. Gîndindu-mă (da, exact *aşa* m-am gîndit la un moment dat !) că voi fi bătrîn şi eu cîndva (da, voi fi !) şi că atunci tata nu va mai fi în viaţă —, „nici mama, iar eu...“

Faptul acesta mi s-a părut artificial, atît de depărtate mi se păreau toate, — bătrîneţea mea, moartea tatii, şi celelalte...

Apropiată era numai marea, prin trupul căreia trecuse şi trecea un fior de nelinişte, care se prefăcea în valuri spre ţărm... Apropiat era soarele, al cărui arc trecuse demult de cumpăna zilei... Apropiaţi erau plopii din grădinile vilelor, ale căror frunze păreau de metal la ora aceea. Apropiată era fata care făcea semne mereu, de sus, de pe faleză... Apropiată şi superbă... „Asta-i fata mea, am gîndit eu, e scrisa mea... A venit !...“

Semnele erau pentru mine, dar nu erau făcute de nici o zeiţă. Erau ale Lenei, care mă chema „la ordine[14]... Am ieşit brusc din apă, mi-am luat hainele pe braţ şi am plecat către hotel, pe urmele Lenei, care nu vroia să meargă cu mine, — „eşti ca un golan, aşa arăţi şi aşa te porţi, ca un derbedeu fără familie şi fără căpătîi !...“

După ce m-am schimbat, m-am dus la masă.

Bătrînul se înviorase. Se cunoştea cît de colo că băuse ceva.

> „...Ţuică sau votcă ?“ am întrebat eu.

„Votcă !“ a răspuns el, rîzînd, părînd mai altfel în clipele acelea, mai bun şi mai puternic.

„Pot să iau şi eu una ? !...“

„Cum să nu, şi două !...“

Am luat o votcă (una mică, însă, să nu o sperii chiar aşa de tare pe mama, care sărea imediat cu gura, cînd auzea de băutură, atunci însă n-a sărit : „Aşa, Vasile, învaţă-l la rele, nu ştie el destule, mai bagă-i şi tu prostii şi aiureli în cap !...“)

„Cum e marea ?“ a întrebat Bătrînul.

„E bună ! am răspuns eu. Noroc şi sănătate !... Ştii cum e, ca o femeie la treizeci de ani !...“

„Cum, cum?! a făcut mama. I-auzi-<l pe motan!... Dar de unde ştii tu cum e femeia la treizeci de ani ? !...“

„Poate că ştiu !“ am răspuns eu, rîzînd diabolic, dîn- du-mi seama că aveam în mine şi această pornire diabolică, pe care nici nu o sesizasem pînă atunci.

42

Am impresia că m-am îndrăgostit din nou. Dar nu îndrăznesc să i-o mai spun Bătrînului. Nu vreau să-l mai plictisesc. El, în schimb, mă plictiseşte, povestindu-mi, pentru a nu ştiu cîta oară, episoade din îndepărtata mea copilărie. (Care mi se pare efectiv îndepărtată, de parcă nici nu ar ţine de mine. Nu ştiu cum va fi mai tîrziu, dar acum, la cei aproape douăzeci de ani ai mei, mi se pare străină de mine. E posibil ca mai tîrziu, pe măsură ce te maturizezi, pe măsură ce îmbătrîneşti, să te regăseşti în copilul care ai fost. Dar acum, hotarele sînt rupte, parcă ai fi (parcă aş fi), în întregime, numai prezent şi viitor ! O *rezultantă* nefixată în rombul cel mare al vieţii. Sau poate că asta nu ţine de vîrstă, ţine de temperamentul meu instabil, mult prea schimbător ! ?)

„...Cînd am fost prima dată la mare, îmi povesteşte Bătrînul din ce în ce mai molcom, te-ai împrietenit cu o burdujancă... Aveai cinci ani şi erai ca un pui de mistreţ, ca un godac, aşa umblai pe plajă, zbîrlit şi repezit... Aveai o închipuire de coamă în cap, zbîrlită şi rebelă, şi poate că de aceea semănai a godac... Burdujanca era o fetiţă cam de vîrstă ta, bălaie şi frumoasă... Dar avea un tată mahmur, bătrîior şi cam grăsan... Asta se uita cam urît la tine, cînd te duceai la cortul lor... Ba cîteodată pufăia către tine ca o focă... Drept pentru care tu veneai la mine şi mi-l arătai cu degetul, ca pe o sperietoare..."

Cînd a isprăvit, i-am arătat, pe degete, cum face şi el cînd spun un banc de prea multe ori, pentru a cîta oară îmi depănase „povestea aceea emoţionantă..."

„Mă, dar al dracului te-ai mai făcut a spus Bătrînul, pufăind şi el ca o focă, sculîndu-se şi evoluînd spre apa neliniştită a mării — Nu se mai poate înţelege omul cu

43

Generaţia Bătrînului, — şi a lui Jeler, a lui Rîşnoveanu şi a lui Banciu, a *Grofşorenilor* şi a *Berbencenilor* — mi se pare uneori o generaţie de troglodiţi. Cîte n-au făcut oamenii aceştia, cel puţin unii dintre ei. De cîte ori nu s-au

dat cu capul de pereţi. S-au comportat nu odată de parcă ar fi ieşit din grotă. Sau poate că ei erau buni, poate că a ieşit grota înaintea lor ? ! Fapt e că au săvîrşit enorm de multe greşeli. L-au preamărit pe Stalin pînă la delir. Căl- cîndu-se în picioare unul pe altul, pîrîndu-se şi demascîn- du-se, anulîndu-şi orice crimpei de personalitate, orice scîn- teie de gînd, orice ideie. Ca să ducă şi să înalţe cît mai sus faima noului Zeu. Ale cărui vorbe deveneau imediat ce se rosteau literă de 'lege !.,. L-au asasinat pe Lucreţiu Pătrăş- canu şi i- ati hărţuit ani de zile pe ţărani. I-au împins din urmă să se înscrie, să treacă pe „malul celălalt[11]... Ba i-au mai şi pălmuit!... De aceea le pare rău după ei, după ţărani, că nu mai sînt, că se duc şi se tot duc, .— „pe drumul asfin- ţitului !...“

Şi cîte altele n-au făcut !

Dar au şi construit!

Dacă stai să te gîndeşti bine, îţi dai seama că aproape tot ce există în ţară acum e făcut de ei. Ei au ridicat furnale, ei au deschis şantiere. Ei au înălţat marile combinate meta- lurgice şi chimice. Ei au creat totul, dar absolut totul. Numai pe ei înşişi nu s-au edificat în suficientă măsură. Deşi cred că au făcut şi lucrul acesta. Din mers însă, cum au putut. Au învăţat şi s-au instruit din mers, au căpătat experienţă tot aşa, în procesul muncii şi al luptei (da !). Unii dintre ei s-au scuturat la timp de fanatisme, iar cei ce n-au făcut-o s-au scrumit pentru totdeauna. într-un cuvînt, ei au luat-o mereu de la capăt, dar nu s-au lăsat răului, — au luptat, s-au zbuciumat, s-au depăşit pe ei înşişi, atingîndu-şi într-un fel toate ţelurile !...

Asta ar fi una la mînă !

A doua ne priveşte pe noi cei de azi ! Pe noi cei care vom face mîine ceea ce au făcut ei sau poate că nu vom face nimic ? ! Aceasta-i întrebarea, cum ar zice poetul ! Ar fi de dorit să construim, să ieşim în pragul viitorului mileniu cu o ţară nouă în braţe, mai frumoasă decît a fost ea oricînd !

Dar e posibil aşa ceva ? Să construieşti şi să munceşti, fără a te lupta cu fel de fel de mentalităţi ? !

Cred că nu e posibil ! Dar asta nu înseamnă că sînt obli- gatorii exterminările şi crimele, atrocităţile de tot felul 5

Rămîne de văzut, totul depinzînd de ceea ce vom fi noi cei de azi !

44

A început, în sfîrşit, anul de învăţămînt.. înainte de a intra însă în program, vom merge la cules de porumb. Şi la scos de cartofi.

„...Ei, ce părere ai şi despre asta ? îl întreb eu pe sfîntul meu tată. Ce ai de zis ? !... Sper că n-o să-mi spui că e bine să merg la cartofi, fiindcă tu ai umblat, la vremea ta, cu o insignă mare în piept ! ?“

„Ba da, exact asta o să-ţi spun : că e bine şi că trebuie să te duci acolo unde se duc colegii tăi !“

„De ce ? ! Pentru că aţi făcut *voi* colectivizarea şi-acum nu aveţi cu cine aduna recoltele de pe cîmp ! ?“

„De unde pînă unde această separaţie ? Ce, tu nu mai faci parte din familia asta şi din lumea asta a noastră ? Eşti corp străin, eşti procurorul vieţii, ori ce mama dracului eşti, de-mi vii aicea cu nu ştiu ce separatisme ? ! “

Ne-am certat la cuţite, ca niciodată.

45

Teoria relativităţii e atît de simplă, după ce o înţelegi. De fapt, Einstein n-a făcut nimic altceva decît că a sintetizat nişte idei care pluteau în aer. E nevoie de genialitate pentru aşa ceva ? Poate că da ! ? Fiindcă lucrurile nu sînt duse niciodată pînă la capăt. Rămîn mereu în suspensie şi poate că în asta constă meritul celor care le finalizează : că intuiesc tendinţa, intuiesc şi finalizează concluzia. Dar pentru asta nu e nevoie de geniu. E nevoie de intuiţie şi de noroc. De norocul de a trăi exact în acel moment. Pe care l-au pregătit alţii, cu trudă multă şi cu de zece ori mai multă dotare. De unde se poate trage concluzia, cum am mai zis, că Einstein nu-i cel mai mare fizician al secolului acestuia...

46

Mama ar vrea să mă însoare, — „nu acum, imediat, în perspectivă...“ Mie, însă, nu-mi arde de aşa ceva. Am primit, totuşi, jocul, să văd ce va ieşi.

„...E o fată la scara patru, mi-a spus dînsa, o cunoşti ?“

„Care, mamă, am răspuns eu, lungana aceea negricioasă ? !“

„Da, mă, aia e, dar de ce-i zici lungana ! ?... Ce, tu nu eşti 'lungan !... Toţi sînteţi aşa, tot tineretul de azi e aşa, nu se ştie de ce, din pricina energiei atomice sau din alte pricini !...“

„Aşa o fi, dar ce-i cu fata, a întrebat de mine ?“

„Nu, mă, n-a întrebat, dar am vorbit eu cu mă-sa...“

„O cunoşti ? !“

«O cunosc mai demult, de la fabrică... E femeie serioasă, să ştii. Şi bărbatul ei, domnul Dobre, e om de treabă... Au şi ei maşină, să ştii...“

„Da ! ?... Şi ce marcă are maşina ?“

„E un *Moscovici 403.*

„Păcat !... Dacă era' un Mercedes se schimba treaba !...“ „Dar ce, Ionuţ, tu te-nsori cu maşina ? !“

„Nu, mamă, am întors-o eu, mîniindu-mă brusc, mă-nsor, atunci cînd m-oi însura, cu o fată, dar nu pe bază de aranjamente, pentru că nu sînt nici ciung, nici orb, nici olog, să-mi găsească alţii o fată !... E clar, e limpede ? !...“

47

Norina a poposit cîteva zile în oraş, înainte de a pleca (definitiv) în Franţa. M-a căutat la institut, alarmată şi agitată (şi era atît de elegantă şi aşa de nu ştiu cum, atît de frumoasă, încît s-a stîrnit forfotă şi rumoare peste tot pe unde a trecut, spre marea mea mîndrie şi spre profunda mea năuceală, fiindcă nu mai ştiam pe unde umblam, aşa de tare m-a tulburat venirea aceasta a ei).

„...Eu plec, Ionuţ, de aceea te-am căutat, să-mi iau rămas bun !...“

„Bine, Norina, mă bucur că m-ai căutat !“

„Nu e bine, Ionuţ !...“

„Nu pleca, dacă nu e bine !“

„Nu mă refer la plecare...“

„Dar la ce ? !...“

„La noi doi... Eu, atunci, am fost rea... Nu m-am purtat frumos cu tine... Şi-aş vrea, acum, înainte de a pleca...“

„Da, ce ai vrea ? ! “

„Să vii cu mine undeva... Vreau să-ţi povestesc ceva... Vii ? !...“

M-am dus şi-am iubit-o (ne-am iubit) pînă noaptea tîrziu, incit ai mei, acasă, intraseră în alertă.

„...Tu ai mai iubit vreo femeie ?“ m-a întrebat ea după ce am ajuns la hotelul unde locuia.

Eram în lift, suiam, şi eu mă gîndeam, cu înfiorare, la necunoscutul de care mă apropiam, pe care îl rîvnisem atît de mult (e ipocrit cel ce spune că nu l-a rîvnit), de care îmi era însă teamă (teamă şi dor).

„...Bineînţeles !“ am răspuns eu, cam de sus.

„Nu aşa : bineînţeles... Şi dacă *ai,* ci dacă te-ai ! ?...“

„Am şi m-am !...“, am ziâ' eu cam în doi peri, făcînd-o pe viteazul.

Pentru ca după aceea, după primele crispări, din care n-am reţinut nimic, în urma cărora am rămas umilit şi prăpădit, să recunosc că „n-am cunoscut niciodată *femeia* şi că ea era *prima...“*

„Ştiam, a spus ea, ducîndu-se şi venind, umblînd prin semiîntunericul din odaie, goală şi superbă, neavînd nici măcar o formă de tresărire vagă de pudoare, plecînd şi venind, părînd altfel cînd se întorcea cu spatele, luminînd totul, cînd se întorcea cu faţa — bănuiam, mai bine-zis... Nu aveai cum, pentru că voi, băieţii de azi, sînteţi mult prea stîngaci... E o diferenţă enormă între *voi* şi *noi...* îmi pare bine însă că e aşa...“

„De ce îţi pare bine ? am zis eu încet. Pentru că sîntem noi mai prostălăi ? ! “

„Nu, Ionuţ, ci pentru că eu sînt prima femeie pe care o cunoşti tu cu adevărat... De aceea îmi pare bine !...“

Abia după asta am iubit-o. Am posedat-o fără milă, devenind din ce în ce mai arogant, pe măsură ce îmi descopeream puterile, pe măsură ce mă descopeream pe mine

48

După ce am citit *Posedaţii* l-am întrebat pe tata dacă nu a avut impresia, cînd a citit acest roman, că şi el e „un simplu posedat ? !“

„Nu, n-am avut impresia asta, mi-a spus Bătrînul uşor uimit, din ce în ce mai tulburat, pe măsură ce intra în răspuns — dar n-am mai avut linişte un timp... Cartea m-a tulburat mai mult şi mai tare decît ar fi fost cazul...“

„De ce ? !... Nu ţi-ai pus întrebarea aceasta ? !“

„Ba mi-am pus-o, cum să nu mi-o pun !...“

„Şi ce ţi-ai răspuns ?“

„Am răspuns eu mai multe, dar poate că lucrurile nu-s de nasul tău !“

„De ce nu ar fi, sînt om în toată firea ? !“

„Adevărat, a admis el, din moment ce mi-ai pus întrebarea înseamnă că se poate discuta cu tine !...“

După care mi-a spus că nedumeririle lui, — «sau tulburări, sau spaime, ce dracu vo'r fi fost! ?“ — fuseseră stîrnite, prin asociaţie, de ceea ce exista într-un timp în mişcarea muncitorească, — „şi poate că mai există şi acum, pe-alocuri ! ?“ — ca tendinţă, ca fel de a activa şi de a opera în viaţă.

„...Mă refer, a zis el, la un anumit spirit nihilist, la alcătuirea mişcării din nuclee singuratice, din grupări care se luptă între ele, pentru supremaţie, pentru conducerea mişcării, eventual !... La rîndul lor, grupările acestea sînt sfîşiate şi ele de lupte intestine, care merg de multe ori — s-au întîmplat şi asemenea catastrofe ! — pînă la exterminarea fizică a celui ce stîrneşte nemulţumiri, care .poate fi — şi chiar a fost, de multe ori — cel mai bun din grupul respectiv, sau chiar din mişcare !... Se poate spune, e adevărat, că lucrurile acestea au fost preponderente în faza de început a *mişcării,* cînd anarhismul şi fanatismul ocupau un loc destul de mare în cadrul ei !... Nu cred însă că au dispărut nici acum !... Spiritul acesta s-a perpetuat, din păcate, s-a adoptat la noile împrejurări, avînd în vedere condiţiile în care au acţionat foarte multe partide, de cruntă ilegalitate !... Ori ilegalitatea, lupta subterană, ca atare, deformează, favorizează aceste tendinţe, îi scoate în frunte pe cei mai dîrji, care nu sînt întotdeauna şi cei mai lucizi, cei mai înzestraţi din punct de vedere intelectual !... Se formează astfel — s-a întîmplat şi asta, pînă nu demult ! — un anumit tip de comunist, dîrz şi ferm, capabil să se descurce în cele mai grele împrejurări, stîngaci sau chiar incapabil în împrejurările normale, de legalitate, de construcţie, să zicem !... El era învăţat să dărîme, să lupte, să protesteze, iar acum, dacă e pus în situaţia de a construi, de a organiza altfel lucrurile, nu-i mai

sună bine nimic, nu ştie cu ce să înceapă !... Ar vrea, adică, să organizeze totul pe baze ilegale, deşi e la putere, ar vrea să lucreze numai pe dedesubt şi pe la spate, deşi nu mai e nevoie de ascunzişuri şi de *subterane !...*"

„Totuşi, prin ce poate fi definit un *posedat ?*" am mai întrebat eu, fiindcă îmi plăcea discuţia şi parcă îl vedeam şi pe el că era şi fusese preocupat de problemele astea, care îl-duruseră şi îl dureau.

„...Prin încrîncenare ! mi-a spus el cam brutal, parcă s-ar fi despărţit deodată de ceva vechi şi rău. Printr-un fanatism acerb şi printr-o teroare spirituală permanentă, pe care o exercită mereu asupra celorlalţi !... Prin înlocuirea oricăror forme democratice şi fireşti, — care pot da tărie unei organizaţii sau unui partid întreg ! — prin folosirea tuturor mecanismelor organizatorice în folosul propriu !... Prin generalizarea subversiunii, chiar şi în condiţii de legalitate, prin transformarea şoaptei şi a delaţiunii în metode de lucru mult mai eficace decît discuţia deschisă şi cinstită !..."

„S-au întîmplat şi asemenea minuni ? !"

„S-au întîmplat, frate Ioane, şi poate că se vor' întîmpla şi de acum încolo !... Cu toate că s-a adunat o experienţă — dureroasă şi grea, dar s-a adunat ! — cu toate că există o aspiraţie foarte puternică, născută din înţelegere, spre democraţie şi spre legalitate, spre omenie, dacă îmi îngădui să spun aşa !..."

N-am mai stăruit, iar el a tăcut, fiind pe urmă, toată ziua, mai reflexiv şi mai meditativ, n-am înţeles de ce ! ?

49

Momente solemne în viaţa Bătrînului, care e invitat sau delegat la Congresul Partidului. Faptul îl emoţionează profund. Numai în vară l-am mai văzut aşa de tulburat — era ca un copil, aşa era de fericit ! — cînd o primit o decoraţie importantă, cea de a doua decoraţie, pe întreaga lui viaţă. Care a fost, de ce să n-o spunem pe faţă ?, o viaţă de trudă şi de luptă, de. luptă cu nişte împrejurări dure, dar şi cu sine însuşi. Aspectul acesta din urmă nu-l ia nimeni în seamă, deşi e cel mai important. Nici rezerva de bucurie nu o ia nimeni în seamă — cine o are, bine, cine nu o are, iar e bine !

— cu toate că e considerabilă şi ea. Şi e plină de semnificaţii ! Să treci prin ce a trecut el, să fi hărţuit şi ostracizat, să hăr- ţuieşti tu însuţi lumea, cu stăruinţă, cu vrăjmăşie, şi- apoi să te regăseşti pe tine însuţi — „pe alte culmi !“ cum ar zice el — nu-i puţin lucru !... Să fi viu şi nefalsificat, să fi demn dar şi frumos !... Sau poate că aceasta este esenţa *modificărilor* prin care a trecut şi trece Bătrînul ? !... Poate că ele îngăduie orice, fiind deschise oricînd, mai ales pentru trăirile exterioare, pentru *înscenări* şi pentru *jocuri ! ?...* N- aş crede, nu cred de loc!... Sinceritatea lui a fost mereu desăvîrşită... Şi-acum tot aşa e !... Ceea ce înseamnă că rămîne totuşi loc pentru o întrebare : cum se face că el (şi nu numai el) a fost sincer mereu, şi cînd a strigat pentru Stalin, şi cînd s-a entuziasmat pentru Dej şi pentru alţii ? Mai poate fi sincer un om după atîtea primeniri ? Mai este el viu şi real, după ce a trecut prin atîtea *purgatorii,* prin cîte nu treceau altă dată cîteva generaţii de oameni ? !... Acesta ar fi un aspect (în legătură cu care trebuie să-i pun odată o întrebare, pentru că eu trebuie să ştiu totul, în legătură cu tot ce este sau poate deveni problemă !). Alt aspect priveşte importanţa pe care a avut-o (şi o mai are, încă) latura exterioară a activităţii lor. Adunările şi cuvîntările. Vorbirile în flux continuu, ale unui mare număr de oameni. E nevoie şi de adunări, e nevoie şi de vorbiri. A considera însă că totul se rezolvă prin ele, înseamnă a cam bate pasul pe loc !...

Interesante sînt, în legătură cu revenire® Bătrînului în atenţia publică, reacţiile unora şi ale altora. Toate s-au schimbat şi s-au înviorat în jurul meu. Zîmbetele s-au în- mulţit, oamenii care mă cunosc şi mă ştiu, de asemenea.

„...Dumneata eşti băiatul lui Vasile Pozdare ?“ mă în- treabă un conferenţiar mai deunăzi.

„Da, sînt băiatul lui Vasile Pozdare !“ răspund eu.

„E-n regulă !... Să treci pe la mine într-o zi !...“

Ceea ce înseamnă că povestea lui Aurel Şuteu (un stu- dent întîrziat şi cam ciudat, foarte interesant ca om, foarte bine pregătit altfel) e mai mult decît semnificativă. Din cauza unui asemenea *şoc* („Asta-i şocul *prezentului* !“, cum zicea el) a ajuns Şuteu în situaţia în care se află, care nici nu-i rea, dacă stai să te gîndeşti bine. Tatăl lui fusese ani de zile un om cu „munci de răspundere[44]. La nivel regional, la nivel central. Pe urmă, cînd avea Aurel şaptesprezece ani, n- a mai fost. A devenit un simplu lucrător, într-un domeniu oarecare. Motivele nu au importanţă. Important e faptul că

Aurel Şuteu a crescut, cum o spune chiar el, în *umbra puterii.* A avut totul la dispoziţie, de mic copil, bucurîndu-se peste tot de o bunăvoinţă şi de o simpatie pe care el, crud şi neînvăţat fiind, le-a confundat cu dragostea şi cu omenia. Pe urmă, cînd tatăl său n-a mai fost ceea ce fusese ani de zile, atmosfera s-a schimbat brusc, devenind mai aspră, dacă nu chiar ostilă. „...De fapt, mi-a spus Şuteu, asta m-a afectat cel mai mult şi mai adînc, schimbarea aceasta de temperatură... Eu, după cum ţi-am spus, aveam totul la dispoziţie... La şcoală mergeam cu maşina tatii, la stadion tot aşa... Şi nu-i vorba aici numai de maşină... E vorba şi de aburul care însoţea maşina... Dacă mergeam undeva cu şoferul şi nu mi se deschidea uşa, era destul ca el să spună : «Ştiţi, e băiatul tovarăşului...» — şi uşa se desfăcea imediat în faţa mea... Se desfăcea şi poarta de multe ori, fiindcă în lume există şi orgoliu dar şi slugărnicie multă.. în orice caz, eu mă gîndeam că aşa e bine să fie şi că aşa e firesc... Crescuse în mine un fel de cutezanţă, un dispreţ cam neghiob, faţă de oamenii care se plecau în faţa mea, faţă de toţi cei care mă slujeau şi mă linguşeau, fără a înţelege că de fapt ei nu se ocupau de mine, ci de *aburul* care mă însoţea, de ceea ce trecea de la tata asupra mea... Şi nici măcar de la el, ci de la *funcţiile* lui mari şi grele, care abia îi lăsau timp să mă întrebe cum o duc cu şcoala, ce mai fac şi cum mă descurc în viaţă... «Dacă ai necazuri, zicea el de obicei, spune-mi, de orice natură ar fi !...» N-aveam ce-i spune, n-aveam necazuri şi nici el n-avea timp... Era plecat de dimineaţa pînă seara de multe ori... Mama, pe de altă parte, se cam plictisea, mergea la croitoreasă, la coafeză şi nu ştiu pe unde mai mergea, dar se plictisea... După aceea, cînd tata n-a mai fost cine era, s-a produs catastrofa... întreaga familie s-a resimţit, imediat, parcă s-ar fi produs un cutremur... Mai mult decît toţi, însă, m-am resimţit eu... Ei, oricum, erau trecuţi prin lume, o ştiau şi în altfel, dar eu n-o ştiam decît într-un fel, fusesem învăţat să cred că toate sînt făcute pentru mine, anume, şi că mie nu-mi era hărăzit alt rol decît acela de a trece printre lucruri şi peste lucruri, ca un prinţ... Şi-acum constatam, deodată, că nu-i aşa şi-mi era greu de nu mai puteam... îmi era aşa, de parcă aş fi fost azvîrlit, în pielea goală, afară, într-o zăpadă mare şi pe un ger cumplit... Clănţăneam şi scrîşneam, eram năucit !... Aveam şaptesprezece ani, eram în clasa a unsprezecea, mă bucurasem pînă atunci de atenţia tuturor, colegi şi profesori, aveam o prietenă care

ara în clasa a douăsprezecea... Şi-apoi, deodată, toate s-au schimbat, prietena mi-a întors spatele, atmosfera din jur s-a răcit, cu încetul dar ferm, fără nici o milă... Cei care erau în stare să se preschimbe în preşuri, cînd treceam eu, deveniseră fermi şi demni, de parcă ar fi fost alţii. Acasă, pe de altă parte, se instaurase o atmosferă grea... Tata se izolase aproape complet de noi, de mine, în primul rînd, iar mama devenise cicălitoare, peste măsură... îl batea la aap cu nemiluita, cînd îl prindea... «De ce nu te duci să protestezi, de ce n-ai luptat să nu fii schimbat ?• îi zicea ea mereu. Uite, alţii, care-s mai proşti decît tine, se menţin, habar n-au de lume şi de viaţă !...» Uneori, cînd o auzeam vorbind aşa, îl apăram pe tata, în gînd, eram de partea lui... Alteori, însă, eram de partea ei şi-l ocăram şi eu, pentru că nu fusese în stare s-o scoată la capăt, pentru că fusese dat la o parte, pentru că fusese înfrînt, după socotinţa mea de-atunci... Cel mai des se întâmpla aşa... «Hai să ne mutăm, i-am spus eu într-un rînd, hai să plecăm în alt oraş, unde nu ne ştie nimeni !» «De ce să fugim, mi-a răspuns el, n-am furat nimic ? !...» «Atunci de ce ai fost schimbat, de ce nu mai eşti ce erai?»- S-a mînîat şi el, spunîndu-mi că nu va fi nimic de capul meu, dacă sînt solidar numai la bine, şi-apoi, la rău, încep să mă zvîrcolesc... A fost singura lui izbucnire, pentru că pe urmă iar a intrat în cocoloşul acela infect de nepăsare şi de dispreţ... Nici eu nu i-am mai zis nimîc, nici lui dar nici mamei... Am tras un semn de egalitate între ei amîndoi... «Sînteţi la fel, am zis eu, cu asprimea pe care numai tinereţea poate s-o aibă, aţi nimerit din întîmplare într-un flux !... Şi-acum, că nu mai sînteţi în el, suferiţi, vă zvârcoliţi ca peştii pe uscat, ca dracii în hîrdăul cu smoală !... Iar eu...» Eu eram la răspîntie, la o mare răspîntie, fiindcă putea să se aleagă praful şi pulberea din mine, îmi dau seama acum... Atunci nu-mi dădeam seama, nu pentru că n-aş fi putut... Nu vroiam, pur şi simplu... înjuram mereu, pe toţi îi înjuram, ba într-un rînd l-am şi plesnit pe un coleg care se ţinea scai de mine, mai înainte, iar acum, nu numai că devenise mai independent, dar se şi obrăznicise... A fost scandal mare atunci, m-au chemat la cancelarie, m-au pus în discuţia organizaţiei de *utece,* m-au bubuit toţi, din toate părţile, cum n-ar fi făcut-o mai înainte, nici dacă le-ai fi pus foc la fund... în sfîrşit, anul acela l-am .pierdut, din cauza împrejurării aceleia... Nici nu m-am mai dus la şcoală, am lăsat-o baltă şi-am plutit un an şi ceva pe balta trîndă-

viei şi-a vagabondajului, golănind-o ca nimeni altul... In armată, însă, m-am dus, cînd mi-a venit rîndul... Şi poate că n-am făcut rău... Am intrat într-o lume mai puţin cunoscută... Am cunoscut şi-am muncit cu băieţi de la ţară, cu oameni deprinşi cu greul, mai simpli şi mai deschişi... într-un fel, armata mi-a priit, m-a domolit, nu de tot, însă... Nici nu se putea, atît de brusc... «Ei, acum ce ai de gînd ? m-a întrebat tata, cînd m-am eliberat. Ar trebui să-ţi continui liceul, să mergi mai departe pe urmă !... Uite, eu am scăpat de greu, s-a revenit asupra hotărîrii, nu mai am funcţia pe care o aveam, dar totuşi...»- «îmi pare bine, mă bucur sincer pentru dumneata, numai că eu nu vreau să mai trec prin ce am trecut !... Liceul mi-l termin, dar pe spezele mele !... Mă angajez pe un şantier, mă înscriu la seral şi mă duc şi la facultate..». Aşa am şi făcut, de altfel, le-am lămurit^ pe toate, cum m-am gîndit... Aproape pe toate, de fapt, pentru că anumite întrebări tot n-au pierit din mintea mea... «De ce a fost nevoie, m-am întrebat şi mă întreb eu, să trec prin diferenţele acelea de temperatură, atît de mari, atît de cumplite ?... De ce s-au purtat oamenii atît de frumos cu mine, pe vremea cînd tata era cineva în oraş, şi de ce au devenit pe urmă atît de aspri, atît de mîndri, atît de demni ? !... De ce m-au înconjurat colegii cu atît de multă prietenie, cînd mergeam cu maşina la şcoală, şi de ce mi-au întors pe urmă spatele, tratîndu-mă ca pe-un nimica ? !...» De ce, într-adevăr ? aş adăuga şi eu o întrebare, la întrebările lui Şuteu, la toată povestea lui, care nu poate fi despărţită de realităţile în care trăim. De ce şi pînă cînd ? !...

50

Revin la *reacţii,* sînt foarte interesante. Sînt teribile. Aşa schimbare de temperatură, de la o zi la alta, nu cred că e posibilă decît aici, la noi, fiindcă are fiecare orînduire contradicţiile ei proprii. Ceea ce înseamnă că şi orînduirea în care ne mişcăm noi, aici, nu-i perfectă, cum zice tata, mai ales în ultima vreme. Da, pentru că a început s-o lase mai moale cu *spiritul critic,* de cînd îi merg treburile, cît de cît. Poate că va fi perfectă mai încolo această orînduire, dar de

ocamdată nu-i, dacă ne luăm după lipsa de ax de simetrie a unor oameni; Care trăiesc şi ei aici, în socialism, nu sînt veniţi de *dincolo,* nu comunică în nici un fel cu lumea de acolo. Dar sînt mai apoşi şi mai fioroşi decît burghezii. Sînt în stare de orice ticăloşie, de orice mîrşăvie. Unchiul meu Costel, de exemplu, fratele mamei, sînge din sîngele nostru, nu-i aşa, care ne-a făcut atîtea bucurii, care ar fi fost în stare într-un timp să ne expulzeze din oraşul acesta, să nu-i „stricăm reputaţia[14] — mă găseşte pe stradă şi mă împinge intr-un bufet, cu burta aceea a lui, enormă şi diformă, de parcă ar fi femeie gravidă, mai rău, parcă ar fi o vacă borţoasă şi urîtă.

„...Măi Ionuţ, mă, mă ia el repede, ce mai faci tu, măi băiete, că nu te-am mai văzut demult?!... Două, domnu' şef, îi ^ace el semn ospătarului, două şi apă !... Ia spune, măi Ionuţ, măi nepoate, mă, ce mai faci şi ce mai zici, ce mai fac şi ce mai zic ai tăi, mă, că stăm în acelaşi oraş şi nu ne vedem cu anii, parcă n-am fi rubedenii, mă ! ?... Păi ce, asta-i viaţă, astea-s relaţii, asta-i echitate, asta-i orînduire ? ! ... Noroc, mă !...“

„Noroc !“ zic eu, ciocnind şi privindu-l, urmărindu-l cum îşi smulgea căciula din cap, cum îşi răvăşea părul cu degetele lui lungi dar umflate, pline de grăsimi şi de inele (avea o căciulă de toată frumuseţea, de zibelină, miţoasă şi buhoasă, care îi dădea o înfăţişare mongolică, i-o dăduse, cît o avusese în cap, pentru că acum semăna a mexican, cum îşi tot răvăşea el părul acela al lui, sur, cîrlionţat şi cam asudat — şi cum rîdea).

„Zici noroc, îmi spune el, rar şi cu un fel de tristeţe în glas şi 111 pri' i.e — dar de băut nu Lei, « fa[r]i pe mironosiţa !...“

„De loc, unchiule, dar...“

„Dar ce, mă, ce ? ! “

„E zi de lucru, am şcoală, am de învăţat !...“

„Şcoală?!... Dar ce, mă, tu eşti elev?!... Eşti student, mă, eşti om în toată firea !... La curve ai fost ?“

„N-am fost, unchiule, nici nu sînt !“

„Ei, nu sînt ! ?... Nu mai există *instituţia,* dar *organul* există, mă !... Te duc eu, dacă vrei !... Vrei ?“

„Să vedem, unchiule, să mai vedem...[44]

„Ce să mai vedem, mă, ce? !... Spune-mi mie, şi gata !... Nu te lua după taică-tău, că rămîi cu sămînţa nerisipită !... Şi-i păcat, mă !...“

„Bine, bine, dar cu tata ce ai ? !“

„Eu ? !... Nimica !... El îi cu exigenţele, nu eu !... Au fost, e adevărat, nişte nepotriviri între noi doi, de *opţiune,* tu nu le cunoşti, erai mic pe-atunci...“

„Ba poate că le cunosc, am mai înţeles şi eu cîte ceva !...“

„El, continuă unchiul, parcă nici nu m-ar fi auzit — a vrut întotdeauna să fie mai catolic decît papa !... Şi nu se poate realiza aşa ceva, nimeni nu poate fi cel mai bun şi mai drept din lume !... Lucrurile sînt pe la mijloc întotdeauna !... Ascultă aicea, la ceea ce îţi spune un om păţit !... Că eu am fost şi *pe sus* şi *pe jos* şi le ştiu pe toate, le cunosc pe degete, cum nu le cunoaşte nimeni !...“

„Şi-acum pe unde eşti ?“

„Pe la mijloc, mă, pe unde-i mai cald şi mai bine !... Eu speram, eram sigur, mă, c-o să merg tot în sus, numai şi numai în sus !...“

„Şi cum de nu ţi-ai realizat toate idealurile? !“

„Ei, cum : simplu, eu am crezut şi am mizat pe steaua lui Grofşoreanu, iar steaua lui a cam pălit de pe la o vreme, nu-mi dau seama de ce, a supărat pe cineva sau a rămas în afara tuturor *schemelor,* s-a întîmplat ceva cu el F... Şi dacă s-a întîmplat cu el, era normal să se întîmple şi cu mine !... Ştii cum e, cînd se rupe o creangă dintr-un copac, cad toate cuiburile la pămînt, cu păsări cu tot !...“

„Nu ştiu, n-am văzut, dar îmi pot închipui !...“

„Da, mă !... Asta a fost Dar nu-i rău nici cum e acum, deoarece *tovarăşii* mi-au dat o făbricuţă pe mînă, o mină de aur mi-au dat, mă, nu o fabrică !... Deoarece eu, după cum cred că ştii, sînt acum, directorul unei fabrici de produse zaharoase !... Şi-acolo unde sînt produse zaharoase, sînt şi bomboane, măi Ionuţ !... Dar cine crezi tu că face unele cadouri pentru *tovarăşi,* de sfintele sărbători ! ?... Eu le fac, mă, eu le trimit, în coşuri speciale, fel de fel de produse, ciocolată, şi alte pancove !...“

„Şi cine plăteşte ?“ întreb eu cam sumbru.

„Vorbeşti de parcă ai fi feciorul lui taică-tău !... Turcul plăteşte, mă, cine altcineva să plătească ! ?...“

„Inţarcă ea şi treaba asta

„Dacă înţarcă, începe alta, mai gogonată, c-aşa-i viaţa, să ştii de la mine, şi viaţa asta nouă tot aşa e, mă !...“

„Pari cam dezamăgit, unchiule !“

„Nu par, mă, sînt !... Sînt dezamăgit crunt !... Nici nu mă mai interesează nimic !... îmi cresc copiii, şi-atît !...“

Se părea că uitase de tata, dar nu era aşa. S-a întors la el cînd nici nu mă aşteptam. Mi-a spus, din nou, că se bucură, — „enorm, mă, enorm“ — pentru că tata a ieşit, — „în sfîrşit" — la lumină, că se ducea la congres — „nu-î exclus să intre în *ceceu,* ai să vezi !“ — pentru că eu eram, un student excelent şi pentru „multe, multe altele, care nici nu se pot spune..."

*

* *

Aldea, nepotul lui Grofşoreanu, vedeta întregului institut („slab la învăţătură dar tare în celelalte *domenii,* obşteşti şi cultural artistice !...“), mă întreabă deodată ce mai fac, de ce îl ocolesc.

„...Se poate, îmi spune el, noi am fost colegi un timp şi în liceu, sîntem apropiaţi şi prin activitatea părinţilor noştri, fapt esenţial, şi-ar fi normal, nu-i aşa, să fim apropiaţi şi ca studenţi, măi frate Ioane, ori John, cum văd că îţi zic unii ! ?...“

„Nu contează zisul şi adresatul !...“

„Adevărat, dar ce părere ai de propunerea mea ! ?“

„Sînt de acord cu ea, numai că prieteniile nu se realizează în urma unei planificări !“

„Dar cum se realizează ? ! “

„Printr-o apropiere firească, realizată în timp, printr-o afinitate anume !...“

„Adevărat, aşa e, dar lucrurile acestea trebuiesc ajutate !... Hai pînă la mine, dacă vrei, să-ţi dau nişte *casete* cu muzică uşoară !... Vii ? !...“

M-am dus şi-am rămas uimit de luxul şi de bogăţia care se răsfăţau în casa lor. Am rămas uimit de casă, o vilă splendidă, pe care ei o ocupă împreună cu Alfred Grofşoreanu ; ei stau la etaj, bătrînul la parter. Iar înăuntru, în vilă, era ticsit totul, cu „mobilă stil", cu tablouri şi cu bibelouri, cam anapoda, e adevărat, dar erau.

„...Bine o mai duc unii, am zis eu ?înd am plecat de la Aldea se răsfaţă în de toate, dar tot trăiesc prost! .. Şi ei tot proşti sînt!... Fiindcă bogăţia nu face pe nimeni mai deştept şi mai bun !...“

*
★ *

Vecinii de bloc, la rîndul lor, au devenit şi ei mai binevoitori, mai vorbăreţi. Ne văd şi ne cunosc şi ei. Pentru că într-o vreme nu ne ştiau de loc. Unii nici nu ne răspundeau cînd le dădeam bună ziua. Alţii răspundeau din colţul gurii. Iar acum, să vezi şi să nu crezi : „Noroc, studentule, salut !“, „Sărut mînuşiţele, doamna Pozdare, ce mai face tovarăşul Pozdare ! ?...“ „Am auzit, am auzit, bravo, felicitări !...“

Fiecare cu poezia lui şi cu felul său de a fi.

*
* *

Numai nea Rîşnoveanu nu s-a tulburat prea mult.

„...Nu-i rău, desigur, mi-a spus Bătrînul, pe care l-am iubit şi-l iubesc mai mult decît mi-am iubit şi îmi iubesc bunicii (din cauza tatii, probabil, pentru că ei doi au fost mai legaţi şi mai apropiaţi decît s-ar putea crede) — dimpotrivă, e chiar bine, se cuvenea să iasă 'şi Vasile al nostim pe culmi, să vadă ce-i şi cum !... Dar esenţialul, măi Ioane (era să-ţi zic şi ţie „măi şoldoveanule“, cum îi ziceam lui, cînd era atîta, aşa, de nici nu ajungea la manivelele strungului), e tot munca, ceea ce faci efectiv, ceea ce gîndeşti cu propriul tău cap şi înfăptuieşti cu mîinile tale !... Restul e vorbărie, e teatru curat şi mie unuia nu-mi mai trebuie aşa ceva pentru nimic în lume !... Fiindcă o întâmplare, o răsucire venită de partea asta a lucrurilor, dinspre abandonările politice, te

51

Tata la televizor, stînd în picioare în sala Congresului — „Uite-l pe Vasile ! strigă mama. Uite-l !...“ — aplaudînd şi strigând, ovaţionîndu-l pe Ceauşescu, pentru care ar fi în stare, mă gîndesc eu, să-şi dea viaţa.

„Oare de ce ? !“ zic eu cam rar şi cam enigmatic.

„Care de ce ? ! face mama, ştergîndu-şi lacrimile, nemai- văzînd nimic înaintea ochilor, nemaiinteresînd-o nimic, dacă nu se vedea în imagine omul ei. Vasile al meu, uite-l !...“

„De ce trebuie el, şi nu numai el, să fie mereu în stare să-şi dea viaţa pentru cineva ? !... De ce nu poate trăi el fără aplauze ?...“

„Care aplauze, mă ?... C-aşa eşti de sucit şi de năsădit cîteodată, de nu te mai cunoaşte omul, parcă ai fi altfel de făptură, altfel de naţie de om ! ?...“

„Dar dumneata cum eşti ? ! îi arunc eu cu mult prea multă răutate. Nu vezi că eşti caraghioasă? !... Stai şi plîngi în faţa televizorului !...“

„Plîng că-i el acolo, mă, cum de nu înţelegi ? !... Plîng c-am scăpat şi noi de necazuri, prostule !...“

„Şi cînd sînt necazuri, plîngi pentru că sînt, lasă că ştiu eu bine !...“

„Ştii pe dracu !... Ia mai du-te şi te plimbă !... Du-te, să nu te mai văd !...“

Mă duc şi mă plimb, gîndindu-mă la *modele* şi la *modelatori.*

Ştiu că aşa a fost întotdeauna : oamenii au avut nevoie de exemple. S-au rînduit, singuri, în spatele unuia dintre ei. Care era, de obicei, cel mai bun şi mai cutezător, cel mai inteligent şi mai viteaz. Grupările astea s-au făcut spontan şi firesc, la începuturi. Pentru ca după aceea, pe măsură ce s-au complicat structurile sociale ale puterii, gruparea să se facă forţat. Iar promovarea, scoaterea în frunte a unui anumit om să nu mai fie legată de calităţile lui efective. Cel ce moştenea un tron, îl moştenea prin naştere, nu prin ceea ce era el efectiv. Cel ce se năştea boier, era boier pe viaţă, nemaifiind nevoit să depună vreun efort pentru a ajunge la acest privilegiu.

în epoca noastră, lucrurile s-au petrecut şi se petrec la fel, cu toate că structurile sociale s-au schimbat, posibilităţile unora de a ajunge în altă categorie socială fiind mult mai mari, ca şi posibilităţile căderii, — esenţa însă a rămas aceeaşi.

în perimetrul orînduirii în care m-am născut şi am crescut eu, sînt, de asemenea, probleme mari, mai multe decît s-ar părea.

Principala problemă (în legătură cu care îi voi pune odată Bătrînului două sai mai multe întrebări !) ţine de felul cum este promovată *valoarea* în cadrul orînduirii noastre.

Ţine, în primul rînd, de felul cum ajung unii în anumite funcţii, de criteriile care stau la baza acestor promovări.

Ţine, de fapt, de subminarea acestor criterii, de înlocuirea lor cu relaţiile personale, de rudenie sau de prietenie.

Din cauza asta ajung uneori în posturi cheie oameni necorespunzători, care batjocoresc pe urmă totul, muncă şi cinste.

Independenţa de care tot vorbim noi e un lucru frumos şi sfînt, dar ea nu trebuie să devină, prin supralicitare, o simplă trambulină pentru troglodiţi.

In ce priveşte *modelele,* cred că e nevoie de ele, mai mult decît altădată.

Nu-i nevoie de supralicitări, nu-i nevoie de umflări !

Fiindcă din supralicitări şi din umflări trăiesc impostorii şi farsorii, în detrimentul oamenilor cinstiţi şi temeinici, care nu vor fi niciodată cei dintîi la osanale. Ei vor fi cei dinţii la muncă, la trudă, şi-abia după aceea vor spune o vorbă bună celui ce o merită, dacă le rămîne vreme şi pentru asta.

Dacă nu le rămîne, o vor spune prin ceea ce fac !...

La lucrurile acestea m-am gîndit eu după ce am ieşit deacasă, plimbîndu-mă printr-un oraş care vuia şi petrecea, muncea şi trăia.

Pentru că şi oraşele sînt ca şi oamenii : cunosc perioade de mare exuberanţă (şi de neînţeles), pentru ca după aceea să treacă brusc la melancolie sau chiar la tristeţe.

Şi eu tot aşa sînt : cum sînt oraşele, cum sînt şi oamenii !...

52

Sesiunea a trecut cu bine. Media generală : 9,62 ! Caut un prilej mai potrivit şi-i spun Bătrînului ce note am luat. Nu se arată prea entuziasmat (sînt îngrozitori şi părinţii ăştia, ei nici nu-şi dau seama cît de penibili sînt !). îmi spune ceea ce mi-a mai spus de cîteva ori (aşa voi fi şi eu, pe semne, cînd voi îmbătrîni, mă rog, cînd mă voi maturiza ! ?), şi-anume că notele nu decid totul.

„...Dar cine decide, întreb eu cam brutal, dosarul de la securitate, sau autobiografia, sau cine ? !“

„Ştii bine că nu se mai pune accent pe lucrurile astea ' îmi spune el cam nedumerit. Şi de ce sări aşa de la una la alta, ce-i cu tine ? !...“

„Nimica ! zic eu mai domol (fiindcă riu-mi plac nici mie izbucnirile acestea, aşa sînt de răzvrătit şi de pieziş, faţă de toată lumea !). Cum se face însă că eu vin cu izbânda pe care am obţinut-o, mică, e adevărat, ţi-o arăt şi tu vii şi îmi ţii lecţii tactice ! ?...“

„N-ar fi trebuit, recunoaşte el (sînt superbi bătrînii ăştia, nu sînt penibili, te critică, dar îşi fac şi autocritica, sînt grozavi, noi n-o să-i ajungem niciodată, sau poate că o să-i în- trecem ! ?), n-avea rost, într-adevăr !... Sînt primele tale note de student!... Da !...“

Cearta rămîne în urmă. Iar noi ne ducem („pe şest“) să bem o bere, fiindcă nu avem voie să mai ţinem bere în casă (e *decretul* mamei), ca să nu ne

53

Reiau scrisorile lui Gramsci, după ce am citit *Italia lui Mussolini* de. M. Gallo. Realizez astfel (de aceea am reluat *Scrisorile din închisoare)* o paralelă mai mult decît interesantă.

Deoparte am un simplu aventurier social, o brută care se dezlănţuie (şi se defineşte prin asta) în lupta pentru putere, agăţîndu-se ca un disperat de orice încrengătură, de orice tendinţă, contrazicîndu-se cu nerușinare.

De cealaltă parte am un bărbat care îşi caută cu fervoare idealul, se luptă pentru o cît mai dreaptă şi mai exactă definire a acestui ideal, e neliniştit dar e şi lucid, e înflăcărat dar nu se lasă doborît de învăpăieri, aşa cum nu se lasă înfrint nici de descurajare.

Partea cea mai dramatică (şi mai semnificativă) a confruntării dintre cei doi oameni politici începe după ce Mussolini porneşte o ofensivă destul de intensă, (şi parşivă, neocolind nici un mijloc, oricît ar fi fost el de abject) împotriva forţelor de stingă.

In aceste împrejurări, Gramsci este arestat, este

sori afară, elaborîndu-şi *caietele* lui celebre, păstrîndu-şi nealterată lumina spiritului, printr-un efort care mie mi se pare titanic.

în acelaşi timp, pe cealaltă parte a lucrurilor, Mussolini zburdă şi triumfă pe „culmile gloriei", se împăunează în toate felurile, îşi atribuie cele mai înalte titluri, devine stă- pînul de fapt al Italiei, trăind în dezmăţ şi într-o mult prea vulgară lăbărţare a orgoliilor.

Iar Gramsci stătea în umbra închisorilor, se interesa de copii, le dădea sfaturi şi le povestea întâmplări din propria sa copilărie, se comporta de parcă nu ar fi fost despărţit în nici un fel de viaţă, cu toate că viaţa se stingea încetul cu încetul în trupul lui plăpînd.

E fantastică această opoziţie : între triumful orgoliului (şi al prostiei, fiindcă acolo unde există orgoliu există şi prostie) şi umilirea inteligenţei şi a cinstei, între victoria aroganţei (care părea definitivă) şi înfrîngerea simplităţii, între izbînda brutei şi îngenuncherea *omului,* a unui om atît de simplu şi de firesc, încît nici nu îţi vine să crezi că a putut fi atît de înflăcărat şi de puternic !

Cînd ieşea din închisoare, Gramsci era stins, era mai mult mort decît viu.

Mussolini era la apogeu atunci, la apogeul tuturor satisfacţiilor.

Murind, Gramsci s-a ridicat firesc în lumina eternităţii.

Triumfînd, Mussolini s-a îndreptat către subteranele ■ eternităţii.

Două destine, două semnificaţii.

54

O ilustrată de la Norina, care îmi spune numai atîta, cu scrisul ei superb, atît de asemănător cu întreaga ei fiinţă, atît de aparte : „Te iubesc, te iubesc, te iubesc !..."

„...Şi asta, zice mama, după ce întoarce ilustrata pe o parte şi pe alta, aşteaptă să plece pe nu ştiu unde, cu un boşorog bogat, ca să-ţi spună că te iubeşte !..."

„Poate că mi-a spus-o şi cînd a fost aicea !“ zic eu, rîzînd cum am mai rîs cîndva, mai mult drăceşte decît mînzeşte.

„Ţi-a spus-o pe dracu ! nu se lasă mama. Nu ţi-a spus nimeni nimic !... Află de la mine că tot eu te însor !... Pentru că voi, cei de azi, nu sînteţi îrf stare nici de atîta lucru ; să vă nenorociţi singuri !...“

55

Ii spun Bătrînului că am dat cerere de primire în partid.

„în care partid ?“ mă întreabă el, încercînd să glumească şi nereuşind (ăştia nu-s făcuţi pentru glume, nu mai ştiu să rîdă, au fost programaţi pentru mitinguri, pentru lozinci şi ■pentru ovaţii, o mie de ani dacă ar trăi, nu vor vibra decît la lucrurile astea, care le-au intrat pentru totdeauna în sînge).

„în partidul vostru comunist !“ îi răspund eu cam îndesat.

„De ce al nostru şi nu al tău !?...“

„Pentru că cererea mea a fost respinsă !...“

„Cum aşa ?!... Nici nu se poate, dacă n-ai fost discutat în adunarea generală a organizaţiei de bază, nu ai nici un rezultat !...“

„Aşa o fi, după statut şi după instrucţiuni, dar pînă acolo mai e drum, sînt mai multe etape !...“

„Care etape, nu înţeleg !?“

„Etapa întîi e discutarea în grupa organizaţiei de tineret, care-i eliminatorie !... Grupa poate sau nu poate să-ţi dea recomandare, vrea sau nu vrea, iar fără recomandarea ei nu poţi merge mai departe !...“

„Bine, am înţeles, dar tu ai fost discutat în grupă ?“

„Am fo6t !“

„Şi!?“

„Rezultat negativ !... S-a discutat — cam formal, e adevărat — pe urmă s-a pus la vot, majoritatea fiind împotriva recomandării mele, pentru a fi primit în partid !...“

„Dar de ce?!... Trebuie motive serioase, cînd se ia o

„O fi trebuind, după ştiinţa şi după experienţa ta, la noi însă e altfel!...“

„Cum o să fie altfel ! ?... Ce ţi-au reproşat în cadrul discuţiilor ?“

„Că sînt cam individualist, că nu-mi sprijin colegii şi nu sînt legat de ei !...“

„Asta-i cam aşa, din păcate, ţi-am spus-o şi eu !...“

„Mi-ai spus-o, dar tu ai vorbit din alt punct de vedere !...“ „Adevărul e acelaşi, Ionuţ, indiferent de unde vine !...“ „Adevărul e că acolo, la noi, s-au creat nişte *nuclee* care pot fi numite găşti !... Şi eu, dacă sînt pe dinafară, nu sînt pentru că aş fi individualist, ci pentru că nu m-am pretat la nişte combinaţii !... Ţi-am spus, de cînd eram în armată, cum se pregăteau unii, de atunci, să ia conducerea organizaţiei !... Tu mi-ai spus să nu mă amestec în treburi de felul acesta, eu te-am ascultat şi-acum trag consecinţele !...“

„Trece şi asta !... Combinaţiile se destramă, iar cei care s-au bizuit ,pe ele cad din căruţă !...“

„Cad unii, cad cei care fac vreo prostie !... Alţii, însă, cei care-s cuminţi (şi doar tu mi-ai spus că mediocritatea e, în genere, mai cuminte şi mai disciplinată !), rămîn pe poziţii şi merg mai departe !...“

„înseamnă că trebuie să mă amestec şi eu în toată treaba asta, mai ales eă eu te-am încurcat, sfătuindu-te cum să te porţi cu netrebnicii'aceia !... I-auzi, domnule, de ce se ocupă mînzocii ăştia, la vîrsta cînd ar trebui să fie mai romantici decît am fost noi !...“

„Dacă lucrurile stau, acum, aşa cum stau, înseamnă că mei voi n-aţi îosc chiar aşa de romantici !...[u]

„Ba am fost, cum să nu fim !?“

„Bine, aţi fost, dar nu mi te amesteca în treaba asta a mea !“

„De ce să nu mă amestec ?“

„Aşa, pentru că nu te înscri tu în partid, mă înscriu eu !... Ce, tatăl tău a venit şi te-a sprijinit, cînd te-ai înscris în partid ?“

„Nu !... Dar aici nici nu-i vorba de ajutor, e vorba de respectarea unor *norme*

„Tocmai, dacă se vor respecta anumite norme, mă voi înscrie şi eu în partid, fără nici un sprijin, dacă nu se respectă, nu mă înscriu !... E clar, e limpede ?!...“

56

A murit bunică. Tata n-a vrut să meargă la înmormîntare. Nici mama. Dar eu m-am dus. Am stat la căpătîiul ei, am ţinut o luminare în mină (nu prea ştiam eu ce să fac, ăsta-i adevărul), am urmărit tot ce se întâmpla acolo, uitîndu-mă din cînd în cînd la bunica, a cărei înfăţişare nu se deosebea prea mult, faţă de felul cum arăta înainte de a muri. Era trufaşă şi acum, era atinsă de aroganţa care o cuprinsese în ultimii ani de viaţă. Avea ceva de boieroaică în felul ei de a fi. Ceva urît şi vulgar, de care nu se despărţise nici acum, după ce trecuse „de cele lumeşti", cum se zice. O şi împodobiseră, în toate chipurile. îi cumpăraseră un sicriu impunător, de stejar. împrejmuiseră năsălia cu coroane de flori. Şi cu buchete. Iar ei, Berbencenii (rubedeniile mele, în fond, în mijlocul cărora mă simţeam străin, nu-mi dădeam seama de ce, din cauza mea, din cauza tatii sau din pricina mamei !?), se foiau mereu pe acolo, plecau şi vepeau. Bătrînul, bunicul meu, faţă de care nu simţeam nici o afecţiune (era bine, era rău, nu-mi dădeam şi nu-mi dau nici acum seama, dar adevărul acesta era şi este : omul mi se părea mai străin decît Rîşnoveanu, ori decît nea Niculae Banciu, tatăl lui Vale, care e un om minunat, e mai temeinic decît tata şi decît foarte mulţi alţii, el e *clasa muncitoare,* el a dus şi duce greul pe umeri, fără a pretinde ceva !), — se apropia din cînd în cînd de nâsălie, dădea să plîngă şi nu reuşea.

„...De ce m-ai părăsit tu pe mine ?! zicea el, depărtîndu-se de-a-ndaratelea şi aşezîndunse gemînd pe un scaun de lîngă perete. De ce ?"

Ceilalţi discutau alături dacă trebuia sau nu să aducă un popă la înmormîntare.

„Dar bineînţeles că trebuie să aducem ! zice unchiul Costel, care e îmbrăcat în negru, din cap pînă în picioare (numai cravata o avea roşie, ca focul). E chestie de prestigiu, e mîndria noastră în joc !... Şi nu-i nici o încălcare, să ştiţi !... .Cultele sînt libere !... Alţii nu-şi îngroapă părinţii cu slujbe şi preot !?... Şi-atunci, noi de ce n-am face-o, noi care am luptat şi-am suferit, la începuturi, cînd era măi greu şi mai rău !?..."

M-am întrebat de cîteva ori, pînă ce s-au sfătuit ei, şi după aceea, pe drum, pînă la cimitirul unde a fost înmormîntată bunica, de unde şi cum s-a stîrnit şi s-a grămădit

în viaţa acestei familii atîta falsitate, atîta teatralism, atîta minciună !?...

Pentru că ei, ziceam eu, mergând pe urmele celor povestite de mama (rar şi cu zgîrcenie, e adevărat !) au fost oameni simpli, cum se zice uneori... Au fost muncitori, la prima generaţie, e adevărat, dar au fost... Bunicul a fost un simplu şi cinstit mecanic de locomotivă... Bunica a fost o femeie umilă, care a născut şi a crescut o groază de copii... A fost mai mult ţărancă, decît orăşeancă... Cum s-a ivit, în acest caz (şi în altele, asemănătoare) *neconcordanţa,* o anumită nepotrivire, între aparenţă şi esenţă, între pretenţii şi po- tenţă ? !... Cum şi cînd ? !...

Poate că asta, *ruptura* asta s-a produs în clipa cînd au înţeles că s-a petrecut o schimbare pe undeva şi că ei înseamnă ceva şi pot foarte mult !?...

Sau poate că s^a întâmplat cînd au văzut că fiii lor survolează toate *cataractele puterii,* mergând din izbîndă în izbîndă, ceea ce putea să însemne că totul e posibil şi că totul e îngăduit, dacă eşti *la putere !?...*

Nu degeaba spunea bunica, ori de cîte ori o certa mama pentru lux şi pentru fală : „Ce tot vrei, tu Anuţă, e vremea noastră, a muncitorilor, e timpul să trăim bine şi să ne îmbrăcăm bine, c-^aşa-i cînd eşti *la putere !...“*

Aşa era, într-adevăr !

Dar *puterea* nu înseamnă doar atât : să te îmbraci mai bine şi să mănînci mai bine !...

Puterea înseamnă muncă, şi înţelegere, şi zbucium !...

Nu e simplă lăfăială, simplă şi cam rudimentară revărsare de orgolii şi de complexe, — nu trebuie să devină aşa ceva : o simplă trambulină spre mărire pentru cine ştie ce posedat, pentru cine ştie ce şmecher, cum a fost şi este, să zicem, unchiul Costel !...

Dacă se întâmplă aşa, e spre răul celor ce o îngăduie !...

Dar nici spre binele celui ce se aruncă într-o asemenea viitoare nu poate fi, dacă nu se are în vedere decît satisfacerea unor orgolii, dacă se încheagă şi se consumă totul sub fascinaţia aceea stranie, *a puterii,* care înalţă dar şi distruge !...

Dovadă Hitler, dovadă Mussolini! Dovadă alţi şi alţi scelerаţi ai absolutismului contemporan, pe urmele cărora s-a depus şi se depune cenuşa dispreţului !...

Am plîns pe la un timp, am izbucnit într-un hohot greu şi cutremurător. Fără a şti prea bine de ce plîng ! ? Pen

tru că se irosiseră şi se iroseau atîtea energii şi atîtea gînduri frumoase, în lupte atît de deşerte, în alte părţi dar şi la noi ! ? Ori pentru că mă simţeam aşa de singur în mijlocul procesiunii aceleia atît de ciudată şi de amestecată?!...

„...Ei, cum a fost ?“ m-a întrebat mama cînd m-am întors acasă (mă aştepta, bineînţeles).

„Nici cum !“ am spus eu, scurt, atît de scurt şi de nu ştiu cum, încît ea nu a îndrăznit să mai spună nimic.

57

Profesorul Aurelian Goia, pe care îl caut pentru consultaţii (sînt slab la *analiză,* vreau să mă pun la punct din partea asta), îmi povesteşte o mulţime de lucruri din trecut. E bătrîn şi cărunt (e cu şaptezeci de ani mai bătrîn decît mine, a socotit-o el, de la început), dar e de o jovialitate şi de o limpezime de minte rar întîlnite. Lecţii nu vrea să-mi dea
— „N-am dat niciodată lecţii, pe bani !“ — sfaturi, însă, îmi dă cu nemiluita. Sfaturi bune, utile, — „Să faci multe, foarte multe exerciţii, la orice materie, dar mai ales la matematici !...“
— pe care le însoţeşte de amintiri, fiindcă-i plin de amintiri — „Ca un burete, nu ca un burete, se corectează el, ca un copac de sevă, ca o frunză de lumină, ca un îndrăgostit de iubire, da, exact aşa !...“ — e un trecut fantastic în urma lui. Şi-i place, e cît se poate de clar, să evoce acest trecut, să-l reînvie.

„Eşti îndrăgostit ?“ m-a întrebat el alaltăieri.

. „Nu sînt !“ i-am răspuns, dîndu-mi seama abia atunci că nu eram îndrăgostit, mirîndu-mă oarecum, fiindcă într-o vreme eram îndrăgostit mereu.

„Rău ! a făcut bătrînul, dînd din capul lui imens, pe care îl împodobeşte şi acum un păr cărunt şi des, argint curat. Foarte rău !... La biserică te duci ?“

„Nu mă duc !“ am răspuns eu cu sfiiciune.

„în fine, te priveşte, asta, cum se zice în matematică, e o *teoremă* pe care n-o poţi rezolva decît singur !... Dar îndrăgostit trebuie să fi, îi musai, cum se zice pe la noi, apăi că nu-i slobod să nu fi, la vîrsta asta !... Noi — vorbesc de generaţia mea — eram mai răi decît cotoii, cînd eram la anii aceştia, eram îndrăgostiţi tot timpul, dădeam serenade

serbări !... Dar şi învăţam, bineînţeles, că aicea, în oraşul acesta vechi şi renumit, a existat o tradiţie de a învăţa, a existat o viaţă intelectuală foarte intensă !... Cu specific naţional, bineînţeles, pentru că răspunsul nostru, al românilor, faţă de toate opresiunile străine, acesta a fost : munca, învăţătura, dovedirea superiorităţii şi străduaniei noastre prin fapte, nu prin vorbe !... Aşa că dumneata, tinere domn, dacă vrei să ştii bine de tot cine eşti şi de unde te tragi, cercetează şi lucrurile astea, în afara oricăror obligaţii, cum se învaţă îndeobşte istoria, din necesităţi de luptă ori din simple şi de nelecuit necesităţi sufleteşti !...“

La început mi s-a părut cam desuet — „o relicvă a vechilor şi defunctelor naţionalisme !...“ — pe urmă însă, pe măsură ce m-am apropiat de el, mi-am dat seama că nu era aşa. Omul era (şi este !) de o puritate desăvîrşită.

„...Nu, tinere domn, mi-a spus el cînd l-am întrebat dacă n-a nutrit şi nu nutreşte anumite resentimente faţă de alte naţionalităţi (de remarcat că nu mi-a spus niciodată *mă* şi *tu* .') — n-am nutrit şi nici nu nutresc resentimente faţă de alte naţii !... E o imagine greşită a dumneavoastră, a celor de azi, în ce ne priveşte, deoarece noi n-am fost naţio- naliştişovini, am fost patrioţi !... Noi, stimate tinere, am luptat pentru drepturile poporului român, n-am cerut nimic, de la nimeni şi nici n-am vroit să luăm de la alţii, cu anasîna, ceea ce nu era al nostru, ba dincontră !... De aceea s-a afirmat în perioada luptei pentru *unire* o pleiadă atît de bogată de bărbaţi de seamă, pentru că exista un ideal de apărat şi de afirmat !... în perioada aceea a cunoscut lira lui Octavian Goga cele mai curate şi mai înalte sunete !... Atunci şi-a demonstrat Iuliu Maniu marea lui personalitate politică !... Ai auzit şi ştii cine-i Octavian Goga ?“

„Am auzit... Am fost la Ciucea, cu tata... Am văzut monumentul..."

„Da? !... Frumos !... Adică nu-i chiar aşa de frumos *mauzoleul* făcut de coana Veturia... Dumneaei a venit cam la de-a gata şi nici nu l-a ajutat pe poet, ba dincontră, l-a împins numai spre rău şi spre păcat, pentru că aşa sînt femeile, să ştii, sînt lacome de onoruri şi de glorii, iar coana Veturia nici nu e femeie, e un *binom feminin !...* Dar Maniu ştii dumneata cine a fost ? !“

„Da, ştiu... Un politician..."

„Ce fel de politician ?“

„Un politician burghez... El a fost şeful partidului naţional-ţărănesc şi-a fost arestat şi condamnat deoarece a vrut să fugă din ţară...“

„Altceva ce mai ştii despre el ? !“

„Cam atît !“

„Rău, tinere domn, rău destul că-i numai atîta, pentru că Iuliu Maniu a fost un bărbat politic de mîna întîi, a fost o mare personalitate !... *Unirea* de la 1918 — *Unirea* tuturor românilor, tinere domn ! — e de neconceput fără el şi fără strădaniile lui enorme !... E adevărat că şi el s-a realizat ca personalitate politică în perioada premergătoare Unirii, aşa cum s-a realizat şi Goga ca poet, în aceeaşi perioadă !... Şi-acum dumneata vii şi-l «^rezolvi» în cîteva formulări neroade, nu stereotipe, nu seci, neroade, pur şi simplu !... Că şi în *dicţionarul cioclopedic* (curat cioclopedic, cum ar zice Caragiale !) se vorbeşte în acelaşi fel despre Maniu !... Ca şi despre alţi bărbaţi de seamă, ceea ce înseamnează, tinere domn, că dumneavoastră cei de azi o să trebuiască să reînvăţaţi istoria, dacă vreţi să ştiţi cu adevărat cine sînteţi şi de unde veniţi !...“

In toată casa bătrînului nu se află decît o singură icoană, un tablou mare (un Avram Iancu prăbuşit şi mînios), în faţa căruia arde tot timpul candela, ca în faţa unui sfînt.

„...El, mi-a spus bătrînul cînd a observat că mă uit la candelă, face parte din treimea fără de moarte a acestui neam !...“

„Dimpreună cu cine ?“ am cutezat eu.

„Dimpreună cu Eminescu şi Bălcescu, Eminescu fiind apostol şi cruce !...“•

„Frumos spus !“

„Nu-i frumos, tinere domn, este exact, deoarece eu nu sînt literat şi nici propagandist, sînt matematician !... Originea mea, însă, m-a adus către ideile acestea drepte şi esenţiale !...“

N-am îndrăznit să zic nimic de origine, în altă zi însă (ieri, de fapt), i-am spus, l-am întrebat din ce clasă socială provine (am vorbit altfel, mai învăluit, dar sensul acesta era).

„...Sînteţi mlădiţă nobiliară, am mai zis eu, parcă aş fi vrut să mă scuz — nu e nimic rău în asta, în sine, pentru că omul...“

„Dar bineînţeles că nu e nimic rău în asta ! a spus bătrînul cam răvăşit, cam atins de mînie. Nu trebuie să te aperi, nu e bine să te bîlbîi, deoarece eu am recunoscut şi

recunosc, fără sfială, că provin dintr-o clasă nobiliară !... Sînt, cum spuneai dumneata, mlădiţa singurei clase nobiliare pe care a avut-o ţara aceasta a noastră, singura şi cea mai bogată !...“

„Singura şi cea mai bogată ! ?“

„Da, tinere domn, deoarece această clasă a stăpînit, de drept, o moşie care trece cu mult peste două sute de mii de kilometri pătraţi, o moşie frumoasă şi rotundă, *dodoloaţă,* cum a zis poetul Lucian Blaga... De fapt, n-a zis el vorba aceasta, a zis-o un strămoş de al meu, un ţăran, pentru că aceasta e clasa nobili’ară din care mă trag eu — şi poate că şi dumneata — *ţărănimea !...“*

58

Mama îmi spune, ori de cîte ori mă surprinde făcînd-o „pe şmecherul" (nici mie nu-mi plac teribilismele astea, nu pot scăpa însă de ele, nu-mi dau seama de ce, din cauza vîrstei sau din cauza firii mele, din cauza unui insuficient control, a tuturor gesturilor pe care le fac, a tuturor vorbelor pe care le zic ! ?) că eram mult mai serios cînd eram mic, eram „tăcut şi ciudos", mă uitam „mult şi cu luare-aminte la orice lucru", eram rezervat faţă de oamenii pe care nu-i cunoşteam şi nu îngăduiam nimănui să-mi zică „puştiule sau piciule."

„Ei, chiar aşa ? ! fac eu cu un fel de încîntare. Nu cred că eram aşa de grozav, dar tu vrei să mă critici pentru felul cum sînt acum — uneori, nu totdeauna ! — şi-o faci indirect, n-ai curajul să abordezi direct problemele !...“

„E şi asta, recunoaşte mama cu o duioşie neaşteptată — dar nu-i numai atîta, te rog să mă crezi... Erai mai altfel pe la trei, pe la patru şi cinci ani, şi pe la şapte... La şapte ani, după ce te-ai dus la şcoală, m-ai întrebat, după ziua dintîi, de ce trebuie să te duci acolo... Ţi-am spus de ce : să înveţi... Tu ai spus că ai fost şi că nu ai învăţat nimic şi că nici nu te mai duci... Abia te-am convins şi te duci... Te-a convins, ce-i drept, taică-tău, pentru că el a avut totdeauna mai multă putere asupra ta... Nu-mi dau seama de ce ! ?... Da, şi cînd te-am botezat, pe la vreo patru ani, fără ştirea lui, că el era tot aşa de *catolic* şi atunci, ţu ai

ţîşnit deodată de lîngă mine, te-ai dus drept în faţă, unde slujea popa, te-ai oprit lîngă el şi ai început să-i cercetezi revereanda şi patrafirul, hainele acelea sfinte de pe el, care erau aurite, străluceau, că de aia te-ai şi uitat tu aşa de mult la ele !...“

Asemenea discuţii aveam şi cu Bătrînul, mai demult, cînd eram mai mic. Eu îl rugam, de fapt, să-mi povestească ce „am mai făcut eu cînd eram copil mic...“ Tata îmi povestea, se prindea în jocul acesta şi îmi spunea fel de fel de întîmplări, al căror erou eram, bineînţeles, eu, Ionuţ, — „Ionuţ cel viteaz şi dolofan !...“ — un Ionuţ aprig dar şi naiv, care se dusese odată, pe la vreun an şi ceva, spre un alt copil, în parc, să-l vadă, să-l îmbrăţişeze... Acela însă, fiind mai mare şi mai „experimentat[11], a stat cît a stat, după aceea i-a dat un brînci micului Ionuţ (adică mie), trîntindu-l pe spate... Tata s-a apropiat şi m-a ridicat, mustrîndu-l pe celălalt, — „care avea două ţurloaie la nas, groase şi lungi...“ După cîteva minute, scena s-a repetat, pentru că eu m-am dus din nou spre „ghiorlanul acela murdar şi dur...“ El m-a aşteptat în acelaşi mod, trîntindu-mă tot aşa de tare... De vreo trei ori s-a repetat scena aceasta... A patra oară, cînd m-a ridicat de jos, Bătrînul l-a dat la o parte pe „adversarul[11] acela al meu, l-a culcat la pămînt, „de-a văzut şi el stele verzi...“ A fost un scandal nemaipomenit. Mama' „vrăjmaşului“, — „o ţaţă pur-sînge...“ — şi-a adus aminte că avea un copil prin parc şi-a sărit imediat în apărarea lui, ocărîndu-l în toate felurile pe tata... Din derbedeu şi din „bagabont“ nu l-a scos. „...Ar trebui să fi la muncă, «bagabontule», ar trebui să stai la strung, ori pe un şantier, nu să te certi cu femeile prin parcuri !...“ N-a fose chip să mal stăm pe acolo, „rie-am luat grebla, lopata şi găleata şi-am plecat...“ Alt episod, altă păţanie de-a noastră, se petrecuse într-un ajun de 1 Mai, cînd mă dusesem cu tata pînă în centrul oraşului, unde se mai lucra încă la tribuna prin faţa căreia aveau să treacă a doua zi coloanele muncitoreşti. Era plin de copii acolo. Tribuna era ceva nou pentru ei, cum era şi pentru mine. Am ţopăit cu ceilalţi, ne-am vîrît pe dedesubt, pînă cînd m-a apucat „o anumită nevoie“. „Tată ! am strigat eu, deznădăjduit. Hai, tată !...“ Tata a înţeles ce-i, s-a uitat în stînga, a privit în dreapta. N-a găsit „nici un loc mai potrivit". A vrut să intre sub tribună, împreună cu mine. L-a oprit un dulgher, arătîndu-i obrazul, — „păi se poate, tovarăşu' ! ?...“ Nici nu mai era nevoie, deoarece eu mă

oprisem şi mă destinsesem, deznădăjduit, simţind cum mi se umflă şi mi se încălzesc (senzaţia aceasta o ţineam minte) pantalonaşii, care erau nou-nouţi, de catifea, cum era şi haina tatii. „Ce-i, Ioane ?!“ a zis el cam speriat. „Nimica !... Eu...'[4] „Lasă, nu-i nimic, a mai spus tata, luîndu-mă în braţe, mergem acasă !... Dar să nu-mi plîngi, auzi ! ?... Să nu zici nici pîs !...“ N-am plîns, n-am zis absolut nimic. Dar îmi era ruşine. Mi se părea că toţi ştiau ce ducea tata în braţe, — „ce comoară[14]. El, la rîndu-i, se grăbea, s-a grăbit numai la început. După aceea a mers mai încet, de parcă ne-am fi plimbat. Iar acasă s-a dezbrăcat (mîneca hainei lui, pe care n-a mai purtat-o niciodată, avea o pată ovală, de toată frumuseţea), m-a dezbrăcat şi pe mine, m-a spălat şi m-a schimbat, rîzînd ca de o poznă pe urmă, pe care o făcuserăm noi amîn- doi. „...Ai văzut, măi Ioane, mi-a spus el, cum strîmbau toţi din nas pe unde treceam noi ! ?... Şi se uitau unii la alţii, să-l vadă pe cel care a stricat aerul !... Dar la noi nu se uita nimeni, pricepi ! ?...“ Amănuntul acesta avea să-l repete ori de cîte ori evoca scena cu tribuna, — „cu pantalonaşii mei nou-nouţi şi cu haina lui nouă şi frumoasă !...“ Iar dacă era bine dispus, îmi arăta, prin gesturi, cum strîmbau din nas unii şi alţii, peste tot pe unde trecusem. înflorea puţin lucrurile. Nu mult însă, numai atîta cît era nevoie să le facă palpabile, să lt de^ viaţa pe care o pierduseră — „fiindcă viaţa se pierde mereu, naşte şi renaşte mereu !...“

De aceea îl ascult cu plăcere pe Bătrîn (în afară de momentele cînd nu ne potrivim la păreri). Şi pe mama o ascult cu plăcere, cu îngăduinţă, mai bine-zis. Mă gîndesc, totuşi, cu o înfiorare bruscă şi rea, că într-o zi ei nu vor mai fi şi că eu mă voi simţi îngrozitor de singur din cauza asta... Voi avea, probabil, propria mea familie, voi avea grijile şi preocupările mele, dar mă voi simţi singur !... După tata, mă gîndesc eu, o să-mi pară rău tare, o să-i duc dorul toată viaţa !... Şi chiar şi după mama !...

„Ce mai face familia Dobre ?“ întreb eu, ca să mă despart de orice gînd sumbru.

„Bine ! zice mama, bucuroasă. Vrei să mai mergem odată pe la ei ? !...“

„Cum să nu ! accept eu imediat, fără a-i spune însă că eu mă vedeam şi vorbeam mereu cu Florina Dobre şi că noi amîndoi (asta era taina noastră) ne hotărăserăm să le lăsăm.

pe mămicile noastre scumpe şi dragi să combine şi să le îmbine, fâcîndu-ne că nu ştim nimic. Ori cînd !...“

„Nu se poate nici aşa : ori cînd... Trebuie să sondez terenul din nou... Pentru că tu... Lasă-lasă, că tot eu te însor, cum ţi-am făgăduit !...“

59

Tata îmi dă să citesc un roman scris de prietenul lui nea Iuliu Jeler — „prietenul meu, *romancierul**,* cum zice nea Iuliu. încerc să citesc cartea, dar nu reuşesc. E' prea grea, e prea greoaie. E prea multă viaţă în ea, prea mult adevăr. Eu aş vrea altceva, în starea în care mă aflu acum... Aş vrea ceva mai graţios, mai uşor, mai blînd... Aş vrea o carte cu un erou inteligent şi blînduţ — şi uşor, ca un fulg — care să se frămînte şi el, dar nu prea mult!... Aş vrea ceva, într-un cuvînt, tipic mic-burghez, ceea ce înseamnă că eu însumi sînt sau tind să devin aşa ceva ! ?... N-aş spune-o, dacă ar fi aşa, n-aş consemna acest gînd în caietul acesta al meu, care mi-a devenit prieten pînă la urmă !... Căruia ar fi bine să-i încredinţez şi lucruri uşoare, tiflereşti, adică, pentru că tinereţea e şi uşoară... Nu se entuziasmează de orice... Mai ia lucrurile şi în zeflemea !...

60

Adevărul e că mă mişc (fizic, nu numai în planul ideilor) într-un spaţiu mult prea strimt. Mă învîrtesc în jurul propriului meu ax. Şi asta e o ciudăţenie a acestei epoci (încă una). Deoarece înainte, pe vremea breslelor, un tînăr era trimis în lume, să înveţe bine meseria pe care şi-o alesese. Şi să cunoască oamenii. Ideea era excelentă. Şi chiar mai tîr- ziu, un tînăr era pus în situaţia de a se descurca singur. Pleca de acasă de mic, cum a plecat tata, şi se descurca cum

putea. Toţi păţeau aşa, toţi erau puşi în faţa acestei, probleme. Unii piereau, e adevărat, sau se stîlceau pentru totdeauna. Alţii, însă, cei care rămîneau deasupra valului, erau căliţi, erau oameni întregi. Ştiau ce-i *binele* şi ce-i *răul.* Dar noi, ce ştim ! ? Nu ştim nimic. Avem totul şi nu avem nimic. Ştim carte, ne pregătim temeinic (nu toţi, e adevărat, dar cei ce vor s-o facă, o pot face, cu vîrf şi îndesat !). Şi pe urmă ce vom face cu pregătirea aceasta a noastră ? ! Cum o vom utiliza ? Ce drame vom trăi noi ? Fiindcă viaţă fără drame nu se poate şi e fariseu cel ce spune că vom intra, de mîine, în imperiul fericirii ! ?... Generaţia Bătrînului a trăit *drama opţiunilor,* a fost nevoită să aleagă grîul de neghină, cum se spune într-un limbaj mai vechi (vechi dar frumos, expresiv, de care eu unul m-am cam rupt, nu-l cunosc bine !): A trebuit, această generaţie a lui, să-şi schimbe sufletul şi gîndul, a fost nevoită să absoarbă cantităţi enorme, de lozinci şi de îndemnuri, de *modele* şi de *prototipuri,* reale sau fictive, umflate, în orice caz, dilatate, a hăpăit tot ce i-a ieşit înainte, lucruri bune, dar şi rele, exact aşa cum hă- păie furnalul minereuri şi cărbune (cox sau cărbune coxifi- cat), piatră de var şi altfel de materiale, urmînd ca după aceea, cu ajutorul foculuí, cu ajutorul valurilor de aer proaspăt (sau de oxigen), să plămădească fonta, din care se naşte apoi invincibilul oţel !... Aşa s-au salvat ei, arzînd, lăsîn- du-se dominaţi de temperatura marilor lor pasiuni, de marea şi invulnerabila lor cinste !... N-au ajuns, e adevărat, la structura oţelurilor nobile, dar s-au structurat, totuşi, s-au limpezit, s-au regăsit pe ei înşişi, şi-au regăsit şi ţara de care uitaseră într-o vreme !... în timp ce noi... Nici nu mai stărui, ca să nu mă repet... Dar dacă noi nu vom trece prin propriile noastre arderi, vom compromite totul, — dacă nu vom trăi altfel, toţi, — dacă nu vor fi limpeziţi şi buni, — dacă nu vom cultiva cu adevărat *amintirea străbunilor,* fără exaltări şi fără supralicitări, — dacă nu vom fi toţi egali, fără a fi smeriţi şi slugarnici, — dacă nu vom fi, *toţi,* oameni ai secolului douăzeci şi unu, care se va deosebi de zece ori mai mult de secolul acesta, faţă de cît s-a deosebit acesta de bătrînul şi idilicul secol al nouăsprezecelea !... Şi dacă nu va fi aşa, cum ar zice tumultuosul Iorga, ne va mînca pe toţi ruşinea, pe noi cei care avem acum optsprezece şi douăzeci de ani !...

61

Cît de frumoase sînt femeile iarna (şi fetele, desigur). Dar nu pe stradă, cînd şînt înfofolite în haine, ci în intimitate, cînd se dezbracă, după ce trec într-o ambianţă mai caldă, venind de afară însă, din ger şi din viscol. Sînt ca nişte flori ciudate atunci... Sînt reci dar sînt şi calde... Sînt proaspete de parcă ar fi rupte din cer... Dar au şi ceva neclar în ele, o tulburare de pămînt în care se topesc noi seve, o nouă sete de viaţă... Nu-mi dau seama dacă am citit asta undeva, sau e propria mea observaţie ! ?... Fapt e că m-am gîndit aşa la lucrurile acestea abia ieri (adică aseară, pentru că acum nu-i trecut încă de miezul nopţii, tata încă n-a venit, iar eu citesc şi scriu !), după ce am condus-o pe Florina pînă acasă, unde nu era nimeni... Mi-am dat seama, pentru prima dată, că are şi ea propria ei frumuseţe, o frumuseţe simplă, complet deosebită de frumuseţea agresivă şi îmbătătoare a Norinei (şi a altor fete)... Aş vrea, drept să spun, să o iubesc, dar nu reuşesc... Şi de minţit nu vreau să o mint... Nici înapoi însă nu mai pot da... Din cauza milei !... Dar mila ce-i, nu-i tot iubire ? !... Nu, nu-i iubire !... E o formă a iubirii, dar nu-’ iubire !...

62

întrebarea pe care mi-am pus-o cîndva, nu prea demult : *ce* fel de conglomerat social va ieşi şi din noi, din generaţia mea ?! — e fără răspuns. Nu poate primi un răspuns anticipat. Se va vedea mai încolo ce va fi. Dar dacă nu vom trăi propriile noastre drame, dacă nu ne vom izbi de propriile noastre dileme, nu vom realiza nimic deosebit !... Vom fi o generaţie de tranziţie, pentru că generaţiile sînt ca şi oamenii, consideraţi individual, nu strălucesc prin nimic, dacă nu-şi pun şi dacă nu rezolvă *ecuaţii* mari, hotărîtoare !... Şi ce poate fi mai plictisitor (şi mai tragic) în viaţă şi în lume decît un om echilibrat dar şters, cenuşiu, pe de-a-ntregul ! ?... Sau decît o generaţie echilibrată, bine pregătită, luptuită

dar şi mediocră?!... Pentru că pregătirea, cultura, în genere, nu exclude mediocritatea, îi crează alte faţete, atîta tot !...

63

A venit primăvara. Crengile castanilor au crăpat de sevă, înmugurind. Iarba a ieşit peste tot (bun poetul acela cu *vine iarba,* despre care mi-a vorbit nea Jeler, extraordinar, spre aşa ceva ar trebui să merg şi eu, dacă mă voi consacra prozei, spre lucrurile esenţiale, spre ceea ce este fundamental, spre ceea ce nu au decît scriitorii autentici şi mari !). în oraş, însă, şi în alte părţi, după cîte îmi dau eu seama, se vorbeşte din ce în ce mai stăruitor de *exploziile* care au avut loc la nişte fabrici, nu aici, în alte locuri. Unii spun că ar fi vorba de sabotaje, alţii vorbesc de simple accidente, datorate „lipsei de calificare, cît şi uzurii morale, a utilajelor şi a oamenilor[14], care au fost şi sînt supralicitate (şi supralicitaţi). îl întreb pe Bătrîn ce crede despre treaba asta. Dar el se eschivează. îmi spune că nu şi-a „făcut încă o părere despre problemele acestea, despre care discută, într-adevăr, foarte multă lume !...“

„Nu ţi-ai făcut o părere, stărui eu, sau nu vrei să discuţi cu mine problema asta ? !“

„Vreau, cum să nu, cu tine, dacă te interesează, îmi place să discut orice problemă !...“

„Atunci de ce eşti rezervat, în acest caz ?[u]

„Nu sînt rezervat, dar nici nu vreau să îmbrăţişez primul zvon, nu vreau să mă las în voia curentului, în voia unui curent schimbător şi capricios !...“

„Tot nu înţeleg ! ?“

„Nu înţelegi pentru că nu vrei, sau poate că nu cunoşti bine lucrurile !... Spunînd asta, mă gîndesc la felul cum interpretau unii orice gest şi orice întîmplare, într-o anumită vreme, cînd erai făcut imediat partizan al imperialismului, dacă ziceai ceva, dacă nu intrai în *serie !...* Acum lucrurile s-au mai schimbat, dar întrebarea revine — «Nu cumva ?«■ — avînd, bineînţeles, alt sens !... Lucrurile se petrec altfel, cu mai mult tact, cu grijă, dar se petrec !... Şi eu

nu pot, nu ştiu dacă mă înţelegi, să împărtăşesc imediat o asemenea interpretare !...“

„De ce să nu o împărtăşeşti, dacă are o bază reală ! ?" „Tocmai, că nu are !... Şi-i periculoasă, în afară de asta, poate duce la încordări de prisos L..“

„înseamnă, stărui eu, să-l stîrnesc (pentru că devenise cam reţinut, se petrecea ceva cu el, se petrece), că nu eşti de acord cu orientarea de azi ! ?“

„Dimpotrivă, sînt de acord, am luptat şi eu pentru ea, la urma-urmei !... Rezervele mele privesc excesele, privesc supralicitările !... Peijtru că din *excese* şi din *supralicitări,* indiferent de ce natură sînt ele, se hrănesc impostorii politici, posedaţii care nu vor altceva decît. *putere* şi *mărire,* de parcă nu s-ar mai sătur-a !... Asta-i problema, la urma-urmei !...“

„Problema e că avem mulţi prieteni în lume, dar şi duşmani !“

„E firesc, cine are prieteni are şi duşmani !... Numai cei care moţăie nu supără pe nimeni, sau cei care se sting, pur şi simplu !... Dar dacă vrei să te afirmi, dacă lupţi pentru propriile tale drepturi, pentru o idee anume, vei stîmi adversităţi sau chiar duşmănii !...“

„De acord, dar ce crezi, totuşi, despre *exploziile* acestea, despre cauzele lor : sînt obiective sau sînt subiective, vin dinafară sau ne aparţin nouă ! ?“

„S-ar putea să vină şi dinafară, pentru că noi sîntefn angrenaţi în nişte schimburi, avem foarte mulţi parteneri economici !... Şi cînd ai parteneri, ai şi adversari, iar adversarii, chiar şi cei economici, pot fi, la o adică, foarte duri !...“

„Aperi cu orice preţ o anumită parte a globului pămîntesc !... Vechile tale devotamente îţi fac festa !...“

„Deloc ! Caut, dimpotrivă, să fiu drept şi obiectiv, mă feresc, ca de foc, de excese, de trecerile acelea stupide (şi comode, te rog să mă crezi !) de la o extremă la alta !...“

„Dar şi feritul acesta e o meteahnă !“

„Este, e adevărat, dar e mai bine să greşeşti aşa, ferindu-te, decît să cazi ca prostul în groapa disperării!..."

„Bine e să trăieşti în conformitate cu simţămintele proprii !...“.

„Adevărat, numai că viaţa nu-i şosea, să te înţepeneşti bine în scaun, să fixezi acceleraţia la o anumită treaptă şi să mergi fără grijă înainte !... Viaţa e o capcană continuă şi-i nevoie, ca s-o străbaţi cu cinste, nu de grijă, cum am spus

eu, e nevoie de luciditate, şi de tărie, dar mai ales de luciditate, de cernere, de o delimitare continuă şi cît mai fermă, faţă de tot ce-i rău şi-i spre rău !...“

Despre *explozii* n-am mai vorbit. Ne-am luat cu altele, ca şi altădată. Dar ele, *exploziile,* umbra lor, de fapt, aveau să stea în spatele nostru, ca o ameninţare de neocolit.

64

Vale îmi spune că şi-a „găsit o femeie“.

„Ce femeie, domnule ?" întreb eu.

„O femeie cum sînt toate femeile !... Cu care mă întîlnesc din cînd în cînd, numai în zilele lucrătoare, cînd e plecat bărbatul la muncă !...“

„E măritată, aşadar ! ?“

„Da, şi ce-i cu asta ! ?“

„Cum ce-i, Vale, dar tu nu te gîndeşti ce faci ! ?... înţeleg? dacă ar fi fost văduană !...“

„Fă-mi tu rost de una şi-atunci nu mă mai duc aici !"

„De unde să-ţi fac eu rost ? ! “

„Atunci, taci !“

Am tăcut, iar el, ca să se justifice, mi-a spus că îmi aranjează şi mie „o ploaie..."

„Măcar e frumoasă ?“ mai întreb eu.

„Nu e rele, se fasoleşte Vale, e dezgheţată şi e focoasă tare... Cînd mă duc la ea mă întreabă ce mai fac şî mă pune să mă dezbrac, imediat... Iar ea dă un telefon la bărbatusău, să vadă dacă e la servici... Pe urmă..."

65

în oraş s-a mai căscat un gol. Şi-n viaţa mea şi-n sufletul meu, de asemenea.

Azi, cînd m-am dus la bătrînul Aurelian Goia (îmi era dor de el, pur şi simplu) am găsit casa goală. Nu era goală de fapt, o goleau atunci. Cărau unii (moştenitorii, cred ! ?) tot

ce era de cărat şi de luat : mobilă, cărţi, covoare, carpete, ce găseau şi ce vroiau să ia.

„...Unde-i domnul profesor ?“ am întrebat eu, deşi înţelesesem imediat ce se întîmplase.

„E la capelă !“ mi-a răspuns careva.

M-am dus la capelă, unde l-am găsit pe bătrînul Aurelian singur-singurel, neveghiat de nimeni. Stătea, cam zbîrlit cumva, cam răzvrătit, cu mîinile pe piept, cu capul scufundat în frumoasa lui coamă leonină.

Am vrut să-i sărut mîna, nu ştiu de ce. Şi-am văzut atunci cum i se învineţise inelarul. Vroiseră (acasă sau acolo ?!) să-i ia verigheta. Şi cum nu reuşiseră, îi juliseră şi îi mătrăşiseră degetul.

„Cum de nu i l-au tăiat ?“ am zis eu, cutremurîndu-mă.

Am plecat zguduit de la capelă, am umblat la întîmplare prin oraş, ca un năuc. După aceea m-am dus din nou la locuinţa profesorului, unde nu mai era nimeni şi nimic. Luaseră tot ce putea fi luat, fără milă. Pînă şi pereţii îi goliseră, de tablouri şi de fotografii. Numai portretul lui Avram Iancu îl lăsaseră, fără candelă însă, candela o luaseră.

Iar tabloul lui Iancu l-am luat eu, fără a avea sentimentul că săvîrşesc o hoţie. îmi era teamă de tata, să nu-mi spună să-l duc înapoi, ori să mă certe. Dar Bătrînul nu mi-a făcut nici un reproş. Dimpotrivă, a spus că am făcut bine, luîndu-l pe Iancu de acolo.

„...Va să zică, a mai spus el, s-a stins şi bătrînul Aurelian !... Dumnezeu să-l ierte, cum se zice pe româneşte, c-a fost om de nădejde, a fost, adică, *un om !...*“

„Adevărat, dar de ce zici tu «Dumnezeu să-l ierte» ?“

„De ce să nu zic ?... Spunînd vorbele astea, e ca şi cînd ţi-ai luat rămas bun de la un om, ca şi cînd i-ai aduce un ultim omagiu !... Nu e nimic mistic în vorbele astea, şi nici nu cred că a fost vreodată !...“

66

Mă simt vinovat faţă de Florina. Cu cine să discut eu această problemă gingaşă ? ! Cui să-i spun că joaca noastră, atît de nevinovată la început, a ajuns departe ? Şi că ea, Florina, e topită, e îndrăgostită pînă în vîrful unghiilor ? Iar

eu... Eu nu pot spune lucrul acesta... Mi se pare uneori că o iubesc şi eu... Mi-e dor de ea... O simt alături de mine... Alteori, însă, chiar cînd sînt cu ea, mi se pare, nu ştiu cum să zic, că mă enervează, mă supără, prin însăşi prezenţa ei... Să fie şi asta o formă a iubirii? !... Sau e amăgire şi complicare curată, a unor lucruri simple şi fireşti ! ?...

Bătrînului nu îndrăznesc să-i spun în ce încurcătură am intrat. S-ar supăra pe mama, cu toate că nu e ea vinovata principală. Contribuţia ei e indirectă. „De ce te amesteci în viaţa băiatului ? i-ar spune el. De ce o faci tu pe peţitoarea, faţă de doamna Dobre ? !... Ne-am înţeles odată că nu vom proceda cum procedează alţii, lăsînd copiilor. libertatea necesară, ca să-şi orînduiască viaţa cum vor .dori ei ! ?...“

Cu nea Iuliu Jeler aş putea să discut această problemă. Dar el e şovăielnic de multe ori. Se poartă, cîteodată, ca un om care ar avea ceva pe conştiinţă. Asemenea accente există şi în comportamentul tatii. Cred că ele, accentele acestea, sînt comune unei întregi generaţii. Celor mai buni reprezentanţi ai ei. Pentru că unchii mei, Berbencenii, nu sînt bîn- tuiţi de frămîntări. Dimpotrivă, ar fi în stare să o ia de la capăt oricînd, în acelaşi mod, dacă nu şi mai violent, cu şi mai multă sete de a aduna bunuri şi valori materiale, de a terfeli şi de a murdări totul. Jeler însă — şi tata, şi alţii, atîţia, cei mai buni şi mai temerari ! — au înţeles, cred eu, ce şi cît au cîştigat, pe planul conştiinţei, ce şi cît au pierdut. Cîte izbînzi au obţinut ei şi cîte înfrîngeri. De aceea sînt atinşi de melancolie, din cînd în cînd. De aceea are tata *viziuni.* De aceea vede el ceea ce nu vede nimenea, un ţăran uriaş, un monument de pămînt, care a stat şi stă în mijlocul oraşului, din care au ieşit şi ies toate, pe sub picioarele căruia trec toţi, — „toate coloanele, toate mulţimile de azi !...“ — ca pe sub un nou arc de triumf !... Viziunea e superbă, într-adevăr, dar nu e născută dintr-o simplă toană, ori din dorinţa de a plăsmui imagini (care poate să-l subjuge la un moment dat pe un scriitor !)... E, dimpotrivă, rodul unei re- muşcări adînci !.. Sămînţa din care s-a născut această imagine — acest monument fantastic, pe care nu-l va dărîma nimeni, niciodată ! — ea nemulţumirii şi a neîmpăcării... Iar eu, dacă vreau să mă limpezesc cu adevărat, faţă de mine însumi şi faţă de tata, trebuie să-l întreb odată ce crede el despre colectivizare şi despre ţărănime, despre care noi, la şcoală, n-am aflat mai nimic...

în cele din urmă, după ce am derulat cîteva posibilităţi de discuţie, în legătură cu mărunta dar presanta mea problemă, — o iubesc sau nu o iubesc pe Florina, m-am îndrăgostit de ea sau de numele ei, pentru că rima cu Norina ? ! — m-am dus pe neaşteptate la tatăl lui Vale, cînd nu era Vale acasă. Eram hotărît să-i spun totul, dar bătrînul lui Vale (nea Banciu e bătrîn cu adevărat, deşi nu-i mai mare ca tata decît cu trei sau patru ani) nu s-a arătat prea dispus de poveşti. Se chinuia cu un televizor, pe care vroia să-l repare. Iar eu mi-am dat seama imediat (sau poate că am greşit! ?) că omul acesta harnic şi liniştit nu putea trăi, dacă nu lucra ceva, aşa de mult se deprinsese cu robota, cu truda.

„..Ei, ce mai e nou, tinereţe ?“ m-a întrebat el într-un tîrziu, de parcă abia atunci ar fi aflat de venirea mea.

I-am spus altceva,-am zis ceva de Vale şi de o carte şi-am plecat în grabă, gîndindu-mă pe drum (aşa cum mă gîndesc şi acum) că sînt lucruri în legătură cu care nu-ţi poate da nimeni nici un sfat. Dacă nu le descurci singur, nu le descurcă nimeni, tu îiîsuţi fiind (sau devenind) un *încurcat*

67

Dintre muncitorii pe care i-am cunoscut la uzină (fiindcă nu mă mişc în gol, cum mi se pare cîteodată, am cunoscut nişte oameni, am crescut într-un oraş predominat *muncitoresc,* nU *negustoresc,* ceea ce înseamnă ceva, înseamnă enorm, pentru că una e să-i vezi pe toţi muncind din greu, făcînd ceva, şi alta e să-i vezi cum o belferesc şi cum o huzuresc !) cel mai mult mi-a atras atenţia Mihai D., un strungar de aproape cincizeci de ani, care lucrează în fabrică din 1941 — „de treizeci şi cinci de ani, dacă punem la socoteală şi ucenicia !...“ Nu e un om excepţional şi poate că tocmai de aceea mi-a atras atenţia. Pentru că muncitori sînt (sau au fost) şi nea Rîşnoveanu, şi nea Banciu. Numai că ei, şi încă vreo cîţiva, au fost şi sînt muncitori de mare clasă, cum se zice, ridicîndu-se astfel deasupra mediei, din toate punctele de vedere. Un asemenea muncitor valorează într-o întreprindere mai mult decît un inginer, aspect pe care Rîşnoveanu îl cunoscuse demult, la care însă tatăl lui Vale

niciodată, aşa de mult şi atît de tare era el absorbit de meserie.

Mihai D. e mijlociu, jdin toate punctele de vedere. Meserie ştie, dar nu se omoară cu firea să înveţe mai mult. Execută comenzile care i se dau, se ceartă cu maistrul, dacă îl „fură la timp“, joacă' bîza în pauza de prînz, e nelipsit de la toate meciurile de .fotbal şi mai bea şi el cîte-o ţuică din cînd în cînd, cel mult două.

„...Dar de ce numai două, nea Mihai ?“ l-am întrebat eu într-o zi.

„Aşa e cel mai bine, domnişorule, mi-a răspuns el, una-i prea puţin, iar pentru patru nu am parale !...“

„Fac eu cinste, nea Mihai !“

„Nu se poate, domnişorule, de la dumneata nu primesc !“ „De ce ? !“

„Greu de spus... Dumneatale, nu ştiu cum să zic eu, nu eşti de-o seamă cu mine !...“

Abia l-am obişnuit să nu-mi mai spună domnişorule.

„...Nu se face, nea Mihai... Zi-mi pe nume, ori, dacă nu, zi-mi tovarăşe, sau domnule, numai domnişorule nu-mi mai spune !...“

„Bine, domnişorule, aşa o să fac !...“

Deşi e ardelean, get-beget, Mihai D. vorbeşte ca „un regăţean“. Vorbeşte repede şi mult, fără a se emoţiona prea uşor. Ai zice că e lipsit de sensibilitate, dar nu e aşa.' Omul a avut nişte necazuri în tinereţe şi a rămas cu un fel de trac, — „faţă de anumite lucruri...“ Nu s-a înscris nici acum în partid, cu toate că e dintre muncitorii cei mai vechi. din uzină. Asta pentru că i-a fost dat să se întîlnească cu „anumite servicii* prin 1947, cînd nu era pregătit pentru aşa ceva, — „habar n-aveam...“

„...Eu, mi-a povestit el odată, vădit emoţionat, m-am tot dus pe la unul de la noi din sat, care era student aicea, în oraş, om aşezat altfel, dar atunci prin 1947, *a* fost arestat !... Şi eu, auzind asta, m-am dus pe la închisoare, să văd ce mai face, aşa cum mă duceam înainte de arestare pe la cămin !... Cei de-acolo m-au lăsat, nu m-au repezit, ba într-un rînd mi-au permis un vorbitor, să vadă ce zic !... Ei credeau, după cum mi-am dat seama mai tîrziu, că sînt om de legătură sau iscoadă... Dar eu eram ca un înger pe vremea aceea, habar n-aveam, că şi consăteanul acela al meu, Viorel, mi-a spus într-o zi să nu-l mai caut, să-l las în plata domnului şi să-mi văd de treburi !... Eu însă, nici gînd să

fac aşa ceva!... Pînă cînd s-a îngroşat gluma!... Numai ce mă pomenesc chemat într-o zi la serviciul personal din uzină, unde era un tovarăş de la comitetul sindical şi un alt tovarăş dinafară, pe care nu-l ştiam... N-am înţeles ce doreau de la mine, pe urmă, după ce au vorbit de închisoare, am înţeles ce-i şi-am recunoscut că am fost acolo şi că mă voi mai duce... -«N-ai să poţi, mi-a spus tovarăşul din exterior, iubitul tău prieten a fost judecat şi condamnat !... E un contrarevoluţionar înrăit !... Iar tu, dacă nu te potoleşti, mergi pe urmele lui !...» «Dar ce-a făcut, eu sînt consătean cu el ? !«■ «Dacă eşti consătean, potoleşte-te, deoarece *noi* nu ştim de glumă !>■>... Cînd m-am dus acasă, am găsit odaia răvăşită, încît gazda, o bătrînă, m-a întrebat speriată ce am făcut... Am lămurit-o, am împăcat-o, pe mine însă nu am reuşit să mă împac şi să mă liniştesc !... Dincontră, am devenit din cale afară de sperios... Pe cît fusesem de nepăsător înainte vreme, pe atît eram acum de atent şi de grijuliu... Mi se părea că eram urmărit mereu — şi poate că chiar eram, eu ştiu?!... Mă trezeam din somn strigînd că *vin, au venit !...* Cînd mă îmbătăm, tot aşa făceam !... Nu mi-a mai zis însă nimeni nimic... După ce am fost încorporat, înainte de a depune ju- rămîntul, m-am izbit însă din nou de *faptul acela!...* Am fost chemat la comandant, unde era, bineînţeles, şi politrucul regimentului, şi încă un tovarăş, şi-am fost întrebat de ce nu am spus că am avut legături cu un contrarevoluţionar ! ?... Am povestit ce s-a întîmplat, iar ei m-au întrebat ce cred despre Tito... Asta era altceva, despre Tito vorbisem cu cîteva zile mai înainte, spunînd că e un om viteaz şi că a luptat împotriva nemţilor, vorbisem de bine... Atunci, însă, nu era voie să vorbeşti despre Tito de bine... Aşa că ei au pus un fapt lîngă altul şi m-au trecut la armata lui Li-sîn-man, o armată fără arme, care lucra la construcţii, nu ştii matale de asta... Acolo, în armata asta fără arme, intrau copiii de chiaburi şi de foşti exploatatori, oamenii cu pete... Acolo mi-am făcut tot stagiul, lucrînd la nişte poduri... După ce m-am liberat, .m-am întors la fabrică şi m-am aşternut pe lucru... In politică însă nu m-am mai amestecat... îmi plătesc cotizaţia la sindicat, merg la toate manifestările, lucrez peste program, dacă e nevoie, nu întîrzii la pontaj, n-am făcut nici o *nemotivată,* în treizeci şi cinci de ani de zile !...“

„Asta-i frumos, am zis eu, depărtîndu-mă dinadins; de . sincopele prin care trecuse el în tinereţe — dar e cam

Un om trebuie să-şi propună scopuri mari, ca să nu treacă prin viaţă ca un sobol, nu te supăra că zic aşa !...“

„Nu mă supăr, dar eu atîta mi-am propus, atîta am reuşit să fac !... Şi-acum, că nu mai sînt tînăr, mă gîndesc la copii... Sper, ba chiar sînt sigur, că ei vor trăi mai bine, pentru că eu, te rog să nu te superi, nu trăiesc mai bine acum decît trăiam în urmă cu douăzeci de ani !... Stau la bloc, e adevărat, am o locuinţă modestă dar bună, copiii îmi umblă la şcoli, sînt nişte înlesniri, dar ele nu cad peste mine !... Eu, ca om, nu cunosc nimic altceva decît *bucuria muncii!...* Da, chiar aşa, nu te uita cu nedumerire la mine, în muncă stă ascunsă o mare bucurie, o mare satisfacţie, care le poate anula pe celelalte, le poate înlocui, vreau eu să zic !...“

„Adevărat, am adăugat eu, dar nu e suficient numai atîta !“

„Problema aceasta n-o discut, nu sînt competent!“

„De ce să n-o discuţi ? !... Eşti muncitor, trăieşti cinstit, de ce să nu ai opinii ? !“

„Am, cum să nu am, sînt sigur că fără mine — fără *noi,* fără muncitori ! — nu s-ar mişca nimic, ba din contră, ar încremeni toate !... Nu vreau însă să transform această forţă în altceva, gîndindu-mă că oricît de mult s-ar pierde, din ceea ce producem noi, din cauza prostiei sau a necinstei, oricît de mult s-ar duce în buzunarele şi în bortocanele altora, tot rămîne şi pentru creşterea tuturor, a ţării, cum se zice acum !... Important e ca noi să nu ne pierdem răbdarea şi încrederea !...“

L-am întrebat, nu atunci însă, altădată, ce credea despre Bătrîn, despre tata.

„Ce să cred ?! a zis el. Cred de bine !... De aceea şi stau de vorbă cu matale, pentru că îmi place mult de el !... Dacă chiar vrei să ştii, de cînd îi el în fruntea uzinei vin cu mai multă plăcere la lucru !...“

68

Vara care abia a trecut ar putea fi numită *vară şi fum* sau *vară şi scrum.* Asta pentru că mi-au ieşit toate pe dos, prost, cît se poate de prost. Am făcut, mai întîi, greşeala că am lăsat o restanţă pentru toamnă. Mi-am bătut un cui în.

talpă, cum se zice. Fiindcă am avut o grijă în plus. Pe lîngă cele stîrnite de Florina, a cărei insistenţă mută, a cărei suferinţă surdă au început să mă agaseze. Nemaivorbind de faptul că au aflat şi mămicile noastre scumpe şi dragi de jocul nostru (sau poate că ştiau şi se prefăceau că nu ştiu !?), bucurîndu-se nespus de mult, amîndouă.

„...Nici nu ştii, Ionuţ dragă, cît îmi pare de bine !“ mi-a spus mama într-o dimineaţă.

„Bucură-te atunci, i-am spus eu, bucură-te şi te veseleşte !...“

Toate au decurs mai altfel, nu-mi dau seama de ca, nu ştiu cu ce *stele* comunicam eu atunci, ştiu în schimb că semnalele pe care le recepţionam, tot ceea ce se aduna în mine era îmbîcsit cu plictiseală şi cu nelinişte, cu o durere grea şi nelămurită.

Aş fi plecat bucuros oriunde !

După aceea însă, cînd am plecat prin ţară, tot nu am fost mulţumit.

E adevărat că am plecat tuspatru — „tata, mama, bona (bona fiind Lena) şi eu...“

în alte vacanţe sau cu alte prilejuri, de nenumărate ori, mă distrau grozav, cînd mergeam toţi cu maşina, cicălelile mamei — „Ai grijă, Vasile !...“ —, nazurile Lenei şi răbufnirile rare şi puternice ale Bătrînului.

Acum mă plictiseau de moarte pînă şi peripeţiile acestea.

Tot ce vedeam mă plictisea şi mă enerva.

Eu însumi eram o plictiseală lîncedă, un nimic de care mi se făcea scîrbă în cîte-o clipă.

„...Dar ce-i cu tine ?“ m-a întrebat Bătrînul într-o seară.

„Nimic, am zis eu, mă uit şi ascult !...“

Stăteam amîndoi în „cendacul“ unei căsuţe de camping pe undeva pe lîngă Orăştie. Campingul era aşezat la loc frumos, pe coama unui deal, la marginea unei păduri, dar era murdar şi aglomerat. Acolo, unde stăteam noi, chiar la marginea pădurii, mirosea cumplit, puţea „de-ţi muta nasul“. Chiar atunci, cît am stat noi în „cerdac“, au venit cîţiva „turişti“ să-şi facă nevoile la aer liber. Unul, măcar, a stat mult şi a fluierat tot timpul cît a stat pe vine.

Bătrînul pufăia.

„Dacă i-aş spune ce cred despre putoarea asta, am zis şi m-am gîndit eu, mi-ar explica imediat, de-a dreptul sau mai pe ocolitele, de ce stau lucrurile aşa cum stau, în privinţa aceasta !... Ar recunoaşte că pute totul de jur împrejur, mi-

spune însă că vine o vreme, va veni, cînd nu va mai puţi nimic, pe nicăieri!... Aspectele acestea, mi-ar mai spune el, sînt ele însele dovezi ale dezvoltării, ceea ce e adevărat !... Dar eu vreau să fie toate altfel acum, nu peste o sută de ani !... Vreau ca oamenii să fie buni şi frumoşi !... Să aibă în ei un anumit minim de civilizaţie, de la care se poate porni spre orice izbîndă !... Să nu vină să-şi facă nevoile lîngă tine şi să mai şi fluiere !...“

„Asta aş vrea-o eu !... Şi poate că şi el o vrea !“

Nu i-am spus nimic, bineînţeles, n-avea rost să vorbim de viitor şi de frumuseţe, în timp ce alţii spîncuiau „sfînta natură[14]. Ar fi fost penibil. A doua zi, însă, tot am izbucnit.

„...A fost minunat ! am spus eu sarcastic, după ce am co- borît în şosea (eram nervoşi toţi, mama pentru că nu dormise, soru-mea pentru că nimerise noaptea în nu ştiu ce comoară, cînd se dusese la veceu ; tata era nervos pentru că eram noi nervoşi). Mai trebuie să venim aici, sau, cum am văzut că zic unii, mai e de venit aici !... Peisaj superb, aer curat, pur, nu curat !... Minunată plimbare, minunată ţară !...“

Bătrînul a tăcut cît a tăcut, pe urmă a izbucnit şi el, nu s-a mai putut stăpîni.

„Ce tot vrei, măi iepuroiule ?! a zis el. Ce tot dai cu gura ?... Dacă nu-ţi place, ia-o pe jos, pe cont propriu !... Nu-i obligatoriu să te plictiseşti cu familia !...“

„Da?!“

„Da, mă, da ! “

„Atunci opreşte, semnalizează şi gata !...“

A oprit, iar eu am coborît şi-am luat-o către Deva, pe şosea. Nu-mi luasem nimic pentru ploaie şi nu aveam 13 mine decît 103 lei şi 60 de bani. „...Buni şi ăştia, am zis eu, fac autostopul şi mai lucrez pe undeva... Devin şi eu ţară independentă !...“

După o sută de metri, m-am pomenit cu ei în urma mea. Am auzit claxonul mai întîi. Pe urmă am văzut maşina. Pe urmă am văzut-o pe mama venind către mine.

„...Hai înapoi, prostule, a zis ea, hai, că nici buletinul nu-l ai la tine !... Hai !...“

M-am dus, m-am proţăpit pe locul meu şi n-am mai zis nimic.

Popasul următor l-am făcut în satul lui nea Iuliu Jeler, unde m-am îmbătat crunt. Am băut nişte vinars mai întîi, tare de ţi se aprindeau fălcile, cînd îl puneai în gură. Pe

bun. Pe urmă m-am dus şi m-am culcat. Mi-a fost ruşine, cînd m-am trezit. „...Prea o fac pe viteazul ! am zis eu. Nu iau seama la nimic !... Parcă aş fi, într-adevăr, un pui de yankeu !...“

Acasă, odată întors din drumeţii, m-am apucat de învăţat cu atît de multă osîrdie şi am devenit atît de rezonabil, încît şi mama, săraca, s-a mirat de mine, că am devenit deodată aşa de potolit...

69

E toamnă iar. Vremea e blîndă şi frumoasă. Zilele sînt pline de lumină. Nopţile sînt răcoroase şi limpezi. Iar eu sînt aşa de liniştit şi de nu ştiu cum, încît îmi vine să mă întreb cu ce stele comunicam în vară, ce vînturi cosmice îmi cădeau atunci în suflet !? Şi de ce numai mie ?! Şi de ce numai atunci! ?

Nu-mi pun, bineînţeles, nici o întrebare, nu stărui asupra lor. îmi văd de ale mele, savurînd, ca niciodată, senzaţia vieţii, simţind efectiv că trăiesc. Atingerea aerului, frunzele pe care calc, pămîntul pe care umblu, îmi întăresc senzaţia aceasta acută şi reconfortantă, de viaţă fără de moarte, de tinereţe veşnică, pe care n-o poate înghesui nimeni în cine ştie ce tipare...

Sînt îndrăgostit de mine însumi, cum nu am fost niciodată !...

Şi mi se pare că nimic altceva nu e mai frumos şi mai fantastic pe lume, decît să te descoperi pe tine însuţi, ca făptura, ca fiinţă, să-ţi dai seama că trăieşti şi că vibrezi, ca o scoică, în faţa întregului univers... Şi că lumea asta, mare şi fantastică, uriaşă, n-ar valora nimic, dacă n-ai fi tu !... .

Eminescu însuşi, pe care unii îl consideră pesimist, a fost, cred, animat de un asemenea optimism vital (sau vitalist ! ?), pentru că viaţa a fost optimistă întotdeauna, în structura ei cea mai intimă, în perioadele cele mai crîncene. Iar neliniştea poetului, a lui Eminescu, a fost de sorginte cosmică, cum ar spune Călinescu, dacă n-o fi spus-o cumva (trebuie să mă uit, trebuie să cercetez şi treaba asta !)...

Cu sentimentele acestea în minte şi în suflet (da, pentru că omul are un suflet în el, nu-i vită şi nici computer nu-i !), mă duc şi vin de la cartofi, fără a mai bodogăni...

Mă uit la soare şi la cer, cînd sînt pe' cîmp. Lucrez mult şi cu spor, dar mă uit şi în jur. Iau seama la lume, cum se mişcă şi cum trăieşte şi-mi place că trăiesc şi eu — şi că simt lucrul acesta.

„Ce se întîmplă cu tine, mă întreabă Vale, de ce eşti aşa de visător ?“

„Nu ştiu’? îi spun. Şi nici nu cred că sînt visător !...“

El e necăjit, e mînios, din cauza „iubitei“, care l-a trădat.

„...Eu, îmi spune Vale într-o pauză, credeam că sînt singurul... Şi cînd colo, mă împiedic de unul care îi aducea carne, un măcelar... După aceea dau peste unul care îi făcea alte servicii... «Dar ce se întîmplă pe-aicea, doamnă ?», o întreb eu... «Nimica, ăştia sînt prietenii mei !... Ce, tu credeai că eşti singurel, credeai că mă satur cu ce îmi dai tu ?!... Păi eu, băieţaş, am craci buni, şi dacă nu-i liniştesc, mă scot din minţi !...» ...Auzi, măi Ionuţ, are *craci buni!?...* Firear ea a dracului, de tîrfă !...“

îl ascult, dar parcă nici nu l-aş auzi. Vorbele lui nu prind rădăcini în mine. Vin şi se duc. Şi-n locul lor, în mintea mea şi în sufletul meu răsună o muzică fantastică. Aceasta trebuie să fie muzica înaltelor sfere. Abia acum comunic eu cu celelalte stele, cu stelele mele, cu propria mea *ursită !...*

70

Tata, cînd îl întreb ceea ce am vrut mai demult să-l întreb — „Ce-i cu colectivizarea, ce-i cu ţăranii, de ce trebuie să mergem noi, şi muncitorii, şi soldaţii, la culesul porumbului şi la scosul cartofilor din pămînt ?! “ — se cam eschivează şi-mi dă nişte cărţi să le citesc.

„...Dar eu nu am nevoie de cărţi, am nevoie de un răspuns, am nevoie de părerea ta, am nevoie de *adevăr !...“*

„Şi de unde ştii, mă rog frumos, că eu o să-ţi spun adevărul ?!“

„Trebuie să mi-l spui, tu n-ai voie să mă minţi !“

„De ce n-aş avea, ce eu sînt sfînt ?![tt]

„Nu eşti, dar n-ai voie să minţi !“

„De ce; domnule, de ce ?“

„Aşa, pentru că tu... Tu n-ai voie să faci ce fac alţii... Asta e *destinul* tău !...“

„Şi-al tău care e, să iei păreri gata făcute, să primeşti totul mură-n-gură ?!“

N-am mai stăruit. Ştiam că e degeaba. Dar nici cărţile acelea nu le-am citit. Unele le ştiam de la şcoală, unde eram întrebaţi ce a zis nu ştiu ce erou (care nici nu semăna a ţăran), cînd a intrat cu plugul în pămîntul boieresc. Altele nu le ştiam, dar nu mă grăbeam (şi nici nu mă grăbesc) să le parcurg... Problema rămîne deschisă, pentru mine, dar şi pentru viaţă !...

71

Senzaţiile mele de bucurie şi de fericire, nonşalanţa aceea de animal tînăr şi sănătos, plăcerea de *a fi* şi de *a trăi* (şi de a umbla prin lume), s-a risipit şi s-a dus. Dar nu din cauza ploilor care au căzut deodată peste oraş şi peste lume. Cauza vine de la omul acela pufăios şi făinos, care se numeşte Zamfirache Zamfir, pe care l-a adus tata în casă, la plecarea căruia am contribuit şi eu, din plin.

„...Ce faci, Ionuţ dragă ?“ m-a întrebat el, cu vorba lui blîndă şi lată.

(Acum o săptămînă a fost asta, fiindcă de-atunci nici n-am mai scris nimic în caietul acesta al meu, aşa de scîr- bit am fost de toate, de lume şi de viaţă !)

„Bine, am zis eu, mă plimb !...“

„Foarte frumos !... Dar ce mare te-ai făcut !... Şi ce frumos !...“

„Frumos nu ştiu dacă m-am făcut, dar mare sînt, e clar, m-am despărţit de Bătrîn în toate privinţele !...“

„Cumaşa?!“

„Aşa, bine : pînă mai ieri-alaltăieri ne mai potriveam la încălţăminte şi la haine, mai făceam schimburi între noi, acum e gata, i-am luat-o înainte !...“

„Da?!... Dar de ce-i zici bătrîn, că el e om tînăr, e tînăr şi-i dinamic tare !?...“

„Aşa-i zic eu... Nu-i nimic batjocoritor în vorba asta !...“

„Da, poate, dar pe la mine n-ai vrea să vii un pic?!“

„Unde, adică ?! “

„La Vila Sofia !... Acolo stau eu acum !...“

„De cînd ?“

„O, demult!... După ce am plecat de La voi — în veci o să fiu recunoscător doamnei, mamei dumitale, şi domnului Pozdare, aşişderea, pentru că mi-au acordat casă şi masă ! — am stat la căminul de nefamilişti un timp, după aceea m-am mutat la vilă !...“

„Vorbeşti de parcă toată vila ar fi în seama dumitale !?“

„Chiar aşa e !... Pentru că binefăcătorul meu, — noul meu binefăcător ! — e plecat mereu, are treburi dar se şi plimbă, umblă de plăcere, să-şi macine timpul !...“

„Dar -cine mai e şi personajul acesta, că eu nu-l cunosc ?! “

„E domnul Mihail Şafranovici Cionoff, tovarăşul Cionoff (cil f, nu cu v, cu doi de f), că aşa îmi cerea el să-i spun, la început !... Dumnealui e stăpîn la Vila Sofia... A fost chiriaş mai întîi, după aceea a devenit proprietar... Dar hai să-ţi arăt vifa, hai, că face s-o vezi, te rog să mă crezi...“

M-am dus, împins de curiozitate. Vroiam să văd cine era personajul acela atît de ciudat şi de puternic, care se lăfăia, practic, într-o vilă întreagă.

„...Dar el nu-i acasă ?“ am mai întrebat eu, în timp ce urcam treptele de piatră ale aleii care duce spre vilă.

„Nu-i acasă acum, e plecat, mi-a spus Zamfirache, comportîndu-se deodată cu mai multă siguranţă, dar şi cu grijă, manifestând atenţie pentru fiecare pas pe c-are îl făceam, pentru fiecare gest — a plecat în străinătate !... Dumnealui umblă mult, merge şi. prin ţară, dar şi peste graniţă !...“

„E comis-voiajor cumva ?!“

„Nu nici vorbă, el, prietenul acesta al meu, deoarece mi-i prieten, nu mi-i stăpîn, e un om foarte important şi foarte interesant, dar nu e *voiajor !...* Pleacă în stînga şi în dreapta, că de aceea m-a şi luat aicea, să am grijă de vilă, dar nu e *voiajor,* nici pomene&lă !...“

„Bine, şi cum de le-a luat chiar pe matale ?!“

„Păi de aceea m-a luat, pentru că m-a văzut cum lucram la flori, că eu, cît am stat la nefamilişti, mi-am făcut un *rond* în faţa blocului şi mă ocupam de flori !... Şi dumnealui m-a văzut lucrînd acolo şi m-a întrebat dacă n-aş vrea să vin aicea... Şi eu am primit şi am venit..

„Interesant, am zis eu, foarte interesant, numai să nu se

„Cine, tovarăşu' Mihail ?!... Păi dumnealui, domnişoru Ionuţ, e vechi luptător !... A fost şi la *cominternă* într-un timp !... Şi-i prieten bun cu Grofşoreanu, cu Alfred, sînt ca fraţii !... Nu, nici vorbă de *altceva !...*"

„Dar aici cum a venit ?"

„Aşa a venit : prin Grofşoreanu şi prin încă cineva, mai de sus, că dumnealui trăia m altă ţară — ţi-am snus că-i vechi *internaţional!* — dar medicii i-au recomandat clima şi *altitudinea* de aicea !... Şi-atunci, dumnealui a vorbit cu prietenii ăştia, şi-a venit încoace !... Că dumnealui a mai trăit o vreme în ţară la noi, cîţiva ani buni, cînd a avut ceva sarcini, sarcini mari şi grele, pe linie de partid !..."

„Şi-acum e tot cu sarcini şi cu misiuni ! ?"

„Nu, nici vorbă, acum e om de pensie, se plimbă şi citeşte !... Discută şi politică, e drept, dar altceva nu face !... Şi-i un om aşa de bun şi de mlădios, că-ţi vine să-l pui pe pîine, nu alta !..."

Zamfirache părea schimbat, părea înnobilat. Era fericit, pur şi simplu, că nimerise la o asemenea casă, lîngă un om aşa de grozav. Care avea şi are, totuşi, credinţele lui. Pentru că în holul vilei, somptuos, într-adevăr, se afla, pe un perete, un tablou mare al lui Stalin, înrămat bogat, ţinut la mare cinste.

„...Tabloul acesta, mi-a explicat Zamfirache, e o amintire a tovarăşului Mihail !... îl are de la un prieten, de aceea îl păstrează cu sfinţenie, nu pentru valoarea lui artistică, că aşa le spune el oaspeţilor, cînd are !..."

Tabloul e interesant, într-adevăr. Stalin, aşa cum e pictat în tabloul de la Vila Sofia, se pierde în ceaţă, într-un nour sumbru. Vine din ceaţă, de fapt, fiindcă la un moment dat ai senzaţia aceasta, că Stalin vine din ceaţa aceea stranie, se apropie de tine, înfăţişarea lui — şi hainele lui, uniforma şi fierturile, galoanele de generalism, mustaţa şi privirea lui grea şi pînditoare — ies din pulberea aceea, capătă concreteţe umană, se revarsă în viaţă, ca o apă fierbinte.

„...Nu-i aşa că-i frumos ?!" mi-a spus Zamfirache după ce s-a întors în salon, pentru că el lipsise cîteva minute ; a lipsit mai mult.

„Foarte frumos şi foarte interesant, mai ales ! am zis eu, gîndindu-mă în clipele acelea la profesorul Goia şi la tabloul pe care îl luasem de acolo, la Avram Iancu. Fiecare cu idolii săi, da, chiar aşa !..."

Ce zici, nu prieşte ?" a întrebat Zamfirache.

Dar n-a stăruit.

El era preocupat de altceva. Se gîndea mereu la altceva. De la început. Şi eu nu-mi dădeam seama ce vrea şi la ce se gîndeşte. De aceea nici n-am plecat. Am băut ce mi s-a oferit (nişte coniac extra, cum n-am gustat niciodată la noi acasă, pentru că la noi e cinste şi sobrietate, în vreme ce alături, la alţii !...), m-am plimbat cu Zamfirache prin grădină. Pe urmă am fost atins de o aţipeală grea dar plăcută,, liniştitoare, nu ştiu cum să zic eu. Cînd m-am limpezit, m-am pomenit stînd pe o canapea, cu Zamfirache alături. Care mă tot mîngîia şi mă săruta.

„...Stai blând, domnişorule, a zis el încet, cînd a văzut că m-am dezmeticit, stai blînd, că are să fie bine !... Are să-ţi placă, ai să vezi...“

„Ce să fac ?! am spus eu, scîrbit şi îngrozit, cu o scîrbă şi cu o groază pe care le simt şi acum în mine, parcă m-ar acoperi din nou, din creştet pînă în tălpi. Ce tot zici pe-aicea, fire-ai tu al dracului să fii, de nemernic şi de ticălos !...“ '

L^am împins cît colo după aceea. I-am dat un brînci de s-a dus de-a berbeleacul. Dar nu ne-am încăierat atunci. Ne-am încleştat după ce m-am îmbrăcat eu. Pentru că el s-a proţăpit în uşă, ca un stâlp (era mai înalt în clipele acelea, era mai altfel, mai suplu şi mai frumos, mai rafinat, cumva).

„...Nu pleci tu aşa de-aicea ! mi-a spus Zamfirache, ferm şi demn, parcă ar fi vrut să mă decoreze. Acum, dacă ai venit, e musai să ţi se găurească *vraştina !...“*

„Cui, mie ?“ am întrebat eu, apropiindu-mă.

„Da, ţie, că doar n-oi fi sfânt !... Şi nici de aur nu-eşti ! ...Şi nici de mătasă, să mi te rupi !... îi musai, ce mai !...“

„Musai ?!“ am mai zis eu, împlîntîndu-i un pumn în stomac, de aproape de tot, lăsîndu-l să cadă la duşumea, ca o treanţă. Am dat să plec, dar el nu m-a lăsat. M-a prins de picioare în ultima clipă, răsucindu-se scurt, trîntindu-mă imediat, dintr-o smucitură. Ne-am zvîrcolit pe urmă ca nişte apucaţi— cu disperare Zamfirache, cu o mînie grea şi crescîndă eu. Şi cu o scîrbă imensă (pe care o simt şi acum în mine, de care nu voi scăpa, cred, niciodată !). Mi se părea, cînd îl vedeam pe nenorocitul acela venind către mine, cu ochii măriţi (ca cepele îi erau ochii !), cu gura strimbată de un rînjet crud, cu mîinile desfăcute în lături, crunt şi grăsan — că mă înfrunt cu o sălbăticiune nemaipomenită-. Iar cînd îl loveam, cînd dădeam în el, mi se părea că rămîn cu ceva lipicios pe mâini, parcă aş fi dat într-o meduză uriaşă.

El icnea şi gemea, răspundea dar se mai şi lăsa, o încasa cu bună ştiinţă. Vroia ceva, încă mai vroia.

„...Aşa, da... încă... Bine, mă..."

După aceea însă, după ce i-am dat una cu tabloul lui Stalin, drept în cap, de s-a spart tabloul, el însuşi rămînînd grămadă, între ruptură şi ramă, s-a dezlănţuit din nou. M-a alergat prin toată vila, să mă sfarme şi mai multe nu.

Dacă nu ar fi sumat telefonul, lung şi insistent, nu ştiu ce s-ar fi întîmplat. Aşa, însă, lucrurile s-au domolit. Zamfirache m-a lăsat şi a fugit la telefon. Iar eu m-am strecurat afară, auzindu-l cum vorbea, văzîndu-l cum se ploconea în faţa aparatului, de parcă cel cu care vorbea (care nu putea să fie altul decît misteriosul Mihail Şafranovici Cionoff) i-ar fi receptat şi plecăciunile.

„...Da, să trăiţi !... E-n regulă... Da..."

Acasă am vrut să-i „triplez" pe toţi. N-am reuşit. Mama a înţeles ceva şi nu s-a lăsat pînă nu m-a descusut, fiindcă ea e imbatabilă, cînd e vorba de lucruri de acest fel, e ţaţa-ţaţelor, nu mai e mamă.

„...Nu mă minţi tu pe mine, Ionuţ, făcea dînsa, ce crezi că eu nu pricep că ţi s-a întîmplat ceva ?!..."

„E de la *sport,* mamă, nu înţelegi ?! " i-am spus eu cam tare, sperînd că voi scăpa astfel de cicăleli.

„Lasă sportul, putea să fie şi de la un coleg, dar nu la asta mă gîndeam eu, Ia urmele bătăii !..."

„Dar la ce te gîndeai ?! "

„La starea ta sufletească, la asta mă gîndeam şi mă gîndesc eu !..."

„Am dat-o dracului, am zis eu, adoptând una din tacticile de apărare ale Bătrînului, sîntem pierduţi, dacă te-ai apucat şi de analiză psihologică, dracu ne-a luat, nu ne rămîne altceva de făcut decît să plecăm către munţi

A fost degeaba. Ea tot nu s-a dat bătută. Nu s-a lăsat pînă n-a aflat ce se întîmplase.

„...Va să zică, a spus ea, uimită şi nu prea, nemernicul acela se ocupă şi de lucruri de felul ăsta ?!... Ştiam eu că-i cam muieratic, dar la aşa ceva nu m-am gîndit !..."

Era cît pe-aci s-o întreb ceva, în legătură cu „nemernicul acela". Am scrîşnit şi am tăcut, gîndindu-mă că îmi era (şi îmi este) mamă bună, cu toate ale ei, rele şi mai puţin rele.

„...S-o judece Bătrînul ! am zis eu, pentru mine. Să se

„Să nu-i spui nimic tatii, m-a rugat dînsa, să nu-l dea afară pe nenorocitul acela!... Şi aşa zicea că sînt plîngeri împotriva lui... Şi că dacă n-ar fi din satul lui şi dacă nu l-ar fi adus el aici, s-ar descotorosi de mişel !...“

„Nu-i spun ! i-am făgăduit eu. Nu-ţi fă nici o grijă !... Dar lasă-mă acum !...“

A plecat, mai liniştită. Iar eu m-am pomenit deodată faţă în faţă cu un Avram Iancu tăcut şi plîns. Răvăşit mai degrabă, tulburat. Pentru că Iancu, aşa cum era atunci (şi acum tot aşa e, dar e în penumbră), nu era trist. Era nemulţumit şi învălmăşit. Era ca o ridicătură de pămînt, ca un munte pe care îl clătinaseră puţin adîncurile.

„...Asta e asemuirea cea mai apropiată de adevăr 1 am zis eu, dindu-mi seama după aceea că nu-i mai spusesem tabloului -«tabloul profesorului Goia», însuşindu-mi-l cu adevărat abia atunci. Ca un munte pe creştetul căruia nu s-a suit nici un om, niciodată !...“

72

Idealul meu : să devin un foarte bun specialist şi un om cu o cultură temeinică. Abia după aceea mă voi putea gîndi cu adevărat la alte lucruri : la distracţii şi la femei (?!), la călătorii şi la reverii. Trebuie, într-adevăr, să le fac pe toate mai devreme şi mai temeinic, cum am început. Pentru că începutul e însuşi destinul. Tata (şi nu numai el), dacă şchioapătă şi azi (se vede mai puţin, dar şchioapătă), e din cauza *începutului.* Iar eu (şi nu numai eu), dacă vreau cu adevărat să folosesc şansele pe care le am, va trebui să le fac pe toate aşa cum am zis : bine, temeinic !...

73

Muncă multă. învăţătură. Lecturi. Dacă îmi voi organiza mai bine timpul, voi putea cuprinde în braţe mai mult şi mai multe. Fiindcă e teribil să ai sentimentul acesta : să simţi cum te dezvolţi, cum creşti, cum se desfac toate înaintea ta.

Nu cred că există alt sentiment, mai puternic, decît această autodezvăluire morală. In care stă toată tăria omului, prin care se înfruntă el cu apa în veci nesfîrşită şi în veci nepieritoare a *timpului!...*

74

Revoluţiile nu pot fi blajine, cum ar vrea unii, în absolut. Ele sînt, în măsura în care sînt, violente. Sînt afirmări ale *noului.* Iar noul nu iese în lume cîntînd. Din contră,, iese scrîşnind. Iese plîngînd sau hohotind. Abia după aceea se mai potolesc şi se mai domolesc lucrurile. *După aceea,* însă, înseamnă, de obicei, revenire la vechile stări de lucruri. Sub altă formă. Se merge un pas înainte. Sau poate că trei. Pe urmă, lucrurile sînt date înapoi. Se cîştigă ceva, în raport cu trecutul, dar nu cît s-a sperat. Aşa a fost mereu (va trebui, însă, să mai adâncesc această problemă), iar acum... Cum va fi acum ? — aceasta-i întrebarea. Se va merge mereu înainte ?... Tata, dacă îl voi întreba, îmi va spune că sînt deosebiri fundamentale, între vechile revoluţii şi revoluţia socialistă !... Sigur că sînt, dar cum vor decurge lucrurile ?!... Cum vor evolua ele, în practică ! ?... Pentru că fenomene de înstrăinare şi de îmburghezire există şi în societatea contemporană !... Şi-atunci, cum ne vom scutura noi de *conservatorism?!...* Cum vom scăpa de rîia intervenţionismului şi a nepotismului, a parvenitismului de toate felurile, care s-a întins peste tot, a intrat în rîndul lucrurilor fireşti ?!... Va trebui, mă gîndesc eu, o nouă revoluţie, de natură etică !?... După ce vom face uzine peste uzine şi blocuri peste blocuri, va trebui să ne gîndim şi la noi înşine !... Ar trebui s-o facem concomitent, dar uite că n-o facem !... Sau poate că o facem, dar nu în suficientă măsură !?

75

în sfînşit, Bătrînul îşi deschide sufletul şi îmi spune ce crede el despre ţărani şi despre colectivizare. Răspunde

acum unor întrebări pe care i le-am pus de mai multe ori. Asta se petrece în noaptea de Anul Nou. Ceea ce înseamnă că şi eu am început să seamăn cu el, sînt „schematic“, cum e şi el. E bine, e rău, nu ştiu, dar aşa e : în loc să fiu pe la nu ştiu ce cabană, cu Vale şi cu alţii, stau de vorbă cu el, despre ţărani, de parcă am fi pedepsiţi să nu avem linişte niciodată.

„...Măi Ioane, mă, îmi spune Bătrînul, după ce îmi laudă înregistrările, explicîndu-mi în treacăt că el preferă magnetofonul, casetofonului — tu mi-ai pus mie nişte întrebări !...“

„Da, zic eu, devenind mai atent, pentru că ştiu că e gata să spună lucruri deosebite, dacă îmi spune, ca unui prieten : «Măi Ioane, mă !»• — ţi-am pus, dar nu ştiu la care te referi ?!...“

„La cele care priveau şi privesc soarta ţărănimii !... Şi eu nu m-am învrednicit să-ţi răspund !...“

„Mi-ai dat nişte cărţi,' mai spun eu, e un răspuns şi ăsta !...“

„O fi, dar cărţile nu valorează mare lucru, unele cărţi, bineînţeles... Nu pot ele lămuri ce n-a lămurit viaţa !... Nici măcar de cuprins nu pot cuprinde ce se mişcă şi se preschimbă, în viaţă, darămite să lămurească !...“

îl las, nu-l mai întrerup. îmi dau seama că e pus pe mărturisiri. Lucru rar, mai ales în ultimul timp. Pentru că de la o vreme e mai taciturn şi mai reţinut. Nu-mi dau seama de ce, — din cauza uzinei, din cauza vîrstei sau din alte cauze ?! Uzina, e adevărat, îl absoarbe complet, dar nu-l secătuieşte, din contră. Vîrstă nu i-i trecută, deşi nu mai e tînăr. Părul lui bălai a început să capete nuanţe dense, de platină ţinută în ger, de oţel atins de frig. Ochii îi sînt mai grei şi vorba mai rară. Mersul de asemenea. Dar nu e bătrîn. E în floarea vîrstei, cum se spune (expresia, îmi dau seama în clipa asta, e nespus de frumoasă : *floarea vîrstei!).*

„...Eu, îmi spune el deodată, lăsînd la o parte orice ocol — am pălmuit odată un om, un ţăran bătrîn !... Bătrîn !?... Mai bătrîn decît mine, oricum !... L-am pălmuit pe neaşteptate, din nimica !... Şi după aceea m-am uitat la el cum a plecat, nu învins, nu umilit, a plecat ca un învingător, cu toate că îşi trăgea puţin un picior, cum face şi tata !... în orice caz, dacă a fost cineva învins în împrejurarea aceea, învinsul nu a fost el, ci eu !... De fapt, efectele nici nu s-au văzut imediat !... M-am cutremurat atunci, după ce a plecat el, după ce l-am lovit, dar nu m-am înmuiat !... Dimpotrivă,

cred că l-am şi înjurat !... Pe urmă însă, cu timpul, lucrurile au început să sune altfel, chiar amănuntele împrejurării au început să fie altfel, înmulţîndu-se, nu ştiu cum să spun eu, căpătînd noi înţelesuri unele dintre ele !... Omul de pămînt din mijlocul oraşului din împrejurarea asta s-a născut !... Dar nu deodată, a crescut cu»încetul, a stat pe gînduri, parcă, pînă ce mi s-a înfăţişat în toată măreţia lui !... Bineînţeles, dacă m-aş duce la psihiatru şi i-aş povesti ce *viziuni* am eu, mi-ar spune că sînt bolnav, ar găsi, precis, o denumire pentru *viziunile* acestea ale mele, dar asta nu înseamnă că ar avea dreptate !... Deoarece eu, măi frate Ioane, sînt sănătos, n-am nici un semn neliniştitor din partea asta a lucrurilor !... îmi văd, cum ştii, de muncă, nu am insomnii (dorm puţin, dar asta-i altceva, asta nu ţine de sănătate !)... Dar şi *viziunile* acelea le am, te rog să mă crezi !...“

„Te cred, am zis eu încet şi rar, cu o grijă neobişnuită — în privinţa asta nu am nimic de spus !... Cred, totuşi, că exagerezi

„în ce direcţie ?“

„In direcţia problematizării !.„ Fiindcă ţărănimea şi-a încheiat *destinul !...“*

„Da, ştiu, şi eu am zis aşa, de mai multe’ ori, nu numai odată, de limpezit însă tot nu m-am limpezit !... Nu-mi dau seama de ce !?“

„Din cauza problematizării, din cauza exagerărilor !...“ „Nu, cred că din altă cauză, din alte cauze, de fapt !... Tu n-ai să înţelegi niciodată ce sentimente am trăit eu, după ce m-am deşteptat şi m-am luminat, după ce m-am regăsit pe mine însumi, după ce mi-am dat seama că am acţionat în foarte multe împrejurări ca un apucat, ca un *posedat,* cum aţi zice voi cei de azi, care nu prea ne înţelegeţi pe noi, nici nu vă osteniţi prea mult, ce-i drept, dar nici nu puteţi !...“ „Ba poate că o facem !...“

„Lasă, vorbim de altceva acum !... Nu discut, vroiam eu să spun, în ce priveşte felul cum m-am comportat în trecut, despre cinstea care mi-a călăuzit paşii, fiindcă eu n-am fost călăuzit niciodată, în tot ce am făcut, de vreun interes mărunt şi poate că asta m-a ajutat să mă regăsesc, nu ştiu !?... Discut însă, vreau să discut,’ de *ura* care mi-a însoţit paşii, cîţiva ani buni, o ură grea — mai grea decît o armă de oţel ? — care nu se putea naşte decît din fanatism !... Era fanatism»l însuşi, iar fanatismul ştii ce e pentru o revoluţie, ceea ce e secetă pentru un pămînt bun : uscăciune şi scrumire

pîrjolire incertă sau rapidă, pustiire temporară sau definitivă !... O revoluţie are nevoie şi de fanatici, bineînţeles, are nevoie de tot felul de oameni, dintre care, firesc, unii sînt conducători iar alţii sînt conduşi, sînt simpli executori, simple unelte, da, da, simple unelte !... Şi nu e nimic altceva mai cumplit în viaţă decît să-ţi dai seama într-o bună zi că ai fost o bună bucată de vreme o simplă unealtă, nu în mîna *istoriei,* cum pretind unii, ca să-şi astupe izvoarele neliniştii, ci în mîna unor scopuri destul de obscure, în mîna unor in^ divizi care erau, ei înşişi, nişte simple unelte, reprezentanţii unor interese străine de *idee !...“*

Am încercat de cîteva ori să-l domolesc, i-am spus că exagerează, punîndu-şi atîtea probleme — „Alţii de ce n-o fac ?“ — lucru cu care el nu a fost de acord, nici măcar aşa, în treacăt.

„...Ştii care e problema cea mai mare şi mai gravă, care a stat şi stă între oameni ca un arici de uraniu, pe care nu a rezolvat-o şi nu o va rezolva nimeni, niciodată !?“

„Care, Bătrîne ?! “

„Problema înţelegerii, problema comunicării !... Sînt rare momentele de comunicare efectivă, de înţelegere reală şi profundă, chiar şi între oamenii care trăiesc ani de zile sub acelaşi acoperiş !... De aceea se ceartă mulţi, de aceea se înstrăinează atît de uşor unii de alţii, după ce se despart, pentru că ei erau străini dinainte de asta, dar nu aveau curajul să o recunoască !...“

„în ce priveşte revoluţia, a spus el, după ce am schimbat eu banda, după ce am umplut din nou paharele, fără a le goli, fiindcă am băut puţin, lăcomia noastră mergea către altceva (a lui, în primul rînd, dar şi a mea) — aş vrea să-ţi spun, tot aşa, la modul sintetic dar nu şi sentenţios, că esenţială a fost şi continuă să fie lupta dintre idee şi *dogmă,* ideea fiind fertilă, germinând primeniri şi schimbări, în timp ce dogma e înCorsetatoare, e limitativă !... Ciudăţenia e că amîndouă, atît *ideea* cît şi *dogma, se* nutresc din aceeaşi învăţătură marxist-leninistă, cum se zice în termeni curenţi ! ...Nu e vorba, de fapt, de o ciudăţenie, e vorba de o contradicţie inevitabilă, pentru că în orice lucru, în orice gînd, în orice învăţătură este cuprinsă şi această tendinţă contrarie !... *Ideea* fiind, în cazul nostru, aliata oamenilor lucizi, a claselor care luptă pentru afirmare, a tuturor celor care sînt sortiţi dreptăţii !... Pentru că şi *dogma* a fost şi este, ca într-o fatalitate, aliata oamenilor mediocri, sau a celor obosiţi, sau a

celor ce nu se mai gîndesc la revoluţie şi la conţinutul ei real, preocuparea lor principală fiind păstrarea unor privilegii !... Tendinţa aceasta din urmă are justificări foarte exacte, deoarece *dogma* asigură mai repede o disciplină de luptă, face faţă mai uşor (cel puţin în aparenţă) unor împrejurări excepţionale, devenind pe urmă, după ce se nasc cerinţe noi, frînă şi baraj pentru orice dezvoltare !... Ea nu devine, de fapt, altceva, îşi menţine esenţa, pentru că *dogma* nu poate fi decît conservatoare şi anihilatoare, la nivel individual, la nivel naţional şi la nivelul mai general al internaţionalismului !...“

„Cît priveşte ţăranii, a spus el după ce am ciocnit şi am băut cîte puţin, vorbind în acelaşi fel, fără nici o urmă de patetism, reţinut, firesc (asta m-a cucerit, de fapt, patosul dar şi firescul cu care vorbea), aş vrea să spun, pentru că de aici am pornit cu vorba, că îmi pare rău după ei, regret mult de tot că dispar, transformîndu-se cum se zice, pentru că aşa ne-am învăţat noi să vorbim de la un timp, punînd lîngă fiecare explicaţie o nuanţare sau o altă explicaţie, falsificînd altfel lucrurile, cu tact şi cu măsură !... Ştiu că mă contrazic, în ceea ce îi priveşte pe ţărani, deoarece eu însumi am făcut tot ce se putea face pentru ca ei să nu mai fie, să adopte un alt mod de viaţă, să devină muncitori ai pămîntului !... Foarte bine, zic eu acum (atunci nu ziceam nimic, nu-mi puneam probleme, acţionam, eram aşa de înfocat şi de disciplinat, încît, dacă mi s-ar fi spus să trag cu tunul în sate, aş fi tras, le-aş fi ras de pe faţa pămîntului, să nu mai fie !), dar acolo, la sate, nu erau numai chiaburi şi exploatatori (existau şi din ăştia, ce-i drept e drept), erau şi oameni care au trăit cinstit, numai din munca lor, exista o *mentalitate, o* ţinută morală, datorită căreia satele acestea, toţi ţăranii, toată ţara, au reuşit să răzbească prin vreme !... Şi-acum, dacă noi schimbăm totul, fără a ne uita ce şi cît se pierde, nu vom afecta prin asta însăşi firea şi dăinuirea noastră naţională !?... La întrebarea aceasta mi se poate spune că vom avea grijă să nu se întîmple aşa ceva !... Bine ar fi, cum se spune, fiindcă dacă ne vom uita mai atenţi, vom vedea că la început nu ne-am preocupat deloc de problema aceasta şi că acum încercăm să o facem dar nu ştim cum !... Pericolul e de a banaliza, prin supralicitare, şi aceste sentimente vechi şi sfinte !... Şi pe urmă, cînd vom isprăvi şi cu ele, spre ce ne vom îndrepta, ce lucruri mari şi trainice vom mai băga în *moara modificărilor ?!...* E o întrebare şi asta, sînt mai multe

de fapt, şi-i nesincer, şi nici revoluţionar nu-i, cel ce nu-şi pune întrebări, de ce-i aşa şi nu-i altfel, de ce nu sîntem *noi** suficient de consecvenţi, de ce plătim un impozit atît de mare vorbăriei?!... E nevoie şi de disciplină, e nevoie de un efort susţinut şi conjugat, fără întrebări însă, fără o. răscolire profundă şi lucidă, a tuturor lucrurilor, nu se poate ajunge prea departe

„Problema e alta, am cutezat eu după un timp, şi nu ţine numai de schimbarea care a survenit în viaţa ţăranului, pe care eu o consider inevitabilă, pe deplin justificată din punct de vedere istoric !...“

„Dar de ce ţine ? a întrebat el, bucuros că mă auzea şi pe mine vorbind despre lucruri care îl obsedau pe el. Ia să auzim, ia să vedem !...“

I-am spus, l-am evocat pe Mihai D., pe care el nici nu-l ştia.

„...în ce măsură, am zis eu, a trăit şi trăieşte el mai altfel decît taică-său, care era ţăran, mi-a povestit chiar el cum era şi cum trăia taică-său, cum era la ei acasă !?... E adevărat că el stă la bloc, nu mai umblă prin noroaie, are televizor în casă, radio şi mai ştiu eu ce, face parte dintr-un colectiv mare, muncitoresc, nu mai e supus intemperiilor economice şi sociale !... Bine, aşa e, dar este el mai bogat, din punct de vedere sufletesc, decît era taică-său?!... Duce el o viaţă mai armonioasă decît o ducea taică-său!?... Cred că nu!... Taică-său, de bine de rău, se ocupa azi de una, mîine de alta, era în mijlocul naturii şi lua seama la ce se întîmplă în jurul lui, chiar dacă nu era un om excepţional !...“

„Aşa e, a spus Bătrînul, şi eu m-am gîndit la lucrurile acestea, din acelaşi unghi !... E un cîştig, în orice caz, dacă un ţăran sau un copil de ţăran, devine muncitor, e un salt calitativ... Saltul acesta, însă, devine insuficient şi limitativ, dacă nu se continuă prin altceva !... Nici nu e vorba, de fapt, de o continuare, e vorba de a prelua din urmă ceea ce merită să fie preluat !... Pentru că oamenii se ruşinează de vechea lor condiţie, în stadiul dintîi al schimbării!... Iar ţă-- rănii, oamenii satelor, se grăbesc, nu ştiu nici, eu de ce, să nu mai fie ţărani, să se desfacă de toate, fiind, în acest prim stadiu, un fel de nouă categorie socială, nice muncitori, nice ţărani !... De aceea aş zice că trebuie ajuns la o situaţie firească, în cadrul căreia obiceiurile vechi şi deprinderile care decurg din ele, — buna-credinţă, bunul-simţ, temeinicia şi moralitatea, vechea etică ţărănească — să fie date şi coor

donate obişnuite ale vieţii de fiecare zi, a tuturor oameni- . lor !...“

„...Ţăranii — a continuat el după ce a băut tot vinul din pahar — n-au murit şi nici n-or să moară, mă gîndesc şi zic eu în această clipă !... O dovadă în plus în acest sens, cea mai convingătoare, e însuşi faptul că vorbim noi despre ei, în noaptea de Anul nou !... Asta înseamnă, măi frate Ioane, că prezenţa lor în noi şi între noi e mai puternică decît s-ar părea, e de neşters, ce să mai tot vorbim !... E ceva, în prezenţa aceasta a lor, din prezenţa şi stăruirea dacilor printre romani, deasupra lor, de fapt, pentru că dacii n-au fost înfrînţi de romani, au fost bătuţi în luptă, dar nu şi înfrînţi, pentru că sînt lucruri în lumea asta care nu pot fi înfrînte, care transformă cea mai cumplită şi mai nimicitoare înfrîngere în victorie !... Lucrurile acestea ţin de suflet, de simţire, de tăria fără seamăn de mare a gîndului !...“

„înţeleg ce vrei să zici, dar aici, în cazul nostru, nu e vorba de două naţii, nu e vorba de război !...“

„Ştiu, lasă, e vorba de două moduri diferite de a concepe viaţa... Dar nu asta e problema, contează sensul !... Iar sensul e reconfortant, e încurajator !...“

„Adevărat, dar cum ai ajuns la comparaţia aceasta ?!“ „Mi-am adus aminte de vorbele unui profesor, ale unui filozof, care îmi spunea ceea ce ţi-am spus eu... El se referea la daci, avea o întreagă teorie în legătură cu dăinuirea lor, prezentă, spunea el, în tot folclorul românesc !... Iar eu i-am dus gîndul mai departe, incluzîndu-i pe ţărani în această demonstraţie !... Mă întreb, însă, dacă n-am forţat puţin lucrurile ?!“

„Nu, nu le-ai forţat !... Dimpotrivă, cred că le-ai pus în făgaşul lor cel mai exact şi mai bun !...“

Au venit femeile, — „doamnele noastre[4'] — să ne cheme la televizor, să-l vedem „pe Bibanu, care-i grozav, haideţi, că-i nemaipomenit !...“

„Ia lăsaţi-tmă în pace, cu Bibanii voştri cu tot ! am răcnit eu. De asta ne arde nouă ?!...“

Iar Bătrînul a zîmbit a rîde.

„Du-te, dacă vrei !“ a mai spus el.

„Nu mă duc, nici vorbă !...“

Toată noaptea am petrecut-o aşa, ascultînd muzică — „orice, numai să curgă ceva din magnetofonul acela al tău !...“ — iar dimineaţa am ieşit prin oraş, printr-un oraş gol de oameni, pustiu, ca după un bombardament ciudat.

„...Nu-l văd nici măcar pe ţăranul acela al tău !“ i-am spus eu Bătrînului, încercînd să glumesc şi nereuşind.

„El nu apare decît atunci cînd e forfotă, mi-a spus Bătrînul, cu toată seriozitatea, cînd fug toţi la muncă !... Atunci se ridică el peste oraş, sau vine de undeva, de către Conţia sau de către alte sate !... Vine şi se uită la noi, care mergem la muncă, fără a ne mai uita în urmă !...“

Acum, Bătrînul doarme dus, iar eu stau de vorbă cu *caietul,* încercînd să adun laolaltă propriul trecut.

76

Sesiune grea dar izbînditoare, cu o medie care îl scoate pînă şi pe Bătrîn din placiditate. De obicei el spune „că nu media contează..." Iar acum îmi spune, bătîndu-mă pe umăr :

„Ei, da, bravo, îmi pare bine !... Bem o bere pe chestia

77

Florina mi se dăruieşte pe neaşteptate. Eram acasă, singur. M-am dus să deschid, cînd am auzit soneria.

„Dar ce s-a întîmplat ?!“ am întrebat eu cînd am văzut-o cam agitată, cam nu ştiu cum.

„Eşti singur ?“ a vorbit ea (deşi cred că ştia că sînt singur).

„Da, sînt singur !...“

„Bine, atunci..."

A intrat în mare grabă, rugîndu-mă să închid uşa.

„Dar ce-i cu tine, măi fată ?!“

„Nimic !... îmi era dor de tine !...“

„îmi pare bine, mă bucur..."

Am glumit cît am glumit, pe urmă, dacă am văzut că ea e atît de neliniştită şi că a început să plîngă, am mîngîiat-o, s-o împac. M-am pomenit cu ea în braţe, pe canapea. M-am

gîndit pe la un timp, cu o ultimă urmă de luciditate (de indiferenţă, de fapt) : „Dacă vine mama acum, e nenorocire !...“ După aceea nu m-am mai gîndit la nimic...

„...Mama zice, mi-a spus fata după un timp lung, de tăcere şi de stânjeneală — că tu eşti dintre băieţii care trebuie cuceriţi şi că dacă nu vine nici o fată la tine, rămîi neînsurat !...“

„Aşa, va să zică, de aceea ai venit tu încoace ! ?...“

„Nu, să nu mă înţelegi greşit !... Eu nu-ţi cer să te căsătoreşti cu mine!... îţi cer.doar atîta: să mă laşi să te iubesc !... Fiindcă eu te iubesc !...“

„Te iubesc, te iubesc, te iubesc !“ zic eu acum, de unul singur.

„Dar ce-o fi iubirea ? !... Şi cum se întemeiază căsniciile şi fericirile ?!...“

78

Azi am fost din nou la Vila Sofia, împreună cu Bătrînul. El a stăruit să mă duc.

„Sînt invitat într-un anumit loc, mi-a spus el, n-ai vrea să vii cu mine ?“

„De ce să vin, ia-o pe mama, ai nevastă, ce dracu !?“

„Adevărat, dar acolo nu prea merg doamne !...“

„De ce ?“

„Aşa, pentru că gazda e bărbat şi-i văduv !... Aşa e obiceiul casei... “

„Şi cum îi zice casei ?“

„Vila Sofia...“

„Vila Sofia !?... E-n regulă !...“

Am acceptat şi m-am dus. Vroiam să văd tabloul, dacă mai era. acolo şi dacă fusese reparat (sau restaurat, mă rog !).

Era la locul lui şi nici nu părea să fi fost spart vreodată.

Vroiam să-l văd pe Zamfirache, cum se va bîlbîi în faţă mea, mai ales că eram împreună cu Bătrînul.

Dar el, nici gînd de bîlbîială şi de stânjeneală.

Era liniştit şi limpede la faţă, avea ceva de copil mare şi bun, în vorbă şi în zîmbet, în tot ce făcea.

Numai cînd s-a aplecat să-i sărute mina Bătrînului s-a înnodat în privirea lui o întunecime grea.

„...Dar ce-i cu tine, Zamfirache, te-ai prostit ?“ a întrebat Bătrînul.

„Nu, tovarăşu’ Pozdare, nu... Dar eu, faţă de dumneavoastră... V-am fost şi vă sînt recunoscător !...“

„Cu familia cum ai rezolvat pînă la urmă ?“ a întrebat tata, să schimbe vorba, după cîte mi-am dat eu seama.

„...Am rezolvat, să trăiţi !... Plătesc pensia alimentară şi gata !... Eu, ştiţi, de femeia aceea nu vreau să mai aud [...“■

Vroiam, totodată, să-l văd de aproape pe marele şi misteriosul Mihail Şafranovici Cionoff.

Merita efortul acesta.

Fiindcă Mihail Şafranovici era (şi este) un tip deosebit, din toate punctele de vedere. E distins şi fermecător. Voios şi mobil în comportare. Are ochii albaştri-albaştri, de un albastru spălăcit dar foarte curat. E cărunt şi e uşor cocîrjit. Dar nu pare bătrîn. Nu arată a fi de şaptezeci de ani. Şi nici nu pare a fi simplu muncitor. A fost, de fapt, muncitor, demult, în tinereţe. Pînă pe la vreo douăzeci de ani. Pe urmă a devenit revoluţionar de profesie, cum îmi spune tata în treacăt, să ştiu cu cine am de-a face (el nu ştie nici acum că eu am mai fost odată *acolo).*

„...Şi pe unde a lucrat ?“ întreb eu, tot aşa, în treacăt,

„La noi, dar şi în alte părţi !... Are un trecut bogat, fantastic chiar !...“

„Trecutul, dacă e prea bogat, nu-i bun !“

„De ce ?“

„Aşa : devine o povară !“

„Poate, eu ştiu !?“

„Dar ceilalţi cine sînt, Bătrîne ?“

„Prieteni de ai lui !... Acela gras şi înfoiat e renumitul Alfred Grofşoreanu !... Celălalt, subţire şi aţos, e ginerele lui !... Celălalt... Dar hai să te prezint!...“

M-am dus, l-am urmat pe Bătrîn, uitîndu-mă la ceilalţi, la fiecare în parte, cum îl cercetau pe el şi cum mă drămuiau şi pe mine.

„Va să zică acesta ţi-e feciorul ? ! a făcut Mihail Şafranovici. Bravo, să-ţi trăiască !... O să ai un urmaş de nădejde !... Cînd îi predai succesiunea ?“

„Care succesiune, Mihail Şafranovici ?“ a întrebat tata, cu un glas şi cu o vorbă moale, de moldovean autentic.

„Succesiunea la conducerea uzinei!“ a răspuns Şafranovici subţire şi tăios.

„Nu m-am gîndit !“ a spus Bătrînul.

„Rău destul !“ au preluat ceilalţi, vorba şi reproşul, com- pletîndu-se unul pe altul, vorbind şi cu mine („Student, da ?! “, „Bun, bun !“, „Faci sport, da !?“, „Se cunoaşte, bravo !“), în- tinzîndu-mi nişte mîini moi şi pufăioase. Schimbul se face din mers, din ce în ce mai repede !...“

„Exact ! a spus Şafranovici, preluînd ideile celorlalţi, în- mănunchindu-le (el era catalizatorul, într-adevăr), dîndu-le un anumit sens, mai precis, mai incisiv. Se pot face inovaţii şi în direcţia aceasta !... Iată, eu am citit într-o carte contemporană, tipărită astăzi, aicea, la noi, următoarea formulare : *ticălos de tip nou !...“*

„Ai citit aşa ceva ?“ a întrebat Grofşoreanu, împurpurîn- du-se.

„Da, am citit!... Scriitorul a luat noţiunea de *om nou,* care ne e scumpă tuturor, pentru care au murit şi s-au jertfit atîţia eroi, şi a întors-o pe dos, i-a adăugat un *revers,* în chip dialectic, chipurile !... Numai că dialectica asta nu are nimic de-a face cu ideile noastre, cu propria noastră dialectică, care are un caracter distinct, de clasă !...“

S-au mîniat toţi, numaidecît. L-au întrebat pe Şafrano- vici dacă a sesizat — „Ai anunţat unde trebuie ?“, „Pune pe hîrtie, tovarăşul Mihail !“, „Nu-i lăsa !...“ —, Mihail Şafra- novici a spus că şi-a făcut datoria — „E normal, nu-i aşa, dar dacă voi i-aţi scrie nemernicului nişte scrisori, fiecare. în parte, ar fi şi mai bine !“ — întrebîndu-l pe urmă pe tata (de ce tocmai pe el?!) dacă a citit cartea respectivă.

„Da, a spus Bătrînul, dar n-am reţinut formularea... Nu m-a şocat, în orice caz !... Şi nici nu mi se pare prea tenden- ţioasă notaţia aceasta... Pentru că se modifică şi se transformă, într-adevăr, şi ticăloşii — oportuniştii şi falşii revoluţionari, se adaptează şi ei la noile împrejurări, caută să răzbească altfel !... Fac şi lucruri bune, — acesta-i aspectul cel mai inedit ! ca să-şi consolideze poziţiile !...“

Cînd a tăcut tata, tăceau toţi, parcă s-ar fi prăvălit o stîncă între ei.

„...Adevărat ! a spus Şafranovici, cu un tact desăvîrşit. Există şi aspectul acesta !... Dar acum, tovarăşilor, vă rog să poftiţi la masă !...“

Am trecut alături, într-o sufragerie imensă, în mijlocul căreia se afla o masă impunătoare, împodobită cu de toate.

Mi-am dat seama, după ce m-am aşezat (mai în coada mesei, împreună cu tata), că ei erau exact doisprezece (fără

I noi) ; treisprezece, dacă îl puneam la socoteală şi pe Zamfirache, care servea la masă, era şi ospătar, şi bucătar, şi lacheu, le împlinea şi le făcea pe toate, cu mîndrie, cu distincţie chiar, parcă abia acum şi-ar fi găsit rostul vieţii.

„...Trebuie să-l punem şi pe el la socoteală, m-am gîndit eu, pentru că el, Zamfirache, e mai aproape de *ei* decît de noi !..."

„Dar care ar putea să fie Christos dintre ei toţi ?!"

„Christos nu mai poate să fie nimeni în lume, aşa cum nu mai poate nimeni să fie'Napoleon !... Sau Hitler!... Orice substituire duce la falsuri, naşte şarlatănie !..."

„Iuda, în orice caz, ar putea să fie Zamfirache, cu toate că e bălan şi cam gras !..."

Mi-am amintit pe urmă de o nuvelă a lui Durenmatt — *O pană de automobil* — şi am lăsat numaidecît deoparte orice asemuire cu apostolii.

Eroii lui Durenmatt sînt pensionari şi se cam plictisesc, înscenînd din cauza asta mici procese, condamnînd, dînd sentinţe, comportîndu-se ca şi cînd totul s-ar petrece cu adevărat, — „ca în viaţă..." Se joacă, să-şi „mai mişte hormonii", să-şi omoare plictiseala. Jucîndu-se, însă, îl omoară cu adevărat pe un biet voiajor. îl judecă şi îl condamnă, determi- nîndu-l să se spînzure, convingîndu-l de vinovăţia lui enormă, reală, în parte, inoculată în cea mai mare măsură de către intransigenţii lui judecători.

Oamenii între care nimerisem eu nu erau apostoli ai justiţiei.

Nu judecaseră pe nimeni şi nici nu aveau de gînd să facă vreun proces cuiva, anume.

De vibrat, însă, nu vibrau decît atunci cînd era ceva de criticat, orice, numai să aibă legătură cu prezentul imediat, nu cu trecutul, — „deoarece trecutul, e-he-hei, ce ştii matale, ce ştiţi *voi* cît am luptat şi cît am suferit noi.'..."

Normal ar fi fost să depene amintiri, erau bătrîni, trecuseră prin multe. Şi-acum erau la o „masă tovărăşească", îl sărbătoreau pe unul de al lor, puteau să petreacă, să fie liniştiţi şi limpezi. Nu erau asaltaţi de griji, nu erau chinuiţi de nevoi. Dimpotrivă, arătau foarte bine. Erau rumeni şi bine întreţinuţi, toţi. De vibrat, însă, nu vibrau decît dacă era ceva de forfecat — ,ype plan social şi politic" — dacă se spuneau lucruri dure despre perioada actuală, — „care nu poate fi comparată, nici măcar aşa, în treacăt, cu perioada precedentă, care a fost caracterizată printr-un entuziasm şi

ticipare nemaipomenită, a tuturor maselor muncitoare, la atingerea celor mai de seamă obiective sociale şi politice !...“

„...Acum, însă, e plictiseală multă şi e foarte mult conformism !... Toate-sînt împinse spre conformism şi rentabilitate, revoluţia însăşi e pusă să tragă la jugul rentabilităţii !... Şi-atunci, se pune întrebarea aceasta : ce revoluţie mai poate fi şi asta, dacă e rentabilă ?!...“

„E normal, mă gîndeam eu, intrînd pentru prima dată pe un teren mai stîncos şi mai nesigur — e normal şi e firesc ca *ei* să judece altfel anumite lucruri !... Diferenţa de vîrstă crează altă optică !... E obligatoriu, ca într-o fatalitate aproape, ca nouă, tinerilor, să ne pară totul depăşit şi învechit, tot ce au făcut cei dinaintea noastră !... Iar lor, celor care au îrnbă- trînit sau îmbătrînesc chiar acum, e normal să li se pară că noi sîntem necopţi şi mofturoşi, nu avem experienţa socială necesară !... Chiar şi în felul de a fi al tatii există asemenea infiltraţii !... Darămite la ei, care au fost ce au fost şi au făcut ce au făcţit, unii dintre ei tăind şi spînzurînd, pur şi simplu !... Şi-acum sînt nevoiţi să stea cu mîinile încrucişate, fără a mai decide, fără a tăia şi a spînzura, fără a mai respira cu plăcere prin plămînul de oţel al *puterii,* fiind nevoiţi să fie şi ei oameni ca toţi oamenii !...“

„Din cauza asta suferă, asta-i durerea lor cea mai mare, de care nici nu-şi dau seama !...“

„Rău, după capul lor, ei n-au făcut niciodată !... Ei n-au făcut altceva decît că şi-au făcut datoria !... Au fost internaţionalişti şi luptători, au sîngerat pe baricade, ceea ce e adevărat !...“

„Dar uite că simpla sîngerare nu sfinţeşte un om, dacă el nu-i sfinţit de gînd şi de înţelegere !...“

„într-un fel, oamenii ăştia sînt mai interesanţi decît bă-•trînii lui Diirenmatt !...“

Ardeam de nerăbdare să-i spun Bătrînului ce gîndeam, la ce concluzii ajunsesem. Dar el era impenetrabil. Bea şi mînca. Vorbea şi rîdea. Mai mult chiar, cînd s-a închinat pentru cei şaptezeci de ani ai lui Mihail Şafranovici, a rostit un mic discurs. După care s-a dus şi l-a îmbrăţişat pe corifeu, care stătea ca un rege în capul mesei.

„Ia uită-te la ei ! am zis eu dezamăgit. Repede se mai înţeleg !... înseamnă că şi Bătrînul acesta al meu e deopotrivă cu ei !... Are şi ei umbrele lui, are mult mai multe faţete decît mi se pare mie !... S-a învăţat, de cînd tot face politică, să comunice în chip diferenţiat cu fiecare om !...“

„Cu mine într-un fel, cu Şafranovici altfel!...“

„Toţi sînt aşa, toţi sînt alteraţi şi sfârîmaţi de schimbări şi de modificări !...“

„Şi-acum, chiar dacă ar vrea să se adune laolaltă, n-ar mai putea !...“

Am vrut să plec, dar Bătrînul m-a oprit, rugîndu-mă, lucru surprinzător, să nu-l las singur în „groapa cu lei“„

„Aştia sînt rinoceri, Bătrine ! am spus eu, aşezîndu-mă. Sînt, de fapt, nişte fiare fără nume !... Şi e de mirare că m-ai adus aici

„Taci, lasă !...“

Am tăcut, mi-am dat seama că am vorbit cam tare şi am tăcut, scrîşnind.

Toată seara am măcinat-o în felul acesta.

„Nu înţeleg, i-am spus tatii, în timp ce veneam către casă, ce ai căutat tu la petrecerea asta, într-o casă cu care nu ai nimic de-a face, între nişte oameni care sînt aşa cum sînt ?!“

„Sînt simpatici, nu-i aşa ?“ a spus el.

„Foarte !... Sînt fioroşi, pur şi simplu !...“

„Nici aşa !... întrebarea e alta !?“

„Care ?!“

„De ce m-au chemat!“

„Da, chiar aşa : de ce mi te-au chemat ?“

„Nu-mi dau seama nici eu !?... Cred că ar vrea să mizeze pe mine, într-o anumită privinţă !... Ei fac, acum, ceea ce fac geologii, cînd caută minerale: depistează izvoare ale insatisfacţiei şi ale nemulţumirii, ca să le adune pe urmă laolaltă, să alcătuiască o nouă revanşă socială !...“

„Sînt periculoşi, pur şi simplu, iar Şafranovici...“

„Şafranovici e, fără nici o exagerare, o figură de talie mondială !... Jeler l-a cunoscut mai bine, prin 1947—1950 ! Pe atunci avea funcţii mari în securitatea statului !... După aceea l-a pierdut din vedere !... A aflat, mai tîrziu, că a plecat din ţară... Pe urmă ne-am pomenit cu el în coasta oraşului, cu vilă, cu tot ce trebuie !... El e, după, mine, un fel de Ostap Bender al revoluţiei, e omul care a fost captivat, a fost absorbit, pur şi simplu, de caracterul aventuros al acestei activităţi !... E cam ciudat, în orice caz, dar e şi interesant !... E o personalitate, cum se zice, are o biografie fantastică, a făcut închisoare pe săturatele, a fost condamnat la moarte dar nu a fost executat, a condamnat şi el pe alţii la moarte, sau i-a executat, pur şi simplu, la închisoare sau în afara închisorii ! ... El a organizat aşa-zisele

închisori, în moara cărora s-au măcinat multe suflete, vinovate sau mai puţin vinovate !... Jeler ştie mai multe despre el, dar nu prea spune !...“

„De ce nu spune ?“

„Nu-mi dau seama !?... Are şi el tainele lui !...“

„Aşa cum le ai şi tu !“

„Toţi le avem, Ionuţ !... Chiar şi oamenii de la care am pornit cu vorba au tainele şi îndreptăţirile lor !...“

„îndreptăţiri n-au, taine însă au destule !... Eu cred, cum ţi-am spus adineauri, că sînt periculoşi !...“

„Nu-i prea mult spus : periculoşi ?!“

„Cred că nu !...“

I-am amintit, după ce am ajuns acasă, de bătrînii lui Diirenmatt.

„Nu-i tot una ! a spus el. Nici vorbă !..7“

„Bineînţeles că nu-i tot una, există deosebiri, numai că ele nu sînt favorabile binelui !...“

„De ce n]ar fi ?! “

„Pentru că bătrînii din nuvela lui Diirenmatt reprezentau inerţia unor deprinderi, nu a unui *aparat !...* Fiindcă asta reprezintă buturugile între care m-ai dus tu pe mine : chintesenţa unor inerţii, nu o inerţie oarecare !... De aceea nu-şi găsesc ei liniştea, pentru că au fost obişnuiţi să sape şi să dărîme, să combine şi să dezbine !... Iar acum, că nu mai pot face asemenea lucruri, se simt ca nişte cai de pe care s-a luat hamul !... Ar fi prăpăd, ce mai, dacă ar ajunge ăştia din nou pe unde au fost, dacă ar tăia şi ar spînzura iar, ca altădată !...“

Bătrînul s-a mîniat — „Eu sînt de vină, eu te-am băgat în prea multe probleme, ţi-am dezvăluit prea multe taine !...“ — după aceea, însă, s-a domolit. Mi-a dat dreptate, devenind deodată mai altfel, parcă i-aş fi dezvăluit eu o taină.

„...Eu ştiu !?... S-ar putea să ai dreptate, deoarece există o tradiţie şi în direcţia aceasta, în mişcarea muncitorească de la noi şi din fclte părţi !... în virtutea acestei tradiţii — care a adus daune mari mişcării şi partidului ! — se formează ici şi colo cîte un *nucleu,* pe bază de înclinaţii şi de apucături, nu de afinităţi elective, afinităţile elective reprezintă altceva, superior !... *Nucleele* acestea — vezi că eu nu zic grup sau gaşcă — circulă prin organismul partidului — şi prin organismul orînduirii — cum circulă cheagurile de sînge prin organismul uman !... Unele se pulverizează, se dizolvă de la sine

altele, însă, cresc şi se întăresc, se unesc la nevoie, acţionînd împreună, şubrezindu-ne eforturile !... Nu e cazul nostru, dar s-ar putea să fie, mai ales dacă noi nu vom avea grijă în permanenţă de sănătatea organismului social pe care îl alcătuim !...“ Mi-a părut rău că l-am stîmit, dar nu l-am contrazis. „De fapt, Lam spus eu, abia acum mi-ai răspuns, ai încercat să o faci, la întrebarea mea referitoare la *posedaţi,* la spiritul nihilist, la măsura în care a pătruns el între noi, direct sau pe ocolitele !...“

„Poate, nu ştiu, dar lucrurile aşa stau, aceasta este cea mai mare şi mai teribilă contradicţie internă, de aici izvorăşte mereu conservatorismul şi închistarea !...“

„Altfel, m-a întrebat el, schimbînd deodată vorba, ce mai faci şi ce mai zici, cum îţi mai merg treburile ?“

„Merg, am răspuns eu, dacă le împingi din urmă, merg !...“

A dat să plece, dar eu l-am oprit.

„Ei, ce mai e, te pomeneşti că s-a produs o noutate pe *frontul iubirii ?!...“*

„Nu s-a produs nimic... Altceva vroiam eu să mai spun...“ „Ce?!“

„Vroiam să spun că dacă va veni un rău peste noi, peste familia noastră şi peste oraş, răul acela va veni de la *posedaţii* aceia înăcriţi şi învrăjbiţi, între care m-ai dus tu pe mine !...“ „Vezi-ţi de treabă, fii serios !“

„îmi văd, dar nu renunţ la părerea aceasta a mea, care e şi serioasă şi gravă !...“

„E neîntemeiată !... E rezultatul unor presupuneri curat poliţiste... Romanele pe care le citeşti au început să-şi facă efectul !...“

„Ştii bine că nu mai citesc demult asemenea cărţi!... Eu le^am făcut pe toate mai de vreme, cunoşti problema!...“

„Iar eu le-am făcut pe toate mai tîrziu, asta vrei să zici !?“

„Nu discut despre asta, acum !...“

„Bine, noapte bună !...“

Nu mi-a plăcut cum ne-am despărţit, dar nu m-am dus la el. L-am auzit, într-un tîrziu, cum umbla desculţ prin casă, cum făcea totdeauna noaptea, ca să nu ne trezească pe noi.

„...Dacă l-ar vedea subalternii lui, sau alţii, care se tem de el, considerîndu-l un inflexibil, — „un om de fier, o bru

tă !...“ — cum se furişează el pe marginea culoarului, prin locurile pe unde ştie că nu scîrţîie parchetul — ar rîde de s-ar prăpădi !...“

Am rîs eu însumi, mai tîrziu puţin, cînd l-am auzit sforăind. Acesta era (şi este) singurul lucru pe care nu-l recunoştea, atît de tare îi displăcea.

„...Eu nu sforăi,’ spunea el ori de cîte ori i se amintea de asta, sînt luptător şi revoluţionar şi nu am voie să sforăi !...“

Aş fi vrut să mai spun că am ajuns de la problemele mari ale lumii la un simplu şi banal sforăit, dar n-am mai spus nimic, m-am culcat şi am adormit...

79

De vreo cîteva zile nu se mai poate trăi în casa aceasta a noastră. Cauza : unchiul Costel a fost „băgat la ilicit“. Iar mama a devenit, surprinzător, apărătorul lui. îl roagă pe tata să intervină pentru el, să-l salveze.

„Cum o să intervin ? spune Bătrînul sincer mirat. A făcut-o, s-o tragă !...“

„S-o tragă, da, stăruie mama, dar nu e numai el în joc, sîn- tem şi noi !...“

„Noi !?... De unde pînă unde ?... Dar ce, noi am umblat cu găinării şi cu şmecherii, cum a umblat el ?“

„Nu, n-am umblat!...“

„Atunci ?!“

„Sînt neamurile noastre, oricum, şi dacă ei intră într-un bucluc, cade colb şi peste noi !...“ >

„Vezi-ţi de treabă !... Ideea asta ţi-a strecurat-o el, de bună seamă !...“

„Da, a zis de asta !... Dar are dreptate, să ştii !...“

„Bine, dacă are, să rămîie cu ea, s-o ţină bine în braţe !“

După asemenea discuţii, Bătrînul pleacă mânios la fabrică, iar mama plânge în cratiţele de la bucătărie. Plânge şi înjură. Şi tot dă telefoane. Aseară, cînd am venit acasă, am găsit-o tratînd (aceeaşi problemă, bineînţeles) cu Iuliu Jeler.

„...Nuţa dragă, îi spunea Jeler cu glasul lui moale şi învăluit, dar înţelege odată că nu se merită să te zbaţi .pentru nu ştiu cine !... Ţi-i frate, ştiu, te înţeleg, dar nu

minţi Costel ăsta face parte din cea mai odi'oasă specie, din cîte sînt pe lume !...“

„Cum poţi să spui aşa, noi am fost oameni cinstiţi ! ?“

„Aici nu-i vorba de voi, e vorba de el şi de specia în care a intrat el, care-i cea mai ordinară, să ştii de la mine !... Indivizii de acest fel sînt, împreună, ca o turmă de porci, ca o turmă de mistreţi care dau năvală în cîte un lan de cartofi sau de porumb, stricînd mai mult decît mănîncă, ducîndu-se mai departe pe urmă, răvăşind totul pe unde trec !...“

„Va să zică şi dumneata îl duşmăneşti pe frate-meu?!“

„Aici nu-i vorba de duşmănie, continuă nea Jeler cu un patos subit, e vorba de specia fioroasă a învîrtiţilor şi a învîrtitorilor, care ne-a făcut un rău imens, lui Vasile şi mie, tuturor !... Asta pentru că ăştia nu pot trăi decît aşa, în gaşcă, în- figîndu-se adine de tot în cîte un loc sau în cîte un domeniu, rănindu-l şi afectîndu-l pentru mult timp !... Se caţără de obicei cîte unul în cîte-un post bun — acesta-i începutul, de regulă, aşa îşi croiesc găştile cîte-un «cap de pod», într-un domeniu anume, cît mai mănos şi mai gras — ori se agaţă, pur şi simplu, de piciorul cîte unui scaun mare şi puternic, lăsîndu-i apoi şi pe alţii, neamuri şi prieteni (oameni singuri, în orice caz) să se atîrne de picioarele lui, cîte patru şi cîte şase inşi, de picioarele cărora atîrnîndu-se pe urmă alţi şi ălţi prozeliţi, for- mîndu-se astfel adevăraţi «ciorchihi sociali», care se bălăngăne în golul lipsei de principii, fiindcă aceasta e nota comună a indivizilor de acest soi : lipsa oricăror principii, lipsa oricărui bun-simţ, o sfidare sistematică a omului şi a omeniei, a cinstei şi a echităţii !... Iar sfidările acestea, la rîndul lor, oscilează între cinismul cel mai elevat şi mai rafinat şi lăcomia cea mai brutală şi mai abrutizantă, după cum e firea şi după curţi sînt posibilităţile fiecărui «combatant» !...“

„Dar Costel, mai stăruie mama, nu mai are funcţii mari acum !...“

„Nu sînt excluse, însă, continuă Jeler, parcă n-ar auzi-o, nici celelalte forme de dăinuire şi de jecmăneală, formele „individuale[14] şi „particulare[14], dar acestea sînt folosite numai în «perioadele de trecere» spre alte domenii, după ce a avut loc vreo «cădere», din cauza *legii* sau din alte cauze, pentru că şi-a «rupt» piciorul vreun scaun (scaunul din vîrful «piramidei», principalul sprijin al forfotitorului «ciorchine», ori pentru că şi-a rupt mîinile ‘cel ce se ţinea de piciorul piciorului, depinde ?... Fapt e că în asemenea împrejurări, «ciorchinele» se desface în bucăţi şi în bucăţele, iar

tisfacţie se prefac în strigăte de deznădejde, bucuria şi veselia se preschimbă în spaimă, într-o spaimă zoologică, mai sălbatică decît cele mai sălbatice prăbuşiri !... Se cheltuiesc şi se risipesc averi întregi în asemenea -«perioade de criză», mai ia şi statul cîte ceva, dar ceea ce s-a prostit şi s-a părăduit efectiv nu mai poate recupera nimeni, — fără a mai pune la socoteală părăduiala morală, tristeţea şi deruta pe care le-au lăsat în urma lor profitorii şi jecmănitorii, fiindcă ăştia nu lasă nimic întreg în urma lor, sînt mai răi decît fosta şi defuncta burghezie, care a mai construit cîte ceva, cît de cît, în vreme ce ăştia (dumnealui cu gîsca, dumnealui cu curcanul, dumnealui cu miia de lei şi cu sutele de mii de lei, din care ar putea să fie îm- brăcaţi sute şi mii de copii, dumnealor cu ploconul şi cu milionul !) nu construiesc nimic, culcă totul la pămînt, mănîncă şi hăpăie, hăpăie şi mănîncă, risipindu-se apoi, cînd e strîmtoa- rea mai mare, luînd-o care încotro, intrînd în pămînt, ca apa, scufundîndu-se în hăuri, ca nişte -«duhuri blestemate !».“

După ce a plecat Iuliu Jeler, mama a venit la mine.

„Ce să mă fac eu, Ionuţ dragă ?“ a întrebat ea frămîntîndu-şi mîinile, făcîndu-mă să mă gîndesc la plăcerea pe care o simţea, că se sfărîma pentru cineva, să-l ajute.

„Să-l laşi în pace !... Ai văzut, pînă şi nea Iuiliu Jeler, care-i mai îngăduitor, nu-i ca tata, nu ţi-a'dat dreptate !...“

„Ai tras cu urechea; va să zică !?...“

„Nu, am ascultat, uşa era întredeschisă !... Şi-mi venea să-l îmbrăţişez pe nea Iuliu !... Mă şi miram, drept să spun, că-i atît de tăios în opiniile şi observaţiile acelea ale lui !...“■

„Te-ai mirat şi ţi-a plăcut !?... Păi da, fiindcă voi, şi tu, şi taică-tău, sînteţi nişte exaltaţi, nişte nebuni !... De aia stăm noi aicea, la bloc, cum stau toţi cioflingarii !... De aia ne merge nouă rău, că sînteţi voi aşa cum sînteţi !...“

Finalul comediei a fost neaşteptat.

A sunat telefonul, puţin mai tîrziu.

„Cine-i acolo ?“ am întrebat eu, fiindcă mama era la bucătărie, bodogănea şi înjura.

„Salutare, tinere domn, mi-a spus unchiul Costel, ce faci, cum te prezinţi ?!“

„Bine, ţi-o dau pe mama !“

„Nu-i nevoie !... Spune-i că s-a aranjat totul !... Plătesc nişte parale, atîta tot !... Bine că avem de unde !...“

„Adevărat!...“

„Foarte inteligent ai vorbit, tinere domn !... Să fii sănătos şi să auzim de bine !...“

80

Astăzi, cînd am venit de la institut, adineauri, de fapt, l-am văzut şi eu pe *ţăranul din Conţia.* Stătea în mijlocul oraşului, înalt şi mohorît. Dar nu zicea nimic. Mie nu mi-a spus nimic. Fie pentru că nu sînt vrednic, fie pentru că nu mă ştie încă. Nici eu n-am zis nimic. Am vrut să zic : „Dar tu, măreaţă umbră ?“ — n-am cutezat însă, n-am îndrăznit. îmi era teamă să nu se pulverizeze în nourul care stătea în spatele Iui, să nu se contopească cu ceaţa care plutea peste oraş.

„...Dar cu Bătrînul o fi vorbind ?... Şi-n alte oraşe o fi stînd tot aşa, ca un monument de pămînt, ca o întruchipare a melancoliei !?...“

„Da, pentru că asta e el : întruchiparea însăşi a melancoliei !...“

Am venit acasă bombănind şi monologînd, spre nedumerirea mamei.

„Dar ce-i cu tine, Ionuţ dragă, vorbeşti singur ?!“

„Nu, mamă !“

„Cum nu, dar n-am auzit eu !?... Celălalt (celălalt era tata) vine fluierând, că i-au mai dat cîteva milioane, să mai facă o secţie !... Iar tu...“

„Eu, mamă, am văzut un om despre care mi-a tot vorbit tata !...“

„Ce om !?... Unde ?“

„Drept în mijlocul oraşului !... Stătea cu un picior în Piaţa Poporului şi cu altul în parcul Mureşeanu !... Şi se uita lung la mine ! ...Dar nu zicea nimic !... Şi era aşa de înalt, că atingea cerul cu capul !...“

„Care înalt, mă, care?!... Ia treci şi mănîncă, pentru că ai căzut şi tu în patima *năzăririlor* !... Hai, că eu am treabă în oraş !...“

„Foarte bine, poţi să te duci !...“

Acum sînt singur în toată casa. Scriu şi mă uit din cînd în cînd la Iancu. Şi mi se pare, nu ştiu de ce, că Iancu seamănă cu *ţăranul din Conţia,* e chiar el.

81

Bătrînul îmi spune, revenind pe neaşteptate asupra vizitei pe care am făcut-o la Vila Sofia, că nu ar vrea să rămîn cu o „imagine greşită în ceea ce-i priveşte pe vechii luptători[44], care sînt-altfel, „sînt autentici, sînt fireşti...[44]

„Şi după ce şi cum se poate vedea asta, îl întreb eu cam dintr-o parte (nu aveam poftă de discuţii, mă chinuiam cu o problemă), cum poate fi depistat firescul ?“

„Ca la orice om : după comportare : cei buni, cei autentici nu fac caz de activitatea lor !... Din cauza asta nici nu se văd atît de uşor, pentru că nu ies în evidenţă, îşi văd de [x]veburile lor, considerînd că şi-au făcut datoria şi că acum e rîndul altora să şi-o facă !...“

„Am înţeles, dar şi oamenii între care m-ai dus tu sînt autentici, într-un fel, sînt reali, există ?“

„Sînt reali, există, dar autentici nu sînt !... Sînt, dimpotrivă, cît se poate de falşi, nu în raport cu o cerinţă abstractă, în raport cu alţi oameni, — în raport cu Jeler, de exemplu, care nu era acolo, în raport cu tatăl lui Vale, care a ridicat o secţie întreagă în picioare, în plin război, în raport cu Gramsci, despre care mi-ai vorbit tu, în raport cu Fucik, despre care ţi-am vorbit eu, în raport cu Guevara şi Pătrăşcanu — şi alţii, atîţia, care s-au ferit de fixităţi şi de infatuări ca de foc, unii dintre ei jertfindu-şi propria lor viaţă pentru triumful *ideii,* asta fiind, la urma-urmei, măsura exactă a autenticităţii !...“

„Ce, jertfirea ?!“

„Nu : slujirea *ideii* !... Ilegalitatea a format şi a călit un nou tip de om, un anumit tip de luptător, care nu exista înainte vreme !... Dacă n-ar fi fost aşa, n-aş putea eu, acum, să fiu aşa cum sînt, eu sau Jeler, şi alţii, bineînţeles !... Dacă noi putem astăzi să ne punem probleme dintre cele mai grele, să le punem şi să le rezolvăm — să făptuim, nu numai să vorbim ! — e pentru că ei, atunci, în anii cei mai grei din viaţa ţării — şi din viaţa omenirii, să ştii ! — au riscat totul, linişte şi bucurie — viaţa şi-au riscât-o, de fapt ! — înfrun- tînd teroarea celei mai crunte dictaturi, luptînd pentru libertate, pentru o altă viaţă !... Nu te dădăcesc, să ştii, îţi spun ceea ce îmi spun mie însumi, cînd mă surprind că sînt pornit să uniformizez lucrurile, cînd uit de nuanţe, cînd trec cu tăvălugul patimei peste adevăr, cînd uit de ceea ce mi-am im

pus de atîtea ori : să cercetez bine de tot o problemă, s-o luminez din toate unghiurile, înainte de a formula o părere în legătură cu ea !...“

„S-ar părea că îţi faci autocritica !?“

„Nici vorbă de aşa ceva : îţi spun, pur şi simplu, ceea ce am gîndit în legătură cu această problemă, a activităţii ilegale, în care au fost şi au rămas esenţiale eroismul şi puterea de sacrificiu, activismul social şi patosul politic, celelalte atribute — încrîncenările unora şi scrumirea altora, şi îmbătrînirile de mai tîrziu — fiind şi rămînînd fenomene de margine, reale dar neesenţiale !...“

Nu mai spun nimic.

îi dau dreptate, gîndindu-mă că „rămîne mereu cîte ceva de limpezit şi de povestit...“

82

S-a întîmplat ceva rău şi neprevăzut : Florina a rămas gravidă. Iar eu nu ştiu ce să fac. Mă sperii, mai întîi. Mi-l ruşine, mă surprind cum cad deodată în balta laşităţii. Şi-mi vine să urlu. Ştiu că nu sînt laş din fire, dar uite că am asemenea momente, de anulare a tuturor verticalităţilor. Parcă n-aş mai fi eu însumi. Parcă ar fi altcineva la mijloc, un nenorocit oarecare, unul căruia nu-i place să-şi asume răspunderea faptelor pe care le-a săvîrşit.

„...Să facem ceva ! mă roagă ea cu ochii măriţi de plîns. Ajută-mă, Tonuţ, nu mă lăsa aşa !... Te rog !...“

îi făgăduiesc că o voi ajuta. Nu ştiu însă nici eu cum voi face lucrul acesta. îmi dau seama că am vorbit aşa ca să o liniştesc, să cîştig timp. Dar timpul, în asemenea împrejurări, nu reprezintă nimic.

Disperat, apelez la mama, riscînd totul, gîndindu-mă dinainte la zarva pe care o va face ea, ce vaiete va înşira prin casă, ce reproşuri îmi va arunca în obraz.

Greşeală de calcul, cum se spune. Pentru că ea nu apelează la nici un tertip, nu-mi face mizerie, nu-mi reproşează nimic.

„în ce lună e ?“ mă întreabă ea.

„Nu ştiu !“ îi spun eu, vădit ruşinat.

„Nu ştii ?!... Prostule !... Nici asta n-o ştii !...“

Altă vorbă rea nu mi-a spus.

îmi dă însă instrucţiuni precise.

„Punctul unu, care te priveşte direct : să nu-i spui nimic lui taică-tău, că ăsta, principial cum e, te duce imediat la sfat şi-ţi pune pirostriile în cap !... Şi voi, după cîte înţeleg eu, n-aţi vrea să faceţi lucrul ăsta !?“

„Nu ştiu !... N-am vorbit de treaba asta...“

„Bine, e clar, e limpede, cum zice înţeleptul acela de taică-tău !... Punctul doi : nu discuţi cu nimeni despre *problema* asta, nici cu Lena,, nici cu Vale, secretul trebuie să fie desăvîrşit !... Punctul trei : nu întreprinzi nimic pe cont propriu, laşi totul în seama mea !... Punctul patru : te duci la *cec* şi scoţi de pe carnetul acela al tău, pentru autoturism, că tot n-o să cîştigi tu autoturism niciodată, două sau trei mii de lei, scoate trei mii şi dă-mi bani mie !...“

„Bine, dar o să se observe !?“

„Punem banii la loc, rezolvăm noi !... Fă cum am zis eu... Du-te chiar acum la *cec !...“*

Mă duc, iau banii şi îi predau în mîinile ei.

„Bine, mulţumesc !“ îmi spune ea, devenind deodată altfel, tainică, operativă, hotărîtă.

„Ce trebuie să mai fac ?“ întreb eu.

„Nimic !... Dacă o să am nevoie de ajutorul tău, ţi-l voi cere !...“

Aştept, încordat, devenind şi eu altfel, extraordinar de blajin şi de conştiincios. Mă duc după cumpărături, duc „gunoiul“, fac ordine prin casă.

„...Dar ce-i cu băiatul ăsta al nostru ?“ îl aud pe Bătrîn întrebînd-o pe mama.

„Nu ştiu, zice ea, cu o perfectă stăpînire de sine, văd că se poartă frumos şi conştiincios !...“

„Tocmai, spune Bătrînul, e ceva exagerat în conştiinciozitatea asta a lui !...“

„E, pe dracu, cu voi nu-i bine nici cum !...“

În sfîrşit, mama îmi spune să le însoţesc, pe ea şi pe Florina, pînă într-o anumită stradă.

Le însoţesc, discutînd de toate, parcă ne-am duce într-o vizită.

Acolo o găsim pe mama Florinei şi pe încă o doamnă (gazda sau altcineva !?).

„Tu te ocupi de magnetofonul ăsta, îmi spune mama, îl manevrezi, faci ce crezi !... Dar nu-l da prea tare !... Dacă sună cineva, nu deschizi !...“

Ele se retrag, toate, în fundul apartamentului, care mi se pare uriaş. Are trei sau patru camere.

Nu mai aud nimic un timp, dar nimic.

După aceea aud nişte uşi deschizîndu-se şi închizîndu-se. Se umblă la baie.

Curge apa.

Muzica îmi sună puternic în urechi, dar eu nu aud decît vaiete.

„Mai încet, prostule !“ îmi porunceşte mama din deschizătura uşii. Dau magnetofonul mai încet şi stau locului, ruşinat.

„N-ar fi trebuit ! zic eu. Ne căsătoream şi rezolvam totul !“

Cînd vine mama, îi spun ce gîndesc.

„Acuma-i gata, îmi spune ea cam tăios, s-a rezolvat totul !... S-a isprăvit !...“

îmi porunceşte pe urmă (ca niciodată, iar eu execut totul, ca niciodată) să ies (cu grijă) şi s-o aştept la colţ.

Procedez întocmai.

Ies cu grijă, deşi nu e nimeni prin apropiere. Pe urmă o aştept la colţ..

„Unde-i Florina ?“ o întreb eu cînd vine.

„Taci şi hai ! îmi răspunde ea. Şi nu mai da cu gura !...“ îmi explică după aceea că „fata a rămas ' acolo, cu mă-sa...“

„Vine mai tîrziu !... E-n regulă totul, fii liniştit !...“

„Dar de ce atîtea precauţii !“ întreb eu.

„De ce ?!... Dar tu pe ce lume trăieşti, prostule !?... E interzis, se pedepseşte de nu te vezi !...“

Nu mai zic nimic.

„Acum, acasă, mă sfătuieşte ea, te porţi normal, să nu mai fii prea conştiincios, să nu mi te dai de gol, că ne omoară taică-tău !...“

„Da, aşa o să fac, o să mă port normal !...“

83

în sfîrşit, după mult prea multe aşteptări, cererea mea de intrare în partid, a fost luată în discuţie, la nivelul grupei, mai întîi, la nivelul biroului şi al organizaţiei de bază, în cele din urmă, fiecare etapă avînd specificul ei.

La grupă s-au ridicat iar unii şi mi-au aruncat în faţă acuzaţia veche (şi neîntemeiată, jignitoare şi cam provocatoare !) de antisemitism.

„Ce crede Ion Pozdare despre evrei ?“ a întrebat de-a dreptul Ovidiu Vancea.

„Exact ceea ce crezi şi tu : evreii sînt un popor cum sînt toate popoarele din lume, avînd părţile lor bune, dar şi rele, cum le are orice popor, orice om, dacă intrăm la amănuntul individual !...“

„Răspunsul e nesatisfăcător, a continuat Vancea (susţinut de încă vreo cîţiva), e ocolitor, deoarece eu mă refeream la unele afirmaţii făcute de tovarăşul Pozdare, care spunea nu demult că astăzi nu se mai poate vorbi de antisemitism cum se vorbea în 1940 sau în 1943 !... Ai spus sau nu ai spus lucrul acesta ?!...“

„L-am spus !“ am replicat eu sec, gîndindu^mă că ăştia vroiau din nou să mă înfunde şi că acasă, dacă mă duc, nu am cu cine discuta despre problem'a asta („Ai zis că te descurci, îmi va spune Bătrînul, descurcă-te, învaţă-te să-ţi aperi drepturile

„Atunci, dacă recunoşti, explică-te !...“

„O să mă explic, reiau eu, o să repet ce am zis atunci !... Fiindcă eu nu am păreri duble şi nici nu voi avea !... Iar adevărul, în problema aceasta, care nu are nici o legătură cu ceea ce discutăm astăzi, e că evreii au un stat al lor, cum nu aveau atunci, şi că chiar ei, care au suferit atîta, au dus şi duc, în cadrul acestui stat, o politică nu prea blîndă faţă de arabi !... Asta am vrut eu să zic, de fapt, că antisemitismul e un curent abject, ca orice curent şovin !... Nici sionismul însă, oricîte justificări ar avea, nu-i mai breaz !... Şi-acum tot aşa zic, cum zice, din cîte ştiu, şi partidul în care vreau să mă înscriu !...“

S-a amestecat şi reprezentantul biroului de partid şi al corpului didactic.

„Eu, a spus nea Pândele, fiindcă aşa îl cheamă, am asistat odată la o adunare de partid în cadrul căreia cineva s-a sculat şi l-a întrebat pe candidat ce părere are despre Tru- man !?... Omul în cauză s-a pierdut cu firea şi a spus că nu are nici o părere !... Şi-atunci să fi văzut critici şi acuzaţii, cu -duiumul !... Şi dă-i şi luptă, cum se zice, încît bietul candidat nu mai ştia ce să facă !... Lucrurile s-au lămurit pînă la urmă, greu de tot însă, pentru că o problemă, odată creată, se rezolvă mult mai greu !...“

Parabota asta neaşteptată i-a domolit puţin pe cei ce nu vroiau, de fapt, să intru şi eu în partid, ca să nu le-o iau înainte, — „să nu-mi întăresc poziţiile !...“ —7 să nu devin „periculos pe plan social" — „deoarece ăsta stă bine şi cu învăţătura, munceşte ca un bou, are şi de-acasă sprijin, şi dacă devine *membru,* ne arde pe toţi cînd se fac repartiţiile, ăsta nu ştie de glumă, e leit taică-său, iar ăla e renumit pentru intransigenţa lui !...“

Au luat-o altfel, dacă au văzut că nu merge aşa.

S-au întors Ia „individualisme", la egoismul meu „funciar “, la îngîmfarea mea „boierească", la nesfîrşitele mele sfidări, la luxul pe care îl etalam eu, dinadins, ca să-i umilesc pe ei, — „nu pe noi, pe cei care sînt mai săraci !...“

N-au izbîndit nici aşa. Discuţiile s-au aprins, s-au încins tare de tot, în favoarea mea însă. Pentru că ceilalţi, pe măsură ce a stăruit şleahta ăstora (Bătrînul are dreptate, găşcă- rismul e fenomenul cel mai nociv în condiţiile noastre, e mai rău şi mai dăunător decît un cataclism !), s-au ambiţionat şi ei, apărîndu-mă, împingînd lucrurile în direcţia cealaltă.

„...Individualişti sîntem toţi, a spus Vichenţie Cota, cu care abia stătusem de vorbă de vreo cîteva ori — asta-i problema !... Dacă e vorba s-o discutăm, s-o discutăm pe ansamblu, deoarece toţi ne gîndim, încă de pe-acum, unde ne vom duce, cînd se fac repartiţiile !... Din cauza asta se zbat unii pentru funcţii — pentru activităţile obşteşti, pe care nici nu le onorează pe urmă ! — pentru că se dau nişte puncte în final, în plus, la medie !... Ia să nu se mai dea, să vedeţi dacă s-ar mai înghesui unii la treburi de genul ăsta !... Cît îl priveşte pe Pozdare, eu cred, din contră, că nu e individualist, cu toate că ar avea de ce să fie !... N-are rost să-l criticăm pentru ce n-a făcut !...“

Superb a fost Vale, bunul şi loialul meu prieten, faţă de care eu am mai avut rezerve. L-am socotit calculat de multe ori, l-am acuzat de nesinceritate şi de tembelism, dîndu-mi seama apoi că lucrurile nu stăteau aşa, ruşinîndu-mă, ca niciodată. De fapt, el m-a criticat cel mai puternic, fără să-şi dea seama.

„...Eu sînt prieten cu Ionuţ, a spus Vale, cu toată gura, şi 'mă mîndresc cu prietenia asta, dacă chiar vreţi voi să ştiţi !... Mă mîndresc pentru că Ionuţ e un om sincer, e cin-

cupările lui sînt mult mai ample, iar gîndirea lui e preponderent politică !... în tot oraşul acesta al nostru eu nu mai cunosc decît un singur om cu care se aseamănă, nu spun că nu există, spun că nu cunosc eu !... Acest om e chiar tatăl lui Ionuţ, cu care el se şi mîndreşte, pe drept, zic eu, deoarece tovarăşul Vasile Pozdare e un om cu care te poţi şi trebuie să te mîndreşti !... Atît am avut de spus, stimaţi tovarăşi şi iubiţi colegi, şi aflaţi că eu voi fi *pentru,* cînd se va pune la vot !...“

în faţa biroului organizaţiei de bază, discuţia a fost mai scurtă şi mai aşezată.

în cadrul adunării generale s-a revenit, chiar în „caracterizarea" făcută de birou, la „anumite tendinţe individualiste" şi la „o legătură slabă cu colectivul" — dar eu n-am mai spus nimic. M-am gîndit deodată la Bătrîn, la tata (mă gîndesc şi acum), cîte a tras el, cîte a luat în piept, lămurindu-le pe toate pe drum, prin muncă, plătind totul, fiecare pas pe care l-a făcut înainte, cu foarte mult zbucium şi cu tot atît de multă suferinţă.

De aceea i-am dat un telefon cînd am ieşit din şedinţă, scoţîndu-l şi pe el din altă şedinţă. Am stăruit pînă l-au scos — „E ceva foarte important !...“ — regretînd puţin pe urmă, cînd i-am auzit glasul, rupt din cine ştie ce zbucium.

„...Ei, ia zi ! a spus el. Ceva rău pe^acasă ?...“

„Nu, Bătrîne ! am spus eu. Am fost primit în partid !...“ „în care partid, mă ?“ a încercat el să glumească, după ce şi-a revenit.

„în partidul din care faci şi tu parte !...“

„Bine, bravo!... Bem o bere pe chestia asta!..." „Numai o bere?!"

„Ai dreptate, frate Ioane !... Bem o şampanie !... Felicitări şi sălie într-un ceas bun !...“

N-am băut nici o bere, nici şampanie n-am băut, pentru că el n-a venit nici acum, la orele 11,30 din noapte.

„Dar unde o fi ?“ o întreb eu pe mama, uitînd deodată de toate, intrînd în banalitatea obişnuită a vieţii.

„La uzină, unde să fie, îmi spune mama căscînd dulce, asta e acum iubita lui !... Pînă ieri mă înşela cu *revoluţia,* acum mă înşeală cu *industria,* adică tot cu revoluţia... C-aşa zicea, iAai ieri-alaltăieri, că şi industria face parte din revoluţie !... Glumea, cum ştii că face cînd e bine dispus !...“

84

De Paşti am fost toţi la Moldova, unde ni s-a reţinut un miel. Am luat şi noi unul, pe drum, am mai luat nişte bere, spre disperarea „doamnelor noastre“, care se luaseră cu mîi- nile de cap.

„...O facem lată, frate Ioane ?“ mă întreba Bătrînul, cu subînţeles.

„O facem, ziceam eu, mai lată decît oricînd !... Tot nu ţi se socoteşte, chiar dacă eşti om de treabă !...“

„Păi nu-i aşa !?... Ei, fire-ar să fie, de treabă şi de socoteală, de schimbare şi de restauraţie ?...“

N-am făcut-o prea lată.

Primul lucru pe care l-am făcut, după ce am ajuns, a fost înjunghierea mielului, care s-a petrecut în chip straniu, pentru că Moşu era cam cherchelit şi era sătul de înjunghieri de miei.

„...Vreo douăzeci am omorît, a zis el, în timp ce îi tăia mielului beregata, agăţîndu-l apoi de o sîrmă, să-l jupoaie, cu toate că mielul mai mişca, încă nu murise — nu ştiu ce s-a întîmplat, dar atîţia miei nu s-au tăiat niciodată !...“

„Cine ştie, a spus tata, arătîndu-i mielul, dar lasă-l să moară, mai stai puţin cu jupuitul !...“

„Nu pot, Vasile, mai am şi alte treburi !... Şi-apoi, de murit tot moare el !...“

Am plecat, mînios.

Cînd m-am întors, mielul era dezbrăcat pe jumătate de piele, dar încă se mai zbătea din cînd în cînd. Iar Moşu îi dădea peste cap cu un cuţit mare.

„...Asta-i, măi Vasilică, îi spunea el tatii, de sărbători vin toţi încoace !... Păi să fi văzut tu ce a fost de Crăciun şi de Anul nou, ce colinzi şi ce petreceri, ca mai demult !... Li s-o fi făcut şi lor dor, ăstora care sînt plecaţi, ori fi vrînd şi ei să se întoarne la ce nu mai este !... E ceva, în orişice caz, pentru că altădată nu veneau aşa de mulţi, nu veneaţi, aş zice eu, dar mi-i teamă să nu te superi !...“

„Nu mă supăr, doamne fereşte, răspundea tata, ca un elev care îşi adusese aminte că fusese disciplinat cîndva, de ce m-aş supăra !?...“

„Oricum, tu eşti om politic şi nu-ţi place dacă ţi se spun anumite lucruri !... Ştiu eu bine, mai demult!...“

„Se mai schimbă oamenii, tată, chiar şi oamenii politici se mai schimbă, mai ales ei, aş zice eu !...“

„Atunci îi bine !... îi bine dacă se schimbă ei în bine — vezi că ştiu şi eu să mă joc cu vorbele !? — altfel nu are nici un rost !...“

„Asta-i adevărat, da...“

„Că şi schimbările, dacă-s grăbite, nasc frămîntări multe în urma lor... Asta aş fi vrut eu să zic, că vouă, celor care ne-aţi tot zorit cu vorba, să ne schimbăm şi să ne transformăm, vă pare rău acum de ceea ce aţi făcut !...“

„Nu cred !... Mie, de pildă, nu^mi pare rău de nimic !...“

„Poate că nu, dar o părere de rău, nu ştiu cum să-i zic, tot este, pe un plan mai mare !...“

„Ce te face să crezi asta ?! “

„Venirea asta a voastră, a tuturor, pentru că altă dată nu veneaţi cu anii pe-acasă !... Şi faptul că vorbiţi mereu de ţărani, şi că vă socotiţi pe voi înşivă ţărani, ceea ce nu sînteţi şi nici nu puteţi să mai fiţi !...“

Seara ne-am dus la cimitir, eu şi tata (Moşu căzuse frînt pe o margine de pat, femeile,- mama, Lena, maştera tatii şi încă o doamnă tînără, cumnată de a tatii, sau aşa ceva, lucrau de zor, sub conducerea mamei, bineînţeles).

Nu se întunecase încă. Soarele căzuse dincolo de munţii cei mari. Iar cimitirul era plin de oameni şi de luminări aprinse, a căror străluciri sporeau şi creşteau în intensitate, pe măsură ce se întuneca albăstrimea superbă a serii.

„...Dar de ce se aprind luminările, Bătrîne, am întrebat eu cam de sus, cam nepotrivit, ce rost are chestia asta?!“

„Nu ştiu nici eu, mi-a răspuns tata, cam nemulţumit, ştiu însă că e o datină, nu-i o *chestie !...“*

Am tăcut, mai ales că el nu nimerise la mormîntul pe care îl căuta, fapt care îl supărase şi mai mult.

„...Aşa se face în vinerea mare, mi-a mai spus el, după ce ne-am oprit amîndoi lîngă un mormînt cu crucea căzută, alături de care se afla un prun înflorit —, se aprind luminări la mormintele părinţilor şi ale neamurilor!... Vinerea mare e ziua în care Isus a fost pus în mormînt, după ce a fost coborit de pe cruce, iar oamenii, credincioşii, aprind în ziua asta luminări, la mormintele propriilor lor morţi !...“

„Dar tu nu crezi, din cîte ştiu eu !?“

„Nu cred, dar mă supun datinii !... Fă şi tu la fel, dacă

Nu m-am dus. •

Am stat cu el toată seara, trecînd din, uimire în uimire. Pentru că tata era din cale afară de schimbat şi de interiorizat, cum nu-l văzusem demult, poate că niciodată.

„...Vezi tu, mi-a spus el pe drum, cînd ne duceam către casă, după ce înconjurasem biserica de cîteva ori — eu am norocul sau nenorocul să mă fi născut aici, să le ştiu şi pe cele vechi, pe cele bune şi pe cele rele, fiindcă lucrurile, după cum ştii şi tu, nu există în stare pură !... Un timp, după ce am plecat de aici, n-am mai venit deloc pe-acasă, cum bine zicea tata, şi-acum, parcă îmi pare rău de cîte ceva, deşi nu sînt sentimental din fire !...“

„Tocmai asta m-a izbit şi pe mine : că te-am văzut deodată cum nu te .ştiam : interiorizat, melancolic !“

„Poate că sînt aşa, lucru de care tu nu ţi—ai dat seama, pe care nu l-am sesizat nici eu, pentru că omul se cunoaşte cel mai puţin pe sine însuşi !...“

„Poate că-i aşa, am zis eu, pentru mine, dar iată că eu nu ştiu mai nimic despre omul alături de care merg !... Care e tatăl meu’, care m-a purtat în braţe de nenumărate ori, în cîrca căruia a stat la manifestaţii, pe care l-am necăjit de multe ori !...“

La înviere nu m-am mai dus.

Am spălat maşina, i-am controlat cauciucurile. Pe urmă am băut, de unul singur, bere şi vin, vin şi bere. Cînd m-am culcat, cîntam *Christos a înviat,* spre disperarea *maşterei* şi spre scîrbă surorii mele, Lena, care a fost, este şi va fi, o mare mironosiţă.

La întoarcere, cînd veneam spre casă, mama a început să laude *excursia,* într-un anume fel, cu un glas de miere în care se pusese mult muştar.

„...Minunată *excursie,* zicea dînsa, de neuitat !... Am făcut la cozonaci şi la fripturi, ca la o nuntă !... îi bine că au şi ei aragazuri şi aparatură electrică !... S-au modernizat şi ţăranii ăştia, nu ştiu ce mai vor !?... Şi de ce le tot caută unii în coarne !?...“

Tata tăcea ca un stîlp de înaltă tensiune, prin trupul căruia curg spre pămînt vibraţiile marilor curenţi.

Tăceam şi eu, gîndindu-mă, în raport cu „episodul acela nenorocit, cu avortul", că aşa îşi pierd şi statele independenţa, cum şi-o pierd şi oamenii.

„...Fac cîte-un lucru pe care îl plătesc apoi ani de zile !... Cu deosebirea că în cazul statelor, o fac unii şi plătesc alţii !... Pe cînd la oameni... Există deosebiri, dar [illegible]"

85

De cînd am venit de la Moldova mă gîndesc mereu să mă căsătoresc cu Florina. Dar nu sînt sigur că o iubesc. Uneori mi se pare că ţin la ea şi că am putea alcătui împreună o pereche deosebită. Alteori însă mă îndoiesc de toate, de mine dar şi de ea. Mi se par toate nu ştiu cum. Rău făcute. Prost aranjate. Fără nici o noimă. Fără nici o perspectivă.

Adevărul e, dacă e vorba să mai spun o prostie, că omul îşi creează singur probleme şi dificultăţi. Din cauza unor nelinişti obscure.

Nu poţi, ce-i drept, să fii nepăsător şi nesimţitor, nu e bine nici aşa.

Dar dacă eşti prea sensibil, dacă vibrezi prea mult, în faţa oricăror lucruri, iar nu-i bine.

Atunci cum e bine ? — aceasta e întrebarea.

86

Vara vine peste oraş ca un uragan de verdeaţă. Toate sînt în revărsare, toate cresc şi se împlinesc în lumină. Plesnesc trotuarele, pe la temeliile blocurilor ţîşneşte o iarbă uritä şi aţoasă. Pe poteci creşte troscotul, care părea pierit. Iar eu mă gîndesc, cu gîndurile tatii, la cîmpiile pe care le-a cunoscut el atît de bine, la pasiunile pe care le-a trăit el în „cea mai desăvîrşită libertate, pentru că libertatea nu există decît în raport cu natura, cei ce nu poate trăi singur şi liniştit, în pustietate, nu poate fi liber cu «adevărat niciodată!..." Mă gîndesc la iubire şi la bucurie şi îmi pare bine, din nou, că sînt tînăr ca un noaten. Mă gîndesc la Florina, dar mi-e dor, pînă în adîncuri, de Norina. Ceea ce înseamnă că sînt om şi că sînt plin de contradicţii !...

87

Explozia de la uzină s-a auzit pînă sus în munţi. Era simbătă noaptea şi poate că nu era cu mult după miezul nopţii — era ora unu şi treizeci de minute, cum am stabilit pe urmă. Ceilalţi dormeau, dormea şi tata, alături de mine, sforăind cumplit. De aceea n-am îndrăznit să-l trezesc, să nu se supere. Petrecusem o zi atît de frumoasă, încît mi se părea nu ştiu cum să-l deranjez. Dar el a auzit, totuşi, ceva, cu o întîrziere ciudată, de parcă zgomotul acela ar fi venit la el pe alte căi.

„...Ce-a fost ?“ a întrebat el, după ce s-a dezmeticit.

„Nu ştiu !... A explodat ceva...“

„Unde ?!“

„Nu-mi dau seama !... Pare departe...“

„Da ?!...“

A venit şi mama, din camera de alături.

„Să nu fie la tine, Vasile, a zis dînsa, să nu se fi întîmplat ceva pe la uzina aceea a ta !?...“

„Ce dracu să se întîmple, că tu întotdeauna cobeşti !... Du-te şi te culcă !...“

Mama a plecat, iar el a încercat să adoarmă, fără a reuşi. Cînd a auzit paşi pe coridor, a sărit numaidecît în pantaloni.

„Asta e, da !...“

S-a dus la telefon, pe urmă s-a întors şi mi-a făcut semn să mă îmbrac.

„Hai cu mine ! a zis el scurt. Hai !...“

M-am îmbrăcat şi am ieşit, m-am suit în maşină alături de el, închizînd pe urmă ochii de cîteva ori. Fiindcă el conducea ca niciodată, în viteză, rapid de tot. Dar era calm, era stăpîn pe el, era prompt în reacţii, cum nici nu aş fi crezut, înjura, din cînd în cînd.

„...Cu drumurile voastre cu tot, zicea el, şi cu stopurile astea, care funcţionează anapoda !... Pe care le tot aranjaţi!...“ La uzină era forfotă.

Se bolbocea undeva, în partea dinspre sud, o ciupercă mare de fum.

Am virat şi am luat-o într-acolo (el a virat).

După aceea l-am pierdut, n-am mai apucat să-i spun nimic.

A oprit şi a coborit, iritrînd imediat în vacarmul care fră- mînta şi sfărîma superba noapte de vară, la orizontul căreia stăteau, ca un zid albăstriu, pădurile şi munţii din care ve- niserăm noi.

Alături de mine, în faţa mea, de fapt, motorul torcea cam grăbit şi cam precipitat — avea avansul cam mare — fiindcă el nu-l oprise, scosese din viteză, trăsese frîna de mînă şi plecase, zburase în vacarmul incendiului, cu cămaşa tremurînd pe el, atins de o nelinişte care se putea preschimba oricîrid într-un hohot cumplit.

Am oprit motorul, am scos cheia din contact, am coborît şi am închis maşina.

Am vrut să intru în fabrică pe urmă.

Nu m-au lăsat.

„E băiatul lui Pozdare !“ a zis careva.

„Şi ce dacă !?... Nu există nici un băiat !...“

Am ocolit uzina, înnebunit. M-am dus spre pădure. Pe urmă, cînd m-am întors, l-am găsit pe tata la poartă. Era murdar şi avea cămaşa ruptă într-o parte, la umăr.

„Ionuţ, mi-a spus el, cu un glas spart, de om mort, de om dus de pe lume (sentimentul acesta l-am avut atunci, că el vorbeşte dintr-o groapă, din propria lui groapă) — du-te sus şi ia-le şi pe doamnele noastre !... Nu uita că abia ai luat carnet... Ai grijă !...“

„Da, tată ! am zis eu, înţelegînd că el vroia să plec de- acolo, să nu mă mai uit la tot ce s-a întîmplat, la ce se în- tîmpla atunci. Mă duc, tată, şi-o să am grijă !...“

Mi-am dat seama, după ce m-am urcat în maşină, că nici hu i-am spus *Bătrîne,* cu nuanţa aceea frăţească, pe care unii nici nu o puteau înţelege, socotind mult prea mare — „Dobitocii !...“ — intimitatea dintre noi, el fiind „un adevărat om pentru eternitate, pentru toate eternităţile[14], eu fiind „un tinerel oarecare, un nimic...[44]

„Ce pot ei să înţeleagă, dobitocii ! am zis eu, căzînd cu capul pe volan, rupt de un hohot cumplit. Dobitocii !... Neno- rociţii !...“

Am învîrtit cheia în contact pe urmă şi am apăsat pe acceleraţie, aşa de brusc şi atît de puternic, încît motorul a vuit şi a detunat îndelung, parcă aş fi băgat o văpaie în el.

Oraşul prin care am trecut era pustiu şi adormit, iar deasupra lui, în noaptea de vară, imensă şi limpede, stătea, ca un stîlp de pămînt vechi şi învechit, bătucit de ploi şi de ninsori, ars şi întunecat de arşiţe, muşcat de geruri pe

omul Bătrânului, — *ţăranul din Conţia.* Nu-l vedeam în întregime, dar îl simţeam cum stătea în noapte, atingind cerul cu creştetul, stînd cu braţele desfăşurate în lături, gest şi ţinută care subliniau şi mai mult fantastica şi atît de concreta lui monumentalitate.

Nu m-aş fi mirat dacă s-ar fi prăbuşit peste maşină, înnămolindu-mă în pămînt, atît de puternică era senzaţia aceasta.

„...Stările de felul acesta, ziceam eu, conducând cu grijă şi mai încet, nu sînt bune !... îmbolnăvesc nervul şi şubrezesc inima !... Surpă totul şi e mult mai bine de cîte-un mălai mare, căruia nu-i pasă de nimeni şi de nimic !...“

Am oprit, înainte de a intra pe serpentine. M-a oprit dinadins, să mă uit, să văd dacă se zărea de sus, de pe culme „Hamletul Bătrânului.“

Nu se vedea nimic.

Noaptea era acum ca un ceaun răsturnat, prin fundul căruia, rupt şi spart, se bolbocea fumul de la uzină.

La întoarcere, însă, cînd am ieşit din buclele curbelor, l-am văzut deodată înaintea mea. Era 'aşa cum îl simţisem cînd mă dusesem, spre Poiana : înalt şi nesupus, monumental şi sumbru. Sta şi se uita drept în ochii mei, de parcă eu l-aş fi pălmuit.

„...Dar ce-i cu tine, Ionuţ ? a întrebat mama, căreia nu-i scapă nimic. De ce ai tresărit ?!...“

„Cine, eu ? !... N-am tresărit, mamă !...“

„Ei, cum nu, n-am văzut eu... E ceva la maşină ?...“

„Acceleraţia, mamă, pedala mi-a scăpat de sub picior...“

„Fii atent, ai grijă !...“

„Da, mamă, o să am grijă !...“

Le-am lăsat acasă pe amîndouă — „Nu-i nimic grav, s-a aprins un camion, atîta tot !“ — pe urmă m-am dus numaidecît la uzină.

Am nimerit exact cînd îl aduceau de către pădure, bătut şi cam „şifonat", pe Zamfirache Zamfir, fostul nostru chiriaş, îngrijitor la Vila Sofia şi paznic la uzină.

„...Asta a făcut-o ! am zis eu deodată, fiind convins că l-am găsit pe vinovat. Asta-i capabil de orice !... Dacă şi-a permis el ce şi-a permis, la noi acasă !... Asta-i un criminal odios şi fioros, e un fel de Smerdeakov, combinat cu Ivan, e unealta Diavolului şi e blestemul lui Dumnezeu pe pămînt ! ... Asemenea oameni ! ...“

Aşa ziceau şi alţii, în jur, fără a-l amesteca pe Dostoievski în toată treaba asta. Fiindcă literatura e literatură, iar viaţa e viaţă. Şi-i vai şi-amar de scriitorul care îşi închipuie că tot ce se întîmplă în viaţă e literatură curată, după cum e vai şi-amar de omul care judecă viaţa cu „metrul literaturii[14], care va fi mai mic întotdeauna, va fi o biată unitate de măsură **— şi cam atîta !... .**

Lucrurile astea le gindesc şi le spun acum, într-o casă încremenită în tăceri, într-o linişte atît de mare şi de copleşitoare, încît mi se pare în cîte-o clipă că îl aud pe Avram Iancu hohotind din fluieră.

Atunci n-am zis nimic, după ce l-am văzut pe Zamfiraehe.

Am aşteptat pînă cînd a ajuns în dreptul meu, împreună cu cei care îl duceau spre uzină.

Am sărit pe urmă asupra lui, ca o fiară.

N-aş putea spune acum ce era în capul meu atunci. Vroiam să-l sfîşîi pe nenorocit, vroiam să-l nimicesc. Eram convins că el a provocat explozia, să-i facă rău Bătrînului, şi nouă, să facă rău tuturor.

„...Asta a făcut-o ! ziceam eu. El e vinovatul !... Daţi-l pe mîna miliţiei !... Nici nu-l mai judecaţi !... Lăsaţi-'l în seama mea !...“

Nu l-au lăsat, bineînţeles.

L-au băgat într-un „T.V.“, cu canistră cu tot, că avea o canistră de benzină la el (plină sau goală, nu ştiu ! ?). Iar pe mine m-au adus cu sila acasă.

88

N-am crezut niciodată în presimţiri, nu cred nici acum. Am avut, cu toate astea, şi o am şi acum, senzaţia că *explozia* produsă la uzină a avut şi are dedesubturi multe şi mari, a avut şi va avea consecinţe dintre cele mai adînci pentru Bă- trîn, pentru noi toţi, aşadar, deoarece familia noastră, aşa cum a fost şi este ea (diferenţiată în oarecare măsură, roasă de mici şi neesenţiale contradicţii, omeneşti, însă, fireşti), a fost şi este extraordinar de unită şi de solidară.

„...Noi, a spus mama odată, sîntem ca degetele de la o mînă : dacă e tăiat unul, sîngerează şi celălalt !...“

Aşa e, într-adevăr.

Dar meritul nu-i al ei, e al Bătrînului. El a dat unitate lucrurilor, el le-a dat un sens. Cu pasiunea aceea mare a lui. Cu devotamentul şi cu cinstea pe care le-a pus mereu în balanţă. Din cauza cărora şi-a făcut atît de mulţi duşmani, că i-ar trebui două vieţi, dacă ar vrea să se împace cu toţi, sau să-i nimicească pe toţi.

„...Ei, ce mai e nou *pe-acolo ?* îl întreb eu pe Bătrîn, a patra sau a cincea zi după *eveniment,* cînd îl prind acasă, fiindcă e plecat mereu (şi e din ce în ce mai tăcut). A fost dovedită vinovăţia nenorocitului aceluia ?“

„Nu, n-a fost, îmi răspunde el silnic. Şi nici nu cred că va fi !...“

„Bine, dar canistra aceea ?!... Şi faptul că a fugit prin pădure !?...“

„Da, astea sînt probe evidente !... Chiar el o recunoaşte, spune că el a făcut lucrul acesta îngrozitor !...“

„Şi de ce l-a făcut ?“

„Să se răzbune pe şeful serviciului administrativ, care l-a tăiat mereu de la primă — l-a urgisit, cum spune el — şi pe mine, nu înţeleg de ce !?...“

„Atunci ?!“

„Firul faptelor duce în altă parte, spre- altă concluzie !... Un dezastru atît de mare nu putea fi provocat de un apucat oarecare, fiindcă Zamfirache ăsta e dement, m-am convins definitiv de asta !...“

„O fi, este, dar dezastrul îl putea provoca tocmai de aceea, pentru că e dement !... Şi nici nu avea nevoie de altceva, decît de o canistră de benzină !... Un incendiu, după ce-i pornit, creşte singur, dacă are cadru bun !...“

„Posibil, să vedem !... Tu vezi-ţi de examene, nu te lăsa angrenat în evenimente exterioare preocupărilor pe care **le** ai !... Fiindcă asemenea evenimente vor fi mereu, şi dacă nu te vei ţine tare, pe drumul tău şi pe direcţia pe care ai pornit, vei fi la cheremul tuturor schimbărilor de temperatură !...“

Nu mai zic nimic, îl conduc la uşă, unde îl întreb dacă pot 6ă mă folosesc de maşină.

„Cum să nu, îmi spune el, fugind pe scară la vale, oricînd !...“

Dar eu nu l-am întrebat de asta. Aş fi vrut să-mi spună de ce folosea acum atît de mult maşina **pe** care o **avea la** dispoziţie din partea uzinei, lucru de care mai uita, **pînă nu** demult!? Şi de ce avea şofer nou ?! **Şi de ce venea şoferul**

acesta la poarta blocului, atît de conştiincios, cum nu o făcuse nici unul ? !

„Mi-ar fi spus, am zis <eu, dacă i-aş fi pus asemenea întrebări, că am căzut în mania poliţismelor !... Şi că ăsta e punctul meu slab : că sînt suspicios !... Şi că e periculos să fii aşa, la o vîrstă cînd trebuie să fii romantic şi încrezător !...“

„Romantic şi încrezător ! ? zic eu. încrezător şi romantic ! ?...“

„Ce tot zici tu pe acolo ?“ mă întreabă mama, a cărei ureche şi al cărui ochi au devenit şi mai vigilente, de cînd cu *accidentul* de la uzină.

„Nimic ! îi răspund eu. Repet la mecanică !...“

„Repeţi pe dracu ! îmi spune ea. Cred că o dai în bară de data asta !... Toţi o daţi în bară... V-aţi pierdut capul, cum faceţi mereu !... Noroc că sînt şi eu pe-aici, altfel s-ar risipi toate !...“

îmi vine s-o întreb ce părere are ea despre Zamfirache Zamfir, despre idiotul acela ascuns şi berbecos. N-o întreb. Mi-e ruşine de gîndul care stă în spatele acestei întrebări. Şi mi-e scîrbă de toţi şi de toate, ca într-o răbufnire de vulcan vechi şi împuţit.

„Asta e !“ spun eu, ducîndu-mă în camera mea, unde ascult muzică, una şi aceeaşi bucată, care îmi sună altfel de fiecare dată.

89

Lucrurile se leagă din ce în ce mai strins între ele.

Am vrut să fac ce m-a rugat Bătrînul, să nu mă mai amestec de loc în treburile lui. N-am reuşit, fiindcă au venit ele peste mine, direct sau pe ocolitele. Pînă şi la confirmarea primirii mele în partid, la comitetul municipal, a venit vorba despre *explozie,* ca din întîmplare.

„Cum se face, m-a întrebat un tovarăş brunet şi rumen, că voi eraţi plecaţi din oraş în ziua aceea ?“

„Pură întîmplare, am răspuns eu, avea şi tata puţin liber, eu de asemenea, şi-am plecat, am ieşit !...“

„Taică-tău a fost pe la uzină înainte de a pleca ?“

„Nu ştiu, nu mai ţin minte !... Mi se pare că a trecut atît de mult timp de atunci... Şi-n afară de asta...“

„Da, ce mai e în afară de asta ?“

„N-am venit aici pentru *explozie,* am venit pentru confirmare !...“

„Adevărat, a zis altcineva, dar noi, dacă vrem, te putem întreba orice !...“

S-a trecut la confirmarea propriu-zisă, care a decurs într-o atmosferă rece, uşor formală, de parcă oamenii aceia, cu care nu avusesem nimic, niciodată, pe care nici nu-i cunoşteam, ar fi vrut cu orice preţ să-mi tempereze elanurile, să-mi arate, pe viu, că ei erau o forţă, iar eu eram un nimic, ei fiind, bineînţeles, partidul, eu nefiind şi nereprezentînd. nimic.

„...Troglodiţii ! am zis eu cînd am plecat. Dacă e omul în glorie, îi cad toţi la picioare 1... Dacă e ceva cu el, odată seschimbă toţi, devin mai demni şi mai răcoroşi !...“

Altcineva, un tovarăş pe care l-am tot văzut umblînd pe la institut, tip distins, de intelectual, m-a întrebat acelaşi lucru, altfel însă, mai pe ocolitele, după ce am vorbit de fotbal şi de cîte altele. Pe urmă, după ce s-a apropiat de Bătrîn — „Ce mai face, am auzit că e un om extraordinar ?“ — am înţeles ce vrea, aşteptînd cu încredere întrebarea hotărîtoare,. care a sunat însă altfel. Omul vroia să ştie, aşa, pentru el, dacă nu existaseră dificultăţi în îndeplinirea planului de.producţie de la uzină şi dacă nu cumva incidentul acela avea scopul acesta, să înlăture urmele acestor dificultăţi ? !

„...Eu, am zis cam agresiv, nu mă ocup de uzină, eu sînt student !...“

„Da, bineînţeles !... Eu am întrebat din simplă curiozitate !... Ştiam că eşti în relaţii foarte intime cu taică-tău, şiam întrebat, atîta tot !...“

„înţeleg perfect ce vreţi, cred însă că sînteţi pe o *pistă* [illegible]“

90

în cele din urmă, după ce „mă atăcă“ şi Marcel Aldea, nepotul lui Grofşoreanu, spunîndu-mi lucruri îngrozitoare despre Bătrîn, făcîndu-l troglodit şi bandit, şi provocator — „Un simplu pui de viperă, care a reuşit să se strecoare la sînul revoluţiei !...“ — mă duc la uzină şi-i spun tatii tot ce s-a întîmplat şi se întîmplă.

„Ţi-am spus să nu te mai amesteci în treburile astea, zice el în primele clipe, te-am rugat să nu te mai angajezi în discuţii referitoare la persoana şi la munca mea !...“

Se domoleşte pe urmă, după ce îi spun că am evitat pe cît am putut asemenea discuţii şi că sînt ,,„înţepat“, pur şi simplu, în diverse locuri, cu întrebări de acelaşi tip.

Cînd aude de Grofşoreanu, se albeşte complet. Iar mîna stingă îi zvîcneşte de cîteva ori, peste voia lui.

„...Da, asta vor *ei,* spune el pe urmă, sărind din fotoliu şi începînd să se plimbe prin birou — vor cu orice preţ să fie îmbrăţişată *varianta Zamfirache* !... în felul acesta realizează, deodată, două scopuri : şterg nişte urme şi lasă să cadă o umbră, măcar o umbră de îndoială, peste propria mea activitate !...“

„De data asta, îi spun eu, cred că ai căzut tu în mania poliţismelor !...“

„Nici vorbă !... Lucrurile sînt din ce în ce mai clare, din nefericire !... Iar eu mă aflu, acum, în faţa celei mai dificile situaţii, din cîte mi-a fost dat să traversez !... Nu întîmplător a spus Alfred Grofşoreanu ceea ce a spus !... *Explozia* aceasta, indiferent cine a provocat-o, fiindcă a fost provocată, să ştii şi să ţii bine minte lucrul acesta, e supapa prin care respiră conservatorismul, e întruchiparea însăşi a spiritului retrograd !... De aceea se mişcă şi se foiesc toţi, într-o anumită direcţie, pentru că au primit apă la moară, pentru că pot să plătească nişte poliţe, pot să nimicească nişte idei, pot, în sfîrşit, să şjugrume independenţa de gîndire şi de simţire, atitudinile acestea două fiind cele mai periculoase şi mai dăunătoare după *ei* şi după capul lor umflat de dogme şi de fixisme !...“

„Dar ciiie sînt *ei ?* am zis eu, sculîndu-mă, fiindcă nu mai puteam să mai şed. Şi de ce eşti tu atît de criptic în tot ce-mi spui ? !...“

„Nu sînt criptic, nici vorbă !... *Ei* sînt însuşi conservatorismul, sînt întruparea gerontolgică a degenerării, sînt o caricatură fioroasă a unor idei şi a unor sentimente extraordinare, nu înălţătoare, nu, pur şi simplu extraordinare !... Şi reprezintă o frînă nemaipomenit de puternică, fiindcă *ei* ştiu tot ce se poate şti, despre cea mai mică rotiţă din marile noastre *angrenaje,* numai sufletul acestor angrenaje, şi-*ideea,* şi *partinitatea,* nu le mai ştiu !... De fapt, cred că nu le-au ştiut niciodată, nu cred că s-au preocupat niciodată de aşa ceva !...“

„De acord, dar cine sînt *ei? !“*

„Ai fost sau nu ai fost la Vila Sofia ? !“

„Am fost, ţi-am relevat atunci *un anumit spirit !...“*

„De ce mai pui întrebări ?...“

A răspuns unui apel telefonic, şi-a luat şapca şi a plecat la hală, la locul *exploziei,* spunîndu-mi să mă duc acasă — „Nu, nu veni acolo !...“ — şi să nu-l mai caut niciodată la [illegible]

91

Mama mă întreabă ce s-a întîmplat — „Ce se întîmplă ?“ — şi de ce nu-i spune ei nimeni nimic.

„Tocmai mie, care am suferit şi m-am zbătut atîta ? !“ îi spun că nu s-a întîmplat nimic.

„Cum nu, că madam Dobre zicea că taică-tău o să fie dat afară din nou, de peste tot !...“

„Chiar aşa, da ? !“

„Chiar !“

„Atunci du-te şi vorbeşte cu madam Dobre !“

92

Florina, la rîndul ei, îmi spune că nu mai are voie să stea de vorbă cu mine. O întreb de ce. îmi explică, plîngînd, că mamă-sa i-a interzis, deoarece şi pentru ce... O las şi plec, spunîndu-mi că am făcut bine că nu m-am grăbit să mă căsătoresc cu o asemenea fiinţă, care se precipită la cea dintîi. dificultate. „Foarte bine, nu bine !...“

93

Vara trece ca un tăvălug, ca un şir de tăvăluge. Pentru că aşa au fost şi sînt pentru mine toate zilele acestea. De-a

lungul cărora am încercat de nenumărate ori să-l conving pe Bătrîn că Zamfirache e singurul şi adevăratul vinovat.

Am încercat degeaba.

El a rămas la ale lui, devenind cum nu îi era felul : reţinut şi tainic. Asta mă face să cred că ştie, cu adevărat, mai multe, sau că e vinovat, în oarecare măsură. De aceea nu îmbrăţişează varianta vinovăţiei lui Zamfirache. Să nu intre şi el în discuţie. Să nu cadă colb pes,te prestigiul său.

„...Nici acum nu te-ai convins de vinovăţia acestui nemernic ? îl întreb eu după procesul lui Zamfirache, care a avut loc la uzină, într-o hală, cu public mult, cu tot dichisul, cum se zice, să se isprăvească odată cu interpretările şi cu ipotezele unora şi ale altora. Crezi cumva că se poate dă o asemenea sentinţă cu una cu două ? !...“

„Nu cred asta, îmi spune Bătrînul, dar nici în vinovăţia acestui nenorocit nu pot să cred !...“

„Cum aşa, a recunoscut-o singur ? !“

„A recunoscut-o, e adevărat, din punct de vedere juridic lucrurile sînt clare, eu însă tot nu cred în vinovăţia lui !“

„De ce ?“

„Am eu motivele mele !...“

Mai multe nu-mi spune şi nici eu nu insist.

îl întreb dacă „vor fi consecinţe*[1].

„Vor fi, îmi spune el, dar asta nu mai contează acum!... Dacă s-ar fi petrecut acum o lună, sau acum două luni, ar fi contat !... Acum, însă, nu mai contează !...“

„Din ce cauză ? !“

„Pentru că între timp m-am mai limpezit şi eu !... Nu mai sînt, bineînţeles, aşa de romantic, cum eram altădată, nici naiv nu mai sînt, nici orb, nici prost, — dar sînt în stare s-o iau de la capăt cu toate, de la limita *zero,* cum se zice, sînt gata de orice : sînt gata să trec din nou prin lanţul excluderilor şi al ostracizărilor, sînt gata să-mi zidesc pas cu pas, cărămidă cu cărămidă, propria mea mînăstire, precum meşterul din legendă, dacă îmi îngădui să zic aşa !...“

„Dar tu nu eşti vinovat cu nimic, nu-i aşa ? !“

„Tu ce crezi ?“

„Cred că nu eşti vinovat !“

„Atunci de ce mai pui asemena întrebări, pentru că, într-adevăr, eu nu sînt vinovat !... Sau, dacă e să nuanţăm puţin lucrurile,’ sînt vinovat pentru că sînt aşa cum sînt, pentru că am fost aşa cum am fost, pentru cinste şi pentru hărnicie,

care stîrnesc, chiar şi în condiţiile noastre, pulberi de invidii şi de duşmănii, care se polarizează apoi în cîte-un bulgăre de *dogmatită,* strivind sau vroind să strivească totul !... In asta constă, de altfel, complicaţia situaţiei, că se profită de anumite dificultăţi — de orice se profită ! — ca să lovească în anumite principii, profitorii fiind, fără greş, oportunişti şi carieriştii, şarlatanii şi proştii, dacă e să vorbim pe şleau !... Fiindcă ăstora nu le pasă de nimic, dacă iau înainte un om sau o idee, nu se lasă pînă nu le isprăvesc !...“

Ieşim, la îndemnul lui, să bem o bere.

Cînd ne întoarcem aflăm, de la mama, că Vila Sofia a luat foc şi că Mihail Şafranovici nu s-a întors de pe unde era plecat.

94

Azi-dimineaţă, adică adineauri, l-am condus pe tata la gară, fiindcă a plecat „la Moldova[14], cu trenul.

„De ce nu m’ergi cu maşina ?“ l-am întrebat eu, cînd veneam de la „biroul de voiaj[14].

„Nu-i bine să conduci cînd eşti supărat sau cînd eşti nemulţumit de ceva !...“

„Deci tu eşti supărat acum, îţi pare rău după uzină sau după funcţie ! ?“

„După funcţie nu-mi pare rău, dar după uzină îmi pare rău tare !... Abia o învăţasem, abia o ştiam, în toate articulaţiile ei, ca sistem de producţie, nemaivorbind de faptul că începusem să cunosc bine oamenii, inginerii şi muncitorii, ceea ce nici nu se prea cere astăzi, aceasta fiind o altă contradicţie a sistemului nostru, în cadrul căruia omul e asimilat de multe ori cu utilajele, şi nici măcar atît, fiindcă de utilaje mai ai grijă, să nu se uzeze prea mult, dar de om, de, nu-i nevoie să ai grijă, tragi de el, cît e bun, pe urmă îl dai deoparte !...“

„Am ajuns tot la *contradicţii,* cum se zice !...“

„Adevărat, hai să le lăsăm, să vorbim de fotbal !...“

La gară, înainte de a ne despărţi, aş fi vrut să-l mai întreb ceva — „Nu-i aşa că o să învingem, nu-i aşa că tu eşti imbatabil, cum îţi zic unii ?“ Nu s-a putut. Erau prea mulţi

■de faţă. Au venit toţi, de parcă tata ar fi plecat pe lumea cealaltă. Nici nu l-am îmbrăţişat. Ştiam că nu-i place. I-am strîns doar mîna, bărbăteşte. Şi i-am urat drum bun.

95

Septembrie e de aur, dar inima mea e de scrum. Din pricina Bătrînului, fireşte. Fiindcă el e în suspensie şi acum. L-au scbs de la uzină şi-l ţin aşa. Iar eu sufăr cumplit din pricina asta. De aceea nici n-o să mai scriu nimic în caietul . acesta al meu. Tot n-o să mă fac eu scriitor. In nici un caz ! Las lucrurile în seama vieţii, să le povestească şi să le toarcă ea. Iar eu mă întorc spre mine şi îmi spun, avînd sentimentul că abia acum, în clipa asta blîndă şi luminoasă, îl descopăr pe Bătrîn cu toate ale lui, că merită să fii *OM* în lume, •oricît ar fi de greu !...

PARTEA A PATRA

JPRA

I

Dacă ar fi să trag o linie de-a curmezişul existenţei mele, — nu de-a latul, de-a curmezişul — aş despărţi-o în două părţi distincte, deoparte situîndu-se perioada dinainte de secetă, perioada fericită a copilăriei, plină de sărăcie şi de spaime, iar de cealaltă parte s-ar situa şi s-ar afla perioada de după secetă — şi seceta însăşi, care n-a durat numai un an, a durat mai mult — s-ar afla şi s-ar situa toată vremea aceasta a noastră, — „anii noştri", cum spun gazetarii şi publiciştii, cum spune şi prietenul acela al lui Iuliu Jeler, *romancierul,* cum îl numeşte el, cu o nuanţă abia perceptibilă de ironie, cum spun eu însumi cîteodată — epoca aceasta răscolită şi aspră, dură şi neîndurătoare, — dar şi frumoasă, de ce să nu recunoaştem lucrul acesta esenţial ! ? — care a dat cu mine de pămînt de atîtea ori, azvîrlindu-mă în slava bucuriei tot de atîtea ori, cutremurîndu-se apoi, cînd a simţit că vreau şi că pot să fiu eu însumi, parcă n-aş fi fost propriul său produs, rodul tuturor arderilor care au răvăşit-o.

Linia aceasta ar fi, totodată, linia ascensiunilor şi căderilor mele, ar arăta destul de exact cît de mult am suit eu (nu în sensul funcţiilor însă), de cîte ori am fost nevoit s-o iau de la capăt, atîta doar că vremea nu poate fi secţionată în chip brutal, nu poate fi desfăcută în felii distincte. Anii ca şi zilele, ca şi clipele, nu au o curgere liniară, nu alunecă în gol, ca o apă lină şi limpede, una şi aceeaşi mereu. Din contră, se întretaie şi se suprapun, adunîndu-se şi îngrămădindu-se uneori la stăvilarele aducerii-aminte, alunecînd alteori ca nişte şuvoaie de foc şi de gheaţă, după cum e omul cu care se confundă, după cum sînt stările prin care trece el, în funcţie de sensibilitatea şi de capacitatea lui de a capta un ecou sau o undă nouă, care abia se încheagă, fiindcă omul a fost, — a fost, este şi va fi, lucrul acesta e mai mult decît evident! — axul de simetrie al întregii lumi, măsură şi receptacul pentru timp, — timp el

năzuinţe ! — aşa cum e el, fragil şi trecător, — „ca frunza şi ca ifcrba pămîntului“, cum zicea mama, fie iertată şi în veci de veci luminată !, „ca apele pămîntului şi ca stelele cerului, care se uită în adîncuri prin ape, petrecîndu-se odată cu ele“, cum zicea tata, deoarece şi el era, — şi mai este încă — mare iubitor de vorbă aleasă şi înflorită, nu neapărat frumoasă, plină de înţelesuri şi de profunzimi, lucru pe care l-am înţeles mult mai tîrziu, cum se întîmplă uneori.

De aceea şi ziceam că vremea nu e uniformă şi ternă, — numai oamenii sînt aşa, unii dintre ei — pentru că eu însumi am trecut într-un fel prin ea, cîţiva ani buni — un secol, nu cîţiva ani — uitînd complet de mine şi de copilăria mea, de tot ce fusesem, luînd de bun tot ce mi se spunea, — „...duşmanul de clasă, tovarăşi, stă şi pîndeşte mereu, deoarece lupta de clasă se ascute pe zi ce trece, ceas de ceas şi în proporţie de masă, cum spune tovarăşul Stalin, părintele şi învăţătorul nostru, stîlpul independenţei noastre şi al libertăţii noastre, deoarece el, tovarăşi, este garanţia izbînzilor noastre, a desfacerii noastre de odiosul nostru trecut !...“ — pentru ca după aceea', — da chiar aşa a fost ! — să-mi aduc aminte de toate, de copilărie şi de părinţi, de satul în care m-am născut şi de obîrşia mea ţărănească, — pe care am renegat-o cîndva ! — intrînd astfel într-o zodie nouă, subjugînd cîteva zodii, într-o singură viaţă, — „într-un veac întreg", cum zice cîteodată Iuliu Jeler, un veac de zbateri şi de căutări, nu de singurătate, fiindcă vremea aceasta a noastră, revoluţionară dar şi conservatoare, nu are alt echivalent, într-adevăr, în afară de veacuri, aşa cum a fost ea de dură şi densă, prefă- cînd de fapt ziua în secundă, deceniul în an şi veacul în deceniu, — da, chiar aşa !.. — măcinînd altfel lucrurile...

In ultima vreme, mai ales acum, de cînd am fost dat afară de peste tot, — „... dar nu pentru totdeauna, deoarece partidul nu uită de oamenii săi, nici *tovarăşii* nu uită, să iei bine aminte la aspşctul acesta !...“ — m-am gîndit mult şi intens la ceea ce am fost, la copilăria mea şi la locurile de unde am ieşit eu în lume, venind în oraşul acesta mare (mare şi atunci), în care am intrat copil plăpînd, din care am plecat şi în care m-am întors, în care m-am realizat ca om, — pentru că m-am realizat, nu sînt un neîmplinit, e limpede lucrul acesta, e cît se poate de clar ! — în care am cunoscut amărăciunea multor înfrîngeri şi bucuria, amară şi ea, multor regăsiri. M-am gîndit nici nu e bine spus, deoarece eu nu m-am gîndit la nimic anume, m-am pomenit, pur şi

le amintiri, trăind senzaţia pe care trebuie s-o trăiască şi Dămîntul, cînd e atins de ploaie, după o secetă îndelungă, ori ;înd vin spre el apele irigaţiilor, trezindu-l deodată, dînd viaţă 'iecărui fir de iarbă, fiecărui fir de porumb sau de grîu.

Era într-o dimineaţă cînd s-a petrecut miracolul acesta, ;asa era goală şi liniştită, Nuţa era plecată, Lena era la şcoală, ar băiatul, Ionuţ, era în „bîrlogul" lui (aşa-i zice el camerei ae care o are la dispoziţie), făcea probleme la fizică — precis ! — ascultînd în acelaşi timp muzică uşoară. Iar eu stăm aelimpezit, între vis şi viaţă, — între viaţă şi vis — mă aflam oe cea mai fragilă şi mai schimbătoare muche. Nu îmi era aminte de nimic. Nici măcar să mă scol nu-mi venea, eu care sărisem de zeci de ori din pat — de mii de ori sărisem — fără a lua seama la locul unde mă odihnisem, gîndindu-mă, dincontră, la ceea ce aveam de făcut, intrînd deodată în preocupările care îmi acaparaseră anii — anii mei cei mai buni, întreaga mea viaţă — rememorînd, din mers, în timp ce mă limpezeam cu apă rece, sau cînd mă bărbieream, ceea ce aveam de făcut, gîndindu-mă la soluţii, - căutîndu-le cu înfrigurare, cu o grabă care nu era întotdeauna a mea. „...Astăzi, ziceam eu cînd fusesem director-general, va trebui .să dăm drumul la *linia* aceea nouă !... Trebuie notat în grabă, trebuie scris... Rău nu-i cum fac, că-mi schiţez planul în fiecare zi... Dar uite că de multe ori lucrurile se încurcă... Iar eu, ca şi alţii, devin un fel de surcea pe care o poartă valul evenimentelor de colo- colo... Pentru că e un aspect şi acesta : că noi, cei care zicem că am descoperit secretele conducerii economiei şi ale dezvoltării societăţii, sîntem de multe ori robii întîmplării, sîntem conduşi, nu conducem noi !... Nouă ne rămîne problematizarea !... Şi agitaţia !... Şi văicăreala care-i mai cuprinde pe cîte unii, pe cei ce îşi închipuie că sînt nişte sacrificaţi !..."

Fiecare perioadă, fiecare preocupare *a avut problemele proprii, în raport cu care am fost nevoit să mă gîndesc şi să acţionez, comportîndu-mă bine de multe ori, încurcînd lucrurile destul de rău în cîteva rînduri, după cum mi-am dat seama, singur. „...Important e, ziceam eu pe vremea cînd activam la ţară, pentru transformarea ţăranilor, pentru ridicarea lor din înapoiere, cu toate că eu nu eram mai înaintat decît mulţi dintre ei, dimpotrivă — să mă scol devreme, să nu spună ei că-s domnos şi puturos, să înţeleagă că nu le vreau răul !..." Aşa şi făceam, aşa făcusem de nenumărate ori, cît am stat în Conţia, sat mare si renumit, mă sculam si mă duceam la sfatul pcnular, unde

nic şi de femeia de serviciu, cînd nu întîrzia şi dînsa. „...Eşt harnic, tovarăşe, zicea bătrînul Aron, paznicul, e bine că eşt aşa, frumos din partea dumităle, dar nu se vede nici un spor asta-i problema !...“ „O să se vadă, lasă, dar oamenii unde sînt de ce nu vin aicea ? !“ „Oamenii ! ?... Păi ce să caute aicea ?.. Oamenii se duc la lucru, pe hotar, ce, tata dumităle, cînd se scula, se ducea la primărie ?“ „Nu se ducea, asta-i adevărat!...' „Păi vezi, păi vedeţi ?... Asta-i toată problema, că am uita" de unde venim, aţi uitat, adică, de unde veniţi !... Şi nici ni prea ştiţi încotro mergeţi şi-ncotro ne duceţi şi pe noi !...‘ „Cum nu ştim, bace Aroane, partidul nostru ştie exact ce face şi-a planificat întreaga economie, noi...“ „Da, da, ştiu, am auzit, dar eu aş vrea să aflu ce zici dumneata de anumite lucruri, cu capul dumităle, să nu-mi dai cu partidul, cum făce< un ortac de-al meu, de-aicea, din Conţia, cu care am fos eu în armată la Austro-Ungaria, care îl pomenea mereu pt tătîne-său, orice zicea, ori pe bunu-său, ori pe primarul dt Pe vremea aceea, pînă cînd l-a întrebat unul dacă nu are ş: el întâmplările şi gîndurile lui, îi chiar aşa de gol pe dinăuntru, de-i dă mereu zor cu unii şi cu alţii ! ?...“

Iar mai apoi, cînd m-am întumat din nou la uzină, dupi ce am fost exclus din partid, fiind aruncat astfel în braţele tuturor deznădejdilor (pentru că nimic nu-i mai cumplit decî să-i iei omului lucrul la care ţine cel mai mult), — mă purtarr şi vorbeam altcum, frămîntînd altfel de gînduri în minte, sfă- rîmînd în măsele (în măselele care. începuseră ele înşile să se sfarme, din cauza necazurilor, din pricina nemîncării) altfe' de idei, sau crîmpeie de idei, bodogănind cel mai adesea, în- jurîndu-i pe toţi, — pe Jeler, pe Rîşnoveanu, pe Constandă pe Mihalcea şi pe ceilalţi, pentru că nu mă lăsaseră într-alt mele, pentru că m*i scoseseră din producţie şi pentru multe alte motive, pe care nici nu le mai cercetam, le aruncam spre ei (spre lume le aruncam, spre întreaga lume), cum arunc nişte pietre. Atunci am avut eu viziunea aceea teribilă, de care i-am vorbit şi lui Jeler, mai tîrziu, cu ţăranul acela mustrător, pe care l-am visat mai întîi (lucrul acesta nu i l-am ma povestit lui Jeler), pentru ca după acea el să iasă cu adevărai din vis şi să-mi intre în viaţă, semănînd cîteodată cu tata, vorbind cum vorbeşte dînSul, semănînd alteori cu vecinul aceli al nostru, cu Iftode, căruia i-au putrezit oasele pe la *Cana.* (fapt în care am fost amestecat şi eu, în oarecare măsură), ase- mănîndu-

intr-o toamnă, cînd erafn zorit din urmă cu strîngerea cotelor (eram presat în modul cel mai cumplit, dar asta nu justifică în nici un fel nesăbuinţa aceea a mea), fiind el cel mai adesea, mergînd cum mersese el atunci, după ce îl pălmuisem, vorbind cum vorbise el atunci, trăgănat şi legănat, ardeleneşte, uitîndu-se la mine, la noi toţi, nu numai la mine, exact cum se uitase atunci, mirîndu-se că ne grăbim aşa de tare şi că nici nu luăm seama că ieşim din opincile lui, din şerparul lui şi de sub ţundra lui uriaşă, capabilă să acopere o ţară, — „da, chiar aşa !“ — nu o uzină sau un oraş.

„...Nu se poate merge aşa către viitor, spuneam eu atunci (nu spuneam, strigam, răcneam în propriul meu cuget, ca într-o cetate pustie), — fără a te întreba de unde vii şi ce vrei să faci, fără a-ţi’reprezenta limpede scopul şi ţelul !...“ „Fiindcă dacă o luăm aşa, după vorbiri, vom vedea că au mai fost partide care au zis multe şi de toate, iar de izbîndit n'-au izbîndit nimic, sau au izbîndit puţin, în raport cu cît au zis !...“ „Şi-n privinţa oamenilor tot aşa stau lucrurile : oamenii sînt feluriţi, unii sînt buni, e adevărat, sînt sarea pămîntului, dar alţii sînt răi şi ticăloşi, şi leneşi, dornici să trăiască fără muncă sau cu muncă mai puţină, lacomi de bine şi de belşug !...“ „Nu s-a produs nici un miracol, pe nicăieri, cum am crezut şi am zis *noi,* cum am crezut şi am zis eu însumi, cu toată puterea tinereţii !...“ „Omul cel nou e aicea, ziceam *noi,* s-a născut şi se naşte după modelul celui mai înaintat om din lume, care a dat cel mai convingător exemplu, din cîte a cunoscut lumea vreodată !...“ „Aşa o fi, aşa a fost, numai că omul nu se naşte dintr-un exemplu, conform unui tipar anume !...“. „Omul nu poate deveni altceva decît dacă îşi dezvăluie adevărata sa fire !...“ „Iar'eroii, dacă ne vom uita bine, vom vedea că nu trăiesc veşnic, trăieşte pilda lor, ei înşişi dizolvîndu-se în pilda aceasta, într-un înţeles anume !...“ „E un dat şi acesta : că nu poate fi cineva erou toată viaţa, sau, dacă e să merg mai departe cu gîndul, atunci trebuie spus că nu poate fi cineva erou toată viaţa decît dacă se luptă pentru lucrul acesta toată viaţa !...“ „Aşa e, după cît se pare, aşa stau lucrurile cu problema asta, cum ziceam eu odată, cînd îl imitam pe Iosif Vissarionovici, pe care l-au imitat mulţi, cu deosebirea că alţii au mai uitat şi mai uită, în vreme ce eu le ţin minte pe toate, de parcă eu aş fi bulgărele de jăratic sau de uraniu al veacului acestuia, în care o să intru cum intra tata cu coasa în lanul de grîu — da, chiar aşa ! — am intrat

siunea asta în seama lui Iuliu Jeler, — că-i mai înţelept şi-mai echilibrat ! — ori în seama lui Banciu, — că-i mai dis ciplinat, nu ştie nimic altceva, în afară de muncă şi de uzină ! — o las în seama tuturor şi-mi trăiesc viaţa mea „Asta pot şi trebuie s-o fac, da, pot şi trebuie !...“

Ziceam multe şi de toate, de fiecare dată am zis cîte ceva în fiecare „etapă istorică", dacă e să-mi împart şi eu viaţa îr etape şi în perioade, cum fac istoricii, cu vremea (o ajustează şi dumnealor, după cum bat vînturile, eu însă nu trebuie să fac aşa, în nici un caz, eu trebuie să fiu sincer faţă de mine însumi, pînă dincolo de cruzime, pînă unde nu mai există nimic altceva, în afară de limpezime şi de încredere, da, aşa trebuie să fac !), contrazicîndu-mă de multe ori, acum, însă, nu mai ziceam nimic, nu mă gîndeam la nimic anume, stăm la marginea lucrurilor, le simţeam cum se închegau şi cum se destrămau. Nu eram atins de disperare, dimpotrivă, mă gîndeam că viaţa mea adevărată abia de acum încolo începe, — „fiindcă nu există viaţă adevărată decît acolo unde există înţelegere, unde înfloreşte şi rodeşte acţiunea, unde domneşte, nestingherit de nimeni, neimpus şi necontrafăcut, gîndul generator de bucurie al demnităţi omului, da, chiar aşa Ar fi trebuit, în mod normal, să-mi analizez activitatea şi viaţa, să văd pe unde şi cînd am greşit, — „doar şi *tovarăşii* de aia m-au lăsat în suspensie, să am timp de analize !...“ Aşa ceva nici nu se potrivea, ce-i drept, cu temperamentul meu şi cu felul meu de a fi, — Iuliu Jeler avea dreptate în privinţa asta ! — pentru că eu n-am fost înclinat către analiză şi către drămuire, am fost, dimpotrivă, — şi mai sînt aşa şi acum, voi.fi aşa şi de acum încolo, — plin de tumulturi şi de ne- măsurări. Dar n-am fost un sălbatic sau un troglodit, — „un spirit primar" — cum au spus şi mai spun şi acum unii (cei care au fost lezaţi într-un fel sau ^ltul de modesta mea existenţă), n-am fost un om lipsit de gînd şi de simţămînt. Am fost, pur şi simplu, un *copil al secetei* (şi în privinţa asta are dreptate Iuliu Jeler), am ieşit în lume mult prea devreme, am fost scos în lume de valurile mari ale istoriei, am fost aruncat în aceste valuri fără să ştiu să înot, învăţînd pe urmă, — „din mers" — înghiţind apă cu nemiluita, dueîndu-mă la fund de cîteva ori, ieşind din nou deasupra, regăsindu-mă pe mine în- su-mi, regăsindu-mi pasul şi ritmul, cînd nici nu aş mai fi crezut, cînd nu mai credea nimeni; în afară, poate, de Nuţa. „...Aşa a fost, aşa am ieşit eu în lume, odată cu *maica secetă,*

în urma răvăşirilor şi răscolirilor aduse de război !...“ „Da, pentru că toate erau răscolite şi aţîţate atunci, satele dar şi oraşele, oamenii şi zilele, cum au fost întotdeauna după război !...“ „Nu, mai mult decît atîta, a mai existat *un plus,* după cum s-a văzut ulterior, a mai fost ceva la mijloc, ceva mai vechi, care a ţinut şi ţine de interferenţa aceasta geografică, de ţărmul pe care am stat şi stăm noi, românii, care ne-a adus multe bucurii şi foloase, dar ne-a şi întristat tot de atîtea ori, dîndu-ne pe mîna celor mai cumplite contorsiuni !...“ „Iar eu, atunci..„Eu eram un pui de ţăran care cunoştea bine de tot viaţa, din anumite puncte de vedere... Din alte puncte de vedere însă eram dezarmat complet, faţă de lume şi faţă de viaţă, faţă de o lume răscolită şi răvăşită, şi faţă de o viaţă care nu era nici veche, dar nici nouă nu era !...“ „După aceea am mai învăţat eu cîte ceva, am învăţat multe, de ce să n-o recunoaştem ! ?... Am crescut şi m-am limpezit, plătind cu zbucium mult, cu frămîntare şi cu durere, fiecare pas pe care i-am făcut înainte !...“ „Altfel nici nu se poate, fiindcă dacă s-ar putea s-ar face sere şi pentru oameni, cum se fac pentru răsaduri şi pentru puieţi, reglîndu-li-se consumul de lumină şi de căldură !...“ „Dar oamenilor nu le priesc serele, artificialul şi serialul, oamenii nu sînt oameni decît dacă sînt bi- ciuiţi de furtunile suferinţei şi dacă sînt atinşi din cînd în cînd de fulgerele mari ale bucuriei !...“ „Cum s-a întîmplat şi cu mine pînă mai ieri !...“ „Cum se va întîmplă şi de acum încolo !..“

„Ce faci, Bătrîne ?“ mă întreabă Ionuţ din deschizătura uşii.

„Stau, îi răspund eu, tresărind uşor. De ce întrebi, e tîrziu ?“

„Nu, aşa ca chestie, de şucăr, cum zice Vale !...“

„Şucăr şi Vale ! ? am zis eu sărind de pe canapea, ridicînd jaluzelele, căutîndu-mi hainele. Asta-mi place mie la voi, că aveţi un limbaj grozav !...“

„Fiecare generaţie cu specificul ei, unii cu lozincile, alţii cu plăcintele !... E normal, nu-i aşa, pînă şi păsările şi peştii au un limbaj al lor..; Delfinii, de pildă...“

Nu-i ardea lui de limbajul păsărilor şi nici de semnalele prin care se înţeleg delfinii. Vroia altceva, vroia să discute, din nou, despre un subiect care îl obseda, pur şi simplu, cu toate că eu îl rugasem să nu se mai amestece în „problema aceasta[14], dar el nu ţinuse seama de sfatul meu, se interesase mereu, —. „pe cont propriu[44] — iar acum, de

nise cu un maistru de la uzină, cu Duncea, împreună cu care vorbise despre incendiu, fiindcă asta era problema, — *explozia,* dezastrul acela mare, cum zice el, parcă ar vorbi de erupţia unui vulcan, care ne ieşise deodată înainte, venind din urmă, pe dedesubt, ca un val sumbru, „ca o Subterană, Bătrîne, da, chiar aşa'!...“ Mie, însă, nu-mi era aminte de discuţii, — despre *explozie* nu vroiam să vorbesc, mă săturasem — nu îmi era aminte de nimic. De aceea l-am şi „fentat“ (era vorba lui), îmbrăcîndu-mă şi plecînd în grabă.

„Stai mult ?“ m-a întrebat băiatul din „bîrlogul său propriu", fără a mai deschide uşa.

„Nu, i-am spus eu, părîndu-mi rău că nu stătusem de vorbă cu el, cum aş fi vrut — la revedre, salut!...“

„Salut !...“

Am uitat de regret, după ce am ieşit în lumina zilei, o zi de toamnă limpede şi lină, cum sînt puţine pe aicea, fiindcă la noi plouă mult, plouă şi ninge, şi poate că numai iarna e frumos, sus, în munte, dar şi aici, în oraş, e superb de multe ori, prin decembrie şi prin ianuarie, prin februarie şi chiar în martie, cîteodată. Acum, însă, era în septembrie şi cerul era senin. Lumina soarelui curgea de peste tot, cădea printre frunze, cădea odată cu ele .aluneca pe lîngă trunchiul copacilor, se oprea pe cîte-o piatră, mîngîind-o îndelung, vibra molcom sus în înalturi, de unde cădeau în cascade mari mugete de cerbi. De fapt, mugetele acestea nu veneau de sus, veneau din urmă şi din adîncuri, ieşeau din gîndul meu, dovedindu-mi astfel că nu mă uscasem pe picioare, cum mi se păruse şi mi se părea mereu, mai ales în ultimul timp.

„...Da, ziceam eu, cum aveam să fac şi după aceea, ori de cîte ori ieşeam să mă plimb, sau cînd stăteam acasă, singur, fiindcă *suspendarea* mea a durat mai mult decît credeam, — omul nu e stins niciodată, cît mai stă încă în picioare, cît îşi păstrează nealterat un gînd anume !... Numai graba şi nestatornicia îl pot pierde !... Dar dacă aşteaptă, dacă are răbdare şi tărie în el, se salvează, trece peste orice dificultate !... Fiindcă apele gîndului, apele neştiute ale vieţii, se adună singure la stăvilare... Cresc şi tot cresc, — dacă au izvoare bune, bineînţeles — şi-ntr-o bună zi îl vezi pe cel mai stins om că are, deodată, altă înfăţişare, alt mers, e un Zeu, nu mai e om !... Da, adevărat, aici se petrec cele mai mari miracole, nu în cosmos !... Şi eu, uite că era să îmbătrînesc fără a lua seama la lucrul acesta !... Fără a mă

„Aşa se prostesc şi se ticăloşesc oamenii, din nebăgare de seamă, de bună voie şi nesiliţi de nimeni, cum zice tata !....“

N-am mai spus nimic pe urmă, şi poate că nici n-am mai clipit un timp, atît de mult şi de profund, şi atît de puternic am fost tulburat. Abia atunci am „căzut“ de pe muchea pe care umblasem şi mă mişcasem\în ultimul timp, cum ai umbla pe frînghie, deasupra unei prăpăstii. Abia atunci mi-am amintit cu adevărat de copilărie. Amintit nici nu-i bine spus, deoarece eu nu mi-am adus aminte de o întîmplare anume, nici nu m-am dus pe firul gîndului, cum se spune, ca să ajung departe, în trecut, din episod în episod, din treaptă în treaptă. Am fost invadat, pur şi simplu, de acest trecut, am fost cuprins şi răvăşit, deodată, de toată copilăria, nu de o zi sau de o întîmplare oarecare, nu, am fost luat în stăpînire de toate zilele şi de toate clipele, care trăiau şi vibrau în mine,

— trăiesc şi acum, vor trăi mereu — ca o văpaie, ca o lumină vie dar şi alinătoare, ca o apă fermecată, care îmi crea senzaţia de prea plin, de bucurie nemărginită, de frenezie.

Numai cînd am fost îndrăgostit de Georgina Mihalcea,

— într-adevăr, numai atunci ! —- am mai trăit cu atîta intensitate un sentiment, avînd senzaţia, avînd convingerea că eu nu mai eram eu însumi şi că eram tot, — din creştet pînă în tălpi — un cîntec de iubire, — eram însăşi iubirea — şi că dacă m-aş fi tăiat la un deget, sau altundeva, oriunde, din trupul meu împlinit şi puternic — fiindcă eram în putere pe-atunci — ar fi ieşit trandafiri involţi, flori şi cîntece, şiraguri de rubine, — „da, chiar aşa !...“ Iar dacă aş fi vorbit, dacă aş fi putut spune ceea ce simţeam cînd o mîngîiam pe Georgina — sau cînd stăteam alături de ea, sau cînd mă gîndeam la ea — vorbele mele şi gîndurile mele ar fi alcătuit împreună un neîntrerupt cîntec de iubire. Aşa era şi acum, cu deosebirea că de data aceasta îmi aminteam de vremea îndepărtată a copilăriei ; îmi aminteam de mama şi de cărarea care suia pe lîngă casa noastră, trecînd pe sub un cireş rotat; îmi aminteam de casa noastră, al cărui acoperiş de paie tata l-a înnoit o singură dată, cînd eram eu de şase ani (dar atunci casa era urîtă şi străină, parcă nici nu mai era a noastră) ; îmi aminteam de nopţile de iarnă, cînd ne zgribuleam toţi, pe sub ţoale, la căldură, ascultînd, pe întuneric, cum vuia vîn- tul, avînd senzaţia de multe ori că va smulge casa din temelie şi o va duce cine ştie unde, ca pe un simplu fulg de păpădie ; îmi aminteam şi mă gîndeam la ziua

mea îndeletnicire, care mi-a creat, deodată, simţul răspunderii, parcă aş fi crescut, într-o zi, cît alţii în zece, ca în poveste), îmi aminteam nici nu e bine spus, deoarece nu mă gîndeam la ceva anume, decît aşa, în treacăt, dominant fiind *sentimentul copilăriei,* o anumită stare de limpezime şi de voioşie, în care trăiau toate împrejurările copilăriei, — era însăşi copilăria — care mă făcea pe mine însumi să fiu, în acelaşi timp, copilul neînfricat dar şi temător, dornic să absoarbă cu ventuzele ochilor întreaga lume, şi bărbatul care eram efectiv, — eram şi sînt — omul care trecuse prin multe vîr- tejuri, în faţa, căruia stăteau alte capcane şi alte suişuri, viaţa întreagă îmi stătea dinainte, — da, chiar aşa ! — fiindcă eram pe la jumătatea ei, ziceam şi mă gîndeam eu, dinafară, cumva, de pe margine, deoarece copilul din mine, copilul care fusesem cîndva, era stăpîn absolut în clipele acelea pe toate gîndurile şi simţămintele mele, — copilul şi copilăria, vremea de aur a începuturilor, peste care ploua cu lumini, ca într-un vis.

Toate păreau şi erau aşa, atinse de lumină, ninse. Dar erau vii, deşi erau dominate de o anumită estompare. Viu era, de fapt, sufletul lor, ceea ce a fost şi este nepieritor dintr-o împrejurare sau dintr-o lume, — „fiindcă acolo, acasă la noi, ca şi în alte părţi, era o lume, lucru la care noi nu ne-am gîndit suficient, eu, mai ales, nu m-am gîndit deloc !...“

„Adevărat, aşa e, dar acum...“

Acum nu era momentul cel mai potrivit pentru reflecţii şi pentru recunoaşteri, pentru analize şi pentru cercetări amănunţite. Acum era vremea copilăriei, ea mă ducea de mînă peste tot, arătîndu-mi oraşul care stătea tolănit la picioarele mele, mare şi puternic, crescut mult prea mult spre cer în unele locuri, unde erau noile cartiere, scăzut şi scufundat (sau gata să se scufunde) în părţile unde rămăseseră în picioare vechile străzi şi vechile case. Ea, copilăria, îmi suna la urechi clopoţeii de argint ai primăverii (ai tuturor primăverilor pe care le trăisem eu *acolo),* ea îmi spunea crîmpeie de colinzi şi de cîntece, fluierîndu-mi în gînd împreună cu sturzii pe care îi auzisem eu cîntînd, cîntînd odată cu toate ciocîrliile, ale căror triluri atingeau cu o aripă creştetul munţilor, arcuindu-se cu cealaltă aripă peste pragurile din răsărit, aducîndu-mi în faţa ochilor, ca pe un val verde şi străveziu, iarba pe care o văzusem de atîtea ori încolţind[1] şi crescînd (fără a lua seama la lucrul acesta), înmugurindu-şi în mine şi prin mine toate crengile şi toţi pomii, înflorindu-i şi scuturîndu-i în ninger

nesfîrşite, tunînd şi fulgerînd înfundat şi profund, înflorind din nou pe urmă în noi şi noi lumini, în scăpărări nenumărate, de rouă şi de stropi de ploaie, de pulbere care se aprindea şi sărea deodată către cer, împurpurîndu-l, ieşind înaintea soarelui, cînd da el să asfinţească.

„...E bine, dacă poţi, să fii bun şi drept ! ziceam eu, lăsîndu-mă călăuzit şi iradiat de nucleul acela fantastic, de lumină şi de căldură, de existenţa căruia aproape că şi uitasem. Să tinzi mereu, mereu spre bunătate, să te bizui, fără sminteală, numai pe muncă şi pe cinste, — să fii ferm dar să nu fii dur, să fii intransigent, dar să nu fii grosolan, să fii cum eşti în adevăratul tău cuget, cum trebuie să fii, fiindcă nu vei realiza niciodată ceea ce vrei să realizezi, dacă nu te vei edifica pe tine însuţi pe parcurs, pe parcursul edificării propriu-zise, în procesul muncii !... Cel din urmă zidar se schimbă şi devine alt om, pe măsură ce îşi însuşeşte tainele meseriei !... Orice om poate să realizeze lucrul acesta, cu foarte puţin efort şi cu foarte multă răbdare !... E nevoie şi de renunţări, pe drum, e nevoie şi de sacrificii, sînt greutăţi multe de învins, greutatea cea mai mare constând, totuşi, în a te învinge pe tine însuţi, nu în sensul anulării, ci în sensul unei adevărate regăsiri, al scoaterii în lumină a adevăratei esenţe, care e unică, aşa cum e unic sufletul fiecărui om, felul său de a fi, fiindcă fiecare om e o mare şi nedescifrată personalitate !... Exemple sînt destule, dar exemplele, — *modelele,* în genere — nu au valoare decît în măsura în care te ajută să te regăseşti pe tine însuţi !... Un *model* în faţa căruia trebuie să te prosternezi nu are nici un rost pozitiv, devine, dimpotrivă, curată catastrofă pentru toţi cei ce bat mătănii pe alături de el !... încît *cultul,* cu toate ale lui, se vădeşte *saturnian* şi catastrofic şi din acest punct de vedere !...“

N-a fost numai lumină şi bucurie copilăria mea, n-a fost alcătuită numai din răsărituri de soare, din purpură şi din rouă. Eu însumi reţinusem din ea, într-un timp de care nu puteam şi nici nu vroiam să mă despart, numai aspectele mai dure, folosindu-le ca argumente pentru propria mea edificare, care era, atunci, precipitată şi cam artificială, lovind în felul acesta într-un „trecut întunecat, din care nu trebuia luat nimic, care trebuia aruncat în hăuri, cu toate ale lui !...“ Iar acum poate că eram înclinat să îndulcesc asperităţile, să arunc peste toate lucrurile una şi aceeaşi lumină, ca să uit de necazuri, să mă limpezesc şi să mă liniştesc, — „am mai făcut cu asemenea isprăvi, am sărit ca o turcă de la o ax

tremă la alta, vroind mereu ceva, neştiind nici eu prea bine ce vroiam şi de ce mă zbăteam atîta !...“

De data aceasta însă nu era vorba de nici un salt şi de nici o margine a lucrurilor. Era altceva, nu mă mai aflam la nici o extremă, mergeam pe mijlocul drumului, — pe *inima drumului,* cum ar zice tata, cum au zis şi zic ţăranii, de sute de ani, nu de ieri sau de azi. Simţeam lucrul acesta cu întreaga mea fiinţă — n-aş fi putut să-l explic, dar eram sigur de el — şi-mi părea bine, rîdeam şi fugeam împreună cu copilul care fusesem cîndva, — alergam printr-un lan de grîu, din care abia mă zăream, prin care înotam de zor, să prind o prepeliţă, al cărui pitpalac se auzea aproape de tot cîteodată, în spatele meu, în stînga sau în dreapta, pentru ca după aceea, cînd mă furişam eu într-acolo, să nu mai fie, să se audă din altă parte, încît mama — săraca ! — s-a neliniştit pe la un timp, m-a luat şi m-a dus la umbră, făgă- duindu-mi un ou de pitpalacă, — „două, dacă pot, că pasă- rea-i greu de prins şi nici nu-i bine să fie prinsă, ţi-am mai spus eu ţie că rîndunica, pitpalaca şi ciocîrlia sînt păsări care nu trebuie prigonite...“ Am găsit alături, cînd m-am trezit din somnul acela scurt şi lin, semănînd, nu-mi dau seama de ce, cu o adiere de vînt, venită de pe alt tărîm, un ou străveziu şi pistruiat, pe care l-am mîngîiat fermecat şi tulburat, întrebîndu-mă dacă era de pasăre oul acela, — „ori îi de şarpe ? !...“ „Nu-i de şarpe, am zis eu, luîndu-l în mînă şi ridicîndu-l în lumină, şarpele face ouă albe, ca şi şopîrla, pe care le îngroapă în pămînt !...“ S-a întîmplat ceva pe urmă, cînd m-am săltat de jos, oul mi-a alunecat din mînă, eu am vrut să-l prind, sfîrşind totuşi prin a-l zdrobi cu piciorul, simţind deodată sub talpă o mîzgă călduţă şi ciudată, văzînd apoi, cînd m-am dat deoparte, o leoapşă nedefinită, urîtă şi murdară. Am izbucnit în plîns şi am fugit la mama, alipindumă în hohote de dînsa. „Ce e, Vasile, ce s-a în- tîmplat ?“ a întrebat ea. „Oul, mamă, s-a spart, nu mai este !...“ „Nu-i» nimic, îţi caută mama altul !...“ Mi-a căutat, dar n-a mai găsit nici unul, nici eu n-am mai găsit şi nici măcar pasărea n-am mai auzit-o cîntînd pe aproape, — „parcă s-ar fi mîniat pe noi ! ?...“

Altădată m-am pomenit cu un şarpe în mîini, în timp ce scotoceam în scorbura unui copac, după pui de vrăbii, fiindcă vrăbii aveam voie să stîrpim, — „vrăbiile sînt rele, aduc numai pagube şi stricăciuni !...“ Norocul meu a fost că îl prinsesem dintr-un loc bun şi că şarpele abia îşi sucea

capul, dînd să mă muşte, sîsîind subţire. Mi se încolăcise însă de braţ, încît mama, cînd m-a văzut, s-a speriat aşa de tare, că nici n-a ştiut ce să mai zică. Şi-a revenit, m-a luat repede de cealaltă mînă, — „vino încoace, ghiavole, dar să nu-i dai drumul şi nici să nu-l slăbeşti din strîns !...“ — a luat o piatră, m-a dus la şură, mi-a spus să mă aplec şi să ţin „fiara“ în dreptul unei buturugi noduroase, — „cu capul, mai aproape, aşa, încă puţin..." — apoi a ridicat piatra şi-a dat, zdrobind capul şarpelui, răsuflînd uşurată abia atunci. „...Doamne, a zis dînsa, în timp ce îmi desfăşura şarpele de pe braţ, că numai năzdrăvănii faci, zău aşa..."

Nici războiul n-a risipit farmecul acela atît de greu de numit, al copilăriei. Au intervenit lucruri noi, jocurile noastre s-au schimbat, avînd mai toate un caracter belicos. Ne împărţeam în două tabere, atacam şi contraatacam, bîtele cu care abăteam oile şi vitele erau arme şi tunuri. Ne uitam cum mergeau convoaiele către răsărit, dar nu ne păsa prea mult, eram la vîrsta tuturor speranţelor şi a celor mai superbe cruzimi. Războiul era departe, e adevărat, dar nici după aceea, cînd s-a apropiat, nu ne-am domolit. Cîteva zile doar, cît a trecut frontul peste noi, am stat în risipire. Pe urmă iar ne-am reluat năzdrăvăniile, cu şi mai multă înfocare, cu aceeaşi „inconştienţă", dacă poate fi numită aşa setea copilului, — a oricărui copil — de joacă şi de viaţă. Se iviseră arme noi, nebănuite. Rămăseseră pe păşune şi prin pădure proiectile nefolosite, lăzi cu cartuşe, fel de fel de muniţii, care aşteptau cercetările şi focurile noastre. Pînă toamna tîrziu ne-am ocupat de „explozii", în ciuda tuturor opreliştilor, sfidînd orice pericol, sfidînd moartea de fapt, cu o frenezie de neînţeles. Nu mai puneam cartofi la copt în vetrele focurilor noastre, puneam cartuşe nefolosite şi fugeam pe urmă spre „adăposturi", auzind gloanţele cum ne şuierau pe la urechi, văzînd cartuşele cum se învîrteau în jeratic, parcă ar fi fost vii, pînă ce împroşcau într-o parte sau într-alta, orbeşte. Au murit trei copii într-o împrejurare de asta, dar nouă nu ne-a păsat, aşa de tare şi atît de mult eram prinşi de mirajul morţii, care se împletea, bineînţeles, cu mirajul vieţii. Ne-am dus la înmormîntarea celor care „căzuseră", am plîns frăţeşte după ei, iar a doua zi ne-am reluat joaca aceea a noastră, pe cît de teribilă, pe atît de fascinantă.

Numai *seceta* a reuşit să ne tempereze, slăbindu-ne toate elanurile, nu deodată, e drept, pentru că nici ea, *se-*

ceta, n-a ieşit deodată din pământ, s-a adunat cu greu laolaltă, sintetizînd parcă toate neliniştile aduse de război, tîrîndu-se ea însăşi în urma războiului, ca o ceaţă, ca un val de pulbere fierbinte, ale cărui puteri creşteau şi se întăreau văzînd cu ochii, pe măsură ce curgea vremea spre vară, sfîrşind prin a domina totul, zare şi potecă, sat şi împrejurime, presărînd peste tot nisip şi cenuşă, mîlind apele, acrind bucătura de pîine, dubind nămolul, astupînd izvoarele laptelui, subţiind mereu zeama pe care ne-o punea mama în blid, aprinzînd în ochii noştri văpaia ciudată a foamei, care apropie atît de mult pe om, — pe orice om — de fiară, de sălbăticiune, înrăindu-l, făcîndu-l mai tăios şi mai nemilos.

Aşa a luat sfîrşit copilăria mea, sub semnul foamei, intrînd sub taluzul ei ţelinos şi neliniştitor, fiind împinsă sub acest taluz de valul *secetei,* pe care îl tîrîse peste noi celălalt val, de foc şi de scrum, al războiului, lucru de care aveam să-mi dau seama tot atunci, în ziua pe care o începusem atît de frumos, gîndindu-mă la întîmplări atît de suave, pe care aveam s-o închei gîndindu-mă la foame, — pe sub portalul căreia aveam să pătrund în propria mea viaţă — oprindu-mă la împrejurările în care o cunoscusem mai îndeaproape, la clipele în care spectrul ei sinistru vroise să mă înfrîngă sau chiar mă înfrînsese.

„...Fiindcă foamea, ziceam eu cu alt glas, mai amar, mai scorogit, mai altfel, umileşte omul, îl abrutizează, îl preschimbă într-o făptură aparte, care nu se preocupă de altceva decît de mîncare, — visează mîncare, doreşte mîncare, se uită după mîncare, mulţumindu-se, dacă n-are nimic, şi cu o firimitură de pîine, dorind apoi mai mult, din ce în ce mai mult !... Foamea a rîs şi rîde încă de zeci şi sute de mii de oameni, aţîţîndu-i şi năucindu-i, punîndu-le jăratic în pîntece şi cenuşă în cap, — o cenuşă seacă, din care a pierit orice urmă de sevă !...“

Existau cîteva împrejurări în care mă înfruntasem direct cu „doamna foame“, despre care încercasem să-i vorbesc lui Ionuţ, fără succes însă, — „lasă, Bătrîne, ştiu că era greu, nea spus şi tovarăşul diriginte, la şcoală, ne spune mereu !...“ Una dintre împrejurările acestea se petrecuse pe vremea cînd începusem să desfăşor oarecare activitate politică la uzină. Se făcuse naţionalizarea, dar era greu, încă mai era. Eu unul mă mai luptam, în orice caz, cu hidra aceasta perfidă şi învăluitoare, ca o scufundare în apă, ca un îngheţ adînc şi fierbinte. Mă străduiam, şi parcă reuşeam să nu mă

gîndesc la ea, — citeam sau stăteam în cîte-o şedinţă, lucram, îmi cream fel de fel de preocupări, să uit. Şi parcă reuşeam, parcă o biruiam, uneori. Cel mai adesea, însă, cînd nici nu mă aşteptam, mă biruia foamea pe mine, mă scotea dintr-ale mele, făcea din mine ceea ce nu eram, ceea ce nu vroiam şi n-aveam să fiu niciodată : un om slab, un nimica. Dacă citeam, pierdeam firul, mă pomeneam gîndindu-mă la cîte-o pîine caldă şi aburindă, îmi aminteam de cine ştie ce mîncare făcută de mama şi uitam de toate. Mă întorceam, reluam lectura cu un fel de îndîrjire. Era degeaba, însă, fiindcă după cîteva pagini povestea se repeta, în forme şi mai violente. Dacă eram în cîte-o şedinţă, tot cam aşa se întîmpla : pierdeam şirul vorbelor, dacă eram la cu- vînt, ori uitam ce am auzit, dacă vorbea altcineva. îmi amintesc, de pildă, de o anumită şedinţă, pe care nu o voi uita, cred, niciodată. Vorbeam eu atunci, la şedinţa asta, vorbisem într-un anumit fel, cam bolmojit, cam fără vlagă. Asta pînă în clipa cînd îl văzusem pe un muncitor bătrîn rupînd din- tr-o pîine mare şi neagră. Omul asculta ce se vorbea acolo, era atent, chiar foarte atent, numai că rupea din cînd în cînd cîte-un coltuc de pîine, îl ducea la gură şi muşca din el, cu poftă, cu o poftă de om care răbdase şi mai răbda încă de foame. Iar eu, de la masă, mă feream mereu de el, mă ferisem de cîteva ori, pe urmă mă pomenisem din nou cu el în faţa ochilor, de parcă n-ar mai fi fost nimeni în sala aceea mare şi cam murdară. De cîteva ori s-a întîmplat asta, de cîteva ori mi-am pierdut şirul vorbelor, neştiind ce să mai fac. Am băut nişte apă într-un timp, — şi cît era de leşietică şi de scîrboasă apa aceea ! — în alt rînd m-am uitat pe o hîrtiuţă, cu toate că nu aveam nimic însemnat aoolo. Apoi, fără să-mi dau seama cînd şi cum s-a întîmplat asta, am început să vorbesc împotriva foametei, împotriva mizeriei lăsată în urmă de război, de hitlerişti şi de antonesci- eni, împotriva celor ce făceau speculă pe seama omului muncitor, împotriva celor ce se înfruptau cu icre negre, dînd altora peşte stricat, — împotriva tuturor îmbuibaţilor, de ieri şi de astăzi. „Bravo, băiete, mi-a spus la urmă bătrînul muncitor, după ce şi-a vîrît pîinea într-un sac de merinde, — bravo !... Ai să ajungi departe, fiindcă ai *verb* bun Iar eu, ce era să fac, i-am mulţumit cuviincios, am mai băut un pahar de apă şi m-am dus la cămin, unde am visat, pînă în zori, pîine şi cozonaci, lanuri de grîu şi batoze care mîncau grîul, nu-l treierau, îl hăpăiau, cu paie cu tot, spre dispera

rea unei mulţimi cenuşii, pe care o spulbera vîntul de colo pînă colo...

Altă împrejurare, tot atît de dură, avusese loc într-o iarnă, cînd răbdasem din nou de foame, pentru a doua oară în viaţă, am răbdat mult şi îndelung, nu o zi sau două. Răbdat, poate că nici nu-i bine zis, fiindcă mîncam cîte ceva, luam masa o dată pe zi, la o cantină, dar mîncarea era slată şi puţină. Sau poate că eu, fiind tînăr, eram lacom, eram prea pofticios. Adevărul e că eram hămesit mereu, eram ca un cîine care dădea tîrcoale unui abator de unde îi ajungeau la nări cele mai frapante mirosuri, — de carne proaspătă, de sînge. Făceam febră din cauza foamei, treceam prin stări dintre cele mai neobişnuite. într-o duminică, măcar, spre seară, mi-a fost dat să trec prin cele mai stranii stări. Ieşisem să mă plimb, umblasem mult şi cam la întîmplare, pînă cînd mă pomenisem în faţa unei vitrine încărcată cu mere, pe undeva pe lîngă piaţă. Lume era puţină, iar merele,

— mere ionathane, creţeşti şi de care or mai fi fost — îmi făceau cu ochiul, mă îndemnau, pur şi simplu, să sparg vitrina, să iau măcar două sau trei. La un moment dat am auzit aievea îndemnul ăsta, — «Hai !... Vitrina !... Hai, mă !...“ — şi nu mi-a venit să cred, hămesit cum eram. Mi-a fost ruşine de mine însumi şi-am dat să plec. Nu era, însă, nici o nălucire, cineva m-a tras de pantaloni, de jos, de lîngă bordură. M-am speriat, la început, apoi, cînd l-am recunoscut pe Burlui, nebunul cartierului, m-am liniştit, dacă putea fi numită aşa starea în care eram eu atunci. „Hai, făcea el, forfotind tot, înotînd în zdrenţele în care era îmbrăcat, arătîndu-mi o faţă umflată şi învineţită de geruri. — Vitrina... Merele... Hai...“ „Ce vitrină, mă ? ! am zis eu, mai mult speriat decît mînios. Ce vrei ?...“ „Hîîî... Ihîîii... Imm...“

— a făcut el, arătîndu-mi mereu vitrina, foindu-se pe lîngă mine, curgând, mai bine zis, pentru • că el aşa mergea, prin alunecări succesive, prin plutiri dezordonate, printr-un soi de clocoteală urîtă şi foşnitoare. „Ce vrei ? ! am mai spus eu destul de tare. Pleacă de-aici, că chem poliţia !...“ S-a depărtat, cînd a auzit de poliţie, a luat-o într-o parte, bombănind şi forfotind mereu, iar eu am luat-o în partea opusă, protestînd împotriva cuiva, fără a şti împotriva cui şi de ce protestez. M-am liniştit după un timp, m-am potolit şi aproape că era să uit de întîmplare, cînd m-am pomenit din nou în faţa vitrinei, cu Burlui alături, ca într-un vis. „Hîîî ! făcea nebunul. Domnu... Vitrina..." De trei ori s-a întîmplat

asta, spre disperarea şi mânia mea. A treia oară, măcar, era să sparg vitrina, dar nu pentru mere, de necaz. M-am trezit în ultima clipă, l-am împins cît colo pe Burlui, care începuse să rîdă, urît şi triumfător.„Ha, ha, ha, !... Hî-hî-hî... Domnu...“ în noaptea aceea n-am visat meri înfloriţi şi nici grădini de pomi. L-am visat pe nebun mai întîi, pe Burlui, care stăpînea şi umplea lumea, se lăţea şi creştea mereu, devenind uriaş în cîte-o clipă, micşorîndu-se pe urmă, prefăcîndu-se într-un fel de păduche. Am visat războaie şi lupte nai apoi, învălmăşeli şi bîjbîieli, care mai de care mai îm-□îcsită şi mai nedesluşită. Apoi, tîrziu, spre ziuă, mi s-a arătat, în vis, un individ robust şi arogant, unul care semăna cu Mussolini, semănase la început, pentru ca după aceea să semene cu Hitler, avea ochii şi gesturile lui, dar iu era Hitler, se schimbase chiar atunci, mustăţile îi crescuseră şi i se umflaseră, vorba îi devenise mai rară şi mai apostolică, apoi iar se precipitaseră toate, chipul individului că- oătase alte înfăţişări, nu mai avea mustăţi, nu mai avea nimic grav şi rigid în felul lui de a se agita şi de a vorbi ; semăna însă din ce în ce mai mult cu mine, atît de mult încît mi s-a părut la un moment dat că vorbesc eu însumi — „Haideţi, mă, spargeţi!...“ — iar după aceea, cînd m-am trezit, neliniştit şi asudat, am avut impresia să aud aievea hdemnul subpămîntean al nebunului : „Hîîî... Vitrina... Uîî:...“

Ai mei, cînd m-au văzut venind (erau la bucătărie, stăteau la masă), s-au neliniştit, li s-a părut că sînt supărat.

„Pe unde ai umblat ?“ m-a întrebat Nuţa cu o blîndeţe oe care abia reuşea să şi-o anine de vorbe.

„Pe sub munte, am spus eu, dezbrăcîndu-mă de pardisiu, amintindu-mi deodată de carapacea hainelor cu care velisem aicea, în 1946, de care abia scăpasem pe urmă, — m-am alimbat... Am fost cu oile şi cu vitele, ca mai demult !...“ „Atunci îi bine ! a spus ea, făcîndu-i un anumit semn ui Ionuţ. îi foarte bine !... Ţi-i foame ?“

„Da!“

„Atunci îi şi mai bine !...“

Am stat la rsasă, am mai vorbit ceva cu ai casei, cam ce deasupra, pe urmă, cînd am rămas singur, m-am înturnat a foame, dar nu la foamea de proteine, — la cealaltă foame, care-i şi mai teribilă ! — la foamea de putere şi de mărire, je care de asemenea o cunoscusem, n-o epuizasem, dar o cunoscusem bine de tot, îmi dădeam seama de asta abia

acum. într-un fel, foamea aceasta de putere şi de avere (ave; dreptate prietenul acela al lui Iuliu Jeler, *romancierul,* cîţic spunea că în condiţiile noastre setea de avere merge mină ir mină cu setea de putere, cel puţin pînă la un punct, date fi ind condiţionările stabilite de noile realităţi sociale : cine an un post bun şi bine plătit nu mai are nevoie de nici o avere important e să-şi păstreze poziţia, ori să meargă mai departe fiindcă atunci îi vin toate de-a gata), — e mai cumplită decî cealaltă foame, absoarbe mai multă energie, se poate întîm pla să construiască, de obicei însă subminează şi dărîmă, subminează relaţiile dintre oameni, denaturează totul, pentn mult timp sau pentru totdeauna. Cealaltă foame, foamea dt pîine şi de proteine, se mai domoleşte, dacă e satisfăcută, îr timp ce foamea aceasta, lăcomia aceasta zoologică, dorinţe de a fi cu orice preţ în fruntea altora, — creşte şi se înteţeşte, pe măsură ce se"vede satisfăcută, devenind din ce în ct ce mai nemăsurată, devenind fioroasă,, şi monstruoasă, în- curcînd lucrurile simple şi uşor de rezolvat, stîrnind. haos acolo unde doreşte să în'troneze ordine. Asta pentru că ur om, oricît ar fi el de înzestrat şi de activ, nu poate cuprinde şi rezolva toate problemele care se ivesc pe drum, — problemele unui raion, ale unei regiuni sau ale unui judeţ, să zicem. O doreşte fiecare, iar cel ce a început să alunece pe panta lăcomiei nu numai că o doreşte, dar se străduieşte din răsputeri să-şi realizeze acest deziderat, — împinge şi dărîmă, e mai atent, la început, pînă ce face *masă* bună cu scaunul pe care stă, pe urmă se dezlănţuie, devine cum nu părea, sau poate că devine aşa cum era şi este în cugetul său cel mai intim şi mai adevărat — fiara devine fiară, în asemenea împrejurări, şi dacă nu e strunită la timp, face ravagii şi produce pagube pe care nu le mai poate recupera nimeni. Am văzut asemenea dezlănţuiri, am asistat la asemenea atrofieri şi descompuneri, cărora aproape că nu le mai poţi face faţă, după ce s-au declanşat. Eu însumi le-am cunoscut, mai ales atunci cînd m-am însoţit cu Felix Fălcoiu, cu omul acela atît de straniu şi de captivant. Nu le-am epuizat, e adevărat, dar le cunosc, le ştiu, şi e de mirare că pot să mă gîndesc în linişte la ele, —■ pot pentru că m-am oprit din alunecare, am sărit la timp de pe povîrnişul acesta, după ce mi-am dat seama încotro merg şi ce pericol mă paşte. N-am renunţat la *funcţii,* n-am ieşit din şu^oi, ca un laş, nu m-am dat la o parte din faţa tentaţiilor. Am zis şi m-am gîndit însă — şi acum zic aşa, dar nu pentru că nu mai am

nici o *funcţie* — că nu e bine să te crezi *buricul pământului,* să-ţi închipui că dacă n-ai fi tu acolo unde eşti, s-ar duce toate de rîpă şi că tu, simplu muncitor sau ce vei fi, ai „devenit deodată cariatida lumii, un fel de cuibar al înţelepciunii, un emiţător de verdicte, un producător de soluţii !...“ La început însă, înainte de a intra cu adevărat în *moara puterii,* nu spusesem asta nici înainte de excludere (atunci nu spusesem nimic, parcă aş fi fost o fiinţă necuvîntătoare), nici după excludere, după ce revenisem în *flux,* nici după ce ajunsesem inginer-şef şi director-general, — „pe merit, desigur, fiindcă dacă n-aş fi muncit, dacă n-aş fi învăţat, dacă n-aş fi luptat pentru fiecare metru pătrat de teren cucerit, nu m-ar fi împodobit nimeni cu asemenea insemne !...“ Atunci am început eu să cred că tot ce aveam, toate poziţiile pe care le cucerisem, erau rezultatul propriilor mele eforturi, — într-un fel aşa era — nu-mi ieşiseră singure înainte, nu le luasem cu ajutorul unor protecţii (de familie sau de *gaşcă* familiară) sau cu „ajutorul altor mijloace şi pîrghii...“ Plătisem totul cu muncă şi cu suferinţă, dar acum, atunci, adică, începusem să nu mai ţin seama de nimic, văzîndu-mă pe mine însumi suind mereu, mergînd mai departe, din treaptă în treaptă. Mă vedeam, în timp ce conduceam uzina, în timp ce munceam (fiindcă acesta era aspectul cel mai interesant, că munceam pe brînci şi că trăiam sobru, nu mă lăcomisem la vilă şi la mai ştiu eu ce, dar mărirea o doream din ce în ce mai puternic) director de centrală, ministru adjunct şi „ministru plin“, prim-ministru de consiliu, eu, cel care spusesem de atîtea ori că *funcţia* nu valorează mare lucru şi nu poate fi socotită, în sine, etalon al valorii. Şi acum ziceam aşa, din altă parte însă, din partea justificărilor, fiindcă în toată dezlănţuirea aceasta subterană, înăbuşită dar puternică, se revărsase şi se revărsa foarte multă *revanşă,* — *revanşă* pentru umilinţele pe care le îndurasem de cînd mă ivisem în lume, pentru foamea pe care o răbdasem, în timpul secetei dar şi după secetă, pentru scrîşnetele pe care le înghiţisem cînd fusesem exclus, şi după aceea, mai ales. Le crezusem stinse şi topite pe toate, dar acum ele ieşiseră şi ieşeau din nou la iveală, mi se suiau în cap şi mi se înnodau în suflet, determinîndu-mă să fiu cum nu mai fusesem demult, dur şi arogant, netemător şi orgolios, — „fiindcă *puterea,* ziceam eu în răstimpuri, de aceea e făcută, să fie pîrghie pentru progres, pentru dezvoltare !... Nu se poate înainta la vrute-vin

mei, fără disciplină, fără organizare !... Dacă cel care se află în frunte şovăie şi se bîlbîie, toate se bulucesc şi se încurcă !... *Puterea* însăşi îşi pierde sensul, se risipeşte, se pulverizează !... *Puterea* fuge de nevolnici, ori îi striveşte, pur şi simplu !...'' în vremea aceea stranie, nu prea lungă dar densă, m-am îndepărtat de toţi şi de toate, simţind de pe la un timp cum mă îndepărtez şi mă înstrăinez, fără a mă putea opri din drum, zbătîndu-mă, dar nu prea tare. Alunecam, mă scufundam, mă limpezisem în privinţa *cultului,* dar iată că acum îmi aveam eu însumi propriul meu *cult,* la nivelul la care mă aflam, mi-l creasem, înconjurîndu-mă de laude şi de lăudători, devenind din ce în ce mai arogant şi mai orgolios, pe măsură ce se îngroşa *plasma* din jurul meu. Pînă şi pe Iuliu Jeler l-am îndepărtat din preajma gîndurilor şi intimităţilor mele. Sentimentele pe care le nutrisem faţă de Jeler fuseseră contradictorii întotdeauna, alături de stima pe care i-o purtam stînd mereu o umbră de dispreţ, alături de iubirea pe care de asemeni i-o purtam stînd o undă de vrăjmăşie, născută şi ea, ca şi dispreţul, din diferenţierile temperamentale care ne despăreţau, din ceea ce a dat şi dă farmec prieteniei noastre. Acum însă, adică atunci, în timp ce eram sucit şi răsucit de vîrtejurile pierzaniei, felul lui de a fi, vorbele lui şi calmul lui, mă scoteau din sărite, — „şi ăsta, ziceam eu, o face pe modestul şi pe consecventul, dar nu pentru că ar fi aşa, ci pentru că nu-i în stare de mai mult, n-are curajul să ia taurul de coarne !... E un simplu şi cam înăcrit oportunist !...“

După ce m-am limpezit, după ce m-am săltat, singur, la suprafaţa apei, m-am ruşinat de toate, de tot ce făcusem, de tot ce spusesem, gîndindu-mă, ca într-un vis straniu, la pîinea muncitorului de la adunarea aceea de neuitat, la vitrina cu mere şi la îndemnul nebunului, — „Vitrina, mă, vitrina !...“ — la mine însumi şi la noi toţi, la ceea ce am vrut să fim şi la ceea ce sîntem, oprindu-mă, cum fac şi acum, în zilele toamnei acesteia limpezi şi bună, la hainele cu care venisem de la Moldova, la *găoace,* cum îi zicea Iuliu Jeler, la *carapace,* cum îi ziceam eu, la armura aceea ciudată, pe care o aruncasem, o lăsasem în urmă, de strînsorile căreia nu mă eliberasem, — o voi face, poate, de acum încolo, — „fiindcă omul are mereu în faţă această şansă fantastică, de a fi altfel, mai bun şi mai puternic !...“

n

Atunci, în 1946, cînd am ajuns în oraşul acesta mare şi puternic, în care aveam să prind rădăcini pentru totdeauna, nu ştiam ce se va alege din mine, — nu ştiam nimic, eram tulburat şi speriat, mi se părea că fusesem azvîrlit pe un ţărm îndepărtat, unde n-aş fi ajuns niciodată, dacă n-ar fi fost *seceta,* dacă nu ne-ar fi luat de-acasă cei de la Crucea Roşie şi de la Apărarea Patriotică. Toţi eram aşa, flămînzi şi speriaţi, chiar şi după aceea, după ce ne-am ghiftuit cu fasole, şi cu cartofi, şi cu mămăligă, — ce ne-au dat, aia am mîncat — tot nu ne-am liniştit. Eu, mai ales, nu-mi găseam locul. Nici noaptea nu m-am potolit. Am încercat, dar n-am izbutit de fel. Era şi cald, — cald tare — soba, o sobă imensă, de fontă, înaltă şi plină de găuri pe margine — ca nişte guri erau găurile acestea — duduia puternic. Plantonul, un băiat din Ardeal — Paşca îl chema, Paşca Silviu — se plimba printre paturi. „Ce-i cu tine, m-a întrebat el, de ce nu dormi ?“ „Nu pot, domnule !...“ „Bine, dar nu-mi zice aşa, că eu nu mi-s domn...“ „Dar ce eşti ?“ „Sînt elev aici, la şcoală, sînt în anul trei !...“ „Şi-atunci cum să-ţi zic ? !...“ „Pe nume, Silviu...“ „Bine, domnule Silviu..." „Ei, bravo !“ a mai spus el, plecînd şi venind numaidecît, cu mîinile încărcate de cartofi copţi. M-a îndemnat să iau, iar eu am luat şi-am mîncat, încălzindu-mă abia atunci la suflet. „Mai ia, că mai am, zicea Paşca, soba-i plină, că ea, soba asta, îi făcută din mai multe bucăţi şi are un fel de ţărm, pe unde-s găurile celea mari, iar noi ne folosim de ele, cînd sîntem de planton, cartofii îi furăm ziua, iar noaptea ne ospătăm... Mai ia, măi frate, ia şi mîncă, satură-te bine, că pe la voi pe-acolo...“

Dimineaţa m-am sculat ameţit şi nemulţumit, răvăşit şi revoltat, fără a şti prea bine de ce şi împotriva cui sînt pornit — nu ştiam de loc — trăindu-mi mîniile cu o intensitate care mă speria în cîte-o clipă. „... Plec, nu stau aicea, ziceam şi repetam eu, mă duc prin munţi, fug... Aştia n-au decît să rămîie, dacă le place.... Eu nu rămîn, eu plec, mă duc şi mă tot duc...“

Noi, moldovenii, — „şoldovenii", cum ne ziceau toţi — am rămas de capul nostru, după ce am ieşit de la cantină.

„Sînteţi liberi, faceţi ce vreţi ! ne-a spus pedagogul Mon- cea. Dar să nu vă ţineţi de năzbîtii, că-i prăpăd !...“

Nu ne-am ţinut, dar nici n-am ştiut ce să facem. Cîteva zile le-am fărîmiţat făcînd investigaţii de jur-împrejur, — am cercetat curtea căminului, în fundul căreia se afla, semănînd cu o gură de vulcan, o groapă lăsată de bombardamente ; am intrat prin toate barăcile căminului, cinci la număr, pe urmele femeilor de serviciu, neluînd în seamă strigătele lor — „afară, ghiavolilor, că avem treabă !...“ — trăgînd apa la veceuri, ascultîndu-i cu uimire vîjîitul, întorcîndu-se să vedem dacă nu s-a produs vreo inundaţie pe undeva ; am dat tîrcoale cantinei, bucătăriei, mai bine-zis, stînd pe la uşile ei, împreună cu o liotă de cîini (cîini mari, ciobăneşti, dar şi din ceilalţi, „domneşti", cum zicea Lungoci). Ne-am dus la o manifestaţie pe urmă, intrînd astfel într-un şir întreg de evenimente şi de împrejurări care depăşeau cu mult puterea noastră de înţelegere — şi pe a altora, nu numai pe a noastră — fiind luaţi, de fapt, pe sus de aceste evenimente şi împrejurări, pe dedesubtul cărora şi se împleteau — lucrul acesta mi s-a relevat mai tîrziu — curenţi ciudaţi, o grabă febrilă, o îndîrjire mult prea mare, — «faţă de necesităţile obiective ale realităţii" — un elan în care intrau destul de multe impurităţi : nemulţumiri sociale, dar şi resentimente personale, mai mărunte ; nemulţumirea faţă de nedreptăţi, dar şi îndîrjirile stîrnite de foame, şi de mizerie, de sărăcie şi de înapoiere.

Nu ştiam nimic despre manifestaţia aceea, cine şi de ce o organiza. L-am auzit pe Moncea întrebîndu-l pe un om venit din uzină (acesta era pe la sindicat, din partea socialdemocraţilor) : „Să-i luăm şi pe ăştia ?“ Se referea la noi, la *copiii secetei.* „Să-i luăm ! a zis întrebatul. Nu strică dacă sîntem mai mulţi !...“ „Bine, a mai zis Moncea, haideţi, *şoldovenilor,* mai strîngeţi ţoalele acelea pe voi, şi haideţi, daţi-i drumul, că astăzi e ziua majestăţii sale Regelui, e opt noiembrie, şi uite că pe dumnealui nu-l mai cinsteşte nimeni, mă ’... Noi îl sărbătorim pe Stalin şi pe Vîşinski, pe Molotov şi pe mai ştiu eu cine !...“

Nu ne era de rege şi nici de Vîşinski, — „dar Vîrşinscă ăsta cine-o mai fi, mă ?...“ — noi eram bucuroşi că ne lua cineva în seamă şi ne gîndeam totodată că vom vedea oraşul, — „vedem şi noi cum îi *pi şentru,* cum tot zicea Lungoci, că aicea-i mahalauă curată, da acolo-i altăceva !...“

în faţa cantinei ne aştepta un grup destul de numeros, alcătuit din elevi de la şcoala de pe lîngă uzină, şi din muncitori. Aveau, mai toţi, steaguri în mîini, şi pancarte, şi por

trete de-ale regelui. Erau grăbiţi, erau precipitaţi, vroiau să plece dar mai aşteptau pe cineva din uzină. Am pornit după aceea, ne-am urnit brusc, parcă ne-ar fi împins cineva din urmă. „...Pe-aicea, nu pe-acolo, a zis Moncea, luînd-o pe sub pădure, e mai aproape, haideţi, daţi-i zor, să nu întîrziem, haideţi !...“ Ceilalţi l-au urmat, tăind cîmpul dintre uzină şi o grădină mare (dincolo de care se afla o altă uzină, pe urmă încă una şi mai mare, după care venea Dealul cu Melci, după trecerea căruia cădeai brusc în oraş, c-aşa mi s-a părut mie atunci, aşa avea să mi se pară). Noi pe alături, ba înainte, ba în urmă. Ascultam şi ne uitam. Şi ne întrebam din cînd în cînd, între noi, dacă e bine sau nu să mergem unde se duceau „oamenii aiştea“. „...Dacă ne arestează ? !“ „...Dacă se întîmplă ceva ! ?...“ „Ce avem noi cu regele ? ! “ „Cum ce avem : dînsul ne-a scos din ghearele foamei, mi-a spus mie o doamnă, cînd m-a adus încoace aşa !...“

Nici n-am observat cînd ni s-a mai alăturat un grup de muncitori, de la altă fabrică. Eram mai mulţi acum, iar mersul nostru şi curajul nostru, — „Haideţi, măi !“, „E bine aşa, haideţi !“, „Daţi-i drumul „Tot înainte !“ — au crescut şi s-au asprit. De fiecare dată avea să se întîmple aşa, fiindcă ni s-au alăturat alte şi alte pilcuri de muncitori, mai mari sau mai mici, pestriţe şi agitate, aduse sau minate din urmă de cîte un Mihai Moncea. în clipa cînd am trecut Dealul cu Melci eram la vreo trei-patru sute de oameni, alcătu- iam o coloană care se organiza din mers, de-a lungul căreia alerga un aviator (unul care avea pe el o. uniformă de aviator), împărţind lozinci, dînd sfaturi şi indicaţii, —■ „Regele şi Patria !, aşa să strigaţi, aţi auzit ! ?... Regele şi Patria !...“

Oraşul stătea înaintea noastră, atins de ceaţă şi de lumini, mare şi sumbru, adunat laolaltă între munţi şi păduri, fugind în dreapta pînă cine ştie unde (aveam să bat mai tîrziu partea aceea a lui, alcătuită în principal din renumita stradă lungă), căţărîndu-se pe un deal, tot în spre dreapta, vîrîndu-se sub munte, aici, în apropierea noastră, alunecînd şi fugind (aşa mi s-a părut atunci), casă după casă, stradă după stradă, pe o vale prelungă, la capătul căreia se aflau, din nou, munţii cei falnici, potecile şi drumurile care duceau spre Poiană, spre şirul acela nesfîrşit, de pajişti şi de colnice, fiindcă poiana e alcătuită (cum aveam să-mi dau seama mai tîrziu) dintr-un şir întreg de poieni, aflate toate deasupra oraşului (şi deasupra lumii), atîrnînd direct de cer, ca nişte copăi de lumină.

„...Măi, da mare mai e ! a zis careva dintre noi, referindu-se, bineînţeles, la oraş. Aşa ceva n-am mai văzut de cînd sînt pe lume !“...

Altceva n-am mai auzit.

Coloana în mijlocul căreia ne foiam începuse să strige, rostindu-şi lozincile din mers, — „Regele şi Patria, Regele şi Patria, România, România !...“ — din ce în ce mai tare şi mai răspicat, sfărîmînd liniştea străzii, coborînd către oraş, ca o frîntură de avalanşă. Pe urmă, cînd am cotit-o spre dreapta, s-o luăm spre centru, — „Aista-i *şentrul,* mă, am ajuns !...“ — în faţa noastră s-a căscat un gol ceţos şi tăcut. Strada a rămas aproape pustie, o maşină care venea către noi a luat-o, brusc, la dreapta ; alta a luat-o la stînga. Noi am mai mers puţin înainte, pe urmă am cotit-o la stînga, în alt pas, mai mărunt şi mai des, strigînd mereu, de ici şi de colo. „...Ieşim în Piaţa Poporului, a spus aviatorul, de undeva din faţă, după aceea o luăm la dreapta !... Strigaţi !... Strigaţi şi cîntaţi !... Fiţi veseli, pentru că noi manifestăm pentru Rege şi pentru Ţară !...“ „Şi să nu vă fie teamă, strigaţi din răsputeri !...“ „Dacă-i libertate, e pentru toată lumea, nu numai pentru unii !...“ „Regele şi Patria !“ „Regele şi Patria !...“

De pe trotuare s-au auzit aplauze şi strigăte de aprobare. Strada era în forfotă şi era alături de noi (alături de coloana în care ne aflam şi noi). Era lume peste lume acolo şi nu se mai vedea nimic în jur, decît steaguri şi lănci de steaguri, umeri de oameni, şepci şi pălării, guri care strigau, — „Regele-Regele !...“ — paşi scurţi şi un vuiet mare şi cuprinzător, care se ridica înaintea noastră, cine ştie unde. „...Ne chierdem, mă, unde ne ducem, în ce- am intrat?![14] zicea şi repeta unul dintre noi. „Mergem cu oamenii aiştea, ne ţinem după *aviaţie 1* spunea un altul. Şi-atunci vedem noi unde ajungem !...“

N-am ajuns nicăieri.

In fruntea coloanei s-a produs, deodată, o învălmăşeală grozavă. S-au auzit, mai întîi, nişte strigăte puternice : „Regele !...“, după aceea s-a iscat o încăierare mare, mai mare decît cele pe care le-am văzut la noi în sat, cînd se băteau feciorii, la horă. Mersul coloanei s-a întrerupt şi s-a rupt, iar strada, toată strada s-a umplut de forfoteli şi de buşeli, de nu mai ştiai ce-i acolo. „Nu vă lăsaţi, fraţilor ! striga din cînd în cînd aviatorul acela înalt şi chipeş. Nu vă lăsaţi ! ...Regele...“ L-am văzut de vreo cîteva ori cum dădea în stînga

şi în dreapta cu o lance de drapel, parcă ar fi dat cu îmblăceii într-un maldăr de ovăz. Pe urmă n-am mai văzut nimic. Pilcul de oameni între care mă aflam eu a fost împins pe trotuar, parcă ar fi fost luat pe sus. Pe urmă, cînd m-am dezmeticit, l-am văzut în faţa mea, aproape de tot, pe Iuliu Jeler. Era la pămînt, căzuse, fusese lovit chiar atunci. „...Dar aista-i domnu' care ne-a dat nouă demîncare ! am zis eu, să-rindu-i în ajutor. Măi băieţi, Lungoci, mă..." „Voi, aicea?'! a zis Jeler. Aţi nebunit ? !" S-a sculat imediat, a sărit de jos de parcă nici n-ar fi fost atins. „Pavele ! a răcnit el. Ni- culae... Pe unde sînteţi, mă ?" Iar nouă ne-a făcut semn s-o ştergem, să plecăm, să pierim de-acolo. A rămas singur la un moment dat, drept şi răvăşit, ţinînd în mîna stingă o jumătate de drapel. După aceea iar a fost dovedit, de strigăte şi de buşeli. După aceea s-a produs, pe neaşteptate, o risipire generală. Striga cineva în faţă : „Vine armata, mă, vin trupele de şoc !", şi-odată s-au risipit toţi, care mai de care, strigînd încă, amenin-ându-ne şi înjurîndu-ne : „Jidăniţii şi vînduţii !", „Maniştii şi ticăloşii !..."

Noi ne-am cam strecurat pe alte străzi, căutînd drumul către cămin, fiindcă alt sprijin nu mai aveam în lume. „...Acuma-i acuma, a zis cineva, oare cum găsim noi drumul acela ? !..." L-am găsit, dar n-am plecat numaidecît, am mai zăbovit prin oraş, să-l vedem cum arată, ■— „Dacă tot sîntem pe-acilea !..." — am stat pînă cînd ne-a răzbit frigul, căs- cînd ochii şi gura la clădirea mare a tribunalului, — „aista da tribunal, mă !..." — ocolind poşta, vroind să ne fotografiem, — „la minut" ! — în parcul din faţa poştei, consta- tînd abia atunci că nu aveam nici un ban la noi, — „dar nice unul !" — şi că eram îmbrăcaţi ca vai de lume, care mai de care mai pestriţ şi mai zdrenţăros ; eu aveam pe mine un costum soios şi gros (călduros altfel), de pănură groasă, de care n-aveam să mai scap niciodată ; în picioare aveam nişte bocanci cazoni, de ai tatii, mari şi cam rupţi ; în cap aveam o căciulă buhoasă, cît o hoboroaţă de mare ; Lungoci era îmbrăcat cu un palton de damă, care îi bătea în călcîie ; ceilalţi, cam la fel, fiecare cum se nimerise, încît fotograful ne-a tot măsurat şi ne-a tot cercetat, zîmbind a rîde.

„Individual sau în grup ?" a întrebat el într-un anumit fel, batjocoritor, desigur, cu o batjocură pe care nu am înţeles-o decît mai tîrziu, cum se întîmplă uneori.

„Şi-ntr-un fel şi în altul !“ am zis eu, ieşind deodată în faţă, cu o cutezanţă care îi mirase pe toţi, nedumerindu-mă cumva şi pe mine.

„Dar bani aveţi ?“

N-aveam, aşa că ne-am dus, am plecat, continuîndu-ne investigaţiile, — „Aista-i un liceu, mă, asta-i o cazarmă, iar aicea, mă...“ — luînd-o apoi către cămin, pe o vreme umedă şi ceţoasă, vorbind şi bodogănind, de parcă cine ştie de unde am fi venit.

„...Unde aţi fost, ghiavolilor ? ne-a întrebat portarul, moş Balaban. V-au căutat toţi, au întrebat de voi... Să nu fi fost la *manifestaţie,* c-o păţiţi, auzitu-m-aţi !?...“

„N-am fost, a spus Lungoci sau un altul, ce să căutăm noi acolo ?“

„Bine, a zis Balaban, deschizîndu-ne, aşa să spuneţi, dacă vă întreabă, că n-aţi fost şi nu ştiţi nimic !...“

Nu ne-a întrebat nimeni nimic, dar căminul a fost răscolit şi răvăşit, toată noaptea, pe tăcutele şi cam pe înfundatele. S-au stins toate luminile pe la un timp, foielile însă n-au încetat, nici în dormitorul în care eram cazaţi noi, nici în celelalte dormitoare. Nu mai făcea nimeni de planton, fiindcă toţi erau treji, toţi sau aproape toţi. „...L-au luat pe pedagog ! am auzit eu pe cineva şuşotind. L-au dus cu maşina..?[1] „Dar Mihalcea, ce-i cu el ?“ „Mihalcea a şters-o!...“

A doua zi m-am trezit într-un dormitor pustiu, de-a lungul căruia madam Ana, o bihoreancă bătrînă, freca podelele cu o cîrpă murdară, pe care o manevra, să-i fie mai uşor, cu un fel de greblă, cu un dîrg mare.

„...Ce-i, împărate, mi-a spus dînsa oprindu-se din lucru, te-ai trezit ?“

„M-am trezit, am răspuns eu, dar beilalţi unde sînt ?“

„Sînt la lucru şi la şcoală, da tu dintre care eşti, dintre ăştia vechi, de-aicea, ori eşti dintre amărîţii pe care i-a împins seceta încoace, bat-o dumnezeu s-o bată, că amarnică o mai fost ? !“

„Sînt dintre cei din urmă, madam Ana ?...“

„Da ! ?... Vai de capul tău atuncea, vai şi-amar !... Da să nu-mi mai zici aşa : madam Ana !...“

„Dar cum să-ţi zic ?“

„Nana Ană, c-aşa se zice pe la noi, pe la Ardeal !...“

„Aşa o să fac, aşa o să-ţi zic

M-am îmbrăcat repede şi am fugit să mănînc ceva, fiindcă mă biruise foamea, din nou, eram flămînd, cum

mereu în anii aceia, flămînd şi cam învrăjbit cu lumea, — „cu toată lumea, fără alegere !“ — rămînînd apoi, după ce m-am săturat cît de cît (fetele de la cantină aveau grijă de noi, ne proteguiau, dar noi eram fără saţ şi fără fund, nu eram mulţumiţi niciodată), într-o suspendare ciudată, simţind cum mă împresura jalea şi urîtul. Am plîns pe la un timp, stînd singur pe marginea gropii din fundul curţii, unde aveam să stau de nenumărate ori, cînd eram necăjit şi trist, sau cînd eram nemulţumit şi răzvrătit, fiindcă am trăit şi asemenea stări. „...Ce-o fi făcînd mama acum ? mă întrebam eu cu o candoare pe care n-aveam s-o mai cunosc, de care mă despărţeam chiar atunci, în timp ce rosteam vorbele acestea, rupîndu-mă în două, depărtîndu-mă de mine însumi. Şi eu, de ce a fost nevoie să fiu azvîrlit aicea, între munţi, în oraşul ăsta cenuşiu şi neguros ? !...“ „Şi tata, săracul, ce face el acolo, acuma ? !...“ „Şi casa noastră, ce se va alege din ea ?...“ „Şi oile, cine va avea grijă de ele, la primăvară ? !...“

Sentimentul acesta nelămurit, — amestec ciudat de dor şi teamă, întrebare iscată de o dezrădăcinare mult prea bruscă şi mult prea timpurie, gînd nelimpezit şi aspiraţie mult prea puternică, în raport cu puterea de înţelegere a vîrstei — aveam să-l trăiesc şi după aceea, nu o dată, de nenumărate ori.

Datorită acestui sentiment, datorită nemulţumirilor care stăteau grămădite în mine, ca într-un sac, datorită firii mele, desigur, de moldovean molcom dar şi dîrz, purtînd în sînge o aspiraţie străveche, de nesupunere, — aveam să sar de nenumărate ori peste propria mea umbră, devenind în anumite perioade cum nu eram, cum nu dorisem şi nu doream să fiu, — „intransigent şi neîndurător, gata de luptă în orice clipă, cum se cuvine să fie un revoluţionar adevărat !...“ — cu- noscînd din cauza asta dezamăgiri multe şi mari, — „fiindcă realitatea nu ţine seama niciodată de dorinţa subiectivă a unuia sau a altuia, oricît ar fi el de puternic !...“ — trăind, într-un cuvînt, un şir întreg de regăsiri şi de pierderi de sine, în înlănţuirea cărora s-ar putea, — „într-adevăr !“ — să se găsească un înţeles şi o semnificaţie. Faptul că un simplu pui de ţăran ajunge, după ce a fost scos din propriul său cuib, — de *secetă,* e adevărat, de o catastrofă — să-şi pună întrebări şi probleme multe şi mari, — problemele esenţiale ale revoluţiei — nu e lipsit de loc de importanţă, chiar dacă puiul acesta de ţăran a dat de

dacă el a fost, în acelaşi timp, în rai, în iad şi în purgatoriu, sau poate că tocmai de aceea. „...Prefacerile mari şi profunde, spusesem eu ţntr-o vreme, după ce fusesem exclus din partid, nu se pot face decît la temperaturi mari, prin arderi totale, fiindcă numai ele lasă cenuşă puţină !...“ Iar mai tîrziu aveam să-mi nuanţez reflecţia, cu acelaşi gînd şi cu acelaşi glas, spunînd că „arderile pot duce şi la scrumiri, la pulverizări sau la încremeniri definitive !...“ „Şi *revoluţia,* însăşi viaţa nu are nevoie de scrumiri şi de încremeniri, are nevoie de putere de muncă, de creaţie şi de înflorire, de înmulţiri şi de rodiri, de libertate şi de împlinire !...“

Atunci, însă, în timp ce stăteam pe buza gropii făcută de bombardament, nu-mi puneam prea multe întrebări. Mă gîndeam la lucruri mai simple, uitîndu-mă la bocancul din piciorul drept, cum se rupsese el într-o parte, parcă ar fi fost tăiat cu un cuţit. „...Aicea, dacă stau, mă socoteam eu, pot să învăţ o meserie şi să lucrez în fabrica asta mare, în care nici nu ştiu ce se face !... Vagoane şi arme, după cum spuneau băieţii la dormitor ! ?...“ „Acasă, dacă mă duc...“ Am tăcut cînd am auzit paşi în urma mea, aproape de tot. Am văzut nişte cizme mari şi butucănoase, cînd m-am uitat în stînga ; pe carîmbul uneia dintre ele se afla, proaspătă încă, o pată mare de sînge.

„Ce faci aici, măi *şoldovene ?“* m-a întrebat Viorel Mihalcea, fiindcă el stătea alături de mine, ca un stîlp, ca o dîlmă neagră şi urîtă, de pămînt, c-aşa mi s-a părut, cînd m-am uitat la el, de jos în sus.

„Şed ! am spus eu, sculîndu-mă în picioare. Şedeam !...“

„Şedeai şi plîngeai, da ? !“

„Ba nu... Nu plîngeam !...“

„Bine, hai încoace ’...“ ■

M-a luat de mînă, m-a dus la baraca dinspre cantină, a spus să-l aştept puţin acolo, — „Vin imediat !“ — iar el s-a dus la bucătărie, de unde s-a întors cu o fată care servea în sala de mese, — Sultana o chema — care ne servise şi pe noi, întrebîndu-ne mereu dacă mai vrem o porţie. Fata, plăpîndă dar frumoasă, subţire şi palidă, cu, nişte ochi mari şi curaţi, s-a înroşit toată, cînd m-a văzut pe coridor. A dat să plece, dar Mihalcea n-a lăsat-o. A înşfăcat-o şi mai zdravăn de mînă şi a tras-o după el, în dormitor, spunîndu-mi mie, ■peste umăr, să-i ţin „tira“, — „dacă vine cineva, baţi în uşă, auzi ! ?“

Da, am auzit ! ...“

N-a venit nimeni, înăuntru însă, în dormitor, s-au auzit scîncete şi bodogăneli, — „Nu, nu, mai bine altădată, nu !...“ — zgomot de paşi, icnete şi opinteli, — „Lasă, lasă...“ După aceea nu s-a mai auzit nimic un timp, pentru ca apoi să se audă din nou scîncete şi gemete, mai sacadate şi mai înfundate, din ce în ce mai sacadate şi mai apăsate. După aceea, cînd am deschis uşa, fiindcă am deschis-o, îmi era teamă dar eram şi curios, s-a făcut linişte din nou. Iar ei, Sultana şi Mihalcea, au rămas încremeniţi, aşa cum se aflau, despuiaţi şi încîrligaţi ; fata a dus mîna la ochi, înnebunită ; el, Mihalcea, a întors capul către mine, ca un lup, fără a se sfii că era cu fundul gol, cu pantalonii daţi peste cizme, cu cizmele proptite în tăblia patului.

„...Uşa, dobitocule ! a spus el, scrîşnit şi scurt. Ieşi şi închide uşa !...“

Am ieşit, stînd pe coridor pînă cînd au plecat ei, uitîndu-mă cu coada ochiului la fată, cum se strecura pe uşă, — „ca o şopîrlă...[44] — cercetîndu-i cizmele lui Viorel Mihalcea, cu o vrăjmăşie grea, care nu se poate naşte decît în sufletul copiilor, cînd nu înţeleg ceva, ori cînd sînt nevoiţi să înţeleagă totul.

„...Altădată să nu mai deschizi uşa !“ mi-a spus Mihalcea, după ce s-a încheiat la pantaloni.

„Bine, domnule, n-o mai deschid !...“

Aşa s-a născut vrăjmăşia mea faţă de Viorel Mihalcea, din nimic. Din pricina asta am tăiat ştreangul cu care era legat taurul acela de bivol, ca să-l omoare pe „nemernic[44], fiindcă aşa îi ziceam atunci, nemernic şi ticălos. îl urîsem şi înainte de asta, îl văzusem cum tîra după el alte fete de la cantină, ducîndu-le la dormitoare sau în pivniţă. Mă uitam la el cum omora vitele, boii şi bivolii, cum bea cîte-o cană de sînge proaspăt, ştergîndu-se la gură pe urmă, parcă ar fi băut o cană de vin bun. Muncea enorm, le făcea singur pe toate : înjunghia vitele, le hărtănea, căra carnea la gheţărie, rînea platforma de lîngă cantină, spălînd-o cu furtunul, —dar eu tot îl duşmăneam, urmărindu-l mereu, de aproape sau de departe, dorindu-i moartea, fără să ştiu prea bine de ce i-o doresc. „...De ce ? ! ziceam eu. Pentru că-i un ticălos şi un nemernic !...“

Vorbele astea le-am rostit şi atunci, în ziua cînd am luat toporişca de lîngă gard, — „Da, îi un nemernic![44] — izbind cu sete în ştreangul cu care era legat bivolul, uitîn- du-mă la el pe urmă, cum s-a smucit şi cum a sărit într-o

parte, — „ca o rîpă neagră, ca o matahală !...“ — aşteptînd rezultatul isprăvii mele, cu o satisfacţie drăcească, pe care de asemenea nu pot s-o aibă decît copiii. S-ar fi putut întîmpla ca animalul, mînios şi speriat de moarte cum era, să năvălească peste mine, să mă terciuiască în copite. Aşa a şi vrut să facă, în clipa dintîi, scurtă şi densă. S-a sucit spre Mihalcea pe urmă, care îngălbenise şi înverzise şi-abia după aceea s-a repezit în gard, mugind sălbatic, boncăluind prelung, luînd-o la goană prin curtea căminului.

„...Să vezi ce-ţi fac eu ţie, *şoldovene !* mi-a spus cu un glas rău şi sîngeros Viorel Mihalcea. Să vezi ce bătaie îţi trag eu ţie, soră cu moartea !...“

Nu mi-a tras nici o bătaie, nici atunci, după ce a reuşit să doboare bivolul, nici după aceea. Eu, însă, tot l-am duşmănit, socotindu-l ticălos şi nemernic, — „un bandit ordinar !“ — nutrind faţă de el un simţămînt acut şi adînc, de vrăjmăşie amestecată cu silă, de milă în care intra şi multă oroare, de neîmpăcare cu întreaga lume, — nu numai cu Mihalcea — de nesupunere faţă de viaţa care îmi ieşise deodată înainte, cu toate ale ei, bune şi rele, — cu *seceta* ei şi cu *foamea* care o însoţise şi o însoţea — cu aspiraţiile care se năşteau şi se înfiripau chiar atunci, cu întrebările care începuseră să se pună, aceleaşi sau altele, mereu altele, cum era însăşi viaţa, — „pe care n-o poate băga nimeni în sac, n-o poate lega nimeni de mîini, pentru totdeauna, al cărei glas şi ele cărei năzuinţe nu pot fi receptate, totuşi, decît de către cei buni şi puternici, de cei ce cred cu adevărat în om şi în omenie !...“

Acelaşi simţămînt aveam să-l nutresc, e drept, şi faţă de Ovidiu Rîşnoveanu, mai ales în primele săptămîni după ce îi fusesem dat în primire. Mă hotărîsem între timp, cu aceeaşi fermitate, de mic şi temerar bărbat, cu aceeaşi maturitate precoce, să rămîn la uzină şi să învăţ o meserie, — „cu orişice preţ, după aceea văd eu ce-i, dar acum aşa fac, îi scriu tatii că-i bine aicea, să nu aibă grija mea !...“

Rîşnoveanu nu-mi cunoştea planurile şi gîndurile, nu ştia cît de puternic eram fixat în hotărîrile pe care le luasem. Dacă ar fi ştiut, ar fi putut să mă pună la orice probă, pentru că tot nu m-ar fi scos dintr-ale mele ; dacă m-ar fi pus să mănînc şpan cu pîine, aş fi mîncat; dacă mi-ar fi cerut să lucrez douăsprezece şi patrusprezece ore, cum lucra el cîteodată, aş fi lucrat, orice aş fi făcut, chiar dacă ar fi

trecut peste puterile mele. M-a încercat el şi aşa, fără să ştie ce gînduri nutream, cît de mult doream „să devin muncitor şi om, să nu depind de nimeni, să-mi croiesc propria mea viaţă, făgaşul meu propriu m-a umilit şi m-a chinuit, purtîndu-se cu mine cum se purtau vechii meşteri cu învăţăceii lor, — „cu ucenicii, cu inaşii, cu şogîrfcii", cum le ziceau unii cu dispreţ. Asta era el, de fapt, un meşter de tip vechi, un meseriaş excelent, un om care deprinsese toate tainele strungăriei, fără a reuşi să se descurce tot atît de bine în relaţiile lui cu oamenii, — „cu lumea asta mare şi năucă !...“ — rămînînd toată viaţa un inadaptabil, un om care nu s-a alipit niciodată de un lucru sau de o idee, fiind un neîmpăcat şi un nemulţumit, — „un îndîrjit de meserie", cum zicea el.

La starea aceasta a lui contribuise mult şi faptul că se înşirase cu legionarii, — „n-ar fi trebuit, pentru că legionarii ăştia au fost o adunătură de sforari şi de demagogi !...“ — dar şi temperamentul lui tumultuos şi nemăsurat, de om căruia îi trebuie loc şi timp, ca să se poată întoarce, de ţăran care nu-şi făcuse toate răscoalele, purtîndu-le încă în sînge, nearse şi nelimpezite. Din cauza asta era Rîşnoveanu aşa cum era (şi din cauza asta, deoarece mai existau şi altele), pentru că fusese şi mai era ţăran, mai mult decît era şi decît fusese Iuliu Jeler, sau decît eram şi fusesem eu ; Jeler reprezenta bine, cu voie sau fără voie, o anumită latură a temperamentului ţărănesc, a ţăranului din Transilvania, era echilibrat şi greoi, era drept şi înspăimîntător de liniştit de multe ori, — „parcă ar fi fost de pămînt, parcă ar fi fost o movilă sau un munte !...“ — era îndrăzneţ dar cu măsură, era loial pînă la marginea prostiei şi era (şi este) de o bună-cuviinţă desăvîrşită, aceasta fiind, probabil, cea mai de seamă zestre, pe care o adusese de acasă, din satul natal ; eu, la rîndu-mi, fusesem şi rămăsesem pui de ţăran, cu toate că ieşisem mult prea de vreme dintre dealurile între care mă născusem, unde văzusem lumina zilei şi perindarea de neuitat a primăverilor şi verilor, a toamnelor şi a iernilor, lucruri de care aveam să uit mai apoi, dar nu din cauza *secetei* care mă scosese în lumea largă, din pricina altei *secete,* mai mari şi mai adînci, pentru ca după aceea să-mi amintesc din nou de toate, de copilărie şi de tot ce am fost şi sîntem noi, simţind nu o dată (aşa cum simt şi acum, în toamna aceasta fantastică şi bună) cum mă limpezeam şi cum creşteam, cum creşte copacul prin propriul său trunchi, cînd îşi mai adaugă cîte un

cerc, — „cînd are rădăcinile bine şi adînc împlîntate în pămînt !...“

Cu Rîşnoveanu era altceva, el venea dintr-o zonă de interferenţă, din împrejurimile Buzăului, unde se întîlnesc Canpaţii cu Bărăganul, iar aburii albăstrii ai Moldovei se împletesc cu năzărirele argintii ale Munteniei, — „unde au curs multe valuri de ardeleni, oieri sau ţărani !...“ — el era altfel de rădăcină de ţăran, mai aspră, mai aţoasă, mai tare. „...Tata, cînd m-a lăsat aicea, îmi povestea el uneori, nu mi-a spus decît atîta : «Vezi munţii aceia, dacă pleci de-aici, întraeolo să te duci, acasă să nu-mi vii !...»■ Lucrurilor acestora li se adăuga şi faptul, — real şi important, după cum mi-am dat seama mai tîrziu — că neîntrecutul şi ciudatul meu meşter era căsătorit cu o unguroaică frumoasă şi cam rea de muscă, — „e curvă în toată puterea cuvîntului, dar o iubesc şi nu pot trăi fără ea !...“ — împreună cu care avea să-şi macine toată viaţa, despărţindu-se şi împăcîndu-se, — „mereu am zis şi am crezut că se mai cuminţeşte şi ea, de fiecare dată am zis aşa !...“ — pentru ca mai apoi, după ce s-a îmbolnăvit femeia, să aibă grijă de ea, cum n-ar fi crezut nimeni, fiindcă toţi erau convinşi că Rîşnoveanu era un troglodit oarecare, ■— „un nenorocit care ştie să înjure şi să bodogănească, lucră de zbîrnîie, dar altceva nu ştie să facă, e lipsit de gînd şi de simţămînt !...“

Aprecierile de acest fel treceau, ce-i drept, peste el şi pe lîngă el, ţinteau într-un *şablon,* într-o pancartă făcută tot de cei care trăgeau acum în ea, fără a se mai uita la omdl de alături sau din spatele cartoanelor, care era, în unele privinţe, mai rău decît îl credeau ei, în alte privinţe însă era mai bun şi mai omenos, cum sînt îndeobşte oamenii, — „pentru că ei, măi *şoldoveanule,* nu seamănă unii cu alţii şi nici nu sînt la fel toată viaţa, se schimbă şi se preschimbă de la o zi la alta, şi-i bine că lucrurile stau aşa, îi bine pentru cei ce pot să trăiască asemenea schimbări, pentru ceilalţi însă, pentru cei care-au încremenit pe un anumit făgaş, îi rău tare, ăştia nici nu mai trăiesc, sînt morţi, chiar dacă umblă şi vorbesc !...“

„Ştii ce să faci tu, măi *şoldoveanule,* mi-a spus Rîşnoveanu atunci, la începuturi, după ce i-am fost dat în primire, a doua sau a treia zi, — să te mai duci şi tu pe la baie, că este o baie în uzină, nu ştiu dacă ai auzit de treaba asta !?...“

„Am auzit, domnule Rîşnoveanu...“

„Atunci să faci bine să mi te duci şi pe-acolo !...“

„Aşa o să fac, domnule, o să mă duc !...“

Fusesem şi pînă atunci, o singură dată pe săptămînă însă, cum mergeau şi băieţii de la cămin, dar acum, dacă mi-a spus dînsul, m-am dus şi singur, în cursul săptămînii, rugîndu-mă de bătrînul Mailat, de mecanic, să mă lase la duşuri, fiindcă asta era baia, — o sală mare de duşuri, amenajată în marginea unei hale.

„...Aşa vezi, mi-a spus Rîşnoveanu, după, ce a observat că i-am urmat sfatul, acum miroşi şi tu a om, pentru că pînă acum miroseai a hoit !...“

„Bine, domnule Rîşnoveanu, aşa e !...“

„Cum e bine, mă, cum?!... Şi de ce să fie bine, pentru că miroseai tu a hoit !?... Poate să fie bine aşa ceva ?!...“

„Nu, nu poate !“

„Atunci de ce ai zis că-i bine ?“

„Am zis şi eu...“

„Ai zis ?!... Ţi-au spus ăştia că sînt rău şi mai ştiu eu ce... Şi tu i-ai crezut... Dar nu-i aşa, să ştii !... Şi să te înveţi pentru totdeauna să nu judeci oamenii după ceea ce auzi despre ei!...“

Nu era om rău, într-adevăr, era mai bun decît se spunea şi decît părea, — din cauza tumulturilor şi nelimpezirilor pe care le purta cu sine — fiindcă într-o zi, după ce m-a pus şi pe mine să lucrez la strung, cînd am rupt eu un cuţit, nu m-a lovit şi nici n-a înjurat măcar (eu mă făcusem mic şi aşteptam, zgribulit, să mă lovească, să mă arunce peste strung).

„Ei, fire-ar să fie !“ a făcut el, cu năduf dar fără mînie.

„N-am vrut !“ am cutezat eu.

„Bineînţeles că n-ai vrut, da-i păcat, să ştii, nu de cuţit, — cuţitul îl schimbăm la magazia de scule — îi păcat că s-a întâmplat... N-aş vrea să te descurajeze treaba asta, de loc n-aş vrea, la asta mă gîndeam eu, nu la cuţit, nici la greşeală !...“

Altădată, în iarnă, mi-a pus nişte bocanci de schi dinainte, în pauza de la unsprezece, uzaţi, e drept, dar încă buni.

„Ce-i cu încălţările astea ?“ am întrebat eu.

„Să le încerci, că ale tale nu sînt bune de nimic, am văzut eu, lasă...“

. I-am încercat şi i-am încălţat, uitînd să-i mulţumesc, de bucuros ce eram. Am mai primit şi alte daruri de la el, am mîncat de nenumărate ori din sufertaşul lui, dar de apropiat

tot nu m-am apropiat de el, nu-mi dau seama de ce, din cauza felului său de a fi, dur şi neîndurător, din cauza dramei pe care o trăise şi o trăia el, — „fiindcă omul ăsta a dus în spate o dramă cumplită, care s-a întins peste întreaga lui viaţă !...“ — din cauza lui dar poate că şi din cauza mea, pentru că şi eu eram chinuit de sentimente şi de resentimente, de întrebări şi de nedumeriri, de sete şi de foame, — de setea stîrnită de *secetă* şi de foamea pe care o tîrîse *seceta* după ea, ca pe o lupoaică turbată, ca pe o haită întreagă, nu ca pe o simplă şi obişnuită lupoaică.

Eram şi tînăr, e adevărat, eram crud şi nu prea ştiam ce vroiam. Nu ştiam deloc, de ce să n-o recunoaştem, aşa cum nu ştiau nici alţii, oameni în toată firea. Uzina în care nimerisem mi se părea uriaşă, şi chiar aşa era, cu halele sparte de bombe, cîrpite unele dintre ele, altele aflate încă în refacere, lucrînd sau stagnînd. Trebuia să treacă timp mult pînă cînd aveam s-o cunosc pe toată, s-o ştiu pe dinafară, cum îmi ştiam satul mai înainte. Avea să crească ea însăşi în vremea asta, reprofilîndu-se de cîteva ori, producînd vagoane atunci, după război, — „lucrînd în contul armistiţiului cîţiva ani buni“ — trecînd la maşini grele pe urmă, aşa cum aveam să cresc şi să mă reprofilez şi eu, lucrînd mai întîi pe lîngă nea Rîşnoveanu, furîndu-i meseria, intrînd apoi la şcoala de pe lîngă uzină, căutîndu-l pe Rîşnoveanu şi după aceea, în cîte-o pauză, vorbind cu el cîte toate, fiindcă ne aveam bine altfel, — eram prieteni — vorbind din cînd în cînd şi cu Iuliu Jeler, — „pentru că el mi-a fost reazem şi sprijin în toţi anii aceia“ — purtînd cu mine acelaşi simţămînt nelămurit, de nesupunere şi de neîmpăcare cu toţi şi cu toate, de revoltă nelămurită şi profundă, purtînd în sufletul meu curat şi nealterat, — fiindcă nu săvârşisem nici o ticăloşie pînă atunci — o aspiraţie adîncă şi viguroasă, care putea să mă urce pe culmile bucuriei, aşa cum putea să mă azvîrle în hăurile tuturor deznădejdilor, cum s-a şi întîmplat de altfel, cum nu se putea să nu se întâmple, pentru că aşa erau vremurile, iar ?u eram fiul lor, — eram *jiul secetei* şi *fratele foamei,* eram însetat de dreptate şi de mai bine, deşi nu ştiam cum vor arăta ele, cum trebuie să arăte.

„...Să ştii, nea Rîşnovene, i-am spus eu meşterului, într-o dimineaţă, că mă bag în politică !“, vorbind şi purtîndu-mă de parcă cine ştie cine aş fi fost, parcă aş fi făcut un pas de o importanţă deosebită, pentru uzină şi pentru ţară.

„Zău, domnule ?!“ a zis meşterul, încercînd să rîdă şi nereuşind.

„Da, nea Rîşnovene, am continuat eu, e lucru serios, aşa că dumneatale, dacă vrei să nu ne supărăm, să nu-ţi baţi joc de ceea ce vreau eu să fac !...“

„Nu-mi bat joc, nici vorbă... Dar cînd vrei să faci pasul ăsta mare ?!“

„Mîine !“ am spus eu, scurt şi tăios, parcă aş fi lăsat un cuţit de ghilotină să cadă peste gîtul unei îndoieli.

„Atunci îi bine, a continuat el, liniştindu-se, dacă îl faci mîine, nu azi, îi bine de tot !...“

Nu m-a crezut, s-a gîndit că glumesc, pe urmă însă, după vreo două săptămîni, cînd m-a văzut cu o insignă mare în piept, — era o stea în cinci colţuri, în mijlocul căreia se afla chipul lui Stalin — s-a îngălbenit şi parcă a dat să se clatine, ţimndu-se de strung, bodogănind şi căutînd ceva prin dulapul cu scule, întorcîndu-se la strung şi apucîndu-se numaidecît de lucru, forţînd aşa de tare maşina în cîte-o clipă, încît o făcea să vibreze, vibrînd el însuşi, tresărind brusc, parcă ar fi fost atins de cîte-un spasm profund şi puternic, venit din adîncuri şi de departe.

„...E un sălbatic şi nea Ovidiu ăsta ! am zis eu plecînd încet, iuţind pasul pe măsură ce mi se iuţeau şi mi se învălmăşeau gîndurile în cap. îi dă zor cu independenţa şi cu neutralitatea, să nu te amesteci şi să nu te bagi !... Dar dumnealui de ce s-a amestecat şi de ce s-a băgat?!... De ce a făcut ce-a făcut, încît acum nu se mai înţelege cu nimeni !?... Chiar dacă ar vrea s-o facă, n-ar mai putea!... S-a rupt de toţi şi s-a agăţat ca un deznădăjduit de strungul acela al lui !... Şi de meserie !... Dar eu, dacă vreau să-mi urmez drumul meu, trebuie să mă port altfel, —să fiu altfel, să nu mă iau după nimeni, să fiu cu cei mulţi, cu muncitorimea, cu cei care muncesc dar şi luptă !... Da, aşa trebuie să fac !...“

Vorbele mele izvorau, toate, din sentimentul acela confuz şi puternic, de nesupunere şi de neîmpăcare cu împrejurările de care mă lovisem şi mă loveam. Nu ştiam atunci că în inima acestui simţămînt stătea trăsnetul unei mari şi zguduitoare drame, cum au fost mereu, cum vor fi şi de acum încolo, dramele căutărilor şi ale regăsirilor de sine, — „fiindcă autenticitatea unor convingeri, cum zicea cîndva Iuliu Jeler, este direct proporţională cu cantitatea de

III

Altfel, viaţa pe care o duceam la cămin nu era chiar aşa de grea. Din partea mîncării o duceam mai rău. în iarna dinţii, mai ales a fost strîmtoare mare în privinţa asta. Am ajuns să mîncăm jir din pădure, precum sălbăticiunile. Am tot văzut noi, — *şoldovenii* — că băieţii ceilalţi plecau mereu în pădure, de unde veneau cu buzunarele pline. Am cerut şi noi, dar nu ne-au dat. Ne-au spus să ne ducem să culegem, — „că-i plină pădurea...“ Ne-am dus, ne-am luat după ei, — eu, Lungoci, Hristache şi încă unul — am intrat în pădure ca într-o catedrală, — chiar aşa mi s-a părut pădurea atunci, că e o biserică mare, cu stîlpi nenumăraţi, cu pardoseli de frunză şi de zăpadă, cu alunecări albăstrii pe cîte-o văgăună şi cu o lumină roşietică spre culmile pe care le bătea soarele, un soare roşu şi sîngeros, de iarnă. Era spre seară şi-abia dacă găseam jirul, care era mărunt şi roşcat. Şi era tare şi cam amar, nu era bun. L-am mîncat, aşa cum era, am ronţăit un pumn întreg, visînd apoi, toată noaptea, văpăi şi ninsori, secete mari şi ploi nesfîrşite, o apă şi un drum, un cîine şi o floare, nişte cartofi care se coceau într-o sobă uriaşă, care creştea mereu, aşa cum creşteau şi cartofii, prefăcîndu-se în cele din urmă în nişte pietroaie, rostogolindu-se pe un deal care era unul şi acelaşi cu dealul pe care se -căţăra grădina noastră, la poalele căreia se afla casa părintească, prin - care trecea, ca printr-o moară, o apă repede şi spumoasă... M-am trezit spunîndu-le băieţilor care se învîrteau în jurul meu, că vreau acasă. „...Vreau să plec, ziceam eu, printre hohote, fiindcă plîngeam de tremura cămăşuţa pe mine, — vreau înapoi, la Moldova, vreau să plec de-aicea...“ „A mîncat mult ?“ a întrebat cineva. „Cît a vrut !“ i s-a răspuns. „Da- ţi-i nişte apă !...“ Mi-au dat apă, pe întuneric, în zarea luminii care venea de la becul din curte, lăsîndu-mă apoi în- tr-ale mele, — „îşi revine, lăsaţi-l, aşa-i la început, jiru-i tare !...“ Abia atunci mi-am dat seama prin ce val trecusem, dar n-am mai spus nimic, am stat neclintit în pat, cu ochii uscaţi şi cu sufletul gol. Dimineaţa, cînd m-am trezit, dormitorul era în forfotă, toţi erau treji, numai eu mai moţăiam.

„Hai, bre omule, mi-a spus Lungoci, hai că-i tîrziu !...“ Am sărit din pat, cu toate că aveam capul cît o baniţă, aşa mă durea de tare, am fugit la spălător, m-am limpezit pe faţă, mi-am îmbrăcat în grabă şi am ieşit la încolonare“

fiindcă aşa se mergea la masă, în coloană, şi la atelier, în uzină, tot aşa se mergea.

Cu asta începea de obicei ziua, la cămin, cu scularea şi cu încolonarea, cu plecarea la masă şi la lucru, în uzină, fiindcă sălile de cursuri tot acolo erau, la „etajul" unei secţii — 419 — la nivelul căreia umblau podurile rulante, care veneau pînă lîngă noi, cînd lucram la ateliere, iar atunci cînd eram la cursuri, după ce am intrat la şcoală, le auzeam cum treceau pe lîngă pereţii sălilor de clasă. Noi, moldovenii, — *copiii secetei* — rămîneam de capul nostru, după ce plecau ceilalţi băieţi la muncă şi la cursuri, rămăsesem aşa, înainte de a intra şi noi „la şaibă", pentru că pe urmă mergeam în uzină, în coada cîte unei coloane. La întoarcere, veneam care cum vroiam, pe la „poarta mare" sau pe la „poarta mică". Iar după amiaza era „program de voie", fiecare făcea ce vroia, — unii stăteau şi citeau, alţii băteau mingea prin curtea căminului sau în Poiana Hoţilor, în marginea pădurii; alţii se duceau prin pădure, primăvara şi vara, mai ales. Nu fusese totdeauna aşa, la cămin şi la şcoala aceea de pe lîngă uzină, care putea să fie extrem de interesantă, care fusese aşa un timp, pe urmă decăzuse. Cei mai mari, băieţii din anii III şi IV, povesteau cum era acolo în timpul războiului, — ,.ce ştiţi voi, mă, acuma-i harababură dar nu mai e teroare !..." — cînd uzina era militarizată şi era păzită, de jur împrejur, de gheretele santinelelor, de care atîrnau proiectile vechi, — „care sunau noaptea din oră în oră, ca nişte clopote, de iur împrejurul uzinei, de ziceai că eşti la puşcărie !..." „Iar sîm- băta, povesteau băieţii care prinseseră şi «perioada aceea» — se împărţeau darurile, aproape în fiecare sîmbătă !... Unde sînt dormitoarele mari acum, în clădirea principală, erau atunci săli de meditaţie, unde era obligatoriu să se stea, chiar şi pentru citit, nu numai pentru învăţat..." în una din sălile acestea se aduna sîmbăta seara toată şcoala, — „era adunată !" — în faţa căreia era citită lista tuturor celor care săvîrşiseră „greşeli" în cursul săptămînii, specificîndu-se şi pedeapsa pe care urma s-o primească fiecare, — „astea erau darurile, pedepsele !..." Unii primeau cincisprezece nuiele, alţii douăzeci şi cinci, — „la fund, bineînţeles !..." — alţii cincizeci de nuiele, după gravitatea „greşelii" şi după dispoziţia comandantului, a lui Moghilov, fiindcă el împărţea darurile, — „era directorul căminului, dar noi aşa îi ziceam, *comandant,* nimeni nu ştia de ce, pentru că fusese comandant în *straja tării,* ori pentru că fusese putin si pe la

se împărţeau darurile, — „bătaia se dădea pe loc, călăul fiind de obicei unul dintre pedagogi, iar unul dintre băieţi era *calul bălan,* trebuia, adică, să-i ţină în cîrcă pe cei care primeau bătaie !...“ —■ se ţinea cîte-o conferinţă lungă, — „cu caracter moral-educativ !...“ — sau se recitau poezii patriotice, — „de Iustin Ilieşu şi M. Dem. Rădulescu !...“ — sau se cînatu cîntece patriotice, — „Vrem Ardealul", „Azi-noapte, la Prut..." — se dansa uneori, — „fiindcă la cămin exista oarece activitate culturală, nu ca acum..." Acum, adică atunci, î iama dinţii, de după secetă, în primăvara şi în vara care i-au urmat, — şi în celelalte ierni şi veri — nu se făcea nici un fel de activitate culturală, la cămin şi în şcoală, nu se făcea activitate „organizată", pentru că altfel se învăţa şi se citea,

— „pe ruptele..." — şi se făcea politică, — „politică înaltă, de mare clasă şi de mare pasiune !...“

Dormitorul în care stăteam noi, — *şoldovenii* — era sfişiat de patimi, era împărţit după simpatii şi după „adeziuni", — fusese împărţit aşa, de fapt, după simpatiile regionale, cum se întîmplă în orice colectivitate de acest fel — dar acum simpatiile şi afinităţile acestea căpătaseră „caracter de clasă", deveniseră factor politic, de discordie, sau de confruntare directă. Un pilc de prahoveni, în fruntea căruia se afla un băiat înalt şi subţirel, — Chiţu, Gheorghe Chiţu — făcea politică comunistă, unii erau înscrişi în partid, alţii erau pe la U.T.C., activînd toţi cu pasiune, ducîndu-se la adunări şi pe la mitinguri, purtînd insigne în piept şi cămăşi roşii pe ei, — „să se ştie ce credinţă avem noi !...“ Alţii erau social- democraţi — aşa ziceau ei — alţii erau liberali sau naţional- ţărănişti, mai puţini, ce-i drept, — „pentru că partidele astea sînt în declin, sînt pe ducă, şi-au jucat rolul lor în istorie, acum e rîndul nostru, al muncitorimii !...“ Existau şi „figuri neutre", existau băieţi care nu se amestecau de loc în disputele acestea, parcă nici nu le-ar fi auzit. Unul dintre ei,

— Grigore, Niculae Gore, cum îi ziceau ceilalţi — se ocupa de pictură, desena şi citea Biblia, pentru sine dar şi pentru alţii. Un altul, un ardelean îndărătnic şi tăcut (Gore era serafic, avea ceva de domnişoară în felul lui de a fi), citea tot timpul romane şi cărţi de istorie, cărţi de la biblioteca uzinei, care mai purtau şi acum ştampila asociaţiei „Muncă şi lumină", nu fuseseră „iepurate". „Lasă-i, zicea el, lasă-i să se certe, tu pune mîna pe carte şi citeşte, citeşte şi învaţă !...“

stăruia el, dacă te concentrezi, poţi !... Orice poţi face, dacă te concentrezi, dacă vrei cu adevărat !...“

Fiecare avea, de fapt, „numărul[11] lui, fiecare avea ocazie să se evidenţieze, ca pe o scenă, fără nici o programare, ca de la sine. Uneori, duminică dimineaţa, culoarele din mijlocul dormitorului erau ocupate de Gore, singurul dintre noi care avea papuci de casă, mari şi uşori, de pîslă (ceilalţi umblau în saboţi de lemn). „...Zis-a Domnul“, spunea Gore în asemenea ocazii, fiindcă el nu ocupa scena degeaba, citea din Biblie, oprindu-se îndeosebi la *Scrisorile sântului apostol Pavel,* stăruind asupra lui Ezechil, spunîndu-le celor ce îl luau în de- rîdere că „Biblia e cartea-cărţilor, iar voi, dacă rîdeţi de ea, e pentru că sînteţi nişte inconştienţi !... Voi o să duceţi lumea de rîpă, deoarece nu aveţi nici o morală !... Sînteţi nisipul pămîntului, care a năvălit în golul istoriei !... De fapt, voi nici nu ştiţi ce sînteţi, nu ştiţi nimic, sînteţi orbi şi goi !...“

Alteori se încingeau dispute lungi, pornind de la vorbele lui Gore, sau de la alte vorbe. Era destul să spună careva, fie şi în treacăt, că partidul comunist fusese şi era străin de ţară, — „a existat numai cu numele, abia acum se alcătuieşte, profitînd de prezenţa binefăcătoare a armatei care ne-a eliberat şi ne-a scăpat de jugul fascist !...“ — fiindcă odată ieşea dintre paturi Gheorghe Chiţu, indiferent cum era îmbrăcat, în pijama sau numai în izmene. „...Nu-i adevărat, zicea el, asta-i o denigrare odioasă, e rămăşiţă a propagandei fasciste !... Partidul Comunist a existat, dar a fost nevoit să lucreze în ilegalitatea cea mai cruntă, din 1924 şi pînă în 1944, douăzeci de ani !... în vremea asta el a luptat, a dat un tribut greu de vieţi şi de sînge !...“ „Lasă tributul şi treci la fapte ! îi zicea cîte unul. De unde ştii tu toate treburile astea?!...[11] „De la tata, el mi-a povestit cum ţineau şedinţe prin cimitire şi prin păduri, cum se ţineau în *Germinai,* — ăsta-i un roman scris de un franţuz — cum organizau sabotaje şi greve !... Chiar şi aici, la uzina unde învăţăm şi lucrăm noi, a existat o activitate ilegală destul de susţinută !...“

De multe ori ieşeau „liberalii[11] în faţă, încă mai ieşeau. Purtătorul lor de cuvînt era un severinean băţos şi „bine încliftat“, al cărui tată fusese asasinat de comunişti (aşa spunea el) la alegerile din 1946. „...Dacă n-ar fi fost liberalii, zicea Nae, fiindcă aşa îl chema, Alexandru Nae, n-ar exista România, ruşii nu ar fi avut pe cine să elibereze, iar voi, comuniştii, n-aţi avea pe cine şi ce să băgaţi în jugul împilării,

pe toţi la jugul trudei, să ne vedeţi pe toţi trudind de dimineaţa pînă seara, iar voi, sau dumneavoastră, cum vreţi să primiţi, să ţineţi cuvîntări şi să ne împingeţi din spate !... Unde eşti, Chiţule, ieşi, dacă ai curajul, ieşiţi, mă, voi, cei care vă luaţi după nu ştiu cine, ieşiţi, aicea, la *bara judecăţii* Cei vizaţi ieşeau, dacă aveau poftă, dacă nu îi răspundeau altfel, îşi băteau joc de el, — „Uite-l pe puiul de notar, pe dumnealui, cu gîsca, ia priviţi-l, ia cercetaţi-l bine !...“ — sau îl băteau cu perinile, din toate părţile, cum făceau de altfel şi cu cei care ziceau că sînt „manişti" (adică naţional-ţărănişti), fiindcă erau şi din ăştia în şcoală, şi în uzină, încă mai erau. Iar atunci cînd nu-i băteau cu perine, strigau şi vociferau, patimile se încingeau aşa de tare uneori că nu se mai înţelegea om cu om. „...Voi, comuniştii, vînduţii şi vînzătorii !...“ „Dar voi, mă, burghezo-liberalii !?...“ „Aţi dat ţara pe mîna ruşilor şi-n seama jidanilor !...“ „N-am dat-o, mă, încercăm s-o răscumpărăm, vrem să îndreptăm ceea ce aţi stricat voi, mă !...“ „Cine, mă, noi !?... Păi noi, mă..." „Voi şi-ai voştri, mă, sînteţi pleava şi gunoiul societăţii, asta sînteţi voi, că n-aţi făcut nimica pentru ţară, mă !...“ „O să faceţi voi şi-ai voştri, mă, o s-o băgaţi în sacul cu republici, asta o s-o faceţi, o să-l daţi jos şi pe rege, n-o să vă lăsaţi pînă ce n-o să călcaţi totul în picioare, independenţă şi libertate !...“ „Nu vă speriaţi, mă, nu vă îngrijoraţi aşa de tare, pentru că noi, comuniştii, avem altfel de planuri !... Pe voi o să vă culcăm la pămînt, asta-i adevărat, dar voi ce sînteţi voi, mă, pe cine şi ce reprezentaţi ?!...“ „Dar voi ce sînteţi şi pe cine reprezentaţi ?!...“ „Noi, mă...“ „Voi, mă, sînteţi blestemul lumii, nici n-aţi scos capul din nisip şi-aţi şi adus seceta-n ţară !...“ „Seceta-i de la Dumnezeu, mă, n-am adus-o noi !...“ „Cum aşa, mă, păi nu spuneţi voi că nu există Dumnezeu !?...“ „Există, nu există, vedem noi mai încolo, dar secetă a mai fost, seceta e un fenomen natural !...“ „Natural !?... Ce-i aia : natural ?!...“

Existau însă şi împrejurări în care „disputele" erau date la o parte de cerinţele firești ale vfrstei. Eram nişte copilandri, la urma-urmei, chiar şi ceilalţi erau aşa, nu numai noi, — *şoldovenii* — noi eram de doisprezece, treisprezece şi patrusprezece ani, iar ceilalţi, băieţii de la şcoală, erau de şaptesprezece, optsprezece şi nouăsprezece ani. Dar aşa erau vremurile, toată lumea făcea politică, toată lumea cerceta lucrurile, pe o parte şi pe cealaltă, parcă ar fi dat de ceasul morţii. Iar noi, — noi, *copiii secetei,* dar şi ceilalţi, fiindcă şi

ei erau, într-un fel, copiii aceluiaşi cataclism — nu puteam rămîne în afara acestor frămîntări. Noi eram, de fapt, plasma din care aveau să se aleagă cu timpul cele mai diverse şi mai neaşteptate nuclee sociale, după cum aveam să-mi dau seama eu însumi. Noi eram minereul care se pregătea să intre în furnalul unei revoluţii, conţinînd, ca orice minereu, potenţiala zgură, avînd în bolovanii lui roşietici şi urîţi ochiuri albăstrii de metal pur dar şi firişoare de sulf, iar sulful a fost, după cum se ştie, duşmanul de moarte al fontei şi al oţelului; eram *metalul dur* al noilor împrejurări, un conglomerat pe care nu-l uniformizaseră încă marile temperaturi ale epocii; eram oţelul eare avea să fie călit după „metode noi", inadecvate unele dintre ele, — „pentru că nu există meserie mai g»ea şi mai delicată decît *tratarea* oţelurilor, călirea şi cimentarea lor !..."

— drept pentru care celulele cele mai intime ale structurilor noastre sufleteşti aveau să cunoască plesnituri şi supralicitări multiple, vizibile unele, altele rămînînd îngropate în uitare şi moarte. Dintre noi cei ce ne aflam atunci în dormitorul acela — şi în celelalte, bineînţeles — aveau să se aleagă eroii noilor împrejurări sociale, — eroii dar şi ticăloşii, bărbaţii de curaj dar şi laşii, intransigenţii dar şi oportuniştii; oamenii cu respiraţia adîncă şi îndelungă, care şi-au subordonat, prin muncă dar şi prin cercetare, printr-o trăire de o intensitate cutremurătoare, etape întregi din istoria ţării (şi din istoria lumii, fiindcă lucrurile se leagă din ce în ce mai mult între ele), fiind şi rămînînd ei înşişi, relevîndu-şi adică esenţa, — „pentru că omul, fiecare om, cum zice bunul şi mult prea sfătosul meu prieten, Iuliu Jeler, are propria lui *esenţă,* care rămîne uneori nedescoperită, care nu poate fi dezghiocită decît de revoluţie, dacă e autentică şi profundă !..." Şi cînd zic *noi,* acum, nu mă gîndesc numai la copilandrii care trăiau şi se foiau atunci în barăcile acelea urîte şi scunde,

— barăci de război, barăci nemţeşti — mă gîndesc la toţi cei care aveau în anii aceia vîrsta pe care o aveam noi, mă gîndesc la rîndurile acelea de tineri, copii de ţărani sau de proletari (copiii de domni, de negustori şi de avocaţi, de burghezi şi de boieri, nu se

din temelie şi pînă în creştetul cerului !...“ — pînă una-alta însă eram noi ai lumii, depinldeam de imponderabilele vîrstei şi ale vremurilor acelora, împrejurări şi fapte care ne făceau să uităm de celelalte lucruri.

Se întâmpla astfel, atunci, la începuturi, oînd erau suspendate „marile dispute[14], că se îndrăgostea careva, ori avea o întâlnire, se ducea la film cu o fată pe care abia o cunoscuse, — „Ieri am agăţat-o, pe onoarea mea, e superbă !“ — şi-odată săreau toţi» „liberalii[44] dar şi „comuniştii[44], „ţărăniştii[44] dar şi „social-democraţii[44], să-l înţolească pe erou —“... Ia cravata mea, măi Nae ! ziceau ei, care mai de care. Uite aicea ce pantaloni am eu : ia-i l...[44] — conducîndu-l pînă la poartă, urîndu-i succes, — „Succes, mă, să fie într-un ceas bun !...[44] — vorbind în urma celui ce plecase, lăudîndu-se cu propriile lor aventuri, reale sau imaginare. ,„...A dat lovitura, mă, o cunosc pe Dana, e grozavă !...“ „Ei, a dat-o, habar n-ai tu, habar n-aveţi voi, mă, ce *ţipă* am văzut eu săptămîna trecută, a-ntâia, mă, ceva de vis, cum nu s-a mai pomenit!...“ „Atâta tot, ai văzut-o ?!... Păi eu, mă, nu mai departe decît ieri, am *prins* ceva pe cinste !...“

Vara, cînd se coceau poamele, tot aşa era, dispărea orice dispută, cînd se organizau furturile de poame, — de mere, de prune şi de caise — care aveau loc numai noaptea, pe lună sau pe întuneric, cum se nimerea, cu participarea întregului dormitor. Nu se duceau toţi la furt, se duceau numai cîţiva, ceilalţi stăteau la ferestre, ori ieşeau în preajma dormitorului şi ţineau „tira[44], păzeau marginea lucrurilor. Trebuia, în afară de asta, să aşteptăm să se culce Moncea şi ceilalţi, cei care stăteau tân casa din stânga intrării, o mică vilă, de fapt. Asta pentru că merii se aflau în preajma acestei clădiri, erau, în- tr-un fel, proprietatea celor ce şedeau acolo. Dar noi nu ţineam seama de asta, drept pentru care organizam adevărate lovituri nocturne, trimeţînd cîte doi şi câte trei băieţi, mai agili şi mai uşori (odată am fost şi eu), să „aducă poame pentru tot poporul[44], reuşind uneori, suferind eşecuri alteori, cînd se aprindea lumina în odăile de sus ale vilei, ori cînd venea nea Balaban să vadă dacă

După mere veneau prunele, pe urmă veneau perele, pe urmă porumbul, în privinţa căruia aveam mai mult de lucru, deoarece trebuia să-l aducem de pe cîmp, de dincolo de Şoseaua cu plopi, dincolo de calea ferată, lucru pe care îl făceam cu aceeaşi fervoare, interesîndu-ne nu atît porumbul, şi furtul propriu-zis, cît desfăşurarea „aventurii[14], care ne lua uneori cîte-o jumătate de noapte, pînă ne strecuram către cîmp, pînă veneam înapoi, cu pantalonii transformaţi în desagi, fiindcă aşa făceam, ne dezbrăcăm de pantaloni, îi legam în partea de jos, la manşetă, cu cîte-o sfoară şi-i umpleam pe urmă cu ştiuleţi de porumb, — de păpuşoi, cum ziceam noi, cei de la Moldova, de cucuruz, cum ziceau cei de la Ardeal, pentru că graiurile încă nu se amestecaseră şi nici noi nu intrasem în creuzetul vieţii, ne încălzeam numai la marile ei temperaturi, le presimţeam dar nu le intuiam pe deplin. De aceea şi lăsam furtul porumbului pentru sîmbăta, pentru că era mai mult de lucru cu el, pentru că aveam timp să-l fierbem, operaţie pe care o făceam în dormitor, luînd cîte-o cratiţă mare de la cantină, umplînd-o cu ştiuleţi şi cu apă, punînd-o pe soba care duduia din plin. Aşteptam apoi, pînă se fierbea „prima şarjă“, pe urmă o puneam pe a doua, iar noi ronţăiam din prima, mîncam de parcă n-am fi văzut porumb în viaţa noastră, — mîncam şi povesteam, noi cei care eram veniţi de pe sate, indiferent de unde, de la Moldova sau de la Oltenia. „...Să fi văzut, mă, ce foc am tras noi odată, zicea cîte unul, mare, mă, de puteai să frigi un bou la flacăra lui !... Dar cucuruzul nu l-am pus la fript decît după ce s-a dus văpaia, cînd a rămas jăraticul, mare şi dogoritor, mă, de nici nu te puteai apropia, aşa de tare dogorea !... Şi noi ţipam cucuruzul de departe şi-l întumam cu bîtele după aia, să nu să arză, şi el, mă, pocnea şi împuşca în foc, de ziceai că-i o mitralieră acolo, în focul în jurul căruia stăteam noi atunci, ca nişte voinici ce eram !...“

Cînd nu erau prune, nici mere, nici porumb, ne ocupam de bătrînul Balaban, portarul care ne dădea cel mai mult de furcă, ne făcea zile fripte (nopţi fripte, de fapt), nu ne lăsa să intrăm în cămin, cînd întîrziam în Poiana Hoţilor sau prin oraş, ne trecea pe listă, dacă ne lăsa să intrăm, ne reclama şi ne boicota, nu

nit şi noi de hac în cele din urmă, într-un septembrie atins de o lună stranie, de lună şi de nelinişti, cînd a făcut el de servici vreo două săptămîni. I-am stricat nopţile, una după alta, cu o cruzime pe care numai adolescenţa' o poate avea. Ştiam dinainte că Balaban obişnuia să se retragă în cabină pe la o anumită oră, după ce se linişteau lucrurile pe-afară, culcîndu-se şi dormind, sforăind de se auzea pînă la cantină. Iar noi, tocmai asta ne-am hotărît să facem, să-i stricăm somnul. Sărea careva gardul mai întîi, venea pe alee pînă la poartă, apăsa puternic pe butonul soneriei, pe urmă pleca, dispărea, încît bătrînul, cînd venea să deschidă, nu găsea pe nimeni. Noi, ceilalţi, stăteam la ferestrele dormitorului, urmărind „desfăşurarea operaţiei*[4], uitîndu-ne cu satisfacţie cum aprindea Balaban lumina din cabină, cum ieşea bodogănind, cum se uita nedumerit în stînga şi în dreapta, neştiind ce să mai creadă, — „sunat-a ori n-a sunat soneria aceea !?...“ Se culca pe urmă, gîndindu-se că i se năzărise. Cei care îl puseseră în mişcare aşteptau cît aşteptau, pînă cînd aţipea el, după aceea îl alarmau din nou, măcinîndu-i somnul şi liniştea, înnebunindu-l cu taina aceasta a noastră, pe care n-a aflat-o decît mai tîrziu, tot de la noi, — „Asta era, fire-aţi voi să fiţi, de purdălăi !?...“

Altădată povesteam toţi, tot dormitorul, pe întuneric, bineînţeles, după ce suna stingerea, povestea cîte unul, iar ceilalţi ascultau cu sfinţenie, spunînd şi ei, la rîndu-le, ce le trecea prin cap, fiindcă întunericul stîrnea imaginaţia, alunga orice sfială, dădea aripi pînă şi celor care erau mai greoi din fire. Iar alteori, tot noaptea, şi tot aşa, pe nepregătitele, făceam ca fiarele, unul urla ca lupul, altul chiţcăia, altul răgea, altul necheza, altul mugea, altul behăia sau urla cum urlă vulpea, încît nu se mai înţelegea nimic, era un huet de groază.

„...Aţi nebunit, mă, sau ce dracu aveţi?! a spus Moncea într-o noapte, năvălind deodată în dormitor, aprinzînd lumina şi încencînd să prindă pe careva, degeaba însă, fiindcă noi dormeam toţi, ba unii mai şi sforăiau. Se aude pînă în centru, s-a speriat lumea de jur-împrejur, mai rău ca de-o menajerie !...“

Dincolo de năzbîtiile astea, deasupra lor sau dedesubtul lor a existat, stînd trează tot timpul, o anumită năzuinţă, o dorinţă nedefinită dar puternică, — pe cît de nedefinită, pe atît de puternică — de a ţîşni în sus (nu în sensul carierist, habar n-aveam atunci de aşa ceva), de a cuceri totul, —• viata

şi lumea, de a face dreptate peste tot, de a dărîma tot ce era de dărîmat, tot ce era rău şi strîmb, de a-i pune pe cei buni şi curajoşi în fruntea noastră, de a nu mai îngădui ticăloşilor să-şi facă de cap, de a-i dărîma pe burjui şi de a întrona dreptatea muncitorească peste tot, — „şi pentru totdeauna", cum ziceam noi atunci, cum începuserăm să spunem, care mai de care, parcă s-ar fi inaugurat o întrecere, din cîştigarea căreia se puteau realiza cine ştie ce satisfacţii. Nu era nici o grabă, nu se deschiseseră în faţa noastră chiar toate porţile, nu ne aştepta un drum neted şi larg, şi nesfîrşit, dar noi aşa ne purtam, parcă ne-ar fi aşteptat, deschise, toate orizonturile lumii. îmbrăţişam, din mers, tot felul de lozinci, spuneam ceea ce ni se spunea, repetam idei sau crîmpeie de idei, fiind gata însă să murim pentru ele, fiindcă şi aceasta a fost o caracteristică a felului cum am intrat noi în viaţă, cum am devenit noi oameni politici, sau luptători, sau revoluţionari, fiind cu adevărat aşa numai unii dintre noi, trăindu-le prin molipsire ceilalţi. Iar dogmatismul nostru, — şi stângismul, şi rigiditatea, şi fanatismul, şi brutalitatea, tot aşa s-au născut, în zbaterile unei învăpăieri bruşte şi puternică, reală pînă la un loc, falsă şi goală de-acolo înainte, sau în sus, exact de acolo de unde începeau molipsirile şi artificiile. Ocolirea acestor racile, care au marcat o bună parte din istoria cea nouă a ţării, nu se putea face decît cu ocolirea însăşi a luptei, a unor filoane generoase, cu preţul greu al închistării, închistarea fiind sinonimă cu moartea, fiindcă lucrurile erau alcătuite în aşa fel, încît erai obligat efectiv *să alegi* şi să *optezi,* a sta deoparte fiind totuna, practic, cu a fi împotriva *unor lucruri,* chiar dacă nu ţi se spunea asta, chiar dacă nu erai arestat şi nu erai închis, chiar dacă aveai dreptate în unele privinţe.

Au existat, e adevărat, oameni care s-au făcut praf din pricina exceselor, din pricina supralicitărilor dogmatice şi stîngiste, din pricina cantonării într-un anumit fel de a privi lumea şi viaţa, din pricina unor plafonări definitive (care corespundeau cu capacităţile lor reale). Intrînd pe un asemenea făgaş, — „pe *făgaşul revoluţiei,* măi tovarăşi" — unii oameni, muncitori sau ţărani, sau chiar intelectuali, nu s-au mai preocupat de formarea lor, n-au mai cercetat lucrurile din jur cu ochiul lor propriu, s-au direcţionat într-un singur fel, indiferent dacă aveau sau nu aveau calităţi suficiente pentru asta, au devenit combativi şi intransigenţi, au adoptat un anumit mod de a fi şi de a munci, dur cu orice preţ, in-

diferent de împrejurare şi de problemă, duritatea fiind considerată, direct sau tacit, una din calităţile esenţiale ale revoluţionarului. Unii dintre ei şi-au revenit, s-au regăsit (eu însumi am trecut printr-un asemenea proces, dacă stau şi mă gîndesc bine, da, am trecut !), alţii însă s-au pierdut, fie că s-au îmbolnăvit de nervi sau de inimă (din cauza condiţiilor, dar şi pentru că au trăit prea mult în încordare şi în încrîn- cenare), fie că s-au agăţat pentru totdeauna de o atitudine fixistă, criticînd ceea ce nu mai înţelegeau, devenind în cele din urmă adversarii lucrurilor pentru care luptaseră cîndva, duşrilănindu^le din ce în ce mai tare şi mai profund, duşmănind viaţa şi lumea, fără a şti măcar de ce le duşmănesc şi le urăsc atât de mult, trăind o dramă năucitoare şi nimicitoare, fără întoarcere însă (cum s-a întîmplat, cred, cu Mihail Şa- franovici, cu el şi cu alţii).

E de recunoscut, în acelaşi timp, că au fost oameni care s-au pierdut (ori nu s-au realizat pe deplin, au rămas în marginea posibilităţilor proprii) din alte cauze, — pentru că au stat deoparte, pentru că au boicotat împrejurările care se năşteau şi mureau alături de ei, avînd dreptate pînă la un punct, rămînînd de acolo încolo cu dreptatea asta a lor, care se micşora şi se stafidea văzând cu ochii, fiindcă viaţa e alcătuită în aşa fel (viaţa de azi cu atît mai mult), încît nu-şi mai dezvăluie tainele schimbărilor, dacă ai boicotat-o, curge mai departe fără tine, te lasă deoparte fără milă, — şi fără nici o posibilitate de întoarcere şi de regăsire.

Lucrurile acestea mi s-au relevat, bineînţeles, mai tîrziu (mi se relevă şi mi se limpezesc chiar acum, în zilele şi în nopţile acestei toamne de aur, caldă şi melancolică, făcută parcă anuipe pentru mine şi pentru decantările mele nesfîrşite, pentru cea mai de seamă regăsire, din cîte mi-a fost dat să trăiesc), fiindcă atunci nu ştiam prea multe despre viaţă şi despre lume, nu ştiam nimic, eram ca un pui de barză, cum îmi spunea Jeler uneori, ca un pui care a sărit de curînd din găoace. Dar eram ferm şi hotărât, aşa neîmplinit şi nezvîntat la pene, cum eram. Mai ales atunci, după ce mă „delimitasem“ de nea Rîşnoveanu, făcînd un efort cumplit pentru treaba asta, eram capabil de orice ispravă, aşa eram de înfocat. De fapt, în înfocarea aceasta a mea exista şi oarecare deznădejde, o anumită grabă, dacă nu deznădejde, o nelimpezire, care ţinea şi de vârstă (mult de tot), dar şi de epoca prin care treceam (tot atât de mult, dacă nu chiar mai

mult), era a perioadei aceleia în întregime, aşa cum erau ale perioadei aceleia, aspre dar şi eroice, entuziasmul şi exuberanţa, o comportare mai degajată a tuturor oamenilor, a muncitorimii, în primul rînd. In primii ani, îndeosebi, manifestaţiile de la 1 Mai, 23 August şi 7 Noiembrie erau adevărate revărsări de voioşie şi de tumult, de larmă şi de voie bună. Serbările de după manifestaţii, cele din mai şi din august, tot aşa erau, de răsunau toate de jur împrejur, pînă tîrziu în noapte. Pe urmă, cam de prin 1949—1950, printre lucruri s-a strecurat- o undă de răceală, o uscăciune nelămurită: Poate că era firesc să fie aşa, pentru că întotdeauna, după război, cu atît mai mult atunci, după un război atît de lung şi după o dictatură aşa de crîncenă, oamenii simt nevoia să răsufle, să se manifeste mai din plin, intrînd apoi „în normal[44]. Nu era numai asta însă, mai exista ceva, nedefinit dar palpabil, crescînd, în orice caz, căpătînd puteri, din ce în ce mai mart, risipindu-se printre oameni, cu voia lor cel mai adesea (cu voia şi cu contribuţia lor). Era vorba de o răceală şi de o asprime care ţineau de exces, de un şir întreg de excese, de o creştere forţată dar foarte bine pusă la punct, orchestrată în chip magistral. Lupta de clasă se ascuţea mereu (aceasta era creşterea), aşa cum se ascuţise în primii ani de după 23 August, cu deosebirea că acum, în 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, cînd a cunoscut formele cele mai dure şi mai neîndurătoare, nu mai avea în faţă adversarii pe care îl avusese în anii respectivi („partidele istorice[44] fuseseră interzise şi lichidate, un şir întreg de procese politice duseseră spre închisori fel de fel de oameni, vinovaţi sau nevinovaţi, amănuntul acesta aproape că nu mai conta, importantă era acuzarea, care avea temei, în unele cazuri, în altele însă, după cum s-a văzut mai tîrziu, nu avea nici un temei şi nici o bază, în afara unei anumite dorinţe, mărturisită sau nu, de a'şubrezi, tot ce ţinea de acest pămînt, atît de rîvnit de către unii şi de către alţii). Şi-atunci, nemaiexistînd asemenea adversari, intraseră în moara acestor ascuţiri (care trebuia să funcţioneze, pe care nu o mai putea opri nimeni, chiar dacă ar fi vrut) altfel de lucruri, mai subtile, mai delicate, intraseră şi intrau la măcinat relaţiile dintre oameni, deprinderile vechi (cele bune, mai mult decît

combativităţii şi al curajului erau puse duritatea şi mimarea. Nu dorea nimeni aşa ceva, în chip special, ideile fundamentale ale socialismului nu erau negate de nimeni (dimpotrivă), dar de întîmplat aşa se întîmpla, aşa au decurs lucrurile o bună bucată de vreme, cu concursul nostru, al tuturor, fiindcă şi aceasta era o caracteristică a împrejurărilor acelora, că nu era nimeni obligat să se comporte într-un anumit fel (să fie combativ, chiar dacă nu avea înclinaţii spre asta, să fie vigilent, chiar dacă nu era cazul), întrecerea realizîndu-se, totuşi, în acest sens, — într-un *singur sens,* **de fapt, care avea să se vădească mai apoi îngust şi uniformizator, cum nu ar fi trebuit să fie.**

Nici vorbă nu mai putea fi, într-o asemenea ambianţă, la realizarea căreia contribuiserăm şi contribuiam toţi (în măsuri diferite, dar contribuiserăm şi contribuiam), de discuţii şi de confruntări politice deschise, cum se întîmplase într-o vreme nu prea îndepărtată. Dispăruseră, de altfel, şi corifeii diverselor „poziţii politice" („liberalii[44], „ţărăniştii[44], chiar şi „social^democraţii[44]), unii plecaseră cu adevărat, iar alţii se dăduseră la fund, tăcînd, uitîndu-se şi tăcînd. Rareori răzbă- tea din urmă, ca un ecou, cîte-o opinie contrarie, nu neapărat ostilă, deosebită, oricum. Intr-o seară, de pildă, cînd puneam pe peretele din fundul dormitorului un tablou al lui Stalin, imul din băieţii din anul III, împreună cu care aveam să lucrez mai tîrziu, a spus tare (şi cam în batjocură) că ar trebui să punem un tablou de-al lui *Velmustaţă* **(aşa-i spunea ei lui Stalin) şi la spălător, — „şi-n alte locuri, să fie şi să se ştie !..." Atîta i-a trebuit, pentru că imediat au sărit vreo cîţiva asupra lui.**

„Ce vrei, mă?!... Nu ţi-i bine!?... Du-te-n munţi, dacă nu eşti de acord cu *noi*

Eu însumi l-am ameninţat cu ciocanul, de pe scăriţa pe care stăteam cocoţat.

„Voicilă, i-am spus eu, uitîndu-mă lung la el, — lung şi urît, ca la un duşman, cu toate că îl simpatizasem pînă atunci — adună-ţi minţile acasă, dacă vrei să nu regreţi amarnic anumite lucruri !..."

Altădată, într-o seară tîrziu (eram în anul doi sau trei, eram elev la şcoală, nu mai eram tolerat la cămin

tele, cu un calm şi cu o degajare neobişnuite, cu satisfacţie chiar.

„Dar tu ce faci aicea ?!“ am zis eu cam aspru, stăpînindu-mă totuşi, fiindcă îmi venea să-l zdrumic pe nemernic, îmi venea să-l nimicesc.

„Ce se vede ! a răspuns Adrian Bibiceanu, fiindcă aşa îl chema pe băiat. Ai ceva împotrivă ?“

„Da ! am mai spus eu, smulgîndu-i cartea din mînă, ceea ce mai rămăsese din ea. Sigur că am, iar tu, mă, ar cam trebui să părăseşti căminul şi şcoala, n-ai ce căuta aicea, să mănînci pîine muncitorească !...“

„Nu le voi părăsi, n-ai grijă, că doar n-oi fi tu, măi înfometatule, cel mai tare şi mai năpraznic om din lume !...“

„Nu sînt, dar tu vei părăsi locul, te vei duce unde vei vedea cu ochii !...“

„Nu voi pleca decît dacă mă vei pîrî tu, dacă mă vei *turna !* ...Iar dacă faci una ca asta, o păţeşti, o să-l vezi pe dracu înainte de a te duce în iad !...“

„Nu te pîrăsc, n-ai grijă, dar nici zile bune n-o să ai tu cu mine !... Păi cum vine asta, mă : să pui tu pe foc portretul şi cartea lui Stalin !?... Numai un bandit poate să facă aşa ceva, astăzi, numai un duşman perfid şi periculos !... Iar duşmanii n-au ce căuta aicea, în preajma uzinei !... E clar, e limpede ce-ţi spun eu ?!...“

Stalin devenise astfel marea mea iubire, Stalin era idolul în faţa căruia mă închinam, pentru preamărirea căruia eram capabil de orice, — viaţa mi-aş fi dat-o pentru el, dacă ar fi fost nevoie. Idol nici nu e bine zis, pentru că în adoraţia pe care o purtam eu lui Stalin (ca şi într-a altora, atâţia, mii şi milioane), nu era nici o urmă de .prosternare, nu era nimic contrafăcut şi interesat. E adevărat că adoraţia aceasta (sau admiraţie, sau idolatrizare, ce era) mă cuprinsese pe nesimţite, mă învăluise ca o văpaie puternică, împletindu-se cu aspiraţiile fireşti ale vîrstei (fiindcă un tînăr are nevoie, orice s-ar zice, de *modele,* de exemple cît mai pilduitoare, de idoli chiar), conjugîndu-se totodată cu dorinţa de mai bine, a mea şi a altora, a tuturor oamenilor. Dar era reală admiraţia aceasta a mea- (sau iubire, ce era), era limpede şi fierbinte, era puternică şi de nestins, — „cum e viaţa, cum e mintea şi sufletul *Lui* nemuritor şi nepieritor !...“ Uneori, însă, mă copleşea, mă făcea să mă simt mic şi neînsemnat faţă de statura luminoasă şi crescândă a „Marelui bărbat, a celui mai luminat *OM,* chintesenţă a înţelepciunii, pildă vie şi nepieritoare pentru

toate generaţiile care se vor ivi pe acest pământ !...“ Alteor: mă îmbărbăta, îmi dădea curaj şi tărie, mă ajuta să fiu inflexibil şi dur, — „neîndurător şi temerar, cum se cuvine SE fie un autentic şi adevărat bolşevic !...“ — să nu mă îndoiesc de nimic, să nu şovăi în faţa nici unei greutăţi, să fiu cum fusese şi era *El,* de la cea mai fragedă vîrstă, de cînd devenise „revoluţionar de profesie", de cînd se contopise cu lupta dusă de proletariat. Fiindcă „Stalin n-a cunoscut nimic altceva, toată viaţa, în afara luptei revoluţionare... Stalin a fost alături de Lenin dinainte de Revoluţia din Octombrie... Stalin a condus bătălia de la Ţarîţîn, în timpul războiului civil... Stalin a iniţiat lupta împotriva deviatorilor de dreapta, după ce s-a stins Lenin... Stalin a iniţiat şi a dus pînă la capăt lupta acerbă de transformare şi de industrializare a Uniunii Sovietice..." *El* se ocupase direct de colectivizare, scriind articolele celebre : *Anul marii cotituri* şi *Ameţeală de pe urma succeselor...* Stalin luptase împotriva troţkiştilor, lichidîndu-i pe toţi... *El* condusese pe urmă, în timpul războiului, lupta dusă de popoarele sovietice împotriva fascismului, stînd la conducere ca un far, necunoscînd somnul şi liniştea nopţii, priveghind şi îndrumînd... Stalin stătea în faţa hărţilor, trasînd linii de demarcaţie şi săgeţi pentru atacurile Armatei Roşii... *El* iniţiase *Cele zece Ibvituri,* neavînd linişte pînă în ziua în care fascismul avea să se prăbuşească în cenuşă şi în scrum... Stalin era strateg — un strateg militar de geniu — Stalin era filozof şi lingvist, era stăpîn desăvârşit al tuturor domeniilor de activitate, cum nu fusese niciodată, nici un om... Vorbele spuse de *El* deveneau în scurt timp maxime : „Ai cules la timp, ai cîştigat !“, „Un exclus din partid este un om mort „Cine nu-i cu noi, e împotriva noastră !“... Stalin conducea acum, cu aceeaşi genialitate, lupta împotriva imperialismului muribund şi furibund şi tot *El* îmbrăţişa sau ţinea alături, la tribuna de la *Mauzoltu,* unde se odihnea Lenin, lumina şi zîmbetul copiilor... Stalin fusese şi era cîntat de toţi poeţii din lume (şi de poeţii noştri, bineînţeles), Stalin coagula iubirea întregii omeniri... Iar iubirea aceasta era în creştere continuă, era atît de mare uneori încît noi cei care o purtam în suflet (de formă unii, cei care erau *molipsiţi* de atmosfera perioadei, cu adevărat alţii, cei ce nu ştiau de glumă) eram puşi de multe ori în încurcătură, la şedinţe şi la seminariile de învăţământ politic. Nu mai ştiam, pur şi simplu, unde să-i punem pe ceilalţi corifei ai marxismului, nu mai găseam epitete şi pentru dânşii, nemaivorbind

de faptul, stânjenitor şi acesta, că nu mai ştiam unde şi cum să-i pomenim şi pe *tovarăşii noştri,* — „fiindcă avem şi noi *tovarăşii noştri,* nu-i aşa !?...“

Aveam să aflu mai tîrziu (într-adevăr, grele şi lungi ne-au mai fost limpezirile !), că Stalin n-a fost chiar aşa de genial şi că însuşi Lenin avusese rezerve şi obiecţii faţă de felul său de a fi... Şi că lupta împotriva deviaţioniştilor şi a troţkiştilor fusese folosită, în principal, pentru a-şi consolida el puterea, pentru a înlătura din drum nişte adversari potenţiali... în perioada grea a colectivizării, Stalin dăduse ordin ca sute de mii de ţărani să fie duşi, să fie deportaţi... El personal se ocupase de lichidarea propriilor generali, acuzîndu-i de colaborare cu nemţii... Pentru ca după aceea să încheie un tratat de neagresiune cu Hitler, primindu-l pe Ribentropp la Moscova, uitând sau trecînd sub tăcere tot ce se spusese despre fascism, încercînd şi reuşind în oarecare măsură, cu ajutorul *Cominternului,* să bage şi mişcarea muncitorească pe acest făgaş, acreditând ideea că duşmanii păcii erau alţii, nu hitleriştii... Iar mai apoi, în perioada de început a războiului, şi-a pierdut capul şi a tăcut mile o bună bucată de vreme... Războiul propriu-zis l-au făcut şi l-au dus milioanele de *ivani,* care au luptat pînă la ultima picătură de sînge... Şi generalii, comandanţii care rămăseseră în viaţă şi cei care se afirmaseră şi se afirmau acum, fiind supuşi la tot felul de contorsiuni... Pentru că orice opinie mai personală, oricît ar fi fost de întemeiată, nu plăcea, nu era privită cu un ochi bun, de către Stalin, în primul rind, care reuşise să atingă perfecţiunea, în crearea unei atmosfere de suspiciune şi de tensiune... Toate lucrurile erau prezentate altfel acum, albul devenise negru, devenise şi devenea... Dincolo de imaginea aceea odihnitoare şi ocrotitoare, a unui Stalin blînd şi blajin, se contura o altă imagine, a unui om crunt şi suspicios, lacom de putere, dornic de dominaţie... în locul înţeleptului de neîntrecut, în locul statuiei însăşi a generozităţii şi a omeniei era pusă acum statuia întunecată şi sinistră a *Marelui Inchizitor,* fiindcă se făcuseră şi se făceau şi asemenea paralele, Stalin fiind socotit mai teribil decît fusese şi putuse să fie *Marele Inchizitor,* — „el l-ar fi scos din cetate şi pe Lenin, nu numai pe Marx, dacă ar fi venit să-i vadă *opera,* nu l-ar fi ars pe rug, dar l-ar fi trimis către Siberia, l-ar fi lichidat fără milă, chiar dacă ar fi strigat, cum strigase Iakir, *Trăiască Stalin !...“*

Aceste două imagini, la fel de puternice, la fel de preg-nante, se băteau cap în cap, cum se bat faliile geologice,

duind zeci şi sute de conştiinţe (sute de mii şi milioane), cutremurîndu-le profund, exact aşa cum cutremură totul, casă şi floare, trudă şi vis, forfoteli'le magmatice ale scoarţei terestre, care au fost, sînt şi vor fi de neoprit. Eu însumi am trecut printr-un asemenea cutremur, trăind din cauza asta o criză adîncă şi îndelungă, pe care am depăşit-o mai tîrziu, pe care încerc să o depăşesc acum, definitiv, — „fiindcă e posibil aşa ceva, să ieşi pentru totdeauna la liman, să intri în zona adevăratelor decantări, cu ajutorul cărora să poţi merge pe urmă mai departe, oricît ar fi drumul de lung şi de greu !...“ începutul acestei crize, în ceea ce mă priveşte, nu l-a constituit, de fapt, nici un eveniment politic important, — Congresul al XX-lea sau cine ştie ce Plenară, cum a crezut şi mai crede Iuliu Jeler — ci o întîmplare obişnuită, banală chiar, avînd, e adevărat, legătură cu *fondul problemei,* foarte îndepărtată însă. Fiindcă întîmplarea aceasta era legată de revenirea la uzină a lui Adrian Bibiceanu, a băiatului aceluia care îl pusese „pe Stalin pe foc“. Omul se maturizase şi se schimbase mult, în bine în oarecare măsură, dar şi în rău, era atins de scepticism şi de cinism, era cam scrumit. Traversase şi el o traiectorie destul de întortocheată, închisoare nu făcuse dar avusese greutăţi multe şi mari, — „îndeosebi îr.tr-o anumită perioadă !...“ — reuşind, mai tîrziu decît alţii, să devină inginer şi să-şi făurească o anumită faimă, de mare specialist, ceea ce şi era, de fapt.

„...Spune-mi, domnule Pozdare, m-a întrebat el într-un tîrziu, la vreo lună de zile după ce s-a întors la uzină — dumneata te-ai dus pe undeva *atunci,* ai sesizat, m-ai turnat, vreau eu să zic, deşi termenul, o recunosc, e cam brutal, e cam dur ?!...“

„Nu, n-am făcut aşa ceva ! i-am spus eu încet şi cam scrîşnit. Mă crezi, nu mă crezi, dar n-am făcut-o !...“

„Te cred, a continuat el, pe dumneata te cred, să ştii însă că cineva tot a făcut-o...“

„Cine?!... N-avea cine, eram numai amîndoi!... E imposibil !...“

„Aşa am zis şi eu, pe urmă însă am admis, cu încetul, nu deodată, că ceea ce e imposibil din punctul de, vedere al celor mai amănunţite calcule, e posibil în planul strict al realităţii de azi !...“

„Da, poate că e aşa, dar cum de nu eşti înrăit sau încrîncenat, după tot ce ai suferit, fiindcă ai fost împins de colo-colo ani de zile ?!...“

„Tocmai de aceea nu sînt, pentru că realitatea de azi s-a depăşit pe sine, în ce priveşte, bineînţeles, mutaţiile psihologice, fie ele pozitive sau negative, bune dar şi rele !... Dar nu de asta vroiam eu să vorbesc, vroiam, dimpotrivă, să ating o altă problemă, mult mai importantă, mai ales pentru dumneata !... Vroiam să spun, apropo de *episodul acela,* că eu am recunoscut demult că adversitatea mea faţă de Stalin conţinea o doză importantă de adversitate faţă de socialism, sau neînţelegere, spune-i cum vrei, nu denumirea contează, ci recunoaşterea!... Pentru că eu recunosc lucrul acesta, nu fac cum fac alţii, care şi-au preschimbat resentimentul (sau adversitatea) în rezervă de principiu, faţă de *cultul personalităţii,* faţă de nedreptăţile şi de atrocităţile care se petreceau atunci !... Recunoaşterea mea are alt caracter, e cinstită şi-mi dă dreptul, tocmai de aceea, să te întreb pe dumneata, fără aţi pune cinstea la îndoială, dacă socoteşti şi astăzi că apă- rai socialismul, cînd îl apărai pe Stalin ?!... Dacă nu crezi cumva că în admiraţia aceasta a dumitale, ca şi într-a altora, era o doză mare de orbire şi de neclarificare politică?!... Crezi, aş vrea eu să zic, că socialismul avea nevoie de aceste supralicitări aproape mistice, delirante, în orice caz, care aveau la polul opus o micşorare din ce în ce mai accentuată, a milioane şi milioane de oameni?!... Fiindcă pe măsură ce *personajul* atît de iubit de dumneata, — şi de alţii, atîţia — creştea în dimensiuni, scădeau şi se transformau în pulbere ceilalţi oameni, cei care se înclinau în faţa lui !... Şi-atunci, dacă-i aşa, se pune pe drept această întrebare : au înţeles cei ce au participat la crearea acestei ambianţe ce au făcut, sînt capabili ei să înţeleagă asemenea lucruri, sînt gata să le descifreze sensurile ?!...“

IV

Evenimentul cel mai important, din perioada petrecută la cămin, interesantă şi bogată în întâmpinări, nu l-au constituit opţiunile şi aderările mele politice, pe cît de juvenile, pe atât de totale, ci faptul, neprevăzut dar şi copleşitor, că m-am îndrăgostit de Nuţa. Era o minune că mai aveam „rezerve sufleteşti" şi pentru aşa ceva, eu însumi

drăgostit, ba cîteodată mă şi mîniam, bruftuluind-o pe biata fată, supărînd-o şi ofensînd-o, pentru ca după aceea tot eu să-i duc dorul, căutînd-o cu înfrigurare, sau dorind-o numai, cu un gînd atît de intens şi de răvăşitor, încît mi se părea că m-am pulverizat şi mă pulverizez, — eram pa un cîn- tec, ca un vînt de primăvară, ca o înflorire bruscă şi bogată, ca o pădure care a fost cuprinsă deodată de înmuguriri şi de înfrunziri ; eram ca o creangă în degetele căreia înflorea lumina, din clătinările căreia cădeau, ca nişte lacrimi, petale mari şi albe. Cunoscusem *femeia* înainte de asta, cînd nici nu mă aşteptam. Fusesem luat de mînă de către Sultana Stoica, la un maial, în primăvară. „Hai să-ţi povestesc ceva ? mi-a spus Sultana, care era înfiorător de frumoasă în ziua aceea, era străvezie, era voioasă şi vaporoasă, de nici n-ai fi crezut, dacă nu ştiai, că lucra la cantină. Vii ?!..." „Vin, domnişoara Sultana, am spus eu, dacă zici dumneatale..." „Hai, dar să nu-mi zici aşa : domnişoară şi dumneatale !..." „De ce nu?!... Eu..." „Da, eşti mai mic, dar nici eu nu sînt aşa de bătrînă... Ştii cîţi ani am eu ?..." „Cîţi ?" „Douăzeci şi trei de ani!... Tu cîţi ani ai ?..." „Şaptesprezece !..." „Şi de cînd ai venit aicea cîţi ani au trecut ?" „Patru, patru şi ceva..." „Ce repede trece vremea, nu-i aşa !?" „Da, vremea tace şi trece, cum zice tata..." „Aşa zice?!..." „Da, aşa zice dînsul, că-i sfătos tare !..." „Şi tu cum eşti ?" „Sînt altfel, sînt mai năsădit şi mai nesupus, că aşa zic băieţii, la cămin, că sînt nesupus şi răzvrătit !..." „Şi-i adevărat ?" „Nu ştiu, să vedem, o să văd eu mai încolo !..." Ajunseserăm într-o poiană, ea însă nu avea de gînd să-mi povestească ceva, anume, vorbea de altele, la întîmplare, se uita în stînga, se uita în dreapta, căuta un loc. „Nu-i bine aicea ! a spus ea. Hai mai încolo, hai în pădure... Mergi ?..." „Merg ! am zis eu, simţind cum mi se înnoda în glas o sugrumare necunoscută. Cu dumneatale merg oriunde !..." „Da ?!... Dar de ce-mi spui aşa, zi-mi pe nume !..." „O să-ţi zic, vroiam să-ţi zic, dar uite că am uitat... Fără să vreau... Aşa cum ai uitat şi tu să-mi spui ceea ce ziceai că vrei să-mi spui..." „Eu n-am uitat, o să-ţi spun, o să stăm undeva, într-un loc mai ferit..." Mi-a spus, într-adevăr, după ce ne-am oprit într-o poeniţă aproape neştiută (eu nu o cunoşteam, în orice caz, poate că o văzusem şi nu o luasem în seamă), după ce ne-am iubit la marginea poenii aceleia atinsă de soare într-o parte, răscolită pe dedesubt de duduitul fanfarelor, care venea de jos, din marginea pădurii. „...De ce

te-ai mîniat aşa de tare ?“ m-a întrebat ea, mîngîindu-mă ca pe un copi'l, supărîndu-mă teribil cu mîngîiatul acesta al ei. „Nu m-am mîniat, dar eu...“ Am vrut să-i spun că ea era *prima,* nu mai era nevoie însă, mi-am dat seama numaidecît, ea ştia lucrul acesta, îl simţise, mai bine-zis. „...Aşa e prima dată, mi-a spus Sultana, nu înţelegi nimic... Pe urmă însă...“ „Ce-i pe urmă ?“ am zis eu cam răstit. „Nimica, ai să vezi... Iţi spun eu...“ „Ce-mi spui, că pînă acum...“ „Nu ţi-am spus nimic pînă acum ?!... O să-ţi spun eu, lasă... Ce-am vrut eu să te întreb era legat de ceea ce s-a întîmplat atunci, la dormitor...“ „Ce-i cu asta ?“ am întrebat eu, sculîndu-mă, să plec, gîndindu-mă că ea mă chemase acolo să mă amăgească, să mă îmbrobodească. „Ai văzut *tot* atunci ?“ „Am văzut, m-am uitat, dar n-am spus nimănui nimic !...“ Am dat să plec, scîrbit şi derutat cum eram, —■ „Mă duc şi mă îmbăt !“ — dar ea m-a rugat să mai stau, — „N-aş vrea să pleci supărat !“ — fiind atît de frumoasă şi de nu ştiu cum în clipele acelea, încît m-a ameţit, m-a întors din drum. Mai mult decît atîta, m-a determinat să-mi cer iertare, deşi n-o supărasem cu nimic. „...Nu ştiu ce dracu e cu mine !“ am zis eu, după ce m-am aşezat alături de dînsa. „Aşa-i la început !“ a spus ea, cu acelaşi ton profesional, care m-a supărat din nou, numai puţin însă, fiindcă îmi revenisem, îmi reveneam chiar atunci, pe măsură ce mă linişteam, tulburîndu-mă totodată, pe dedesubt, cumva, şi într-un mod pe care nu-l mai cunoscusem, dorind-o cu adevărat abia atunci, parcă aş fi înţeles cu întîrziere că ea era *femeie* şi că mi se dăruise şi era gata s-o facă din nou, — „Numai pentru mine şi fără nici un gînd ascuns !...“ „Dar tu, Sultana, am întrebat-o eu, după ce am mai iubit-o odată, tot atît de vrăjmaş, dar cu mai multă bucurie — de ce ai făcut lucrul ăsta ?!...“ „Aşa am vrut eu! mi-a răspuns ea, uitîndu-se deodată la mine, cu ochii ei mari şi căprui, în care pîlpîiau atunci tristeţi nelămurite. Iar tu, dacă vrei să nu te faci de rîs în treburi de felul ăsta, nu mai pune asemenea întrebări !...“ „De ce să nu pun ?!“ „Aşa, pentru că sînt lucruri care nu se discută, se fac dar nu se discută !... Dacă unei fete îi place un băiat, se iubeşte cu el...“ „Şi tu...“, am dat eu să zic, oprindu-mă apoi, fiindcă nu vroiam s-o mai supăr. „Eu, a spus ea, m-am iubit cu mulţi băieţi (asta ai vrut să întrebi, nu !?), dar acum e gata, s-a isprăvit, o să plec de-aiei, o să mă duc departe şi-o să încep o *viaţă nouă* !...“ „...Dacă vrei, a spus tot ea mai tîrziu, după un răstimp nespus de lung şi de ceţos — hai la mine în

seara asta... Vii ?!...“ „Vin ! am zis eu, sărind în picioare ca împins de un arc. Hai!...“ „De ce să nu merg !? am mai zis eu pentru mine, în timp ce străbăteam pădurea şi poiana, ocolind pe cît puteam lumea şi petrecerea în care se zbătea ea atunci. Mă duc şi-o iubesc pînă dimineaţa, fie ce-o fi !...“ „Nu-i aşa că l-ai urît pe Viorel atuncea ?“ m-a întrebat ea, tîrziu în noapte, după ce o iubisem şi o răvăşisem exact aşa cum spusesem, cu sete şi cu disperare, şi cu o undă nelămurită de dispreţ. „Pe care Viorel ?“ m-am făcut eu a nu ştii. „Pe Mihalcea !...“ „A, da, dar pe ăsta să ştii că-l uram dinainte !...“ „De ce ?“ „Nu ştiu, dar îl uram, îl duşmăneam de moarte !...“ „Şi după aia nu l-ai urît mai mult şi mai tare ?!...“ „Cred că da!... Dar de ce mă întrebi ?!...“ „Să ştiu... Şi pentru că Mihalcea e un nemernic fără seamăn. I-au mai căzut şi lui perinele de sub fund, că-nainte cu cîţiva ani era şi mai amarnic... El trona la cantină, el era împăratul bucătarilor şi al fetelor, mai ales...“ „Dar cum a ajuns el la cantină, că era muncitor, nu-i aşa ?“ „S-a încurcat cu madam Ortansa!... Aşa a ajuns el să se ocupe de cantină, trăind cu hoaşca aceea şi culcîndu-se cu noi !... Că dacă nu mergeam cu el, gata, trebuia să plecăm !...“ „Lasă-l, că-l omor, dacă se mai agaţă de tine !... Iar ţie, dacă te mai duci cu el, nu ştiu ce-ţi fac !...“ „N-ai ce-mi face şi nu ai nici un drept asupra mea !...“ „Adevărat, dar de ce ai venit tu şi m-ai luat de mînă, pentru că te-am văzut iubindu-te cu Mihalcea ?!...“ „A fost şi asta, o recunosc, dar a mai fost ceva !...“ „Ce ?!...“ „Un fel de milă !... Da, da, nu sări şi nu te răzvrăti, pentru că simţămîntul ăsta mi-a rămas înfipt în inimă de cînd v-am văzut întâia oară, la cantină, pe voi, pe *copiii secetei...* Pe tine, mai ales, te-am reţinut altfel, nu ştiu nici eu de ce... Am văzut că erai mai neguros şi mai ciudos... După aceea am văzut că ai crescut şi creşti şi că te alegi dintre ceilalţi cum se alege cîte-un lu- ger dintr-o tufă !... Chiar aşa am zis eu într-o vreme, gîn- dindu-mă că o să te faci băiat frumos şi semeţ !...“ „Sper, am zis eu cam de sus (eram bărbat acum, nu mai eram un flăcăiandru oarecare, stăteam, gol, lîngă o femeie frumoasă, care mi se mărturisea sau începuse să se mărturisească, trezind în mine orgolii neştiute), — sper, zic, că n-o să-mi faci o declaraţie de dragoste !...“ „Nu-ţi fac, nu fi prost, am vrut doar să-ţi spun că te simpatizam demult... Şi că dacă nu ar fi fost vîrsta la mijloc, vîrsta şi împrejurările prin care am trecut eu, m-aş fi îndrăgostit cu adevărat de tine... Şi ţi-aş fi spus-o... Şi poate că şi tu...“ „Eu, ce?!“ „Mi-ai fi răspuns, ai fi

înţeles !...“ „Da, cine ştie, deocamdată însă văd că nu mi-ai spus de ce m-ai luat tu de mînă !?...“ „De ce?!... Parcă eu ştiu !?... Nu ştiu... Aşa am vrut, aşa m-am gîndit, pe loc, îndată ce te-am văzut... Ba nu, să nu mint, m-am mai gîndit la lucrul ăsta... Şi-am zis, cînd m-am gîndit la el, la tine, adică, să fiu eu prima *femeie* din viaţa ta, ca să nu mă uiţi niciodată !... Să fim mereu împreună, măcar aşa, prin gîndul tău şi prin amintirea mea, dacă nu se poate altfel!...“ „Dar de ce să nu se poată, la urma-urmei ?!“ am zis eu, încordîndu-mă deodată, gîndindu-mă, cu generozitatea celor şaptesprezece ani ai mei, atît de nelimpeziţi şi de zgrunţuroşi, s-o salvez, s-o aduc în rîndul oamenilor. Eu, dacă-i vorba, la o adică, trec peste orice !...“ „Te cred, mi-a răspuns ea, şovăind puţin, te-am crezut, dar nu e bine să facem aşa, nu e bine de loc !...“ „De ce să nu fie?!“ „Aşa, pentru că ştii totul despre mine!... Dacă n-ai ştii, ar fi altceva...“ „Şi ce dacă?!... Cu atît mai bine !...“ „Vai de mine, nici pomeneală !...“ Străduinţele mele au fost răsplătite cu îmbrăţişări multe şi fierbinţi, cu o dăruire pe care nu o puteam înţelege atunci, răvăşit şi mîndru cum eram, bucuros că am ajuns la „o asemenea izbîndă“. „...Dar tu, mi-a spus dînsa într-un tîrziu, ar cam trebui să pleci, să nu-ţi bage vină la cămin !...“ „Plec eu, lasă, mă duc, dar mai stau puţin...“ De vreo cîteva ori am vrut să plec cu adevărat, m-am răzgîndit însă, de fiecare dată, împins de aceeaşi dorinţă nelămurită, de a mai sta, de a o îmbrăţişa încăodată şi mai odată, cum s-a întâmplat şi după aceea, două săptămîni la rînd, încît îi speriasem şi îi nedumerisem pe toţi, — pe Balaban, la poartă, băieţii de la dormitor, meşterii şi profesorii de la şcoală. „Dar ce e cu tine, măi *şoldoveanule ?* m-a întrebat bătrînul Balaban într-o seară, într-o noapte, fiindcă era trecut de orele două. Pe unde tot umbli ?... Odată te-am crezut, ai avut şedinţă pe nu ştiu unde, te-am crezut eu de mai multe ori, m-am făcut că te cred, dar acum nu mai pot să mă fac, că am şi eu răspunderile mele, nu mai sînt ele cum erau, dar sînt !...“ „Execută-le, dacă sînt !...“ „O să le executez, n-ai grijă, pînă unaalta ar fi bine ca matale să mi te păzeşti, să ai grijă să nu mi te pricopseşti cu vreun *fifilis,* că *fifilismul* ăsta nu ştie de frică, se agaţă şi de comunişti, de oricine !...“ „Bine, nea Balabane, mulţumesc pentru sfat !...“ Iar băieţii, la dormitor, începuseră să şoşotească, — „Aţi văzut, mă, ziceau unii, voi spuneţi că ăsta se face *călugăr marxist,* dar uite că nu-i aşa, ne-a tăiat pe toţi !...“ — pe la spate sau mai de-a dreptul,

cu oarecare satisfacţie, pentru că eu le explicasem de nenumărate ori cum devine cazul cu „morala proletară", pledînd cu înfocare, — cu înfocarea mea de-atunci, bare părea, şi chiar aşa era, de nestins — pentru o viaţă demnă şi pentru o comportare exemplară, — „în orice împrejurare !..." — pentru sobrietate şi puritate, — „deoarece dezmăţul şi lipsa de măsură au fost şi sînt proprii burgheziei, în timp ce nouă, * muncitorimii, ne-au fost şi ne sînt proprii măsura şi decenţa..." „...Da, ziceam eu, înainte de a adormi, sau a doua zi, cînd mă simţeam vizat într-un fel sau altul — am vorbit aşa, iar acum... Ar trebui să mă opresc... Mă contrazic în felul acesta, dau apă la moară celor care se uită la *noi* cu lentilele măritoare ale vrăjmăşiei !..." De dus, însă, tot mă duceam la Sultana, poftit sau nepoftit, seară de seară m-am dus, pînă cînd n-am mai găsit-o. O văzusem ziua, la cantină, um- blînd printre mese, plutind, cum ştia numai ea să plutească, o salutasem cu mîna, amical, prieteneşte, ea îmi răspunsese înclinînd capul, altfel decît altădată, amănunt pe care nu aveam să-l înţeleg decît seara, cînd am găsit lacătul pus pe camera ei, pe uşă, iar ea nu mai era nicăieri, plecase, exact aşa cum îmi spusese. Am întrebat la cantină, a doua zi (în seara aceea m-am îmbătat ca un disperat, nici eu nu ştiu de ce), şi-am aflat că plecase, într-adevăr, se dusese undeva, — „nu se ştie unde, acasă sau în altă parte..."

Nuţa mi-a ieşit înainte în aceste împrejurări, în acest gol neaşteptat, asemănător, îritr-un fel, cu golurile de aer prin care trec avioanele, în care cad ele, fiindcă întotdeauna are loc o cădere, mai mică sau mai mare, depinde, — depinde de avion, depinde de gol şi de înălţimea la care se desfăşoară lucrurile acestea, ciudate şi fireşti totodată. Iar eu, atunci, pluteam, plutisem dar şi căzusem, sau poate că mă înălţasem, nu-mi dădeam seama şi nici nu stăruiam. Fapt e că tot ceea ce făceam, — învăţătura dar şi activitatea politică, mai ales
— căpătase un spor nelămurit, de intensitate şi de îndîrjire,
— „de creştere a combativităţii revoluţionare", fiindcă aşa făceam noi atunci, eu, în primul rînd, împodobeam cu vorbe mari şi grele orice modificare, oricît ar fi fost ea de neînsemnată. Asta pe de o parte, iar pe de altă parte socoteam (şi numeam ca atare) tipic mic-burgheză orice şovăială, orice tendinţă de nuanţare a lucrurilor, orice preocupare care nu aducea „nici un folos proletariatului şi revoluţiei !..." „în privinţa asta, ziceam eu uneori, îngropîndu-mă singur în autocritici şi în blamări — am fost şi sînt descoperit!... Ga şi în

altele, de altfel!... Am zis una şi am făcut alta, am vorbit şi vorbesc frumos despre anumite lucruri, dar de comportat m-am comportat cum s-a nimerit!... M-am lăsat şi mă las dus de împrejurările cele mai diferite, parcă n-aş mai fi eu însumi, parcă aş fi un gunoi mic-burghez, o simplă aşchie socială, cum sînt atîtea, cum nu trebuie să fiu eu

„Dar ce-i cu tine, măi tovarăşe Pozdare ? m-a întrebat Costel Berbencea, fratele Nuţei, care era atunci secretarul utemeului pe întreaga uzină. Te văd cam înnegurat de la o vreme... Ai probleme, ce s-a întîmplat ?“

„Nimic, i-am spus eu, tresărind, fiindcă nu-mi plăcea să se ştie tot ce se petrecea cu mine (eram împotriva nesinceităţii, ca orice „bolşevic adevărat*', consideram însă că anumite lucruri trebuia să le cunosc numai eu, in „forul in- tim“) — sînt cam obosit, abia aştept să termin şcoala, să ies pe leafă, să-mi organizez altfel viaţa !...“

„Da, e nevoie, a zis de formă Costel, gîndindu-sle la altceva, calculînd, combinînd, în virtutea unei înclinaţii care avea să-l domine pînă la urmă, — aş vrea să te întreb dacă n-ai dori să mă ajuţi într-o anumită problemă, problemă de organizaţie, firește, problemă politică !...“

„Dacă-i aşa, nu mai încape nici o discuţie !... Despre ce-i vorba ?“

Mi-a spus : era vorba să formeze, — „e dorinţa expresă a tovarăşului Grofşoreanu !...“ — o echipă de şoc, pentru stimularea agitaţiei, vizuale dar şi orale.

„...Mai concret spus, a precizat el, e vorba să formăm o echipă de băieţi, unul şi unul, capabil să ardă pentru ideile noastre, la 23 August, cu prilejul manifestaţiei !... Te-aş ruga pe tine să te ocupi de treaba asta, să recrutezi băieţii de care ai nevoie, să vii la mine după lozinci şi să faci repetiţiile necesare !... De acord ?...“

„De acord, dar unde şi cum vom acţiona noi ?“

„O să vedem, îţi comunic eu la momentul potrivit !...“

Mi-a comunicat şi amănuntul acesta, în ajun de 23 August, cînd oraşul şi uzina erau îmbrăcate în haine de sărbătoare, faţadele clădirilor erau împodobite cu lozinci mari, — „Trăiască 23 August, ziua eliberării de sub jugul fascist !“, „Trăiască Armata Roşie eliberatoare !“, „Glorie eternă genialului şi invincibilului Iosif Vissarionovici Stalin, dascălul şi părintele întregii omeniri muncitoare !“, „Trăiască şi înflorească scumpa noastră patrie, Republica Populară Română !“

— „steaguri treicolore în proporţie de 25»/0, steaguri P.M.R. tot 25%, restul pînă la o sută fiind ocupat de steaguri sovietice şi ale ţărilor prietene..."

„Toate sînt pregătite, mi-a spus Costel Berbencea, grăbit şi emoţionat, agitaţia vizuală e la înălţime, rămîne acum ca tu şi echipa ta de şoc să străluciţi mîine, să faceţi oraşul să răsune, să se trezească din orice amorţeală !... De acord ?...“ „Bineînţeles, dar unde vom sta noi ?“

„în preajma tribunei, în partea din care vin coloanele, să le dinamizaţi puţin, fiindcă muncitorii mai au obiceiul să vină la manifestaţie ca la plimbare, să vadă, ori pentru că trebuie să vină !... Asta-i situaţia, ce mai, n-au conştiinţă şi e de datoria noastră să trezim în ei această conştiinţă, s-o stimulăm !... In orice caz, dacă lucrurile ies bine, fac cinste după manifestaţie, dau o bere, nu o bere, o ladă de bere dau, dacă iese treaba cum se cuvine !...“

N-a dat el o ladă de bere, — „olteanul tot oltean", cum a zis careva din echipă — ceva însă tot a dat, n-a avut încotro, mai ales că noi, — „echipa de şoc" — ne-am făcut datoria, cu prisosinţă, am strigat de s-a auzit în tot oraşul, peste ani s-au auzit şi-au răsunat strigătele noastre, care se învîr- tiseră şi se învîrteau în jurul lui Stalin :

Un-far-o-me-ni-rea-are,

ziceam noi, sacadat şi răspicat, tare de tot,-

Şi-el-e-Sta-lin-cel-ma-re !,

repetînd apoi, la nesfîrşit, un singur nume :

Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin,

pînă cînd îl strigau şi coloanele, pînă cînd se încălzeau şi ele, coloanele mari şi colorate ale manifestanţilor, pînă cînd ziceau şi ele acelaşi nume şi aceleaşi lozinci, care trebuia să fie împlîntate, odată şi pentru totdeauna în creştetul cerului şi în mintea oamenilor. în răstimpuri, aşteptam cîte puţin, noi, cei şapte, ne regrupam şi ne pregăteam, pe urmă iar ieşeam în marginea tribunelor, aruncînd în rîndurile nesfîrşite ale manifestanţilor „sămînţa de foc" a lozincilor noastre, îndemnîndu-i la nevoie să strige şi ei, — „Strigaţi, mă, fire-

aţi ai dracului să fiţi „Voi de la ce fabrică sînteţi, mă, de treceţi ca muţii ?!“ — îndemnîndu-i să fie mai vioi şi mai combativi. Şi pentru că exemplul personal e cel mai convingător îndemn, sfîrşeam de fiecare dată prin a răcni noi înşine aceleaşi şi aceleaşi lozinci, nemaidîndu-ne seama de pe la un timp că am intrat în zodia nefirescului, strigînd şi tot stri- gînd, repetînd la nesfîrşit acelaşi nume, — *Sta-lin-Sta-lin-Sta- lin* !... — aceleaşi şi-aceleaşi lozinci :

Sta-lin-şi-po-po-rul-rus
Li-ber-ta-te-ne-au-a-dus !

Sta-lin-şi-ăl-său-po-por
Ne-au-zi-dit-un-vi-i-tor !

De vreo cîteva ori am ieşit şi am rămas singur în marginea coloanelor şi în preajma tribunelor, într-un gol ciudat şi într-o linişte nefirească (numai tropotele se auzeau, pe alături şi pe dedesubt), lucruri care m-au incitat şi mai mult, m-au speriat pe undeva, făcîndu-mă să strig şi mai tare, de unul singur.

Sta-lin-Sta-lin,

ziceam eu, aplecîndu-mă şi ridicîndu-mă, parcă aş fi scos strigătul din adîncurile pămîntului, îl scoteam chiar atunci, catapultindu-l apoi către soare.

Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin ! ...

Am fost lăudat pe urmă pentru dezlănţuirile acestea ale mele, pentru patosul meu, pentru înflăcărare, eu însumi m-am mîndrit cu ele, ani în şir, nu o zi sau două, pentru ca după aceea să privesc altfel lucrurile, din ce în ce mai critic, mer- gînd uneori atît de departe cu delimitarea, încît m-am întrebat dacă am fost eu însumi atunci, — „Am făcut eu aşa ceva, ori era un altul, un nesăbuit care seamănă numai cu mine !?...“ — greşind din nou, pentru că eram unul şi acelaşi, fragmentat dar nedesfăcut în bucăţi, aşa cum sînt unul şi aceiaşi şi acum, deşi am străbătut un drum enorm, imposibil de

măsurat, deşi m-am apropiat şi mă apropii de adevărata şi definitiva mea limpezire, — „pentru că există şi aşa ceva în lume şi în viaţă, omul se caută mereu pe sine, descoperind apoi, într-o zi sau într-o clipă, unică şi superbă clipă, că fapta lui şi gîndul lui, vrerea lui şi pasul pe care îl face, sînt un singur şi temerar *tot,* lucid şi de neîndoit !...“ „Într-adevăr, există asemenea zile şi asemenea clipe, din care trebuie reţinut înţelesul de adîncime !...“ „Fiindcă unii nici nu le iau în seamă, trec prin ele cum trece cîinele prin apă, iar alţii se agaţă cu disperare de asemenea momente, rămînînd cu cîte-o convingere în braţe, reală sau contrafăcută, şablonizîn- du-se şi plafonîndu-se, murind înainte de a muri !...“ „Problema e să fi mereu tu însuţi şi să rămîi, în acelaşi timp, deschis spre tot ce e viu şi nou, spre tot ce-i frumos şi demn de luat în seamă !...“ „Să fi mereu de partea vieţii, dacă vrei să nu greşeşti, să îmbrăţişezi, la nevoie, un secol întreg, ca să-i dezghioci semnificaţiile !...“ „Şi să nu te mai laşi robit de împrejurările mărunte, — de sfintele conjuncturi — să nu devii simplu robot — un executant oarecare — în mîna nimănui, oricît ar fi şi s-ar pretinde de binecuvîntată această mînă !...“

„...Aţi fost teribil, măi băieţi, ne-a spus Costel Berbencea atunci, după ce ne-a pus cîte-o sticlă de bere în mînă, aţi fost extraordinari !... Tu, mai ales, Vasile Pozdare, ai fost de nerecunoscut !... Nici nu ştiam că ai atîta patos în tine, că eşti aşa de înflăcărat !... Bravo, mi-a plăcut!... Şi tovarăşul Grofşoreanu s-a interesat de tine, cine eşti şi unde lucrezi !... Bravo, felicitări !... Şi la mulţi ani, măi băieţi, deoarece azi e ziua *eliberării,* dar uite că noi nu ne pricepem să ne sărbătorim sărbătorile, nu-mi dau seama de ce !...“

Iar după bere, cînd era să ne despărţim, mi-a prezentat-o pe Nuţa, — „Ea e soru-mea !... Ce faci dragă ?... Ce-i pe-acasă ?... M-am dus, am plecat, am o groază de sarcini !...“ — lăsîndu-ne singuri la marginea unei poieni, fiindcă eram la iarbă verde, eram la pădure, din nou. Fata împreună cu care rămăsesem nu semăna de loc cu Sultana, — „nici pe departe !...“ — era o puştancă oarecare, vioaie şi dezgheţată altfel, bună de gură şi necruţătoare la vorbă, cum aveam să-mi dau seama numaidecît; ochii îi erau frumoşi, din cale afară, mari şi limpezi, mai degrabă negri, decît căprui, atinşi în orice caz de o undă tainică, luminoasă sau sumbră, după cum îi erau gîndurile care îi treceau prin minte.

^...Ei, ce facem acum ?! am zis eu într-o doară, ironic şi cam de sus. Am putea să ne dăm în scrînciob, dacă au aşa ceva pe-aici !?...“

„N-au ! a răspuns ea cam îmbufnată. Am putea să dansăm, dacă vrei şi dacă ştii !?“

„Aş vrea, dar nu prea ştiu !...“

„Aşa, va să zică, a mai spus ea, rîzînd, din pricina asta vorbeai tu de scrînciob... Nu-i nimic, hai să ne plimbăm..."

„Pe unde ?“

„Prin pădure, pe sub pădure, cum zice tata... Mergem şi tot mergem !... Hai !...“

Zicînd ultima vorbă, — „Hai !“ — m-a luat şi ea de mînă, altfel decît mă luase Sultana (am sesizat imediat diferenţa, înfiorîndu-mă uşor), vorbind cîte toate, la întâmplare, tăcînd în răstimpuri, cUm avea să facă şi după aceea, .pentru că aveam să ne mai întîlnim şi după aceea, seară de seară aproape. Venea ea la poarta căminului, singură sau cu cîte-o prietenă, mă întreba ce mai fac şi pleca, sau mă aştepta, dacă puteam să ies, — „dacă vrei şi dacă ai timp..." Iar dacă nu venea ea, o căutam eu, acasă sau la uzină, nu-mi dădeam seama de ce, dar o căutam, îmi plăcea să-i aud glasul şi rîsetul, îmi plăcea s-o văd, — aşa cum era ca atunci, înăltuţă şi zburlită, vioaie şi luminoasă, inimoasă şi frumoasă, fiindcă era frumoasă uneori, avea ceva care era numai al ei, un anumit mers, o anumită uitătură, o anumită vorbă. E adevărat că mai şi uitam de dînsa cîteodată, se întîmplă că aveam cîte-o şedinţă sau trebuia să particip la cine ştie ce acţiune importantă (şi ce nu era important pe vremea aceea, totul era important, în afară de iubire, care era un sentiment burghez şi mic-burghez, mai ales), sau uitam, pur şi simplu, că trebuia să mă întâlnesc cu ea, dăruit cum eram luptei şi *revoluţiei,* uitam ca de moarte, supărînd-o astfel, ofensînd-o cumplit.

„...Ce mai face tovarăşul Pozdare ? mă întreba ea după asemenea întreruperi. E sănătos, e întreg şi nevătămat ?!... Şi treburile cum îi mai meng, ce sarcini a mai îndeplinit şi ce probleme a mai rezolvat ?!...“

„Sînt destule, cu voia dumitale, căutăm însă să le facem faţă şi să le rezolvăm pe toate !...“

„Da?!... Mă bucur, îmi pare bine şi chiar sînt mîndră cu tovarăşul Pozdare !...“

„Şi el se bucură de bucuria dumitale !“

Glumeam, încă mai glumeam, ne jucam copilăreşte cu propriile noastre simţăminte, pentru ca după aceea, la mai puţin de un an de zile, să ne pomenim unul în faţa altuia, tulburaţi şi răvăşiţi de unul şi acelaşi simţământ, care nu era nici înălţător, nici luminos, nici alinător, dimpotrivă, era dureros şi răscolitor. Ea, măcar, era stinsă, era topită, atît de mult şi atît de tare era ea stăpînită şi copleşită de sentimentul acesta nou şi puternic. Mă chemase acasă la ei în ziua aceea, ştiind că erau plecaţi toţi (era 1 Mai şi era sărbătoare câmpenească, în Poiana Hoţilor şi încă în vreo cîteva locuri), mă servise cu nişte tort, — „Mai ia odată, dacă vrei !...“ — îmi dăduse un pahar de vin, mă luase apoi de mînă şi mă dusese în odaia ei (era, de fapt, un capăt de coridor), dăruindu-mi-se deodată, deodată şi cu atît de multă detaşare, atît de firesc şi aşa de nu ştiu cum, încît eu m-am gîndit în clipele dintîi că ea era învăţată cu anumite lucruri, — „da, le ştie !...“ — ruşinîndu-mă pe urmă de gîndurile acestea ale mele, ştergîndu-i un strop de lacrimă din coada sprîncenei, mîngîind-o mult şi îndelung, iubind-o din nou după aceea, cu alt gînd şi cu alt suflet, nemaidîndu-mă dus de-acolo.

„...Acum chiar că ar trebui să pleci, mi-a spus eă într-un tîrziu, spre seară, vin ai mei, vine mama şi-i necaz dacă te găseşte aicea !...“

„Ţi-i frică ?!“ m-am voinicit eu.

„Nu mi-i frică de nimic, dar pleacă, du-te, aşa e bine !...“ Am plecat, bucuros şi fericit, cît eram eu de rigid şi de încorsetat în armurile lozincăraiurilor (fiindcă eram aşa, eram încorsetat şi crispat, (fer tinereţea, şi iubirea, erau mai puternice), hotărfndu-mă, pe drum, să n-o mai supăr niciodată, — să fiu bun şi înţelegător cu ea, — „o merită, e o fată extraordinară !...“ — să nu mai stau de vorbă cu nici o altă fată, — „o să-i fiu credincios şi devotat, cum n-a fost niciodată, nici un alt băiat, faţă de nici o fată !...“ — să mă însor cu ea după ce voi ieşi pe leafă, — „da, asta fac, dar nu stăm acolo, cu ai săi, că-i prea multă lume !“ — ceea ce n-am făcut, întocmai, fiindcă nu m-am ţinut de cuvînt, cum am zis atunci. De însurat m-am însurat cu ea, în privinţa supărărilor însă nu m-am ţinut de cuvînt, supărînd-o şi ofensînd-o, ba într-un rînd am şi bătut-o (da, am bătut-o, am pălmuit-o !), mai ales după ce am fost exclus din partid, după ce am fost scos din munca de partid, fiind aruncat în *suburbiile vieţii,* că aşa mi-a spus un tovarăş după şedinţa de excludere, (un tovarăş care a plecat în Israel, la nici doi ani după ce a stat de vorbă cu mine), că

voi trăi şi voi vieţui numai în *suburbiile vieţii,* cîte zile voi avea. „...Ştii măcar ce este aceea o suburbie ?“ a mai zis el, bătîndu-mă amical pe umăr. „Ştiu, i-am răspuns eu, e un fel de margine a oraşului !...“ „Da, aşa e, dar *suburbiile vieţii* sînt mai crîncene decît marginile tuturor oraşelor, ai să vezi !...“ „Eu o să văid, n-o să vedeţi dumneavoastră !...“ Am plecat de acolo înjurînd şi .bodogănind, — „Asta-i bună, asta-i grozav, negustorii şi micii-burghezi dau afară din partidul muncitorilor pe cei care ar trebui să-l ţină în picioare !...“ „Eu sînt exclus, iar tovarăşul Grofşoreanu îşi Imai pune un picior la fotoliu şi îşi mai face un etaj la casă !...“ „Păi dacă ăsta-i socialism şi asta înseamnă comunism, înseamnă că eu am greşit adresa, cînd m-am înscris în partid, cînd am pus la inimă *nişte lucruri,* de care îşi bat alţii joc, după bunul lor plac !...“ — cum aveam să fac mult timp după aceea (au fost cîţiva ani, de fapt, dar mie mi s-a părut, şi-acum tot aşa mi se pare, că am stat şi am umblat prin *suburbiile vieţii* cîteva decenii), descărcîndu-mă şi desturnîndu-mă pe Nuţa, ori de cîte ori mă izbeam de cîte-o dificultate, aproape tot timpul, pentru că nu trecea o zi şi nu făceai un pas, să nu ţi se amintească de situaţia pe care o aveai, — de „fost membru de partid“, de „om faţă de cane trebuia manifestată o atenţie deosebită !...“ Mie, măcar, mi s-a amintit mereu de lucrurile acestea, fapt la care am contribuit şi eu, prin atitudinea pe care am adoptat-o de la început, prin întreaga mea comportare, care se bizuia pe convingerile mele cele mai intime, în bună parte, sprijinindu-se totodată, într-o măsuţă greu de stabilit, pe fanatismele şi pe îndîrjirile care clocotiseră şi clocoteau în mine, pe tot ceea ce era necristalizat în gîndul meu şi în sufletul meu, — pe ura mea puternică şi viforoasă, nesublimată de gînd şi de luciditate ; pe înţelegerea mea, care era, atunci, la stadiul incert dar tumultos al aspiraţiei; pe dorinţa mea fierbinte şi de nestins, de a schimba totul, lumea şi viaţa, cît mai repede şi cît mai temeinic ; pe o grabă care nu era numai a mea, îmi fusese inoculată de alţii, care, la rîndul lor, o primiseră gata făcută. „...Dacă îţi pare rău că te-ai măritat cu mine, îi spuneam eu Nuţei, ori de cîte ori încerca să mă domolească, du-te la fraţii aceia ai tăi, că sînt în ascensiune, au pus mîna pe un raion, urmînd ca după aceea, cum zicea domnule Costel — «In foarte scurt timp !»■ — să pună mîna pe întreaga regiune, aşa că tu, dacă vrei să ajungi la bine, bagă-te sub aripa lor, mărită-te cu unul din *gaşca* lor, că ăştia nu ştiu să tră

iască decît aşa, în *gaşcă,* în haită, precum fiarele !... Iar tu, dacă socoteşti că eu am luat-o razna, du-te acolo, fă ce vrei şi lasă-mă în pace cu lacrimile tale, cu cicălelile tale, cu îndemnurile şi cu moralizările tale, care mă scot din ţîţîni, în loc să mă liniştească !...“

Asta, însă, avea să fie mai tîrziu puţin, fiindcă atunci, după ce ne-am cunoscut cu adevărat, am trecut printr-o vreme nespus de frumoasă, blîndă şi alinătoare, înţesată cu bucurii nenumărate, bucuria cea mai mare fiind născută (peste voia mea, parcă, pentru că eu eram marcat puternic de rigidităţi, fiindu-mi ruşine uneori de propriile mele simţăminte) de clipele frumoase şi luminoase ale revederilor noastre, — de aşteptare şi de nerăbdare, de ivirea în zarea ochilor mei a fetei aceleia înăltuţă şi vioaie, pe care o ştiam aşa de bine, al cărei mers, a cărei vorbă, a cărei zîmbet şi a cărei căldură veneau, parcă, din mine însumi. „...Da, e frumoasă, ziceam eu cînd o vedeam, nefiind încă sigur de iubirea mea, şovăind între *da* şi *nu,* şi nu atît între da şi *nu,* cît între preocupările mele înalte, de revoluţionar şi de luptător, şi aceste mici şi duioase fleacuri — are ceva care e numai al ei !... în vorbă şi în umblet... în tot ce zice şi săvîrşeşte... E numai freamăt şi iubire, din creştet pînă în tălpi !...“ Amuţeam apoi, cînd se apropia, cînd simţeam mina ei rece şi palpitîndă în propria mea mînă. Şi parcă şi gîndul îmi rămânea într-un fel de suspensie. Nu prea aveam rînd la cuvînt, ce-i drept, fiindcă vorbea ea aproape tot timpul, cu aceeaşi voluptate, cu acelaşi voluntarism băieţesc şi bărbătesc, atît de feminin, totuşi, prin grija faţă de amănunt, prin plăcerea pe care o punea pînă şi în relatarea unor fleacuri. însufleţea orice lucru şi orice întîmplare, le împrumuta mai bine zis o parte din sufletul ei viu şi neliniştit, aşa cum îmi împrumuta şi mie lumină şi voioşie, elan şi bucurie, dezmorţindu-mă nu odată. “...Of, făcea ea uneori, că morocănos şi ursuz mai eşti !... Nu ştiu zău ce o să mă fac eu cu tine, o viaţă întreagă !...“ Vorbea de altceva pe urmă, fără nici o legătură aparentă, vorbea de familia ei numeroasă şi cam ciudată, în sinul căreia se petreceau anumite fenomene de dispersiune, — Costel vroia să plece de acasă, să fie mai liber, să poată activa mai în voie ; Lucian, fratele mai mare, vroia să se însoare ; Vasile, un alt frate, îşi făcea actele, să intre la securitate ; Vetuţa, una din surori, vroia să se mărite, dar nu cu oricine, ci cu Alfred Grofşoreanu, — „îţi dai seama, cred, ai înţeles ce-i cu ea !...“ — ideea aparţinîndu-i lui Costel, — „pentru că el e

ideologul familiei !...“ „Iar eu, zicea Nuţa, ca într-un fel de completare, de parcă ar fi fost în plus în familia aceasta a lor, care îşi descoperise peste noapte un trecut revoluţionar — printre ei, mai mult pe alături, fiindcă nu-mi au grija, nu mai am timp şi pentru mine !... Mama îmi spune din cînd în cînd să am grijă de tinereţea mea şi de fetia mea, că lumea, aicea, la fabrică, e rea şi mai nu ştiu cum !... Eu îi spun să fie liniştită şi-mi văd de drum... L-am auzit odată pe Costel, pe frate-meu, spunîndu-i să mă lase în pace, că are el «un gînd şi o soluţie» şi pentru mine !...“ „N-ai auzit ce ţi-am povestit ?“ a întrebat tot ea, după o scurtă tăcere. „Ba am auzit !“ „Şi-atunci de ce taci ?...“ „Mă gîndeam şi eu...“ „Te gîn- deai ?!... Toţi vă gîndiţi şi le tot combinaţi, parcă nici n-aţi fi ce ziceţi mereu că sînteţi, luptători şi mai ştiu eu ce...“

Intersectările de felul acesta erau rare însă, mai dese erau supărările pe care i le pricinuiam eu, cu întîrzierile şi cu neprezentările mele la întîlnirile noastre, peste care s-a desfăcut pînă la urmă, ca un curcubeu, o bucurie greu de numit şi de definit.

Un timp nu ne-am mai iubit de loc, fără să vrem, fără să ne dăm seama, muâţumindu-ne cu cîte-o strîngere de mînă, cu rfte-un sărut fugar, cu cîte-o vorbă sau cu cîte-un rîset, — cu dorinţa aceea nedesluşită, crescîndă şi puternică însă, de a ne vedea din nou, de a fi mereu împreună. Iar eu, cînd am descoperit lucrul acesta, m-am apucat şi i-am spus, rar şi cam învălmăşit, că iubirea e mai frumoasă aşa, — „mult mai frumoasă !...“ — cînd se alcătuieşte din vorbe, din mici şi neînsemnate mărturisiri, din ceea ce se spune şi din ceea ce se ghiceşte, — „din tot ceea ce poate înmuguri şi înflori între un băiat şi o fată, într-o seară sau în mai multe seri, în zilele cînd se văd ei, sau cînd nu se văd, dorindu-se, gîndindu-se unul la altul, la şoapta nespusă, la tot ce s-a aşezat şi a eres- \ cut între ei, ca o lumină, ca un fel de văpaie !...“ „Uf ! a făcut ea atunci, strîngîndu-mă şi mai tare de mînă. Nici nu ştii ce bine-mi pare, cît sînt eu de bucuroasă acum !...“ „De ce ? am întrebat eu, gîndindu-mă încă la descoperirea aceea a mea. Nu înţeleg !?...“ „Nu înţelegi ?! a zis ea, rîzînd. Dar e cît se poate de limpede, cum ar zice frate-meu Costel, că ai spus un lucru adevărat şi frumos !... Fiindcă aşa e cu iubirea, ea e frumoasă cînd nici nu e numită, cînd e înţeleasă, cînd e presimţită, ca o mijise de ziuă !...“

„Da, chiar aşa e! “ a spus tot ea, întoreîndu-mă din drum, dueîndu-mă, înapoi, către pădure, întrebîndu-mă apoi, tîrziu

în noapte, dacă o iubesc sau nu, — „Tu chiar mă iubeşti pe mine ?“ — fără a mă lăsa să-i răspund, jucîndu-se cu vorbele şi cu gînduriie ei limpezi şi calde, cum aveam să fac şi eu, atunci şi în alte dăţi, trăindu-ne astfel, fără să ne dăm seama, luna noastră de miere, — „care a ţinut un an şi o vară, cum avea să spună ea mai tîrziu, a fost lungă şi frumoasă, a fost nemaipomenită !...“

Au existat şi atunci, în vremea aceea frumoasă, într-adevăr, nepotriviri de gînduri şi de pas, în afara cunoscutelor şi trecătoarelor ei îmbufnări, atît de copilăreşti, atît de fără pereche. S-a întîmplat astfel ca atunci cînd l-am dus eu pe Viorel Mihalcea prin uzină, supunîndu-l oprobiului public, ea să se amestece în „acţiunea aceasta a mea“, vroind să mă domolească, vroind să mă oprească, simţind, cu simţul ei ascuţit, de femeie, că nu era bine ce făceam, că mă expuneam mult prea mult, sfîrşind, totuşi, prin a mă aţîţa şi mai tare.

„...Tu nu înţelegi, Vasile Pozdare, mi-a spus ea atunci, în faţa- halei, că asta e o ispravă pe care ar fi trebuit s-o facă frate-meu, dar el e şmecher, ţi-a pus-o ţie în braţe, cum ţi-a pus lozincile, cînd ai strigat tu pe alături de tribune, iar el stătea şi se uita !... Şi-acum tot aşa e, iar eu...“

„Dumneatale, domnişoară, i-am spus eu, împingînd-o uşor, mai mult cu vorba decît cu mîna — ştii ce ar trebui să faci ?!“

„Ce ?!“ a mai zis ea, tremurînd toată, de spaimă şi de mînie.

„Să te duci unde-i ştii şi să mă laşi în pace !... Altfel îţi pun şi ţie o *placă* în spinare !...“

Am lăsat-o şi m-am întors la Mihalcea, cu şi mai multă îndîrjire, împingîndu-l şi loviindu-l, înjurîndu-l mereu. — „...de ticălos şi de mişel, de bandit şi de curvar !...“ — auzindu-i pe unii şi pe alţii, fel de fel, participanţi sau „galerie", cum mă aprobau şi mă încurajau —„...aşa, Vasile, hai măi băiete, foarte bine i-ai făcut la fîţa aceea, ce se amestecă ea, astea nu-s treburi femeieşti... hai, mă, dă, hai, daţi !...“ — sfîrşind prin a-i da lui Mihalcea lovitura aceea cumplită, de la poarta Nr. 3, cînd n-a mai vrut el să strige (nu mai putea, de fapt, era năclăit tot, din creştet pînă în tălpi), nemaifiind eu însumi în clipele acelea, aşa cum nu mai fusesem eu însumi nici atunci, cînd înnebunisem un oraş întreg cu cîteva lozinci (şi încă în vreo cîteva rînduri).

Nu m-am dezis niciodată de faptele pe care le-am săvîrşit, n-am trecut prin delirurile prin care au trecut alţii, atîţia (făcîndu-se praf unii dintre ei), am avut Uneori impre

sia, în ciuda acestor adevăruri, că în anumite cazuri am sărit din perimetrul propriei mele fiinţe, devenind altfel de făptură, păstrînd din ceea ce era al meu numai învelişul, devenind, în rest, ceea ce nu eram, ceea ce erau alţii, împreună cu care urlam de se cutremurau pereţii tuturor sălilor de şedinţe, — „Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin. A-na-Lu-ca-Gheor- ghiu-Dej. Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin. A-na-Lu-ca-Gheorghiu-Dej- Sta-lin !...“ — ieşindu-mi de vreo cîteva ori din ţîţîni, deşi stătusem şi stăteam bine cu partea nervoasă a făpturii mele, trăind o tensiune care era mai chinuitoare decît o boală, era ea însăşi o boală, amestec ciudat de stîngism şi fanatism, pleasnă de vifor secetos şi şfichiuitor, încordare lăsată de război, sporită, pe urmă de „războiul rece“ (dar şi crîncen) al anilor 1947—1955.

Am înţeles mai tîrziu, înţeleg şi acum (din ce în ce mai bine şi mai profund) că oamenii nu sînt aceiaşi niciodată şi că schimbările prin care trec ei (pe care nu le poate planifica nimeni) au o importanţă deosebită, mai ales astăzi, cînd se pot realiza, în masă, modificări de opinie dintre cele mai grave, pozitive sau negative, în urma cărora, mai ales în urma celor negative, se cască noi şi noi goluri psihologice, — „noi şi noi secete morale, pustiuri din ce în ce mai sinistre, anchilozări şi uniformizări de-a dreptul îngrijorătoare !...“ Miracolul regăsirilor a rămas, totuşi, inepuizabil, în cadrul orînduirii noastre, în primul rînd, în cadrul aceleaşi generaţii, în cuprinsul aceleaşi biografii. Un preşedinte de colectivă, trecut ca şi mine prin învăpăierea tuturor încordărilor, îmi povestea nu demult cît de greu s-a limpezit, — el nu zicea limpezit, ci *descebăluit* — cît de mult i-a trebuit, pînă ce s-a adunat laolaltă, ieşind deodată deasupra tuturor cerinţelor, stăpînindu-şi munca pe care o avea şi -pe care o făcuse „cum se nimerise, pînă atunci." „...Dacă e să fim drepţi, zicea omul, atunci trebuie spus şi recunoscut că fusesem un fel de vătaf, pînă cînd se născuse în mine o altă înţelegere a lucrurilor... Mă achitam de îndatoriri, mergeam şi veneam de la lucru, vorbeam cu oamenii dar cam de sus, să nu-mi terfelesc prestigiul, — «rangul social», c-am auzit că sînt şi în socialism ranguri şi grade... Mai deunăzi am citit într-un ziar că nişte şoferi care lucrează la transporturile internaţionale şi-au cumpărat maşini care nu corespundeau cu «rangul lor social»... N-am priceput, drept să spun, ce-a vrut să spună tovarăşul ziarist, dar să-l lăsăm în pacea dracului şi să ne înturnăm la dezghiocările mele, pentru că eu, tovarăşe, am fost, ani de

zile, necruţător cu alţii dar şi cu mine... Trăiam ca într-o armură şi-aproape că uitasem vorba din bătrîni, întorsăturile ei limpezi şi şfichiuirile-i de foc şi de pară... Mi se părea că lucrurile astea nu i se potrivesc nici cum unui cîrmuitor de azi, chiar dacă nu era el altceva, decît un simplu preşedinte de colectivă... Şi-mi căutam şi-mi găseam alte înfăţişări, mă luam după alţii şi-mi simplificam mereu îmbrăcămintea şi portul, felul meu de a fi... Altfel, eram corect, eram drept, fără nici o laudă, dar eram rece şi străin, din ce în ce mai rece şi mai străin, faţă de oameni şi faţă de mine însumi... Pe urmă, într-o seară ori într-o dimineaţă, — asta-i, că nu pot determina momentul ăsta, am încercat şi nu am reuşit, îmi fuge mereu printre degete, ca apa — mi-am dat seama că se poate trăi şi munci şi altcum, fără sforţări şi fără încrîncenări, fără bătăi cu pumnul în masă, fără porunci de vătaf şi fără umblet de stăpîn... N-am putut, cum ţi-am fost spus, să fixez în timp momentul cînd m-am limpezit şi poate că asta nici nu are însemnătate, poate că nici n-a fost un singur moment, poate că au fost mai multe... Nu ştiu asta, ştiu că-i altfel de- atunci. că umblu şi mă mişc altcum prin lume, mă înţeleg maî repede şi mai uşor cu oamenii şi parcă şi treburile în colectivă merg mai bine... Frămîntări şi necazuri sînt şi acum, dar e mai bine şi-i mai uşor, cînd le *abordezi* mai de-a dreptul, fără tactici de prisos, fără severităţi de împrumut..."

Aceleaşi lucruri, aproape aceleaşi, de fapt, mi le spunea, într-o autogară, în timp ce aşteptam un autobuz, un om mai tînăr. Discuţia noastră pornise de la o întîmplare neobişnuită, dacă nu chiar cumplită, care se petrecuse cu cîteva zile maî înainte în autogara aceea, care era nouă şi modernă, cu geamuri mari şi luminoase, cu pereţi albi şi drepţi. Faptul de la care pornise discuţia, însă, nu era nou şi nici modern nu era, semăna, dimpotrivă, a răbufnire atavică (semăna cu *explozia* de la uzina noastră), a lucru venit din urmă, pe dedesubtul tuturor anilor şi al tuturor înnoirilor. Cîţiva oameni, vreo şaptezeci, nu cîţiva, îl omorîseră pe un altul, pe unul dintre ei, pe unul de-al lor. Venise autobuzul şi ei se îngrămădiseră la urcare, să ocupe un loc, să ajungă acasă mai repede, să nu râ- mînă în prada unei alte aşteptări. Apoi, cînd se terminase busculada, după ce se umpluse autobuzul, s-a constatat că un om rămăsese fără răsuflare, grămădit şi hîit, lîngă scara de urcare. Lucrul ăsta l-a constatat, de jos, o femeie care aştepta alt autobuz. Ei,

ocupaseră cîte-un loc, pe scaun, mai ales, făceau larmă, se simţeau mai stăpîni pe situaţie decît ceilalţi toţi. S-au mai liniştit pe urmă, după ce au aflat ce s-a petrecut. Dar de tulburat nu s-au tulburat prea tare şi nici n-au coborit din autobuz decît după ce a venit miliţia. „...Faptul, ca atare, îmi spunea tînărul şi cam impetuosul meu interlocutor, e îngrozitor, e fioros !... Şi eu m-am întrebat mereu, din clipa cînd am aflat de el, cum de pot să fie oamenii atît de răi şi de negîndiţi, atît de fioroşi ?!...“ întrebarea tînărului n-avea nimic patetic în ea, era rostită cu asprime, cu o neîndurare pe care nu am înţeles-o imediat. A revenit, de alt fel, d'e vreo cîteva ori s-a întors către mine, rostind aceste vorbe capitale : „Cum de pot fi oamenii atît de fioroşi ?...“ S-a întors apoi către sine, — „Cum? !... Da-i simplu, aşa sînt ei cîteodată !...“ — şi mi-a înşirat în cîteva cuvinte o poveste de necrezut. Tînărul fusese condamnat de vreo cinci ori, pentru hoţii şi tîlhării. Provenea dintr-o „familie dezorganizată", cum se zice, cum zicea şi el, cu ironie. La treisprezece ani golise, cu încă trei, casieria unei alimentare. Fusese condamnat şi stătuse într-o şcoală de corecţie. învăţase acolo o meserie, se angajase şi lucrase pe urmă într-o fabrică de confecţii. Pe urmă dăduse altă lovitură. Urmase, se înţelege, altă condamnare, încă una şi mai una. „...Aşa au decurs lucrurile cu mine, mi-a spus el, uitîndu-se în pămînt, aşa s-au înlănţuit ele, pînă acuma-s trei ani... Stăteam cîte-o jumătate de an pe-afară, cel mult un an, şi-apoi intram iar la gherlă, la *universitate,* cum îi ziceam noi, în batjocură !... Asta încă n-ar fi fost nimica, dar îmi croisem şi un fel de filozfie, mă uitam cu dispreţ nimicitor la toţi ceilalţi oameni, îi socoteam proşti şi negîndiţi, mai ales .pe cei care se duceau zilnic la muncă !... E adevărat că şi ei, cei mai mulţi, mă priveau pieziş, eram însemnat, aveam o etichetă pe spate şi pe eticheta asta scria : *puşcăriaş* !... Întîmplarea a făcut apoi să mă duc într-o vară în satul de unde era mama, la Buna, cum se zice pe la noi... Nici acolo n-am fost primit cu flori... S-a aflat, nu ştiu cum s-a întîmplat, dar s-a aflat repede, că eram *însemnat* şi-odată s-a făcut loc gol în jurul meu... Am căutat să nu pun seama pe lucrul ăsta, mai ales că mi-am găsit şi eu o iubită, o vădană, vădana satului, care-şi trăia şi ea cea de-a treia tinereţe şi era cam certată cu satul... Fapt e că m-a primit bine şi că numai ea şi Buna s-au purtat omeneşte cu mine... De aia am şi stat acolo vreo patru luni, pînă toamna tîrziu... Pe urmă, cînd m-am întors în oraş

nu m-am înşirat cu nimeni... Mă credeţi, nu mă credeţi, dar eu am devenit de-atunci alt om... Nu ştiu care a fost cauza, ce anume a contribuit la schimbarea asta a mea, — purtarea Bunei, întîlnirea mea cu femeia aceea voinică şi darnică, ori liniştea şi pacea care domneau în satul ^cela de munte? !...“

V

După ce m-am căsătorit cu Nuţa, a doua zi, am fost scos din producţie şi am fost trimis la o şcoală de şase luni, ca să devin activist de partid, — „revoluţionar de profesie[14], cum mi-a spus un tovarăş de la cadrele comitetului orăşenesc, cînd mi-a întocmit dosarul. „...A fi activist de partid, mi-a spus omul, înseamnă a fi revoluţionar de profesie, cum a fost Le- nin, cum e Stalin, cum au fost şi sînt atîţjia tovarăşi de ai hoştri !... Ai priceput despre ce-i vorba ?“ „Am priceput! am răspuns eu, fără şovăială, fiind eu însumi gata să plesnesc de convingere şi de încredere partinică. Voi căuta să fiu la înălţimea sarcinilor pe care mi le va încredinţa partidul !...“ „Aşa să faci, să fi cum ai fost şi pînă acum : intransigent şi necruţător, să nu te laşi dominat de îndoieli !... Noi ştim că eşti copil de ţăran şi că ai căutat şi cauţi, — ştim totul despre tine, dar absolut totul ! — să te dezbari de şovăielile pe care le-a purtat şi le poartă la sînul ei această clasă, cu care ne-am aliat noi, proletariatul, ca s-o scoatem din întuneric şi din înapoiere, deoarece fără noi, ea nu ar fi ieşit niciodată în lumina istoriei!... Pricepi ce zic eu?!“ „Pricep !“ „Atunci ia aminte la ceea ce îţi spun, fiindcă prin mine vorbeşte partidul, aşa cum o să vorbească şi prin tine, cînd o să le explici oamenilor care e sensul şi rostul politicii noastre, de ce am declanşat noi revoluţia în această ţară, de ce i-am dat jos pe burjui şi de ce ducem o luptă atît de crîncenă acum, împotriva chiaburilor, împotriva tuturor elementelor reacţionare !... Dacă vei fi trimis să lucrezi la ţară, să fi cu ochii în patru, deoarece chiaburii şi altfel de elemente pîndesc din umbră, stau după colţ cu securea în mînă, gata să lovească !... Ai văzut vreodată un chiabur în came şi oase ?“ „Nu, n-am văzut !...“ „Cum aşa, la tine în sat nu erau bogătani, nu moşieri, ceva între moşier şi ţăran, oameni mai cu cheag !...“

„Ba din ăştia ei'au !...“ „Păi atunci de ce spui că n-ai văzut chiaburi?!... Aştia-s chiaburii, bogătanii satelor, lipitorile !... Şi tu, să iei seama la ei, dar fi atent şi la aspectele mai învăluitoare, mai acoperite !... Tovarăşul Mao-Tze-dun spune undeva că mulţi revoluţionari n-au rezistat în faţa -«gloanţelor de zahăr», le-au înfruntat pe celelalte cu bărbăţie şi curaj, dar în faţa ăstora n-au mai rezistat, au capotat în faţa aspectelor mai complicate ale luptei, ai înţeles, nu ? !...“ „Da, am înţeles!...[11] „Dar de Mao ai auzit ?“ „Am auzit !“ „Foarte bine !... Să citeşti ce-a scris !... Şi ce-a scris Stalin să citeşti !...'Stalin, mai ales, trebuie citit din doscă-n doscă, fiindcă e limpede ca cristalul !... Stalin e un geniu, să ştii !...“ „Ştiu, asta-i şi credinţa mea !...“ „Foarte bine, foarte frumos, dar să nu mai spui credinţă, aşa spun numai cei care se închină !... Să-nveţi limbajul nostru de partid şi să laşi deoparte orice şovăială !...“ De fapt, despre scoaterea din producţie şi despre trecerea mea în rîndurile activiştilor de partid, — „în rîndurile celor mai buni dintre noi, pentru că noi, activiştii, sîntem avangarda avangărzii, partidul fiind el însuşi avangardă, iar noi, activiştii sîntem avangarda lui !“ — mi-a vorbit, înainte de nuntă, şi Costel Berbencea, viitorul meu cumnat. „Să ştii, măi- Vasile, mi-a spus el, că s-a aranjat cu treaba aceea : vei deveni activist de partid ! vorbind şi comportîndu-se de parcă el ar fi aranjat totul. Ţi se deschid în felul acesta cele mai mari perspective !...“ Iar mai apoi, la nuntă, mi-a vorbit despre problema aceasta, din altă parte, e adevărat, Iuliu Jeler, omul de care m-am simţit şi mă simt legat, deşi l-am duşmănit nu odată, am nutrit, mai bine-zis, faţă de el un sentiment contradictoriu, în care era şi dezaprobare dar şi o dorinţă puternică de apropiere, de identificare cu gîndurile lui cele mai bune, care ţintiseră şi ţinteau mai departe decît gîndurile şi simţămintele mele, avuseseră şi aveau în ele „mai multă linişte şi mai multă tărie“, fapt pe care nu puteam să nu-l sesizez, pe care l-am considerat însă de nenumărate ori, în clipele cînd m-am uitat şi m-am gîndit pieziş la Jeler, simplu împăciuitorism, molfăială oportunistă sau şovăială ţărănească, ceea ce era tot una, după convingerile mele de atunci, ultima acuzaţie fiind, totuşi, cea mai gravă, fiindcă ţărănimea nu făcea altceva decît că şovăia, — „ceas de ceas şi în proporţie de masă, drept pentru care trebuie transformată cît mai repede, ca să ne putem vedea de drum cu mai mult spor, să ajungem mai iute în comunism !...“ „Ve

righete v-aţi luat ?“ m-a întrebat Jeler,. după ce mi-a spus şi el că-i părea bine pentru mine, că devenisem activist de partid. „Nu ! i^am răspuns eu cam înţepat (eram nemulţujnit de petrecere, care avea loc la Nuţa acasă, unde se adunase o groază de lume, veri şi verişoare, vecini şi vecine, ca ia mahala. — De ce să ne luăm ? !... Asta-i un obicei burghez !“ „Probabil, a admis Jeler, o fi, dar eu mi-am luat, noi, adică !... E un semn de legătură, oricum !...“ „Aţi fost, probabil, şi la biserică ? !“ „Nu, la biserică n-am fost, dar fetiţa mi-a fost botezată... A luat-o Irina, împreună cu maică-sa şi cu o mătuşă, şi-au botezat-o !...“ „Şi dumneavoastră aţi admis aşa ceva ?“ „Am aflat după ce s-a întîmplat treaba asta !... Şi-apoi...“ „Da, ce mai e ?!“ „N-avea rost, faptul era consumat, iar fata mi-o cresc eu, nu mi-o creşte popa, botezată, nebotezată, poate ajunge om de nădejde, dacă mă voi ocupa eu de ea, lucru pe care îl fac şi îl voi face, fiindcă familia a fost, după socotinţa mea, factorul principal al dăinuirii noastre ca popor, a fost cel mai puternic sprijin al vieţii pe care *a* dus-o ţărănimea, adică poporul, măi Vasile Pozdare, ţărănimea fiind, după cum o atestă *istoria,* însuşi poporul !...“

Nu l-am contrazis, nu i-am spus nimic, l-am apreciat însă ca atare în gîndul meu, făcîndu-l narodnicist şi poporanist, — „un împăciuitorist fără leac, dacă admite să i se boteze copiii !...“ — l-am judecat foarte aspru, ca şi în alte împrejurări.

Asprimea aceasta a mea s-a apropiat de multe ori de ură şi de vrăjmăşie, de o ură dureroasă însă, de o vrăjmăşie care mă făcea să sufăr mult şi în adîncime. îmi dădeam seama, pe de o parte, că omul acela greoi şi cam zgrunţuros, era inteligent şi bun, avea un suflet extraordinar, era, cu adevărat, omenos şi cald, era bun şi înţelegător, era stăpîn, în afară de asta, pe toate gîndurile lui, ştia, ca nimeni altul, să aştepte şi să rabde (ştia şi ştie), lăsînd şi timpului dreptul de a lucra pentru anumite tendinţe. Pe de altă parte însă, ziceam şi mă gîndeam, mai ales atunci, la nuntă şi după nuntă, în vremea cît am fost activist dar şi după aceea, că Jeler e cam oportunist, e împăciuitorist, vrea să trăiască liniştit şi să se aibă bine cu toată lumea. Mă temperam singur, — „nu-i chiar aşa, fiindcă dacă ar fi aşa, ar trage foloase de pe urma comportării lui !...“ — întorcîndu-mă apoi cu şi mai multă înfocare la judecăţile dinainte, acuzîndu-mă de multe ori de duplicitate şi de neseriozitate. „...Nici aşa nu

se poate, ziceam eu, judec omul, îl pun în furcile criticii, după aceea mă duc la el, tot eu, şi-l întreb ce mai face, mă port de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, pe nicăieri, parcă nu s-ar fi rostit nici o vorbă rea şi urîtă !...“ Adevărul e că îi simţeam lipsa, cînd nu eram lîngă el, mă simţeam (şi mă simt) mai legat de el decît de oricare dintre fraţii mei, nu-mi dădeam seama de ce, dar simţămintele omului, simpatia şi antipatia, ura sau iubirea nu pot fi explicate întotdeauna, nu pot fi explicate de loc, sînt mai presus de fire de foarte multe ori. E posibil să fi contribuit la apropierea dintre noi, mai mult decît „comunitatea de idei“, deosebirea tempera-’ mentală care ne-a despărţit şi ne desparte, fiindcă el, Jeler, se afla întotdeauna la polul opus, faţă de mine, — cînd clocoteam şi cînd scrîşneam eu, el era liniştit ca o apă mare şi adîncă, tăcea şi se uita, se stăpînea, adică, pentru că de frămîntat se frămînta şi el ; cînd vibram eu de iu' ire şi de admiraţie, faţă de Iosif Vissarionovici Stalin, ■—■ „faţă de marea sa personalitate, faţă de geniul lui nemaiîntîlnit în toată istoria omenirii, care a atins, prin Stalin, cea mai înaltă culme !...“ — el era mai reţinut, nu zicea nici o vorbă rea (dacă ar fi zis, ar fi fost aruncat deoparte numaidecât, ea un nimica), dar era mai reţinut, bătea şi el din palme, la mitinguri şi la adunări (atîta .i-ar fi trebuit, să nu bată, că ar fi fost pus imediat sub semnul întrebării, eu însumi l-aş fi pus sub un asemenea semn), fără a se sfărîma însă în exaltări şi în deliruri ; iar mai apoi, cînd au fost dezvăluite *relele: cultului,* cînd s-au răsucit toate gîndurile şi toate simţămintele din mine, de nu mă mai recunoşteam, de nu-mi mai găseam liniştea, parcă s-ar fi aprins pămîntul sub mine, parcă aş fi luat eu însumi foc, el s-a comportat admirabil, în felul său, e drept, fără a depăşi o anumită limită a zbuciumului (fiindcă nu i-a fost nici lui uşor, cum nu le-a fost nici altora, care au trăit cu sinceritate împrejurările anterioare), fără a „schimba macazul[14], cum au făcut alţii, atîţia, care au devenit peste noapte detractorii lui Stalin, fiind tot atît de înflăcăraţi, acum, cînd' îl huleau pe Stalin, cum fuseseră înainte, cînd îl elogiau (ceea ce înseamnă că pe apele revoluţiei noastre s-au perindat şi s-au dus spre hăuri clăbuci mari de vorbe, leoapşe întregi de falsitate şi de minciună, atît de multe şi atît de mari, încît e de mirare că nu le-au secat izvoarele, e de mirare ,că mai există ticăloşie şi ticăloşi printre noi, fiindcă dacă n-ar fi aşa, nu mi-ar fi ieşit mie înainte *explozia* aceea stranie şi sumbră, care m-a su

pus unui nou rînd de contorsiuni, mai domoaie şi mai nuanţate decît celelalte, dinainte, mai adinei şi mai tari însă, mult mai cumplite). Iuliu Jeler n-a cunoscut, în etapele acestea şi în altele, atîtea, excesele cunoscute de mine (şi de alţii), dar nu pentru că ar fi fost un mare înţelept, un om desăvîrşit (nici nu există aşa ceva), ci pentru că a găsit, de fiecare dată, soluţia cea mai potrivită pentru tot felul de împrejurări, adoptînd, în consecinţă, atitudinea cea mai potrivită. Aceasta s-ar putea să fie, de altfel, explicaţia ultimă şi cea mai apropiată de adevăr, a prieteniei care s-o statornicit între noi, — faptul că a găsit şi pentru mine, de nenumărate ori, vorba cea mai potrivită şi sfatul cel mai bun, pe care putea să mi-l dea, fiind întotdeauna de o loialitate desăvîrşită, venind în casa mea de nenumărate ori, fără a-i face curte Nuţei (alţii, care umblă cu morala în gură peste tot, nici n-ai ieşit bine din casă, ce lichele, într-adevăr, şi ei, gata... !), purtîndu-se cu aceeaşi prietenie faţă de copiii mei, fiind la fel mereu, cînd am fost eu „mic“, sau cînd am fost „mare“.

Atunci, după nuntă, Jeler m-a povăţuit, în felul său, ce-i drept, ocolit şi învăluit, cu delicateţe, mai degrabă, să nu stau la Berbenceni, la familia Nuţei. ,.Ei, mi-a spus el înainte de a-mi da acest sfat, oprindu-se la un colţ de stradă, fiindcă ieşisem să-l conduc, să mai scap de hărmălaia din casă, de acelaşi şi acelaşi cîntec, zis de aceeaşi Maria Lătă- reţu („Lătăreaţa“ era idolul bătrânului Berbencea), pînă acum a fost cum a fost, să vedem cum va fi de-aici încolo !...“ „Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi ! ?... Nuţa e o fată extraordinară, poate că nici nu sînt vrednic de ea !...“ „Eşti, nu mai fi atît de modest !... Eu, însă, nici nu mă gîndeam la ea, mă gîn- deam la ceilalţi, la *berbenceni,* în ansamblu, la bătrîn şi la Costel, la tot clanul acesta neliniştit şi pus pe căpătuială !...“ „Nu sînteţi prea aspru cu dînşii ?!...“ „S-ar putea să fiu, dar de sfătuit te sfătuiesc de-acum, fără nici o şovăire, să nu stai împreună cu ei, să te muţi în altă locuinţă, oricît ar fi ea de modestă, pentru că ăştia...“

Mai multe nu mi-a spus, mai ales că eu nu-i împărtăşeam opiniile pe care le avea el, în privinţa Berbencenilor, nu i le împărtăşisem atunci, fiindcă pe urmă, la mai' puţin de o jumătate de an, i-am dat dreptate, mutîndu-mă împreună cu Nuţa într-o locuinţă de pe strada Toamnei, — într-o singură cameră — unde aveam să stau puţin, fiindcă eram

activist de partid şi eram plecat mereu, — „cu servieta şi cu carneţelul, cum zicea Nuţa, că altceva nici nu faceţi voi, activiştii, umblaţi de colo-colo cu servieta sub braţ, scrieţi în carnet ce vă spun oamenii şi vă vedeţi de treabă..?[1] „Dacă nu ziceai tu să ne mutăm, mi-a spus Nuţa atunci, după ce ne-am separat de numeroasa şi tumultoasa ei familie, veneam eu cu ideea asta : să ne mutăm de-acolo, să plecăm undeva, ori unde, numai să nu mai stăm acolo, în grămada aceea de ambiţii şi de patimi, în cloaca aceea de porniri şi de nesăbuinţe, din care n-o să se aleagă nimic pînă la urmă !...“ „De ce să nu se aleagă? !“ am zis eu cam nedumerit. „Aşa, pentru că n-au un temei drept şi limpede, pentru că bătrînul, tata, s-a pomenit luptător, peste noapte, şi-a început să-şi frece mîinile, cu satisfacţie, cu poftă : «Nu-i rău, nu strică, las’ că-i bine !>►, spune el, socotindu-se luptător cu adevărat, trecînd peste întîmplarea aceea cu manifestele, făcîndu-se că nu ştie nimic de nevinovăţia lui de-a- tunci, fiindcă el habar n-avea ce şi de ce ascunde, iar acum...“ „A făcut-o, totuşi..." „A făcut-o, dar asta nu înseamnă că trebuie să ceară răsplată, să umfle lucrurile şi să-i împingă pe fraţii aceea ai mei către *funcţii* şi către *posturi,* spurrîn- du-le mereu că-i vremea noastră, a muncitorilor, şi că trebuie să ne folosim de ea, aşa cum s-a folosit şi *burghezimea* de propria ei vreme !.“

Aveam să înţeleg mai tîrziu, înainte de excludere şi după excludere, mai ales după, ce lucruri zăceau şi se înnodau în „olanul Berbencenilor", al cărui rol în viaţa mea avea să fie mai important decît m-aş fi putut gîndi, şi nu numai în viaţa mea, dar şi în viaţa oraşului, a unei regiuni întregi, cum nu s-ar fi putut gîndi nimeni, cum n-ar fi trebuit să gîndească şi să admită nimeni, — „fiindcă socialismul e ostil prin însuşi structura lui găşcărismului şi favoritismului, e o orînduire nouă şi dreaptă, în care omul şi omenia se află la loc de frunte, nu mai depind de nimeni !“, cum zicea adeseori chiar Costel Berbencea, ideologul clanului, strategul întregii grupări. „...Ia spune-mi, Vasile Pozdare, m-a întrebat acelaşi Costel Berbencea într-o seară, pe vremea cînd mai eram încă activist de partid, — tu pe ce *carte* joci, cartea lui Grofşoreanu sau a lui Rizea ?“ „Cum aşa, pe care *carte ?* i-am răspuns, gîndindu-mă la cei doi oameni, fiindcă îi cunoşteam pe amîndoi (Grofşoreanu era prim-se- cretar în raionul Măgura, iar Aurel Rizea era prim-secretar al regiunii). Cum vine asta? !" „E cît se poate de simţ’ 1 şi de

clar, a continuat Costel, plimbîndu-se prin odaie, îpalt şi suplu (era suplu pe atunci, mai tîrziu însă avea să se buhăiască rău de tot), elegant şi distins, atît de distins şi de elegant, încît te şi mirai de el, că le deprinsese pe toate şi că se afla, totuşi, acolo, într-o simplă casă ţărănească, unde stăteam eu în gazdă, — ştii cum e la jocul de cărţi, nu !' ?..." „Nu prea ştiu..." „Rău, foarte rău!... Băieţii de la cămin nu jucau cărţi, noaptea ?" „Ba jucau, mai ales atunci, la începuturi, în iarna dintîi !..." „Şi tu ce făceai, cînd jucau ei ?" „Citeam !..." „Ce citeai ?" „Ce se găsea : romane, cărţi de istorie..." „Romanele-s pentru domnişoare, măi Vasile..." „Or fi, dar mie îmi plac !..." „îţi plac ! ?... Văd că te lupţi cu Fucik acum... Te pomeneşti că te-ai îndrăgostit şi de ăsta ! ?..." „Nu m-aun îndrăgostit, dar îmi place de el, e un tip teribil !..." „Şi ăsta? !" „Mai ales ăsta !..." „Bine, domnule, dar pînă nu demult ziceai aşa despre Korceaghin !..." „Am zis, e adevărat, dar nu se compară una cu- alta... Korceaghin e prea crispat, e prea încordat, în timp ce Fucik e de o luciditate fantastică, e înflăcărat, dar e şi lucid, e stăpîn pe fiecare gînd, pe fiecare gest, e însăşi ipostaza cea mai de sus a vieţii !..." „Ipostaza vieţii nu se găseşte în cărţi, Vasile Pozdare !..." „Dar. unde se găseşte, Costel Berbencea ? !..." „în viaţă, mă, în relaţiile dintre oameni, care nu sînt niciodată aşa cum sînt prezentate în cărţi !..."

Ne întîlniserăm seara, prin sat, în Conţia, unde lucram eu atunci, ca instructor raional, el aflîndu-se acolo ca instructor regional, dar nu cu treburi politice, — „cu treburi speciale", cum zicea el, cu toate că era vorba de o simplă vînătoare, la care urma să participe şi cei doi corifei, Grofşoreanu şi Rizea. „...Aşa o fi, i-am spus eu după un timp, aşa e, cum zici tu, lucrurile nu stau cum scrie în cărţi, nu stau exact aşa, adică, pentru că un adevăr trebuie să răzbată şi în cărţi, altfel nu le-am citi !..." „Răzbate, bineînţeles, dacă n-ar răzbate, n-am vorbi noi de ele..." „...Dar nu asta vroiam eu să spun, Vasile Pozdare, a zis el mai apoi, înturnîndu-se deodată către mine, vroiam să spun că noi, ca oameni, nu trăim decît o singură dată şi că trebuie să ne trăim viaţa cum se cade, dacă admitem ideea asta !..." „Vreau să spun, a zis tot el, şi tot aşa, întorcîndu-se deodată către mine, din partea cealaltă a odăii, — că trebuie să ne gîndim bine de tot la ceea ce facem, nu pentru a realiza o carieră, ci pentru a putea sluji cît mai bine ideile în care credem fiecare dintre noi, care nu pot, singure, să devină *viaţă* şi

fapt concret, oricît ar fi ele de drepte şi de frumoase !...“ „Asta am vrut eu să spun, a continuat Costel, în acelaşi fel, smucit şi răsucit, la lucrurile astea m-am gîndit, cînd te-am întrebat pe ce. *carte* joci, pe cartea lui Grofşoreanu sau pe cartea lui Rîzea ! ?...“ „Înseamnă, am zis eu, din urmă şi ca de departe, că amănuntul acesta nu are nici o importanţă !... Importantă e, pînă la urmă, munca pe care o depui, sensul şi cinstea acestei munci, priceperea pe care o pui în balanţă !...“ „Nu-i aşa, Vasile Pozdare, de loc nu-i 'aşa !... Lucrurile astea, cinstea şi luciditatea îşi au importanţa lor de necontestat !... Dar numai cu ele nu poţi merge prea departe... Nu te poţi afirma, nu poţi sluji revoluţia pe care o iubeşti, de care ţi-ai legat viaţa!..." „De ce nu?!" „Pentru că există şi relaţii personale, există simpatii şi antipatii, respingeri fireşti, pentru că oamenii sînt ca şi planetele, se atrag sau se resping din motive care nu sînt totdeauna de domeniul evidenţei !...“

Costel Berbencea mi-a explicat, atunci şi încă într-un rînd, cum stăteau „lucrurile în realitate", care era principalul criteriu şi principalul principiu de afirmare, în socialism, — „în practica socială, nu în teorie, Vasile Pozdare !...“ — de ce nu te puteai afirma decît aşa, — „în grup, în *gaşcă,* mă, de ce să ne ferim de o vorbă ! ?...“ — făcîndu-mi un întreg istoric al problemei, spunîndu-mi deschis în cele din urmă că el s-a hotărît, — „am optat, cum se zice, merg pe *cartea* lui Grofşoreanu !...“ — date fiind şansele pe care le avea „tovarăşul Alfred", — „în mod sigur, mă, am cercetat problema bine de tot !...“ — spre deosebire de Rîzea, care n-avea relaţii, — „e cinstit şi-i dăruit muncii, dar n-are relaţii, se bizuie, ca şi tine, numai pe muncă, e cam singuratic, pe plan social, n-are protectori, n-are şi el pe cineva care să-l apere, la nevoie, ori să pună o vorbă pentru el, cînd şe pune problema promovării, în timp Grofşoreanu, ei, ce să spun eu, cu Grofşoreanu-i altceva, măi Vasile !...“ „Ce ?“ am întrebat eu cam tare şi cam prosteşte, oscilînd încă între curiozitate şi mînie. Ce e, domnule, ce ? !...“ „E altceva, să ştii, Grofşoreanu e văzut bine *pe sus,* e rudă cu tovarăşul Vichentie şi e prieten vechi cu tovarăşul Ieronim, are două atuuri puternice în mînă, în timp ce Rîzea nu le are, el nu are nimic concret, avînd, în plus, dezavantajul că nu-i plac de loc *serviciile speciale,* de care nu te poţi dispensa nici cum, al căror cuvînt are, de asemenea, o importanţă extraordinară, fiindcă nu s-a văzut om promovat în

socialism, în condiţiile noastre, nu-i aşa, fără ca *serviciile* acestea să nu-şi spună părerea, în bine sau în rău !...“

Am intrat astfel, fără voia mea, într-un lanţ întreg de determinări,, devenind adversar cu Grofşoreanu înainte de a avea de-a face cu el. Trebuia, într-un fel sau altul, să optez şi eu, să mă situez de partea unuia sau a altuia, lucru pe care nu l-am făcut, rămînînd „de partea muncii şi a cinstei, ori ce ar fi şi orice s-ar întîmpla“, urmărind totodată ce se întîmpla în jurul meu, privind lucrurile şi din acest punct de vedere, perfid, ce-i drept, inevitabil însă, după discuţiile pe care le avusesem cu Costel Berbencea, a cărui definire nu mai avea nevoie acum de nici o adăugire, avea nevoie de fapte, pentru a putea fi ratificată de viaţă.

Cei doi, Aurel Rizea şi Alfred Grofşoreanu nu ştiau de existenţa mea, sau, dacă ştiau, ştiau ceea ce se ştia de obicei despre activiştii de rînd ai partidului, ceea ce ştiu şefii, *conducătorii:* „...A, da, este un om de-al nostru acolo !...“ „Da, da, îl ştiu pe Pozdare, ăsta-i ăla care a organizat manifestaţia aceea teribilă, împotriva speculei !...“ „E băiat bun dar e cam stîngist !...“ „Are suflet în el, dar e cam incult !...“ „E bun, dar e prost !...“ „Ce să-i faci, ăştia-s oamenii, cu ăştia dansăm !...“

Eu, la rîndu-mi, nu ştiam prea multe lucruri despre ei. Aveam să le aflu după aceea, pe parcursul duelului care s-a născut între Rizea şi Grofşoreanu, fiindcă s-a născut un asemenea duel, incert şi risipit în timp, în perioada de început, din ce în ce mai limpede şi mai concret, mai apoi, pe măsură ce se apropia Grofşoreanu de ţelurile pe care şi le propusese, — pentru că ăsta avea, într-adevăr, nişte ţeluri destul de limpezi — pe măsură ce se înmulţeau şi creşteau în intensitate înfruntările dintre cei doi corifei.

Grofşoreanu era pe vremea aceea prim-secretar de raion, raion de margine, e adevărat, unde putea face ce dorea, unde făcea ce dorea el, polarizînd în jurul lui un anumit fel de oameni, mai tineri, e adevărat, semănînd toţi (ca fel de a fi) cu Costel Berbencea, care devenise adjunctul lui, era secretar cu problemele organizatorice. încet, încet s-au dus într-acolo toţi Berbencenii, fraţii şi verii lui Costel, neamurile Nuţei, la urma-urmei. Şi mie mi s-a propus, ce-i drept, să mă mut cu totul acolo, — „cu munca dar şi cu casa...“ — urmînd să devin şeful ziarului sau directorul cabinetului de partid, — „pentru început, fiindcă după aceea...“ Nu m-am dus, nu puteam să mă duc, acum, cînd ştiam cîte

ceva despre felul cum vroiau să răzbească în viaţă unii oameni, oameni de ai noştri, nu-i aşa, pentru că atît Costel Berbencea cît şi Alfred Grofşoreanu, şi fraţii lor, şi neamurile lor, deopotrivă, nu veniseră din lună şi nici nu erau odrasle burgheze, erau plămadă mai mult sau mai puţin muncitorească, ieşiseră şi ieşeau în faţă abia acum, fuseseră scoşi în lumină de împrejurările noi ale revoluţiei, — „fiindcă altfel n-ar fi ajuns ei niciodată să stea în frunte, să conducă şi să călărească oamenii, da, pentru că ăştia mai mult asta fac, călăresc şi hărţuiesc oamenii, se folosesc de noile împrejurări, de puterea cea nouă a proletariatului şi de avantajele unui aparat nou şi foarte bine articulat ca să parvină, să-şi transforme domeniile de care răspund în simple feude, avînd avantajul, faţă de stăpînii de moşii dinainte vreme, că nu mai sînt obligaţi să se ocupe ei de administrarea proprietăţilor !...“

Lucrul acesta m-a izbit cel mai mult în perioada aceea de început : transformarea unui raion întreg în proprietatea unui anumit grup de oameni, a unei *găşti,* fiindcă despre aşa ceva era vorba, — „despre o simplă şi cam fioroasă *gaşcă ?...“* — fapt pe care nu puteam să-l receptez altfel, decît cu uimire şi cu durere, cu mînie chiar, dată fiind tăria convingerilor mele, aşa cum erau ăle atunci, nelimpezite, îmbibate şi minate de fanatisme şi de scrîşniri temperamentale, avînd o singură şi de necontestat calitate : sinceritatea, o sinceritate aproape desăvîrşită, de care nu mă îndoiam nici eu, pe care nu o putea pune nimeni la îndoială.

„...Nu se poate, tovarăşe Rizea, i-am spus eu primului secretar al regiunii, fiindcă am ajuns pînă la el, greu de tot, dar am ajuns — trebuie să faceţi ceva, nu e voie să staţi aşa !... Sînt raioane în cadrul regiunii în care se întîmplă lucruri inadmisibile !... Un anumit raion, pe care îl cunosc eu bine, e stăpînit, practic, de o anumită *gaşcă,* pe care de asemenea o cunosc !... Bineînţeles că oamenii trăiesc şi acolo, — oamenii muncii, cum ziceam *noi* uneori — trăiesc şi muncesc, dar adevărul şi dreptatea, relaţiile pentru care am luptat *noi,* sînt călcate în picioare fără ruşine !...“

Rizea, plictisit şi cam obosit, bătrîn dar şi îmbătrînit (avea pe-atunci cincizeci şi cinci, cincizeci şi şase de ani, dar părea de şaptezeci), m-a ascultat răbduriu, încercînd să priceapă ce vroiam eu, gîndindu-se la scopul adevărat al audienţei, nu la problemele pe care i le puneam eu în faţă, care

erau, e adevărat, cam generale, avînd în afară de asta dezavantajul de a fi prezentate într-o formă mult prea patetică, lucru de care mi-am dat seama mai tîrziu. Dar atunci nu puteam să mă prezint altfel, nici nu mă gîndeam, de fapt, la modul de prezentare a faptelor, mă gîndeam la adevăr şi la dreptate, fiind convins că şi alţii, măcar unii, dacă nu chiar toţi, reacţionează şi gîndesc la fel. El, la rîndu-i, nu se putea comporta altcum, date fiind bătrîneţea şi rutinarea care îi ieşiseră şi îi ieşeau înainte, dată fiind înceata şi ferma lui rupere de viaţă, pentru că ăsta era răul principal de care suferea Rizea, mai periculos şi mai important decît acţiunile de învăluire şi de subminare întreprinse de Grofşoreanu, acţiuni despre care ştia şi el cîte ceva, cărora nu le acorda însă nici o atenţie, crezîndu-se de neschimbat, ştiindu-se om cu trecut bogat, dacă nu chiar glorios (Rizea fusese ilegalist, făcuse cinci ani de închisoare şi fusese condamnat apoi la moarte, scăpînd de execuţie datorită *eliberării).*

„...Bine, mi-a spus Rizea la urmă, păstrînd aceeaşi nedumerire pe faţă, mai ales că eu nu-i cerusem nimic pentru mine, — o să vedem ce-i cu raioanele astea de care mi-ai vorbit dumneata !... Important e să se rezolve problemele noi : să se adune cantităţile de grîne cerute şi necesare, la cote, pentru că avem mereu restanţe, şi să sporească ritmul colectivizării, pentru că şi la punctul ăsta am avut şi avem lipsuri !... In rest, o să vedem *noi,* o să facem tot ce-i posibil

N-a văzut şi n-a făcut nimic (cred că a uitat imediat, de mine şi de ceea ce i-am spus), drept pentru care *grof- şorenii* şi *berbencenii* şi-au continuat activitatea nestingheriţi, purtîndu-se după bunul lor plac, năclăind şi înămolind totul, linişte şi cinste, generalizînd acolo, în tot raionul, sistemul protecţiilor şi al aranjamentelor, purtîndu-se dur şi fără milă cu oamenii (cu ţăranii, îndeosebi, cu care nici eu nu eram prea blînd pe-atunci), hărţuindu-i şi batjocorindu-i („Asta-i raionul nimănui, ziceau oamenii, aicea, la noi, au năvălit barbarii şi tătarii arestîndu-i pe cei care bodogă neau şi protestau, fiind cu totul altfel ei între ei, plesnind de bunăvoinţă şi de înţelegere unii faţă de alţii, înţelegîndu-se din ochi cel mai adesea, înţelegîndu-se şi vorbind pe faţă, la o adică („Lasă-mi, mă, mie casa aia!“, „La inaugurare, mîine, merg eu !“, „Nu te băga în Strămătura, acolo am intrat eu !...“, „Preşedintele din Dîrja, dă-i pace, lasă-l, e omul meu !...“), speriindu-se şi alarmîndu-se numai atunci

cînd răsufla cîte ceva din ceea ce făceau ei. Se domoleau în asemenea. împrejurări, ascultau şi adăstau, schimbau între ei cîte-o vorbă şi cîte-un semn, parcă nici nu s-ar fi cunoscut prea bine, pentru ca după aceea, după ce trecuse pericolul, să se desfăşoare cu şi mai multă impetuozitate, răscolind şi părăduind totul, ca o turmă de mistreţi. Aşa a şi rămas raionul în urma lor, cînd au fost risipiţi, ca un lan răscolit şi călcat în picioare de sălbăticiunile nopţii. Schimbarea însă nu li s-a tras de la Rizea (şi nici de la mine, cu atît mai puţin). A fost, într-un fel, un accident, a apărut un articol într-un ziar central, unde se vorbea de afacerile pe care le făcea un anumit paznic, de la o anumită casă de vînătoare, iar ăsta, văzîndu-se strimtorat, i-a scos în lumină pe protectorii lui, pe „tovarăşul Alfred şi pe ceilalţi tovarăşi...“ Aflînd de toată povestea, Rizea s-a supărat rău de tot, a pus problema în discuţia biroului regional, s-a dus personal la înlocuirea lui Grofşoreanu, l-a lăsat fără muncă un timp, — „Am' auzit eu că eşti cam viclean şi cam decăzut, măi mişelule, dar n-am crezut !...“ — domolindu-se pe urmă, după ce a vorbit (pe fir direct) cu tovarăşul Vichen- tie, care i-a spus (l-a sfătuit) să-l cruţe pe Grofşoreanu, — „E om de-al nostru, oricum !...“ — după ce s-a sfătuit şi cu tovarăşul Ieroniim, care l-a îndemnat, de asemenea, spre cuminţenie şi spre înţelepciune. „...Să vă ia tovarăşul dracu ! a zis Rizea cînd a acceptat ca Alfred Grofşoreanu să fie numit prim-secretar la comitetul orăşenesc, idee care venea peste el, *din sus,* pe canalele atît de întortocheate şi de fluctuante ale favoritismului. Puneţi-l unde vreţi, dacă-i aşa de mare graba, încît nu mai puteţi aştepta conferinţa de alegeri, ori o plenară !... Puneţi-l acolo şi vorbiţi de respectarea normelor de partid şi de adîncirea democraţiei socialiste, că dacă o mai adîncim mult, în felul ăsta,' dăm de piatră seacă şi risipim în vînt oasele tuturor celor care au murit pentru ziua noastră de astăzi !...“

Dialogul dintre cei doi, cunoscut direct de către mine şi intuit de alţii de pe la un timp, a căpătat astfel o nouă turnură, aspirîndu-se, fiind şi devenind din ce în ce mai ascuţit şi mai favorabil lui Alfred Grofşoreanu, care ştia să-şi creeze atmosferă, lucra mult şi pe latura aceasta, avea simpatizanţi mai mulţi, era mai popular, dar nu pentru că ar fi fost mai apropiat de viaţă şi de oameni, ci pentru că ştia (ca nimeni altul) să se folosească de anumite prilejuri, ca să iasă în evidenţă, în vreme ce Aurel Rizea se înfunda din

ce în ce mai mult în izolare, simţind cu simţul acela al lui, de vechi luptător şi de om cu experienţă, că va ii schimbat şi că apele nu-i sînt favorabile de loc, — *„din sus,* dinspre izvoare..Erau, bineînţeles, şi alte considerente care contribuiseră şi contribuiau la transferul acela de simpatie, dinspre Rizea spre Grofşoreanu, principala cauză constituind-o, totuşi, graţia de care se bucura Grofşoreanu *pe sus,* relaţiile lui şi sprijinul de care se bucura el, fiindcă şi oamenii, — „fnasele“, cum zicem *noi* — sînt înclinaţi de multe ori să dea dreptate celui care e mai tare, indiferent dacă o are sau nu o are. Fapt e că pînă şi scoaterea lui Grofşoreanu din munca de prim-secretar de raion începuse să fie -socotită o nedreptate, un act arbitrar, săvîrşit de „un activist bătrîn şi îmbătrînit, căruia începuse să-i fie teamă de activiştii mai tineri şi cu perspective mai mari !...“

Abia atunci, după ce Grofşoreanu, — „marele Alfred“ — a devenit prim-secretar al regiunii, luîndu-i locul lui Rizea, am intrat eu în duel direct cu el, după ce i-am supărat rudele, neamurile pe care le avea în Conţia, satul din care se trăgea, pe care îl legase de centrul regiunii, printr-o şosea asfaltată, la mai puţin de o lună după ce devenise prim-secretar, acesta fiind semnul cel mai clar şi mai sigur că regiunea, o întreagă regiune, va păţi ceea ce păţise mai înainte raionul Măgura, devenind, ca într-o prevestire, domeniul „aproape per- sonal“ al unui om avid de putere şi lacom de mărire, iubitor de manifestaţii şi de petreceri, neîndurător şi nemilos cu toţi cei care i se puneau împotrivă, conciliant şi darnic cu cei care îl linguşeau şi-i cîntau în strună, — „dumneavoastră, păi dumneavoastră sînteţi nemaipomenit !...“ Grof- ,şoreanu avea să dea seama „pentru toate“, tîrziu de tot însă, fiindcă şi acesta e o anomalie, în socialism, ca schimbările unor oameni sau a unor lucruri şă se facă cu atît mai greu şi mai încet, cu cît e mai mare şi mai puternic sprijinul pe care îl are unul sau altul dintre cei vizaţi, prăbuşirea producîn- du-se de multe ori numai atunci cînd se rupe *pironul principal,* cuiul din coada ciorchinelui aceluia ciudat şi monstruos, format din protejaţi şi aranjaţi, fapt care aduce după sine o îndelungă şi lărmuitoare cădere în hăuri, a tuturor celor care se ţineau, reciproc, de mîini şi de picioare, nepotul atîrnînd de unchi, unchiul de văr, vărul de mătuşă, mătuşa de cumnată, cumnata de soră, sora de amant, amantul de Ieronim, Ieronim de Vichentie, care, la rîndul lui...

La început nu ştiam, e adevărat, că Ciortăneştii erau neamuri cu Grofşoreanu, nimeni nu le spunea aşa : ai lui Grofşoreanu. M-am împiedicat de ei de vreo cîteva ori, cînd a fost vorba de nişte cărăuşii, cînd s-au ivit nişte nereguli la cooperativa din sat şi încă în vreo cîteva rînduri, dar nu ştiam ce-i şi cum, de ce sînt ei atît de mîndri şi de netemători, de ce-i sfidează pe ceilalţi oameni, de ce se uită de sus la ei. Secretarul organizaţiei de bază n-a vrut să-mi spună ce se ascundea dincolo de fala aceasta, — „...aşa sînt ei, tovarăşu' Pozdare...“ — iar mai apoi-, cînd l-am strîns cu uşa pe unul de al lui Ciortan, să-şi dea cotele, — „integral[14] — fiindcă avea restanţe multe, secretarul a venit speriat la mine, rugîndu-mă să nu mai zgîndăresc lucrurile, — „pe partea asta, care-i gingaşe tare !...“

„...Lăsaţi-l, zicea el, lăsaţi-i, tovărăşu' Pozdare, nu-i stîrniţi, vă rog frumos !... înţelegeţi şi dumneavoastră că tot nu se poate face nimic... Şi eu am vrut să procedez aşa, la început... Şi m-am lăsat păgubaş... Iar acum, de cînd îi Alfred la regiune...[44]

„Care Alfred, mă, care ?[4t] am întrebat eu, mînios dar şi nedumerit.

„Tovarăşul Alfred Grofşoreanu, tovarăşul prim !...“

„Dar ce are una cu alta ? !...“

„Are... Ce, dumneavoastră nu ştiţi ? !... Păi tovarăşul Alfred e de-aicea, din Conţia... Iar Ciortăneştii sînt neamurile lui... Unii sînt fraţi, alţii îi sînt veri... Ei conduc satul, de ani de zile, de prin 1946... Noi, cei care avem funcţii pe-aicea, le avem de formă... Nu putem trece peste voia lor...[44]

„Ei, nu ? !... Nu vreţi voi să treceţi !...“

L-am întrebat, ca să-l scutesc de autocritică, fiindcă îmi era scîrbă de el în clipele acelea, — „aşa-se adună lipsurile, ziceam eu, cu ajutorul unuia şi al altuia !...“ — de ce se numesc neamurile lui Grofşoreanu altfel.

„...Asta-i porecla lor, tovărăşu* Pozdare, nu e numele, mi-a explicat secretarul, bucuros că m-am domolit şi că mă interesez de alte lucruri —numele lor e de Grofşoru, dar tovărăşu' prim şi l-a modificat (se zice că-i voie şi că oricine poate să-şi ia alt nume, ori să şi-l rotunjească pe cel care îl are), să sune mai româneşte !... Iar Alfred, că nici ăsta nu-i nume limpede, vine de la un sas care l-a botezat pe el, cînd l-a născut mamă-sa !... Ei, de fapt, strămoşii lor,

nu ei, cei de azi, sînt ceva viitură şi s-au ţinut mai mult de negustorii, decît de pămînturi şi de vite !... Şi-acum, de cînd a ieşit tovarăşul Alfred în frunte, s-au amestecat şi în politică, cu toţii, că ăştia numai aşa pot trăi, în ceată !... E clar, e limpede ? !..."

„E clar, omule, e limpede ! am zis eu. Treaba-i cît se poate de complicată... Vedem noi mai încolo ce-i de făcut... Deocamdată lăsăm lucrurile aşa cum sînt, să nu ne aprin - dem paie în cap !..."

Nu le-au lăsat aşa, bineînţeles, anarhistul din mine (dar şi omul care se îndrăgostise de dreptate, care a crezut şi crede în *nişte lucruri)* s-a ambalat fără nici o rezervă în povestea asta, spre disperarea secretarului de organizaţie (şi a altor „factori locali") şi spre satisfacţia celorlalţi oameni din satul acela mare şi renumit, pe care îl privisem pînă atunci cu un fel de ostilitaţe, în fundalul căruia găseam acum alţi oameni, care tăcuseră şi tăceau, îşi luaseră gîndul de la *îndreptări* şi de la înlăturarea oricăror nereguli.

„...îi drept ce se zice, domnule tovarăş ?!" m-a întrebat într-o zi un bătrîn hîtru şi ştirb.

„în legătură cu ce, moşule ?" am răspuns eu, trecînd peste „domnule tovarăş" (altădată n-aş fi făcut-o, dar acum o făceam, de unde se putea deduce că le aVeam şi eu pe-ale mele).

„Cu Ciortăneştii, cu *Alfrezii,* cu ai lu Cacă-te-Ioane, că noi aşa le zicem !?"

„Da ! ?... Şi ce-i cu ei ?"

„Asta e : se spune că le-aţi mai tăiat din nas !... îi drept ?"

„îi drept, moşule, în măsura în care l-au ridicat ei prea sus !... Altfel, n-are nimeni treabă cu ei, aşa cum nu are nici cu dumneata !..."

„Da, da, a mai zis bătrînul, rîzînd mărunt, dar acum, dacă ai intrat în horă, trebuie să joci !... Priceputu-m-ai ? !..." în aceeaşi zi a năvălit peste mine, în „camera d' oaspeţi[14], unde îmi aveam şi eu sălaşul, însuşi tovarăşul Alfred Grofşoreanu, mînios şi nu prea, stăpînindu-se, în orice caz. bucurîndu-se că mă găsise desculţ, aşteptînd cu răbdare să-mi trag bocancii în picioare, neluînd în seamă scuzele mele, — „stăteam şi eu şi citeam, folosesc orice răgaz..." — aşezîndu-se apoi, drept în faţa mea, cercetîndu-mă încă, nevenindu-i să creadă că eram chiar eu.

„...Ce mai e nou, pe-aici, prin Conţia, măi Vasile Pozdare ?“ m-a întrebat el cu blîndeţe, de departe dar şi de sus, parcă ar fi stat pe un promontoriu, iar eu m-aş fi aflat într-o vale, într-o fundătură nenorocită.

„Bine, tovarăşe prim-secretar, am răspuns eu cam gîtuit, cam abrupt, sînt probleme, dar le rezolvăm noi !... Cu cotele avem acum bătaie de cap, sîntem în urmă !...“

„Foarte rău, foarte rău !...“

A tăcut un timp, răsuflînd greu, făcînd eforturi aproape vizibile să se stăpînească.

„...Ocupă-te de cote, mi-a spus el pe urmă, cam brusc şi cam tare, îndeplineşte-ţi sarcinile pe care le ai, că de aia te-a trimis partidul aici, dar nu-mi persecuta rudele !... Nu e vina lor că eu sînt prim-secretar şi nici nu-i vina mea că nu eşti tu prim-secretar, în locul meu !... Ştii prea bine, iar dacă nu ştii o afli acum, că nu-mi plac complexaţii şi exaltaţii !...“

„Tovarăşe prim, am dat eu să-l lămuresc, poate că dumneavoastră nu ştiţi, din punctul de vedere al legalităţii..."

„Ce legalitate, mă ? a întrebat el, sculîndu-se în picioare şi oprindu-se în faţa mea, înalt, drept şi cam umflat. Legalitatea sînt eu, mă, că de-aia m-a pus partidul unde sînt, asta-i legalitatea!... Şi dacă tu nu faci ce ţi se spune, vei zbura de peste tot, de nu te vezi !...“

A plecat după aceea, a ieşit valvîrtej din odaie, a străbătut coridorul cu paşi mari şi dupăitori, suindu-se numaidecât în maşină, uitîndu-şi „o codiţă" pe jos, din cauza grabei. Iar eu am rămas în mijlocul camerei, nedumerit şi mînios, mîniindu-mă de fapt abia atunci, pe măsură ce înţelegeam proporţiile înfruntării în care eram angrenat, pe măsură ce îmi dădeam seama cît de puternic şi de imbatabil era Grofşoreanu şi cît de nevolnic şi de neînsemnat eram eu, — „...un activist oarecare, cum sînt atîţia alţii..." „în vreme ce el c unul singur peste toată regiunea şi-i dintre cei puţini, pe ţară !... Are dreptate, nu are dreptate, se va vedea mai tîrziu, dacă se va vedea ! ?...“

Atunci l-am lovit eu pe *ţăranul din Conţia,* pe omul ■acela bătrîn şi neras, voinic şi bine alcătuit altfel, care venise deodată peste mine, neştiind cu cine vorbisem eu mai înainte, ştiindu-le pe ale lui, că nu avea grîne, n-avea ce să dea la cote, — „N-am, că nu s-or făcut, tovarăşu’ şef !..."

— ştiind cîte ceva din ceea ce se întîmplase în sat în zilele acelea, — „Foarte bine-ai făcut că i-ai mai strîns cu uşa pe ai lui Cacă-te-Ioane !...“ — sperînd, fiind sigur că m-a cîşti- gat de partea lui şi că îl voi scăpa de necazuri.

„...Cum aşa, nu poţi să mă ajuţi ? a întrebat el, după ce i-am spus că n-am ce-i face, are, nu are, trebuie să dea grînele cu care era impus. Nu vrei, asta e, că şi *voi* ţineţi tot cu bogătanii, degeaba ziceţi că aşa şi pe dincolo !... Am văzut eu ce-i şi cum, văd şi-acuma...“

A zis mai multe, a şi înjurat la un moment dat, l-a ocărit pe Dej şi a înjurat-o, urît şi complicat, pe Ana Pau- ker, — „... că numa scroafa aia-i de vină, Pauca, muierea aia fără o ureche !...“ — pe urmă, după ce l-am pălmuit eu, scurt şi fără veste, a tăcut şi s-a uitat lung la mine, lung de tot, parcă aş fi ieşit abia atunci înaintea lui. Şi-a pipăit pe urmă obrajii, mirîndu-se că-i avea unde-i ştia. Iar eu am rămas cam nu ştiu cum în faţa lui, cam opărit, cam stînjenit. Am dat să zic ceva, — „Ce tot vrei, măi omule, de ce nu mă laşi în pace ? !...“ — dar el n-a mai stat, s-a întunat şi a plecat,, mergînd cum merge tata, umblînd cum au umblat toţi ţăranii, neştiind, aşa cum nu ştiam nici eu atunci (atunci am căutat pistolul, să-l am la îndemînă, dacă se va întoarce, am fost mic, am fost nevolnic !) cît de adînc va pătrunde el în viaţa mea, mai adînc şi mai puternic decît neamurile acelea ale lui Grofşoreanu, şi decît Grofşoreanu însuşi, devenind în cele din urmă, ca într-un vis straniu, simbolul de neocolit al vinovăţiei, reproşul pe care mi l-a scos viaţa înainte, nu ca să mă acuze, fiindcă viaţa nu acuză, cum acuzam noi prin şedinţe şi pe la mitinguri, viaţa îţi aminteşte de ceea ce s-a dus, îndemnîndu-te să fi mai reflexiv, mai bun, mai drept şi mai cutezător. „...Dumneata chiar crezi, tovarăşe, mă întreabă omul meu, care nu mai e demult unul şi acelaşi cu *ţăranul din Conţia,* e şi el dar e şi tata, totodată, are ceva, în glasul lui şi în felul cum merge, din glasul şi din felul de a merge ale lui Vasile cel Mare, şi ale lui Monu, celălalt ţăran, despre care mi-a vorbit Jeler — crezi că era musai să se întîmple tot ce s-a întîmplat?!... Crezi şi-acum că nu se putea altfel, decît aşa, să ne schimbăm şi să ne transformăm noi ?... Şi dacă e aşa, dacă nu se putea să nu se înfăptuiască schimbarea asta, de ce v-aţi amintit de noi, de ce ne tot pomeniţi, de ce vă socotiţi voi mlădiţe ţărăneşti, toţi, chiar şi cei care n-au călcat pămîntul niciodată, cu talpa goală ? !... Nu vă pare rău, cumva ! ?... Nu vă simţiţi

voi vinovaţi faţă de cineva ? !...“ Iar mie mi se pare, ori decîte ori îl aud vorbind, în mine dar şi sub mine, în creştetul cerului dar şi în adîncul pămîntului, că peste oraşul nostru,, şi peste ţară, peste toată ţara, plouă mult şi tare, cu ţărînă, cum a mai plouat, cum va ploua şi de aici încolo, încă o sută de ani, încă o mie de ani, ori de cîte ori se va desprimăvăra.

VI

Devenind activist de partid, n-am devenit numaidecît alt om, cum crezusem înainte de asta. Nici după aceea n-am devenit alt om, după ce am fost exclus din partidul pentru ideile căruia eram în stare să-mi dau şi viaţa, fără şovăire. Am suferit enorm atunci, după excludere, am fost la un pas de risipire, dar n-am devenit alt om. Poate că devin aşa ceva acum, în zilele acestei toamne lungi, în luminile căreia mă scald cum se scaldă peştele în apă, cum zboară pasărea în aer, nu cu plăcere, cu o voluptate primenitoare, fiindcă omul a fost şi este o continuă şi din ce în ce mai complexă devenire. Şi dacă eu *(noi,* cum îmi plăcea mie să spun cîndva, mie şi altora) am greşit în privinţa aceasta, a transformării omului, am greşit prin faptul că am pus accentul pe fixitate, nu pe devenire, am crezut că un om, odată ajuns la o anumită înţelegere a lucrurilor, caipabil să ia o anumită atitudine *(atitudinile,* mai ales, erau revelatorii, drept pentru care şedinţele au căpătat o importanţă extraordinară, devenind, practic, turnantele multor cariere) a atins prin asta culmea de- săvîrşirii, e un *om nou,* e un luptător. Triumfurile reale ale omului, lanţul acela nesfîrşit de modificări şi de ruperi, adevărul şi frumuseţea însăşi a vieţii, au fost înlocuite astfel de un şablonism rigid şi sărăcăcios (puternic însă, pe cît de sărăcăcios pe atît de puternic), diversitatea extraordinar de mare a realităţii sufleteşti a fost înghesuită în cîteva *modele absolute,* imitaţia căpătînd astfel un cîmp de manifestare nelimitat, iar acolo unde există şi se lăfăie nestingherită imitaţia, creşte şi înfloreşte şi mediocritatea, — „sfînta şi neruşinata mediocritate “ — a cărei agresivitate e mai distrugătoare decît orice război. Umanismul însuşi a fost afec

tat din cauza asta, pentru că omul nu poate fi nou cu adevărat (şi pentru totdeauna) niciodată, ceea ce e nou astăzi, niîine e vechi, ceea ce e nou mîine poimîine poate să fie învechit, înnoirile înseşi hrănindu-se şi nutrindu-se din învechirile aparente, din falsele pierderi, amintirea fiind un izvor nesecat de experienţă şi de reflexivitate, omul trăind şi crescînd din sine şi prin sine, cum creşte pomul, depinzînd, ca şi pomul, de soiul în care şi-a înfipt rădăcinile, de deschiderea cerului spre care şi-a ridicat coroana, de vînturile care îl bat şi de primăverile care îl trezesc din amorţire. Importantă e, aşadar, nu fixitatea, ci aspiraţia spre altceva, importante sînt nu poruncile („să nu furi, să nu preacurveşti, să-ţi îndeplineşti sarcinile de plan, să fii cinstit şi principial ci deschiderile efective de noi orizonturi spirituale, îmbogăţirea efectivă a omului, pentru că un om care nu are ce mînca, sau e hărţuit mereu de grija zilei de mîine, nu are timp, şi nici poftă, de reflexivităţi şi de edificări, devenind, peste voia lui, o făptură stranie, — „nice om, dar nice fiară !...“ — îndepărfîndu-se de propria sa esenţă, sfărîmînidu-şi condiţia de om, dizolvîndu-se în tot felul de egalizări, tehniciste sau birocratice.

Atunci, în perioada cînd am intrat eu în activitatea de partid, tot cam aşa se puneau problemele, puţin mai altfel, totuşi, pentru că fixităţile şi rigidităţile erau predominante. Toţi doreau ca omul să fie bun şi reflexiv, să fie puternic şi netemător, să-şi stăpînească bine de tot munca pe care o făcea, să trăiască în acord deplin cu morala (cu morala proletară, bineînţeles), în practică însă, în viaţa de zi cu zi (în toate domeniile, nu numai în domeniul muncii de partid), reflexivitatea, îndoiala sau şovăiala, orice tendinţă de nuanţare a lucrurilor, stîrneau o mie şi una de suspiciuni, preferinţele mergînd, fără greş, spre brutalitate, spre forţă, spre primitivism, spre tot ceea ce era sau semăna a *combativitate.* Celelalte tendinţe sau înclinaţii erau socotite (eu însumi leam socotit aşa, ani de zile) devieri mic-burgheze, influenţe ale ideologiei burgheze, rămăşiţe ale „monstruosului trecut". Asta nu înseamnă însă' că toţi activiştii de partid (toţi oamenii care s-au perindat pe la conducerea diverselor organisme de partid şi de stat) au fost nişte brute, nişte simpli şi cam penibili troglodiţi, reprezentînd, toţi, *spiritul primar* al chiverniselii. înseamnă numai că tendinţa era aceasta atunci (tendinţa principală), cei care nu se împăcau cu ea fiind daţi deoparte, fiind umiliţi sau nimiciţi (au fost şi asemenea cazuri.

destul de multe), acţionîndu-se uneori mai brutal şi mai fără milă în direcţia aceasta (a nimicirii propriilor cadre), decît în direcţia cealaltă (a nimicirii vechilor clase, cu care se mai cocheta uneori). La mijloc erau (de fiecare dată a fost aşa) motive precise, privind, lupta pentru o poziţie mai bună sau pentru un post anume, *lupta pentru putere,* în ultimă analiză, indiferent ce participanţi avea ea, la ce nivel se desfăşura, la nivel raional sau regional, la nivelul întregii ţări (da, pentru că au existat şi asemenea interferenţe, într-un sistem care ar putea să fie impecabil şi care nu e aşa, nu-mi dau seama de ce, din cauza felului cum a fost pus în practică prima dată, sau din alte cauze, mai adînci ! ?)

Activiştii de partid au fost şi sînt feluriţi, cum sînt, în genere, toţi oamenii. Unii dintre ei, cei mai mulţi, au crezut cu adevărat în ceea ce făceau, în ideile pe care le propulsau în viaţă, în revoluţie şi în capacităţile ei infinite de prime-' nire şi de regenerare a vieţii ; alţii au crezut numai că sînt convinşi de *nişte lucruri,* au fost nişte simpli *molipsiţi;* iar alţii au fost animaţi, pur şi simplu, de scopuri practice, de chivernisire; unii au mers pînă la capătul drumului, ş-au ridicat pe cele mai înalte culmi ale izbînzilor umane, au descoperit viaţa şi s-au limpezit pentru totdeauna ca oameni, au devenit, cu adevărat, luptători de nădejde, indiferent ce curbă evolutivă a cunoscut biografia lor, din „punct de vedere ad- ministrativ“ ; alţii, însă, nu puţini, au capotat, s-au prăbuşit şi s-au risipit, chiar dacă au suit, chiar dacă au mers în sus ; unii, vechi luptători, profesionişti ai revoluţiei, au rămas DÎnă la băitrîneţe în această activitate, onorînd-o cu cinste şi cu muncă multă, fără a se şabloniza şi fără a se birocratiza ; alţii au părăsit-o forţat, din vina lor sau din vina altora, pier- zîndu-se definitiv unii dintre ei, în vreme ce alţii, cei mai buni, pe semne, cei mai puternici, au rămas întregi („întregi şi citaşi[11], cum ar zice Iuliu Jeler), păstrînd din această activitate deprinderea de a gîndi politic, indiferent căror preocupări s-au dăruit mai tîrziu. Activismul social a plămădit, în timp, un nou profil uman, în componenţa căruia preocupările de specialitate, din domeniul tehnicii, din domeniul economiei sau din alte domenii, se împleteau şi se împletesc firesc cu o gîndire politică foarte fermă şi foarte elevată, competenţa din cadrul strict al profesiei dînd gir şi mai mare afirmărilor cu caracter politic.

Lucrurile n-au fost rezolvate pentru totdeauna, au fost şi sînt în mişcare, aşa cum a fost şi este în mişcare şi această

lume, — „lumea activiştilor de partid“ — care n-a fost populată numai de îngeri (cum pretind unii), dar nici n-a fost invadată numai de posedaţi (cum cred alţii, nu numai cei de *dincolo,* dar şi de aici), de oameni neîmpliniţi, care au ajuns în activitatea aceasta pentru că nu erau buni de altceva (cum socotesc cei ce au dispreţuit şi dispreţuiesc poporul, indiferent în ce fel de ambalaj îşi împachetează acest dispreţ, în ambalajul apolitismului sau în agresivitatea mai directă a *revanşei sociale,* ale cărei ecouri încă nu s-au stins). Alţii, mai exaltaţi şi mai „puşi în priză“, i-au considerat şi îi consideră pe activişti nişte oameni sacrificaţi, care n-au timp nici să respire, care nu mai au răgaz pentru o vorbă ori pentru un prieten, sînt în alertă mereu, încît te şi miri cum de mai trăiesc, cum de n-au murit toţi, de foame sau de oboseală. Adevărul e la mijloc, e acolo unde se află fiecare om, fiindcă activiştii au fost şi sînt oameni ca toţi oamenii, cu durerile şi cu bucuriile lor, cu scăderile şi cu calităţile lor, fiind capabili unii dintre ei de o dăruire absolută, în timp ce alţii, nu puţini, au stat şi stau pe la coada zbaterilor, pe unde e mai mult de adunat şi de luat, ca beneficii, desigur. Pentru că şi acesta e un adevăr : unii dintre ei au venit spre activitatea aceasta din interes, să-şi uşureze ascensiunea, să cîş- tige mai mult şi să aibă satisfacţii mai multe, alţii însă, cei mai buni, s-au integrat în activităţile de acest fel din pură pasiune revoluţionară, dorind efectiv să contribuie la bunul mers al treburilor, să fie „în primele rînduri, cum a fost Korceaghin, şi Koşevoi, şi Fucik,“ fiindcă aceştia au fost *idolii* noştri, ani de zile, şi poate că nici n-ar trebui să ne ruşinăm de lucrul acesta, ar trebui, dincontră, să reţinem din el ceea ce e de reţinut (nu de eroii adevăraţi trebuie să ne ferim, noi, ci de cei falşi, de făcăturile minciunii şi de făcătorii şi mîncătorii de minciuni). Se poate vorbi, pe de altă parte, de oamenii care au nimerit din întîmplare în aceste activităţi, aşa cum se poate vorbi de oameni care n-au fost minaţi nici de interes, nici de pasiune, fiind vrăjiţi, pur şi simplu, de *putere,* intrînd în cercul ei miraculos pe poarta orgoliului, sau pe uşa mai îngustă a refulărilor sociale, lăfă- indu-se apoi în fotoliul bunului plac, mişcîndu-se şi ei pe coordonatele noastre, vorbind cum vorbim noi, trăind cum ' trăim noi, fără a avea însă nimic de-a face cu noi (din această categorie se recrutează figurile cele mai feroce de *posedaţi* şi de *tehnocraţi,* de oameni care nu au nimic comun cu poporul, deşi îl pomenesc mereu, scopul lor principal fiind satisfacerea

propriilor nădufuri sufleteşti, hrănirea propriilor orgolii, a căror foame creşte în chip ciudat, pe măsură ce e satisfăcută, ceea ce înseamnă că *fascinaţia puterii* poate duce lucrurile şi în această direcţie, nu dăunătoare, ci nihilistă, de-a dreptul). Importantă nu e, de fapt, existenţa categoriilor, care se află, cum e şi firesc, într-o modificare permanentă, unele extinzîndu-se, altele scăzînd sau retrăgîndu-se, importantă e diversitatea de profiluri morale şi de chipuri umane, care au dat şi dau concreteţe şi pregnanţă acestei activităţi.

Greşelile care s-au săvîrşit într-o perioadă sau în alta au depins de ceea ce a fost dominant în perioada respectivă, — de *tendinţa cultului* şi de *năzuinţa proletcultului* — fiind condiţionate totodată de ceea ce era fiecare activist în parte, de pregătirea lui, de moralitatea lui, de capacitatea lui de a ^transmite şi celorlalţi oameni ideile în care credea el. Pregătirea, lipsa de pregătire, de fapt, a jucat un rol mare într-o anumită vreme, în perioada de început, îndeosebi. Ulterior s-au găsit multe explicaţii, acuzatorii cei mai înfocaţi ai perioadei respective fiind nu odată ei înşişi „eroi ai greşelilor" şi practicanţi înrăiţi ai abuzurilor, acuzaţiile lor de acum avînd drept scop disculparea, operarea unui subtil transfer de vinovăţie, fiindcă nu i-a obligat nimeni, niciodată, să fie aşa cum au fost (să se poarte ca nişte satrapi şi să vorbească sub influenţa unui delir ciudat şi înjositor), aşa cum nu m-a obligat nimeni pe mine să-l pălmuiesc pe omul din Conţia, să-mi pregătesc, singur, un zbucium de lungă durată, ale cărui ecouri vor umbla prin lume chiar şi atunci cînd eu nu voi mai fi.

„...Nu-i de vină partidul, nici Stalin nu-i de vină, nici Ana Pauker, . nici Luca, nici Dej, îi spuneam eu lui Iuliu Jeler într-o vreme — pentru că eu, Vasile Pozdare, am pălmuit un ţăran, în loc să stau de vorbă cu el, pînă dimineaţa, în loc să văd ce vroia el, ce gînduri îl chinuiau şi ce dureri îl rodeau !...“

Faptul acesta m-a afectat mult şi adînc, mai ales că ţăranul pălmuit de mine (stupidă împrejurare, într-adevăr, scrîşnit şi opintit moment !) a fost primul om cu care m-am întîlnit, cînd am intrat în Conţia. Am ajuns noaptea acolo, seara tîrziu, pe un întuneric de nu te vedeai, din cauza căruia satul părea misterios şi pînditor, părea mult mai mare decît era în realitate. Cîte-o casă, măcar, părea uriaşă, parcă ar fi vrut să iasă în drum, ca o prăvălitură, ca o stîncă.

„...Ăştia, ziceam eu, mengînd numai pe mijlocul uliţei, fiindcă era noroi, era o tină de te orbea — au casele ca nişte cetăţi !... Sînt bogaţi, sînt chiaburi toţi, aici o să fie de lucru' nu glumă !...“

Am auzit larmă la o fîntînă care avea deschidere spre drum; un om îşi adăpa vitele. M-am apropiat şi am dat bună seara.

„...Dumnezeu să-ţi deie sănătate.!“ mi-a răspuns omul încet şi rar.

S-a schimbat apoi, cînd a văzut că nu sînt de-al satului.

„Apoi că dumneavoastră nu sînteţi • de pe-aicea, a zis el tot aşa, moale, rar, sînteţi străin de sat !...“

„De sat da, dar nu şi de ţară !“

„Poate“, a admis omul, mai încet şi mai reţinut.

A strigat la viţe după aceea, a certat un bou, — „Iar strecori apa, măi' Paicule mă, iar faci mofturi, că ţie nu-ţi arde de nimica, mămăliga ta de mişel !...“ —.a umplut găleţile cu apă pentru acasă, pe urmă, dacă a văzut că eu stau pe aproape şi îmi aprind o ţigare, a cerut şi el una, — „una de-aia bună...“

„Nu ştiu dacă-s de-alea bune, i-am spus eu, întinzîndu-i pachetul de „Carpaţi“, dar eu de astea fumez !...“

„Da, da, a spus omul, luînd ţigarea, pipăind-o şi amirosind-o, îi bună şi asta, nu-i din aia *extra,* da-i bună... înseamnă că eşti om de-al nostru, nu eşti prea mare în grad...“

„De unde ştii dumneata lucrul ăsta ?“ am întrebat eu, cam înţepat.

„De la ţigări, că dacă ai fi om mai de seamă ai folosi altfel de tutun !...“

„Da, dar astăzi nu mai sînt oameni de seamă şi oameni de rînd, sîntem la fel toţi !...“

„Da, da, a zis omul, aşa e, aşa ar trebui să fie, c-am mai auzit eu lucrul ăsta !...“

„Unde ? !“

„Aicea, în sat !...“

M-a întrebat apoi dacă sînt şi eu „dintre aceia care umblă cu lămureala pe la casele oamenilor.[1]*

„Sînt instructor de partid, i-am spus eu, de aceea am venit în satul ăsta al vostru !...“

„Foarte bine, foarte bine ! a spus omul. Să fie într-un ceas bun, şi cu noroc, şi cu folos, că s-au perindat destui pe-aicea, fără rost şi fără folos !...“

„Cum aşa, fără rost şi fără folos ? !“

N-a vrut să-mi răspundă, s-a făcut că nici n-a auzit, a luat găleţile în mînă şi-a pornit-o către casă, pe urmele vitelor (stătea la a patra sau la a cincea casă, pe uliţă la deal).

„...Dacă n-ai sălaş pentru la noapte, mi-a spus el în poairtă, .poţi, să mii la noi în noaptea asta!...“

„Ba eu cred că o să am, i-am aruncat eu peste umăr, gîrudindu-mă deodată, ou intransigenţa mea de-atunci, că o fi „vreun chiabur şi ăsta, lup în piele de oaie !...“, — trebuie să am şi să găsesc !... Sfatul popular pe unde-i ?...“

„Mai la deal, dar acolo nu găseşti pe nimenea acum, sînt plecaţi toţi la Ciortăneşti !...“

„Ăştia cine sînt ?“

„Nişte oameni... Sara bună şi noroc !...“

„Noroc !“ am zis eu, uitîndu-mă la casa lui mare şi făloasă, vroind, nici eu nu ştiam de ce, să mi-o întipăresc în minte cît mai bine, neştiind atunci că voi trece pragul acelei case mari şi vechi, în umărul căreia se află zidită o piatră cu o inscripţie romană, de pe la anul 380. Cînd i-am călcat eu în casă, omul cu care mă întîlnisem la fîntînă, pe care îl pălmuisem pe urmă, era mort, stătea întins pe năsălie, drept şi neclintit, slab şi pămîntiu la faţă, iar eu eram exclus şi prăbuşit, fiindcă aşa am ajuns să dau faţă cu el (cu umbra lui, de fapt, cu alcătuirea aceea de pămînt vechi şi uscat), aşa am ajuns să merg la înmormîntarea lui, lipsind de la fabrică, stîrnind nedumerirea tuturor. îl întîlnisem înainte de asta pe o stradă mărginaşă din oraş. Stătea într-o căruţă care aştepta pe cineva. M-a recunoscut imediat. Eu, de asemenea, l-am recunoscut, cu toate că eram ameţit, eram beat de-a binelea. L-am întrebat ce a păţit, de ce stă culcat între perine şi pături. Nu mi-a răspuns. A vorbit nevastă-sa în locul lui, —- „îi bolnav tare, are *rac,* se prăpădeşte, de aia ni l-or dat acasă ...“ — iar el se uita la mine, lung şi mustrător, întrebător, mai degrabă. „...Dacă vrei să te iert, mi-a spus omul cînd a venit căruţaşul — să vii la îngropăciune, să arunci o mînă de ţărînă pe copîrşeul meu!... Auzi?. !...“ „Aud“ ! am zis eu, plecînd de acolo ca din puşcă, ducîndu-mă apoi la îngropăciune, împlinindu-le pe toate, stînd şi la pomană, venind acasă noaptea tîrziu, părîndu-mise mereu, în tren şi pe drum, în timp ce veneam către casă, că omul acela stă înaintea mea, vine prin mine şi trece prin mine, ca un nour de pămînt, ca o statuie uriaşă, de lemn şi de lut. Atunci s-a plămădit în gîndul meu imaginea aceea de

■nului din Conţia, a ţăranului dintotdeauna, cum nici nu aş fi ■crezut.

„...Dar cine locuieşte aicea ?“ l-am întrebat eu pe secretarul organizaţiei de bază, cînd am ieşit prin Conţia, să văd satul, să „mă familiarizez cu terenul[44] (noaptea dormisem pe o masă, la sfat, fiindcă nu găsisem pe nimeni acolo, erau plecaţi toţi).

„Un om, cine să locuiască, mi-a răspuns secretarul, Avramu iui Cornelu lui Traian, cum i se zice. Avram Lepădatu, cum îl scriem noi prin *scripte !...“*

„Om de treabă ? !“ am mai întrebat eu.

„De treabă, pînă pe la un loc, nu se arată cu mînie faţă de treburile astea ale noastre, dar nici cu prea multă dragoste !...“

„Chiabur cumva ?...“

„Chiabur nu-i şi nici nu poate fi, că n-are pămînt aşa de mult, dar lucră cum nu se mai află, îi cel mai harnic om din sat, şi scoate recoltă, ţine vite, are rînduială bună, ce mai, şi-i om cuminte, nu bate crîşmele, trăieşte cum trăiau *cei vechi,* c-aşa-i place lui să zică !...“

M-am luat cu altele pe urmă şi-am uitat de el, am intrat „în muncă pînă în gît, pînă peste cap[44]. Aveam, de altfel, o groază de sarcini, — trebuia să văd de munca organizaţiei de bază din Conţia şi din încă vreo trei sate, trebuia să îndrum organizaţia de tineret, trebuia să văd cum se îndeplineau indicaţiile de strîngere cotelor, nemaivorbind de sarcinile pe care le primeam prin telefon, sau de cele care mi se trasau în instructajele de la raion sau de la regiune, unde ni se spunea mereu că duşmanul de clasă, — „burghezo-moşierimea, chiaburimea şi altfel de elemente vrăjmaşe !...“ — lucrează şi sapă la temelia regimului, sabotează şi dau foc, ceea ce însemna că noi, cei care aveam sarcina să luptăm pentru edificarea regimului, — „De aia aţi fost scoşi din producţie, de aia aţi devenit revoluţionari de profesie !...“ — trebuia să luptăm împotriva lor, să-i demascăm şi să-i dăm pe mîna „organelor de stat[44], — „să primească pedeapsa binemeritată a poporului !...“ — ceea ce şi făceam, cu patos dar şi cu înverşunare, cu o îndîrjire care depăşea de multe ori necesităţile, tinzînd să crească, sau chiar creştea, ca un val care e gata să şteargă totul în calea lui, şi ce era rău dar şi ce era bun. Fireşte, adversari şi duşmani erau destui, colectivizarea care se iniţiase, naţionalizarea care se făcuse mai înainte, stîiniseră şi stîrneau adversităţi, nemai-

punînd la socoteală înapoierile şi întunecimile care mai existau pe alocuri, fiindcă existau şi lucruri de acest fel. Ura noastră depăşea, cu toate acestea, firescul şi necesarul, semăna a dezlănţuire de multe ori, era mai aproape de patimă, decît de vrăjmăşia de clasă, ţinea mai mult de psihoză, decît de luciditate. Asta pentru că alcătuirea ei se bizuise în oarecare măsură pe împrumut şi pe grabă, pe tot ceea ce se întâmplase după război în această parte a lumii, care fusese pîrj oliţă de *secetă,* iar acum era dominată de atmosfera profund tensionată a *războiului rece,* care se împletea de minune cu atmosfera creată de *cultul personalităţii,* fiindcă acolo unde există adulare şi slăvire, proslăvire şi prosternare, trebuie să existe, la extrema cealaltă, multă atrocitate, cruzime sau chiar barbarie curată, — una fără alta nu se poate.

Era prin 1951, 1952, 1953, iar activitatea mea cunoscuse şi cunoştea punctul culminant al tuturor scurtcircuitărilor, fri- zînd de multe ori paroxismul (da, chiar aşa !). Eram de nerecunoscut uneori, faţă de alţii şi faţă de mine însumi. Trăiam într-o tensiune continuă şi din ce în ce mai puternică, alimen- tîndu-mi astfel convingerea că participam la o „bătălie mare şi hotărîtoare“ şi că participarea asta nu se putea face decît aşa, cu o cheltuială mare de nervi şi de zbucium, cu încordări şi cu scrîşnete. Acasă eram un simplu oaspete, veneam şi plecam, mă schimbam, mă primeneam şi mă odihneam puţin, ple- cînd mai departe pe urmă, cu şi mai mult elan.

„...Şi după ce isprăviţi cu chiaburii, mă întreba Nuţa din cînd în cînd, ce faceţi, de cine vă ocupaţi ?“

„Vedem noi, îi răspundeam eu, şi nu-mi glumi cu treburile astea că mă supăr !...“

Nu mă deosebeam deloc pe vremea ceea de Alfred Grofşoreanu, de Costel Berbencea şi de alţii. Atîta doar că eu eram cinstit, nu mă gîndeam la avansări şi la promovări, nu veneam acasă cu servieta burduşită de brînzeturi şi de carne, cum făceau alţii, care duceau luptă de clasă cu chiaburimea, înfrup- tîndu-se apoi din ceea ce avea chiaburimea, căptuşindu-şi *ga- zurile* cu găini şi cu purcei, cu miei şi cu damigene, — „pentru că ăştia are, dă-i în măsa, trebuiesc dezchiaburiţi şi dezbur- gheziţi, toţi, pînă la unul !...“ Şi eu ziceam şi gîndeam aşa, dar de luat nu luam nimic, încît Nuţa, săraca, mă mai şi certa din cînd în cînd, sfătuindu-mă să aduc şi eu cîte ceva în casă, dacă tot merg pe satele acelea...“

îi făgăduiam că voi aduce şi eu cîte ceva, de adus însă nu i-am dus niciodată nimic, păzindu-mi cu străşnicie habotnicia aceea a mea, sinceră şi dreaptă dar cam exagerată, totuşi, cam artificioasă, aşa cum era artificioasă şi exagerată şi înflăcărarea mea de atunci. Răul nu consta în faptul că eram dur, cum erau şi alţii, ci în motivaţia care stătea în spatele acestei durităţi, în convingerea pe care mi-o formasem (mi-o formasem eu, în grabă, sau îmi fusese inoculată, tot aşa, în mare grabă), cum că acolo, la sate, nu există decît înapoiere şi conservatorism, o stare de lucruri care se cerea curmată, — „ca să putem merge mai departe, să putem construi socialismul în voie, să nu ne izbim mereu de o realitate care emite capitalism ceas de ceas, zi de zi, în proporţie de masă, cum spune Lenin...[44]- Alte vorbe care îmi erau pe plac pe-atunci, mie dar şi altora, se refereau tot la ţărănime, care nu era unită decît dacă era forţată de împrejurări. „...Ţăranii, spune Marx, sînt precum cartofii, stau laolaltă atîta timp cît sînt în acelaşi sac, cît e legat sacul...“ Existau, în afară de asta, cugetările şi indicaţiile lui Stalin, care aplicase în practică ideile lui Lenin, realizînd colectivizarea agriculturii în cîţiva ani, dintre care unul, 1929 sau 1930, fusese *anul marii cotituri.* Stalin arătase pe larg de ce trebuia să plătească satul „un anumit impozit[44] oraşului, de ce trebuia să fie nimiciţi chiaburii, cum 'se realiza în viaţă alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănime, — „te aliezi cu ţăranul sărac, îl neutralizezi pe mijlocaş şi lupţi împotriva chiaburului !...“ — iar noi aplicam în practică ceea ce spusese dînsul, ceea ce ni se spusese la şcoala pe care o urmasem, ceea ce descifrasem şi descifram noi singuri, din cărţi şi din broşuri. Şi-o făceam de parcă ar fi fost sfîrşitul lumii, fără şovăială şi fără milă, parcă ne-ar fi tocmit cineva, anume, să radem şi să distrugem totul, să nu mai rămînă nimic din „trecutul întunecos şi mizer, să crească în urma noastră o altă viaţă, nouă şi liberă !...“

Primisem atunci, la cîteva luni după ce am poposit la Conţia, o *sarcină specială :* trebuia să mă duc în Strămătura, un alt sat, să organizez acolo o gospodărie agricolă colectivă, — „un colhoz, tovarăşe, cum mi-a spus secretarul cu problemele agrare de la regiune, ce s-o mai tot ocolim, îi zicem cum se numeşte !...“

„...De acord, tovarăşul Vîlcovici, i-am spus eu, dar de ce v-aţi oprit tocmai la mine ?“

„De ce ! ? a făcut el, frecîndu-şi ceafa cu latul palmei. Mai întrebi de ce ? ... Pentru că-i nevoie acolo de un om form

mă, de un revoluţionar adevărat, nu de o închipuire de luptător, cum a fost Vladimir Cioflic, pentru că ăsta a lucrat peacolo, a zis că face şi că drege şi n-a făcut nimic !... Iar dincoace (cînd a zis vorba asta, tovarăşul Vîlcovici a arătat cu degetul în spate şi mai mult în sus, spre ceruri) ni se cer rapoarte şi procente : «Cum staţi, cîte colective aţi înfiinţat, de ce puneţi accentul pe întovărăşiri ?...»... Asta-i problema !... Te duci sau nu te duci ? !...“

„Mă duc, sigur că mă duc !... Cu cine trebuie să ţin legătura ?“

„Cu mine şi cu Dumnezeu din cer, de altă legătură nu ai nevoie, procedezi după cum crezi de cuviinţă, dacă vrei să-i iei tare pe *ăia* (colectivizare fără sforţări nu se poate face, e clar !), îi iei, dar dacă se complică lucrurile, eu nu te cunosc şi nu te ştiu, n-am zis să faci ce-ai făcut, dacă nu se complică rămînem prieteni, important e să faci acolo un colhoz !...“

Alte indicaţii nu mi-a dat secretarul acesta cu agricultura, care nu pusese mîna pe plug în viaţa lui, nici nu ştia care e deosebirea dintre grîu şi secară, — „nici nu-i nevoie, spunea el, eu fac revoluţie cu nişte oameni, nu mă ocup de grîu şi de secară, sînt proletar şi aplic în viaţă dictatura proletariatului !...“ N-am stăruit nici eu, l-am lăsat şi am plecat spre Strămătura plin de entuziasm, gîndindu-mă la Davîdov, cum luptase el împotriva chiaburilor şi a contrarevoluţionarilor, făcîndu-mi planuri cum să procedez, cu ce să încep. „... Dacă n-au comitet de iniţiativă, ziceam eu, fac imediat unul !... Şi-l pun pe roate, să lucreze !... Văd de chiaburi pe urmă, dacă sînt, şi nu se poate să nu fie, aicea-i plin, în toate satele, de chiaburi şi de bogătani, geme pămîntul, nu-i ca pe la noi, degeaba tot zice Iuliu Jeler că aşa şi pe dincolo !... Şi dacă sînt, trebuie desfiinţaţi, trebuie lichidaţi fără milă !...“

M-am mai domolit, cînd am ajuns acolo, dar nu prea mult. Am făcut imediat o adunare cu tot satul (n-au venit ei chiar toţi, dar asta e altceva), în cuprinsul căreia le-am vorbit oamenilor despre tot ce era ’ atunci la ordinea zilei : despre colectivizare, mai întâi, care avea să-i scape pe ei, pe ţărani, — „da, pe voi, pe toţi !...“ — de foame ,şi de mizerie, de muncă şi de chin ; despre chiaburimea şi despre burghezimea care ni se puneau de-a curmezişul drumului, pe care însă noi, — „clasa muncitoare, în alianţă cu voi, cu ţărănimea !...“ — o să le nimicim de nici urmă n-o să rămîie din ele ; despre imperialismul muribund şi furibund, care vrea

să facă un nou război în lume ; despre „ticălosul de Tito“ şi despre „mişelul de Adenauer“ ; despre războiul din Coreea şi despre „eliberarea femeii în socialism şi prin socialism...“ Dar despre ce n-am vorbit eu atunci, citîndu-l pe Stalin la nevoie (ştiam pe dinafară zeci de citate din opera lui), desfăşurînd în faţa omenilor (aveam şi o poziţie bună, stăteam într-un pridvor înalt şi larg) un patos de zile mari, care era al meu, îmi aparţinea, eu îl vehiculam peste mulţime, făcîn- dul să plesnească din cînd în cînd (ca un bici), de care aveam să mă mir mai tîrziu, ca de o ciudăţenie, ca de un lucru făcut de altcineva, de un ins care semăna cu mine, purta numele meu (eram eu însumi), pe care însă abia reuşeam să-l recunosc.

„...Ei, le-am spus eu oamenilor, la urmă, acum treceţi şi vă înscrieţi la colectivă, listele sînt gata, la cancelarie, cererile sînt făcute, voi nu trebuie să faceţi altceva decît să semnaţi !... Pe urmă, cînd încheiem scrierile, facem o inaugurare cum scrie la carte !... S-a înţeles ! ?...“

N-a zis nimeni nimic, parcă ar fi fost alţi oameni înaintea mea, parcă nu m-ar fi aprobat în timp ce vorbeam, fiindcă m-au aprobat, ba unii m-au şi lăudat („Are *verb* bun băitul ăsta ! spunea din cînd în cînd un bătrîn, amintindu-mi astfel de muncitorul cu pîinea, de la uzină. Glăsuieşte fain şi cu suflet !...“). Iar acum, abia dacă mă mai cunoşteau, vorbeau între ei, îşi aprindeau cîte-o ţigară, se uitau pe cer şi se scărpinau după ceafă.

„...Cu ăştia n-o scoţi dumneata la capăt nici cum, mi-a spus secretarul sfatului popular, un fost notar (fost naţional-ţărănist, fost legionar şi mai ştiu eu ce fusese) — ăştia sînt îndărătnici, se uită şi tac, te ascultă şi îşi văd de treabă, ba te mai şi laudă că ai vorbit bine, dar nu te urmează nici dacă-i tai !... Şi-şi bat joc de lucruri şi de oameni, cu vorba lor rară şi butucănoasă !... Păi mie, dacă chiar vrei să ştii, şi-acum îmi zic *regăţean,* după treizeci de ani de serviciu între ei, aicea !...“

Nu m-am luat după notar, am convocat o nouă adunare, la care au venit însă foarte puţini oameni, pentru ca după aceea, la a treia adunare, să nu mai vină nimeni. M-am mîniat şi am „strîns şurubul“ la cote, la restanţe (ideea era a notarului, care era în rîcă mai demult cu satul acela, el mi-a spus : „Arde-i la hambar şi-ai să vezi că îţi vin în braţe toţi, se predau numaidecît !“), le-am trimis somaţii tuturor celor care aveau restanţe, sau i-am chemat la sfat, punîndu-le în

vedere să se achite de *obligaţii* în termenul cel mai scurt, — „în douăzeci şi patru de ore !...“ Cîţiva, care au protestat şi au înjurat, au fost daţi imediat pe mîna miliţiei. în sat s-a născut, în mai puţin de o zi, o tensiune surdă şi ameninţătoare, Oamenii umblau unii pe la alţii, se foiau cum se foiesc viermii în rană, cu mine însă, cu *oficialităţile,* nu mai comunicau de loc. „...Vă-nvăţ eu minte ! spuneam eu cu o mînie care sporea şi creştea, pe măsură ce sporea şi creştea pojghiţa aceea de adversitate şi de vrăjmăşie, care mă despărţea de sat. Nu plec de-aici pînă nu vă văd colectivizaţi, pînă nu vă bag la comun, pînă nu vă înfrăţesc cu munca, fiindcă voi sînteţi chiaburi şi reacţionari toţi, fără alegere !... C-aicea, în Transilvania asta hopuroasă şi sucită, era *fieful* lui Maniu !... Şi-al mai ştiu eu cui !...“

Eram, cum se zice (cum se zicea atunci), în plină *luptă de clasă,* care creştea şi se ascuţea mereu, sub ochii mei (şi cu contribuţia mea, dar asta era altceva). S-a întîmplat astfel că am fost bătut cu pietre într-o seară, cînd m-a prins întunericul în partea de sus a satului, încît am venit ca acceleratul pînă jos, la sfat. în altă seară mi-a spart cineva ferestrele, la *camera oficială,* iar mai apoi, în plină zi, am fost bătut măr, de către muieri. Şi ce mîndru am fost eu atunci, că eram bătut de femei, cum fusese bătut şi Davîdov, eroul principal din *Pămînt dezţelenit.* Le-am şi spus-o, după ce m-am tăvălit prin tină. „...Numai Davîdov a păţjt aşa, vă mulţumesc foarte mult !...“ „Du-te-n mumă-ta, cu *Davîdovul* tău cu tot ! mi-a răspuns una dintre femei, sărind ca o mîţă la mine, să mă sfîşie şi mai multe nu. Că tu, măi mişelule şi măi veneticule, măi *înfometatule !...“*

Trebuia făcut ceva, ori lămuream odată situaţia aceea, ori o lăsam baltă. Vîlcovici, — „agricultorul de la regiune" — mă biciuia din urmă, cu telefoanele. „...Cum merge treaba tovarăşe Pozdare ?... Cum !?... Bagă miliţia peste ei !... Nu uita că *noi* am pus şi Strămătura la *realizări!...* Să nu ne facem dracului de rîs !... Stăruie şi tu acolo, apasă mai tare pe acceleraţie ?...“ Stăruiam şi apăsam, fiindcă eu eram mai mînios decît el, nu progresam însă de loc, parcă ar fi fost un făcut, „...îmi trebuie o verigă, ziceam eu, gîndindu-mă la *dialectică,* pe urmă îmi cade în poală tot lanţul !...“

După zece zile de hărţuială şi de confruntare, s-a întîmplat că i-am prins pe unii tăind viţei, în afara legii, fiindcă legea interzicea cu străşnicie asemenea lucruri. „...Asta-i *veriga* ! am zis eu, amintindu-mi deodată de Viorel Mihalcea şi

de manifestaţia pe care o organizasem eu atunci, pe seama lui. Aşa le fac şi ăstora : îi arestez şi-i plimb prin sat, să se sature de contrabandă !...“ Aşa am şi procedat, într-adevăr, am dat ordin să fie arestaţi (aveam puteri *absolute* în sat, faţă de miliţie, faţă de sfat, faţă de toată lumea), i-am ţinut *o* noapte în beciul primăriei, pe urmă i-am plimbat prin sat într-o căruţă hîrbuită, trasă de doi măgari bătrîni şi flocoşi. Iar ei (erau trei oameni tineri) stăteau ca sfinţii în coşul căruţei, cu hălcile în braţe, de-i băteau muştele şi-i lătrau cîinii, cum nu se mai află, cu nişte pancarte mari în spate, pe care scria, cu roşu : „Cine face ca mine ca mine să păţească N-am reuşit însă să fac ceea ce făcusem la uzină, cu Viorel Mihalcea, oamenii n-au ieşit să dea cu pietre sau cu tină după „vinovaţi“. Se uitau toţi, ca la *circus,* dar de zis nu ziceau nimic. Ei, la rîndu-le *(contrabandiştii,* cum le ziceam eu), nu mai ştiau ce să facă, se certau („Ţi-am spus eu, măi Todore, că nu-i bine ce facem noi !...“), se rugau mereu de mine, să-i dau pe mîna procuraturii, să fie judecaţi, să meargă în temniţă, să nu fie făcuţi de rîs faţă de un sat întreg, — „că de asta nu ne mai spală nimeni, niciodată, domnule şef, dumneatale n-auzi cum ne latră cîinii, ca pe cerşetori !...“

„Vă iert, le spuneam eu, dacă vă treceţi la comun, dacă vă înscrieţi, atunci încetează orice *acţiune* împotriva voastră !...“ .

„Dar poţi, puteţi să opriţi legea ? !“

„Pot, eu am puteri *absolute* aicea, pînă cînd înfiinţez colectiva !...“

„Bine, să vedem !...“

S-au urnit în cele din urmă, s-au hotărît să se înscrie, fiecare dintre ei şi-a adus şi neamurile, cum îmi făgăduiseră, creînd deodată în sat o altă stare de spirit, o altă mişcare, pentru că în urma lor şi a neamurilor s-au mai înscris şi alţii, nu mulţi dar s-au înscris. în cîteva zile am ajuns la frumoasa cifră de 170 de familii, dintr-un sat de 530 de familii.

„Tovarăşul Vîlcovici, l-am întrebat eu pe -«plugarul de la regiune», ce fac, mă opresc aici sau mai stărui ?“

„Nu mai stărui, mi-a spus Vîlcovici (la telefon, bineînţeles), numărul familiilor nu contează, deocamdată, contează numărul satelor !... Fă inaugurarea, organizează totul cum scrie la carte, că vin şi eu (s-ar putea să vină şi tovarăşul

Alfred, vezi, dracului, să nu ne facem de rîs), ai grijă de tot ce se cuvine !...“

Am avut, am organizat totul cum se cerea, dar ei n-au venit. Nu m-au uitat însă, n-au trecut aşa uşor peste izbînda mea, m-au chemat „ia centru[41], m-au dat exemplu în cadrul unei şedinţe mari, cu toţ activul, iar după aceea m-au dus în biroul lui Alfned, în spatele căruia, pe perete, se afla un tablou mare, al lui Stalin, în dreapta biroului se afla un bust, afară, în faţa ferestrelor se afla, de asemenea, o statuie a lui Stalin, un monument de bronz, care reproducea, întocmai, monumentul din Capitala ţării ; noi, la rîndu-ne, atît eu cît şi Grofşoreanu, aveam în piept cîte-o insignă mare, din mijlocul căreia ne privea acelaşi chip zîmbitor şi liniştitor. „...E bine, am dat eu să zic, e foarte bine cînd te întâlneşti peste tot cu *El,* asta îţi dă puteri noi !...“ —, dar n-am mai zis vorbele acestea, nu ştiu de ce, să' nu par prea patetic, ori pentru că m^a luat Grofşoreanu cu altceva, nu ştiu, fapt e că nu. le-am zis.

„...N-ai vrea, mi-a spus Alfred, după ce m-a lăudat şi m-a felicitat încă o' dată — să te mai duci în vreo comună, într-un sat pe care îl avem noi în vedere, să organizezi şi acolo un colhoz ?

Am primit şi . m-am dus, — „Mai e vorbă, tovarăşe prim ?!...“ — m-am dus în mai multe comune, nu numai într-una. Timp de aproape doi ani de zile am „pus -pe roate[44] nouă gospodării agricole colective, că aşa se numeau atunci „formele acestea noi de convieţuire, datorită cărora ţărănimea se elibera de chiaburi şi de exploatatori...[44] Unele s-au destrămat în urma mea, pe mine însă nu mă interesa lucrul acesta, eu mergeam mai -departe, treceam din sat în sat, du- cînd cu mine aceeaşi năzuinţă de neclintit : că trebuia, schimbat totul, din temelie, „mai ales aicea, -pe satele astea bogate şi răsfăţate de vremuri, în Transilvania asta căptuşită cu chiaburi şi cu burghezi, c-aicea pînă şi cel mai sărac om are cheag şi pomeală de burghez !...“

Nu ştiam nimic despre Transilvania, aşa cum nu ştiam mai nimic despre ţară, nu-i cunoşteam istoria şi nici nu mă interesa prea mult, — „astea-s mofturi mic-burgheze, istoria-i pentru puii de legionari şi de manişti, nu-i pentru noi, pentru oamenii muncii !...“ Pe mine mă interesa, în primul rînd, lupta, schimbarea şi transformarea satului, ştergerea „de pe faţa pămîntului a vechiului sat şimlocuinea lui cu altul, nou, în care totul să fie numai lumină, -ai cărui oameni să lucreze

cu tractoarele şi cu maşinile, să aibă aparate de radio în casă (televizoarele nu intrau pe-atunci la nivelul de trai), să trăiască din munca lor, după dreptate, să nu se mai tot exploateze unii pe alţii !...“ In virtutea acestor cerinţe acţionam eu, purtîndu-mă ca atare, plantînd *lupta de clasă* acolo unde nu era, unde nu se declanşase, ajutînd-o să capete puteri, unde funcţiona, stimulîndu-i ascuţirile, în chip dialectic, desigur. „...E nevoie şi de aşa ceva, ziceam eu, lucrurile nu pot evolua de la sine, trebuiesc stimulate, să se coacă mai iute, să prindă puteri ideile noastre noi şi bune, pe care nu le înţeleg oamenii ăştia, pe cane nu vor să le îmbrăţişeze, că dacă ar fi după mine !...“

îmi era greu de multe ori, scrîşneam singur în noapte, în somn sau ia trezie, dormeam cu pistolul sub pernă peste tot şi nu mai aveam încredere în nimeni, deveneam din ce în ce mai zgrunţuros şi mai ţepos, din ce în ce mai neîndurător. Simţeam că anumite lucruri nu erau în ordine, sesizam anumite discrepanţe, nu mă opream însă de loc din drum, nu puteam şi nici nu vroiam. Eram angrenat într-o „luptă mare“, cu tot sufletul, cu tot patosul de care eram capabil şi nu mă mai închinam, în gîndul meu, decît în faţa Partidului şi în faţa lui Stalin, — Partidul fiind un detaşament de luptă, un nucleu nou şi înnoitor, fiind însăşi *conştiinţa lumii,* iar Stalin era însăşi chintesenţa înţelepciunii, era cea mai măreaţă figură pe care o dăduse omenirea la iveală, — „El e geniul geniilor şi prometeul prometeilor !...“

In 1953, cînd a murit Iosif Vissarionovici, am fost zguduit pînă în străfunduri, am fost copleşit de durere. Nici dacă ar fi murit tata nu aş fi fost aşa de impresionat. „...Cine va ţine acum în mînă frînele mişcării comuniste, frînele întregii lumi ? ziceam şi mă întrebam eu. Cine ne va da nouă elan şi lumină ?... Cine ne va îmbărbăta ?... Al cui nume îl vom striga noi, cînd vom fi năpădiţi de entuziasm şi de înflăcărare ? !... Prin faţa cui vor defila, la 1 Mai şi la 7 Noiembrie, minunăţii oameni sovietici ? !... Şi copiii lîngă cine vor sta, la *marea tribună? !.* Iar oamenii ceilalţi, cei care i-au săpat numele în stîncile Anzilor, ce vor face ei acum, la cine se vor gîndi ei ? !...“

Mă aflam atunci în Chiciora, un sat din nordul regiunii, aproape de Murăşul lui Iuliu Jeler (niciodată n-am putut să înţeleg cum de a reuşit Jeler să-şi păstreze nealterată dragostea pentru locurile natale, nişte locuri oarecare, nu-i aşa, cum de a izbutit el să stea aproape tot timpul într-o

umpănă dreaptă, încordată dar dreaptă, cum de nu a plătit 1 nici un fel de vamă fanatismului şi stângismului, cum de iu s-a sfărîmat pe drumul acesta al nostru, frumos dar şi ;reu ! ?), unde aveam sarcina „să consolidez" o gospodărie co- ectivă pe care o înfiinţase altcineva, să mai fac o întovărăşire n sat, să mişc lucrurile în direcţia în care trebuiau mişcate, — „ştii tu în care direcţie !...“ începusem să fac aşa ceva, inînd şedinţe după şedinţe, mergînd pe-acasă pe la oameni, ăscolind mereu lucrurile, cu răul dar şi cu buna (aveam ex- >erienţă acum, eram un fel de veteran al colectivizărilor, ;ram *„Davîdovul Transilvaniei",* cum îmi spusese cineva în- ;r-un articol publicat în ziarul regional, eram erou şi nu-mi lisplăcea, dimpotrivă, mă simţeam foarte bine în această postază). Pe urmă, cînd am auzit cumplita veste, am suspendat toate activităţile, am dat ordin să se tragă clopotele a amîndouă bisericile din sat, dimineaţa, la amiază şi seara, ?um se obişnuieşte cînd moare careva. A doua zi am orga- lizat ■ două adunări comemorative, una la şcoală, cu elevii ?i cu toţi profesorii, cărora le-am spus cine a murit şi cine a fost cel ce a murit, — „cel mai mare bărbat din lume !...“ — altă adunare am organizat-o la sfatul popular. Eram aşa de necăjit şi de descumpănit, încît mi se părea că toţi ceilalţi, oamenii din sat dar şi „reprezentanţii forurilor locale", sînt „nişte inconştienţi, nişte nesimţiţi, fără suflet şi fără minte, dacă nu-şi dau ei seama ce s-a întîmplat, ce pierdere am suferit *noi,* ce dezastru s-a ivit înaintea noastră !...“ îşi dădeau şi ei seama ce se întâmplase, tovarăşii mei de luptă şi chiar oamenii din sat (pe cîţiva i-am auzit cum spuneau, cu vorba lor domoală şi rară : „Dumnezeu să-l ierte şi să-l hodinească în pace !“, vorbind, totuşi, de parcă s-ar fi aflat pe un fel de podiş nevăzut, unde nu putea ajunge oricine, parcă ei ar fi fost înţelepţii lumii, nu Stalin, cinstindu-l pe Iosif Vissa- rionovici exact atîta cît l-ar fi cinstit pe oricare altul), nu se aflau, totuşi, la aceeaşi tensiune cu mine, erau atinşi, unii dintre ei, cel puţin, de un fel de indiferenţă. Era un fals pe undeva, în tensionările mele sau în placiditatea lor, nu se ştia încă. Dezvoltarea ulterioară a lucrurilor avea să arate că eu mă aflam în afara firescului, eu şi alţii ca mine, cei care ne nutream din supralicitări, dintr-un anumit fel de învăpăieri, pseudo-revoluţionare şi pseudo-muncitoreşti, care erau mai apropiate, prin formă şi prin conţinut, de subordonările de

comuniste. Asta, însă, avea să fie mai tîrziu, pentru că atunc nu era decît durere, mînie şi crispare, era atît de multă jal în mine ţi în jurul meu, dar mai ales în mine, încît abi mi-am reluat activitatea. Am făcut-o în felul meu, bine înţeles, bizuindu-mă pe *spiritul Lui* şi ,pe *ideile Lui,* car trebuiau „duse mai departe !...“ Şi-am devenit, parcă, şi ma intransigent, în activitatea mea s-a strecurat şi mai mult vrăjmăşie, faţă de „toţi duşmanii şi faţă de toţi chiaburii eare nu doreau altceva, decît să ne omoare şi să ne nimi ceaşcă !...“

Curgeau laudele în urma mea (se auzeau şi înjurături dar ele erau depărtate şi nici eu nu aveam urechi să le ascult), lucrurile mergeau aşa de bine, încît începuseră să mi preţuiască chiar şi cei care mă dispreţuiau şi mă duşmăneau Eram învăluit de atţnosfera aceea atît de specifică sistemulu nostru, care începe întotdeauna *de sus,* de la felul cum (văzut un om de către cei mari, care curge apoi la vale, dir treaptă în treaptă, aşa cum se întâmplă de altfel şi cu ostracizările, fiindcă atmosfera aceasta pozitivă are şi un rever: al ei, care se naşte în acelaşi mod, curgînd pe urmă peste om, cum curge noroiul peste furnică. Eu nu ajunsesem, încă la acest capitol, mă aflam, atunci, pe *culmile gloriei* (ci toate că nu o dorisem), îmi mergeau toate din plin, spre nedumerirea multora şi spre propria mea nedumerire.

Dacă nu ar fi intervenit episodul acela cu Ciortăneşti (care m-a scos deodată din graţia lui' Alfred Grofşoreanu, deodată şi pentru totdeauna), aş fi mers mai departe în acelaş fel, cum au mers şi alţii, atâţia, mi-aş fi ajustat cît de cî ideile şi gîndurile, cum au făcut-o şi alţii, aş fi avansat şi a: fi progresat (în sensul funcţiilor, nu în sensul edificărilor) punîndu-mă la punct cu anumite lucruri (din mers şi cam p apucatele), formîndu-mi o cultură şi o pregătire (atîta cît îş poate forma aşa ceva un om care e mai tot timpul prin şe dinţe), rămînînd în esenţă cu o conştiinţă deficitară, cum ai rămas alţii atâţia (unii au rămas aşa pînă la moarte, nemai fiind capabili să se regăsească), pentru că educaţia prin lo zincă, şablonismul psihologic şi gonorismul apologetic nu po naşte revoluţionari autentici.

Aşa însă, pentru că am ratat această şansă (n-aş fi fos eu însumi, dacă n-aş fi ratat-o), mi-am urmat drumul mei propriu, cum şi l-au urmat şi alţii, atâţia, deoarece nu an fost singurul om care a făcut-o (dacă aş fi fost singur, dac

i-ar fi o *tendinţă* la mijloc, s-ar fi ales praful şi pulberea ie toate).

Se mai întâmplase ceva, în afara acestei ratări : nimerisem într-o seară .peste o carte oarecare, în cuprinsul căreia ?ra înserat un text de Nicolae Bălcescu, şi-anume, textul în ?are el descrie *Ţara Ardealului,* ţara pe care o băteam eu cu picioarele, fără s-o cunosc. Am citit şi am recitit fragmentul acela, — *„Pe culmea cea mai înaltă a munţilor Carpaţi se întinde o ţară mîndră şi binecuvîntată între toate ţările semănate de domnul pe pămînt..."* — trăind un sentiment acut şi contradictoriu, părîndu-mi-se toate altfel, dealurile pe care le ştiam, amintindu^mi deodată de plaiurile copilăriei, amin- tindu-mi de mine însumi, ca într-un vis, ca într-o trezire, mai bine spus.

N-am rămas la atîta, bineînţeles, fragmentul acela m-a dus la lucrarea din care era rupt, — *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul* — lucrarea aceasta m-a dus la altele, scrise de acelaşi înflăcărat Bălcescu, sau de alţi scriitori. îmi descoperisem astfel ţara, mă descoperisem pe mine însumi, începusem să mă descopăr, fiindcă lucrurile erau la începuturi, sfiala, ruşinea şi teama (teama de a nu greşi, de a „nu cădea în plasa naţionalismului burghez", de a „nu trăda clasa muncitoare şi proletariatul internaţional") stăteau în spatele meu, ca nişte paznici de închisoare, mă copleşeau uneori, mă determinau să-mi fac procese de conştiinţă, — „Unde ajungem noi, dacă mergem pe drumul acesta, ce se va întâmpla cu partidul nostru şi cu revoluţia noastră socialistă?!..." — pentru ca după aceea, imediat sau în altă clipă, să le văd pe toate, — teamă şi şovăială, obişnuinţă şi neîncredere în noi înşine — cum se sfarmă şi cum rămîn în urma mea, cum cad în adîncuri, ca nişte gozuri, ca nişte gunoaie. „...Omul, ziceam eu în asemenea clipe, cu care aveam să mă mîndresc pe urmă, nu poate fi el însuşi, dacă nu cunoaşte pămîntul pe care calcă, dacă nu-i cunoaşte şi nu-i iubeşte pe ai lui, dacă nu-şi cinsteşte părinţii şi fraţii !... Dragostea faţă de lume, lupta pentru eliberarea omului, nu pot începe decît aşa, cît mai firesc, adică, pentru că nu-i posibil să iei totul în braţe, dintr-o dată !... Cei care spun că fac asta, se mint pe ei înşişi (dacă sînt sinceri) şi-i mint şi pe alţii !... Cel mai adesea aşa se întîmplă, campionii tuturor *eliberărilor* fiind de obicei purtătorii unor interese foarte exacte, personale sau de clasă !...“

VII

Excluderea din partid m-a afectat mult şi adînc, fără a se constitui însă într-o *criză,* cum avea să se întîmple mai tîrziu, cînd a fost pus Stalin în discuţie publică, pe *vremea cultului,* a discuţiilor despre *cult,* de fapt. Mi-a fost greu şi atunci, nu în timpul şedinţei de excludere, fiindcă atunci le-am zis şi eu destule, tuturor, după şedinţă, după ce am rămas faţă în faţă cu propria mea singurătate, cu pustiul din mine, cu goliciunea care îmi sărise deodată dinainte, amintindu-mi de *seceta* care mă scosese în lume, rîzîndu-mi în zarea ochilor, spunîndu-mi astfel că eu sînt propria sa creaţie, sînt însuşi *nimicul,* — „sînt o simplă şi cam penibilă întruchipare de carton, o făptură plămădită din vorbe de împrumut şi din lozinci sforăitoare, o tobă de tinichea, o trompetă spartă, pe care nu o mai ia nimeni în seamă, după ce s-a spart!...“ Cîteva zile n-am mai ieşit pe nicăieri, am stat acasă şi „mi-am lins rănile“, cum se zice. M-au chemat la comitetul orăşenesc, pentru confirmarea sancţiunii. M-am dus, sperînd pe undeva, încă mai speram, că nu vor confirma sentinţa organizaţiei de bază din uzină, unde fusesem mutat în mare grabă. „...Cum să mă excludă *ei pe mine ? !* ziceam eu. Dar *ei* nu-şi dau seama că *eu* nu am nimic altceva pe lume, în afară de partid ? !... Că viaţa mea, sufletul meu, ultimul şi cel mai curat gînd, au fost şi sînt puse în *balanţa revoluţiei,* fără nici un scop mărunt, de chivemisire ? !... Trebuie să fii prost sau nebun să te dezici de un asemenea om !...“ *Ei* nu erau nici proşti, nici nebuni, dar nici nu aveau de gînd să revină asupra hotărîrii de excludere. Dimpotrivă, o îmbrăţişaseră, — „Era normal, cum de am putut eu să mai sper ! ?...“ — erau de acord cu ea, întru totul.

„...Biroul comitetului orăşenesc, mi-a spus Vasile Berben- cea, fiindcă el conducea şedinţa, el stătea în capul mesei, ceilalţi, membrii biroului, stăteau de-a lungul mesei, şi cam de-a curmezişul, cu nişte dosare în faţă — este de acord cu hotărîrea organizaţiei de bază din secţia 420, privind excluderea ta din partidul muncitoresc român !...“

A urmat o linişte stranie, după care am fost întrebat (eu nu spusesem nimic, tot timpul, stăteam la colţul mesei, cu şapca în mînă, şi mă gîndeam La întâmplare la cîte ceva, făcînd eforturi mari, să nu răstorn masa .peste ei, să nu le spun că ei, *grofşorenii* şi *berbencenii,* erau nişte nemernici,

srau cioclii revoluţiei, nu revoluţionari) ce am de gînd să fac nai departe, cum vreau să-mi trăiesc viaţa.

„...Ca şi pînă acum, am spus eu rar, surprinzător de rar : muncind, învăţînd şi luptînd !...“

„Cu lupta, a zis Vasile Berbencea, rîzînd rău, s-o laşi mai moale !... Să nu mai dai, adică, cu gura, peste tot, să n-o mai faci pe revoluţionarul, deoarece nu mai ai nimic de-a face cu treburile astea !... Ai fost exclus, şi gata !... Lupta nu se duce astăzi, la noi, decît organizat, în cadrul partidului, mai întîi, şi prin celelalte forme create şi conduse de partid, subliniez, *conduse* de partid !...“

„Dar partidul nu-i o *gaşcă !* am zis eu după ce am plecat (acolo n-am zis nimic, dar nimic, şi nici n-am trîntit uşa cînd am plecat, spre surprinderea lor).. Partidul e un nucleu iradiant, un lanţ de nuclee, o chintesenţă a raţiunii şi a luciditătţii !... Asta este, asta trebuie să fie partidul, dacă e cu adevărat ceea ce zice că e, dacă nu încape pe mîna cîte unei *găşti,* a unui anumit grup de oameni, care reuşesc, să- pînd pe dinăuntru, să pună mîna pe toate frînele organizatorice, folosindu-le pe urmă în propriul lor interes, lăsînd partidul să fie *forţă conducătoare,* dacă interesul lor o cere şi o îngăduie, transformîndu-l în *frînă neconducătoare,* dacă acelaşi interes o va cere !... Lucrul ăsta se poate întîmpla la nivelul unui raion, cum am văzut cu proprii mei ochi, se poate întîmpla şi la nivelul unei regiuni, cum văd acum, fiindcă ceea ce face Grofşoreanu, aicea, nu e altceva decît transformarea în domeniu personal a unei întregi regiuni, pur- tîndu-se ca un stăpîn absolut!... Ceea ce înseamnă că revoluţia noastră are şi aspecte mai neclare, asupra cărora nu m-am aplecat niciodată, luînd de bun ce mi s-a spus !...“ „Aşa am făcut, într-adevăr, dar acum sînt gata să calc totul la pămînt, din cauza unei nedreptăţi, fiindcă e o nedreptate la mijloc, e clar, e limpede !... Se pune, tocmai de aceea, o întrebare aicea : cînd am greşit eu, cînd m-am luat după tot ce mi s-a spus, sau greşesc acum, că nu mă mai iau după nimic ? !...“

. Se puneau mai multe întrebări, nu numai una, — „De ce trăiesc unii bine, în timp ce alţii abia îşi duc zilele ?“ „Unde se duc grînele pe care le-am tot adunat eu de pe sate ?“ „Şi petrolul nostru în ce văgăună merge ?“ „Iar istoria acestei ţări pe unde stă ascunsă, de nu se vede aşa cum e ?“ „De ce trebuie să spun eu că Cernîşevschi e un stîlp de lumină, în timp ce Bălcescu e un teoretician oarecare ? !“ — nu era

însă timp pentru răspunsuri, încă nu era. Eu, mai ales, ni aveam timp pentru aşa ceva şi nici nu eram pregătit să 1(dau, să aşez lucrurile în făgaşul lor adevărat. Trebuia să ma urc o culme, trebuie să mai cobor într-o vale, era absolut necesar să trec printr-o mlaştină, să le ştiu şi să le cunosc p< toate, să macin şi să epuizez toate şansele care îmi stăteai înainte. *Culmea* avea să fie munca la uzină, de unde plecasem cu steagul sus, unde mă întorceam cu el aplecat; *yalec* avea să fie învăţatul şi citiul, edificarea mea proprie, prir propriul meu efort, pentru că nu există orînduire, şi nici nt va exista, care să ia de pe umărul omului povara răspunderii grija faţă de ceea ce este sau nu este el, neliniştea şi durerea, tot ceea ce a dat şi dă cheag vieţii, — lumina din zare şi întunericul din subterane ; *mlaştina* avea să fie şirul acela de beţii, pe care aveam să-l presar peste doi sau trei ani din viaţa mea, împreună cu Viorel Mihalcea (pe care îl demascat sem şi îl bătusem, pe care îl urîsetm de moarte într-o vreme), împreună cu încă vreo cîţiva inşi, care erau nemulţumiţi şi ei de viaţă şi de lume, pe care îi dispreţuiam cel mai adesea, pe care îi căinam jpe urmă, după ce ne scufundam în alcooluri şi în fum, înjurîndu-ne unii pe alţii, înjurînd lumea, că era aşa cum era, haotică şi ticăloasă, plină de gunoaie şi de scrum. „...Dacă *ăştia* sînt fraţii mei şi prietenii mei, înseamnă că şi eu sînt tot ca ei !... Sînt o simplă *aşchie socială !...* Am crezut eu că sînt cineva, că m-am realizat şi m-am edificat!... C.e realizare, care edificare?!... Nu există aşa ceva !... Nu există decît viaţă şi luptă pentru viaţă !... Pentru supravieţuire !... Credinţele mele de ieri şi de alaltăieri au fost nişte năzăriri !... Eu însumi fiind aşa ceva, o simplă năzărire, un produs al *secetei,* din care nu se poate alege altceva, decît praful şi pulberea !...“

Nici n-aş fi crezut, atunci, după excludere, că îmi va fi atît de greu, la uzină, sperasem, dimpotrivă, că odată întors acolo, lucrurile se vor domoli în jurul meu, ceea ce nu s-a întîmplat, ceea ce nu se putea întîmplă. Atmosfera creată de mine, mai înainte, şi de mine, adică, deoarece nu lucrasem singur asupra ei, m-a înconjurat şi m-a absorbit, copleşindu-mă în cele din urmă, erodîndu-mi şi mărunţindu-mi gîndurile, ţinîndu-mă într-o încordare cumplită, care ar fi putut, într-adevăr, să mă facă praf şi pulbere, să mă arunce în aer pentru totdeauna. Intransigenţa pe care o implantasem eu acolo, eu şi alţii ca mine, arăta altfel acum, era de-a dreptul fioroasă de multe ori, — era ca o cotoroanţă, ca un zbir, ca

n satrap care nu ţinea seama de nimeni şi de nimic. Iar u mă întrebam, privind-o, de unde şi cînd' s-a născut am- ianţa aceasta nefirească, făcîndu-mă că nu ştiu nimic de ontribuţia mea proprie, de ceea ce edificasem eu însumi, de eea ce şubrezisem, de fapt. „...N-ar trebui să fie aşa, ziceam u cînd lucram (fiindcă lucram de zbîrnîia, beam şi mă be- ivăneam, dar şi lucram, pe toate le făceam aşa, cu un fel e disperare) — n-ar trebui să ne măsurăm unii pe alţii cu ■talonul funcţiilor : dacă omul merge *în sus,* e bun şi e eştept, e grozav, iar dacă vine *în jos,* e rău şi e mişelnic, iu mai e cum este, tinde să devină un simplu gunoi, un îimic !... Sîntem oameni liberi, şi-atunci, dacă-i aşa, de ce ie purtăm ca nişte brute?!... De ce ne lăsăm dominaţi de jatimi şi de patimile patimilor? !... De ce transformăm ideile n ciomege ideologice şi sociale ! ?... De ce înghesuim oamenii n ţarcul propriilor noastre limite ? !...“

Uzina mi se părea altfel acum, din punctul de vedere al simplului muncitor (nu al proletarului, pentru că „proletariat, măi tovarăşe, nu există decît în capitalism !“). Faptul :ă fusesem plecat şi că avusesem şansa (nesperată şi nefolosită de către mine, după unii) de a ajunge mare şi tare, mă ’ăcea să judec altfel lucrurile, cu mai multă asprime decît dacă nu aş fi fost plecat nicăieri. Conducerea uzinei, noua conducere a uzinei, muncitorească, la instalarea căreia luasem parte, mi se părea, acum, ca şi cea dinainte, nu avea, adică, nimic de-a face cu muncitorii, era, dincontră, ruptă de clasa de bază, chit că unii dintre cei ce o alcătuiau erau muncitori, fuseseră, de fapt, pentru că acum nu mai erau. *„...Aştia,* ziceam eu, topindu-i pe toţi în zeama aceleiaşi aprecieri, indiferent cum era unul sau altul — nu au nimic de-a face cu poporul !... Sînt nişte simpli *vechili!...* Sînt o simplă şi cam abjectă liotă de profitori !... Pe care nu-i interesează nimic altceva, decît să fie îndeplinit *planul,* ca să primească ei prime, să primească decoraţii şi mai ştiu eu ce !...“ Aveam să ajung eu însumi în fruntea uzinei, împins fiind din urmă de propria-mi muncă, aveam să văd cu ochii mei că lucrurile nu stăteau chiar aşa, se prezentau, în orice caz, altfel, dacă erau privite, cinstit, din unghiul celălalt, din unghiul omului care făcea parte din conducere, era şef dar nu se identificase cu *scaunul,* vroia, dimpotrivă, să facă faţă celor mai de seamă probleme, întîmpinînd din cauza asta o mie şi una de dificultăţi. Atunci însă, în perioada declinului meu, în perioada *eclipsei* mele de după excludere, care mi se pare

acum mai cumplită decît *seceta* (era, de fapt, un reflex a *secetei,* o revenire, prin reflux, a uscăciunilor din care ieşisem), — priveam şi judecam altfel lucrurile, cu o asprimt neobişnuită chiar şi pentru felul meu de a fi. Uneori, măcar mă uitam urît la toţi, şi la *muncitori* şi la *conducători.*
ăştia, ziceam eu despre muncitori, ce ştiu altceva, decît si plece şi să vină, să se robească unei munci istovitoare, crezîrud, auzi vorbă, că ei sînt stăpînii uzinei, cum li se spune !... Dar ce stăpîn mai e şi ăsta, căruia i se *taie* ziua, dacă în- tîrzie cu cinci minute, pe care nu-l ia nimeni în seamă, cînd e vorba de soarta producţiei, de interesele întregii uzine ? !... Cu ce se aleg ei, *stăpînii,* din munca pe care o depun?!... Cu mai nimica, cu o foarte mică parte, fiindcă restul devine *capital social,* înainte vreme era *plus valoare,* acum e *capital social* şi are, chipurile, altă menire, nu intră, adică, în buzunarul nimănui !... Ceea ce e adevărat, în parte, numai în parte însă, pentru că unii, cei care sînt *deasupra,* cei care s-au luptat anume pentru asta, tot au cefe, tot se lăfăie în maşini mari şi luxoase, tot stau în case domneşti !... Şi-atunci, te întrebi, pe drept, unde e şi în ce constă eliberarea muncitorilor ? !... Ce le rămîne lor, în afară de alergătură şi de uzură, fiindcă îl vezi pe cîte unul cum scade şi cum se topeşte muncind, plecînd şi venind, stând cîte opt şi cîte zece ore aplecat asupra strungului, în vreme ce alţii...“

Vorbeam de lucrurile astea dinafară, parcă nu ar fi fost şi ale mele, parcă n-aş fi fost eu însumi muncitor, parcă n-aş fi trăit viaţa pe care o duceau ei. Nici ei nu mă socoteau de al lor, plecasem şi venisem, aşa cum venisem, iar ei, acum, mă priveau dintr-o parte. Unii mă sfidau, de-a dreptul, cu o satisfacţie nemaipomenită.

„...Ei, cum e mai bine, mă întreba cîte unul, rîzînd albastru, cum e acum sau cum era înainte ?... Ce-i mai bine să fie omul, revoluţionar de profesie sau profesionist al revoluţiei, adică muncitor, mă, truditor cu ora pentru cauza lui Lenin şi Stalin ? LJf

Răspundeam, înjurînd, sau tăceam, scrîşnind, socotindui pe toţi înapoiaţi şi retrograzi, — „-o simplă adunătură, care nu ştie nimic altceva, decît să muncească, a cărei menire în asta constă, în muncă şi în trudă !...“ Lucrurile s-au mai domolit pe urmă, cu ajutorul lor dar şi cu sprijinul meu, fiindcă eu, dacă am văzut că nu am cu cine mă înţelege, mam cufundat în muncă, vroind să le arăt tuturor că nu eram ce crezuseră *ei* (un simplu parvenit, un ahtiat după

funcţii, un avorton al *puterii),* că nu fusesem şi nici nu eram interesat de satisfacţii şi de *urcuşuri* („dacă aş fi fost, le-aş fi avut !“ ziceam eu), că vroiam şi tindeam spre altceva, nici eu nu ştiam spre ce tindeam, simţeam însă că trebuia să fac altceva şi să fiu altfel, o doream cu întreaga mea fiinţă, nelimpezită încă, zgrunţuroasă şi ţepoasă, pură în intimitatea ei cea mai ascunsă, neracordată însă cu apucăturile care mă animau. Adevărul e că începusem să mă regăsesc şi să mă limpezesc, ieşind din dezmăţuri şi din colcăieli, cum iese cerbul din hăţişuri (da, chiar aşa !), cum iese soarele din nouri cîteodată, iarna însă, nu primăvara şi vara, iarna sau toamna, cînd e depărtat şi palid, lucind totuşi, menţinînd vie speranţa primăverii şi a verii.

,,..;Asta e, ziceam eu, cu o fermitate crescîndă, pe măsură ce mă cufundam în citit şi în învăţat, fiindcă acesta a fost primul semn al regăsirilor mele, primul şi cel mai cert, — dacă ştiam ceea ce ştiu acum, dacă aş fi cunoscut tot ceea ce ar fi trebuit să cunosc, n-aş fi făcut multe din greşelile pe care le-am făcut eu pînă nu demult !... Şi nu numai eu, dar şi alţii, toţi cei care au păşit în viaţă cu *seceta* la braţ, cre- zînd că ea e esenţa vieţii !... Noi cei cărora ni s^au dat, drept hrană, lozinci şi şabloane, în loc să ni se dea *idei* şi *concepţii !...“*

Un om nu se transformă peste noapte, după ce a citit o carte, oticît ar fi ea de zguduitoare, dar dacă citeşte un şir de cărţi, dacă se adînceşte într-o cultură, dacă se preocupă cu adevărat de *condiţia omului,* dacă descifrează ideea de revoluţie în ziua de azi, felul cum se înfăptuieşte ea, cum s-a înfăptuit şi cum s-ar putea înfăptui, — atunci, da, poate deveni altfel, poate tinde spre *altceva,* fără a avea certitudinea că a atins un punct absolut al împlinirilor, fiindcă schimbările, ca şi viaţa, sînt infinite, numai închistarea şi moartea sînt fixe şi definitive (relativ fixe şi relativ definitive). Ce altceva poate fi mai fascinant, decît trezirea la cultură şi la învăţătură a unui simplu pui de ţăran (sau de muncitor), decît trecerea aceasta dintr-un regn în alt regn, realizată, e adevărat, cu un efort cumplit, nu greu, cumplit, de-a dreptul. Pentru că nu i-a fost uşor nimănui, mai ales că trecerilor acestora dintr-un regn în altul li s-au interpus şi altfel de supralicitări, — supralicitarea dogmatismului şi a fanatismului (cumplită boală mai poate fi şi fanatismul, mai grea decît cancerul), încordările *cultului* şi ale *anticul- iului,* Schimbările de temperatură din lumea contemporană,

îngheţurile şi încrâncenările *războiului rece,* înmlădierile aduse de *spiritul Genevei* (tot atît de dureroase şi de dure, pentru unii), fluxul şi refluxul din mişcarea muncitorească, diversificarea ei, după ce fusese atîta timp monolitică şi uşor de condus. Iar ei, cei care au intrat în viaţă cîntînd şi strigînd, închipuindu-şi că revoluţia e un marş de-a lungul căruia e suficient de spui lozinci, să aclami sau să înjuri (să-l aclami pe Stalin şi pe „ceilalţi conducători" şi să-l înjuri pe Truman şi pe acoliţi săi, şi pe Tito, desigur), au făcut faţă cum au putut acestor încercări şi supralicitări din epocă, mult mai puternice şi mai numeroase decît oricare altele, din alte epoci. Unii le-au rezistat, alţii însă nu le-au putut ţine piept. Unii s-au întors către ştiinţă şi către cultură, dacă au văzut că nu merge numai cu strigătul şi cu lozinca, au învăţat meserii noi, s-au spcializat, au citit şi s-au instruit, au rupt din banul de pîine şi l-au, dat pe cărţi, au devorat, pur şi simplu, „porţiuni întregi" de ştiinţă şi de cultură, devenind din ce în ce mai avizi, pe măsură ce îşi lărgeau orizontul, edificîndu-se şi limpezindu-se totodată, regretînd cumva, în paralel, că nu se treziseră „mai devreme". Alţii, ce-i drept, nu au rezistat acestor înnoiri, fie că au- rămas prieteni cu lozinca (unii, măcar, au rămas aşa pe viaţă, descurcîndu-se totuşi, trăind bine şi ducînd-o bine, rămînînd pe la un anumit nivel al funcţiilor, plutind aşadar pe ape, cu toate că nu mai aveau nimic de-a face cu ele), fie că s-au acrit şi s-au închircit, dînd vina pe împrejurări, pentru minusul din pregătirea lor (şi din caracter), socotindu-se nişte sacrificaţi, considerând aspectele mai noi din viaţă, cerinţele şi orientările noi, revizuiri sau restauraţii ale revoluţiei, cu toate că ei nu avuseseră de-a face decît în aparenţă cu revoluţia. Dintre oamenii de acest fel s-au recrutat şi se recrutează cîrcotaşii noilor împrejurări, care au forfecat şi foarfecă totul, mai cu seamă după ce au pus mîna pe cîte-o pensie bună. Ceilalţi, cei care s-au spetit muncind, s-au zbătut şi s-au zbuciumat, au împins lucrurile înainte, s-au edificat pe ei înşişi, fiecare în parte, cum am făcut şi eu, cum am încercat să fac, pentru că aşa ceva poate face oricine, de-a lungul unei vieţi, dacă are suficiente resurse morale, dacă o doreşte cu adevărat (sînt şi oameni care nu vor să fie nimic altceva, decît nişte gindaci pasageri), dacă îi sînt prielnice condiţiile, cît de cît. în orice caz, drumul meu aceasta a fost, un drum al zbaterilor şi al regăsirilor, al unui şir întreg de regăsiri, un lanţ

Întreg de pierderi de sine, o succesiune de reveniri şi de limpeziri. Acesta e drumul fiecărui om, la urma-urmei, şi iacă există totuşi o deosebire, ea constă în ruperea succesiunii fireşti a lucrurilor, în amestecarea împrejurărilor, în Înmulţirea întrebărilor şi în creşterea densităţii psihologice a faptelor pe care le-am trăit.

Fiindcă eu (ca şi alţii, de altfel) am început edificarea proprie cu o afirmare, printr-o convingere de necontestat, că am lămurit toate problemele lumii, pentru totdeauna. M-am considerat „revoluţionar de profesie" (şi am fost considerat ?a atare) după ce l-am citit pe Stalin, după ce am cercetat cîte ceva din Lenin, după ce am umplut un caiet cu conspecte pe marginea *Criticii economiei politice* (şi cam atît), pentru ca mai apoi să-mi dau seama, singur, că pregătirea mea ideologică, arma principală a unui revoluţionar, era cam încropită. Cunoşteam Revoluţia din Octombrie, dar nu ştiam mai nimic despre *revoluţie,* — despre Comuna din Paris, despre Revoluţia de la 1848. Cunoaştem la perfecţie istoria Partidului Comunist (bolşevic), aşa cum îmi fusese ea prezentată în „cursul scurt", dar nu ştiam mai nimic despre istoria partidului nostru, şi a altor partide. Eram un stalinist convins (încă mai eram, gîndeam în scheme, catalogam lucrurile în formulări absolute), consideram dragostea faţă de Uniunea Sovietică „piatra unghiulară a patriotismului socialist, care se deosebeşte complet de patriotismul burghez..." Eram, într-un cuvînt, prizonierul şi robul tuturor *tezelor* aflate atunci în circulaţie, eram cu adevărat prizonier şi rob, deoarece le considerasem şi le consideram literă de lege, le pusesem şi le puneam la suflet, identificîndu-mă cu ele, ceea ce nici nu era rău. Rău era că nu mă edificasem cu adevărat, rău era că nu ştiam mai nimic despre lume şi despre viaţă, — ştiam o meserie, şi cam atît. Iar un om care nu e bine pregătit din punct de vedere profesional, din punct de vedere ideologic şi cultural, — , din toate punctele de vedere — nu poate fi „revoluţionar de profesie", nu e un om liber, mai întîi, şi nefiind liber nu-i poate elibera nici pe alţii, nu poate fi luptător, poate simula lupta, simularea însă e mai rea decît minciuna, a născut şi naşte duplicitate, — „ceas de ceas şi în pro,porţie de masă !...“ — i-a învăţat pe cei ce au practicat-o să plutească cu orice preţ pe valuri, să facă faţă oricărei situaţii, indiferent cum, cu efort puţin (efortul însemnînd nu odată simplă jonglerie) sau cu sprijin din spate, cu ajutorul

nenumărate ori, unealta unor impulsuri stranii şi abjecte, îndreptînd prin forţă ceea ce căzuse peste buza de lut mort a incompetenţei şi a prostiei.

De fapt, aşa m-am trezit, aşa m-am regăsit, aşa am început să mă regăsesc, recunoscînd faţă de mine însumi că nu ştiu nimic, că sînt un „prost şi un neisprăvit, un om fără căpătîi, care nu ar fi avut dreptul să vorbească în faţa altora, darămite s-o mai facă şi pe luptătorul, el, care abia ştie cum îl cheamă, abia a deschis ochii către lume Treceam, fără să ştiu, pe lîngă un mare complex de inferioritate, eram la un pas de resemnare, mă gîndeam să renunţ la orice intenţie de a depăşi condiţia în care mă aflam. „...N-are nici un rost, ziceam eu în asemenea clipe de clătinare şi de scufundare — tot nu voi izbîndi nimica !... Voi face liceul, pe urmă, cînd voi vroi să merg la institut, vor veni cu hotărîrea aceea de excludere, vor veni cu panoul condamnării la muncă, pentru că oamenilor de felul meu, *tuturor însemnaţilor,* nu li se lasă decît acest drept, de a munci !...“ „'Bine, dar eu sînt mai comunist decît ei toţi !“ ziceam tot eu, pentru ca după aceea să revin şi să recunosc că eram aşa în gîndul meu şi în cugetul meu, — „în realitate însă, în tabele şi în *schemele* lor, nu mai sînt comunist, sînt, dincontră, un om *însemnat !...“* Treceam apoi toate, îndoieli şi întrebări, după ce mă adîn- ceam în muncă, în învăţătură, în citiri şi recitiri. Descopeream lucruri noi, a căror existenţă nici n-o bănuisem, mă descopeream pe mine însumi, mă înţelegeam mai bine, îmi judecam altfal munca şi viaţa, dintr-un unghi care nu-mi era favorabil totdeauna. Cîteodată, măcar, cînd îmi dădeam seama că o parte din revoltele şi patosul care îmi animaseră anii cei mai puri, se bizuise pe ignoranţă, pe neştiinţă, pe necunoaştere, — mă cutremuram şi mă înfioram pînă în adîncuri, gîndindumă că „forma aceasta de revoltă, mînia care se naşte din cine ştie ce - complexe de inferioritate, patima omului care urăşte întreaga lume, nu numai pe asupritori, nu ar avea ce căuta în *revoluţie,* sînt un *balast,* chiar dacă o ajută în anumite împrejurări !...“

Alteori, însă, în clipe de limpezime şi de străluminare, cînd simţeam efectiv cum mă trezeam şi mă umanizam, mă linişteam şi îmi spuneam că „nu e nimic pierdut, atîta timp cît omul e viu şi se luptă cu viaţa, preocupîndu-se de propria sa condiţie, vroind altceva, mereu, cum vrea şi viaţa altceva, mereu !...“

Citindu-l pe Sadoveanu, de pildă, fiindcă l-am citit pe îndelete atunci, un an de zile (la început am citit ce mi s-a cerut pentru şcoală, pentru liceu, pe urmă l-am citit pentru mine şi pentru sufletul meu) am avut senzaţia că mă trezesc şi mă regăsesc, descopăr în mine un alt Vasile Pozdare, mai bun şi mai sensibil, mai drept şi mai luminos. Mi se părea, uneori, că îmi fug scîntei prin sînge, iar alteori mă simţeam mai viteaz şi mai puternic decît oricînd. Mă gîndeam la Moldova care trecea şi trece prin opera acestui „bărbat semeţ şi bun“ (la şirul de Moldove care au trăit şi trăiesc în această operă) şi-mi părea bine că eram şi eu „os de moldovean şi sămînţă de român !...“

„...Tot cu Sadoveanu, tot cu Sadoveanu ?“ mă întreba din cînd în cînd Iuliu Jeler, fiindcă el mi-a fost loial tot timpul, eu l-am mai ocărit, l-am urît în anumite momente, el însă a fost constant în loialitatea aceea a lui, cutremurător de profundă.

„Nu, tovarăşul Jeler, răspundeam eu, am trecut la Tolstoi, de la Tolstoi trec la Rebreanu, pe urmă mă întorc la Gorki !...“

„Să nu le încurci, cumva, să nu le amesteci ! ?“

„Nu le-ncurc, n-a veţi grijă, la început a fost pericolul ăsta, cînd m-am repezit la toate, cum se repede flămîndul la bucate... Acum nu mai e, acum e bine !...“

Nuţa, pe de altă parte, mă certa că stric „prea multă lumină[14] şi că nu mai văd de loc de-ale casei, — „parcă nici n-ai mai fi, zău aşa !...“ — nu mă mai preaocupa nimic altceva — „decît terfeloagele acelea nenorocite !...“

„Că tu, zicea ea, nu mai ţii seama de nimica, după ce apuci de o iei într-o parte !... Cînd a fost cu munca aia de partid, te-ai dus şi te-ai tot dus, de nu-mi mai veneai cu săptămînile pe-acasă, după aia, cînd cu beţivăniile acelea ale tale, tot aşa ai făcut, de ziceam că se alege praful şi pulberea din tine !... Şi-acum, la fel, o faci pe savantul, de parcă ar avea cineva nevoie de savantlîcurile tale !... Un muncitor, mă, rămîne muncitor, orice ar face, orice funcţie ar primi, dacă-i muncitor cu adevărat, dacă nu-i din aceia care fug de muncă, cum sînt fraţii mei, care nu-s nici muncitori, nici intelectuali, sînt nişte corcituri nenorocite, că nu se ocupă decît de funcţii de aranjamente !... Şi tu, ce-i fi crezînd, că le lămureşti pe toate ? !... Le lămureşti pe dracu !... O s-ajungi ca *Chijote* ăla, de care îmi tot vorbeai mai acum

o jumătate de an !... Aşa o să ajungi, da, da, nu rîde ca un drac !...“

Nu mai rîdeam, dar de ale mele tot nu mă lăsam, mă băgăm pe la bucătărie şi pe la baie, îmi măsurăm timpul cu ceasul, dormeam cîte puţin, ca să pot face faţă şi la fabrică, pentru că nu vroiam să cad în categoria toleraţilor („ăsta-i de ăla care a avut munci de răspundere, nu-i bun de nimic !“). Uneori, cînd eram obosit, mă îndoiam şi eu de utilitatea acestui efort supraomenesc, — „Ce rost are, într-adevăr ? ! “ — alteori însă, cînd reuşeam să limpezesc cîte-o întrebare, cînd luam cîte-o notă bună la şcoală (eram ca un copil, într-adevăr, şi poate că nu era rău că eram aşa), mă simţeam tînăr şi ferice, căpătăm puteri şi mai' mari, simţeam cum cresc şi se înmulţesc elanurile din mine şi nu-mi mai era teamă de nimeni şi de nimic, nici de *berbenceni* şi nici de *grofşoreni.* Cel mai adesea aşa se întîmplă, eforturile şi strădaniile mele se prefăceau în elanuri în cele din urmă, deveneam altceva, pe măsură ce deveneam şi eu altcum.

Vremea aceea întreagă, de după excludere, care ar fi putut să fie dezastruoasă pentru mine (pentru mine şi pentru familia mea) s-a preschimbat în cele din urmă în altceva, a devenit o vreme a decantărilor şi a limpezirilor, aspect pe care l-am sesizat mai tîrziu, îl sesizez cu adevărat abia acum, pentru că omul are acest obicei, de a se depărta atît de mult de sine însuşi, încît nu se mai recunoaşte. Aşa s-a întîmplat cu mine în perioada de început a fanatismelor şi a încrîncenărilor mele, cînd nici nu mai semănăm cu mine însumi (eram ca un sălbatic ţîşnit din subterană), aşa s-a întîmplat şi după aceea, în vremea de după excludere, cînd am fost altfel, din nou (în altă direcţie de data aceasta), cînd mi se părea că nu există nimic mai minunat în lume decît *lucrarea* asupra propriei tale făpturi. „...Fiindcă omul, ziceam eu, e mai revoluţionar atunci cînd se edifică pe sine însuşi, decît atunci cînd se luptă să-i schimbe pe alţii 1... Dacă fiecare ar începe cu sine, ar fi mai eficient şi mai cu rost !... N-ar mai fi atîţia farsori printre noi, atîţia delatori şi atîţia profitori !...“

Abia atunci am cunoscut cu adevărat uzina, care crescuse şi creştea mereu, avea propria ei existenţă şi propria ei biografie, devenind din uzină de armament, cum fusese în timpul războiului, fabrică de vagoane, reprofilîndu-se apoi, după ce terminaseră, în sfîrşit, datoriile imense ale armistiţiului, trecînd la producţia de maşini grele, crescînd mereu,

ajungînd la zece mii şi la cincisprezece mii de salariaţi, cuprinzînd aproape toate terenurile din jur. Nu era o *catedrală,* cum îi spusese un gazetar, dar *era,* trăia şi muncea, se umplea de zumzet în fiecare dimineaţă, cunoştea, adică, o creştere a zumzetului care nu înceta niciodată în halele ei imense. Aşa se întîmpla în fiecare dimineaţă (şi duminica, de multe ori), muncitorimea se polariza în jurul uzinei, rupîndu-se astfel de oraş, intrînd pe alei, ducîndu-se fiecare la secţia şi la atelierul unde lucra, grăbindu-se toţi (cum nu se mai grăbeau pe urmă, cînd plecau acasă), lăsînd locul gol de jur-împrejurul uzinei, care era astupată, după ce începea munca, de o linişte ciudată, pe dedesubtul căreia zvîcnea necontenit zumzetul muncii, efortul conjugat al celor zece sau cincisprezece mii de oameni, truda clasei muncitoare, din rîndurile căreia făceam şi eu parte. Abia atunci am înţeles cu adevărat acest lucru esenţial : că sînt parte dintr-un întreg şi că întregul acela, — *clasa muncitoare* — era cenuşiu şi amorf numai pentru cei ce-l priveau de sus şi de departe, — „pentru aristocraţii şi pentru burghezii de neam şi pentru aristocraţii şi pentru burghezii de *tip nou,* pentru demagogi şi pentru tehnocraţi !...“ „...Da, spuneam eu, stînd aplecat pe strung, al cărui efort şi a cărui încordare treceau şi asupra mea, — ei sînt tovarăşii mei şi fraţii mei, noi alcătuim împreună ceea ce pe drept se numeşte *clasa muncitoare !...* Fiindcă dacă noi nu mai muncim, încremenesc toate, iar cuvîntările şi rezoluţiile, cele mai înflăcărate cuvîntări şi cele mai juste rezoluţii, se prefac imediat în pulbere, dacă nu mai vuiesc strungurile astea.!... în asta constă forţa noastră, a muncitorimii, în faptul că producem ceva, de aici izvorăşte conştiinţa noastră, din muncă !...“ „Dar nu sîntem o adunătură, cum ne mai socotesc unii, chiar şi cei care spun că ne iubesc, nu sîntem o simplă *mulţime !...“* „Sîntem mulţi, dar sîntem de sine stătători, fiecare în parte !... în fiecare om, la urma-urmei, stă ascunsă o personalitate, se află, gata dezvăluit sau pe cale de a fi dezvăluit, un anumit fel de a fi, un gînd, o năzuinţă !...“ „Eu sînt unul, de pildă, iar Banciu e altul, eu sînt tumultuos şi nemăsurat în toate, în vreme ce el e temeinic şi de neschimbat, prea temeinic şi prea aşezat pe un anumit făgaş !...“ „Rîşnoveanu, la rîndul lui, e numai foc şi pară, e neliniştea înseşi şi e de mirare că nu i s-a oprit inima în piept, faţă de cîte a pătimit el pînă acum !... Pentru că a fost muncitor şi el, — a fost şi este ! — n-a fost — şi nici nu este ! — un -«element declasat», cum i s-a

spus la un moment dat!...“ „Jeler, pe de altă parte, a rămas fidel uzinei, a plecat şi a venit, s-a -«ocupat şi de alte treburi», cum zice el, dar de uzină n-a uitat, i-a rămas credincios, uzinei şi clasei dinlăuntrul ei, nu s-a îmburghezit, cum au făcut şi fac alţii, cei care au sărit din mers în *caruselul* uzinei, să-şi facă «puţină biografie», bătîndu-se cu pumnul în piept pe urmă, că aparţin clasei muncitoare, uitîndu-se totodată pe unde se pot strecura mai repede *către vîrfuri,* acolo unde se află *averea* şi *puterea* !...“ „Fiindcă *averea* se află unde se află *puterea,* merg mînă în mînă, cu deosebirea că acum, cel care are *puterea* în mînă nu-şi mai bate capul cu administrarea *averii,* lucrul acesta îl fac alţii, lui reve- nindu-i beneficiile, în raport cu *rangul social* pe care îl are, rangul acesta fiind un fel de procentaj, nereprezentînd întotdeauna munca şi efortul depus, fiind considerat ca etalon în sine !...“ „Intr-adevăr, aşa a fost, aşa e, s-au ridicat şi de aici profitori, uzina n-a fost sfîntă şi nici nu a sfinţit pe nimeni, după ce a trecut odată sau de două ori prin halele ei imense !...“ „Clasa însă, *clasa muncitoare* a rămas, s-a schimbat şi se schimbă şi ea, a întinerit şi întinereşte mereu, dar a rămas credincioasă sieşi, cum ar zice poetul : «Mai presus de orice să fi credincios ţie însuţi !»...“

„Mai presus de orice ! ziceam eu, scoţînd piesa din strung, punînd-o lîngă celelalte, luînd alta şi montînd-o în universal. — Mai presus de orice ? !... E atît de uşor de vorbit şi e atît de greu de făptuit, e atît de uşor să dărîmi şi e atît de greu de construit !...“ „Pentru dărîmare nu trebuie să ştii nimic, poţi să fi oricum, orb sau năuc, un simplu troglodit !...“ „Pentru construcţie, însă, îţi trebuie o mie şi unul de lucruri : trebuie să ştii exact ce faci şi cum faci, ce *zideşti !...* Şi de ce !...“ „Trebuie, mai întîi, să cureţi bine de tot locul în care construieşti,, trebuie să faci o fundaţie trainică, trebuie să ai foarte clară în minte întreaga construcţie !... Şi-abia după aceea te poţi apuca de lucru, fără a fi sigur de izbîndă !...“ „Fiecare om trebuie să facă aşa, fiecare om trebuie s-o ia de la capăt cu to^te !...“ „Nu e cum am crezut *noi* într-un timp, că am lămurit şi am rezolvat toate problemele din lume !... Şi că e suficient să rostim o anumită formulă, — *om nou 1* ■— ca să devenim imediat, de a doua zi sau chiar din clipa aceea, ceea ce am zis !...“ „Aceasta a fost greşeala principală pe care am făcut-o *noi,* — eu, în primul rînd — că am acordat importanţă problemelor generale, — ale ţării şi ale umanităţii ! — neglijînd problemele

concrete şi adeseori mărunte — în aparenţă — ale omului, ale fiecărui om în parte, uitînd că generalul se manifestă, fără greş, prin particular !...“ „Nefiind, aşadar, dialecticieni şi marxişti decît la mitinguri şi la sărbători !...“ „Fiind, în practică, nişte mici sau mari satrapi administrativi, simpli tehnocraţi, în cel mai bun caz, robi ai primitivismului, oameni care privesc totul — chipurile — prin prisma marilor interese, care nu uită însă nici o clipă să-şi încaseze lefurile la urmă — plus „salariile personale“ — cărora li se pare firesc să stea în vile — în timp ce alţii stau pe unde pot — care cred din ce în ce mai mult, pe măsură ce stăruie în belfereală şi îmburghezire, că li se cuvine totul, considerînd totodată — culmea-culmelor ! — că sînt nişte sacrificaţi şi că fac o cinste nespus de mare poporului — ce neruşinare, într-adevăr ! — stînd în fruntea lui !“... „El, poporul, nefiind capabil de gîndire şi de simţire, fiind încă nelimpezit şi necristalizat !...“ „Eu însumi am trecut pe lîngă o ăse- menea prăpastie, n-am epuizat-o dar am cunoscut-o bine, am văzut-o cum rînjea şi .cum rînjeşte către om şi către omenie, cum desparte vorba de faptă, cum rupe în două oameni întregi sau organisme sociale bine constituite — cu scopuri precise — cum le separă de oameni şi de viaţă „Noţiunea de forţă conducătoare e întoarsă astfel pe dos, în practica vieţii sociale • şi politice, în funcţie de interesele sau de capacitatea unuia sau a altuia dintre cei ce răspund de un domeniu sau altul, cum s-a întîmplat în raionul Măgura, cum s-a întîmplat şi aici într-o vreme, cu sprijinul lui Alfred !...“

Tot atunci, în vremea decantărilor acelora de neuitat, cînd m-am descoperit pe mine însumi, cînd am descoperi clasa din care făceam parte, — în care intrasem întîmplător, cu care mă identificasem însă — am descoperit oraşul în care trăiam de atîţia ani, am început să-l cunosc şi să-1' ştiu, avînd totodată sentimentul că sînt *cetăţean* al acestui oraş, nu sînt în trecere pe aici, cum mi se păruse pînă atunci, cum i se pare oricărui om venit de pe sate, — „pînă ce prinde rădăcini între ziduri şi asfalturi !...“

Lucrul acesta, descoperirea şi cunoaşterea oraşului, i-l datorez băiatului, lui Ionuţ, care mă întreba mereu, ori de cîte ori ne suiam pe Dealul cu Melci, sau pe Dîmba : „ce-i acolo, ce>-i dincolo ?“ Şi lui Iuliu Jeler, lui Rîşnoveanu şi lui Mihalcea, lui Viorel Mihalcea, mai ales, care era un cunoscător desăvîrşit al oraşului, al cartierelor lui şi a istoriei lui

„...Statuia care se află aicea, în spatele nostru, îmi spunea Mihalcea cînd suiam şi ne opream pe Dîmba, vorbind cu o duşmănie nedisimulată, fiindcă Mihalcea fusese şi era şovinist, rămăsese cu „acest cui în cap" (o recunoştea, dar nu se scutura de el), de cînd se întîmplase ce se întîmplase acasă la el, pe vremea ocupaţiei hortyste, — urmele statuii, de fapt, aparţin lui Arpăd, pe care l-au înălţat ungurii aicea, stăpîni- rea ungurească, mă rog, parcă n-ar fi tot una, vroind să-şi dovedească astfel vechimea şi prioritatea, vroind să demonstreze ceea ce nu poate fi demonstrat !... Pentru că *noi* eram aicea, cînd au venit *ei,* să nu uiţi lucrul ăsta, nu-l dubla cu nici un sentiment, nu te lua după mine, dar nu-l uita, că dacă-l uiţi, e prăpăd, e nenorocire, dacă noi uităm cine am fost şi cine sîntem !... în stingă, jos, e vatra cea veche a oraşului, e un cuib românesc, unde s-au păstrat obiceiuri şi datini vechi, pe care tu, — *voi,* în genere — nu le mai cercetaţi, de parcă n-aţi vrea să ştiţi nici măcar atîta : cine sînteţi şi de unde veniţi !... Dincolo, în dreapta, e Warthe, dincolo e Strada Lungă, Oraşu-vechi, unde se spune că s-au aşezat mai întîi saşii (uite, cu saşii nu am nimic de împărţit, cu toate că nu sînt nici ei sfinţi, aşa cum nu sîntem aici *noi,* la o adică 1), şi-abia după aceea au venit încoace, înspre munte, împingîn- du-i pe băştinaşi mai către coastă !... Dincoace, jos, şi-n partea cealaltă, unde e Cetăţuia, au fost şi mai sînt ziduri, rămăşiţe ale Cetăţii care a împrejmuit cîndva oraşul !...“

Iuliu Jeler avea şi are altă reprezentare a oraşului, el îl ştia şi îl ştie din alt punct de vedere, al manifestaţiilor şi activităţilor muncitoreşti, — „Acolo ne-am întîlnit noi cu I.A.R.-ul, în 1945, iar dincolo, în Piaţa Poporului !...“ — iar Rîşnoveanu privise şi privea oraşul prin prisma „creşterilor industriale".

„...Cînd am intrat eu la uzină, spune el, la uzina în care am trudit pe urmă aproape cincizeci de ani, uzina nici nu era uzină !... Era o înjghebare de ateliere, cu preocupări destul de amestecate !... Pe urmă a luat deodată avînt !... Ca şi celalalte, de altfel !... în jur, însă, mai erau gospodării ţărăneşti, oamenii mergeau la plug, arau şi semănau !... Asta a fost o tură, cum se zice !... Fiindcă pe urmă, în preajma războiului, şi chiar şi în vremea războiului, ş-au produs alte dezvoltări şi alte extinderi !... S-au produs modernizări multe, pentru că Antonescu n-a fost chiar aşa de prost, cum zic unii, a luat utilaje de la nemţi, maşini-unelte, scule şi *tehnică !...* Dar n-a fost ce-i acum, nici pe departe !... Acum

e o uzină şi mie îmi pare rău tare, cîteodată, că nu sînt tînăr, să învăţ două sau trei meserii, să mă specializez şi să mă aştern pe lucru, pentru încă cincizeci de ani !...“

Oraşul despre care îmi vorbeau prietenii mei, despre care îi vorbeam şi eu lui Ionuţ, considerîndu-l *dl meu* (şi *al meu)* crescuse şi se dezvoltase enorm, faţă de felul cum era cînd venisem eu aici, adus de *vîntul secetei,* fiind eu însumi o sfi- chiuire de vînt, un strop de furtună, — „un grăunte de uraniu, în miezul căruia nu se declanşeaseră încă furtunile vîjîinde ale fuziunilor !...“ Şi ţara crescuse şi creştea, îmi dădeam seama de asta, pe măsură ce o descopeream, pe măsură ce mă gîndeam altfel la dînsa, mai din interior, cu mai multă iubire, — „fără ură faţă de alţii, dar cu mai multă iubire !...[u] Mă întrebam, totuşi, aşa cum întreb şi acum, dacă noi stăpî- nim cu adevărat aceste schimbări sau ne stăpînesc ele pe noi ? ! Răspunsul cel mai uşor, nu neapărat oficial, stereotipic, în orice caz, e că le stăpînim, — „deoarece *noi* facem planificările, *noi* conducem totul în mod ştiinţific !...“ Aşa o fi, într-adevăr, dar dacă se rupe lanţul determinărilor în care am intrat, ce ne facem ? ! întrebările acestea şi le pun şi alţii, trebuie să şi le pună, iar dacă nu şi le pun se vor trezi cu ele dinainte, brutale şi neiertătoare, pentru că lumea de azi, întreaga lume, nu numai *lumea noastră,* are acest obicei, de a aluneca deodată spre altceva, de a fi altfel mîine, faţă de cum a fost ieri, mai grăbită şi mai superbă, de parcă şi-ar trăi ultimele pîlpîiri, parcă i-ar fi dat, cu adevărat, să intre scăpărînd în constelaţii, cum am intrat eu însumi în pulverizări şi în regăsiri, — „da, chiar aşa !...“

VIII

întîmplarea, cum zice *maica dialectica,* joacă un anumit rol în viaţă, în viaţa unui om, în viaţa unui popoF, în viaţa omenirii, pe un plan mai mare. Dar nu vine niciodată dinafară şi nici nu stă la pîndă, ca o sălbăticiune. Dimpotrivă, *întîmplarea* vine întotdeauna dinăuntru şi din urmă, din trecutul unui om (sau al unei ţări), din ceea ce a fost el, din ceea ce ar fi putut să fie şi n-a mai apucat, din remuşcări şi din reproşuri, din greşeli şi din vinovăţii. Se adună pe undeva nişte fapte, în ştăvilarele invizibile ale timpului, se nasc nişte tensiuni, se încheagă nişte *moduli tensionări,* cum se întîmplă probabil în scoarţa pămîntească,

de furtună. Se prăvălesc apoi toate, cînd nici nu te aştepţi, se clatină şi se rup în bucăţi mari şi fumegoase, se sparg şi se îmbucătăţesc, se modifică brusc, căpătînd, pentru un timp oarecare sau pentru totdeauna înfăţişeri noi, bune sau rele, mai ales rele, deoarece *răul* sare întotdeauna înaintea *binelui,* e mai harnic, e mai alunecos (binele se naşte mai greu şi se menţine treaz cu mai multă trudă). Aşa se face că îl vezi pe cîte unul, om aşezat şi liniştit, om temeinic şi limpede, că o ia în cîte-o parte, — se apucă de muieri, deşi nu era om stricat, cade în cîte-o delăsare din care nu mai iese niciodată, se lasă în voia apei, ca într-un înnec inevitabil, nedumerindu-i pe toţi, şi îndeosebi pe cei care nu-l cunosc bine, pe cei care nu-i ştiu zbaterile mai de adîncime. Aşa s-a întîmplat şi cu mine, în mai multe rînduri, nu numai odată, aşa s-au răsucit toate, în jurul meu şi în propria mea fiinţă, ca în.tr-0 rotire de plasmă care se naşte şi moare în văpaia marilor temperaturi. Cel mai greu mi-a fost însă atunci, pe *vremea cultului,* după *cult,* de fapt, cînd s-a revenit asupra „unor lucruri", prin discuţii, mai îritîi, prin hotărîri şi măsuri concrete pe urmă, prin- tr-un lanţ întreg de hotărîri şi de măsuri, care au schimbat deodată faţa lucrurilor, producînd nelinişti şi perturbaţii mari în foarte multe conştiinţe, zguduindu-le cumplit pe unele. Fiindcă nu-i puţin lucru să ştii că Stalin e „cel mai de seamă bărbat al secolului", e „întruchiparea însăşi a omeniei şi a lucidităţii", e „cel mai genial conducător pe care l-a avut muncitorimea din întreaga lume", e „strateg şi filozof, economist şi lingvist", e „comandantul oştilor proletare şi părintele tuturor copiilor din lume", e „cel mai curajos şi mai bun bărbat, cel mai lucid şi mai luminos", — pentru ca după aceea să afli, cînd eşti limpezit cu toate, cînd crezi că eşti în acord cu lumea şi că nu-ţi rămîne altceva de făcut decît să concretizezi prin fapte acest acord, că lucrurile nu stau chiar aşa şi că Stalin, — *idolul* tău şi al altora, *idolul* a milioane de oameni — a „fost un simplu şi cam odios dictator", cum susţineau cei care îl criticau, cum ziceau şi repetau ceilalţi, din partea cealaltă-a baricadei ; — „Stalin a folosit în scopuri personale aparatul de stat născocit şi întemeiat de Lenin", el a „introdus în sînul socialismului ideea suspiciunii permanente", „Stalin răspîndea suspiciune în jurul lui, ca un uriaş emiţător de nelinişte şi de rău", „Stalin i-a deportat pe ţărani şi a aruncat anatema neîncrederii peste ostaşii care au căzut prizonieri la nemţi", „Stalin a stat la masa tratativelor cu cei mai mari satrapi ai imperialismului

înviat tradiţiile glorioase ale Rusiei, dar nu pentru a încuraja poporul, ci pentru a-şi întări puterea lui personală şi unică, în perimetrul căreia ideile încremeneau, iar sufletul viu al omului se simţea încorsetat!...“ Era mai rău şi mai cumplit decît dacă s-ar fi produs un cutremur, mai ales pentru cei care puseseră la inimă lucrurile astea, pentru cei ce nu ştiau nimic altceva, în afară de ceea ce li se spusese, de zece ori, de o sută de mii de ori, că acesta e *adevărul* şi că ei nu mai au nimic altceva de făcut decît să îmbrăţişeze acest *adevăr* definitiv şi să meargă pe urmă mai departe, cu fruntea sus. Sinceritatea acestor oameni nu putea fi pusă la îndoială, temelia convingerilor lor se dovedea însă destul de şubredă, datorită elementelor care intraseră în componenţa acestei temelii, — datorită comodităţii psihologice, în primul rînd (fiindcă e mai comod să iei de-a gata nişte principii, să ţi le însuşeşti în grabă, decît să te edifici cu adevărat pe tine însuţi, plătind totul cu zbucium şi cu suferinţă) ; datorită fanatismului, înnăscut sau luat prin molipsire, datorită primitivismului ideologic şi presiunii exercitată de propagandă şi de încordările, războiului rece, care se împleteau perfect cu divinizarea lui Stalin, cu transformarea lui într-un *idol suprem.*

Celorlalţi, celor care nu puseseră la inimă lucrurile acestea, celor care bătuseră din palme şi strigaseră pînă cînd răguşiseră, — „Sta-lin-Sta-lin-Sta-lin !“, văzîndu-şi apoi de treburi, fără zbucium şi fără prea multă participare, le era mai uşor, oricum, nu aveau de ce să se frămînte, — „nu mai e Stalin ceea ce a fost, nu-i nimic, căutăm alt *drapel* şi mergem mai departe, deoarece de un *drapel* avem nevoie, niciodată n-o să scăpăm de asta, de *drapel* şi de *mersul înainte* !...“ Unii, măcar, schimbaseră aşa-de brusc „macazul", că nu-i mai cu- noşteai, vorbeau şi se purtau de parcă ar fi fost antistalinişti dinainte de a se naşte. „...Da, tovarăşi, ziceau indivizii de acest fel, cu acelaşi patos, cu patosul şi cu înfocarea cu care îl elogiaseră pe Stalin pînă nu demult, — nu se mai putea, < e drept şi e bine că li se spune lucrurilor pe nume !... *Noi* am spus mai demult, eu personal am atras atenţia !...“

Făceam parte, în ceea ce mă priveşte, din prima categorie şi îmi era enorm de greu, mi se părea că eram lezat şi atacat eu însumi, aveam de multe ori impresia că arde şi se scufundă pămîntul cu mine şi că nu aveam de ce să mă sprijin, nu mai avem nici un reazem, pe nicăieri. „...Asta-i numai începutul, ziceam eu, în gînd sau în cine ştie

e un pretext, obiectivul, însă, e altul : e *revoluţia* şi unitatea mişcării muncitoreşti !... Aicea se bate, în lucrurile astea se loveşte !...“ „Cum de nu vă daţi *voi* seama că Stalin a fost mai mult decît un conducător : a fost esenţa orînduirii noastre şi a spiritului organizatoric bolşevic, care nu poate dăinui fără disciplină, fără ordine şi fără supunere !...“ „Iar *voi,* acum, dumneata, Iuliu Jeler, dumneata, bătrîne Rîşnoveanu, tu, măi Banciule, şi tu, măi Ole, *voi* şi Berbencenii, şi Grofşorenii, fiindcă văd că nu vă mai deosebiţi de loc, — nu ţineţi seama de lucrurile astea, fără de care n-aţi fi voi ceea ce sînteţi, n-aţi fi discutat voi despre Stalin, dacă n-aţi fi fost eliberaţi de Stalin !...“ „Dar *voi,* mă, voi şi alţii ca voi, n-aveţi convingeri, dacă aţi cîrmuit-o aşa de repede către critică, înseamnă că aţi fost nişte farsori, nişte mincinoşi, nişte duplicitari de *tip nou !...“*

Ajunsesem departe între timp, terminasem liceul, devenisem, în sfîrşit, student la Institutul Politehnic, un student cam bătrîn, e adevărat, mai erau însă şi alţii în situaţia mea, foşti muncitori sau maiştri, care se apucaseră de învăţătură, nu prea mulţi dar erau. Fusesem reprimit în partid, primisem un apartament la blocurile din cartierul uzinei, — apartamentul pe care îl am şi acum — mi se „rezolvaseră" aproape toate „problemele" pe care le avusesem şi le aveam. Lucrul acesta mă liniştise şi mă domolise, mă liniştise şi mă domolise munca în care mă adîncisem, munca la uzină, învăţatul şi cititul, găsirile şi regăsirile acelea ale mele, decantările prin care trecusem şi treceam, savurîndu-le, bucurîndu-mă că le cunoşteam gustul şi aroma, simţind aievea în cîte-o clipă cum căpătăm puteri noi şi mari. Niciodată n-am fost, cred, aşa de echilibrat şi de liniştit, atît de concentrat asupra propriei mele fiinţe, cum am fost atunci, mai ales după ce am ajuns student, dar nu pentru că eram pe cale să-mi „schimb condiţia socială" (nici nu mă gîndeam la aşa ceva), ci pentru că obţinusem sporuri în propria şi atît de dificila mea edificare. De Stalin aproape că şi uitasem, aşa cum uitasem de excesele şi de duritătile care îmi călăuziseră paşii într-un timp. Rar de tot mă gîndeam la ele, rar şi ca de departe, spunîndu-mi, ori de cîte ori mi le reaminteam, că nu fuseseră bune şi că un om, —„cu atît mai mult un revoluţionar !“ — trebuie să fie călăuzit în tot ce făptuieşte de raţiune, de luciditate. „...Altfel, spuneam eu, pentru mine, fiindcă nu mai discutam aproape de loc despre treburile acestea — se ajunge la cele mai ciudate împrejurări, la încordări şi la tensionări excesive !...“ „De fapt,

acesta a fost răul principal : *excesul,* fiindcă durităţile sînt inevitabile într-o luptă !... Dacă îţi pui întrebări în toiul unei asemenea încleştări, eşti pierdut !...“ „Aşa e, într-adevăr, dar oare împrejurările de la noi au fost aşa, sau le-am făcut *noi* să fie aşa, cu tot dinadinsul ? !...“

„De ce nu se poate realiza afirmarea noastră decît aşa : prin încordare, prin tensiune şi prin disensiune ! ?...“ „De ce nu putem *noi* progresa prin *idee,* prin *dezbatere,* prin cutezanţa minţii, pentru că forţă în braţe şi energie în el are orice urangutan ? !...“ „De ce trebuie să ne păzim *noi* unii pe alţii, parcă am fi, toţi, nişte delicvenţi nenorociţi, parcă n-am fi ceea ce zicem că sîntem : oameni eliberaţi şi liberi ? !...“

începusem încă de pe-atunci să merg *acasă,* îmi descoperisem şi îmi descopeream satul natal, aşa cum îmi descoperisem şi îmi descopeream *Ţara,* amintindu-mi şi gîndindu-mă de multe ori la întîlnirea aceea absolut întîmplătoare cu „gîndul Bălcescului“, fără a vorbi însă nimănui despre lucrurile acestea, nu pentru că mi-ar fi fost teamă, dar îmi era ruşine cu ele, eram, încă mai eram, timorat şi temperat de excesele prin care trecusem, vroiam, cu alte cuvinte, să nu alunec „spre extrema cealaltă". Mai mult decît atîta, uneori mă suspectam — eu însumi mă suspectam — de naţionalism şi de şovinism, cu toate că nu nutrisem şi nu nutream nici un resentiment faţă de oamenii de altă naţionalitate. Asta era însă situaţia, aşa mi se păreau şi îmi apăreau lucrurile, în raport cu ceea ce ştiam, atît de adînc săpaseră în mine (şi în alţii, desigur) infiltraţiile de un anumit tip, schimbările care se bizuiseră pe supunerea necondiţionată şi orbească, faţă de nişte percepte şi nişte interese care erau mereu superioare. „...De ce trebuie să contribuim noi, mă întrebam eu uneori, la edificarea altei ţări, cînd noi ar trebui să f'acem totul pentru propria noastră edificare ! ?... Aceasta fiind datoria fiecăruia, din îmbinarea cărora se poate naşte pe urmă o altă conlucrare !...“ Nu stăruiam însă, nu mergeam pînă la capăt cu întrebările şi cu cercetările acestea ale mele, nu pentru că mi-ar fi fost frică de adevăr, dar eram prins cu altele, în principal, şi poate că nici nu eram pregătit să le epuizez, — nici eu nu eram pregătit şi nici vremea nu era pregătită. Fapt e că nu le epuizasem atunci, purtîndu-mă cum nu îmi era firea, dorind cu orice preţ să evit excesele, pregătindu-mi astfel noi ambuscade psihologice, noi cataracte de zbucium, cum şi le pregăteau şi alţii, cei care nu ştiau (şi poate că nici nu vroiau) să se joace cu *istoria.*

Apoi, cînd ajunsesem la un fel de apogeu, cînd credeam (ba chiar eram convins) că nu voi mai avea „probleme“ niciodată, s-au desfăcut şi s-au destrămat toate, sărindu-mi dinainte. Eu însumi mi-am sărit, de fapt, dinainte, supărîn- dumă şi zburătăcindu-mă, punînd întrebări altora, punîndu-mi şi mie întrebări, purtîndu-mă cum nu mă purtasem demult, punînd în toate neîndurare şi patos, fiind cum credeam că nu voi mai fi vreodată, parcă mi-aş fi amintit, brusc, de adevărata mea fire, parcă aş fi fost adormit, parcă m-aş fi legănat în cine ştie ce visuri, iar acum, că mă trezisem, regretam amarnic clipele pe care le pierdusem, transformîndu-mi regretele în asperitate şi în neîndurare. „...Da, ziceam eu, rar şi mai încet, la început, din ce în ce mai aspru pe urmă — aşa se nasc marile revizuiri, pe îndelete şi pe nesimţite !... Întîi se înmoaie şi se domoleşte unul, după aceea altul !... Întîi vine unul cu o *idee,* după aceea vin alţii zece cu cîte-o teorie : că nu e bine ce s-a făcut; că am pus un accent prea mare pe *copiere* ; că nu am aplicat creator marxismul; că nu trebuia să ne izolăm de restul lumii !...“ „Atunci, dacă-i aşa, ziceam eu, pentru mine, în singurătate, sau în cine ştie ce discuţie — de ce ne-am mai frămîntat şi ne-am zbuciumat *noi* atîta ? !...“ „De ce a trebuit să ne desprindem de toate şovăielile, de toate influenţele, burgheze sau ţărăneşti ? !...“ „De ce ne-am străduit *noi* să devenim luptători adevăraţi, revoluţionari, nu simpli funcţionari ai unor împrejurări ? !...“ „De ce am răscolit satele, cu paloşul luptei de clasă, dacă lupta aceasta de clasă nu se ascute mereu, cum zice Stalin ? !...“ „,Ce, eram proşti sau nebuni, cînd am tăcut lucrurile astea, şi altele, deopotrivă ? !...“ „Credeţi *voi* că am fost minaţi de cine ştie ce interese mărunte, ori că-am fost , ameţiţi de *visul puterii,* socotindu-ne ce nu eram: întemeietori de lume ?!...“ întrebărilor le urmau, tot aşa, pe rînd sau în avalanşă, răspunsurile cele mai neîndurătoare. „.-..Nici pomeneală de aşa ceva ! spuneam eu, le spuneam altora, îmi spuneam şi mie însumi, cu aceeaşi asprime, dacă nu chiar cu mai multă. Nici vorbă de căpătuială şi de ameţeală !... *Noi* am fost convinşi că facem dreptate în ţară şi că dreptatea aceasta a noastră e *definitivă,* fiindcă e muncitorească, e a tuturor pentru că e născută din muncă şi din luptă !...“ „E adevărat, uneori poate că am fost duri, dar revoluţiile nu se fac cu mănuşi, nu se împlinesc cu ajutorul vorbelor, devin realitate numai dacă se. bizuie pe fapte !... Iar faptele sînt aspre de multe ori, cum e însăşi viaţa, care s-a întrupat şi se în

trupează din moarte !...“ „Lucrurile nu stau cum ziceţi *voi,* dumneavoastră, ăştia care le rîcîiţi acum la rădăcină, făcînd-o pe deştepţii şi pe luminăţii !...“ „Dacă ar sta aşa, ar însemna că strădaniile noastre au fost zădărnicie curată !... Şi că drumul pe care mergem nu e bun, nu duce nicăieri !...“ „Şi nu e aşa, domnilor, nu se poate să fie aşa, nu e voie !“... „Pentru că dacă *ar fi,* ar trebui să-i aducem înapoi pe moşieri şi pe burghezi, să le dăm averile înapoi, iar noi să stăm şi să ne uităm, să recunoaştem că nu sîntem în stare să trăim fără ei, fără dumnealor cu gîsca!... Sîntem nişte nevolnici care nu pot trăi decît din mila altora !...“ „Ceea ce e mai mult decît o jignire, e o ofensă cruntă, născută din lipsa voastră de *spirit de clasă !...“ „Vă* asigur că nu aţi mai fi ajuns voi să vorbiţi cum vorbiţi, dacă s-ar fi procedat cum ziceţi că s-a procedat, dacă ar fi fost trecut totul prin foc şi prin sabie !...“ „De aceea veniţi voi acum cu fel de fel de *întrebări,* pentru că n-a curs sînge aicea, pentru că nu s-a luptat cu arma în mînă !...“ „Fiindcă numai lupta şi sacrificiul pot sfinţi şi purifica o *idee,* o pot feri de mușchiul slinos al vrăjmăşiei !...“ „Numai consecvenţa poate naşte transformări şi schimbări adevărate, de adîncime !...“ „Din cauza asta îi daţi voi tîrcoale lui Stalin, pentru că a fost ferm, pentru că a întruchipat, cum n-a făcut-o nimeni, niciodată, ideea de luptă, a fost chintesenţa însăşi a revoluţiei noastre, socialiste !...“ „Iar dumneavoastră, domnilor, voi cei care negustoriţi ideile şi vindeţi gîndurile, nu sînteţi altceva decît nişte simpli *revizionişti!...“*

Începutul acestor *dezbateri,* care mi-au însoţit preocupările o bună bucată de vreme, scoţîndu-mă de vreo cîteva ori din făgaşul lor, l-a constituit anul 1955, — *anul Genevei* — cînd s-a încercat, pentru prima dată după aproape zece ani de încordare, să se discute altfel despre situaţia din lume, — „despre război şi despre pace, despre coexistenţa paşnică dintre cele două sisteme...“ Revenirea asupra noţiunii acesteia din urmă a stîrnit reacţii dintre cele mai felurite, în toate straturile societăţii, — a născut speranţe în sufletul celor ce aşteptaseră în zadar *războiul,* i-a făcut să creadă că lucrurile se vor „schimba altfel“, l-a determinat pe fostul patron să creadă că va primi în curînd fabrica înapoi (sau magazinul, sau atelierul, sau banca) ; l-a îndîrjit puţin pe ţăran, care s-a gîndit imediat, scărpinîndu-se în cap, că dacă se duc tratative şi se poartă discuţii între „cei mari“, nu se mai face colectivizarea, ori nu se mai dau cote, aceasta fiind

durerea lui cea mai mare; l-a determinat pe adversarul direct al regimului, pe fostul legionar şi pe fostul naţional-ţărănist, să devină puţin mai cutezător (şi pe fostul sionist, desigur, sau pe şovinistul şi revizionistul maghiar). Se înfiripa astfel o *revanşă,* avea loc însă şi o *trezire,* fiindcă nu numai duşmanul potenţial se punea în mişcare, ci şi omul de bine, patriotul care fusese ofensat de nenumărate ori, fără rost, din simplă inconştienţă, sau pentru că aşa vroiau unii şi alţii, cei care nu aveau nimic de-a face cu ţara şi cu poporul, considerindu-se revoluţionari, fiind, de fapt, o simplă şi cam abjectă plasmă socială, — „supranaţională şi antiumanistă !...“ — mai mult retrogradă, decît progresistă. Dominantă era, în *trezirea* amintită, această coordonată serioasă şi gravă, care se împletea cu nevoia, atît de omenească, de discuţii, cu tentaţia de a face ipoteze, — noi însă, cei care ne formaserăm într-un anumit spirit şi într-o anumită atmosferă, de tensiune permanentă, de *criză* şi de zbucium, nu luam seama la latura aceasta a fenomenului, neliniştindu-ne, pe măsură ce progresa şi se întărea ea, devenind din ce în ce mai crispaţi şi mai îndîrjiţi, întorcîndu-ne la vechile ipostaze, — de „fraţi ai intransigenţei[11]. Unii o făceau, e adevărat, în virtutea inerţiei, pentru că nu puteau să meargă mai departe, atîta fuseseră ei în stare să vadă şi să facă. Alţii o făceau din interes, să aibă încă „un atu“ în mînă, — „nu strică, fiindcă după asemenea *refluxuri* vin întotdeauna perioade de supralicitare !...“ — iar alţii, cum eram eu, o făceau ca într-o aducere aminte, gîndindu-se, pe de o parte, că ei erau produsul tipic al noilor împrejurări istorice, vroind, pe de altă parte, să depăşească aceste împrejurări, neştiind însă cum să o facă, neîndrăznind să se rupă de un anumit fel de a fi şi de a lupta, caracterizat printr-o „disciplină de fier“ şi nu atît prin disciplină, cît prin obişnuinţa de a-i lăsa pe alţii să gîndească şi să hotărască, celor „de jos“, celor mulţi, revenindu-le sarcina să aplice fără crîcnire aceste hotărîri, care erau juste întotdeauna, chiar dacă produceau efecte contrarii, chiar dacă erau dezastruoase. Se vădea astfel o anumită trăsătură a mişcării muncitoreşti internaţionale, o anumită caracteristică a ei, care consta în supunere, în anularea unei părţi din ceea ce s-a numit democraţie de partid, care spunea că „discuţiile se duc de jos în sus, iar hotărîrile vin de sus în jos“. împrejurările născute de război, acestea dar şi tradiţia, o anumită tradiţie *(bolşevizarea*

pe care o îmbrăţişasem eu), duseseră la această anulare, fiindcă discuţii nu se mai purtau, discuţii ample şi temeinice, dar hotărîri se luaseră şi se luau, hotărîri categorice, care cădeau pe urmă ca nişte verdicte pentru întregul partid şi peste întreaga mişcare muncitorească.

„...Adevărat, ziceam eu, şovăind, parcă, suferind mai mult decît oricînd, pentru că şovăiala nu se potrivea de loc cu felul meu de a fi — dar nici ce vor *ăştia* să facă nu e bine !... Debandada nu duce nicăieri, iar cîrcoteala naşte *revanşă !...* Din cauza asta se înviorează anumite elemente în împrejurările acestea noi !... Pentru că speră — sînt sigure, nu speră ! — că se vor întoarce unde au fost, la *averile* lor şi la puterile lor!... Mai ales la *puteri!...* Iar noi cei care am ieşit o clipă în lumină, ne vom duce din nou spre hăuri !...“

La mijloc erau şi anumite complexe, în afara schematismelor şi fanatismelor care îmi intraseră în sînge într-o anumită vreme. Trecusem peste multe bariere, după ce devenisem student, fără a face însă „corp comun“ cu ceilalţi colegi, din cauza diferenţei de vîrstă, în oarecare măsură, din cauza nivelului diferit de pregătire, pentru că ei, colegii ceilalţi, avuseseră, în marea lor majoritate, condiţii mai bune de învăţătură, în vreme ce eu le făcusem pe toate pe apucatele, fiind de neîntrecut în unele privinţe, şchiopătînd în altele. Reme- diasem multe lucruri, le remediam chiar atunci, intrasem între ei, — în rînd cu ei, cum se zice — îmi făcusem prieteni din cîţiva colegi, nişte reminiscenţe însă tot mai rămăseseră, nişte reziduuri aţipite, care se treziseră şi se trezeau acum, ieşind la suprafaţă, amestecîndu-se cu celelalte reziduuri, de provenienţă politică, avînd de fapt aceeaşi natură profund inerţială.

„...De ce vă este teamă dumneavoastră de discuţii ? m-a întrebat unul dintre tinerii mei colegi, un ardelean subţire şi ferm, £are se mai căuta încă pe sine, fiind însă mult mai aproape de ţintă decît mine şi decît alţii ca mine. De ce vă crispaţi în faţa întrebărilor, de ce vă îngustaţi singur orizontul ? !... înţeleg să facă aşa ceva alde Grofşoreanu sau alţii ca el, cei care strălucesc prin incompetenţă, cei care au de pierdut nişte poziţii, în caz că lucrurile se pun pe alte temeiuri !... Dar dumneavoastră, ce să pierdeţi ? !...“

„Aici nu e vorba de pierdut şi de cîştigat, e vorba de principii ! i-am spus eu. E vorba de ceea ce s-a realizat după ce am fost eliberaţi de sub fascism !... E vorba de spiritul de clasă al orînduirii noastre. de ceea ce ar vrea unii să dărîme.

cu vorba, dacă nu pot cu arma, prin eroziune, dacă nu pot altfel !...“

„Credeţi că există asemenea tendinţe ? ! “

„Da, cred !“

„Bine, admit şi eu că există, nu numai pentru discuţie, admit pentru că aşa e !... în acelaşi timp, însă, eu mai admit ceva...“

Ce ?

„Că există şi altfel de tendinţe : de a escamota lucrurile, de a ascunde ceea ce s-a făcut rău, de a îngheţa, în faşă, orice discuţie, de. a socoti bun şi drept, şi întemeiat, numai ceea ce vine *din sus,* ceea ce vine *din jos* fiind tenebros, avînd cine ştie ce scopuri !... Asemenea tendinţe au denaturat şi denaturează esenţa socialismului, au prelungit în chip artificial atmosfera din perioadele de încordare, de război sau de război civil, au schimbat şi schimbă atmosfera generală, i-au creat caracteristici nefireşti !... Pentru că e nefiresc, tovarăşul Pozdare, să nu ai încredere în nimeni, să stai cu suspiciunea în mînă, să consideri că toţi cei care au anumite păreri, critice sau mai puţin critice, sînt gata să pactizeze cu imperialismul, sînt agenţi ai imperialismului, vor să dărîme ceea ce s-a construit!...“

„Dar poate că unii chiar sînt vînduţi, se află în slujba imperialismului !... De ce nu admiţi ipoteza aceasta, de ce nu-i dai voie noului regim să se apere de duşmani, deoarece a avut şi are duşmani ? !“

„îi dau voie, cum să nu-i dau, mai ales că el nici nu-mi cere voie, nu el, de fapt, ci cei de care am vorbit eu, cei care transformă principiile în pîrghii pentru propria lor parvenire, sau pentru apărarea poziţiilor cîştigate, Dumnezeu ştie cum !... E un fapt dovedit din punct de vedere istoric : că orice schimbare presupune şi o anumită pierdere, a anumitor lucruri bune !... Din punctul aces.ta de vedere, e absolut obligatoriu să ne întrebăm ce am făcut pînă acum, — şi în ce mod ! ? — să vedem ce am cîştigat şi ce am pierdut, să mergem cu mai multă grijă înainte, cu mai multă luciditate, — să fim socialişti şi comunişti, dar să fim în acelaşi timp noi înşine !...“

„Dar sîntem noi înşine, ţara a fost eliberată, a scăpat pe urmă de boieri şi de burghezi, iar acum...“

„Acum, ă continuat Ole (îl chema Oliviu Lupşe, dar noi îi ziceam Ole), îşi construieşte o viaţă nou, nu-i aşa?!“

„Da, chiar aşa e, de ce să rîdem de ceea ce făptuim? !“

„Nu rîd de lucrurile acestea, să ştiţi, am rîs şi rid de şablonis.m, de mediocrizarea ideilor printr-o repetiţie papagalicească, am rîs de ceea ce rîdeţi şi persiflaţi şi dumneavoastră, numai cîteodată, e adevărat, deoarece în alte dăţi vă găsesc pe poziţii complet opuse, apărînd ceea ce criticaţi mai înainte, apărînd totul, în chip global, fără a mai admite întrebarea firească, — dacă e bine sau nu e bine ceea ce facem ? ! — nevoind măcar să auziţi de cercetare şi de îndoială !...“

„Nici nu vreau să aud de îndoială, opţiunile mele sînt ■definitive şi nu conţin nici o fisură în structura lor !“

„Sînt convins de lucrul acesta !... Totuşi, nu v-aţi pus niciodată nici o întrebare, nu v-aţi îndoit de *anumite lucruri ? !“*

„întrebări mi-am pus, fireşte, dar de îndoit nu m-am îndoit decît de mine însumi !...“

„De ce numai de dumneavoastră, de ce să vă anulaţi, ca om; de ce să vă umiliţi, cînd e ştiut că umilinţa nu trebuie să intre în felul de a fi al *omului nou?!...* De ce vă anulaţi, singur, propriile aspiraţii ?... De ce nu sînteţi consecvent faţă de convingerile pe care le aveţi, de sinceritatea cărora nu mă îndoiesc nici o clipă ? !... De ce vă închinaţi, aş mai întreba eu, la alţi *idoli,* după ce i-aţi dărîmat pe cei dinainte ? !... De ce nu admiteţi că o eliberare care duce la o nouă *dependenţă* nu este eliberare decît pe jumătate, chiar ■dacă aduce anumite schimbări în bine în viaţa oamenilor?!..^

Era o plăcere să stai de vorbă cu acest tînăr, era instructiv şi incitant să-l asculţi, date fiind întrebările pe care le punea (şi le punea şi lui însuşi), dată fiind neliniştea care îl bîntuia, preocupările lui atît de diverse şi de grave. Întîrziam la institut de multe ori, alteori ne plimbam prin oraş, pînă noaptea tîrziu. Într-un rînd, măcar, într-o noapte de iarnă, cu zăpezi mari şi multe, aţm umblat pe străzi pînă către ziuă, neluînd seama la zăpezi, mirîndu-ne unul la altul cîteodată, cît eram de albiţi şi de năpădiţi de ninsori,' oprindu-ne în loc, pînă cînd nu mai- vedeam nici o urmă în jur, — „ei, ce facem, tovarăşul Pozdare, zicea Ole rîzînd, că nu mai e nici un drum pe nicăieri ! ?...“ Băusem ceva înainte de asta, băusem bine, ne ameţiserăm amîndoi, mai mult decît am fi vrut. Discuţia acolo o începuserăm, la crîşmă, acolo îmi spusese el din nou, că *„eliberarea* care nu e dusă pînă la capăt, nu-i eliberare, e altceva, e un simulacru, e o simplă

şi cam penibilă înscenare, tragică, nu penibilă, pentru că înscenările în care sînt angrenate popoare întregi, nu oameni izolaţi, nu pot să fie decît tragice !...“

„Ai început să reduci lucrurile, i-am spus eu, ai început să le numeşti mai altfel, mai pe faţă, ceea ce nici nu-i rău !...“

„Totdeauna am făcut aşa, tovarăşul Pozdare !... Dar dacă dumneavoastră nu le-aţi înţeles, sau dacă le-aţi înţeles prost !...“

„Le-am înţeles, n-ai grijă, nu sînt prost de felul meu !...“ „Prost nu sînteţi, asta-i clar (dacă aţi fi, n-am sta de vorbă, pentru că mie, dintre toate meteahnele omeneşti, prostia îmi stîrneşte cele mai mari repulsii !), dar suspicios sînteţi, să ştiţi, din cale afară !... Uneori nu aveţi încredere nici în propriile dumneavoastră gînduri, atît de tare şi atît de mult v-aţi profilat în direcţia aceasta, a suspiciunii, atît de puternic v-aţi subordonat ei !...“

„Cine, eu ? !...“

„Da, dumneavoastră !... Nu sînteţi singurul care a făcut lucrul acesta, e adevărat, e un fenomen la mijloc şi eu m-am întrebat adineauri cum s-a născut el, ce cauze l-au produs, de ce stăruie în contemporaneitate acest fenomen, ar putea exista mişcarea muncitorească fără el, ar mai fi revoluţionarul de azi, un anumit tip de Revoluţionar, ceea ce este, ar putea el să existe fără luptă, fără încordare, şi-ar menţine el combativitatea dacă ar trebui să lucreze în condiţii normale, dacă ar trebui să şi construiască, nu numai să dărîme, dacă ar fi nevoit, cu alte cuvinte, să se descurce numai pe planul ideilor, fără a se sprijini pe scrîşnete şi pe acuzaţii de un anumit tip ? !...“

„Cam multe întrebări ! am zis eu cam silit. Un lanţ întreg de întrebări, care mai de care mai nemiloasă şi mai dură, de parcă dumneata ai fi procurorul vieţii !...“

„Nu-mi atribui un asemenea rol, să ştiţi, întrebări însă am pus şi pun, mi-am pus şi mie, vreau să zic, nu m-am cruţat şi nu mă cruţ de loc !...“

„Da?!... Şi ce mi te-ai întrebat, ai putea să-mi dai şi mie un exemplu ? !“

„Cu mare plăcere : m-am întrebat nu‘ demult dacă aş putea fi comunist, un comunist adevărat, cum este sau cum trebuie să fie comunistul de azi şi de mîine, fără a fi, aşadar, cum ziceam că sînteţi dumneavoastră uneori ! ?... Nu vă mîniaţi şi nu vă crispaţi, pentru că opţiunile adevărate se schimbă şi se nuanţează, fără a-şi pierde esenţa !... *Ideea*

ca atare, va căpăta noi întruchipări, aceasta fiind condiţia principală a extinderii ei în lume !... Dacă socialismul nu va suferi asemenea diversificări, dacă nu se va acorda cu cerinţele de astăzi ale lumii, — pentru că lumea de astăzi e altfel, nu mai e cum era în 1917, nici măcar cum era în 1945 ! — nu va cîştiga supremaţia pe care o merită, nu va aduce în viaţa omenirii schimbările pe care şi le-a propus să le aducă !...“

„Dumneata, după cîte înţeleg eu, vrei socialism în lume, dar unul aşa mai aranjat, mai tuns şi mai frezat, după dorinţa nu ştiu cui !... Vrei să fi comunist, dar aşa cum îţi place dumitale, cum crezi dumneata că ar fi bine să fie un comunist !... Dar asta, nu te supăra, e curată bolboroseală, e supralicitare subiectivă, e idealism curat, din moment ce ridici la rangul de principiu nişte dorinţe oarecare, neconforme cu cerinţele obiective ale realităţii !...“

„Dimpotrivă, eu pornesc de la aceste cerinţe, pornesc de la realităţi, a căror schimbare n-o poate monopoliza nimeni !...“

„Nu, n-o poate, dar, nişte principii călăuzitoare trebuie să existe !...“

„Principii da, trebuie să existe, nu trebuie să confundăm însă principiile cu dogmele, cu ordinele unuia sau ale altuia!... Dictatura a fost şi rămîne fioroasă, indiferent de justificările pe care şi le crează, ba poate că devine şi mai fioroasă atunci, cînd transformă în simplu paravan idei şi sentimente preţioase !...“

„Dictatura proletariatului, tovarăşe Lupşe, e fioroasă numai pentru duşmanii poporului, pentru cei ce nu iubesc socialismul, indiferent cum îşi motivează ei ura aceasta a lor, indiferent ce muzică ar cînta ei, — nu ştiu dacă mă înţelegi ? !...“

„Vă înţeleg, dar nu mă simt vizat, mai ales că *dictatura* aceasta a fost fioroasă şi cu dumneavoastră, cu toate că nu aţi fost şi nu sînteţi un duşman al socialismului !...“

„Nu ea a făcut lucrul acesta îngrozitor, nişte oameni l-au făcut, nişte *intruşi*

„Intruşii, aceia au acţionat în numele ei, s-au servit de ea, ca de o măciucă, lovind în stînga şi în dreapta, ostracizînd şi arestînd, hărţuindu-i pe ţărani, la grămadă, fără nici un discernămînt, dispreţuindu-i pe muncitori, — dispreţuind în ultimă analiză întregul popor, toată ţara, comportîndu-se cu stimă numai faţă de cei de la care primeau ordine, fiind pe

deoparte extraordinar de duri, dovedindu-se, pe de altă parte, din cale afară de slugarnici !... Oamenilor de felul lor le era ruşine să spună că sînt români şi că au o ţară sub picioarele lor !...“

„Eşti beat, măi tovarăşe, nu mai ştii ce vorbeşti, ai luat-o razna !...“

„Nu sînt beat, tovarăşe Pozdare, dimpotrivă, sînt mai limpede decît oricînd !...“

„Atunci eşti periculos, eşti naţionalist, urăşti celelalte popoare, urăşti Uniunea Sovietică şi duşmăneşti poporul rus !...“

„Nici una, nici celelalte, gîndurile şi sentimentele mele sînt în afara acestor degradări !... Eu îmi iubesc ţara, cum şi-au iubit-o toţi ardelenii, dar nu urăsc alte ţări !... Faţă de U.R.S.S.', de exemplu, am nutrit şi nutresc sentimente de stimă şi de admiraţie, mai ales pentru ceea ce a făptuit în timpul celui de al doilea război, pentru îngenuncherea lui Hitler, pentru că a contribuit efectiv ,1a eliberarea Europei, şi poate că şi a lumii, de sub molima fascistă, pentru că fascismul a fost o molimă, cea mai fioroasă molimă, din cîte au existat pînă acum în lume !... în acelaşi timp însă am şi rezerve, am şi observaţii critice !...“

„Dumneata ? !... Dar cine eşti dumneata, să ai observaţii şi rezerve faţă de o asemenea ţară şi faţă de un asemenea popor ! ?...“

„Sînt Un om oarecare, iar oamenii, indiferent cine. sînt ei, au drepturi absolute faţă de întreaga lume, nu numai faţă de o ţară anume !...“

„Zău, domnule, ia uite unde s-au grămădit drepturile omului ! ?... Şi care sînt *rezervele* acestea ale dumitale ? !...“

„Sînt mai multe : una dintre ele priveşte *eliberarea !...* Vreau să spun prin asta că Uniunea Sovietică ar face bine dacă nu s-ar mai simţi obligată să elibereze întreaga lume, dacă nu ar cultiva această obligaţie !...“

„E datoria ei, o datorie internaţională, în virtutea căreia trebuie să sprijine orice luptă de eliberare !...“

„S-o sprijine, dar să nu transforme acest . sprijin în obligaţie !...“

„Nu se poate să n-o facă, mai ales acum după război !...“

Ne învîrteam de mult timp, fără să ne dăm seama, în jurul unui rond în centrul căruia se afla statuia lui Stalin, care apărea şi dispărea în vîrtej urile albe ale nopţii.

„...Dar despre Stalin ce crezi, măi tovarăşe, fiindcă văd :ă ai *idei,* ai păreri, nu te joci cu lucrurile ! ?...“

„N-am de gînd să mă joc, asta e adevărat, mai ales că ucrurile acestea, dacă te joci cu ele, ori dacă le pui la inimă ară să le cercetezi, te ucid, te nimicesc !...“

„Bine, poate că-i aşa, dar despre Stalin ce crezi : e sau iu un mare conducător, e sau nu e un geniu? !“

„Nu e, pentru că nu mai trăieşte, a murit !...“

„Lasă chichiţele astea şi răspunde-mi la întrebare !...“

„Vă răspund, n-aveţi grijă, pentru că şi eu am fost şi sînt preocupat de acest personaj, de felul cum s-a realizat el, de irumul pe care l-a urmat pentru a se impune în faţa întregii urni, — în faţa propriului său popor mai întîi, în faţa lumii nai apoi !...“

„înseamnă că admiţi lucrul acesta : că a fost o mare personalitate !...“

„îl admit, dar nu în sensul în care îl admiteţi dumneavoastră, ci în sensul celălalt, negativ şi distructiv !...“

„O mare personalitate nu poate fi negativă şi distructivă !...“

„Ba poate, au fost cazuri destule !...“

„Stalin nu intră între ele, el s-a realizat prin polarizarea unor idei, prin sintetizarea unor tendinţe, prin organizarea unei lupte de o amploare deosebită !...“

„Sînt de acord cu dumneavoastră, e şi asta, dar nu e numai atîta, nu e asta caracteristica principală a acestui fenomen !...“

„Dar care e ? ! “

„Inversarea unor lucruri, schimbarea unui conţinut, redirecţîonarea lui, de fapt!... Fiindcă Stalin s-a folosit, în chip genial, de aparatul de partid inventat de Lenin, şi de aparatul de stat, pentru a-şi atinge scopurile proprii, de supremaţie absolută !...“

„Stalin n-a fost animat de asemenea idei, a trăit în cea mai desăvîrşită modestie !... A muncit enorm, s-a construit pe sine cu o consecvenţă extraordinară, cum n-a făcut-o nici măcar Lenin !...“

„Din nou sînt de acord cu dumneavoastră, comparaţia fiind chiar potrivită !...“

„De ce, tovarăşe, de ce ? !“

„Aşa, pentru că Lenin n-a fost preocupat de loc de această problemă !...“

„De unde ştii dumneata ?“

„Ei, dacă o luăm aşa şi eu pot să vă întreb de unde ştiţi cum a fost Stalin ? ! “

„Ştiu din istorie, din ceea ce s-a povestit şi se povesteşte despre el, pentru că Stalin a intrat de-acum în istorie !...“

„A intrat, dar nu cum credeţi dumneavoastră ! “

„Dar cum ? !“

„Cum am zis eu : folosindu-se în scopuri personale de un aparat perfect, a cărui singură lacună constă în neprevederea acestei eventualităţi : ce se va întîmplă cu aparatul acesta, cum va fi el folosit, dacă va încăpea pe mîna unui om avid de putere !...“

„Deci *aparatul* nu e perfect ? 1 “

„Este, dar are acest minus, n-a inclus şi această eventualitate, iar Stalin a intuit şi s-a folosit de ea, s-a folosit de aparat, pentru a ajunge la putere şi pentru a şi-o consolida pe urmă !... Aşa cum s-a folosit şi de pericolul care pîndea Uniunea Sovietică, care era real, împresurarea capitalistă n-a fost o poveste !... Iar el s-a folosit şi de această împrejurare pentru a-şi consolida puterea, ostracizînd şi nimicind, luptînd împotriva unor duşmani reali, neuitînd însă niciodată să includă printre aceştia şi pe adversarii săi direcţi, care nu erau întotdeauna şi adversari ai orînduirii socialiste !... Stalin a preschimbat vigilenţa în suspiciune, a risipit neîncrederea şi bănuiala peste tot, ca pe un nisip usturător, ca pe o cenuşă fierbinte, învăluindu-se pe sine în mister şi legendă !... Pînă şi setea oamenilor, nevoia aceea a lor, atît de firească, de a-şi lega speranţele de un om, nu numai de o *idee,* a fost folosită de Stalin în scopuri personale, a fost stimulată şi cultivată, realizîndu-se astfel propriul său *cult,* care a copleşit totul la un moment dat, drept pentru care s-a lăsat puţină linişte în urma lui !...“

„Nu s-a lăsat nici o linişte, e o iluzie, *bronzul* în jurul căruia ne învîrtim noi e nemuritor !...“

„Bronzul e nemuritor, dar îşi schimbă forma, se topeşte !... La ce temperatură se topeşte bronzul, aţi putea să-mi spuneţi ? !“

„Nu !... La una mai mică decît cea la care se topeşte oţelul !...“

„Adevărat, aşa e, dar oţelul rugineşte, se preface în pulbere !...“

„Sînt, totuşi, lucruri în lume, care nu se topesc şi nici nu se prefac în pulbere !...“

„Sînt, uneori însă, noi, oamenii, ne înşelăm, făcîndu-ne idoli din propriile noastre închipuiri !...“

„Stalin nu-i o închipuire !“

Nu e, dar dumneavoastră nu veţi fi un comunist adevărat decît atunci cînd veţi vorbi despre el aşa cum vorbiţi despre orice om, fără părtinire şi fără extaz !“

„Şi fără ură, de ce nu pui şi ura alături, de ce nu recunoşti că în critica adusă lui Stalin, — şi orînduirii socialiste ! — s-a strecurat şi se strecoară vrăjmăşia de clasă a burgheziei, de ce nu mergi pînă la capăt cu analizele dumitale, de ee nu eşti consecvent, măi tovarăşe, dacă ţii aşa de mult la socialism şi la umanism ? !...“

Asta a fost prin ianuarie, către sfîrşit, fiindcă pe urmă, din februarie, după ce a avut loc Congresul XX, după ce au devenit publice nişte lucruri foarte grave, despre care se vorbise mereu, fără a se şti însă dacă erau sau nu erau adevărate, n-am mai admis nici o *replică* din partea nimănui, devenind deodată dur şi neîndurător, cum nu credeam că voi mai fi, redevenind de fapt aşa, scrîşnind şi bodogănind mereu, ocărîndu-i sau învinovăţindu-i de inconsecvenţă şi de trădare pe toţi cei care se ocupau de hotărîrile luate de acest congres, care fuseseră publicate şi în presa noastră, integral, fiindcă atunci aşa era, noi publicam şi discutam tot ce hotărau ei, ei însă nefiind obligaţi să relateze ceea ce hotărâm şi discutam noi (sau alţii ca noi), cu toate că nu era nici o subordonare pe nicăieri. Tot anul acela — 1956 — l-am măcinat în felul acesta, trăind într-o încordare nemaipomenită, scrîşnind nu odată, de parcă cine ştie ce pericole m-ar fi păscut. îmi vedeam de treburi altfel, munceam şi învăţam, dar nu mai aveam sporul de altădată. Mă pomeneam între- bîndu-mă, cînd îmi era lumea mai dragă, — „ce se va în- tîmpla cu noi, cum vor evolua lucrurile mai departe, cum de nu-şi dau seama unii că toate răscolirile acestea duc către contrarevoluţie?!... „Da, pentru că într-acolo duc toate, mă completam şi-mi răspundeam tot eu, iar consecinţele or să cadă pe cei care au ieşit în faţă, cu pieptul gol, pe cei cinstiţi şi buni !...“ „Ceilalţi, lichelele, guzganii revoluţiei, se vor transborda la timp, vor fugi, vor trece imediat de partea cealaltă, ocărind şi forfecînd ceea ce au lăudat mai înainte !...“ „Da, pentru că există şi o asemenea categorie de oameni, care trăiesc şi se hrănesc cu entuziasm !...“ „Oamenii de felul acesta sînt pe linie întodeauna, chiar dacă linia nu e aceeaşi mereu !... Ei, însă, sînt la fel de entuziasti, sînt

atît de înfocaţi încît n-ar fi de mirare dacă ar susţine, de azi pe mîine lucruri complet deosebite !...“ „Ar fi interesant de făcut o asemenea experienţă : să se lanseze astăzi o anumită lozincă, iar mîine sau poimîine, la scurt timp după asta, să se lanseze altă lozincă, complet opusă !...“ „S-ar vedea astfel cum vor sări să fie primii, şi într-un caz şi în altul, aproape aceiaşi oameni, susţinînd, cu acelaşi entuziasm, lucruri complet deosebite !...“ „în vreme ce alţii se vor întreba ce-i şi cum, rămînînd astfel de căruţă, fiind trecuţi în rîndul şovăitorilor, de către entuziaştii de meserie !...“ „Cu toate că ei nu sînt aşa !...“

„...Dar ce-i cu dumneata, tovarăşul Pozdare, m-a întrebat profesorul de rezistenţa materialelor, bătrînul Octavian Bălgrădeanu, ardelean vechi, ardelean autentic, — te văd cam reflexiv de la o vreme ? !... Dumneata care clocoteai mereu, că i-am şi spus cuiva, că eşti scăpărător şi plin de vigoare, pare că nici n-ai fi moldovean !...“

„Aşa aţi zis ! ?“ am întrebat eu, să spun ceva.

„Da, aşa am zis, dar dumneata de ce nu-mi răspunzi la întrebare ?“ a stăruit el.

„Ce să zic, domnule profesor : am şi eu nişte necazuri.[44]

„Bănuiam, da... Dar uite că şi asta e o problemă!...[44]

„Care, domnule profesor ? ![44]

„Asta : că eu îţi zic tovarăşe, iar dumneata îmi zici mie domnule !...“

„Domnule profesor, aşa vă spun, cum vă spune toată lumea !...“

„Dar eu nici nu sînt profesor de meserie, sînt inginer, am şi titlul de doctor, dar asta e altceva... Vrei să ieşim împreună puţin... Mergem la o cafea dacă vrei... Nu, de beut eu nu beau nimic !...“

Am ieşit împreună, am luat cîte-o cafea, Ba am şi băut cîte ceva, eu un coniac mare, dînsul unul mic, — «Fac excepţie astăzi !...“ ■— vorbind despre fel de fel de lucruri, ocolind în realitate unul şi acelaşi subiect : ce se întîmpla cu mine ?! Eu îl ocoleam, de fapt, mie nu-mi convenea să mă spovedesc în faţa bătrînului, pe care, lucru ciudat, îl admiram, credeam în el şi în marea lui competenţă, fiindcă era un specialist de mîna întîi, — şi în cinstea lui credeam, dar nu vroiam să recunosc acest lucru, mai ales atunei.

„...Asta e, a zis bătrînul de la un timp, cam supărat, — eu îţi spun dumitale *tovarăşe,* iar dumneata îmi spui mie *domnule,* cum spuneam mai adineauri !...“

„Domnule profesor, am precizat eu din nou, cum vă spune toată lumea, fără nici o nuanţă despărţitoare, cu tot respectul pe care îl merită munca pe care aţi făcut-o şi o faceţi !...“

„Adevărat, a recunoscut bătrînul, împurpurîndu-se uşor, oamenii se poartă altfel cu mine, cel puţin în ultima vreme !... S-au convins aproape toţi că nu vreau nimănui răul şi că nu sînt duşmanul noului regim...“

„Poate că au existat nişte rezerve, altfel...“

„Altfel ce ? !“

„Nu s-ar fi născut impresia asta, sau părere, ce va fi fost !...“

„Crezi că nu s-ar fi născut ?“

„Sînt convins !“

„Eu nu sînt, pentru că ştiu cum s-au petrecut lucrurile !... Fiind *cadru vechi,* avînd originea pe care o am, era normal să se nască anumite impresii !...“

„Dar ce origine aveţi dumneavoastră, domnule profesor ?“

„Sînt fiu de preot, tovarăşul Pozdare, de preot ardelean însă, nu de orice fel de preot, pentru că aicea, în Transilvania, preoţii au fost altfel, pînă la Unire, cel puţin, au avut un rol important în viaţa poporului !... Iar tata, cu atît mai mult, era un om extraordinar !... Nici nu semăna a domn, a nădrăgar, era ţăran şi nu-i era ruşine cu asta !... Pe noi, însă, ne-a împins din urmă spre învăţătură, nu ne-a îndemnat, bagă de seamă, ne-a împins !... -«Voi, mă, zicea dumnealui, trebuie să învăţaţi şi să ajungeţi oameni de seamă !... Asta vă cer eu, şi să nu uitaţi niciodată că sînteţi români !>+...“

„înseamnă că era cam naţionalist tatăl dumneavoastră, am zis eu dintr-o anumită parte, dacă vorbea aşa cum vorbea !...“

„Ba eu cred că nu era, odată nu l-am auzit îndemnîn- du -ne la ură faţă de alţii, pentru că erau de altă naţie !...“

Bătrînul a tăcut din nou, a mai comandat cîte-o cafea şi cîte-un coniac, — „Tot aşa, în mod excepţional, c-aşa facem noi, românii, luăm hotărîri bune, dar după aceea Ie călcăm, în mod excepţional însă !...“ — întorcîndu-se apoi către mine, întorcîndu-se cu adevărat, de parcă ar fi vrut să mă ia în braţe.

„...Vezi, a zis bătrînul cu o tristeţe neaşteptat de mare, cu o mîhnire care a trecut şi asupra mea — aicea greşiţi dumneavoastră, cei de azi, că puneţi etichete peste lucruri

şi peste oameni, fără să le mai cercetaţi, fără a analiza fiecare aspect în parte !... Vă grăbiţi mereu, faceţi cum aş face eu dacă aş calcula rezistenţa unui pod, ocupîndu-mă de fiecare amănunt, uitînd însă, ca din întîmplare, de ceea ce e mai important, de piloni, să zicem, făcîndu-i şi pe ăştia mai la urmă, supradimensionîndu-i, ca să reziste, cîrpind lucrurile, într-un cuvînt !... Da, cam aşa faceţi şi dumneavoastră, întîi tăiaţi şi-abia după aceea măsuraţi!..."

„Poate că mai măsurăm şi înainte, am zis eu cu o blîndeţe mocnită şi rea, nu lucrăm cu capul în sac

„Chiar aşa nu, dar nici nu măsuraţi cînd şi cît trebuie !... De altfel, asta e una din obiecţiile principale pe care le am eu faţă de orînduirea de azi, de aicea, de la noi !..."

„Şi celelalte care sînt ? !"

„Ţi le spun, ţi-o spun, deoarece e vorba numai de una, una şi bună, cum se zice, caracteristică pentru modul de gîndire al socialismului, pentru structura sa psihică !... Da-nainte de asta să-ţi spun care sînt aprobările mele, acordul meu de profunzime, care priveşte trecerea tuturor bogăţiilor româneşti în proprietatea ţării !... E pentru prima dată cînd s-a întîmplat aşa ceva, de cînd există această ţară !... Mai sînt, bineînţeles, canale de scurgere spre exterior (nu, nu le numesc, c-am făcut-o odată şi-am ajuns unde am ajuns, la 6fînta puşcărie !), nici ţara nu-i cum s-ar cuveni să fie, după dreptate (nu, nici treaba asta n-o numesc, să n-am discuţii şi de-aicea !), nici împărţania, în interior, nu-i perfectă, astea însă sînt lucruri de amănunt, secundare, în orice caz, în raport cu aspectul principal, care aşează în faţa noastră, — da, în faţa noastră ! — o şansă extraordinară, echivalentă doar cu şansa care am avut-o în timpul şi după cel dintîi război, cînd am realizat Unirea !... In ce priveşte obiecţia cealaltă, aş spune, cu riscul de a greşi (se poate întîmpla şi asta, da, mai ales că eu judec lucrurile mai dinafară !), că socialismul polemizează prea insistent cu capitalismul, cu obişnuinţele şi deprinderile acestei orînduiri, fără a se preocupa suficient de propriile sale obişnuinţe, de propriile sale inerţii, care sînt mai periculoase într-un fel decît aluviunile venite dinafară !... Temindu-se să nu greşească faţă de ceea ce şi-a propus, faţă de un *anumit model* şi faţă de *dogmă* (nu faţă de *învăţătură !),* vroind mereu să nu dea apă la moară celor care sînt gata să tălmăcească şi să răstălmăcească totul, socialismul îşi taie singur din aripi, sau pune plumb în ele, ceea ce e tot una, după părerea mea !..."

Aveam în faţa mea un om care gîndea, care îmi era superior în clipele acelea, tocmai de aceea îmi era superior, jentru că gîndea şi pentru că era sincer, nu spunea chiar ;ot ce ar fi vrut să spună, o păţise şi se păzea puţin, -— dar :ot vorbea, şovăind cîte puţin, lăsînd la o parte în cele din urmă orice reţinere.

„...Ştii ce ar trebui să faci dumneata, tovarăşul Poz- iare ! ? mi-a spus el după ce i-am mărturisit ce nelinişti mă rodeau, de ce cădeam eu pe gînduri uneori. Să laşi lucrurile >ă se cearnă şi să se limpezească singure, să dai şi timpului, — *marelui meşter !* — posibilitatea de a alege şi de a ordona !... Noi, românii, am avut această calitate (da, da, am avut-o !), am ştiut să ne folosim de *timp,* i-am încredinţat o parte din frămîntările noastre, fără a fi fatalişti, cum cred unii !... Am ştiut să aşteptăm, am învins şi cu sabia anumite rele, pe cele mai multe însă le-am învins cu răbdarea noastră extraordinar de puternică !... Aş zice, tocmai de aceea, să nu te grăbeşti, să nu te *arzi* singur, cum se arde oţelul, cînd nu mai rezistă la anumite probe, cînd devine pămîn- tos şi sfărîmicios !... Nu-ţi cer, să ştii, să renunţi la convingerile pe care le ai, aş îndrăzni, dimpotrivă, să te îndemn să ţi le întemeiezi şi mai bine, să înveţi, să devii un bun specialist, fără a renunţa la gîndurile dumitale, ia cele bune, bineînţeles !... Pentru că eu, tovarăşul Pozdare, m-am înfiorat de moarte ori de cîte ori am văzut printre oamenii de azi, printre cei care se ocupă de politică, indivizi hrăpăreţi şi proşti, puşi pe acaparări şi pe dominări, iar atunci cînd am văzut oameni buni şi sinceri, dăruiţi muncii şi cinstei, m-am bucurat mult de tot, chiar dacă n-am fost de acord cu ei în toate privinţele !“

„Dar de ce,' domnule profesor ?“ am întrebat eu, cumpănindu-mi încă vorbele, întrebîndu-mă în sinea mea ce mai vroia şi bătrînul acela, de ce se interesa el „de lucruri care nu-l priveau ? ! “

„De ce ?! a răspuns bătrînul cu largheţe şi cu o neînfricare neaşteptată. Pentru că eu, tovarăşul Pozdare, am fost şi sînt preocupat de destinul acestei ţări, am înţeles şi am admis că drumul e bun, orientarea adică, totul depinzînd de cealaltă necunoscută : cum se va pune totul în practică !... De aici se trage îngrijorarea mea, de aici izvorăşte bucuria, atîta cît e !...“

Nuţa, pe de altă parte, m-a întrebat într-o dimineaţă dacă sînt îndrăgostit cumva, — „ori ce dracu e cu tine, că

vorbeşti noaptea în somn şi în vis ! ?...“ — iar eu, ce era să-i spun, i-am răspuns că nu eram îndrăgostit de nimeni,

— „nici măcar de tine..." Nici nu eram atunci, dar nici liniştit nu eram şi nu puteam să fiu. Cîteodată, cel puţin, îmi venea să urlu de mînie şi de durere, cu toate că nu mai aveam nici o „problemă personală" nerezolvată. îl visam adeseori pe Stalin, ca într-o obsesie, ca într-o năuceală, şi poate că atunci vorbeam eu prin somn, atunci strigam eu cîte-un *NU !,* aspru şi neîndurător, cînd mi se părea că vroiau unii să-l spulbere de pe lume, să-i îngroape numele în uitare,

— „să strălucească ei mai tare, să nu mai fie nici un punct de referinţă, să nu mai aibă omul de rînd nici o busolă, să fie hăcuit şi nimicit totul, *idee* şi gînd, speranţă şi luptă !...“ Iar faţă de Hruşciov, faţă de omul care îşi asumase răspunderea gravă de a da în vileag nişte lucruri, — „Nişte scorneli, nişte invenţii, nişte minciuni gogonate !" — începusem să nutresc o aversiune din ce în ce mai mare, din ce în ce mai adîncă şi mai rea. „...De unde a mai apărut şi omul ăsta ? ! ziceam eu. Că pînă mai ieri-alaltăieri nu ştia nimeni de dumnealui !... A fost o revoluţie, a avut loc un război civil, reconstrucţia şi încă un război, dar de generalul Hruşciov n-a auzit nimeni !... Dumnealui vine la urmă, cu nuanţările, cu *coexistenţa* şi cu înţelegerile, cu tacticile şi cu plecăciunile în faţa unora şi a altora !... în faţa celor care ar fi în stare să şteargă totul de pe faţa pămîntului, tot ce am edificat *noi* în anii ăştia de chin şi de trudă !... Cum de nu-şi dă seama dumnealui de tulburarea şi deruta pe care le stîrneşte între cei care au luptat şi au suferit pentru cauza muncitorească ! ?... Iar ai noştri, de ce tac, de ce nu zic nimic, de ce bat din palme, din nou ! ?... S-au închinat în faţa lui Stalin, l-au omagiat şi l-au divinizat, iar acum se închină în faţa lui Nichita Sergheevici, cu acelaşi patos !... Şi-atunci, dacă e aşa, în ce cred dumnealor? !... în ce constă personalitatea lor ! ?... Sau poate că dacă eşti mai mic, dacă eşti subordonat, nu mai ai nevoie de personalitate, e suficient să execuţi ceea ce hotărăsc alţii, să devii simplu număr, într-o masă cît mai amorfă ! ?...“ „în cazul acesta se mai pune o întrebare : unde-i *eliberarea* pe care am tot trîmbiţat-o *noi ? !...* Unde e realizarea omului aceluia complet şi mîn- dru, dacă unii poruncesc iar alţii execută, dacă dependenţa dintre state şi dintre oameni, în funcţie de mărime, în funcţie de putere, ne iese mereu înainte, ca o fantomă ! ?...“

Mă contraziceam de multe ori, resimţind ca pe o durere izică această contrazicere. Şi-l visam mereu pe Iosif Visări onovici, cum o visasem pe mama, după ce venisem de
a Moldova. Uneori se făcea că stăteam de vorbă cu dînsul,
înţelegîndu-ne de minune, cum nu mă înţelesesem cu nimeni, niciodată. „...Să ştiţi, tovarăşe Stalin, i-am spus într-un rînd, că eu v-am pus fotografia în carnetul meu de partid, cînd am auzit că aţi murit!... Am luat fotografia din fruntea unei cărţi cu scoarţe roşii, am învelit-o într-o hîrtie transparentă şi am pus-o în carnetul meu de membru de partid !...“ „Ştiu, tovarăşul Pozdare, mi-a răspuns Stalin, ştiu !...“ „Dar de unde ştiţi, că eu n-am spus nimic de lucrul acesta, era o taină a mea ! ?... Iar dumneavoastră, tovarăşe Stalin.„Eu ştiu totul !... Am ştiut întotdeauna totul !... Şi-acum tot aşa : ştiu totul !...“ „Şi ce va fi de acum încolo, cum vor evolua lucrurile, pentru că oamenii ! ?...“ „Oamenii mă vor uita, — da, da, mă vor uita ! — dar după aceea îşi vor aduce aminte din nou de mine, mă vor pomeni şi mă vor dori,
ca niciodată ... Pentru că eu, tovarăşe Pozdare, n-am fost un om, am fost o *necesitate,* am ştiut să mă preschimb în necesi-
tate !... De aceea a răsunat vorba mea ca un tunet în istoria contemporană, de aceea a căzut pumnul ca un baros uriaş, peste adversari şi peste duşmani, pentru că eu am fost însăşi
necesitatea !... Am avut şi noroc, e adevărat, Lenin mi-a lăsat
un aparat perfect, cu ajutorul căruia am reuşit să fac ordine în
jur, în ţara mea şi în mişcarea muncitorească, ordinea şi disci-
plina fiind pivoţii principali ai revoluţiei socialiste !...“ „Adevărat, aşa am zis şi eu, dar de ce vă asemuiesc unii acum cu *Marele Inchizitor,* ce aveţi dumneavoastră de a face cu un asemenea ins, cu un stăpîn de suflete din cel mai tenebros secol ! ?...“ „Nimic, dragul meu !... *Marele Inchizitor* a fost un dulce copil!... *Noi* ne mişcăm astăzi pe alte coordonate, mai ample, facem binele şi răul altfel, la un alt nivel !...“ „Dar de ce şi răul ? ! “ „Pentru că oamenilor nu le poţi face bine decît aşa, dacă le faci şi rău !... Uneori trebuie să le
faci numai rău, ca să le faci bine, ca să-i poţi elinti din iner-

că umbli şi dumneata la *parabole,* **pentru că de aici s-a născut asemuirea dinainte, dintre mine şi** *Marele Inchizitor,* **de la faptul că Inchizitorul îl dă deoparte pe** *mîntuitor,* **să nu-l stînjenească în ceea ce face el !...“ „Şi totuşi, dumneavoastră ce aţi face, ce aţi fi făcut, dacă ar fi venit careva dintre** *marii dascăli? !...“* **„Eu!?... Nimica!... Eu am făcut tot ce trebuia făcut!... E rîndul vostru acum, al celor mai tineri, să duceţi mai departe opera începută de mine !...“**

Altădată, în alt vis, m-am chinuit şi mai tare, încercînd să-i opresc şi să-i alung pe unii care vroiau, nici mai mult, nici mai puţin, să dărîme statuia lui Stalin, statuia pe care o ocolisem o noapte întreagă, împreună cu Ole. La început erau numai cîţiva, între care se afla şi Ole, bineînţeles, pe urmă însă, după ce i-am alungat eu, au mai venit şi alţii, mulţi, din ce în ce mai mulţi, dîndu-mă la o parte ca pe un nimica, vorbind între ei, cum să procedeze din punct de vedere tehnic, cum să înceapă operaţia aceea a lor, care mi se părea mie atunci ordinară, murdară şi absurdă, „...Care macara, mă ? ziceam eu. Care aparate de sudură ? ! Voi sînteţi nebuni şau sînteţi proşti ? !... Sau sînteţi şi una şi alta ? !... Păi voi nu vedeţi cine-i pe soclu ?... Nu băteaţi voi din palme, cînd îi auzeaţi numele ? !... Şi nu-i rosteaţi voi înşivă numele, cutremurîndu-vă de emoţie şi de înflăcărare ! ?... Şi-acum... Voi sînteţi nebuni... Şi-ar trebui... Mi-ar trebui o mitralieră, să vă culc pe toţi la pămînt!...“ Lor, însă, nu le păsa, lucrau pe ruptele şi-abia dacă mă pomeneau din cînd în cînd, — „Luaţi-l, mă, de-aicea pe *insecetatul* **ăsta, duceţi-l undeva!“ — săpau şi tăiau, desfăceau din trupul de bronz al lui Stalin hălci mari şi grele, le agăţau în cîrli- gul unei macarale şi le azvîrleau într-o remorcă. „...La turnătorie, mă ! poruncea mereu un meşter. Direct la turnătorie. Direct la turnătorie !...“ La urmă au plecat toţi, au pierit de parcă nici nu ar fi fost, iar eu am rămas locului, uimit şi necăjit. „...Să pună măcar nişte flori acolo ! tot ziceam eu. Nişte trandafiri roşii !... Să nu rămînă locul gol !...“** *„Trandafirii roşii pentru Stalin* **!...“ „Da, ar suna frumos !...“ „Şi trandafirii negri pentru Hitler !...“ „Ce are una cu alta, de ce alătur eu lucrurile astea ? !...“**

„...Nu întinde coarda prea tare, mi-a spus Iuliu Jeler, după ce i-am povestit unul din visurile mele, dar

„Dumneavoastră mă îndemnaţi să fac aşa ceva ? !...“

„Da, eu, dar n-o fac în sine, o fac în raport cu ceea ce

! întîmplă în jurul nostru în ultima vreme!...“

„Aţi trecut şi dumneavoastră la adăugiri şi nuanţări, upă cîte înţeleg!... Frumos, foarte frumos, nu degeaba se june că în împrejurări mai grele se vede cît valorează fie- ire om !...“

„Nu-i adevărat, omul e acelaşi, dacă e om, dacă nu se rosteşte sau nu se îmbolnăveşte !...“

^Şi eu în ce stadiu sînt acum ?“

„în stadiul îmbolnăvirii !“

„Zău ! ?... Şi ce boală am, dacă sînteţi şi medic ? !“

„Schizofrenie ideologică ![a]

„O boală nouă, n-am mai auzit de ea !“

„Asta nu înseamnă că nu există !... Boala aceasta e re- ultatul prim şi poate că cel mai dezastruos al pîrj olului produs e fanatism, e consecinţa firească a unor exaltări deşarte, ără *vatră !...* **Ai să vezi, dacă te vei uita mai bine, oameni are rămîn arşi deoparte, oameni buni, oameni cinstiţi, de- arece eu nu mă refer la parveniţii sociali, — ăştia nu se îm- lolnăvesc niciodată ! — mă refer la cei care au pus totul la nimă, nemaifiind capabili pe urmă să cerceteze şi altfel lu- crurile, consumîndu-se odată cu consumarea împrejurărilor rare i-au scos în lumină !... Unii se îmbolnăvesc cu adevă- at, să ştii, decad din punct de vedere psihic, — şi fiziologic ! — alţii rămîn într-un fel de suspensie, trecînd prin urne cum trec aisbergurile pe ocean, avînd o anumită mă- •eţie, fără a înţelege nimic din ceea ce se mai întîmplă pe alături !... Ceilalţi, însă, cei care se agaţă ca disperaţii de critică, devin din ce în ce mai necruţători, devin hidoşi în rrele din urmă, transformîndu-se în duşmani unii dintre ei, fiind capabili de orice ispravă, cu deosebirea că ei îşi argumentează altfel aversiunea, pornind întotdeauna de la lupta Lor, de care nu se mai ţine seama !... Prietenul meu,** *romancierul,* **îmi povestea de un fost coleg de al lui (de breaslă), om în vîrstă, care activase în ilegalitate, activase cu adevărat, fusese închis, fusese schingiuit de siguranţă, suferise pentru cauza proletariatului (deşi nu era proletar) !... Pe urmă, după** *eliberare,* **devenise scriitor, e un fel de a zice**

burgheză, în orice[1] caz !... De semnat, însă, semna el cărţile la drepturile de autor tot cam aşa făcea, considerîndu-se seri itor, stînd alături de Sadoveanu şi de alţii în comitetele dt conducere ale obştei, şi pe la prezidii, a stat, adică, pentri că a cam început să întţarce bălana de pe la un timp, «sti-lizatorii* au căpătat dreptul de a publica sub propriul lo: nume, editurile s-au mai plictisit!... Iar dumnealui, — căzu e atît de real, încît pare născocit de o minte bolnavă, part inventţia unui om diabolic, care a vrut să-şi bată astfel joc de tot şi de toate ! — dacă a văzut că nu-i mai merge, a început să protesteze, a început să urle prin şedinţe, inventînc : pericole, născocind trădări !... De aceea stau eu şi mă întrel cîteodată care duşmani sînt mai periculoşi, cei *dinafară* sat cei *dinăuntru,* cei pe care îi corcolim noi înşine la sînul în-găduinţei ? !...“ I

Jeler se mîniase, făcîndu-mă astfel să înţeleg că şi el trecuse şi trecea prin aceleaşi frămîntări, — „aproape prin aceleaşi frămîntări am sfîrşit eu prin a zice, înţelegîn- du-l cu adevărat mai tîrziu, fiindcă atunci, în primăvara şi în vara acelui an crîncen — 1956 — n-aş fi făcut-o pentru nimic în lume, aşa eram de stîrnit şi de pornit. „...Unii o fac pe teoreticienii, ziceam eu atunci, cu un patos sporit, alţii o fac pe medicii, depistează boli şi nuanţe !... Ei nici nu-şi dau seama, proştii, că astea sînt adieri revizioniste şi că în zare se adună şi creşte norul contrarevoluţiei !...“ „Dar oare chiar nu-şi dau seama ?“ „De ce nu văd şi ei ceea ce văd eu ? !...“ „Sînt eu un simplu exaltat, sau ei sînt nişte proşti şi nişte ticăloşi ? !...“

Nici nu m-am mai dus acasă, la Moldova, cum începusem să fac de la un timp, am folosit vacanţa lucrînd la fabrică, să fiu pe aproape, să nu mă aflu pe cine ştie unde, — „dacă se întîmplă ceva !...“ Eram sigur, de fapt, că se va întîmpla ceva, un război sau un război civii, la noi sau în altă parte. Prea se înviorase„ră „anumite elemente", prea începuseră unii şi alţii să crîcnească sau să mîrîie de-a dreptul, fără a mai apela la ocoluri şi la pilde. Iar cei care ar fi trebuit să dea „replica necesară", tovarăşii mei de partid şi de gînd, cei care mă excluseseră şi mă umiliseră pe mine, cei care se înfruptaseră şi se înfruptau din avuţia poporului pe care îl slujeau şi îl iubeau (mureau de iubire, nu alta), nu ziceau nimic, se făceau că nu aud, tăceau mîlc, sau, dacă vorbeau, vorbeau şi ei cam la fel. Berbencenii, de pildă, deveniseră toţi, în frunte cu Costel, liberali şi liberalişti, reformatori şi

eformişti. Mă căutaseră, îşi amintiseră deodată de mine, iar 'Juţa, care era aşa de dîrză şi de neîmpăcată în alte privinţe, i început să le ţină parte, chemîndu-i pe la noi, întrebîn- iumă, fireşte, dacă sînt de acord cu asta, după ce îi invitase nsă, punîndu-mă în faţa unui fapt împlinit.

„Bine, bine, am zis eu, să vină, să poftească !“, scoţîniu-i pe urmă din casă, pe la nouă seara, pe toţi, în păr.

Nu aveam de gînd să fac una ca asta, dar ei, Berben- ? enii, Costel, în primul rînd, depăşiseră orice limită, scotocind peste tot, — „Nu e rău apartamentul, nu e vilă, mă *og, dar nu e rău, e chiar bun !...“ — pipăindu-mi mobila, — „E de serie, nu e *stil,* dar merge !...“ — apreciind totul, parcă ar fi fost în tîrg, — „Pe pereţi nu aveţi nimic, nişte fotografii şi un portret al lui Stalin, cam puţin, Stalin nu se mai poartă, iar fotografiile sînt fotografii!...“ — sfătuindu-mă să trec pe la consignaţia, să cumpăr nişte tablouri, — „Se vînd tablouri bune, noroc şi sănătate, serbus, la mulţi ani, le vînd cei care *au fost,* iar noi cei care *sîntem* e firesc să le cumpărăm, să ne împodobim casele cu ele !...“ — vorbind tot timpul, sfătuindu-mă ce să fac şi cum să mă port, — „Ar trebui să mai ieşi şi tu dintre rigidităţi, să intri în drepturile tale, deoarece tu, Vasile Pozdare, ai suferit enorm, o ştie toată lumea, chiar şi tovarăşul Alfred o recunoaşte, da, da, o recunoaşte (el e un om, mă, e *omul nostru* !), şi-ai fi îndreptăţit să baţi cu pumnul în masă şi să ceri ce ţi se cuvnie, eşti mai îndreptăţit deeît alţii, care vin şi spun acum cît de mult au suferit ei !... Dacă nu faci lucrul acesta acum, nu-l mai poţi face niciodată, e ultima ta şansă (şi a noastră, dacă e să vorbim ca între rubedenii, trecînd, aşadar, peste fleacuri !), e ultimul tău tren !... E bine eă studiezi, e bine că înveţi, dar nu-i destul, trebuie să te mişti şi altfel, să-ţi faci relaţii, să-ţi creezi puncte de sprijin, ca să poţi progresa, să aduni roadele străduniilor tale, să iei şi tu un anumit beneficiu, pentru suferinţă, dacă nu pentru muncă, gîndeşte-te la ai tăi, dacă de tine nu-ţi pasă, de ce să staţi voi în umbra vieţii, de ce să vă chinuiţi, numai aşa, ca să puteţi spune că sînteţi cinstiţi, dar cinstea, măi Vasile şi mai tovarăşe Pozdare, e mai relativă decît relativitatea, fireşte, nu zice nimeni să furi, dar nici aşa, să nu iei ce ţi se cuvine !...“

„...Afară ! am zis eu pe urmă, cînd n-am mai putut răbda (mă şi ameţisem, scîrba însă era mai puternică decît beţia). Afară, toţi, afară !... Şi să nu vă mai prind pe aproape !... Afară, afară !...“

Nu era bine, n-ar fi trebuit să fac aşa ceva, mai ales că asta se petrecea la scurt timp după ce răcnisem la unul într-o şedinţă, la uzină, unde ţinusem un scurt şi foarte vehement discurs, împotriva tuturor celor care vroiau să dărime ceea ce „am construit noi!“, nedumerindu-i pe toţi, creînd deodată în sală o încremenire stranie, cum creasem şi la mine, după ce îi alungasem pe Berbenceni, cum aveam să mai creez şi după aceea, fiindcă nu m-am oprit, nu m-am liniştit. „...Să nu vă închipuiţi că-i gata ! ziceam şi repetam eu, pînă şi în cele mai banale împrejurări (şi la baie ziceam asta, cînd îmi aminteam de cine ştie ce *înfruntare).* **— Să nu credeţi** *voi* **că revoluţia va fi pusă la zid !... Niciodată nu se va întîmpla asta !...“**

Uneori îmi aminteam de omul pe care mi-l pusese Jeler dinainte, de cel care se agăţase ca un disperat de literatură, nu stăruiam însă, — „Astea sînt pilde moralizatoare şi nu sînt pentru mine !...“ — mergeam mai departe, pe acelaşi drum, cu toate că îmi dădeam seama că nu mai aveam nimic sub tălpile picioarelor, călcam pe fum, umblam în gol, cădeam şi nu mă mai opream, ca într-un vis ciudat şi chinuitor, care nu se mai termina. Şi poate că tocmai de aceea eram atît de îndîrjit, pentru că nu mai eram în acord cu ambianţa din jur, pentru că lucrurile erau în mişcare (în dezagregare, cum ziceam eu), pentru că se ridicau din ce în ce mai mulţi nouri „în zarea revoluţiei...“

„...Aşa le trebuie ! am spus eu apoi, cînd au început represaliile din Ungaria, concentrîndu-mi toate neliniştile într-o ultimă şi de neocolit izbucnire. Altă soluţie nu era : decît să intre cu tancurile peste ei!... Aşa trebuie procedat cu toţi revizioniştii, cu toţi contrarevoluţionarii : trebuie nimiciţi toţi, fără milă !... Toţi şi de peste tot !... Să nu rămînă nici urmă !...“

După aceea, după ce s-a făcut linişte în Ungaria, m-am liniştit şi am tăcut şi eu, am tăcut mult timp, o veşnicie aproape, şi poate că mai tac şi acum în anumite privinţe. Normal ar fi fost să nu tac, fiindcă presupunerile mele se adeveriseră, *teza* **mea se dovedise justă, avusese loc o contrarevoluţie, sau o tentativă de contrarevoluţie, care fusese înăbuşită pe urmă, exact aşa cum o dorisem eu, — eu şi alţii ca mine. Spre deosebire însă de alţii, spre deosebire de toţi cei care se neliniştiseră pentru că se întrebaseră**

QU **îndrăzneam să vorbesc, anumite discuţii, mai ales, le evitam cum eviţi copcile, cînd mergi pe gheaţă, cum sări peste bălţi, după cîte-o ploaie mare, cînd se schimbă toate în jur, configuraţia drumurilor şi păienjenişul potecilor. Se mai ivise, e adevărat, încă o complicaţie, mă îndrăgostisem ca un prost, — „Ca un nebun !...“ — de renumita Georgina Mihalcea. Fusesem convins că iubirea aceasta e ceea ce căutam, ceea ce îmi lipsea, — „...fiindcă eu m-am cheltuit ca prostul în altfel de lucruri, am ars pentru alţii, m-am luptat pentru alţii, parcă n-aş fi avut sufletul meu şi gîndul meu, parcă mi-ar fi fost scris să fiu un sacrificat!...“ — sfîrşind, totuşi, prin a ancora în apele dezamăgirii, admiţînd, mai mult decît atîta, că în spatele acestei iubiri, sub cele mai curate şi mai fierbinţi gînduri, stătea disperarea, o anumită forţare a lucrurilor, care le falsifica, le scutura de polenul firescului. „...Ei, Georginei, am spus eu într-un tîrziu, din mijlocul tăcerii care mă împrejmuise şi mă copleşise, — nu-i pasă prea mult, de firesc şi de nefiresc, de ceea ce m-a preocupat şi mă preocupă pe mine !... Nuţei îi pasă, îi păsa, adică, pentru că acum e preocupată de un singur lucru : să-şi crească copiii, nemaipunînd seama pe nimic altceva, neputînd să mai ştie de altceva, de căldură sufletească, ori de limpeziri!... Iar eu...“ „Eu rămîn ce sînt, ceea ce mi-a fost dat: un fiu al secetei, un om născut şi crescut de acest pîrjol, a cărui pecete o va purta toată viaţa !...“ „Iuliu Jeler avea dreptate în privinţa aceasta : sînt boli care lasă urme, chiar dacă se vindecă !... Un om care a trecut odată printr-o asemenea văpaie, — prin focul fanatismului, să zicem ! — se va resimţi toată viaţa, nemaifiind niciodată ceea ce ar fi fost dacă n-ar fi trecut prin ele !...“ „Viaţa socială îşi va deschide orice lacăt în faţa unui asemenea om, orice problemă politică îi va fi familiară, alte lucruri însă, mai de suflet, nu-i vor fi apropiate, chiar dacă le va resimţi lipsa !...“ „E normal, pentru că sufletul omului ar putea fi asemuit cu un relief, dacă aici există un deal sau un munte, e inevitabil să fie şi o vale pe aproape, sau o prăpastie adîncă şi întunecoasă !...“ „Adevărat, aşa e, dar unde e** *omul complet* **atunci, omul de care am tot vorbit** *noi ?...*“ **„Unde-i libertatea, şi bucuria, şi limpezimea ? !...“**

capabil să-mi făuresc propria mea direcţie etică, să admir ce-i de admirat, dar să şi critic ceea ce e de criticat, să nu mă închin decît în faţa adevărului, în faţa cinstei, în faţa omeniei ! ?...“

Nici măcar în 1964, în primăvară, după ce a apărut Declaraţia din aprilie, n-am ieşit din tăcerile acestea ale mele, ba poate că m-am adîncit şi mai mult în apa lor compactă şi adîncă, mergînd singur pe fundul acestei ape, ducînd cu mine o undă de melancolie abia înţeleasă, purtînd în spate platoşe alunecoase şi limpezi, constelaţii nesfîrşite sau mari bolboroseli de noroi, ieşind la suprafaţă în lumina cîte unui asfinţit prelung, ori cînd da soarele să răsară, trăind şi murind, apropiindu-mă pe ocolite de mine însumi, de ceea ce eram eu cu adevărat, de ceea ce puteam efectiv să fiu, dominîndu-mi înflăcărările, lăsîndu-le să cadă în profunzimile fiinţei mele, bucurîndu-mă ca un copil, — fără a spune nimănui nimic ! — ori de cîte ori simţeam cum creşteau şi cum mi se înmulţeau puterile, de parcă eu aş fi fost, şi nu altul, cîrmuitorul şi judecătorul întregii lumi, omul care îşi găsise, în sfîrşit locul şi rostul în acest conglomerat uriaş,

— „care se numeşte omenire !...“

„Dar ce-i cu tine, Bătrîne ? m-a întrebat Ionuţ, în vară, tîrziu. Cum de eşti aşa de reţinut şi atît de *sobru ?...* Discută şi se frămîntă toţi, unii îşi pun ţărînă în cap, — aşa fac, pe cinstea mea ! — alţii se bagă cu capul în ţărînă !... Iar tu, stai şi te uiţi, tu, care ai clocotit de fiecare dată, cînd a fost un eveniment mai aparte !... Nu pricep, te rog să mă crezi, nu mai pricep nimica !...“

„Nici eu nu pricep, i-am răspuns, nu ştiu la ce te referi şi ce vrei să spui ! ?...“

„Ei, nu pricepi ! ?... La Declaraţia *din aprilie,* domnule, nu sîntem noi independenţi, nu VQrbesc toţi de lucrurile astea, exprimîndu-şi, unii, entuziasmul, în vreme ce alţii pun nedumerirea înainte... Iar tu, nimica...“

„Asta era, aşadar, am zis eu, la lucrurile astea te refereai tu, la independenţă' şi la consecvenţă !...“

„De consecvenţă n-am spus nimic !“ s-a delimitat el.

„Zic eu, fiindcă asta e problema la urma-urmei !...“

Lucram de-acum la uzină, unde îl dusesem şi pe el, să lucreze, să înveţe o meserie, soluţie pe care o adoptase mîrîind, sfîrşind, totuşi, prin a o îmbrăţişa fără nici o rezervă,

— „E mai bine aşa, am şi eu un ban al meu, care nu mai

trece prin *caseria* mamei !...“ — mergînd cu mine împreună la lucru, venind cu mine, îndeimnîndu-mă la cite-o bere,

— „Numai una, Bătrîne, fac eu cinste şi nu-i spun nimic Doamnei sufletului tău !...“ — făcînd-o pe bărbatul, pe omul în toată firea, cu toate că nu era decît un adolescent nelimpezit şi neîmplinit. Dar era voinic încă de pe-atunci, era mai înalt decît mine, avea alură de sportiv, era îndrăgostit de fotbal, dar învăţa foarte bine, era „premiantul de drept“ al clasei, fără a lua însă vreun premiu, din cauza muzicii, din cauza purtării, cu ajutorul cărora erau săltaţi alţii, lucru pe care, de asemenea, l-a admis greu de tot, — «Dar e o porcărie, Bătrîne, e o treabă josnică, şi pentru cei ce o fac, dar şi pentru cei ce o primesc !...“ — revoltîndu-se, ca într-o spumegare, ca într-o presimţire. într-un fel, băiatul era şi mai este, mai mult decît fetiţa, *marcat* de toate încercările prin care a trecut familia mea, prin care am trecut eu însumi. Lena, fiind mai mică decît el, fiind altă fire, stînd mai mult sub aripa Nuţei, nu le primise pe toate în faţă, dar nici nu-mi era atît de apropiată, cum îmi fusese şi îmi era cîrlanul acesta de băiat, pe care vroisem mereu să-l feresc de intemperii, — „învaţă tu, vezi-ţi de carte, lasă politica în seama mea !...“ — care se uitase mereu peste umărul meu, să vadă ce fac şi ce zic, care citise cărţile citite de mine, punîndu-mi el însuşi în mînă cărţile pe care le citea,

— „Ocupă-te mai mult de fizică, Bătrîne, nu sta numai în construcţia de maşini !...“ — devenind pe nesimţite un om cu propriile lui opinii, gîndind drept dar cam aspru, avînd păreri politice foarte limpezi şi foarte ferme, — „E greu să fi comunist adevărat, dar e posibil, mai ales dacă vom compara ideea aceasta cu o undă aflată în continuă schimbare !“

— privind ca pe o ofensă personală orice nedreptate, duşmă- nindu-i pe cei care nu trăiau în acord cu ceea ce spuneau, — „pe toţi cei care se hrănesc cu vorbe, mîncînd vorbe şi debi- tînd vorbe, repetînd ca papagalii ce au auzit de la alţii, minţind şi înşelînd lumea !...“ „Nici nu-i rău că se comportă aşa ! ziceam eu uneori, bucurîndu-mă că am în cine mă oglindi, fiindcă pînă la urmă tot la lucrurile astea ne întoarcem, la ceea ce a fost temei şi bază din vechime, la ceea ce dăm efectiv urmaşilor, nu la ceea ce credeam că le-am dat. Dimpotrivă, e foarte bine, băiatul e *ţepos* şi-i dîcos, nu-i plac aranjamentele, iubeşte cinstea şi munceşte ca un drac !... E bine, da, e foarte

bine !...“ Alteori, însă, măgîndeam cu îngrijorare la el, spunîn- du-mi că se va izbi de greutăţi nenumărate, din cauza felului său de a fi, mult prea semeţ şi prea «ţepos», sfîrşind, totuşi, prin a-l apăra, parcă aş fi vrut să-i deschid un drum prin ani, pînă cine ştie unde, — «pînă dincolo de pragul viitorului mileniu !...“

„...Ştii de ce am tăcut atîta, i-am răspuns eu băiatului, dar nu atunci, mai tîrziu, în iarnă, spre primăvară, de fapt, la cîteva zile după ce murise Gheorghiu-Dej, cînd veneam amîndoi de sus, de la Poiană, — de ce am tot stat şi m-am tot uitat în jur ! ?...“

„De ce, Bătrîne ?“ a întrebat, la rîndul său băiatul, uitîndu-se la zăpezile din stînga drumului, şi peste pădurile care ardeau departe în asfinţit.

„...Am tăcut, am reluat eu, amintindu-mi deodată de noaptea cînd umblasem prin oraş, pe ninsoare, împreună cu Oliviu Lupşe, cu Ole, cînd dădusem tîrcoale statuii lui Stalin, avînd senzaţia ciudată că nici' nu m-am plimbat atunci, am visat numai că m-am plimbat — pentru că am vorbit altădată prea mult, de aceea am tăcut atîta !... Să-i mai las şi timpului răgaz, să aleagă şi să cearnă lucrurile !... Fiindcă asta a fost greşeala noastră principală, a mea, în primul rînd : că am zis şi am crezut că am lămurit problemele lumii şi ale vieţii şi că nu mai avem nimic altceva de făcut, decît să băgăm lumea şi viaţa în şabloanele propriilor noastre judecăţi, care nici nu erau ale noastre, erau de împrumut, erau preluate de-a gata !... Asta fiind o altă greşeală a noastră : că am zis că e suficient să facem ceea ce au făcut alţii, să repetăm, pur şi simplu, nişte erori, fiindcă alţii au făcut erori multe, au făcut şi lucruri bune, nu trebuie să uităm de asta !...“

„După cîte înţeleg, Bătrîne, a spus băiatul cu o fermitate care m-a iritat puţin, tu nu eşti de acord cu *Declaraţia* de anul trecut ! ?...“

„Ba sînt de acord, i-am spus eu mai repede decît ar fi trebuit — cu *Declaraţia* sînt de acord întru totul, rezervele mele îi privesc pe cei care au îmbrăţişat-o imediat, de parcă ar fi ştiut de acum zece ani sau de acum douăzeci de ani, că va veni şi se va produce !... Mă refer, cînd spun vorbele acestea, la entuziaştii de meserie, la oportuniştii faţă de care am nutrit o duşmănie teribilă — şi întemeiată, aş zice eu !...“

„înţeleg ce spui, a zis băiatul într-un tîrziu, cu o seriozitate puţin contrafăcută, care mă irita dar mă şi bucura,

— ceea ce nu înţeleg, totuşi, se referă la rău, la faptul că *voi,* — tu, în primul rînd, dar nu numai tu ! — aţi pus ura înainte, mereu a trebuit să duşmăniţi şi să dărîmaţi pe cîte cineva, o clasă sau un om !... Nu se poate, adică, — aceasta-i *ideea* mea, aceasta-i întrebarea ! — să fie pusă iubirea înainte, nu e posibil, vreau eu să spun, ca omul să fie bun, fără a fi, mai întîi, ciudos şi fioros ?

„Ba e posibil, i-am spus eu cam înăbuşit, cam scrîşnit,

— este, orice e posibil, dar ura, dacă e întemeiată, e sfîntă şi inevitabilă !...“

„Eram sigur că îmi vei răspunde în felul acesta !“

„De unde pînă unde ? ! “

„Din Poiană pînă aici, de ieri pînă azi !... Dar ce crezi, că eu nu te ştiu, te ştiu pe degete, îţi cunosc reacţiile, îţi cunosc toate ticurile !...“

„Zău, demnule ! ?“

„Da, le cunosc şi te ştiu !...“

Ne-am certat la un moment dat, ne-am luat la harţă,

— „Nu ţi se pare că îţi permiţi cam multe ?!“ „Nu, nu mi se pare, dacă discutăm, discutăm cum se cade, dacă nu...“ — pe urmă, însă, după ce am intrat prin pădure, ne-am domolit, eu m-am domolit, de fapt, — „N-are rost, sinceritatea lui e desăvîrşită, dacă mă supăr, pe el, mă supăr pe mine însumi!...“

„...Adevărul e că şi eu mi-am pus această întrebare, i-am zis băiatului, de mai multe ori mi-am pus-o, nu numai odată, fără a găsi răspunsul potrivit !... M-am gîndit o dată că nu se poate fără ură şi fără încrâncenări, fără a fi mulţumit de explicaţie... Revoluţia nu se poate înfăptui decît prin luptă, prin deposedarea unor clase sociale şi prin nimicirea unor adversari... Explicaţia e corectă, dar e insuficientă, fiindcă întrebările mele, ca şi ale tale, vizau altceva, se refereau la edificarea intimă, a fiecărui comunist, în parte, şi a partidului, în întregime, se refereau la inventarea unor tensiuni şi a unor crize, atunci cînd ele nu există în realitate, la transformarea lor în sprijin pentru o anumită atitudine, fals revoluţionară, în componenţa căreia a intrat şi intră fel de fel de complexe, individuale sau colective, fiindcă există şi aşa ceva, există predilecţie chiar faţă de anumiţi

ale puterii !... E o problemă deoarece şi aici au funcţionat şi funcţionează tendinţe vechi, care au favorizat subiectivismul, au favorizat naşterea grupurilor şi a găştilor, rezultatul acesta fiind, probabil, cel mai nefericit, cel mai dăunător !... Văzând că nu se poate progresa altfel, sau că se progresează greu, oamenii se polarizează în «echipe de şoc», sprijinin- du-se unii pe alţii, acţionîrud în cadrul sistemului existent, dîndu-i la o parte sau dărîmîndu-i pe cei care Le stau în cale, făcând şi lucruri bune, săvîrşind însă şi atrocităţi, compromi- ţînd şi erodînd nebănuit de multe eforturi creatoare, gene- rînd noi forme de înstrăinare, mai complicate decît cele dinainte, fiindcă înainte vreme exista lupta, dar acum, în măsura în care sînt afectate anumite lucruri, sînt afectate înseşi problemele de fond ale existenţei omeneşti, ale tuturor celor ce au dus şi duc greul în lume !...“

Am tăcut, cînd ne-a ieşit oraşul înainte, arătîndu-i-l, spunîndu-i ce şi cît se construise, — „Mai ales în ultimii ani !...“ — ce cartiere se înălţaseră, — „Ca din nimic !...“ — ce forţă extraordinară reprezintă o aşezare urbană, în alcătuirea căreia s-a cheltuit trudă multă, inteligenţă tot atît de multă, obţinîndu-se astfel o operă colectivă impresionantă, — „plină de forţă şi de măreţie !...“

„Adevărat, a spus băiatul de lîngă umărul meu, aşa e, dar ce spuneai mai înainte era mai interesant, te-aş ruga să revii !...“

Am revenit, m-am întors la lucrurile despre care vorbisem mai înainte, sfătuindu-l mereu să nu ia de bun tot ce ziceam eu, — „Fiindcă s-ar putea să exagerez sau să greşesc, pur şi simplu !...“ — să-şi formeze în timp propriile lui păreri şi judecăţi — „Pentru că *noi* prin asta am greşit, că am luat totul de bun, tot ce ni s-a spus !...“ — să muncească mult şi să înveţe mult,' — „Să te ridici pe cele mai înalte culmi ale cunoaşterii !“ — să nu se închine la *idoli,* indiferent cum vor fi ei, reali sau oontrafăcuţi, — „Fiindcă idola- trismul e umilinţă curată !...“ — să-şi iubească ţara şi poporul, — „Să nu uiţi niciodată că eşti copil de muncitor şi nepot de ţăran şi că neamul din care ne tragem are sufletul rupt din soare !...“

Cînd am ajuns acasă, tîrziu în noapte, Nuţa ne aştepta cu masa pusă, agitîndu-se şi vorbind mereu, — „A dat Dumnezeu de aţi mai şi venit, în sfîrşit, păi da, domnii, dacă se apucă de discuţii, nu le mai isprăvesc, ţi-am spus eu, Lena : cine l-a omorît pe Kennedy, a fost Stalin mic sau mare, va

fi lumea întreagă comunistă în anul 2500, de parcă ei ar trăi pînă atunci, pînă, în anul 2500, haideţi, gata, suspendaţi teoriile şi treceţi la masă !...“

Era ziua mea de naştere, lucru de care uitasem, ea însă nu uitase, fapt care m-a umplut deodată de bucurie.

„...Marile idei, am spus eu după ce am ciocnit şi am băut cîte-un pahar de vin cu Ionuţ, devin vorbe goale, dacă nu sînt sprijinite de faptele obişnuite ale vieţii... De o discuţie cu băiatul tău, care a devenit, deodată, om în toată firea... De zîmbetul femeii împreună cu care ai trecut şi treci prin viaţă... De atîtea şi-atîtea alte lucruri, fără de care omul ar fi o simplă şi cam penibilă *schemă !...“*

IX

înainte de a ajunge director-general la uzină, în vremea cit am lucrat ca simplu inginer la rtiecanicul-şef, şi chiar şi după aceea, cît am fost şef de secţie şi inginer-şef, am nutrit speranţa, ba chiar şi convingerea, că voi putea face foarte mult bine dacă voi ocupa o „muncă de răspundere[14], voi fi un deschizător de drumuri şi un catalizator, — „un adevărat conducător comunist, aşa cum mi se înfăţişează el acum, nu cum mi se părea că trebuie să fie pe vremea' cînd eram discipolul lui Korceaghin şi al lui Davîdov, cînd eram stalinist pînă în măduva oaselor !...“ „Korceaghin şi Davîdov, — şi Stalin, chiar şi el ! — pot şi trebuie să rămînă exemple, reprezintă, în orice caz o experienţă umană şi socială!...[11] „Dar nu sînt ultima *limită,* nu trebuie să devină barieră pentru alţii !...“ Acesta a fost motivul pentru care am primit anumite funcţii, — dorinţa şi convingerea că voi putea face mult bine, — „voi împinge lucrurile înainte, le voi scoate din lîncezeală !...“ Mă întorsesem la uzină spăşit şi domolit, umilit de învăţătură, cuminţit de decantările prin care trecusem şi treceam, care trecuseră prin mine ca nişte şuvoaie de apă rece şi limpede, — „da, chiar aşa !...“ La început, mă-, car, cîteva luni de zile, dacă nu mai mult, nu m-am gîndit deloc la ceea ce se va întîmpla cu mine mai departe, ce voi fi şi ce voi devenii M-am aşternut, pur şi simplu, pe muncă, am făcut tot ce mi s-a spus, tot ce era nevoie, lucrînd la strung, dacă trebuia, trăgînd la pilă, lăsînd la o parte orice

ifos de specialist, de om cu diplomă, fiindcă şi asta a fost şi este o ciudăţenie a frumoasei noastre orânduiri, — orânduire a muncii, nu-i aşa !? — în cadrul căreia cel ce are o diplomă în buzunar nu mai are voie să pună mina pe strung, el trebuie să îndrume, — „să conducă, nu să fie condus.. In asta a constat, de fapt, frumuseţea acestei perioade, în faptul că m-am scufundat în muncă, mal puternic şi mai adine decît altădată, mai cu spor, mai cu folo6. Faptul că eram inginer mă avantaja întru cîtva, dar nu în sensul râvnit de mine când plecasem la institut, ci in celălalt sens, al competenţei, al eliberării de complexe, fiindcă un om pregătit şi instruit, se mişcă mai firesc prin lume, creând emulaţie şi linişte în .jurul lui, în timp ce un altul, neîmplinit şi nepregătit, va stîmi derută şi teamă peste tot pe unde va trece. Sensul celălalt, ameninţările pe care le aruncasem peste umăr, cînd plecasem la institut, rămăseseră în urmă, aşa cum rămăseseră în urmă şi alte deprinderi şi înclinaţii temperamentale, — un anumit fel de a fi, rigid şi repezit, o anumită închistare psihologică, o anumită exacerbare a trăirilor, datorită căreia dădusem de vreo cîteva ori „cu bîta în baltă“, sărisem din propria-mi piele, sau poate că intrasem în ea, ca într-o uniformă diavolească, făcută dintr-un anumit fel de piele, de şarpe sau de crocodil, sau de rinocer, de ce nu, de fiară, în orice caz, fiindcă omul devine fiară ori de cîte ori decade din adevărata sa condiţie. Numai de fanatism nu izbutisem să mă dezbar, de umbra lui, de fapt, fiindcă acest flagel, această pacoste a mişcării muncitoreşti, lucra încă în subteran, se ţinea de mine ca o stafie, ca un al doilea „su- per-eu“, făcîndu-mă să fiu şovăitor uneori, mult prea atent şi mult prea grijuliu, cum nu-mi era felul şi firea. „...Nu se poate nici aşa, ziceam eu în răstimpuri, să te împiedici mereu de tine însuţi, să trăieşti prin alţii, să nu fi niciodată ceea ce eşti, ceea ce poţi efectiv să fii ! ...“ „Nu-i obligatoriu, la urma-urmei, să te zbaţi mereu, nu între viaţă şi moarte, ci între aceste două extreme : între exaltarea fanatică şi bol- mojeala oportunistă, între duritatea falşilor revoluţionari (care au fost întotdeauna simpli aventurieri spirituali, nişte neisprăviţi care au abordat acest domeniu din simplă

oarecare, să fii *om,* să contezi cu adevărat în tot ce se face şi se hotărăşte în jur ?!...“ Nu stăruiam asupra răspunsurilor, nici nu-mi puneam întrebări toată ziua, nu aveam timp să hamletizez, lucram, munceam cum nu muncisem niciodată, gîndindu-mă la lucrurile acestea din mers, cumva, în raport cu o împrejurare sau alta, în raport cu felul de a fi al unuia sau altuia, fără a mă gîndi, nici măcar aşa, în treacăt, la propria mea oarieră, la un eventual urcuş.

„...Bine, bine, măi omule, îmi spunea Nuţa uneori, cînd mergeam acasă rupt de oboseală, ori cînd venea ea după mine în secţie, — dar *ăştia* nu-ţi dau şi ţie o *muncă* mai acătării, că doar eşti ditamai inginerul acum, ori tu eşti sortit să fi salahor toată viaţa, ca să nu-ţi uiţi obîrşia, să poată progresa şi prospera alţii ?!...“

Mă eschivam de la răspunsuri, mai ales atunci, în perioada aceea de început, atît de romantică, atît de nu ştiu cum, îi spuneam şi ei cîte ceva, — „Lasă, Nuţă, nu te necăji, are să fie bine !...“ — şi-mi vedeam de lucru, reparam strunguri şi raiboteze, organizam şi reorganizam *fluxuri de producţie,* pregătind în paralel o lucrare amplă, — *Nou şi vechi in domeniul construcţiei şi utilizării maşinilor-unelte* — care avea să fie lucrarea mea de doctorat. Pe urmă, însă, am început să-mi pun şi eu asemenea probleme, din punctul meu de vedere, în felul meu dar am început. „...De ce să depind în tot ce fac de bătrînul Leon Toderici ? m-am întrebat eu într-o bună zi, cînd nu mi-a aprobat el procurarea unui material anume. De ce să nu depindă el de mine ?!... De ce să stau eu la uşa lui, să văd cum pufăie din veşnica lui pipă, cum fierbe şi cum clocoteşte !?... De ce să se frîngă toate iniţiativele de îmbîc- seala lui prăfuită şi coclită ?!...“ „De ce şi pînă cînd, într-adevăr !?...“ „Am muncit şi am suferit, mi-am ars nopţile citind şi învăţînd şi-acum, dacă e vorba să fructific ceea ce am învăţat şi am adunat, trebuie să stau în coada nu ştiu cui, să fiu cuviincios şi modest!...“ „Dar asta nu mai e cuviinţă şi nici modestie nu-i, asta-i curată sinucidere, e autodesfiinţare !...“ „înţeleg, să nu calci în picioare drepturile altuia, să nu nedreptăţeşti pe nimeni, dar dacă e vorba să afirmi un lucru, atunci trebuie să-l afirmi !...“ Iar mai tîrziu, cînd eram ingi- ner-şef, mi-am pus aceleaşi probleme, în raport cu Felix Fălcoiu, — „—

fel într-un dialog ciudat şi întortocheat, înscriindu-mă într-o cursă pentru oare nu eram, practic, pregătit, fiind handicapat mereu de inadecvare, de abordarea unei probleme noi cu mijloacele cele mai nepotrivite. Eu doream, cinstit, un anumit lucru (sau poate că mă înşelam, îmi cream şi eu justificări ?!), doream ca munca să meargă mai bine. Dar şi Leon Toderici dorea acelaşi lucru, aşa cum îl dorea şi Felix Făicoiu. Asta, măcar, nu numai că dorea lucrul acesta, dar se lupta pentru el, în felul său, desigur, depăşind mereu o anumită limită, a echilibrului, a bunului-simţ, revărsîndu-se în elanuri şi mînii fără sfîrşit. Era mai tânăr, e adevărat, era în puterea vîrstei şi-i plăcea să muncească şi să trăiască, — „enorm, fără oprire şi fără limită, măi tovarăşe Pozdare, habar n-ai dumneata ce doruri şi ce elanuri clocotesc în mine !...“ Toderici, domnul Leon Toderici era bătrîn, se apropia de vîrsta respectabilă a pensionării, o dorea chiar, deşi era proaspăt căsătorit, recăsătorit, de fapt. Femeia pe care o adusese în casă, după ce murise soţia dintâi, era mai tînără decît el cu aproape treizeci de ani şi poate că de aici se trăgea buimăceala prin care trecea el, fiindcă înainte de asta era om de înţeles, se ocupa de secţie, asuda şi se zibătee, chiar dacă nu izbutea mare lucru. Principala lui dramă nu era legată, totuşi, de recăsăto- rire (asta o sublinia numai avea să-i grăbească sfîrşitul, un sfîrşit tragic, la producerea căruia am luat şi eu parte, fără să vreau), ci de faptul că el se rupsese de mult de meserie, era inginer numai cu numele, în virtutea inerţiei, pentru că avea o diplomă în buzunar. Altfel, ca preocupare, era în afara oricăror lucruri. Nici înainte, ce-i drept, nu fusese el prea bine înfipt în problemele concrete ale producţiei, sau în problemele de ansamblu, teoretice, ale construcţiei de maşini. Avusese fel de fel de funcţii, datorită relaţiilor de familie, pe urmă, după *eliberare,* dat fiind faptul că aderase din vreme la mişcarea democratică, înscriindu-se în partidul comunist încă din 1946, primise alte funcţii şi alte însărcinări, nu prea mari însă, deoarece provenea dintr-o familie de mari burghezi (taică-său avusese o fabrică de stofă şi cîteva magazine, printre care şi unul de blănuri), dar şi pentru că nu strălucea prea mult în profesie, — „era un om cu idei“, cum zicea nea Constandă. Fusese cîţiva ani inginer-şef pe întreaga uzină, pe urmă fusese împins în jos, din treaptă în treaptă, bucu- rîndu-se, totuşi, de o anumită îngăduinţă, — „dat fiind trecutul său de luptă, dat fiind faptul că e dintre primii intelectuali care se ataşaseră de partidul nostru

aceea fusese pus şeful secţiei în oare am lucrat eu, la început, — „să aibă şi el o funcţie, să nu rămînă de izbeliştе !...“ Se conta pe faptul că acolo, la *mecanicul-şef,* existau câţiva muncitori foarte burii şi tot atâţia maiştri experimentaţi. Intre timp, însă, muncitorii vechi, unii dintre ei, plecaseră, iar secţia începuse să cam scîrţîie, mai ales că cerinţele creşteau mereu, uzina se moderniza văzând cu ochii. „Ce ne facem, tovarăşul Pozdare ? zicea din ce în ce mai des bătrînul Tode- rici. Cum rezolvăm noi problema *liniei* aceleia noi ?!...“ „Nu ştiu, îi răspundeam eu, dumneavoastră trebuie să găsiţi soluţia cea mai potrivită, eu 9Înt simplu *stagiar* „Eşti, e adevărat, dar dumneata o să-mi iei mie locul, simt eu asta, toată lumea o simte !...“ „O fi simţind-o, dar eu nici nu zic şi nici nu simt aşa ceva !... Aş zice chiar să nu mă mai plictisiţi cu asemenea prostii, fiindcă eu unul, mă credeţi, nu mă credeţi, nu dau doi bani pe *funcţii* şi pe muncile de răspundere !...“ Nu minţeam de loc în clipa aceea, aşa cum nu am minţit nici mai tîrziu, în altă împrejurare, cînd i-am spus aproape acelaşi lucru lui Felix Făicoiu, cu deosebirea că eu eram, acum, inginer-şef pe uzină, iar Făicoiu era director general. Mai exista o deosebire, existau două deosebiri, de fapt, una care ţinea de vîrstă şi alta, mai importantă, care ţinea de temperament, fiindcă Făicoiu acesta, spre deosebire de bietul Leon Toderici, era (şi mai este) *un tip.* Avea ceva în el, şi mai are şi acum, de burghez din prima generaţie, era (şi mai este) rudimentar până dincolo de limită, ena zgrunţuros şi solzos, plin de bube, din' creştet pînă în tălpi şi din tălpi pînă în creştet. Pe dinăuntru însă, la suflet şi la gînd, fiindcă altfel era destul de agreabil, mai ales atunci cînd arbora morga lui de mare zeu, — zeu al tehnicii, zeu al activităţii politice — când i se părea că e un personaj nemaipomenit, convingându-i şi pe alţii de lucrul ăsta, atât era de convins el însuşi de ceea ce vroia să fie, fiindcă la el toate erau subordonate acestei *voiri,* puternică dar şi fioroasă. Avea, e adevărat, şi momente când uita de morgă şi de teribila lui *voire,* nu prea dese dar le avea. Râdea mărunt în asemenea clipe, chicotea ca o muiere, luminîndu-se la faţă, umanizîn- du-se şi el, cît de cît. De obicei însă era sobru şi sumbru, era întors spre *voirile* acelea ale lui, pe care le încălzea la sîn de ani de zile, din cauza cărora a călcat în picioare simţăminte dintre cele mai nobile, a călcat în picioare prietenii şi iubiri. De fapt, pentru el nici nu existau asemenea lucruri, pentru el nu existau decît *voirile* de care vorbeam mai înainte.

comia aceea nemăsurată, de chivernisire şi de putere, de a se şti cu orice preţ în frunte, de a aduna titluri şi onoruri, de a strînge bani şi bunuri, cîţi mai mulţi bani şi cît mai multe bunuri. Nu ştiu pînă unde vrea să meargă, nu ştiu unde vrea să ajungă (nici el nu cred că ştie lucrul ăsta), deocamdată însă aşa se comportă, ca un proaspăt parvenit, ca un burghez din generaţia întîia, fiindcă ăştia erau energici şi tulburători, erau sănătoşi şi lipsiţi de complexe, puternici, într-un curvînt. Cam aşa se oomportă şi Fălcoiu, cam aşa umblă el prin viaţă (prin viaţa de azi, pentru că nu-i scutită de complicaţii nici ea), cam aşa ca'lcă el peste lucruri şi peste simţăminte, cum calcă un elefant peste porcelanuri, într-un magazin de antichităţi, cum umblă şi se comportă un şacal în junglă, ori o hienă, o sălbăticiune, în orice caz, a cărei simplă apariţie schimbă numaidecît faţa lucrurilor, imprimă altă atmosferă întregii ambianţe. Drumul lui de pînă acum prin asta se caracterizează, în orice caz, printrvo continuă răvăşire şi stricare a lucrurilor, peste tot pe unde a trecut. N-a făcut-o cu cine ştie ce intenţie, a făcut-o pentru sine, pornind de la sine şi înturnîndu-se la sine. Dar a făcut-o, le-a întors pe toate pe dos, a îndepărtat din preajma lui oameni buni şi apreciabili, folosindu-se de ei, cîştigîndu-le prietenia, împin- gîndu-i spre greşeli pe unii dintre oamenii aceştia, mai ales pe cei de care se temea el, în perspectivă (în perspectiva propriilor sale deveniri). Peste tot a procedat aşa, idîndu-i la o parte pe cei ce îi erau sau puteau să-i fie egali, printr-o devenire firească, înco<njurîndu-se în acelaşi timp de fel de fel de veleitari, simţindu-se între ei cum se simte cloşca între pui, semănând nu odată cu o planetă diformă, cam buboasă şi cam păroasă, în jurul căreia se învîrtesc sateliţi mărunţi şi mărunţitori, un fel de conglomerat al nimicniciei, în sînul căruia se simte el de minune. Ce-i drept, numai atunci rîde el mărunt şi satisfăcut, ca o muiere, numai atunci e liniştit şi împăcat, potolit şi limpezit, cît de cît şi din ce în ce mai puţin şi mai rar, fiindcă i se schimbă şi chipul, pe măsură ce se afundă el în nămolurile parvenirii, pe măsură ce e tras în jos de glodurile lăcomiei, — lăcomie de avere, lăcomie de putere, lăcomie de onoruri, lăcomie de muiereli şi de plăceri — devenind mai pămîntos şi mai bubos, cu toate că arborează o ţinută din ce în ce mai imperială, pe măsură ce urcă (pe măsură ce se scufundă, de fapt, pentru că acesta-i fenomenul), dar surparea şi scăpătarea i se citesc şi i se pot vedea în ochi, i se pot deslusi în măduva oaselor, unde scor-

îonesc şi lucrează, cum lucrează cariul în lemnul care s-a espărţit demult de rădăcina lui firească, — de pămînt şi de ădure. Spre deosebire de alţi carierişti, Fălcoiu s-a des- ăşurat şi se desfăşoară la alt nivel şi în alt stil, necunoscînd ici o oprelişte, reuşind să iasă din cele mai dificile împrejurări, preschimbînd totul, pînă şi pămîntul pe care ailcă, în teren al parvenitismului. El n-a manifestat nici o ■ezervă faţă de „încadrarea politică", cum au făcut alţii, dimpotrivă, a fost prompt şi în privinţa aceasta, înscriindu-se în partid cînd i s-a. părut că e nimerit s-o facă, descoperindu-şi otodată obîrşii muncitoreşti, amintindu-şi, brusc, de nişte jpisoade aproape uitate, din vremea războiului, cînd a scăpat le urmărire pe un ilegalist, — „...de la moarte l-am scăpat !...“ — convingîndu-se pe sine însuşi, şi convingîndu-i şi pe alţii, că el fusese antifascist de mic copil, — „dinainte de a exista fascismul", cum spusese cineva la primirea lui în partid. S-au spus, atunci, şi alte vorbe mai tăioase, i s-au pus întrebări destul de- piezişe, dar el s-a comportat bine, s-a făcut mic şi umil, pe cît e de infatuat şi de revărsat de obicei, pe atît era atunci de micşorat. A răspuns cuviincios la toate întrebările, a dat explicaţii în stingă şi în dreapta, i-a întrebat pe unii dacă sînt mulţumiţi de răspunsuri, pentru ca mai apoi, după ce s-a înţepenit bine în şaua puterii, să le plătească tuturor toate „poliţele", cu vîrf şi îndesat, descoperind pentru fiecare caz în parte un pretext anume, cre- înd mai întîi o anumită atmosferă în jurul unui om, izbin- du-l de-a dreptul pe urmă, izbind mai mulţi deodată, luîn-du-se de piept cu toţi cei care fuseseră şi erau „de partea carierismului", combătînd corupţia şi nepotismele (el, care le-a purtat şi le poartă), pledînd pentru noua şi nobila noastră morală comunistă (el, care îşi schimbă amantele cum schimbă ţiganii caii), vorbind de etică şi de echitate (el, care nu are, practic, nici o etică, el, care adună banii cu grebla), reuşind în cele din urmă să-şi creeze o anumită faimă, de om combativ şi intransigent, izbutind totodată să „facă priză" cu împrejurările mai noi din evoluţia vieţii noastre sociale. Semnificativ în acest sens, în sensul folosirii într-un anumit fel a anumitor împrejurări, şi în sensul celălalt, al folosirii unor oameni pentru ducerea la capăt a unor treburi strict personale — o

binativă de-a dreptul diabolică. Pare de necrezut, nimeni nu se gândeşte că un asemenea ins, voluntar prin excelenţă, tem- peramentos şi tumultuos, e, în acelaşi timp, de o luciditate dusă la extrem, atingând sau depăşind cinismul. Dar el aşa este, aşa a fost de la început. E de admis, că la începutul începutului nu şi-a cunoscut la perfecţie toate însuşirile, s-a bizuit pe instinct, pe urmă, însă, pe măsură ce a înţeles că e foarte folositor să pari *una* şi să faci *alta,* să fi socotit de către toţi dur şi franc, deschis întotdeauna, iar tu să fi închis în permanenţă, să stai mereu cu pumnalul carierismului între dinţi, împlîntîndu-l la nevoie în inima oricui, dar nu cu brutalitate, nu cu gălăgie, fără să se audă vreun strigăt sau vreun scrîşnet, săvârşind operaţia cu grija cu care face un chirurg de mare clasă un transplant sau o incizie, cu deosebirea că el îşi ia victima în braţe, dacă e nevoie, plînge după ea, dacă decedează, fiind zguduit profund în clipele acelea, fiind convins el însuşi că e îndurerat, fiind aşa efectiv şi pînă în străfunduri, fără a juca teatru.

„...Să fie într-un ceas bun, tovarăşul Pozdare ! îmi spu- sese Leon Toderici, cînd îmi dăduse în primire, fiindcă îi luasem locul în cele din urmă, după doi ani de bîjbîieli (şi de muncă), dar i-l luasem ; primisem lupta, acceptasem să-l dau la o parte pe bătrîn, ca să mă pot *desfăşura,* ca să pot munci, acestea îmi erau justificările. — Să dea Dumnezeu să. ai spor mult şi succes şi mai mult !... Că noi, de, am făcut cît şi ce am putut !... Dar dumneavoastră, acum, mai ales că v-aţi pus La punct şi cu învăţătura, o să faceţi mai mult !... Succes şi bucurie, spor şi numai bine !...“

Fălcoiu, în schimb, a fost de o duritate excesivă, înăbu- şită, reţinută, dar excesivă.

„...Să ştii, măi, tovarăşe Pozdare, mi-a spus el înainte de instalarea mea ca director-general, arătându-mi fotoliul în care şezuse pînă atunci, care era gol în Clipele acelea, fiindcă noi stăteam în faţa biroului, parcă l-am fi aşteptat pe un al treilea, care întârzia să vină, — să ştii şi să iei aminte că *tronul* ăsta la care te tot uiţi dumneata (mă uitasem, într- adevăr, şi în clipa aceea fusesem copleşit de ruşine) nu poate fi asemuit decît cu *tronul* pe care a fost ars de viu Gheorghe Doja, cu deosebirea că aici eşti ars la foc înăbuşit, de nici nu se vede !... Şi eu, dacă îţi doresc ceva, îţi doresc să nu te prefaci în scrum şi să pleci de aicea cu fruntea sus, cum plec eu, pentru că în socialism, mai mult decît în orice orînduire, trebuie să ştii să pierzi, dacă vrei să realizezi

trebuie să pierzi mereu şi să recunoşti că nu mai e nici lumea de apoi, sau de veci, să primeşti acolo recompense şi recunoaşteri, nu mai e nici o speranţă, pe nicăieri, nici înainte dar nici în urmă !... Noroc şi spor, sănătate şi bucurie !..."

Uzina nu exista, bineînţeles, numai prin ei, prin Toderici şi prin Fălcoiu, aşa cum nu exista nici oraşul, sau regiunea, sau judeţul, prin Alfred Grofşoreanu, prin Rizea şi prin Berbenceni. Exista, în primul rînd, prin Banciu, prin Viorel Mihalcea şi prin alţii, atîţia, exista şi există prin ceea ce pusese bătrînul Rîşnoveanu la temelia ei, el şi alţii, exista şi există prin truda de zi cu zi a celor cincisprezece mii de muncitori şi de funcţionari, care au dat şi dau la iveală, printr-un efort conjugat, un *anumit* produs. Halele ei uriaşe vuiau şi scrîşneau de multe ori (în unele era ca în iad), iar muncitorii ei, cei care le umpleau de vuiet şi de olocot, cei care munceau cîte opt şi cîte zece ore, şi cîte douăsprezece, după necesităţi (iar necesităţile ţineau de plan, de buna sau de reaua organizare), nu erau nişte îngeraşi, cum am citit în declaraţia unui scriitor, care spunea că „uzina nu îngăduie lichelismul în cuprinsul ei", de parcă ar sta cineva la poartă, cu nişte detectoare, nelăsîndu-i să intre decît pe cei care „corespund[11], ceea ce e fals, e imposibil de realizat. Fiindcă în rîndurile acestui „detaşament de frunte al societăţii noastre[41] au intrat şi intră oameni de „toată mîna", oameni buni şi oameni răi (există oare ceva mai relativ decît aceste denumiri : oameni buni şi oameni răi, există ceva mai mişcător şi mai schimbător, mai greu de fixat în tipare, decît bunătatea şi răutatea?!), oameni de caracter şi oameni fără caracter, eroi sau simple lichele, cum se întâmplă în orice conglomerat uman. Mulţi dintre ei, cei mai mulţi, de fapt, au venit la uzină de pe sate, cum venisem eu însumi (de pe satele pe care le răscoliserăm şi le răscoleam noi cu *plugul colectivizărilor,* de nu se mai termina), aducînd la uzină, şi în oraş, în cartierele în 'care locuiau, deprinderile lor ţărăneşti, amintindu-şi cu un fel de melancolie (cum îmi aminteam eu însumi) de satele lor şi de pământurile pe care le araseră şi le semănaseră, lucrînd mult şi temeinic altfel, cu luare-aminte dar cam încet, aivînd ceva în întreg felul lor de a fi, chiar şi cei mai tineri, din felul de a fi al ţăranului, din vechi-stră- vechi. Altfel erau harnici toţi, după ce se integrau în făgaşul muncii, nu mai ştiau ce-i tihna, nu se cruţau deloc. De aceea am şi sărit odată în apărarea lor, cu prilejul unei conferinţe regionale. Cineva, un tovarăş venit

cuvîntul său că „muncitorii noştri nu au dexteritatea pe care o au muncitorii din ţările capitaliste, nu sînt disciplinaţi în producţie, n-au suficientă aplecare tehnică, dat fiind faptul că la noi nu există tradiţie în acest sens, însăşi munca a fost în dizgraţie în ţara noastră, chiar şi în păturile populare, deoarece la noi s-a muncit, dar s-a şi dormit, sute de ani am somnolat, de aceea sîntem noi rămaşi în urmă, faţă de alte ţări, unde se munceşte altfel!...“

„Nu-i adevărat! am strigat eu din sală, spre disperarea lui Iuliu Jeler, care era în prezidiu, şi spre neliniştea altora, de pe alături („Taci, mă, dracului !...“, „Asta, dacă vrea, te nimiceşte ca pe-un vierme !“, „Trebuie să spună şi el ceva !“, „El ştie cum e *dincolo,* c-a fost pe^acolo !“, „Vrei s-o păţeşti din nou?!“). De loc nu-i adevărat!...“

„Ce nu-i adevărat ?“ a întrebat vorbitorul după cîteva momente de mănie neagră şi surdă, de-a lungul cărora s-a uitat mustrător şi întrebător la prezidiu.

„Ceea ce aţi spus dumneavoastră ! am zis eu, sculîndu-mă în picioare, şovăind puţin, întrebîndu-mă ce rost avea toată treaba asta („într-adevăr !“), în urma căreia nu se lămurea nimic. Mai mult decît atîta, am continuat eu, mai liniştit dar mai ferm, ceea ce spuneaţi dumneavoastră despre muncitorii noştri, despre noi, sună a denigrare !... Numai ciocoii vorbeau aşa despre popor !...“

„Da?!“ a întrebat vorbitorul, înălţîndu-şi bustul deasupra pupitruiui, săltînduHşi ochelarii pe frunte, semănînd din cauza asta cu un periscop de submarin, dînd senzaţia, în orice caz, că mai are o făptură pe undeva, în afara celei cu care se prezentase în faţa noastră.

„Da !“ am răspuns eu, uitîndu-mă în jur, cum se făceau unii că nu ştiu ce se petrecea acolo, ori cum se săltau alţii pe scripetele curiozităţii să vadă tot, să nu le scape ceva.

„Atunci, a continuat *invadatorul* (aşa i-am zis eu în clipele acelea : „Asta-i *invadator,* nu e om, e viitură socială !“), treci dumneata aici, la tribună !...“

„Voi trece, i-am răspuns, dar după ce veţi vorbi dumneavoastră !...“

| S-a amestecat, în sfîrşit, noul prim-secretar, venit şi el dintr-o „muncă mai înaltă[44] (Grofşoreanu fusese trimis la o şcoală de partid, la Moscova), drept pentru care era cam plictisit, parcă ar fi venit în exil.

„Bine, o să vedem la urmă, a spus el calm, cu un calm studiat, care nu-i mai aparţinea de mult. Continuaţi tovarăşul Zămescu !...“

La urmă, cînd am fost întrebat dacă vreau să mai iau cuvîntul, am zis *da,* **mai ales că** *invadatorul* **(nu-i mai puteam spune altfel, decît** *invadatorul* **sau** *omul cu periscopul)* **se referise de vreo cîteva ori la intervenţia mea, calificînd-o drept ieşire anarhică, — „deoarece mai sînt tovarăşi şi astăzi care mai confundă revoluţionarismul cu combativitatea goală, dar revoluţionarismul, tovarăşi, este cu totul şi cu totul altceva !...“ — făcînd din ea un exemplu negativ, — „de zbatere şi de înapoiere lipsite de conţinut, ţinînd de impulsuri, nu de raţiune !...[&] Despre muncitori nu mai spusese nimic de rău, o scăldase, cînd se întîmplase la problema aceasta, dăduse vina pe lipsa noastră „de experienţă şi de tradiţie[14], dinadins, ca să nu mai am eu ce să spun. Am avut ce spune, cu toate acestea, m-am referit la hărnicia muncitorilor, la disciplina de oare au dat şi dau ei dovadă, la faptul că au lucrat şi lucrează peste program, trăind cum pot, aşteptând cu răbdare o zi mai bună, — „cu o răbdare ,pe care au moştenit-o de la părinţii lor şi de la străbunii lor, de la ţărani, tovarăşi, fiindcă ei ne-au fost înaintaşii, ţăranii, ei au întemeiat totul, deşi s-a spus şi despre ei că sînt puturoşi, aşa cum spun alţii, astăzi, cu acelaşi dispreţ ciocoiesc, că muncitorii noştri nu lucrează, dumnealor, cei ce vorbesc aşa, vroind să ia din socialism numai anumite lucruri, disciplina şi organizarea, ar vrea, adică, să se lucreze în ritmul şi cu productivitatea cu care se lucrează în ţările capitaliste, dar retribuţia să se facă după posibilităţile noastre, dar asta, tovarăşi, nu mai e societate socialistă, e o amăgire pe care trebuie s-o ocolim, criteriul principal al orînduirii noastre, măsura propriu-zisă a autenticităţii acestei orînduiri fiind slujirea poporului, respectarea, în practica socială, a clasei muncitoreşti, în primul rînd şi mai presus de orice, fiindcă acolo unde nu e respectată muncitorimea se nasc şi cresc cele mai ciudate maladii sociale, — cele mai ciudate apetituri**

să aiduc un ouvînit de laudă *muncitorimii,* care lucrează cîte opt şi cîte zece ore, care asudă în faţa cuptoarelor, care s-a înrudit şi se înrudeşte prin ani cu hărnicia străbunului nostru, a cărui limbă o vorbim, ale cărui gînduri şi vreri le ducem noi mai departe, trebuie să le ducem, dacă nu vrem să pierim, aivînd impresia că mergem înainte, scufundîndu-ne în realitate în hăul istoriei !...“

Asta, însă, *intervenţia* aceasta a mea, care avea să placă foarte mult unora, în timp ce altora li s-a părut discutabilă, — „dacă nu chiar periculoasă !...“ — avea să aibă loc mai tîrziu, pe vremea cînd eram inginer-şef, după ce am epuizat *caruselul lui Toderici,* cum i-am 6pus eu perioadei pe care am petrecut-o, muncind din greu (ca un rob, ca un iobag, de dimineaţa pînă seara), la mecanicul-şef, secţia cea mai de seamă din uzină, de funcţionarea căreia depindea, în bună măsură, funcţionarea întregului ansamblu productiv. Pentru că şi acesta a fost şi este parcă un dat al orînduirii socialiste (o fatalitate de *tip nou),* că nu poţi merge mai departe, în altă etapă, pînă ce nu „o consumi[41], scrîşnind sau plîngînd, nu are importanţă, pe cea precedentă, aşa cum e un dat (şi o fatalitate) consumul de vorbe, — „vorbe, vorbe şi iar vorbe, şedinţe şi adunări, adunări şi întruniri, teoretizări utile şi teoretizări false şi gratuite, alături de care s-a muncit şi se munceşte, în umbra cărora sudoarea se preface în grăunţe de oţel, modestia se înalţă în noi constelaţii, rămînînd anonimă cel mai adesea!...“

„...Cum se face că dumneata n-ai *progresat* mai de mult şi mai mult ? m-a întrebat Leon Toderici într-o zi, molfăindu-şi pipa, transpirînd şi zbătîndu-se pe loc, parcă ar fi fost pus la fiert. — Harnic eşti, — peste măsură ! — pregătit eşti, moral eşti, — nu eşti sfînt, faţă de alţii, însă... — origine bună ai, şi-atunci se pune pe drept întrebarea aceasta : de ce nu progresezi ?!...“

„Nu ştiu, i-am spus eu, şovăind între dispreţ şi milă, nu mi-am pus niciodată asemenea întrebare !...“

„Foarte rău, foarte rău ! a continuat bătrînul ţopăind pe lîngă mine. Eşti la vârsta cea mai potrivită !...“

„Secţia nu v-o iau, v-am mai spus lucrul acesta !...“

„Ba da, chiar te rog, deoarece eu uite cum sînt, complicat şi complexat, nu am curajul s-o dau din mînă... E greu, să ştii... Şi nevastă-mea ţine mult la lucrul acesta : să am o funcţie !... Dar ea... Te rog să mi-o iei... Ia-mi-o, te rog foarte mult! “

Cînd i-am luat-o, la un an şi ceva după discuţia aceasta, fiindcă i-am luat-o, n-am mai putut răbda, m-am dus La Făl- coiu şi i-am spus : „Tovarăşe Felix, nu se mai poate, ori eu, ori *el!“* — a scîncit ca un copil, a prelungit la maximum datul în primire, explicîndu-mi mereu ceea ce ştiam mai bine decît el, — „Secţia aceasta e cea mai importantă din uzină, de aceea mi-a dat-o partidul!...“ — spunîndu-mi de zeci de ori că nu-mi poartă pică, — „De loc, te rog să mă crezi, e dureros, desigur, dacă eu, noi, ca revoluţionari !...“ — rugîn- du-mă să rămânem prieteni, — „Poţi să vii la noi cînd vrei, doamna mea întreabă mereu de dumneata, de ce nu ieşi în lume, de ce eşti aşa de sălbatic, nu, n-a zis chiar sălbatic, a zis altfel, avea însă dreptate, să ştii, femeile au întotdeauna dreptate, şi sînt necesare, ca vinul, uite, eu, de cînd m-am recăsătorit, am întinerit!...“ Iar mai apoi, la mai puţin de o jumătate de an după ce mi-a dat în primire, a murit, s-a stins brusc, făcîndu-mă să mai întreb dacă nu i s-a tras totul de la mine, de la faptul că i-am grăbit puţin ieşirea la pensie, chinuindu-l înainte de asta (adevărul e că el mă chinuise pe mine, cu complexele acelea ale lui, de fost burghez, de fa'ls luptător). Cineva îmi spusese că totul i se trăsese de la nevastă, — „De la actriţă, dom'le, asta l-a dat gata !...“ — care îl înşela fără scrupule, — „iar el, mai ales după ce a ieşit La pensie, s-a concentrat numai asupra problemei acesteia, a îndemnat-o, de fapt, spre adulter, spunîndu-i că-i tînără şi că el înţelege totul, pe urmă, cînd a văzut cu ochii lui ceea ce n-ar fi vrut să vadă, a făcut *hic,* şi s-a dus !...“ Mie, însă, tot nu mi-a pierit din suflet umbra aceea nedefinită, a re- muşcării. „...E inevitabil ! ziceam eu din cînd în cînd, avînd senzaţia că îl simt pe bătrîn pe aproape, cum îşi fierbea complexele acelea ale lui, tresărind ori de cîte ori îl pomenea, careva. De unde pînă unde atîta sentimentalism, la un om ca mine !?...“ „Lucrurile sînt clare : dacă vrei să te afirmi, dacă vrei să faci ceva, să contribui la bunul mers al producţiei, trebuie să-i dai la o parte pe cei care nu mai pot sau nu vor să realizeze aşa ceva !...“ „Adică tot cum era : care pe- care, cum era şi înainte vreme ?!...“ „Nu e tot una, cum o să fie, *structurile sociale* sînt altfel, sînt altele !...“ „Da, ele sînt altele şi sînt altfel, dar oamenii cum sînt, fiindcă ei sînt miezul lucrurilor

vânat, m-am delimitat de *cult* şi de orice încercare de a reînvia această practică medievală, am muncit şi am învăţat, am fost şi sînt puternic, în abstract, pe planul intenţiilor şi al ideilor !...“ „Pentru ca după aceea, în practică, să capotez, să intru în *concurenţă* cu un bătrîn nenorocit, pe care o să-l port pe conştiinţă toată viaţa !...“ „Da, dar el, el sau altul ca el, dacă ar fi fost în locul meu, şi-ar fi pus asemenea întrebări, ori s-ar fi bucurat, ar fi avut sentimentul că a triumfat valoarea şi cinstea prin ei ?!...“ „Asta-i altceva, *ei* sînt *ei* şi *tu* eşti *tu,* aici nu încape nici o comparaţie !...“ „De ce să fiu eu tot timpul vîrf de lance într-un război care nu mai are sfîrşit, mai ales că *omul cel nou* nu poate fi realizat de azi .pe mîine, de către un singur om, într-un singur şi desăvîrşit exemplar !?...“ „El, acest om al viitorului, cu care am avut senzaţia că m-am contopit într-o vreme, înşelîndu-mă, a fost şi este o *năzuinţă* !...“ „Iar *năzuinţele* alunecă şi fug mereu înaintea oamenilor, făcîndu-i de multe ori să geamă şi să sîngereze, atingîndu-le frunţile alteori, nimbîndu-i pe toţi, preschimlbîndu-i deodată, în clipe de mare elan şi de profundă regăsire, în împăraţi ai pămîntului !...“

întrebările şi problemele pe care mi le-am pus în urma *dialogului* purtat cu Felix Fălcoiu, pe care am fost nevoit să-l port, — au sunat altfel, au fost mai dure, avînd în faţa lor, sau dedesubt, o singură şi de neocolit întrebare : „Care pe care ?!...“ De altfel, şi *dialogul* acesta a fost mai altcum, mai dur şi mai neîndurător, epuizant, într-un fel, inevitabil sau chiar captivant de pe la un timp, semănînd a luptă, deşi excludea orice formă de cavalerism. Fălcoiu era un tip puternic, de cursă lungă, ţinea foarte mult la funcţie, — „la *carieră,* tovarăşi, dar nu sînt carierist, să ştiţi !...“ — vroia să rămînă pe loc, dacă nu putea progresa, — „cum s-ar cuveni, după sfînta noastră dreptate, muncitorească şi liberă !“

Fălcoiu manifestase faţă de mine o anumită simpatie, de la început. Crezuse, cum avea să mi-o spună pe urmă, că sînt „dintre cei demni şi fermi, dintre cei care muncesc şi luptă ca să izbîndească în viaţă, s-o pună la pămînt, să nu stea niciodată în coada lucrurilor !...“ Mă şi sprijinise într-o vreme, se manifestase cu prietenie faţă de mine, iar eu, crezîndu-l loial, făcînd, de fapt, un anumit transfer de judecată, îi răspunsesem, îl indusesem şi pe el printre oamenii care îmi erau mai apropiaţi. Trecusem peste multe asperităţi, — „Nu putem să fim, toţi, la fel !...“ — găsisem justificări pentru foarte multe din scăderile lui : pentru lăcomia lui de viaţă, pe care

puneam pe seama mizeriei pe care o îndurase el, — „ca i mine, dacă nu chiar mai mult, deoarece sărăcia oraşelor . fost mai cruntă întotdeauna" ; pentru cinismul lui, pe care L puneam pe seama unor dezamăgiri sentimentale ; pentru ipsa lui de scrupule în confruntările pe care le crea, cu scopul, nărturisit sau nu, de a-i da pe alţii la o parte, de a ajunge ti în frunte. îi admiram francheţea, sinceritatea lui desăvîrşită, are părea aşa, fiind de fapt altceva : un nou fel de drapare, >e care el îl practicase întîmplător la început, pe care îl ransformase în *metodă* pe urmă, după ce a văzut că place şi ă îi aducea foloase. „Straşnic bărbat!“ spuneam eu pe atunci, idmirîndu-l cu o sinceritate totală, în care nu aveam să cred nai tîrziu, cînd m-am limpezit în privinţa aceasta, pe care » pusesem în cele din urmă sub semnul întrebării, suspectîn- lu-mă pe mine însumi de lipsă de loialitate, — „faţă de pro- >riile mele idei şi principii !...“ — admiţînd pentru prima dată :ă ideea perfidă a interesului personal (şi mărunt) se infiltrase :a un şarpe în viaţa mea, otrăvind-o, — „pentru mult timp au pentru totdeauna !...“ Nu mă gîndisem la lucrurile acestea :înd mă însoţisem cu Felix Făicoiu, nu judecasem aşa la nceput, mă lăsasem furat, dimpotrivă, de calcule, — „de trategiile sociale ale vremii noastre, care au absorbit şi ab- orb atîtea energii, făcînd din unii oameni de vîrf, indiferent Iacă o merită sau nu, preschimbîndu-i pe alţii în fiare sau n simple hoituri psihologice !...“ îmi convenise însă, mă lă- asem fascinat de felul de a fi al lui Făicoiu, — „atît de dur, itît de fără milă !...“ — fiindcă eu însumi începusem să ţin a *funcţie,* rivnind-o, în felul meu, desigur, asta însă nu chimba prea mult datele esenţiale ale problemei, nu le chimba deloc, atîta doar că le accentua ipocrizia. Fiindcă ram nevoit de multe ori să-l apăr, de nenumărate ori am pus unărul pentru el, cu toate că nu eram şi nici nu puteam să iu convins de „dreptatea lui“. O făceam, totuşi, am făcut-o, tîrnind nedumeriri din cauza asta, — „Ce-i cu Pozdare ?“, ,Tocmai el !?“ „Păi el nu-şi dă seama că Făicoiu ăsta e un napan ! ?“ — îndepărtînd de mine sau făcîndu-mi duşmani lin oameni care avuseseră încredere în mine, îşi legaseră spe- anţele de ceea ce vroiam să fac eu acolo, la uzină, în primul înd. îmi dădeam seama, pe de altă parte, că nu aveam nici i şansă să ajung în frunte, la timona vasului, — „să pot folosi deile şi gîndurile pe care le-am adunat în atîţia ani de trudă, ă fac din ele bun comun !...“ — dacă nu mă foloseam (putin) le împrejurările în care

mit sistem de relaţii, un anumit schimb, în virtutea căruia, dacă astăzi mă ajuţi tu pe mine, mîine te ajut eu, — „facem *trocul",* **cum se spune. Ştiam, din ceea ce îmi spusese Fălcoiu, că domeniul în care lucram noi, — „pentru că există** *domenii* **şi în socialism, ehei, şi încă ce** *domenii!...“ — era* **stăpînit, printr-un prim adjunct de ministru, de o anumită „grupare socială", care avea cuvîntul hotărîtor în toate problemele, — „dar mai ales în problema atît de gingaşă a promovărilor." Adjunctul acesta, Ioachim Ioachimescu, era căsătorit cu una din fetele „unui mare bos" (de fapt, aşa ajunsese el prim-adjunct, recăsătorindu-se, lăsîndu-şi familia în doi timpi şi trei mişcări, dînd lovitura, cum se spunea). Dată fiind această situaţie, şansele lui Ioachim Ioachimescu erau dintre cele mai mari, — „Asta ajunge** *ministru plin, zicea* **Fălcoiu, ajunge vice-preşedinte la Consiliul de miniştri, bag mîna în foc !...“ — creşteau pe zi ce trecea, aşa cum creştea şi faima lui, văzînd cu ochii. Dintr-un inginer oarecare, cu o funcţie destul de mediocră (el însuşi fiind de altfel destul de mediocru), Ioachimescu devenise un fel de vedetă a domeniului nostru, — „pentru că are şi socialismul, măi tovarăşe Pozdare,** *vedetele* **lui, aşa cum are un întreg sistem de propagandă, alături de cel oficial, de culise, tovarăşe, datorită căruia începi să auzi numai lucruri bune despre anumiţi oameni, cei mai favorizaţi fiind cei care sînt în graţia unor şefi, avîntul lor fiind direct proporţional cu mărimea celor care îi propulsează, cine ştie de ce, pentru că aşa vor ei, ori pentru că au anumite interese în propulsarea asta !...“**

„...Unde eşti tu, coane Iancule, ziceam eu uneori, în momente de maximă şi dureroasă luciditate, — să vezi tehnică, să vezi cum s-a călit şi s-a mlădiat străvechiul *lanţ al slăbiciunilor,* **cum s-a dezvoltat şi cum s-a aurit el, cum a ieşit din sfera micilor aranjamente, trecînd în sfera marilor tranzacţii !“**

De obicei, însă, nu ziceam prea multe, tăceam şi acţionam, intrasem într-un joc delicat şi absorbitor, pe care trebuia să-l joc, din care nu mă mai puteam retrage. Fălcoiu conta puternic pe mine, avea nevoie, ca de aer, de sprijinul meu. Eu, de asemenea, aveam nevoie de el şi de sprijinul lui.

„...Sîntem legaţi cu acelaşi *lanţ,* **măi tovarăşe Pozdare !, zicea el din cînd în cînd, cu un cinism care**

prea mulţi, la treburi de felul acesta e bine să fim puţini !... E ca la vînătoarea de mistreţi : trebuie să ştie fiecare ce are de făcut, unde trebuie să stea şi cînd trebuie să tragă !... Iar noi, acum, mergem, în principal, pe *cartea lui Ioachimescu !...* **Nu strică dacă ne ajută şi Jeler al dumitale, în principal însă contăm pe Ioachimescu !... E nevoie deocamdată să ne delimităm de gruparea lui Berbencea, pe urmă ne aliem cu ei (ăştia sînt buni, că ştiu să dea din gură, sînt descurcăreţi şi-abia aşteaptă să sară în sus !), pe urmă ne risipim şi ne întîlnim la altă altitudine !...“**

Atunci am epuizat eu sentimentul acela greoi şi cumplit, — al *foamei* **— atunci mi-am amintit din nou de secetă, de uscăciunea ei profundă şi puternică, — „fără moarte !...“ — pe care o recepţionam şi o trăim altfel acum, faţă de felul cum o recepţionasem şi o trăisem pe** *vremea cultului,* **cînd ajunsesem la apogeu cu toate, — cu fanatismele mele, cu dorinţele mele de împlinire, pe cît de numeroase şi de adinei, pe atît de confuze. Nu era bine nici acum, — „Cu felul meu de a fi n-o să fie bine niciodată !...“ — nu eram împăcat şi liniştit, nu-mi plăceau deloc anumite lucruri, pe care eram nevoit să le fac. „...Altfel, ziceam eu în răstimpuri, nu** *progresez,* **nu ajung în veci să pun în practică nişte lucruri şi nişte idei !...“ „Iar eu, acum, mă complic mai mult decît e necesar !...“ „Nici dacă aş fi copil de negustori sau de geambaşi nu m-aş răsuci atîta !...“ „în realitate, a fi modest şi drept, nu înseamnă a fi umil şi şters !...“ Sub aceste reflecţii, drepte şi cinstite în rostirea lor de suprafaţă, se zbătea o anumită dorinţă, de a atenua contradicţiile, de a înlătura din drum nişte bariere, de a nu mai ţine seama de nişte criterii etice, pe cît de simple pe atît de temeinice, cu ajutorul cărora venisem pînă unde venisem, datorită cărora căpătasem şi eu o statură morală, a mea proprie. Adevărul adevărat a fost şi este, pentru toată perioada aceea, de trei sau patru ani, că începuse să-mi placă anumite lucruri, îndrăgisem şi îndrăgeam din ce în ce mai mult** *funcţia* **şi** *rangul,* **considerate în sine, în raport cu satisfacerea unor orgolii. însăşi însoţirea cu Fălcoiu era semnificativă în acest sens, fiindcă nu ne potriveam deloc, nu eram legaţi de nimic altceva, decît de interese strict conjuncturale. De fapt, el era mai cinstit decît mine, discuta pe faţă totul (aproape**

mai cu grijă!... îţi las locul, dar nu ţi-l dau, să fie clar!... Cînd ajung eu şef la Centrală, dumneata vei fi director-general aicea, la uzină !... Pînă atunci, însă, păstrează disciplina, că nu sîntem pe cîmp, ce dracu !...“

Dacă n-ar fi *căzut* el, dacă nu s-ar fi întîmplat ce s-a întîmplat, am fi mers împreună mai departe, — „...ca fraţii, ca nişte arhangheli !...“ — am fi cucerit întreaga *centrală,* poate că şi ministerul, am fi fost mari şi tari o vreme, sau poate că toată viaţa, am fi urcat din treaptă în treaptă, dar oameni vii şi autentici nu am fi ajuns, dimpotrivă, cred că ne-am fi pierdut pe drum, devenind în cele din urmă simple marionete, rămînînd noi înşine numai pe deasupra (nişte coji fără miez !), cum au păţit alţii, atîţia (toţi cei care au abordat lucrurile dintr-o anumită parte, cei care au crezut că socialismul îţi îngăduie orice, după ce ai ajuns în cîte-un post de comandă, tu, ca şef, nemaiavînd nimic altceva de făcut decît să pocneşti din biciul vorbelor, înaintea şi în urma oamenilor, să muncească şi să robotească !). Eu, mai ales, cred că m-aş fi făcut praf şi pulbere, dacă aş fi mers mai departe pe drumul acesta. Aşa, însă, datorită lui Fălcoiu, datorită *căderii* lui, am putut să-mi reconsider (la timp) anumite atitudini, m-am confruntat deodată cu *sfârşitul* lui, pe cît de neaşteptat, pe atît de absurd (şi de semnificativ). Fălcoiu ajunsese şef de *centrală,* cum o dorise, era în plină şi triumfătoare ascensiune, îi mergea aşa de bine încît aproape că uitase de mine. Apoi, deodată, cînd nu se aştepta nimeni, s-a aflat, în urma unei călătorii în străinătate (în R.D.G.) că a fost prins furînd o pereche de pantofi dintr-un mare magazin, el, care avea salariu bun, avea tot ce-i trebuia. Nici n-am vrut să cred, la început, — „e o înscenare", am zis eu, aflînd apoi, de la procurorul care s-a ocupat direct de „acest caz", că nu era nici o înscenare. Fălcoiu fusese prins cu o pereche de pantofi în sacoşă, în afară de perechea pe care o avea în coş, — „pantofi buni, e adevărat, dar furtul e furt, n-am ce-i face !...“ N-am mai stăruit, fiindcă am avut deodată senzaţia că şi eu am luat parte la furt şi că toată tovărăşia mea cu el a fost „un fel de ciordeală..."

„...Să nu exagerăm ! mi-a spus Iuliu Jeler, cînd i-am povestit ce gînduri şi ce sentimente mă încercau. Să nu complicăm lucrurile ! a continuat el, vorbind şi comportîndu-se de parcă n-ar fi ştiut că îl evitasem într-o vreme. Oamenii răspund de faptele lor, fiecare în parte, în privinţa aceasta n-a fost descoperit nici un remediu ! ... Dacă

aş face o asemenea Ispravă, nu înseamnă că eşti de vină şi tu, Vasile Pozdare, numai şi numai pentru că am muncit atîta împreună, că am fost şi sîntem prieteni, că am stat şi stăm de vorbă despre orice, cum rar se întîmplă !...“

„Nu, nu înseamnă asta, am izbucnit eu, dar dumneavoastră nu aţi face aşa ceva niciodată, daF absolut niciodată !...“

„Da, poate că-i aşa, a continuat Jeler zîmbind uşor, aşa ceva n-aş face nici dacă s-ar trage cu tunul în mine, dacă aş fi ameninţat că se va trage, dar poate că aş face altceva, poate că am şi făcut altceva !... Fiecare avem, vreau eu să zic, cîte o pereche de pantofi în propria noastră sacoşă!..."

„De data aceasta complicaţi dumneavoastră lucrurile, ne- permis de mult!... îmi spuneţi mie să n-o fac, iar dumneavoastră..."

„Nici eu nu le complic, lucrurile sînt gata complicate, aşa vin ele peste noi, din natură şi din societate !...“

„E puţin fatalism în ceea ce spuneţi, e un început de ridicare a braţelor către zarea zădărniciei !...“

„Nici una, nici alta, e o privire dreaptă şi lucidă, e sprijinul meu principal, e pîrghia cu ajutorul căreia m-am ridicat eu în picioare ori de cîte ori am căzut pe brînci !...“

„Atunci, dacă e aşa, am stăruit eu, dacă vă sprijiniţi atît de mult pe această pîrghie, spuneţi-mi de ce într-o orînduire ctim e a noastră, care s-a bizuit şi se bizuie pe echitate şi pe dreptate, modestia şi bunul-simţ sînt uneori simple cenuşerese, în timp ce aroganţa şi grosolănia, aventurismul şi oportunismul, spiritul carierist şi revanşele sociale de un anumit tip, stau de multe ori în frunte şi pe culmi, îşi fac loc cu coatele, dacă nu-l au, calcă în picioare orice principiu, numai să domine, să se lăfăiască în belşug şi în orgolii !?... De ce şi pînă cînd, tovarăşe Jeler?!..."

Am ajuns astfel, din nou, la lucruri mari şi importante, la probleme vitale, nu numai pentru noi, dar şi pentru *revoluţie,* — „a cărei principală frînă a fost şi este *fascinaţia puterii!...*" — pentru ţară şi poate că şi pentru lume. Am ajuns şi ne-am oprit, mai temeinic decît altădată (eram mai oopţi, eram mai limpeziţi) la lipsa de supleţe a orînduirii noastre, — „rezultat ea însăşi a perioadei de început, a felului în care s-a pornit la drum, în cadrul unei lupte acerbe, e adevărat, care cerea anumite sacrificii, în ce priveşte latura democratică a problemei, sacrificii care tind în chip inerţial să se permanentizeze în favoarea bunului plac " ... la

nostru de promovare, — „în cadrul căruia o *relaţie* **sau o** *impresie* **au o importanţă hotărîtoare de multe ori, de prea multe ori, în defavoarea însuşirilor esenţiale ale unui om, în defavoarea propriilor noastre principii" ; la** *fascinaţia puterii,* **la rolul ei extraordinar de mare, — „în condiţiile noastre, mai ales, totul depinde, în chip vital, de cine e în frunte, ce om sau ce grup de oameni, cum sînt ei şi ce ambiţii au, pentru că toate, dar absolut toate, vin de sus în jos, avînd adeseori caracterul unei fatalităţi, neîngăduind** *discuţia* **decît după ani şi ani de zile, după ce au** *căzut* **sau au murit principalii** *corifei* **ai unei anumite etape istorice..." ; la degradările produse de** *funcţie* **şi de** *putere,* **la alienările produse de ele, cînd se depărtează de interesele reale ale oamenilor, — „Stalin, de exemplu, nu mai era demult el însuşi, era imaginea pe care o rînvnise, era ceea ce vroise el însuşi să fie dar şi ceea ce doriseră alţii, era un simplu şi cam contrafăcut** *mit,* **un obiect într-un joc subţil şi complicat, de înfruntări şi de determinări, fiindcă şi acesta a fost şi este un** *dat,* **adică o contradicţie : concentrarea excesivă a puterii a făcut din cel ce e în frunte o simplă** *întruchipare...*[0]*;* **la alienare, ca problemă, ca fenomen psihologic şi social, — „care nu a dispărut din cadrul orînduirii noastre, cum s-ar cuveni să se întîmple, după teorie" ; la înstrăinarea de popor, — „care a adus şi aduce după sine o înstrăinare de ţelurile fundamentale ale socialismului, pre- schimbîndu-i pe toţi cei ce i-au plătit şi îi plătesc tribut în simple şi cam stranii** *arătări umane,* **care l-ar speria pînă şi pe Goya, care au întrecut şi întrec imaginaţia marelui pictor..." ; la** *dogmă,* **ca izvor al conservatorismului, — „pentru că şi asta a intrat în specificul nostru, în felul nostru de a fi şi de a acţiona : ori de cîte ori nu ne convine ceea ce vrea să facă cel de alături, noi, eu sau dumneavoastră, un partid faţă de alt partid, pe un plan mai mare, punem mîna pe** *dogmă* **şi-l izbim în moalele capului pe cel ce a cutezat să gîndească altfel, denaturînd astfel esenţa** *ideii,* **deoarece socialism înseamnă curaj şi cutezanţă, mers înainte şi gîndire creatoare, înseamnă în teorie lucrurile astea, fiindcă în practică, uneori, măcar, conservatorismul e mai activ, are sorţi mai mulţi de izbîndă, părînd nu odată fratele** *dogmei,* **fiind asa-zoa, fiind însăşi** *dogma* **în actiune !.. "**

) luciditate surprinzătoare şi cutremurătoare totodată. — Şi ncă unul esenţial, definitoriu pentru întreaga epocă, pentru :ot ceea ce s-a întîmplat în lume din 1917 şi pînă acum, pentru tot ce se întîmplă în prezent!...“

„Da ?! am zis cam nu ştiu cum. Şi care e cîştigul acesta ?i în ce constă el ?“

„Cîştig e însuşi faptul că noi doi, doi oameni simpli, ca să spun aşa, discutăm asemenea lucruri şi ne punem asemenea probleme, ne simţim răspunzători pentru tot ceea ce este sau poate fi *devenire sau schimbare,* **ne aflăm, cu voia sau fără voia noastră, în centrul unui flux extraordinar, ale cărui dimensiuni şi a cărui intensitate poate că nici nu le sesizăm !...“**

Discuţiile noastre, care ne însoţeau în chip firesc preocupările, acordîndu-se cu ele, fără a le estompa, ajutîndu-ne să ne regăsim, să trecem mai uşor peste anumite împrejurări (cum trecusem eu atunci, după ce mă *delimitasem* **de Fălcoiu, după ce mă depărtasem de vîrtejul parvenitismului şi al găş- cărismului, ieşind deodată pe** *alt ţărm),* **— cunoscuseră şi cunoşteau acorduri depline, aşa cum cunoscuseră şi cunoşteau, cum aveau să mai cunoască, dezacorduri totale. Jeler era acelaşi, dar parcă începuse să îmbătrînească, parcă începuse să se asprească la fire, trecea repede de la şovăială la entuziasm, de la înflăcărare la scepticism, el care fusese mereu, cel puţin faţă de mine, întruchiparea echilibrului şi a consecvenţei. Căuta şi el ceva, vroia un sprijin, se purta de parcă ar fi vrut să ajungă la un fel de conciliere cu toată lumea.**

„...Dar ce-i cu dumneavoastră ? ziceam eu cîteodată, cu toate că nici mie nu-mi era moale pe-atunci, prin 1966 şi prin 1967. Nu vă mai recunosc !...“

„înseamnă, spunea el, că te-ai schimbat, te-ai ajuns, te-ai boierit, dacă nu mai cunoşti şi nu mai recunoşti oamenii !...“

„Ştiţi bine că nu e vorba de asta !...“

„Da, ştiu, e vorba de altceva, mult mai important, dacă nu chiar vital!... Nu ştiu cum să-ţi spun, dar mie mi teamă să nu vină *istoria* **peste noi, din urmă, să nu se repete, altfel, nişte lucruri! ...îmi dau seama că am intrat într-o nouă fază a revoluţiei noastre, — uite, eu nu spun nici superioară, nici inferioară, spun** *nouă* **— dar nu pot să-mi însuşesc deodată tot ce ţine de etapa**

eu, de fapt, ci un altul, celălalt Pozdare, — „trogloditul car« se cununase cu fanatismul, insul acela sumbru şi imprevizibil !...“ — pe care îl crezusem înfrînt pentru totdeauna.

„...Poate că a mai fost şi el vinovat cu cîte ceva, i-am spus eu lui Jeler, după Plenara din mai, referindu-mă, desigur, la Pătrăşcanu, — poate că a săvîrşit nişte fapte, din nimic nu s-ar fi putut naşte această *problemă !...* N-ar fi putut căpăta proporţiile pe care le-a căpătat, dacă n-ar fi existat un nucleu de adevăr !...“

„Ar trebui să taci! mi-a spus Jeler destul de brutal. Dacă te bizui numai pe dacă şi pe *poate !...*“

„De ce să tac ? am mai întrebat eu. De ce să nu-mi pun şi eu întrebări !?... Prea ne-am învăţat noi să ne clarificăm deodată, de azi pe mîine !...“

„Lasă clarificările !... Ştii bine că nu e vorba de aşa ceva !...“

„Dar despre ce-i vorba, spuneţi-mi, lămuriţi-mă, nu mă lăsaţi prost, că dumneavoastră..."

Era să-i spun că el, Iuliu Jeler, avea acest obicei, de a se lămuri pe sine şi de a-i lămuri şi pe alţii, dar nu i-am mai spus acest lucru, fiindcă nici nu se potrivea, nu era adevărat.

„Că ce ?!“ a mai zis el.

„Nimica ! i-am spus. Nimica toată !“...

„Da !?... Bine ! a continuat el, reluîndu-şi firul vorbei. In *cazul Pătrăşcanu,* dacă chiar vrei să ştii, obiectivul principal nici nu a fost el, ci o tendinţă, o anumită tendinţă de delimitare faţă de subordonările de un anumit tip !... Pătrăşcanu a întruchipat această tendinţă, a apărat independenţa naţională şi de gîndire, riscînd totul, ştiind bine că riscă, neşovăind, totuşi, fiind, atunci, cum nu erau prea mulţi !... Altfel, faţă de *idee* şi faţă de Uniunea Sovietică, faţă de tovarăşii lui de luptă, el a fost de o loialitate desăvîrşită !... Şi dacă există o dramă a lui, ea tocmai în asta rezidă : că a fost schingiuit şi omorît de tovarăşii lui, de cei despre care credea el că sînt de-ai lui, care erau aşa cum erau !...“

Pe urmă, în vară, după „evenimentele din Cehoslovacia" (asta îmi place mie la *noi,* că găsim uşor cele mai generale şi mai neutre denumiri, pentru evenimentele cele mai dramatice : „evenimentele din

„...Fiindcă a fost, intr-adevăr, o manifestaţie deosebită, extraordinară ! a continuat el, întrebîndu-mă dacă m-am uitat la televizor, nemaiaşteptînd pe urmă răspunsul meu. Eu nu aveam de gînd să rămîn, vroiam să ajung cît mai repede aicea, acasă, dar prietenul meu, *romancierul,* a stăruit, m-a convins !... I-am şi mulţumit pentru asta, pentru că m-a pus deodată în faţa unei situaţii deosebite !... Lucrurile erau incerte, la început, ziua nu se anunţa deosebită, era o zi de august, aproape obişnuită!... Fiindcă deasupra tuturor, deasupra lumii şi deasupra ţării, stătea, gata-gata să se sfarme în fulgere, o tensiune cumplită, greu de numit, greu de definit !... Iar oamenii, muncitori şi ostaşi, fel de fel, unii aflaţi în trecere, cum eram şi noi, au început să se adune în faţa Comitetului Central, nechemaţi de nimeni, *neorganizaţi,* cum se zice... Veneau să vadă ce se mai întîmplă, veneau, pur şi simplu, ca să fie *acolo !...* înăuntru, în clădirea *Ceceului,* era forfotă şi umblet... Se purtau, cred, discuţii, aveau loc şedinţe... Iar oamenii, afară, se înmulţeau şi aşteptau, în aceeaşi linişte murmurătoare, sub deschiderile aceleiaşi tensiuni... Către sfîrşit, înainte de a începe mitingul, a intervenit şi *factorul organizatoric,* creîndu-se astfel certitudinea că va avea loc o adunare importantă !... Nu mult după asta, au ieşit şi conducătorii în cunoscutul balcon al Comitetului Central, iar Ceauşescu a rostit, dintr-o răsuflare, formidabilul său discurs, rupîndu-şi-l direct din suflet, dezvăluindu-şi astfel frumuseţea şi măreţia, dovedind tuturor că este ceea ce este : o *figură istorică!...* De aceea a şi avut un ecou atît de mare discursul acesta al lui, pentru că era sincronizat la perfecţie cu momentul pe care îl trăiam !... Pentru că era al conducătorului, al bărbatului care se află în fruntea ţării, care vorbea deschis cu ţara, cum au vorbit la vremea lor Vladimirescu, Bălcescu şi Bămuţiu, toţi cei care au luptat pentru libertatea şi izbăvirea ei de duşmani, de *cel viclean,* cum se zice !... în orice caz, eu unul m-am convins definitiv că Ceauşescu e un mare om de stat, e bărbatul de care are nevoie ţara în aceste împrejurări !...“

„Căutăm, după cîte se pare, am zis eu după ce s-a mai temperat el, fiindcă bătrînul se cam înfierbîntase, *alţi idoli,* vrem alte chipuri de lut, de parcă n-am ştii ce s-a întîmplat cu *'noi* mai ieri-alaltăieri, parcă n-am putea trăi fără închinăciuni şi fără plecăciuni !?...“

„Care închinăciuni, măi tovarăşe ? a întrebat Jeler. Unde ai văzut tu închinăciune, la mine ?!... Şi ce, dacă un

cine ar fi el, e lăudat şi elogiat, înseamnă că ne închinăm îr fata lui !?... Trebuie, dată fiind experienţa prin care am trecut să devenim toţi nepăsători sau cinici ?!...“

„Nu, nu trebuie să devenim aşa ceva, dar chiar dumneavoastră vă puneaţi nişte întrebări mai ieri-alaltăieri, în legătură cu aceeaşi problemă spinoasă !...“

„Mi le-am pus din nou, pe drum, venind de la Bucureşti către casă !...“

„Da, şi ce răspuns v-aţi dat, de v-aţi limpezit aşa tare ?!“.

„Un răspuns drept şi cinstit, pe care ţi-l dau şi ţie : problema aceasta veche şi spinoasă, *a cultului,* **nu trebuie să fie discutată în abstract, nu trebuie să fie transformată în etichetare general-valabilă !... Fiindcă dacă sîrbii, comuniştii din .Iugoslavia, ar fi stat în 1949, în 1950 şi după aceea, în anii cînd se exercita asupra lor o presiune teribilă, să vadă şi să cerceteze dacă există sau nu există** *cult* **la ei, dacă s-ar fi apucat de hamletizări, în loc să se unească în jurul lui Tito, în jurul celui mai bun dintre ei, ar fi greşit rău şi adînc, cu consecinţe mari !...“**

„Vă contraziceţi puţin, faţă de ce spuneaţi altădată !...“ „Mă contrazic dinadins, să ştii, privesc adică altfel o problemă, n-o mai scot din cadrul ei concret!..."

„Cam multă speculaţie în paralelismul acesta al dumneavoastră !...“

„Poate că e, dar exemplul e cel mai potrivit pentru situaţia în care ne aflăm noi acum !...“

N-am mai spus nimic, dar nu pentru că nu aş fi fost de acord cu el, ci pentru că răspunsurile lui semănau cu răspunsurile pe care mi le dădeam eu însumi, cînd îmi puneam asemenea probleme, fapt care m-a bucurat puţin, supărîn- du-mă totodată.

„...S-ar putea să aveţi dreptate, într-adevăr, am zis eu cînd îl conduceam spre staţia de autobuz, să vedem, să lăsăm lucrurile, cum spuneţi dumneavoastră, cum spun şi alţii, în seama *marelui meşter,* **să le clarifice şi el !...“**

Iar după aceea, cînd am dat să intru în bloc, am văzut din nou umbra *tăranului din Contia,* **propria mea**

X

Satul a avut, cel puţin pentru mine, o existenţă triplă, a ieşit şi a intrat în viaţa mea, ieşind din nou după aceea, pentru ca mai apoi, în ultimii ani, îndeosebi, să revină, trans- formîndu-se într-o permanenţă, o permanenţă de fundal, e adevărat, permanenţă totuşi. Satul dintîi a fost satul copilăriei, satul în care m-am născut şi am trăit primii mei ani de viaţă, anii cei mai fragezi, despre care se spune că nu-i uiţi niciodată, — „fiindcă atunci se formează caracterul, atunci se reţin cele mai multe impresii, se pun bazele viitoarei personalităţi !...“ Iată însă că eu i-am uitat, i-am uitat cu desă- vîrşire un timp, din cauza plecării, din cauza *secetei* şi poate că şi din alte cauze, mai însemnate, pentru că seceta n-a venit singură, a adus şi foamea în urma ei, a venit cu ea de mînă şi i-a dat drumul prin ţară, să muşte suflete de copii, să-i învrăjbească pe toţi cei cărora li se isprăvea făina din hambar, să-i ajute pe speculanţi, — pe speculanţii comerciali şi pe cei politici, deopotrivă — să aţîţe patimile şi să tulbure lucrurile între oameni. De fapt, uitat nici nu e bine spus, pentru că nu poţi uita ceea ce ai trăit (uitarea nu vine la comandă), poţi în schimb să-ţi aminteşti trunchiat, supra- licitînd anumite laturi, falsificînd totul, falsificîndu-te pe tine însuţi, pentru o perioadă anume sau pentru totdeauna (există oameni, onorabili altfel, care au atins şi această performanţă, golindu-se complet de *conţinut,* de tot ce era original şi bun în cugetul lor, devenind simple alcătuiri de carton sau de tablă, trăind viaţa pe care o trăim şi noi, suferind, pe deasupra, bucurîndu-se tot aşa, pe deasupra). Iar eu, atunci, eram înclinat spre o asemenea golire, eram însăşi *golirea,* eram un simplu şi cam zgrunţuros fir de praf pe care îl zvîr- lea de colo-colo vîntul fierbinte şi vrăjmaş al *secetei.* Se produsese pe undeva o ruptură, poate că ea se petrecea chiar atunci, dar eu nu eram capabil s-o analizez. Fapt e că mă gîndeam la sat, la satul în care mă născusem şi copilărisem, numai într-un fel, cu înfiorare şi cu duşmănie, retrăind din ceea ce trăisem acolo numai lucrurile aspre, întîmplările mai dure, oprindu-mă în genere asupra aspectelor legate de sărăcie şi de

eram un copilandru şi nu eram stăpîn pe mine însumi, dar o făceam, totuşi, mă comportam ca atare, lăsîndu-mă împins din spate de vîntul *secetei,* de valul care mă scosese din locurile natale, azvîrlindu-mă în largul lumii. înotam cu plăcere în vîrtejul noilor împrejurări sociale şi politice, care cereau fermitate şi duritate, cereau intransigenţă şi hotărîre în luptă, cereau origini sociale cît mai „curate", — de preferinţă pro- letariene. Am şovăit un timp, zbătîndu-mă între reflexivitatea mea congenitală şi nevoia de a fi aşa cum o cereau împrejurările, cum începuseră să fie unii. După aceea m-am rupt şi m-am desfăcut de toate, devenind dur şi neîndurător. Am avut senzaţia, cînd am făcut lucrul acesta, că am intrat în pielea goală într-o apă aproape îngheţată, în care pluteau răzleţi zgrunţuri de gheaţă, dar l-am făcut, întîmplător la început, din ce în ce mai deliberat şi mai voit pe urmă, din ce în ce mai silit, mîniindu-mă ori de cîte ori mă surprin- deam şovăind, dînd vina pe obîrşiile mele ţărăneşti, ori de cîte ori eram nemulţumit de propria mea evoluţie. Satul, satul de atunci, căpătase în gîndul meu o anumită înfăţişare, corespunzătoare cu stările prin care treceam. Cel mai adesea, cînd vorbeam de sat, spuneam că el a fost şi este „cuibarul chiaburimii", a fost şi este „o greutate pentru noua orînduire, cu alaiul lui de înapoieri şi de tendinţe de înavu- ţire, cu lăcomia lui ancestrală pentru pămînt, pentru ţărînă, datorită căreia au pierit zadarnic atîtea vieţi, datorită căreia s-au născut şi se nasc acum atîtea duşmănii faţă de socia- lism..." Satul, însă, satul meu natal, ca şi altele, de altfel, nu era acesta, nu era numai acesta. Fusese şi al chiaburilor, al celor cîţiva bogătani, dar nu fusese al lor în întregime niciodată. Fusese, deopotrivă, şi al celorlalţi oameni, al celor care se bizuiau pe puţinul pe care îl aveau, muncind din greu, crescîndu-şi copiii în aceeaşi şcoală aspră, a muncii, şi a cinstei. Satul fusese şi al înapoierii, într-adevăr, umblase zeci de ani prin întuneric şi noroi, sute de ani. Oamenii duceau aproape aceeaşi viaţă ca şi dobitoacele alături de care lucrau, din zori şi pînă în noapte. Duceau, totodată, şi o altă viaţă, erau cere- monioşi şi distinşi, erau superbi în anumite împrejurări, la hore şi cînd se duceau la biserică, — şi chiar în timpul necontenitelor lor munci, cînd arau şi semănau, cînd coseau ori cînd adunau fînul, ori cînd cărau grîul de pe cîmp, cînd îşi făceau case, ajutîndu-se, vecinii şi neamurile, nemaivor- bind de răgazurile în care povesteau întîmplări din războaie, sau altfel de întîmplări din trecutul lor, care se pierdea în

poveste, povestea însăşi fiind născută din propria lor viaţă. Satul meu, ca şi altele, de altfel, fusese ani şi ani de zile o mică şi de nezdruncinat lume, o realitate distinctă, alături de care şi peste care trecuseră fel de fel de viituri, fel de fel de năboiri. Cheagul lui iniţial fusese o obşte, o obşte ţărănească, pe care o/surpaseră vremurile, luîndu-i cîte puţin din moşie, subjugînd-o complet în cele din urmă, băgînd-o în făgaşul rînduielilor feudale. Sufletul nu i-l luase însă nimeni, niciodată. Sufletul, ceea ce întemeiaseră cei vechi cine ştie cînd, un anumit fel de a fi, un anumit mod de a privi lumea şi viaţa, se perpetuase prin ani, venind aproape intact pînă la noi, fiind adus, de fapt, cu sacrificii enorme şi fără nici o si-linţă, în chipul cel mai firesc. Oamenii nu se scăldaseră nici-odată în lapte şi în miere, iar satul nu fusese niciodată o simplă şi cam desuetă „gură de rai", avusese însă întotdeauna propria lui personalitate, purtase şi mai purta încă o anumită *pecete,* lucruri de care eu nu vroiam deloc să mai ţin seama. Mă împiedecam de ele, pur şi simplu, le socoteam (şi le tratam ca atare) simple bariere în calea propriilor mele deveniri, care nu se puteau petrece „în afara unor adeziuni totale la ideile clasei muncitoare[11]. De aceea supralicitam anumite laturi ale realităţii, de aceea mă crispam şi mă îndîrjeam, ori de cîte ori vorbeam de sat, de aceea stăruiam asupra întîm- plărilor mai aspre din viaţa mea. Nu era nimic interesat în acest joc delicat şi periculos, n-o făceam ca să parvin, dar o făceam, supunîndu-mă astfel împrejurărilor, unui anumit fel de împrejurări, unei presiuni care nu avea nimic de-a face, sau avea foarte puţin de-a face cu socialismul, cum s-a văzut mai apoi. Pînă şi moartea mamei, episod tragic, care m-a marcat pentru totdeauna, sensibilizîndu-mă mult prea mult, a intrat în acest joc periculos, devenind de pe la un timp simplu slogan, o evocare din ce în ce mai convenţională, în centrul căreia se instalaseră falsitatea şi interesul (fiindcă exista, totuşi, un interes). „...în perioada secetei, mă pomeneam eu spunînd, mama a murit în braţele mele, s-a stins din cauza foamei, a murit pentru ca noi, copiii, să putem vieţui !... A murit din cauza chiaburilor, din cauza negustorilor şi a burghezilor!...[11] M-am oprit, cînd mi-am dat seama ce se în- tîmpla, nici măcar în discuţiile mai restrînse nu o mai pomeneam, păstrîndu-i imaginea doar pentru mine, aşa cum i-o port şi acum, deşi nu sînt sentimental din fire. „...Vinovaţi pentru moartea dînsei, am zis eu după ce m-am mai temperat, nu sînt numai chiaburii. fiindcă nici chiaburii ăstia nu

erau chiar aşa de fioroşi, cel puţin la noi acolo !...“ „Satul er£ sărac în întregime, un om bogat de la noi fiind egal cu unu de mijloc din satele din luncă !...“ „Iar atunci, în împrejurările secetei, aproape toţi oamenii erau mai măsuraţi şi ma crispaţi, erau mai răi, cum se întîmplă întotdeauna, cînd cadt greul peste ei !...“ „Nu se cuvine, în orice caz, să-mi întăresc autobiografia cu moartea mamei, cu împrejurările acelea cumplite, din raza cărora poate că nu am ieşit nici acum !...“ *A* fost mai uşor, oricum, mama îmi era apropiată, era. suflei din sufletul meu. Cu satul, însă, a fost mai greu, date fiinc împrejurările în care intrasem, dat fiind faptul că am devenit activist de partid şi că am fost trimis să „lucrez la ţară“, fără a şti prea multe despre sat. Cîte ceva ştiam eu, nu eram ca alţii, să nu ştiu deosebi grîul de orz şi trifoiul de lucernă, dar *problema* tot nu o cunoşteam, în profunzime. Imaginea pe care o aveam despre *sat* era trunchiată, nu era alcătuită în urma unei cercetări îndelungi şi nici nu se bizuia pe o studiere amănunţită a „economiei agrare“. în şcoala pe care o urmasem cercetasem cîteva broşuri, citisem şi recitisem *Pă- mînt desţelenit, —* „cartea de căpătîi a activistului care lucrează la ţară“ — ajungînd în cele din urmă, mai repede decît s-ar fi cuvenit, la concluzia dorită : „Satul trebuie schimbat din rădăcină!...“, „Satul generează capitalism, ceas de ceas şi în proporţie de masă !“, „Satul trebuie să plătească un anumit impozit oraşului !“, acţionînd în virtutea acestor concluzii, în cadrul ascuţirii luptei de clasă. Satul putea şi trebuia să fie schimbat, lucrurile nu stăteau bine în lumea lui, dar graba noastră, graba mea, în primul rînd, • era mult prea mare. Parcă eram purtat de un vînt vrăjmaş şi străin, aşa umblam şi mă purtam pe vremea aceea, uitînd de Nuţa şi de casă, uitînd de mine însumi, fiind gata în orice clipă să-mi pun viaţa pe altarul din ce în ce mai fierbinte al *luptei de clasă.* „...Nu se poate, tovarăşi, ziceam eu cu un glas de fier şi de aramă, — *noi* stăm şi ne uităm, iar chiaburii şi rămăşiţele naţional-ţărăniste, liberalii şi legionarii, operează ca în codru, asasinează şi pradă, dau foc şi distrug !... Ei vor cu orice preţ să ne oprească din drum, vor să dea ţara pe mîna americanilor!...“ Lucrurile aşa stăteau, aproape aşa, adică chiaburii mărîiau rămăşiţele

peste ţară. *Noi,* însă, tot greşeam pe undeva, greşeam în felul cum ne purtam cu *satul,* în felul cum îi priveam pe ţărani. Greşeala consta în faptul că băgăm în „acelaşi sac“ realităţi şi probleme extraordinar de diverse, multiple, complexe. Făceam tabele, sau îi puneam pe alţii să facă tabele, împărţeam oamenii pe *categorii,* cu toate că fiecare sat în parte era altă categorie, era o *lume* distinctă, pe urmă veneam tot *noi* şi întrebam şi hotărâm: „Ce-i ăsta, chiabur ?!.... Luaţi-l şi du- ceţi-l, luaţi-i tot ce are, c-a supt destul vlaga poporului !...“ Unii erau, într-adevăr, chiaburi, erau găzdoi veritabil, alţii însă, destul de mulţi, nu erau, nimeriseră din greşeală pe liste, ori pentru că se răzbunase careva pe ei (cîte patimi n-au răbufnit pe sate în vremea aceea, cîte răzbunări nu s-au vărsat în canalul luptei de clasă, ascuţind-o, într-adevăr, înteţind-o din ce în ce mai tare, în chip artificial însă !). Normal ar fi fost să se facă distincţia necesară între un lucru şi alt lucru, dar cine avea timp de aşa ceva, atunci ?! Nimeni ! Eu unul nu aveam, în orice caz, şi nici nu căutam să am, dimpotrivă, răscoleam totul pe unde treceam, luînd măsuri drastice, strigînd la cei care puneau întrebări, învinuindu-i de împăciuitorism şi de oportunism pe cei care căutau soluţii mai nuanţate, — „în concordanţă cu realităţile satului !...“ „Nuanţele sînt ale burgheziei, tovarăşi ! ziceam eu. Ale ei şi ale slugoilor ei!...“ Pînă şi pe Iuliu Jeler l-am repezit în cîteva rîn- duri, cînd a încercat el să mă domolească. „...Ce-mi tot daţi zor cu îndemnul ăsta, s-o las mai domol! ?... De ce s-o las ?... De ce să nu-mi îndeplinesc eu sarcinile pe care le-am primit ?... De ce să nu fiu eu cum scrie la *statut:* intransigent şi necruţător, de ce să nu mă port eu ca un revoluţionar !?...“

Tîrziu de tot, după ani şi ani de zile, m-am domolit şi m-am limpezit, focmîndu-mi altă impresie despre sat, mai apropiată de adevăr, mai firească. Nu mai eram activist de partid, nu mai lucram „la ţară“, dar de interesat mă interesam de lucrurile acestea, — „mai abitir decît înainte vreme“, cum zicea Nuţa. Abia atunci am cercetat tot ce a spus Lenin despre ţărnime, trecînd înapoi la Marx şi la Engels, ducînd peste tot cu mine aceeaşi fervoare devorantă, de a şti totul despre „această problemă", de a mă limpezi pe deplin, dorind astfel, în secret, fără a spune cuiva lucrul acesta, fără a mi-l mărturisi nici măcar mie însumi, să mă descarc de nişte vinovăţii, sau să le delimitez, dacă nu, sfera de influenţă. N-am fost singurul om care a procedat aşa (Iuliu Jeler mai scotoceşte şi acum prin abatajele istoriei, spunînd

se ameţeşte, că el e vinovat de moartea lui Monu), dar nici n-am făcut şi nu fac parte dintr-un eşalon prea numeros de neliniştiţi, de oameni care şi-au pus întrebări, dacă au muncit sau nu au muncit bine într-o anumită perioadă, dacă nu s-ar fi putut comporta altfel, frămîntîndu-se şi zbuciumîndu-se, fără a rezolva ceva prin asta, izbutind, totuşi, să se apropie de ei înşişi, să descopere o anumită esenţă, socială dar şi naţională, — „să despartă răul de bine, să aleagă ceea ce e de ales şi să gîndească ceea ce trebuie să gîndească !...“ Mulţi, cei mai mulţi, din păcate, s-au şters pe mîini după ce au isprăvit cu „treaba aceea“ şi nici nu s-au mai uitat măcar înapoi. „...Tovarăşe, l-am întrebat eu pe unul din ăştia, în tren, într-o discuţie oarecare, dumneata ai mai fost vreodată prin satele în care ai lucrat la colectivizare, te-ai interesat, vreau să zic, de ceea ce s-a mai întîmplat pe-acolo ?“ „Cine, eu ?! mi-a răspuns omul, de parcă cine ştie ce nerozie i-aş fi spus. Nici vorbă !... Ce, parcă de aşa ceva îmi arde mie ?!... Să se descurce, să lupte şi *ei* pentru problemele lor !... Şi n-ai grijă că o fac, se descurcă, degeaba zice unii că ţăranii piere şi mai ştiu eu ce !... Nu piere, tovarăşe, ţăranii nu piere, că ştie să rabde !...“ Un altul, un lungan cam sărăcuţ la minte, neîndurător altfel, mi-a spus, cînd i-am pus aceeaşi întrebare, în alte împrejurări, că se ducea prin satele pe care le răscolise atunci, cu toate că se ocupa de alte probleme. „...Dar prin Cenade ai mai fost ?“ am mai întrebat eu, rostind dinadins numele acestui sat, pentru că acolo avuseseră loc în 1957, în toamnă, evenimente dramatice, izvorul principal fiind el, comportarea lui, adică, deoarece omul, vrînd să se afirme, folosise toate metodele de constrîngere : arestarea şi bătaia, scoaterea copiilor din clasă, suspendarea morăritului etc. etc., stîrnind acolo o tensiune cumplită. „Cum să nu, mi-a spus rîzînd, păi acolo merg cel mai des !...“ „Şi oamenii, ce zic, cînd te văd, se bucură ?!“ „N-aş putea spune că se bucură, dar nici nu dau cu pietre după mine... Asta-i, că *ei uită,* au uitat, îşi văd de altele, degeaba le caută unii şi alţii în coarne !...“

De la literatura politică am trecut la beletristică (de fapt, nu le-am luat eu pe rînd, nu aveam nici timpul şi nici pregătirea necesară ca să procedez în acest fel, le-am abordat cam deodată pe toate, cum am făcut şi cu altele), abordîndu-l pe Sadoveanu şi din acest unghi, găsind în opera lui ţăranul de zi cu zi, necăjit dar dîrz, şi nu atît ţăranul, cît sufletul lui dintotdeauna, cu toate ale lui : cu nota aceea de

ate luminoasă şi vie, molcomă dar nu şi amorfă ; cu răbufîirile lui de mînie, surde şi puternice ; cu răbdarea lui mensă, care venea şi vine din veac ; cu dragostea lui nemăurată pentru natură şi pentru ţară ; cu dragostea lui de viaţă, ieste care a plutit şi pluteşte lumina potolitoare a înţelep- iunii. Rebreanu mi s-a părut mai greoi la început, pentru ca nai apoi, după ce l-am reluat, să-mi dau seama cu adevărat :ît e de profund şi de cuprinzător, mai ales prin Ion, care e ăranul însuşi (mie mi se părea mereu, nu-mi dau seama de *•e,* că Ion era *ţăranul din Conţia,* a cărui umbră avea să 'adă în cele din urmă peste mine, ca un turn uriaş, de pă- nînt reavăn şi bun !). Personajul acesta, Ion, exprimă dorinţa spre mai mult şi spre mai bine a unei ţări întregi. El lu-i un simplu arivist, cum s-a spus, el nu vrea numai o □ucată de pămînt, vrea *pămîntul,* nu vrea numai o *felie* de viaţă, vrea *viaţa.* Din cauza lui *Ion,* care nu fusese „reconsiderat*, era tratat într-un anumit fel în manualele şcolare, am avut dificultăţi la un examen, la seral, unde avusesem cîteva idei mai personale, faţă de „prezentarea oficială*. „...Ion nu-i întruchiparea spiritului chiaburesc ! spusesem eu la un moment dat, spre nedumerirea şi spaima profesoarei. E întruchiparea ţăranului român !...“ „Dacă nu te-aş cunoaşte, a spus profesoara, te-aş trînti de nu te-ai vedea !... Dar aşa, pentru că te cunosc, nu pot face altceva decît să-ţi cer să rămîi în cadrul manualului „Bine, dar manualul e mai rău decît un pat al lui Procust !...“

Satul a devenit astfel una din preocupările mele de fond (celor doi scriitori li s-au adăugat alţii, români sau străini), transformîndu-se într-o obsesie cu timpul, peste voia mea. în străinătate fiind, atîta cît am fost, m-am interesat peste tot de această *realitate,* întrebînd, văzînd şi cercetînd, acolo unde mai exista *sat,* aşa cum îi apucasem eu. Pînă şi în Japonia m-am interesat de această problemă, dar satul de acolo nu era ca al nostru, nu fusese niciodată aşa, era răsleţit, era alcătuit din grupări de ferme, suprafaţa şi cuprinderea avînd acolo alte înţelesuri. Ţăranul japonez lucra pămîntul la centimetru pătrat, nu la metru, transformînd în grădină orice petec de loc arător, scoţînd maximum de rodnicie din ţărîna pe care o îngrijea cu sfinţenie. Ţăranul polonez, în schimb, era mai apropiat de al nostru, ca şi cel ucrainean, ca şi cel maghiar. în Polonia, mai ales, am străuit mult de tot asupra acestei probleme (mă aflam acolo cu alte treburi, bineînţeles, m-am interesat însă şi de *sat,* de satul polonez, de satul din

visurile mele), constatînd şi acolo o desfacere de ceea ce fusese mai înainte, cu toate că la ei colectivizarea nu se realizase decît într-o proporţie infimă. Dar *satul* tot se destramă, satul vechi, tineretul pleca şi nu se mai înturna, iar bă- trînii, cînd nu mai puteau munci, predau statului gospodăria şi pămîntul pe care îl aveau, urmînd ca du£ă aceea să primească un fel de pensie, trăindu-şi astfel ultimele zile, murind fără s-o ştie, ducînd cu ei în nefiinţă *„o lume* cum n-a fost alta !...“ „Se vede că acesta a fost şi este mersul istoriei 1 am zis eu în timp ce avionul cu care mă întorceam în ţară, acasă, se rotea larg deasupra unor sate poloneze, peste care curgeau atunci, cum curgeau de altfel peste mai toată Europa, apele de foc şi de sînge ale unui asfinţit spumegos. N-are rost să mă tot zbucium eu pentru ceea ce s-ar fi împlinit oricum, cu mine sau fără mine !...“ „E adevărat, am făcut greşeli nenumărate, nu cunoaşteam deloc problema aceasta, aşa cum nu o cunoşteau nici alţii, dar uite că am acţionat asupra ei, cu efect şi cu rost, cu rezultate palpabile !...“ „Ce, parcă e musai să fie filozofi toţi revoluţionarii ?!... Nu-i musai şi nici nu-i bine, pentru că revoluţia cere şi acţiune, cere în primul rînd acţiune, cere fapte !... Unde am ajunge dacă am cerceta şi am analiza fiecare pas pe care îl facem, mergînd abia după aceea mai departe !?...“ „N-am ajunge nicăieri, dar nici asta nu se poate spune : că omul, cu cît e mai brutal şi mai rudimentar, cu cît e mai violent, cu atît e mai bun revoluţionar !...“ „Am văzut, la urma-urmei, pe propria mea piele, cît preţuieşte violenţa şi cît valorează fanatismul!...“ „Da, am văzut, dar poate că acum sînt înclinat prea mult spre analiză şi spre nuanţare, parcă aş fi îmbătrînit mult prea devreme !?...“

Tot drumul am monologat atunci, iar mai apoi, după ce m-am întors acasă, mi-am reluat cercetările şi investigaţiile, spre disperarea Nuţei, care mă mustra şi mă certa mereu, — „Dă-i dracului de ţărani, că-s nişte hoţi, te-nşeală cînd te prind !...“ — pentru că mă ocupam de altceva, în loc să-mi văd, — „în principal !...“ — de problemele de care răspundeam acum, — „ţăranii nu mor, n-ai grijă, sînt aţoşi !...“ Mă ocupam şi de problemele astea, de uzină şi de producţie, de calificarea oamenilor, de felul cum trăiau ei, cum să nu mă ocup (uzina îmi lua aproape tot timpul, cîte zece şi cîte şaisprezece ore pe zi, de se mirau toţi), dar de obsesia aceea ciudată tot nu scăpăm. Nici nu stăruiam prea mult în direcţia aceasta. Dimpotrivă, tot ce făceam, în paralel cu celelalte

preocupări, ducea spre întărirea ei, spre accentuarea unui regret, spre transformarea în statuie de granit negru a *ţăranului din Conţia.* în gîndul meu, de fapt, acest om căpătase dimensiuni monumentale, se preschimbase în statuie şi era de mirare că vorbea uneori, întrebîndu-mă de fiecare dată aproape acelaşi lucru : „Dumneata chiar crezi, tovarăşe !?...“ Vorbeam eu însumi, de fapt, vorbea ţăranul din mine, care murise într-o vreme, murise sau stătuse ca într-o amorţire, iar muncitorul din mine, conducătorul de întreprindere care eram, revoluţionarul care vroiam mereu să fiu, fără a atinge vreodată ştacheta împlinirilor de sine, îl ascultau cu sfinţenie, cu prea multă sfinţenie. Surplusul acesta se trăgea din sentimentul acela ciudat, de participare la o lucrare făcută în prea mare grabă, — „necesară dar precipitată, mult prea precipitată !...“

„...N-are nici un rost, mi-a spus tata într-un rînd, văzînd că eu îl tot întreb cum s-a făcut colectivizarea la noi în sat, ce-a fost, a fost, ce vine interesează, ce va fi!... Că s-au făcut *siliri* atunci, s-au făcut, în drept, dar lasă că nici oamenii nu sînt cu crucea în sîn !... Cîte n-au zis, cîte n-am făcut, de cîte ori n-au bodogănit ei, nu pentru că ar fi fost *contra,* dar nu vroiau ei să se facă treaba aceea !... Că şi eu, măi Vasile, am suduit şi-am făcut urît de tot într-o vreme, după cea de a *doua înfiinţare,* că aşa a fost aicea, la noi, s-a făcut colectiv de trei ori, tu nu ştii, ştii numai un rînd de *aspecte,* dar orice situaţie mai are un rînd, care nu se vede, care intră în uitare, cum intră lemnul care pluteşte în apa rîului ! Ei, prima *înfiinţare,* cum ziceam, cum am vrut eu să zic, s-a petrecut prin 1950, cînd era mai mare aicea, peste toate satele din jur, unul pe care îl chema Vasilcă, Grigore Vasilcă, dar unii, de-ai lui, am văzut că-i ziceau *Dîndorov* ori Davîdov, n-am înţeles de ce, că nu era rus, nici ucrainean, era moldovean de-al nostru, dă-l în păcate, ori, cum se mai zice despre cîte unul : -«Dumnezeu să-l ierte

„Dar de ce ? am întrebat eu, gîndindu-mă încă la numele pe care îl rostise tata, — *Davîdov* — care avea să dea altă turnură întregii poveşti, — A murit cumva ?!...“

„N-a murit, dă-l în păcate, s-a întunat la meseria lui, la uzină, dar aşa se zice despre un om, cînd vrei să-l arunci în hăul nimicniciei, cînd nu-i vrednic de altceva !... Şi ăsta„ te rog să mă crezi, că nu e vrednic nici măcar să-l ocărăşti !... Aşa batjocură a făcut ăsta aicea, cum nu s-a mai pomenit !... A dat năvală în sat, parcă ar fi venit de undeva din văzduh,.

aşa s-a vînturat prin sat, ca un zmeu !... A Inspectat cîtev uliţi, cu de-alde de ai noştri, care erau atunci la cîrmă !. După aia a dat ordin să se facă o adunare mare, cu tot sa tul... La adunarea aceea a spus că e musai să se alcătuiască aicea, în cel mult două săptămîni, *un colhoz !... Da;* chiar aş; a zis, n-a rostit niciodată cuvîntul colectivă, el vorbea d< colhoz... Şi oamenii, măi Vasile, aşa ca ei, păi că să vedem tovârăşu' şef, să ne mai gîndim, să ne mai sfătuim, că- vorba, nu-i aşa, de un lucru nou ! ?... «Gîndiţi-vă ! a spus el ca un voievod, c-aşa vorbea şi se purta, de parcă ar fi fos domnul Moldovei. Dar nu prea mult!»... A mai aşteptat cîtev; zile, timp în care i-a trecut pe *lista înfiinţării* pe toţi cei cart erau în organizaţia de bază, cam cu sila, că nici ăştia nu erai dornici să se treacă, erau ei membri de partid, dar se ma gîndeau, erau ţărani, ce mai, că ţăranul tot ţăran rămîne, or e popă, ori e jandarm, ori e profesor, ori e comunist, or: e liberal !... Aşa zic eu, aşa ziceau şi alţii atunci, dar ăsta *Dîndorov,* nu zicea aşa, el ştia una şi bună : în două săptă mini trebuia să facă un *colhoz* în satul nostru !... Şi acţiona ş se purta după gîndul ăsta al lui, acţiona puternic, să ştii, er; hotărît şi poate că era viteaz în cugetul lui, dar o luase can hăis !... Iar oamenii, l-au îngăduit cît l-au îngăduit, s-au în scris mai toţi, s-au lăsat înscrişi, că el i-a cam luat din urmă cu miliţia şi cu gălăgia, cu arestările dar şi cu ameninţările pînă i-a băgat pe toţi *acolo,* de ziceai că-i gata !... «Aţi văzut mă, c-aşa ne zicea la toţi, *mă,* n-avea nici un simţ în el, nic o cuviinţă — aţi văzut că aţi intrat la oala cu argăseală ! ?> «Am văzut, tovârăşu' şef ! ziceau oamenii. Cum să nu ve dem !?»... După aia, în timpul inaugurării, cînd era petrece rea în toi, au pornit o *răzmeriţă* de toată frumuseţea !... Pra ful şi pulberea s-au ales de petrecere şi de colectivă, că obiec tivul ăsta era : *desfacerea colhozului!...* Acţiunea, ce-i drept era bine pusă la punct, că era pusă la cale chiar de cei can erau mai mari atunci, pe la primărie şi pe la organizaţia ai; de bază !... Că ăstora, cum am zis, nu le convenea să se fac; colectivă în sat, aveau şi ei rosturile lor... Şi-atunci, au zis ş ei ce zicea Vasilcă, s-au dus peste tot cu el, pe o parte, ia: pe altă parte au ţesut şi au lucrat şi ei, au pregătit totul, îi dublu exemplar, cum se zice, au pregătit şi inaugurarea da şi destrămarea... Au şi fost excluşi cîţiva, ba unul a fost ş arestat, dar nu atunci, mai tîrziu... Atunci a fost imposibil s; se mai apropie cineva de sat, o săptămînă încheiată... Pe el pe Vasilcă, l-au dezbrăcat unii în pielea goală, l-au tăvăli

prin bălegare şi prin pleavă, după aia l-au scos la drumul mare şi i-au spus să nu mai vină în veci pe-aicea... Dar el tot a venit, — om fără simţ, măi Vasile, fără ambiţie şi fără mîndrîe în el ! — s-a întors odată cu *autorităţile,* arătîndu-i cu degetul pe cei care trebuia să fie arestaţi... Dacă ar fi fost după el, ar fi trebuit arestat tot satul... *Autorităţile* însă n-au făcut aşa, au arestat cîţiva oameni, cum am zis, l-au luat şi pe Vasilcă Dîndorov cu ele şi-au plecat... Un timp, după aia, nici nu s-a mai vorbit de colectivizare, încît oamenii ziceau că-i gata, nu se mai face. S-a făcut, cum să nu se facă, dar mai tîrziu, mai încoace !...“

Tata se recăsătorise ţîmbătrînise mult, scăpătase şi se împuţinase, dar se făcuse mai blajin, era mai socotit la vorbă şi mai cu luare-aminte la tot ce se întîmpla în lume), avea un nou rînd de copii, patru la număr, pe care îi scosese la lumină, îi scosese „din gunoaie[11], cum zicea dînsul. Pe mama o pomenea şi acum, cu un fel de evlavie, dar numai cînd lipsea maştera, căreia îi purta un respect exagerat, n-am înţeles de ce, pentru că femeia, — măruntă, fălcoasă şi harnică — era de treabă, nu era preocupată, de fapt, decît de un singur lucru : să-şi crească copiii, să nu rămînă cumva de izbelişte, într-o casă străină. Faţă de mine a fost suspicioasă, la început, — „Aşa-i ea, las-o, dă-i pace !“ zicea tata — crezînd că vreau parte din casă şi din ce mai aveau ei pe-acolo, mai nimica. Pe urmă, după ce s-a convins că nu-mi stătea „capul la aşa ceva“, s-a domolit, a devenit prietenoasă, m-a rugat să nu-i mai zic dadă, să-i zic mamă, — „că eu ţi-s mamă acuma, măi Vasilcă, mă !...“ De fapt, s-a domolit şi s-a schimbat faţă de mine numai după ce i-am luat primul băiat, pe care îl chema tot Vasile, — „Vasile al doilea !“, cum zicea tata — după ce l-am adus aicea, să înveţe o meserie.

„...Pe toţi ţi-i dau, mi-a spus dînsa, după ce a ieşit băiatul -«pe leafă» — du-i să-nveţe carte şi cîte-o meserie, să-şi cîştige altfel traiul vieţii !... C-aicea-i rău şi-i sărăcie, eu nu zic că nu-i bună colectiva, nu mă apuc să ocărăsc faţă de tine, c-am înţeles că şi tu eşti *dintre aceia,* da-i rău, ce mai, e rău şi-i sărăcie, se trăieşte greu !... Rămîn eu aicea, cu omul ăsta al meu, cu tătîne-tău, să păstrăm sămînţa ţărănească întreagă, cît om mai putea-o păstra !...“

Altfel, satul, satul meu natal, în care lucraseră alţii pentru colectivizare,.— celebrul Vasilcă — se schimbase, se înnotse mult, faţă de cum fusese cînd îl părăsisem eu, cînd căzuse seceta peste el, cînd fusese îngropat şi cotropit de vipie

ca într-un vis rău şi nesfîrşit, care mă înfiora şi acum. Se înnoise şi se primenise pe o parte, satul, — avea curent electric pe uliţi şi în case, avea şcoală nouă şi un cămin cultural nou (la ridicarea căruia contribuisem şi eu), în casele oamenilor existau aparate de radio, pe cîteva acoperişuri se vedeau, alături de cuiburile de barză, cunoscutele antene de televizor. Pe altă parte, însă, parcă se surpase satul, nu mai avea atîta viaţă în el, era în scădere, deşi avea toate casele în picioare, unele dintre ele fiind nounouţe. Oameni, însă, avea mai puţini, oameni care să se bizuie pe plug şi pe sapă, pe munca pămîntului. Plecaseră mulţi, plecau mereu, de tot sau pe jumătate, lucrînd pe la şantiere şi pe la fabrici, cum făceau şi alţii, din alte părţi, chiar din zonele necolectivizate. Altfel, poate că nici nu ar fi avut cu ce trăi, acolo, în sat, gospodăria era slăbuţă, mergea bine dar era înglodată în datorii, abia ajunseseră şi ei la 13,50 lei ziua de muncă, în ce priveşte venitul. Aşa, însă, punînd una lîngă alta, se descurcau oamenii, trăiau, îşi creşteau şi îşi îngrijeau copiii, cum nu s-a mai pomenit (îi hrăneau şi-i îmbrăcau, îi corcoleau în toate felurile, de parcă le-ar fi fost teamă să nu le piară *spiţa,* în urmă), îşi făceau case noi, se îmbrăcau şi ei mai bine, faţă ■de alte dăţi. Dar şi munceau, trudeau din greu, mai ales cei ■care erau plecaţi, cei care făceau *naveta,* săptămînal sau zilnic. Aştia din urmă, măcar, erau pe drumuri mereu, de dimineaţa, de pe la patru, de pe la cinci, pînă seara pe la opt- nouă, pe drumuri şi la muncă, — „plus cozile de *rigoare",* cum mi-a spus unul. Se sculau zilnic de vreme, — „Vara încă mai merge, că-i ziua mare, dar toamna şi iama îi greu tare !...“ — se duceau pînă la gară, drum de o oră, o oră şi ceva, se suiau într-o *cursă* care îi lăsa la porţile oraşelor, unde se risipeau toţi pe la „locurile de muncă..." Pe urmă, după opt sau zece ore de trudă, se puneau din nou în mişcare, făceau „cozile de rigoare", să cumpere carne şi mălai, zahăr şi ulei, — şi pîine ! — şi-abia după aceea se roiau către gară, urcîndu-se în aceeaşi *cursă,* care îi aducea acasă. În fiecare zi făceau asta, fiindcă lucrau de multe ori şi dumineca, totalizînd, zilnic, cîte 16 şi cîte 18 ore de alergătură. Realizau ceea ce doreau, îşi cîştigau traiul zilei, dar îi plăteau din plin, cu

letele sau pe jos, cărînd de toate, pachete şi plase, saci şi raiste, parcă ar fi fost nişte refugiaţi. Important e că au ce duce, au ce căra !... Şi că au unde lucra, n-au rămas pe dru- luri !...“ „Adevărat, lucrurile acestea sînt importante, în acest az ! am adăugat eu, sculîndu-mă încet, fiindcă şezusem, eram a cimitir, lîngă mormîntul mamei, zăbovisem pe un alt mor- nînt, tot atît de înţelenit, avînd senzaţia, cînd m-am îndrep- at de şale, că s-a mai ridicat cineva odată cu mine, un om :unoscut, un om tăcut şi mohorît, care stătea atunci, în lu- nina de purpură a altui asfinţit, cu un picior în mijlocul Mol- lovei, cu altul în Ardeal, pe unde era Conţia, privind către sud, cum se zbăteau toate în vînt şi în lumină, sfărîmînd în nîna dreaptă un bulgăre de pămînt sau un nour furtunos, ‘iind el însuşi ca un nour, ca un munte, de parcă ţara întreagă s-ar fi întrupat şi s-ar fi înălţat într-un alt *Ceahlău.* **— E important, am continuat eu mai încet, că oamenii au unde lucra şi au ce aduce acasă, dar e destul atîta, cît le-am dat** *noi,* **după ce le-am luat tot ce au avut?!..." „Nu le-am luat nimica, pămîntul e al lor, abia acum e al lor !...“ „Da, ştiu, eu însumi am spus vorbele astea de nenumărate ori : «nu vă ia nimeni pămîntul !►>, -«Abia acum devine al vostru pămîntul, prin colectivizare !» -«Pămîntul este al celor harnici...»..." „în clipa de faţă, însă, un ţăran nu mai are nimic, nici grădina din preajma casei lui nu-i mai aparţine, nici curtea !... A rămas în doi ari de pămînt!...“ „Cînd s-au înscris oamenii în colectivă, atunci, la începuturi, s-au înscris cu pămîntul pe care îl aveau, cu inventarul agricol, vite şi unelte, casa şi grădina rămînîndu-le lor, după lege şi după** *statute !...“* **„Dar** *statutele* **acelea s-au tot schimbat, au fost înlocuite de fel de fel de legi, care au luat mereu cîte ceva din ceea ce era al omului, ca să-l oblige să meargă la muncă, ajungîndu-se pînă acolo încît omul e pus să plătească arendă pentru propria lui grădină, ceea ce e cam aberant, indiferent ce vor zice** *domnii economişti* **despre această** *rezolvare !...“* **„Se pune, în afară de asta, următoarea întrebare : ce viaţă duce un asemenea om, care pleacă dimineaţa la patru şi la cinci de acasă şi se întoarce seara tîrziu ?!...“ „Cînd mai citeşte el o carte sau un ziar ?!... Cînd se foloseste de** *aparatele* **pe care le are în**

— da, aşa a fost, de ce să n-o recunosc !? — satul era o co lectivitate, se manifesta ca atare în anumite împrejurări !...' „Oamenii nu trăiau ca în rai, nu evoluau ca în *Rodica,* dai nici nu se bălăceau în noroi şi în înapoiere, precum vitele !...‘ „A fost şi înapoiere, şi sărăcie, dar oamenii au avut o *etici* a lor, care i-a ţinut în picioare, pe toţi ne-a ţinut în picioare !...“ „Dacă n-ar fi fost *ei,* nu am exista *noi* acum, n-ai fi avut cine să-i hotărască şi să-i lămurească !...“

„...Să ştii, i-am spus eu tatii, seara tîrziu, în timp ce stăteam de vorbă lîngă un pahar de vin, că şi eu am făcut bravuri asemănătoare cu ale lui Vasilcă ăsta care v-a *instruit* pt voi, de altă natură, dar le-am făcut!.. Şi-acuma, nu ştiu cum să zic, mă simt vinovat de ceva, n-aş putea zice că îmi pare rău, ori că e rău că s-a făcut colectivizarea, nu, nici vorbă, dar nu mi-i la îndemînă !... Mă bucur cînd văd un sat bogat, cînd văd sau aud de cine ştie ce colectivă, că merge bine, dar cînd aud, ori când văd că lucrurile merg rău, cînd văd oamenii alergînd pe drumuri, mă supăr şi mă întunec !... Mă gîndesc la toate satele atunci, cum vor fi ele, ce se va alege din dîn- sele !?... Unele vor pieri, unele pier de-acum, se răresc vă- zînd cu ochii, că oamenii pleacă, se duc şi nu se mai întorc !... Altele, e drept, prind cheag, se prefac în oraşe, sau se pregătesc să se prefacă în oraşe !... Dar eu tot mă întreb, cînd mă uit la asemenea sate, ce va rămîne din ceea ce a fost ?!.. •Poate că n-ar trebui să mă zbucium şi să mă neliniştesc prea mult, fiindcă viaţa găseşte *soluţii* pentru orice problemă ! ?...“

„Da, n-ar trebui, a spus tata încet şi rar, asta am vrut să zic şi eu ; să nu mai pui totul la inimă, că nu răspunzi tu de toată ţara şi de toată lumea !... Sînt cîrmuitori destui, sînt oameni care iau simbrie pentru treaba asta!... Să-şi facă datoria !...“

Mergînd mereu acasă, în timpul concediului dar şi peste an, ori de cîte ori aveam un răgaz (numai pe Ionuţ n-am reuşit să-l leg de *sat),* am cunoscut un om care avea să joace un rol de seamă în viaţa mea ; şi în viaţa uzinei, într-un fel. Asta era Zamfirache Zamfir, om paşnic altfel, cam ciudat dar interesant, — „un om necăjit", cum mi-a spus tata, cînd mi-a vorbit despre el.

„Dar de ce, am întrebat eu într-o doară, e chiar aşa de voinic ?!...“

„Nu-i vorba de voinicie, Vasile, e vorba că el îi cam chiîuit de nelinişti şi de închipuiri !...“

„Vai de mine, chiar aşa ?!“

„Chiar, Vasile !... Şi să nu rîzi de el, cum mai rîd unii prin sat, care nici nu-l mai cred, spun că minte şi că nu mai jtie nici el ce-i adevărat şi ce-i scorneală curată, din ce povesteşte, păţanii de-ale lui, *aspecte* din viaţa lui zbuciumată !... Nevastă-s'a, care l-a şi lăsat, zice că Zamfirache ăsta povesteşte de multe ori visuri de-ale lui, năzăriri, de parcă s-ar fi întîmplat cu adevărat !... Unii zic că asta e un fel de boală şi că el nu încurcă lucrurile pentru că ar fi un lăudăros, ci pentru că aşa se aşează ele în mintea lui, de el nici nu mai ştie ce a păţit cu adevărat şi ce a visat !...“

„înseamnă că e bolnav şi că are nevoie de spital şi de medic, nu de plecare !...“

„Nu-i bolnav, Vasile, dar are *defecţiunea* asta, cum zic ai noştri !...“

„Poate, eu ştiu, dar de ce stărui dumneata să-l ajut ?“

„De ce ?!... Păi nu ştiu cum să zic eu, dar Zamfirache ăsta e neam cu mumă-ta, cu asta nouă... Şi-i om de treabă, să ştii... Nu se poate *califica,* că-i bătrîior, dar pe la pază peacolo !..."

„Bine, o să văd !...“

Am văzut şi l-am luat, am vorbit la cadre pentru el, să-l angajeze la serviciul de pază. Omul avea avantajul că lucrase la miliţie, în sudul Moldovei. De fapt, de acolo i se trăgea zbuciumul, din cauza asta plecase din miliţie, pentru că, spunea el cînd era beat sau cînd era atins de nelinişti, luase parte la nişte „represalii", — „...Am tras în oameni, tovarăşi, i-am văzut cu ochii mei cum au căzut la pămînt, parcă i-ar fi cosit cineva, parcă i-ar fi izbit cu un mai, da, chiar aşa cădeau, ca snopii, de nici nu icneau şi nici nu gemeau, după aia a început gemutul, mai tîrziu, da !...“ E adevărat că de fiecare dată spunea altceva, încît nu ştiai ce şi cum s-a întîmplat, a fost sau n-a fost el *acolo ?!* Uneori vorbea numai de cîţiva oameni, alteori vorbea de un detaşament „înarmat pînă în dinţi", cîte- odată îşi atribuia vinovăţii mari, altădată spunea că el n-a avut decît „un pistolet"; cu care a tras în aer. Numai tonul îi era acelaşi,

intra el în *poveste,* în această poveste, fiindcă altfel era or ca toţi oamenii, se comporta firesc.

„...Da, tovarăşu' Pozdare, zicea el, aşa a fost atunci, 1 colectivizare... A fost prăpăd mare... Doar dumneavoastr ştiţi, că aţi lucrat şi în problema asta... Nu ştiu cum a fos pe-acolo... Dar aicea, pe la noi... Acolo, adică, unde lucran eu atunci... Dar lasă că şi oamenii... Le-au avut pe-ale lor. Nu-i poţi apăra... Eu le-am spus : «Măi creştinilor, mă, lăsa ţi-o moartă, vedeţi-vă de treburi, mă !«... Dar ei, nu şi nt că nu mai rabdă... Şi-au făcut-o lată !... Şi-apoi, cînd au veni ai noştri... Da, unii au rămas trăsniţi pe loc... Alţii însă ar fugit... Iar cei care au rămas !...“

Altfel era om de treabă, era liniştit şi conştiincios, s-< împrietenit cu ai mei, fiindcă a stat o vreme la noi, la în ceput. Numai Ionuţ nu-l răbda deloc, n-am înţeles de ce. E şi acum susţine că vinovatul principal pentru *explozie* e aces Zamfirache Zamfir, — „pe care Lai cărat tu de la Moldova să ne arăţi că eşti popular şi că păstrezi legătura cu pămîntu natal, cu *satul* în care te-âi născut, cu *lumea* din care a: ieşit!...“

„..Dar ăsta, Zamfirache Zamfir, zice băiatul cînd vine vorba de *expolzie,* nu are nimic de-a face cu lucrurile astea, la care ţii tu atît de mult!...“ Asta-i o figură dubioasă şi odioasă, din creştet pînă în tălpi !... Şi nu-i nebun, să ştii !... Asta-i în stare de cea mai mare ticăloşie !... E un individ complexat şi perfid, aşa a fost el de la început!... Iar aici s-a complexat şi mai tare, s-a făcut şi mai perfid !... Nu întîm- plător a ajuns el în relaţii aşa de bune cu Mihail Şafrano- vici !... Şi e de mirare că-i iei apărarea, tu, care vezi în general lucrurile destul de just şi de exact!?... E de mirare că te încrezi încă într-un asemenea *ciuruc* social şi uman (ăsta-i un fel de Smerdeakov, e un *posedat* blajin şi perfid, e răul care *a* ieşit din adîncuri, ca să te nimicească !), numai şi numai pentru că e şi el rădăcină de ţăran, pentru că e din *satul* tău şi din *lumea* aceea a ta, care nu-i sfîntă, să ştii ! ?...“

Ultima oară cînd am fost acasă am întîlnit-o din nou pe Vica lui Simionu lui Gaiu, prima fată de care m-am îndrăgostit, cînd mai eram copil, înainte de a pleca de-acasă. Nici nu cred că era cea mai frumoasă dintre toate fetele din clasa noastră. Avea însă ceva care era numai al ei, un anumit fel de a te privi în ochi, cu ochii

nereu în lumină, fiindcă avea un păr cînepiu şi bogat, uşor
nelat, ca o aburire de jăratic. îndrăznelile ei şi cutezanţa ei
lepăşeau puţin (puţin bine !) îndrăznelile şi cutezanţele obiş-
îuite. Asta pentru că la Simionu lui Gaiu acasă ea, Vica, era
nezina şi era mai mică decît frate-său, George, cu vreo şase
ini, iar faţă de surori, fiindcă avea şi două surori, pe Mă-
ioara şi pe Dia, era şi mai depărtată, ca vîrstă. De aceea era
:a mai altfel, fiindcă îşi imita surorile, le vedea gătindu-se, le
vedea ducîndu-se şi venind de la horă. Le vedea stînd de
vorbă cu feciorii şi căuta, fără să vrea, împinsă de un in-
stinct al ei, de viitoare femeie, să fie cum erau ele, nepăsă-
oare şi voioase, cîntînd şi rîzînd din nimica, supărîndu-
cînd eşti scos, văd că ştii să vorbeşti, nu te mai opreşti, cînd
aţi dai drumul !... Şi scrii fain, să ştii, asta îmi place mie la
tine, că scrii frumos !... Numai că eşti cam mutălău, cam tăn-
tălău, nu ştii să vorbeşti !...“ „Ba ştiu, tu, o rupeam eu, cum
să nu ştiu, că doar nu-s mut şi nici nu mi-a tăiat popa lim-
tfa !...“ „Atunci vorbeşte, dacă ştii!...“ „Vorbesc eu, lasă...“
' Nu vorbeam deloc, cu toate că mă hotărâm mereu să-i
spun ceva deosebit, — „Ceva frumos !...“ — lucrurile se
schimbau de fiecare dată, se sfărîmau şi se risipeau. Iar sim-
ţămîntul care îmi încolţise în suflet căpăta puteri şi mai
mari, cutremurîndu-mă sau limpezindu-mă,

adversar, mai ales la aritmetică. „...Uite ce-i, i-am spus eu într-o pauză, hai să mergem şi noi la fete într-o seară, cum merg feciorii !...“ „La fete, noi ?!“ a făcut şchiopul. „De ce nu, nu mai sîntem copii, sîntem feciori azi-mîine !“ „Adevărat, mă, dar la care vrei tu să mergem ?“ „La Vica ! “ „La Vica !?... Sînt de acord, mergem, dar trebuie să vedem cînd, că nu se merge în orice seară la fete, se merge numai cînd *se şede,* cînd se stă cu furca la tors, cînd se lucră, mă, în anumite ziie...“ „Şi care-s zilele acelea ?!“ „Mă interesez eu, lasă, fac orice pentru treaba asta, pentru că te-ai gîndit tu la mine, nu de alta, dar ceilalţi mă cred nu ştiu cum, din pricina piciorului !...“

S-a interesat, într-adevăr, spunîndu-mi mereu, ori de cîte ori mă vedea, — „Se face, mergem, e în regulă !...“ — într-un anumit fel, tainic şi cu deosebit de multă mîndrie. Iar după aceea, în seara hotărîtă, el a sosit cel dintîi la locul stabilit, la o răspîntie. Sta proptit în bîtă cînd am ajuns eu, părînd mai înalt şi mai drept, fiindcă el mereu se prăbuşea spre dreapta, din pricina piciorului, mai ales atunci cînd mergea. „Ţi-ai luat şi tu o bîtă ?“ m-a întrebat Ionuţ. „Mi-am luat, să fie...“ „îi bună, hai !“... Un timp n-am mai vorbit deloc, n-am mai zis nimica. Mergeam în tăcere pe întuneric, ca doi bărbaţi ce eram. „...Ii cam departe pînă la Vica asta a lui Gaiu !“ am zis eu după o vreme. „N-ai ce-i face, ăsta-i datul feciorului, mă, să bată drumurile, ziua-noaptea, mai cu seamă noaptea, cum le batem noi acuma !..? Fetei ce-i pasă, stă acasă, la căldură, şi-aşteaptă, dacă aşteaptă !...“ „Adevărat, dar cum o scoatem noi pe Vica la poartă ?!“ „Vedem noi acolo, lasă... O strigăm, ori o fluierăm încet, ştiu eu cum, lasă...“ „Şi dacă iese tătîne-său, ce facem ?“ „Doar n-o fi nebun, să iasă el !?“ „Nebun nu-i, că-l ştiu, dar dacă iasă ?“ Ionuţ s-a mîniat, sărind înainte pe întuneric, ţopăind prin noapte ca o barză. „... Nu poate să iasă, mă, nu înţelegi?!... Un om care are fată mare nu iasă el la poartă, nu poate ieşi, chiar dacă ar vrea, că se face de rîs, o face de rîs pe fată-sa!.. E o regulă şi în treburile astea, nu-i cum crezi tu !...“ „Bine, măi Ioane, vedem noi acolo...“

începuse să picure. Era prin februarie, dar vremea era moale, cînd stătea să ningă lapoviţa, ca şi-acum. Satul înota în glod, toată iarna a dus-o aşa. Iar noi, acum, aşişderea, ciofăiam prin tină, orbecăiam prin întuneric, ne mai opream din cînd în cînd, să ne tragem sufletul. „Ar fi trebuit, zicea Ionuţ să venim ziua, să vedem pe unde sînt potecile, să ştim pe

nde mergem !...“ „Tot nu putem ocoli tina !“ ziceam eu. Asta-i drept, aşa e, continua şchiopul, icnind şi cam gemînd, i-apoi, cum spuneam eu mai adineaori, ăsta-i datul fecioruui, să bată tina şi întunericul, să umble şi să tot umble !... Ia, fata, stă cum stă miţa, de nici nu-i pasă !... Şi dacă vrea, asă afară, dacă nu, nu iasă !...“ „Şi dacă Vica asta a noastră •u iasă la poartă, ce facem ? !“ „Cum să nu iasă, mă, cum ? ! a ăcut şchiopul oprindu-se în drum. Păi atuncea e rău şi-i ne- raz, mă !... O scoatem din curte, la horă !...“ „Cum s-o scoa- em, că ea nici nu merge la horă şi noi n-avem putere aco- o !?“ „Găsim altceva, nu ne lăsăm răului !... Hai, că dacă ntîrziem şi dacă se culcă oamenii aceia, chiar că nu mai pu- :em face nimica şi nici nu-i putem băga vină fetei !... Hai !...“

La poarta la al lui Gaiu, la poarta Vicăi, ne-am oprit descumpăniţi. Lampa era aprinsă, în casă, pe la grajd de asemenea se vedea lumină, — lumină de lămpaş. Umbla cineva în iîrdora vitelor, să le aşeze pentru noapte. „Ei, ce facem ?“ am ntrebat eu.

„Ce să facem, ce fac feciorii, fluierăm sau strigăm fata!.." ,Bine, hai !...“ „Hai, hai !?... Strig-o tu, că tu stai cu ea în >eara asta !...“ „Bine, eu o strig..." N-am mai zis nimica, n-am alipit de stîlpul porţii, care era ud şi rece (n-o să uit îiciodată amănuntul ăsta", m-am uitat un timp printre scîn- iuri, pe urmă am strigat, — „Vică !... — Tu Vică !...“ — pă- ■îndu-mi-se în clipele acelea, nu ştiu nici eu de ce, că nu mai iveam suman pe mine, nu mai aveam pieptar, nu mai aveam cămaşă,^eram cu spatele gol spre vînturi. „...Tu Vică, ziceam ?u, Vică hăi !...“ Iar şchiopul se cam depărta, pe măsură ce ctăruiam eu, aşa pierit şi încropit, cum strigam. Pe urmă, rînd a venit careva către poatră, dar nu Vica, altcineva, tătî- îe-său sau vreo slugă, un bărbat, în orice caz, — „Care eşti, nă, şi ce doamne iartă-mă vrei pe vremea asta?!" — şchiopul i luat-o la fugă pe uliţă la vale, ţopăind ca o barză, sărind :a un cangur, de te şi mirai că putea să rupă drumul în bu- răţi atît de mari. Eu, după el, mai ales că în urma omului rare venea spre poartă se stîrniseră şi cîinii. L-am ajuns şi -am întrecut, —■ „Hai, Ioane !“ „Las’ că vin !...“ — după tceea l-am aşteptat mai la vale. „...N-am făcut nimica, tu-i rucurigul ei de treabă, mi-a spus şchiopul după ce şi-a domo- it gîfîiturile, fiindcă el, săracul, gîfîia şi fierbea tot — am >ătut drumul de pomană —... Asta-i a noastră, mă, a feciori- or, să batem tina şi noaptea, ti-am spus eu de la început !... ii, ce să-i faci, se

„Da, venim altădată, a zis şchiopul, nu ne lăsăm noi rât lui !... Hai, că ăsta-i datul feciorului, să umble şi să tot un ble

Nu ne-am mai dus niciodată şi nici nu i-am spus Vică Dar ea tot a aflat ceva, ori a înţeles din alte lucruri, fiindc şi acum zîmbeşte, ori de cîte ori mă vede, cînd mă duc acas; în sat. Zîmbeşte de departe, ochii ei verzi se luminează, c şi-atunci, aproape aşa, de fapt, iar cînd se apropie de mine s opreşte şi mă întreabă ce mai fac. „Ce mai faci şi ce mai zic ortace ? spune ea de obicei. Pe unde îţi mai ţii ţara ?...“ Ş zîmbeşte mereu, dar nu-mi zîmbeşte mie, cum am crezut e la început, îşi zîmbeşte sieşi, zîmbeşte fătuţei care *a* fos cîndva, zîmbeşte luminii care s-a înfiripat într-o vreme într noi, rămînînd vie pe urmă, poate pentru că n-a fost sfîşiat de nici o mărturisire, de nici o vorbă. Poate, nu-mai dau sea ma. Ceea ce ştiu, e că aventura mea dintîi, — şi îndrăgostire mea dintîi, cea mai pătimaşă şi mai pură — îmi sînt mai vi şi mai

XI

Explozia (accident sau sabotaj, ce va fi fost!?) a sfărîma totul, elan şi muncă, încredere şi cinste, linişte şi reflexivi tate, aducîndu-i deodată în prim-planul preocupărilor proprii scoţîndu-i din subterane, cum scoate cutremurul la suprafaţ cîrdurile de şobolani (da, chiar aşa !), trezindu-i şi înviorîn du-i pe toţi cei care mă lăsaseră în pace în cele din urmă zicînd şi socotind că nu mai avea rost să se ţină de mine, — „Asta-i imbatabil, e dracu gol, nu e om !...“ — dînd puter noi tuturor celor care fuseseră lezaţi într-un fel sau altul (ş pe cîţi n-am lezat eu, dar nu pentru că aş fi vrut să realize: ceva pentru mine, din alte motive, simpla mea prezenţă fiind de fapt, o lezare permanentă, pentru unii). Toţi cei care avu seseră sau aveau ceva cu mine, toţi cei care se împiedecaser; de mine, sau mă împiedecasem eu de ei, se puseseră acum îi mişcare, vehiculînd, cu aceleaşi cuvinte aproape, o acuzaţii destul de perfidă : „Nu întîmplător

Jfred Grofşoreanu, care era la pensie acum, dar se ţinea încă de coada problemelor[14], îl avea pe ginere-său care lucra la îcuritate, avea încă influenţă în oraş şi în judeţ, — „şi chiar îai sus...“ Aşa vorbea directorul Centralei, Zevedei Iftode, ?a vorbea noul prim-secretar al judeţenei de partid, care era, in păcate, unul şi acelaşi cu Zărnescu, Eliodor Z. Zărnescu, mul pe care îl înfruntasem eu într-o „anumită adunare[4]*, ind îi apărasem pe muncitori. „Ei, cumnate, mi-a spus !ostel Berbencea la scurt timp după *explozie,* ce ai realizat i ce ai izbîndit, cu *dreptatea* şi cu *adevărul* tău !?... Noi, de ine de rău, ne-am îmbrăcat şi ne-am încălţat, ne-am făcut ase, avem maşini, ne-am pus la punct din vreme, deoarece *evoluţia* e ca o vacă, mă, nu dă lapte mereu, trebuie s-o nulgi cînd poţi, cînd eşti aproape de uger, cînd ai ţîţa în îînă !... Dar tu cu ce te-ai ales, mă, că nici un apartament iu ţi-ai cumpărat, stai cu chirie, cum stau toţi cioflingarii !?.“ ar Fălcoiu — „omul cu pantofii[44] — numai că nu mi-a rîs n nas. „...Dumneata, a zis el, bătîndu-se cu palmele de ge- îunchi, ca un geambaş, mi-ai spus odată că există noroc şi lenoroc şi în socialism, lucru pe care eu nu l-am crezut, dar icum, uite că îl cred !... Ceea ce s-a întîmplat cu dumneata lovedeşte că există şi în socialism şi noroc şi nenoroc !...“ A ntors-o apoi, a lăsat-o mai moale, oferindu-mi bunele lui servicii, ajutorul lui sincer şi dezinteresat, — „fiindcă ai dumi- ale, *jderii* dumitale, n-o să te ajute nici măcar cu gîndul, iştia sînt nişte iezuiţi, nu sînt nici comunişti, nici anticomu- lişti, sînt simpli iezuiţi, neoiezuiţi, de fapt !...“ „Dar eu, dacă e dau *ăştia* afară de peste tot, îţi pun o pîine în braţe, una tiare şi rumenă, cum nu se mai află !...“ „Dar unde lucrezi cum ?“ am întrebat eu, să zic ceva, fiindcă ştiam prea bine înde lucrează. „Cum unde ?! a răspuns Fălcoiu. în cooperate, măi tovarăşe, sînt mare *bos,* mănînc, beau şi *tivesc !...* li-am atins, cum se zice, toate idealurile : bani am cu ghio- ura, bătaie de cap cu lingura !... Da, da, nu te mira, că-i aşa, i să vezi, dacă vii la mine, ce-i şi cum, ce viaţă duce neică 'ălcoiu !...“ „Şi merge, merge ?!“ am mai întrebat eu. „Merge •erfec't : statul nostru socialist i-a înzestrat pe muncitori cu laşini, pe cei care au bani, evident, nu chiar pe toţi !... Mâinile astea trebuie reparate, iar reparaţiile le facem noi, co- peraţia meşteşugărească !...“ „E normal, nu !?...“ „E normal, ar clenciul nu-i aici, clenciul e în faptul că 60—7O°/o din însăări intră direct în buzunarul nostru !...“ „Chiar atîta ?!“ Chiar !... Dar *pontul* nu ţi-l vînd decît dacă vii la *noi* !...[44]

„Dar n-o să vin niciodată acolo !...“ „Vrei să zici că răn aicea, pe loc !?“ „Nu, vreau să spun că rămîn ceea ce am fo; ceea ce sînt, indiferent de *funcţie* **!...“ „Ei, cum aşa, indif rent! ?... Păi dacă n-ai** *funcţie,* **în socialism, eşti egal < zero, măi tovarăşe!... Ia auzi-l, pe tovarăşul romantic : inc ferent de funcţie ! ?...“**

„...Cum se face, m-a întrebat la rîndul său primul-s cretar al judeţenei, că dumneavoastră, un om atît de legat < unitatea pe care o are în răspundere, nu aţi fost în oraş noaptea *evenimentului ?*

„Se face, am zis eu, trecînd peste tonul lui oficial şi se ireproşabil dar rece de te îngheţa, — că am plecat şi eu < familia, am ieşit la aer, ne-am plimbat... Mereu au fost di: cuţii acasă, că eu nu ies nicăieri, că nu ştiu nimic altcev decît uzina şi iar uzina !...“

„înţeleg, a continuat el în acelaşi fel, distins şi cumpi nit (şi rece), dar de ce tocmai atunci, de ce tocmai în ziu pardon, în noaptea cînd...“

„Cînd ce ?!“ am zis eu cam tare, atît de tare, încît el tresărit şi a tăcut, uitîndu-se în apele adînci ale biroului dteva clipe, în odaia aceea mare, în care ar fi încăput cine sprezece muncitori, cu strunguri cu tot, unde era nou totu strălucitor şi distins, nu s-a mai auzit decît o muzică lină, u sunet dulce de vioară, o înfiorare de vis, despre care nici n ştiam din ce era ruptă şi de unde venea.

„Cînd a avut loc *evenimentul ! a* **continuat puţin mai as pru tovarăşul prim, sculîndu-se şi aşezîndu-se din nou, c aceleaşi mişcări studiate dar fireşti. De ce mă întrebi ?“**

„Să ştiu !... Nu e voie ?!...“

„E voie, sigur că e voie, dar dacă socoteşti cumva că ve ieşi din această *nouă încurcătură* **cu ajutorul vechiului dumi tale fel de a fi şi de a brutaliza lucrurile, de a lua totul îi răspăr, de a înăbuşi adevărul încă din faşă, — te înşeli amar nic !...“**

„Eu nu am avut un asemenea fel de a fi, eu am avut ş am un anumit fel de a munci, în primul rînd !... Aveţi obiecţi în legătură cu felul acesta al meu de a munci, puteţi să mi 1(spuneţi, le ascult cu plăcere !...“

„Nu discutăm ansamblul problemei !“ a spus el sculîndu-se din nou în picioare şi începînd să se preumble prin birou, cum avea să facă mai tot timpul

„Dar ce discutăm ?“ am întrebat eu cam pieziş (nu înţegeam ce vroia de la mine, pentru că nici eu nu eram lim- ;zit în ce priveşte *catastrofa,* discutam, cercetam, mă întîl- ;am mereu cu meşterul Duncea, care îmi spunea, ca într-o iuceală, că era un *„sabotaj* la mijloc, eu am fost printre ■imii oameni care a venit la faţa locului, a fost o explozie împlită, vinovatul principal nu-i Zamfirache, să ştiţi, fiţi arte atent, tovarăşe director, aveţi grijă !...[u]).

„Discutăm despre *eveniment,* atît, deocamdată !“ a preci- it tovarăşul prim, mai rece, mai tăios.

„Să discutăm atunci, şi eu vroiam !...“

„Da, dar asta nu se poate realiza decît dacă pun eu întebări !...“

„O anchetă ?“

„Nu, dar eu trebuie să ştiu totul, la amănunt, fiindcă şi e mine mă întreabă alţii... Faptul a stîrnit senzaţie, şi ui- îire : tocmai aici s-a întîmplat asta, în judeţul nostru şi în zina dumitale !?...“

„Deci, judeţul e al nostru, iar uzina e a mea ?! “

„Te-am rugat să nu mă mai întrerupi !...“

„Bine, vă ascult... La o întrebare v-am şi răspuns... Alteva ce aţi vrea să mai ştiţi ?“

„Dacă e adevărat ce se spune : că omul acela, Zamfirache Zamfir, era omul dumitale ?!“

„Omul meu nu era, de adus însă eu l-am adus aicea... .E onsătean cu mine, a lucrat în miliţie, a stat un timp la noi, •înă şi-a găsit o locuinţă a lui...“

„Da, bine, a spus tovarăşul prim, aproape satisfăcut — cu •lanul cum staţi ?!...“

„Ca de obicei : bine, aproape bine, adică...“

În tăcerea care s-a lăsat deodată între noi, apăsătoare, proape materială, eu am mai întrebat dacă vroia să mai ştie eva despre amărîtul acela de Zamfirache Zamfir.

„Altceva ?! “ am zis eu cam tare.

„Altceva, nimic !“ a răspuns primul-secretar, rece şi măurat, tăcînd apoi, dîndu-mi de înţeles că discuţia noastră se erminase.

Am ieşit, am plecat, avînd deodată senzaţia că fusesem ifrînt, pierdusem o bătălie care dura de ani de zile, de cîteva lecenii. Mi-am amintit, ca într-o prostie, de un accident de irculaţie pe care îl avusesem nu prea demult, cu propria mea tiaşină, la o intersecţie cu semnalizare. Eu eram cu Ionuţ, u băiatul, şi aveam verde în faţă, aveam liber. Si cum vro

iam s-o luăm la stingă, am semnalizat şi am virat, pentru apoi să văd deodată o maşină, o *Warşawă* nenorocită, venii spre noi, cu toate că „ei aveau roşu...“ Am aocelerat dar n-a mai scăpat, am fost loviţi în plin. Noi n-am păţit nimic, m şina însă a fost lovită puternic, în dreapta. Aripa şi porţie din spate erau făcute zob, *Warşawa,* la rîndul ei, avea „mase; turtită, radiatorul spart, bara de protecţie ruptă. Am rămas] loc, în poziţia în care ne aflam, cei din *Warşawă,* şoferul şi i inspector sau un tehnician (maşina era a întreprinderii < electricitate), au sărit imediat jos din maşină şi au începi să strige, tot ei. „De ce nu te uiţi, măi tovarăşe ?“ „De < intri pe stop, măi omule ?!“ „Ce facem acum, chemi dumneai miliţia sau o chemăm noi ?“ „Chemaţi-o voi !“ am spus e Ei au chemat mai întîi nişte colegi de la garaj, ăştia s-a uitat, au întrebat, au chemat miliţia, au dat cu gura şi duţ aceea, — „Nu ni s-a acordat prioritate !... Noi aveam liber ! E clar totul !...“ — minţind, denaturînd complet lucrurile. I< nuţ fierbea pe alături, — „De ce taci ? zicea el. De ce nu 1 spui cine eşti?!... Nu vezi că ăştia cocoloşesc lucrurile?... Am vorbit, am spus şi eu cum se petrecuseră lucrurile, da miliţianul nu mai avea ureche şi auz şi pentru mine. „Poţi s dovedeşti ?“ m-a întrebat el, arătîndu-mi procesul verbal p care îl moşmondise o jumătate de oră. „Nu pot, dar lucruril s-au petrecut exact aşa, cum am spus eu !...“ „Lasă, tovarăşe că ştim noi. cum e cu egzactul ăsta !... Lucrurile s-au petrecu cum scrie aicea... Semnează şi după aia poţi să pleci !...“ N-an semnat, dar tot nu am scăpat, permisul de conducere mi l-ai înapoiat, a trebuit însă să plătesc reparaţiile *Warşawei:* patri mii şi ceva, spre marea şi nestinsa mînie a lui Ionuţ. „... Nude bani, măi tăticule, zicea el, dar noi eram nevinovat atunci!... Iar ăia, n-ai văzut cum le-au mai îmbrobodit, sul ochîi noştri, cu miliţianul împreună !... Şi tu tăceai, să nu st zică, să nu se spună, să fii modest şi onest !... Bine, să fii aşa dar tu nu înţelegi că nu poţi să realizezi lucrul ăsta decît daci îl realizează şi ceilalţi ! ?... Altfel te calcă în picioare toţi troglodiţii, fără să clipească, fiindcă ăştia nu-şi fac probleme !...*

„...Să ştii, i-am spus eu după discuţia pe care am avut-c cu primul-secretar, că astăzi, adineauri, mi-am amintit de ac cidentul acela al nostru, de acum trei ani, dacă îl mai ţi minte !?“

„11 ţin minte, dar de unde pînă unde ai ajuns la el ?“

I-am povestit, iar el, parcă ar fi luat foc, a început ime-

m ai stat atunci, cînd cu accidentul, ca un sfinx ?...“ — sfă-indu-mă să acţionez din vreme, — „şi puternic, altfel *ăştia* mănîncă de viu !...“ — spunîndu-mi totodată că în oraş, — a mine la institut şi nu numai acolo !...“ — se vorbea foarte sistent despre directa mea implicare în producerea *explo-ei,* scopul fiind escamotarea neîndeplinirii planului, — „dacă or fi la mijloc şi alte implicaţii, altfel de legături !...“

„Ce-mi pasă mie de născocirile lor, de ceea ce spun mu->şii aceia de la tine de la institut !“ am spus eu, ca să-l mai imolesc (regretam în clipele acelea că îl amestecasem în mai ate frămîntările mele, că vorbisem deschis cu el, fapt care călise, dar poate că îl şi crispase !?).

„...Dacă ei, colegii aceia ai mei, sînt mucoşi, înseamnă că eu sînt mucos, e logic, nu !?“ a zis băiatul.

„Da, e logic, dar tu nu eşti, cu tine-i altceva !...“

„Da, ştiu, cunosc, am auzit : eu am fost amestecat prea evreme în probleme mult prea mari, s-a făcut, cu alte cuinte, o mare greşeală, în ce priveşte educaţia mea !...“

„Şi ce, nu-i aşa?!“

„Nu !... O fi fost cîndva, dar acum nu mai e !...“

„De ce nu ?!... Ce, ai îmbătrînit peste noapte, te-ai mairizat aşa deodată ?!“

„Nu, dar nici copil nu mai sînt, sînt om în toată firea, tiu, cum se spune, să disting negrpl de alb, şi binele de ău !... Şi-mi dau seama, deşi nu sînt capabil să argumentez uficient acest lucru, că *ăştia* vor să te distrugă în împrejuarea asta nouă, a cărei apariţie poate că nici nu au visato !...“

„Cine sînt *ăştia* şi ce e cu limbajul acesta, de unde pînă nde felul acesta de a privi lucrurile !?“

„Ştii prea bine cine sînt : toţi cei care vor să te distrugă, rofitînd de împrejurarea asta nouă, pe care n-au creat-o ei, - nici ei nu ştiu de unde şi cum a venit ! — care le convine isă de minune, cade ca o mănuşă pe gheara intereselor lor !... înt cei pe care îi duşmănesc eu de moarte, pe care no să-i îrt niciodată !... Nu te speria, nu voi deveni un simplu troglo- it, îmi voi clădi viaţa numai pe muncă şi pe cinste, voi în- ăţa, mă voi pregăti cum scrie la carte, voi trăi drept şi onest, i-i voi nimici, voi fi fără milă cu toţi cei care vor vroi să inele viaţa şi lumea, lumea aceasta nouă, socialistă, care poate u adevărat să fie aşa, nouă şi dreaptă, lucrurile nemaidepin- înd decît de noi, cei ce o facem sau ar trebui s-

„Tu ai fost superb de multe ori, am învăţat foarte mul de la tine, dă-mi voie să ţi-o spun, şi dacă va fi un om] lume care te va pomeni cu mîndrie şi cu bucurie, acela voi eu, să ştii !... Dar ai fost şi penibil de multe ori, ai şovăit, (fapt nu ai şovăit, ai trecut de prea multe ori de la o extren la alta !... Asta pentru că revoluţionarismul tău era, — şi m este ! — minat de zgrunţurii schimbători ai fanatismului !..

„Şi-al tău cum e ? am întrebat eu, nemaiputînd răbda. C nici nu ştii ce-i aceea, cu ce se mănîncă !...“

„Ba ştiu !... De aceea ţi-am spus ce ţi-am spus : pentru < în revoluţionarismul meu nu-i nici un dram de fanatism ! E luciditate, e dăruire, e tot ce are viaţa mai frumos şi m curat, dar primitivism nu e, admiţînd că fanatismul este fo: ma cea mai evidentă a primitivismului !...“

Izbucnirea lui, ca şi mărturisirea aceea patetică dar sir ceră, nici nu fuseseră provocate de evocarea accidentului : de felul cum mă comportasem eu atunci, — acestea nu fuse seră decît seîntei — ci de altceva, mult mai grav, legat direc de situaţia în care mă aflam eu, în care fuseserăm azvîrli toţi de către catastrofa de la uzină, de către răbufnirea acee stranie, care scosese deodată în lumină, ca pe nişte zdrenţt fel de fel de revanşe, ea însăşi fiind, de fapt, o *revanşă,* ce mai puternică, cea mai fioroasă. Cineva, un coleg de-al li Ionuţ, Aldea, nepotul lui Grofşoreanu şi fiul lui Maree Aldea, care lucrase şi lucra în securitate, îi spusese băiatuli că îmi venise şi mie rîndul, — „nu de alta, dar prea a făcutei pe grozavul pe aicea, crezîndu-se zmeul-zmeilor, socotir du-se întruchiparea cinstei, de parcă noi, ceilalţi..." De faf acuzaţia aceasta, care fusese luată direct din gura lui Grofşc reanu, suna astfel : „Vasile Pozdare ăsta a făcut rău aicea, î oraş şi în judeţ, şi-n regiune, mai înainte, mai mult decît u detaşament de contrarevoluţionari, cu cinstea aceea a lui, c intransigenţa lui, cu lipsa lui de flexibilitate!... Calităţii astea ale lui, mai mult însuşite decît reale, făcute iar nu năî cute, au fost preschimbate în capcane şi în simple hărţuie pentru o serie întreagă de cadre de-ale noastre, bune sau mj puţin bune, pe care le-a aruncat peste bord sau le-a trînt: pentru totdeauna la pămînt!... Asta-i contrarevoluţionar îr născut şi-i mai periculos decît un agent al imperialismului sa al neoimperialismului, e mai dăunător decît un legionar sa un fascist, deoarece ne atacă dinlăuntru, ne dă în cap cu pre pria noastră linie, e cinstit, dar nu pentru că aşa e făcut e ci pentru că poate da în felul ăsta în *noi*!... Asta-i sămînt

scordiei şi nu mai poate trăi altfel, dacă nu ne sapă la rădă- nă, folo6indu-se cu abilitate şi perfidie de micile şi marile lastre scăderi, deoarece noi mai avem scăderi, oameni sîn- m, nu-i aşa !... Şi el ar avea, dacă nu ar trăi în falsitate, ică nu şi-ar fi subordonat totul, plăcere şi bucurie, ţelului >tuia perfid şi diabolic, de a face rău, de a se răzbuna !... ar acum, gata, *cercul* s-a închis, s-a isprăvit, s-a terminat !... a oase cu acest neisprăvit, la gunoaie cu netrebnicul ăsta, ire n-a avut nimic comun cu Revoluţia şi cu socialismul !...“ „...Ciudată logică ! am zis eu într-un tîrziu, străduindu-mă n răsputeri să nu par, faţă de băiat, prea cutremurat, deşi ■am aşa : cutremurat şi înfiorat, pînă în străfunduri. Nici nstit nu mai ai voie să fii, după unii nici bun, nici drept, indcă o faci cu interes, dacă o faci !?... Dar cum trebuie să e omul, în cazul ăsta?!... Şi ei unde merg şi spre ce se în- reaptă, dacă au ajuns să preschimbe pînă şi cele mai elemen- ire calităţi ale omului în defecte?!... Şi ce sînt indivizii :eştia, dintre care unii mai poartă un carnet de partid în azunar, sînt comunişti sau ce sînt ei acum ?! “

„Lasă întrebările ! mi-a spus băiatul mai rar şi mai încet, i acţionează, apără-te, nu sta cum ai stat atunci, la acci- ent !... Pentru că *ăştia,* — o simt cu toată sensibilitatea tine- îţii mele ! — vor să te pună la pămînt, vor să te distrugă !...“ N-am stat, m-am apărat, am vorbit mai întîi, o noapte itreagă, cu meşterul Duncea, în care aveam o încredere desă- îrşită. El ajunsese printre cei dintîi „la faţa locului“, parti- pînd apoi la sortarea materialelor care rămăseseră întregi şi i degajarea halei, care trebuia reparată, trebuia refăcută.

„...Cînd am ajuns eu acolo, mi-a spus meşterul, la nici nci minute după *explozie,* hala era în flăcări toată, dar iată, tovarăşul director (îl rugasem de cîteva ori să nu-mi lai spună .aşa, fiindcă ne ştiam bine, lucrasem împreună o reme, dar el tot o greşea), reţineţi acest amănunt foarte im- ortant !... Pentru că de la două bidoane de benzină, nici de i cinci, nu se aprinde deodată o hală aşa de mare !... Şi nici u se poate auzi o asemenea detunătură, c-a sunat, tovarăşu’ irector, parcă ar fi explodat o bombă, vă rog să mă credeţi !... i după aceea, după ce am ajuns eu acolo, au mai răbufnit ouă explozii !... Asta-i problema, după socotinţă mea : că n-a ist benzină şi n-a fost foc, a fost explozie provocată printr-un ispozitiv care fusese pus în vreun container cu materiale, us sau puse, urmînd ca după

Nu mă pricep, nu sînt specialist în treburi de astea, eu sin cu tratamentele termice, ştiţi dumneavoastră prea bine... Cre< însă că există, la nivelul tehnicii de azi, posibilităţi pe care no nici nu ni le putem imagina !...“

„Da, cred că există, dar cine să fi făcut aşa ceva?!... Ş de ce !?...“

„Asta nu-i o problemă, tovarăşu’ director, oameni se gă sesc, sînt destui năsădiţi !... Iar motive, de asemenea, se găsesc destule !... Că noi, astăzi, sîntem angrenaţi într-un *dialoc* mai larg, cu foarte multă lume, ştiţi dumneavoastră cum stai, lucrurile !... Ei, şi-atunci de ce nu admiteţi că cei cu care ni ne avem bine ne pot face din cînd în cînd cîte-o *bucurie* să nu ne luăm un avînt prea mare, să ne «cuminţim», să stăm la marginea vieţii, cum am mai stat, să lăsăm fruntea vieţii în seama lor !... Că şi-atuncea, cînd, cu inundaţiile acelea mari, eu am zis că-s provocate ploile acelea, de-au venit aşa deodată peste noi !...“

„Cam fantezistă ipoteza aceasta a dumitale !“

„Care, tovarăşu’ director ! ?“

„Asta cu ploile !“

„Da, asta s-ar putea să fie fantezistă, dar cealaltă, cu *explozia,* nu-i fantezistă deloc, pentru că eu, tovarăşu’ director, am văzut nişte containere care erau secţionate, secţionate perfect, în diagonală, ca de o explozie !... Aşa tăietură n-am mai văzut decît la bombardamentele din 1944, cînd am văzut un gard de fier care fusese secţionat de explozia unei bombe, un gard de fier, reţineţi acest amănunt!... Mai e o problemă pe urmă : cauciucul nu se aprinde aşa de uşor şi nici nu arde aşa de iute, după ce se aprinde !... Iar noi am avut, după cum ştiţi, foarte mult cauciuc acolo, care a ars, s-a aprins deodată... Ceea ce înseamnă că *ipoteza* e valabilă şi că vinovatul adevărat nu e nenorocitul acela de Zamfirache Zamfir, cum zic unii !...“

„Dar el cînd a fost prins ?!“

„Spre ziuă!... A fost găsit prin pădure, cu o canistră goală în mînă... Era murdar şi avea hainele rupte pe el... Şi vorbea cam aiurea... Zicea că el e vinovatul, dar că nu a vrut să fie... Spunea că şeful pazei l-a persecutat şi l-a ostracizat şi că acum şi-a primit şi el pedeapsa... «Voia domnului şi ordinul

Acelaşi lucru îl susţinea şi Sever Nasta, unul din ofiţerii *i* securitate care s-a ocupat de această problemă (s-a ocupat . faza iniţială, pentru că pe urmă a fost „scos din chestiune[11]). ?ver Nasta ajunsese la concluzii şi mai interesante, posedînd, reşte, date mai multe. El se concentrase asupra lui Mihail afranovici Cionoff, zis Walter, zis Petruşka, Un personaj >arte interesant, care revenise în oraşul nostru (şi în ţară) apă o absenţă de mai mulţi ani, îşi cumpărase o vilă, o ame- ajase cum vroise el, fiind pensionar acum, bucurîndu-se de >ate avantajele pe care le avea la îndemînă, — „e normal, u-i aşa ! ?“ — ducînd o viaţă liniştită, — «dar nu prea re- ■asă şi nici chiar aşa de restrînsă, din contră, a trăit şi tră- ;şte pe picior mare, întreţinînd totodată multiple relaţii !...“ iou şi interesant era, mai ales pentru mine, faptul că Zamfi- jche Zamfir („omul meu[u]) devenise discipolul lui Mihail Şa- ranovici. Ştiam că stătea la vilă şi că era, acolo, grădinar şi oi tar, om la de toate, dar nu ştiam că devenise şi „discipol[14], olaborator şi sfetnic, — „mai mult sfătuit, decît sfetnic, de- arece numitul Cionoff îl cam teleghida, folosindu-se din plin . e caracterul cam instabil şi cam tenebros al paznicului !...“

„...Avînd experienţa unei anumite activităţi, mi-a explicat te îndelete Sever Nasta, a cărui inteligenţă, a cărui incisiviate şi a cărui francheţe m-au cucerit (dar nu pentru că era le acord cu mine), avînd, în genere, experienţa veche a comnnaţiilor şi ţesăturilor de un anumit tip, fiind nemulţumit >entru că nu mai era ce fusese şi pentru că nu i se recunoşeau meritele pe care şi le atribuie (a foşt, ştiţi probabil de la iovarăşul Jeler, şeful unei regionale, a fost adjunct şi primidjunct de ministru), acest Cionoff a început să facă frondă, 1 devenit duşmanul lucrurilor pentru care zice că a luptat altădată (în parte e adevărat, a luptat, a activat, dar numai in parte), a început să-şi caute aderenţi şi discipoli, iar pe de altă parte a început să se dedea şi la altfel de activităţi, ostile, de-a dreptul !... Opinia mea, nefondată deocamdată, este că el e implicat direct în catastrofa care s-a produs la uzina dumneavoastră, care a produs, după cum ştiţi, pagube mari, stîr- nind în acelaşi timp derută şi nesiguranţă, scopul principal al sabotajului (păstraţi deocamdată pentru dumneavoastră acest termen, dar eu aşa privesc şi tratez problema !) fiind exact acesta : să stîrnească neîncredere, să ducă la delăsare şi la dezorganizare !... Cionoff s-a folosit pentru asta de Zamfirache, dar nu pentru a-l pune pe el să facă răul cel mare, ci pentru a-l avea ca acoperămînt! ... El i-

rache, care i s-a plîns mereu că şeful lui îl şicanează, cee ce era adevărat (ăstuia îi era teamă să nu-i ia Zamfir locu îl socotea omul dumneavostră), — să se răzbune, să-i fac şefului său un pustiu de bine, să-i pună nişte cocoloaşe d bumbac pe undeva, să lase vreun foc aprins, ori s strecoare vreo canistră de benzină pe la vreo magazie... Aste la rîndul său, şi-a însuşit *ideea,* **a repetat-o de mai multe or beat dar şi cînd era treaz, iar mai apoi, cînd s-a produs efec tiv catastrofa, şi-a însuşit-o definitiv, s-a convins pentru tot deauna că el a făcut ceea ce avusese de gînd să facă !... Par< pură fantezie, însă eu cred că acesta e adevărul, pentru c; explozia s-a produs la douăzeci de minute după ieşirea lui dir schimb... El nici nu ajunsese la vilă cînd a răbufnit explozia.. A auzit-o şi s-a întors (l-a văzut portarul de la poarta Nr. 3' şi-abia după aceea a luat-o la fugă prin pădure... în sensu acesta v-aş cere sprijinul, pentru o mai deplină edificare asupra istării -psihice a acestui om, din cauza căruia nu putem merge pînă la rădăcina răului, pe care cred că o intuiţi şi dumneavoastră !...“**

„Da, o intuiesc, dar dumneata ce crezi, Mihail Şafranovicî are şi altfel de relaţii sau e un simplu şi cam fioros cârcotaş social, fiindcă văd că există şi aşa ceva ! 7—f[4]

„Cîrcotaş e, n-aş putea spune însă dacă sînt sau nu sînt şi alte implicaţii... El nici nu era în oraş în perioada exploziei, era plecat... Ar mai trebui să mai existe, dacă rămîne în picioare ipoteza noastră, cel puţin o persoană, persoana care a declanşat explozia, lucru pe care putea să-l facă şi de la distanţă, depinde cu ce şi cum erau înzestraţi, pentru că lucrătura e de amploare şi de > un înalt nivel tehnic, nu-i *opera* **unui simplu şi cam penibil refulat social şi psihologic !...“ Adunînd laolaltă aceste ipoteze, văzînd mereu hala, cum se aprindea şi cum sărea în aer, văzînd uneori întreaga uzină cum sărea în aer, de parcă n-ar mai fi fost nimeni sigur de nimic, — mi-am alcătuit propria mea ipoteză, care părea cam fantezistă, cu toate că se bizuia pe fapte. A fost degeaba însă, fiindcă** *cercul* **s-a închis, nu aşa cum spusese Alfred Grofşoreanu, dar s-a închis, cuprinzînd în perimetrul lui aceleaşi acuzaţii.**

Am auzit, mi-a spus primul-secretar, înainte de

„Atunci, dacă nu ştii, a continuat el, să faci bine să nu >*e* mai amesteci în povestea aceea de la uzină !... Există oameni care au sarcina să lămurească lucrurile definitiv, să înceteze orice speculaţie !...“

„Dar asta vreau şi eu, tovarăşe prim-secretar !“

„Posibil!... Fiind însă mult prea amestecat, ai creat impresia că vrei să te aperi de ceva, vrei să îndepărtezi de dumneata un anumit adevăr !“

„Care adevăr, tovarăşe prim-secretar?! am întrebat eu, pa într-o opintire, simţind deodată cum se despica în faţa mea, în mine sau sub mine, o prăpastie de moarte, un gol fumegos şi fierbinte. Nu înţeleg !?...“

„Mereu nu înţelegi cîte ceva !... Dar uite că eu n-o să-ţi dau nici o lămurire !... îţi spun numai atîta : să nu te mai amesteci în *problema aceea* !... Şi să te pregăteşti să dai în primire, operaţie care aş dori să se petreacă repede şi fără gălăgie, fără drame !... Ai înţeles !?...“

L-am căutat numaidecît pe Sever Nasta, pe care l-am găsit greu, cu care m-am întîlnit pe ascuns, ca în ilegalitate, — „...aşa-i cîteodată, tovarăşe Pozdare, n-ai ce-i face !...“

„Bine, dar ce se întîmplă, l-am întrebat eu, ce s-a întîmplat?!"

„Nu mai ştiu, mi-a spus Nasta, nu mă mai ocup deloc de problemă !... S-a stîmit forfotă mare, nu ştiu dacă aţi auzit, după ce l-am abordat eu pe Mihail Şafranovici !... S-a alcătuit o delegaţie, Grofşoreanu a alcătuit-o, vorbind de-a dreptul cu cei care îi erau mai apropiaţi, amăgindu-i pe alţi cîţiva, să-i iasă pontul, să se nască o tensiune !... De aceea s-au dus peste tot, amenînţînd că merg mai departe... Erau impunători, tovarăşul Pozdare, vă rog să mă credeţi, opt sau nouă oameni bă- trîni, cărunţi şi rumeni toţi, doi sau trei dintre ei plesnind de sănătate şi de robusteţe !... în orice caz, pe faţa nici unuia dintre ei nu se vedea şi nu se citea pecetea sacrificării, nu semănau a victime, vreau eu să zic !... Şi nici eroi nu erau, tovarăşul Pozdare, să nu mă înţelegeţi greşit, dacă ar fi fost eroi, dacă ar fi fost oameni adevăraţi, nu nişte simpli molipsiţi, ar fi abordat altfel lucrurile, nu s-ar fi apucat să-l apere pe un Şafranovici oarecare !... Privindu-i cum se agitau, mi-am amintit de tata, dacă îmi daţi voie să vă fac o mărturisire... Asta pentru că şi dînsul a activat în ilegalitate, a lucrat cu nea Constandă, cu Rizea şi cu alţii, atîţia, care nu se bat cu pumnul în piept, nu sar în foc pentru nu ştiu ce lichea internaţională, îşi văd de

El e acum, de cînd a ieşit la pensie, secretarul unei organizaţii de bază din cartierul unde locuim... «Tu nu crezi, măi băiete m-a întrebat dînsul într-o zi, că şi lupta asta, activitatea politică naşte obişnuinţe şi produce deformări mari ! ?» «S-ar putea, i-am spus eu, dar cum ai ajuns la concluzia asta ? !»... Mi-a spus, mi-a povestit cum se zbăteau şi acum unii tovarăşi de ai lui, de la organizaţia de bază, să fie în frunte, să fie aleşi în birou şi în prezidii, cum se erodau şi se zbăteau ei, lup- tîndu-se pentru *putere* la nivelul acesta, făcînd, cum spunea şi tata, o caricatură a lucrurilor, a anumitor lucruri, caricaturi- zîndu-se pe ei înşişi !... Iar eu, acum, adică atunci, în timp ce mă uitam la delegaţia aceea ciudată şi cam pestriţă, mă gîn- deam că inerţia şi conservatorismul pot veni şi dinăuntrul orînduirii noastre, nu numai dinafară !... Da, tovarăşul Pozdare, pentru că oamenii aceştia nu aveau nimic comun cu orîn- duirea burgheză, au fost şi poate că mai sînt legaţi de ceea ce se înfăptuieşte aici, dar cît de îndîrjiţi şi de împătimiţi erau ei, cît de depărtaţi erau de adevăr şi de cinste !...“

„Nici nu cred că-i mai interesează fleacurile astea ! ani spus eu încet, trăind şi retrăind un regret amar şi adînc, în care palpita, cum palpită sîngele într-o rană mare, toată tine- reţea mea, toată viaţa mea. — Ei nu vor decît atîta : ca îmbă- ţoşarea lor să aibă efect, ceea ce au obţinut!...“

„Da, au obţinut lucrul acesta !“ a recunoscut Nasta.

„înseamnă, am continuat eu, că nici ziua de azi nu-i sfîntă şi nu-i chiar aşa de puternică, dacă se dă singură înapoi,, în faţa propriei sale umbre !?...“

„Nu-i sfîntă, bineînţeles, nici o zi nu-i sfîntă prin ea- însăşi, trebuie să fie sfinţită în permanenţă, prin muncă şi prin luptă !...“

„Adevărat, dar acolo unde există luptă există şi înfrîn- geri !...“

„E normal, e aproape obligatoriu !...“

N-am mai întrebat ce se întîmplă cu dreptatea, şi cu. adevărul, şi cu cinstea, l-am lăsat într-ale lui, iar- eu mi-am văzut de ale mele. Am rămas, de fapt, într-o suspensie care mi s-a părut (şi chiar aşa era !) mai aspră şi mai cumplită decît toate vîrtejurile prin care trecusem pînă atunci, deşi nu era brutală deloc, era desăvîrşită, în ceea ce priveşte *pro- cedura.* „...Dar de ce ? întrebam eu din ce în ce mai des şi mai abrupt, mai ales după ce a fost judecat şi condamnat Zamfi- rachie Zamfir (fiindcă a fost îmbrăţişată, de către toţi, ca la un semn magic, vinovăţia acestui om, despre celelalte

remaivorbindu-se nimic, parcă n-ar fi fost formulate nicioiată, parcă n-ar fi avut nici o rădăcină în realitate). De ce ;ă nu se spună adevărul-adevărat! ?“ „De ce nu sîntem *noi* işa cum zicem, fermi şi consecvenţi ?... De ce ne anulăm singuri propriile noastre elanuri, ce avem mai bun şi mai de preţ, ceea ce am cîştigat atît de greu, cu atît de multă suferinţă ? !...“ „Şi eu, de ce trebuie să fiu împins de colo-colo, ca un gunoi ?!...“ „De ce şi pînă cînd, fiindcă am muncit şi m-am zbătut, uzina, dacă e aşa cum e acum, e pentru că m-am îngropat eu însumi în ea, în toate fluxurile, în tot ce se face acolo !...“ „Iar accidentul acela, *explozia,* nu e opera mea ş 'nici a întîmplării !...“ „Cum de nu se înţelege lucrul acesta ? !...“ „Şi de ce se trece aşa de uşor peste dreptate ? !...“ „Fiindcă astăzi nu mai e *secetă* în lume, nici *cultul* nu mai pluteşte deasupra ei, nici războiul rece !...“ „Şi-atunci, dacă-i aşa, de unde şi cum au ţîşnit înaintea mea aceste *explozii* ciudate ?!...“

De vreo cîteva ori am lăsat libere hăţurile reţinerilor, — ■ „Ce rost are să ne tot strunim, să nu bem, ca să fim limpezi, să trăim frumos şi demn, să fim morali în tot ce facem, în vreme ce alţii se pişă pe temeliile lumii !?...“ — avîntîndu-mă din nou în beţii şi în chiolhanuri, fără pofta şi fără degajarea de altădată, cu mai multă îndîrjire însă, cu un spor nelămurit de deznădejde. într-un rînd, măcar (ultima oară, de fapt), m-am îmbătat atît de crunt (eu care credeam şi ziceam că nu voi mai cădea niciodată aşa de jos), încît m-au adus unii acasă, nici nu mai ştiu cine erau, tovarăşi întîmplători de pahar, profesionişti ai beţiei sau disperaţi ca şi mine, — „Dumnezeu să-i mai ştie !...“ Ştiu că m-au lăsat în hol, într-o stare nu prea bună, spre disperarea Nuţei, care a început imediat să urle prin casă, ca o tigroaică.

„...Iar s-a apucat de prostii şi de mişelii ? zicea ea, umblînd încordată de colo-colo (eu o auzeam din ce în ce mai bine, pe măsură ce mă dezmeticeam). Iar s-a aruncat zgrunţurosul ăsta în gunoaie şi în zoaie !?... Iar trebuie să-l culeg de pe drumuri ?!... Dar de ce să-l tot culeg ?... Că-i cal bătrîn acum, are copii mari şi-l ştie o lume !...“

S-au auzit trîntindu-se nişte uşi (eu eram pe canapea, în „camera de chibzuinţă"), după aceea s-a făcut linişte. „...Acum, am spus eu de pe muchea cea mai incertă, dintre trezie şi beţie, dintre veghe şi somn, dintre viaţă şi moarte, sînt toţi la bucătărie, dezbat *problema,* se ceartă din cauza mea !...“ Am auzit un strigăt puternic pe urmă. Era glasul lui

Ionuţ, el ceruse linişte şi pace, apărîndu-mă, ceea ce nici n-aş fi crezut.

„...Ce vreţi, a strigat Ionuţ, să-l omorîţi, să-l mîncaţi de viu?!... Şi de ce v-aţi tulburat voi aşa de tare, pentru că s-a îmbătat sau pentru că nu mai *este* ce *era ?!...*“

Nu i-a răspuns nimeni, casa s-a cufundat în linişte, iar eu m-am cufundat încet într-un somn greu şi învălmăşit.

Cînd m-am trezit, a doua zi, m-am pomenit cu băiatul alături de mine, liniştit dar ferm.

„...Cum te simţi ? m-a întrebat el, lăsînd orice ocol deoparte. Crezi, mi-a mai spus băiatul, că vei reuşi, din nou, s-o iei de la capăt cu toate, cum ai făcut-o altădată, de vreo trei ori, dacă ţin eu bine minte ?!“ '

„Dş, cred că voi putea, am zis eu şovăielnic, sînt sigur de asta !...“

„Atunci e bine, e chiar foarte bine, mai ales că nici eu nu mai sînt copil !... Vei avea în mine un sprijin de nădejde, cu o singură şi de neschimbat condiţie !...“

„Care-i condiţia, măi frate Ioane ?!“

„Să nu mai bei !“

„Ei, asta-i un fleac, nici n-are rost să discutăm despre ea !...“

Acesta a fost singurul cîştig, singura izbîndă, după ce am trecut prin vălmăşagul acela mare şi cumplit, din care nici eu nu credeam că voi mai ieşi.

Băiatul era mare, devenise persoană de sine stătătoare, — „Sînt stat independent, Bătrîne, ce dracu !?...“ — avea ideile şi concepţiile lui, judeca totul cu o asprime mult prea mare, dar era drept în judecăţile acestea ale lui*

Ionuţ era, acum, la douăzeci şi doi de ani, cum nu reuşisem eu să fiu la treizeci şi doi. Era instruit şi cult, nu era handicapat de nici un complex, era liber şi ferm, fiindcă era hotărît să-şi întemeieze viaţa pe muncă şi pe cinste, — „nu te voi face de rîs în privinţa aceasta, să n-ai nici o grijă !...“

Nu avea experienţa de viaţă pe care o avusesem eu la douăzeci şi doi de ani, pe care o acumulasem fără voia mea, avea în schimb un orizont mult mai larg, ştiinţific şi cultural, se mişca firesc în domenii dintre cele mai diverse, mă depăşise sau tindea să mă depăşească, chiar şi în privinţa specialităţii, — „nu te superi, nu-i aşa, dacă îţi fac anumite semne de bun-rămas, dacă merg mai departe şi mai sus ?!...“

Nu e perfect, bineînţeles, e surprinzător de copilăros de multe ori, e naiv în unele privinţe, dar e dîrz şi bătăios la o

idică. Are, într-un cuvînt, calităţile şi scăderile unei întregi [eneraţii de tineri, a căror formare s-a petrecut la adăpost de ‚furtuni“, în condiţii bune sau foarte bune, a căror deschilere către viaţă a corespuns cu anumite deschideri către lume ile orînduirii noastre, cu anumite clarificări de fond din cadrul nişcării muncitoreşti, probleme pe care ei nici nu le-au înţeles :um trebuie, le consideră fireşti, aşa cum consideră firesc aptul că au pîine pe masă în fiecare zi, că pot învăţa şi munci n voie. Asta ar fi, de fapt, una din scăderile lor, că sînt cam iezarmaţi în faţa vieţii. Asta îi şi avantajează, fiindcă nu au experienţa combinaţiilor.

încolo, numai lucruri bune, bune sau foarte bune, ceea ce înseamnă că adaptarea lor la viaţă se petrece destul de rapid, fiindcă iată, Ionuţ a devenit deodată bărbat în casă, punînd piciorul în prag, în clipa cînd a simţit că se nasc dezastre şi dezagregări, din cauza presiunilor externe, intrînd astfel în noul echilibru de forţe al lumii, cu statut şi cu drepturi de om în toată firea, avînd ceva din felul meu de a fi, depăşindu-mă totodată, aşa cum m-a depăşit şi ca înălţime, începînd de pe la şaisprezece ani.

xn

Dacă m-ar întreba cineva astăzi, la'cei patruzeci şi şase de ani ai mei, acum, după ce am fost dat afară din nou, de peste tot, după ce am fost lăsat în suspensie, să cuget, să-mi îmbunătăţesc munca şi felul de a fi, să devin altfel de om, mai bun şi mai adevărat, dacă ar veni şi mi-ar spune : „Dumneata crezi cu adevărat că se poate ajunge la aşa ceva, la un *om nou* şi la o *viaţă nouă,* mai crezi, adică, în lucrurile astea, dumneata, care ai fost stalinist, şi dejist, şi stîngist, şi dreptist, şi fanatic şi mai ştiu eu ce ai mai fost, ai mai găsit ceva din adevărata dumitale fire, printre atîtea supralicitări şi pierderi de sine, mai ştii cum te cheamă ori nu mai ştii nimic, nu crezi cumva că entuziasmul acela al dumitale, de la optsprezece ani şi chiar de mai tîrziu, era o simplă şi cam trecătoare încrîncenare, o ieşire în lumină a unui spirit tenebros şi aducător de rele, o simplă şi cam odioasă întruchipare a nihilismului contemporan ?! “ — i-aş răspunde, fără să clipesc şi fără să mă supăr prea tare (fără

caz), că am crezut şi cred cu şi mai multă tărie în *anumit lucruri,* tăria aceasta a mea fiind direct proporţională cu lin pezirile prin care am trecut, unele din aceste limpeziri fiini e adevărat, ale vîrstelor mele, altele însă, cele mai de seam fiind ale vremii, ale epocii prin care am trecut şi trec, c fruntea sus.

„Fiindcă eu, i-aş spune şi i-aş răspunde zgîndăritoruh aceluia neliniştit, — nu numai că nu m-am pierdut pe min însumi printre schimbări şi printre modificări, dar m-am re găsit, cu eforturi şi cu chinuri multe şi mari (nu-i firesc oar să fie aşa ?), cu frămîntări numeroase şi adînci, important însă că m-am regăsit şi mă regăsesc, apropiindu-mă din c în ce mai mult de propria mea esenţă !...“

„Pentru că omul, fiecare om în parte, are esenţa lui, ace timbru unic, care îl deosebeşte de toţi semenii lui, de pe în treg pămîntul, oricît ar fi ei de mulţi !... Complexitatea une epoci, măsura în care a adus sau aduce ea schimbări în viaţ; oamenilor, e de căutat şi de găsit în concordanţa aceasta, îr măsura în care oamenii se regăsesc cu adevărat pe ei înşişi nu mai trăiesc în paralel, depăşesc orice fel de scindare !...‘

„Recunosc, aş mai spune eu, că am fost scos la lumină de un flagel cumplit, — sînt *fiul secetei, o* ştiu — de un adevărat cataclism, care a adus şi a lăsat în urma lui uscăciune multă şi foarte multă nenorocire, eu însumi fiind, în mare măsură şi pentru o bună bucată de vreme, întruchiparea însăşi a uscăciunii şi a nenorocirii, fiind nu o dată la un pas de ultimele scrumiri, din care nu s-a născut şi nu se naşte nimic, nici o înmugurire, nici o speranţă !... Pe urmă, însă, cu timpul, cu ajutorul timpului şi cu sprijinul locului (fiindcă e fascinant şi binecuvîntat de zei acest loc, care poate fi numit *ŢARA,* pe care nu trebuie să-l mai scap din braţe niciodată !), bizuin- du-mă într-o măsură greu de apreciat pe cei între care mi-a fost dat să trăiesc (aşa cum sînt ei, buni sau mai puţin buni, foarte buni sau foarte răi), — am ajuns să depăşesc orice uscăciune, orice însecetare !... E adevărat că m-am îngrozit la început, cînd am înţeles ce s-a întîmplat, ce s-ar fi putut în- tîmpla, cu o ţară întreagă, nu numai cu mine, cu o *lume* şi cu o *idee* !... După aceea însă, după ce m-am uitat mai bine în jur, mi-am revenit şi m-am liniştit, gîndindu-mă şi spunîn- du-mi că spaima e reversul încrederii şi că adevăratele convingeri politice nu se pot naşte decît din luciditate şi prin luciditate, — prin cinste şi prin stăruinţă, printr-o detaşare

care se poate apropia sau poate depăşi (nu există nici o interdicţie în direcţia aceasta) detaşarea celor mai distinse şi mai alese spirite ale umanităţii, celor mai buni şi mai omenoşi oameni !...“

„Recunosc, aş adăuga eu, că în vorbele acestea ale mele, măsurate şi cumpănite (sub ele, de fapt), se află un dispreţ adînc şi întemeiat faţă de tot ce a fost fals şi mincinos, faţă de toţi cei care au profitat şi profită (altfel, cu alte metode) de munca altora, de munca şi de cinstea celor ce nu s-au bizuit decît pe truda lor şi pe onestitatea lor, faţă de lăcomia de putere şi faţă de prostia care se transformă în agresivitate surdă şi oarbă (cu ajutorul *puterii),* faţă de tot ce nu a avut şi nu are nimic de-a face cu dreptatea socială, cu sufletul cel mai adevărat şi mai curat al acestui loc şi al acestui popor !...[u]

„Unde-i dispreţ, aş mai adăuga eu, fără grabă, fiindcă graba nu se înfiripă decît acolo unde nu e convingere suficientă, — există şi iubire, trebuie să existe, pentru că dispreţul erodează şi surpă totul, în vreme ce iubirea, şi încrederea, — lumina sfîntă a vieţii ! — dau alt temei tuturor mîniilor, le îndreptăţesc şi le purifică, fac din cel mai umil om un combatant de temut, îl înalţă pe verticala demnităţii

„E atît de uşor, de fapt, să fii bun şi drept, să fii cinstit şi neînfricat, încît e de mirare că nu sînt toţi oamenii aşa şi ca mulţi dintre ei se lasă ţărcuiţi de frontul obişnuinţelor, înotînd în umilinţă şi în năclăială, dînd rînd altora spre curaj şi spre demnitate !...“

„De fapt, de aceea nu sînt toţi oamenii aşa, — buni şi drepţi, cinstiţi şi neînfricaţi — pentru că se dau în lături şi înapoi mulţi dintre ei, se lasă copleşiţi de laşităţi şi de spaime, trăind în virtutea inerţiei, murind înainte de a muri, cum ziceam eu cîndva

„Dar pot să fie aşa — buni şi drepţi, cinstiţi şi neînfricaţi — şi cred că vor fi !...“

în rest, nu ştiu, să vedem ce va fi, sau, cum zice poetul : *Restul e tăcere !,* fiindcă de asta nu scapă nimeni (nici măcar poetul n-a scăpat), numai viaţa se ridică mereu spre slăvi, neliniştită şi neostoită, din ce în ce mai neliniştită şi mai neostoită...

POSTFAŢ

I

Ieri m-am întors de la înmormîntarea lui Vasile Pozdare. feneam din viaţă înspre literatură. Sau poate că mă îndrepam dinspre literatură spre viaţă. Nu ştiu, pentru că nici nu m stăruit asupra graniţei acesteia atît de fragile, în vecinătatea căreia au murit şi s-au risipit atîtea „întruchipări ale maginaţiei“, realitatea fiind dintotdeauna mai bogată şi mai antastică decît orice imaginaţie, decît orice literatură, — fiind, lupă cum avea sau are ea poftă, în funcţie de cerinţele de irofunzime care au animat-o şi o animă : patetică sau ab- ;urdă, simplă sau complexă, tragică sau tragi-comică, avînd le toate în pîntecele ei uriaş, îngeri dar şi demoni, eroi temerari dar şi nemernici aproape desăvîrşiţi, revoluţionari dar şi :ontrarevoluţionari, întineritori de lume dar şi îmbătrîniţi ai pămîntului. Ştiu însă că mi-am amintit, în timp ce coboram ?u trenul pe Valea Prahovei, de neliniştitul Alexandru Ghe- ţea, eroul din mijlocul *Caloianului,* de el şi de ultimul lui irum, de ploaia pe care o vede venind spre trenul în care se afla, dimpreună cu neliniştile lui sumbre şi inevitabile. Amintit nici nu e potrivit şi bine spus, deoarece eu nu mi-am amintit de Alexandru Gheţea, m-am pomenit deodată cu el alături de mine, tulburat şi precipitat, exact aşa cum fusese în ziua cînd se înturna de acasă, de la Buzda, cînd venea să moară în vila în care îşi măcinase cîţiva ani buni din viaţă, în care stăteau alţi oameni acum, un mare pictor contemporan, fiindcă ai săi s-au restrîns, mutîndu-se la bloc, în noul şi frumosul cartier Drumul Taberei. Dar nu era cum fusese în ziua aceea, era puţin mai altfel, mai bătrîn şi mai îmbătrînit (se cunoştea că venea de *dincolo),* cu cearcănele din jurul ochilor crescute şi întărite puternic, cu ochii cam osteniţi, cu obrazul arat de dezamăgiri (de parcă ar fi mai rău *acolo* decît e aici), cu pletele rărite dar şi încîlţoşate, cu o gură de fum şi cu un glas spart şi greoi.

„...*Ce* faci ? m-a întrebat el cît 3e poate de firesc, parc ne-am fi ştiut demult, parcă ne-am fi despărţit de curînd. / fost *acasă,* pesemne ?!...“

„Nu, i-am răspuns eu, am fost la înmormîntarea uni om, dar nu acasă !...“

„înmormîntarea unui om ?! a zis Gheţea, cu acelaşi gla: de fum şi de scrum. Dar cine a mai murit ?“

„Pozdare, Vasile Pozdare, cel mai bun prieten al lui Iuli Jeler, Jeler fiindu-mi mie prieten !...“

„Da, ştiu, am auzit de el, de Pozdare, vreau eu să spur nu de Jeler !... Mi-a povestit cineva despre el, despre băiatu acela teribil, care a venit de la Moldova din cauza secetei !. Ştiu, cum să nu, am şi vrut să scriu despre el, dar uite că ni am mai apucat !... Aşa mi-a fost dat mie, să nu-mi duc L capătul izbînzii nici măcar un sfert din gîndurile şi planurili pe care le-am avut !... Poate că o să faci dumneata asta, cee; ce n-am izbutit să fac eu !...“

„Poate, cine ştie !?... Am încercat şi voi încerca şi de acun încolo, totul fiind, la urma-urmei, pură şi detaşată încercare cu deosebirea că unii recunosc lucrul acesta, în timp ce alţii cei care se lasă devoraţi de glorii şi de orgolii, îşi închipuie *ci* fiecare cuvînt al lor, fiecare pas, fiecare gest, sînt sortite eternităţii !...“

„Adevărat, aşa e, dar despre mine ce se spune prin lumee voastră, prin fosta mea lume, prin paradisul literelor contemporane — paradis, purgatoriu şi infern, fiindcă lumea aceasta le conţine pe toate ?! “

„Se spun multe, iubite maestre !“

„Nu-mi zice aşa, cum îmi zicea Klio, zi-mi Gheţea, sau domnule Alesandre, cum îmi zicea Gioconda, săraca, sau tovarăşe Gheţea, cum vrei, numai iubite maestre să nu-mi zici !“

„Asta nici nu mai contează, între noi doi !...“ |

„Aşa e, dar ce se zice, ce se spune despre mine ?!“

„Unii spun că nici nu exişti, eşti o pură ficţiune, o fic-ţiune falsă, neconvingătoare, fără priză în realitatea cea mare a' vieţii, şi a vieţii literare, desigur !...“

„Aşa spun ?!“

„Da, aşa spun unii !... Iar alţii caută *chei,* caută modele în realitate, se agaţă de nişte fapte, ca să te racordeze cu viaţa unuia sau a altuia, fiecare arătînd în altă parte !...“

„Aspectul acesta pare mai interesant, dar nu din cauza racordărilor acestora, ci din cauza subterfugiului, fiindcă cei ce fac asemenea operatii, asemenea falsuri, vor să spună că

;i nu au fost niciodată aşa, în nici o împrejurare, cum sînt ;u, cum am fost eu o viaţă întreagă !...“

„E posibil, dar e o recunoaştere şi aceasta, dacă stăm şi ie gîndim puţin !...“

„Este, bineînţeles, dar e o recunoaştere indirectă !... Ea •elevă un anumit tip de minciună, pe care am trăit-o eu, am ;puizat-o, nu am trăit-o !... Da !... Şi altceva ce se mai spune, :e operaţii de analiză s-au mai făcut pe spatele meu, ce im- autări mi s-au mai adus ? !“

„Multe şi mărunte, dar şi mari !... Unii au spus că faci area multe duşuri, te speli prea des !...“

„Aceasta fiind o observaţie estetică, da ? ! “

„Se înţelege, altfel n-ar fi fost formulată !“

„Adevărat, dar nu cumva cei care au făcut-o sînt nespălaţi de felul lor, nu se simt bine dacă nu se cojeşte sudoarea pe ei ? !“

„Nu m-am gîndit la aspectul acesta, s-ar putea însă să fie aşa !... Estetica unora ţinînd, într-adevăr, de taraba micilor interese, de răfuielile sociale şi politice, de o adversitate aproape zoologică faţă de adevăr, faţă de dramefe mari şi puternice !...“

„In măsura în care e aşa, să ştii că e vorba şi de incapacitatea funciară a unora, de a înţelege cu adevărat un personaj sau o carte de literatură !... Cunosc problema, pe asta nu am epuizat-o dar o cunosc : nu-i numai reavoinţă la mijloc, e şi prostie multă în circuit, prostie veche dar şi nouă, dogmatică dar şi antidogmatică, modernă dar şi pseudomodemă !... Altceva ce se mai spune, despre mine • şi despre dumneata, fiindcă sîntem legaţi cu acelaşi lanţ ! ?...“

„Unii au spus şi spun că eşti prea ticălos şi că nu poţi, fiind aşa cum eşti, să te frămînţi, să ai revelaţia sumbră a ratării, să te gîndeşti, cu regret, omeneşte, la anumite lucruri !...“

„Dar de unde au scos ei chestia asta cu ticăloşia ?“

„Din *carte !...* Au decupat anumite vorbe pe care le spui de-a lungul verii în care ai mai ieşit o dată în lumină — *ticălos* şi *marele ticălos !* — dîndu-le un anumit înţeles, considerîndu-le ca atare !...“

„Bine, dar ei nu ştiu, proştii, că omul cînd e necăjit şi neliniştit spune mai multe decît ar trebui şi că nu poţi da unei vorbe un anumit înţeles decât dacă ţii cont de împrejurările în care a fost spusă, fără a mai vorbi de temperamentul omului ? !“

„Ştiu foarte multe, cînd vor, cînd nu vor nu mai ştiu nimic, o ţin înainte cu etichetările şi cu denaturările, te fac cinic, te fac denigrator, te fac negativist, te fac duşman la o adică, isprăvesc cu tine, dacă pot, întorcîndu-se apoi către alţii, căutînd alte victime, ca să poată ei vieţui şi dăinui !...[u]

„Cunosc *sistemul,* da, am trecut şi eu prin el !... De fapt, în *moara* lui mi-am sfărîmat eu aripile, aripile şi visurile, rămînînd ciung şi olog pentru totdeauna !... Altceva ce se mai zice şi ce se mai spune prin *bilciul literaturii,* al vieţii literare, de fapt ? !“

„Multe, cum am mai spus!... O *doamnă. literară* m-a întrebat, de pildă, dacă ea e Sofiana Stîrcea !... -«Nu-i aşa, mi-a spus cucoana, că eu sînt Sofiana ! ?»... Vroia să spună prin asta că ea e Sofiana, iar dumenata, Alexandru Gheţea, îl reprezinţi în *carte* pe un anumit scriitor contemporan, cu care s-a iubit dumneaei în tinereţe, aspect pe care eu nu-l cunoaşteam şi nici nu l-am avut în vedere, nu puteam să-l am în vedere !...“

„Aceeaşi poveste, într-adevăr : ei arată cu degetul în altă parte, ca să nu se vadă pe ei înşişi !... întorc oglinda spre alţii, să nu-şi vadă chipul propriu, cît e de strîmb şi de hîd !... Fiindcă eu îi reprezint pe toţi, chiar şi pe dumneata te reprezint, într-o măsură greu de stabilit, importantă, în orice caz, îngrijorător de mare !...“

„Ştiu asta, am şi spus-o am recunoscut-o public !“

„Ce-ai recunoscut ? ! “

„Că mă reprezinţi şi pe mine, exact în măsura în care îi reprezinţi pe alţii, mi-am asumat deschis această răspundere !“

„Nu trebuia să faci asta !... Cine ştie ce trepăduş va veni şi va spune că ai fost nevoit să te aperi, fiind acuzat de calomnie !...“

„A venit, ce să mai vină, a spus unul aşa ceva, ca să-şi argumenteze o anumită observaţie, a scris, negru pe alb, că am fost acuzat de calomnie de către un scriitor obscur şi că asta confirmă nivelul scăzut al cărţii !...“

„Bine, dar te-a acuzat cineva în sensul acesta ? ! “

„Nu, bineînţeles, asta însă nici nu mai contează !...“

„Ba contează, de ce n-ai dat o dezminţire, de ce nu te-ai apărat ? !...“

„Am dat destule... De ce, adică, să mă tot apăr, explicînd ceea ce e limpede ca lumina zilei ? !... De ce să nu se apere *ei,* de ce să mă apăr tot eu ! ?... Sînt, la urma-urmei, la mine acasă şi ar trebui să se ţină seama de lucrul

int un intrus, nu sînt un simplu defulat, cum insinuează umnealor, nu scriu ca să mă răzbun, scriu pentru că am eva de spus, pentru că sînt, cu voia sau fără voia *lor,* fiul cestei ţări !...“

„Adevărat, aşa e, dar nu te lăsa doborît de orgolii, nu te îfoia prea tare, cum m-am înfoiat eu de atîtea ori, pînă cînd m plesnit în gol, ca un pufulete !...“

„Nu voi face aşa ceva, dar nici nu mă voi lăsa călcat 1 picioare, la infinit, de către fel şi fel de intruşi şi inter- uşi

„Nu te lăsa, dar nici nu sta cu faţa, pe cît se poate, lumai către adversităţi, către asemenea adversităţi !... Nesujunerea poate fi tot atît de rea ca şi supunerea, la extrema ealaltă

„Nu-i vorba de supunere şi de nesupunere !... E vorba le drumul propriu şi de gîndul propriu, deoarece fiecare vrea, ■hiar şi prietenii, chiar şi oamenii de bine, să fii altceva !... ?i dacă îi asculţi pe toţi, dacă te iei după orice *opinie,* sfîr- ;eşti prin a nu mai fi nimic, te pulverizezi, te faci praf !...“

„Asta-i adevărat, o ştiu şi eu, mai bine decît oricine, dar îici extrema cealaltă nu e bună !... Pentru că eu, iată, din :auza asta m-am făcut praf, nefiind cum ar fi trebuit să fiu, mmpănit şi lucid !...“

„Cumpănirea, iubite maestre, naşte mediocritate !“

„Da, se poate întîmpla şi asta, să ştii însă că mediocritatea soaţe fi şi violentă şi stridentă !“

„Ştiu, cum să nu ştiu, dar dacă dumneata n-ai fi fost cum eşti, nemăsurat şi necugetat, neliniştit, mai bine-zis, *Caloianul* nu ar fi avut pe ce să se sprijine !...“

„Poate ! ?... Dar *Caloianul* nu e cartea dumitale de căpă- tîi, nu trebuie să fie aşa ceva !“

„Dar care e cartea mea.de căpătîi, sau care poate fi, dacă nu ! ?“

„Îţi spun eu, n-avea grijă, pînă una-alta mai spune-mi dumneata ce obiecţii mi s-au mai adus, ce exerciţii de analiza literară s-au mai făcut pe spatele meu (de analiză şi de strategie literară, fiindcă lucrurile acestea două s-au împletit mereu, cu o măiestrie rară, dacă nu chiar unică) ? !“

„Multe şi mărunte, cum ţi-am spus !...“

„De pildă ! ?...■ Mai dă-mi un exemplu, că mă interesează şi mă amuză forfoteala aceasta (şi pe dumneata ar trebui să te amuze, zău aşa !) !...“

„Cineva a spus, mai mult decît sentenţios, fără nici ui drept de apel, cum se zice, că nu ai nici un dram de complexi tate sufletească şi intelectuală, eşti gol şi pustiu din punct d< vedere spiritual !...“

„Dar cine a spus asta, iubitule ? Şi de ce ?! “

„Unul care nu ştie decît să cîrcotească, un fel de Mariu* Chicoş Rostogan ceva mai agresiv, trecut prin estetism, con vertit după aceea la dogmatism, recondiţionat mai apoi şi pu; din nou în circulaţie, de către un anumit *grup,* care vrea ci orice preţ să lase o brazdă în cultura contemporană, cu toate că nu a făcut mare lucru pînă acum !...“

„Am înţeles, dar nu mi-ai spus nimic de cauze ! ?“

„Nici eu nu sînt clar în privinţa asta !... Adevărul e că eşti lovit de multe ori (nu criticat, *lovit,* de-a dreptul sat pieziş) şi că nu ştii de unde ţi se trage, ce corifeu ai supărat, şi din care *gaşcă !...“*

„Nu-i mai supăra, dacă-i aşa, lasă-i !...“

„Eu îi las, dar uite că dumnealor nu mă lasă!... Soluţia ar fi, în situaţia dată, să nu mai exist sau să nu mai scriu nimic, ceea ce n-aş vrea să fac, cel puţin deocamdată !...“

„Nici să n-o faci !... Dimpotrivă, lucrează mai departe, cu stăruinţă şi cu luciditate !... Du la capătul izbînzii ceea ce n-am reuşit eu, eu şi alţii ca mine, din motive obiective sau subiective !..,“

„Acesta e şi gîndul meu, pe care nu l-am etalat însă prea mult, considerînd că e mai bine aşa : să las faptelor dreptul de a vorbi !“

„Nu contează etalarea sau neetalarea, contează realizarea, o anumită realizare, în cadrul căreia, dacă vei scrie şi vei da la iveală o anumită carte, vei fi salvat, nu faţă de nemurire, nu faţă de istoria literaturii, ci faţă de tine însuţi, faţă de ceea ce eşti, faţă de Ceea ce vrei efectiv să fii !“

„Şi care e cartea aceasta aşa de miraculoasă, că tot nu mi-ai spus ? !“

„Cartea lui Vasile Pozdare !... Zi-i cum vrei, nu denumi-rea e importantă, ci scrierea ei, ducerea pînă la capăt a acestei cărţi !“

„De ce, maestre ? !“

„Aşa (acum pot să ţi-o spun, pentru că nu mai sîntem des- părţiţi de nici o convenţie), fiindcă în literatură (şi prin literatură) trebuie să şi *afirmi!...* In anumite împrejurări, mai

„Ar trebui, adică, să fac şi eu (sau noi, mă rog !) ceea ce ai făcut dumneata, ceea ce a făcut generaţia dumitale, o promoţie întreagă de scriitori : să produc prototipuri umane ! ?“

„Nu, să nu faci asta, să n-o faceţi !... Dar nici nu ignoraţi o anumită latură din realitate ! “

,„Pe care, maestre ?u

„Latura afirmativă !“

„Vorbeşti de parcă ai fi frate cu îndrumătorii care ţi-au mîncat zilele şi nopţile !“

„îndrumătorii zic şi ei ce cred că trebuie zis, asta nu înseamnă că sînt răi şi nemernici toţi !“

„N-am spus aşa ceva !“>

„N-ai spus-o, dar ai gîndit-o !“

„Sînt simpli *frizeri culturali* unii dintre ei !“

„Unii da, alţii însă sînt oameni de bine, vor şi ei să se dezvolte literatura şi cultura acestei ţări !“

„Bine, n-au decît să fie, pot să voiască, dar ce-i cu Pozdare ? ! “

„Pozdare e, la ora aceasta, singura posibilitate de a te salva, ţi-am spus-o !... El nu-i un prototip, nici un arhetip, e o *tendinţă umană,* e făgaşul prin care *ideea* a făcut joncţiune cu *ţara !...* Da, da, nu te speria de vorbe, nu fugi de patetism, important e ca el să exprime un adevăr, să fie aşadar firesc !“

„Şi care-i adevărul, în cazul acesta ? !“

„Adevărul e că Pozdare se integrează pe o coordonată fundamentală !... El însuşi fiind, de fapt, *varianta umană* prin care *ţara* se logodeşte definitiv cu *ideea,* asigurîndu-şi astfel un viitor strălucit !...“

„Iarăşi viitor, iarăşi perspectivă, iarăşi realism cu trei trepte : trecutul, prezentul şi viitorul, realism critic plus romantism revoluţionar ! ?... Nu mă mai întorc la povestea asta niciodată, nici de voie bună, nici de frică !...“

„N-am zis să te întorci, eu nici n-am spus viitor luminos, sau mai ştiu eu cum, am spus *strălucit !...“*

„Şi nu-i totuna ? ! “

„Nu !... Strălucit înseamnă, după gîndul meu de adineauri, durabil, de lungă şi mare bătaie în timp, înseamnă a mai străbate un mileniu, un mileniu şi jumătate, cu fruntea sus !...“

„Sau, cum se mai zice, în pielea goală şi cu mîinile în buzunare

„Nu rîde, nu-ţi bate joc de lucruri, nu fă cum am făcut

cu alţii şi mai necruţător cu tine însuţi !... Şi lucrează mult, plugăreşte-o pînă vei cădea pe brazdă !... Asta s-o faci, dacă vrei şi dacă poţi!...“

Intrasem demult în covorul de lumină al cîmpiei, aerul era mai învăluitor, mai moale, mai altfel. îl simţeam, sesizam schimbările, dar nu mă înduram încă să mă desfac de *năzăririle* mele, umblînd şovăitor (dar şi limpede) pe acelaşi hotar alunecător şi fascinant, dintre realitate şi ficţiune. Am auzit, ca într-o profunzime, un scrîşnet puternic de frînă, nu m-am desfăcut însă nici atunci de ceaţa învăluitoare a visurilor mele. Dacă nu m-ar fi zgîlţîit de umăr un conductor tînăr, — „Am ajuns, tovarăşu’, sîntem acasă !“ — aş fi rămas în tren şi aş fi fost dus pe cine ştie ce *linie moartă* (cît de mult s-ar fi bucurat unii !). Aşa însă am coborît grăbit pe peron, am străbătut uimit Gara de Nord, gîndindu-mă mereu la *porunca* pe care mi-o dăduse Gheţea. Nici nu îndrăzneam să recunosc că stătusem de vorbă cu Alexandru Gheţea, cu propriul meu erou“... De recunoscut trebuie să recunosc, mă gîndeam eu în timp ce mă urcam în troleibuzul 93, dar de povestit nu trebuie să povestesc nimănui acest episod !... Ar începe imediat comentariile, dacă aş face-o !... Unii ar veni şi ar spune, cu toată seriozitatea, că e imposibil aşa ceva : să stai de vorbă cu propria ta născocire !... Şi ar ieşi imediat *pe teren,* să determine cît mai precis graniţa dintre *ficţiune* şi *realitate,* arătînd cum şi cînd am încălcat-o !... Iar alţii ar trece la altfel de operaţii, arătînd cu mîna spre cap, vorbind într-un anumit fel despre sănătatea mea spirituală !... N-ar fi pentru prima dată, e adevărat, dar după muşte, cum se zice, nu te poţi lua, nici în viaţă şi nici în planul acaparator şi schimbător al *ficţiunii !...“*

II

Aceeaşi *poruncă* (aceeaşi sugestie, de fapt) mi-o dăduse şi Iuliu Jeler, cînd veneam de la cimitir, străbătînd un oraş fremătător şi puternic, în profunzimile căruia, în tot ce are el mai bun şi mai robust, mai sănătos şi mai invulnerabil — în amintire şi în avînt, în melancolie şi în dorul spre altceva — vibra ca o inimă uriaşă gîndul lui Vasile Pozdare,

fantastica lui vrere. I-am şi spus lucrul acesta lui Iuliu Jeler, aducîndu-i astfel un binemeritat omagiu celui ce fusese Vasile Pozdare — „fiul secetei dar şi al veacului său, omul tuturor pierderilor de sine şi al celor mai revelatorii regăsiri, omul cel mai neliniştit şi mai încrezător, din cîţi au fost şi sînt acum în lume !...“

„...Ar trebui, m-a sfătuit Jeler cu vorba lui rară şi molcomă (îmbătrînise şi el, îmbătrînea chiar atunci, în clipele cînd vorbea de Pozdare), să scrii o carte despre Vasile Pozdare !... Fiindcă el a fost — şi este ! — ceea ce aţi tot numit voi, prin articole şi prin declaraţii, un erou pozitiv !... A fost un erou, aş zice eu, pentru că eroismul le include pe toate, aşa că vocabula aceasta : *pozitiv* nu are ce căuta în acest caz !... Foloseşte pentru asta, pentru alcătuirea acestei cărţi, tot ce ţi-am povestit eu, stai de vorbă şi cu Nuţa — şi cu băiatul lui Pozdare, cu Ionuţ, care e un tînăr deosebit —, adună tot ce poţi, pentru că ai avut şi ai această capacitate, de a aduna şi de a sintetiza, şi alcătuieşte cartea aceasta nouă, care s-ar putea să fie cea mai bună carte a ta, — cartea ta de căpătîi !...“

„Am făcut lucrul acesta : am folosit tot ce ştiam de ia tine, mai mult decît atîta, te-am transformat într-un *glas,* cum ar zice teoreticianul I.V. !“

„Cine-i I.V., e un personaj de al tău sau e o persoană reală ?“

„E o persoană reală, circulă şi scrie, există, dar e mai fictivă decît dacă ar fi născocită de un scriitor !“

„Atunci las-o, lasă-l morţii, despre cioflingari vorbim altă dată !... Spune-mi mai bine de ce nu dai drumul la carte spre apariţie, dacă ai scris-o ? !... Ţi-e teamă de critica literară, te-ai inhibat, te-ai complexat ?“

„Nu, cu.critica literară am fost în relaţiile cele mai cordiale, încă de la debut !... Ea, critica, — sau dumneaei cu gîsca, cum vrei să-i zici ! — m-a ajutat enorm de-a lungul celor douăzeci şi patru de ani de scris, mă ajută şi acum !... Ea mi-a ieşit în întîmpinare cu aceeaşi obiectivitate, cu aceeaşi competenţă, cu aceeaşi capacitate de analiză, cu aceeaşi grijă şi cu acelaşi simţ fin şi acut, ori de cîte ori am dat o carte la iveală, minus, desigur, două sau trei excepţii !...“

„Atunci de ce şovăi, de ce nu dai drumul spre publicare cărţii despre care vorbim ? ! “

„De ce nu poţi ! ?... Pozdare a fost un om deosebit, a recunoscut-o singur, fiind, în acelaşi timp, deopotrivă cu mint şi cu tine, cu noi toţi !...“

„Da, dar a murit!“

„Şi ce-i cu asta ? !... Ce, eroii nu mor ?“

„Ba da, dar *eroii pozitivi* nu trebuie să moară, ei trebuie să trăiască, să fie o pildă vie pentru ceilalţi oameni, să-i îndemne la muncă şi la luptă !“

„Glumeşti, bineînţeles, te lansezi în obişnuitele tale ironii, cu ajutorul cărora şarjezi anumite lucruri !...“

„Nu glumesc de loc şi nu şarjez nimic şi pe nimeni, relev doar o cerinţă mai veche a unor factori de răspundere, care îmi cereau nu demult, cînd am trecut cu *Caloianul* De sub furcile tuturor discuţiilor, să' nu-l omor pe Romulus Leanc, deoarece e un erou pozitiv !... Un anumit editor, om de treabă altfel, mă ruga la un moment dat să-l las «să trăiască» şi să-l pun «să umble prin toată cartea», să întăresc astfel «latura ei pozitivă, să fie o pildă» !...“

„Dar pilda şi perspectiva, şi latura pozitivă, ţin de semnificaţie, din cîte ştiu eu, nu de ceea ce se întîmplă efectiv cu un erou !“

„Aşa ştiam şi eu, aşa ştiu şi acum, realitatea însă mă contrazice mereu, realitatea micilor şi marilor retuşeri şi aranjamente artistice !“

„Nu ţine cont de realitatea aceasta, dacă nu e conformă cu *adevărul,* dacă nu corespunde cu cerinţele de bază ale istoriei !“

„Nu pot, pentru că ea, această realitate, acceptă sau respinge cartea pe care am scris-o !...“

„Şi dacă te vei duce în faţa acestei realităţi cu cartea lui Pozdare ce crezi că ţi se va spune ? !“

„Mi se va spune, întîi şi întîi, că nu era vorba de acest final şi că moartea lui Pozdare schimbă şi strică sensul cărţii, îi şubrezeşte semnificaţia, exact aşa cum ţi-am spus !...“

„Bine, dar moartea aceasta a lui a fost, într-un fel, un accident, fără a mai vorbi de faptul că Vasile Pozdare a izbutit încă o dată să revină la normal, dovedindu-se astfel inepuizabil şi imbatabil !...“

„E posibil, într-adevăr, ca la acest punct să se admită discuţia şi demonstraţia necesară, în marginea adevărului, desigur, la celelalte puncte însă nu cred că se va admite nici o discuţie !“

„Care sînt celelalte ? ! “

„Ţi le spun eu, înainte de asta aş vrea să te întreb dacă ocoteşti că e posibil să realizezi biografia unui revoluţionar le azi, din România, biografia unui om, la urma-urmei, fără i te referi la Stalin şi la *cultul personalităţii,* la *comintern* ;i la *cominform,* la *războiul rece* şi la *războiul cald,* la contra-evoluţia din Ungaria şi la încercarea de contrarevoluţie de a Berlin, din 1953, la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. şi a Congresul al IX-lea al partidului nostru?!... Crezi că se joate realiza o *istorie* cuprinzătoare şi convingătoare — istoria unei vieţi — fără a vorbi despre aceste împrejurări şi aceste fapte, ocolindu-le cu mai multă sau mai puţină abilitate ? ! “

„Nu cred că e posibil, dar nici nu are rost să le îngrămădeşti pe toate într-o singură carte, iată, am şi eu obiecţii, te întîmpin şi eu cu sugestii, sper că nu te superi pe mine din cauza asta ? ! “

„Nu e vorba de supărare, nici de îngrămădire nu e vorba, să ştii, e vorba de a releva interferenţele fireşti ale unei ambianţe, cu atît mai mult ale unei ambianţe atinsă de nelinişti şi de căutări !... Fiindcă Pozdare într-o asemenea ambianţă s-a format şi s-a afirmat..."

„Lucrul acesta e ştiut şi e cunoscut, a fost limpezit de-mult ! “

„Pentru noi doi, da, şi pentru alţii, fiindcă nu sîntem singuri, aşa cum nici Pozdare nu a fost singur, pentru ceilalţi însă, pentru cei ce hotărăsc sau influenţează destinul unei cărţi, direct sau indirect, deoarece s-au mai schimbat şi formele acestea de influenţare, lucrurile au altă înfăţişare, exigenţele lor fiind întotdeauna mai mari decît necesarul, preferinţele mergîrid, fără greş, spre o literatură a potrivelilor artistice şi politice, care să nu spună nimic, făcîndu-se însă că spune cîte ceva, mimînd problemele şi frămîntările oamenilor, aducîndu-le la acelaşi numitor, altfel decît pe vremea realismului-socialist şi a proletcultismului, cu mijloace mai noi şi mai diverse, mai modeme, iubite prietene, dar falsul e fals, indiferent ce înfăţişare capătă, una mai rudimentară sau una mai dichisită şi mai lustruită !... Ba poate că e mai periculos în această ultimă înfăţişare tipic mic-burgheză, mai mult negustorească decît muncitorească şi ţărănească, cum se pretinde !...“

„Nu crezi că eşti cam negativist, nu crezi că eşti prea dur ? !“

„Nu sînt nici una, nici alta, sînt, e adevărat, un nemul-ţumit, un om în sufletul căruia a încolţit această sămînţă,

sînt şi eu un fel de Vasile Pozdare !... Fiindcă şi aceasta fost o întîmpinare, o obiecţie aproape obsesivă, pe care mi-a pus-o mereu dinainte iubiţii mei îndrumători, tovarăşii cor trolori, cei care se cred deţinătorii tuturor secretelor di lume !... Cînd lucram la *Cordovanii,* mi s-a spus că m-ai identificat prea mult cu eroul din acest roman, ceea ce er rău... Un «referent ideologic» a scris într-un referat (ţi-l ară cînd vii pe la mine) că am scris cartea la persoana întîi c un scop anume, ca să strecor mai uşor anumite idei în capu cititorului, m-am deghizat, cu alte cuvinte, ca să nu fiu recu noscut!... Alexandru Gheţea a fost catalogat la fel, în nenu măratele, lungile şi cam inutilele discuţii care au preceda apariţia acestei cărţi, Gheţea fiind, bineînţeles, eu însumi, îi altă deghizare, realizată însă cu acelaşi scop : subminarea unoi lucruri pe care le apărau, chipurile, cei ce vehiculau asemene< acuzaţii, nişte simpli şi cam penibili trepăduşi !... Despre Moni s-au spus cam aceleaşi lucruri, că ar fi una şi aceeaşi persoană cu autorul (care s-a vîrît, din nou, într-o nouă piele de oaie deghizarea fiind numită, de data aceasta, *defulare,* iar răzbunarea care mi-a călăuzit şi îmi călăuzeşte paşii în literatură fiind numită *spirit vindicativ,* ceea ce înseamnă că s-au modernizat şi denigratorii, pînă şi ei) şi că nu se înţelege, vezi doamne, cînd vorbeşte el, Monu, şi cînd vorbeşte autorul !... «Eroul trăieşte, are complexitatea lui proprie, dar totuşi nu se înţelege şi poate că ar fi bine şi ar fi necesar... Ar trebui o mai tranşantă delimitare !... Ar trebui spus despre Monu că nu înţelege dialectica luptei !... Ar trebui... Da, ar trebui !...» M-am apărat de fiecare dată, la nivelul discuţiilor care au precedat apariţia cărţilor, am explicat ceea ce nu mai avea nevoie de explicaţii !... Dar iată că acum nu mă mai apăr, dimpotrivă, recunosc totul : Lae Cordovanu sînt eu însumi, Gheţea, de asemenea, într-o altă *întrupare,* bineînţeles !... Am fost Monu pînă mai ieri, acum sînt Vasile Pozdare, cum ţi-am spus, iar mîine sau poimîine voi fi Avram Iancu, urmînd ca după aceea să mă întrupez în Horia !... Şi în Androne Logo- jan, tatăl lui Lae, al cărui roman încă nu a fost scris !...“

„Şi cînd vei fi tu însuţi, cînd vei ieşi din *întrupări ?“*

„Niciodată !... Voi fi eu însumi, întreg şi neştirbit, în întreaga *lucrare,* dacă voi reuşi să o duc pînă la capăt, cum intenţionez !...“

„înseamnă că situaţia nu e atît de gravă, dacă ne luăm după planurile pe care le ai, fiindcă o ambianţă rea nu stimulează proiectele !...“

„Bineînţeles că nu e atît de gravă, din contră, e bună, ? hiar foarte bună, dar ceea ce e bun, mai ales în acest doneniu, poate deveni repede de tot rău sau foarte rău !... Adevărul e că s-au scris şi s-au publicat, îndeosebi în' ultimii ini, multe lucrări bune sau foarte bune, cu audienţă mare la public, care nu mai e, oricît ar fi de divers, cum era acum zece sau cincisprezece ani, e mai pregătit şi mai matur, chiar şi din punct de vedere politic !... Stafia idilismului însă, care a adus atîtea daune literaturii contemporane, a ieşit din nou .a iveală, sub alte înfăţişări, cum ziceam, mai noi, mai moderne,' mai diafane, mai inteligente, mai subtile, fiindcă idilismul din anii de început era mai rudimentar (dar parcă era mai sincer, mai cinstit, dacă se poate spune aşa ! ?) !... Vrea să revină, căutîndu-şi o justificare polemică, vroind să combată, chipurile, reprezentările mai dure, mai întunecate, vroind în acelaşi timp să se conjuge cu felul nostru de a fi şi cu specificul revoluţiei noastre, care a fost voioasă şi luminoasă, n-a produs prea multe frămîntări şi zbateri !... Uite ce voioşi sîntem noi, românii, vor unii să zică, sau chiar zic, am fost excluşi şi nedreptăţiţi unii dintre noi, dar nu neâm frămîntat de loc, n-am înţeles totul dintr-o dată şi nici pe noi înşine nu ne-am înţeles imediat, nici asta însă nu ne-a neliniştit prea mult, nu ne-a tulburat de loc !... Unii dintre noi au fost ostracizaţi într-o anumită vreme, sau au fost nimiciţi, pur şi simplu, dar nici asta nu ne-a scos din apa voioşiei noastre !... Se încheagă astfel o imagine falsă, edulcorată la maximum, siropoasă, revoluţia devenind un frumos şi luminos marş triumfal, un fel de *război vesel,* o petrecere nesfîrşită, de-a lungul căreia ghiduşiile şi năzdrăvăniile se ţin lanţ, oamenii fiind eminamente şi preponderent voioşi, trecîndu-le pe toate la spate, fără a lua seama măcar pe unde trec şi încotro se duc !... Nu vreau să spun că trebuie să fim, toţi, încruntaţi şi sumbri şi că imaginea pe care o alcătuim împreună trebuie să fie, de asemenea, sumbră, nu, nici vorbă, vreau să spun doar că s-a născut sau e pe cale să se nască o nouă formă de a falsifica lucrurile, mai elevată, mai rafinată, tot atît de lipsită de complexitate însă, cum au fost şi formele celelalte, mai primitive !... Pentru că oamenii au suferit şi s-au frămîntat mult în această epocă, regăsindu-se pe ei înşişi unii dintre ei, în vreme ce alţii s-au pierdut definitiv !... Dar parcă e nevoie să-ţi spun eu ţie ce a fost şi cum a fost ? !“

„Nu-i nevoie, se înţelege, poate că nu ar trebui, totuşi, să militäm pentru uniformitate !... E firesc, aş zice eu, mai

dinafară, să existe o multitudine de imagini, care să se completeze reciproc, să alcătuiască împreună un tablou cît ma bogat

„Asta o doresc şi eu, de aceea nu mă împac cu aceasti tendinţă, care e uniformă şi uniformizatoare, care a prin; şi prinde însă, place, unora le place foarte mult, pentru că m le dă bătaie de cap, altora pentru că se potriveşte de minune cu felul lor de a gîndi, de a nu gîndi, de fapt !...“

„N-o practica, dacă e aşa, urmează-ţi drumul, cum ai făcut şi pînă acum, fiindcă nu s-a dovedit, din cît cunosc eu, că ar fi rău şi greşit acest drum !...“

III

„...Dar Bătrînul de ce a murit ? l-am întrebat pe Ionuţ, tîrziu în noapte, după ce plecase Iuliu Jeler, necăjit şi zdrobit, pe dedesubt însă, fiindcă el nu se arată de loc, cînd e supărat, le ţine pe toate în propriul său suflet, dar de văzut tot se vede, se simte, mai bine spus, cum îi trec prin sînge bulboanele grele ale deznădejdii. — Vreau să ştiu, adică, dacă a existat vreo relaţie între boala care l-a fulgerat şi necazurile pe care le-a întîmpinat, dacă n-au decurs unele din altele, cum se întîmplă uneori ? !...“

„Am înţeles, mi-a spus Ionuţ încet, stînd cu mîinile între genunchi, stînd, fără să o ştie, cu spatele către tabloul lui Avram Iancu, vorbind grav şi rar, şi cam învolburat, vorbind totuşi, privind lucrurile drept în faţă, cu o putere pe care i-o dăduse (şi i-o dădea) o maturizare bruscă şi profundă — dar nu e aşa, să ştiţi !... Şi eu mi-am pus întrebarea aceasta, întrebîndu-i şi pe alţii, să nu rămîn cu nici o îndoială în suflet !... Medicii mi-au spus că boala care l-a doborît pe tata — a avut o tumoare la creier, care l-a paralizat parţial, pentru ca după aceea, în urma unei zadarnice intervenţii chirurgicale, să-l doboare definitiv ! — se putea ivi în orice împrejurări, indiferent ce viaţă ar fi dus el !... E adevărat că el s-a frămîntat mult şi adînc, cît alţii zece, cît alţii o sută, dar frămîntările şi zbaterile nu l-au înfrînt niciodată, dîndu-i parcă noi puteri, adăugîndu-i noi şi noi forţe, domolindu-l şi umanizîndu-l, preschimbîndu-l pe nesimţite într-un superb şi inimitabil diamant (vă rog să-mi iertaţi metafora !), dîndu-i

îorale neaşteptate şi nemaiîntîlnite, neobişnuite, cu toate că L era banal şi obişnuit în toate privinţele !... Era plictisitor i şters uneori, te sîcîia cu veşnicile lui *probleme !...*)incolo de aparenţele acestea, dincolo de zgrunţurii pe care vedeau unii, se afla un om deosebit, extraordinar, aş ice eu, dacă omul acesta n-ar fi chiar tatăl meu, care n-a purtat în braţe, m-a dus de mînă peste tot, cu care am liscutat orice, dar orice, cum n-am discutat cu nimeni, cum iu cred că voi mai discuta cu cineva vreodată !... Şi dacă î-ar fi fost boala aceea perfidă, care acţionează cînd vrea şi :um vrea, ceea ce înseamnă că omul a avut şi are foarte mulţi iuşmani — *interni* şi *externi* — el ar fi fost teafăr şi izbîn- iitor în toate !... Pentru că atunci, după *explozia* aceea absurdă şi perfidă, el şi-a revenit, şi-a regăsit pasul, mai greu decît altădată, cum zicea uneori, cum o recunoştea, dar şi l-a regăsit şi a mers mai departe!... A trecut, e adevărat, prin cîteva luni de incertitudine şi de melancolie !... Nici nu prea vorbea pe vremea aceea, lucra, citea şi se plimba.... Mereu se plimba... Şi-mi spunea, dacă îl întrebam cum se simte, să-l las într-ale lui... -Grija, zicea el, nu-i bună, dacă-i prea stăruitoare !... Ajutorul pe care ţi-l pot da alţii e simplă iluzie, dacă nu găseşte pămîntul de care are nevoie, ca să încolţească !...» ...Alteori îmi spunea, fără a-mi da vreo explicaţie, fără nici o legătură logică, în aparenţă, că sămînţa care a căzut pe acest pămînt a început să rodească... -N-a încolţit imediat, fiindcă vremea era uscată şi aspră, cînd a căzut, pînă la urmă însă tot a încolţit, s-a umflat şi a plesnit !... Aceasta e *sămînţa nemulţumirii* şi a devenirii noastre !... Să nu uiţi de asta niciodată, acesta fiind lucrul principal din tot ce s-a întîmplat cu mine şi cu alţii, cu ţara toată, dacă îmi îngădui să zic aşa !... Şi cu lumea, să ştii !»... -Bine, ştiu, spuneam eu, dar tu, acum...» -Lasă, nu mă încuraja, ştii că nu-mi place !... Lasă-mă să stau în propria mea *zeamă* psihologică !... Fiindcă dacă e bună şi e tare, scap şi merg mai departe !... Dacă nu...» ...Mă ruga din cînd în cînd să intervin pe lîngă mama, să nu-l mai cicălească în nici un fel, — -nici la modul umil, nici la celălalt mod, obsesiv şi agresiv !» —- să-şi mai înfrîngă mîndriile şi orgoliile !... Pentru că ea, ca orice femeie, aş zice eu, era asaltată de latura cealaltă a problemei, mai ales de latura asta, care privea statutul nostru social, ceea ce eram, ceea ce păream în ochii altora, în ochii celor care ne confundau, cum spunea tata, cu *funcţiile* pe care le aveam

sau nu le aveam !... «Hai să plecăm din oraşul acesta, Va sile ! spunea dânsa într-o vreme. Ne ducem undeva, unde n ne ştie nimeni !» -«De ce să fugim, întreba el, cu aceleas vorbe aproape, de ce să mă ascund eu de alţii ? !» -«Bine, da atunci du-te şi cere o *funcţie,* de ce stai aşa ? !» -«Cine s facă asta, eu ? !» -«Da, tu, ai muncit şi ai luptat, eşti vrednic o meriţi !» «Am muncit şi am luptat, voi mai munci şi vo mai lupta, dar de cerşit nu voi cerşi nimic, de la nimeni S-au certat de vreo cîteva ori din cauza 'asta, ba într-un rînd cînd i-a spus el că e ««o simplă berbenceancă» şi că ««sîngeb apă nu se face», şi că cei ce «sînt neam de parveniţi, ast; rănrîn !...» — s-au certat aşa de tare, încît abia i-am împăcat !... Pe urmă, după ce şi-a reluat el activitatea, lucrurile s-au mai liniştit... *Tovarăşii,* cum se zice, cum zicea şi tat< uneori, cu o anumită ironie, au vrut să-i dea o altă fabrica de mai mică importanţă, să aibă totuşi o muncă de conducere, — ««deoarece şi pentru ce, avînd în vedere şi luînd îr considerare...» — dar el n-a primit... Le-a spus-o verde, îr faţă, cum avea obiceiul, fiindcă era fără milă în privinţe aceasta, că el nu are nevoie de pomană şi nici de încurajări !.. «Dar ce vrei atunci ?» l-a întrebat cam supărat primul-se- cretar. «Vreau un post corespunzător cu calificarea pe care o am, atît şi nimic nai mult !» «Bine, vei primi un asemenea post !» ... Şi l-a primit, într-adevăr, a intrat la Uzinele Z, ca simplu inginer... I-a fost greu la început, mi-am dat seama de asta... El fusese cineva aici, în oraş, nemaivorbind de faptul, esenţial pentru felul lui de a fi, că îi călcase pe mulţi pe bătătură 1... Şi-acum primea *dobînzile,* primea răsplata, pentru lucrurile bune, mai ales, fiindcă pentru cele rele nu te răsplăteşte nimeni atît de prompt !... Cei care îl şicanau nu ţineau cont de faptul că el mai trecuse prin cîteva deşerturi morale şi că era călit, într-un fel, ştia dinainte ce îl aşteaptă, dacă nu va mai fi ceea ce fusese... «Nu există altă metodă, zicea el din cînd în cînd (o zicea pentru sine, nu ştiu cum să spun), decît asta : s-o iei mereu de la capăt, de fiecare dată, să-ţi refaci armatele răbdării, să vezi pe unde ai greşit, şi să mergi pe urmă mai departe, să nu te blegeşti, dar nici să nu te înrăieşti, fiindcă putere şi tărie fără bunătate nu se poate, să ştii !...» «Bine, dar tu, l-am întrebat eu odată, după ce s-a liniştit, după ce a intrat bine în muncă, preluînd şi schimbînd secţia mecanicul-şef de la Uzinele Z, transformînd-o într-un'fel de

i prin ce ai greşit, acum, ia urmă ? !» «Prin ce n-am greşit, îăi frate Ioane ! ?... Oho !... îţi spun eu, lasă !...»• Nu mi-a pus, dar nici eu nu m-am lăsat... L-am descusut şi l-am initat, pînă cînd l-am stîrnit... Nu mă interesa autocritica, mă iteresa părerea lui, observaţiile *pe care* eram sigur că le re, fiindcă el n-a trecut niciodată cu indiferenţă pe lîngă n lucru sau pe lîngă un fapt, fiind tot atît de aspru cu sine psuşi, cum era şi cu alţii !... Asta mi-a şi spus, de fapt, cînd ni s-a mărturisit, că a fost mult prea loial şi prea corect, — ■cum sînt de obicei oamenii cinstiţi !» — şi că atît el, cît şi eler — «şi alţii, care au fost şi sînt cum sîntem noi, pentru ă formăm şi noi o categorie, nu sîntem o minoritate prizăită !>► — au greşit prin faptul că nu au fost destul de uniţi, i-au lucrat în grup — «în *gaşcă,* nu în grup !» — încredinîndu-se cu tot ce aveau ei, bun dar şi rău, cadrului general, tmbianţei sociale în care se mişcau, drept pentru care au ămas de multe ori cu pieptul gol în faţa agresivităţii celor ■e lucrau «în haită, nu în grup sau în gaşcă !►►... încerca să acă o disociere aici, spunînd că e normal şi e obligatoriu ca nediocrităţile, toţi învîrtiţii, toţi carieriştii, să fie mai organizaţi şi mai uniţi, pentru că ăştia nu au nici un scrupul, nu tiu ce-i reţinerea, cînd e vorba de acaparări şi de dărîmări !... lăcomiile — lăcomia de putere şi de bogăţii, lăcomia de bani i pofta de a porunci, dezlănţuirile zoologice ale tuturor refu- ărilor sociale şi psihologice — se înţeleg mai repede şi se mese mai uşor, găsesc mai repede limbajul potrivit şi mij- oacele necesare, pentru a acţiona !... Aşa a fost mereu, aşa z şi acum, fiindcă viaţa socială a avut capcanele şi vicleniile ti, zdrobindu-i de multe ori pe cei mai buni, dacă n-au abor- lat-o bărbăteşte, cu suficient de mult curaj, ou luciditate dar i cu tărie, fără milă, la o adică, fiindcă sentimentalismul şi văicăreala pot fi mai rele, la urma-urmei, decît asalturile tu- uror carieriştilor şi ale tuturor convertitorilor de înţelesuri i de sensuri !...“

„...Altfel, a continuat Ionuţ, după o tăcere mare şi grea, le-a lungul căreia amintirile au trecut prin el în şiruri lungi, răgind după ele carul greoi al durerii — în ce priveşte viaţa le zi cu zi, parcă devenise şi el mai reţinut, mai prudent... >e mişca mai încet şi se înflăcăra mai greu... Dar se mişca şi e înflăcăra... în primul an de după *explozie* a fost aşa... Pe irmă şi-a revenit... L-am văzut rîzînd într-o bună zi... L-am luzit, de fapt, rîzînd şi povestind ceva, un incident banal din raleibuz... După aceea l-am simţit lucrînd, ca în

bune, cum se zice... Cu deosebirea că acum lucra mult i acasă, şi noaptea... Intrase cu adevărat într-un domeniu noi al tehnicii, în care spunea că este enorm de mult de lucru.

-«Dar bineînţeles că este, zicea mama, tu găseşti peste te de lucru, te bagi singur în jug şi tragi ca boul după aceea !». El nu zicea nimic... Zîmbea a rîde, cum se spune, cum spune şi el cîteodată... E drept că nici mama nu mai vorbea c năduf... Era bucuroasă şi ea că stătea mai mult pe acasă î timpul liber, ba o mai şi ajuta la cumpărături şi la ale casei. Toate erau limpezi şi domoale la noi în casă, cum nu fuseser niciodată, cred eu... Trăiam cam retraşi, e adevărat, dar nc n-am fost niciodată angrenaţi în prea multe relaţii... Fiin împrejmuit! mereu de însingurare şi de izolare... «E bine s ai cît mai mulţi prieteni, spunea tata uneori, dar prieteni se şi plictisesc între ei, sfîrşind prin a se duşmăni !»... «Ia oamenii, zicea el, sînt banali, cei mai mulţi dintre ei sîn banali şi se simt bine în balta banalităţii !» «Dar viaţa e fru moaşă şi merită să fie trăită, merită să lupţi pentru ea ş pentru triumful ei !» «Ce bine ar fi dacă aş avea eu douăzec de ani, cum le-aş desface şi cum le-aş stăpîni eu pe toate trecînd în mileniul celălalt, cum nu a trecut niciodată ur om, dintr-un mileniu într-altul !»... Fusese înclinat dintot- deauna spre reflecţie, cu toate că era dur şi voluntar în cugetul său !... Era, adică, şi aşa : dur şi voluntar !... Acum însă atunci, de fapt, după ce trecuse şi prin *vîrtejul exploziei* căreia îi dădea înţelesuri aparte, devenise şi mai reflexiv fără a renunţa la învăpăierile care îl cuceriseră încă din tinereţe... Din cea mai fragedă tinereţe... «Nimănui nu-i este dat zicea el, în acelaşi fel, să trăiască de două ori aceeaşi viaţă îi este dat însă fiecăruia să facă din viaţa lui o operă de artă fiecăruia îi este pusă în faţă această şansă, pe care unii < folosesc din plin, în vreme ce alţii îşi bat joc de ea !>► «Noi eu şi Jeler, şi alţii, mulţi, nu ne-am bătut joc de ea, dar nic nu am fost întotdeauna la înălţimea ei !» «Voi aţi putea si fiţi, dar cred că nici voi nu veţi fi aşa, de la început şi făr; nici o cheltuială de gînd şi de zbucium !»... Ieşea rar din domeniul generalităţilor, nu-mi mai- dădea sfaturi, ca altădată... Drept pentru care l-am şi întrebat într-o seară de c< nu mă

alături de tine !»... Precizarea asta din urmă sună straniu acum, deşi s-ar fi putut întîmpla să nu fie aşa, să nu aibă caracterul unei presimţiri ! ?... Multe lucruri se schimbă, după ce e doborît un om!... Nu-mi dau seama de ce?!... Capătă alte rezonanţe, se încarcă cu înţelesuri noi !... Sau poate că le adăugăm noi asemenea înţelesuri, în funcţie de întîmplă- rile care s-au petrecut ulterior ! ?...“

„...în orice caz, visul lui, nemărturisit, e adevărat, era să fie un *om complet,* să-şi cunoască la perfecţie meseria, să-şi întemeieze cît mai bine convingerile politice şi să fie, în acelaşi timp, un bun cunoscător al literaturii şi al artei, degustător, nu practicant al lor... Fiindcă pe el îl interesa fondul problemei, nu citea şi nu se informa din simplă curiozitate, ori ca să poată arăta la nevoie că e informat... Căuta înţelesuri, vroia să ştie cît mai mult, vroia să cunoască totul şi nu-şi temporiza deloc această dorinţă, dimpotrivă !... Şi-mi spunea cît sînt de periculoşi oamenii unilaterali, sînt periculoşi pentru alţii şi chiar şi pentru ei înşişi... «Oamenii buni, zicea el, sînt complecşi şi diverşi, sînt schimbători şi ciudaţi, dar sînt complecşi !»...“

„...îi părea rău că nu-i dăduse un răspuns «pozitiv» lui Radu Voicîlă, cînd îi propusese să ia altă muncă, mai importantă, să reintre «în flux», Voicîlă fiind noul prim-secretar al comitetului judeţean de partid — Zărnescu a stat puţin pe la noi, nici n-a venit să stea, avea alte obiective de atins !... Tata îl cunoştea mai demult pe Voicilă, de la căminul de pe lîngă uzină, unde se şi înfruntaseră odată, din pricina unui anumit *tablou...* «Ale tinereţii valuri !», zicea el, lăudîndu-l pe Voicilă, pentru că nu-i purtase pică, pentru că se dovedise superior «din toate punctele de vedere»... «Parcă ar fi frate cu mine !», zicea el, contrazicîndu-se apoi, corectîndu-se, mai bine-zis... «Ce frate, care frate ? ! spunea el. Că eu am fost şi mai sînt tumultuos şi nemăsurat, în vreme ce hoţomanul ăsta de Voicilă e numai limpezime şi fermitate, e desăvîrşit, să ştii»... Nu-l contraziceam, bineînţeles, fiindcă şi mie mi-a plăcut şi îmi place de tovarăşul Radu Voicilă, nu pentru că e prim-secretar, ci pentru că e, într-adevăr, un om excepţional, din toate punctele de vedere !... «Ce bine ar fi fost, zicea tata în legătură cu asta, dacă pe Zărnescu l-ar fi chemat Voicilă!... Dar uite că n-a fost să fie!... E bine, lasă, e bine că viaţa îşi pregăteşte din timp oamenii de care are nevoie pe urmă, fe-

„...Să ştii, îmi spunea el, mai ales acum, către sfîrşit, că *ideea* în care am crezut eu cu tărie, în. care cred şi acum, e invincibilă !... Nu-i pe vecie aşa, cum am zis şi am crezut noi, fiindcă nimeni nu poate spune, de pe acum, cum va arăta lumea peste o mie de ani !... Dar acum, la interferenţa aceasta de milenii, de milenii şi de civilizaţii, ea, *ideea* care a făcut om din mine, are această forţă de propulsie !... De fapt, ea mi-a .pecetluit viaţa, mie şi altora, unei ţări întregi !... Pentru că şi ţara s-a regăsit pe sine tot prin *idee !...* Se regăseşte chiar acum, se va regăsi şi mai în adîncime, pe măsură ce o veţi ajuta voi !...“

„...Cred că înţelesese şi admisese de la un timp, după ce a fost atins de paralizie, că nu mai avea şanse şi că viaţa lui şi destinul lui se încheiaseră !... Dar nu dispera !... Nu se văicărea deloc !... Nu l-am văzut plîngînd niciodată, nici înainte de a se îmbolnăvi, ce-i drept !... Nu ştia să plîngă, nu cunoştea umilirea şi milogeala !... Era uri temperament ardent şi puternic, era extraordinar, să ştiţi !... Şi eu, dacă n-ar fi tatăl meu, şi dacă n-ar fi fost un simplu activist, muncitor dar şi inginer, cum sînt atîţia, l-aş pune alături de marii bărbaţi ai acestei ţări, pe care a iubit-o atît de mult, cu o dragoste tîrzie şi profundă !... Alături de Bălcescu şi de Iancu, alături de Pătrăş- canu şi de Ceauşescu !... în şirul marilor pasionaţi !... Nu în şirul *posedaţilor,* în orice caz !... Fiindcă el n-a fost un *posedat...* Niciodată n-a fost aşa ceva !... Eu l-am întrebat odată dacă a fost sau nu a fost aşa ceva : *un simplu posedat,* supărîndu-l astfel... îmi dau seama de asta, acum, cînd el nu mai este printre noi, alături de noi, alături de mine !... N-a fost prima oară cînd am făcut-o, şi nici ultima... Cîte necazuri nu i-am pricinuit, cu voie sau din prostie, din simplă neglijenţă !... Iar acum poate că îl idealizez, poate că îl văd într-o lumină mult prea favorabilă ! ?... N-aş crede... Nu cred de loc !... Aş admite orice : că s-a format grep, că a săvârşit greşeli, că a fost urmărit, în toată viaţa lui, de umbra zădărniciei, că nu s-a îm- burghezit şi nu s-a chivernisit, că a avut ceva de *sacrificat* în el, — dar că nu a fost un om deosebit n-aş admite, sub nici un motiv !... Aş spune, dimpotrivă, admiţînd tot ce poate fi admis cînd e vorba de un om, că a fost teribil !... Şi că a dat, prin acest fel al său, de a fi, noi dimensiuni şi noi impulsuri temperamentului românesc !... Pentru că noi, lucru pe care îl recunoştea şi el, prea am fost

uim, ferindu-ne de multe ori de afirmarea pe care o me- am şi o meritäm din plin !“...

„...îmi va lipsi, în orice caz, îmi va lipsi mult !... îmi voi uce aminte de el ori de cîte ori mă voi duce la muncă, i de cîte ori voi veni acasă, ori de cîte ori voi deschide o rte care îi plăcea lui !...“

IV

Ionuţ era acum (era şi este) un bărbat voinic şi în putere. 1 ţine casa, după cîte mi-am dat seama, el e stîlpul familiei, i toate că are, la rîndul lui, propria sa familie, soţia lui (o epoată de frate de-a lui Rîşnoveanu) fiind încă studentă, în iul doi, el fiind ultimul an, pregătindu-se, cum spunea ma- îă-sa, să intre în viaţă. Intrarea se făcuse, se realizase de- iult< fără nici o silinţă, singura bruscare constituind-o, totuşi, fîrşitul ui Vasile Pozdare, care punea deodată pe umerii lui it ceea ce purtase prin vreme vajnicul şi invincibilul său ărinte, al cărui nume putea sta, într-adevăr, alături de nuiele marilor dăruiţi ai ţării acesteia şi ai lumii, Pozdare iind mai mult decît o *întruchipare,* mai mult decît este şi cate să fie un erou, fiind om, soldat într-u mare cohortă, dar i om, —■ o individualitate distinctă şi puternică, tragică în ubstanţa ei cea mai intimă, dar nu din cauza sfîrşitului său eaşteptat, ci pentru că a trebuit să ducă atît de multe în pate, cît alţii o sută, într-adevăr, pentru că a ieşit mereu în iţa întrebărilor, cu pieptul gol, cum se afla, răstignindu-se »e crucea tuturor răspunsurilor, să ştie-se cît de greu se naşte lume nouă.

Ionuţ nu are nimic de apostol în întreaga lui înfăţişare - seamănă a atlet, are alură de sportiv, e înalt şi puternic, re umerii cît uşa, cum spune mamă-sa cu mîndrie, are pri- irea dreaptă şi vorba cam aspră — dar îl continuă pe Bă- rîn, stînd încă în umbra lui, din care va ieşi cîndva, fără avea sentimentul unei delimitări, devenind abia atunci *con- inuitate* şi *afirmare.*

Despre Mihail Şafranovici n-am întrebat nimic. M-am i tat la vila în care fusese reşedinţa lui, unde se afla acum grădiniţă de copii, dar nu m-am interesat de loc de soarta li Asta pentru că îl auzisem vorbind la un anumit post de rad dar nu la *Europa liberă,* la alt post, care avea însă (avea are) aceeaşi orientare ideologică, fapt surprinzător, mai al că Şafranovici se pretindea revoluţionar, — „un revoluţion cam dezamăgit", cum s-a autocaracterizat el într-un rînd, tî ziu în noapte. Altădată şi-a declinat mai toate atribuţiile j care le avusese de-a lungul vremii, uitînd ca din întîmplai să se oprească la perioada cînd organizase, aici, în Român (unde* fusese primit fără nici o dificultate, cînd vroişe să < întoarcă), procese şi hăituiri, fiind atît de nemăsurat în t< ceea ce pusese la cale, încît devenise indezirabil chiar şi per tru cei cu care colaborase, pe care îi învăţase meserie, — „de oarece România nu avea nimic după război, era o ţară dezl nată, consecinţele alcătuirii ei după cel dintîi război — aşe zisa upire — se simţeau încă puternic, iar partidul comuniî era tînăr şi nu avea nici experienţă politică şi nici cadre se ficiente, totul trebuind să fie luat de la capăt, cum se proce dează îndeobşte cînd lucrezi pe un tej-en nou, plin de bălăr şi de murdării..."

Acesta era substratul principal al evocărilor pe care 1 răspîndea în eter domnul Mihai Şafranovici Cionoff, acest aven turier fantastic (pe cît de real, pe atît de fantastic, incredibi cum ar spune pseudoeseiştii noştri), al cărui drum prin viaţ; ale cărui preocupări şi îndeletniciri, ale cărui atît de des schimbări de identitate reprezintă, într-un chip aproape dese vîrşit, un anumit tip de *posedat,* o relicvă (o relicvă vie şi ac tivă însă) a unor perioade de început din mişcarea muncite rească, a unui anumit stil de muncă, a unui anumit fel de aborda problemele, preponderent subversiv şi combinatorii indiferent de condiţiile obiective ale realităţilor.

„...România, spunea Şafranovici în una din emisiunile sal< torcîndu-l într-un anumit fel pe „r", învăluindu-şi vorbele î melancolie, parcă ar fi vrut să spună, prin ton şi prin felt cum îşi înşira poveştile, că fusese dezamăgit, fusese ofense — n-a fost apropiată niciodată de simpatia mea organică, dat fiind înapoierea ei şi tradiţiile ei amorfe. Am lucrat însă [pe acest *teritoriu* în două

miul cinci... Cînd mi s-au dat sarcini în această direcţie... Nu, n avut sarcini de prim rang, am jucat însă un rol important i tot ce s-a întîmplat acolo în perioadele cît am fost la faţa icului, care era aşa cum era, cum e şi acum, aspect asupra că- îia voi reveni... După război, îndeosebi, am acţionat puternic ferm pentru nimicirea tuturor elementelor fasciste şi reac- onare... Am pornit de la ideea, justă, după socotinţa mea, că şa-zisul act de la 23 august nu a corespuns situaţiei reale din cea ţară, favorizînd, din contră, rămînerea în picioare a unor rganizaţii şi partide ostile înnoirilor... Altceva ar fi fost dacă ara aceasta făyi identitate precisă, geto-dacă sau romană, cum e pretinde, mai mult slavă decît maghiară, cum e în reali- ate, ar fi fost trecută prin văpaia unui război civil, care ar i curăţit-o de orice zgură... Sau prin văpaia celuilalt război, îrmînd ca abia după aceea să se formeze acolo un guvern şi > conducere corespunzătoare cu noile cerinţe... Din această :auză am acţionat cum am acţionat, după război, ca să fie ;tîrpit orice element fascist sau neofascist... Au fost, eviden.t, fi exagerări, s-a sărit peste cai, dar unde şi cînd nu au fost asemenea lucruri, cînd s-a înfăptuit o revoluţie ! ?... Peste tot Iau fost !... Iar acolo unde nu au fost nu s-a făcut revoluţie... Cum s-a întîmplat de altfel şi în România, unde nu s-a mers pînă la capăt... S-a revenit, în numele aşa-zisei *legalităţi,* despre care s-a vorbit şi se vorbeşte foarte mult în România, pu- nîndu-se tot accentul critic pe o anumită perioadă istorică... Cînd această aşa-zisă *legalitate* a fost, chipurile, încălcată...[14]

Mihail Şafranovici Cionoff, pe care nu-l întrebase nimeni, niciodată, nici măcar pe vremea burgheziei, cum îl cheamă şi de ce naţionalitate este, devenise peste noapte, aspect absolut surprinzător, apărătorul „naţionalităţilor conlocuitoare din România, care nu se bucură de nici un drept, sînt supuse unor discriminări sistematice, scopul fiind deznaţionalizarea lor...“ El nu spunea însă cîţi dintre cei pe care îi urgisese sau îi nimicise, în anii 1947—1952, fuseseră unguri sau evrei. Nici despre faptul că fusese găzduit aicea ca la el acasă nu spunea nimic. Se plîngea în schimb că fusese bănuit — „aceasta a fost mai mult decît o ofensă, avîr.du-se în vedere trecutul meu !...“ ■— de participare la organizarea unor sabotaje economice — „care nici nu au fost sabotaje, au fost simple accidente de muncă, cauzate de lipsa de calificare a muncitorimii române, care n-a ajuns încă la un nivel corespunzător cu cerinţele pe care le ridică în

mâni fiind pe jumătate ţărani, ţara însăşi fiind o ţară de ţi răni, amorfă şi fără nici un trecut !...“

Era dezamăgit Mihail Şafranovici, era supărat, lătra şi m latră şi acum la lună, ca un cîine fără stăpîn, ca un lup hi mesit şi singuratic.

VI

Ceilalţi, *Berbenceanii* şi care au mai fost, s-au risipit c fumul. N-au pierit şi nici nu au plecat în străinătate. Au in trat în straturile mai de mijloc ale societăţii contemporane ale cărei osmoze şi trepidaţii s-au mai domolit. Unii s-au re semnat, mulţumindu-se cu ceea ce izbîndiseră şi agoniseră cîn< fuseseră mari şi tari. Alţii continuaseră şi continuau să st zbată, eşuînd sau izbutind, luînd-o mereu de la capăt, ori d< cîte ori se pomeneau pe prundişurile zădărniciei.

Costel, fratele Nuţei şi cumnatul lui Vasile Pozdare, ma trecuse încă o dată pe la *ilicit,* fără a fi prea afectat, — „decî' aşa, din punctul de vedere al numerarului, dar numerarul st reface la loc, sănătate şi libertate să fie...[44] ;

Felix Fălcoiu, tovarăşul şi prietenul ui Costel, lucra acum „pe cont propriu[11], producea nasturi şi broşe, într-un subsol,' fiindcă fusese dat afară şi din cooperaţie, — „te pui cu proştii ?“ ;

Spiridon Berbencea, socrul lui Pozdare, se despărţise de Costel, stătea la Lucian, fiind „utilizat de către noru-sa pentru tot felul de cumpărături[14], lucru pe care el îl face cu plăcere, povestindu-le tuturor, la cozile de la mgazine, cum era să fie el „executat de fascişti[44], furîndu-i astfel „biografia[44] lui Aurel Rizea ;

Aurel Rizea revenise în oraş, după ce lucrase un timp în „aparatul central[44], iar acum îşi plimbă bătrîneţea pe străzi, liniştit şi mîndru, luînd parte „cu mare plăcere la întîlnirile cu „tineretul de azi[44], stînd la sărbători, sau cînd are loc cîte-o şedinţă festivă, în prezidiul adunărilor sau în primele rînduri din sală ;

Ovidiu Rîşnoveanu, pe care îl afectase mult de tot, — „mult şi puternic[44] — moartea lui Pozdare, se învăluise în mantia tăcerii, de parcă i-ar fi murit toţi copiii pe care îi dorise el atît de mult, fără a-i avea ;

Mihalcea îşi numără anii pe care îi mai are pînă cînd va ieşi la pensie ;

Alfred Grofşoreanu devenise sceptic, ultimele lui elanuri ■consumaseră, după cîte se părea, în preajma îndîrjitului şi veci călătoritului Mihail Şafranevici ;

Niculae Banciu mergea şi merge zilnic la lucru, cu acelaşi as, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic pe nicăieri ;

director-general la uzina pentru creşterea şi moderniza- a căreia trudise din greu şi Vasile Pozdare, era acum (era este) mai tînărul şi inflexibilul său coleg de institut *Oliviu lipse* — Ole.

VII

Oraşul creştea şi se dezvolta, creşte şi se dezvoltă mereu, bsorbind noi eroi, creîndu-şi-i singur, într-un proces din ce a ce mai laborios şi mai complex, cum făcea şi" face de altfel i *Ţara,* cum ar vrea parcă să facă şi lumea, lucrurile fiind mai ncerte în privinţa aceasta, certp fiind doar interdependenţele i determinările, legăturile acelea atît de indestructibile, din- re firul de iarbă de pe pămînt şi lumina stelei de pe cer, >e care „noi o vedem şi nu e...“ ,

VIII

Ideea însăşi se dezvoltase şi se dezvolta, se îmbogăţise şi ;e îmbogăţea, căutînd şi căpătînd noi întruchipări şi noi concretizări, în România şi în Cuba, în Spania şi în Italia, în 2hina şi în alte ţări, în raport cu specificul fiecăreia, peste acest din urmă aspect nemaiputîndu-se trece nici cum — „fiindcă generalul nu poate exista decît prin particular..— aceasta fiind, după cîte se pare, cea mai de seamă cucerire a contemporaneităţii, pe cît de simplă, pe atît de greu de atins.

Unitatea, de asemenea, a căpătat şi capătă alte înţelesuri, mai adînci şi mai apropiate de adevăr, fiindcă uniţi nu pot fi decît cei ce sînt liberi să se unească, cei ce pot discuta deschis orice problemă, în timp ce toţi ceilalţi, cei care sînt uniţi prin *ucaz,* printr-o hotărîre venită de sus sau de alături, tind mereu spre dispersare, sînt roşi de îmbîcseli

Eroismul, pe de altă parte, ideea de luptă şi de afirma' plenară a omului, căpătase şi capătă noi şi noi faţete, noi noi întruchipări, tinzînd toate spre ceea ce a fost şi este fire: şi obişnuit în viaţă, spre ceea ce a fost şi este autentic — sp o continuă şi din ce în ce mai profundă devenire.

Umanismul a devenit şi devine, pe zi ce trece, o realita vie, înfrăţindu-se pentru totdeauna cu ideea de revoluţie, (schimbarea şi îmbunătăţirea întregii vieţi. Evocarea însăşi erorilor şi greşelilor săvîrşite în numele acestor schimbări sul liniind şi mai mult această simbioză, această unitate strir gentă dintre omenie şi luptă, care a trezit şi a scos la lumin noi şi noi speranţe, ca niciodată.

IX

„...Dacă dai spre publicare cartea pe care vrei s-o închin lui Vasile Pozdare, mi-a spus Jeler aseară, la telefon, fiindc el aşa a făcut mereu, a mai adăugat cîte ceva la ceea ce an discutat pe îndelete cînd ne-am întîlnit (aşa s-au născut cu noscutele lui *scrisori,* din care am alcătuit pînă acum dou; cărţi, una, *Fragmentarium,* publicată în 1969, alta, *Capricii* aflată încă în manuscris) — să nu-i zici *Fiul secetei,* cum îm spuneai mie, cum ai spus şi în presă, dacă îmi amintesc ei bine, pune-i alt titlu !...“

„De ce ? !“

„Aşa, caută şi tu ceva mai şocant, mai subtil, dă-ţi importanţă mai multă, fă-o şi tu pe elevatul, nu vezi că ăşti; (sau dumnealor, cum vrei să le zici) o iau ca atare, dacă eşt modest şi reţinut !... Dacă spui că nu te interesează decît re liefarea adevărului, ei o iau ca atare, cred că nu ştii nimb şi că nu te preocupă deloc modalităţile de reliefare, se gîndesc că îţi pui un sac în cap cînd lucrezi şi că lucrezi pe întuneric, orbecăind-o, în timp ce ei (sau dumnealor, cum ziceam) umblă numai pe cîmpia luciditătii !...“

„Ii priveşte, treaba lor, tu spune-mi ce vrei să-mi spu în legătură cu titlul cărţii, dacă ai într-adevăr o idee ! ?“

„Am, se înţelege : spune-i cărţii, direct şi simplu : *preţu speranţei!...“*

„Preţul speranţei! ?... Dar de ce să nu-i zic, dacă îi vo schimba titlul, *săminţa nemulţumirii ? !...* Sau *ruptura,* fiindc

carte e vorba şi de o ruptură a unor straturi filozofice, a ui anumit mod de a gîndi ! ?... Sau o *singură iubire,* Pozdare îd omul unei singure dăruiri ? ! Sau *explozia,* de ce nu ! ?... u *deasupra vulcanului,* vulcanul fiind conservatorismul con- nporan, care poate lua, sau chiar ia, forma mai voalată a ;taurăţiei lente, sau forma directă şi agresivă a hegemonis- îlui imperialist sau neoimperialist ! ?...“

„Deasupra vulcanului ? !... Nu, în nici un caz, nu e prea u şi nici nu se potriveşte !...“

„îi zic *izbînditorul* atunci, Pozdare fiind un izbînditor, în solut şi nu numai în absolut, fiind un adevărat *om pentru imitate !...* Sau *vocaţia sacrificiului! ?...* Sau *descoperirea palei ? !...* Ei, ce părere ai ? !...“

„Am mai multe, măi frate Ioane, dar cărţii spune-i cum - am sfătuit eu : *preţul speranţei!...* E cel mai nimerit ime !...“

„Se poate, în clipa asta sînt convins pe jumătate, numai ; jumătate însă, de aceea nu voi renunţa la titlul dintîi, în kre am îngropat o metaforă mai puternică şi mai semnifi- itivă decît foarte multe altele !...“

„în cazul acesta nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă :trag înfrînt şi umilit !...“

„înfrînt nu, şi nici umilit, mai ales că mi-ai creat ocazia â mai revăd o dată, cu gîndul, întreaga carte, lucru pentru care îţi mulţumesc foarte mult !...“

„N-ai pentru ce!.. Sănătate şi izbîndă !... Şi mult

975, ***primăvara — 1978, vara.***

Lector : MIRCEA SANTIMBREANU
Tehnoredactor : MARIANA PUŞCAŞU

PARTEA ÎNTÎI
RUPTURA ....

PARTEA A DOUA
CRATIŢA ŞI REVOLUŢIA.....2

PARTEA A TREIA
OMUL DIN MIJLOCUL ORAŞULUI.....3:

PARTEA A PATRA
DEASUPRA VULCANULUI.....4'

POSTFAŢA.....6‘

Bun de tipar 22.XI.1979. Apărut 1979. Comanda nr. 1222. Coli de tipar 45.

Tiparul executat sub comanda nr. 883 la întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918“, str. Grigore Alexandrescu nr. 89 —97 Bucureşti,